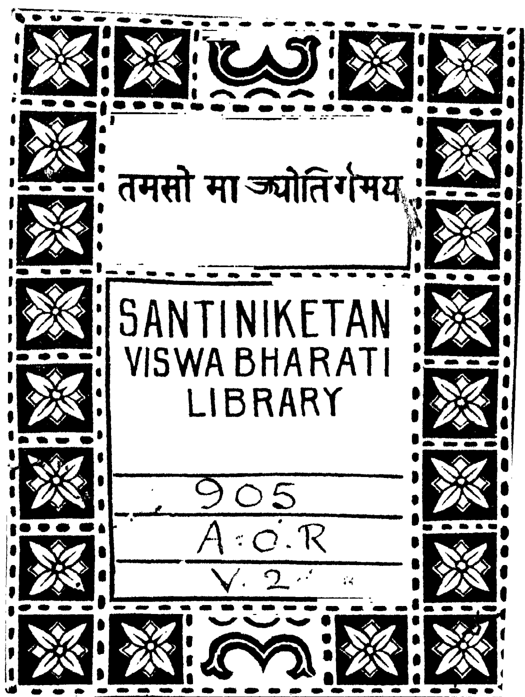

तमसो मा ज्योतिर्गमय
SANTINIKETAN
VISWA BHARATI
LIBRARY
905
A.O.R
V. 2

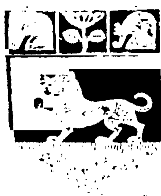
Volume II, 1937-1938] [Part 1

ANNALS

OF

ORIENTAL RESEARCH

OF THE UNIVERSITY OF MADRAS

UNIVERSITY OF MADRAS

1937

PRINTED AT THE G. S. PRESS, MOUNT ROAD, MADRAS.

CONTENTS

PAGES

SANSKRIT :

Anukramaṇīs of Mādhava
By Dr. C. Kunhan Raja .. 1–6

The Śākuntalacarcā
By Dr. C. Kunhan Raja .. 7–13

The Works of Hārīta Venkaṭācārya
By Dr. V. Raghavan .. 14–29

The Metre of Vaṭakkan Pāṭṭukaḷ
By Mrs. O. T. Sharada Krishnan .. 31–40

Śārīrakanyāyasaṅgraha
By Dr. T. R. Chintamani .. 61–88

Tattvaśuddhi
By Mr. S. S. Suryanarayana Sastri
and Mr. E. P. Radhakrishnan .. 29–51

TAMIL :

Puṟattiraṭṭu
By Mr. S. Vaiyapuri Pillai .. 105–232

A Note on Cilappadikāram
By Mr. V. Narayana Aiyar

Vayiramegha Virutti
By Mr. M. Raghava Aiyangar

Sankaranarayana Avadani
By Mr. S. Somasundara Desikar

Ellai—An Element of Cirappuppayiram
By Mr. V. Venkata Rajulu Reddiar

TELUGU :

Āndhrabhārata Pāṭha Nirnayapaddhati
By Mr. K. Ramakrishnaiya
and Mr. S. Lakshmipathi Sastri .. 1–16

Krishnādhvari—Nishadha Pārijateeya
By Mr. C. Satyanarayana .. 17–31

CONTENTS (*Contd.*)

PAGES

MALAYALAM :

Development of Malayalam Language in the Medieval Period (Champus in Malayalam)
By Mr. C. Sankunni Nair .. 1–28

THE ĀKHYĀTĀNUKRAMAṆĪ AND THE NĀMĀNUKRAMAṆĪ OF MĀDHAVA

An Analysis and Comparison with Nighaṇṭu of Yāska

By

Dr. C. Kunhan Raja,

Head of the Department of Sanskrit, University of Madras.

(Continued from Page 5 of Vol. I.)

The second Anukramaṇī of Mādhava is the Nāmānukramaṇī. This is not so simple as the first, namely the Ākhyātānukramaṇī. In the Ākhyātānukramaṇī, Mādhava gives the list of words having a particular meaning, along with the number of words and the meaning. But in this Anukramaṇī, besides giving the list with the number of words and the meaning, he makes some observations and explanations. For this reason it is not possible to analyse the Anukramaṇī into a simple tabular form.

First he makes the observation (after the maṅgala Om namo vāsudevāya): nāmadheyavinirṇayaḥ vṛddhopadeśād ākhyātād viśeṣaṇasamanvayāt svarato brāhmaṇād arthāt. Then the list begins.

Serial No.	Heading of the List.	No. of synonims in the List.	Lines from	to
1.	pṛthivī[1]	38	3	8
2.	gṛha[2]	(incomplete)	11	17

No. 1. Here there is the observation: gogotre śākalair heye iti kecana vaidikāḥ and also the further explanation: dhanva syān nirjāle deśe loge loṣṭam bhaved iti.

No. 2. Here there is the further explanation: janmasthānam bhaven nābhi rāṣṭrīyā yatra bhujyate (?) and kākambīrāgnidhāne dve kākasthānamahānase.

1. The heading of the list is not given; the list begins with bhūr bhūmiḥ.

2. The heading of the list is not given. The list begins guhā duryā. From the appearance of words like kṣaya and yoniḥ I give gṛha as the heading of the list. The list starts in line 11 and goes to line 17. Neither the heading of the list nor the number of words in the list is given. Evidently some lines must be missing. In lines 18 and 19 there is the further explanation on the list.

Serial No.	Heading of the List.	No. of synonims in the List.	Lines from	to
3.	pravaṇa[3]	10	20	
4.	adhvan	25	22	25
5.	dūra	9	28	29
6.	samīpa	18	30	33
7.	vana[4]	4	33	34
8.	parvata	10	35	36
9.	vṛkṣa	8	38	39
10.	śākhā[5]	4	40	
11.	araṇi[6]	4	41	
12.	sthūna[7]	4	42	

No. 3. Here there is the further explanation : deśe param guṇayute bhaved iriṇam ūṣare (?).

No. 4. Here there is the further explanation : madhye yatra daśoṣitvā gūḍham agnim divaukasaḥ avindan daśāntaruṣyaḥ (?) so 'dhvā kauṣītakoditaḥ.

No. 7. Here there is the further explanation : tatra jñā (?) nirjalā iti.

No. 8. Here there is the further explanation : tatraiko mūja-vān nāma guṇavatsomasambhavaḥ.

No. 9. Here there is the further explanation : nīlapuṣpota (?) somataḥ.

No. 10. Here there is the explanation : libujā tu latā matā.

No. 11. Here there is the further explanation : gartas tvedho mṛtasya yaḥ.

No. 12. Here there is the further explanation : daṇḍarambhau samāv iti.

3. In line 20 only three words occur. One or two lines containing the remaining seven must be missing.

4. The heading of the list is not given. The list begins with vanāraṇye.

5. Neither the name of the list nor the number of words in the list is given. Only the four words are given. This is better to be taken as an explanation consequent on the list for vṛkṣa. The list is śākhā skandho vayā valśā.

6. The above note applies to this also. The list is edha idhmo 'raṇir dāruḥ.

7. The note preceding the above one applies to this too. The list is : sthūṇāmeto 'pamiḥ stambhaḥ (?)

Serial No.	Heading of the List.	No. of synonims in the List.	from Lines	to
13.	ratha[8]	5	43	
14.	anas	3	44	
15.	cakra[9]	4	45	
16.	nauh[10]	5	50	
17.	vīṇā[11]	4	56	
18.	grāvan	24	57	61
19.	oṣadhī[12]	25	62	66
20.	soma	57	69	78
21.	kūpa[13]	22	79	82
22.	rajju	13	85	87

No. 15. Here there are the following explanations : (1) pātalyam āṇis ca samau ; (2) mātrā śamyā nirucyate ; (3) samau rathī sārathiś ca ; (4) bandhuraḥ kāṣṭhasamhatiḥ ; (5) vṛkṣam vanaspatiñ cāha ; (6) saptavadhris tu vedikām ; (7) svaruyūpau samāv ahuḥ ; (8) sāvane phalake camūḥ.

No. 16. Here there are the following explanations : (1) preṅgho mahāvrataḥ proktaḥ ; (2) āghābhir dundubhiḥ samau ; (3) darvy aritram apāṇam tat ; (4) prasiddhe yugalāṅgale ; (5) vistāro jathalo nāvām ; (6) kūṭaś ca drughaṇo ghanaḥ ; (7) camasāmatrapātrāṇi ; (8) juhūr darvy upasecanı ; (9) srug ghṛtācī prasravaṇo homapātrāṇi sasruvāḥ.

No. 19. Here there are the further explanations : (1) chatrākam kṣumpam ity āhuḥ ; (2) tilvilaḥ plakṣasannibhaḥ ; (3) kṣudravṛkṣo 'raṇyagataḥ ; (4) prarohe cātimaṅgalaḥ.

No. 21. Here there are the further explanations : (1) āhāvaś cāvapāṇañ ca nipāne tatsamīpaje ; (2) pūrṇaḥ kūle bhinnadeśaḥ kuśūlas tūrdaro mataḥ.

8. The number is not given. But there are five words in the list.

9. The number is not given. But there are four words in the list.

10. The heading of the list is not given. The list begins with nauḥ.

11. Neither the name of the list nor the number is given. The list is : vīṇā vāṇas tathā kṣoṇī kṣoṇaś caiva samā iti.

12. The name of the list is not given. The list begins with oṣadhi.

13. The name of the list is not given. The list begins with kūpaḥ kārotarah.

Serial No.	Heading of the List.	No. of synonims in the List.	from Lines	to
23.	nadī	38	88	96
24.	saras	8	100	101
25.	udaka	121	105	123
26.	anna	54	125	132
27.	dhana[14]		133	142
28.	niṣka and hāra	10	144	145
29.	gauḥ	30	148	152
30.	payaḥ[15]	16	159	161

No. 23. Here there is the further explanation: mā vo rasā (R.V. 5-53-9) imam me (R.V. 10-75-5) iti tadviśeṣā dvṛcoditāḥ. vipāṭchiphā suvāstuś ca gomatī śvetayāvarī aśmanvatī santi cānyās tatra tatra pradarśitāḥ.

No. 24. Here there is the remark: jaghanārdhe kurukṣetre śaryaṇāvad dha vail saraḥ astīti tālvakāyukta (?), and the explanations: (1) prasiddhe phenabudbude; (2) tugvatīrthe same prāhuḥ; (3) śīpālam śaivale bhavet.

No. 25. Here there is the remark: mahat tad udbam (R. V. 10-51-1) ityetad udake paryavasyati.

No. 27. Here there is the further explanation: vikrīyamāṇam vāṇam syād vāmadevena bhāṣitam.

No. 28. Here there is the further explanation: alaṅkaraṇavācīni śubhrebhis stṛbhir añjibhiḥ; alaṅkartā tu yo martyaḥ tatanuṣṭiḥ sa ucyate.

No. 29. Here there are the further explanations: (1) cittagarbhā jātagarbhā; (2) nivṛttaprasavā starī; (3) vatsaḥ śiśuh: baṣkayas tu vatsaḥ syād ekahāyanaḥ; adhyardhavarṣas to aviḥ syāt; vadhrir muṣke hate bhavet; (4) vṛṣo dadhir (?) muṣkabhāro vṛṣokṣā bhīmavaṃsagau; uṣṭāro vṛṣabho 'naḍvān prayogo yas tu damyate; (5) rirasto 'śakta utsṛṣṭo vahanāt karṣaṇād api.

No. 30. Here there is the further explanation: teṣām ājyam sarpir ghṛtam madhu.

14. The list begins with the word dhana on line 133. In line 140, twelve syllables are missing. In line 142 too one syllable is missing. The line ends with dhane iti. So I have given dhana as the heading of the list; the words in the list also support this. The number is not given and since some words are missing, it cannot be counted also.

15. The heading of the list is not given. The list begins with payaḥ.

Serial No.	Heading of the List.	No. of synonims in the List.	from Lines	to
31.	ūdhas	3	162	
32.	aśva[16]	48	171	178
33.	māṃsa[17]	6	183	
34.	śakṛt	3	184	
35.	kaśā[18]	5	185	
36.	vastra[19]	6	186	187
37.	putra	47	189	195
38.	duhitā[20]	12	196	197

No. 31. Here there are the following explanations : (1) stanaḥ śaśaḥ samau syātām ; (2) sṛṅgakūṭopaśāstarāḥ ; (3) tvak carma kṛttir vṛjanam ; (4) avir meṣa urāvikāḥ (?) ; (5) ajaḥ chāgaḥ śugaḥ petvaḥ ; (6) cājakāva urāmathiḥ ; (7) sālāvṛkaḥ sārameyaḥ ; (8) viśvayat saramā vṛkaḥ (?), (9) siṃho mṛgas tasya (here ten syllables missing) ; (10) ibho hastī tathaivebhyaḥ ; (11) uṣṭragardabharāsabhāḥ ; (12) lopāśaḥ syāt kṛṣṇamṛgaḥ ; patarus tva (a syllable missing) vān mṛgaḥ ; varāhasūkaramṛgāḥ śaśāruś ca (four syllables missing).

No. 32. Here there are the following explanations : (1) rohito gneḥ prakīrtitaḥ ; (2) aruṇyo gāva uṣasām ; (3) viśvarūpā bṛhaspateḥ ; (4) harī indrasya ; (5) haritaḥ sūryasya ; (6) aśvau tu rāsabhāv aśvinoḥ ; (7) niyuto vāyoḥ ; (8) pṛṣṭayo marutām tathā ; (9) pūṣṇo 'jāḥ ; (10) savituḥ syāvāḥ ; te 'mī vaiśeṣikā daśa.

No. 36. Here there are the following further explanations : (1) vāsaso 'nte ca sig bhavet ; (2) syād vīyamānam vitatam ; (3) vādhūyam mantravāsasi.

No. 38. Here there are the further explanations : (1) dauhitro duhitur naptiḥ (?) ; pautro 'pi tanayo napāt ; agastyasya nadbhyaḥ (R.V. 10. 60. 6) iti svasrīyā nata īritāḥ.

16. On counting I find only about forty words in the list.

17. The heading of the list is not given. The list begins with māṃsa.

18. Neither the heading of the list nor the number of words in the list is given. The list is as follows : aśvājanī kaśā todaḥ kaśikā ca tujā samāḥ.

19. The number in the list is not given. But there are six words.

20. Neither the heading of the list nor the number of words in the list is given. The list begins with duhitā and there are 12 words in the list.

Serial No.	Heading of the List.	No. of synonims in the List.	from Lines	to
39.	strī	35	200	205
40.	mātā[21]	4 or 5	214	
41.	pitā[22]	4	215	
42.	pati	13	220	222
43.	prajñā	22	226	229
44.	bala	51	230	237
45.	manuṣya	45	238	245
46.	śiśna[23]	19	248	250
47.	udara[24]	5	251	

No. 39. Here there are the following explanations : (1) vidhavāvidhure tulye ; (2) hasrā strī hāsasaṃyutā ; (3) kāmamūrtā vṛṣasyantī ; (4) vidvalāviduṣī same ; (5) anucary anudeyī syāt ; (6) nyocanī paricāriṇī ; (7) asapatnī kāvyatiḥ syāt ; (8) parivṛttā nirākṛtā ; (9) ambakā (?) rodasī pṛśniḥ patnyo rudrasya kīrtitāḥ ; (10) śacīndrāṇī ca ṛtacit patnya indrasya tā api ; (11) janantīndrasya niṣṭiḥ śrīḥ pajrā caivāditis tathā ; (12) uta gnā vyantu (R.V. 5. 46. 8) yā guṅgūḥ (R.V. 2. 32. 8) devapatnyaḥ pradarśitāḥ.

No. 41. Here there is the remark : ṛṣabhaḥ śṛṅgavṛddhīti pitendrasya babhūva saḥ ; and the explanations : (1) jāmiḥ svasā ca paryāyau ; (2) same eva vadhūsnuṣe ; (3) jāmātā viṭpatiś caiva ; (4) vadhūyur ṛtadīdhitiḥ (?) ; (5) jāspatiś ca vijāmātā bhaved aśrotriyo varaḥ.

No. 42. Here there are the following explanations : (1) patyuḥ svasā nanāndā sā ; (2) ubhayoḥ śvaśuraḥ pitā ; (3) syālo bhrātā tu bhāryāyāḥ ; (4) bhartuś ced devṛdevarau ; (5) mātā priyāyāḥ śvaśrūḥ syāt ; (6) mātā patyus tathaiva ca.

No. 45. Here there are the following explanations : (1) pādaḥ pat paṭ caritrañ ca ; (2) jaṅghorū sakthipakvarī ; (3) enī plavam tasya mūlam ; (4) vaṭūram gulpham iṣyate.

21. There is neither the heading of the list nor the number of words in the list given. A difference of opinion is given. The list is as follows : mātā janitrī sūr janma nanāmāpi ca kecana.

22. The number is not given. But there are four words in the list.

23. Neither the heading of the list nor the number of words in the list is given. The list begins with śiśnaḥ śephaḥ and there are 19 words in the list.

24. The previous note is applicable to this also. The list is udaram jaṭharam kukṣir hārdir garbhaḥ samā iti.

ŚĀKUNTALACARCĀ

By

Dr. C. Kunhan Raja,
Head of the Department of Sanskrit
University of Madras.

Contd. from Page 12 (*First Volume*)

The discussion on Nāndī—who recites it—continues as follows :

katham tarhi nāṭakādiślokāḥ nāndī ity ucyante. upacāreṇa ucyante. yathā guṇākṛtibhyām sūtradhāreṇa tulyatvāt sthāpakaḥ sūtradhāra ity ucyate tathā maṅgalātmakatvena nāndītulyatvāt sthāpakaśloko nāndī ity ucyate. athavā maṅgalaślokād anantaram eva nāndyante iti granthasya darśanam sthiram cet tatrāpi kathañcid upacārā ālocanīyāḥ.

iha khalu rājaśekharo bālarāmāyaṇāntarvihitasītāsvayaṃvaranāṭakārambhe kṛtaḥ karpūra iva dagdho nāndī ity abhyanandat. bahurūpakamiśrair api anargharāghavādiśloko nāndītvena uktaḥ. vīracaritādiś ca bālarāmāyaṇādiś ca. ato nāṭakeṣu sthāpanāpramukhe nāndī samastīti vijñāyate.

sā ca mukhyā nāndī na tv aupacārikī (aupacārī); iyam dvādaśapadā, iyam aṣṭapadā, iyam samapadā iti tadukteḥ.

sūtradhāraḥ paṭet tatra

iti saṃvādapradarśanan tu nādyāḥ dvādaśapadatvādisvarūpasamarthanārthaṃ. ato nātra tatpadaprayojanam (tatra padaprayojanam) kriyate. sthāpanāyām api nāndī prayoktavyā ity asya na munimatavirodhaḥ. yad āha :—

> pūrvam kṛtā mayā nāndī hy āśīrvacanasaṃyutā
> aṣṭāṅgapadasaṃyuktā devatāstutisaṃjñayā
> tadante 'nukṛtir baddhā yathā daityāsurair jitā

iti.

yat punar atra kvacid viṣamapadatvam tan na yuktam paśyāmaḥ. samapadatvasyaiva vihitatvāt (hitatvāt). asyāś ca vaktā sūtradhāraḥ. tasya tu praveśākathanam vacanamātrasya kartavyatvāt; kavisparśavivakṣaṇāc ca. kavir hi nāndībhūtasūtradhāra-

vacanam eva svasyāpi mangalavidhānatvena abhidhāya pravṛttaḥ. ato' smān nāndiślokād anantaram nāndyante ityādi grantho (nāndīgrantho) yuktaḥ. na caivam sati sthāpakasūtradhāreṇa maṅgalaśloko na paṭhyate iti mantavyam. tenāpi tasyaiva nāndīślokasya paṭhanīyatvam kathañcid abhyupetavyam iti. veṇīsaṃhāre tu

śravaṇāñjalipuṭapeyam viracitavān bhāratākhyam amṛtam yaḥ
tam aham arāgam akṛṣṇam kṛṣṇadvaipāyanam vande

iti maṅgalaślokaḥ sthāpakasya pāṭhyatayā kathitaḥ.

nanu sūtradhārapaṭhitaiva nāndī punaḥ sthāpakenāpi prayujyate iti na yuktam. yady evam yuktam āsthīyatām.

nanu nāndyante sūtradhāraḥ iti bharataviruddham. tathā hi : — nāndī nāma pūrvaraṅgasya aṅgeṣu pratyāhārādiprarocanānteṣu dvāviṃśatau anyatamam aṅgam. tadavasāne raṅgadvārādyaṅgaprayoga uktaḥ, na prastāvakapraveśaḥ (prastāvapraveśaḥ). sa punar āśrāvaṇāvasāna eva uktaḥ. ato virodhaḥ. kiñ ca pūrvaraṅgānataram prastāvaka (prastāva) praveśo yujyate.

pūrvaraṅgaḥ prasaṅgāya nāṭakīyasya vastunaḥ
pūrvaraṅgam prayujyādau sūtradhāre vinirgate

ityādidarśanāt. pūrvaraṅgo dvāviṃśatyaṅgavān. tatas tāny aṅgāni dvāviṃśatim prayujyaiva pūrvaraṅgaḥ prayukto bhavati. tat kim atra nāndy eva prayoktavyā nānyāṅgāni (anyāṅgāni) iti.

ucyate. eṣvaṅgeṣu nāndī prathānam. prādhānyañ cāsyā maṅgalātmakatvāt. yad uktam : —

devatādinamaskāra

ityādi ;

aśīrvacanasaṃyuktā

ityādi ca. tato nāṭyārambhe maṅgalam tāvad ācaraṇīyam iti kṛtvā nāndyeva kriyate. atha anyāny aṅgāni aprathānāni ity ucyante iti. bāḍham. kim apradhānāni tāni parityājyāni. maivam. apradhānam parityajyate iti na niyamaḥ. tatra kāmacāraḥ syāt. tatra pratyāhārārambhādīnām parigraho balāt siddyati ; vādyagītābhāve nāṭyaprayogāsambhavāt. raṅgasyārādhanābhāve na mahatī kṣatiḥ. ataḥ kānicid aṅgāni arthāt siddhyanti. kānicin nātyapekṣaṇīyāni. iti teṣām aprādhānyam ucyate. maṅgalam tv avaśyam kartavyam iti nāndyāḥ pradhānatā. tad uktam : —

yady apy aṅgāni bhūyāṃsi nāṭakīyasya vastunaḥ
tathāpy avaśyakartavyā nāndī vighnapraśāntaye

iti.

nanu katham nāndī vighnapraśamakāriṇī syāt asau hi candrapritikarī. tad uktam : —

nāndīprayoge tu kṛte prīto bhavati candramāḥ.

iti. ucyate. maṅgalātmikā nāndi ity uktam. maṅgalācaraṇena vighnāḥ śāmyanti iti ghaṇṭāpathaḥ. ata eva

nāndī vighnapraśāntaye

ity uktam. tasmād bharataviruddham naitan nāndīgrahaṇam.

athavā nāndīti raṅgapūjā kathyate. yad āhuḥ : —

nāndī vṛṣo vṛṣāṅkasya raṅgo bhūn nṛtyataḥ purā
atas tadākhyayā nāndī raṅgapūjā prakīrtitā

iti. pūjāyām devatāstutimaṅgalāyatanañ ca bhavati (?) tato nāndyante raṅgapūjānte prastāvaka (prastāva) praveśaḥ iti setsyati.

Now the meaning of the three words tataḥ praviśati sūtradhāraḥ is explained.

atra punaḥ tataḥśabdaḥ avilambitānantaryadyotanārthāḥ. nāndyavasāne avilambitam sthāpakaḥ praviśed iti. tadabhāve tadānantaryam arthasiddham.

praviśatipadasya vartamānārtho vidhyanuṣaktaḥ. tatra vartamānatvam naṭaparamparayā anuṣṭhānāt. vidhyanuṣaṅgo nāndyante kartavyatvāt. viśateḥ punaḥ karma raṅgam ity arthāl labhyate.

sūtram nāṭyaśāstram dhatta (dharata) iti sūtradhāraḥ dhṛñ dharaṇe ityasmāt karmaṇy aṇ. sūtram tadarthābhivyañjikām vācam dhatta iti sūtradhāra iti tu kliṣṭam.

Thus far is the commentary, or rather discussion on the passage nāndyante tataḥ praviśati sūtradhāraḥ. I have not seen this kind of discussion of the point in any other commentary in Sanskrit, either of this drama or of another drama. This commentary belongs to a rare school of Sanskrit commentary in ancient India and as such has a special interest attached to it. I have quoted the passage from the very beginning up to this in extenso. Now I propose to explain below the general trend of the whole discussion

contained in the passages quoted already ; in quoting the passages I have only made some passing remarks in brief.

The first point considered is whether the stage direction, nāndyante nataḥ praviśati sūtradhāraḥ should be before or after the nāndīśloka. Since the first śloka in the drama is called nāndī, the stage direction should follow it ; otherwise it will not be nāndī. The first stanza is usually called nāndī and the author cites the authority of Bahurūpaka the author of a commentary on the Daśarūpaka (Government Oriental Manuscripts Library, R. 4188 and 5434) ; he also quotes a verse from Bharata on the point.

In this verse occurs the statement that nāndī should have twelve or eight padas. Incidently the author considers the question of the number of padas in the nāndī. In Mahāvīracarita and in Mālatīmādhava, the nāndīśloka has eight padas. In Anargharāghava it has twelve padas. Then he says that according to some the number of padas in the nāndī must be an even number. Thus in Vīṇāvāsavadatta it has six padas and in Veṇīsaṃhāra and in Bālarāmāyaṇa it has twenty two padas (if we take the first stanza in Veṇīsaṃhāra). But if we take the second stanza in Veṇīsaṃhāra, then it has sixteen padas. Corresponding to this the text must be altered as follows :

tatra vīṇāvāsavadattāyām ṣaṭpadaḥ ; veṇīsaṃhāre bālarāmāyaṇe ca dvāviṃśatipadaḥ

or

tatra venīsaṃhāre aṣṭādaśapadad ; vīnāvāsavadattāyām ṣaṭpadaḥ ; bālarāmāyaṇe ca dvāviṃśatipadaḥ

The ślokas mentioned above are as follows :—

Mahāvīracarita :

atha/svasthāya/devāya/nityāya/hatapāpmane/
tyaktakramavibhāgāya/caitanyajyotiṣe/namaḥ/
(Eight padas.)

Mālatīmādhava

* cūḍāpīḍakapālasaṅkulagalanmandākinīvārayo/
vidyutprāyalalāṭalocanapuṭajyotirvimiśratviṣaḥ/
pāntu/tvām/akaṭhoraketakaśikhāsandigdhamugdhendavo/
bhūteśasya/bhujaṅgavallivalayasrannaddhajūṭā/jaṭāḥ/
(Eight padas).

* There is another stanza before this which begins sānandam.

Anargharāghava

nispratyūham/upāsmahe/bhagavataḥ/kaumodakīlakṣmaṇaḥ/
kokaprīticakorapāraṇapaṭujyotiṣmatī/locane/
yābhyām/ardhavibodhamugdhamadhuraśrīr/ardhanidrāyito/
nābhīpallavapuṇḍarīkamukulaḥ/kambvoḥ/sapatnīkṛtaḥ/

(Twelve words).

Veṇīsaṃhāra

* niṣiddhair/apy/ebhir/lulitamakarando/madhukaraiḥ/
karair/indor/antaś/churita/iva/sambhinnamukulaḥ/
vidhattām/siddhim/no/nayanasubhagām/asya/sadasaḥ/
prakīrṇaḥ/puṣpāṇām/haricaraṇayor/añjalir/iyam

(Twenty two padas).

Vīṇāvāsavadatta

pīnavakṣāḥ/
svaśarahutavahe/hutāsuraśrīḥ/pitṛvanaraṅgamahānaṭas/
trinetraḥ/

Bālarāmāyaṇa

prasatter/yaḥ/pātram/tilakayati/yam/sūktiracanā/
ya/ādyaḥ/svādūnām/śruticulukalehyena/madhunā
yadātmāno/vidyāḥ/pariṇamati/yaś/c-/ārthavapuṣā/
sa/gumbho/vāṇīnām/kavivṛṣaniṣevyo/vijayate/

(Twenty two padas).

Then the author gives instances of well-known dramas where this number is not adhered to. For example in the Vikramorvaśīya the nāndī has twenty five padas ; in Mālavikāgnimitra it has thirty padas and in Śākuntala itself it has thirty five padas.Here also the reading found in the manuscript must be altered as :

mālavikāgnimitre ekonatriṃśatpadaḥ ; asmin nāṭake paña-
triṃśat padaḥ. The stanzas are :

* kālindyāḥ/pulineṣu/kelikupitām/utsṛjya/rāse/rasam/
gacchantīm/anugacchato/'śrukaluṣām/kaṃsadviṣo/rādhikām/
tatpādapratimāniveśitapadasy-/odbhūtaromodgater/
akṣuṇṇo/'nuneyaḥ/prasannadayitādṛṣṭasya/puṣṇātu/naḥ/

This is the stanza which follows the one given above :-

Vikramoravaśīya

vedānteṣu/yam/āhur/ekapuruṣam/vyāpya/sthitam/rodasī/
yasminn/īśvara/ity/ananyaviṣayaḥ/śabdo/yathārthākṣaraḥ/
antar/yaś/ca/mumukṣubhir/niyamitaprāṇādibhir/mṛgyate/
sa/sthāṇuḥ/sthirabhaktiyogasulabho/niśśreyasāy-/āstu/vaḥ

(Twenty five padas).

Mālavikāgnimitra

ekaiśvarye/sthito/'pi/praṇatabahuphale/yaḥ/svayam/
kṛtti-/vāsāḥ/
kāntāsammiśradeho/'py/aviṣayamanasām/yaḥ/purastād/
yatīnām/
aṣṭābhir/yasya/kṛtsnam/jagad/api/tanubhir/bibhrato/n-/
ābhimānaḥ/
sanmārgālokanāya/vyapanayatu/sa/vas/tāmasīm/vṛttim/īśaḥ/

(Twenty nine padas).

Śākuntala

yā/sraṣṭuḥ/sṛṣṭir/ādyā/vahati/vidhihutam/yā/havir/
yā/ca/hotrī/
ye/dve/kālam/vidhattaḥ/śrutiviṣayaguṇā/yā/sthitā/vyāpya/
viśvam/
yām/āhuḥ/sarvabhūtaprakṛtir/iti/yayā/prāṇinaḥ/
prāṇavantaḥ/
pratyakṣābhiḥ/prapannas/tanubhir/avatu/vas/tābhir/aṣṭābir/
īśaḥ/

(Thirty five padas).

Here some explanation is suggested that in the stanzas quoted from Bharata, the word pada does not mean word but sentence. Thus in Śākuntala there are seven sentences beginning with the relative pronoun and one principal sentence, on the whole making eight padas or sentences. But another difficulty arises in that in Vikramorvaśīya there are only four sentences. To this the answer is given that there can be six padas, eight padas, two padas, four padas or twelve padas in the nāndī. Here the passage seems to be a little corrupt. Perhaps the reading should be :

tarhi vikramorvaśīyādau katham catuṣpady api nāndī bhavati.
ucyate. padam vākyam iti na prasiddhapadam etat (yet
not quite satisfactory) tad uktam
ṣaṭpady aṣṭapadī vāpi dvipadī vā catuṣpadī
prayoktavyā bhaven nāndī tathā dvādaśapady api

tạdānīm api mālatīmādhavādau cūḍāpīḍa ityādi nāndī
na syāt ekavākyatvāt. padapakṣe tu yā sraṣṭuḥ sṛṣṭir ādyā
ityādī na nāndī syāt viṣamapadatvāt.

If pada means sentence, then the stanza in Mālatīmādhava will not be a Nāndī since there is only one sentence ; and if pada means word then the stanza in Śākuntala will not be so since the number of padas is an odd number. Then a possibility is to say that sometimes pada means word and sometimes sentence. But still there is difficulty in the Prabodhacandrodaya, where the stanza has three sentences, two beginning with a relative pronoun and one the chief sentence. Nāndī with three padas is not accepted. The number of words too is an odd number, being twenty three.

The stanza is :

madhyāhnārkamarīcikāsv/iva/payaḥpūro/yadajñānataḥ/
kham/vāyur/jvalano/jalam/kṣitir/iti/trailokyam/unmīlati/
yattatvam/viduṣām/nimīlati/punaḥ/sragbhogibhogopamam/
sāndrānandam/upāsmahē/tad/amalam/svātmāvabodham/
mahaḥ/

(Twenty three padas).

Here one shall not say that madhyāhnārkamarīcikāsv iva is a single word since the upamāna is payaḥpūra (with which alone there is nityasamāsa for iva).

Again in dramas like the Subhadrādhanañjaya also, the number of padas (words or sentences) is an odd number. The stanzas in Subhadrādhanañjaya is :

lakṣmīpaṅkajanetrayoḥ/smararasaprastāvam/ātanvator/
āmīlannayano/navavyatikaravyāsaktalajjāgamaḥ/
nātikliṣṭapayodharaḥ/praṇayinoḥ/prodbhinnaromāṅkuraḥ/
premārdraḥ/prathamopagūhanavidhiḥ/puṣṇātu/vo/maṅgalam/

(Thirteen padas).

Thus the author concludes that in the case of the nāndī, the number of words or sentences cannot be fixed.

(To be continued.)

THE WORKS OF HĀRĪTA VEṄKAṬĀCĀRYA

By

DR. V. RAGHAVAN.

The Date of Hārīta Veṅkaṭācārya

There is a Tamil work called Satsampradāyamuktāvali or Sannidhiguruparamparā belonging to a sect of the South Indian Vaiṣṇavas, which gives an account of the pontiffs of the religious seat at Ahobila in the Telugu country.[1] According to this work, our author Hārīta Veṅkaṭācārya was a contemporary of the founder of the Ahobila Mutt, Śrī Ādi Vaṇ Śaṭhagopa yati. The following is the passage referring to our author:

இப்படி ஸிம்ஹாஸநவாஸம் பண்ணிக்கொண்டு வருங்காலத்தில்

"यच्छिष्याग्रयो वैदिकानां सार्वभौमत्वमेयिवान् ।
रत्नाकरादीन् कृतवान् ॥"

என்கிறபடியே ஸூக்திகர்த்தாவாயிருக்கிற மணற்பாக்கம் தோழப்பர் இந்த ஆதிவண் சடகோப மஹாதேசிகன் திருவடிகளிலே வந்தாச்ரயித்து பஞ்ச ஸம்ஸ்காரம் முதலாய் ஸ்ரீ பாஷ்யம் பகவத் விஷயம் ஸ்ரீ ரஹஸ்ய த்ரயஸாரம் முதலான ஸகல க்ரந்தங்களையெல்லாம் ஸ்வீகரித்தருளி ஸர்வஜ்ஞராயிருக்கிற இவரை ஸ்ரீ ஸ்வாமி நோக்கி நீர் லோகோபகாரார்த்தமாக ஸ்ரீவைஷ்ணவர்கள் எல்லாரும் எளிதாக அறிந்து அநுஷ்டிக்கும்படி சில தர்மசாஸ்த்ர க்ரந்தங்களைப் பண்ணு மென்று நியமிக்கத் தோழப்பரும் அந்நியமனப்படிக்கு

"आशौचपूर्वशतकं पितृमेधसारं
व्याख्यां तयोश्च दशनिर्णयगृह्यरत्ने ।
रत्नाकरं विबुधकण्ठविभूषणं च
प्राह प्रबन्धमिति वैदिकसार्वभौमः ॥

என்கிறபடியே गृह्यरत्नम् १ कण्ठभूषणम् २ स्मृतिरत्नाकरम् ३ पितृमेधसारम् ४ तद्व्याख्यान மான सुधीविलोचनम् ५ दशनिर्णयम् ६ आशौचशतकम् ७ व्याख्यानम् आशौचनिर्णयम् (स्मृतिसारसर्वस्वम्) ८ — இந்த எட்டு க்ரந்தங்களைச் செய்தருளி ஸ்ரீவண் சடகோப

1.Edn. 1913.

ஹாஷெமிகன் திருமுன்பே வைக்க ஸ்வாமியும் இவைகளைக் கடாக்ஷி-த்து, உகந்து, நீர் "वैदिकसार्वभौम"ர்காணும் என்று திரு नामம் ப்ர-ஸாதித்தருளினார். அன்றுமுதல் தோழப்பருக்கு "वैदिकसार्वभौम" ரென்று திருநாமமாயிற்று.

Besides, there are two praises on the founder of this Ahobila Mutt, Ādi Vañ Śaṭhagopa, by two of his successors. Both refer to our author as having been a pupil of the founder. The twenty-first pontiff says in his Ādi Vañ Śaṭhavairimaṅgala :

'यच्छिष्याग्र्यो वैदिकानां सार्वभौमत्वमेयिवान् ।
रत्नाकरादीन् कृतवान् तन्मुनेर्मङ्गलं सदा ॥'[2]

Another pontiff of this Mutt, Vīrarāghava Vedāntayatīndra (perhaps the 17th), says in his prose-praise on the Ādi Vaṇ,—Ādivañ Śaṭhagopagadya—

'निजचरण नलिनसंश्रित वैदिकसार्वभौम विद्वदग्रेसर विरचितस्मृतिरत्नाकर सुधीविलोचन दशानिर्णयप्रमुख धर्मशास्त्रविषय ग्रन्थजातमूलक नित्यनैमित्तिककाम्यकर्मानुष्ठेयत्वप्रकार विवेकलाभजनित सन्तोषजलधि समज्ञ ? सज्जन कलितनुतिवचनमुखरित दशदिशावकाश ।"

The thirteenth pontiff of Ahobala, Vīrarāghava, wrote a Smṛti nibandha called Prayoga candrikā. MDSC 3713 (Vol. VII. p. 2798). This work mentions the Smṛtiratnākara, the Daśanirṇaya, the Sudhīvilocana and the Kaṇṭhabhūṣaṇa of our author. (*Ibid*, p. 2799).

On p. 587a-b of the list of works in his History of Dharma śāstra, I, Mr. P. V. Kane mentions three Prayoga candrikās, one by a Vīrarāghava, another by a Śrīnivāsa śiṣya, brother of Sītārāma and a third, of which the author is not mentioned. The last, he says, is in 18 sections (khaṇḍas) and as his reference here to No. 3713, MDSC (VII. p. 2798) shows, the last is the work we have mentioned above. As a matter of fact, all these three different notices in Kane refer only to the same work. Virarāghava is its author. He is the pupil and successor on the Ahobala seat to Śrīnivāsa. And he was not a brother of a Sītārāma. The Maṅgala śloka, which is misconstrued, says that the author pays respects to his guru Śrīnivāsa and to god Sītārāma who is with his younger brother, Lakṣmaṇa :

2. pp. 467-8. Stotra Ratnākara Pt. II. Vāvilla Edn., Madras. Also p. 10. Satsampradāyahṛdaya, a collection of praises of Ahobila Saints, printed in Grantha, 1924.

श्रीनिवासगुरुं नत्वा सीतारामं च[3] सानुजम् ।

MDSC. Vol. VII. p. 2798.

That the author of this work is Vīrarāghava yati, the thirteenth Ahobala pontiff, successor of the twelfth, Srīnivāsamuni, is clear from another ms. of this same Prayogacandrikā described under R. 1928 in the MTSC., where a list of the twelve preceding pontiffs is given. Of course, the wrong distinction of the one work into three in Kane's list is due to Aufrecht, C.C., I. p. 355,, where he enters two Prayoga candrikās, one by Śrīnivāsaśiṣya, a brother of Sītārāma, (Burnell 137,,) and the other by Vīrarāghava, (Oppert: many numbers). On p. 79, of Pt. II also, Aufrecht makes the same mistake and gives two Prayoga candrikās,—by Śrīnivāsa śiṣya (Stein 96) and by Vīrarāghava (Madras G.O. Mss. Library 54). Aufrecht errs owing to Burnell and Stein and in the new Tanjore catalogue, the work carries the following remark: "It is not possible to identify the author but he mentions himself as the disciple of one Śrīnivāsa and appears to be a Vaiṣṇavite."! (pp. 11898-9). According to the Tamil work mentioned at the beginning (the Sannidhi guru paramparā), this thirteenth pontiff, Vīrarāghavasvāmin, was on the seat between Kali 4734 and 4778, i.e., A.D. 1633 and 1677 (45 years). This Tamil account, as we shall see presently, is held to have antedated the accessions by sixty years; if that finding is accepted, this thirteenth pontiff, Vīrarāghava must have been on the seat between A.D. 1693 and 1737.

There are evidences to ascertain the date of the seventh pontiff of Ahobala. According to the traditional account, his time was Kali 4614-4623 i.e. A.D. 1513-1522. Another date, according to the theory of the antedating by sixty years, will be A.D. 1573-1582. This seventh Svāmin was known as Ilaṅgāḍu Vaṅgīpuram Śrī Śaṭhagopa and was an eminent writer. He got the title—

'शतलेखिनीलेखनानुगुण कविताधुरन्धर कवितार्किककण्ठीरव'

One of his works is a drama named Vāsantikā pariṇaya, of which the prologue is very informing. A Ms. of it is described under MDSC 12662. According to the prologue of this drama, the immediate predecessor of the author, namely Ṣaṣṭha Parāṅkuśa, the sixth teacher, was borne in a palanquin by King Mukundadeva to

3. सीतां रामं च PPS. 11898.

his court in Orissa, where poet Vāhinīpati extolled him.[4] Mr. Sadhu Subrahmanya Sastri says in his Tiruppati Devasthanam Epi. Report, Part I, (p. 213) that there is a Drākṣārāma inscription of Mukundadeva Gajapati in the tenth year of his reign, dated A.D. 1567, which shows that Mukundadeva should have come to the throne in 1557 A.D. There seem to have been many Mukundadevas in Orissa and neither our Mukundadeva, nor the Vāhinīpati mentioned by the Vāsantikā pariṇaya as having extolled the sixth Svāmin is exactly identifiable. Mr. M. Ramakrishna Kavi says that according to the Kaṭaka vamśāvali (Mack. Mss.), a Mukunda Haricandana ruled between A.D. 1551-1559. According to R. D. Banerji's History of Orissa, *we have a Rājā Mukunda Haricandana of Cuttack between c. 1560-1568* (Vol. I, pp. 338-341), a Mukundadeva I of Khurda assigned to c. 1661 A.D. (Vol. II, pp. 41-43), a Mukundadeva II of Khurda who belongs to c. 1800-1817 (Vol. II, pp. 243-288) and a Mukundarāja, son of Bāhubalendra, assigned to c. 1603 A.D.

The poet Vāhinīpati who extolled the sixth Svāmin of Ahobala when he went to Orissa to install Mukundadeva may be the son of Vāsudeva sārvabhauma, the Naiyyāyika and the Advaitin who wrote the gloss on Lakṣmīdhara's Advaita Makaranda in the evening of his life in the court of King Pratāparudradeva (1497-1541) of Orissa. This Vāhinīpati was the father of Svapneśvara who has written the Bhāṣya on the Śāṇḍilya Bhakti sūtras. An Uddyota on the Śabda Khaṇḍa of the Āloka on Maṇi was written by this Vāhinīpati. (Gopinath Kavirāj : Sarasvatī Bhavan Studies IV, pp. 69-70).

No. 70 of 1915 is a Telugu inscription at Lower Ahobilam which records that in the reign of the Vijayanagar King Vīrapratāpa Vīra Raṅgarājadeva (1571-1584), ruling at Penukoṇḍa, one Veṅkaṭarājadeva Coḍa Mahārāja, son of Timmaṇa, came to receive certain privileges in the Ahobilam temple. The inscription is dated Śaka 1506, i.e. A.D. 1583. This inscription tells us that on the orders of the King and at the instance of the then pontiff at Ahobila, Veṅkaṭarāja's grandfather named Koṇḍarāja Veṅkaṭarāja Timmarāja, had expelled the Muhammadan chief Vibhurāmu (Ibrahim II of Golconda), who had occupied the Ahobilam temple for seven years in alliance with the Haṇḍevāru chiefs. According to the Local Records, Vol. 9, pp. 177 ff., Mallik Ibrahim of Golkonda

4. The Sannidhiguruparamparā ascribes this event to the first teacher, Ādi Vaṇ himself. The Tiruppati Devasthanam Epi. Report Pt. I. (p.213fn.) ascribes it to the fifth teacher. Both are wrong.

attacked Raṅgarāja in Śaka 1500 (A.D. 1577) and occupied the Ahobilam temple.[5] Mr. Rangacharya identifies the Ahobila pontiff Vañ Śaṭhagopa Jīyar of this epigraph, with the seventh preceptor, the author of the Vāsantikā pariṇaya.

The sixth pontiff of Ahobala, referred to as Ṣaṣṭha Parāṅkuśa is said to have been on the seat for fifteen years, from Kali 4600 to 4614, i.e. from A.D. 1499 to 1513. His full name is Vaṅgīpuram Ṣaṣṭha Parāṅkuśa yatīndra. According to the traditional account, he founded an Agrahāra named Śrībhāṣyapura near the city of the Rāya king of Vijayanagar, who must be a successor of Kṛṣṇadevarāya. It is said that this saint freed the Rāya's daughter from the possession of a Brahmarakṣas. The account mentions as his literary productions the Siddhāntamaṇidīpa, the Pañcakāladīpikā, the Prapattiprayoga, the Nṛsimhastava and others. If we add 60 years to the traditional years assigned to him, we get his period of office as 1559-1573. Though Kṛṣṇadevarāya's successor Acyuta's first coronation took place in 1529 or 1530, he was virtually ruling from 1526 and he died in about the middle of A.D. 1542.[6] Sadāśiva's rule began in 1543 when his coronation took place. Mr. Rangachariar considers, in his work, 'A Topographical List of the Inscriptions of the Madras Presidency', that this sixth apostle of Ahobala was a contemporary of Sadāśivarāya. There is an inscription on a slab set in the court-yard of the temple at Lower Ahobalam dated in the reign of the Vijayanagar King Vīra Pratāpa Vīra Sadāśivadeva Mahārāja (1543-1574). Vol. II. p. 971. Kurnool Dt. Sirvel Tq. 579. No. 65 of 1915. This inscription records in Śaka 1477, Ānanda, Mārgaśīrṣa, A.D. 1554, that Parāṅkuśa Vañ Śaṭhagopa Jīyar granted a daśavanda mānya. (Epi. Rep. 1915. Ahobalam Ins. 65). Mr. Rangacharya adds : " Parāṅkuśa was the sixth of the apostolic line of the Ahobala Maṭha founded by Ādi Vañ Śaṭhagopa who lived from A.D. 1379 to 1459. Ṣaṣṭha Parāṅkuśa is said in the Satsampradāya muktāvali (the Tamil work referred to at the beginning by us) to be the contemporary of Śadāśivarāya,[7] but under the wrong date of 1498-1511 for his spiritual headship. It further says that he healed the Rāya's daughter who had become possessed and that he received from Sadāśiva the village of Bhāṣyapuram on the Pinākiṇī." No. 69 of 1915 is another Ahobalam inscription dated Śaka 1479 or

5. See Kurnool Dt. Manual also, pp.27-28. It gives A.D. 1590 as the year in which the Muhammadans occupied Ahobilam.

6. Third Dynasty of Vijayanagar, Dr. N. Venkataramaṇayya, Madras University Historical Series. No. 11, pp.3*ff*. 75, 90.

7. The work does not mention the name of the Rāya.

A.D. 1556 in which are mentioned an agent of Vañ Śaṭhagopa Jīyaṅgār, the trustee of the Ahobala temple and Mahāmaṇḍaleśvara Rāmarāja Tirumalarājayyadeva. 73 of 1915 mentions Śaka 1486 (A.D. 1563), Sadāśiva and Parāṅkuśa Vañ Śaṭhagopa. 75 of 1915 mentions King Sadāśivarāya, Vañ Śaṭhagopa and Śaka 1472 (A.D. 1549). 79 of 1915 mentions Sadāśiva, Parāṅkuśa Vañ Śaṭhagopa, and Śaka 1480 (A.D. 1557). 82 of 1915 mentions Sadāśiva, Vañ Śaṭhagopa and Śaka 1486 (A.D. 1563).

Thus we get the following dates for the sixth preceptor of Ahobila: A.D. 1554, 1556, 1557, and 1563. Śadāśivarāya's time is 1543-1574. Mukundadeva of Orissa who is said to have carried this preceptor to his capital to get installed by him, may be taken to have come to the throne in 1557. Vāhinīpati, son of Vāsudeva sārvabhauma, who might have been the poet who extolled this preceptor at Mukunda's court in Orissa may be placed about the middle of the 16th century.

For the seventh preceptor, we have the dates, A.D. 1577 when Ibrahim occupied Ahobila and 1583 when the grandson of the chief who drove Ibrahim visited Ahobila to receive some honours.

The third preceptor, Kandādai Parāṅkuśa, is traditionally assigned to Kali 4575-4586, i.e., A.D. 1474-1485. If we add sixty years, his period will be 1530-1545 A.D. According to Mr. Sādhu Subramanya Sastri (Tiruppati Epi. Rep. I), there are two records of this preceptor at Kāñcī bearing the dates 1530 and 1540.

According to the last mentioned writer and his book (pages 211 ff), the second Ahobala pontiff, Nārāyaṇa Jiyar is found in two Tiruppati inscriptions (60 and 106) to have made two money-contributions to the Tiruppati shrine. The date of these two epigraphs is A.D. 1516. According to tradition, his time is Kali 4561-4575, i.e., 1460-1474. And, according to Mr. Sadhu Subrahmanya Sastri, who considers that these dates of the traditional account are thrown back by about sixty years, the date of the second pontiff will be A.D. 1520-1534. But in view of the epigraph of 1516, we may take 1515-1528 as his date.

Coming now to Ādi Vañ Śaṭhagopa, the founder of the Vaiṣṇava religious seat at Ahobila and the person who was the preceptor of our author Hārīta Veṅkaṭācārya *alias* Toḻappar and at whose instance, Toḻappar wrote his Smṛti compilations and at whose hands, he received the title "Vaidika Sārvabhauma"—

The traditional account gives the year of his birth as Śaka 1301 and Kali 4480, i.e., A.D. 1378-9; that he became the Guru in

A.D. 1399 A.D.; and that he was on the seat for sixty years, that is, till A.D. 1459.

In the Tiruppati Devasthanam Epi. Report, Vol. II. Inscription No. 83 dated 6th June 1485 A.D. refers to the entrance to Govindarāja's temple in Tiruppati as having been constructed "in the past" by Vañ Śaṭhagopa Jiyar, who is the founder of the Ahobala Mutt. No. 101 in the same book refers in 1493 A.D., June 15th, to a disciple of Ādi Vañ Śaṭhagopa. No. 112 in the same collection, dated 10-2-1494 mentions in Tiruppati the Vāñ Śaṭagopa Maṭha and the Vañ Śaṭhagopa Maṇṭapa. The earliest of these three dates is 1485 A.D., the epigraph of which date refers to the building of the entrance as having been done by Ādi Vaṇ in the past.

Mr. Sadhu Subrahmanya Sastri says that Allasāni Peddana, court-poet of Kṛṣṇadevarāya (died 1529), refers in his Manucaritra written in 1520, to Ādi Vañ Śaṭhagopa as his Guru. As a matter of fact, this Telugu poet refers only to a Śaṭhagopa yati and not to the Ādi Vaṇ specifically. And Kṛṣṇadevarāya's Āmukta mālyadā refers to Ādi Vaṇ as a somewhat remote figure and not as a contemporary. Of this more later.

According to the traditional account, the Nṛsimha shrine at Ahobalam was in existence even before Ādi Vaṇ. It is said that this deity appeared to Ādi Vaṇ in a dream and called him to His shrine. The Kurnool Dt. Manual says that the shrine at Ahobalam is alleged to have been first established by Pratāparudra, in the 14th century. (p. 145). R. Sewell says (Antiquities I. pp. 101-2) that the upper Ahobalam shrine is said to have been built by Pratāparudra of Warangal, probably Pratāparudra II, A.D. 1295-1323 A.D. The earliest possible date for the temple is c. A.D. 1300. Prolaya Vema, 1329-1355, built the steps to the upper Ahobalam shrine.

Working back from the date of the third pontiff, which can be taken as 1528-1541 on the basis of the two Kāñcī inscriptions referring to him, Mr. Sadhu Subrahmanya Sastri arrives at Ādi Vaṇ's time as 1456-1515. The traditional account assigns 60 years to the founder, 14 to the second head and 13 to the third.

Hārīta Veṅkaṭācārya Toḻappar who is mentioned as a disciple of Ādi Vaṇ must have been an younger contemporary of his. *Therefore he may be assigned to the last quarter of the fifteenth*

century and the beginning of the sixteenth. I shall take another opportunity to discuss further this question of our author's date, on the basis of the authorities cited by him.

The Native place of Hārīta Veṅkaṭācārya

It was noticed in the previous article that the Baroda ms. of Vāsiṣṭha Śaṭhagopa's[8] Tamil-Sanskrit commentary on Hārīta Veṅkaṭācārya's Aghanirṇaya or Āśauca śataka mentions Maṇaṟpākkam as the native place of our author. The Sannidhiguruparamparā quoted in the beginning mentions our author as Maṇaṟpākkam Toḻappai. Maṇaṟpākkam is a village in the Śrīperumbudūr Taluq of the Chingalpet District of the Madras Presidency.

The Title 'Vaidikasārvabhauma'.

I had stated in my previous article on the works of Hārīta Veṅkaṭācārya, (pp. 15-16) that Vaidikasārvabhauma was a title of our author, Hārīta Veṅkaṭācārya, and that Mr. Kane's remark on p. 746$_a$ of his History of Dharma Śāstra, that 'Vaidika sārvabhauma' was an epithet applied to several scholars, *seemed* to be an incorrect statement. On this observation of mine, Mr. Kane says in a letter to me: "I do not however see that you have adduced any proofs to support the remark." "How do you know that the title Vaidikasārvabhauma was not assumed by or applied to any other author but to Veṅkaṭācārya?" This has made me go into the question fully.

On 746$_a$, Mr. Kane has two entries: 1. वैदिक सार्वभौम the same as वेङ्कटाचार्य or वेङ्कटेश, son of रङ्गनाथ and 2. वैदिकसार्वभौम an epithet applied to several authors, e.g. सुधीविलोचन is ascribed to a Vaidikasārvabhauma, so also प्रयोगदर्पण, स्मृतिचन्द्रिका।

The Vaidikasārvabhauma mentioned as the author of the Sudhīvilocana is the same Hārīta Veṅkaṭācārya (Veṅkaṭēśa) Toḻappar, son of Raṅganātha, mentioned first by Mr. Kane.

8. Vāsiṣṭha is his family name (Kuḍi); his gotra is Bhāradvāja; Veda—Sāman; village Vidyāraṇyapura; he was employed in a temple. This work is his 56th.

Compare Śaṭhajit of Bhāradvāja gotra, Sāmaveda, author of the Śṛṅgārasañjīvanabhāṇa, MTSC. 2229.

What about Prayoga darpaṇa and Smṛti candrikā ascribed to Vaidikasārvabhauma ? That a Smṛti candrikā was written by a Vaidikasārvabhauma is information based on a single entry in Rice, p. 222 (Auf. I. 746a); and that a Vaidika sārvabhauma wrote a Prayoga darpaṇa is information based on a single entry in Oppert II. (No. 6678). These two works as ascribed to another Vaidikasārvabhauma or two other Vaidikasārvabhaumas, I have not been able to verify ; for none of the numerous available catalogues have such a reference. And neither Rice nor Oppert is a catalogue to be relied upon, when corroborative references are absolutely lacking. Aufrecht (C. C., I. 610b) gives the name Vaidikasārvabhauma twice, but all the works given under the latter entry, except the Smṛti candrikā, are works of the Vaidika sārvabhauma in the former entry.

As can be seen from the extract from the Tamil work, Sannidhi, guruparamparā, quoted in the section on the date of our author in this paper, the first pontiff of Ahobala, Ādi Vañ Śaṭhagopa Yati, who was the Guru of Hārīta Veṅkaṭācārya, conferred the title " Vaidikasārvabhauma " on our author in recognition of the merit of his Smṛti works. This shows that, previous to Hārīta Veṅkaṭācārya, there was no Vaidikasārvabhauma. It was pointed out in the previous article (p. 16) that " Sarasvatīvallabha " referring to our author's grandfather, was sometimes given as a further title of our author also. Similarly, some descendents of our author might have called themselves " Vaidikasārvabhauma."

Under MDSC 10629 and 11436, there is described a work called Vedāntadeśikavaibhavaprakāśikā by Śrīnivasa Mahāsūri *alias* Doḍḍācārya (Mahācārya), the author of the Caṇḍamāruta on the Śaṭadūṣaṇī and of other works. This author was of the Vādhūla gotra. He could not have been much removed in time from Hārīta Veṅkaṭācārya. There is a Tiruppati inscription (Tir. Epi. Rep. I., p. 218) according to which, this Doḍḍācārya paid some money to the Tiruppati temple treasury in Śaka 1441 or A.D. 1518. The two Mss. of his prose hymn on Vedāntadeśika, MDSC. 10629 and 11436, exhibit some differences at the beginning and end and the colophon in 11436, which is absent in 10629 calls Doḍḍācārya " Vaidkasārvabhauma,"—a scribal addition.

इति वैदिकसार्वभौम चण्डमारुत दोड्डाचार्येण विरचिता वेदान्ताचार्यस्य वैभव प्रकाशिका समाप्ता ।

This colophon is absent in MDSC 10629 and the colophons and the introductory verses of none of Doḍḍācārya's other works give

him the title "Vaidikasārvabhauma." (See MDSC. Vol. X. pp. 3720, 3721, 3722, 3734, 3763, 3804, 3806, 3819, 3820, 3834). None of these colophons is short and none of these mentions Vaidikasārvabhauma as a title of Mahācārya. Mahācārya is not also known to have written any Smṛti work.

We however know definitely that one descendent of our author, Hārīta Veṅkaṭācārya, as using the title 'Vaidikasārvabhauma'. Our author belonged to the Harita or Hārīta gotra to which Śrī Rāmānuja belonged. "Hāritakulatilaka" became a common way of beginning the colophons to the works of writers belonging to this gotra. (See MDSC. X. pp. 3751-3). There was one Hārīta Nṛsimha of the same family as our author who wrote a Bhāna called the Śṛṅgārastabaka,[9] two Mss. of which are available in the Sarasvatī Mahal, Tanjore (PPS. 4623-4624). The prologue mentions that the Hārīta gotra is honoured by the appearance in it of Śrī Rāmānuja and the colophon runs: इति हारीतकुलतिलक वैदिक-सार्वभौम श्रीनृसिंह विरचितः शृङ्गारस्तवकाभिधो भाणः संपूर्णः।
In the prologue-verse in which the author praises the Hārita gotra, there is mention of Rāmānuja first and then of another whose name is lost in a gap in both the mss. This name is perhaps that of our Hārīta Veṅkaṭācārya.

To summarise, Hārīta Veṅkaṭācārya Toḻappar, the Vaiṣṇava Smṛti writer, was the first Vaidikasārvabhauma.[10] Rice and Oppert refer to two works, Smṛti candrikā and Prayoga darpaṇa, as written by Vaidikasārvabhauma, but of these two works, nothing is known. A descendent of our author, Nṛsimha, used his ancestors' title—Vaidikasārvabhauma, even as the adjunct, Hārītakulatilaka ; to his name.

Vaidyanātha Dīkṣita, who is later than Hārīta Veṅkaṭācārya and who is as great an authority for the Smārtas as the latter is for the Vaiṣṇavas, cites a work, Sārvabhaumīya in his Smṛti muktāphala (Pt. I. Gharpure's Edn.) on pp. 27.34.125.128. Evidently it is some work of this Vaidikasārvabhauma Vēṅkaṭācārya. Vīrarāghava, while commenting on our author's Aghanirṇaya, refers to himself as 'Sārvabhaumaprabandhavit,' (MDSC. 2998) and 'Sārvabhauma' here refers only to Hārīta Vēṅkaṭācārya.

9. He seems to have lived at Madhurāntakam village.

10. When Ādi Vaṇ gave Hārīta Venkaṭācārya this title, he was inspired perhaps by a verse in the Raṅgarājastava of Parāśarabhaṭṭa in which Rāmānuja is described thus: व्याख्याता रङ्गधामप्रवणविजयिभिर्वैदिकैस्सार्वभौमैः।

AUTHORITIES CITED BY HĀRĪTA VEṄKAṬĀCĀRYA

In my previous article on Hārīta Veṅkaṭācārya and his works, I had collected the authorities cited by this author in his Gṛhyaratna with the commentary Vibhudhakaṇṭhabhūṣaṇa and in his Smṛtiratnākara. Here I give the authorities cited by him in his other works.

The Dāśanirṇaya (*or -yī*)

It was referred to in my last article that this work was available in a Telugu edn. of 1902, published from Mysore, by Dharmādhikāri Cakravarti Ayyangar and printed at the Vidyātaraṅgiṇī Press, Mysore. The following are the authorities cited in this work :

P. 1. Gītā ; Śrīdharīya (also on pp. 2.42.17.47 etc.) ; Jyotiṣārṇava (also on pp. 2.18.19.37.38 etr.); Kālanirṇaya (also on pp. 48.96.175.) ;

p. 2. Bṛhaspati Nārada Varāha Brahma Samhitās ; p. 3. Bhaviṣyottara (also on pp. 40 etc.) ; p. 4. Vahnipurāṇa (also on pp. 5.7.10) ; Nāradīyasamhitā (also on pp. 5.6.9.10.15.17 etc.) ; Viṣṇudharmottara ; Padmapurāṇa (also on pp. 5.6.7.11.13. etc.); p. 5 Varāhasamhitā (also on pp. 16.17.18. 19.20 etc.) ; p. 6 Brahmakaivarta (also on pp. 26.31); Sārasamuccaya (also on pp. 11.15) ; Smṛtyantara ; Jayākhya samhitā (also on pp. 15. 16. 32.35 etc.) ; Skānda (also on pp. 14.25 etc.) ; p. 8. Viṣṇudharma (also on pp. 17.21.154.158 etc.) ; Manusmṛti ; p. 11. Brahmasamhitā (also on pp. 15.17.22 etc.) ; p. 13. Viṣṇurahasya (also on pp. 15.17.39.166); p. 16. Vasiṣṭha samhitā (also on pp. 19. 26.); Sanatkumārasamhitā (also on pp. 17.158); p. 17. Paramasamhitā (also on pp. 19.25.29 etc.); Bārhaspatya ; p. 20. Mārkaṇḍeya Samhitā ; Padmasamhitā ; p. 24. *Jayantīkalpa* ; p. 30 Aniruddhasamhitā ; p. 33. Brahmasūtra ; Viṣṇupurāṇa ; Māhābhārata ; p. 35. Jaiminisūtra; Nāradasmṛti p. 36. Anantākhya samhitā ; Āśvamedhika ; Bharadvāja (also on pp. 37).; Siddhānta ; 38. Dattātreya ; Jyotiśśāstra ; Ātreya (also on pp. 41 etc.); p. 39. Supradīpa ; p. 40. Bhagavacchāstra ; Bhṛgu ; Devala ; .Kāmika ; p. 41. *Saddharmasaṅgraha* ; p. 41. Yājñavalkya ; Kārṣṇājani ; Paddhati ; p. 42. Bodhāyana ; Kalpasūtra ; Gṛhya ; Āśvalāyana ; Āpastamba ; Drāhyāyana ; Vaikhānasa ; ·Gobhila ; p. 43. Gārgya ; Nigama ; Vidhāna ; Ujjvalā ; Kālaprakāśikākāra ; p. 46. Smṛticandrikā ; Vidhiratna (also on pp. 47. Ratnamālā ; Dāmodarīya ; Vṛddha Mihira (on pp. 172. 173 also); Bṛhaspati ; Vṛddha gārgya ; p. 48. Hārīta ; *Doṣāpavādasaṅgraha* (?);

Kātyāyana ; p. 49. Śaunaka ; p. 50. Śāṇḍilya ; Smṛtibhāskara ; Kapardī ; p. 51. Nṛsimha ; p. 54. Bodhāyana ; *Śaṭhāri ;* p. 55. Bodhāyana kārikā ; p. 60. Viṣṇu smṛti ; p. 61. Vījñāneśvara ; Candrikā (often) ; p. 62. Śaṅkha ; Brahma ; Gautama ; p. 63. Paithīnasī ; p. 64. Marīci ; Sāyanīya ; p. 65. Śaṅkha ; p. 67. Pracetāḥ ; p. 68. Vyāsa ; Saṅgrahakāra ; *Akhaṇḍādarśakāra*[11] (also on p. 69, 130, 141.) ; Smṛtivaradarājīya ; p. 70 Sumantu ; p. 71. Akhaṇḍādarśa (also on pp. 123, etc.) ; Śātātapa ; p. 77. Yama ; p. 83. Madhyamāṅgiras ; p. 90. Bhaṭṭācārya ; p. 91. Laugākṣi ; p. 92 Haradatta ; p. 96. Smṛtisaṅgraha ; p. 98. Gṛhyapariśiṣṭa ; *Viṣṇu Yāmala ;* p. 99. Vṛddhaśātātapa ; p. 101. Vṛddhavasiṣṭha ; Samvarta; p. 102. *Viṣvaksena ;* p. 103. Bṛhadyama ; p. 104. Bṛhadvyāsa ; Aṅgiras ; Parāśara ; *Ṣaṭtrimanmata* (also on p. 113) ; p. 106. Trikāṇḍī ; p. 107. Jābāli ; p. 112. Saṅgraha (again on pp. 122-175.) ; p. 116. Smṛtiratnākara (author's own) ; p. 117. Sumantu ; p. 121. Satyatapas ; Vāmana ; p. 125. Brāhmapurāṇa ; Smṛtisārasamuccaya (also on pp. 142, 150, 159, 162, etc. Same as Sārasamuccaya given above ?). Smṛtyarthasāra (also on pp. 155, 161, etc.) ; p. 126. Śāṭyāyani (also on pp. 128). p. 130. Dharmasāra ; Brahmāṇḍapurāṇa ; p. 132. Kavaṣa ; p. 133. Uśanas ; p. 134. Baijāvāpa ; p. 135. Satyavrata ; p. 139. *Kāladīpa vyākhyāna ;* p. 142. Kaṇva ; p. 143. *Sauradharma* (also on pp. 160. ; Kaurma (Purāṇa) ; p. 153. Ṛṣyaśṛṅga ; p. 157. Gāruḍa (purāṇa) ; Pulastya; p. 163. Vāyu purāṇa.

In the earlier part, Vaiṣṇava saṁhitās are quoted profusely, since the subject there is the determination of Kṛṣṇa Jayantī. In the part where regular Smṛti works of old and later Nibandhas are quoted in profusion, the topic is Samānapravaranirṇaya.

Authorities cited in the Pitṛmedhasāra and its commentary, Siddhīvilocana[12]

P. 3. Āpastamba ; Gītācārya ; Yājñāvalkya ; Śruti ; Śrī Viṣṇu purāṇa ; Māghamāhātmya ; Āśvamedhika ; Mahābhārata ; Mud-

11. Of the work called Akhaṇḍādarśa, Mss. of which are available in the Madras Govt. Ori. Mss. Library and the Mysore Ori. Library, Mr. Kane takes Akhaṇḍa as the author (p. 678-a ; on p. 507-a with a question mark) ; MDSC. VI, pp.2415-6 takes Akhaṇḍādarśa as the author ; the Mysore Catalogue (I. p.93) mentions Akhaṇḍānanda as its author. Hārīta Veṅkaṭācārya cites the author as Akhaṇṇḍādarśakāra four times and Vaidyanātha Dīkṣita also does likewise. (p.128 Gharpure's Edn. I.). From the last evidence, it is clear Akhaṇḍādarśa is not the name of the author.

12. Telugu Script Edn. Dharmādhikāi Cakravarti Ayyangar, Vidyātaraṅginī Press, Mysore, 1896.

galopākhyāna ; p. 4. Bohāyana ; Śunḥpuccha ; p. 5. Bharadvāja ; Ṡamvarta ; p. 6. Smṛtyarthasāra ; Pracetāḥ ; Sūtra ; Hārīta ; p. 7. Bhāṣya, Āśvalāyana ; p. 9. Kaṭhavallī ; Brahmavidyā ; Viṣṇupurāṇa ; p. 10. Mahābhārata ; Skānda ; Smṛti candrikā ; p. 11. Nāradīya ; p. 12. Śāṭātapa ; Gautamīyavidhi (also on pp. 18.202) ;[13] Bodhāyanakārikā ; Viṣṇu ; p. 13. Vijñāneśvarīya ; Caturvimśatimata ; Prajāpati ; p. 14. his own Smṛtiratnākara ; Smṛtyantara ; p. 15. Smṛtisaṅgraha ; p. 21. Gārgya ; Bodhāyanasūtra ; p. 22. Āśvalāyanasmṛti ; p. 27. Prahlādasamhitā ; Vidhi (also on pp. 29. 44 etc.) ; Bodhāyana ; p. 30. Kratu ; p. 34. Kārikā ; p. 37. Bodhāyanavṛtti ; p. 38. Pāṇini ; p. 43. Devala ; Parāśara ; Bṛhaspati ; p. 44. Paiṭhīnasi ; Vṛddhaparāśara ; Marīci ; p. 45. Akhaṇḍādarśa (also on pp. 51.60 etc.) ; p. 46. Laukākṣi ; p. 47. Yama ; p. 48. Vṛddhayājñavalkya ; p. 50. Śrīdharīya ; Kāladīpa ; p. 51. Kavaṣa ; p. 52. Māṇḍavya ; Uśanas ; Jābāli ; p. 53. Kūrmapurāṇa ; p. 54. Bhāṭṭavārttika ; p. 54, Vyāsa ; p. 60. Smṛtivaradarājīya (also on pp. 93) ; Kālanirṇaya ; Kālādarśa (also on pp. 63. 69 etc.) ; p. 61. Aṅgiras ; p. Vṛddhahārīta ; p. 64. Ṛśyaśṛṅga ; p. 66. Āśmarathya ; Ullekhana ? ; Trikāṇḍī ; p. 69. Jātūkarṇi ; p. 70. Vṛddha Manu ; Gṛhyapariśiṣṭa p. 72. Vṛddhagārgya ; p. Kaṇva ; p. 74. Aparārka ; Brāhma, Āgneya and Padma Purāṇas ; p. 78. Pāraskara ; p. 80. *Ṣaḍdharmakāra* (also on p. 251.) ; p. 82. Vaikhānasa ; p. 84. Bhṛgu ; p. 85. Sumantu ; p. 88 Bhaviṣyatpurāṇa ; p. 89. Śaṅkha ; p. 95. Smṛtisamuccaya ; (also on pp. 115) ; p. 96. Vyāghrapāda ; p. 97. Viśvarūpācārya ; p. 99. Ātreya ; p. 100. Vidhānagrantha ; p. 102. Jyotiśśāstra ; p. 105. Kārṣṇājini ; p. 111. Aurva ; p. 115. Smṛtiratnāvalī ; p. 120. Mātsya (Purāṇa) ; p. 124. Paddhati ; p. 125. *Kāladīpavyākhyāṇa* (also on pp. 175) ; *Subodha* ; p. 126. Vidhiratna ; p. 127. *Rukmāṅgada* ; p. 128. Jyotiṣāriṣṭamālā ; p. 137. *Śivasvāmin* ; p. 139. Agastya ; Śaṅkha likhita ; *Ṣaḍdharmasaṅgraha* (same as Ṣaḍdharma referred to above ?) ; p. 141. *Ṣaḍdharma saraṇi* ; p. 143. Śloka Gautama ; p. 146. *Ṣaḍdharmīya* also on pp. 276.280.) ; Vṛddhakātyāyana ; p. 151. Bodhāyanīya Vṛtti ; p. 153. Vidhigrantha ; p. 154. Śrīpati ; p. 160. Gobhila ; Jātūkarṇi ; p. 161. Viśvādarśa ; p. 164. Kratu ; p. 165. Ṣaṭtrimśanmata ; p. 167. Śātyāyani ; p. 171. Satyavrata ; p. 173. Sūryasiddhānta ; p. 174. Siddhānta ; Brahmadatta ; *Maitreya Sūtra* ; p. 176. Mādhavīya ; p. 178. Gabhasti (also on pp. 186) ; p. 179. Sāyanīya ; p. 181. Satyatapas ; p. 182. Kauthumi ; p. 193. Pitāmaha ; p. 184. Laghu Hārīta ; p. 186. Bhārgava ; p. 189. Dakṣa ; p. 200. Hemādri ; p. 201.

13. 'Vidhi' occurs frequently : (pp. 18, 29, 44, 49, 206): Does it refer to a separate work ?

Vidhānagrantha ; p. 202. *Saraṇi ;* p. 202. Sundararājīya ; p. 224. Ujjvalā ; p. 229. Śāṇḍilya ; p. 244. Niyamakhaṇḍa (?) ; p. 251. Jamadagni ; p. 261. Kalpa sūtrakāra ; p. 274. Śrī Varāha ; Smṛtisaraṇi (also on p. 277.) ; p. 280. Ślokāpastamba ; p. 283. Jyotirgaṇeśvara ; p. 296. Kapardisvāmin ; p. 198. Kātyāyana ; *Tātparyadarśana* (?) (again on pp. 299.323.328.) ; p. 304. Vāyu (Purāṇa) ; p. 307. Harivamśa ; Smṛtiratna ; p. 310. Viṣṇuyāmala.

Most of these authorities are cited more than once. The older writers are frequently quoted.

THE PITṚMEDHA SĀRA SANGRAHA OF NĀRĀYAṆASUDHĪ

While dealing with the Pitṛmedhasāra and its commentary, Sudhīvilocana, at the end of my last article on Hārīta Veṅkaṭācārya's works (p. 21), I mentioned that there was a ms. named Pitṛmedha sārasaṅgraha by Nārāyana Sudhī mentioned in the Mysore catalogue, I., p. 622, which needed examination. Mr. M. S. Basavalingayya, the Curator of the Mysore Oriental Library, was kind enough to send me extracts of the beginning and end of this work. It has nothing to do with Hārīta Veṅkaṭācārya's Pitṛmedhasāra. Its beginning is as follows :—

भवानीशङ्करौ पूर्णौ सच्चिदानन्दविग्रहौ ।
दृष्टिं वितरतां दासे सदयां मयि सर्वदा ॥
वेल्लालतिम्मयाख्यस्य सूनुर्नारायणस्सुधीः ।
पैतृमेधिकसाराख्यग्रन्थं हि रचयाम्यहम् ॥

Fortunately, we have some references to know the date of this author. On pp. 672-3 of the first Volume of the Triennial Catalogues of the Govt. Oriental Mss. Library, there is a work described under R. No. 457$_{b}$, called Grahatantravivaraṇa, a commentary on the Grahatantra of Ahobalanātha. This work is by one Veṅkaṭa Yajvan, son of Tirumala Yajvan of Vellāla Yallayārya family. Tirumala becomes Timma. The author says in the beginning :

वेल्लाल तिम्मयज्वेन्द्र सूनुवेङ्कटयज्वना ।
मयाहोबिलनाथीयं ग्रहतन्त्रं प्रकाश्यते ॥

The colophon runs thus :

इति श्रीमद्वेल्लाल यल्लयार्यान्वयजतिरुमलयज्वसूनु सिद्धान्ति सार्वभौम वेङ्कट यज्वविरचिते अहोबिलनाथीयग्रहतन्त्रे शृङ्गोन्नत्यधिकारोऽष्टमः ।

The Madras Trien. Catalogue says in its note on this work that from two stanzas in this work, it appears that the author composed his work between Śaka 1489 and 1549, i.e., A.D. 1566-1626.

This Veṅkaṭa, son of Vellāla Timma, must be a brother of our Nārāyaṇa, the son of Vellāla Timma, and the author of the Pitṛmedhasārasaṅgraha. And he must have flourished in the latter part of the 16th century and the early decades of the 17th.

On p. 264 of Mysore I, there is a Gaṅgāvataraṇa campū by a Nārāyaṇa Sudhī which is not our author. On getting extracts from this Campū from the Curator of the Mysore Library, I find that the real name of the author of the Gaṅgāvataraṇa campū is Lakṣmīnārāyaṇa and that he belongs to the Ramya Maṅgu family.

In the same Ms. R. 457 of the Madras Govt. Mss. Library, we find a Pañcāṅgaśiromaṇi by a Tripurāri described under subdivision 'd.' On p. 344 of Mysore I, a Pañcāṅgaśiromaṇi is ascribed to our author's father Vellāla Timmaya. I secured extracts from the latter ms. through the Curator of the Mysore Library.

Mysore Ms. Beginning :

यश्चक्षुः सर्वलोकानां सृष्टिस्थितिलयप्रभुः ।
तं नत्वा भास्करं वक्ष्ये पञ्चाङ्गानां शिरोमणिम् ॥
त्रिपुरारिबुधेनोक्तः यःपञ्चाङ्गशिरोमणिः ।
कालाधिक्यात्समो नाभूत् सिद्धान्तस्य विवस्वतः ॥
तस्मादृश्याय वेल्लालतिम्मयाख्येन यज्वना ।
एष एव स्फुटतरं कथ्यते सूरिसम्मतम् ॥

Colophon :

इति श्रीत्रिपुरारि विरचित पञ्चाङ्गशिरोमणौ भौमाधिकारो द्वितीयः ।

It can be seen from this that our author's father Vellāla Timma Yajvan revised Tripurāri's Pañcāṅgaśiromaṇi which deviated from the Sūrya siddhānta by lapse of time and that Timmayajvan made it accord with the Sūryasiddhānta. Evidently, the Mad. Ms. also is Timma's revised text, but by virtue of the original's author, the colophons in the Mysore and Madras Mss. speak of Tripurāri as the author.

THE SUDHĪVILOCANASANGRAHA

I had mentioned in the last article that the Adyar Library notices on p. 113 of Vol. I, of its catalogue a work called Sudhī-

vilocanasaṅgraha. It is put under our Hārīta Venkaṭacārya's Sudhīvilocana and thus would seem to be a summary of the Sudhī vilocana. I examined this ms. The name Sudhīvilocanasaṅgraha is given in the margin and the work begins thus :

प्रणम्य यादवाद्रीशं श्रियं गुरुपरंपराम् ।
तत्कृपालब्धधीर्वक्ष्ये पितृमेधस्य सङ्ग्रहम् ॥

The work thus seems to be an independent one and called Pitṛmedhasaṅgraha.

Authorities cited in the Āśaucaśatakavyākhyā

The following are the authorities cited in H. Venkaṭācārya's own commentary, Smṛtisārasarvasva, on his Āśauca śataka.[14]—

1. Manu, Vijñāneśvara ; 2. Pulastya, Vyāsa ; Vaiyāghrapāda, Kaṇva ; 3. Yājñavalkya, Viṣṇu, Gālava, Kālanirṇaya, Bṛhaspati, Saṃvarta, Jābāli, Parāśara ; 4. Brāhmapurāṇa, Aṅgiras, Amara, Vijñāneśvara, Ādityapurāṇa, Sangraha ; 5. Viṣṇu, Ṣaṭrimśanmata, Āpastamba, Gautama, Hārīta, Yama, Marīci, Bodhāyana, Smṛti candrikā ; 6. Smṛtiratna, Kaṇva, Saṃvarta ; 7. Smṛtyarthasāra, Bhṛgu ; 9. Śaṅkha, Vasiṣṭha ; 10. Pāraskara ; 11. Śaṭyāyani ; 12. Viṣṇudharmottara ; 14. Varadarājīya, Paiṭhīnasi ; 15. Paiṅgagṛhya ; 17. Laukākṣi ; 18. Saṅgrahakāra, Kṣīrataraṅgiṇī ; 19. Dakṣa ; 22. Vṛddhavasiṣṭha, Vṛddhātri ; 25. Akhaṇḍādarśa ; 26. Bṛhanmanu ; 27. Bṛhatpracetas ; 29. Prajāpati, Kāśyapa ; 30. Bharadavāja Āśaucasaṅgrahakāra ; 38. Sumantu; 39. Vṛddhagārgya; 40. Vāyavya purāṇa, Pādma, Āśvamedhika, Nāradīya, Vāmanapurāṇa, Uśanas, Mādhavīya ; 41. Bṛhannāradīya ; 45. Gobhila ; 46. Kratu ; 47. Brahmāṇḍa ; 48. Śrī Varāha ; 50. Śaunaka, Māṇḍavya, 51. Vṛddhaparāśara, Vṛddhayājñavalkya ; 53. Vṛddhaśātātapa ; 54. Yādava Nighaṇṭu ; 55. Kavaṣa ; 58. Cyavana, 60. Ṛśyaśṛṅga, Dhāreśvara, Viśvarūpa, Medhātithi.

Repetitions in references have not been indicated in this list.

14. The numbers refer to the leaves of the palm-leaf Ms. D. 2990 in the Madras Govt. Ori. Mss. Library.

THE METRE OF VAṬAKKAṈ PĀṬṬUKAḶ

By

MRS. O. T. SHARADA KRISHNAN

The Vaṭakkaṉ Pāṭṭukaḷ or the Northern Songs deal with some heroes of North Malabar. It is not quite accurate to call these songs the "Ballads of North Malabar," since these songs are popular as well in the southern parts of Malabar as they are in North Malabar. These are folk songs current among what may be called the lower strata in Malabar society. One can hear them being sung by women when they work in paddy fields in groups. One of them sings a line and the rest repeat the line in chorus. This is the usual mode of singing them. These songs are of fairly high literary merit though written in colloquial language current among the illiterate people. Some of these songs have been available in print for some time and recently twelve of them have been published by the Madras University as No. 3 of the Madraṣ University Malayalam Series.[1] Opinions differ regarding the antiquity of these songs. Some hold it to be as old as 13th century A.D., while others do not consider them to be older than about 200 years. Whatever the age of the particular specimens of Vaṭakkaṉ Pāṭṭukaḷ, there can be little doubt regarding the antiquity of the type of literature represented by these songs. In this paper I confine my attention to an examination of the metre in which these songs are written and the relation of that metre to metreṣ employed in other types of literature in Malayalam.

These songs are short ballads covering about 150 to 400 lines. Each line consists of 10 syllables and can be divided into 4 feet, i.e., the first three feet having 3 syllables each and the last having only 1 syllable. Elsewhere[2] I have stated that in Malayalam Prosody a unit consists of 2 lines and that each of these lines forming a unit observes the rule of etuka, i.e., alliteration on the 2nd syllable.

1. Edited by Mr. C. Achyuta Menon, Head of the Dept. of Malayalam, the University of Madras, 1935.

2. The Journal of Oriental Research of the University of Madras, Vol. I, Parts 1 and 2—the Paper on Malayalam Prosody.

But when we examine the Vaṭakkaṉ Pāṭṭukaḷ there is nothing to show definitely that a unit consists of 2 lines. It can as well be that every line is a unit. The etuka (alliteration on the 2nd syllable) is not observed in these songs.

Another peculiarity which may be observed in these songs is that while in other Malayalam songs like Kiḷippāṭṭu and Tuḷḷalpāṭṭu, long syllables and short syllables have definite prosodial value, in these songs there is no such distinction as short and long syllables. Normally every syllable has to be pronounced as a long in the recitation of these songs. Thus the metre can be represented as follows :

— — — | — — — | — — — | —
— — — | — — — | — — — | —

This feature, namely, every syllable in the line being long, is nothing peculiar to this particular specimen of Malayalam poetry. It is found in other kinds of poetry also, e.g. the Vañcippāṭṭu or Boat Song. In this a metrical unit consists of 2 lines, the first consisting of 16 long syllables divided into 8 feet of 2 syllables each and the 2nd consisting of 13 long syllables divided into 6 feet of 2 syllables each and a final foot of 1 syllable. This may be represented as follows : —

— — | — — | — — | — — | — — | — — | — — | — —
— — | — — | — — | — — | — — | — — | — [3] |

Then there is the Ayyappaṉ Pāṭṭu which consists of lines of 12 syllables divided into 4 feet of 3 long syllables each. This is identical with the Vaṭakkaṉ Pāṭṭukaḷ except for the full foot of 3 syllables at the end, and it may be represented as : —

— — — | — — — | — — — | — — —
— — — | — — — | — — — | — — —[4]

3. am-pi/ḷit-tel/la-ṇi/yun-na/tam-pu/rāṉ-ṭe/ma-kaṉ/oṭ-ṭa
kom-paṉ/uṇ-ṇi/tam-pu/rā-ṉe/kum-pi/ṭun-nen/ñān

All the short syllables must be lengthened for the sake of metre, in all examples quoted in this paper.

4. Ayyappā caṅṅāṭī kayyiṉmēl veṭṭalle
vāvarē caṅṅāṭī nōkkittaṭukkaṉe.

Although in the Vaṭakkaṉ Pāṭṭukaḷ all the 10 syllables forming a line are long, very often we find a variety introduced by changing one long of a foot into two short syllables—e.g.,

Ola-vaṉ-ṉūr/kā-vi-lum/pō-kun-nal/lo[5]

Here in the first foot instead of three long syllables there are two short syllables followed by 2 long syllables, i.e., the first long is reduced to 2 short syllables. This device of introducing a variety is noticed mostly in the beginning of a foot. Examples where this variety is introduced at the beginning of the 2nd and 3rd feet are given below :—

put-tā-ri/maṇip-pē-ṛum/kīk-ka-yil/la[6]
ok-ka-yum/paṇi-yaṅ-ṅu/tīr-toṉ-ṭā/re[7]

In the first example, the second syllable in the second foot appears to be long in so far as it is followed by a conjunct consonant. But in actual recitation, this conjunct consonant is pronounced as a simple consonant. So the 2nd foot will be recited as 'maṇipēṛum'

Oṛ-in-na/taṅ-ṅi-nē/paṛa-yun-nal/lo[8]

This variety due to the substitution of a long syllable by two short syllables is noticed mostly in the beginning of a foot and seldom in the 2nd and 3rd syllables.

I give below certain specimens of Vaṭakkaṉ Pāṭṭukaḷ to illustrate the normal metre and the variants. It is not only in this way that the authors of these songs take considerable liberty regarding the quantity of syllables. Instances of other kinds of metrical irregularities are now being taken up for consideration.

The normal metre :—

kā-vi-lum/cāt-tōt-tē/kuñ-ñic-cī/ru
o-ḷə-pa/ṛañ-ñu-ka/ra-yun-nal/lo

5. Ballads of North Malabar, p.1, 1.7. All the references are to the edition in the Madras University Malayalam Series.

6. Ballads of North Malabar, p.8, 4th line of the 2nd song.

7. „ „ „ p.3, 1.9.

8. „ „ „ p.6, 1.5. Here the third foot can also be pronounced paṛyunnal, suppressing a vowel, as having three syllables.

tac-co-ḷi/kō-mak-ku/ṛup-peṉ-ṭēṭ/ṭā
nāṭ-ṭil-uḷ/ḷam-mā-ṛum (rum)/nā-yim-mā/rum (rum)[9]

The 17 lines which follow the above quotation also can be taken as examples for the normal metre. It is very difficult to find continuous lines of 10 syllables each. In these 17 lines too, there are 2 places where the 1st foot has 4 syllables, one place where there is an extra syllable in the 2nd foot and 2 instances where there are 4 syllables in the 3rd foot. Lengthening of short syllables is freely resorted to throughout, as is usual in Malayalam Prosody.

Variants :—

1. Initial shorts are lengthened very rarely. Usually, if the initial letter is short, another letter follows immediately after the 1st letter to make up the quantity of a long syllables. e.g.,

bhaga-va-tī/nal-lō-ṇam/nōk-kun-nal/lo[10]

2. But sometimes the initial short letter of a word comes as the 1st syllable of a foot without an extra syllable following. Then it has to be lengthened ; and when it is lengthened it sounds slightly awkward, e.g.,

1. o-tē-ṉaṉ/ṭac-cha-ṉā/vā-zhun-nō/rə[11]
2. a-ru-ḷic/cey-yun-nu/tam-pu-rā/ṉō[12]
3. tam-pu-rāṉ/a-ru-ḷic/cey-yun-nal/lē[13]
4. mu-ṭi-yum/mi-nuk-kik/keṭ-ṭi-yō/ḷə[14]

3. When a long follows the initial short syllable (extra) at the beginning of a line, the initial short is slightly slurred over in recitation. e.g.,

otē-ṉā-ṉum/ēṭ-ṭā-ṉum pō-run-nal/lō[15]

4. If the initial short syllable of a word (which is to be lengthened for metre) is in the middle of the line, it is usually found to be the last syllable of a foot, as,

9. Ballads of North Malabar, p.24, the 1st 4 lines of the 3rd song.
10. „ „ „ p.1, 1.20.
11. Ballads of North Malabar, p.3, last line.
12. „ „ „ p.8, 2nd line of the 2nd song.
13. „ „ „ p.9, 1.27.
14. „ „ „ p. 27, 1.24.
15. „ „ „ p.3, 1.3.

1. gō-pā-lan/ō-la-e/zhu-ti-yal/lō[16]
2. iru-vā-ru/lā-ti-ri/paṭ-ṭam-mā/ṟe (re)[17]
3. ka-ṭat-ve/nāṭ-ṭə-pa/ṛam-pa-kat/tə[18]

If in the 2nd instance, 'ulātiri' were to be made the 2nd foot, we get the 1st and 2nd feet beginning with initial short syllables of words. Lengthening of intial short letter of words at the beginning of a foot is more against the spirit of Malayalam songs than if it is at the end of a foot. So, when scanning, 'u' is made to remain at the end of the 1st foot, thus serving another purpose also, i.e., 'i,' the initial short letter at the beginning of the 1st foot need not be lengthened as here is an extra syllable now which goes with it.

5. In the following examples, 4 short syllables come together in a foot. Here, the 1st two short syllables go together to make up the two moras of one long syllable; the 3rd and the 4th short syllables are lengthened.

1. koṭu-ma-la/vā-ṉu-ḷḷa/kuñ-kyuñ-ña/nō[19]
2. ola-vi-la/muṟic-cu-ta/rē-ṉe-ṉak/kə[20]
3. iru-va-ṛu/lā-ti-ri/paṭ-ṭam-mā/ṛe[21]

Even when the 2nd syllable is the initial letter of a word (i.e., 'ma' in the 2nd foot of the 1st instance where the 4 shorts come together) or the 3rd syllable is the initial letter of a word (i.e., 'u' in the 1st foot of the 3rd instance), they are lengthened rather than the initial letter of the words at the beginning of the line.

6. In the following, the 1st syllable of the 2nd foot of 4 short syllables is the final syllable of a word. So it can be lengthened freely and the 2nd and 3rd syllables are blended into a single, as,

o-ṉō-pa/ṭi-kaya-ṛi/van-ni-tal/lo[22]

16. Ballads of North Malabar, p.9, 1.25.
17. „ „ „ p.9, 1.28.
18. „ „ „ p.9, 1.29.
19. Ballads of North Malabar, p.22, 1.1.
20. „ „ „ p.111. 1.13. The second syllable in the second foot, though followed by a conjunct consonant must be recited as a short syllable; the first two syllables, being short, go together to make up for a long syllable.
21. Ballards of North Malabar, p.10, 1.12.
22. „ „ „ p.25, 1.17.

Here, the 2nd foot is to be recited as, 'ṭī kāy ṟī.'

In the following line, the first foot has 4 syllables—3 longs and 1 short, the 2nd being the short.

1. pac-cavel-ḷam/pō-lat-te/ney-ye-ṭut/tə[23]

Here, the short syllable has to be read along with the following long, as, 'paccveḷḷam,' i.e., the vowel in the 2nd syllable is suppressed in recitation.

Some more examples where the vowels are similarly suppressed are given below.

2. ciṟak-kal-kō/lōm-vā-ṉa/tam-pu-rāṉ/ṭe[24]

Here, 'ṟa' in the 1st foot is reduced into 'ṟ.'

3. tac-cō-ḷi/nal-lō-mana/kuñ-ñyu-ṇic/cira[25]

The 'a' in 'ma' in the 2nd foot is suppressed and the 2nd foot is pronounced 'nallōmnā.'[26] In the 4th foot, the 'i' in 'cci' is suppressed and the foot is recited 'ccra.'

4. ōṉ-ṭo-ru/kā-ryas-taṉā/kuñ-ñic-cāp/paṉ[27]

The 'a' in 'sta' in the 2nd foot is suppressed and the 2nd foot is recited 'kāryastṉā.[28]

5. tirut-tuṇik-ku/cīn-tī-e/ṭuk-kum-pō/le[29]

Here in the 1st foot the vowels 'u' in 'ru' and 'i' in 'ṇi' have to be suppressed and the 1st foot is recited[30] as 'tirttuṇkku.'

6. ā-rum-o/ru-vā-kkə/paṟa-yūl-lā/lo[31]

23. Ballads of North Malabar, p.26, 1.10.
24. " " " p.53, 1.17.
25. " " " p.53, 1.5.
26. The North Malabar people usually recite this as 'Taccōḷinal lōmaṇa..'
27. " " p.53, 1.13.
28. This as, 'Ōṇtrukār yasthaṇā........'
29. " " " p.5, 1.23.
30. and this as, 'Tirṟttuṇik kucīnti eṭukkumpō lē.
31. Ballads of North Malabar, p.27, 1.18.

In the above line, the vowel 'a' in 'ṛa' in the 3rd foot is suppressed. If the vowel 'u' in the 1st foot is suppressed the line would read as, 'Ārmoru vākk∂pa ṛayūllā lō.'

7. cinam-vīṭ-ṭil/taṅ-ṅa-ḷā/vā-zhun-nō/r∂[32]

8. cīnam-vīṭ-ṭil/tan-neyaṅ-ṅu/pō-kun-nal/lō[33]

In these two instances, cīnamviṭṭil which forms the first foot, has four long vowels. So it has to be recited with the first two long vowels as short. Or there is another way of scanning the first. Here cīnamvī can be the first foot and ṭṭil taṅṅaḷa as the second, in which the a of ṅṅa must be suppressed. This is impossible in the second instance, since even as it is, in the second foot a vowel has to be suppressed as there are four syllables. Thus both in the first and in the second foot there are four syllables each and the only way of scanning is to suppress a vowel in each.

9. cā-muṇ-ṇik/kā-vi-le/tey-yāṭ-ṭat/tinn∂[34]

In the above line, the vowel 'i' in the 4th foot is suppressed and the foot reads as, 'tnn∂.' If the vowel 'i' in the 2nd foot is suppressed, the line would read as, Cāmuṇṇik kāvletey yāṭṭatin n∂.'

10. atu-keṭ-t∂u*/ṇic-ciri-veḷ/ḷat-tin∂-pō/yi[35]

Here, the 'i' in 'cci' is suppressed and the 2nd foot is pronounced as 'ṇiccriveḷ.' The neutral vowel '∂' in the 3rd foot also has to be suppressed. This line can be recited in another way also, i.e., by suppressing the 'i' in the 3rd and the 4th feet, as,

'Atukēṭṭ∂u ṇicciri veḷḷattnn∂ poy,

11. When the extra syllables are vowels, or consonants like 'ya, ra, la, or va' they can easily be suppressed without affecting the cadence, as,

32. Ballads of North Malabar, p.6, 1.4.
33. „ „ „ p.4, 1.2.
34. „ „ „ p.26, 1.18.
* When vowels like 'a, i or u' follow neutral vowel (∂) or semi-vowels they easily join with the previous syllables. Here, 'ṭṭ∂ + u' easily becomes ṭṭu.'
35. Ballads of North Malabar, p.46, 1.12.

ō-ḷeyo-ru/pū-tiya-tə/al-lo-tē/ṉā[36]
kaṇ-ṭīṭ-ṭə/pō-raṭ-ṭe/kuñ-ñio-tē/ṉā[37]
tam-puraṉ-ṭe/pā-ṭə-pi/ rik-kvē-ṉā/ṉə[38]

Without joining into conjunct consonants with the previous syllables these consonants can be lengthened as 'ōḷeyōru, pūtiyāṭu, tampurāṇṭe' and so on and the previous letters go freely with such consonants.

7. Neutral vowels can easily be changed into semi-vowels. This is usually done in the middle of a line, especially in the middle of a foot. e.g.,

1. kālə-bhā-gam/cen-nā-ṭa/nin-no-te/ṉaṉ[39]
2. paṭ-ṭam-māṟə/vē-gat-til/pō-run-nal/lō[40]

In the Vaṭakkaṉ Pāṭṭukaḷ, neutral vowels often have the value of long syllables. Very often 'lə, tə' etc., come as the 4th foot and they are pronounced as long syllables. Neutral vowel is lengthened in the middle of the line too if a syllable is wanting there. Examples for these are given below :—

1. koṭu-ma-la/kēk-kavīṭ-ṭil/kaṇ-ṇa-ṉō/ṭə[41]
2. eṉ-ṭēl-pi/ṭic-ciṅ-ṅə/tan-noṇ-ṭā/lə[42]
3. ā-ṭa-pōyi/poy-ttə-ku/ṟik-kām-mak/kə[43]
4. tama-mal-lə/koṇ-ṭaṅ-ṅə/poy-te-rat/tə[44]
5. mē-li-lə/va-run-na/ña-ṟā-zhcak/kə[45]

8. So far we had been noticing lines with extra syllables. There are a few cases where we find defective foot in the line. They are mostly seen in the song named 'Otēṉaṉum taṉṭe makkaḷum. Instances are given below to illustrate the same :—

36. Ballads of North Malabar, p.27. 1.3.
37. " " " p.27, 1.4.
38. " " " p.11, 1.14.
39. " " " p.11, 1.8.
40. Ballads of North Malabar, p.11,1.4.
41. " " " p.11, 1.13.
42. " " " p.15, 1.7.
43. " " " p.48, 1.24.
44. " " " p.48, 1.17.
45. " " " p.49, 1.7.

1. ō-ṛallē/veḷ-ḷam/vāṅ-ṅun-na/tə[46]
2. ñāk-kī/veḷ-ḷam-ku/ṭic-cū-ṭa/lō[47]
3. cak-kum/muṭ-ṭun-nō/roc-ca-keṭ/ṭə[48]
4. ik-ku-ṛi/eṉ-ṉe kol-lal-lek/kīṉ[49]
5. ā-ṇā-yō/nā-ye/nā-yik-kay/yā[50]
6 paṭ-ṭam-mā/ṛal-le/pā-yun-na/tə[51]
7. iṅ-ṅa-ṉē/ā-rum/cey-ya-ru/tə[52]

In these cases where there is a deficiency of one syllable in a foot, one or the other vowel of the same foot is simply lengthened in recitation to make up the 6 moras of the foot.

In the case of Kiḷippāṭṭu, it has been noted that the number of syllables per line is fixed and also that there is some sort of definiteness with regard to the sequence of shorts and longs—very rigid in some, like Kākaḷi and a little free in others like Keka. In the Vaṭakkaṉ Pāṭtukaḷ although a normal line contains 10 syllables there are numerous cases where the number is in excess of this and some cases where the number falls short of it. Examples have already been given. Again, in a normal line all the syllables should be long and if a syllable is short, it has to be lengthened in recitation. From the various examples given above, it can be found that both in point of the number of syllables and the quantity of the syllables (short or long), considerable liberty is taken, so much so, that practically difference between Prose and Verse disappears. If short syllables can be freely lengthened and if long syllables freely shortened and if 2 short syllables can take the place of a long syllable it may appear that any prose piece can be recited as Vaṭakkaṉ Pāṭṭukaḷ ; but in actual practice it is not so. For example, I quote a few lines[53] from the Introduction of the *Ballads of North Malabar* taken at random :—

'Paṇḍitaṉmāruṭe maṛdaṉattiṉṉō, pakaṛttiyezhutu
nnavaruṭe akṛamaṅṅaḷkkō adhīṉamāvāte, swatassiddhamāya

46. Ballads of North Malabar, p.46, 1.16.
47. " " " p.46, 1.23.
48. " " " p.48, 1.11.
49. " " " p.48, 1.22.
50. " " " p.49, 1.24.
51. " " " p.50, 1.5.
52. " " " p.130, 1.4.
53. p.5., the first sentence after the poetry.

pariśuddhatakku yātoru hāṉiyum taṭṭāte, innum palaṟkkum
āṉandanirvṛti aṇaykkunna ā pazhampāṭṭukaḷ mahākavi
paṟayumpōle oru pāvaṉavēdabhēdam taṉṉēyāṇə.'

By no kind of manipulation will it be possible to read the above lines as metrical lines of the Vaṭakkaṉ Pāṭṭu type. The fact is that in original Dravidian poetry, neither accent nor the quantity of the syllables count much. What contributed poetry was rhythm and the beat. In the Vaṭakkaṉ Pāṭṭukal, the normal beat is 3, 3,4—(4 is divided into 3 + 1), and usually it will be found that in every line 2 three-syllabic words are followed by a four-syllabic word. If in the course of writing poetry, the author departs from this normal, either for the sake of variety or for other reasons, such variations are only exceptions and such exceptions must be manipulated in such a way as to conform to the normal. Also, in the Vaṭakkaṉ Pāṭṭukaḷ each line can be considered as a unit in itself, i.e., in many cases each line is a little simple sentence and where it is not, it at least asserts some definite fact. We cannot get such measured sentences or units in any ordinary prose. From these we notice that Vaṭakkaṉ Pāṭṭukaḷ too, like all poetry, conform to certain rules and restrictions.

In this paper I simply indicate the point; the cadence of Malayalam poetry is a subject which requires elaborate treatment separately.

SARIRAKANYAYASANGRAHA

By

PRAKASATMAYATI,

EDITED BY

T. R. CHINTAMANI, M.A., PH.D.,
Senior Lecturer in Sanskrit,
University of Madras.

अथ तृतीयः पादः

न वियदश्रुतेः ॥ २. ३. १ ॥

अस्ति तु ॥ २. ३. २ ॥

गौण्यसंभवात् ॥ २. ३. ३ ॥

शब्दाच्च ॥ २. ३. ४ ॥

स्याच्चैकस्य ब्रह्मशब्दवत् ॥ २. ३. ५ ॥

प्रतिज्ञाहानिरव्यतिरेकाच्छब्देभ्यः ॥ २. ३. ६ ॥

यावद्विकारं तु विभागो लोकवत् ॥ २. ३. ७ ॥

क्वचित् तेजःसृष्टेः प्राथम्यमवगतम् ; क्वचिदाकाशसृष्टेः ; तत्रावश्यं क्रमेणैव सृष्टौ विवक्षितायां द्वयोः प्राथम्यानुपपत्तेः कस्यानुरोधेन किं नेतव्यमिति विशये तेजः[1]प्राथम्योपादाने सति आकाशसृष्टिः तत्प्राथम्यं चोभयं बाध्यं स्यात् । आकाशप्राथम्योपादाने तु[2] तेजःप्राथम्यमेव बाध्यते[3], ननु [न तु] तत्सृष्टिः, तस्याः "वायोरग्निः" इति स्थानान्तरत्वाभावात् । तत्र[4] धर्मिबाधकल्पनात् उभयबाधप्रसञ्ज[5]कात् धर्मबाधकल्पनमेव लघीय इति न्यायेन तेजःसृष्टेः प्राथम्यं बाधित्वा आकाशसृष्टिः तत्प्राथम्यं चोपादीयत इत्युक्तम् ॥

एतेन[6] मातरिश्वा व्याख्यातः ॥ २. ३. ८ ॥

अस्तमयप्रतिषेधामृतत्वलिङ्गाभ्यासापेक्षया प्रतिपिपादयिषितैकविज्ञानेन

१. G. तेजःसृष्टेः प्राथ

२. G omits तु

३. G. बाध्यते तेजःसृष्टेः वायोः
M. बाध्यते तस्याः वायोः

४. G adds श्रुत

५. G. प्रसञ्जकधर्मे

६. G omits the entire commentary on this sūtra

सर्वविज्ञानप्रतिज्ञाश्रुतिः बलीयसीति न्यायेन आपेक्षिकामृतत्वपरतया अमृतश्रुतिं बाधित्वा वायोरुत्पत्तिर्निर्णीता[1] ॥

असंभवस्तु सतोऽनुपपत्तेः[2] ॥ २. ३. ९ ॥

ब्रह्म कस्यचित्कार्यं भवितुमर्हति, कारणत्वात् ; यत् कारणं तत् कस्यचित्कार्यं दृष्टम् , यथा आकाशः इत्यनुमानस्य ब्रह्म कार्यं न भवति, सदनिर्वचनीयादिकार[3]णशून्यत्वात् ; यत्कारणशून्यं न[4] तत्कार्यम् , यथा शशविषाणमिति प्रत्यनुमानविरोधः, "न चास्य कश्चिज्जनिता" इत्यागमविरोधः, हेतोरनवस्थापादनद्वारेण साध्यविपरीतसाधकत्वं च दर्शितम् ॥

तेजोऽतस्तथा ह्याह ॥ २. ३. १० ॥

अत्र[5] तेजसः ब्रह्मयोनित्ववायुयोनित्वयोः परस्परविरोधे प्राप्ते "तत्तेजोऽसृजत" इति श्रुतेः निमित्तोपादानकारणत्वयोरविशेषात् "बहु स्याम्" इति बहुभवनाशासनं आत्मविषयं[6] पुरस्कृत्य सृष्ट्युपदेशः[7] स्रष्टुरुपादानकारणत्वे लिङ्गमिति लिङ्गसिद्धं[8] ब्रह्मयोनित्वं तेजसः; वायुयोनित्वं तु[9] पञ्चमीश्रुत्यैव सिद्धम् । तत्र श्रुत्या[10] लिङ्गं बाधित्वा वायुयोनित्वमेव मुख्यमुपादाय लिङ्गं परम्परया ब्रह्मयोनित्वविषयम् , वक्ष्यमाणन्यायेन ब्रह्मवायुसमुच्चयविषयं वेति दर्शितम् ॥

आपः ॥ २. ३. ११ ॥

शब्दस्य प्रत्यक्षविरुद्धार्थतयावभासमानस्याविरुद्धार्थेऽपि प्रामाण्यसंभवे विरोधात् परित्यागो न युक्तः, 'प्रमित्यर्थत्वात् प्रयोगस्य' इति न्यायेन त्रिवृत्कृत[11]-

१. T omits निर्णीता
२. M omits this sūtra
३. G and T. सदसदनिर्वे
४. M omits न
५. T and M. तत्र
६. M. आत्मबहुभवनविषयं
७. T and M omit सृष्ट्युपदेशः
८. M. स्रष्टृपादानलिङ्गसिद्धं
९. T. च
१०. G adds एव
११. G. पञ्चीकृत

विषययोरप्तेजसोर्दाह्यदाहकभावेन प्रत्यक्षविरुद्धेऽपि प्रकृतिविकारभावेन[भावे] प्रत्यक्षागोचरयोरत्रिवृत्कृतयोरप्तेजसोः श्रुत्या प्रकृतिविकारभावो दर्शितः, अप्तेजस्त्वाविशेषेण तत्रापि विरोधानुमानं बाधित्वा इति ॥

पृथिव्यधिकाररूपशब्दान्तरेभ्यः ॥ २. ३. १२ ॥

यद्यपि रूपाधिकारशब्दान्तरलक्षणेभ्यः लिङ्गप्रकरणस्थानेभ्यः अन्नशब्दश्रुतिः, वर्षणात् तद्भूयिष्ठलिङ्गं चान्नमात्रविषयमुभयं बलवत्, तथापि लिङ्गादिभिः पृथिवीपरिग्रहे श्रुतिलिङ्गयोः नात्यन्तबाधः, स्वार्थान्नापरित्यागेन तदाकारपरिणतायां पृथिव्यां वृत्त्युपपत्तेः; श्रुतिलिङ्गाभ्यामन्नमात्रपरिग्रहे लिङ्गप्रकरणस्थानानां अत्यन्तबाधः स्यात्, पृथिव्या अनुपादानात् ॥

अत्रायं न्यायः—द्वयोः प्रमाणयोरितरेतरविरोधे अन्यतरस्यात्यन्तबाधनेन अन्यतरोपादानाद्वरं अन्यतरस्याल्पबाधया अन्यतरोपादानं इति । श्रुतिलिङ्गयोरन्नमात्रनिष्ठत्वं बाधित्वा लिङ्गप्रकरणस्थानैः अन्नाकारेण परिणममाना पृथिव्येवोपादीयत इत्युक्तम् ॥

तदभिध्यानादेव तु तल्लिङ्गात्सः ॥ २. ३. १३ ॥

आकाशादीनामुत्तरोत्तरभूतोपादानत्वमन्यानपेक्षमवगतं पञ्चमीश्रुत्या । तथा ब्रह्मणोऽप्यन्यानपेक्षं सर्वभूतोपादानत्वमवगतम्, "आकाशादेव समुत्पद्यन्ते" इति । तत्रान्यतरोपादाने अन्यतरपदार्थप्रसङ्गात् श्रुतपदार्थबाधकल्पनाद्वरं

१. T and M omit दाह्य...तेजसोः
२. M. तेजस्त्वविशेषेण
३. T. वर्षान्नभूयिष्ठत्व
४. G omits तत्
५. M. स्वानुमानविषय
६. M omits पृथिव्यां
७. M. मर्थमात्र
८. M. तत्रायं
९. G and T. बाधेन
१०. G and T. निष्ठ
११. M. पेक्षसर्व
१२. T and M. तरबाध

अर्थसिद्धनैरपेक्ष्यधर्मबाधकल्पनमिति वियदधिकरणन्यायेन नैरपेक्ष्यधर्मं बाधित्वा समुच्चयोपादानेन पूर्वपूर्वभूताकारपरिणतं ब्रह्म उत्तरोत्तरोपादानमिति दर्शितम् ॥

विपर्ययेण तु क्रमोऽत उपपद्यते च ॥ २. ३. १४ ॥

महाभूतप्रलयोऽपि क्रमसापेक्षः, महाभूतोत्पत्तिप्रलययोः अन्यतरत्वात्, उत्पत्तिवत्—इत्यनुमानेनावश्यवक्तव्ये प्रलयक्रमे यद्यपि भूतसमवायी[1] सृष्टिक्रमः आकाङ्क्षासन्निधिभ्यामुपादेयः प्राप्तः[2]; यद्यपि च सति कारणे कार्यं लीयत इति लौकिको वा "जगत्प्रतिष्ठा देवर्षे" इति स्मार्तो वा विपर्ययक्रमः विप्रकृष्टः; तथाप्ययोग्यविषयाभ्यां आकाङ्क्षासन्निधिभ्यां विप्रकृष्टविषये अप्यैाकाङ्क्षायोग्यत्वे बलवत्तरे योग्यतानिमित्तत्वात् संबन्धस्य इति न्यायेन प्रलयस्यापि[3] विपरीतक्रमो दर्शितः ॥

अन्तराविज्ञानमनसी क्रमेण तल्लिङ्गादिति चेन्नाविशेषात् ॥ २. ३. १५ ॥

"एतस्माज्जायते प्राणः" इत्यादिपाठक्रमात् "आत्मन आकाशः संभूतः" इत्याद्यर्थक्रमो बलवान्, पाठक्रमस्याप्यर्थक्रमप्रतिपत्त्यर्थत्वात् इति न्यायेन इन्द्रियाद्युत्पत्त्या भूतोत्पत्तिप्रलयक्रमस्याभङ्गो दर्शितः ॥

चराचरव्यपाश्रयस्तु स्यात् तद्व्यपदेशो भाक्तः तद्भावभावित्वात् ॥ २. ३. १६ ॥

जातकर्ममरणेष्टी चेतनसंस्कारकर्मणी[4], पुरुषसंस्कारेषु पाठात् इति चेतन[5]जन्ममरणोद्देशेन संस्कारकर्मविधानान्यथानुपपत्त्या चेतनजन्ममरणे प्राप्ते तत्संस्कारकर्म[6]-

१. T and M. समवायात्
२. T omits प्राप्तः
३. M omits अपि
४. T and M. कर्मणो
५. T and M omit इति चेतन
६. G. तत्र संस्कारविधेः कर्म
M. तत्र संस्कारविधेश्च

विधेश्च[1] जन्मान्तरीयफलसाधनकर्मविषयतया उद्देश्योपादेययोः परस्परविरोधे प्राप्ते अङ्गुष्ठाधिकरणन्यायेन उपादेयजन्मान्तरीयफलसाधनविधिविरोधिनोः उद्देश्यचेतनजन्म-मरणयोः देहोपाधित्वेनोपचरितत्वमुपादायोपादेयजन्मान्तरीयफलसाधनकर्मसंबन्धयो-र्यो जन्ममरणादिशून्य आत्मा दर्शितः ॥

नात्माश्रुतेर्नित्यत्वाच्च ताभ्यः ॥ २. ३. १७ ॥

"सर्व एत आत्मानो व्युच्चरन्ति" इति श्रुतिः "सहस्रशः प्रभवन्ते सरूपाः" इत्यादिसमानरूपसृष्टिदृष्टान्तः सर्वविज्ञानप्रतिज्ञा, ब्रह्म[3]विरुद्धस्व-लक्षणत्वादीनि जीवकार्यत्वे लिङ्गानीति श्रुतिलिङ्गैः जीव[4]स्य कार्यत्वमवगतम् । "न जायते म्रियते वा" "तत् सृष्ट्वा । तदेवानु प्राविशत्" इत्यादिश्रुतिलिङ्गैश्च अकार्यत्वमवगतम् । एवं विप्रतिपत्तौ, यद्यपि तत्त्वमस्यादिप्रधानवाक्यं खण्डो गौरित्यादिवाक्यवत् नित्यानित्य[5]योः तादात्म्ये न विरुद्ध्यते, तथापि जीवस्य ब्रह्मात्म-भावं प्रतिपाद्य फलावस्थायामपि "ब्रह्म वेद ब्रह्मैव भवति" इति ब्रह्मात्मना नित्यवदवस्थानं प्रतिपादयता प्रधानवाक्येन फलपर्यन्तेनाक्षिप्तं जीवस्य नित्यत्वमिति प्रधानवाक्याक्षिप्तनित्यत्वप्रतिपादकावान्तरवाक्यानुरोधेन प्रधानवाक्यविरुद्धकार्यत्व-प्रतिपादकावान्तरवाक्यानामुपचरितार्थत्वं युक्तम्, दौर्बल्यात् इति न्यायेन उत्पत्तिवा-क्यानां[7] औपाधिकोत्पत्तिविषयत्वमुपादाय[8] जीवस्य नित्यत्वमेव दर्शितम् ॥

ज्ञोऽत एव ॥ २. ३. १८ ॥

आत्मा कादाचित्कज्ञानकार्यवान्, तदर्थमुपादीयमानशरीरेन्द्रियसाधनत्वात्[9], भेद-नार्थमुपादीयमानकुठारादिसाधनपुरुषवत्; तथा आत्मा ज्ञानान्तरप्रकाश्यः, वस्तुत्वात्,

१. M. चेतनगुणयोः
२. T and M जन्मान्तर
३. G and T. ब्रह्मणो
४. M. जीवकार्य
५. T and M. नित्यतया
६. G adds अपि
७. T. वाक्येन
८. M. त्वमादाय
९. M. बाधनत्वात्

घटवत् ; तथा सर्वगतोऽयमात्मा न ज्ञानस्वभावः, स्वसंसर्ग्यशेषवस्त्वनवभासकत्वात् ; यः प्रकाशस्वभावः स स्वसंसर्ग्यशेषवस्त्ववभासको दृष्टः, यथा सविता इति । अत्र प्रकृतिविकारभावाभावे द्रव्यवाचिपदयोः सामानाधिकरण्यमेकद्रव्यपर्यवसायि, सोऽयं देवदत्त इत्यादौ तथा दर्शनात् इति चित्स्वभावब्रह्मैक्यधर्मित्वं जीवस्य प्रतिपादयता प्रधानवाक्येनाक्षिप्तजीवचित्स्वभावस्य प्रतिपादकैः "आत्मैवास्य ज्योतिर्भवति" इत्यादिवाक्यैः तात्पर्यवद्भिः अनुमानानां बाधो दर्शितः ॥

अथवा आत्मा प्रकाशस्वभावः, स्वसत्तायां प्रकाशव्यतिरेकशून्यत्वात् , प्रदीपसंवेदनादिवत् इत्यनुमानसिद्धचित्स्वभावस्याप्यात्मनः व्यापारवद्द्रव्यैराकाशस्यासंसर्गितेव[गितयेव] प्रकाश्यद्रव्यैः स्वभावतोऽसंसर्गितया प्रकाशकार्यमकुर्वाणस्यापि विषयसम्बन्धः अन्तःकरणोपरागनिमित्तः सम्भवति, स्वभावतोऽसंसर्गिणोरपि मुखरक्तिमगुणयोः एकस्फटिकोपरागनिमित्तसम्बन्धवत् इत्येवं संभाव्यमाने स्वभावचैतन्यस्यापि विषयसम्बन्धे किमिन्द्रियाद्युपादानस्य विषयोपरक्तज्ञानोत्पत्तिः फलम्, किं वा सिद्धस्यैव ज्ञानस्य विषयोपरागः फलमिति विशये साध्यविवृद्ध्युपादानात् साध्यलेशोपादानमेव लघीय इति न्यायेन सिद्धस्यैव ज्ञानस्य विषयोपरागनिमित्तमिन्द्रियादिकं दर्शितम् ॥

उत्क्रान्तिगत्यागतीनाम् ॥ २. ३. १९ ॥

स्वात्मना चोत्तरयोः ॥ २. ३. २० ॥

१. T. संसर्गशेष M. संसर्गाविशेष
२. T. संसर्गाशेष M. संग्र्यशेष
३. T and M omit दृष्टः
४. G and T omit तथा
५. T and M add इति
६. T and M. जीवः
७. G. प्रदीपादिवत्
८. T adds भिरनुमानानां बाधो दर्शित इति। अथ वा जीवः प्रकाशस्वभावः, स्वसत्तायां प्रकाशव्यतिरेकशून्यत्वात्
९. M. असंगितेव
१०. M. कार्यं कुर्वा
११. M. निमित्तयोः
१२. M. आत्मस्वभावे
१३. T and M. विषयसंबन्धासंबन्धे
१४. M. बलीयः

नाणुरतच्छ्रुतेरिति चेन्नेतराधिकारात् ॥ २. ३. २१ ॥

स्वशब्दोन्मानाभ्यां च ॥ २. ३. २२ ॥

अविरोधश्चन्दनवत् ॥ २. ३. २३ ॥

अवस्थितिवैशेष्यादिति चेन्नाभ्युपगमात् हृदि च ॥ २. ३.२४॥

गुणाद्वा लोकवत् ॥ २. ३. २५ ॥

व्यतिरेको गन्धवत् ॥ २. ३. २६ ॥

तथा च दर्शयति ॥ २. ३. २७ ॥

पृथगुपदेशात् ॥ २. ३. २८ ॥

तद्गुणसारत्वात्तु तद्व्यपदेशः प्राज्ञवत् ॥ २. ३. २९ ॥

यावदात्मभावित्वाच्च न दोषस्तथा तद्दर्शनात् ॥ २. ३. ३० ॥

पुंस्त्वादिवत्त्वस्य सतोऽभिव्यक्तियोगात् ॥ २. ३. ३१ ॥

नित्योपलब्ध्यनुपलब्धिप्रसङ्गोऽन्यतरानियमो वान्यथा ॥
॥ २. ३. ३२ ॥

यद्यप्यणुमहतोः[1] तत्त्वमस्यादौ खण्डो गौरितिवत् तादात्म्यव्यपदेशः[2] संभवति, तथाप्यकार्यकारण[3]द्रव्योपादानेन सामानाधिकरण्यमेकद्रव्यपर्यवसायि सोऽयमित्यादिवदे[वदित्ये]कस्य द्रव्यस्यैकस्मिन्परिमाणे[4], शास्त्रीयत्वात् महत्त्वे च ग्रहीतव्ये तत्त्वमस्यादिमहावाक्येन जीवस्य महत्त्वं प्रतिपादयता जीवाणुत्वविषयगुणभूतवाक्यानां विरोधे स[5]ति "गुणमुख्यव्यतिक्रमे तदर्थत्वान्मुख्येन वेदसंयोगः" इति न्यायेना[6]णुत्वश्रुतिलिङ्गानां औपाधिकोपचरितविषयत्वमुक्तम् ॥

अथवा अर्थ[7]वादवाक्यानां लोकव्यवहारविरोधिनां[8] लौकिकादपि न्यायात्

१. M. यद्यप्यन्यहेतोः
२. M. तादर्थ्यव्यप
३. M. करण
४. T and M. एकसंभिन्नपरिमाणे
५. T.
६. M. न्यायेन नरत्व
७. T and M. अर्थवादानां
८. G. विलोपिनां

दौर्बल्यमिति न्यायेन सकलशरीरव्यापिशैत्याद्युपलब्ध्यन्यथानुपपत्तिनिमित्तेन[1] महत्त्वेनाणुत्वश्रुतीनां बाधो दर्शितः ॥

कर्ता शास्त्रार्थवत्त्वात् ॥ २. ३. ३३ ॥

विहारोपदेशात् ॥ २. ३. ३४ ॥

उपादानात् ॥ २. ३. ३५ ॥

व्यपदेशाच्च क्रियायां न चेन्निर्देशविपर्ययः ॥ २. ३. ३६ ॥

उपलब्धिवदनियमः ॥ २. ३. ३७ ॥

शक्तिविपर्ययात् ॥ २. ३. ३८ ॥

समाध्यभावाच्च ॥ २. ३. ३९ ॥

अत्र यद्यपि चक्षुराद्यगोचरत्वात्[2], मनसः चक्षुरादिनिरपेक्षस्य प्रत्यक्षसाधनत्वाभावात्, सत्येव मनसि आत्मनि कर्तृत्वोपलब्धेः असति च[3] सुषुप्ते मनसि कर्तृत्वाद्यनुपलब्धेः इत्यन्वयव्यतिरेकयोः मनसः कर्तृत्वादिसत्ताकारणतया अन्यथासिद्धेः कर्तृत्वविशिष्टात्म[4]प्रतिपत्तिहेतुत्वकल्पनायोगात्, अहं कर्तेति च[5] प्रतिभासस्य आत्मान्तःकरणयोः साधारणत्वात् न प्रत्यक्षगम्यमात्मनि कर्तृत्वम् ; तथापि ममेदं कर्तव्यमिति प्रतिपत्तिसमर्थस्य चेतनस्य विधिसंबन्धं प्रतिपादयता शास्त्रेण[6] तस्य चेतनस्य विधिविषयकर्तृत्वमन्तरेण अनुपपद्यमानेन चेतनस्य कर्तृत्वं श्रुतार्थापत्त्या प्रतिपादितम् । तथा अकर्तृब्रह्मात्मनोः[त्मना][7] मोक्षेऽवस्थानं प्रतिपादयता तत्त्वमस्यादिप्रधान[8]वाक्येन जीवस्याकर्तृत्वं प्रतिपादितम् । द्वयोश्च प्रमाणयोः विरोधे सति[9] काल-

१. M. निमित्तत्वेन
२. T. चरत्वेन
३. M omits च
४. G and T. कर्तृत्वादिविशिष्ट
५. M omits च
६. M. विधिशास्त्रेण
७. G and M. त्मनः
८. G omits प्रधान
९. T and M. विरोधेऽपि

भेदेनापि[1] व्यवस्था न्याय्येति मोक्षावस्थायामकर्तृत्वम्, प्राक्तु कर्तृत्वम्—इति दर्शितम् ॥

यथा च तक्षोभयथा ॥ २. ३. ४० ॥

अत्र केवलस्यात्मनः क्रियासमवायः किं वाध्यासपरिनिष्पन्नाहङ्कारसंपिण्डितैकत्वापन्नात्मविशिष्टद्रव्यस्येति[2] विशये[4], सत्येव संपिण्डितैकद्रव्ये क्रियासमवायदर्शनात् असति च तस्मिन् सुषुप्ते केवलात्मनि[6] क्रियादर्शनात्[5] विशिष्टद्रव्यस्य कारणत्वं तावदवगतम्। तत्र कार्यं प्रत्यन्वयव्यतिरेकवतो द्रव्यस्योपादानकारणस्थानगतस्यान्वयिकारणत्वमेव प्रतिपत्तुं[7] युक्तम्, न निमित्तकारणत्वम् अभ्यर्हितत्वादुपादानकारणस्येति न्यायानुगृहीतेन अन्वयव्यतिरेकप्रमाणेन [8]अभ्यासविशिष्टमात्मद्रव्यमुपादानकारणस्थानगतं क्रियान्वयिकारणत्वेन कल्प्यते ब्रह्मात्मप्रतिपादकशास्त्रोपबृंहितत्वादध्यासस्य उपादानकारणत्वकल्पनायाः इत्युक्तम् ॥

परात्तु तच्छ्रुतेः ॥ २. ३. ४१ ॥

कृतप्रयत्नापेक्षस्तु विहितप्रतिषिद्धावैयर्थ्यादिभ्यः ॥

॥ २. ३. ४२ ॥

अत्र कर्त्रात्मनः[9] क्रियानिष्पत्तौ अन्वयव्यतिरेकवत्करणादिकारककलापेऽवस्थिते सति[10] पुनः कारणान्तरोपादानं केवलव्यतिरेकापेक्षम्। अतस्तदभावात् नेश्वरः कर्तृत्वं प्रति कारणमिति स्थितम्। श्रुतिश्चेश्वरस्य कारणत्वं ब्रवीति। तत्र द्वयोः प्रमाणयोः विरोधे सति सुखाद्युत्पत्तौ दृष्टकारणसंपत्तावपि केवलव्यतिरेकशून्यस्यापि

१. M. भेदेनेति
२. G and M. इतरत्र
३. T and M. कत्त्वादिविशिष्ट
४. T and M. विशये एकसंपिण्डित
५. M. क्रियादर्शनात्
६. M omits केवलात्मनि क्रिया
७. T and M omit प्रतिपत्तुं
८. T and M omit अभ्यास....स्थानगतं
९. G. कर्तुरात्मनः
१०. G and T add कारणे

धर्मादेरागमात् सुखादिहेतुत्वप्रतिपत्तिवत्[1] केवलव्यतिरेकस्य दृष्टकारणकृप्तिविषयतया[2] आगमस्य चादृष्टकारणकृप्तिविषयतया[3] व्यवस्थोपपत्तेः ईश्वरसापेक्षं कर्तृत्वमिति दर्शितम्[4] ॥

अंशो नानाव्यपदेशादन्यथा चापि दाशकितवादित्वमधीयत एके ॥ २. ३. ४३ ॥

मन्त्रवर्णाच्च ॥ २. ३. ४४ ॥

अपि च स्मर्यते ॥ २. ३. ४५ ॥

प्रकाशादिवन्नैवं परः ॥ २. ३. ४६ ॥

स्मरन्ति च ॥ २. ३. ४७ ॥

अनुज्ञापरिहारौ देहसंबन्धात् ज्योतिरादिवत् ॥ २. ३. ४८ ॥

असन्ततेश्चाव्यतिकरः ॥ २. ३. ४९ ॥

आभास एव च ॥ २. ३. ५० ॥

अदृष्टानियमात् ॥ २. ३. ५१ ॥

अभिसन्ध्यादिष्वपि चैवम् ॥ २. ३. ५२ ॥

प्रदेशादिति चेन्नान्तर्भावात् ॥ २. ३. ५३ ॥

अत्यन्तभिन्नयोः जीवब्रह्मणोः निरवयवयोः संयोगाभावात्, भृत्यस्वामिसंबन्धस्य च सङ्कल्पक्रियादिसापेक्षस्य[6] सर्वजीवविषयस्याभावात्, विशिष्टस्वरूपसंबन्धे[7] विशेषणापाये विशिष्टापायात्, भेदाभेदसंबन्धस्य कार्यकारणगुणगुणिजातिव्यक्ति [व्यक्तिकेवलविशिष्ट]स्वरूपांशांशिभावविषयस्य ब्रह्मजीवयोः तेषामभावेऽभावात्, [8]निरंशत्वादंशां-

१. M. प्रतिपत्तिहेतुत्वात्

२. G and T. विषयत्वेन

३. M omits आगम...विषयतया

४. G. स्यादृष्ट

५. M. उक्तम्

६. M. संबन्ध

७. G. स्वरूपापेक्षस्य सर्वजीवविषयस्याभावात् विशिष्टस्वरूपांशांशि.

८. M omits निरंश...योगा

शिभावसंबन्धायोगात्, ब्रह्मस्वरूपमात्रत्वे काल्पनिकौपाधिकभेदत्वे च जीवस्य निय[1]न्तृनित्यनियन्तृत्वायोगात् यद्यपि स[2]र्वसंबन्धा न संभवन्ति, तथाप्यै[3]कात्म्यनियन्तृनियम्यत्व[4]प्रमाणयोरितरेतरविरोधे सति प्रधानवाक्यानुगुण्येन घटाकाशमहाकाशवत् महति ब्रह्मद्रव्येऽल्पोपाधिपरिच्छन्नतया भागबुद्धिगोचर[5]स्य जीवस्य [6]ब्रह्म[ब्रह्मणा] अंशांशिसंबन्धमुपचरितं परिकल्प्य नियन्तृनियम्यभावापे[7]क्षामूलः संबन्धो दर्शितः ॥

इति भगवत्प्रकाशात्मविरचिते शारीरकन्यायसंग्रहे

द्वितीयाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥

१. G. नियन्तृनियम्यतायोगात्
T. नियन्तृनियम्यत्वा

२. M. सर्वे संबन्धिनः संबन्धिनः संभ.

३. G and M. ऐकात्म्ये

४. G. नियम्यभावप्रमाण

५. G. गोचरजीवस्य

६. M. ब्रह्मणोंऽशांशि

७. G. पेक्षितो मूलसंबन्धो
M. पेक्षो मूलः

अथ चतुर्थः पादः

तथा प्राणाः ॥ २. ४. १ ॥

गौण्यसंभवात् ॥ २. ४. २ ॥

तत्प्राक्श्रुतेश्च ॥ २. ४. ३ ॥

तत्पूर्वकत्वाद्वाचः ॥ २. ४. ४ ॥

"एतस्माज्जायते प्राणः" इत्यादाविन्द्रियाणां जन्म श्रुत्यैव निर्दिष्टम्। "ऋषयो[1] वाव तेऽग्र आसन्। तदाहुः। के त ऋषयः इति[2]। प्राणा वा ऋषयः" इत्युपपत्तेः[त्युत्पत्तेः] प्राक् प्राणानामवस्थानं तेषां जन्माभावे लिङ्गम्। तत्र लिङ्गस्य श्रुत्या बाधायां प्राप्तायां[3] अन्यतरस्यात्यन्तबाधकल्पनात् वरं प्रबलाविरोधेन[4] दुर्बलस्य विषयव्यवस्थाकल्पनं इति न्यायेन वियदादिभिः सहेन्द्रियाणामुत्पत्त्याम्नानलिङ्गात् महाप्रलयविषयोत्पत्तिः अवान्तरप्रलयविषयानुत्पत्तिरिति व्यवस्थोपादानेन प्राणानामुत्पत्तिः साधिता ॥

सप्त गतेर्विशेषितत्वाच्च ॥ २. ४. ५ ॥

हस्तादयस्तु स्थितेऽतो नैवम् ॥ २. ४. ६ ॥

न्यूनाधिकसंख्याविरोधे बुद्धिलाघवात् न्यूनसंख्योपादानं युक्तमिति सप्तप्राणोपादानेन प्राप्ते अधिकसंख्योपादाने[5] न्यूनसंख्यायास्तत्रान्तर्भावात् श्रुतस्य बाधासिद्धये [अबाधसिद्धये] अधिकसंख्योपादानमेव युक्तमिति न्यायेन एकादश प्राणाः कार्यनियमान्निरूपिताः ॥

१. G omits ऋषयः...आसन्

२. G omits इति

३. T omits प्राप्तायां

४. M. विरोधो

५. M omits अधिकसंख्योपादाने

इयमपरा[1] सूत्रद्वययोजना[2] । अनेकशरीरानुयायिनो जीवस्याऽव्यभिचारितया अनुयायिनामनर्थहेतूनामेवेन्द्रियत्वेन[3] कारणत्वे वक्तव्ये "प्राणमनूत्क्रामन्तं सर्वे प्राणा अनूत्क्रामन्ति" इति सर्वशब्दस्यानुयायिप्राणवाचिनः प्रकरणात् सप्तप्राणपरामर्शकत्वं प्राप्तम् । "दशेमे पुरुषे प्राणा आत्मैकादशः । ते यदास्मान्मर्त्याच्छरीरादुत्क्रामन्ति" इत्यनुयायिनामेवैकादशानां प्राणानाम् "सर्वे प्राणाः" इत्यत्र सर्वशब्दः[4] परामर्शकः प्राप्तः । तत्र प्रकरणोपस्थापितानुयायिसप्तप्राणपरिहारात् [परिग्रहात्] वरं श्रुत्युपस्थापितानुयाय्येकादशप्राणपरिग्रह[5] इति न्यायेनैकादशप्राणपरिग्रहः कृतः ॥

अणवश्च ॥ २. ४. ७ ॥

इन्द्रियाणि सर्वगतानि, सर्वत्र दृष्टकार्यत्वात्, आत्मवत् इत्यनुमानम् । तथा "त एते सर्व एव समाः सर्वेऽनन्ताः" इति श्रुतिः । तत्र श्रुत्यनुमानाभ्यामानन्त्यं प्राणानां प्राप्तम् । "अनूत्क्रामन्तं सर्वे प्राणा अनूत्क्रामन्ति" इत्याद्युत्क्रान्तिश्रुतार्थापत्त्या[6] प्राणानां परिच्छिन्नत्वमपि प्राप्तम् । तत्र श्रुतार्थापत्तिविरोधे सति "स यो हैताननन्तानुपास्ते"[7] इत्याद्युपासनापरमानन्त्याभिधानमन्यपरत्वात्[8][9]; अनुमानं च दुर्बलमिति परिच्छिन्नाः प्राणाः साधिताः ॥

श्रेष्ठश्च ॥ २. ४. ८ ॥

"एतस्माज्जायते प्राणः" इति प्राणजन्मनि श्रुतिः[10] । "आनीदवातम्" इत्यननं प्राणव्यापारः प्रलयावस्थायां प्राणसद्भावे[11] लिङ्गम् । तत्र द्वयोर्महाप्रलयविषयतयावान्तरप्रलयभेदेन व्यवस्थानुपपत्तौ द्वयोरन्यतरस्य गौणत्वे वक्तव्ये श्रुतिविरो-

१. T and M omit इयं and सूत्रद्वय
२. G adds इति
३. M. अर्थहेतूनां
४. G and T. प्राणशब्दः
५. M. अनुयाय्यैक
६. G. इत्यादिश्रुता M. इति श्रुता
७. G and T. अथ यो हैतान्
८. G. इत्युपासा
९. M. परत्वाभि
१०. G adds अस्ति
११. M. प्राणवद्भावो

घालिङ्गस्यैव गौणत्वं युक्तमिति न्यायेन आनीच्छब्दस्य मूलकारणविद्यमानताभिधा-यित्वकल्पनया प्राणस्य ब्रह्मणो जन्म[2] दर्शितम् ॥

न[3] वायुक्रिये पृथगुपदेशात् ॥ २. ४. ९ ॥

चक्षुरादिवत्तु तत्सहशिष्ट्यादिभ्यः ॥ २. ४. १० ॥

अकरणत्वाच्च न दोषस्तथा हि दर्शयति ॥ २. ४. ११ ॥

पञ्चवृत्तिर्मनोवद्व्यपदिश्यते ॥ २. ४. १२ ॥

" यः प्राणः स वायुः " इति समानाधिकरण[4]वाक्येन प्राणस्य वायुत्वमवगतम् । " एतस्माज्जायते प्राणः " " खं वायुर्ज्योतिः " इत्युपपत्ति[त्युत्पत्ति]-भेदलिङ्गात् स्वरूपभेदोऽवगतः । द्वयोश्च वाक्यलिङ्गयोर्विरोधे[5] समीकरण[6]स्वभावैकत्व-विषयं वाक्यं व्यक्तिभेद[भेदविषयं] लिङ्गमिति विषयभेदेन अविरोधकल्पनया वायोः प्राणस्य च व्यक्तिभेदो दर्शितः ॥

तथा वागादिप्राणानां सम्भूय शरीरचलनादिहेतुभूतसामान्यव्यापार-सम्भवे न प्राणपदार्थान्तरं कल्पनीयम् , कल्पनागौरवात् इति न्यायमात्रस्य प्राण-संवादादौ प्राणस्य वागादीनां च इतरेतरसंवादलिङ्गेन उत्पत्तिभेदलिङ्गेन च प्राण-स्येन्द्रियै[7]व्यापारेभ्यः भिन्नपदार्थत्वप्रतिपादकेन प्रमाणभूतेन बाधात् करणव्यापारेभ्यो भिन्नः प्राणो दर्शितः ॥

अणुश्च ॥ २. ४. १३ ॥

यद्यपि महान् प्राणः, सर्वत्र दृष्टकार्यत्वात् आकाशवत् इत्यनुमानस्य हेतोर-सिद्धत्वात् , यत्र शरीरं तत्र सर्वत्र दृष्टकार्यत्वादिति विशेषणे शरीरतद्रूपादिषु[8] अनैका-

१. G. भिधायकत्व
M. भिधानत्व

२. G. जन्मादि

३. T and M. This sūtra and the commentary thereon are written after the next adhikaraṇa sūtra and its commentary.

४. G. करणव्यपदेशात्

५. G adds सति
M omits विरोधे

६. G and M. समीरण

७. T and M. इन्द्रियतद्व्यापारेभ्यः

८. M. तद्रूपाधिष्ठाने

न्तिकत्वात् न प्राणमहत्त्वस्य प्रतिपादकत्वमस्ति, तथापि "सम एभिस्त्रिभिर्लोकैः समोऽनेन सर्वेण" इति श्रौतेन लिङ्गेन प्राणस्य सर्वगतत्वम्[1]। "तमुत्क्रामन्तं प्राणोऽनूत्क्रामति" इति परिच्छेदे[2]लिङ्गम्। तत्र द्वयोर्लिङ्गयोः[3] विरोधे प्राणस्य[4] स्वरूपाधिदैविकरूपाभ्यां व्यवस्थाप्रदर्शनेन[5] परिच्छिन्नत्वमुक्तम्[6]॥

ज्योतिराद्यधिष्ठानं तु तदामननात् ॥ २. ४. १४ ॥

प्राणवता शब्दात् ॥ २. ४. १५ ॥

तस्य च नित्यत्वात् ॥ २. ४. १६ ॥

करणानां स्वप्रवृत्तौ नैरपेक्ष्यमन्वयव्यतिरेकसिद्धम्। "अग्निर्वाग्भूत्वा मुखं प्राविशत्" इत्यादि[इत्यादिना] अग्न्यादीनां चेतनानां[7] वागाद्यचेतनभावानुपपत्तेः[8] वागादिकरणेषु अग्न्यादीनामैक्याभिमानमात्रावगमात् चेतनस्य च वागाद्यभिमानः प्रवर्तकतयेति जीवे दृष्टत्वादग्न्यादीनां वागाद्यैक्याभिमानसंस्बन्धप्रतिपादकशास्त्रान्यथानुपपत्त्या[9] अग्न्याद्यधीना[10] करणप्रवृत्तिरित्यवगतम्[11]। तत्र "परात्तु तच्छ्रुतेः" इत्यधिकरणन्यायेन केवलव्यतिरेकानपेक्षागमबलेन[12] देवतानुगृहीतानां करणानां[13] प्रवृत्तौ सिद्धायां देवता अपि चक्षुरादिजनितकर्मतत्फलसंबन्धिन्यः करणाभिमानेन[14] प्रवर्तकत्वात् जीववत् इत्यनुमानस्य न देवताः चक्षुरादिजनित…[कर्मफल]संबन्धिन्यः, चक्षुरादिसाधनजन्यरूपाद्युपलब्ध्याश्रयत्वाभावात्, उदासीनपुरुषान्तरवत् इत्यनुमानेन "न ह वै देवान् पापं गच्छति" इति श्रुत्यनुगृहीतेन बाधो दर्शितः। देवतानां च[15] प्रदीपवत् करणानुग्राहकत्वम्[16], न स्वयं करणतया[17] पृथक्करणवत्त्वात् इत्युक्तम्॥

१. G and T add उक्तम्
२. M. परिच्छेदे
३. M omits लिङ्गयोः
४. T. प्राणस्वरूपा-
५. M. व्यवस्थोपदर्शनेन
६. See foot note ३ on page ७४
७. M omits चेतनानां
८. G. भावस्यानु
९. T and M. शास्त्रान्यायानुप
१०. T. अग्न्यधीना
११. G and T. कारण-
१२. M. गमबाधेन
१३. G. कारणानां
१४. G and T omit करणा……संबन्धिन्यः
१५. M. देवतानां न
१६. M. ग्रहणानुग्राह
१७. G and M. करणितया

त इन्द्रियाणि तद्व्यपदेशादन्यत्र श्रेष्ठात् ॥ २. ४. १७ ॥

भेदश्रुतेः ॥ २. ४. १८ ॥

वैलक्षण्याच्च ॥ २. ४. १९ ॥

"त एतस्यैव सर्वे रूपमभवन्" इति वाक्यात् "अत एतेनाख्यायन्ते प्राणाः" इति प्राणश्रुतेश्च इन्द्रियाणां प्राणमात्रत्वे प्राप्ते प्राणसंवादादिगतैः बहुभिः भेदैर्लिङ्गैः प्राणादर्थान्तरत्वे सति इन्द्रियाणां वाक्यं बाध्यते । प्राणश्रुतिश्च नेन्द्रियाणां प्राणत्वविधिपरा, किन्तु इन्द्रियाणां पृथक् प्राणसंज्ञाविधिपरा इत्यन्यपरा श्रुतिश्च बहुभिः लिङ्गैः बाध्येत्युक्तम् ॥

संज्ञामूर्तिक्लृप्तिस्तु त्रिवृत्कुर्वत उपदेशात् ॥ २. ४. २० ॥

मांसादि भौमं यथाशब्दमितरयोश्च ॥ २. ४. २१ ॥

वैशेष्यात्तु तद्वादस्तद्वादः ॥ २. ४. २२ ॥

यद्यपि 'जीवेनेति' पदस्य 'व्याकरवाणि' इति प्रधानक्रियया संबन्धो युक्तः, न 'अनुप्रविश्य' इति गुणभूतक्रियया, तथापि यत्राकाङ्क्षासन्निधियोग्यत्वं तेन सम्बन्धो युक्तः इति न्यायेन नदीसमुद्रादिव्याकरणे योग्यताद्यभावात्, प्रवेशने च योग्यतादिभावात् जीवस्य प्रवेशनेन सम्बन्धः इति व्याकरणे सैन्यसङ्कलनवत् जीवलक्षणस्वतन्त्रकर्त्रन्तरव्यवधानाभावात् अन्याव्यवधानेन ब्रह्मकर्तृकं नामरूपव्याकरणमित्युक्तम् ॥

इति भगवत्प्रकाशात्मविरचिते शारीरकन्यायसंग्रहे
द्वितीयाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥

समाप्तश्च द्वितीयोऽध्यायः ॥

---

१. T and M. इन्द्रियप्राणानाम्
२. G omits भेद
३. G and T omit च
४. T. सैव सङ्कल
M. सैव सङ्कल्पनलक्षण
५. T. अस्य व्यव-
६. M. कर्तृत्वं

अथ तृतीयोऽध्यायः

प्रथमः पादः

तदन्तरप्रतिपत्तौ रंहति संपरिष्वक्तः प्रश्ननिरूपणाभ्याम् ॥
३. १. १ ॥

त्र्यात्मकत्वात्तु भूयस्त्वात् ॥ ३. १. २ ॥

प्राणगतेश्च ॥ ३. १. ३ ॥

अग्न्यादिगतिश्रुतेरिति चेन्न भाक्तत्वात् ॥ ३. १. ४ ॥

प्रथमेऽश्रवणादिति चेन्न ता एव ह्युपपत्तेः ॥ ३. १. ५ ॥

अश्रुतत्वादिति चेन्नेष्टादिकारिणां प्रतीतेः ॥ ३. १. ६ ॥

भाक्तं वानात्मवित्त्वात् तथा हि दर्शयति ॥ ३. १. ७ ॥

"वेत्थ यथा पञ्चम्यामाहुतावापः पुरुषवचसो भवन्ति" इति यदि आपः पुरुषवचसो भवन्ति इति क्रियापदेन अप्शब्दस्य[1] संबन्धः, तथापि आहुतीनां होमद्रव्यापेक्षायां[2] संनिधानात् आप[3] एव पञ्चानामाहुतीनां होमद्रव्यतया संबध्यन्ते ; ततश्चायं वाक्यार्थः संवृत्तः—अपां पञ्चभिराहुतिभिः[4] हूयमानानां पञ्चम्यामाहुतौ

१. T and M omit अप्शब्दस्य

२. T and M. पेक्षाणां

३. G and M. अर्थादापः

४. G. पञ्चभिराहूयमानानां पञ्चम्यामाहुतौ पुरुषाकारेण परिणामः तथा "इति तु पञ्चम्यामाहुतावापः पुरुषवचसो भवन्ति" इत्युपसंहारवाक्य-...स्यमेवार्थः, वाक्यसामान्यात्। एवमुपक्रमोपसंहारयोः अपां पञ्चाहुतिभिः संबन्धे सिद्धे मध्यवर्तिनां श्रद्धासोमवृष्ट्यन्नरेतसामप्यपामेवावस्थाविशेषत्वोपपत्तौ द्रव्यभेदकल्पनानुपपत्तेः द्युलोकाद्यधिकरणभेदादेव आहुतिभेदोपपत्तेश्च पूर्वापरमहावाक्यपर्यालोचनायां अप्शब्दवाच्यानां त्रयाणां भूतानां पञ्चसु स्थानेषु वाक्यप्रमाणादवगतः etc.

पुरुषाकारेण परिणाम इति; तथा "इति तु पञ्चम्यामाहुतावापः पुरुषवचसो भवन्ति" इत्युपसंहारवाक्यस्याप्ययमेवार्थः, वाक्यसाम्यात्; एवमुपक्रमोपसंहारयोः अपामेव पञ्चभिराहुतिभिः संबन्धे सिद्धे मध्यवर्तिश्रद्धासोमवृष्ट्यन्नरेतसामप्यपामेवावस्थाविशेषत्वोपपत्तौ द्रव्यभेदकल्पनाद्यनुपपत्तेः, द्युलोकाद्यधिकरणभेदादेव आहुतिभेदोपपत्तेश्च पूर्वापरमहावाक्यपर्यालोचनायां अप्शब्दवाच्यानां त्रयाणां भूतानां पञ्चसु स्थानेषु हूयमानानां पञ्चम्यामाहुतौ पुरुषाकारेण परिणामः वाक्यप्रमाणादवगतः; तथा प्रथमाहुतिपरिणामे सोमभावे[1] पञ्चमाहुतिपरिणामे च[2] गर्भे अपां चेतनसंबन्धावगमलिङ्गात् नियमेन भूताधारप्राणिपरिवृतस्य जीवस्य[3] पञ्चसु स्थानेषु गमनलिङ्गाच्च अप्शब्दवाच्यभूतपरिवृतो जीवः पञ्चसु स्थानेषु रंहतीति वाक्यलिङ्गाभ्यां न भूतोपादाने प्रयोजनमस्ति, सर्वत्र विद्यमानत्वात् इति न्यायानुगृहीतं तृणजलूकादिदृष्टान्तलिङ्गं बाधित्वा इति सिद्धम् ॥

कृतात्ययेऽनुशयवान् दृष्टस्मृतिभ्यां यथेतमनेवं च ॥ ३. १. ८ ॥

चरणादिति चेन्नोपलक्षणार्थेति कार्ष्णाजिनिः ॥ ३. १. ९ ॥

आनर्थक्यमिति चेन्न तदपेक्षत्वात् ॥ ३. १. १०

सुकृतदुष्कृते एवेति तु बादरिः ॥ ३. १. ११ ॥

यद्यपि यत्किञ्चिद्यावत्सम्पातशब्दौ ऐहिकामुष्मिककृतकर्मफलोपभोगवचनाववरोहतां[4] अनुशयाभावे लिङ्गभूतौ, तथापि रमणीयचरणाः कपूयचरणाः इति शब्दयोः ब्राह्मण्यादिजात्यारम्भकाणामैहिककर्मणां सद्भावे लिङ्गत्वात् ऐहिकामुष्मिककर्मसद्भावविषयविशेषलिङ्गेन संकोचोपपत्तेः आमुष्मिककर्मविषयत्वात् यत्किञ्चिद्यावत्संपातशब्दयोः ऐहिकभोगनिमित्तकर्मानुशयसद्भावो दर्शितः ॥

१. T omits प्रथमा···सोमभावे
२. T omits च
३. G adds एव
४. T and M. कर्मोपभोग

अनिष्टादिकारिणामपि च श्रुतम् ॥ ३. १. १२ ॥

संयमने त्वनुभूयेतरेषामारोहावरोहौ तद्गतिदर्शनात् ॥
॥ ३. १. १३ ॥

स्मरन्ति च ॥ ३. १. १४ ॥

अपि च सप्त ॥ ३. १. १५ ॥

तत्रापि च तद्व्यापारादविरोधः ॥ ३. १. १६ ॥

विद्याकर्मणोरिति तु प्रकृतत्वात् ॥ ३. १. १७ ॥

न तृतीये तथोपलब्धेः ॥ ३. १. १८ ॥

स्मर्यतेऽपि च लोके ॥ ३. १. १९ ॥

दर्शनाच्च ॥ ३. १. २० ॥

तृतीयशब्दावरोधः संशोकजस्य ॥ ३. १. २१ ॥

"ये वै केचास्माल्लोकात् प्रयन्ति" इति इष्टानिष्टादिकारि[1]सामान्यविषयं चन्द्रलोकगमनवाक्यम्; तथा "वैवस्वतं संगमनं जनानाम्" इति च इष्टानिष्टादिकारिसामान्यविषयं यमलोकगमनवाक्यम्। तत्राविशेषेण चन्द्रगमनवाक्यं विद्याकर्मविशेषितमार्गद्वयभ्रष्टानामनिष्टादिकारिणां तृतीयस्थानगमनविषयविशेषवाक्येन इष्टादिकारिविषयविशेषे[2] नियम्यते। तथाविशेषेण यमलोकगमनविषयं वाक्यमपी[3]ष्टादिकारिणां चन्द्रगमनवि[4]षयवाक्येनानिष्टादिकारिविषयविशेषे नियम्यत इति सामान्यवाक्यद्वयं विशेषवाक्याभ्यां नियम्यानिष्टादिकारिणां यमगमनमुक्तम्[5] ॥

[6]साभाव्यापत्तिरुपपत्तेः ॥ ३. १. २२ ॥

१. T and M. कारिणां सामान्य
२. T and M. विशेषो
३ G and M omit अपि
४. M omits विषय
५. T and M add इत्युक्तम्
६. T and M add तत्

यद्यपि भवति धातुः जीवस्याकाशादि[1]भावपरिणामे श्रुतिर्भवति, तथाप्युत्तरत्र रमणीयचरणादि[2]संयुक्तस्य चेतनस्य आकाशादितिलमाषान्तेभ्यः स्वेनैव रूपेण अभिनिष्क्रमणान्य[3]थानुपपत्तिलक्षणया श्रुतार्थापत्त्या अन्यस्यान्य[4]भावानुपपत्त्य-नुगृहीतै[5]तया[गृहीतया] विरोधात् श्रुतेरुपच[6]रिततद्भावापत्तिविषयत्वमुक्तम् ॥

नातिचिरेण विशेषात् ॥ ३. १. २३ ॥

यद्यप्याकाशादिसाम्यं गतस्य[7] "अ[8]तो वै खलु दुर्निष्प्रपतरम्" इति अ[9]तः-शब्दस्य प्रकृतसर्वविषयत्वात् शीघ्रनिष्क्रमणकारणं नोपलभ्यते, तथापि "त इह व्रीहियवा ओषधिवनस्पतयस्तिलमाषा इति जायन्ते" इत्येकवाक्योपात्तव्रीह्यादिभावात् अतःशब्दपरामृष्टात् दुःखेन निष्क्रमणं तरप्प्रत्ययेन विशेष्यमाणं भिन्न[10]वाक्योपात्तात् आकाशादिवर्षणान्तात् प्रकृतात् सुखेन निष्क्रमणमर्थापत्त्या गमयतीत्युक्तम् ॥

अन्याधिष्ठिते पूर्ववदभिलापात् ॥ ३. १. २४ ॥

यद्यपि व्रीह्यादिभावेन जन्मश्रुतिः मुख्यमेवानुशयिनां[11] जन्म प्रतिपादयति, तथापि न व्रीह्यादिभावेन अनुशयिनां[12] मुख्यं जन्म सम्भवति, अस्मिन् प्रकरणे कर्मव्यापारसङ्कीर्तनशून्यतयाभिधानात् आकाशादिभावाभिधानवत् इत्यनुमानात्, तथा ब्राह्म[13]णादिजन्मनः कर्मव्यापारपूर्वकत्व[14]सङ्कीर्तनं व्यर्थम्; प्रागपि व्रीह्यादिभावेन

१. T and G omit भाव
२. M. संयुक्तस्य आकाशादितादात्म [त्म्य]भावापत्तौ तेभ्यश्च एतेनैव G. संयुक्तस्य आकाशादि
३. T and M omit अन्यथा
४. T and M add पूर्वसिद्ध
५. T and M. पत्तिगृहीततया
६. M. उचिततद्भाव
७. T adds अतो व्रीहयादिभावात्
८. T. अतःशब्द. वै खलु
९. G and M omit अतःशब्दस्य
१०. T. व्रीहिवाक्य
११. and १२. M. शयिना
१३. G. ब्राह्मण्याश्वादिजन्यकर्म
१४. M omits पूर्वकत्व

जन्मास्ति चेत्, अतस्तन्नास्तीति श्रुतार्थापत्त्या[1][2], तथोत्तराहुतिसंबन्धश्रुतिर्नोप-[3]
पद्यते व्रीह्यादिभावे तत्पचनादिना[4][5] प्रवासप्रसङ्गादिति श्रुतार्थापत्त्यन्तरेण जन्मश्रुतेः
उपचरितार्थत्वं दर्शितम्[6] ॥

अशुद्धमिति चेन्न शब्दात् ॥ ३. १. २५ ॥
रेतःसिग्योगोऽथ ॥ ३. १. २६ ॥
योनेः शरीरम् ॥ ३. १. २७ ॥

यद्यपि पशुहिंसनस्य प्रतिषेधसामर्थ्यात् अनर्थहेतुत्वम्[7], क्रतुविधिसामर्थ्याच्च
क्रतूपकारश्च[8] इत्युभयं न विरुध्यते, एकस्यापि साधनस्य लोके अर्थानर्थहेतुत्वदर्शनात्,
तथापि अनर्थं परिहृत्यैव क्रतूपकारद्वारेण[9] अर्थबाहुल्यहेतुत्वाभावे विधानमनुपपन्नमिति
अर्थानर्थहेतुतया विरोधमुद्भाव्य सावकाशनिरवकाशतया प्रामाण्यं व्यवस्थापितम्।
तथा करणांशे प्रवृत्ती रागनिबन्धनेतिकर्तव्यांशे[10] प्रवृत्तिः विधिनिबन्धनेति
विभागं कल्पयित्वा श्येनयागे हिंसात्मके करणरूपे रागनिबन्धना प्रवृत्तिरिति तत्र
प्रतिषेधविध्यवकाशमङ्गीकृत्य पशुहिंसायां विधिनिबन्धनप्रवृत्तिकायां प्रतिषेधविधिः
निरस्त इति दर्शितम्[11] ॥

इति प्रकाशात्मयतिविरचिते शारीरकन्यायसंग्रहे
तृतीयाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥

१. G. श्रुत्यर्थापत्त्या
२. T and M add च
३. M. संबन्धः श्रुतः नोप
M. संबन्धिश्रुतिः
४. G. तद्धननादौ
५. G and T add च
६. T adds इति
७. T. पापहेतुत्वम्
८. G. क्रतूपकरणत्वम्
९. G. क्रतूपकरणद्वारेण
T. क्रतुकारणाद्वा......नर्थमेतुत्वभावे
१०. M. निबन्धनः इतिकर्तव्या
११. T and M omit दर्शितम्

अथ द्वितीयः पादः

संध्ये सृष्टिराह हि ॥ ३. २. १ ॥

निर्मातारं चैके पुत्रादयश्च ॥ ३. २. २ ॥

मायामात्रं तु कार्त्स्न्येनानभिव्यक्तस्वरूपत्वात् ॥ ३. २. ३ ॥

सूचकश्च हि श्रुतेराचक्षते च तद्विदः ॥ ३. २. ४ ॥

पराभिध्यानात्तु तिरोहितं ततो ह्यस्य बन्धविपर्ययौ ॥ ३. २. ५ ॥

देहयोगाद्वा सोऽपि ॥ ३. २. ६ ॥

स्वप्ने द्रष्टृ[1]व्यतिरिक्ताः सर्वे पदार्थाः अर्थक्रियासामर्थ्यलक्षणसत्त्वोपेताः चेतनेनाभिसन्धिपूर्वकं निर्मीयमाणत्वात्, जाग्रद्वत्, आगामिशुभाशुभविषयविज्ञानस्य स्वप्नस्त्र्यादिदर्शनजन्यत्वमन्वयव्यतिरेकलक्षणार्थापत्तिसमधिगतमित्यनुमानार्थापत्तिभ्यां[2] स्वप्नप्रपञ्चस्यार्थक्रियाकारित्वे[3] प्राप्ते देशकालविशिष्टार्थक्रियासमर्थप्रमात्रादिविषयबाधकप्रत्यक्षेण अर्थक्रियासमर्थरूपस्यैव बाधान्यथानुपपत्त्या, "न तत्र रथाः" इति श्रौतनिषेधान्यथानुपपत्त्या चार्थक्रियासमर्थाधिष्ठानवैपरीत्यस्यार्थक्रियाशून्यत्वस्यावगमादनुमानबाधो दर्शितः । [4]पदार्थस्वरूपप्रयुक्तार्थक्रियाशून्यतयास[5]त्त्वेऽपि शुभाशुभादि[6]व्याप्तिलक्षणधर्मोपाधावर्थक्रियाकारित्वस्याङ्गीकरणात् पदार्थानां स्वरूपतो मिथ्यात्वं दर्शितम् । स्थूलशरीरोपाधावेवात्मनो व्यावहारिकवस्तुसंस्प[7]र्श इति दर्शयितुम्[8] ॥

१. M omits द्रष्टृ

२. G. अनुमानार्थापत्तिस्वप्न

३. M. प्रपञ्चस्याक्रिया

४. G notes as alternative readings तथार्थ and तदार्थ

५. T. सममपि

६. T and M. शुभाशुभादिना

७. M. संसर्ग

८. T and M add इति

तदभावो नाडीषु तच्छ्रुतेरात्मनि च ॥ ३. २. ७ ॥

अतः प्रबोधोऽस्मात् ॥ ३. २. ८ ॥

नाडीपुरीतद्ब्रह्मसु प्रत्येकमधिकरणसप्तमीश्रवणात् उपाधिविशिष्टजीवाधारत्वसंभवाच्च प्रत्येकमधिकरणत्वे प्राप्ते विकल्पपक्षे च अन्यतम[1]बाधप्रसङ्गात् सति संभ[2]वे नैरपेक्ष्यधर्ममेव बाधित्वा स[3]मुच्चयोपादानमेव युक्तमिति न्याये[4]न च नाडीपुरीततोरधिकरणसप्तमीबाधप्रसङ्गात् असंभवे प्राप्ते नाडीपुरीतद्ब्रह्मणां[5] समुदायविषयैः [6]श्रौतैर्लिङ्गैः नाडीपुरीतत्सप्तम्योः सामीप्यम[7]र्थमुपादाय ब्रह्मण्यधिकरणसप्तमीपरिग्रहेण च[8] नाडीपुरीतत्समीपवर्ति ब्रह्म सुप्तिस्थानं दर्शितम् ॥

स एव तु कर्मानुस्मृतिशब्दविधिभ्यः ॥ ३. २. ९ ॥

इह उपाधिभेदात्[9] जीवभेदो देहान्तरेषु प्रसिद्धः । सुप्तस्यापि पूर्वोपाधिप्रविलयात्[10], उत्तरोपाध्युत्पत्तौ च उपाधिभेदात्, सुप्तादन्यस्य जीवस्य उत्थाने प्राप्ते कर्मानुस्मृतिशब्दविधिभिः प्रति[11]पन्नजीवैक्योपपाद[12]नया अज्ञानमेवानादिभूतं[13] स्थूलसूक्ष्मतामाप[14]न्नं स्वकार्यान्तःकरणावच्छिन्नं स[15]त् जीवोपाधिरित्युक्तम् ॥

मुग्धेऽर्धसंपत्तिः परिशेषात् ॥ ३. २. १० ॥

जीवस्यावस्थाचतुष्टयप्रसिद्धिनियमात् चतसृभ्यः लक्षणभेदप्रतिभासः मुग्धा-

१. G. अन्यतमपदार्थबाध
२. M. भावे
   G. सम्भवे बाधायोगात्
३. G. समुच्चयोपादानत्वमेव
   M. समुच्चयोपपादनमेव
४. G and T. न्यायस्य
५. G. ब्रह्मसमुच्चय
   T. ब्रह्मणां समुच्चय
६. T and M ज्ञातैः लिङ्गैः
७. G. सामीप्यार्थ
८. T omits च
९. T adds जीवभेदात्
१०. T. प्रलयात्
११. G. प्रतीतजीवैक्य
१२. G and T. उपपादनाय
१३. G. सिद्धम्
१४. G. सूक्ष्मोत्पन्न
    T. सूक्ष्मापन्न
१५. T and M omit सत्

वस्थायां बलवान्, प्रसिद्धिनियमस्य[1] मुग्धावस्थायाः सर्वजीवविषयत्वाभावात् सुषुप्त्युत्क्रान्त्योः अंशसाङ्कर्यादप्युपपत्तेः । अतो लक्षणभेदात् पञ्चम्यवस्था मुग्धसम्पत्तिरित्युक्तम्[2] ॥

न स्थानतोऽपि परस्योभयलिङ्गं सर्वत्र हि ॥ ३. २. ११ ॥
न भेदादिति चेन्न प्रत्येकमतद्वचनात् ॥ ३. २. १२ ॥
अपि चैवमेके ॥ ३. २. १३ ॥
अरूपवदेव हि तत्प्रधानत्वात् ॥ ३. २. १४ ॥
प्रकाशवच्चावैयर्थ्यात् ॥ ३. २. १५ ॥
आह च तन्मात्रम् ॥ ३. २. १६ ॥
दर्शयति चाथो अपि स्मर्यते ॥ ३. २. १७ ॥
अत एव चोपमा सूर्यकादिवत् ॥ ३. २. १८ ॥
अम्बुवदग्रहणात्तु न तथात्वम् ॥ ३ २. १९ ॥
वृद्धिह्रासभाक्त्वमन्तर्भावादुभयसामञ्जस्यादेवम् ॥ ॥ ३. २. २० ॥
दर्शनाच्च ॥ ३. २. २१ ॥

आकाशादिकार्यभेदैः तदुपाध्यवच्छिन्नचिद्भेदैश्च कार्यकारणभावेन वा अंशांशिभावेन वा सामान्यविशेषभावेन वा ब्रह्मणो भिन्नाभिन्नत्वं सप्रपञ्चता सत्यज्ञानान[3]न्दलक्षणपरापरसामान्यत्रयावलम्बेन[4] एकै[5]व्यक्तिमात्रात्मता निष्प्रपञ्चता तदुभयविधि[6]मुभयविधश्रुतिप्राप्तं विकारान्तर्बहिर्देशभेदेन ब्रह्मणि व्यवस्थापयितुं न शक्यते, देशलक्षणभेदाभ्यां ब्रह्मभेदप्रसङ्गात्; नापि स्थितिप्रलयकाल[7]भेदेन ब्रह्ममात्रोपाधिश्रवण-

१. M. निमित्तस्य
२. G. मुग्धिरित्युक्तम्
३. T and M. सम्यग्ज्ञान
४. M. सामीप्यतयावल
५. G. ऐक्य
६. T and M. तदुभयविधश्रुति
७. G omits काल

विरोधात्; नापि कार्यकारणब्रह्मभेदेन कारणब्रह्मण एव, उभयाकारश्रवणात्; नापि कारणत्वविमुक्तब्रह्मभेदेन[1] ब्रह्मद्वयाभावात्; एकस्यैव उभयलक्षणत्वे[2] धर्मिभेदात् इति। यद्यप्येवमसाङ्कर्येण रूपद्वयव्यवस्था न संभवति, तथाप्युभयविधश्रुतिसामर्थ्यादेकैकोपाधौ उभयात्मकं ब्रह्मेति निश्चिनुमः। यद्यपि निष्प्रपञ्चब्रह्मपरनिषेधवाक्यप्रकरणस्थानाम् "द्वे वाव ब्रह्मणो रूपे" इत्यादीनां निषेध्यवस्तुसमर्पणेनैव उपक्षयात् न पृथक् प्रपञ्चप्रतिपादने[3] तात्पर्यम्[4], तथापि उपासनाप्रकरणपठितानां सप्रपञ्चवाक्यानां स्वशेष्युपासनविरोधाभावात्[7] तत्परनिषेधवाक्यविरोधेऽपि स्वार्थे प्रामण्यात् सप्रपञ्चं ब्रह्म इति प्राप्ते न्यायोऽवतार्यते—चैतनस्य[5] भेदासंसर्गिता पुरुषार्थ इति स्मृतिसुषुप्त्योः[6] दर्शनात् तत्परनिषेधवाक्यविरोधे सति अन्यपराणां सविशेषवाक्यानां स्वशेषिविरोधाभावेऽपि[8] दौर्बल्यात् तत्परवाक्यविरोधे सति अतत्पराणां दौर्बल्यम् इत्येतावता स्वशेषिवाक्यविरोधेऽपि अन्यपरत्वमेव दौर्बल्यनिमित्तमिति न्यायेन सप्रपञ्चत्वमुपचरितमुपादाय[9] निष्प्रपञ्चमेव ब्रह्म इति निरूपितम्॥

अथ वा एकस्य उभयरूपविरोधे सति "इन्द्रो मायाभिः" "नासदासीत्[10] नो सदासीत्" "तम आसीत्" इति सदसद्विलक्षणानिर्वचनीयमायाख्योपाश्रयेण[11] तत्त्वातत्त्वविषयभेदात् रूपद्वयं व्यवस्थापितम्[12]॥

प्रकृतैतावत्त्वं हि प्रतिषेधति ततो ब्रवीति च भूयः॥

३. २. २२॥

१. G and T. कारणं तद्विनिर्मुक्त
२. T. उपलक्षणवद्धर्मि
M. उपलक्षणत्वं धर्मि
३. G. प्रतिपादयितुम्
४. G adds अस्ति
५. G. चैतन्यस्य
६. G. श्रुति
७. G स्वशेष्युपासनाविधिविरोधा
८. G adds विधि
९. M. प्रपञ्चमुप
१०. T omits नास......दासीत्
११. T. मायोपाध्याश्रयेण
१२. T adds इति

तदव्यक्तमाह हि ॥ ३. २. २३ ॥

अपि संराधने प्रत्यक्षानुमानाभ्याम् ॥ ३. २. २४ ॥

प्रकाशादिवच्चावैशेष्यं प्रकाशश्च कर्मण्यभ्यासात् ॥ ३. २. २५ ॥

अतोऽनन्तेन तथा हि लिङ्गम् ॥ ३. २. २६ ॥

उभयव्यपदेशात्त्वहिकुण्डलवत् ॥ ३. २. २७ ॥

प्रकाशाश्रयवद्वा तेजस्त्वात् ॥ ३. २. २८ ॥

पूर्ववद्वा ॥ ३. २. २९ ॥

प्रतिषेधाच्च ॥ ३. २. ३० ॥

वस्त्वन्तराभावविशिष्टवस्त्वन्तरज्ञानस्यैव निषेधवाक्यार्थत्वात्[1] सति सम्भवे प्राप्तस्य[2] कृत्स्ननिषेधकल्पनायोगात्[3] एकांशस्यैव निषेधकल्पनं लघीय: इति न्यायेन[4] ब्रह्मतद्रूपयो: अन्यतराभावविशिष्टतयान्यतरस्य प्रतिपत्तिद्वित्वे[5] प्राप्ते अर्थत: प्राधान्येऽपि ब्रह्मण: शब्दतो राजवत्[6] गुणभूतत्वात् शब्दत: प्रधानतया प्रकृतं रूपद्वयमितिशब्देन परामृश्य प्रतिषिध्यते। ब्रह्म तु केवलं[7] द्रष्टृमात्रं[8] निष्प्रपञ्चं परिशिष्यत इति दर्शितम् ॥

परमत: सेतून्मानसंबन्धभेदव्यपदेशेभ्य: ॥ ३. २. ३१ ॥

सामान्यात्तु ॥ ३. २. ३२ ॥

बुद्ध्यर्थ: पादवत् ॥ ३. २. ३३ ॥

स्थानविशेषात् प्रकाशादिवत् ॥ ३. २. ३४ ॥

१. G. निषेधशब्दार्थत्वात्
२. T. प्राप्तकृत्स्न
३. G. कृत्स्नस्य
४. G. न्यायाच्च
५. G. प्रतिपत्त्यस्त्वे
६. G. राजादिवत्
७. G adds प्रतिषेधादीनां केवलम्
८. M. दृश्यमात्रम्

उपपत्तेश्च ॥ ३. २. ३५ ॥

तथान्यप्रतिषेधात् ॥ ३. २. ३६ ॥

अनेन सर्वगतत्वमायामशब्दादिभ्यः ॥ ३. २. ३७ ॥

ब्रह्म सद्वितीयम्, सेतुव्यपदेशवत्त्वात्, प्रसिद्धसेतुवत्। ब्रह्म सद्वितीयम्, उन्मानव्यपदेशवत्त्वात्, गवादिवत्। ब्रह्म सद्वितीयम्, संबन्धव्यपदेशवत्त्वात्, रज्जुघटवत्। ब्रह्म सद्वितीयम्, भेदव्यपदेशवत्त्वात्, घटादिवत्—इत्यनुमान-चतुष्टयस्य "एकमेवाद्वितीयम्" "यस्मात् परं नापरमस्ति किञ्चित्" इत्यागम-विरुद्धत्वं हेतूनां चोपचरितविषयत्वेन मुख्यसिद्धत्वं च दर्शितम् ॥

फलमत उपपत्तेः ॥ ३. २. ३८ ॥

श्रुतत्वाच्च ॥ ३. २. ३९ ॥

धर्मं जैमिनिरत एव ॥ ३. २. ४० ॥

पूर्वं तु बादरायणो हेतुव्यपदेशात् ॥ ३. २. ४१ ॥

'यागेन स्वर्गं भावयेत्' इति वाक्यार्थे फलभावनां प्रति यागस्य करणभावनया भाव्यमानस्य[1] करणत्वमवगम्यमानं भाव्यस्वर्गादिनिर्वर्तनद्वारेण यागः फलभावनां प्रति करणमित्यवगमयति, फलभावनाकरणस्य कुठारादेः स्वेयं[2] फलभावनाविषयीकृतस्य द्वैधीभावनिर्वर्तनेन फलभावनाकरणत्वदर्शनात्। ततश्च यागस्य फलभावनाकरणत्वमवगम्यमानं कालान्तरभाविस्वर्गसाधनसमर्थं[3] यागजन्यमपूर्वं नाम किञ्चिदर्थापत्त्या कल्पयति। अपूर्ववाक्यार्थपक्षेऽपि लिङादिप्रत्ययेन धात्वर्थकर्तव्यतायां लोके गृहीतसम्बन्धेन वेदेऽपि स्वर्गकामस्य[4] यागकर्तव्यतायामभिहितायाम् तदन्यथानुपपत्त्या यागस्य[5] स्वर्गसाधनत्वं सिद्ध्यति। पुनश्च तदन्यथानुपपत्त्या

१. M. भाव्यस्य

२. G. स्वयं करणभावना
M. स्वधर्मफलभावना

३. G. स्वर्गदर्शनात् ततश्च यागसाधन

४. M. कामयाग

५. G omits यागस्य...नुपपत्त्या

अपूर्वं परिकल्प्य लिङादेः तदभिधायकत्वं च कल्पयित्वा अपूर्ववाक्यार्थः परि[1]कल्प्यते । अपूर्वव्यतिरिक्तनियोगवाक्यार्थपक्षेऽपि स्वर्गकामस्य यागे नियोगान्यथानुपपत्त्या यागस्य स्वर्गसाधनत्वं परिकल्प्य[2] ततो[3]ऽपूर्वं परिकल्प्यते । एवं त्रिष्वपि पक्षेषु[4] यागस्य स्वर्गसाधनत्वान्यथानुपपत्तिः[5] स्वर्गसाधनसमर्थं निरपेक्षमर्थं[6] कल्पयन्ती परमेश्वरमर्थवादप्राप्तं फलदातारं निरुणद्धीति प्राप्ते शुभाशुभव्यामिश्रकर्मफलं[7] कर्मतत्फलसंप्रदान[8]देशकालनिमित्तविपाकादिविषयविज्ञानवता केनचित्प्रदीयमानं भवितुमर्हति, व्यवहितकर्मफलत्वात्, सेवादिकर्मफलवत् इत्यनुमानानुगृहीतश्रुत्युपस्थापितेश्वरपदार्थबाध[9]कल्पनाद्वरं[10] [11]अन्यनैरपेक्ष्यधर्मबाधकल्पनम्, वियदधिकरणन्यायेन इत्यन्वयव्यतिरेकसिद्धशरीरेन्द्रियादिसाधनव्य[12]पेक्षादपूर्वात् फलसिद्धिवत् ईश्वरापेक्षादपूर्वापेक्षादीश्वराद्वा[13] ईश्वरात् फलसिद्धिः । अथवा श्रुत्यनुमानप्राप्तेश्वरे [14]प्राक्प्रवृत्तकर्मानुसन्धानेन लौकिकैश्वर्यवत् फलदातरि [15]सत्यश्रुतकल्प्यापूर्वात् श्रुतमेव[16] बलवत्तरम् इति न्यायेन अर्थापत्तेः श्रुतेश्वरेणोपक्षयात् नापूर्वकल्पनावकाशः[17] इति दर्शितम् ॥

इति प्रकाशात्मयतिविरचिते शारीरकन्यायसंग्रहे
तृतीयाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥

---

१. G. परिगृह्यते
२. G. परिकल्प्यते
३. M and G. ततश्चापूर्वम्
४. T and M वाक्येषु
५. G. साधनस्यान्यथा
६. G. निरपेक्षमपूर्वं पूर्वम्
७. T. and M. व्यामिश्रफलकर्म
८. M omits संप्रदान
९. G omits बाध
१०. G and T. द्वारम्
११. C. अपूर्वनैरपेक्ष्य
१२. G. साधनसव्यपेक्षादपूर्वानपेक्षादीश्वरात्
१३. M. पेक्षादपूर्वादपूर्वापेक्षादीश्वरात् फल
१४. G. प्राप्तेश्वरेऽप्यतिवृत्त
१५. G. सति श्रुतकल्प्ययोः
१६. G. श्रुतस्यैव बलवत्त्वम्
१७. M. नापूर्वकल्प्यावकाशः

TATTVASUDDHI

OF

JNĀNAGHANA PĀDA

EDITED BY

S. S. SURYANARAYANA SASTRI

AND

E. P. RADHAKRISHNAN

Preface

The first five chapters of this well known but unpublished Advaita Manual appeared in parts 1 and 2 of the first volume of this journal. The current part contains chapters six to eleven. In editing this portion we have had the benefit of another Ms., cited in the footnotes as E. It is from the Oriental Manuscripts Library at Trivandrum, being a Devanagiri transcript of an original in Malayalam characters. We are grateful to the Curator, Mr. K. Sambasiva Sastri, for his kind loan of this manuscript.

The text contains thirty five chapters more, making forty six in all. It is hoped to complete the issue of the book at an early date. Further Mss. will be useful in settling doubtful and disputed readings.

परमाणुवादनिराकरणं षष्ठम्

अनाद्यविद्यापटनेत्रबन्धना
यमाहुरेके परमाणुविग्रहम् ।
त्रयीशिरो[1]वारिधिसम्भवामृतं
नमामि तं कृष्णमनन्तचित्सुखम् ॥

सम्प्रति विचार्यते किं जगत् द्व्यणुकादिक्रमेण परमाणुभिरारब्धं उत ब्रह्माविद्याविवर्त[2]मिति । इह खलु तार्किका मन्यन्ते—[3]पटादिकार्यद्रव्यारम्भकस्य अनेकत्वदर्शनात् मूलकारणेऽपि तद[4]नुमातुं युक्तम् । [5]तनुभुवनादिकं चैतत्कार्य[6]म्, सावयवत्वात्, यद्यत्सावयवं तत्तत् कार्यं यथा घटादिद्रव्यम्, तथा चेदं प्रकृतम्, तस्मात् तथा इति सावयवत्वलिङ्गेन कार्यत्वं तावदध्यवसीयते । तच्चैतत् विवादपदं स्वपरिमाणादणुतरपरिमाणसंयोगसचिवसमानजातीयानेकद्रव्यारब्धम्, कार्यद्रव्यत्वात्, यदुक्तसाधनं तदुक्तसाध्यं यथा [7]घटादिद्रव्यम्, तथा चेदं त[8]नुभुवनादिकार्यद्रव्यम्, तस्मादुक्तकारणारब्धम्—[9]इति । न च वाच्यम् 'ए[10]कसुवर्णपिण्डारब्धानेकहारपारिहार्यादिषु अनैकान्तिकता हेतोः' इति; तत्रापि प्रतिकार्यं सुवर्णावयवानां अने[11]कत्वात् । एतेन क्षीरपरिणामस्य दध्नोऽनेकद्रव्यारब्धत्वं व्याख्यातम् । न च आत्मोपादानेच्छाद्वेष[12]प्रयत्नादौ अनैकान्तिकत्वं आशङ्कनीयम्, द्रव्यत्वविशेषणेन तद्व्यावृत्त्युपपत्तेः ।

१. E: गिरो
२. B: विविक्त; D: ब्रह्माविद्यया विवर्तत इति
३. A: वियदादि and D: घटादिकार्यद्रव्यारम्भस्य
४. B D: तदनुमानं
५. D: न तु भवना etc.
६. B adds भवितुमर्हति
७. E: पटादि
८. D omits तनु
९. A omits इति
१०. B: एकं
११. D: एकत्वात्
१२. A D omit द्वेष

स्यान्मतम्—य एते परमाणवो द्व्यणुकादिक्रमेण जगदारभेरन्[1] [2]ते किं सावयवाः कल्प्येरन्[3] उत निरवयवा इति[4] । सावयवत्वे तेषामपि कार्यत्वात् मूलकारणं ब्रह्म इति [5]प्रसज्येत। निरवयवत्वे परस्परं संयोगानुपपत्तेः कार्यानारम्भ-प्रसङ्गः । न च वाच्यम् 'आत्ममनसोरिव निरवयवपर[6]माणूनामपि संयोगो भवेत्' इति ; तस्याप्यसंप्रतिपन्नत्वात् । निरवयवपरमाणुसंयो[7]गाभ्युपगमेऽपि संयुक्तप्रदेशा-तिरिक्तप्रदेशान्तराभावात् प्रथि[8]मानुपपत्तेः कार्यानारम्भः तदवस्थ एव—इति ।

तदपि न मनोहरम्, विकल्पानवकाशात् । तथा हि—परमाणुशब्देन निरवयवत्वस्य कण्ठोक्तत्वात् सावयवत्वविकल्पानवकाशः । न च निरवयव[9]त्वेऽपि संयोगानुपपत्तिः, अवयविनोः निरवयवयोरपि संयोगोपलब्धेः । न च तयोरपि संयोगोऽसंप्रतिपन्न इति युक्तं व[10]क्तुम्, घटरज्जुसंयोगस्य प्रत्यक्षदृष्टत्वात्, तदपलापे च सर्वापलापप्रसङ्गात् । यदि च अवयविनोरपि स्वा[11]वयवद्वारेण संयोगो न स्वरूपेण इति [12]मतम्, तदा तदवयवानामपि स्वा[13]वयवद्वारेण तेषामपि तथैवेति निरवयवपर-[14]माणुसंयोगपुरस्सर एव सर्वाव[15]यविसंयोग इत्यायुष्मतैव भवता अङ्गीकारि । न च संयुक्त[प्रदे[16]शातिरिक्त]प्रदेशान्तराभावात् प्रथि[17]मानुपपत्तिः, अनन्यथासिद्धकार्यस्य प्रत्यक्षदृष्टत्वात् । तस्मात् निरवयवाः पर[18]माणवः संयोगसचिवाः समानजातीया द्व्यणुकादिक्रमेण भूतभौतिकलक्षणं जगदारभन्ते—इति ।

१. A: आरभन्ते
२. D adds ते while others omit ते
३. B: कुप्येरन्
४. This word, though found in all Mss., seems unnecessary.
५. A B: आसज्येत
६. B: परमात्मनां
७. D: प्रसङ्ग for संयोग
८. D: प्रथिता
९. A E: स्वेन
१०. B omits वक्तुम्
११. B: सावयव
१२. B omits मतम्
१३. A: सावयव and B omits the whole word
१४. E omits परमाणु
१५. B: अवयव
१६. E omits the part within brackets.
१७. D: प्रथिता
१८. B omits परमाणवः

अत्राभिधीयते । ब्रह्मविद्यैव अनाद्यनिर्वचनीया सती महदादि[1]कृत्स्नकार्यरूपेण विवर्तते । तथा च श्रुतिः "मायां तु प्रकृतिं विद्यान्मा[2]यिनं तु महेश्वरम्" (Śvet. 4.10) इति मायां जगत्प्रकृतिमाचष्टे । न च श्रुतिविरोधे सति अनुमानं अर्थान्तरं जगदुपादानत्वेन उपस्थापयितुमुत्सहते, स्वयं कालात्ययापदिष्टत्वात् । न च श्रुतेरन्योऽर्थः प्रतीयते[3], मायाशब्दस्य मिथ्यात्वे[4] रूढत्वात् प्रकृतिशब्दस्य उ[5]पादानकारणपर्यायत्वात् । अतोऽध्यवसीयते ब्रह्माश्रयाविद्यामायाविवर्तोऽयं [भू[6]तभौतिकलक्षणः प्रपञ्च इति ।]

यत्तूक्तम्—भूतभौतिकलक्षणं जगत् अनेकद्रव्यारब्धम्, कार्यद्र[7]व्यत्वात्, घटा[8]दिवत्—इति, तदप्यविभक्तमृत्पिण्डोपादानघटशरावोदञ्चनादिषु अनैकान्तिकम् । न च वाच्यं तत्रापि मृदव[9]यवा एव अनेकद्रव्याण्युपादानमिति, सर्वावयवानुगतै[10]कमृत्स्वभावस्य कार्यान्वयिन एव उपादानत्वोपपत्तेः । स्यादेतत्—मृदवयवसामा[11]न्यातिरिक्तमृत्स्वभावस्यानुपलम्भात्, तस्य च अनारम्भकत्वात्, [12]परिशेषात् अवयवानामेव आरम्भकत्वम्—इति । सत्यम् । सर्वावयवसाधारण एव मृत्स्वभावः; तथापि तस्यैव कार्यानुगतस्य कारणत्वं युक्तमाश्रयितुम्, अवयवानाम[13]पि अनुगतानामकारणत्वस्य संप्रतिपन्नत्वात् । तत्र कार्या[14]नुगतानां अनेकेषां कारणत्वकल्पनात् वरं तदनुगतैकस्व[15]भावस्यैव [16]कारणत्वकल्पनम्, लाघवात्, इत्यविभक्तप्रकृतिकेषु घ[17]टादिषु भवत्येवानैकान्तिकता ।

१. E: वियदादि
२. B D: विद्यादिति etc.
३. B D: प्रतिभाति
४. D: मिथ्यार्थे
५. B inserts च; A B E omit उपादान.
६. A E omit the portion within brackets.
७. E: कार्यत्वात्
८. A: घटवत्
९. D: मृदवयवानेक
१०. D omits एक
११. E: अवयवमतिरिक्त
१२. A E: पारिशेष्यात्
१३. D omits अपि
१४. A E: अननुगत
१५. D: स्वभावमात्र
१६. A: कारण, E: कारण लाघव
१७. D omits this word

यत्तु समानजा[1]तीयारब्धं कार्यमिति प्रत्यपादि, तदपि विजातीयमृदिष्टका-दार्वादिवि[2]निर्मितगृहप्रासादादिषु अनेकान्ति[3]कम्। संयोगश्च निरवयवपरमाणुषु दुःसंपादः। तथा हि, संयोगो ना[4]माव्याप्यवृत्तिः; स[5] कथं त[6]त्र भवन्नपि न भवेत्, कं वा देशमव्याप्य निष्प्रदेशे व[7]र्तेत?

यत्पुनरुक्तम्—अवयविसंयोगस्य अवयवसंयोगपुरस्सरत्वे अभ्युपगम्यमाने निरवयवपरमाणुसंयोगपुरस्सर एव सर्वोऽवयविसंयोग इत्याप[8]द्येत, अनभ्युपगम्यमाने च यथावयविनोः स्वरूपेणैव संयोगः एवं निरवयवपरमाण्वोरपि संयोगः स्यात्—इति, तदप्युक्तोत्तरमेव 'अव्याप्यवृत्तेः संयोगस्य निष्प्रदेशवस्तुधर्मत्वे सति[9] एकोपाधौ भावाभावविरोधेन मिथ्यात्वप्र[10]सङ्गात्, लोके संयोगविभागप्रतिभासस्य तन्निमित्तकार्यारम्भसिद्धेश्[11]च उष्णजलादिप्रतिभासवत् देहात्मप्रसिद्धिवच्च मायामात्रत्वेऽपि अबाधात् [12]व्यवहारोपपत्तेः '[13]न निरवयवपरमाणुतत्संयोगकल्पनावकाशः' इति। तस्मात् असङ्गतमेतत् संयोगसचिवसमानजातीयानेकपरमाणुभिः आरब्धं इति तार्किकैः परिकल्पितम्।

इति तत्त्वशुद्धौ परमाणु[14]वादनिराकरणप्रकरणम्।

१. D: जात्या
२. A D omit वि
३. D: न्तिकता
४. B omits नाम; D E: व्याप्यवृत्तिः
५. A: अथ कथं which is corrected into स कथं
६. D: तत्रैव
७. D: प्रवर्तते
८. B: अभ्युपपद्यते and न ह्युपगम्यमाने
९. E: सत्यतोपाधौ
१०. A omits प्रसङ्गात् and E लोके also
११. D: सिद्धेः सोष्ण
१२. B: अबाधाव्यवहार
१३. E omits न
१४. A E: वादि

प्रधानकारणवादनिराकरणं सप्तमम्

यस्तर्कजालपटलप्रतिबद्धदृग्भिः[1]
क्लृप्तप्रधानपुरुषप्रविभागभेदः[2] ।
तं सर्वसर्गपरिपालनहानिलीलं
वन्दे मुकुन्दमखिलस्पृहणीयकीर्तिम् ॥

इदमिदानीं विचार्यते ' किं सांख्यसमयसिद्धं अचेतनं जगदुपादानं आहोस्वित् अखिलोपनिषत्पदकदम्बकतात्पर्यसमधिगतं[3] मायोपाधिकं ब्रह्म' इति । तत्र सांख्या मन्यन्ते—भूतभौतिकलक्षणमिदं कार्यं परमार्थभूतमचेतनं सुखदुःखमोहात्मकं च उपलभामहे । ततः तत्कारणेनापि तत्स्वभावेन भवितव्यम्, हेमरुचकादिकार्यकारणानां समानस्वभावोपलम्भात् । तथा चायं प्रयोगः [4]' विमतिपदं जगदुपादानकारणं सत्यत्वाचेतनत्वसुखदुःखमोहात्मकलक्षणस्वभावैः[5] स्वविकारेण समानस्वभावं भवितुमर्हति, उपादानकारणत्वात्, यदेवं[6] तत्तथाविधं यथा दध्याद्युपादानं क्षीरादि, तथा चेदमुपादानकारणम्,[7] तस्मात् तथाविधम्[8]' इति । ननु दृष्टान्तेऽपि कार्यकारणयोः परमार्थत्वं[9] सुखदुःखमोहात्मकत्वं च[10] असम्प्रतिपन्नम् । नैतत्सारम्, प्रत्यक्षादिप्रमाणसमधिगतत्वात्, तस्य च बाधानुपलम्भात्, तथाविधस्यैव परमार्थत्वाभिधानात् । सुखदुःखमोहात्मकत्वं[11] च नापलपनीयम्[12], एकस्यैव दध्यादिद्रव्यस्य पुरुष-

१. B: दृष्टिः ; E: दिग्भिः
२. B: क्लृप्तः and प्रविभागभेदैः
३. A E: समधिगतमायोपाधिकब्रह्मेति
४. B: विमत
५. A omits मोह ; D: मोहात्मकत्वलक्षण; E omits a few lines up to मोहात्मकत्वं चासम्प्रतिपन्नम्।
६. A: यद्यदेवं
७. B D: उपादानं
८. D: तथा इति
९. B: परमार्थकत्वं
१०. D: वा for च
११. A: आत्मत्वं
१२. E: तस्यानपलपनीयं

विशेषापेक्षया इष्टतरत्वात्[1], पुरुषान्तरं[2] प्रति अनिष्टतरत्वात्[3], अन्यं प्रति उपेक्षणीयत्वात्, तादृगात्मत्वस्यैव[4] सुखदुःखमोहात्मत्वाभिधानात्[5]। तस्मात् अनुमानसमधिगतं अचेतनं सुखदुःखमोहात्मकं परमार्थसदेवं[6] जगदुपादानम्—इति।

अत्र वयं पृच्छामः 'किमचेतनं चेतनाधिष्ठितमेव भूतभौतिकरूपेण परिणमते किं वा तदनपेक्षमेव[7]' इति। यदि तावत् प्रथमः कल्पः, तदा[8] अपेक्षार्थो वक्तव्यः किं चेतनापेक्षसत्तामात्रप्रतीतिकत्वं[9][10] आहोस्वित् तदपेक्षप्रवृत्तिकत्वं[11] इति। पूर्वस्मिन् नामान्तरेण अनिर्वचनीया अविद्यैव उक्ता स्यात्। अथ प्रवृत्तिमात्रमेव प्रधानस्य चेतनसापेक्षं[12] न स्वरूपमिति मनीषा समुन्मिषेत्, तदापि पृष्टो व्याचष्टां किं तदचेतनं प्रधानं[13] प्रवृत्तिस्वभावं उत निवृत्तिस्वभावं[14] उतोभयस्वभावं अनुभयस्वभावं वा। यदि तावत् प्रवृत्तिस्वभावं[15], तर्हि किमिति चेतनमपेक्षते? स्वयमेव प्रवर्तताम्। अथ प्रवृत्तिशक्तिमदपि[16] न चेतनानधिष्ठितं प्रवर्तत इति शङ्केथाः, तदापि वक्तव्यम् 'किं तस्य[17] चेतनसम्बन्धः चेतनव्यापारनिबन्धनः स्वव्यापारनिबन्धनो निर्निमित्तो वा?' इति। न खलु निष्क्रियस्य चेतनस्य व्यापारः संभवति। स्वव्यापारनिबन्धनत्वे[18] च[19] परस्पराश्रयत्वप्रसङ्गः[20][21]—चेतनसम्बन्धे सति स्वव्यापारः[22] स्वव्यापारे सति[23] चेतन-

१. D: इष्टत्वात्
२. B omits अन्तर
३. D: अनिष्टत्वात्
४. D: आत्मकस्य
५. D: आत्मकत्व
६. B: सदेवेदं
७. D: अनपेक्षयेति
८. D: तदपेक्षार्थो
९. B: अपेक्षितसत्ताप्रतीतिकं ; D: चेतनापेक्षसत्ताप्रतीतिकं
१०. E: प्रतीतं
११. B: तदनपेक्षप्रवृत्तिकं ; D E: तदपेक्षप्रवृत्तिकं
१२. D: सापेक्षरूपमिति मनीषा ; E omits सापेक्षं न
१३. B D omit प्रधानं
१४. D E omit निवृत्तिस्वभावं
१५. A E: प्रवृत्तिमात्रमेव स्वभावं
१६. E: प्रवृत्तिमदपि
१७. E: तर्ह्य for तस्य
१८. D: निबन्धने
१९. B omits च
२०. B: आश्रयप्रसङ्गः
२१. E: प्रसङ्गात्
२२. E omits this word
२३. A B E omit सति

सम्बन्धः—इति। निर्निमित्ते[1] च चेतनसम्बन्धे सर्वदा चेतनसम्बन्धात् अनवरतप्रवृत्तेः अनिर्मोक्षः प्रसज्येत।

अथैतद्दोषपरिजिहीर्षया तन्निवृत्तिस्वभावं परिकल्प्येत[3], तर्हीदं[2] ब्रूहि 'चेतनसम्बन्धेऽपि तन्निवृत्तिस्वभावमेव आहोस्वित् तदभावे' इति। यद्याद्यपक्षकक्षीकारः व्यर्था तर्हि चेतनसम्बन्धकल्पना। अथ चेतनसम्बन्धे निवृत्ते तन्निवृत्तिस्वभावमभ्युपगम्येत, तदा[4] किं स्वत[5] एव चेतनसम्बन्धनिवृत्तिः[6] प्रधानव्यापारनिमित्ता वा? स्वतश्चेत् सर्वदैव[7] निवृत्तेः न संसारप्रवृत्तिः[8]। न च प्रधानव्यापारनिमित्ता[9], तस्य[10] निवृत्तिस्वभावाभ्युपगमात्[11]। स्वतो निवृत्तिस्वभावत्वेऽपि चेतनसम्बन्धात् प्रवृत्तिमदपीति चेत्, तदसत्; चेतनसम्बन्धस्य स्वतः परतो वा दुर्निरूपतया उक्तोत्तरत्वात्।

स्यात् तर्हि[12] उभयस्वभावत्वमिति। तदापि[13] किं यौगपद्येन उभयस्वभावत्वं[14] उत पर्यायेण? न तावद्यौगपद्येन, परस्परव्याघातप्रसङ्गात्[15]। अथ पर्यायेण, तदापि[16] तयोः कादाचित्कत्वात् तत् निमित्तेन भवितव्यम्; निमित्तं च दुर्निरूपमित्यवोचाम। अथानुभयस्वाभावं तत्[17] इत्यभिदध्याः, तदा न संसारो न[18] मोक्षश्चेति तत्कल्पना निष्प्रयोजना[19] आयुष्मतां इत्यसङ्गतैषा सेश्वरसाङ्ख्यकल्पना।

१. B: निमित्तत्वे
२. D: अनन्तर
३. E: परिकल्प्यते
४. A: ततः; D: तदपि
५. E: स्वयमेव
६. E: चेतननिवृत्तिस्वभावः
७. B: सदैव
८. B: संसाराप्रवृत्तिः
९. E: व्यवहारनिमित्ता
१०. B: स्वतो instead of तस्य
११. D: स्वभावत्वा
१२. A: तद्व्युभय
१३. D omits अपि, E omits from तदापि to आयुष्मतामिति
१४. B D omit स्व
१५. A: व्यापार
१६. A: तथापि
१७. D: तदभिदधीथाः
१८. B omits न
१९. D: निष्प्रयोजना। तस्मादसङ्गतैषा etc.

स्यादेतत्—चेतनानधिष्ठितमेव[1] प्रधानं प्रवर्तते[2]—इति। तदपि न घटामञ्चति, चेतनाधिष्ठितस्यैव [रथ[3]शकटादेः प्रवृत्त्युपलम्भात्। अथ तत्रापि चेतनशरीरस्य[4] अचेतनस्यैव[5]] प्रवृत्तिमतो रथादिप्रवर्तकत्वं न केवलस्य चेतनस्य व्यापारः नाप्यन्य[6]-प्रवर्तकत्वं इत्यभिप्रायः, सत्यम्। न वयं चेतनव्यापारं[7] ब्रूमः, अपि तु चेतनान[8]-धिष्ठितस्य अचेतनस्य व्यापाराभावम्। तथा सति चेतनाधिष्ठितमेवाचेतनं प्रवर्तेत इत्यापद्येत। स च[9] चेतनसम्बन्धोऽचेतनस्य दुर्निरूप इति अनिर्वचनीयमायो-पाधिकं ब्रह्मैव जगदुपादानं इत्यर्थात्[10] लभ्यते। तस्मात् भूतभौतिककार्यानुमान[11]मपि कारणस्य मायामयत्व[12]मेव साधयतीति धर्मविशेषविपरीतसाधनो हेतुः। [यच्च[13] घटादेः सुखाद्यात्मत्वानुमानं[14] तत्रापि हेतुः] कालात्ययापदिष्टः, सुखादे[15]र्घटादेश्च बाह्याभ्यन्तर-भावेन भेदस्य सर्वजनप्रत्यक्षत्वात्।

अतो वेदान्तवाक्यतात्पर्यसमधिगतं ब्रह्म स्वमायावेश[16]वशेन समस्तबाह्या-ध्यात्मिकप्रपञ्चाकारेण विवर्तते इति सिद्धम्।

इति तत्त्वशुद्धौ प्रधानकारणवादनिराकरणप्रकरणम्।

१. D E: चेतनाधिष्ठित
२. A omits प्र
३. D: घट; E omits up to अचेतनस्यैव as indicated by brackets
४. D: शरीरस्यैव
५. A omits एव
६. B omits अपि
७. D: व्यापारमिह
८. A B: चेतनाधिष्ठितस्याचेतनस्य
९. D omits च
१०. D: इत्येतल्लभ्यते
११. E: कार्यस्थानमपि
१२. D: समवायित्वमेव
१३. A E omit the portion within brackets
१४. D: त्वाभिधानं
१५. B: सुखासुखादेर्घटादेश्च ; D omits च
१६. A: मायावेशेन

कार्यत्वनिराकरणं अष्टमम्

यत्प्राप्तये विधिमवोचदनन्यशक्त्या
यद्वत्[1]तथैव परिनिष्ठितमप्यथाह ।
तत्त्वं निरस्तपरिमाणमियं श्रुतिर्यत्
तस्मै नमो भगवते मधुविद्विषेऽस्तु ॥

अथेदानीं विचार्यते 'किं [2]कार्यान्विते शब्दशक्तिः आहोस्वित् योग्येतरान्विते' इति । अत्र प्राभाकरा मन्यन्ते कार्यान्विते शब्दशक्तिः इति । तथा हि— 'देवदत्त गामभ्याज[3] शुक्लां दण्डेन' इति शब्दश्रवणसमनन्तरं प्रतिपत्तुः प्रवृत्तिमुपलभ्य तस्य गवादिविषयप्रवर्तकविज्ञानमासीदिति बालोऽनुमिमीते । तथा च विवादगोचरापन्ना प्रवृत्तिः प्रवर्तकज्ञानपूर्विका, प्रवृत्तित्वात्, अस्मत्प्रवृत्तिवत्, इति । तच्च कार्यज्ञानं भवितुमर्हति, [[4]प्रवर्तकज्ञानत्वात्, अस्मत्प्रवर्तकज्ञानवदिति] कार्यगोचरतामेव तस्य प्रतिपद्यते । स्वव्यापारस्य कार्यज्ञानपूर्वकत्वव्याप्तेः तस्य च शब्दश्रवणसमनन्तरभावित्वात् अनन्यथासिद्धान्वयव्यतिरेकाभ्यां शब्द एवास्य [5]कार्यविज्ञानमजीजनदित्यध्यवस्यति । स पुनरेवं पदकदम्बकस्य प्रथमं [6]कार्यविज्ञानमात्रे सामर्थ्यं प्रतिपद्य प्रयोगान्तरेषु 'गां बधान, तुरगमानय' इत्यादिषु पदान्तर-प्रक्षेपोद्धारयोः तदर्थस्य कार्यान्वितस्यैव प्रक्षेपोद्धारदर्शनात् अन्यथा [7]चादर्शनात् शब्दशक्तिप्रतियोगित्वेन प्रथमावगत[8]कार्यस्य सर्वप्रयोगेषु चाव्यभिचारिणोऽपरित्यागात् तदन्वितस्वार्थे गवादिपदसामर्थ्यं प्रतिपद्यते ।

१. A E: तद्वत्
२. A E omit this word.
३. B: आनय
४. A E omit the words within brackets, but read instead प्रवर्तकज्ञानवत्
५. B omits कार्य
६. B: प्रथमकार्य
७. B omits च
८. B: कार्यत्व

स्यादेतत्—[1]कार्याभिधायिपदानां तदन्विताभिधायित्वाभावात् अनन्वितस्वरूपानभिधायित्वाच्च योग्येतरान्विते सामर्थ्यमिति वक्तव्यम् । ततश्च सकलपदानां स एव न्यायः [2]समाश्रयणीयः । न ह्यर्धजरतीन्यायेन प्रयोजकभेदकल्पना युक्ता । न च वाच्यं धात्वर्थस्यापि कृतियोग्यतया कार्यत्वात् लिङादिपदानामपि तदन्विताभिधायित्वेन सर्वं समञ्जसं इति ; धात्वर्थस्य कार्यत्वे सति लिङादिपदानां तदन्वितार्थाभिधायित्वं लिङादिपदार्थान्वये [3]च धात्वर्थस्य कार्यत्वं इति इतरेतराश्रयत्वप्रसङ्गात्—इति ।

तदपि न मनोहरम् , सकलपदानां कार्यार्थ एव प्रथमं सम्बन्धग्रहणात् । गवादेरपि कार्यान्वितरूपेण कार्यत्वावापोद्धारयोरपि तदपरित्यागात् गवादिस्वरूपेषु पदानां स्मृतिमात्रव्यापारात् कार्यमेव हि सर्वपदशक्तिप्रतियोगीति[4] न प्रयोज[5]कभेदः । न च सर्वपदानां कार्याभिधायित्वे सति तस्यैकेन पदेनापि सिद्धत्वात् पदान्तरवैयर्थ्यं इत्याशङ्कनीयम् , गवादिस्वरूपान्वितकार्यरूपाणां अनेकत्वेन सर्वपदानां प्रवृत्तिनिमित्तभेदोपपत्तेः । तस्मात् कार्यान्विते सकलपदसामर्थ्यमिति ।

अत्र समाधिरभिधीयते । भवतु नाम कार्यवाक्ये सम्बन्धग्रहः; तथापि न कार्यान्वित एव सकल[6]शब्दशक्तिरिति नियन्तुं [7]शक्यते, सकलपदानां अन्वित[8]स्वार्थाभिधायित्वात् , अन्वयस्य च योग्यतानिमित्तत्वात् , योग्यतायाश्च द्रव्यगुणयोः क्रियाकारकयोः धात्वर्थकार्ययोरिति लोके विभागेनैव क्लृप्तत्वात् , तदनुसारेण गुणवाचिनां द्रव्यान्विताभिधायित्वं द्रव्यवाचिनां क्रियान्विताभिधायित्वं क्रियावाचिनां कार्यान्विताभिधायित्वं इति युक्तं प्रतिपत्तुम् । अन्यथा सकलपदानामपि

१. E omits **कार्याभिधायिपदानां तदन्विताभिधायित्वा**

२. B omits **सं**

३. A: **एव** instead of **च**

४. E omits **इति**

५. B: **प्रयोज्यप्रयोजकभेदः** ; E: **प्रयोजनभेदः**

६. E omits **शब्द**

७. A E: **सा शक्यते**

८. B omits **स्वार्थ**

कार्यान्विताभिधायित्वे सति अङ्गुल्यग्रादिवाक्यस्थपदानां इव अयोग्यान्वयनिष्ठत्वात्[1] प्रमाणान्तरविरोधो दुष्परिहरः प्रसज्येत। अथायमभिप्रायः 'कार्यान्वये सर्वेषां शब्दसमधिगतेऽपि गुणद्रव्यादीनां पार्ष्ठिकः परस्परान्वयो भवन् न निवार्यते, कुतस्तत्र प्रमाणान्तरविरोधः ?' इति, तदपि न शोभां बिभर्ति। न हि परस्परं अयोग्यान्वयः शब्दसमधिगतो योग्यान्वयस्तु पदानां आर्थिक इति शब्दप्रमाणवादिनां अयं शोशुभीति।

स्यादेतत्—शेषशेषिभावेन[3] सर्वपदार्थानां[2] कार्येणापि संसर्गयोग्यता दरीदृश्यते; कथं अयोग्यार्थसम्बन्धः शब्दसमधिगतः ?—इति। किमिदं शेषशेषित्वम् ? यदि साध्यसाधनभावः, सोऽपि साक्षात् परम्परया वा ? न तावत् धात्वर्थेनैव[4] गुणद्रव्यादिभिरपि साक्षादेव कार्यस्य साध्यत्वं उपपनीपद्यते, भावार्थैकविषयत्वात् कार्यस्य। अथ परम्परया साध्यत्वं इति शङ्केथाः, तर्हि फलस्यैव परमसाध्यत्वात् तदेव शेषि भवतु किमनेनान्तर्गडुना कार्येण ? अथ मतं—कार्यस्यैव शेषित्वं शब्दसमधिगतं, सर्वपदानां कार्यप्रधानतया अन्विताभिधायित्वात्, फलस्य तु प्राधान्यं पुरुषापेक्षं आर्थिकम्—इति, तदपि न घटामुपैति, सर्वपदानां कार्यप्रधानतया अन्विताभिधायित्वे सति कार्यस्य शब्दतः शेषित्वं, तस्यैव शेषित्वे सकलपदानां तत्प्रधानतया अन्विताभिधायित्वं इति परस्पराश्रयदोषमूषिकाभक्षि[5]तेयमुत्प्रेक्षा समीक्ष्यते। तस्मात् विधिनिष्ठवाक्येषु[6] पदानां ऐदम्पर्यवशेन कार्यान्विताभिधायित्वे[7]ऽपि विधिरहितवाक्यस्थपदानां योग्यतावशेन परस्परान्विताभिधायित्वे न कश्चिद्विरोधः।

१. A: अयोग्यत्वान्वय

२. A: पदार्थानां

३. E: भावे

४. B and E read धात्वर्थैनैव; this is manifestly incorrect; A gives the correct reading, but it has been tampered with erroneously.

५. E omits भक्षित which is indicated by a gap in it.

६. A: वाक्यस्थेषु

७. A: धायित्वं

यत्तूक्तम्—प्रवृत्तिलिङ्गेन प्रवर्तकविज्ञानानुमानात् तस्य च शब्दान्वयव्यतिरेकानुविधायितया प्रथमं कार्यस्यैव सकलशब्द[1]शक्तिप्रतियोगित्वावगमात् प्रयोगान्तरेषु च व्यभिचाराभावात् तत्रैव सकलपदसामर्थ्यम्—इति, तदपि न विवेकिजनमनोऽनुकूलम् । प्रथमप्रयोगे तु प्रवर्तकविज्ञानानुमानं [ग[2]वादिपदानां अन्यत्र सामर्थ्याभावकृतं न भवति ; किं तु] गवादिस्वरूपविज्ञानस्य तदा शब्दजन्यत्वावगमोपायाभावात् । प्रयोगान्तरेषु गवादिपदानामपि प्रक्षेपोद्धाराभ्यां प्रत्येकं योग्येतरान्वितगवादिस्वरूपेऽपि सामर्थ्यं प्रतिप[3]द्यते ।

यत्तु प्रयोगान्तरेष्वपि कार्यस्य अव्यभिचार इति, तत् सर्वत्र कार्याभिधायिपदप्रयोगनिमित्तम् ; कार्याभिधायिपदप्रयोगश्च श्रोतुः प्रवृत्तिसिद्ध[4]ये इति । [त[5]स्मात् प्रवर्तकवाक्ये सकलपदसम्बन्धग्रहणेऽपि योग्येतरान्विते शब्दशक्तिः इत्यन्वयव्यतिरेकाभ्यां अध्यवस्यामः इति ।]

इति तत्त्वशुद्धौ कार्यत्वनिराकरणप्रकरणम् ।

१. A E omit शब्द
२. E omits the portion within brackets; but the word "anyatra" is explained in the Commentary; there are no doubt syntactical difficulties in a statement like "sāmarthyābhāva-kṛtam na bhavati, kim tu upāyābhāvāt."
३. A: प्रतिपाद्यते
४. A: सिद्ध इति
५. E omits the part within brackets.

व्युत्पत्तिनिरूपणं नवमम्

यन्मायाविष्टरूपं विविधविधिविधेयादिभेदावभासं
लोके हानादिलिङ्गैर्विधियुतवचसां[1] गृह्यते वाच्यरूपम् ।
तद्वद्[2]वक्त्रप्रसादप्रभृतिबहुविधालिङ्गतस्सिद्धरूपं
वाच्यं नाम्नामनन्यप्रभमजममृतं ब्रह्म तन्नौमि शुद्धम् ॥

सम्प्रति विचार्यते—किं प्रवर्तकद्वारमेव सकलपदसम्बन्धग्रहणं आहोस्वित् तदनपेक्षमपि—इति। इह खलु शब्दश्रवणसमनन्तरं प्रतिपत्तुः प्रवृत्तिमुपलभ्य प्रवर्तकविज्ञानमनुमाय तत्रैव शब्दस्य सम्बन्धग्रहणात्, प्रयोगान्तरेषु च पदानां आवापोद्धारसमयेऽपि स्वार्थेषु प्रतिपदं सामर्थ्यग्रहणस्यापि प्रवर्तकविज्ञानपूर्वकत्वात्, क्वचिच्च प्रवर्तकवाक्ये गृहीतसम्बन्धपदान्तरसमभिव्याहारनिमित्तत्वात् प्रवर्तकद्वारमेव सकल[3]पदसम्बन्धग्रहणम्। स्यान्मतम्—'पुत्रस्ते जातः' इत्यादिपदकदम्बक[श्र[4]वण-समनन्तरं प्रतिपत्तुः प्रवर्तकविज्ञानावगममन्तरेणापि समुत्फुल्लवदनविकसितकपोल-भ्रूवि[5]लासादिलिङ्गेन तस्य हर्षहे[6]तुविज्ञानमात्रमनुमाय हर्षहेतुविशेषगवेषणायां] पुत्र-जन्मनिमित्तविशिष्टोत्सवलिङ्गेन वा[7] पुत्रजन्मसाक्षात्करणेन वा नू[8]नमनेन शब्देन हर्ष-हेतुरयमेव [[9]बोधित इति प्रथमं पुत्रजन्ममात्रविज्ञाने पदानामविशेषेण सामर्थ्यं प्रतिपद्य, पुनरावापोद्धारेण वा प्रसिद्धपदसमभिव्याहारेण वा प्रतिपदसम्बन्धग्रहण-संभवात् न प्रवर्तकद्वारमेव] सकलपदसम्बन्धग्रहणम्—इति। तदपि न घटमानप-

१. A E: वचसा ; but the commentary supports वचसाम्.
२. E: तत्तद्व
३. B: समस्त
४. E omits the portion within brackets.
५. B: विकास
६. A: हेतुमात्रविज्ञान
७. B omits this वा
८. A wrongly reads अनुमानेन
९. E omits the part within the brackets.

द्युतिमध्यास्ते, हर्षहेतूनां आनन्त्यसंभवात्। तथा हि—पुत्रजन्मनिमित्तको[1] वा [सुखप्रसवनिमित्तको वा][2] तदैव समीहितवस्त्वन्तरस्मृतिनिमित्तो वा हर्ष[3] उत्पद्यते। ततश्च भ्रूविलासादिलिङ्गस्य हर्षहेतुमात्रविज्ञानविषयत्वात्[4] तस्य च आनन्त्यात् अयमेव अनेन शब्देन बोधित इति नियमोपायाभावात् तत्रापि प्रवर्तकद्वार[5] एव सम्बन्धग्रहः। न च पुत्रजन्मसाक्षात्कारेण वा तदसाधारणलिङ्गेन वा पुत्रजन्मनिश्चयेऽपि शब्दस्य तद्विषयत्वकल्पना अवकल्पते, शब्दश्रवणसमनन्तरभाविमुखविकासादेः हर्षहेत्वन्तरविज्ञाननिमित्ततयापि संभवेन अनैकान्तिकत्वात्। अथापि[6] कथञ्चित् पारिशेष्यसंभवेन भवेत्तत्र[7] सम्बन्धग्रहः, तथापि प्रवर्तक एव आद्यव्युत्पत्तिमन्तरेण नायमपि संभवेत्। तस्मात् प्रवर्तकद्वार एव सकलपदसम्बन्धग्रह इति मीमांसका मन्यन्ते।

अत्राभिधीयते। न खलु निखिलपदसामर्थ्यग्रहणं प्रवर्तकद्वारमेव[8] इति नियन्तुं शक्यम्, पुत्रजन्मादिवाक्येषु प्रवर्तकमन्तरेणापि सम्बन्धग्रहणदर्शनात्। न च वाच्यं हर्षहेतूनां आनन्त्यात् नियतार्थोपादानानुपपत्त्या[9] सम्बन्धग्रहणासंभव[10] इति। मुखविकासादिसमनन्तरमेव पुत्रजन्मसाक्षात्कारेण तदसाधारणलिङ्गेन वा पुत्रजन्मनिश्चयात्। साधारणतया[11] अवगतस्य हर्षहेतुविज्ञानस्य तत्र पर्यवसानसंभवे सति अप्रतिपन्नहर्षहेत्वन्तरविषयत्वाशङ्का[12]नुपपत्तेः। यत्तु पुत्रजन्मसमयसमधिगतं सुखप्रसवादि तत् पुत्रजन्महर्षनान्तरीयकत्वात् न प्रथमेतरप्रतीत[13]पुत्रजन्महर्षेण विकल्प्यते। यदि पुनरेवमतिशङ्कया लिङ्गस्य अनेकार्थसाधारण्यात् अनियता[14] लिङ्गिनि प्रतिपत्तिरुत्प्रेक्ष्येत, तदा गवानयनादि[15]शब्दश्रवणसमनन्तरमपि श्रोतुः आनुषङ्गिकानेकव्या-

१. A: निमित्तो
२. A: निमित्तो; E omits the part within brackets.
३. A E: हर्षहेतुरुपपद्यते
४. B: हेतुविज्ञानमात्र
५. A gives द्वारेण as an alternative reading.
६. A: तथापि
७. B omits भवेत्
८. E omits एव
९. B: अनुपपत्तेः
१०. A: ग्रहासंभव
११. B: साधारणावगतस्य
१२. B: त्वशङ्का
१३. E: प्रथमं तत्प्रतीत
१४. B: अनिश्चयतया
१५. E omits आदि

पारसंभवात् अनेकप्रवर्तकविज्ञानानुमानसंभवे सति अनिर्धारणं समानमेव तवापि स्यात्। अथ प्रयोगान्तरेषु तेषामेव पदानां आवापोद्धारदर्शनात् अर्थनियमः कल्प्येत[1], तर्हि पुत्रजन्मवाक्यस्थपदानामपि प्रयोगान्तरगतावापोद्धारवशात् पारिशेष्यसिद्धिरिति समानश्चर्चः।

यद्पीदमवादि—जातस्य जन्तोः प्रथमतरशब्दार्थसम्बन्धग्रहणस्य[2] प्रवर्तकज्ञानव्यतिरेकेण असंभावात् कतिपयशब्दानां प्रवर्तकद्वारेणैव गृहीतसम्बन्धानां अन्यत्र पुत्रजन्मादिवाक्येषु च सम्बन्धग्रहणोपायत्वम्—इति, तदपि यथाजातमनोपच्छन्दनमात्रम्; यतः [प्रथम[3]तरसम्बन्धग्रहोऽपि इदंतदादिसिद्धवस्तुविज्ञानपूर्वक एव। यदि पुनः इदंतदादिशब्दार्थविज्ञानमपि] प्रथमतरसम्बन्धग्रहणकारणं नाङ्गीकुर्वी[4]महि, तदा सविकल्पकविज्ञानपूर्वक[5]विभागव्यवहाराभावात् शब्दार्थसम्बन्धग्रहो न भवेत्। अथ प्रवर्तक एव व्युत्पन्नजन्मान्तरीयेदंतदादिशब्दानां एत[6]ज्जन्मनि विनापि सम्बन्धग्रहणं अदृष्टवशेन अनुस्मर्यमाणसम्बन्धानां आद्यव्युत्पत्तिहेतुत्वं इति मन्वीथाः, नैतत्सारम्। यथैतज्जन्मनि तावत् इदंतदादिसिद्धवस्तुविज्ञानपूर्वक एव [श[7]ब्दार्थसम्बन्धग्रहः तथा जन्मान्तरेऽपि इति सर्वत्र प्रथमतरशब्दार्थसम्बन्धग्रहसिद्धवस्तुज्ञानपूर्वक] एवेति भवताप्यायुष्मता अङ्गयकारि। तस्मात् अस्मत्पक्षे ह[8]र्षहेतूनां आनन्त्यसंभव इव भवत्पक्षेऽपि प्रवर्तकानन्त्यसंभवात् प्रवर्त्यविषयसाक्षात्कारेण वा तदसाधारणलिङ्गेन वा पदान्तरप्रक्षेपोद्धाराभ्यां वा[10] पारिशेष्यकल्पनायां अस्मत्पक्षेऽपि [11]तत्संभवात् न प्रवर्तकद्वार एव सकलपदसम्बन्धग्रह इति सन्तोष्टव्यम्।

इति तत्त्वशुद्धौ व्युत्पत्तिनिरूपणप्रकरणम्।

१. B: कल्प्यते
२. A E: शब्दसम्बन्धज्ञानस्य
३. E omits the portion within brackets.
४. E: नाङ्गीकुर्वन्ति
५. B adds पूर्वक after विभाग also.
६. B: एकजन्मनि, an obvious mistake.
७. B omits the portion within brackets, while E omits शब्दार्थ
८. E omits हर्ष
९. A E omit from पक्षे to संभवात्
१०. A omits वा
११. B wrongly reads असंभवात्

प्रवर्तकनिरूपणं दशमम्

अन्तरात्मवपुषाखिलं[1] जगत्
प्रेरयन्नथ बहिश्च यः पुमान् ।
इष्टसाधनवपुः प्रवर्तक-
स्तं नमामि मुरवैरिणं सदा ॥

सम्प्रति विचार्यते किं कार्यज्ञानं प्रवर्तकं आहोस्वित् इष्टसाधनविज्ञानं इति । लोके कार्यमिति विज्ञानसमनन्तरमेव प्रवृत्तिदर्शनात् अन्यथा चादर्शनात् कार्यविज्ञानस्य[3] तावत् प्रवर्तकत्वं सिद्धम् । याविमौ इष्टसाधनविज्ञानेन[4] प्रवृत्तेरन्वयव्यतिरेकौ तौ[5] प्रवृत्तिं प्रति कारणभूतकार्यविज्ञानहेतुविषयतया अन्यथासिद्धौ । तथा हि—' इदं इष्टसाधनम् ' इतिविज्ञानेन तस्य कृतियोग्यतां उपलभ्य पुरुषः प्रवर्तते ; निवर्तते च ' अनिष्टसाधनम् ' इतिविज्ञानेन । तस्मात् प्रवृत्तिकारणविषयतया अन्यथासिद्धौ इष्टसाधनविज्ञानेन प्रवृत्तेः अन्वयव्यतिरेकौ । अपि च इष्टसाधनविज्ञानेन[6] प्रवृत्तेः अन्वयव्यतिरेकौ असिद्धौ, अतीतानागतेष्टसाधनविज्ञाने सत्यपि प्रवृत्त्यनुदयदर्शनात् । न च वाच्यं अतीतादिकार्यविज्ञानेऽपि प्रवृत्त्यभावः तुल्य इति, कार्यस्य कार्यत्वादेव अतीतादिरूपेण प्रतीतिगोचरतानुपपत्तेः[7] । साधनं[8] पुनः अतीतादिरूपेणापि प्रतीतिपथमवतरति, तस्य कार्यैकरूपतानभ्युपगमात्[9] । यदपि पुनः तस्यापि साध्यैकरूपता अभ्युपगम्येत, तर्हि नामान्तरेण अस्मदीयं कार्यमेव अभ्यधायि भवता । तस्मात् ' निधिमानेष भूभागः, प्रतिरोधकवानध्वा ' इत्यादीष्टानिष्टसाधनविज्ञान-

१. B: वपुषो
२. B; विज्ञानमेवेति
३. E; विज्ञानं
४. E: इष्टसाध······प्रवृत्तेरन्वय etc., omitting a few letters
५. B omits this
६. A omits साधन
७. A: गोचरानुपपत्तेः
८. B: इष्टसाधनता पुनः
९. A gives अङ्गयकारि as an alternative reading

समनन्तरमेवोपलभ्यमाने च प्रवृत्तिनिवृत्ती कार्यमितिविज्ञानव्यवधानेनैव उदयमधिरोहतः[1] ।

स्यान्मतम्—साध्यैकरूपमेव भवदभिप्रेतं कार्यं प्रवृत्तिहेतुः, इष्टसाधनं पुनः प्रवृत्तिकारणभावं प्रतिपद्यमानं न[2] साध्यस्वभावमपि स्वयं फलं प्रति साधनभावेनैव प्रवर्तयतीति न कार्यपक्षकक्षीकारप्रसङ्गः अस्माकम्—इति । तदप्यचारु ; साधनभावे सत्यपि अतीतादि[3]स्वरूपस्य साधनस्य अप्रवर्तकत्वात्, साध्यस्वभावस्य साधनत्वाभावेन अप्रवर्तकत्वादर्शनात्, अन्वयव्यतिरेकाभ्यां साध्यस्वभावस्यैव प्रवर्तकत्वं इति भवतां अनिच्छताम्[4]प्याश्रयणीयम् । तस्मात् कार्यविज्ञानमेव प्रवर्तकं इति प्राभाकराः प्रतिपेदिरे ।

अत्रेदमाचक्ष्महे । समीहितसाधनविज्ञानमेव प्रवर्तकम्, तेन प्रवृत्तेः अन्वयव्यतिरेकोपलम्भात् । न च 'तौ कार्यविज्ञानहेतुविषयतया अन्यथासिद्धौ' इत्याशङ्क्नीयम्[5], 'कार्यम्' इतिविज्ञानस्य प्रवर्तकत्वासिद्धेः । न च वाच्यम् 'कार्यविज्ञानान्वयव्यतिरेकानुविधायित्वात् प्रवृत्तेः कार्यज्ञानस्यैव[6] प्रवर्तकत्वम्' इति । इष्टसाधनव्यतिरेकेण कार्यसद्भावे[7] प्रमाणाभावात्, तस्य च उभयवादिसंप्रतिपन्नतया प्रवृत्त्यन्वयव्यतिरेकवत्त्वात् तदेव प्रवर्तकं युक्तमाश्रयितुम् ।

अथ मतम् 'अतीतानागतेष्टसाधनविज्ञानस्य[8] अप्रवर्तकत्वात् साधनत्वविज्ञानं प्रवृत्तेरकारणम्, अतः साध्यरूपेणैव तस्यापि प्रवर्तकत्वं वक्तव्यम् ; तथा च सति नामान्तरेण कार्यमेव प्रवर्तकमुक्तं स्यात्, तत्र कथमिष्टसाधनव्यतिरिक्तकार्याभावः ?' इति । तत्र[9] वदामः । भवत्पक्षेऽपि इष्टसाधनबुद्धिः स्वयमप्रवर्तिकापि[10] प्रवृत्ति-[11]

१. A: अधिरोहति
२. A E omit न
३. A: अप्रतीतादि
४. B omits अनिच्छतां
५. A E: शङ्कनीयम्
६. A omits एव
७. E: संभवे
८. E: साधनविषयविज्ञानस्य
९. B: अत्र
१०. E: स्वयमप्रवृत्तिहेतुभूत, thus omitting a few letters
११. B: प्रवर्तिते कार्यज्ञानहेतुरिष्यते

हेतुभूतकार्यज्ञानहेतुः इष्यते । साधनं तावत् अतीतादिरूपेण कार्यज्ञानं प्रत्यपि न कारणभावं प्रतिपद्यते । तत:[1] कृतियोग्येष्टसाधनज्ञानं कार्यज्ञानकारणं इति वक्तव्यम्। तथा च सति येनात्मना इष्टसाधनविज्ञानस्य कार्यज्ञानं प्रति कारणभावः तेनात्मनैव प्रवृत्तिं प्रति हेतुरस्तु[2], तस्य उभयवादिसम्प्रतिपन्नत्वात्, प्रवृत्त्यव्यभिचाराच्च ; किमनेन अजागलस्तनायमानेन कार्यनामधेयेन ? तस्मात् इष्टसाधनविज्ञानमेव सर्वत्र प्रवर्तकं इति साम्प्रतम् ।

इति तत्त्वशुद्धौ प्रवर्तकनिरूपणप्रकरणम् ।

१. A: अत.   २. A omits अस्तु

अन्विताभिधानप्रकरणं एकादशम्

संसृष्टार्थे जगति निखिलस्याभिधानस्य शक्तिं
दृष्ट्वा यस्मिन् [1]निखिलजगतामीश्वरे [2]तद्वदेव ।
स्वच्छानन्दे परमपुरुषे वैदिकीनां च वाचां
ज्ञाता वृत्ति[3]स्तमहमभयं नौमि विष्णुं वरेण्यम् ॥

इदमिदानीमालोच्यते किं अभिहिता[4]नामेवार्थानां अन्योन्यसंसर्गबोधकत्वं आहोस्वित् पदानामेव अन्वितार्थाभिधायित्वं [5]इति ।

इह खलु वार्तिककारीया मन्यन्ते—'देवदत्त शुक्लां दण्डेन गामानय' इति शब्दश्रवणसमनन्तरं बालस्य प्रतिपत्तुः प्रवृत्तिलिङ्गेन पदकदम्बकस्य अविशेषेण वाक्यार्थे सामर्थ्यं प्रथमं प्रतिपद्य पुनश्च 'गां चारय, तुरगमानय' इत्यादिप्रयोगान्तरेषु गोपदोद्धारेण सास्नादिमदर्थमात्रोद्धारोपलम्भात्, तुरगपदप्रक्षेपे च केसरादिमदर्थमात्रप्रक्षेपदर्शनात्, गवादिपदानां गवादिस्वरूपमात्रे सामर्थ्यं प्रतिपद्यते। कथं पुनः शब्दश्रवणसमनन्तरमेव संसर्गबुद्धिः ?—इति । संसर्गबुद्धिकारणमवीक्षमाणः पदानां पदार्थस्वरूपमात्रविज्ञानोपक्षीणशक्तित्वात् संसर्गविषयप्रमाणान्तरानवगमाच्च पदाभिहितपदार्थानां एव संसर्गविज्ञानान्वयव्यतिरेकवतां तद्धेतुत्वं इति पश्चात् निश्चिनोति ।

स्यादेतत्—पदानां पदार्थस्वरूपाभिधानसामर्थ्यं पदार्थानां च संसर्गप्रतिपादनसामर्थ्यं पदार्थेषु संसर्गप्रतिपादनशक्त्याधानसामर्थ्यं च पदानामिति गुरुतरकल्पना अभिहितान्वयवादे प्रसज्येत । अन्विताभिधानवादे तु पदानामेव संसृष्टा-

१. B: अखिल
२. A: तावदेव
३. B: वृत्तिं
४. A E omit एवार्थानां
५. B: इत्यादि

र्थाभिधानसामर्थ्यमिति लघीयसी[1] कल्पना। न च एकशक्तिकल्पनया वाक्यार्थ-विज्ञानोपपत्तौ अनेकशक्तिकल्पना [प्रमाणप्रयोजनवती[2]—इति। तदपि न समञ्जसम्, अन्विताभिधानपक्ष एव गुरुतरकल्पनाश्रयणात्[4]। तथा हि—पदानां तावत् पदार्थस्वरूपस्मृतिजननसामर्थ्यं परिकल्पनीयम्[5], पुनस्तेषां अन्वितार्थाभिधान-सामर्थ्यं[6] च इत्यस्त्येवानेकशक्तिकल्पना।][3] अस्मत्पक्षे तु पदानां पदार्थाभिधान-सामर्थ्यमेकमेव कल्पनीयम्। पदार्थानां पुनः पदसमूहसन्निधापितानां आकाङ्क्षा-सन्निधियोग्यताविशिष्टानां अर्थाधिगतं अन्योन्यसंसर्गबोधनसामर्थ्यं अन्यत्र दृष्टमेवा-श्रीयते[7]। न खलु पदार्थेषु संसर्गबोधनसामर्थ्यं इदंप्रथमतया अत्रैव परिकल्प्यते[8]। उक्तं हि[9]—

" पश्यतः श्वेतिमारूपं हेषाशब्दं च शृण्वतः।
खुरनिष्पेषशब्दं च श्वेतोऽश्वो धावतीति धीः॥ " इति।

न चैवं मन्तव्यम् 'पदानामेव संसर्गप्रतिपादनसामर्थ्यानभ्युपगमे संसर्गज्ञानस्य अशाब्दत्वप्रसङ्गः, ततश्चा[?]ौ न वाक्यार्थः स्यात्' इति। पदानां पदार्थाभिधान-व्यापारनान्तरीयकत्वात् पदार्थानां अन्योन्यसंसर्गबोधनं[10] स्यात्।

[[11]अपि चेदं वक्तव्यम् 'किं पदानि सामान्यान्विताभिधायीनि[12] किं वा विशे-षान्विताभिधायीनि?' इति। न तावदाद्यः कल्पः, विशिष्टवाक्यार्थप्रतीत्यभाव-

१. A E: लघ्वी
२. E omits a few words. It reads या वाक्यार्थ etc.
३. A gives an alternative reading for the portion within brackets:
कल्पनावकाश इति। अत्राभिधीयते। युष्मत्पक्ष एव कल्पनागौरवं पदानां पदार्थे संसर्गे च शक्तिकल्पना। अस्मत्पक्षे तु etc.
४. A: श्रवणात्
५. B: कल्प्यनीयं
६. B omits अर्थ
७. A: आश्रीयेत
८. B omits परि
९. Ślokavārtika p. 947 (Chowkhambha)
१०. E: संबोधनं
११. E omits the part within square brackets.
१२. A: अन्वयाभि

प्रसङ्गात्। न च वाच्यम् 'शब्दतः[1] सामान्यान्वयप्रतीतावपि सामान्यस्य विशेषपर्यवसायित्वात्] विशेषाणां[2] च आकाङ्क्षासन्निधियोग्यतावशेन नियामकत्वोपपत्तेः विशिष्टवाक्यार्थप्रतीतिलाभः' इति। विशेषाणां आकाङ्क्षादिमत्त्वेऽपि शब्दस्य सामान्यान्वयबोधकतया विशेषान्वयबोधकत्वाभावात्, पदार्थानां च भवद्भिः परस्परान्वयबोधकत्वानभ्युपगमात्[3]। नापि द्वितीयः, विशेषाणां आनन्त्यात् प्रतिप्रयोगं[4] प्रतिपदार्थं च शब्दस्य शक्तिभेदकल्पनानुपपत्तेः सम्बन्धग्रहणे[5] एवायुषः क्षयात् शब्दार्थे कश्चित् व्यवहारो न स्यात्। तस्मात् अनन्यथासिद्धवाक्यार्थप्रतिपत्त्यन्यथानुपपत्त्यैव[6] अभिहितान्वयनिश्चयं[7] इति।

अत्र प्रतिविधीयते। पदानामेव संसृष्टार्थप्रतिपादनसामर्थ्यं आश्रयणीयम्, गवादिपदानां अन्यान्वितगवादिस्वरूपे सङ्गतिग्रहणात्। तथा हि—'गामानय दण्डेन' इति शब्दविज्ञानसमनन्तरभाविप्रवृत्तिलिङ्गेन शब्दसमुदायस्य अर्थसमुदाये सामर्थ्यं प्रतिपद्य [पुनः[8] प्रयोगान्तरेषु पदोद्धारे] तदर्थस्य इतरान्वयेन सार्धमेवोद्धारात् पदान्तरप्रक्षेपे च तदर्थस्य अन्यान्वितस्यैव[10][11] प्रक्षेपात् पदानां अन्योन्यान्वितस्वार्थे सामर्थ्यं[9] व्युत्पत्त्या प्रतिपद्यते। न च अन्वितपदार्थविज्ञानेन शब्दस्य अन्वयव्यतिरेकवत्त्वे सत्यपि अनन्वितगवादिस्वरूपमात्रे शब्दशक्तिकल्पना [प्रमाणप्रयोजनवती[12]। अनेक]शक्तिकल्पना पुनः अभिहितान्वयवादे दुष्परिहरा।

१. A: शब्दस्य
२. B: विशेषणानां
३. A: अभ्युपगमात्
४. A: प्रतियोगं
५. B: ग्रह एवायुःक्षयात् शब्दार्थे
६. E omits a few lines: अन्यथा ……गामानय etc.; the same omission is made in A, but corrected.
७. B omits निश्चय
८. B omits the portion within brackets
९. A: सामर्थ्यमेव
१०. B omits अन्य
११. A omits एव
१२. B corrupts this into प्रमाणं प्रयोजनयति while E omits the portion within brackets.

ननूक्तं आकाङ्क्षासन्निधियोग्यताविशिष्टार्थगतसंसर्गप्रतिपादनसामर्थ्यं अन्यत्र दृष्टमेव आश्रीयते[1] न अपूर्वतया कल्प्यत इति। तदपि न साधु लक्ष्यते। यावता तत्रापि परस्परसंसर्गयोग्यार्थलिङ्गेन संसर्गानुमानमेव जातम्[2]। तथा हि—विगीतः[3] श्वेतपदार्थः क्षिप्रगामी तुरगो भवितुमर्हति खुरनिष्पेषहेषाशब्दवत्त्वात्, सम्प्रतिपन्नतुरगवत्—इति। न पदार्थानां किञ्चित् प्रमाणान्तरं प्रसिद्धं अस्ति, सप्तमप्रमाणानभ्युपगमात्; अतो भवत्येव गुरुतरा शक्तिकल्पना अभिहितान्वयवादे। अन्विताभिधानवादे तु पदानामेव संसृष्टार्थप्रतिपादनशक्तिः एकैव कल्प्यते, अन्वितपदार्थस्वरूपस्मारकत्वं तु पदानां अन्विताभिधानव्यापारनान्तरीयकं इति न पृथक् शक्तिकल्पना।

नन्विदमत्र भवान् प्रष्टव्यः 'किं पदानि संनिधापितानामेवार्थानां अन्वयमाचक्षीरन् आहोस्वित् असन्निधापितानामपि' इति। आद्ये कल्पे[4] गोपदेन आनयनसंसृष्टस्वार्थाभिधाने सति आनयेति पदेन गोपदार्थसंसृष्टस्वार्थाभिधानं, आनयेति पदेन च[6] गोपदार्थसंसृष्टस्वार्थाभिधाने सति गोपदेन तत्संसृष्टार्थाभिधानं इति दुर्वारः परस्पराश्रयदोषः[7]। अथोत्तरः कल्पः, अनियतस्तदा वाक्यार्थः प्रसज्येत इति।

उच्यते। पदानां अन्त्यपदोच्चारणपर्यन्तं क्रमेण श्रोत्रपथमवतरतां अनन्वितस्वार्थेषु स्मृतिमात्रहेतुत्वाभ्युपगमात् तेषामेव पुनः अन्त्यपदश्रवणसमनन्तरमेव[8] युगपत् एकस्मृतिगोचरतां आचरतां[9] अन्विताभिधायित्वं इति नान्योन्याश्रयदोषप्रसङ्गः, नाप्यसन्निधापितपदार्थान्विताभिधानेन[10] वाक्यार्थानियमप्रसङ्गः। पदार्थानामेव संसर्गप्रतिपादकत्वेऽपि समानावेतौ चोद्यपरिहारौ।

१. A: आश्रीयेत
२. B omits जातम्
३. B: विहित
४. B omits कल्पे
५. B: तत्संसृष्ट
६. A E omit च
७. B: श्रयत्वदोषः
८. A B: अन्य ; E अन्त्य which is correct
९. A E omit आचरतां
१०. A E insert च

यत्तूक्तं सामान्यान्विताभिधायित्वं विशेषान्विताभिधायित्वं च पदानामनुपपन्नं इति, तदसत्। सामान्यान्विताभिधानेऽपि तावत् आकाङ्क्षादिमतामेव अर्थानां अन्विताभिधायकत्वं इति[1] नियमात् विशिष्टवाक्यार्थप्रतीत्युपपत्तेः। विशेषान्विताभिधान-पक्षेऽपि आकाङ्क्षादित्रयस्य सम्बन्धग्रहणं प्रति उपाधित्वाभ्युपगमात् एकत्र गृहीत-सम्बन्धस्य प्रयोगान्तरे पदार्थान्तरान्वयेऽपि तदुपाधिवशेनैव पुनः सम्बन्धग्रहणमनपेक्ष्या-न्वितप्रतिपत्त्युपपत्तेः। तस्मात् अभिहितान्वयपक्षे अनेकशक्तिकल्पनाप्रसङ्गात्, सङ्गतिग्रहणस्य च पदानां[3] अन्वितार्थविषयत्वात्, वाक्यार्थस्य[4] च अशाब्दत्वप्रस-ङ्गात्, पदार्थनामधेयापूर्वप्रमाणपरिकल्पनाप्रसङ्गात्, वाक्यार्थप्रतिपत्तेः पदानां अन्वि-ताभिधायकत्वेऽपि विरोधाभावात्, अपगतनिखिलदोषव्रातं अन्विताभिधानमेव न्याय्यं न्यायविदो मन्यन्ते।

इति तत्त्वशुद्धौ अन्विताभिधानप्रकरणम्।

(To be continued)

१. E omits इति
२. B: प्रतिपत्त्युपपत्तेः
३. A E: पदार्थविषयत्वात्
४. E: धात्वर्थ

PURATTIRATTU

BY

S. VAIYAPURI PILLAI, B.A., B.L.,
(Reader in Tamil)

740. மாலமர் நெடுங்கடல் மதலை பற்றிலாக்
காலமைந் தொழுகுமேற் கரையுங் காணுமே
நூலமர் நுழைவொடு நுழைந்து செல்லுமேல்
வேலவ ரொழுக்கமும் வேலை காணுமே.

(சூளா. இரதநூ. 117)

741. நீதி யாலறுத் தந்நிதி யீட்டுதல்
ஆதி யாய வரும்பகை நாட்டுதல்
மோதி முள்ளொடு முட்பகை கண்டிடல்
பேது செய்து பிளந்திடல் பெட்டதே.

(சிந்தா. 1920)

742. ஆயிரங் கதிருடை யருக்கன் பாம்பினால்
ஆயிரங் கதிரொடு மழுங்கக் கண்டுகொல்
ஆயிரங் கண்ணுடை யமரர் கோனுமோ
ராயிர மமைச்சர்சொல் வழியி னுயதே.

(சாந்தி.)

743. உற்றது கொண்டு மேல்வந் துறுபொரு ளுணர்வா ருற்றால்
மற்றது வினையின் வந்த தாயினு மாற்ற லாற்றும்
பெற்றியர் பிறப்பின் மேன்மைப் பெரியவ ரரிய நூலுங்
கற்றவர் மான நோக்கிற் கவரிமா வனைய நீரார்.

(இராமாவ. மந்திர. 7)

744. நல்லவுந் தீயவு நாடி நாயகற்
கெல்லையின் மருத்துவ ரியல்பி னெண்ணுவார்
ஒல்லைவந் துறுவன வுற்ற பெற்றியிற்
றொல்லைநல் வினையென வுதவுஞ் சூழ்ச்சியார்.

(,, 10)

745. தம்முயிர்க் குறுதி யெண்ணார் தலைமகன் வெகுண்ட போதும்
வெம்மையைத் தாங்கி நீதி விடாதுநின் றுரைக்கு மெய்யர்
செம்மையிற் றிறம்பல் செல்லாத் தேற்றத்தார் தெரியுங் கால
மும்மையு முணர வல்லா ரொருமையே மொழியு நீரார்.

(,, 9)

அதி. 72. சொல்வன்மை

746. கேட்பாரை நாடிக் கிளக்கப் படும்பொருட்கண்
வேட்கை யறிந்துரைப்பர் வித்தகர்—வேட்கையால்
வண்டு வழிபடரும் வாட்கண்ணாய் தோற்பன
கொண்டு புகாஅ ரவை.

(பழமொழி, 4.)

---

740. 4 யாசிலாக்; 12 செல்வரேல், வெல்லுமேல்; 16 நண்ணுமே. **741.** 2 யான்மறுத்; 3 தன்னிதி, திந்நிதி, தன்னெதி; 11 முட்புடை; 12 கொண்டிடல்; 14 பெய்து. **742.** 7 (ம்) விழுங்கக்; 15 வழிய; 16 னுனதே. **743.** 6 னுற்றால்; 12 வாற்றும். **744.** 4 நாயகர்க். **745.** 3 யெண்ணாத்; 8 தாங்க; 12 மெய்யார்; 14 றப்பல்; 16 தேற்றத்தால்; 18 காலே; 20-21 முடைய ரல்லா; 22 ரொருமையை. **746.** 3 கிளத்தப்; 6 யறிந்துரைப்ப; 12 தோற்பது.

747. நல்லவுந் தீயவு நாடிப் பிறருரைக்கும்
நல்ல பிறவு முணர்வாரைக் கட்டுரையின்
வல்லிதி னொடி வலிப்பதே புல்லத்தைப்
புல்லம் புறம்புல்லு மாறு.

(பழமொழி, 104)

748. முன்னி யிருவர் தொடங்கிய மாற்றத்திற்
பின்னை யுரைக்கப் படற்பாலான்—முன்னி
மொழிந்தால் மொழியறியான் கூறல் முழுந்தாள்
கிழிந்தானை மூக்குப் பொதிவு.

(,, 347)

749. ஒருவ னுரைப்ப வுரைத்தா லதுகொண்
டிருவரா வாரும் எதிர்மொழியற் பாலா
பெருவரை நாட சிறிதேனு மின்னா
திருவ ருடனாடல் நாய்.

(,, 352)

750. மாற்றத்தை மாற்ற முடைத்தலான் மாற்றவர்க்
காற்றும் வகையா னவர்க்களைய வேண்டுமே
வேற்றுமை யார்க்குமுண் டாதலா னாற்றுவான்
நூற்றுவரைக் கொண்டு விடும்.

(,, 369)

751. விரைந்துரையார் மேன்மே லுரையார்பொய் யாய
பரந்துரையார் பாரித் துரையார்—ஒருங்கெனைத்துஞ்
சில்லெழுத்தி னானே பொருளடங்கக் காலத்தாற்
சொல்லுக செவ்வி யறிந்து.

(ஆசார. 76)

752. மயிர்வனப்புங் கண்கவ்வு மார்பின் வனப்பும்
உகிர்வனப்புங் காதின் வனப்புஞ்—செயிர்தீர்ந்த
பல்லின் வனப்பும் வனப்பல்ல நூற்கியைந்த
சொல்லின் வனப்பே வனப்பு.

(சிறுபஞ்ச. 36)

753. சாவ தெளிதரிது சான்றாண்மை நல்லது
மேவ லெளிதரிது மெய்போர்த்தல்—ஆவதன்கண்
சேற லெளிது நிலையரிது தெள்ளியரா
வேற லெளிதரிது சொல்.

(ஏலாதி, 39)

---

747. 7 முணரவாரைக்; 8 கண்டுரையின்; 11 வலப்பதே. **748.** 10 மொழியான; 11 கூடல்; 13 கழிந்தானை. **749.** 2 ருவைப்ப; 5-6 டிருவர வானும்; **6-8** வானும் எதிர்மொழியற் பாலான்; 7-8 எதிர்மொழியற் பாலர்; 9 பொருவரை; 11 சிறிதெனினு; 12 மன்னு; 14 ருடன்விட்ட. **750.** 4 மற்றவர்க்; 6 பகையா; 7 னவாகளைய; 9 வேற்றுடை; 12 னூற்றவர்; **14** கொன்று. **751.** 1 விரிந்துரையார்; 8 நெருங்கினைத்துஞ், ஒருங்கனைத்துஞ். **752.** 2 கண்கவரு, கண்வனப்பு; 6 காலின்; 12 நூற்கிசைந்த, நூற்கியைந்தோர். **753.** 7 மெய்யோர்தல், மெய்போர்த்தல்; 10 லரிது; 11 நிலைதிரியா; 12 தெள்ளியர்; 12 - 13 தெள்ளியார்த் தேற.

754. நுண்மொழி நோக்கிப் பொருள்கொளலும் நூற்கேலா
வெண்மொழி வேண்டினுஞ் சொல்லாமை—நன்மொழியைச்
சிற்றின மல்லார்கட் சொல்லலு மிம்மூன்றும்
கற்றறிந்தார் பூண்ட கடன்.

(திரிகடு. 32)

755. பொழிப்பகலம் நுட்பநூ லெச்சமிந் நான்கிற்
கொழித்தகலங் காட்டாதார் சொற்கள்—பழிப்பில்
நிரையாமா சேக்கு நெடுங்குன்ற நாட
உரையாமோ நூலிற்கு நன்கு.

(நாலடி, 319)

756. சொல்லுங்காற் சொல்லின் பயன்காணுந் தான்பிறர்
சொல்லிய சொல்லை வெலச்சொல்லும் பல்லார்
பழித்தசொற் றீண்டாமற் சொல்லும் விழுத்தக்க
கேட்டார்க் கினியவாச் சொல்லானேற் பூக்குழலாய்
நல்வய லூர னறுஞ்சாந் தணியகலம்
புல்லலி னூட லினிது.

(தகடூர்.)

அதி. 73. வினைசெயல்வகை

757. மறையா தினிதுரைத்தல் மாண்பொரு ளீதல்
அறையா னகப்படுத்துக் கோடல்—முறையால்
நடுவணுச் சென்றவரை நன்கெறித லல்லால்
ஒடியெறியத் தீரா பகை.

(பழமொழி, 387)

758. தெள்ளி யுணரும் திறனுடையார் தம்பகைக்
குள்வாழ் பகைவர்ப் பெறுத லுறுதியே
கள்ளினாற் கள்ளறுத்தல் காண்டும் அதுவன்றே
முள்ளினான் முட்களையு மாறு.

(,, 54)

759. யானுமற் றிவ்விருந்த வெம்முன்னு மாயக்கால்
ஈனஞ் செயக்கிடந்த தில்லென்று—கூறாற்
படைமாறு கொள்ளப் படைநின்ற லஃதே
இடைநாய்க் கெலும்பிடு மாறு.

(,, 73)

760. தன்னலி கிற்பான் தலைவரிற் றானவற்குப்
பின்னலி வானைப் பெறல்வேண்டும்—என்னதூஉம்
வாய்முன்ன தாக வலிப்பினும் போகாதே
நாய்பின்ன தாகத் தகர்.

(,, 156)

---

754. 1 வண்மொழி; 11 சொல்லுதலு, செல்லலு; 13 கற்றறிந்தான். **755.** 3-4 லெச்சமென் றாற்ற; 9 நிரையமா, நரையாமா; 13 உரையாமே. **756.** தகடூர்மாலை. 14 கினியவை; 23 லரிது. **757.** 4 ளாதல்; 7 கொண்டான், கொண்டன்; 9 நடுவணுச்; 11-12 நன்கெறியினல்லால்; 14 தீராப். **758.** 6 பகைவாய்; 7 பொறுத்த. **759.** 4 மாயத்தால்; 8 கூர்நற்; 13 நடைநாய்க்; 13-14 இடைநாயிற் கென்பிடு. **760.** 4 றானவர்க்குப்.

761. ஆணை முடைய வறிவினர் தந்நல
மானு மறிவி னவரைத் தலைப்படுத்தல்
மானமர் கண்ணாய் மறங்கெழு மாமன்னர்
யானையால் யானையாத் தற்று.

(பழமொழி, 223)

762. தெருளா தொழுகுந் திறனிலா தாரைப்
பொருளா னறுத்தல் பொருளே—பொருள்கொடுப்பப்
பாணித்து நிற்கிற்பார் யாருளரோ வேற்குத்திற்
காணியின் குத்தே வலிது.

(,, 32)

763. மெய்ந்நீர ராகி விரியப் புகுவார்க்கும்
பொய்ந்நீர ராகிப் பொருளை முடிப்பார்க்கும்
எந்நீர ராயினு மாக அவரவர்
தந்நீர ராதல் தலை.

(,, 395)

764. சிறையில் கரும்பினைக் காத்தோம்ப லின்னா
உறைசேர் பழங்கூரை சேர்ந்தொழுக லின்னா
முறையின்றி யாளு மரசின்னா வின்னா
மறையின்றிச் செய்யும் வினை.

(இன்னா. 6)

765. சூதினா லாகத்தன் றோள்வலியாற் றானாக
யாதினா லாயினும்வந் தெய்துமேல்—தீதெண்ணிச்
சூழ்வாரைத் தாமுன்னஞ் சூழ்வதே மன்னராய்
வாழ்வாருக் குள்ள வழக்கு.

(பாரதம்)

766. நலிவில் குன்றொடு காடுறை நன்பொருட்
புலிய ளார்மகட் கோடலும் பூமிமேல்
வலியின் மிக்கவர் தம்மகட் கோடலும்
நிலைகொள் மன்னர் வழக்கென நேர்பவே.

(சிந்தா. 1919)

அதி. 74. தூது

767. மாண்டமைந்தா ராய்ந்த மதிவனப்பே வன்கண்மை
யாண்டமைந்த கல்வியே சொல்லாற்றல்—பூண்டமைந்த
கால மறிதல் கருதுங்காற் றூதுவர்க்கு
ஞால மறிந்த புகழ்.

(ஏலாதி, 26)

768. ஒல்லெனீர் ஞாலத் துணர்வோ விழுமிதே
நல்லிசை முச்செந்தீ நான்மறையோன்—செல்லலும்

---

761. 3-4 வறிவினர்க் கந்நல, வறிவினற் கன்னல; 5 மானு; 8 தலைப் படுதல்; 14 யானையார்த். **762.** 2 தொழிந்தூங்; 11 யாருளரே. **763.** 5-6 பொய்ந்நீர்மை யாகிப்; 8 முடியார்க்கும்; 9-11 மைந்நீர ராயினு மாகா. **764.** 5 துறைசேர்; 7 சோர்ந்தொழுக; 10 (ச்) செய்யு. **765.** 2 னாகதன்; 3-4 றோள்வலி யின்னாக, றோள்வலி யானாக. **766.** 11 தம்மக்கட். **767.** 2 ராய; 5 மாண்டமைந்த. **768.** 1 ஒல்லலீர்; 6 முற்சேர்ந்த; 12-13 வெம் பகையி னன்றன்றி; 13 யின்றன்றி; யின்னன்றி.

வென்றன்றி மீளா விறல்வேந்தர் வெம்பகை
யென்றன்றி மீண்ட திலர்.

(வெண்பா. 172)

769. செருக்குடை மன்ன ரிடைப்புக் கவருள்
ஒருத்தற் குதவாத சொல்லிற் றனக்குத்
திருத்தலு மாகாது தீதா மதுவே
எருத்திடை வைக்கோல் தினல்.

(பழமொழி, 187)

770. ஒருவ ரகத்தொருவ ருண்டுடுத்துத் தம்மின்
மருவி மனமகிழ்வ ராயிற்—செருமுனையின்
மன்னைப்போர் செய்யு மழைமதமால் யானையாய்
பின்னைப்போர் தக்கதோ பேசு.

(பாரதம், 165)

771. செல்லுங்காற் றேயத் தியநெறிந்து சென்றக்கால்
புல்லிய சுற்றம் புணர்வறிந்து—புல்லார்
மனத்தாற் பிரித்து வலியா னுதவும்
இனத்தாற் றெரிவது தூது.

(,,)

772. தடுமாற்ற மின்றித் தகைசான்ற சொல்லான்
வடுமாற்றம் வாய்சோரா னாகி—விடுமாற்றம்
அஞ்சாது கூறி யிகல்வேந்தன் சீறுங்கால்
அஞ்சா தமைவது தூது.

(,,)

773. படையளவு கூறுர் பெரியார்முன் மாற்றார்
படையளவிற் றென்று வியவார்—கொடைவேந்தன்
ஈத்ததுகண் டின்புறு ரேந்திழையார் தோள்சேரார்
பாத்திபர்தூ தாயடைந்தார் பண்பு.

(,,)

774. தானறிந்து கூறுந் தலைமற் றிடையது
கோனறைந்த தீதென்று கூறுமால்—தானறியா
தோலையே காட்டுங் கடையென் றொருமூன்று
மேலையோர் தூதுரைத்த வாறு.

(,,)

775. அன்புடைமை யாய்ந்த வறிவுடைமை யிற்பிறப்பு
நன்குடைமை நல்ல நயனுடைமை—நன்கமைந்த
சுற்ற முடைமை வடிவுடைமை சொல்வன்மை
கற்றடங்கல் தூதின் கடன்.

(,,)

---

769. 1 நெருக்குடை; 6 குருதாது; 14-15 வைக்கொன் றிலன். 770. 5 மருவின். 771. 5-6 புல்லிப் பசுமை; 8 புல்லி; 10 பிரிந்து; 12 வுதவும். 772. 4 சொல்லன். 773. 3 வெறியார்முன்; 4 தான்மாற்றூர்; 5 படையள வின். 774. 3 தலைமாற்; 5 கோன்றந்த, கோனறிந்த, கோனறிந்து.

776. கால வெகுளிப் பொறையகேள் நம்பியைச்
சாலுந் துணையுங் கழறிச் சிறியதோர்
கோல்கொண்டு மேற்சேறல் வேண்டா வதுகண்டாய்
நூல்கண்டார் கண்ட நெறி.

(தகடூர்.)

777. ஆதிநா லமைச்சர்க் கோது மாண்பெலா மமைந்து நின்றான்
தூதனைச் செல்லிற் செல்லாச் சூழ்பொரு ளில்லை போலாம்
ஏதிலார்க் காவ துண்டே யின்னன புகுந்த போதிற்
கோதிலாக்குணங்கள்தேற்றிக்கொழித்துரைகொடுத்தலென்றான்.

(சூளா. தூது. 136)

778. மந்திரக் கிழவர் கண்ணு மக்கடன் றுள்க ளாகச்
சுந்தர வயிரத் திண்டோள் தோழராச் செவிக ளொற்று
அந்தர வுணர்வு நூலா வரசெனு முருவு கொண்ட
யந்திர மிதற்கு வாயாத் தூதுவ ரியற்றப் பட்டார்.

(,, 135)

779. கற்றவர் கற்றன கருதுங் கட்டுரைக்
குற்றன வுற்றன வுரைக்கு மாற்றலான்
மற்றவன் மரிசியே யவனை நாள்விடச்
சுற்றமுங் கருமமுஞ் சொல்ல வல்லனே.

(மந்திர. 189)

780. இவ்வே, பீலி யணிந்து மாலை சூட்டிக்
கண்டிர ணோன்காழ் திருத்தி நெய்யணிந்து
கடியுடை வியனக ரவ்வே யவ்வே
பகைவர்க் குத்திக் கோடுநுதி சிதைந்து
கொற்றுறைக் குற்றில மாதோ வென்றும்
உண்டாயிற் பதங்கொடுத்
தில்லாயி னுடனுண்ணும்
இல்லோ ரொக்கற் றலைவன்
அண்ணலெங் கோமான் வைந்நுதி வேலே.

(புறம், 95)

781. இரும்பனை வெண்டோடு மலைந்தோ னல்லன்
கருஞ்சினை வேம்பின் றெரியலோ னல்லன்
நின்ன கண்ணியு மார்மிடைந் தன்றே, நின்னொடு
பொருவோன் கண்ணியு மார்மிடைந் தன்றே
ஒருவிர் தோற்பினுந் தோற்பநுங் குடியே
இருவிர் வேற லியற்கையு மன்றே, அதனால்
குடிப்பொரு ளன்றுநுஞ் செய்தி கொடித்தேர்

776-808. இச்செய்யுட்கள் மதுரைச்சங்கத்துப் பிரதியொன்றில்இல்லை. **777.** 9 சொல்லாச்; 15 துண்டோ; 22 கொழிந்துரை. **778.** 5 றாளா; 6 ளாச்; 13-14 அந்தண ருணர்வு. **780.** 2, 1-2 கண்டீர் நோன்காழ்; 2,2 சென்னகாழ்; 4, 3 கோடுநுனி, கோடுநுழை, கோடுநனி; 5, 4 வொன்றும்; 9, 1-2 அண்ண லெங்கோன். **781.** 1,2 வெண்டார்; 1, 3 மிலைந்தோ; 2, 1 கடுஞ்சினை; 5, 1 ஒருவீர்; 6, 1 இருவீர், இருவர்; 7, 3 செயல்.

நும்மோ ரன்ன வேந்தர்க்கு
மெய்ம்மலி யுவகை செய்யுமிவ் விகலே.

(புறம், 45)

782. வயலைக் கொடியின் வாடிய மருங்கின்
உயவை லூர்திப் பயலைப் பார்ப்பான்
எல்லி வந்து நில்லாது புக்குச்
சொல்லிய சொல்லோ சிலவே யதற்கே
ஏணியுஞ் சீப்பு மாற்றி
மாண்வினை யானையு மணிகளைந் தனவே.

(,, 305)

783. இரும்பிடித் தொழுதியொடு பெருங்கயம் படியா
நெல்லுடைக் கவளமொடு நெய்ம்மிதி பெறாஅ
திருந்தரை நோன்வெளில் வருந்த வொற்றி
நிலமிசைப் புரளுங் கைய வெய்துயிர்த்
தலமரல் யானை யுருமென முழங்கவும்
பாலில் குழவி யலறவு மகளிர்
பூவில் வறுந்தலை முடிப்பவு நீரில்
வினைபுனை நல்லி லினைகூஉக் கேட்பவும்
இன்னா தம்ம வீண்டினி திருத்தல்
துன்னருந் துப்பின் வயமான் றோன்றல்
அறவை யாயி னினதெனத் திறத்தல்
மறவை யாயிற் போரொடு திறத்தல்
அறவையு மறவையு மல்லை யாகத்
திறவா தடைத்த திண்ணிலைக் கதவின்
நீண்மதி லொருசிறை யொடுங்குதல்
நாணுத் தகவுடைத் திது காணுங் காலே.

(,, 44)

784. அடுநை யாயினும் விடுநை யாயினும்
நீயளந் தறிதிநின் புரைமை வார்கோற்
செறியரிச் சிலம்பிற் குறுந்தொடி மகளிர்
பொலஞ்செய் கழங்கிற் றெற்றி யாடுந்
தண்ணான் பொருநை வெண்மணற் சிதையக்
கருங்கைக் கொல்ல னரஞ்செ யவ்வாய்
நெடுங்கை நவியம் பாய்தலி னிலையழிந்து
வீகமழ் நெடுஞ்சினை புலம்பக் காவுதொறுங்
கடிமரந் தடியு மோசை தன்னூர்
நெடுமதில் வரைப்பிற் கடிமனை யியம்ப
ஆங்கினி திருந்த வேந்தனொ டீங்குநின்
சிலைத்தார் முரசங் கறங்க
மலைத்தனை யென்பது நாணுத்தக வுடைத்தே.

(,, 36)

---

783. 5, 1 தலமரல்; 10,2 (ங) கதுப்பின்; 13, 4 யாகித், யாகில்.
784. 5, 4 சிதைஇக்; 7, 4 னவியழிந்து; 12, 1 றிலைத்தார்.

785. ஒளிவிடு பசும்பொ னோடை சூட்டிய
வெளிறில் வெண்கோட்ட களிறுகெழு வேந்தே
வினவுதி யாயிற் கேண்மதி சினவா
தொருகுடர்ப் படுதா வோரிரை துற்றும்
இருதலைப் புள்ளி னோருயிர் போல
அழிதரு வெகுளி தாங்காய் வழிகெடக்
கண்ணுறு பொழுதிற் கைபோ லெய்தி
நம்மூர்க்கு, நீதுணை யாகலு முளையே நோதக
முன்னவை வரூஉங் காலை நம்மு
னுமக்குத்துணை யாகலு முரிய னதனாற்
றொடங்க வரிய வினைபெரி தாயினும்
அடங்கல் வேண்டுமதி யத்தை யடங்கான்
துணையிலன் றமியன் மன்னும் புணையிலன்
பேர்யா றெதிர்நீந்து மொருவ னதனைத்
தாழ்த லன்றோ வரிது தலைப்படுதல்
வேண்டிற் பொருந்திய
வினையி னடங்கல் வேண்டும்
அனைய மாகீண் டறிந்திசி னோர்க்கே.

(தகடூர்.)

786. மொய்வேற் கையர் முரசெறிந் தொய்யென
வையக மறிய வலிதலைக் கொண்ட
திவ்வழி யென்றி யியறுர் மார்ப
எவ்வழி யாயினு மவ்வழித் தோன்றித்
திண்கூ ரெஃகின் வயவர்க் காணிற்
புண்கூர் மெய்யி னுராஅய்ப் பகைவர்
பைந்தலை யெறிந்த மைந்துமலி தடக்கை
யாண்டகை மறவர் மலிந்துபிறர்
நீண்டற் காகாது வேந்துடை யரணே.

(,,)

அதி. 75. மன்னரைச் சேர்ந்தொழுகல்

787. விடலைமை செய்ய வெருண்டகன்று நில்லா
தடலரு மன்ன ருவப்ப வொழுகின்
மடலணி பெண்ணை மலிதிரைச் சேர்ப்ப
கடல்படா வெல்லாம் படும்.

(பழமொழி, 225)

---

785. இதுவும் அடுத்த செய்யுளும் ஒரு பிரதியிற் காணப்பெறவில்லை; வேறொரு பிரதியில் இவை அடுத்த அதிகாரத்தின் முதலிரண்டு செய்யுட்களாக வுள்ளன. 1, 4 சூடிய; 4, 2 படுத்த; 4, 3 வேளிரை; 8, 1 நம்மூர்க்கு; 8, 3 யாதலு; 8,5 நோக்கு; 9, 1 முன்னென; 9, 4 நம்பி, நும்மி; 14, 2-4 றெதிர்ந்து நீந்துமொரு வனதனகத்; 15, 2 லொன்றோ; 15,4 கரைப்படுதல்; 16, 1 வேண்டியிற். **786.** தகடூர்மாலை. 1, 1 மெய்வேற்; 2, 3 மலைத்தலைக்; 3,1 தெவ்வழி; 3,3 யியன்றூர்; 5, 3 வயவற்; 6, 3-4 னராஅ யப்பகை; 7, 2 யெறிந்ததம்; 8, 3 மலிந்துபின்; 9,4 யோனே. **787.** 3 வெருண்டகன்று; 9 மடன்மணி.

788. ஆண்டகை மன்னரைச் சேர்ந்தா ரலவுறினும்
ஆண்டொன்றும் வேண்டுது மென்ப துரையற்க
பூண்டகு மார்ப பொருடக்கார் வேண்டாமை
வேண்டிய தெல்லாந் தரும்.

(பழமொழி, 178)

789. வெற்றிவேல் வேந்தன் வியங்கொண்டால் யாமொன்றும்
பெற்றிலே மென்பது பேதைமையே—மற்றதனை
ஐய மிலராகிச் செய்க வதுவன்றே
செய்கென்றா னுண்கென்னு மாறு.

(,, 181)

790. பன்னாள் தொழில்செய் துடைய கவர்ந்துண்டார்
இன்னாத செய்யாமை வேண்டி யிறைவர்க்குப்
பொன்யாத்துக் கொண்டு புகுதல் குவளையைத்
தன்னாரால் யாத்து விடல்.

(,, 365)

791. வேந்தன் மதித்துணரப் பட்டாரைக் கொண்டேனை
மாந்தரு மாங்கே மதித்துணர்ப—ஆய்ந்த
நலமென் கதுப்பினாய் நாடினெய் பெய்த
கலமேநெய் பெய்து விடும்.

(,, 397)

792. செருக்கெழு மன்னர்த் திறலுடையார் சேர்ந்தால்
ஒருத்தரை யஞ்சி யுலைதலு முண்டோ
உருத்த சுணங்கி னொளியிழையாய் கூரி
தெருத்து வலியதன் கொம்பு.

(,, 76)

793. காவலனை யாக வழிபட்டான் மற்றவன்
ஏவல் வழிசெய் திருந்தார்க் குதவுதல்
ஆவணைய நின்றதன் கன்று முலையிருப்பத்
தாயணல் தான்சுவைத் தற்று.

(,, 20)

794. எமரிது செய்க வெமக்கென்று வேந்தன்
தமரைத் தலைவைத்த காலைத்—தமரவற்கு
வேலின்வா யாயினும் வீழ்வார் மறுத்துரைப்பின்
ஆலென்னிற் பூலென்னு மாறு.

(,, 31)

795. சிறிதாய கூழ்பெற்றுச் செல்வரைச் சேர்ந்தாற்
பெரிதாய கூழும் பெறுவர்—அரிதாம்
இடத்து ளொருவ னிருப்புழிப் பெற்றாற்
கிடப்புழியும் பெற்று விடும்.

(,, 235)

---

788. 4 லலவுறினும், லறிவுறினும்; 11 பொருட்காகா. **789.** 2 மன்னன்; 7 பேதைமை. **790.** 3 துடையார்; 8 யிறைவற்குப்; 14 யார்த்து. **791.** 11 நாடிநெய்; 12 பெய்தால். **792.** 1 செருக்குடை; 3 திறனுடையார்; 5 ஒருத்தனை; 14 வலியெதன். **794.** 11 வீழ்வர்; 12 மறத்துரைப்பின்; 14 பூலென்று. **795.** 8 சிறிதாம்; 9-10 இடத்தி னொருவ; 11 னிருப்புழியும்.

796. ஆற்ற வினைசெய்தார் நிற்பப் பலவுரைத்
தாற்றுதார் வேந்தனை நோவது—சேற்றுள்
வழாஅமைக் காத்தோம்பி வாங்கு மெருத்தும்
எழாஅமைச் சாகா டெழல்.
(பழமொழி, 155)

797. சிறப்புடை மன்னரைச் செவ்வியா னோக்கித்
திறத்தி னுரைப்பார்க்கொன் றுகாத தில்லை
விறற்புகழ் மன்னர்க் குயிரன்ன ரேனும்
புறத்தமைச்சி னன்றகத்துக் கூன்.
(,, 295)

798. மன்னர் திருவு மகளி ரெழினலமுந்
துன்னியார் துய்ப்பர் தகல்வேண்டா—துன்னிக்
குழைகொண்டு தாழ்ந்த குளிர்மர மெல்லாம்
உழைதங்கட் சென்றார்க் கொருங்கு.
(நாலடி, 167)

799. கடைவிலக்கிற் காயார் கழிகிழமை செய்யார்
கொடையளிக்கட் பொச்சாவார் கோலநேர் செய்யார்
இடையறுத்துப் போகிப் பிறனொருவற் சேரார்
கடைபெருகி வாழ்துமென் பார்.
(ஆசார. 66)

800. முனியார் துனியார் முகத்தெதிர் நில்லார்
தனிமை யிடத்துக்கண் தங்கருமஞ் சொல்லார்
இனியவை யாமறிது மென்னார் கரிதன்று
காக்கைவெள் ளென்னு மெனின்.
(,, 69)

801. உமிவு முயர்ந்துழி யேறலும் பாகும்
வகையி னுரையும் வளர்ச்சியு மைந்தும்
புணரார் பெரியா ரகத்து.
(,, 70)

802. இறைவர்முற் செல்வமுங் கல்வியுந் தேசும்
குலனுங் குணனுடையார் கூறார் பகைவர்போற்
பாரித்துப் பல்காற் பயின்று.
(,, 71)

803. நின்றக்கால் நிற்க வடக்கத்தா லென்றும்
இருந்தக்கா லேவாமை யேறார்—பெருந்தக்கார்
சொல்லிற் செவிகொடுத்துக் கேட்டீக மீட்டும்
வினவற்க சொல்லொழிந்தக் கால்.
(,, 74)

804. தம்மேனி நோக்கார் தலையுளரார் கைந்நொடியார்
எம்மேனி யாயினு நோக்கார் தலைமகன்
தன்மேனி யல்லாற் பிற.
(,, 77)

---

796. 11 வாழு; 12 மெருதும். **797.** 1 சிறப்புடைய; 2 மன்னவரைச்; 10 மன்னரற்;11 குயிரல்ல; 14 னன்றகத்திற். **798.** 13 உழைதன்கட். **799.** 4 பேசார்; 5 கொடையளிக்கப்; 7 கோனேவ; 9 இடையிறுத்துப்; 10 போகிற்; 13 கடைபோக. **800.** 2 துணியார்; 14 ளென்று; 15 மெனல். **801.** 1 உமியு, உமிழ்வு. **803.** 12 மீட்டு. **804.** 10 யல்ல.

805. பிறரொடு மந்திரங் கொள்ளா ரிறைவனைச்
சாரார் செவியோரார் சாரிற் பிறிதொன்று
தேர்வார்போல் நிற்க திரிந்து.
(ஆசார. 78)

806. நிரைபடச் செல்லார் நிழல்மிதித்து நில்லார்
உரையிடைப் பாய்ந்துரையா ரூர்முனிவ செய்யார்
அரசர் படையளவுஞ் சொல்லாரே யென்றும்
புரைதீர்ந்த காட்சி யவர்.
(,, 83)

807. அறத்தொடு கல்யாண மாள்வினை கூரை
இறப்பப் பெருகியக் கண்ணுந்—திறப்பட்டார்
மன்னரின் மேம்படச் செய்யற்க செய்பவேல்
மன்னிய செல்வங் கெடும்.
(,, 85)

808. அளையுறை பாம்பு மரசு நெருப்பு
முழையுறை சீயமு மென்றிவை நான்கும்
இளைய வெளிய பயின்றனவென் றெண்ணி
இகழி னிழுக்கந் தரும். (,, 84)

அதி. 76. குறிப்பறிதல்

809. வெள்ளம் வருங்காலை யீர்ப்படுக்கு மஃதேபோற்
கள்ள முடையாரைக் கண்டே யறியலாம்
ஒள்ளமர்க் கண்ணா யொளிப்பினு முள்ளம்
பரந்ததே கூறு முகம்.
(பழமொழி, 41)

810. நோக்கி யறிகல்லாத் தம்முறுப்புக் கண்ணாடி
நோக்கி யறிப வதுவேபோல்—நோக்கி
முகனறிவார் முன்ன மறிப வதுவே
மகனறிவு தந்தை யறிவு.
(,, 301)

811. பேருலையுட் பெய்த வரிசியை வெந்தமை
யோரவிழி னாலே யுணர்ந்தாங்கு—யார்கண்ணுங்
கண்டதனாற் காண்டலே வேண்டுமாம் யாதற்குங்
கண்டது காரணமா மாறு.
(,, 348)

812. நினைத்த திதுவென் றந் நீர்மையைப் பார்த்து
மனத்த தறிந்தீவர் மாண்டார்—புனத்த
குடிஞை யிரட்டுங் குளிர்வரை நாட
கடிஞையுட் கல்லிடுவா ரில். (,, 246)

---

805. 3 கொள்வா; 7 சாற்றிற்; 9 தேர்வான்போல். **806**. 1. நிரல் படச்; 2 சொல்லார்; 4 நல்லார்; 10 படையளவு; 11 செல்லாரே. **807**. 8 திறப்பட்ட, திறப்பட; 10 மேம்பட்ட. **808**. 11 பயின்றவென். **810**. 2 யறி கல்லார்; 3 தம்முரு, தம்முறு, தம்முறுப்பு; 6-7 யறிவது வேபோல; 9 முகன றியார். **811**. 1 பேருலையிற்; 5 யோர்விழியி; 10 காணவே; 15 மற்று. **812**. 10 யாற் றுங்.

813. நாற்ற முரைக்கு மலருண்மை கூறிய
மாற்ற முரைக்கும் வினைநலந் தூக்கின்
அகம்பொதிந்த தீமை முகனுரைக்கு மெல்லா
முகம்போல முன்னுரைப்ப தில்.
(நான்மணி. 46)

814. மகனுரைக்குந் தந்தை நலத்தை யொருத்தன்
முகனுரைக்கு முண்ணின்ற வேட்கை—அகனீர்ப்
பிலத்தியல்பு புக்கா னுரைக்கும் நிலத்தியல்பு
வான முரைத்து விடும்.
(,, 69)

815. புகைவித்தாப் பொங்கழல் தோன்றுஞ் சிறந்த
நகைவித்தாத் தோன்று முவகை—பகையொருவன்
முன்னம்வித் தாக முளைக்கு முளைத்தபின்
இன்னாவித் தாகி விடும்.
(,, 31)

816. சொல்லா னறிப வொருவனை மெல்லென்ற
நீரா னறிப மடுவினை யார்கண்ணும்
ஒப்புரவி னானறிப கண்ணோட்ட மெய்க்கண்
மகிழா னறிப நறா.
(,, 78)

அதி. 77. அவையறிதல்*

817. நடலை யிலராகி நன்றுணரா ராய
முடலை முழுமக்கள் மொய்கொ ளவையுள்
உடலா வொருவற் குறுதி யுரைத்தல்
கடலுளால் மாவடித் தற்று.
(பழமொழி, 72)

818. அறிவன் றழகன் றறிவதூஉ மன்று
சிறிய ரெனற்பாடுஞ் செய்யும்—எறிதிரை
சென்றுலாஞ் சேர்ப்ப குழுவத்தார் மேயிருந்த
குன்றா டறப்பினு மன்று.
(,, 207)

819. கல்வி யகலமுங் கட்டுரை வாய்பாடுங்
கொல்சின வேந்த னவைகாட்டு—மல்கித்
தலைப்பெய் திழிதரூஉந் தண்புனல் நீத்த
மலைப்பெயல் காட்டுந் துணை.
(,, 264)

820. கல்வியி னாய கழிநுட்பங் கல்லார்முற்
சொல்லிய நல்லவுந் தீயவாம்—எல்லா

---

813. 9 அகம்பொதி. **814.** 4 யொருவன்; 6 முன்னின்ற; 8 அகநீர்ப்; 9 புலத்தியல்பு, பிலத்தியலப். **815.** 1 புகைவித்தாய்ப்; 5 நகைவித்தாய்த்; **816.** இது சில பிரதிகளில் இல்லை; ஒரு பிரதியில் ‘அறிவன்’ (818) என்பதன்பின். 3 வறிவினை; 11 சான்றாண்மை; 12 மிக்க; 13 மகிழ்வா; 13-14 மகிழ்பா லறிப; 14 லறிக. * இவ்வதிகாரம் 819-வது செய்யுளிலிருந்து தொடங்குகிறது. **818.** 3 றறிவது; 5 சிறியா; 12 மேவிருந்த. **819.** 10 யழிதருங். **820.** 1 கல்வியா; 9 மிகவரை; 14 காடுமொன்.

மிவர்வரை நாட தமரையில் லார்க்கு
நகரமுங் காடுபோன் றுங்கு.

(பழமொழி, 3)

821. கல்லா தவரிடைக் கட்டுரையின் மிக்கதுபோற்
பொல்லாத தில்லை யொருவற்கு—நல்லாய்
இழுக்கத்தின் மிக்க விழிவில்லை யில்லை
ஒழுக்கத்தின் மிக்க வுயர்வு.

(,, 64)

822. அல்லவையுட் டோன்றி யலவலைத்து வாழ்பவர்
நல்லவையுட் புக்கிருந்து நாவடங்காக்—கல்வி
யளவிறந்து மிக்கா ரறிவெள்ளிக் கூறல்
மிளகுளு வுண்பான் புகல்.

(,, 326)

823. பாடமே யோதிப் பயன்றெரிதல் தேற்றாத
மூடர் முனிதக்க சொல்லுங்காற்—கேடருஞ்சீர்ச்
சான்றோர் சமழ்த்தனர் நிற்பவே மற்றவரை
யீன்றாட் கிறப்பப் பரிந்து.

(நாலடி, 316)

824. மெய்ஞ்ஞானக் கோட்டி யுறழ்வழி விட்டாங்கோர்
அஞ்ஞானந் தந்திட் டதுவாங் கறத்துழாய்க்
கைஞ்ஞானங் கொண்டொழுகுங் காரறி வாளர்முன்
சொன்ஞானஞ் சோர விடல்.

(,, 311)

825. சொற்றாற்றுக் கொண்டு சுனைத்தெழுதல் காமுறுவர்
கற்றாற்றல் வன்மையுந் தாந்தேறார்—கற்ற
செலவுரைக்கு மாறறியார் தோற்ப தறியார்
பலவுரைக்கு மாந்தர் பலர்.

(,, 313)

826. தவலருந் தொல்கேள்வித் தன்மை யுடையார்
இகலில ரெஃகுடையார் தம்முட் குழீஇ
நகலி னினிதாயிற் காண்பா மகல்வானத்
தும்ப ருறைவார் பதி.

(,, 137)

827. குடிப்பிறப் புடுத்துப் பனுவல் சூடி
விழுப்பே ரொழுக்கம் பூண்டு காமுற
வாய்மைவாய் மடுத்து மாந்தித் தூய்மையின்
காத லின்பத்துட் டங்கித் தீதறு
நடுவுநிலை நெடுநகர் வைகி வைகலும்
அழுக்கா றின்மை யவாவின்மை யென்றாங்

---

821. 2 வதரிடைக்; 4 மிக்கபோற்; 5 சொல்லாத; 14-15 ஊறிய மற்று. **822.** 7 நாமடங்காக்; 9 யளவறிந்து. **823.** 9 சான்றார். **825.** 3 துனைத் தெழுதல்; 5 (க்) குற்றாற்ற; 7 தாந்தேற்றார். **826.** 1 தொகலருந்; 3 தம்மை. **827.** 4, 4 தீதுறு; 5, 2 நெடுங்கா; 9, 1-2 யுடனம ரிருக்கை; 11,3 புலவாப்.

இருபெரு நிதியமு மொருதா மீட்டுந்
தோலா நாவின் மேலோர் பேரவை
யுடன்மரீஇ யிருக்கை யொருநாள் பெறுமெனிற்
பெறுகதில் லம்ம யாமே வரன்முறைத்
தோன்றுவழித் தோன்றுவழிப் புலவுப் பொதிந்து
ஞாங்கர் ஞாங்கர் நின்றுழி நில்லாது
நிலையுழி யாக்கை வாய்ப்பவிம்
மலர்தலை யுலகத்துக் கொட்கும் பிறப்பே.

(ஆசிரிய·)

அதி. 78. நாடு

828. எண்ணி னிடரெட்டு மின்றி வயற்செந்நெற்
கண்ணின் மலரக் கருநீலம்—விண்ணின்
வகைத்தாய் வளனொடும் வைகின்றே வென்வேல்
நகைத்தாரான் தான்விரும்பு நாடு.

(வெண்பா. 205)

829. அள்ளற் பழனத் தரக்காம்பல் வாய்நெகிழ
வெள்ளந்தீப் பட்ட தெனவெரீஇப்—புள்ளினந்தங்
கைச்சிறகாற் பார்ப்பொடுக்குங் கவ்வை யுடைத்தரோ
நச்சிலைவேற் கோக்கோதை நாடு.

(முத்தொள்.)

830. நந்தி னிளஞ்சினையும் புன்னைக் குவிமொட்டும்
பந்த ரிளங்கமுகின் பாளையும்—சிந்தித்
திகழ்முத்தம் போற்றோன்றுஞ் செம்மற்றே தென்னன்
நகைமுத்த வெண்குடையா னாடு.

(,,)

831. காவ லுழவர் களத்தகத்துப் போரேறி
நாவலோ வென்றழைக்கு நாளோதை—காவலன்றன்
கொல்யானை மேலிருந்து கூற்றிசைத்தாற் போலுமே
நல்யானைக் கோக்கிள்ளி நாடு.

(,,)

832. நற்றவஞ்செய் வார்க்கிடந் தவஞ்செய்வார்க்கு மஃதிடம்
நற்பொருள்செய் வார்க்கிடம் பொருள்செய்வார்க்கு மஃதிடம்
வெற்றவின்பம் விழைவிப்பான் விண்ணுவந்து வீழ்ந்தென
மற்றநாடு வட்டமாக வைகுமற்ற நாடரோ.

(சிந்தா. 77)

833. சொல்லருஞ் சூற்பசும் பாம்பின் றோற்றம்போல்
மெல்லவே கருவிருந் தீன்று மேலலார்

---

828. 2 னிடரேழு; 4 யவற்செந்நெற்; 9-12 வகைத்தார்த் தெரியல் வளனொடு வைகிற்றே; 12 வெள்வேல். **829.** 4 வாயவிழ. **830.** 6 ரிளங்க முகம்; 10 போற்றோன்று; 11 செம்மைத்தே. **831.** 3 கடுங்களத்துப்; 5 நாவலோர்; 5-6 நாவ லெனவழைக்கு. **832.** இதன்பின் 'கரும்பிவை' (838) 'நெறிகடந்து' (839) என்பன. 10 வீழ்விப்பான்; 14 வட்டமா; 15 வைகு மற்றை. **833.** இதன்பின் 'கூற்றமில்லை' (840). 16 காய்த்ததே.

செல்வமே போற்றலை நிறுவித் தேர்ந்தநாற்
கல்விசேர் மாந்தரி னிறைஞ்சிக் காய்த்தவே.

(சிந்தா. 53)

834. மோடு கொண்டெழு மூரிக் கழைக்கரும்
பூடு கொண்ட பொதும்ப ரொளிவிராய்த்
தோடு கொண்டவை ங் காய்க்கதிர்ச் செந்நெலின்
காடு கொண்டன கண்ணக னாடெலாம்.

(சூளா. நாட்டு. 25)

835. வானிலங் கருவிய வரையு முல்லைவாய்த்
தேனிலங் கருவியு திணையுந் தேறல்சேர்
பானலங் கழனியுங் கடலும் பாங்கணி
நானிலங் கலந்துபொன் னரலு நாடதே.

(,, 6)

836. சங்க நித்தில முங்கட லிப்பியுந்
தெங்கந் தீங்குலை யூறிய தேறலும்
வங்க வாரியும் வாரலை வாரியும்
தங்கு வாரிய தண்கட னாடெலாம்.

(,, 26)

837. செந்நெலங் கரும்பினொ டிகலுந் தீஞ்சுவைக்
கன்னலங் கரும்புதான் கமுகைக் காய்ந்தெழும்
இன்னவை காண்கிலெ னென்று பூகமும்
முன்னிய முகில்களான் முகம்பு தைக்குமே.

(வளையா.)

838. கரும்பிவை கமுகிவை யென்று கண்டறி
வருந்துணை யுயர்தலி னருந்து மேதிகள்
கரும்புக ளிவையெனக் கணையுங் கார்ப்பொழிற்
சுரும்பிவர் கமுகினைக் குயில்கள் சொல்லுமே.

(?)

839. நெறிக டந்து பரந்தன நீத்தமே
குறிய மிந்தன குங்குமத் தோள்களே
சிறிய வும்மவர் தேயு மருங்குலே
வெறிய வும்மவர் மென்மலர்க் கூந்தலே.

(இராமாவ. நாட்டு. 39)

840. கூற்ற மில்லையோர் குற்ற மிலாமையாற்
சீற்ற மில்லைத்தஞ் சிந்தையிற் செய்கையால்
ஆற்ற நல்லற மல்லதி லாமையால்
ஏற்ற மல்ல திழித்தக வில்லையே.

(,, 38)

834. 4 (த்)தழைக்கரும்; 7-8 பொதும்பரொ ளெவிராய்த்; 12 செந் நெலிற்; 14 கொண்டது; 15-16 கண்டக நாடெலாம், தண்டக நாடெலாம். **835.** இதன்பின் 'செந்நெலங்' (837). 7 திணையுந். **836.** 11 வார்வலை; 15 கண்டக, தண்டக. **837.** 6 கரும்புதாம்; 10 காண்கல; 10-11 காண் கலே மென்று. **838.** 6 யாதலி; 11 கனையுங். **840.** 15 திழிதக; விழித்தக.

841. ஆலைவாய்க் கரும்பின் தேனு மரிதலைப் பாளைத் தேனுஞ்
சோலைவீழ் கனியின் தேனுந் தொடையவிழ் பிரசத்தின் தேனும்
மாலைவா யுக்க தேனும் வரம்பிகந் தோடி வங்க
வேலைவாய் மடுப்ப வேலை மீனெலாங் களிக்கு மாதோ.
(இராமாவ. நாட்டு. 9)

842. வரம்பெலா முத்தந் தத்து மடையெலாம் பணில மாநீர்க்
குரம்பெலாஞ் செம்பொன் மேதிக் குழியெலாங் கழுநீர்க் கொள்ளை
பரம்பெலாம் பவளஞ் சாலிப் பரப்பெலா மன்னம் பாங்கர்க்
கரும்பெலாஞ் செந்தேன் சந்தக் காவெலாங் களிவண் டீட்டம்.
(,, 2)

843. வெண்டளக் கலவைச் சேறுங் குங்கும விரைமென் சாந்துங்
குண்டலக் கோதை மாதர் குடைந்தநீர்க் கொள்ளைச் சாற்றிற்
றண்டலைப் பரப்புஞ் சாலி வேலியுந் தழீஇய வைப்பின்
வண்டலிட் டோட மண்ணு மதுகர மொய்த்த தன்றே.
(,, 12)

844. பெருநீரால் வாரி சிறக்க விருநிலத்
திட்டவித் தெஞ்சாமை நாறுக நாறுர
முட்டாது வந்து மழைபெய்க பெய்தபி
னொட்டாது வந்து கிளைபயில்க வக்கிளை
பால்வார் பிறைஞ்சிக் கதிரீன வக்கதிர்
ஏர்கெழு செல்வர் களநிறைக வக்களத்துப்
போரெலாங் காவாது வைகுக போரின்
உருகெழு மோதை வெரீஇப் பெடையொடு
நாரை பிரியும் விளைவயல்
யாணர்த் தாகவவ னகன்றலை நாடே.
(தகடூர்.)

845. திருவுடைத் தம்ம பெருவிறற் பகைவர்
பைங்கண் யானைப் புணர்நிரை துமிய
உரந்துரந் தெறிந்த கறையடிக் கழற்காற்
கடுமான் மறவர் கதழ்தொடை மறப்ப
விளையினிது தந்த விளைவுமுட் டுறாது
புலம்பா வுறையுள் நீதொழி லாற்றலின்
விடுநிலக் கரம்பை விடரளை நிறையக்
கோடை நீடக் குன்றம் புல்லென
அருவி யற்ற பெருவறற் காலையும்

841. 8 கமுகின்; 10 தொடையழி, தொடையிழி; 14 யுகுத்த; 24 மன்றே. **842.** 6 மானீர்க்; 8 செங்கண்; 15 சோலைப்; 18 பாங்கார்; 23 களவண். **843.** 1 வெண்டலக்; 20 டோடு; 21 மன்னு; 23-24 மொய்க்கு மாதோ. **844.** தகடூர் மாலை. 1,1 பெய்நீரால், பெயுநீரால், பொய்நீரால்; 2,4 நார; 5,3 கதிரீன்க; 6, 3, களநிறைக்க; 9, 3 வளைவயல். **845.** 2, 3 புணரி நிரை; 3, 1 ஊர்ந்தூர்ந், விரந்துரக்; 4, 3 கமழ்தொடை, திகழ்கொடை; 5, 1 விளைவினிது; 5, 4 டாது; 9, 3 பெருவறக்; 10, 1-2 நீர்வந்து கரை யழிதரு; 10,2 யழிதரு; 12, 4 மலர் நிறையச்; 14, 3 னகன்ற.

நிவந்துகரை யிழிதரு நனந்தலைப் பேர்யாற்றுச்
சீருடை வியன்புலம் வாய்பரந்து மிகீஇயர்
உவலை சூடி யுருத்துவரு மலிர்நிறைச்
செந்நீர்ப் பூச லல்லது
வெம்மை யறியாநின் னகன்றலை நாடே.

(பதிற்று. 28)

846. தாமரை வெண்கிழங்கு விரவி யோராங்குக்
கருமலங்கு மிளிரக் கொழுமுகந் தியக்கி
பழஞ்சேற்றுப் பரப்பிற் பருமுத லெடுத்து
நெடுங்கதி ரிறைஞ்ச வாங்கிக் கால்சாய்த்து
வாளிற் றுமித்த சூடே மாவின்
கிளைகளைந்து பிறக்கிய போர்பே யெருத்தின்
கவையடி [ய]வைத்த வுணவே மருதின்
கொழுநிழற் குவைஇய குப்பையொ டனைத்தினும்
பலர்மகிழ் தூங்க வுலகுபுறந் தரூஉ
மாவண் சோணாட் டேர்தொறும்
ஏரோர் களவழி வாழிய நெடிதே.

(ஆசிரிய.)

அதி. 79. அரண்

847. நீண்டநீர் காடுகளர்நிவந்து விண்டோயு
மாண்ட மலைமக்க ளுள்ளிட்டு—மாண்டவர்
ஆய்ந்தன வைந்து மரணு வுடையானை
வேந்தென நாட்டல் விதி.

(சிறுபஞ்ச. 48)

848. அமையா விடத்தோ ரரும்பொருள் வைத்தால்
இமையாது காப்பினு மாகா—இமையாரும்
அக்காலத் தோம்பி யமிழ்துகோட் பட்டமையின்
நற்காப்பிற் றீச்சிறையே நன்று.

(பழமொழி, 336)

849. அகழ்கிடங் கந்துகி லாய்பொற் பாம்புரி
புகழ்தரு மேகலை ஞாயில் பூண்முலை
திகழ்மணிக் கோபுரந் திங்கள் வாண்முகஞ்
சிகழிகை நெடுங்கொடி செல்விக் கென்பவே.

(சிந்தா. 1444)

850. இஞ்சி மாக நெஞ்சுபோழ்ந் தெல்லை காண வேகலின்
மஞ்சு சூழ்ந்து கொண்டணிந்து மாக நீண்ட நாகமும்
அஞ்சு நின்னை யென்றலி னுண்டு நின்று நீண்டதன்
குஞ்சிமாண் கொடிக்கையாற் கூவி விட்ட தொத்ததே.

(,, 143)

---

846. 2, 1 (த்)தருமலங்கு; 2, 2 மிளிராக்; 2, 4 தியக்கிய; 4,2 ருரிஞ்ச; 5,3 சூடு; 6,3 போர்வே; 10, 1 மாவென்; 10, 2 சோழநாட்; 11, 1 ஓரோர். **847.** 14 நாடல். **848.** 11 யமிழ்துதொடப், யழித்தோட்டப், யழிதோட்டப். **849.** 3 லாய்பொற்; 5 புகழ்தகு; 9 திகழணி. **850.** 22 கூடு.

851. மாற்றவர் மறப்படை மலைந்துமதில் பற்றின்
நாற்றவரைக் கொல்லியொடு நாக்கியெறி பொறியும்
தோற்றமுறு பேய்களிறு துற்றுபெரும் பாம்புங்
கூற்றமன கழுகுதொடர் குந்தமொடு கோண்மா.
(சிந்தா. 101)

852. விற்பொறிகள் வெய்யவிடு குதிரைதொட ரயில்வாள்
கற்பொறிகள் பாவையன மாடமடு செந்தீக்
கொற்புனைசெய் கொள்ளிபெருங் கொக்கெழில்செய் கூகை
நற்றலைகள் திருக்கும்வலி நெருக்குமர நிலையே.
(,, 102)

853. செம்புருகு வெங்களிக ளுமிழ்வதிரிந் தெங்கும்
வெம்புருகு வட்டுமிழ்வ வெந்நெய்முகந் துமிழ்வ
அம்புமிழ்வ கல்லுமிழ்வ வேலுமிழ்வ வாகித்
தம்புலன்க ளால்யவனர் தாட்படுத்த பொறியே.
(,, 103)

854. கரும்பொனியல் பன்றிகத நாகம்விடு சகடம்
குரங்குபொரு தகரினொடு கூர்ந்தரிவ நுண்ணூல்
பரந்தபசும் பொற்கொடி பதாகையொடு கொடிக்குந்
திருந்துமதில் தெவ்வர்தலை பனிப்பத்திருந் தின்றே.
(,, 104)

855. வயிரவரை கண்விழிப்ப போன்றுமழை யுகளும்
வயிரமணித் தாழ்க்கதவின் வாயின்முக மாக
வயிரமணி ஞாயின்முலை வான்பொற்கொடிக் கூந்தல்
வயிரக்கிடங் காடைமதிற் கன்னியது கவினே.
(,, 105)

856. செஞ்சுடர்க் கடவுட் டிண்டே ரிவுளிகால் திவள வூன்று
மஞ்சுடை மகர நெற்றி வானுழு வாயில் மாடத்
தஞ்சுட ரிஞ்சி யாங்கோ ரகழணிந் திருந்த தோற்றம்
வெஞ்சுடர் விரியு முந்நீர் வேதிகை மீதிட் டன்றே.
(சூளா. நகர. 3)

857. நால்வகைச் சதுரம் விதிமுறை நாட்டி
நனிதவ வுயர்ந்தன மதிதோய்
மால்வரைக் குலத்தில் யாவையு மில்லை
யாதலா லுவமைமற் றில்லை
நூல்வகைத் தொடர்ந்து பயத்தொடும் பழகி
நுணங்கிய நுவலரு முணர்வே
போல்வரைத் தல்லா லுயர்வினோ டுயர்ந்த
தென்னலாம் பொன்மதி னிலையே.
(இராமாவ. நகர.8)

---

851. 3 மறந்துமதில்; 4 பற்றி; 7 நாக்கிநெறி. **852.** 13-14 நற்றலை கடிக்கும்வலி; 14 திருக்கும்வகை. **853.** 10-11 வேலுமிழ்வ கல்லுமிழ்வ; 12 தாகத்; 14 ளால்யெவர். **854.** 10 பொற்கொடிகள்; 12 கொட்குந். **855.** 11 வான்முற்கொடிக். **856.** 7 மஞ்சுறை; 10 வானுழை; 16 (ர்) மகணிணங்; 23 மிதித்திட். **857.** 7 பனிதோய்; 18 மகிழ்ந்து; 19 நடங்கிய; 20 நுவல்வரு; 24 வுயர்வினோ.

858. கோலிடை யுலக மளத்தலிற் பகைஞர்
முடித்தலை கோடலின் மனுவின்
நூலிடை நடக்குஞ் செவ்வையின் யார்க்கு
நோக்கருங் காவலின் வலியின்
வேலொடு வாள்விற் பயிறலின் வெய்ய
சூழ்ச்சியின் வெலற்கரு நலத்திற்
சால்புடை யுயர்விற் சக்கர நடத்துந்
தன்மையிற் றலைவரொத் துளதே.

(இராமாவ. நகர. 11)

859. மேவரு முணர்வு முடிவிலா மையினால்
வேதமு மொக்கும் விண்புகலால்
தேவரு மொக்கும் முனிவரு மொக்குந்
தின்பொறி யடக்கிய செயலால்
காவலிற் கலையூர் கன்னியை யொக்குஞ்
சூலத்தாற் காளியை யொக்கும்
யாவரு மொக்கும் பெருமையா லெய்தற்
கருமையா லீசனை யொக்கும்.

(,, 9)

860. சினத்தயில் கொலைவாள் சிலைமழுத் தண்டு
செம்புருக் காக்கெணெய் சிவணிக்
கனத்திடை யுருமின் வெருவருங் கவண்க
லென்றிவை கணிப்பில களிற்றின்
இனத்தையு முவணத் திறையையு மியங்குங்
காலையு மதிபெலா நினையு
மனத்தையு மெறியும் பொறியுள வென்றால்
மற்றினி யுணர்த்து மாறெவனோ.

(,, 12)

861. மன்னன் மேவு கோயில் மேரு மான மற்றிமண்ணெலா
மென்ன லாய வூரிடத் திலங்கு மாளி கைக்குலம்
பொன்னின் மேரு வின்புறம் பொருப்பு நேர வப்புறந்
துன்னு நேமி வெற்பை யென்பர் சூழ்மதிற் பரப்பையே.

(நாரத.)

அதி. 80. நகர்

862. களிகள் களிகட்கு நீட்டத்தங் கையாற்
களிகள் விதிர்த்திட்ட வெங்கட்—டெளிகலந்
தோங்கெழில் யானை மிதிப்பச்சே றாகுமே
பூம்பொழில் வஞ்சி யகம்.

(முந்தோள்.)

---

858. 3 மளித்தலிற்; 8 நூலுடை; 10 செவ்வியின்; 17 பயிற்றலின்; 18 செய்ய; 21 நிலத்திற்; 25 நடாத்துந். **859.** 1-2 மேவா வுணர்வு, மேவா வுணர; 6-7 (ம்) பொருள்களு மொக்கும். **860.** 3 சினமழுத்; 5 செப்புருக்; 11 கருங்க; 13-14 கணிப்பிலங் களப்பின்; 14 (ங்) களம்பின், களங்கம்பின்; 20 மதியினர், மதியினை, மதியலா; 21 நினைக்கைய. **861.** 1 மன்ன; 6 மாற்றி மண்ணெலா; 15 வினபுறப்; 18 மாண்புறத்; 22 யென்ப. **862.** 6 விதித்திட்ட; 8 டளிகலத்; 12-13 றுயிற்றெம் பூம்புனல்.

863. மாலை விலைபகர்வார் கிள்ளிக் களைந்தபூச்
சால மருவியதோர் தன்மைத்தால்—காலையே
விற்பயில் வானகம் போலுமே வெல்வளவன்
பொற்பா ருறந்தை யகம்.

(முத்தொள்.)

864. மைந்தரோ டூடி மகளிர் திமிர்ந்திட்ட
குங்கும வீர்ஞ்சாந்தின் சேறிழுக்கி—எங்குந்
தடுமாற லாகிய தன்மைத்தே தென்னன்
நெடுமாடக் கூட லகம்.

(,,)

865. மலிதேரான் கச்சியு மாகடலுந் தம்முள்
ஒலியும் பெருமையு மொக்கும்—மலிதேரான்
கச்சி படுவ கடல்படா கச்சி
கடல்படுவ தெல்லாம் படும்.

(யாப்பருங். 61, உரை)

866. உலகை யொருநிறையாத் தானோர் நிறையாப்
புலவர் புலக்கோலாற் றூக்க—உலகனைத்துந்
தான்வாட வாடாத தன்மைத்தே தென்னவன்
நான்மாடக் கூட னகர்.

(பரிபாடலுறுப்பு)

867. நிழலகந் தவழ்ந்துதே னிமிர்ந்து தாதுசேர்
பொழிலகம் பூவையுங் கிளியும் பாடுமே
குழலகங் குடைந்துவண் டறங்குங் கோதையர்
மழலையும் யாழுமே மலிந்த மாடமே.

(சூளா. நாட்டு. 4)

868. சங்கமேய் தரங்க வேலைத் தடங்கடற் பொய்கை பூத்த
அங்கண்மா ஞால மென்னுந் தாமரை யகத்து ளாங்கே
செங்கண்மால் சுரமை யென்னுந் தேம்பொகுட் டகத்து வைகும்
நங்கையோர் படிவங் கொண்ட நலத்தது நகர மன்றே.

(,, நகர. 2)

869. அகிலெழு கொழும்புகை மஞ்சி னூடவும்
முகிலிசை யெனமுழா முரன்று விம்மவும்
துகிலிகைக் கொடியனார் மின்னிற் றோன்றவும்
இகலின மலையொடு மாட மென்பவே.

(,, 6)

870. மாடவாய் மணிமுழ விசையு மங்கையர்
ஆடுவார் சிலம்பிணை யதிரு மோசையும்
பாடுவார் பாணியும் பயின்று பல்கல
மூடிமா நகரது முரல்வ தொத்ததே.

(,, 8)

---

863. இது 'மைந்தரொடூடி' (864) என்பதன்பின். 5 சாலை; 6 மிகுவதோர்; 7 தன்மைத்தாய்க்; 8 காலைய. **864**. 7 சேறழுக்கி; 10 லாகாத; 15 னகர். **866**. 2 மொருகுறையாத். **867**. 3 னிரந்து, னிமிர்ந்த; 4 தாதுசேர். **868**. 11யதனு; 14 சுரபை. **870**. 6 சிலம்பினை; 12 பல்பகல்.

871. திருவ நீணகர்ச் செம்பொனி னீடிய
வுருவ வொண்கொடி யூழி னுடங்குவ
பரவை வெங்கதிர்ச் செல்வன பன்மயிர்ப்
புரவி பொங்கழ லாற்றுவ போன்றவே.

(சிந்தா. 126)

872. எறிசுற விளையவ ரேந்து பூங்கொடி
மறிதிரை வரைபுரை மாட மாக்கலம்
பெறலருந் திருவனு ரமுதம் பேரொலி
அறைகடல் வளநக ராய தென்பவே.

(,, 1446)

873. பாத்தரும் பசும்பொனின் மாடத் தூச்சிமேல்
தூத்திரள் மணிக்குடம் நிரைத்துத் தோன்றுவ
பூத்தன வேங்கைமேற் பொலிந்து கார்நினைந்
தேத்தரு மயிற்குழா மிருந்த போன்றவே.

(,, 87)

874. மாயோன் கொப்பூழ் மலர்ந்த தாமரைப்
பூவொடு புரையுஞ் சீரூர் பூவின்
இதழகத் தனைய தெருவ மிதழகத்
தரும்பொருட் டனைத்தே யண்ணல் கோயில்
தாதி னனையர் தண்டமிழ்க் குடிகள்
தாதுண், பறவை யனையர் பரிசில் வாழ்நர்
பூவினுட் பிறந்தோ னாவினுட் பிறந்த
நான்மறைக் கேள்வி நவில்குர லெடுப்ப
ஏம வின்றுயி லெழுத லல்லதை
வாழிய வஞ்சியுங் கோழியும் போலக்
கோழியி னெழாதெம் பேரூர் துயிலே.

(பரிபாடலுறுப்பு)

875. தன்றமிழ் வேலித் தமிழ்நாட் டகமெல்லாம்
நின்று நிலைஇப் புகழ்பூத்த லல்லது
குன்றுத லுண்டோ மதுரைக் கொடித்தேரான்
குன்றமுண் டாகு மளவு.

(,,)

876. செய்யாட் கிழைத்த திலகம்போற் சீர்க்கொப்ப
வையம் விளங்கிப் புகழ்பூத்த லல்லது
பொய்யாத லுண்டோ மதுரைப் புனைதேரான்
வையையுண் டாகு மளவு.

(,,)

877. கார்த்திகைக் காதிற் கனமகர குண்டலம்போற்
சீர்த்து விளங்கித் திருப்பூத்த லல்லது
கோர்த்தையுண் டாமோ மதுரைக் கொடித்தேரான்
வார்த்தையுண் டாகு மளவு. (,,)

871. 4 னீட்டிய; 16 போன்றதே. **872.** 6 மலைபுரை; 16 வென்பவே. **873.** 1 மாற்றரும்; 12 கார் நிரைந்; 15 மிருத்தல். **874.** 2, 3 சீறூர்; 7, 3 னுவினிற்; 11, 3 பேரூர்த், பேரூரிருந், பேரிருந். **877.** 9 கோத்தையுண்.

878. ஈவாரைக் கொண்டாடி யேற்பாரைப் பார்த்துவக்குஞ்
சேய்மாடக் கூடலுஞ் செவ்வேள் பரங்குன்றும்
வாழ்வாரே வாழ்வா ரெனப்படுவார் மற்றையார்
போவாரார் புத்தே ளுலகு.

(பரிபாடலுறுப்பு)

அதி. 81. பொருள்செயல்வகை

879. வடுவிலா வையத்து மன்னிய மூன்றின்
நடுவண தெய்த விருதலையு மெய்தும்
நடுவண தெய்தாதா னெய்தும் உலைப்பெய்
தடுவது போலுந் துயர்.

(நாலடி, 114)

880. கல்லிற் பிறக்குங் கதிர்மணி காதலி
சொல்லிற் பிறக்கு முயிர்மதம்—மெல்லென்
அருளிற் பிறக்கும் அறநெறி யெல்லாம்
பொருளிற் பிறந்து விடும்.

(நான்மணி. 5)

881. ஒல்லாதொன் றின்றி யுடையார் கருமங்கள்
நல்லவாய் நாடி நடக்குமாம்—இல்லார்க்
கிடரா யியலு மிலங்குநீர்ச் சேர்ப்ப
கடலுள்ளுங் காண்பவே நன்கு.

(பழமொழி, 145)

882. சிறிய பொருள்கொடுத்துச் செய்த வினையாற்
பெரிய பொருள்கருது வாரே—விரிபூ
விராஅம் புனலூர வேண்டயிரை யிட்டு
வராஅல் வாங்கு பவர்.

(,, 302)

883. பொருத்த மழியாத பூந்தண்டார் மன்னர்
அருத்த மடிநிழ லாரை—வருத்தாது
கொண்டாரும் போலாது கோட லதுவன்றே
வண்டோதா துண்டு விடல்.

(,, 242)

884. பாற்பட்டு வாழ்வ ரெனினுங் குடிகள்மேல்
மேற்பட்ட கூட்டு மிகைநிற்றல் வேண்டாவே
கோற்றலை யாயினுங் கொண்டீக காணுங்காற்
பாற்றலைப் பாலூற லில்.

(,, 333)

---

878. இது 'தன்றமிழ்' (875) என்பதன்பின்; ஒரு பிரதியில் 'செய் யாட்கிழைத்த' (876) என்பதன் பின். 10 வாழ்ந்தா; 13 போவாராம். **879.** 5 - 6 நடுவணே யெய்த, நடுவணே யெய்தி(வி); 9 - 10 நடுவணே யெய்தாதா; 10-11 தெய்தாதே லெய்தும், தெய்தானே லெய்தும். **880.** 9 றருளிற். **881.** 1 அல்லாதொன்; 7 நடிக்குமாம்; 14 காணவே. **882.** 2 பொருள் கொடுத்துஞ்; 3 செய்க; 8 தெரியில்; 11 வேண்டுமிரை, வேண்டவிரை, வேணவிரை; 12 விட்டு. **883.** 2 மிழிவாகப், மழிவாகப், மிலராகிப்; 9-10 கொண்டாலும் பொல்லாது; 13 வண்டுதா. **884.** 3 மெனினுங்; 7 மிகநிற்றல்; 9 கோற்றலையே; 12 கார்முகங்காற்; 14 பாலுற.

885. எனைப்பலவே யாயினுஞ் சேய்த்தாய்ப் பெறலிற்
றினைத்துணை யானு மணிக்கொண்ட னன்றே
இனக்கலை தேன்கிழிக்கு மேகல்சூழ் வெற்ப
பனைப்பதித் துண்ணார் பழம்.

(பழமொழி, 68)

886. தந்நம் பொருளுந் தமர்கள் வளமையும்
முந்துற நாடிப் புறந்தர லோம்புக
அந்த ணருவி மலைநாட சேணோக்கி
நந்துநீர்க் கொண்டதே போன்று.

(,, 69)

887. உடையதனைக் காப்பா னுடையா னதுவே
உடையானைக் காப்பதூஉ மாகும்—அடையிற்
புதற்குப் புலியும் வலியே புலிக்குப்
புதலும் வலியாய் விடும்.

(,, 282)

888. ஊக்கி யுழந்தொருவ னீட்டிய வொண்பொருளை
நோக்குமி னென்றவந்து நொவ்வியார் கைவிடுதல்
போக்குநீர் தூக்கும் பொருகடற் றண்சேர்ப்ப
காக்கையைக் காப்பிட்ட சோறு.

(,, 315)

889. முன்னை யுடையது காவா திகழ்ந்திருந்து
பின்னையஃ தாராய்ந்து கொள்குறுதல்—இன்னியற்கைப்
பைத்தகன்ற வல்குலா யஃதாலவ் வெண்ணெய்மேல்
வைத்து மயில்கொள்ளு மாறு.

(,, 325)

890. களமர் பலரானுங் கள்ளம் படினும்
வளமிக்கார் செல்வம் வருந்தா—விளைநெல்
அரிந ரணைதிறக்கு மூர அறுமோ
நரிநக்கிற் றென்று கடல்.

(,, 177)

891. அருமை யுடைய பொருளுடையார் தங்கட்
கரும முடையாரை நாடார்—எருமைமேல்
நாரை துயில்வதியு மூர குளந்தொட்டுத்
தேரை வழிச்சென்றா ரில்.

(,, 23)

892. நோக்கி யிருந்தா ரிமைக்கு மளவின்கண்
ஒப்பப் படினு முணங்கலைப் புட்கவரும்
போற்றிப் புறந்தந்தக் கண்ணும் பொருளினைக்
காப்பாரிற் பார்ப்பார் மிகும். (,, 259)

885. 3 சேய்த்தாற்; 7 நனிகொண்ட; 11 மெக்கல்சூழ். **886.** 9 வந்து; 12 சேணாக்கி; 13 நந்துசீர், நந்துநீர். **887.** 12 வலிக்குப்; 14 வளையாய். **888.** 2 யுழன்றொருவ, யுலந்தொருவ; 7 நோவறியார்; 10 தூங்கும்; 13 யாக்கையைக்; 14 காப்பட்ட. **889.** 11 யஃதலதவ், யஃதேலவ்; 14 மயில்கொல்லு; 15 (ம்) வாறு. **890.** 1 களவர்; 7 வருந்தார்; 9 வருநீ, அரிநீ; 10 ரணைதிர்க்கு. **891.** 2 யுடையர்; 15 ருமில். **892.** 10-12 புறந்தந் தகப்பட்ட வொண்பொருட்குக்.

893. அருளுடை யாருமற் றல்லா தவரும்
பொருளுடை யாரைப் புகழா தாரில்லை
பொருபடைக் கண்ணு மதுவாற் றிருவுடையார்
பண்ட மிருவர் கொளல்.

(பழமொழி, 269)

894. செய்கபொரு ளாருஞ்செறு வாரைச்செறு கிற்கும்
எஃகுபிறி தில்லையிருந் தேயுயிரு முண்ணும்
ஐயமில்லை யின்பமற னோடெவையு மாக்கும்
பொய்யில்பொரு ளேபொருண்மற் றில்லைபிற பொருளே.

(சிந்தா. 497)

895. பொன்னி னாகும் பொருபடை யப்படை
தன்னி னாகுந் தரணி தரணியிற்
பின்ன ராகும் பெரும்பொரு ளப்பொருள்
துன்னுங் காலைத் துன்னாதன வில்லையே.

(,, 1923)

896. வென்றி யாக்கலு மேதக வாக்கலும்
அன்றி யுங்கல்வி யோடழ காக்கலும்
குன்றி னார்தமைக் குன்றென வாக்கலும்
பொன்றாஞ் சாகத்தி னாய்பொருள் செய்யுமே.

(,, 1922)

897. குலந்தருங் கல்வி கொணர்ந்து முடிக்கும்
அலந்த கிளைக ளழிபசி தீர்க்கும்
நிலம்பக வெம்பிய நீள்சுரம் போகிப்
புலம்பில் பொருடரப் புன்கண்மை யுண்டோ.

(வளையா.)

அதி. 82. படைமாட்சி

898. போரறின் வாடும் பொருநர்சீர் கீழ்வீழ்ந்த
வேரறின் வாடு மரமெல்லாம்—நீர்பாய்
மடையறின் நீணெய்தல் வாடும் படையறின்
மன்னர்சீர் வாடி விடும்.

(நான்மணி. 42)

899. பொய்யகல நாளும் புகழ்விளைத்த லென்வியப்பாம்
வையகம் போர்த்த வயங்கொலிநீர்—கையகலக்
கற்றோன்றி மண்டோன்றாக் காலத்தே வாளோடு
முற்றோன்றி மூத்த குடி.

(வெண்பா. 35)

900. மின்னார் சினஞ்சொரிவேல் மீளிக் கடற்றானை
யொன்னார் நடுங்க வுலாய்நிமிரின்—என்னாங்கொல்
ஆழித்தேர் வெல்புரவி யண்ணல் மதயானைப்
பாழித்தோள் மன்னர் படை.

(,, 131)

---

893. 9 பொருள்படைக், பெரும்படைக். **894.** 1 செய்யபொரு; 3 வாரைச்சிற; 7 - 8 தேயுமுயி ருண்ணும்; 11 னோடெவையு; 15 றல்லபிற. **895.** 7-8 தரணியிற்றரணி; 9-10 பின்னை யாகும்; 10 தாகும். **897.** 9 நிலம்புக. **898.** 1 போரன்றி; 5 வேரன்றி; 9-10 மடையிறி னீர்நெய்தல். **899.** 3 புகழ்விளைத.

901. தமருட் டலையாதல் தார்தாங்கி நிற்றல்
எமருள்யா மின்னமென் றெண்ணல்—அமருள்
முடுகழலின் முந்துறுதல் முல்லைத்தார் வேந்தன்
தொடுகழல் மைந்தர் தொழில்.

(வெண்பா. 41)

902. மறமனத்தா னல்லாத மாநலத்த வேந்தன்
உறமனத்தா னாகி யொழுகின்—தெறுமனத்தார்
பாயிரங் கூறிப் படைதொக்கா லென்செய்ப
ஆயிரங் காக்கைக்கோர் கல்.

(பழமொழி, 165)

903. மொய்கொண் டெழுந்த வமரகத்து மாற்றார்வாய்ப்
பொய்கொண் டறைபோய்த் திரிபவர்க் கென்கொலாம்
மையுண் டமர்த்தகண் மாணிழாய் சான்றவர்
கையுண்டுங் கூறுவர் மெய்.

(,, 241)

904. உருத்தரு ஞாட்பினு ளொன்னார் தொலையச்
செருக்கினாற் செய்கலார் செய்வாரே போலத்
தருக்கினாற் றம்மிறைவன் கூழுண் பவரே
கருத்தினாற் கூறைகொள் வார்.

(,, 378)

905. கொடையு மொழுக்கமுங் கோளுள் ளுணர்வும்
உடைய ரெனப்பட் டொழுகிப் பகைவர்
உடையமேற் செல்கிற்கு மூற்ற மிலாதார்
படையிற் படைத்தனிமை நன்று.

(,, 324)

906. அமர்விலங்கி யாற்ற வறியவும் பட்டார்
எமர்மேலை யின்னரால் யார்க்குரைத்து மென்று
தமர்மறையாக் கூழுண்டு சேற லதுவே
மகன்மறையாத் தாய்வாழு மாறு.

(,, 116)

907. தன்னின் வலியானைத் தானுடைய னல்லாக்கால்
என்ன குறைய னிளையரான்—மன்னும்
புலியிற் பெருந்திறல வாயினும் பூசை
எலியில் வழிப்பெறு பால்.

(,, 330)

908. உடையிட்டார் புன்மேய்வா ரோடுநீர்ப் புக்கார்
படையிட்டார் பற்றேது மின்றி—நடையிட்டார்

---

901. 5 எமருளர்யா; 6 மின்னணமென்; 9 முறுகழலின்; 10 முந்துறுகண்; 14 வேந்தன், மைந்தன். **902.** 3 மானத்தார்; 5 உறுமனத்த; 7 யொழுகித்; 10 கூறப்; 11 படைநோக்கா; 15 சோல். **903.** 2 டெழுந்து; 4 மற்றார்வாய்ப்; 8 கென்கொலோ; 9 மைகொண். **904.** 1 உருத்தகு; 5 செருக்கினார்; 7 செல்வாரே. **905.** 3 கொள்ளுள்; 10 செல்கிற்று; 12 மிலாத. **906.** 3 லறியவும்; 6 யின்னலமாரால்; 12 விதுவே; 13 மகள்மறையாத்; மகன்மறையத். **907.** 6 குறையி; 6-7 குறைபினுடை யாரிடத்து, குறைபின்னை யாரிடத்து; 7 னினையரான்; 10 பொருந்திறல; 14 வழிப்பெறுப், வழிப்பேறும். **908.** 2 புன்மேய்ந்தா; 8 நடைவிட்டார்; 9-10 இவ்வகைய ரை வரையு; 10 யைவரை(யெ); 13 செவ்வகைச்.

இவ்வகை யைவரையு மென்று மணுகாரே
செய்வகைச் சேவகர் சென்று.

(சிறுபஞ்ச. 40)

909. தறுக ணாண்மைய தாமரை நிறத்தன தகைசால்
மறுவில் வான்குளம் புடையன மாளுவத் தகத்த
பறையி னாலுவ படுசினை நாவலின் கனிபோற்
குறைவில் கோலத்த குளிர்புனற் சிந்துவின் கரைய.

(சிந்தா. 2159)

910. பார சூரவம் பல்லவ மெனும்பதிப் பிறந்த
வீர வாற்றல விளைகடுந் தேறலி னிறத்த
பாரிற் றேர்செலிற் பழிபெரி துடைத்தென நாணிச்
சோரும் வார்புயல் துளங்குவிண் புகுவன துரகம்.

(,, 2160)

911. அலங்கு தண்மதி யைப்பசி யடையவப் பகலே
நிலங்கொண் டோங்குவ நிரம்பிய புட்சுழி யுடைய
உலம்பி முன்னிரு தாள்களு முமிழ்வன போல
விலங்கு பாய்வன விடுகணை விலங்குவ கலிமா.

(,, 1770)

912. அரும்பனைத் தடக்கை யபரகாத் திரம்வா
லெயிறிவை யைந்தினுங் கொல்வ
கருங்கடற் சங்குங் கறந்தவான் பாலுங்
கனற்றிய காலுகி ருடைய
பெரும்புலி முழக்கின் மாறெதிர் முழங்கிப்
பெருவரை கீண்டிடுந் திறல
திருந்தியே ழுறுப்புந் திண்ணிலந் தோய்வ
தீயுமிழ் தறுகணிற் சிறந்த.

(,, 2154)

அதி. 83. நட்பு

913. கோட்டுப்பூப் போல மலர்ந்துபிற் கூம்பாது
வேட்டதே வேட்டதாம் நட்பாட்சி—தோட்ட
கயப்பூப்போல் முன்மலர்ந்து பிற்கூம்பு வாரை
நயப்பாரு நட்பாரு மில்.

(நாலடி, 215)

914. நறுமலர்த் தண்கோதாய் நட்டார்க்கு நட்டார்
மறுமையுஞ் செய்வதொன் றுண்டோ—இறுமளவும்
இன்புறுவ தின்புற் றெழீஇ யவரொடு
துன்புறுவ துன்புறாக் கால்.

(,, 209)

---

909. 4 நிறத்தின; 9 மாளவத். **910** 8 விளைசெங்; 10 னிறந்த; 17 வாய்புயல்; 18 துளங்கவிண்; 20 துரங்கம். **911**. 7 டோங்கின, டேகுவ; 9 புகர்ச்சுழி; 17 மாய்வன; 19 விலக்குவ. **912**. 3-6 மருப்புக்காத் திரம்வா லெயி றைந்தினுங்; 9 சங்கு; 21 திறத்த. **913**. 14 நட்டாரு. **914**. 11 றிரீஇ.

915. காதலார் சொல்லுங் கடுஞ்சொல் லுவந்துரைக்கும்
ஏதிலா ரின்சொல்லிற் றீதாமோ—போதெலாம்
மாதர்வண் டார்க்கு மலிகடற் றண்சேர்ப்ப
ஆவ தறிவார்ப் பெறின்.

(நாலடி, 73)

916. குற்றமு மேனைக் குணனு மொருவனை
நட்டபி னாடித் திரிவனேல்—நட்டான்
மறைகாவா விட்டவன் செல்வுழிச் செல்க
அறைகடல்சூழ் வையம் நக.

(,, 230)

917. பெரியவர் கேண்மை பிறைபோல நாளும்
வரிசை வரிசையா நந்தும்—வரிசையால்
வானூர் மதியம்போல் வைகலுந் தேயுமே
தானே சிறியார் தொடர்பு.

(,, 125)

918. தானட் டொழுகற்குத் தக்கா ரெனவேண்டா
யார்நட்ப தாயினும் நட்புக் கொளல்வேண்டும்
கானட்டு நாறுங் கதுப்பினாய் தீற்றாதோ
நாய்நட்டால் நல்ல முயல்.

(பழமொழி, 14)

919. தெற்றப் பரிந்தொருவர் தீர்ப்ப ரெனப்பட்டார்க்
குற்ற குறையை யுரைப்பதாந்—தெற்ற
அறையா ரணிவளையாய் தீர்த லுறுவார்
மறையார் மருத்துவர்க்கு நோய்.

(,, 88)

920. நன்றே யொருவற் றுணைக்கோடல் பாப்பிடுக்கண்
ஞெண்டேயும் பார்ப்பான்கட் டீர்த்தலான்—விண்டோயுங்
குன்றக நன்னாட கூறுங்கா லில்லையே
ஒன்றாக் குதவாத வொன்று.

(,, 111)

921. உற்றா லிறைவற் குடம்பு கொடுக்கிற்பான்
மற்றவற் கொன்னாரோ டொன்றுமோ—தெற்ற
முரண்கொண்டு மாறாய வுண்ணுமோ வுண்ணா
இரண்டே றொருதுறையி னீர்.

(,, 239)

922. தன்னை மதித்துத் தமரென்று கொண்டக்கால்
என்ன படினு மவர்செய்வ செய்வதே
இன்னொலி வெற்ப விடரென்னை துன்னூசி
போம்வழிப் போகு மிழை.

(,, 358)

---

915. 7 றீதாமே; 12 றண்சேரா. **916**. 7 திரிவெனேல். **917**. 6 வரிசையால்; 11-12 வைகலு நந்துமே. **918**. 2 டொழுகுதற்குத்; 4 னென வேண்டா; 9 கார்நட்டு; 12 தின்னாதோ. **919**. 1 தெற்றப்; 2 பிறிந்தொரு வர்; 9 அறைவா; 11 தீர்த்த. **920**. 7 டீர்க்கலான். **921**. 2 லொருவற்; 4 கெடுக்கிற்பான்; 7 டொன்றுமே. **922**. 6 படானு; 8 செய்வதென்.

923. கருவினுட் கொண்டு கலந்தாருந் தம்முள்
ஒருவழி நீடி யுறைதலோ துன்பம்
பொருகடற் றண்சேர்ப்ப பூந்தா மரைமேற்
றிருவொடு மின்னாது துச்சு.

(பழமொழி, 123)

924. பறைநன்று பண்ணமையா யாழி னிறைநின்ற
பெண்ணன்று பீடிலா மாந்தரிற்—பண்ணழிந்
தார்தலி னன்று பசித்தல் பசைந்தாரிற்
றீர்தலிற் றீப்புகுத னன்று.

(நான்மணி. 13)

925. கெட்டே மிதுவெந் நிலையென்று சார்தற்கண்
நட்டவ ரல்லார் நனிமிகு பவர்சுற்றம்
பெட்டது சொல்லிப் பெரிதிகழ்ந் தாற்றவும்
எட்டவந் தோரிடத் தேகி நிற்பவே.

(வளையா.)

926. பலர்க்கு நிழலாகி யுலகமீக் கூறத்
தலைப்போ கன்மையிற் சிறுவழி மடங்கி
நிலைபெறு நடுக லாகியக் கண்ணும்
இடங்கொடுத் தளிப்ப மன்ற வுடம்பொ
டின்னுயிர் வீழுங் கிழமைத்
தொன்னட் புடையோர் தம்முழைச் செலினே.

(புறம், 223)

அதி. 84. நட்பாராய்தல்

927. யானை யனையவர் நண்பொரீஇ நாயனையார்
கேண்மை கெழீஇக் கொளல்வேண்டும்—யானை
அறிந்தறிந்தும் பாகனையே கொல்லும் எறிந்தவேல்
மெய்யதா வால்குழைக்கும் நாய்.

(நாலடி, 213)

928. பலநாளும் பக்கத்தா ராயினும் நெஞ்சிற்
சிலநாளு மொட்டாரோ டொட்டார்—பலநாளும்
நீத்தா ரெனக்கை விடலுண்டோ தந்நெஞ்சத்
தியாத்தாரோ டியாத்த தொடர்பு.

(„ 214)

929. கடையாயார் நட்புக் கமுகனைய ரேனை
இடையாயார் தெங்கி னனையர்—தலையாயார்
எண்ணரும் பெண்ணைபோன் றிட்டஞான் றிட்டதே
தொன்மை யுடையார் தொடர்பு.

(„ 216)

---

923. 1 கருவினுடல்; 6 - 7 நீடு முறைதலோ. **925.** 9 பெற்றது; 13 ஒட்டவர்; 15 தேசி, தேக. **926.** 3, 1 நிலைப்பெறு; 5, 2 வழங்கு, விரும்புங். **927.** 3 நட்பொரீஇ; 6 கழீஇக்; 13 மெய்யதாஅ. **928.** 2 பக்கத்த; 11 விடிலுண்டோ; 13-14 தியார்த்தாரோ டியார்த்தார்.

930. நாய்க்காற் சிறுவிரல்போல் நன்கணிய ராயினும்
ஈக்காற் றுணையு முதவாதார் நட்பென்னும்
சேய்த்தானுஞ் சென்று கொளல்வேண்டுஞ் செய்வினைக்கு
வாய்க்கா லனையார் தொடர்பு.

(நாலடி, 218)

931. மரீஇப் பலரொடு பன்னாள் முயங்கிப்
பொரீஇப் பொருட்டக்கார்க் கோடலே வேண்டும்
பரீஇ யுயிர்செகுக்கும் பாம்பொடு மின்னா
மரீஇஇப் பின்னைப் பிரிவு.

(,, 220)

932. கனைகடற் றண்சேர்ப்ப கற்றறிந்தார் கேண்மை
நுனியிற் கரும்புதின் றற்றே—நுனிநீக்கித்
தூரிற்றின் றன்ன தகைத்தரோ பண்பிலா
ஈரமி லாளர் தொடர்பு.

(,, 138)

933. கருத்துணர்ந்து கற்றறிந்தார் கேண்மையெஞ் ஞான்றும்
குருத்திற் கரும்புதின் றற்றே—குருத்திற்
கெதிர்செலத் தின்ற தகைத்தரோ வென்று
மதுரமி லாளர் தொடர்பு.

(,, 211)

934. மண்ணி யறிப மணிநலம் பண்ணமைத்
தேறிய பின்னறிப மாநல—மாசறச்
சுட்டறிப பொன்னி னலங்காண்பான் கெட்டறிப
கேளிரா லாய பயன்.

(நான்மணி. 3)

935. தாளாள னென்பான் கடம்படா வாழ்பவன்
வேளாள னென்பான் விருந்திருக்க வுண்ணாதான்
கோளாள னென்பான் மறவாதா னிம்மூவர்
கேளாக வாழ்த லினிது.

(திரிகடு. 12)

அதி. 85. நட்பிற் பிழைபொறுத்தல்

936. நண்பொன்றித் தம்மாலே நட்கப்பட் டார்களைக்
கண்கண்ட குற்ற முளவெனினுங் காய்ந்தீயார்
பண்கொண்ட தீஞ்சொற் பணைத்தோளா யாருளரோ
தங்கன்று சாக்கறப் பார்.

(பழமொழி, 16)

937. விலங்கேயுந் தம்மோ டுடனுறைதல் மேவுங்
கலந்தாரைக் கைவிடுத லொல்லா—இலங்கருவி
தாஅ யிழியு மலைநாட வின்னாதே
பேஎயொ டானும் பிரிவு. (,, 122)

---

930. 4 ராயிடினும்; 8 நண்பென்னும்; 12 செய்வினைக்கும். **931.** 1 சரீஇப்; 9 மரீஇ; 13 மரீஇய. **933.** இது சில பிரதிகளில் இல்லை; சில பிரதிகளில் 'மண்ணியறிப' (934) என்பதன் பின். **934.** 5-6 தேறி யறிபபின். **935.** 3 கடம்படான்; 13 நாள்பல. **936.** 2 (ற்)றம்மாலே; 8 காத்தீயார், காய்ந்திடார்; 12 (ய்) கள்ளரோ. **937.** 9-10 மீதா றிழியு; 13 பேரியொ.

938\. கொழித்துக் கொளப்பட்ட நண்பி னவரைப்
பழித்துப் பலர்நடுவட் சொல்லாடா ரென்கொல்
விழித்தலரும் நெய்தற் றுறைவ வுரையார்
இழித்தக்க காணிற் கனு.

(பழமொழி, 182)

939\. ஆண்டைக் டெனவொன்றோ வேண்டா வடைந்தாரை
மாண்டில ரென்று மறைப்பக் கிடந்ததோ
பூண்டாங் கிளமுலைப் பொற்றொடீஇ பூண்ட
பறையறையாப் போயினா ரில்.

(,, 112)

940\. தந்தீமை யில்லவர் நட்டவர் தீமையையும்
எந்தீமை யென்றே யுணர்பதாம்—அந்தண்
பொருதிரை வந்துலாம் பொங்குநீர்ச் சேர்ப்ப
ஒருவர் பொறையிருவர் நட்பு.

(,, 247)

941\. நல்லா ரெனத்தாம் நனிவிரும்பிக் கொண்டாரை
யல்லா ரெனினு மடக்கிக் கொளல் வேண்டும்
நெல்லிற் குமியுண்டு நீர்க்கு நுரையுண்டு
புல்லிதழ் பூவிற்கு முண்டு.

(நாலடி, 221)

942\. இன்னா செயினும் விடுதற் கரியாரைத்
துன்னாத் துறத்தல் தகுவதோ—துன்னருஞ்சீர்
விண்குத்து நீள்வரை வெற்ப களைபவோ
கண்குத்திற் றென்றுதங் கை.

(,, 226)

943\. இன்னா செயினும் விடற்பால ரல்லாரைப்
பொன்னாகப் போற்றிக் கொளல்வேண்டும்—பொன்னொடு
நல்லிற் சிதைத்ததீ நாடொறு நாடித்தம்
இல்லத்த தாக்குத லான்.

(,, 225)

944\. தமரென்று தாங்கொள்ளப் பட்டவர் தம்மைத்
தமரன்மை தாமறிந்தா ராயி னவரைத்
தமரினும் நன்கு மதித்துத் தமரன்மை
தம்மு ளடக்கிக் கொளல்.

(,, 229)

945\. வேற்றுமை யின்றிக் கலந்திருவர் நட்டக்கால்
தேற்றா வொழுக்க மொருவன்க ணுண்டாயின்
ஆற்றுந் துணையும் பொறுக்க பொறானாயின்
தூற்றாதே தூர விடல்.

(,, 75)

---

938. 6 பலர்நடுவுட்; 8 தென்கொல்; 12 வறையார். **939.** 5 மாண்டிலா; 9 பூண்டங்; 11 பொற்கொடீஇ; 13 பறையறையப், பறையறையார். **940.** 4 தீமையும், தீமையை; 7 யுணர்வதாம். **941.** 1 நல்ல; 2 ரெனத்தான்; 5 இல்லா; 9 நெல்லுக். **942.** 5 துன்னார்; 6-7 துறத்தற் குறுவதோ; 10 நீர வரை. **943.** 10 சிறைத்ததீ; 14 ராக்குத. **944.** 5 தமரின்மை; 10 நன்று.

946. பெரியார் பெருநட்புக் கோடல்தாஞ் செய்த
அரிய பொறுப்பரென் றன்றோ—அரியரோ
ஒல்லெ னருவி யுயர்வரை நன்னாட
நல்லசெய் வார்க்குத் தமர்.

(நாலடி, 77)

947. மலைப்பினும் வாரணந் தாங்குங் குழவி
அலைப்பினும் அன்னையென் றோடும்—சிலைப்பினும்
நட்டார் நடுங்கும் வினைசெய்யா ரொட்டார்
உடனுறையுங் காலமு மில்.

(நான்மணி, 23)

அதி. 86. தீநட்பு

948. பெரியநட் டார்க்கும் பகைவர்க்குஞ் சென்று
திரிவின்றித் தீர்ந்தார்போற் சொல்லி யவருள்
ஒருவரோ டொன்றி யொருப்படா தாரே
இருதலைக் கொள்ளியென் பார்.

(பழமொழி, 10)

949. தமக்குற்ற தேயாகத் தம்மடைந்தார்க் குற்ற
எமக்குற்ற தென்றுணரா விட்டக்கா லென்னாம்
இமைத்தருவி பொன்வரன்று மீர்ங்குன்ற நாட
உமிக்குற்றுக் கைவருந்து மாறு.

(,, 368)

950. திருந்தாய்நீ யார்வத்தைத் தீமை யுடையார்
வருந்தினு ரென்றே வயப்படுத்த லுண்டோ
அரிந்தரிகால் பெய்தமையக் கூட்டியக் கண்ணும்
பொருந்தாமண் ணாகா சுவர்.

(,, 9)

951. பாப்புக் கொடியாற்குப் பால்மேனி யான்போலத்
தாக்கி யமருட் டலைப்பெய்யார்—போக்கி
வழியரா நட்டார்க்கு மாதவஞ்செய் வாரோ
கழிவிழாத் தோளேற்று வார்.

(,, 13)

952. தானகத்தா னட்டுத் தமரென் றொழுகியக்கால்
நாணகத்துத் தாமின்றி நன்கொழுகா ராயவேல்
மானமர்க் கண்ணி மறந்தும் பரியலராற்
கானகத் துக்க நிலா.

(,, 210)

953. எய்ப்புழி வைப்பா மெனப்போற்றப் பட்டவர்
உற்றுழி யொன்றுக் குதவலராய்ப் பைந்தொடீஇ

---

946. 3 கோடல்தான்; 6 பொறுப்பவென்; 8 அரியாரோ; 11 யுயர்மலை; 14 வார்க்குந். **947.** 5 யுலப்பினும்; 7 றோதும்; 13 உடனுறங்குங். **948.** 6 தீந்தார்போற்; 14 கொள்ளியொப், கொள்ளியேய்ப். **949.** 6 வென்றுணர; 13 உமிக்குற்றிக், உமிக்குத்திக். **950.** 1-2 திருந்தாத வார்வத்துத், திருந்தாதா ராயத்துத்; 3 தீர்மை; 6-7 றென்று யெப்படுத; 9 வரிந்தருகால், வருந்தரிகால்; 11 கட்டிய, கூடியக்; 13 பொருந்தறமண். **951.** 1 பார்ப்புக்; 9 வழியாய; 14 தேரேற்று. **952.** இது சில பிரதிகளில் இல்லை. 12 பிரியலாக். **953.** 8 பைந்தொடியே; 13 மச்செறி.

அச்சிடை யிட்டுத் திரியி னஃதால
மச்சேற்றி யேணி களைவு.

(பழமொழி, 291)

954. இடையீ டுடையா ரிவரவரோ டென்று
தலையாயா ராய்ந்தறிந் தாரும் கடையாயார்
முன்னின்று கூறுங் குறளை தெரிதலாற்
பின்னின்று பேதையார் நட்பு.

(,, 113)

955. பெருகு வதுபோலத் தோன்றிவைத் தீப்போல்
ஒருபொழுதுஞ் சொல்லாதே நந்து—மருகெலாஞ்
சந்தன நீள்சோலைச் சாரல் மலைநாட
பந்தமி லாளர் தொடர்பு.

(நாலடி, 234)

956. சான்றோ ரெனமதித்துச் சார்ந்தாய்மற் சார்ந்தாய்க்குச்
சான்றாண்மை சார்ந்தார்க ணில்லாயிற்—சார்ந்தோய்கேள்
சாந்தகத் துண்டென்று செப்புத் திறந்தொருவன்
பாம்பகத்துக் கண்ட துடைத்து.

(,, 126)

957. பகல்போலும் நெஞ்சத்தார் பண்பின்மை யின்னா
நகையாய நண்பினார் நாரின்மை யின்னா
இகலி லெழுந்தவ ரோட்டின்னா வின்னா
நயமின் மனத்தவர் நட்பு.

(இன்னா. 8)

அதி. 87. கூடாநட்பு

958. நலிந்தொருவர் நாளு மடுபாக்குப் புக்கால்
மெலிந்தவர் வீழாமை கண்டு—மலிந்தடைதல்
பூப்பிழைத்து வண்டு புடையாடுங் கண்ணினாய்
ஏப்பிழைத்துக் காக்கொள்ளு மாறு.

(பழமொழி, 354)

959. யாவ ரொருவ ரொருவர்தம் முள்ளத்தைத்
தேருந் துணைமை யுடையவர்—சாரற்
கனமணி நின்றிமைக்கு நாடகேள் மக்கள்
மனம்வேறு செய்கையும் வேறு.

(நாலடி, 127)

960. செறிப்பில் பழங்கூரை சேறணை யாக
இறைத்துநீ ரேற்றுங் கிடப்பர்—கறைக்குன்றம்
பொங்கருவி தாழும் புனல்வரை நன்னாட
தங்கரும முற்றுந் துணை.

(,, 231)

---

954. 3ரிவரிவரோ; 4 டொன்றுந்,டென்றுந்; 6ராய்ந்தறூஉங்; 11 குதலை. **955.** 1-4 பெருகுவது போற்றோன்றி வைத்தீயே போல; 3 தோன்றவைத்; 4 தீயேபோல்; 6 செல்லாதே; 10 நீர்ச்சோலைச். **956.** 6 சார்ந்தோர்க. **957.** 10-11 னெழுந்தவ ரோடின்னா; 13 நவமின். **958.** 1 நலிந்தொருவன்; 3 மடுப்பார்க்குப், மடுப்பாக்குப்; 11 புடைபாடுங்; 14 கைக்கொள்ளு. **959.** 1 யாஅ; 9 கணமணி. **960.** 1 செறுப்பில்; 14 முந்துந்.

961. உள்ளத்தால் நள்ளா துறுதித் தொழிலராய்க்
கள்ளத்தால் நட்டார் கழிகிழமை—தெள்ளிப்
புனற்செதும்பு நின்றலைக்கும் பூங்குன்ற நாட
மனத்துக்கண் மாசாய் விடும்.

(நாலடி, 128)

அதி. 88. பேதைமை

962. ஆயிரவ ரானு மறிவிலார் தொக்கக்கால்
மாயிரு ஞாலத்து மாண்பொருவன் போல்கல்லார்
பாயிருள் நீக்கு மதியம்போற் பன்மீனுங்
காய்கலா வாகு நிலா.

(பழமொழி, 17)

963. பெரியார்க்குச் செய்யுஞ் சிறப்பினைப் பேணிச்
சிறியார்க்குச் செய்து விடுதல்—பொறிவண்டு
பூமே விசைமுரலு மூரா வதுவன்றே
நாய்மேற் றவிசிடு மாறு.

(,, 75)

964. ஓர்த்த கருத்து முலகு முணராத
மூர்க்கர்க் குறுதி மொழியற்க—மூர்க்கன்றான்
கொண்டதே கொண்டு விடானாகு மாகாதே
உண்டது நீலம் பிறிது.

(,, 168)

965. தெரியாதார் சொல்லுந் திறனின்மை தீதாப்
பரியார் பயனின்மை செய்து—பெரியார்சொற்
கொள்ளாது தாந்தம்மைக் காவா தவர்பிறரைக்
கள்ளராச் செய்குறு வார்.

(,, 310)

966. தங்குற்றம் நீக்கல ராகிப் பிறர்குற்றம்
எங்கெங்கும் நீக்கற் கிடைபுகுதல்—எங்கும்
வியனுலகில் வெள்ளாடு தன்வளி தீரா
தயல்வளி தீர்த்து விடல்.

(,, 124)

967. சொல்லெதிர்ந்து தம்மை வழிபட் டொழுகலராய்க்
கல்லெறிந்தாற் போலக் கலாந்தலைக் கொள்வாரை
இல்லிருந் தாற்ற முனிவித்தல் உள்ளிருந்
தச்சாணி தாங்கழிக்கு மாறு.

(,, 276)

968. இல்வாழ்க்கை யானு மிலிங்கானு மேற்கொள்ளார்
நல்வாழ்க்கை போக நடுவுநின்—றெல்லாம்

---

961. இது 'பேதைமை'யில் முதற்செய்யுளாகவுள்ளது. 5 கள்ளத்தார். **962**. 12 பண்மீனும். **963**. 10 விரைமுரலு; 14-15 றவிசிட்டவாறு. **964**. 4 முணராதார்; 13 உண்டதோர். **965**. 3-4 திறமின்மை மீதாய்ப்; 5 பெரியார்; 13 கள்ளாகச். **966**. 2 நீங்கல, நீக்கில; 6 நீங்கற்; 11 தின்றவழி; 14 தீர்ந்து. **967**. 3 வழிப்பட்; 4 டொழுகலாய்க், டொருகாலாய்க்; 10 தாற்றி; 13 தக்காணி; 14-15 தான்கழிந் தற்று.

ஒருதலையாச் சென்று துணியா தவரே
இருதலையுங் காக்கழிப் பார்.

(பழமொழி, 208)

969. கல்லார்க் கினனா யொழுகலுங் காழ்க்கொண்ட
இல்லாளைக் கோலாற் புடைத்தலும்—இல்லஞ்
சிறியாரைக் கொண்டு புகலுமிம் மூன்றும்
அறியாமை யான்வருங் கேடு.

(திரிகடு. 3)

970. நண்பிலார் மாட்டு நகைக்கிழமை செய்வானும்
பெண்பாலைக் காப்பிகழும் பேதையும்—பண்பின்
இழுக்காய சொல்லாடு வானுமிம் மூவர்
ஒழுக்கங் கடைப்பிடியா தார்.

(,, 94)

971. இருளாய்க் கழியு முலோபியும் யாதுந்
தெருளா துரைக்கும் வெகுளியும்—பொருளல்ல
காதற் படுக்கும் விழைவு மினைமூன்றும்
பேதைமை வாழு முயிர்க்கு.

(,, 93)

972. கொலைநின்று தின்றுழல் வானும் பெரியவர்
புல்லுங்காற் றூன்புல்லும் பேதையும்—இல்லெனக்கொன்
றீயென் பவனை நகுவானு மிம்மூவர்
யாதுங் கடைப்பிடியா தார்.

(,, 74)

973. பழியஞ்சான் வாழும் பசுவும் பரிவிறைற்
கொண்ட வருந்தவம் விட்டானுங் கொண்டிருந்
தில்லஞ்சி வாழு மொருத்தி யிவர்மூவர்
நெல்லுண்ட நெஞ்சிற்கோர் நோய்.

(,, 79)

974. பெருமை யுடையா ரினத்தி னகறல்
உரிமையில் பெண்டிரைக் காமுற்று வாழ்தல்
விழுமிய வல்ல துணிதலிம் மூன்றும்
முழுமக்கள் காத லவை.

(,, 9)

975. பாலாற் கழீஇப் பலநா ளுணக்கினும்
வாலிதாம் பக்க மிருந்தைக் கிருந்தன்று
கோலாற் கடாஅய்க் குறினும் புகலொல்லா
நோலா வுடம்பிற் கறிவு.

(நாலடி, 258)

976. பெறுவதொன் றின்றியும் பெற்றானே போலக்
கறுவுகொண் டேலாதார் மாட்டுங்—கறுவினாற்
கோத்தின்னா கூறி யுரையாக்காற் பேதைக்கு
நாத்தின்னு நல்ல சுனைத்து.

(,, 335)

969, 970. இவை சிலபிரதிகளிற் காணப்பெறவில்லை. **971.** 7 வெகுள்வும். **972.** 2 நின்றுழல்; 7 பேதைமையும். **973.** 1-2 பழியஞ்சா னைய; 8-9 கொண்டிருந்தவில்லஞ்சி; 12 யிம்மூவர், யிவைமூவர். **974.** 5 உரிமையிற். **975.** 9 கோலாய்க்; 12 புகலொவ்வா; 14-15 வுடம்பி னறிவு. **976.** 3 பெற்றாரே; 6 டல்லாதார்; 14 நன்கு; 15 சுவைத்து.

977. நல்லவை நாடொறு மெய்தா ரறஞ்செய்யார்
இல்லாதார்க் கியாதொன்று மீகலார்—எல்லாம்
இனியார்தோள் சேரா ரிசைபட வாழார்
முனியார்கொல் தாம்வாழும் நாள்.

(நாலடி, 338)

978. பன்றிக்கூழ்ப் பத்தரிற் றேமா வடித்தற்றால்
நன்றறியா மாந்தர்க் கறத்தா றுரைக்குங்காற்
குன்றின்மேற் கொட்டுந் தறிபோற் றலைதகர்ந்து
சென்றிசையா வாகுஞ் செவிக்கு.

(,, 257)

979. கொலைஞ ருலையேற்றித் தீமடுப்ப வாமை
நிலையறியா தந்நீர்ப் படிந்தாடி யற்றே
கொலைவல் பெருங்கூற்றம் கோட்பார்ப்ப வீண்டை
வலையகத்துச் செம்மாப்பார் மாண்பு.

(,, 331)

980. தெண்ணீர் பரந்து திரைசெறும் போய்க்கெட்ட
எண்ணெய்க்கொண் டீட்டற் கிவறுத லொக்கும்
பெண்மனம் பேதித் தொருப்படுப் பேனென்னும்
எண்ணி லொருவ னியல்பெண்ணு மாறே.

(வளையா.)

981. நீண்முகை கையாற் கிழித்தது மொக்குறு
மாண்வினைப் பாவை மறைந்தின்று கேட்குறிற்
பேணுது மன்பும் பிறந்துழிப் பேதுசெய்
தாணைப்பெண் ணைய வணைக்குறு மாறே.

(,,)

அதி. 89. புல்லறிவாண்மை

982. மறுமையொன் றுண்டோ மனப்பட்ட தெல்லாம்
பெறுமாறு செய்ம்மினென் பாரே—நறுநெய்யுட்
கட்டி யடையைக் களைவித்துக் கண்செரீஇ
இட்டிகை தீற்று பவர்.

(பழமொழி, 158)

983. நீர்த்தன் றொருவர் நெறியன்றிக் கொண்டக்காற்
போர்த்துத் தெருட்டல் பெரியார்க்கு மாகாதே
கூர்த்தநுண் கேள்வி யறிவுடையார்க் காயினும்
ஓர்த்த படுமே பறை.

(,, 195)

984. கல்லாதுங் கேளாதுங் கற்றா ரவைநடுவட்
சொல்லாடு வாரையு மஞ்சற்பாற்—றெல்லருவி

---

977. 5 இல்லாருக்; 14 தாம்வீழு. **978.** 12 றலைசிதர்ந்து. **979.** 11 கோள்பார்ப்ப; 12 வீண்ட. **980.** 2 (ப்)பரந்த; 4 போய்க்கொட்ட; 6 டாடற்; 6-7 டிட்ட விவறுத; 15 னியல்பென்று. **981.** 1 நீண்வினைக்; 4 மோக்குறும்; 8 கேட்டுறிற்; 11 பிறிந்துழிப்; 13-15 தாணைப் பெண்ணை யணைக்குறு. **982.** 1-2 மறுமையு முண்டோ; 10 யடையக்; 13 இட்டகை. **983.** 3 நெறியின்றிக்; 13 தூர்க்கப்; 13-14 போர்க்கப் படுமோ; 15 மறை. **984.** 1 கல்லாது; 5-6 சொல்லா வொருவரையு; 8 றெல்லருவி.

பாயுமலை நாட பரிசறிந் தாரொடு
தேவரு மாற்ற லிலர்.

(பழமொழி, 350)

985. நல்லவை கண்டக்கால் நாச்சுருட்டி நன் றுணராப்
புல்லவையுட் டம்மைப் புகழ்ந்துரைத்தல்—புல்லார்
புடைத்தறுக ணஞ்சுவா னில்லுள்வில் லேற்றி
இடைக்கலத் தெய்து விடல்.

(,, 249)

986. மானமும் நாணு மறியார் மதிமயங்கி
ஞான மறிவா ரிடைப்புக்குத் தாமிருந்து
ஞானம் வினாஅ யுரைக்கி னகையாகும்
யானைப்பற் காண்பான் புகல்.

(,, 298)

987. நற்கறி வில்லாரை நாட்டவு மாகாதே
சொற்குறி கொண்டு துடிப்பண் ணுறுத்ததுபோல்
வெற்பறைமேற் றாழும் விலங்கருவி நன்னாட
கற்பறிவு போகா கடை.

(,, 270)

988. சிறுகாலை யேதமக்குச் செல்வுழி வல்சி
இறுகிறுகத் தோட்கோப்புக் கொள்ளார்—இறுகிறுகிப்
பின்னறிவா மென் றுரைக்கும் பேதையார் கைகாட்டும்
பொன்னும் புளிவிளங்கா யாம்.

(நாலடி, 328)

989. தாமேயு மின்புறார் தக்கார்க்கு நன்றாற்றார்
ஏமஞ்சால் நன்னெறியுஞ் சேர்கலார்—தாமயங்கி
ஆக்கத்துட் டூங்கி யவத்தமே வாழ்நாளைப்
போக்குவார் புல்லறிவி னார்.

(,, 327)

990. வெறுமை யிடத்தும் விழுப்பிணிப் போதும்
மறுமை மனத்தரே யாகி—மறுமையை
ஐந்தை யனைத்தானு மாற்றிய காலத்துச்
சிந்தியார் சிற்றறிவி னார்.

(,, 329)

991. உளநாள் சிலவா லுயிர்க்கேம மின்றால்
பலர்மன்னுந் தூற்றும் பழியாற்—பலருள்ளுங்
கண்டாரோ டெல்லா நகாஅ தெவனொருவன்
தண்டித் தனிப்பகை கோள்.

(,, 324)

992. இடம்பட மெய்ஞ்ஞானங் கற்பினு மென்றும்
அடங்காதா ரென்று மடங்கார்—தடங்கண்ணாய்

---

985. 4 நன்றுணராப்; 9 படைத்தறுக; 13 இடைத்தகலத், இடைக் காலத். **986.** 6 மறியா; 8 தாமயங்கி; 12 னகையாகி. **987.** 1-2 நற்குறி யில்லாரை; 5 சொற்கொறி, சொற்குறிது; 13 கற்பறியும்; 14 மேகா. **989.** 4 நின்றாற்றார்; 5 எமஞ்சார், சேமஞ்சார். **990.** 9 யந்தை; 11 மாகிய. **991.** 1 உளதாஞ்; 4 மின்றாம். **992.** 2 நன்ஞானங்; 12 பெய்திடினும், பெய் யினும்.

உப்பொடு நெய்பால் தயிர்காயம் பெய்தடினும்
கைப்பறா பேய்ச்சுரையின் காய்.

(நாலடி, 116)

993. கற்றவுங் கண்ணகன்ற சாயலு மிற்பிறப்பும்
பக்கத்தார் பாராட்டப் பாடெய்துந் தாமுரைப்பின்
மைத்துனர் பல்கி மருந்திற் றணியாத
பித்தனென் றெள்ளப் படும்.

(,, 340)

994. வெல்வது வேண்டி வெகுண்டுரைக்கும் நோன்பியும்
இல்லது காமுற் றிருப்பானுங்—கல்வி
செவிக்குற்றம் பார்த்திருப் பானுமிம் மூவர்
உமிக்குற்றுக் கைவருந்து வார்.

(திரிகடு. 28)

995. அரும்பொனன் னூர்கோட்டி யார்வுற்றக் கண்ணுங்
கரும்புநின் பார்முன்னர் நாய்போற்—கரும்புலவர்
கொண்டொழிப வொன்றோ துயில்மடிப வல்லாக்கால்
விண்டுரைப்பர் வேறு விருந்து.

(தகடூர்.)

996. அந்தக னந்தகற் காறு சொலலொக்கும்
முந்துசெய் குற்றங் கெடுப்பான் முழுவதும்
நன்கறி வில்லா னறிவறி யாதவற்
கின்புறு வீட்டி னெறிசொல்லு மாறே.

(வளையா.)

அதி. 90. பகைத்திறந்தெரிதல்

997. எதிர்த்த பகையை யிளைதாய போழ்தே
கதித்துக் களைக முதிரா—தெதிர்த்து
நணிநிற்பச் செய்தவர் நண்பெலாந் தீர்க்கத்
தணிமரங் காடாவ தில்.

(பழமொழி, 390)

998. வன்பாட் டவர்பகை கொள்ளினு மேலையார்
புன்பாட் டவர்பகை கோடல் பயமின்றே
கண்பாட்ட பூங்காவிக் கானலந் தண்சேர்ப்ப
வெண்பாட்டம் வெள்ளந் தரும்.

(,, 71)

999. தழங்குரல் வானத்துத் தண்பெயல் பெற்றுங்
கிழங்குடைய வெல்லா முளைக்குமோ ராற்றான்
விழைந்தவரை வேறன் றிக் கொண்டொழுகல் வேண்டா
பழம்பகை நட்பாத லில். (,, 97)

---

993. 10 மல்கி; 14 றெண்ணப். **994.** 2 கொண்டு; 4 நோன்பிலியும்; 5 அல்லது; 10-11 பார்த்தே யிருப்பானிம்; 13 உமிக்குற்றிக். **995.** தகடூர் மாலை. 1-2 அரும்பென்னூர் முன்கோட்டி, அரும்பொன்னூர் முன்கோட்டி; 1-3 அரும்பன்னூர் முன்கொடிய ராயுற்றக்; 7 காய்போற்; 8 பெரும்புலவர்; 13 விண்டுரையா; 14 வேறோர். **996.** 1 அந்த; 3-4 காறுசொலல் யாதொக்கும்; 15 னெறிசெல்லு. **997.** 5 கதிர்த்துக்; 8 தெதிர்த்தால்; 10 செய்தலா, செய்பவர்; 14 காடாய; 14-15 காடாத லில். **999.** 3 தண்புயல்; 14-15 நட் பாவ தில்.

1000. அமர்நின்ற போழ்தின்க ணாற்றுவ ரேனும்
நிகரொன்றின் மேல்விடுத லேதம்—நிகரின்றி
வில்லொடுநே ரொத்த புருவத்தா யஃதன்றோ
கல்லொடு கையெறியு மாறு.

(பழமொழி, 382)

1001. ஆற்றப் பெரியார் பகைவேண்டிக் கொள்ளற்க
போற்றாது கொண்டரக்கன் போருளகப் பட்டானால்
நோற்ற பெருமை யுடையாருங் கூற்றம்
புறங்கொம்மை கொட்டினா ரில்.

(,, 126)

1002. முன்னலிந் தாற்ற முரண்கொண் டெழுந்தாரைப்
பின்னலிது மென்றுரைத்தல் பேதைமையே—பின்னின்று
காம்பன்ன தோளி கலங்கக் கடித்தோடும்
பாம்புபற் கொள்வாரோ வில்.

(,, 148)

1003. பொருந்தா தவரைப் பொருதட்டக் கண்ணும்
இருந்தமையா ராகி யிறப்ப வெகுடல்
விரிந்தருவி வீழ்தரும் வெற்ப வதுவே
அரிந்தரிகால் நீர்ப்படுக்கு மாறு.

(,, 281)

1004. உற்றதற் கெல்லா முரஞ்செய்ய வேண்டுமோ
கற்றறிந்தார் தம்மை வெகுளாமற் காப்பதே
நெற்செய்யப் புற்றேய்ந்தாற் போல நெடும்பகை
தற்செய்யத் தானே கெடும்.

(,, 83)

1005. மிக்குடைய ராகி மிகமதிக்கப் பட்டாரை
ஒற்கப் படமுயற லென்ற விழுக்காகும்
நற்கெளி தாகி விடினும் நளிவரைமேற்
கற்கிள்ளிக் கையுய்ந்தா ரில்.

(,, 36)

1006. இயற்பகை வெல்குறுவா னேமாப்ப முன்னே
அயற்பகை தூண்டி விடுத்தோர்—நயத்தாற்
கறுவழுங்கிக் கைக்கெளிதாச் செய்க வதுவே
சிறுகுரங்கின் கையாற் றுழா.

(,, 51)

1007. நிரம்பி நிரையத்தைக் கண்டந் நிரையம்
வரம்பில் பெரியானும் புக்கான்—இரங்கார்
கொடியார மார்ப குடிகெட வந்தால்
அடிகெடமன் றாடி விடல்.

(,, 103)

1000. 11 புருரத்தா. **1001**. 6-7 கொண்டான் பொருளகப்; 8 பட்டானா. **1002**. 7 பேதைதமை; 8 மின்னின்று. **1003**. 3 பொருந்தட்டக்; 5-7 இருந்தமை யாரா விறப்ப; 13 அரிந்தரிக்கால். **1004**. 1 உற்றறி; 3 முரஞ்செயல். **1005**. 5 ஒக்கப்; 6 படமுடையற; 8 விழுக்காடு; 12 நனி வரைமேற். **1006**. 2 வெஃகுறுவா. **1007**. 3 கண்டிந்; 9 கடியார.

1008. எரியுந் தீத்திர ளெட்டுணை யாயினுங்
கரியச் சுட்டிடுங் காந்திக் கனலுமேல்
தெரியிற் றொல்பகை தான்சிறி தாயினும்
விரியப் பெற்றிடின் வென்றிடு கிற்குமே.

(சூளா. சீய. 71)

1009. முட்கொ ணச்சு மரமுளை யாகவே
உட்க நீக்கி னுகிரினும் நீக்கலாம்
வட்க நீண்டதற் பின்மழுக் கொள்ளினுங்
கட்கொ டாமன்ன யார்களை கிற்பவே.

(,, 72)

அதி. 91. உட்பகை

1010. தலைமை கருதுந் தகையாரை வேந்தன்
நிலைமையா னேர்செய் திருத்தல்—மலைமிசைக்
காம்பனுக்கு மென்றோளா யஃதாலவ் வோரறையுட்
பாம்போ டுடனுறையு மாறு.

(பழமொழி, 349)

1011. கண்ணின் மணியேபோற் காதலராய் நட்டாரும்
உண்ணுந் துணையு முளராய்ப் பிறராவர்
எண்ணி யுயிர்கொள்வா னென்று திரியினும்
உண்ணுந் துணைக்காக்குங் கூற்று.

(,, 89)

1012. வெள்ளம் பகைவரினும் வேறிடத்தார் செய்வதென்
கள்ள முடைத்தாகிச் சார்ந்தார் கழிநட்புப்
புள்ளொலிப் பொய்கைப் புனலூர வஃதன்றே
உள்ளில்லத் துண்ட தனிசு.

(,, 98)

1013. இம்மைப் பழியு மறுமைக்குப் பாவமுந்
தம்மைப் பிரியார் தமர்போ லடைந்தாரிற்
செம்மைப் பகைகொண்டு சேராதார் தீயரோ
மைம்மைப்பின் நன்று குருடு.

(,, 188)

1014. தொழுததங் கையி னுள்ளுந் துறுமுடி யகத்துஞ் சோர
அழுதகண் ணீரி னுள்ளு மணிகலத் தகத்து மாய்ந்து
பழுதுகண் ணரிந்து கொல்லும் படையுட னடங்கும் பற்று
தொழிகயார் கண்ணுந் தேற்றந் தெளிகுற்றார் விளிகுற் றாரே.

(சிந்தா. 1891)

1015. தோய்தகை மகளிர்த் தோயின் மெய்யணி நீக்கித் தூய்நீர்
ஆய்முது மகளிர் தம்மா லரிறபத் திமிரி யாட்டி

1008. 2-3 தீத்திற ளெட்டுணை; 14 பெற்றுடன்; 15 வேறிடு. **1009.** 8 கொல்லலாம்; 10 நீண்டதன்; 12 தன்னினுங்; 14 டார்மன்ன. **1010.** 6 நேர்செய்; 11-12 யஃதாலல் வோரறையுட். **1011.** 3 காதலாய்; 4 நட்டானும்; 5 உண்ணுந்; 7-8 (ம்)பிறராகி நிற்பரால். **1012.** 2 பலவரினும்; 3-5 வேறிடத்தாற் சென்றுருக் குள்ள; 8 கணட்புப்; 13-14 உள்ளில்தனு வுண்ட. **1013.** 6 பரியார், பிரியா; 13 மிமைப்பினின். **1014.** 10 மருங்கலத்; 13 பழுதுதண். **1015.** 3 தொய்யின்; 6 தூநீர்; 10 லரிப்பறத்; 15 யார்க்கு; 19 தாநவு, தானல.

வெய்திறக் தோளி னார்க்கு வெண்டுகில் மாலை சாந்தந்
தாய்நல கலங்கள் சேர்த்தித் தடமுலை தோய்க வென்றான்.
(சிந்தா. 1892)

1016. பகைவ ருள்ளமும் பாம்பின் படர்ச்சியும்
வகைசெய் மேகலை மங்கையர் நெஞ்சமும்
மிகைசெல் மேகத்து மின்னுஞ்செந் நில்லை
புகையும் வெயினீர் போற்றுபு சென்மினே.
(,, 1816)

அதி. 92. பெரியாரைப் பிழையாமை

1017. மன்னவ னாணைக்கீழ் மற்றையார் மீக்கூற்றம்
என்ன வகையாற் செயப்பெறுப—புன்னைப்
பரப்புநீர் தாஅம் படுகடற்றண் சேர்ப்ப
மரத்தின்கீ ழாகா மரம்.
(பழமொழி, 311)

1018. வெஞ்சின மன்னவன் வேண்டாத செய்யினும்
நெஞ்சத்துக் கொள்வ சிறிதுஞ் செயல்வேண்டா
என்செய் தகப்பட்டக் கண்ணு மெடுப்புபவோ
துஞ்சு புலியைத் துயில்.
(,, 33)

1019. தாமேயுந் தம்மைப் புறந்தர வாற்றாதார்
வாமான்றேர் மன்னரைக் காய்வ தெவன்கொலோ
ஆமா வுகளு மணிவரை வெற்பகேள்
ஏமாரார் கோங்கேறி னார்.
(,, 341)

1020. இடுகுடைத்தேர் மன்ன ரெமக்கமையு மென்று
கடிதவர் காதலிப்பத் தாங்காதல் கொண்டு
முடித லெனைத்து முணரா முயறல்
கடிய கனைந்து விடல்.
(,, 309)

1021. உரைத்தவர் நாவோ பருந்தெறியா தென்று
சிலைத்தெழுந்து செம்மாப் பவரே—மலைத்தால்
இழைத்த திறவா தவரைக் கவற்றிப்
பலிப்புறத் துண்ப ருணா.
(,, 176)

1022. எல்லாத் திறத்து மிறப்பப் பெரியாரைக்
கல்லாத் துணையார் கயப்பித்தல்—சொல்லின்
நிறைந்தார் வளையினா யஃதா லெருக்கு
மறைந்தியானை காய்த்தி விடல். (,, 376)

1016. 9 மிமைசெல், மிகைசெய்; 11 மின்னலு; 11-12 மின்னுஞ் சென்னீணிலாப்; 15 போற்றுவ. **1017.** 10 தாவும், காஅம். **1018.** 3 வேண்டாது; 5 நெஞ்சகத்துக்; 12 மெழுப்புபவோ. **1019.** 8 தெவன் கொலாம்; 13 எமாறார். **1020.** 4 மென்றுங்; 5 கடிதவர்க்; 7 தாங்கை தல்; 10 லனைத்து; 11 முணரார்; 13 கடிப, கடிவை; 14 களைந்து. **1021.** 4 தொன்று; 11 திவரைக்; 13 புலிப்புறத். **1022.** 9 அறைந்தார்; 12 லெருக்க; 13 மிறைந்தியாலை; 14 காய்து.

1023. தீயன வல்ல செயினுந் திறல்வேந்தன்
காய்வன செய்தொழுகார் கற்றறிந்தார்—காயும்
புலிமுன்னர்ப் புல்வாய்க்குப் போக்கி லதுவே
வலிமுன்னர் வைப்பார மில்.

(பழமொழி, 234)

1024. முன்னு மொருகாற் பிழைப்பான்ற னாற்றவும்
பின்னும் பிழைப்பப் பொறுப்பவோ—இன்னிசை
யாழின்வண் டார்க்கும் புனலூர ஈனுமோ
வாழை யிருகாற் குலை.

(„ 221)

1025. மெய்ம்மையே நின்று மிகநோக்கப் பட்டவர்
கைம்மேலே நின்று கறப்பன செய்தொழுகிப்
பொய்ம்மேலே கொள்ளி னிறைவற்கொண் டூர்குறைப்பார்
தம்மேலே வீழ்ப் பனை.

(„ 201)

1026. உறாஅ வகையது செய்தாரை வேந்தன்
பொறாஅன் போலப் பொறுத்தால்—பொறாஅமை
மென்மேலுஞ் செய்து விடுத லதுவன்றே
கூன்மே லெழுந்த குரு.

(„ 305)

1027. நெறியா லுணராது நீர்மையு மின்றிச்
சிறியா னெளியானென் று—பெரியானைத்
தங்கணேர் வைத்துத் தகவல்ல கூறுதல்
திங்களை நாய்குரைத் தற்று.

(„ 149)

1028. சீர்த்தகு மன்னர் சிறந்தனைத்துங் கெட்டாலும்
நேர்த்துரைத் தெள்ளார் நிலைநோக்கிச்—சீர்த்த
கிளையின்றிப் போஒய்த் தனித்தாயக் கண்ணும்
இளைதென்று பாம்பிகழ்வா ரில்.

(„ 383)

1029. வென்றடு கிற்பாரை வேர்ப்பித் தவர்காய்வ
தொன்றொடு நின்ற சிறியார் பலசெய்தல்
குன்றொடு தேங்குளாம் வெற்ப வதுபெரிது
நன்றொடு வந்ததொன் றன்று.

(„ 65)

1030. பொறுப்பரென் றெண்ணிப் புரைதீர்ந்தார் மாட்டும்
வெறுப்பன செய்யாமை வேண்டும்—வெறுத்தபின்

1023. இது சில பிரதிகளில் இல்லை; ஆனால் இதற்குரிய எண்ணும் காணப்பெறவில்லை. 15 யில். **1024**. 1 முன்ன; 4 னாற்றவும், னாற்றவும்; 6 பிழைப்ப; 14 பலகாற். **1025**. 11 னிறையவர்கொன்; 11-12 னிறைவர்கொன் டூர்க்குறைப்பர்; 13 தம்யாவே. **1026**. 2 வகைசெய்து. **1027**. 6 னெளியரா; 9 தங்கண்மேல். **1028**. 3 சிறந்தனைத்தங்; 5 நேர்த்துறைத்; 6 தெள்ளா; 7 நிலநோக்கிச்; 10-11 போஒ யணித்தாயக். **1029**. 4 தவர் காப்ப. **1030**. 13 பேர்த்தலால்.

ஆர்க்கு மருவி யணிமலை நன்னாட
பேர்த்தரல் யார்க்கு மரிது.

(நாலடி, 161)

1031. விரிநிற நாகம் விடருள தேனும்
உருமின் கடுஞ்சினம் சேணின்று முட்கும்
அருமை யுடைய வரண்சேர்ந்து முய்யார்
பெருமை யுடையார் செறின்.

(,, 164)

1032. அவமதிப்பு மான்ற மதிப்பு மிரண்டு
மிகன்மக்க ளான்மதிக்கற் பால—நயமுணராக்
கையறியா மாக்க ளிழிப்பு மெடுத்தேத்தும்
வையார் வடித்தநூ லார்.

(,, 163)

1033. எம்மை யறிந்திலி ரெம்போல்வா ரில்லென்று
தம்மைத்தாங் கொள்வது கோளன்று—தம்மை
அரியரா நோக்கி யறனறியுஞ் சான்றோர்
பெரியராக் கொள்வது கோள்.

(,, 165)

1034. பொன்னே கொடுத்தும் புணர்தற் கரியாரைக்
கொன்னே தலைக்கூடப் பெற்றிருந்தும்—அன்னோ
பயமில் பொழுதாகக் கழிப்பரே நல்ல
நயமி லறிவி னவர்.

(,, 162)

1035. அருளு மேலர சாக்குமன் காயுமேல்
வெருளச் சுட்டிடும் வேந்தனு மாதெய்வம்
அருளி மற்றவை வாழ்த்தினும் வையினும்
அருளி யாக்க லழித்தலங் காபவோ.

(சிந்நா. 247)

1036. தன்னை யாக்கிய தார்ப்பொலி வேந்தனைப்
பின்னை வௌவிற் பிறழ்ந்திடும் பூமகள்
அன்ன வன்வழிச் செல்லினிம் மண்மிசைப்
பின்னைத் தன்குலம் பேர்க்குந ரில்லையே.

(,, 245)

1037. பிறையது வளரத் தானும் வளர்ந்துடன் பெருகிப் பின்னாட்
குறைபடு மதியந் தேயக் குறுமுயல் தேய்வ தேபோல்
இறைவனைத் தன்னை யாக்கி யவன்வழி யொழுகி னென்று
நிறைமதி யிருளைப் போழு நெடும்புகழ் விளக்கு மன்றே.

(,, 254)

1031. 1 விரிசில. **1032**. 5 மிகைமக்க; 10 மக்க. **1033**. 9 அறியாரை. **1034**. 11 கழிப்பவே; 15 லனார். **1035**. 7 வேந்தனு; 9-10 அருளின் மற்றது; 9-12 இருளி மற்றவை வையினும் வாழ்த்தினும்; 12 வைகினும்; 16 காபவே, காப்பவோ. **1036**. 9 மன்ன; 10-11 வவ்வழிச் சேறலிம்; 11 செல்லினு. **1037**. 6 பின்னைக்; 17-18 யொழுக லென்று; 18 னின்று.

1038. யாவ ராயினும் நால்வரைப் பின்னிடின்
தேவ ரென்பது தேறுமிவ் வையகம்
காவல் மன்னவர் காய்வன சிந்தியார்
நாவி னும்முரை யார்நவை யஞ்சுவார்.

(சிந்நா. 249)

1039. தீண்டி னார்தமைத் தீச்சுடு மன்னர்தீ
ஈண்டு தங்கிளை யோடு மெரித்திடும்
வேண்டி னின்னமு தாநஞ்சு மாதலான்
மாண்ட தன்றுநின் வாய்மொழித் தெய்வமே.

(,, 250)

அதி. 93. பொதுமகளிர்*

1040. அங்கண் விசும்பி னமரர் தொழப்படுஞ்
செங்கண்மா லாயினு மாகமன்—றங்கைக்
கொடுப்பதொன் றில்லாரைக் கொய்தளி ரன்னார்
விடுப்பர்தங் கையாற் றொழுது.

(நாலடி, 373)

1041. உள்ள மொருவ னுழையதா வொண்ணுதலார்
கள்ளத்தாற் செய்யுங் கருத்தெல்லாம்—தெள்ளி
அறிந்த விடத்து மறியாராம் பாவஞ்
செறிந்த வுடம்பி னவர்.

(,, 380)

1042. ஏமாந்த போழ்தி னினியார்போ னின்றாய்த்
தாமார்ந்த போழ்தே தகர்க்கோடா மாணேக்கிற்
றங்நெறிப் பெண்டிர் தடமுலை சேராரே
செந்நெறிச் சேர்துமென் பார்.

(,, 378)

1043. ஊறுசெய் நெஞ்சந்தம் முள்ளடக்கி யொண்ணுதலார்
தேற மொழிந்த மொழிகேட்டுத்—தேறி
எமரென்று கொள்வாருங் கொள்பவே யார்க்குந்
தமரல்லர் தம்முடம்பி னார்.

(,, 379)

1044. யாரொடு யாழ்நெலி கோனில வார்கொடிப்
பாரொடு பத்தினி மார்போ லொழுகென்று
கூறினள் கூத்தி முதிர்ந்தாள் மகட்கிவை
வேறோ ரிடத்து வெளிப்பட நன்றாம்.

(வளையா.)

1045. ஆய்குராங் கஞ்சிறை வண்டினம் போல்கென்று
பாயிர மின்றிப் பயிற்றி மொழிந்தனள்
மேவரும் வான்பொருள் தந்துநின் தோணம்பி
யாவ ரடைந்தவர்க் கவையும் புரைப. (,,)

1038. 7 தேறினிவ். 1039. 11 தஞ்சுடு. * வரைவின் மகளிர். 1040. 7 மாகமற்; 13 விடுப்பதாங். 1041. 3 னுழைதா. 1042. 4 றின்னராய்த்; 7 தகாததோ; 8 மாநோக்கிற். 1043. 3 மூள்ளட (வொ); 9 யமரென்று; 13 தமரல்ல. 1044. 7 யாம்போ, மார்போ; 8 லெழுமென்று; 9 கூறினன்; 10 கூத்தின்; 12 மகட்கவை; 15 வெளிப்படல்; 16 நன்றும். 1045. 1 நாய்குராங்; 4 போல்கென்றும்; 6 மன்றிப்; 14-16 ரொருவ ரடைந்தவ ரெல்லாம்.

1046. வாரி பெருகப் பெருகிய காதலை
வாரி சுருங்கச் சுருங்கி விடுதலின்
மாரி பெருகப் பெருகி யறவறாம்
வார்புன லாற்றின் வகையும் புரைய.

(வளையா.)

1047. எங்ஙன மாகிய திப்பொரு ளப்பொருட்
கங்ஙன மாகிய வன்பின னாதலின்
எங்ஙனம் பட்டனன் பாண்மகன் பாண்மகற்
கங்ஙன மாகிய யாழும் புரைய.

(,,)

1048. கரணம் பலசெய்து கையுற் றவர்கட்
கரண மெனுமில மாற்றிற் கலந்து
திரணி யுபாயத்திற் றிண்பொருள் கோடற்
கரணி ஞெலிகோ லமைவர வொப்ப.

(,,)

1049. நாடொறு நாடொறு நந்திய காதலை
நாடொறு நாடொறு நைய வொழுகலின்
நாடொறு நாடொறு நந்தி யுயர்வெய்தி
நாடொறுந் தேயும் நகைமதி யொப்ப.

(,,)

1050. வனப்பில ராயினும் வன்மையி லோரை
நினைத்தவர் மேவா நிற்பமைக் காவர்தாங்
கனைத்துடன் வண்டொடு தேனின மார்ப்பப்
புனத்திடைப் பூத்த பூங்கொடி யொப்ப.

(,,)

1051. தங்கட் பிறந்த கழியன்பி னோர்களை
வன்கண்மை செய்து வலிய விடுதலின்
இன்பொரு ளேற்றி யொழுகின்ற வாணிகர்க்
கங்கட் பரப்பகத் தாழ்கல மொப்ப.

(,,)

1052. ஒத்த பொருளா னுறுதிசெய் வார்களை
யொத்திறத் தானும் வழிபட் டொழுகலிற்
பைத்தகல் வல்குற்பொற் பாவையி னல்லவர்
பத்தினிப் பெண்டிர் படியும் புரைய.

(,,)

1053. வீபொரு ளானை யகன்று பிறனுமோர்
மாபொரு ளான்பக்கம் மாண நயத்தலின்
மேய்புலம் புல்லற மற்றோர் புலம்புகு
மாவும் புரைய மனையன்ன கண்ணார்.

(,,)

1046. 12 யறலறும். **1047.** 2-3 மாதிப் பொரு. **1048.** 3 கைகற்; 4 றவர்கண்ட; 6-8 மெனுமில்ல ராறுதிறறகறகு, மெனுமில ராற்றிறகாது; 10 யும் பாயத்திற். **1049.** 12 யுளைவெய்தி. **1050.** இது சில பிரதிகளில் இல்லை. 1 வனப்பின; 3 வண்மையி; 7-8 நிலைமைக் கவர்நங்; 8 காவாதா; 9 கனைத்துடன்; 14 பூத்ததோர். **1051.** 7 வழிய; 9-10 பொங்கு பொருளேற்றி; 16 மெறிப்ப. **1052.** 10 வல்குற்; 11 பாவையி; 15 படிவம். **1053.** இதன்பின் 'நாயும் போல்வர்' (1057). 9 மேய்புறம்.

1054. நுண்பொரு ளானை நுகர்ந்திட்டு வான்பொருள்
நன்குடை யானை நயந்தனர் கோடலின்
வம்பிள மென்முலை வாணெடுங் கண்ணவர்
கொம்பிடை வாழுங் குரங்கும் புரைப.

(வளையா.)

1055. முருக்கலர் போற்சிவந் தொள்ளிய ரேனும்
பருக்காடில்லவர் பக்க நினையார்
அருப்பிள மென்முலை யஞ்சொ லவர்தாம்
வரிச்சிறை வண்டின் வகையும் புரைப.

(,,)

1056. மக்கட் பயந்து மனையற மாற்றுதல்
தக்க தறிந்தார் தலைமைக் குணமென்ப
வைத்தா வல்குற் படிற்றுரை யாரொடு
துய்த்துக் கழிப்பது தோற்றமொன் றின்றே.

(,,)

1057. நாயும் போல்வர்பல் லெச்சிலு நச்சலால்
ஈயும் போல்வர்செய் நன்றி சிதைத்தலால்
நோயும் போல்வர் நுகர்தற் கருமையால்
வேயும் போல்வரிவ் வேனெடுங் கண்ணினார்.

(சாந்தி.)

1058. தோளு மென்முலை யும்மல்குற் பாரமும்
நாளு நாளு நலின்று பருகிய
கேள்வன் மார்க்கும் பகைஞர்க்கு மொத்தலால்
வாளும் போல்வரிவ் வாணெடுங் கண்ணினார்.

(,,)

1059. அன்பு நூலாக வின்சொ லலர்தொடுத் தமைந்த காதல்
இன்பஞ்செய் காமச் சாந்திற் கைபுனைந் தேற்ற மாலை
நன்பகற் சூட்டி விள்ளா தொழுகினும் நங்கை மார்க்குப்
பின்செலும் பிறர்க ணுள்ளம் பிணையனார்க் கடிய தொன்றே.

(சிந்தா. 1596)

1060. ஆசை யல்குற் பெரியாரை யருளு மிடையுஞ் சிறியாரைக்
கூட மொழியும் புருவமுங் குழல மாகி யிருப்பாரை
வாசக் குழலு மலர்க்கண்ணு மனமுங் கரிய மடவாரைப்
பூசல் பெருக்க வல்லாரைப் பொருந்தல் வாழி மடநெஞ்சே.

(நாரத.)

அதி. 94. கள்ளுண்ணாமை

1061. மாணாப் பகைவரை மாறொறாக் கல்லாதார்
பேணு துரைக்கு முரைகேட் டுவந்ததுபோல்

1054. 1 நொய்ம்; 7 நயத்துனர், நயந்தன; 9 வம்பின; 12 கண்ணியர். **1055.** 5 பருக்காட்; 6 டிலவவர்; 7 மதக; 13 வகைச்சிறை. **1056.** 11 படித்துறை; 14 களிப்பது; 15 தோற்றமின். **1057.** 2-3 போல்வர் பலரெச்சில்; 6 போல்வர்நெய்; 10-12 போல்வர்கை நுண்பொருள் கொள்கலால்; 13 வீயும்; 14 போல்வரவ். **1058.** 2-3 மென்முலையு மலர்க்குழற்; 8 பரிகிலாக்; 14 போல்வரவ். **1059.** 11 தியற்றி; 20 பிறர்கா; 22 பிணையனார்; 23 குடைய. **1060.** சாந்திபுராணம். 9 புரூரமுமே. **1061.** 1 மாணப்; 6 துரைக்கு; 9 ஊனுநர்த்; 12 கண்ணினைக்.

ஊணார்ந் துதவுவதொன் றில்லெனினுங் கள்ளினைக்
காணாக் களிக்குங் களி.

(பழமொழி, 256)

1062. கிளைஞர்க் குதவாதான் செல்வமும் பைங்கூழ்
விளைவின்கட் போற்றா னுழவும்—இளையனாய்க்
கள்ளுண்டு வாழ்வான் குடிமையு மிம்மூன்றும்
உள்ளபோன் றில்லாப் பொருள்.

(திரிகடு. 59)

1063. ஒளியு மொளிசான்ற செய்கையுஞ் சான்றோர்
தெளிவுடைய னென்றுரைக்குந் தேசுங்—களியென்னுங்
கட்டுரையாற் கோதா படுமே லிவையெல்லாம்
விட்டொழியும் வேறாய் விரைந்து.

(அறநெறி. 145)

1064. உள்ளமொழி செய்கைகளி னொன்றியுல கேத்துந்
தள்ளரிய தன்மைவழி நிற்றலுறு நல்லீர்
எள்ளுநர்கள் தன்மையிது நிற்கவிடர் செய்யுங்
கள்ளுமுணல் குற்றங் கடைப்பிடிமி னென்றான்.

(சிந்தா. ?)

1065. மாலைப் பந்து மாலையு மேந்தி மதுவார்பூஞ்
சோலை மஞ்ஞைச் சூழ்வளை யார்தோள் விளையாடி
ஞாலங் காக்கு மன்னவ ராவார் நறவுண்ணாச்
சீலங் காக்குஞ் சிற்றுப கார முடையாரே.

(,, 2928)

1066. தன்னைத்தா னுணர்ந்தி ருந்த தகையது பிறவி யென்ப
தென்னத்தா மறையு மற்றைத் துறைகளு மிசைப்ப தெல்லா
முன்னைத்தான் றன்னை யோரான் முடையெழு மழுக்கின் மேலே
பின்னைத்தான் பெறுவ தம்மா நறவுண்டு திகைக்கும் பித்தே.

(இராமாவ. கிட்கிந்தைப். 92)

1067. செற்றதும் பகைஞர் நட்டார் செய்தபே ருதவி தானுங்
கற்றதுங் கண்கூ டாகக் கண்டதுங் கரையி லாவிற்
சொற்றதும் பாவம் வந்து தொடர்ந்ததும் படர்ந்த துன்ப
முற்றது முணரா ராயி னுறுதிவே றிதனி னுண்டோ.

(,, 94)

1068. வஞ்சமுங் களவும் பொய்யு மயக்கமும் வரம்பில் கொட்புந்
தஞ்சமென் றோரை நீக்குந் தன்மையுங் களிப்புந் தாங்கும்
வஞ்சமும் நன்குந் நீங்குங் கள்ளினால் மயக்கல் போல
நஞ்சமுங் கொல்வ தல்லால் நரகினை நல்கா தன்றே.

(,, 95)

அதி. 95. சூது

1069. பாரதத் துள்ளும் பணையந்தந் தாயமா
ஈரைம் பதின்மரும் போரெதிர்ந் தைவரொ

1062. 1 கிளைகட்; 8 இளையானாய்க். **1063.** 5 தெளிவுடையா; 6 ரென் றுரைக்குந், னின்றுரைக்குந்; 10. கோதப், கோதுப். **1064.** 3 னொன் றமுல; 4 கத்துங்; 6 தண்மைவிழி. **1065.** 7 மஞ்ஞை; 18-19 சிற்றுக ராய. **1066.** 16 முறையெழு; 19 பின்னைத்தாம்; 24 மாதோ, பித்தோ. **1067.** 8-9 கண்கொ ளாத. **1068.** 10 தண்மையுங்; 12 தாக்கும்; 13-14 வஞ்சமே நணுகுங்; 24 தன்றோ. **1069.** 4 தாரமா; 13 காதலொ.

டேதில ராகி யிடைவிண்டா ராதலாற்
காதலரொ டாடார் கவறு.

(பழமொழி, 52)

1070. நட்டா ரிடுக்கண் தனிகாண்டல் நற்கின்னா
ஒட்டார் பெருமிதங் காண்டல் பெரிதின்னா
கட்டிலா மூதூ ருறையின்னா வாங்கின்னா
நட்ட கவற்றினாற் சூது.

(இன்னா. 26)

1071. புலைமயக்கம் வேண்டிற் பொருட்பெண்டிர்த் தோயல்
கலமயக்கங் கள்ளுண்டு வாழ்தல்—சொலைமுனிந்து
பொய்மயக்கஞ் சூதின்கட் டங்குத லிம்மூன்றும்
நன்மையி லாளர் தொழில்.

(திரிகடு. 39)

1072. உருவழிக்கு முண்மை நலனழிக்கும் வண்மைத்
திருவழிக்கு மானஞ் சிதைக்கும்—ஒருவ
ரொருவரோ டன்பழிக்கு மொன்றலாச் சூது
பொருவரோ தக்கார் புரிந்து.

(பாரதம்.)

1073. முன்னர் விளையாடி முட்டுவார் முட்டினால்
தன்மை திரிந்து சலந்தோன் றும்—பின்னர்
மிகாதோ வெகுளி வெகுண்டாலச் சூது
தகாதோ தருவதோ தான்.

(”)

1074. பிறன்றாரம் வேட்டல் பிழைப்பிலார்ச் சீறல்
அறன்கெட ஞயமே சூழ்தல்—மறந்தேயுந்
தீநிலத்தார் சொற்கேட்டல் தீச்சூ திவைகண்டாய்
மேனிலத்தார் கேட்டுக்கு வித்து.

(”)

1075. ஓதலு மோதி யுணர்தலுஞ் சான்றோரால்
மேதை யெனப்படு மேன்மையுஞ்—சூது
பொருமென் னுஞ் சொல்லினாற் புல்லப் படுமேல்
இருளா மொருங்கே யிவை.

(அறநெறி. 148)

1076. சூதர் கழக மரவ மறுக்களம்
பேதைக ளல்லார் புகாஅர் புகுபவேல்
ஏதம் பலவுந் தரும்.

(ஆசார. 98)

1077. பொய்யொடு மிடைந்தபொரு ளாசையுரு ளாய
மைபடு வினைத்துகள் வழங்குநெறி மாயஞ்

1070. 3 நனிகாண்டல், நனிகண்டல்; 7 கண்டல்; 11 ருறையின்னா. **1071.** 4 தோய்தல்; 5 கலைமயக்கம்; 8 தொலைமுனிந்து, கொலைமுனிந்து. **1072.** 2 முன்னை; 11 மொன்றலாற்; 14 தக்கோர். **1073.** 7 சலத்தொன்றும்; 8 பின்னை; 11 வெண்டாலச். **1074.** 6 ஞய்மேய; 8 மறந்தோயுந். **1075.** 7 மேதையுஞ்; 12 படுமே. **1076.** 3-4 மரவமா ருக்களம்; 4 மருள்களம்; 8 புகுவவேல். **1077.** 3 ளானகையு; 6-7 வினைக்கண மயங்குநெறி; 8 யாயஞ்; 14 நுனித்தல்கவ.

செய்தபொருள் பெய்தகலஞ் செம்மைசுடு செந்தீக்
கைதவ நுனித்தகவ ருடலொழி கென்றான்.

(சிந்தா. 2873)

அதி. 96. குடிப்பிறப்பு*

1078. சென்ற புகழ்செல்வ மீக்கூற்றஞ் செவ்வினை
நின்ற நெறிகல்வி வள்ளன்மை—ஒன்றாம்
அளிவந்தார் பூங்கோதா யாறு மறையின்
வழிவந்தார் கண்ணே வனப்பு.

(ஏலாதி, 1)

1079. ஈட்டிய வொண்பொரு ளில்லெனினு மொப்புர
வாற்றாங் குடிப்பிறந்த சான்றவர்—ஆற்றவும்
போற்றப் படாதாகிப் புல்லின்றி மேயினும்
ஏற்றாக்கன் றேறாய் விடும்.

(பழமொழி, 217)

1080. ஒருமொருவ ரொருவர்தம் முள்ளத்தைத்
தேருந் திறமரிதாற் றேமொழி இ—ஆருங்
குலக்குல வண்ணத்த ராகுப வாங்கே
புலப்புல வண்ணத்த புள்.

(,, 340)

1081. கழகத்தான் வந்த பொருள்கா முறாமை
பழகினும் பார்ப்பாரைத் தீப்போ லொழுகல்
உழவின்கட் காமுற்று வாழ்தலிம் மூன்றும்
அழகென்ப வேளாண் குடிக்கு.

(திரிகடு. 42)

1082. கயவரைக் கையிகந்து வாழ்தல் நயவரை
நள்ளிருளுங் கைவிடார் நட்டொழுகல் தெள்ளி
வடுவான வாராமற் காத்தலிம் மூன்றுங்
குடிமாசி லார்க்கே யுள.

(,, 77)

1083. அலந்தார்க்கொன் றீந்த புகழுந் துளங்கினுந்
தங்குடிமை குன்றாத் தகைமையும் அன்போடி
நாணுளும் நட்டார்ப் பெருக்கமு மிம்மூன்றுங்
கேள்வியு ளெல்லாந் தலை.

(,, 41)

1084. இருக்கை யெழலு மெதிர்செலவு மேனை
விடுப்ப வொழிதலோ டின்ன—குடிப்பிறந்தார்
குன்றா வொழுக்கமாக் கொண்டார் கயவரோ
டொன்றா வுணரற்பாற் றன்று.

(நாலடி, 143)

---

* குடிமை. **1078**. 4 சேவகம்; 6 நிறைகல்வி; 8 என்றும். **1079**. 4 மேற்புற; 5-6 வாற்று மனைப்பிறந்த; 10 படரொகிப். **1080**. 7 றேமொழி. **1081**. 10 காமுற; 11 வாழ்தலிவை. **1082**. 2 கையிகழ்ந்து; 8 எள்ளி. **1083**. 1 அலந்தாற்கொன்.

1085. நல்லவை செய்யி னியல்பாகுந் தீயவை
பல்லவர் தூற்றும் பழியாகும்—எல்லாம்
உணருங் குடிப்பிறப்பி னூதிய மென்னோ
புணரு மொருவற் கெனின்.

(நாலடி, 144)

1086. ஒருபுடை பாம்பு கொளினு மொருபுடை
அங்கண்மா ஞாலம் விளக்குறூஉந்—திங்கள்போற்
செல்லாமை செவ்வனேர் நிற்பினு மொப்புரவிற்
கொல்கார் குடிப்பிறந் தார்.

(,, 148)

1087. இனநன்மை யின்சொலொன் றீதன்மற் றேனை
மனநன்மை யென்றிவை யெல்லாங்—கனமணி
முத்தோ டிமைக்கு முழங்குவரித் தண்சேர்ப்ப
இற்பிறந்தார் கண்ணே யுள.

(,, 146)

1088. கடித்துக் கரும்பினைக் கண்டகர நூறி
இடித்துநீர் கொள்ளினு மின்சுவைத்தே யாகும்
வடுப்பட வைதிறந்தக் கண்ணுங் குடிப்பிறந்தார்
கூறார்தம் வாயிற் சிதைந்து.

(,, 156)

1089. கல்லாமை யச்சங் கயவர் தொழிலச்சஞ்
சொல்லாமை யுள்ளுமோர் சோர்வச்சம்—எல்லாம்
இரப்பார்க்கொன் றீயாமை யச்ச மரத்தாரிம்
மாணாக் குடிப்பிறந் தார்.

(,, 145)

அதி. 97. மானம்

1090. இம்மையு நன்றா மியனெறியுங் கைவிடா
தும்மையும் நல்ல பயத்தலால்—செம்மையின்
நானங் கமழுங் கதுப்பினாய் நன்றேகாண்
மான முடையார் மதிப்பு.

(நாலடி, 294)

1091. திருமதுகை யாகத் திறனில்லார் செய்யும்
பெருமிதங் கண்டக் கடைத்தும்—எரிமண்டிக்
கானந் தலைக்கொண்ட தீப்போற் கனலுமே
மான முடையார் மனம்.

(,, 291)

1092. யாமாயி னெம்மில்லங் காட்டுதுந் தாமாயிற்
காணவே கற்பழியு மென்பார்போல்—நாணிப்
புறங்கடை வைத்தீவர் சோறு மதனான்
மறந்தீக செல்வர் தொடர்பு. (,, 293)

1085. 5 பல்லவை. **1086.** 10 செவ்வனே; 12 மொப்புரவுக். **1087.** 2 யின்சொன்மற்; 11 முழங்கருவித். **1088.** 9 வடுப்பட்ட; 13 சொல்லார்தம். **1089.** 12 மரத்தாரீ. **1090.** 1-2 இம்மையுநன் றாய. **1091.** 7 கடைத்தே; 12 கனலுமோ. **1092.** 2 னம்மில்லம்; 4 தம்மாயிற்; 10 வைத்தீவார்; 13 மறைந்தீக.

1093. நல்லர் பெரிதளியர் நல்கூர்ந்தா ரென்றெள்ளிச்
செல்வர் சிறுநோக்கு நோக்குங்காற்—கொல்லன்
உலையூதுந் தீயேபோ லுள்கன லுங் கொல்லோ
தலையாய சான்றோர் மனம்.

(நாலடி, 298)

1094. என்பா யுகினு மியல்பில்லார் பின்சென்று
தம்பா டுரைப்பரோ தம்முடையார்—தம்பா
டுரையாமை முன்னுணரு மொண்மை யுடையார்க்
குரையாரோ தாமுற்ற நோய்.

(,, 292)

1095. இழித்தக்க செய்தொருவ னார வுணலிற்
பழித்தக்க செய்யான் பசித்தல் தவறன்று
விழித்திமைக்கு மாத்திரை யன்றோ வொருவற்
கழித்துப் பிறக்கும் பிறப்பு.

(,, 302)

1096. கடமா தொலைச்சியர் கானுறை வேங்கை
இடம்வீழ்ந்த துண்ணா திறக்கும்—இடனுடை
வானகங் கையுறினும் வேண்டார் விழுமியோர்
மான மழுங்க வரின்.

(,, 300)

1097. தம்மை யிகழ்வாரைத் தாமவரின் முன்னிகழ்க
என்னை யவரொடு பட்டது—புன்னை
விறற்பூங் கமழ்கானல் வீங்குநீர்ச் சேர்ப்ப
உறற்பால யார்க்கு முறும்.

(,, 117)

1098. பறைபட வாழா வசுணமா வுள்ளங்
குறைபட வாழா ரூரவோர்—நிறைவனத்து
நெற்பட்ட கண்ணே வெதிர்சாந் தனக்கொவ்வாச்
சொற்பட்டாற் சாவதாஞ் சால்பு.

(நான்மணி. 2)

1099. கண்டறியார் போல்வர் கெழீஇயின்மை செய்வாரைப்
பண்டறிவார் போலாது தாமு மவரேயாய்
விண்டொரீஇ மாற்றி விடுத லதுவன்றே
விண்டற்கு விண்டல் மருந்து.

(பழமொழி, 251)

1100. நல்ல வெளிப்படுத்துத் தீய மறந்தொழிந்
தொல்லை யுயிர்க்கூற்றுக் கோலாகி—ஒல்லுமென
மாயம் பிறர்பொருட்கண் மாற்றிய மானத்தான்
ஆயி னொழித லறிவு. (சிறுபஞ்ச. 56)

1093. 1 நல்ல; 2 பெரிதெளியார்; 9 உலையூது. **1094.** 3 மியலலார்; 6 டுரைப்பரே; 9 டுரையாமன்; 13 குரையாரே; 14 தம்முற்ற. **1095.** 1 இளைத்தக்க; 12-13 வொருவ னழித்துப். **1096.** 1 கடாமா, கடிமா; 2 தொலைச்சிய; 8 இடனுடைய; 14 மழிய. **1097.** 2 யிகழ்ந்தவரைத். **1098.** 8 நிறையகத்து; 12 தமக்கொல்லாச்; 14 சாவது. **1099.** 1 கண்டறிவார்; 3 கழியிளமை, கழிகிழமை, கழிமடமை; 5 பண்டறியார்; 6 போலாவ: 14 விண்டான். **1100.** 2 வெளிப்படுத்துந்; 3-4 தீயவையெல் லாமறந்; 7 கோலாதி; 9 வாயம்; 11-12 மாற்றியாமா மானத்தான்.

அதி. 98. பெருமை

1101. பரந்த திறலாரைப் பாசிமே லிட்டுக்
கரந்து மறைக்கலு மாமோ—நிரந்தெழுந்த
வேயிற் றிரண்டதோள் வேற்கண்ணாய் விண்ணியங்கு
ஞாயிற்றைக் கைம்மறைப்பா ரில்.
(பழமொழி, 34)

1102. பொற்பவும் பொல்லா தனவும் புணர்ந்திருந்தார்
சொற்பெய் துணர்த்துதல் வேண்டுமோ—விற்கீழ்
அரிதாய்ப் பரந்தகன்ற கண்ணா யறியும்
பெரிதாள் பவனே பெரிது.
(,, 82)

1103. நாடறியப் பட்ட பெருஞ்செல்வர் நல்கூர்ந்து
வாடிய காலத்தும் வட்குபவோ—வாடி
வலித்துத் திரங்கிக் கிடந்தே விடினும்
புலித்தலை நாய்மோத்த லின்று.
(,, 278)

1104. மாட மிடிந்தக்கால் மற்று மெடுப்பதோர்
கூடகா ரத்திற்குத் தப்பாகு மஃதேபோற்
பீடிலாக் கண்ணும் பெரியார் பெருந்தகையர்
ஈடில்ல தற்கில்லை பாடு.
(,, 96)

1105. வாட்டிற லானை வளைத்தார்க ளஞ்ஞான்று
வீட்டிய சென்றார் விளங்கொளி—காட்டப்
பொருவறு தன்மைகண் டஃதொழிந்தா ரஃதால்
உருவு திருவூட்டு மாறு.
(,, 106)

1106. நீறூர்ந்து மொட்டா ங்கரில் மணியேபோல்
வேறாகத் தோன்றும் விளக்க முடைத்தாகும்
தாறுப் படினுந் தலைமகன் றன்னொளி
நூறு யிரவர்க்கு நேர்.
(,, 214)

1107. அமையப் பொருளில்லா ராற்றுநா ரென்ப
திமையத் தனையார்க ளில்லை—சிமைய
நகையே ரிலங்கருவி நல்வரை நாட
நகையேதா னாற்றி விடும்
(,, ?)

1108. விதிப்பட்ட நூலுணர்ந்து வேற்றுமை யில்லார்
கதிப்பவர் நூலினைக் கையிகந்தா ராகிப்
பதிப்பட வாழ்வார் பழியாய செய்தல்
மதிப்புறத்துப் பட்ட மறு.
(,, 258)

1101. 8 நிரக்தெழுந்து. **1102.** 9 அரியாய்ப்; 10 பரிதகன்ற. **1103.** 9-10 லித்திரங்கி மாழ்கிக்; 14 நாய்மோக்க, நாய்மெய்த்த. **1104.** 2 மடிந் தக்கால்; 6-7 ரத்திற்கு மாகு; 13 ஈடல்ல; 14 ளர்க்கில்லை. **1105.** 3 வளைந்தார்க; 4 ளந்நான்று; 7 விளக்கொளி; 8 காட்டிப். **1107.** 3-4 ராற் றூரா லென்ப. **1108.** 5 கதிப்பட்ட; 7 கையிகழ்ந்தா; 9 பதிப்பட்ட; 11 பதி யாய.

1109. நிரைதொடி தாங்கிய நீடோள்மாற் கேயும்
உரையொழியா வாகு முயர்ந்தோர்கட் குற்றம்
மரையாகன் றாட்டு மலைநாட மாயா
நரையான் புறத்திட்ட சூடு.

(பழமொழி, 48)

1110. தொல்லவையுட் டோன்றுங் குடிமையுந் தொக்கிருந்த
நல்லவையுள் மேம்பட்ட கல்வியும்—வெல்சமத்து
வேந்துவப்ப வட்டார்த்த வென்றியு மிம்மூன்றுந்
தாந்தம்மைக் கூறாப் பொருள்.

(திரிகடு. 8)

1111. வருவாயுட் கால்வழங்கி வாழ்தல் செருவாய்ப்பச்
செய்தமை நாடாச் சிறப்புடைமை—எய்தப்
பலநாடி நல்லவை கற்றலிம் மூன்றும்
நலமாட்சி நல்லவர் கோள்.

(,, 21)

1112. ஊனுண் டுழுவை நிறம்பெறூஉம் நீர்நிலைத்துப்
புல்லினு ளின்புறூஉங் காலேசம்—நெல்லின்
அரிசியா னின்புறூஉங் கீழெல்லாந் தத்தம்
வரிசையா னின்புறூஉ மேல்.

(நான்மணி. 65)

1113. பகைவர் பணிவிடம் நோக்கித் தகவுடையார்
தாமேயும் நாணித் தலைச்செல்லார் காணாய்
இளம்பிறை யாயக்கால் திங்களைச் சாரா
தணங்கருந் துப்பி னரா.

(நாலடி, 241)

1114. கடையெல்லாங் காய்பசி யஞ்சுமற் றேனை
இடையெல்லா மின்னாதை யஞ்சும்—புடைபரந்த
விற்புருவ வேனெடுங் கண்ணாய் தலையெல்லாஞ்
சொற்பழி யஞ்சி விடும்.

(,, 297)

1115. கருங்கடற் பிறப்பி னல்லால் வலம்புரி காணுங் காலைப்
பெருங்குளத் தென்றுந் தோன்றா பிறைநுதற் பிணைய னீரே
அருங்கொடைத் தான மாய்ந்த வருந்தவந் தெரியின் மண்மேல்
மருங்குடை யவர்கட் கல்லால் மற்றையார்க் காவ துண்டோ.

(சிந்தா. 2924)

அதி. 99. சான்றாண்மை

1116. உறையார் விசும்பி னுவவு மதிபோல்
நிறையா நிலவுத லன்றிக்—குறையாத

1109. 6 வாக்கு. **1110.** 9-10 வேந்துவப்பப் பட்டார்த்த. **1111.** 5 செய்தவை; 6 நாடச். **1112.** 3 நலம்பெறும்; 4 நீணிறப்; 6 னிற்பநிறங்; 7 காலேகம், காலீகள். **1113.** 1 பகைவாய்; 7 தலைச்சொல்லார்; 8 காணு; 12 சேரா. **1114.** 8 புடைசேர்ந்த, புடையுலாம். **1115.** 2 பரப்பி; 8 தொன்றுங்; 10-12 பிரிநுதற் பிணைய சீரே; 13-14 அருங்கொடை விசும்பி னுன; 16 வருந்தவர். **1116.** 3 னுலவு; 5 நிறையால்; 5-8 நிலவுத லின்றிக் குறையா தறைதரு; 7 லின்றிக்; 9 வங்கப்போல்; 14 வாய்மையர்.

வங்கம்போழ் முந்நீர் வளம்பெறினும் வேறாமோ
சங்கம்போல் வாய்மையார் சால்பு.

(வெண்பா. 185)

1117. அடர்ந்து வறியரா யாற்றாத போழ்தும்
இடங்கண் டறிவாமென் றெண்ணி யிராஅர்
மடங்கொண்ட சாயல் மயிலன்னாய் சான்றோர்
கடன்கொண்டுஞ் செய்வார் கடன்.

(பழமொழி, 216)

1118. பரியப் படுமவர் பண்பில ரேனுந்
திரியப் பெறுபவோ சான்றோர்—விரிதிரைப்
பாரெறியு முந்நீர்த் துறைவ கடனன்றோ
ஊரறிய நட்டார்க் குணா.

(,, 101)

1119. பூந்தண் புனற்புகார்ப் பூமிகுறி காண்டற்கு
வேந்தன் வினாயினான் மாந்தனைச்—சான்றவன்
கொண்டதனை நாணி மறைத்தலாற் றன்கண்ணிற்
கண்டதூஉ மெண்ணிச் சொலல்.

(,, 153)

1120. செல்வழிக் கண்ணொருநாள் காணினுஞ் சான்றவர்
தொல்வழிக் கேண்மையிற் றோன்றப் புரிந்தியாப்பர்
நல்வரை நாட சிலநா ளடிப்படிற்
கல்வரையு முண்டாம் நெறி.

(நாலடி, 154)

1121. பிறர்மறை யின்கட் செவிடாய்த் திறனறிந்
தேதிலா ரிற்கட் குருடனாய்த் தீய
புறங்கூற்றின் மூங்கையாய் நிற்பானேல் யாதும்
அறங்கூற வேண்டா வவற்கு.

(,, 158)

1122. பாவமு மேனைப் பழியும் படவருப
சாவினுஞ் சான்றவர் செய்கல்லார் சாதல்
ஒருநா ளொருபொழுதைத் துன்ப மதுபோல்
அருநவை யாற்றுத லின்று.

(,, 295)

1123. ஒல்வ தறியும் விருந்தினனு மாருயிரைக்
கொல்வ திடைநீக்கி வாழ்வானும்—வல்லிதிற்
சீல மினிதுடைய வாசானு மிம்மூவர்
ஞால மெனப்படு வார்.

(திரிகடு. 26)

1124. இல்லார்க்கொன் றீயு முடைமையு மிவ்வுலகின்
நில்லாமை கண்ட நெறிப்பாடும்—எவ்வுயிர்க்கும்

1117. 1 அடர்ந்த; 2 பழியரா; 5 இடங்கொண்; 13 கடன்கொண்டு. **1118.** 2 படுபவர்; 6 பொறுப்பவோ, பொறுப்பரோ; 13 பாரறியு; 14 நாட்டார்க்கு; 14-15 நட்டார்க்கு நன்கு. **1119.** 4 கண்டார்க்கு; 8 சான்றவர். **1120.** 1 செல்வுழி; 7 றோன்றிப். **1121.** 1 பிறர்மனை; 9 புறங்கூறின்; 10-11 மூங்கையா கிற்பானேல். **1122.** 4 படவருவ; 5 சாயினுஞ்; 8 சாய்தல். **1124.** 13 நன்றறி.

துன்புறுவ செய்யாத தூய்மையு மிம்மூன்றும்
நன்றறியு மாந்தர்க் குள.

(திரிகடு. 68)

1125. சான்றாருட் சான்றா னெனப்படுத லெஞ்ஞான்றும்
தோய்ந்தாருட் டோய்ந்தா னெனப்படுதல்—வாய்ந்தெழுந்த
கொள்ளாருட் கொள்ளாத கூறாமை யிம்மூன்றும்
நல்லாள் வழங்கு நெறி.

(,, 82)

1126. பொன்னுந் துகிரு முத்து மன்னிய
மாமலை பயந்த காமரு மணியும்
இடைபடச் சேய வாயினுந் தொடைபுணர்ந்
தருவிலை நன்கல மமைக்குங் காலை
ஒருவழித் தோன்றியாங் கென்றுஞ் சான்றோர்
சான்றோர் பால ராப
சாலார் சாலார் பாலரா குபவே.

(புறம், 218)

1127. நாடா கொன்றோ காடா கொன்றோ
அவலா கொன்றோ மிசையா கொன்றோ
எவ்வழி நல்லவ ராடவர்
அவ்வழி நல்லை வாழிய நிலனே.

(,, 187)

அதி. 100. பண்புடைமை

1128. பெரிய குடிப்பிறந் தாருந் தமக்குச்
சிறியா ரினமா வொழுகல்—வெறியிலை
வேலொடு நேரொக்குங் கண்ணா யஃதன்றோ
பூவொடு நாரியைக்கு மாறு.

(பழமொழி, 356)

1129. நல்கூர்ந் தவர்க்கு நனிபெரிய ராயினார்
செல்விருந் தாகிச் செலல்வேண்டா—ஒல்வ
திறந்தவர் செய்யும் வருத்தங் குருவி
குறங்கறுப்பச் சோருங் குடர்.

(,, 100)

1130. சாக்காடு கேடு பகைதுன்ப மின்பமே
நோக்காடு நாட்டறை போக்கின்ன—நாக்காட்டார்
நட்டோர்க் கியைபிற் றமக்கியைந்த நாளுடம்
பட்டார்வாய்ப் பட்டது பண்பு.

(ஏலாதி, 79)

1125. 5-6 தோய்ந்தாரிற் றோய்ந்தா; 13 நல்லார். **1126.** 1,2 திருவு; 2,2 பயந்தீ; 3,2 செய்த; 3, 2-4 செய்வ ராயினுந் தொடைபுரைந்; 3,4 தொடைபுனைந்; 4,1 தொருவிலை; 5, 2—6, 3 தோன்றி யாஅங் கென்றுஞ் சான்றோர் சான்றோர் பாலர். **1127.** 3, 2 நல்ல; 4, 4 நலனே. **1128.** 11 கண்ணினா; 12 யதுவன்றோ. **1129.** 3-4 நனிபெரி தாயினார்; 6 தாக்கிச், 8-9 வெல்லாஞ் சிறந்தவர்; 14 (த்) தோன்றுங். **1130.** 4 மின்பமே; 6-7 நாட்டறைபோக் கின்னன; 9 நாட்டார்க்; 11 றமக்கடைந்த; 12 நூலிடம், கூறுடம்; 13 பாட்டார்வாய்ப்.

1131. புல்லா வெழுத்திற் பொருளில் வறுங்கோட்டி
கல்லா வொருவ னுரைப்பவுங் கண்ணோடி
நல்லார் வருந்தியுங் கேட்பமே மற்றவன்
பல்லாருள் நாணல் பரிந்து.

(நாலடி, 155)

1132. கல்லாது போகிய நாளும் பெரியவர்கட்
செல்லாது வைகிய வைகலும்—ஒல்வ
கொடாஅ தொழிந்த பகலு முரைப்பிற்
படாஅவாம் பண்புடையார் கண்.

(,, 169)

1133. பன்னாளுஞ் சென்றக்காற் பண்பிலார் தம்முழை
என்னானும் வேண்டுப வென்றிகழ்வார்—என்னானும்
வேண்டினு நன்றுமற் றென்று விழுமியோர்
காண்டொறுஞ் செய்வர் சிறப்பு.

(,, 159)

1134. நகைநனி தீது துனிநன்றி யார்க்கும்
பகைநனி தீது பணிந்தீயா ரோடும்
இவைமிகு பொருளென் றிறத்த லிலரே
வகைமிகு வானுல கெய்திவாழ் பவரே.

(வளையா.)

1135. உண்டா லம்மவிவ் வுலக மிந்திரர்
அமிழ்த மியைவ தாயினு மினிதெனத்
தமிய ருண்டலு மிலரே முனிவிலர்
துஞ்சலு மிலர்பிற ரஞ்சுவ தஞ்சிப்
புகழெனி னுயிருங் கொடுக்குவர் பழியெனின்
உலகுடன் பெறினுங் கொள்ளல ரயர்விலர்
அன்ன மாட்சி யனைய ராகித்
தமக்கென முயலா நோன்றாட்
பிறர்க்கென முயலுந ருண்மை யானே.

(புறம், 182)

அதி. 101. நன்றியில் செல்வம்

1136. வழங்கலுந் துய்த்தலுந் தேற்றாதான் பெற்ற
முழங்கு முரசுடைச் செல்வம்—தழங்கருவி
வேய்முற்றி முத்துதிரும் வெற்ப வதுவன்றோ
நாய்பெற்ற தெங்கம் பழம்.

(பழமொழி, 151)

1137. முழவொலி முந்நீர் முழுவது மாண்டோர்
விழவூரிற் கூத்தேபோல் வீழ்ந்தவிதல் கண்டும்
இழவென் றொருபொருளு மீயாதான் செல்வம்
அழகொடு கண்ணி னிழவு. (,, 343)

1131. 6 னொருவ; 8 கண்ணோட; 11 கேட்பரே; 13 பல்லாரு. **1132**. 4 பரியவர்கட். **1133**. 5 எந்நாளும்; 7 வென்றிகழ்ப. **1134**. 3 நனிநன்று; 11 திறத்தி(வி); 12 விலராம்; 15-16 கெய்திவாழ்பவே. **1135**. 1, 4 மிந்திரன்; 7, 4 ராக்கித்; 8, 2 முனமுயலா. **1136**. 12 வஃதன்றோ; 14 தெங்கின். **1137**. 7 வீந்தவிதல்; 9 இழிவென்; 15 னிழிவு.

1138. தொன்மையின் மாண்ட துணிவொன்று மில்லாதார்
நன்மையின் மாண்ட பொருள்பெறுதல்—இன்னொலிநீர்
கன்மே லிலங்கு மலைநாட மாக்காய்த்துத்
தன்மேற் குணில்கொள்ளு மாறு.

(பழமொழி, 129)

1139. அறியாமை யோடிளமை யாவதா மாங்கே
செறியப் பெறுவதாஞ் செல்வஞ்—சிறிய
பிறைபெற்ற வாணுதலாய் தானேயா மேபோய்
பறைபெற்று லாடாதோ பாய்ந்து.

(,, ?)

1140. விரும்பி யடைந்தார்க்குஞ் சுற்றத் தவர்க்கும்
வருந்தும் பசிகளையார் வம்பர்க் குதவல்
இரும்பணைவில் வென்ற புருவத்தா யாற்றக்
கரும்பனை யன்ன துடைத்து.

(,, 286)

1141. அருகுள தாகிப் பலபழுத்தக் கண்ணும்
பொரிதாள் விளவினை வாவல் குறுகா
பெரிதணிய ராயினும் பீடிலார் செல்வங்
கருதுங் கடப்பாட்ட தன்று.

(நாலடி, 261)

1142. அள்ளிக்கொள் வன்ன குறுமுகிழ வாயினுங்
கள்ளிமேற் கைந்நீட்டார் சூடும்பூ வன்மையாற்
செல்வம் பெரிதுடைய ராயினுங் கீழ்களை
நள்ளா ரறிவுடை யார்.

(,, 262)

1143. கொடுத்தலுந் துய்த்தலுந் தேற்று விடுக்குடை
யுள்ளத்தான் பெற்ற பெருஞ்செல்வ மில்லத்
துருவுடைக் கன்னியரைப் போலப் பருவத்தால்
எதிலன் துய்க்கப் படும்.

(,, 274)

1144. மல்கு திரைய கடற்கோட் டிருப்பினும்
வல்லூற் றுவரிற் கிணற்றின்கீழ்ச் சென்றுண்பர்
செல்வம் பெரிதுடைய ராயினுஞ் சேட்சென்று
நல்குவார் கட்டே நசை.

(,, 263)

1145. பொன்னிறச் செந்நெற் பொதியொடு பீள்வாட
மின்னொளிர் வானங் கடலுள்ளுங் கான்றுகுக்கும்
வெண்மை யுடையார் விழுச்செல்வ மெய்தியக்கால்
வண்மையு மன்ன தகைத்து.

(,, 269)

1138. 3 துனிவொன்று; 12 மாக்காய்த்த. **1139.** 3 கூடுவதா; 6 படுவதாஞ்; **1140.** 9 இரும்பன; 9-10 இரும்பனை வில்வேற்; 14-15 பன்னு றுடைத்து, யன்னு றுடைத்து. **1141.** 1 அருகல; 10 தாயினும். **1143.** இதுவும் அடுத்த செய்யுளும் தம்முள் மாறியுள்ளன. 3 தோற்று; 12 பருவத்தில; 13 எதிலான். **1145.** 5 மின்னொளி; 8 கான்றுகும்.

1146. ஓதியு மோதா ருணர்வில்லா ரோதாதும்
ஓதி யனைய ருணர்வுடையார் — தூய்தாக
நல்கூர்ந்துஞ் செல்வ ரிரவாதார் செல்வரும்
நல்கூர்ந்தா ரீயா ரெனின்.

(நாலடி, 270)

1147. ஈட்டலுந் துன்பமற் றீட்டிய வொண்பொருளைக்
காத்தலு மாங்கே கடுந்துன்பங் — காத்த
குறைபடிற் றுன்பங் கெடிற்றுன்பந் துன்பக்
குறைபதி மற்றைப் பொருள்.

(,, 280)

1148. தீயாலோ நீராலோ தேர்வேந்தர் தம்மாலோ
மாயாத தெவ்வர் வலியாலோ — யாதாலோ
இப்பொருள்போய் மாய்கின்ற தென்றுபொருள் வைத்தார்கள்
எப்பொழுதும் நீங்கா ரிடர்.

(பாரதம்)

அதி. 102. நாணுடைமை

1149. தமரேயுந் தம்மைப் புகழ்ந்துரைக்கும் போழ்தின்
அமரா ததனை யகற்றலே வேண்டும்
அமையாரும் வெற்ப வணியாரே தம்மைத்
தமவேயுங் கொள்ளாக் கலம்.

(பழமொழி, 232)

1150. நச்சியார்க் கீயாமை நாணன்று நாளும்
அச்சத்தால் நாணுதல் நாணன்றாம் — எச்சத்தின்
மெல்லிய ராகித்தம் மேலாயார் செய்தது
சொல்லா திருப்பது நாண்.

(நாலடி, 299)

அதி. 103. குடிமரபு *

1151. ஓதங் கரைதவழ்நீர் வேலி யுலகினுள்
வேதங் கரைகண்டான் வீற்றிருக்கும் — ஏதஞ்
சுடுசுடர் தானாகிச் சொல்லவே வீழ்ந்த
விடுசுடர் வேள்வி யகத்து.

(வெண்பா. 163)

1152. செயிர்க்க ணிகழாது செங்கோ லுயரி
மயிர்க்கண் முரச முழங்க — உயிர்க்கெல்லாம்
நாவ லகலிடத்து ஞாயி றனையனாய்க்
காவலன் சேறல் கடன்.

(,, 171)

1146. 3 துணர்விலா; 12 செல்வரின். **1147**. 8 காத்தல்; 12 துன்புக்; 13 குறுபதி, குறைமதி; 14 மற்றப். **1148**. இது சில பிரதிகளில் இல்லை. 7 வகையாலோ. **1149**. 7 யகற்றவே; 11-15 வதுபணியா ரெறதமை யெயுங்கொளளக காலா; 13 தமரேயுங். **1150**. 7 நாணன்றால்; 8 அச்சத்தின்; 9-10 மெல்லியார்க் கீந்தது; 12 செய்ததும். * குடிசெயல்வகை. **1151**. 1 ஓதுங்; 10 தானோக்கிச். **1152**. 4 லுயரின்; 6 முரசு; 8 உயிர்த்தகலா; 11 ஞாயிற்.

1153. உழுது பயன்கொண் டொலிநிரை யோம்பிப்
பழுதிலாப் பண்டம் பகர்ந்து—முழுதுணர
ஓதி யழல்வழிபட் டோம்பாத ஈகையான்
ஆதி வணிகர்க் கரசு.

(வெண்பா. 164)

1154. காடுங் கடுந்திரை நீர்ச்சுழியுங் கண்ணஞ்சான்
ஓடுங் கலனும் பலவியக்கி—நீடும்
பலிசையாற் பண்டம் பகர்வான் பரியான்
கலிகையால் நீக்கல் கடன்.

(,, 344)

1155. மூவரு நெஞ்சமா முற்றி யவரவர்
ஏவ லெதிர்கொண்டு மீண்டுரையான்—ஏவல்
வழுவான் வழிநின்று வண்டார் வயலுள்
உழுவா னுலகுக் குயிர்.

(,, 165)

1156. மண்பதம் நோக்கி மலிவயலும் புன்செய்யுங்
கண்பட வேர்பூட்டிக் காலத்தால்—எண்பதனுந்
தந்துநீ ரார்க்குங் கடல்வேலித் தாயர்போல்
வித்தித் தருவான் விளைவு.

(,, 346)

1157. பொச்சாப்புக் கேடு பொருட்செருக்குத் தான்கேடு
முற்றாமை கேடு முரண்கேடு—தெற்றத்
தொழின்மகன் றன்னொடு மாறாயி னென்றும்
உழுமகற்குக் கேடென் றரை.

(சிறுபஞ்ச. 49)

1158. நன்புலத்து வையடக்கி நாளுநா ளேர்போற்றிப்
புன்புலத்தைச் செய்கெருப் போற்றியபின்—இன்புலத்துப்
பண்கலப்பைப் பாற்படுத்து வானுழவை னென்பவே
நுண்கலப்பை நூலோது வார்.

(,, 59)

1159. யானை நிரையுடைய தேரோ ரினுஞ்சிறந்தார்
ஏனை நிரையுடைய ஏர்வாழ்நர்—யானைப்
படையோர்க்கும் வென்றி பயக்கும் பகட்டே
ருடையோர்க் கரசரோ வொப்பு.

(பெரும்பொருள்.)

1160. நிலம்பொறை யாற்று நிதிபல கொண்டுங்
குலம்பெறுதீங் கந்தணர் கொள்ளார்—நலங்கிளர்
தீவா யவிசொரியத் தீவிளங்கு மாறுபோல்
தாவா தொளிசிறந்த தாம்.

(,,)

1153. 13-14 ஆகி யவணிற்; 14 வணிகற். **1154.** 12 பரிவான்; 13 கவிகையால். **1155.** 7 மீட்டுரையான்; 14 னுலகிற். **1156.** 4 பண்செய்யுங்; 8 எண்பதங். **1157.** 8 பெற்ற; 13 உழுமகட்குக், உழுமகட். **1158.** 3-4 நாளுநா ளேர்போற்றிப்; 5-6 புன்புலத்துக் கைசெய்தெருப்; 7 போற்றியன்பின்; 8 இன்புலத்தைப்; 9 பண்கலத்தைப். **1159.** 1 சேனை; 3-4 தேரெனினுஞ்சிறந்தார்; 7 எர்வாழ்வார்; 8 யானை; 9 படையோற்கு; 10 நன்றி; 13 ருடையோற். **1160.** 4 கொண்டு; 8 நலங்கிளரத்; 9-11 தீவாய் சொரியத் திரிவிளங்கு; 14 தொளிசிறந்தார்; 14-15 தொளிசிறப் பாம்.

1161. ஈட்டிய வெல்லா மிதன்பொருட் டென்பது
காட்டிய கைவண்மை காட்டினார்—வேட்டொறுங்
காமருதார்ச் சென்னி கடல்சூழ் புகார்வணிகர்
தாமரையுஞ் சங்கும்போற் றந்து.

(பெரும்பொருள்.)

அதி. 104. நல்குரவு

1162. கொண்டொழுகு மூன்றற் குதவாப் பசித்தோற்றம்
பண்டொழுகி வந்த வளமைத்தங்—குண்டது
கும்பியெற் றிச்சென் றடுதலாற் றன்னுசை
அம்பாயுள் புக்கு விடும்.

(பழமொழி, 363)

1163. பேயப் பிறப்பிற் பெரும்பசியும் பாவும்
விலங்கின் பிறப்பின் வெரூஉம் புலந்தெரியா
மக்கட் பிறப்பி னிரப்பிடும்பை யிம்மூன்றுந்
துக்கப் பிறப்பாய் விடும்.

(திரிகடு. 60)

1164. கல்லோங் குயர்வரைமேற் காந்தள் மலராக்காற்
செல்லாவாஞ் செம்பொறி வண்டினங்—கொல்லைக்
கலாஅற் கிளிகடியுங் கானக நாட
இலாஅஅற் கில்லைத் தமர்.

(நாலடி, 283)

1165. பிறந்த குலமாயும் பேராண்மை மாயுஞ்
சிறந்ததங் கல்வியு மாயுங்—கறங்கருவி
கன்மேற் றவழுங் கனமலை நன்னாட
இன்மை தழுவப்பட் டார்க்கு.

(,, 285)

1166. உள்கூர் பசியா லுழைநசைஇச் சென்றார்க்
குள்ளூ ரிருந்துமொன் றாற்றாதான்—உள்ளூர்
இருந்துயிர் கொன்னே கழியாது தான்போய்
விருந்தின னாதலே நன்று.

(,, 286)

1167. ஆர்த்த பொறிய வணிகிளர் வண்டினம்
பூத்தொழி கொம்பின்மேற் செல்லாவாம்—நீத்தருவி
தாழா வுயர்சிறப்பிற் றண்குன்ற நன்னாட
வாழாதார்க் கில்லைத் தமர்.

(,, 290)

1161. 2 தெல்லா; 5 நாட்டிய; 6 கைவன்மை. **1162.** 2 முற்றூர்க்; 7 வழுவன்மைக்; 9-10 கும்பியிற் றீச்சென், கும்பியீற் றிற்சென்; 9-11 கும்பி னிடையியற்றிச் சென்ற தெல்லாற்; 9...கும்பியிடையியற்றிச் செல்...;10-11 றீறச்சென் றுடுதலாற். **1163.** 7 வெருவும்; 8 குலந்தெரியா. **1164.** 4 மலர்ந் தக்காற்; 8 கொல்லையே; 9 கல்லாற்; 12 நாடகேள், நாடபொருள்; 13 இல் லாதார்க். **1165.** 10 கழூஉங், றழூஉங்; 11 கனமலை; 15 டாற்கு. **1166.** 3 லுழைநசைச், லுளைந்தசைஇச்; 4 சென்றார்கட். **1167.** 2-3 பொறியி னணிகிளர்; 5 பூத்தொளிர்.

1168. காலாடு போழ்திற் கழிகிளைஞர் வானத்து
மேலாடு மீனிற் பலராவர்—ஏலா
இடரொருவ ருற்றக்கா லீர்ங்குன்ற நாட
தொடர்புடையோ மென்பார் சிலர்.

(நாலடி, 113)

1169. நல்லாவின் கன்றாயி னாகும் விலைபெறூஉம்
கல்லாரே யாயினுஞ் செல்வர்வாய்ச் சொற்செல்லும்
புல்லீரப் போழ்தி னுழவேபோல் மீதாடிச்
செல்லாவாம் நல்கூர்ந்தார் சொல்.

(,, 115)

1170. பெண்டிர் மதியார் பெருங்கிளை தானது
கொண்ட விரகர் குறிப்பினி னஃகுப
வெண்டறை நின்று வெறுக்கை யிலராயின்
மண்டினர் போவர்தம் மக்களு மொட்டார்.

(வளையா.)

1171. சொல்லவை சொல்லார் சுருங்குபு சூழ்ந்துணர்
நல்லவை யாரும் நனிமதிப் பாரல்லர்
கல்வியுங் கைப்பொரு ளில்லார் பயிற்றிய
புல்லென்று போதலை மெய்யென்று கொண்ணீ.

(,,)

1172. தொழுமக னாயினுந் துற்றுடை யானைப்
பழுமரஞ் சூழ்ந்த பறவையிற் சூழ்ப
விழுமிய ரேனும் வெறுக்கை யுலந்தாற்
பழுமரம் வீழ்ந்த பறவையிற் போப.

(,,)

1173. பொருளில் குலனும் பொறைமையில் நோன்பும்
அருளி லறனு மமைச்சி லரசும்
இருளினு ளிட்ட விருண்மையி தென்றே
மருளில் புலவர் மனங்கொண் டுரைப்ப.

(,,)

அதி. 105. இரவு

1174. இல்லாமை கந்தா விரவு துணிந்தொருவர்
செல்லாரு மல்லர் சிறுநெறி—புல்லா
அகம்புகுமி னுண்ணுமி னென்பவர் மாட் டல்லால்
முகம்புகுத லாற்றுமோ மேல்.

(நாலடி, 303)

1168. 13 தொடர்புடைய; 14 மென்பர். **1169**. 4 விலைபெறும்; 12 மீதாடச். **1170**. 6 வீறாகா; 9 வெண்டுறை; 14 போல்வர்தம், போவரா; 16 மொட்டா. **1171**. 2 சொல்லா; 7-8 நனிமதிப்பா ரல்லாத; 11 ளில்ல ராய்ப்; 16 கொண்ணீர். **1172**. 1 தொழின்மக; 6 (ங்) கொண்ட; 12 யுலந் தார்; 16 போவ. **1173**. 3 பொறுமையில்; 6 லவனு; 8 லவாகும்; 11-12 விருண்மயி ரென்றே. **1174**. 9-10 அகம்புகுது முண்ணுமி; 13 முகம்புக.

1175. மறாஅ தவனும் பலரொன் றிரந்தாற்
பெறாஅதவன் பேதுறுத லெண்ணிப்—பொறாஅன்
கரந்துள்ள தூஉ மறைக்கு மதனால்
இரந்தூட்டும் பன்மையோ தீது.

(பழமொழி, 240)

1176. மரம்போல் வலிய மனத்தினார் பின்சென்
றிரந்தார் பெறுவதொன் றில்லை—குரங்கூசல்
வள்ளியி னூடு மலைநாட வஃதன்றோ
பள்ளியு ளையம் புகல்.

(,, 140)

1177. செருக்கினால் வாழுஞ் சிறியவரும் பைத்தகன்ற
அல்குல் விலைபகரு மாய்தொடியும் நல்லவர்க்கு
வைத்த வறப்புறங் கொண்டானு மிம்மூவர்
கைத்துண்ணார் கற்றறிந் தார்.

(திரிகடு. 25)

1178. விசையி னோடுவெண் டேர்செலக் கண்டுநீர்
நசையி னோடிய நவ்வி யிருங்குழாம்
இசையில் கிழமகன் கண்ணிரந் தெய்திய
வசையில் மேன்மகன் போல வருந்துமே.

(சூளா. சீய. 212)

1179. ஆடுநனி மறந்த கோடுய ரடுப்பின்
ஆம்பி பூப்பத் தேம்புபசி யுழவாப்
பாஅ லின்மையிற் றோலொடு திரங்கி
இல்லி தூர்ந்த பொல்லா வறுமுலை
சுவைத்தொ றழூஉந்தன் மகத்துமுக நோக்கி
நீரொடு நிறைந்த வீரிதழ் மழைக்கணென்
மனையோ ளெவ்வ நோக்கி நினைஇ
நிற்படர்ந் திசினே நற்போர்க் குமண
என்னிலை யறிந்தனை யாயி னிந்நிலைத்
தொடுத்துங் கொள்ளா தமையலெ னடுக்கிய
பண்ணமை நரம்பின் பச்சை நல்யாழ்
மண்ணார் முழவின் வயிரியர்
இன்மை தீர்க்குங் குடிப்பிறந் தோயே.

(புறம், 164)

1180. பயங்கெழு மாமழை பெய்யாது மாறிக்
கயங்களி முளியுங் கோடை யாயினும்

1175. 3 பிறர்சென்; 5-6 பெறாஅ தவன்பெறாத; 13 இரந்தாட்குப், இரந்தூட்டும், இரந்தூட்குப். **1176.** 2 வலியு; 3 மனத்தினாற்; 10 னோடு: 12 விஃதன்றோ; 13-14 பள்ளியுட் பாயம். **1177.** 8 பல்லவர்க்கு. **1178.** சிந்தாமணி. 8 யருங்குழாம்; 12 தேர்ந்திய. **1179.** 2,2 பூத்துத்; 3, 1-2 பாலின்மையினாற்; 6, 3 பூவிதழ்; 7,4 நினைக்கு; 9,4 னின்னிலை; 10, 1 தடுத்துக், கொடுத்துங்; 10, 3 தமையி; 12, 1 மண்ணா. **1180.** 2,2 முனியுங்; 3,3 லகத்திடை; 4,1 கதிர்க்கோடு; 5, 1 நாகிளவண்டு; 8, 3 வவையத்; 12, 1 பொறிபுண, பொறியுண.

புழற்கா லாம்ப லகலடை நீழற்
கதிர்க்கோட்டு நந்தின் சுரிமுக வேற்றை
நாகிள வளையொடு பகன்மணம் புகூஉம்
நீர்திகழ் கழனி நாடுகெழு பெருவிறல்
வான்றோய் நீள்குடை வயமான் சென்னி
சான்றோ ரிருந்த வவையகத் துற்றோன்
ஆசா னென்னும் பூசல் போல
வல்லே களைமதி யத்தை யுள்ளிய
விருந்துகண் டொளிக்குந் திருந்தா வாழ்க்கைப்
பொறிப்புண ருடம்பிற் றோன்றியென்
அறிவுகெட நின்ற நல்கூர் மையே.

(புறம், 266)

அதி. 106. இரவச்சம்

1181. கரவாத திண்ணன்பிற் கண்ணன்னார் கண்ணும்
இரவாது வாழ்வதாம் வாழ்க்கை—இரவினை
உள்ளுங்கா லுள்ள முருகுமா லென்கொலோ
கொள்ளுங்காற் கொள்வார் குறிப்பு.

(நாலடி, 305)

1182. இன்னா வியைக வினிய வொழிகென்று
தன்னையே தானிரப்பத் தீர்வதற்—கென்னைகொல்
காதல் கவற்று மனத்தினாற் கண்பாழ்பட்
டேதி லவரை யிரவு.

(,, 306)

1183. என்றும் புதியார் பிறப்பினு மிவ்வுலகத்
தென்று மவனே பிறக்கலான்—குன்றின்
பரப்பெலாம் பொன்னொழுகும் பாயருவி நாட
இரப்பாரை யெள்ளா மகன்.

(,, 307)

1184. ஒருவ ரொருவரைச் சார்ந்தொழுக லாற்றி
வழிபடுதல் வல்லுத லல்லாற்—பரிசழிந்து
செய்யீரோ வென்னானு மென்னுஞ்சொற் கின்னாதே
பையத்தாஞ் செல்லு நெறி.

(,, 309)

1185. திருத்தன்னை நீப்பினுந் தெய்வஞ் செறினும்
உருத்த மனத்தோ டுயர்வுள்ளி னல்லால்
அருத்தஞ் செறிக்கு மறிவிலார் பின்சென்
றெருத்திறைஞ்சி நில்லாதா மேல்.

(,, 304)

1186. மல்லல்மா ஞாலத்து வாழ்ப வருளெல்லாஞ்
செல்வ ரெனினுங் கொடாஅதவர் நல்கூர்ந்தார்

1181. 11 முருக்குமா; 14 கொள்வ. **1182.** 2 விசைக, விசைய; 14 லவனை. **1184.** 5 வடுப்படுதல்; 10 வென்னாது. **1185.** 7 டுயர்புள்ளி; 11 மறிவினார்; 14 நில்லாதார்.

நல்கூர்ந்தக் கண்ணும் பெருமுத் தரையபரே
செல்வரைச் சென்றிரவா தார்.

(நாலடி, 296)

1187. மான வருங்கலம் நீக்கி யிரவென்னும்
ஈன விளிவினால் வாழ்வேன்மன்—ஈனத்தால்
ஊட்டியக் கண்ணு முறுதிசேர்க் திவ்வுடம்பு
நீட்டித்து நிற்கு மெனின்.

(,, 40)

1188. மறுமையு மிம்மையும் நோக்கி யொருவற்
குறுமா றியைவ கொடுத்தல்—வறுமையால்
ஈத லிசையா தெனினு மிரவாமை
ஈத லிரட்டி யுறும்.

(,, 95)

1189. வற்றிமற் றற்றப் பசிப்பினும் பண்பிலார்க்
கற்ற மறிய வுரையற்க—அற்றம்
மறைக்குந் துணையார்க் குரைப்பவே தம்மைத்
திறக்குந் துணிவிலா தார்.

(,, 78)

அதி. 107. கயமை

1190. நிரந்து வழிவந்த நீசரு ளெல்லாம்
பரந்தொருவர் நாடுங்காற் பண்புடையார் தோன்றார்
மரம்பயில் சோலை மலைநாட வென்றுங்
குரங்கினுள் நன்முகத்த தில்.

(பழமொழி, 58)

1191. பெருமலை நாட பிறரறிய லாகா
அருமறையை யான்றோரே காப்பர்—அருமறையை
நெஞ்சிற் சிறியார்க் குரைத்தல் பனையின்மேற்
பஞ்சிவைத் தெஃகிவிட் டற்று.

(,, 91)

1192. அல்லவை செய்குப வல்லாப்பி னல்லாக்காற்
செய்வ தறிகில ராகிச் சிதைத்தெழுவர்
கல்லாக் கயவ ரியற்கை நரியிற்கு
நல்யாண்டுந் தீயாண்டு மில்.

(,, 290)

1193. கருந்தொழில ராய கடையாயார் தம்மேற்
பெரும்பழி யேறுவ பேணார்—இரும்புன்னை
புன்புலால் தீர்க்குந் துறைவமற் றஞ்சாதே
தின்ப தழுவதன் கண்.

(,, 262)

1187. 6 விழிவினால்; 7 வாழ்வெண்மின். **1188.** 6 விசைவ, திசைவ. **1189.** 1 வற்றிமுற். **1190.** 2 வழிவந்து; 3 நீரரு; 5 பரந்தொருவன். **1191.** 5 அருமறை; 6 யான்றாரோ; 13 பஞ்சைவைத்; 14 தெஃகைவிட், தெஃகுவிட். **1192.** இது சில பிரதிகளில் இல்லை. 3 வல்லாயி; 3-4 வல்லன வல்லாக்காற்; 6-7 தறிகில்ல ராகைச்; 7 ராகச்; 8 சிதைந்தெழுவர்; 10-11 கயவர்தம் யாக்கை; 11 ரியாக்கை; 12 நரியற்கு. **1193.** 3 கடையாவார்; 7-8 பேணு திரும்புன்னை.

1194. உரிஞ்சி நடப்பாரை யுள்ளடி நோவ
நெருஞ்சியுஞ் செய்வதொன் றில்லை—செருந்தி
இருங்கழித் தாழு மெறிகடற்றண் சேர்ப்ப
பெரும்பழியும் பேணாதார்க் கில்.

(பழமொழி, 170)

1195. மிக்குப் பெருகி மிகுபுனல் சேர்ந்தாலும்
உப்பொழிதல் செல்லா வொலிகடல்போல்—மிக்க
இனநலம் நன்குடைய வாயினு மென்றும்
மனநல வாகாவாங் கீழ்.

(,, 11)

1196. நேர்ந்துகண் ணோடாது தீவினையு மஞ்சலராய்ச்
சேர்ந்தாரை யெல்லாஞ் சிறிதுரைத்துத்—தீர்ந்த
விரகர்கட் கெல்லாம் வெறுப்பனவே செய்யும்
நரகர்கட் கில்லையோ நஞ்சு.

(,, 27)

1197. யாந்தீய செய்தல் மலைமறைத்த லென்றெண்ணித்
தாந்தீயார் தந்தீமை தேற்றாரால்—ஆம்பல்
மணவில் கமழு மலிதிரைச் சேர்ப்ப
கணையிலுங் கூரியவாங் கண்.

(,, 174)

1198. பெருநடை தாம்பெறினும் பெற்றி பிழையா
தொருநடைய ராகுவர் சான்றோர்—பெருநடை
பெற்றக் கடைத்தும் பிறங்கருவி நன்னாட
வற்றா மொருநடை கீழ்.

(நாலடி, 343)

1199. சக்கரச் செல்வம் பெறினும் விழுமியோர்
எக்காலுஞ் சொல்லார் மிகுதிச்சொல்—எக்காலும்
முந்திரிமேற் காணி மிகுவதேற் கீழ்தன்னை
இந்திரனா வெண்ணி விடும்.

(,, 346)

1200. மைதீர் பசும்பொன்மேல் மாண்ட மணியழுத்திச்
செய்த தெனினுஞ் செருப்புத்தன் காற்கேயாம்
எய்திய செல்வத்த ராயினுங் கீழ்களைச்
செய்தொழிலாற் காணப் படும்.

(,, 347)

1201. கடுக்கெனச் சொல்வற்றாங் கண்ணோட்ட மின்றாம்
இடுக்கண் பிறர்மாட் டுவக்கும்—அடுத்தடுத்து
வேக முடைத்தாம் விறன்மலை நன்னாட
ஏகுமா மெள்ளுமாங் கீழ்.

(,, 348)

1194. 11 மிருங்கடற்றண். **1195.** 6 இல்லா; 9 வினைநலம்; 11 ராயினு; 14 மாகாவாங். **1196.** 7 சிறிதுரைத்துந்; 14 கில்லையே. **1197.** 1 யாந்தீமை; 3 மலைமறைத்தா, மலைமறைத; 5 தாந்தீயோர்; 9 மணமில்; 11 மலிகடற்றண், மலிதிரைநீர்ச். **1198.** 4 வினையா. **1199.** 8 அக்காலே; 9 முந்திரைமேற், முந்தையிற், முந்தைமேற். **1200.** 6 வெனினுஞ். **1201.** 2 சொல்லவற்றாங்; 13 வெஃகுமா.

1202. கணமலை நன்னாட கண்ணின் றொருவன்
குணமேயுங் கூறற் கரிதாற்—குணனழுங்கக்
குற்ற முழைநின்று கூறுஞ் சிறியவர்கட்
கெற்றா ணியன்றதுகொல் நா.
(நாலடி, 353)

1203. தளிர்மேலே நிற்பினுந் தட்டாமற் செல்லா
உளிநீரர் மாதோ கயவர்—அளிநீரார்க்
கென்னானுஞ் செய்யா ரெனைத்தானுஞ் செய்பவே
இன்னாங்கு செய்வார்ப் பெறின்.
(,, 355)

1204. ஒருநன்றி செய்தவர்க் கொன்றி யெழுந்த
பிழைநூறுஞ் சான்றோர் பொறுப்பர் கயவர்க்
கெழுநூறு நன்றிசெய் தொன்றுதீ தாயின்
எழுநூறுந் தீதாய் விடும்.
(,, 357)

1205. ஐங்குரவ ராணை மறுத்தலு மார்வுற்ற
எஞ்சாத நட்பினுட் பொய்வழக்கும்—நெஞ்சமர்ந்த
கற்புடை யாளைத் துறத்தலு மிம்மூன்றும்
நற்புடையி லாளர் தொழில்.
(திரிகடு. 97)

1206. நன்றிப் பயன்றூக்கா நாணிலியுஞ் சான்றோர்முன்
மன்றிற் கொடும்பா டுரைப்பானும்—நன்றின்றி
வைத்த வடைக்கலங் கொள்வானு மிம்மூவர்
எச்ச மிழந்துவாழ் வார்.
(,, 62)

1207. மாசு படினு மணிதன்சீர் குன்றாதாம்
பூசிக் கொளினு மிரும்பின்கண் மாசொட்டும்
பாசத்து ளிட்டு விளக்கினுங் கீழ்தன்னை
மாசுடைமை காட்டி விடும்.
(நான்மணி. 99)

1208. பாம்புண்ட நீரெல்லாம் நஞ்சாம் பசுவுண்ட
தேம்படு தெண்ணீ ரமிழ்தமாம்—ஓம்பும்
ஒளியா முயர்ந்தார்கண் ஞான மதுவே
களியாங் கடையாயார் மாட்டு.
(அறநெறி. 52)

அதி. 108. பல்பொருள்

1209. கண்ணிற் சிறந்த வுறுப்பில்லை கொண்டானிற்
றுன்னிய கேளிர் பிறரில்லை மக்களின்
ஒண்மைவாய் சான்ற பொருளில்லை யீன்றாளின்
என்ன கடவுளு மில். (நான்மணி. 56)

1202. 8 குணனழுங்கிக்; 14 ணியன்றதோ. **1203.** 5 உளிநீரார்; 8 அளி நீராற்; 8-9 அளிநீரா ரென்னானுஞ்; 12 செய்பவை. **1204.** 2 செய்தவற்; 5 பிழைநூறு; 12 தாகில். **1205.** 3 மறுத்தாலு; 5 எஞ்சாமை; 14 லாகார்; 15 தொடர்பு. **1206.** 1 நன்றி, நன்றிற்; 5 மன்றக்; 11 கொண்டானு. **1207.** 4 குன்றாவாம்; 7 மிரும்பின்றன். **1208.** 6 தண்ணீ; 8-9 ஓம்பற் கொளியா. **1209.** 9 ஒண்மைய வாய்ச்; 9-10 ஒண்மைய வாய.

1210. நலனு மிளமையும் நல்குரவின் கீழ்ச்சாம்
குலனுங் குடிமையுங் கல்லாமைக் கீழ்ச்சாம்
வளமில் குளத்தின்கீழ் நெற்சாம் பரமல்லாப்
பண்டத்தின் கீழ்ச்சாம் பகடு.

(நான்மணி. 82)

1211. நல்லார்க்குந் தம்மூரென் றூரில்லை நன்னெறிச்
செல்வார்க்குந் தம்மூரென் றூரில்லை—கல்லாக்
கடைகட்குந் தம்மூரென் றூரில்லைத் தங்கைத்
துடையார்க்கு மெவ்வூரு மூர்.

(,, 83)

1212. பெருக்குக நட்டாரை நன்றின்பா லுய்த்துத்
தருக்குக மாற்றாரைக் கால மறிந்தே
அருக்குக யார்மாட்டு முண்டி சுருக்குக
செல்லா விடத்துச் சினம்.

(,, 88)

1213. எள்ளற்க வென்று மெளியரென் றென்பெறினும்
கொள்ளற்க கொள்ளார்கை மேலாக—வுள்குடியுஞ்
சீறற்க சிற்றிற் பிறந்தாரைக் கூறற்க
கூறல்ல வற்றை விரைந்து.

(,, 3)

1214. திருவொக்குந் தீதி லொழுக்கம் பெரிய
அறனொக்கு மாற்றி னொழுகல் பிறனைக்
கொலையொக்குங் கொண்டுகண் மாறல் புலையொக்கும்
போற்றாதார் முன்னர்ச் செலவு.

(,, 8)

1215. இன்னாத வேண்டி னிரவெழுக விந்நிலத்து
மன்னுதல் வேண்டி னிசைநடுக—தன்னொடு
செல்வது வேண்டி னறஞ்செய்க வெல்வது
வேண்டின் வெகுளி விடல்.

(,, 17)

1216. மனைக்குப்பாழ் வாணுத லின்மைதான் செல்லுந்
திசைக்குப்பாழ் நட்டோரை யின்மை யிருந்த
அவைக்குப்பாழ் மூத்தோரை யின்மை தனக்குப்பாழ்
கற்றறி வில்லா வுடம்பு.

(,, 22)

1217. மனைக்கு விளக்க மடவாள் மடவாள்
தனக்குத் தகைசால் புதல்வர்—மனக்கினிய
காதற் புதல்வர்க்குக் கல்வியே கல்விக்கும்
ஓதிற் புகழ்சா லுணர்வு.

(,, 103)

1210. 1 நலமு; 5 குலமுங்; 7 கொல்லாமைக். **1211.** 1 நல்லார்க்குத்; 8 யல்லாக். **1213.** 3 மிளையாரென்; 7 மேலவா. **1215.** 1 இன்னாமை; 3 னிரவொழுக; 8 தம்மொடு. **1217.** இது ‘பொருளிலொருவற்’ (1228) என்பதன்பின். 2 விளக்கு; 5-6 தனக்கு விளக்குப்; 10 புதல்வர்க்கும்; 13 ஓதிப்.

1218. அந்தணரி னல்ல பிறப்பில்லை யென்செயினுந்
தாயிற் சிறந்த தமரில்லை யாதும்
வளமையோ டொக்கும் வனப்பில்லை யெண்ணின்
இளமையோ டொப்பது மில்.

(நான்மணி. 34)

1219. கொடுப்பி னசனங் கொடுக்க விடுப்பின்
உயிரிடை யீட்டை விடுக்க வெடுப்பிற்
கிளையு ளழிந்தா ரெடுக்க கெடுப்பின்
வெகுளி கெடுத்து விடல்.

(,, 81)

1220. கல்லா வொருவர்க்குத் தம்வாயிற் சொற்கூற்றம்
மெல்லிய வாழைக்குத் தானீன்ற காய்கூற்றம்
அல்லவை செய்வார்க் கறங்கூற்றங் கூற்றமே
இல்லிருந்து நீங்கொழுகு வாள்.

(,, 84)

1221. இளமைப் பருவத்துக் கல்லாமை குற்றம்
வளமிலாப் போழ்தத்து வள்ளன்மை குற்றம்
கிளைஞரில் போழ்திற் சினங்குற்றம் குற்றந்
தமரல்லார் கையகத் தூண்.

(,, 93)

1222. கரப்பவர் கீழ்மைத்தாய் நண்பகலிற் றோன்றல்
இரப்பவர்கட் டேய்வபோற் றோன்றல்—இரப்பவர்க்கொன்
றீவார் முகம்போ லொளிவிடுத லிம்மூன்றும்
ஓவாதே திங்கட் குள.

(திரிகடு. 102)

1223. ஈதற்குச் செய்க பொருளை யறநெறி
சேர்தற்குச் செய்க பெருநூலை—யாதும்
அருள்புரிந்து சொல்லுக சொல்லையிம் மூன்றும்
இருளுலகஞ் சேராத வாறு.

(,, 90)

1224. செந்தீ முதல்வ ரறம்நினைந்து வாழ்தலும்
வெந்திறல் வேந்தன் முறைநெறியிற் சேர்தலும்
பெண்பால் கொழுநன் வழிச்செலவு மிம்மூன்றுந்
திங்கள்மும் மாரிக்கு வித்து.

(,, 98)

1225. கொள்பொருள் வெஃகிக் குடியலைக்கும் வேந்தனும்
உள்பொருள் சொல்லாச் சலமொழி மாந்தரும்
இல்லிருந் தெல்லை கடப்பாளு மிம்மூவர்
வல்லே மழையருக்குங் கோள்.

(,, 50)

1218. 14 டொப்பதுவு. **1219**. 2 னினிய; 6 யிட்டு; 8 எடுக்கிற்; 9-11 கிளையுளழிந் தாரை யெடுக்க, கிளையுட் கழிந்தா ரெடுக்க. **1220**. 2 ரொரு வற்குத்; 10 செய்தாற். **1221**. 3 கில்லாமை. **1222**. 3 நண்பகற்; 5 இரப்ப வர்கேட்; 15 குணம். **1224**. 6 வேந்தர்; 8 சேறலும். **1225**. 6 சொல்லச்; 6-8 வேத நெறியொழுகா வந்தணரும்; 13 வல்லே; 14 மழைவிலக்குங்.

1226. பிறர்தன்னைப் பேணுங்கால் நாணலும் பேணார்
திறன்வேறு கூறிற் பொறையும்—அறவினையைக்
காராண்மை யாக வொழுகலு மிம்மூன்றும்
ஊராண்மை யென்னுஞ் செருக்கு.

(திரிகடு. 6)

1227. களைக்கா யில்லாத ஊரும் பிணைக்கறக்கும்
மூத்தோரை யில்லா வவைக்களனும் பாத்துண்ணுந்
தன்மையி லாள னயலிருப்பு மிம்மூன்றும்
நன்மை பயத்த லில.

(,, 10)

1228. பொருளி லொருவற் கிளமையும் போற்றாம்
அருளி லொருவற் கறனும்—தெருளான்
அறந்தாழு நெஞ்சினன் கல்வியு மூன்றும்
பரிந்தாலுஞ் செய்யாப் பயன்.

(,, ?)

1229. பெரியார் பெருமை சிறுதகைமை யொன்றிற்
குரியா ருரிமை யடக்கம்—தெரியுங்காற்
செல்வ முடையாருஞ் செல்வரே தற்சேர்ந்தார்
அல்லல் களைப வெனின்.

(நாலடி, 170)

1230. தெளிவிலார் நட்பிற் பகைநன்று சாதல்
விளியா வருநோயி னன்றால்—அளிய
இகழ்தலிற் கோற லினிதேமற் றில்லை
புகழ்தலின் வைதலே நன்று.

(,, 219)

1231. அற்றவர் வருத்தம் நீக்கி யாருயிர் கொண்டு நிற்குந்
துற்றவி யீதல் செய்யிற் றுறக்கத்திற் கேணி யாகும்
உற்றுயி ரோம்பி நீந்தி னானொடு துறக்கு மாயின்
மற்றவை யில்லை விண்ணு மண்ணுநம் மடிய வன்றே.

(சிந்தா. 2927)

அதி. 109. நிரைகோடல்

1232. மண்டு மெரியுள் மாந்தடிந் திட்டற்றால்
கொண்ட கொடுஞ்சிலையன் கோறெரியக்—கண்டே
அடையார் முனையலற வையிலைவேற் காளை
விடையாயங் கொள்கென்றான் வேந்து.*

(வெண்பா. 1)

1228. 9 அறிந்தாளு, றிரிந்தாழு; 11 கல்வியிம்; 15 பலன். **1229.** 3 சிறுதகை; 4 யொன்றற்; 14 களைய. **1230.** 1 தெளிவிலர்; 12 றல்ல, றில்லை. **1231.** 4 லாருயிர்; 13 மற்றுயி; 17-18 துறப்ப ராயின், துறப்பீ ராயின்; 19-20 மற்றுயி ரில்லை; 24 தன்றே. **1232.** 2-4 மெரியவுணர் மாற்றந் தடிந் திட்டாற்; 6 கொடுஞ்சிலையின்; 14 கொள்கின்றான்.

* இதனோடு கனகசுந்தரம் பிள்ளையவர்கள் பிரதி, தஞ்சைப்பிரதி, தேசிகரவர்கள் பிரதி இம்மூன்றும் முடிகின்றன.

1233. சூழ்ந்த நிரைபெயரச் சுற்றித் தலைக்கொண்டார்
வீழ்ந்தனர் வீழ்ந்தார் விடக்குணியத்—தாழ்ந்த
குலைவுக் கொடுஞ்சிலைக் கூற்றனையா ரெய்த
புலவுக் கணைவழியே புள்.

(வெண்பா. 10)

1234. புல்மேய்ந் தசைஇப் புணர்ந்துடன் செல்கென்னும்
வில்மே லசைஇயகை வெகழலான்—தன்மேற்
கடுவரை நீரிற் கடுத்துவரக் கண்டு
நெடுவரை நீழல் நிரை.

(,, 11)

1235. அங்கட் கிணையன் றுடியன் விறலியான்
வெங்கட்கு வீசும் விலையாகும்—செங்கண்
செருச்சிலையா மன்னர் செருமுனையிற் சீறி
வரிச்சிலையாற் றந்த வளம்.

(,, 16)

1236. வெவ்வாள் மறவர் மிலைச்சிய வெட்சியாற்
செவ்வானஞ் செல்வதுபோற் செல்கின்றார்—எவ்வாயும்
ஆர்க்குங் கழலொலி யாங்கட் படாலியரோ
போர்க்குந் துடியொடு புக்கு.

(பெரும்பொருள்.)

1237. வாள்வலம் பெற்ற வயவேந்த னேவலால்
தாள்வ லிளையவர் தாஞ்செல்லின்—நாளைக்
கனைகுரல் நல்லாவின் கன்றுள்ளப் பாலின்
நனைவது போலுமிவ் வூர்.

(,,)

1238. வந்த நிரையி னிருப்பு மணியுடன்
எந்தலை நின்றலை யான்றருவன்—முந்துநீ
மற்றவை பெற்று வயவேந்தன் கோலோங்கக்
கொற்றவை கொற்றங் கொடு.

(,,)

1239. திரைகவுள் வெள்வாய்த் திரிந்துவீழ் தாடி
நரைமுதியோ னெற்றுரைத்த நற்சொல்—நிரையன்றி
எல்லைநீர் வைய மிறையோர்க் களிக்குமால்
வல்லையே சென்மின் வழி.

(,,)

1240. பிறர்புல மென்னார் தமர்புல மென்னார்
விறல்வெய்யோர் வீங்கிருட்கட் சென்றார்—நிறையுங்
கடாஅஞ் செருக்குங் கடுங்களி யானை
படாஅ முகம்படுத் தாங்கு.

(,,)

‘சூழ்ந்த’ (1233), ‘புல்மேய்ந்’ (1234): இவ்விரண்டும் ‘பிறர்புல’ (1240) என்பதன்பின்; ‘அங்கட்’ (1235) என்பது ‘சிறுபுன்’ (1242) என்பதன்பின். **1234.** 9 கடுவெர; 14 நீள. **1235.** 7 விலையாரும். **1236.** 6 சென்றது போற்; 10-12 கழலொலியங் கங்கட்பா டாலியரோ; 11 யங்கட். **1237.** 5 தாள்வி, தாள்வா; 9 கனைகுரவு. **1238.** இதன்பின் ‘நாளும் புள்ளுங்’ (1241). 2-3 நிரையு ளிருப்பு; 5 என்றலை; 7 யான்றருவான். **1239.** 6 னென்றுரைத்த; 11 மிறையோற். **1240.** 5 விடல்வெய்யோர்.

1241. நாளும் புள்ளுங் கேளா வூக்கமொ
டெங்கோ னேயின னாதலின் யாமத்துச்
செங்கால் வெட்சியுந் தினையுந் தூஉய்
மறிக்குரற் குருதி மன்றுதுக ளவிப்ப
விரிச்சி யோர்த்தல் வேண்டா
எயிற்புறந் தருதும்யாம் பகைப்புல நிரையே.

(தகடூர்.)

1242. சிறுபுன் சில்லி நெடுவிளி யாலு
மரம்பயில் கானத்துப் பரற்புறங் கண்ட
வடியா நெடுநெறிச் செல்லாப் புடையது
முல்லை வருந்திற் போகிப் புல்லருந்திக்
கான்யாற்றுத் தெண்ணீர் பருகிக் காமுறுங்
கன்றுபா லருந்துபு சென்றன மாதோ
முன்ப லரும்பிய பாலுறு செவ்வாய்ப்
புன்றலை மகாஅர் தந்தை
கன்றுசூழ் கடிமனைக் கவைஇய நிரையே.

(ஆசிரிய.)

அதி. 110. நிரைமீட்சி

1243. அழுங்குநீர் வையகத் தாருயிரைக் கூற்றம்
விழுங்கியபின் வீடுகொண் டற்றால்—செழுங்குடிகள்
தாரார் கரந்தை தலைமலைந்து தாங்கொடல்
நேரார்கைக் கொண்ட நிரை.

(வெண்பா. 22)

1244. உரைப்பி னதுவியப்போ வொன்னார்கைக் கொண்ட
நிரைப்பி னெடுந்தகை சென்றான்—புரைப்பின்
றுளப்பட்ட வாறெல்லா மொள்வாள் கவாக்
களப்பட்டான் றோன்றான் கரந்து.

(,, 27)

1245. அடியதி ரார்ப்பின ராபெயர்த்தற் கன்றைப்
கடிய மறவர் கதழ்ந்தார்—மடிநிரை
மீளாது மீளான் விறல்வெய்யோன் யாதாங்கொல்
வாளார் துடியார் வலம்.

(பெருந்தொருள்.)

1246. கங்கை கவர்ந்தாங்குக் கானப் பெருந்தவலை
எங்கு மறவ ரிரைத்தெழுந்தார்—தங்கிளைகள்
மன்றுகாண் வேட்கை மடிசுரப்பத் தோன்றுவ
கன்றுகாண் மெய்குளிர்ப்பீர் கண்டு.

(,,)

1241. 3, 1 செங்கோல்; 3, 4 தூவி; 4, 3 மன்றத்துக. **1242**. 1, 3 னெடுவெளி; 2, 2 தானத்துப்; 2, 4 கொண்ட; 3, 2 நெடுநாடு; 4, 2 வருந்திற்; 9, 1 குன்றுசூழ்; 9, 4 நரையே. **1243**. 11 தலைமலிந்து. **1244**. இது 'கடல் புக்கு' (1247) என்பதன்முன். 2 னிதுவியப்போ; 9-10 றுளப்பட்டனையெலா. **1245**. 4 (ல்)தன்றைற், கண்ணே; 7 (க்)கழைந்தார், கழரா. **1246**. இதன் பின் 'இருநில' (1251). 3 கானைப்; 7 ரிரைந்தெழுந்தார், ரினயந்தெழுந்தார்; 11-12 மடிசுரப்ப வேதோன்றுங்; 14 மெய்குளிப்பீர்.

1247. கடல்புக்கு மண்ணெடுத்த காரேனக் கோட்டின்
மிடல்பெரி தெய்தின மாதோ—தொடலைக்
கரந்தை மறவர் கருதாதா ருள்ளத்
துரந்து நிரைமீட்ட தோள்.

(பெரும்பொருள்.)

1248. கல்கெழு சீறூர்க் கடைகாண் விருப்பினான்
மெல்ல நடவா விரையு நிரையன்றே
தெள்ளறற் கான்யாற்றுத் தீநீர் பருகவும்
மள்ளர் நடவா வகை.

(,,)

1249. காட்டகஞ் சென்றுயிர் போற்றான் கடுஞ்சுரையான்
மீட்ட மகனை வினவுறாள்—ஓட்டந்து
தன்னெதிர் தோன்றும் புனிற்றாத் தழீஇக்கலுழும்
என்னது பட்டாயோ வென்று.

(,,)

1250. யாமே பகர்ந்திட வேண்டா வினநிரை
தாமே தமரை யறிந்தனகொல்—ஏமுற்
றன்றீன்ற தம்மை யறிந்துகொள் கன்றேய்ப்பச்
சென்றீயு மாங்கவர்பாற் சேர்ந்து.

(,,)

1251. இருநில மருங்கி னெப்பிறப் பாயினும்
மருவின் மாலையோ வினிதே யிரவின்
ஆகோள் மள்ளரு மளவாக் கானத்து
நாம்புறத் திறுத்தன மாகத் தாந்தங்
கன்றுகுரல் கேட்டன போல
நின்றுசெவி யேற்றன சென்றுபடு நிரையே.

(தகடூர்.)

அதி. 111. பகைவயிற் சேறல்

1252. செங்கண் மழவிடையிற் கெண்டிச் சிலைமறவர்
வெங்கண் மகிழ்ந்து விழவயர—அங்குழைய
வஞ்சி வணங்கார் வணக்கிய வண்டார்ப்பக்
குஞ்சி மலைந்தானெங் கோ.

(வெண்பா. 36)

1253. முன்னர் முரசியம்ப மூரிக் கடற்றானைத்
துன்னருந் துப்பிற் றொழுதெழா—மன்னர்
உடைநா ளுலந்தனவா லோதநீர் வேலிக்
குடைநா ளிறைவன் கொள.

(,, 38)

1247. 11-12 கருதா ருளராத்; 12 ருள்ளந். **1248.** 1 கல்லெழு. **1249.** 3 பெற்றான்; 7 வினவுறான்; 11 புனிற்றான்; 12 தழீஇக்க விழும்; 13-14 என்னதுய ருற்றாயோ. **1250.** 13 சென்றறியு. **1251.** 2,1-2 அருவிமா மலையோ; 4,1-2 நாம்புற மிறுத்தன; 4, 3 மாகித்; 6, 2 யொற்றின. **1252.** 11 வணங்கிய. **1253.** 2 முரசிரங்க; 5 துன்னிருந்.

1254. அறிந்தவ ராய்ந்தநா ளாழித்தேர் மன்னர்
எறிந்திலங் கொள்வா ளியக்க—மறிந்திகலிப்
பின்பகலே யன்றியும் பேணா ரகநாட்டு
நன்பகலுங் கூகை நகும்.

(வெண்பா. 39)

1255. விண்ணசை இச் செல்கின்ற வேலிளைய ரார்ப்பெடுப்ப
மண்ணசைஇச் செல்கின்றான் வாள்வேந்தன்—எண்ணம்
ஒருபாற் படர்தாக்கண் டொன்னார்தம் முள்ளம்
இருபாற் படுவ தெவன்.

(பெரும்பொருள்.)

1256. போர்ப்படை யார்ப்பப் பொடியா யெழுமரோ
பார்ப்புர வெண்ணான்கொல் பார்வேந்தன்—ஊர்ப்புறத்து
நில்லாத தானை நிலனெளிப்ப நீளிடைப்
புல்லார்மேற் செல்லும் பொழுது.

(,,)

1257. வேத்தமர் செய்தற்கு மேற்செல்வான் மீண்டுவந்
தேத்தினர்க் கீத்துமென் றெண்ணுமோ—பாத்திப்
புடைக்கல மான்றே றுடனீத்தா னீத்த
படைக்கலத்திற் சாலப் பல.

(ந்கடூர்.)

1258. உண்டியின் முந்தா னுடனுண்டான் றண்டேறல்
மண்டி வழங்கி வழீஇயதற்கோ—கொண்டி
மறவர் மறலிக் குயிர்நேர்ந்தார் மன்னர்க்
குறவிலர் கண்ணோடா ரோர்ந்து.

(,,)

1259. அணங்குடை நெடுங்கோட் டளையக முனைஇ
முணங்குநிமிர் வயமான் முழுவலி பொருத்தல்
ஊனசை யுள்ளந் துரப்ப விரைகுறித்துத்
தான்வேண்டு மருங்கின் வேட்டெழுந் தாங்கு
வடபுல மன்னர் வாட வடல்குறித்
தின்னா வெம்போ ரியறேர் வழுதி
இதுநீ கண்ணிய தாயி னிருநிலத்
தியார்கொ லளியர் தாமே யூர்தொறு
மீன்சுடு புகையின் புலவுநாறு நெடுங்கொடி
வயலுழை மருதின் வாங்குசினை வலக்கும்
பெருநல் யாணரி னொரீஇ யினியே
கலிகெழு கடவுள் கந்தங் கைவிடப்
பலிகண் மாறிய பாழ்படு பொதியில்
நரைமூ தாளர் நாயிடக் குழிந்த

1254. 4 மன்னன். **1255**. 10 படாதார்க்கண். **1256**. 5 பார்ப்புற; 6 மெண்ணான்கொல்; 9 நில்லானத். **1257**. 3 மேற்செல்லான்; 6 கீதுமென். **1258**. 2 மூத்தா; 7 வழியதற்கோ; 13 குறவில்லார். **1259**. 2, 1 முழங்கு நிமிர்; 4, 4 தாஅங்கு; 12, 2-3 கடவுளர்தங்; 14, 3 நாயினிடக்; 14, 3-4 நாவிடை குறித்த; 15, 2 னில்லக.

வல்லி னல்லக நிறையப் பல்பொறிக்
கான வாரண மீனுங்
காடாகி விளியு நாடுடை யோரே.

(புறம், 52)

1260. இருங்கண் யானையொ டருங்கலந் தெறுத்துப்
பணிந்துகுறை மொழிவ தல்லது பகைவர்
வணங்கா ராதல் யாவதோ மற்றே
யுருமுடன் று சிலைத்தலின் விசும்பதிர்ந் தாங்குக்
கண்ணதிர்பு முழங்குங் கடுங்குரல் முரசமொடு
கால்கிளர்ந் தன்ன வூர்திக் கான்முனை
எரிநிகழ்ந் தன்ன நிறையருஞ் சீற்றத்து
நளியிரும் பரப்பின் மாக்கடல் முன்னி
நீர்துனைந் தன்ன செலவின்
நிலந்திரைப் பன்ன தானையோய் நினக்கே.

(பதிற்று.)

அதி. 112. எதிரூன்றல்

1261. அருவரை பாய்ந்திறுது மென்பார்பண் டின்றிப்
பெருவரைச் சீறூர் கருதிச்—செருவெய்யோன்
காஞ்சி மலையக் கடைக்கணித்து நிற்பதோ
தோஞ்செய் மறவர் தொழில்.

(வெண்பா. 61)

1262. ஐயங் களைந்திட் டடல்வெங்கூற் றுலிப்ப
வையிலை யெஃக மவைபலவு—மொய்யிடை
ஆட்கடி வெல்களிற் றண்ணல் கொடுத்தளித்தான்
வாட்குடி வன்க ணவர்க்கு.

(,, 64)

1263. உணங்கு புலவறா வொன்னார் குரம்பை
நுணங்கரில் வெம்முனை நோக்கி—அணங்கிய
குந்த மலியும் புரவியான் கூடாதார்
வந்தபின் செல்கென்றான் வாள்.

(,, 67)

1264. பருதிசெல் வானம் பரந்துருகி யன்ன
குருதியா றுவதுகொல் குன்றார்—கருதி
மறத்திறத்து மாறா மறவருங் கொண்டார்
புறத்திறுத்த வேந்திரியப் பூ.

(,, 70)

1265. ஒன்னு முனையோர்க் கொழிக வினித்துயில்
மன்னன் மறவர் மகிழ்தூங்கா—முன்னே
படலைக் குரம்பைப் பழங்கண் முதியாள்
விடலைக்கு வெங்கள் விடும். (,, 81)

1260. 2, 1 பணிந்து; 3, 3 யாவதே; 3, 4 மற்றை; 6, 4 கான்முழை; 10, 3 தானைய. **1261.** 2 யாய்ந்தடுது; 4 டன்றிப். **1262.** 6-7 யெஃகம் வைகபுலவு. **1263.** 5 நுணங்கிய, நுணங்கினும்; 6 வெம்முழை. **1264.** 11-12 மறவருங்கொண் டார்த்தார்; 13 புறத்திறத்து; 14 வேந்தியப். **1265.** 1 ஒன்னார்; 1-2 ஒன்னார்முன் னையோர்க்; 5 மன்னர்.

1266. கடிகமழ் வேரிக் கடைதொறும் செல்லக்
கொடிமலி கொல்களி றேவித்—துடிமகிழ
ஆர்த்திட் டமரு ளடையாரை வெம்முனையிற்
பேர்த்திட்டான் பெய்கழலி னான்.

(வெண்பா. 85)

1267. கார்மழை முன்பிற் கைபரந் தெழுதரும்
வான்பறைக் குருகின் நெடுவரி பொற்பக்
கொல்களி றுமிடைந்த பல்லேற்ற் றொழுதியொடு
நெடுந்தேர் நுடங்குகொடி யவிர்வரப் பொலிந்து
செலவுபெரி தினிதுநிற் காணு மோர்க்கே
இன்று நம்ம தானே பன்மாண்
நாடுகெட வெருக்கி நன்கலந் தரூஉநின்
போரருங் கடுஞ்சின மெதிர்ந்து
மாறுகொள் வேந்தர் பாசறை யோர்க்கே.

(பதிற்று. 83)

அதி. 113. பாசறை

1268. அவிழ்மலர்க் கோதையா ராட வொருபால்
இமிழ்முழவம் பாமோ டியம்பக்—கவிழ்மணிய
காய்கடா யானை யொருபாற் களித்திரும்
ஆய்கழலான் கட்டூ ரகத்து.

(வெண்பா. 53)

1269. கரும்பொடு காய்நெற் கனையெரி யூட்டிப்
பெரும்புனல் வாய்திறந்த பின்னுஞ்—சுரும்பின்
தொகைமலிந்த தண்குவளைத் தூமலர்த் தாரான்
பகைமெலியப் பாசறையு ளான்.

(,, 56)

1270. மடங்கலிற் சீறி மலைத்தெழுந்தார் மண்மேல்
இடங்கெடச் சென்றிறுத்த பின்னும்—நுடங்கெரிபோல்
வெல்லப் பெருகும் படையார்க்கும் வேந்தர்மேற்
செல்லப் பெருகுஞ் சினம்.

(,, 59)

1271. மூதில்வாய்த் தங்கிய முல்லைசால் கற்புடை
மாதர்பாற் பெற்ற வலியுளவோ—கூதிரின்
வெங்கண் விறல்வேந்தன் பாசறையுள் வேனிலான்
ஐங்கணை தோற்ற வழிவு.

(பெரும்பொருள்.)

1266. 2 வேலிக்; 9 ஆர்ந்திட்; 13 பேர்ந்திட்டான். **1267**. 2,3 நெடு வெறி; 2,4 போர்ப்பக்; 4,3 விரவப்; 8, 1 போரடுங்; 8, 3 மெதிர்ந்த. **1268**. 13 பாய்கழலான். **1269**. 3 கணையெரி; 6 வாய்திறந்து; 9 தொகைமலிரத். **1270**. 11 விடையார்க்கு; 12 வேந்தன்மேற். **1271**. 4 கற்புடைய; 7 வலி யுளவே, வலியளவோ; 10 விறல்வேந்தர்.

1272. மாற்றுப் புலந்தொறுந்தேர் மண்டி யமர்க்களங்கொள்
வேற்றுப் புலவேந்தர் வெல்வேந்தர்க் — கேற்ற
படையொலியிற் பாணொலி பல்கின்று லொன்னார்
உடையன தாம்பெற் றுவந்து.

(பெருந்தேவனார்.)

1273. தழிச்சிய வாட்புண்ணோர் தம்மில்லந் தோறும்
பழிச்சியசீர்ப் பாசறை வேந்தன் — விழுச்சிறப்பிற்
சொல்லிய சொல்லே மருந்தாகத் தூர்ந்தன
புல்லணலார் வெய்துயிர்க்கும் புண்.

(,,)

1274. குழிபல வாயினுஞ் சால்பா னாதே
முழைபடு முதுமரம் போலெவ் வாயு
மடைநுழைந் தறுத்த விடனுடை விழுப்புண்
நெய்யிடை நிற்ற லானாது பையென
மெழுகுசெய் பாவையிற் கிழிபல கொண்டு
முழுவதும் பொதியல் வேண்டும் பழிதீர்
கொடைக்கட னாற்றிய வேந்தர்க்குப்
படைக்கட னாற்றிய புகழோன் புண்ணே.

(தகடூர்.)

1275. வந்தனென் பெரும கண்டனென் செலற்கே
களிறு கலிமாத் தேரொடு சுரந்து
நன்கல னீயும் நகைசா லிருக்கை
மாரி யென்னாய் பனியென மடியாய்
பகைவெம் மையி னசையா வூக்கலை
வேறுபுலத் திறுத்த விறல்வெந் தானையொடு
மாறா மைந்தர் மாறுநிலை தேய
மைந்துமலி யூக்கத்த கந்துகால் கீழ்ந்து
கடாஅ யானை முழங்கும்
இடாஅ வேணிநின் பாசறை யானே.

(பதிற்று.)

அதி. 114. பகைப்புலம் பழித்தல் *

1276. குரையழல் மண்டிய கோடுயர் மாடஞ்
சுரையொடு பீரஞ் சுமந்த — நிரைதிண்டேர்ப்
பல்லிசை வென்றிப் படைக்கடலான் சென்றிறுப்ப
நல்லிசை கொண்டடையார் நாடு.

(வெண்பா. 60)

1277. தாழார மார்பினான் றாமரைக்கண் சேர்ந்தனவால்
பாழாய்ப் பரிய விளிவதுகொல் — யாழாய்ப்
புடைத்தே னிமிர்கண்ணிப் பூங்கட் புதல்வர்
நடைத்தே ரொலிகறங்கு நாடு. (,, 43)

1272. 2 புலந்தொறும்போர்; 12 ரொன்னார். **1273.** இது 'குழிபல' (1274) என்பதன் பின். **1274.** தகடூர்மாலை. 2, 3 போலவெவ்; 4, 2 குற்ற, சுற்ற; 6, 4 படைதீர். **1275.** 2, 1-2 களிறுகலி மானத்; 4, 3 படையென, பகையென; 5, 1-2 ஆய்பகை வெம்மையி; 8, 3 கந்துசால். * பகைப் புலமழித்தல். **1276.** 3 கோடியூர்; 12 சென்றிருப்ப. **1277.** 7 விழுவதுகொல்

1278. கரிபரந் தெங்குங் கடுமுள்ளி பம்பி
நரிபரந்து நாற்றிசையுங் கூடி—எரிபரந்த
பைங்கண்மால் யானைப் பகையடுதோட் கோதையைச்
செங்கண் சிவப்பித்தார் நாடு.

(முத்தொள்.)

1279. வேரறுகை பம்பிச் சுரைபடர்ந்து வேளைபூத்
தூரறிய லாகா கிடந்தனவே—போரின்
முகையவிழ்தார்க் கோதை முசிறியார் கோமான்
நகையிலைவேல் காய்த்தினார் நாடு.

(,,)

1280. இரியல் மகளி ரிலைஞெமலு ளீன்ற
வரியிளஞ் செங்காற் குழவி—அரையிரவின்
ஊமன்பா ராட்ட வுறங்கிற்றே செம்பியன்றன்
நாமம்பா ராட்டாதார் நாடு.

(,,)

1281. வாகை வனமாலை சூடி யரசுறையும்
ஓகை யுயர்மாடத் துள்ளிருந்து—கூகை
படுபேய்க்குப் பாட்டயரும் பண்பிற்றே தென்னன்
விடுமாற்றங் கொள்ளாதார் நாடு.

(,,)

1282. பறைநிறை கொல்யானைப் பஞ்சவர்க்குப் பாங்காய்த்
திறைமுறையி னுய்யாதார் தேயம்—முறைமுறையின்
ஆன்போ யரிவையர்போ யாடவர்போ யாயின்றே
ஈன்பே யுறையு மிடம்.

(,,)

1283. தேஎர்பரந்தபுல மேஎர்பரவா
களிறுடியபுலம் நாஞ்சிலாடா
மத்துறியமனை யின்னியமிமிழா
ஆங்கப், பண்டுநற் கறியுநர் செழுவளம் நினைப்பின்
நோகோ யானே நோதக வருமே
பெயல்மழை புரவின் றாகி வெய்துற்று
வலனின் றம்ம காலையது பண்பெனக்
கண்பனி மலிர்நிறை தாங்கிக் கைபுடையூ
மெலிவுடை நெஞ்சினர் சிறுமை கூரப்
பீரிவர் வேலிப் பாழ்மனை நெருஞ்சிக்
காடுறு கடுநெறி யாக மன்னிய
முருகுடன்று கறுத்த கலியழி மூதூர்
உரும்பில் கூற்றத் தன்னநின்
திருந்துதொழில் வயவர் சீறிய நாடே.

(பதிற்று. 26)

1279. 5 தோரறிய. **1280.** 3 ரிலைநொமலு; 9 ஊமன்ரு. **1281.** 6 யுறைமாடத்; 15 வீடு. **1282.** 1 பறைநின்ற; 3 பஞ்சவற்குப்; 11-12 யாட வர் போயின்றே; 12 யாயீன்ற, யாயிற்றே. **1283.** 6, 4 வெய்துற்ற; 9, 1 கெலிவுடை; 10, 2 மேவி; 11, 3 யாகு.

1284. வல்லா ராயினும் வல்லுந ராயினும்
புகழ்த லுற்றோர்க்கு மாயோ னன்ன
உரைசால் சிறப்பிற் புகழ்சால் மாற
நின்னொன் றுகூறுவ துடையே னென்னெனில்
நீயே, பிறர்நாடு கொள்ளுங் காலை யவர்நாட்
டிறங்குகதிர்க் கழனிநின் னிளையருங் கவர்க
நனந்தலைப் பேரூ ரெரியுண நைகுக
மின்னுநிமிர்ந் தன்னநின் னொளிறிலங்கு நெடுவேல்
ஒன்னார்ச் செருப்பினுஞ் செருக்க வென்ன தூஉங்
கடிமரந் தடிதலோம்புநின்
நெடுநல் யானைக்குக் கந்தாற் றாவே.

(புறம், 57)

அதி. 115. திறை

1285. பல்யானை மன்னர் படுதிறை தந்துய்மின்
மல்லை நெடுமதில் வாங்குவிற் பூட்டுமின்
வள்ளிதழ் வாடாத வானோரும் வானவன்
வில்லெழுதி வாழ்வர் விசும்பு.

(முத்தொள்.)

1286. நேமி நிமிர்தோள் நிலவுதார்த் தென்னவன்
காமர் நெடுங்குடைக் காவல னாணையால்
ஏம மணிப்பூ ணிமையார் திருந்தடி
பூமி மிதியாப் பொருள்.

(,,)

1287. நிறைமதிபோல் யானைமேல் நீலத்தார் மாறன்
குடைதோன்ற ஞாலத் தரசர்—திறைகொள்
இறையோ வெனவந் திடம்பெறா தின்றி
முறையோ வெனநின்றார் மொய்த்து.

(,,)

1288. நின்றன்மின் மன்னீர் நெருநற் றிறைகொணர்ந்து
முன்றந்த மன்னர் முடிதாக்க—இன்றுந்
திருந்தடி புண்ணாகிச் செவ்வி யிலனே
பெருந்தண் மாந்தையார் கோ.

(,,)

1289. தாட்டாழ் தடக்கைத் தனிமதி வெண்குடையான்
வாட்டானை வெள்ளம் வரவஞ்சி—மீட்டான்
மலையா மறமன்னன் மால்வரையே போலுங்
கொலையானை பாய்மாக் கொடுத்து.

(வெண்பா. 52)

1284. 8, 1 மின்னுநிமர்ந்; 11, 3 கந்தொற். **1286.** 2 நிமர்தோள்; 9 தீவ. **1288.** 1 நின்றம்மின்; 8 இன்று; 13-14 பெருந்தரை மாந்தையார்; 14 ணுறந்தையார். **1289.** 10 மறமன்னர்; 11 மால்வரை.

1290. கூடி முரசியம்பக் கொய்யுளைமா முன்னுகளப்
பாடி பெயர்த்திட்டான் பல்வேலான் — கோடி
நிதியந் திறையளந்தார் நேராரு நின்கீழ்
முதியமென் றூறி முரண்.

(வெண்பா. 45)

1291. உழுதுநன் கடன்கழித் துண்டு வேந்தரை
வழிமொழிந் தின்னணம் வாழு மாந்தர்போல்
எழுதிய திறையிறுத் திருந்து வாழ்வதேல்
அழகிது பெரிதுநம் மரசு வாழ்க்கையே.

(சூளா. சீய. 112)

1292. நாளினுந் திறைநுமக் குவப்பத் தந்துநா
டாளுது மன்றெனி லழிது மேலெம
தோளினுந் தொடுகழல் வலியி னானுமிவ்
வாளினும் பயனெனோ மரீஇய மாந்தர்காள்.

(,, 113)

1293. நீர்மிகிற் சிறையு மில்லை தீமிகின்
மன்னுயிர் நிழற்று நிழலு மில்லை
வளிமிகின் வலியு மில்லை யொளிமிக்
கவற்றோ ரன்ன சினப்போர் வழுதி
தண்டமிழ் பொதுவெனப் பொறாஅன் போரெதிர்ந்து
கொண்டி வேண்டுவ னாயிற் கொள்கெனக்
கொடுத்த மன்னர் நடுக்கற் றனரே
அளியரோ வளியரவ னளியிழந் தோரே
நுண்பல் சிதலை யரிதுமுயன் றெடுத்த
செம்புற் றீயல் போல
ஒருபகல் வாழ்க்கைக் குலம்வரு வோரே.

(புறம், 51)

1294. போர்க்குறைஇப் புகன்றுகழித்தவாள்
உடன்றவர்காப்புடை மதிலழித்தலின்
ஊனுற மூழ்கி யுருவிழந் தனவே
வேலே, குறும்படைந்த வரண்கடந்தவர்
நறுங்கள்ளி னாடுநைத்தலிற்
சுரைதழீஇய விருங்காழொடு
மடைகலங்கி நிலைதிரிந் தனவே
களிறே, எழூஉத்தாங்கிய கதவமலைத்தவர்
குழூஉக்களிற்றுக் குறும்புடைத்தலிற்

1290. 2 முரசிரங்கக்; 9 நெதியங். **1291.** இதுவும் அடுத்ததும் ஒரு பிரதியில் இல்லை; இவை ‘போர்க்குறைஇ’ (1294) என்பதன்பின். 15 மரசு. **1292.** 2 - 3 திறையினு முவப்பத்; 7 லொழிது. **1293.** சங்கத்துப்பிரதிகளி லொன்று இச்செய்யுளின் 3-ம் அடியோடு நின்று விடுகிறது; ஆனால் இதன் கணுள்ள சிதைந்த இதழ்களின் கடைசிச்செய்யுள் ‘வான்றுறக்கம்’ (1349) என்பது. 9, 4 றேன்ற; 11, 3 கலம்வரு.

பருஉப் பிணிய தொடிகழிந் தனவே
மாவே, பரந்தொருங்கு மலைந்த மறவர்
பொலம்பைந் தார் கெடப் பரிதலிற்
களனுழந் தசைஇய மறுக்குளம் பினவே
அவன்றானும், நிலந்திரைக்குங் கடற்றானைப்
பொலந்தும்பைக் கழற்பாண்டிற்
கணைபொருத துளைத்தோ லன்னே
ஆயிடை, உடன்றோ ருய்தல் யாவது தடந்தாட்
பிணிக்கதிர் நெல்லின் செம்மன் மூதார்
நுமக்குரித் தாகல் வேண்டிற் சென்றவற்
கிறுத்தல் வேண்டுந் திறையே மறுப்பின்
ஒல்வா னல்லன் வெல்போ ரானெனச்
சொல்லவுந் தேறீ ராயின் மெல்லியற்
கழற்கனி வகுத்த துணைச்சில் லோதிக்
குறுந்தொடி மகளிர் தோள்விடல்
இறும்பூ தன்றஃ தறிந்தா டுமினே.

(புறம், 97)

அதி. 116. மகள் மறுத்தல்

1295. அளியர் கழல்வேந்த ரம்மா வரிவை
எளியளென் றெள்ளி யுரைப்பிற்—குளியாவோ
பண்போற் கிளவிப் பல்வளையாள் வாண்முகத்த
கண்போற் பகழி கடிது.

(வெண்பா. 84)

1296. ஒள்வாள் மறவ ருருத்தெழுந் தும்பர்நாட்
கள்வார் நறுங்கோதை காரணமாக்—கொள்வான்
மருங்கெண்ணி வந்தார் மழகளிற்றின் கோடிக்
கருங்கண்ணி வெண்கட்டிற் கால்.

(,, 94)

1297. ஏர்பரந்தவயலி னீர்பரந்தசெறுவில்
நெல்மலிந்தமனையிற் பொன்மலிந்தமறுகிற்
படுவண் டார்க்குங் காவிற் பஃறுளி
நெடுவே லாதன் போந்தை யன்ன
பெருஞ்சீ ரருங்கொண் டியளே கருஞ்சினை
வேம்பு மாரும் போந்தையு மூன்று
மலைந்த சென்னியர் குனிந்த வில்லர்
கொற்ற வேந்தர் வரினுந் தற்றக
வணங்கார்க் கீகுவ னல்லன் வண்டோட்டுப்

1294. 1, 1-2 போஓர்க்குரைஇப் புகன்றுகழித்த; 2, 1-2 வாஅள், உடன்றவர்காப்புடை மதிலழித்தலின்; 3, 1 ஊனிற; 8, 3 கதவுமலைத்தவர்; 9, 1 குரூஉக்களிற்றுக்; 9, 2 குறும்படர்த்தலின்; 11, 2 பரந்தொருங்கு; 17, 3 ருய்தலை; 23, 1 கழற்கணி; 24, 3 தோள்விடில். **1295**. 1 அளிய; 10 கிளவியப். **1296**. 9-10 மருங்கெண் ணமரா.

பிணங்குகதிர்க் கழனி நாப்ப ணேமுற்
றுணங்குகல னாழியிற் றோன்றும்
ஓரெயில் மன்ன னொருமட மகளே.

(புறம்; 338)

1298. வேந்துகுறை யுறவுங் கொடாஅ னேந்துகோட்
டம்பூந் தொடலை யணித்தழை யல்குற்
செம்பொறிச் சிலம்பி னிளையோள் தந்தை
எழுவிட் டமைந்த திண்ணிலைக் கதவி
னரைமண் ணிஞ்சி நாட்கொடி நுடங்கப்
புலிக்கணத் தன்ன கடுங்கட் சுற்றமொடு
மாற்ற மாறான் மறலிய சினத்தன்
பூக்கோ ளெனவேஎய்க் கயம்புக் கனனே
விளங்கிழைப் பொலிந்த வேளா மெல்லியற்
சுணங்கணி வனமுலை யவளொடு நாளை
மணம்புகு வைக லாகுக வொன்றோ
ஆரம ருழக்கிய மறங்கிளர் முன்பி
னீரிலை யெஃக மறுத்த வுடம்பொடு
வாரா வுலகம் புகுத லொன்றெனப்
படைதொட் டனனே குரிசி லாயிடைக்
களிறுபொரக் கலங்கிய தண்கயம் போலப்
பெருங்கவி னிழப்பது கொல்லோ
மென்புல வைப்பினித் தண்பணை யூரே.

(,, 341)

1299. நுதிவேல் கொண்டு நுதல்வெயர் துடையாக்
கடிய கூறும் வேந்தே தந்தையும்
நெடிய வல்லது பணிந்துமொழி யலனே
ஈதிவர் படிவ மாயின் வையெயிற்
றரிமதர் மழைக்க ணம்மா வரிவை
மரம்படு சிறுதீப் போல
அணங்கா யினடான் பிறந்த வூர்க்கே.

(,, 349)

அதி. 117. வஞ்சினம்

1300. இன்று பகலோ னிறவாமுன் னேனோரை
வென்றுகளங் கொள்ளாது வேலுயர்ப்பின்—என்றும்
அரணழியப் பாயு மடையார்முன் னிற்பென்
முரணொழிய முன்முன் மொழிந்து.

(வெண்பா. 69)

1297. 3, 4 பஃனி; 4, 2 லாந்தன்; 7, 1 மலைத்த; **7, 3** அணித்த; 11, 1-2 றுணங்க ருழியிற், றுணங்காநாழியிற். **1298.** 2, 3 யணித்தலை; 3, 4 தாதை; 8, 2-3 ளேஎ யகம்புக்; 9, 1 லயங்கிழைப்; 14, 3 புக்கதி. **1299.** தகரேர்யாத்திரை. 4, 4 நகையெயிற். **1300.** 3-4 னிறவா முகனோரை; 6 கொள்ளாத; 13 முரணொழியின், முரணழிய.

1301. செவ்விக் கடாக்களிற்றின் செம்மத் தகத்தெறிந்த
கௌவை நெடுவேல் கொணரேனேல்—எவ்வை
கடிபட்ட வில்லகத்துக் கையார்த் திருப்பன்
விடிவளவிற் சென்றா விரைந்து.

(தகடூர்.)

1302. இளையருட் பெரியவன் சொல்லு மொழிமிறைக்
குளைவன செய்தவ ருயிரை மற்றவர்
கிளையொடு மீண்டரா சாண்டு மன்றெனின்
வளையொடு தலைமுடித் திருந்து வாழ்துமே.

(சூளா. அரசி. 131)

1303. தன்பால் மனையா ளயலான்றலைக் கண்டு பின்னும்
இன்பா லடிசிற் கிவர்கின்றகைப் பேடி போலாம்
நன்பாற் பசுவே துறந்தார்பெண்டிர் பாலர் பார்ப்பார்
என்பாரை யோம்பே னெனில்யானவ னாக வென்றான்.

(சிந்தா. 443)

1304. கலிமா னோயே கலிமா னோயே
நாகத் தன்ன நன்னெடுந் தடக்கைக்
காய்சின யானைக் கலிமா னோயே
வெள்ளத் தானைநம் வேந்தொடு பான்முன்
உள்ளழித்துப் புகேன் னாயி னுள்ள
திரப்போ ரின்மை கண்டும்
கரப்போன் சிறுமை யானுறு கவ்வே.

(தகடூர்.)

1305. நகுதக் கனரே நாடுமீக் கூறுநர்
இளைய னிவனென வுளையக் கூறிப்
படுமணி யிரட்டும் பாவடிப் பணைத்தாள்
நெடுநல் யானையுந் தேரு மாவும்
படையமை மறவரு முடையம் யாமென்
றுறுதுப் பஞ்சா துடல்சினஞ் செருக்கிச்
சிறுசொற் சொல்லிய சினங்கெழு வேந்தரை
அருஞ்சமந் ததையத் தாக்கி முரசமொ
டொருங்ககப் படேஎ னாயிற் பொருந்திய
என்னிழல் வாழ்நர் சென்னிழற் காணாது
கொடியனெம் மிறையெனக் கண்ணீர் பரப்பிக்
குடிபழி தூற்றுங் கோலே னாகுக
ஓங்கிய சிறப்பி னுயர்ந்த கேள்வி
மாங்குடி மருதன் றலைவ னாக
உலகமொடு நிலைஇய பலர்புகழ் சிறப்பிற்
புலவர் பாடாது வரைகவென் னிலவரை
புரப்போர் புன்கண் கூர
இரப்போர்க் கீயா வின்மையா னுறவே. (புறம், 72)

1301. 2 கடைக்களிற்றின்; 4 தகத்தெறிந்து. **1302.** 10 கண்டர; 11 சாள்து; 12 மின்றெனின். **1305.** மதுரைச் சங்கத்துப் பிரதி யொன்று இதன் 8-வது அடியோடு முடிந்துவிடுகிறது. 4, 2 யானைத்; 15, 2 நிலைஇப்.

1306. மெல்ல வந்து நல்லடி பொருந்தி
ஈயென விரக்குவ ராயிற் சீருடை
முரசுகெழு தாயத் தரசோ தஞ்சம்
இன்னுயி ராயினுங் கொடுக்குவெ னிந்நிலத்
தாற்ற லுடையோ ராற்றல் போற்றாதென்
னுள்ள மெள்ளிய மடவோன் றெள்ளிதிற்
றுஞ்சுபுலி யிடறிய சிதடன் போல
உய்ந்தனன் பெயர்தலோ வரிதே மைந்துடைக்
கழைதின் யானைக் காலகப் பட்ட
வன்றிணி நீண்முளை போலச் சென்றவண்
வருந்த வொற்றே னாயிற் பொருந்திய
தீதில் நெஞ்சத்துக் காதல் கொள்ளாப்
பல்லிருங் கூந்தல் மகளிர்
ஒல்லா முயக்கிடைக் குழைகவென் றாரே.

(புறம், 73)

அதி. 118. படைச்செருக்கு

1307. உறுசுடர் வாளோ டொருகால் விலங்கிற்
சிறுசுடர்முற் பேரிருளாங் கண்டாய்—எறிசுடர்வேற்
றேங்குலாம் பூந்தெரியற் றேர்வேந்த நின்னொடு
பாங்கலா மன்னர் படை.

(வெண்பா. 134)

1308. துன்னருந் துப்பிற் றொடிகழலார் சூழ்ந்திருப்பத்
தன்னமரு மொள்வாளென் கைத்தந்தான்—மன்னற்கு
மண்ணகமோ வைகின்று மாலை நெடுங்குடைக்கீழ்
விண்ணகமும் வேண்டுங்கொல் வேந்து.

(,, 65)

1309. இன்னா ரெனவேண்டா வென்னோ டெதிர்சீறி
முன்னர் வருக முரணகலும்—மன்னர்
பருந்தார் படையமருட் பல்லார் புகழ
விருந்தா யடைகுறுவார் விண்.

(,, 47)

1310. கான்படு தீயிற் கலவார்தன் மேல்வரினுந்
தான்படை தீண்டாத் தறுகண்மை—வான்படர்தல்
கண்ணியபி னன்றிக் கறுத்தார் மறந்தொலைதல்
எண்ணியபி னேக்குமோ வெஃகு.

(,, 55)

1311. நல்வா னவர்காண நம்மை யமரகத்து
வெல்வான் விரும்பிய வேல்வேந்தைக்—கொல்வான்
உனக்கே யுரிமை யுளதெனினு மிப்போ
ரெனக்கே தருவா னிறை.

(பாரதம்)

1308. 3 றொழுகழலார்; 5-6 தன்னரு ளொள்வாளென். **1309.** 8 முன்னர்.

1312. தாரேற்ற நீள்மார்பிற் றன்னிறைவ னேக்கியக்காற்
போரேற்று மென்பார் பொதுவாகல் வேண்டுமோ
யார்மேற்றாக் கொள்ளினுங் கோடுக காணுங்கா
லூர்மேற் றமணர்க்கு மோடு.

(பழமொழி, 231)

1313. வரைபுரை வேழத்தை வன்கையென் றஞ்சிப்
புரையுடை மன்னருள் புக்காங் கவையுள்
நிரையுரைத்துப் போகாதோ னாற்றத் துணிதல்
திரையவித் தாடார் கடல்.

(,, 317)

1314. கூற்றுறழ் முன்பி னிறைதலை வைத்தபின்
ஆற்றி யவனை யடுத லடாக் காலை
ஏற்றுக் களத்தே விளிதல் விளியாக்கால்
மாற்ற மளவுங் கொடுப்பவோ சான்றோர்தந்
தோற்றமுந் தேசு மிழந்து.

(தகடூர்.)

1315. தற்கொள் பெருவிறல் வேந்துவப்பத் தானவற்
கொற்கத் துதவினா னாகுமாற் பிற்[பிற்]
பலரேத்துஞ் செம்ம லுடைத்தாற் பலர்தொழ
வானுறை வாழ்க்கை யினியயுமா லன்னதோர்
மேன்மை யிழப்பப் பழிவருப செய்பவோ
தாமேயும் போகு முயிர்க்கு.

(,,)

1316. நகையுள்ளு நல்லவை யெய்தார் [பகை] நம்பிய
வேற்றுக் களத்தி லொருவர்த மாறாகச்
சென்றா லொருவர்மேற்
புண்ணும் படுக்கலான் றான்படான் போந்தாரக்
கண்ணும் படுங்கொல் கவன்று.

(,,)

1317. வேற்றானை வெள்ள நெரிதர யாற்றுக்
கடும்புனற் கற்சிறை போல நடுங்காது
நிற்பவற் கல்லா லெளியவோ பொற்பார்
முறியிலைக் கண்ணி முழவுத்தோள் மன்னர்
அறியுந ரென்னுஞ் செருக்கு.

(,,)

1318. பிறந்த பொழுதேயும் பெய்தண்டார் மன்னர்க்
குடம்பு கொடுத்தாரே மூத்தார்—உடம்பொடு
முற்றுழிக் கண்ணு மிளையவரே தங்கோமாற்
குற்றுழிக் காவா தவர்.

(,,)

1319. பரவைவேற் றானைப் பகலஞ்சு வேனா
இரவே யெறியென்றா யென்னை—விரைவிரைந்து
வேந்தனீ யாயினா யன்றிப் புகுவதோ
போந்தென்னைச் சொல்லிய நா. (,,)

1316. 8 மாறகச். **1317.** 3 நெறித . **1318.** 6 கொடுத்தாகோ; 9 மூத்துழி; 15 ழிறிகவா. **1319.** 6 பெறியென்றா, றெறியென்றா; 10 யாயிற்றே.

1320. வான்வணக்கி யன்ன வலிதரு நீள்தடக்கை
யானைக்கீ தென்கையி லெஃகமால்—தானும்
விலங்கா லொருகைத்தால் வெல்கைநன் றென்னும்
நலங்காணே னுணுத் தரும்.

(தகடூர்.)

1321. காலாளாய்க் காலா ளெறியான் களிற்றெருத்தின்
மேலா ளெறியான் மிகநாணக்—காளை
கருத்தினதே யென்று களிறெறியா னம்ம
தருக்கினனே சான்றோர் மகன்.

(,,)

அதி. 119. எயில் கோடல்

1322. உழிஞை முடிபுனைந் தொன்னுப்போர் மன்னர்
விழுமதில் வெல்களிறு பாயக்—கழிமகிழ்
வெய்தாரு மெய்தி யிசைநுவலுஞ் சீர்த்தியனே
கொய்தார மார்பினெங் கோ.

(வெண்பா. 95)

1323. கற்பொறியும் பாம்புங் கனலுங் கடுகுரங்கும்
விற்பொறியும் வேலும் விலங்கவும்—பொற்புடைய
பாணி நடைப்புரவிப் பல்களிற்றூர் சார்த்தினார்
ஏணி பலவு மெயில்.

(,, 112)

1324. கதிரோடை வெல்களிறு பாயக் கலங்கி
யுதிரா மதிலு முளகொல்—அதிருமால்
பூக்கள் மலிதார்ப் புகழ்வெய்யோன் கோயிலுள்
மாக்கண் முரச மழை.

(,, 98)

1325. பகலெறிப்ப தென்கொலோ பான்மதியென் றஞ்சி
இகலரணத் துள்ளவ ரெல்லாம்—அகலிய
விண்டஞ்ச மென்ன விரிந்த குடைநாட்கோள்
கண்டஞ்சிச் சும்பிளித்தார் கண்.

(பெரும்பொருள்.)

1326. தொழுது விழாக்குறைக்குத் தொல்கடவுட் பேணி
யழுது விழாக்கொள்வ ரன்றே—முழுதளிப்போன்
வாணுட்கோள் கேட்ட மடந்தையர் தம்மகிழ்நர்
நீணுட்கோ ளென்று நினைத்து.

(,,)

1327. இற்றைப் பகலு ளெயிலகம் புக்கன்றிப்
பொற்றேரான் போனகங் கைக்கொள்ளான்—எற்றுங்கொல்
ஆறாத வெம்பசித் தீயா லுயிர்பருகி
மாறா மறலி வயிறு.

(,,)

1322. 2-3 முடிபுனைந்த தொன்னார்போர். **1323.** இதுவும் அடுத்ததும் 'தொழுதுவிழாக்' (1326) என்பதன் பின். 11-12 பல்களிற் றூர்வேந்தர்; 15 மியல். **1324.** 1 கதிருடைய. **1326.** 2 விழாக்குழைக்குந்; 10 காட்ட, கொட்ட.

1328. தாய்வாங்கு கின்ற மகனைத் தனக்கென்று
பேய்வாங்கி யன்னதோர் பெற்றித்தே—வாய்வாங்கு
வெல்படை வேந்தன் விரும்பாதா ரூர்முற்றிக்
கொல்படை வீட்டுங் குறிப்பு.

(பெரும்பொருள்.)

1329. வெஞ்சின வேந்த னெயில்கோள் விரும்பியக்கால்
அஞ்சி யொதுங்காதார் யாவரவர்—மஞ்சுசூழ்
வான்றோய் புரிசைப் பொறியு மடங்கினவால்
ஆன்றோ ரடக்கம்போ லாங்கு.

(,,)

1330. பொருவரு மூதூரிற் போர்வேட் டொருவர்க்
கொருவ ருடன்றெழுந்தா ராகில்—இருவரும்
மண்ணொடு சார்த்தி மதில்சார்த் தியவேணி
விண்ணொடு சார்த்தி விடும்.

(,,)

1331. செருவெங் கதிர்வேற் சினவெம்போர் மாறன்
உருமி னிடிமுர சார்ப்ப—உருவுறழ்ந்
தாமா வுகளு மணிவரையி னப்புறம்போய்
வேமால் வயிறெரிய வேந்து.

(முத்தொள்.)

1332. மாமுது தாதை யேவலி னூர்துறந்து
கானுறை வாழ்க்கையிற் கலந்த விராமன்
மாஅ விரலை வேட்டம் போகித்
தலைமகட் பிரிந்த தனிமையன் றனது
சுற்றமுஞ் சேணிடை யதுவே முற்றியது
நஞ்சுகறை படுத்த புன்மிடற் றிறைவ
னுலகுபொதி யுருவமொடு தொகைஇத் தலைநாள்
வெண்கோட்டுக் குன்ற மெடுத்த மீளி
வன்றோ ளாண்டகை யூரே யன்றே
சொன்முறை மறந்தனம் வாழி
வில்லு முண்டவற் கந்நா ளாங்கே
மாதர்க் கெண்டை வரிப்புறத் தோற்றமும்
நீலக் குவளை நிறனும் பாழ்பட
இலங்கை யகழி மூன்று மாக்கியர்
கருங்கா னெடுமழைக் கண்ணும் விளிம்பழிந்து
பெருநீ ருகுத்தன மாதோ வதுவக்
குரங்குதொழி லாண்ட விராமன்
அலங்குதட றொள்வா ள[க]ன்ற ஞான்றே.

(ஆசிரிய.)

1333. இருசுடர் வழங்காப் பெருமூ திலங்கை
நெடுந்தோ ளிராமன் கடந்த ஞான்றை
எண்கிடை மிடைந்த பைங்கட் சேனையிற்

1330. 6 ருடனெழுந்தா. **1331.** இது 'இற்றைப் பகலு' (1327) என்பதன் முன். **1332.** 6, 3-4 புன்மிடற்று விரண; 7, 3 கொதையித். 9, 4 யனனிற.

பச்சை போர்த்த பல்புறத் தண்ணடை
எச்சார் மருங்கினு மெயிற்புறத் திறுத்தலிற்
கடல்சூ ழரணம் போன்ற
உடல்சின வேந்தன் முற்றிய வூரே.

(ஆசிரிய.)

அதி. 120. எயில்காத்தல்

1334. ஆடரவம் பூண்டா னழலுண்மார் சீறிய
கூடரணங் காப்போர் குழாம்புரையச்—சூடினார்
உச்சி மதிதவழு மோங்கு மதில்காப்பான்
நொச்சி நுதிவே லவர்.

(வெண்பா. 86)

1335. அகத்தன வார்கழல் நோன்றா ளரணின்
புறத்தன போரெழிற் றிண்டோள்—உறத்தழீஇத்
தோட்குரிமை பெற்ற துணைவளையார் பாராட்ட
வாட்குரிசில் வானுலகி னான்.

(,, 92)

1336. குன்றுயர் திங்கள்போற் கொற்றக் குடையொன்று
நின்றுயர் வாயிற் புறநிவப்ப—ஒன்றார்
விளங்குருவப் பல்குடைகள் வெண்மீன்போற் றோன்றித்
துளங்கினவே தோற்றந் தொலைந்து.

(பெரும்பொருள்.)

1337. முற்றரண மென்னு முகிற்குருமுப் போற்றோன்றக்
கொற்றவன் கொற்றவாள் நாட்கொண்டான்—புற்றிழுந்த
நாகக் குழாம்போ னடுங்கின வென்றுங்கொல்
வேகக் குழாக்களிற்று வேந்து.

(,,)

1338. பொருசின மாறுப் புலிப்போத் தறையும்
அருவரை கண்டார்போ லஞ்சி—ஒருவருஞ்
செல்லா மதிலகத்து வீற்றிருந்தான் றேர்வேந்தன்
எல்லார்க்கு மெல்லாங் கொடுத்து.

(,,)

1339. மழுவான் மிளைபோய் மதிலா னகழ்தூர்ந்
தெழுவாளோ னேற்றுண்ட தெல்லாம்—இழுமென
மட்டவிழ் கண்ணி மறவேந்தன் சீற்றத்தீ
விட்டெரிய விட்ட வகை.

(,,)

1340. தாக்கற்குப் பேருந் தகர்போல் மதிலகத்
தூக்க முடையா ரொதுங்கியுங்—கார்க்கீண்
டிடிபுறப் பட்டாங் கெதிரேற்றார் மாற்றார்
அடிபுறத் தீடு மரிது.

(,,)

1334. 3-4 அழலுண்ண மாச்சிரியக். **1335**. 1 அறத்தன; 6 பேரெழிற். **1336--1340**. இவை அரசாங்கத் தொன்னூல் நிலயத்துக் கடிதப் பிரதியிலே தகடேர்யாத்திரைச் செய்யுட்களாகக் கொள்ளும்படி யுள்ளன. **1337**. 8 புற்றழிந்த. **1339**. 1 வழுவான்; 5-6 தெழுவாளொன் றற்றுண்ட. **1340**. 8 கார்த்தீண்.

1341. பல்சான் றீரே பல்சான் றீரே
வீழ்ந்த புரிசைச் சேர்ந்த ஞாயிற்
கணையிற் றார்ந்த கன்றமேய் கிடங்கின்
மல்லன் மூதூர்ப் பல்சான் றீரே
பலநாள் வருந்தி யிளையரு முதியரும்
நன்னுதல் மகளிரு மின்னுங்கண் டுவப்ப
யா[ம]ங் கொள்பரு மொழிய மேனாட்
கொல்படை மொய்த்த குன்றயர் விழுப்புண்
நெய்யிடைப் பஞ்சு சேர்த்திப் பையெனக்
கருங்குரல் நொச்சி மிலைந்த
திருந்துவேல் விடலை காப்பமைந் தனனே.

(தகடூர்.)

1342. இவனே, பொறிவரி யன்ன பொங்குளை வயமான்
மேலோன் யாரென வினவிற் றேலா
உரனுடை யுள்ளத் தொன்னா ருட்குஞ்
சுரையமை நெடுவேற் சுடர்ப்பூ ணோனே
அவனே யெம்மிறை யிதுவன் மாவே
கறுவுகொள் நெஞ்சங் கதுவவந் தனனே
யாவருங், குறுக லோம்புமின் குறைநாண் மறவீர்
நெருந லெல்லி நரைவரு கடுந்திறற்
பருமத யானை பதைப்ப நூறி
யடுகளத் தொழிந்தோன் றம்பி தொடுகழல்
நொச்சித் தெரியல் நெடுந்தகை
அச்ச மறியா ஞாணங் கினனே.

(,,)

1343. மேலது வானத்து மூவா நகருங்
கீழது நாகர் நாடும் புடையன
திசைகாப் பாளர் தேயக் குறும்புங்
கொள்ளை சாற்றிக் கவர்ந்துமுன் றந்த
பல்வேறு விழுநெதி யெல்லா மவ்வழிக்
கண்ணுதல் வானவன் காதலி னிருந்த
குன்றேந்து தடக்கை யனைத்துந் தொழிலுறத்
தோலாத் துப்பிற் றுணிமுழல் வாழ்க்கை
வலம்படு மள்ளர்க்கு வீசி யிலங்கையில்
வாடா நொச்சி வகுத்தனன்
மாலை வெண்குடை யரக்கர் கோவே.

(ஆசிரிய.)

அதி. 121. அமர்

1344. கார்கருதி நின்றதிருங் கௌவை விழுப்பணையான்
சோர்குருதி சூழா நிலனனைப்பப்—போர்கருதித்
துப்புடைத் தும்பை மிலைந்தான் துகளறுசீர்
வெப்புடைத் தானையெம் வேந்து. (வெண்பா. 127)

1342. 1, 2 கவரி. **1343.** 9, 1 வளம்படு. **1344.** 6 குழார்.

1345. வாளை பிறழுங் கயங்கடுப்ப வந்தடையார்
ஆளமர் வென்றி யடுகளத்துத்—தோள்பெயராக்
காய்ந்தடு துப்பிற் கழல்மறவ ராடினார்
வேந்தொடு வெள்வாள் விதிர்த்து.

(வெண்பா. 147)

1346. கலிவா ழூழியின் வாழ்க்கை கடிந்து
மலிபுகழ் வேண்டு மனத்தர்—ஒலிகடல்சூழ்
மண்ணகலம் வேண்டாது வான்வேண்டி யீண்டினார்
புண்ணியமாம் போர்க்களத்துப் போந்து.

(பாரதம்)

1347. இடியா னிடிமுகிலு மேறண்ணு மென்னும்
படியாற் பகடொன்று மீட்டு—வடிவேல்
எறிந்தார்த்தார் மன்ன ரிமையாத கண்கண்
டறிந்தார்த்தார் வானோரு மாங்கு.

(பெரும்பொருள்.)

1348. ஆளுங் குரிசி லுவகைக் களவென்னாங்
கேளின்றிக் கொன்றாரே கேளாகி—வாள்வீசி
ஆடினா ரார்ந்தா ரடிதோய்ந்த மண்வாங்கிச்
சூடினார் வீழ்ந்தானைச் சூழ்ந்து.

(,,)

1349. வான்றுறக்கம் வேட்டெழுந்தார் வாண்மறவ ரென்பதற்குச்
சான்றுரைப்ப போன்றன தங்குறை—மான்றேர்மேல்
வேந்து தலைபணிப்ப விட்ட வுயிர்விடாப்
பாய்ந்தன மேன்மேற் பல.

(”)

1350. முடிமன ரெழுதரு பருதி மொய்களி
றுடைதிரை மரக்கல மொளிறு வாட்படை
அடுதிற லெறிசுறா வாகக் காய்ந்தன
கடலிரண் டெழுந்ததோர் கால மொத்ததே.

(சிந்தா. 2223)

1351. நிணம்பிறங் ககலமுந் தோளும் நெற்றியும்
அணங்கருஞ் சரங்களி னழுத்தி யையென
மணங்கமழ் வருபுனல் மறலு மாந்தரிற்
பிணங்கமர் மலைந்தனர் பெற்றி யின்னதே.

(,, 2225)

1352. கடலிரண் டுளவென வெண்ணி னக்கடல்
இடைநில முடையன வெண்ணு மொப்பில
அடலரும் படையவை யிரண்டு மவ்வழி
உடலரும் படையவை யிரண்டு மொக்குமே.

(சூளா. அரசி. 138)

1345. 11-12 கழன்மடவா ராட்டினார். **1346.** 9 மண்ணகடம். **1347.** 3 மெவ்வண்ணு; 11 ரிமையாதார்; 12 கண்கொண். **1348.** இதன் தனிச்சீர் ‘வாழுங்’ எனக் கொண்டு பின்னர் ‘வான்றுறக்கம்’ (1349) என்பதன்கணுள்ள ‘தார்வாண்’ என்றதுமுதற் சேர்த்தெழுதியிருக்கிறது. 5 கோளின்றிக்; 7 கோளாகி. **1349.** 4 ரென்பறைக்குச்; 8 வந்து; 12-13 வுயிர்விட்டபைந்துகள். **1350.** 14 டெதிர்ந்ததோர்; 16 மொத்தவே. **1351.** 5 அணுங்குரு.

1353. தூவயிலின் வீசுமொரு வன்னது விலக்குங்
காவலொடு பீளுமொரு வன்னது கருத்தின்
ஆவதிது வன்றியய னின்றவர்கள் காணும்
பாவனைய ரல்லர்பல பாடியினி யென்னே.

(சூளா. அரசி. 161)

1354. குழாக்களிற் றரசர் குறித்தெழு கொலைக்களம்
விழாக்களம் போல மெய்ம்மலி யுவகை
ஆண்மை யுள்ளங் கெண்மையிற் றரத்தலின்
அழுந்துபடப் புல்லி விழுந்துகளம் படுநரும்
நீர்ப்பெயற் பிறந்த மொக்குள் போலத்
தாக்கிய விசையிற் றிரிந்துநிலம் படுநரும்
தகருந் தகருந் தாக்கிய தாக்கின்
முகமுஞ் சிதர முட்டு வோரும்
முட்டியின் முறைமுறை குத்து வோருங்
கட்டிய கையொடு காறட் டுநருஞ்
சுட்டிய கையிற் றொட்டுநிற் போருஞ்
சுட்டிய பெயரை யிட்டிழைப் போருஞ்
சக்கரம் போலச் சுக்குவிட் டெறிநருஞ்
சிலைப்புடை முரசிற் றலைப்புடைக் குநரும்
மல்லிற் பிடித்தும் வல்லிய வெற்றியும்
ஊக்கியு முரப்பியும் நோக்கியும் நுவன்றும்
போக்கியும் புழுங்கியும் நாக்கினிடை கவ்வியும்
எயிறுடன் றிருத்தியுங் கயிறுபல வீசியும்
இனைய செய்தியின் முனைமுயங் குநரும்
பிறப்பும் பெருமையுஞ் சிறப்புஞ் செய்கையும்
அரசறி பெயரு முரைசெய லாண்மையும்
உடையோ ராகிய படைகோண் மாக்கள்
சென்றடுபுகு முலக மொன்றே யாகலின்
ஒன்றுபடு மனத்தொடு கொன்றுகொன் றுவப்பச்
செஞ்சோற்று விலையுந் தீர்ந்துதம் மனைவியர்
தம்பிணந் தழீஇ நொந்துகலுழ்ந் திரங்கவும்
புதுவது புனைந்த மகளிர்க்கு
வதுவை சூட்டிய வான்படர்ந் தனரே.

(?)

1355. அரிநறுங் கள்ளி னுண்மகிழ் செருக்கி
நெருந லெல்லைநம் பெருமகண் முன்ன[ர்]த்
திருமலி முற்றத் தோனே யின்றே
கச்சை நின்ற கதழெரி தோன்றற்
புட்டி லார்க்கும் புனைதார் மாவொடு
செருக்கிச் செய்த சிறுகட் பெரும்புண்
முருக்கிதழ் மடந்தையர் முயங்கிய மார்பே

1353. 1 தாவயிலின். **1354.** 7, 3 தகத்; 7, 3-4 தாக்கத் தாக்கிய; 11, 1 கட்டிய; 25, 4 மனையர்; 28, 4 தனனே. **1355.** 1, 4 நெருக்கி; 3, 3 தோளே; 5, 3 புனைந்தார்; 6, 2 செய்து; 9, 1 நீர்மலிபு.

ஆர்கெழு சுறமீ னடங்குங் கிடங்கு
நீர்மலி பழனத் [த]துவே யிவன்றலை
ஒளிறுவேல் விடலை யுவப்பக்
களிறுகெழு வேந்தன் பாசறை யதுவே. (?)

1356. ஆட்புலங் கொன்ற வாட்[கு]ரல் போக்கி
மலைகாய் வித்திய வைக லாழவன்
அழித்துப்படை பாய்தலி னணிவளோ யிழந்து
மலைப்புற மலைந்த தோளினை பலகையொடு
போர்க்களத் தொழிந்த புகழோ னீர்மை
கயமுரசு கயலிற் றோன்றியவை
னிற[மூ]ழ்கி நின்ற வெஃகலிகப் பலவே. (?)

1357. உன்னைய முறாதிய முயக்கொளல் பொருளென
என்னினீ மொழிந்த லென்கொலோ வின்னைப்
பன்னைமை கூர்ப்படை படவுயி ரிழந்தோர்
எண்ணிலர் நனிமிக் கனரே நமரே
இன்றா, வெபு[க்]கோடு[மடு]க்குளங் கிழிப்பப்
போழைப் பாம்பின் வரிக்குடர் துயல்வரத்
தம்பிறைக் கொந்த செம்மலொடு
செருநவி லாளன் சேர்ந்தன னிலனே. (?)

1358. முதூர் வாயிற் பனிக்கய மண்ணி
மன்ற வேம்பி னொண்குழை மிலைந்து
தெண்கிணை முன்னர்க் களிற்றி னியலி
வெம்போர்ச் செழியனும் வந்தன னெதிர்ந்த
வம்ப மன்னரோ பலரே
எஞ்சுவர் கொல்லோ பகறவச் சிறிதே.

(புறம், 79)

அதி. 122. தானைமறம்

1359. கடுங்கண் மறவன் கனல்விழியாச் சீறி
நெடுங்கைப் பிணைத்திடையே நின்றான்—நடுங்கமருள்
ஆள்வெள்ளம் போகவும் போகான்கை வேலூன்றி
வாள்வெள்ளந் தன்மேல் வர.

(வெண்பா. 139)

1360. பொய்யகத்து மன்னர் முரணினி யென்னுங்கொல்
கையகத்துக் கொண்டான் கழல்விடலை—வெய்ய
விடுசுடர் சிந்தி விரையகலம் போழ்ந்த
படுசுட ரெஃகம் பறித்து.

(,, 142)

1356. 1, 2 கொண்டு; 1, 3 வாடால்; 3, 2 யாய்தலி; 4, 3 தோழனைப்; 7, 1 னிறழிக; **1357**. 4, 1 எண்ணைலர்; 4, 4 நமரென; 5, 1-5 இன்னும் வெழ கொடுத்துளங் கழியப்; 8, 1 நெருநவி. **1358**. 3, 4 னிகலி; 4, 2-3 செழிய னுவந்தன. **1359**. 3 கனல்விழியாற்; 11 போந்தான்கை. **1360**. 3 முரணனி.

1361. கான்படு தீயிற் கலவார்தன் மேல்வரினுந்
தான்படை நீண்டாத் தறுகண்ணன் — வான்படர்தல்
கண்ணியபி னன்றிக் கறுத்தார் மறந்தொலைதல்
எண்ணியபின் னோக்குமோ வெஃகு.

(வெண்பா. 55)

1362. வெய்யோ னெழாமுன்னம் வீங்கிராக் கையகலச்
செய்யோ னொளிவழங்குஞ் செம்மற்றே — கையகன்று
போர்தாங்கு மன்னன்முன் புக்குப் புகழ்வெய்யோன்
தார்தாங்கி நின்ற தகை.

(பெரும்பொருள்.)

1363. களம்புக லோம்புமின் றெவ்விர் போரெதிர்ந்
தெம்முளு முளனொரு பொருநன் வைகல்
எண்டேர் செய்யுந் தச்சன்
திங்கள் வலித்த காலன் னோனே.

(புறம். 87)

1364. நறுவிரை துறந்த நரைவெண் கூந்தல்
இரங்குகா ழன்ன திரங்குகண் வறுமுலைச்
செம்முது பெண்டின் காதலஞ் சிறாஅன்
மடப்பா லாய்மகள் வள்ளுகிர்த் தெறித்த
குடப்பாற் சில்லுறை போலப்
படைக்குநோ யெல்லாந் தானா யினனே.

(,, 276)

1365. வருகதில் வல்லே வருகதில் வல்லென
வேந்துவிடு விழுத்தூ தாங்காங் கிசைப்ப
நூலரி மாலை சூடிக் காதலிற்
றமியன் வந்த மூதி லாளன்
அருஞ்சமந் தாங்கி முன்னின் றெறிந்த
ஒருகை யிரும்பிணைத் தெயிறு மிறையாகத்
திரிந்த வாய்வா டிருந்தத்
தனக்கிரிந் தானைப் பெயர்புற நகுமே.

(,, 284)

1366. கோட்டங் கண்ணியுங் கொடுந்திரை யாடையும்
வேட்டது சொல்லி வேந்தனைக் கொடுத்தலும்
ஒத்தன் றாமாதோ விவற்கே தெற்றிய
திணிநிலை யலறக் கூழை போழ்ந்துதன்
வடிமா ணெஃகங் கடிமுகத் தேந்தி
ஓம்புமி னோம்புமி னிவணென வோம்பாது
தொடர்கோள் யானையிற் குடர்கால் தட்பக்
கன்றமர் கறவை மான
முன்சமத் தொழிந்ததன் றோழற்கு வருமே.

(,, 275)

1361. இது முன்னும் (1310) வந்துளது. 3 கலவார்தம். **1362.** இதன்பின் 'கார்த்தரும்' (1369). 15 கடை. **1364.** 6, 1-2 படைக்குநேரெல்லாந். **1365.** 5, 1 ஒருஞ்சமந்.

1367. நிறப்புட் கொள்கா யானை மேலோன்
குறும்பர்க் கெறியு மேவற் றண்ணுமை
நாணுடை மாக்கட் கிரங்கு மாயின்
எம்மினும் பேரெழி லிழந்த வினையெனப்
பிறர்மனை புகுவள் கொல்லோ
அளியள் தானே பூவிலைப் பெண்டே.

(புறம், 293)

1368. இருபாற் சேனையுந் தனிமருண்டு நோக்க
முடுகியற் பொருவிசை யுரவுக்கடுங் கொட்பின்
எண்டிசை மருங்கினு மெண்ணிறைந்து தோன்றினும்
ஒருதனி யனுமன் கையகன் று பரப்பிய
வன்மரந் துணிபட வேறுபல நோன்படை
வழங்கி யகம்பன்றோள் படையாக வோச்சி
ஆங்க, அனும னங்கையி னழுத்தலிற் றனாது
வன்றலை யுடல்புக்குக் குளிப்ப முகங்கரிந்
துயிர்போகு செந்நெறி பெறாமையிற்
பொருகளத்து நின்றன னெடுஞ்சேட் பொழுதே.

(ஆசிரிய.)

1369. கார்த்தரும் புல்லணற் கண்ணஞ்சாக் காளைதன்
தார்ப்பற்றி யேர்தருந் தோளிறைக் — கார்ப்பின்னா
நாட்பினுள் யானைக் கணைநோக்கி யானைப்பின்
தேர்க்குழாம் நோக்கித்தன் மாநோக்கிக் — கூர்த்த
கணைவரவு நோக்கித்தன் வேனோக்கிப் பின்னைக்
கிணைவனை நோக்கி நகும்.

(தகடூர்.)

1370. இகழ்த லோம்புமின் புகழ்சால் [ப]றவர்
கண்ணிமைப் பளவிற் கணைசெல் கடுவிசைப்
பண்ணமை புரவிப் பண்புபா ராட்டி
எல்லிடைப் படர்தந் தோனே கல்லென
வேந்தூர் யானைக் கல்லது
ஏந்துவன் போலான்றன் னிலங்கிலை வேலே.

(,,)

1371. அதிரா தற்ற நோக்கு ஞாயிறுட்
கதிர்விடு சுடரின் விளங்கும் வெள்வேல்
எதிரிய திருவி னிளையோ னின்றன்றன்
குதிரை தோன்ற வந்துநின் றனனே
அவன்கை யொண்படை யிகழ்த லோம்புமின்
விழுச்சீர் விண்பொரு நெடுங்குடை வேந்தன்
கண்படை பெறாஅன் வைகின னிவன்கைத்
திண்கூ ரெஃகந் திறந்த
புண்கூர் யானை நவில்குரல் கேட்டே.

(,,)

1368. 2, 3 யரவுக்கடுங்; 9, 2 செஞ்ஞெறி. 1369. 21 கிணையனை.
1371. 3 3 னிளையோ.

1372. கட்டி யன்ன காரி மேலோன்
தொட்டது கழலே கையது வேலே
சுட்டி யதுவுங் களிறே யொட்டிய
தானை முழுதுடன் விடுத்துநம்
யானை காமின வன் பிறிதெறி யலனே.

(தகடூர்.)

1373. அஞ்சுதக் கனனே யஞ்சுதக் கனனே
யாறுகா வலர் பந்த ரென்ன
வறுந்தலை முதியாள் அஞ்சுதக் கனனே
வெஞ்சமத், தென்செய் கென்னும் வேந்தர்க்
கஞ்ச லென்பதோர் களிறின் றனனே.

(,,)

1374. வல்லோன் செய்த வகையமை வனப்பிற்
கொல்வினை முடியக் கருதிக் கூரிலை
வெல்வேல் கைவல னேந்திக் கொள்ளெனிற்
கொள்ளுங் காலு மாவேண் டாவே
மேலோன், அறிவொடு புணர்ந்த நெறியிற் புரவிக
கழற்கா லிளையோ னமுற்றிகழ் வெருளி
இகழ்த லோம்புமின் புகழ்சால் மன்னிர்
தொல்லை நான்றைச் செருவினு ளிவன்கை
வேல்வாய் வீழ்ந்தோர் பெண்டிர் கைம்மையின்
அறுத்த கூந்தற் பிறக்கஞ் சகடம்
பொறுத்தல் செல்லா பழுமரீந் தனவே, அதனால்
வல்லோர் பூழை நின்மின் கல்லென
வெஞ்சமங் குறைபடக் கூர்தலின்
அஞ்சுதக வுடைத்திவ் வாற்றலோ னிலையே.

(,,)

1375. உண்டது, கள்ளு மன்று களிப்பட் டனனே
ஊர்ந்தது, புள்ளு மன்று பறந்தியங் கும்மே
மேலோர், தெய்வ மல்லன் மகனே நொய்தாங்குத்
தெரியலை ரெடுத்த பாசிலைக் கண்ணி
வெருவத் தக்க வேலி னென்வேல்
பைய நிமிர்ந்து பருந்தி னோடிக்
கழிந்தார்த் தன்றவ னெறிந்தனை கழுநெருட்
டேந்துவரை யிவரும் புலிபோல்
வேந்தர்வந் தாரும் வெஞ்சினக் களிறே.

(,,)

1376. நிலையமை நெடுந்திணை யேறி நல்லோரி
னிலைபொலி புதுப்பூண் கணவனொ டேடிச்
சிந்தி யன்ன செருபடு வனப்பிற்
புள்ளிக் காரி மேலோன் தெள்ளிதின்

1374. 6, 3 (ன்)முற்றிகழ்; 10, 3 பிறககஞ்; 13, 3 கூர்தலின். 1375. 2, 1 ழுகர்ந்தது. 1376. 1, 1 நிலையாமை; 3,3 செடுபடு; 5,2 பிணிக்கு.

1367. நிறப்புட் கொள்கா யானை மேலோன்
குறும்பர்க் கெறியு மேவற் றண்ணுமை
நாணுடை மாக்கட் கிரங்கு மாயின்
எம்மினும் பேரெழி லிழந்த வினையெனப்
பிறர்மனை புகுவள் கொல்லோ
அளியள் தானே பூவிலைப் பெண்டே.

(புறம், 293)

1368. இருபாற் சேனையுந் தனிமருண்டு நோக்க
முடுகியற் பெருவிசை யுரவுக்கடுங் கொட்பின்
எண்டிசை மருங்கினு மெண்ணிறைந்து தோன்றினும்
ஒருதனி யனுமன் கையகன்று பரப்பிய
வன்மரந் துணிபட வேறுபல தோல்படை
வழங்கி யகம்பன் றோள் படையாக வோச்சி
ஆங்க, அனுமனங் கையி னழுத்தலிற் றதைந்து
வன்றலை யுடல்புக்குக் குளிப்ப முகங்கரிந்
துயிர்போகு செந்நெறி பெறுமையிற்
பொருகளத்து நின்றன நெடுஞ்சேட் பொழுதே.

(ஆசிரிய.)

1369. கார்த்தரும் புல்லணற் கண்ணஞ்சாக் காளைதன்
தார்ப்பற்றி யேர்தருந் தோணோக்கித்—தார்ப்பின்னை
ஞாட்பினுள் யானைக் கணநோக்கி யானைப்பின்
தேர்க்குழாம் நோக்கித்தன் மாநோக்கிக்—கூர்த்த
கணைவரவு நோக்கித்தன் வேனோக்கிப் பின்னைக்
கிணைவனை நோக்கி நகும்.

(தகடூர்.)

1370. இகழ்த லோம்புமின் புகழ்சால் [ம]றவர்
கண்ணிமைப் பளவிற் கணைசெல் கடுவிசைப்
பண்ணமை புரவிப் பண்புபா ராட்டி
எல்லிடைப் படர்தந் தோனே கல்லென
வேந்தூர் யானைக் கல்ல
தேந்துவன் போலான்றன் னிலங்கிலை வேலே.

(,,)

1371. அதிரா தற்ற நோக்கு ஞாயிலுட்
கதிர்விடு சுடரின் விளங்கும் வெள்வேல்
எதிரிய திருவி னிளையோ னின்றாந்தன்
குதிரை தோன்ற வந்துநின் றனனே
அவன்கை யொண்படை யிகழ்த லோம்புமின்
விழுச்சீர் விண்பொரு நெடுங்குடை வேந்தன்
கண்படை பெறுஅன் வைகின னிவன்கைத்
திண்கூ ரெஃகந் திறந்த
புண்கூர் யானை நவில்குரல் கேட்டே.

(,,)

1368. 2, 3 யாவுக்கடுங்; 9, 2 சென்னெறி. **1369.** 21 கிணையனை.
1371. 3 3 னிளையோ.

1372. கட்டி யன்ன காரி மேலோன்
தொட்டது கழலே கையது வேலே
சுட்டி யதுவுங் களிறே யொட்டிய
தானை முழுதுடன் விடுத்தநம்
யானை காமினவன் பிறிதெறி யலனே.

(தகடூர்.)

1373. அஞ்சுதக் கனளே யஞ்சுதக் கனளே
யறுகா லவரா பந்த ரென்ன
வறுந்தலை முதியாள் அஞ்சுதக் கனளே
வெஞ்சமத், தென்செய் கென்றும் வேந்தர்க்
கஞ்ச லென்பதோர் களிறின் றனளே.

(,,)

1374. வல்லோன் செய்த வகைபமை வனப்பிற்
கொல்வினை முடியக் கருதிக் கூறிலை
வெல்வேல் கைவல னேந்திக் கொள்ளெனிற்
கொள்ளுங் காலு மாவேண் டாமே
மேலோன், அறிவொடு புணர்ந்த நெறியிற் புரவிக
கழற்கா லிளையோ னுழற்றிகழ் வெகுளி
இகழ்த லோம்புமின் புகழ்சான் மன்னிர்
தொல்லை நான்றைச் செருவினு ளிவன்கை
வேல்வாய் வீழ்ந்தோர் பெண்டிர் கைம்மையின்
அறுத்த கூந்தற் பிறக்கஞ் சகடம்
பொறுத்தல் செல்லா பலமுரிந் தனவே, அதனால்
வல்லோர் பூழை நின்மின் கல்லென
வெஞ்சமங் குழைப்பக் கூர்தலின்
அஞ்சுதக வுடைத்திவ் வாற்றலோ னிலையே.

(,,)

1375. உண்டது, கள்ளு மன்று களிப்பட் டனனே
ஊர்ந்தது, புள்ளு மன்று பறந்தியங் கும்மே
மேலோர், தெய்வ மல்லன் மகனே நொய்தாங்குத்
தெரியல ரெடுத்த பாசிலைக் கண்ணி
வெருவத் தக்க வேலி னோன்வேல்
மைய நிமிர்ந்து பருந்தி னோடிக்
கழிந்தார்த் தன்றவ னெறிந்தநை கழுமுரட்
டேந்துவரை யிவரும் புலிபோல்
வேந்தர்வந் தாரும் வெஞ்சினக் களிறே.

(,,)

1376. நிலையமை நெடுந்திணை யேறி நல்லோரி
னிலைபொலி புதுப்பூண் கணவனோ டேடிச்
சிந்தி யன்ன செருபடு வனப்பிற்
புள்ளிக் காரி மேலோன் தெள்ளிதின்

1374. 6, 3(ன்)முற்றிகழ்; 10, 3 பிறககககஞ்; 13, 3 கூந்தலின். **1375.** 2, 1 மூகந்தது. **1376.** 1, 1 நிலையாமை; 3,3 செடுபடு; 5,2 பிணிக்கு.

உள்ளினும் பனிக்கு மொருவே லோனே
குன்றுநீர்க் கிடங்கிற் கெண்டை பார்க்கும்
மணிநிறச் சிறுசிரல் போலநம்
அணிநல் யானைக் கூறளக் கும்மே.

(தகடூர்.)

1377. வருக வருக தாங்கன்மின் தாங்கன்மின்
உருவக் குதிரை யொருவே லோனே
இருகை மாக்களை யாவருஞ் சலிப்ன
நாற்கை மாக்களிந் நாட்டகத் தில்லை
ஆவனும், தாரொடு துயல்வருந் தயங்குமணிக் கொடும்பூண்
மார்புடைக் கருந்தலை யெற்குறித் தனனே
யானும், கடிகம ழுவகைக் கைவல் காட்சியென்
றடியவற் கவனரை யறவை யீந்தனனே
ஆதலால், என்னெறிந்து பெயர்த வெற்குமாங் கரிதே
அவனெறிந்து பெயர்த லெமக்குமாங் கரிதே
ஆதலால், மன்ன தாங்கு மாக முன்னீர்
நீர்கொள் பெருங்குளந் தயங்க நாளை
நோய்பொதி நெஞ்சந் துளிர்ப்ப வவன்றாய்
மூழ்குவ ளொன்றோ வன்றே லெனையாய்
மூழ்குவ ளொன்றோ வன்[றிய]வன்
றாயும் யாயு முடன்மூழ் குபவே.

(,,)

அதி. 123. குதிரைமறம்

1378. தாங்கன்மின் தாங்கன்மின் றானை விறன்மறவிர்
ஓங்கல் மதிலு ளொருதனிமா—ஞாங்கர்
மயிரணியப் பொங்கி மழைபோன்ற மாற்றார்
உயிருணிய வோடி வரும்.

(வெண்பா. 90)

1379. குந்தங் கொடுமிற் குருதிவேல் கூடாதார்
வந்த வகையறியா வானமருள்—வெந்திறல்
ஆர்கழல் மன்ன னலங்குளைமா வெஞ்சிலை
வார்கணையின் முந்தி வரும்.

(,, 133)

1380. நிரைகதிர்வேல் மாறனை நேர்நின்றார் யானைப்
புரைசை யறநிமிர்ந்து பொங்கா—அரசர்தம்
முன்முன்னு வீழ்ந்தார் முடிகளுதைத்தமாப்
பொன்னுரைகற் போன்ற குளம்பு.

(முத்தொள்.)

1381. அடுதிறன் முன்பின னுற்ற முருக்கிப்
படுதலை பாறண்ண நூறி வடியிலைவேல்
வீசிப் பெயர்பவ னூர்ந்தமாத் தீதின்றி
நாண்மகிழ் தூங்குந் துடியன் துடிகொட்டும்
பாணியிற் கொட்டுங் குளம்பு.

(தகடூர்.)

1377. 8, 4 வீந்தனனே. **1381.** 1 அடுதிறன்முன்.

1382. கறங்கெனக் காலசக் கரங்கள் தாமென
மறங்கிளர் மன்னவர் மகுட நெற்றியும்
உறங்கலில் கடாக்களிற் றுச்சி மேலுமாய்த்
திறங்கிளர் புரவிகள் திரிதர் கின்றவே.

(சூளா. அரசி. 146)

1383. பருத்தி வேலிச் சீறூர் மன்னன்
உழுத்த தருண்ட வோய்நடைப் புரவி
கடல்மண்டு தோணியிற் படைமுகம் போழ
நெய்ம்மிதி யருந்திய கொய்சுவ லெருத்திற்
கோணடை மன்னர் தாருடைக் கலிமான்
அணங்குடை முருகன் கோட்டத்துக்
கலந்தொடா மகளிரி னிகந்துநின் றனவே.

(புறம், 299)

1384. நிலம்பிறக் கிடுவது போலக் குளம்புகுடையூஉ
உள்ள மொழிக்குங் கொட்பின் மான்மேல்
எள்ளுநர்ச் செகுக்குங் காளை கூர்த்த
வெந்திற லெஃகம் நெஞ்சுவடு விளைப்ப
ஆட்டிக் காணிய வருமே நெருநை
உரைசால் சிறப்பின் வேந்தர்த முன்னர்க்
கரைபொரு முந்நீர்த் திமிலிற் போழ்ந்தவர்
கயந்தலை மடப்பிடி புலம்ப
இலங்குமருப் பியானை யெறிந்த வெற்கே.

(,, 303)

1385. கொடுங்குழை மகளிர் கோதை சூடா
நடுங்குமணி களையா நாளரி பருகி
வளிதொழி லொழிக்கும் வண்பரிப் புரவி
பண்ணற்கு விரைதி நீயே நெருநை
எம்முற் றப்பியோன் றம்பியொ டாங்கு
நாளைச் செய்குவ மமரெனக் கூறிப்
புன்மயி ருகுத்தலுஞ் செய்யான் வன்மான்
கடவு மென்ப பெரிதே யதுகேட்டு
வலம்படு முரசின் வெல்போர் வேந்தர்
இலங்கிரும் பாசறை நடுங்கின்
றிரண்டா காதவன் கூறிய தெனவே.

(,, 304)

1386. உருவப் புள்ளியி னுட்குவரு கடுந்திறற்
குருகுபறந் தன்ன வெள்ளை மாயோன்
முருகுமா மாயனிவன் யாவன் கொல்லோ
வயவே றிருக்குங் கண்ணியுந் திருந்துந்
துணையோ தஞ்ச மில்லைக் கிணையெனக்
கண்ணூர் நடுவட் டோன்றித்தன்
பண்ணியற் புரவி யாய்தல் தகுமே.

(?)

1382. 6 மன்னர்த. **1384.** 3, 2 செருக்குங்; 4, 3 நெஞ்சுவிடு; 5, 1 வாட்டிடக். **1385.** 2, 4 பகுதி.

அதி. 124. யானைமறம்

1387. அடக்கருந் தானை யலங்குதார் மன்னர்
விடக்கு முயிரு முணீஇயக்—கடற்படையுட்
பேயு மெருவையுங் கூற்றுந்தன் பிற்படரக்
காயுங் கழலான் களிறு.

(வெண்பா. 132)

1388. வீறுசால் மன்னர் விரிதாம வெண்குடையைப்
பாற வெறிந்த பரிசயத்தால்—தேறாது
செங்கண்மாக் கோதை சினவெங் களியானை
திங்கள்மேல் நீட்டுந்தன் கை.

(முத்தொள்.)

1389. அயிற்கதவம் பாய்ந்துழக்கி யாற்றல்சால் மன்னர்
எயிற்கதவங் கோத்தெடுத்த கோட்டாற்—பனிக்கடலுட்
பாய்தோய்ந்த நாவாய்போற் றோன்றுமே யெங்கோமான்
காய்சினவேற் கிள்ளி களிறு.

(,,)

1390. மருப்பூசி யாக மறங்கனல்வேல் மன்னர்
திருத்தகு மார்போலை யாகத்—திருத்தக்க
வையக மெல்லா மெமதென் றெழுதுமே
மொய்யிலைவேல் மாறன் களிறு.

(,,)

1391. உருவத்தார்த் தென்னவ னோங்கெழில் வேழத்
திருகோடுஞ் செய்தொழில் தேரில்—ஒருகோடு
வேற்றூ ரகல முழுமே யொருகோடு
மாற்றார் மதிற்றிறக்கு மால்.

(,,)

1392. கொடிமதில் பாய்ந்திற்ற கோடு மரசர்
முடியிடறித் தேய்ந்த நகமும்—பிடிமுன்பு
பொல்லாமை நாணிப் புறங்கடை நின்றதே
கல்லார்தோட் கிள்ளி களிறு

(,,)

1393. கச்சி யொருகால் மிதியா வொருகாலால்
தத்துநீர்த் தண்ணுஞ்சை தான்மிதியாப்—பிற்றையும்
ஈழ மொருகால் மிதியா வருமேநங்
கோழியர்கோக் கிள்ளி களிறு.

(,,)

1394. பாற்றின மார்ப்பப் பருந்து வழிபடர
நாற்றிசையு மோடி நரிகதிப்ப—ஆற்ற
அலங்கலம் பேய்மகளி ராட வருமே
இலங்கிலைவேற் கிள்ளி களிறு.

(,,)

1391. 7 வேறூல்; 15 (ந்)தான். **1393.** 13 கோழியர் கோற். **1394.** 8 ஆற்றல்; 10 பொய்மகளி.

1395. தோற்ற மலைகட லோசை புயல்கடாங்
காற்றி னிமிர்ந்த செலவிற்றாய்க்—கூற்றாங்
குறியெதிர்ப்பை கொள்ளுந் தகைமைத்தே யெங்கோன்
எறிகதிர்வேல் மாறன் களிறு.

(முத்தொள்.)

1396. அடுமதில் பாய வழிந்தன கோட்டைப்
பிடிமுன் பழகழிதல் நாணி—முடியுடை
மன்னர் குடையால் மறைக்குமே செங்கனல்வேற்
றென்னவர் கோமான் களிறு.

(,,)

1397. இ[ள]ங்களி [றொ]ன்ற மடப்பிடி சார
வி[ல]ங்கருவி நீராற் றெளி[க்குடம்]—நலங்கிளர்வேற்
றன்னரும்போர்க் கோதை தொடா [அவ்] செருக்கின
மன்னர் மதிலாய வென்று.

(,,)

1398. மம்மர் விசும்பின் மதியு மதிப்பகையுந்
தம்மிற் றடுமாற்றம் போன்றதே—வெம்முனையிற்
போர்யானை மன்னர் புறங்கணித்த வெண்குடையைக்
கார்யானை யன்றடர்த்த கை.

(பெரும்பொருள்.)

1399. வான்றோய் கழுகினமும் வல்லூகிப் பேய்க்கணமும்
ஊன்றோய் நரியு முடன்றொக்க—மூன்றாங்
கடமா நிலநனைக்குங் கார்யானைக் கிட்ட
படமாறு நீப்பதனைப் பார்த்து.

(,,)

1400. மாயத்தாற் றாக்கு மலையு மலையும்போற்
காயத்தா றஞ்சாக் களிற்றொடும்போய்ச்—சாயுந்
தொலைவறியா வாடவருந் தோன்றினார் வான்மேல்
மலையுறையுந் தெய்வம்போல் வந்து.

(,,)

1401. நெறியா நடைமா வொடுதேர் களெடுத்
தெறியா வகையா றுதகலே றாசரம்
பறியா முறியா படையோர் படையுட்
செறியா மதயா னைதிரிந் தனவே.

(நளா. ஆசி. 107.)

1402. ஆர்ப்பெழு கடலினும் பெரிதவன் களிறே
கார்ப்பெய லுருமின் முழக்க லன்றே
யார்கொ லளியர் தாமே யாரார்
செறியத் தொடுத்த கண்ணி
கவிகை மள்ளன் கைப்பட் டோரே.

(புறம், 81)

1396. 3 வழிந்ததன். **1397.** 1 இருங்களி; 5 விருங்கருவி; 11-12 துடா செருக்கின. இறுதியடி 'மன்னர் புறங்கணித்த வெண் மதிலாய வென்று' எனக் காணப்படுகின்றது; 'புறங்கணித்த வெண்' என்பது அடுத்த செய்யுளில் 11,12 சீர்கள். **1399.** 14-15 (ந்) நீப்பதனைப் பத்து. **1401.** 1 தெறியா; 7 துகொலே.

அதி. 125. மூதில் மறம்

1403. தருமமு மீதேயாந் தானமுமீ தேயாங்
கருமமுங் காணுங்கா லீதாஞ்—செருமுனையிற்
கோள்வாள் மறவ[ர்] தலைதுமிய வென்மகன்
வாள்வாய் முயங்கப் பெறின்.

(தகடூர்.)

1404. இன்ப முடம்புகொண் டெய்துவீர் காண்மினோ
அன்பி னுயிர்மறக்கு மாரணங்கு—தன்கணவன்
அல்லாமை யுட்கொள்ளு மச்சம் பயந்ததே
புல்லார்வேல் மெய்சிதைத்த புண்.

(,,)

1405. எற்கண் டறிகோ வெற்கண் டறிகோ
என்மக னாதலெற்கண் டறிகோ
கண்ணே கணைமூழ் கினவே தலையே
வண்ண மாலை வாள்விடக் குறைந்தன
வாயே, பொருநுனைப் பகழி மூழ்கலிற் புலால்வழிந்
தாவ நாழிகை யம்புசெறித் தற்றே
நெஞ்சே வெஞ்சரங் கடந்தன குறங்கே
நிறங்கரந்து பல்சர நிறைத்தன வதனால்
அவிழ்பூ வம்பணைக் கிடந்த காளை
கவிழ்பூங் கழற்றிண் காய்போன் றனனே.

(,,)

1406. வாதுவல் வயிறே வாதுவல் வயிறே
நோலா வதனகத் துன்னீன் றனனே
பொருந்தா மன்ன ரருஞ்சம முருக்கி
யக்களத் தொழிதல் செல்லாய் மிக்க
புகர்முகக் குஞ்சர மெறிந்த வெஃகம்
அதன்முகத் தொழிய நீபோந் தனையே
எம்மில் செய்யா வரும்பழி செய்த
கல்லாக் காளைநின் னீன்ற வயிறே.

(,,)

1407. முலைத்தா யிரங்கப் புலைப்பறை முழங்கத்
தம்மிற் சாவார் தம்மில் லோரே
அன்ன ரல்லரென் சிறுவர் முன்னிய
வேந்துகளத் தவிய நூறி வேந்தரொடு
முளிபுற் கானத்து விளியி[னல்]லைத
யார்வலர் ை... மறித்
தீர்... வரி... வெவறியலரே.

(?)

1403, 1404, 1406, 1407, 1408, 1409: இவை 'கெடுக சிந்தை' (1414) என்பதன் பின். **1404**. 2 முடம்புகொ; 11 மையம். **1405**. இது 'தோறு' (1412) என்பதன் பின். 5, 2 பொருநுணைப். **1406**. 2, 2-3 வலத்தை நுன்னீன்; 4, 1 யிக்களத்; 6, 1 அதனகத்; 7, 1 எம்மிறை; 7, 3 (ப்) பெரும்பழி. 3-ம் அடியிற் 'சம' என்பதிலிருந்து 7-ம் அடியில் 'வரும்' என்பதுமுடிய வொருபிரதியிற் காணப்படவில்லை. **1407**. 2, 2 சார்வார்.

1408. குரங்குமேனித் திரங்குமுகச் செதுமுலை
நரைமூ தாட்டி வினவுதி யாயின்
நும்மகன் கொல்லோ வறியே னிம்மகன்
கொற்ற வெண்குடை மன்னர்க் குதவிச்
செஞ்சோற் றருங்கடன் வெஞ்சமத் தாற்றிக்
களிறுதலை யடுத்து மாகா னீட்டிப்
பிளிறுகுரல் முரச மெத்தணை யாகப்
பருந்தின் செந்நிழற் பந்த ராக
அழிபிணக் குன்றே வேலி யாகக்
கழுகுணக் கிடந்த காளை
நும்மகன் கொல்லோ யானறி யேனே.

(?)

1409. வாழிய துடிய வாழிய துடிய
என்மகன், ஆர்த்தெறிந் தனனோ வெறிந்தார்த் தனனோ
ஆர்த்து மெறியா னெறிந்து மாரான்
கையது வேலே காலது கழலே
மெய்யது சினமே மேற்சென் றனனே
வேந்த ரெல்லாந் தன்னோக் கினரே
நோக்கி நோக்கா முறுவலன் றூக்கித்
தமீஇந்தா மென்னத் தண்ணுமை
கழித்தா னெள்வாள் வீழ்ந்தன களிறே.

(?)

1410. ஈன்று புறந்தருத லென்றலைக் கடனே
சான்றோ னாக்குதல் தந்தைக்குக் கடனே
வேல்வடித்துக் கொடுத்தல் கொல்லற்குக் கடனே
தண்ணடை நல்கல் வேந்தற்குக் கடனே
ஒளிறுவாள் வெஞ்சம முருக்கிக்
களிறெறிந்து பெயர்தல் காளைக்குக் கடனே.

(புறம், 312)

1411. வெள்ளை வெள்யாட்டுச் செச்சை போலத்
தன்னோ ரன்ன விளைய ரிருப்பப்
பலர்மீது நீட்டிய மண்டையென் சிறுவனைக்
காலிழி கட்டிலிற் கிடத்தித்
தூவெள் ளறுவை போர்ப்பித் திலதே.

(,, 286)

1412. தோறா தோறா வென்றி தோலொடு
துறுகல் மறையினு முய்குவை போலாய்
நெருந லெல்லீ யெறிந்தோன் றம்பி
அகற்பெய் குன்றியிற் சுழலுங் கண்ணன்
பேரூ ரட்ட கள்ளிற்
கோரிற் கோரிற் றேருமால் நின்னே,

(,, 300)

1408. 3, 4 னம்மகன்; 7, 3 (ம்) வெத்தணை; 8, 2 சென்னிழற், செருநிழற்; 11, 2-4 கொல்லோயா னறியேனிய் மகனே. **1409.** 8, 2 மெண்ணத். **1411.** 5, 4 திலவே. **1412.** 6, 1 கோறரிற்.

1413. சிற்றில் நற்றூண் பற்றி நின்மகன்
யாண்டுள னோவென வினவுதி யென்மகன்
யாண்டுள னாயினு மறியே னோரும்
புலிசேர்ந்து போகிய கல்லளை போல
ஈன்ற வயிறோ விதுவே
தோன்றுவன் மாதோ போர்க்களத் தானே.

(புறம், 86)

1414. கெடுக சிந்தை கடிதிவள் துணிவே
முதிரா மகளி ராகற்க யாமே
மேனா ளுற்ற செருவிற்கிவள் தன்னை
யானை யெறிந்து களத்தொழிந் தனனே
நெருந லுற்ற செருவிற்கிவள் கொழுநன்
பொருநரை விலங்கி யாண்டுப்பட் டனனே
இன்றும், செருப்பறை கேட்டு விருப்புற்று மயங்கி
வேல்கைக் கொடுத்து வெளிதுவிரித் துடீஇ
பாறுமயிர்க் குடுமி யெண்ணெய் நீவி
ஒருமக னல்ல தில்லோள்
செருமுகம் நோக்கிச் செல்கென விடுமே.

(,, 279)

1415. மாவா ராதே மாவா ராதே
எல்லார் மாவும் வந்தன வெம்மிற்
புல்லுளைக் குடுமிப் புதல்வற் றந்த
செல்வ னூரு மாவா ராதே
இருபே ரியாற்ற வொருபெருங் கூடல்
விலங்கிடு பெருமரம் போல
உலந்தன்று கொல்லவன் மலைந்த மாவே.

(,, 273)

1416. வேம்புசினை யொடிப்பவுங் காஞ்சி பாடவும்
நெய்யுடைக் கைய ரையவி புகைப்பவும்
எல்லா மனையுங் கல்லென் றவ்வே
வேந்துடன் றெறிவான் கொல்லென
நெடிதுவந் தன்று னெடுந்தகை தேரே.

(,, 296)

1417. கடல்கிளர்ந் தன்ன கட்டூர் நாப்பண்
வெந்துவாய் மடித்து வேறலைப் பெயரித்
தோறுவைத் தெழுதரூஉத் துரந்தெறி ஞாட்பின்
வருபடை போழ்ந்து வாய்ப்படை விலக்கி
இடைப்படை யழுவத்துச் சிதைந்து வேறாகிய
சிறப்புடை யாளன் மாண்புகண் டருளி
வாடுமுலை யூறிச் சுரந்தன
ஓடாப் பூட்கை விடலை தாய்க்கே.

(,, 295)

1415. 5, 2 யாற்றூர்; 7, 2 செல்வன். **1417.** 6, 3 மாண்டுகண்.

அதி. 126. களம்

1418. கவளங்கொள் யானைதன் கைதுமியப் பட்டுப்
பவளஞ் சொரிதரு பைபோல்—திவளொளிய
ஒண்செங் குருதி யுமிழும் புனனாடன்
கொங்கரை யட்ட களத்து.

(களவழி, 14)

1419. உருவக் கடுந்தேர் முருக்கிமற் றத்தேர்ப்
பருதி சுமந்தெழுந்த யானை—இருவிசும்பிற்
செல்சுடர் சேர்ந்த மலைபோன்ற செங்கண்மால்
புல்லாரை யட்ட களத்து.

(,, 4)

1420. கொல்யானை பாயக் குடைமுருக்கி யெவ்வாயும்
புக்கவா யெல்லாம் பிணம்பிறங்கத் தச்சன்
வினைபடு பள்ளியிற் றோன்றுமே செங்கட்
சினமால் பொருத களம்.

(,, 15)

1421. திண்டோள் மறவ ரெறியத் திசைதோறும்
பைந்தலை பாறிப் புரள்பவை—நன்கெனைத்தும்
பெண்ணையந் தோட்டம் பெருவளி புக்கற்றே
கண்ணார் கமழ்தெரியற் காவிரி நீர்நாடன்
எண்ணாரை யட்ட களத்து.

(,, 24)

1422. எவ்வாயு மோடி வயவர் துணித்திட்ட
கைவாயிற் கொண்டெழுந்த செஞ்செவிப் புன்சேவல்
ஐவாய் விடநாகங் கவ்வி விசும்பிவருஞ்
செவ்வா யுவணத்திற் றோன்றும் புனனாடன்
தெவ்வரை யட்ட களத்து.

(,, 26)

1423. செவ்வரைச் சென்னி யரிமானோ டவ்வரை
ஒல்கி யுருமிற் குடைந்தன்றால்—மல்கிக்
கரைகொன் றிழிதருங் காவிரி நாடன்
உரைசா லுடம்பிடி மூழ்க வரசோ
டரசுவா வீழ்ந்த களத்து.

(,, 35)

1424. ஓஒ உவமை யுறழ்வின்றி யொத்ததே
காவிரி நாடன் கழுமலங் கொண்டநாள்
மாவுதைப்ப மாற்றார் குடையெலாங் கீழ்மேலாய்
ஆவுதைக்கு மாம்பி நிகர்த்த புனனாடன்
மேவாரை யட்ட களத்து.

(,, 36)

1418. 1-2 கவளங் கொளயானை; 3 கைதுணியப்; 6-11 சொரி கருப் பைபோன்று தவளவள வொண்சங் கினங்க ளுகளும்; 8 திகழொளிய. **1421.** 16 நன்னாடன்; 17 ஒன்னாரை. **1422.** 2 மோட்டி. **1423.** 7 குடைந் தன்ன. **1424.** 13-15 ஆவுதைத் தாரம்பி போன்ற.

1425. இருநிலஞ் சேர்ந்த குடைக்கீழ் வரிநுதல்
ஆடியல் யானைத் தடக்கை யொளிறுவாள்
ஓடா மறவர் துணிப்பத் துணிந்தவை
கோடுகொ ளொண்மதிய நக்குபாம் பொக்குமே
பாடா ரிடிமுரசிற் பாய்புன னீர்நாடன்
கூடாரை யட்ட களத்து.

(களவழி, 22)

1426. ஞாட்பினு ளெஞ்சிய ஞாலஞ்சேர் யானைக்கீழ்ப்
போர்ப்பி லிடிமுரசி னூடுபோ மொண்குருதி
கார்ப்பெயல் பெய்தபிற் செங்குளக் கோட்டுக்கீழ்
நீர்த்தூம்பு நீருமிழ்வ போன்ற புனனாடன்
ஆர்த்தம ரட்ட களத்து.

(,, 2)

1427. படைப்பொலிதார் மன்னர் பரூஉக்குடர் மாந்திக்
குடைப்புறத்துத் துஞ்சு மிகலன் — இடைப்பொலிந்த
திங்களிற் றோன்று முயல்போலுஞ் செம்பியன்
செங்கண் சிவந்த களத்து.

(,,)

1428. கைபொருத வோசையாற் கண்ணுமிழ்ந்த செந்தீயான்
மெய்பொருது தோய்ந்தெழுந்த வெம்புகையான்—ஐயோ
வெதிர்வேங் கடுங்கானம் போன்றதே வெம்போர்
எதிர்வேந்தர் செய்த விடம்.

(பாரதம்)

1429. வென்று களங்கொண்ட வேந்தன்றேர் சென்றதற்பின்
கொன்ற பிணநிணக்கூழ் கொற்றவை—நின்றளிப்ப
உண்டாடு பேய்கண் டுவந்தனவே போர்ப்பரிசில்
கொண்டா டினகுரவைக் கூத்து.

(பெரும்பொருள்.)

1430. வெருவரு வெஞ்சமத்து வேலிலங்க வீழ்ந்தார்
புருவ முரிவுகண் டஞ்சி—நரிவெரீஇச்
சேய்த்தணித்தாய் நின்றழைக்குஞ் செம்மற்றே தென்னவன்
வாட்கணித்தாய் வீழ்ந்தார் களம்.

(முத்தொள்.)

1431. மரகதப்பூண் மன்னவர் தோள்வளை கீழா
வயிரக் கடகக்கை வாங்கித்—துயருழந்து
புண்ணுற் றழைக்குங் குறுநரித்தே பூழியனைக்
கண்ணுற்று வீழ்ந்தார் களம்.

(,,)

1432. முடித்தலை வெள்ளோட்டு மூளைநெய் யாகத்
தடித்த குடர்திரியா மாட்டி—எடுத்தெடுத்துப்
பேஎய் விளக்கயரும் பெற்றித்தே செம்பியன்
சேஎய் பொருத களம்.

(,,)

1425. 14 ளொண்மதியை; 15 நக்கும்பாம். **1426.** 10 பெய்தலிற்; 12 கோட்டக்கீழ். **1428.** 6 தேய்த்தெழுந்த. **1429.** 9 உண்டாடும். **1431.** 4 கிழற்ற; 7 வீக்கித்; 13-14 கண்ணுற்றூர் வீழ்ந்த. **1432.** 15 களத்து.

1433. ஏனைய பெண்டி ரெரிமூழ்கக் கண்டுதன்
தானையாற் கண்புதைத்தான் தார்வழுதி—யானையும்
புல்லார் பிடிபுலம்பத் தன்கண் புதைத்ததே
பல்யானை யட்ட களத்து.

(முத்தொள்.)

1434. பெருகிய குருதியுட் பிறக்குஞ் செந்தடி
யருகுடை யளற்றினு ளழுந்திப் பாகமோர்
சொரிகதிர்க் கோடக முடிகள் தோன்றலாற்
பொருகளம் புற்றெடுக் கின்ற போன்றவே.

(சூளா. அரசி. 267)

அதி. 127. இரங்கல்

1435. போர்க்குப் புணைமன் புரையோர்க்குத் தாணுமன்
ஊர்க்கு முலகிற்கு மோருயிர்மன்—யார்க்கு
மறந்திறந்த வாயி லடைத்ததே யண்ணல்
நிறந்திறந்த நீணிலைய வேல்.

(வெண்பா. 80)

1436. முன்புறந் தான்காணு மிவ்வுலக மிவ்வுலகிற்
றன்புறங் கண்டறிவார் தாமில்லை—அன்பின்
அழுதார்க ணீர்விடுத்த வாரூடிக் கூகை
கழுதார்ந் திரவழங்குங் காடு.

(,, 274)

1437. இரவலர் வம்மி னெனவிசைத்த லின்றிப்
புரவலன் மாய்ந்துழியும் பொங்கும்—உரையழுங்க
வேற்கண் ணியரழுத வெம்பூசல் கேட்டடங்கா
தோற்கண்ண போலுந் துடி.

(தகடூர்.)

1438. உலகு பொதியுருவந் தன்னுருவ மாகப்
பலர்பரவத் தக்க பறந்தலை நன்காடு
புலவுங்கொ லென்போல் புலவுக் களத்தோ
டிலைநெடுவே லோனை யிழந்து.

(?)

1439. அரச ரேறே யடலாழி
வலவா யார்க்குந் தோலாதாய்
புரிசை நகர்நூற் றொருபதுடைப்
பூமி முழுதுந் தாளுண்டோய்
உரைசெய் துலகம் பாராட்டு
மொளியா யோடை யானையாய்
வரைசெய் தனைய திரடோளாய்
மறைதல் பொருளோ வயவேந்தே.

(சூளா. அரசி. 343)

1433. 1 ஏனையார்; 11 தான்கண்; 13 பல்வாயா(ர). **1434.** இது 'வென்று களங்' (1429) என்பதன்பின். **1435.** 4 தானுவமன்; 14 நீளிலே. **1436, 1438:** இவை 'பல்சான்றீரே' (1452) என்பதன்பின். **1436.** 11 வாரூேடிக். **1437.** 13-14 தோற்கண்போ லுந்தம். **1439, 1440:** இவை 'இரவலர் வம்மி' (1437) என்பதன்பின். **1439.** 7-9 புரிசையைத் தானூற் றிருபதுடை.

1440. மூரி முந்நீ ருலகங்கள்
முழுதுங் காவல் முனிந்தாயோ
ஆரு மில்லா வடியோங்கள்
வழிபா டாற்ற மாட்டாயோ
சீரின் மன்னும் வளநாடுந்
தெய்வப் படையுஞ் செல்வமுமிப்
பாரின் மன்னர் பிறர்கொள்ளப்
பணித்த தென்னோ படைவேந்தே.

(சூளா. அரசி. 351)

1441. வெள்ளெருக்கஞ் சடைமுடியான் வெற்பெடுத்த திரடோளான் மேலுங் கீழும்
எள்ளிருக்கு மிடமின்றி யுயிரிருக்கு மெனநாடி யிழைத்த தாலே[ா]
கள்ளிருக்கு மலர்க்கூந்தற் சானகியை வன்சிறையில் வைத்த காதல்
உள்ளிருக்கு மெனக்கருதி யுடல்பிளந்து தடவியதோ வொருவன் வாளி.

(இராமாவ. இராவணன்வதை. 239)

1442. செற்றன் றாயினுஞ் செயிர்த்தன் றாயினும்
உற்றன் றாயினு முய்வின்று மாதோ
பாடுநர் போலக் கைதொழு தேத்தி
இரந்தன் றாகல் வேண்டும் பொலந்தார்
மண்டமர் கடந்த தானைத்
திண்டோள் வளவற் கொண்ட கூற்றே.

(புறம், 226)

1443. எறிபுனக் குறவன் குறைய லன்ன
கரிபுற விறகி னீம வொள்ளழற்
குறுகினுங் குறுகுக குறுகாது சென்று
விசும்புற நீளினும் நீள்க பசுங்கதிர்த்
திங்க ளன்ன வெண்குடை
ஞாயிற் றன்னோன் புகழ்மா யலவே.

(,, 231)

1444. பாடுநர்க் கீத்த பல்புக ழன்னே
ஆடுநர்க் கீத்த பேரன் பினனே
அறவோர் புகழ்ந்த வாய்கோ லன்னே
திறவோர் புகழ்ந்த திண்ணன் பினனே
மகளிர் சாயல் மைந்தர்க்கு மைந்து
துகளறு கேள்வி யுயர்ந்தோர் புக்கில்
அனைய னென்னா தத்தக் கோனை
நினையாக் கூற்ற மின்னுயி ருய்த்தன்று
பைதற் சுற்றங் கெடீஇ யதனை

1440. 10-11 அடிபா ராட்ட; 19 பாரு. **1441.** இது 'அளியதாமே' (1451) என்பதன் பின். **1442.** 4, 2 றாதல்; 5, 2 கடக்குங்; 5, 3 தானையத்; 6, 1 திண்டோர்; 6, 2 வலவற்.

வைகம் வம்மோ வாய்மொழிப் புலவீர்
நனந்தலை யுலக மரந்தை தூங்கக்
கேடி னல்லிசை யுயர்ந்தோர் சூடி
நடுக லாயினன் புரவல னெனவே.

(புறம். 221)

1445. நோகோ யானே தேய்கமா காலை
பிடியடி யன்ன சிறுவழி மெழுகித்
தன்னமர் காதலி புன்மேல் வைத்த
இன்சிறு பிண்டம் யாங்குண் டனன்கொல்
உலகுபுகத் திறந்த வாயிற்
பலரோ டுண்டல் மரீஇ யோனே.

(,, 234)

1446. தொடியுடைய தோண்மணந்தனன்
கடிகாவிற் பூச்சூடினன்
தண்கமழுஞ் சாந்துநீவினன்
செற்றோரை வழிதபுத்தனன்
நட்டோரை யுயர்வுகூறினன்
வலியரென வழிமொழியலன்
மெலியரென மீக்கூறலன்
பிறரைத்தா னிரப்பறியலன்
இரந்தோர்க்கு மறுப்பறியலன்
வேந்துடை யவையகத் தோங்குபுகழ் தோற்றினன்
வருபடை யெதிர்தாங்கினன்
பொருபடை புறங்கண்டனன்
கடும்பரிய மாக்கடவினன்
நெடுந்தெருவிற் றேர்வழங்கினன்
ஓங்கியற் களிறூர்ந்தனன்
தீஞ்சேற்ற [த]சும்புதொலைச்சினன்
பாணுவப்பப் பசிதீர்த்தனன்
மயக்குடைய மொழிவிடுத்தனன், ஆங்குச்
செய்ப வெல்லாஞ் செய்தன னாகலின்
இடுக வொன்றோ சுடுக வொன்றோ
படுவழிப் படுகவிப் புகழ்வெய்யோன் றலையே.

(,, 239)

1447. நனிபே தையே நயமில் கூற்றம்
விரகின் மையின் வித்தட் டுண்டனை
இன்னுங் காண்குவை நன்வா யாகுதல்
ஒளிறுவாள் மறவருங் களிறு மாவும்
குருதியங் குரூஉப்புனற் பொருதுகளத் தொழிய
நாளு மானான் கடந்தட் டென்றுநின்
வாடுபசி யருத்திய வசைதீ ராற்றல்

1446. 4, 2 வழிசெகுத்தனன்; 5, 2 புரவுகூறினன்; 15, 1 ஓங்கிய; 16, 1-2 தீஞ்சொற் றசும்புதொலைச்சினன்; 18, 1 மயக்குடை; 21, 1 படுவழிப். **1447.** 5, 3 பொருதகளத்; 6, 3 கடிந்தட்; 6, 4 டுண்டிசின்; 7, 1 வாயுபசி; 9, 3-4 வண்டு மூசுதார்.

நின்னோ ரன்ன பொன்னியற் பெரும்பூண்
வளவ னென்னும் வண்டுமூசு கண்ணி
அனையோற் கொண்டனை யாயின்
இனியார் மற்றுநின் பசிதீர்ப் போரே.

(புறம், 227)

1448. ஐயோ வெனின்யான் புலியஞ் சுவலே
உய்த்தனனென் கொளினே மார்பெடுக் கல்லேன்
என்போற் பெருவிதிர்ப் புறுக நின்னை
இன்னா துற்ற வறனில் கூற்றே
நிரைவளை முன்கை பற்றி
வரைநிழற் சேர்கம் நடத்திசிற் சிறிதே.

(,, 255)

1449. இளையோர் சூடார் வளையோர் கொய்யார்
நல்யாழ் மருப்பின் மெல்ல வாங்கிப்
பாணன் கொள்ளான் பாடினி யணியாள்
ஆண்மை தோன்ற வாடவர்க் கடந்த
வல்வேற் சாத்தன் மாய்ந்த பின்றை
முல்லையும் பூத்தியோ வொல்லையூர் நாட்டே.

(,, 242)

1450. பெருஞ்சோறு பயந்து பல்யாண்டு புரந்த
இருங்களி றிழந்த பைதற் பாகன்
அதுசேர்ந் தல்கிய வழுங்க லாலை
வெளில்பா ழாகக் கண்டு கலிழ்ந்தாங்குக்
கலங்கினெ னல்லனோ யானே பொலந்தார்த்
தேர்வண் கிள்ளி போகிய
பேரிசை மூதூர் மன்றங் கண்டே.

(,, 220)

1451. அளிய தாமே சிறுவெள் ளாம்பல்
இளைய மாகத் தழையா யினவே, இனியே
பெருவளக் கொழுநன் மாய்ந்தெனப் பொழுதுமறுத்
தின்னா வைக லுண்ணும்
அல்லிப் படூஉம் புல்லா யினவே.

(,, 248)

1452. பல்சான் றீரே பல்சான் றீரே
செல்கெனச் செல்லா தொழிகென விலக்கும்
பொல்லாச் சூழ்ச்சிப் பல்சான் றீரே
அணில்வரிக் கொடுங்காய் வாள்போழ்ந் தட்ட
காழ்போ கல்விளர் நறுநெய் தீண்டா
தடகிடை மிடைந்த கைபிழி பிண்டம்
வெள்ளெட் சாந்தொடு புளிப்பெய் தட்ட
வேளை வெந்தை வல்சி யாகப்
பரற்பெய் பள்ளிப் பாயின்று வதியும்

1449. 4, 2 கொன்ற, சென்ற; 4, 4 கணிந்த; 5, 1 பல்வேற்; 5, 3-4 மாய்ந்தபின். **1450.** 1, 2 பயந்த. **1452.** 2, 2 சொல்லா.

உயவற் பெண்டிரே மல்ல மாதோ
பெருங்காட்டுப் பண்ணிய கருங்கோட் டீமம்
நுமக்கரி தாகுக தில்ல வெமக்கெம்
பெருந்தோட் கணவன் மாய்ந்தென வரும்பற
வள்ளித ழவிழ்ந்த தாமரை
நள்ளிரும் பொய்கையுந் தீயுமோ ரற்றே.

(புறம், 246)

1453. இழுமென முழங்கு முரசமொடு குழீஇய
ஒன்னார் மள்ளர்த் தந்த முன்னார்ச்
சிறையில் விலங்கிச் செவ்வே லேந்தி
யாண்டுப்பட் டனனே நெடுந்தகை
ஈண்டுநின் றம்ம வணியில்பெரும் புகழே.

(தகடூர்.)

1454. நாய்ப்பிணை வொடுங்கிய கிழநரி யேற்றை
கிளைக்கு மிறும்பிற் றெறுவரக் கடிய
கூற்றுயிர் கொண்ட வுடம்புகரி பறந்தலைப்
ப[ா]ற்றிய சுடலைப் பல்குர றெழீத்தே
பார்பெ[ா]ரு பனிக்கடல் போல
வார்தர வறியா வஞ்சுவரு காடே.

(?)

அதி. 128. வென்றி

1455. சூடினன் வாகைச் சுடர்த்தெரியல் சூடுதலும்
பாடினர் தொல்புகழ் பல்புலவர்—கூடார்
உடல்வே லழுவத் தொளிதிகழும் பைம்பூண்
அடல்வேந்த னட்டார்த் தரசு.

(வெண்பா. 155)

1456. கொடித்தலைத்தார்த் தென்னவன் தோற்றான்போல் நின்றான்
மடித்தவாய் சுட்டிய கையாற்—பிடித்தவேற்
கண்ணோரா வோச்சிக் களிறணையாக் கண்படுத்த
மண்ணோரா மன்னரைக் கண்டு.

(முத்தொள்.)

1457. தொழில்தேற்றாப் பாலகனை முன்னிறீஇப் பின்னின்
றழலிலைவேல் காய்த்தினார் பெண்டிர்—கழலடைந்து
மண்ணிரத்த லென்ப வயங்குதார் மாமாறன்
கண்ணிரத்தந் தீர்க்கு மருந்து.

(,,)

1458. நளிகட லிருங்குட்டத்து
வளிபுடைத்த கலம்போலக்
களிறுசென்று களனகற்றவுங்
களனகற்றிய வியலாங்கண்
ஒளிறிலைய வெஃகேந்தி

1453. இது 'பெருஞ்சோறு' (1450) என்பதன்பின். **1454**. 2, 1 யிளைக்கு; 2, 4 கடியக்; 4, 1-4 பெற்றிய சுடலைப பஃகுறெழிதகே; 5, 1 யார்பெரு. **1455**. 4 சூடுதலைப். **1456**. 1 கொடுத்தலத்தார்த்; 3 தேற்றான் போல்; 11 களிறனையாற்.

அரசுபட வமருழக்கி
உரைசெல முரைசுவௌவி
முடித்தலை யடுப்பாகப்
புனற்குருதி யறக்கொளீஇத்
தொடித்தோட் டுடுப்பிற் றுழந்த வல்சியின்
அடுகளம் வேட்ட வடுபோர்ச் செழிய
ஆன்ற கேள்வி யடங்கிய கொள்கை
நான்மறை முதல்வர் சுற்ற மாக
மன்னர் செய்தொழி லயர மன்னிய
வேள்வி முற்றிய வாய்வாள் வேந்தே
நோற்றார் மன்றநின் பகைவர் நின்னொடு
மாற்றா ரென்னும் பெயர்பெற்
றாற்றா ராயினு மாண்டுவாழ் வோரே.

(புறம், 26)

1459. சிறப்புடை மரபிற் பொருளு மின்பமும்
அறத்து வழிப்படூஉந் தோற்றம் போல
இருகுடை பின்பட வோங்கி யொருகுடை
உருகெழு மதியி னிவந்துசேண் விளங்க
நல்லிசை வேட்டம் வேண்டி வெல்போர்ப்
பாசறை யல்லது நீபொல் லாயே
நுதிமுக மழுங்க மண்டி யொன்னார்
கடிமதில் பாயுநின் களிறடங் கலவே
போரெனிற் புகலும் நீள்கழல் மறவர்
காடிடைக் கிடந்த நாடுநனி சேய
செல்வே மல்லே மென்னார் கல்லென்
விழவுடை யாங்கண் வேற்றுப்புலத் திறுத்துக்
குணகடல் பின்ன தாகக் குடகடல்
வெண்டலைப் புணரிநின் மான்குளம் பலைப்ப
வலமுறை வருதலு முண்டென வலம்வந்து
நெஞ்சுநடுங் கவலம் பாயத்
துஞ்சாக் கண்ண வடபுலத் தரசே.

(„ 31)

1460. உழுதூர் காளை யூழ்கோ டன்ன
கவைமுட் கள்ளிப் பொரியரைப் பொருந்திப்
புதுவர கரிகாற் கருப்பை பார்க்கும்
புன்றலைச் சிறாஅர் வில்லெடுத் தார்ப்பிற்
பெருங்கட் குறுமுயல் கருங்கல னுடைய
மன்றிற் பாயும் வன்புலத் ததுவே
கரும்பி னெந்திரஞ் சிலைப்பி னயல
திருஞ்சுவல் வாளை பிறழு மாங்கட்
டண்பணை யாளும் வேந்தர்க்குக்
கண்படை யீயா வேலோ னூரே.

(„ 322)

1459. 4, 1 வருகெழு. **1460.** 1, 3 யூழ்கொண்.

1461. மீன்றிகழ் விசும்பிற் பாயிரு ளகல
ஈண்டுசெலன் மரபிற் றன்னியல் வழாஅ
துரவுச்சினந் திருகிய வுருகெழு ஞாயிறு
நிலவுத்திகழ் மதியமொடு நிலஞ்சேர்ந் தாஅங்
குடலருந் துப்பி னொன்றுமொழி வேந்தரை
அணங்கரும் பறந்தலை யுணங்கப் பண்ணிப்
பிணியுறு முரசங் கொண்ட காலை
நிலைதிரி பெறியத் திண்மடை கலங்கிச்
சிதைதலுய்ந் தன்றோ நின்வேல் செழிய
முலைபொலி யாக முருப்ப நூறி
மெய்ம்மறந்து பட்ட வரையாப் பூசல்
ஒண்ணுதல் மகளிர் கைம்மை கூர
அவிரறல் கடுக்கு மம்மென் சாயற்
குவையிருங் கூந்தல் கொய்தல் கண்டே.

(புறம், 25)

1462. ஒருவனை யொருவ னடுதலுந் தொலைதலும்
புதுவ தன்றிவ் வுலகத் தியற்கை
இன்றி னூங்கோ கேளலந் திரளரை
மன்ற வேம்பின் மாச்சினை யொண்டளிர்
நெடுங்கொடி யுழிஞைப் பவரொடு மிடைந்து
செறியத் தொடுத்த தேம்பாய் தெரியல்
கவின மாலையொடு பொலியச் சூடிப்
பாடின் றெண்கிணை கறங்கக் காண்டக
நாடுகெழு திருவிற் பசும்பூட் செழியன்
பீடுஞ் செம்மலு மறியார் கூடிப்
பொருது மென்று தன்றலை வந்த
புனைகழ லெழுவர் நல்வல மடங்க
ஒருதா னாகிப் பொருதுகளத் தடலே.

(,, 76)

1463. கிண்கிணி களைந்தகா லொண்கழல் தொட்டுக்
குடுமி களைந்தநுதல் வேம்பி னொண்டளிர்
நெடுங்கொடி யுழிஞைப் பவரொடு மலைந்து
குறுந்தொடி கழித்தகைச் சாபம் பற்றி
நெடுந்தேர்க் கொடிஞ்சி பொலிய நின்றோன்
யார்கொல் வாழ்கவன் கண்ணி தார்பூண்டு
தாலி களைந்தன்று மிலனே பால்விட்
டயினியு மின்றயின் றனனே வயின்வயின்
உடன்றுமேல் வந்த வம்ப மள்ளரை
வியந்தன்று மிழித்தன்று மிலனே யவரை
அழுங்கப் பற்றி யகல்விசும் பார்ப்பெழக்
கவிழ்ந்து நிலஞ்சேர வட்டதை
மகிழ்ந்தன்று மிகழ்ந்தன்று மதனினு மிலனே.

(„ 77)

1462. 13, 1-3 ஒருவ னாகிப் பொருதகளத்.

அதி. 129. புகழ்

1464. மடங்கா மயிலூர்தி மைந்தனை நாளுங்
கடம்பம்பூக் கொண்டேத்தி யற்றால்—தொடங்கமருள்
நின்றிலங்கு வென்றி நிரைகதிர்வேல் மாறனை
இன்றமிழால் யாம்பாடும் பாட்டு.

(முத்தொள்.)

1465. செங்க ணெடியான்மேற் றேர்விசைய னேற்றியபூப்
பைங்கண்வெள் ளேற்றான்பாற் கண்டற்றால்—எங்கு
முடிமன்னர் சூடியபூ மொய்ம்மலர்த்தார் மாறன்
அடிமிசையே காணப் படும்.

(,,)

1466. கூந்தன்மா கொன்று குடமாடிக் கோவலனாய்ப்
பூந்தொடியைப் புல்கிய ஞான்றுண்டால்—யாங்கொளித்தாய்
தென்னவனே தேர்வேந்தே தேறுநீர்க் கூடலார்
மன்னவனே மார்பின் மறு.

(,,)

1467. வானிற்கு வையகம் வென்றது வானத்து
மீனிற் கனையார் மறமன்னர்—வானத்து
மீன்சேர் மதியனையன் விண்ணுயர் கொல்லியார்
கோன்சேரன் கோதையென் பான்.

(,,)

1468. மந்தரங் காம்பா மணிவிசும்பு போலையாத்
திங்க ளதற்கோர் திலதமா—எங்கணும்
முற்றுநீர் வைய முழுது நிழற்றுமே
கொற்றப்போர்க் கிள்ளி குடை.

(,,)

1469. பார்படுப செம்பொன் பதிபடுப முத்தமிழ்நூ
னீர்படுப வெண்சங்கும் நித்திலமும்—சாரல்
மலைபடுப யானை வயமாறன் கூர்வேற்
றலைபடுப தார்வேந்தர் மார்பு.

(,,)

1470. அருமணி யைந்தலை யாடரவம் வானத்
துருமேற்றை யஞ்சி யொளிக்கும்—செருமிகுதோட்
செங்கண்மா மாறன் சினவேல் கனவுமே
அங்கண்மா ஞாலத் தரசு.

(,,)

1471. அரும்பவிழ்தார்க் கோதை யரசெறிந்த வெள்வேல்
பெரும்புலவுஞ் செஞ்சாந்தும் நாறிச்—சுரும்பொடு
வண்டாடும் பக்கமு முண்டு குறுநரி
கொண்டாடும் பக்கமு முண்டு.

(,,)

1466. 5 பூந்தொடையைப். **1467**. 5-7 மீனிற்கு மின்னனைய ராகு மறமன்னர். **1468**. 13 கொற்றப்பேர்க். **1470**. 2 யந்தலை; 11-12 சினவே லகவுமேல்.

1472. கண்ணார் கதவந் திறமின் களிறொடுதேர்
பண்ணார் நடைப்புரவி பண்விடுமின்—நண்ணார்தந்
தேர்வேந்தன் றென்னன் திருவுத்தி ராடநாட்
போர்வேந்தன் பூச லிலன்.

(முத்தொள்.)

1473. அந்தண ராவொடு பொன்பெற்றார் நாவலர்
மந்தரம்போல் மாண்ட களிறூர்ந்தார்—எந்தை
இலங்கிலைவேற் கிள்ளி யிரேவதிநா ளென்னோ
சிலம்பிதன் கூடிழந்த வாறு.

(,,)

1474. திறலொடு தீதுருநதிப பூழிய னல்லன்
மறலொடு மைந்து தருக்கிப்—பிறரொருவர்
தென்ன னிளங்கோத் திருமால் வழுதிமுன்
மன்னர்யார் மாறேற் பவர்.

(?)

1475. கருங்கலி முந்நீரின் மூழ்காத முன்னம்
இருங்கடி மண்மகளை யேந்தினவே யாயிற்
பெரும்பெய ரேனத் தெயிறனைய வன்றே
சுரும்பறை தொண்டையான் தோள்.

(இரும்பல்.)

1476. எங்கோ னிருந்த கம்பலை மூதூர்
உடையோர் போல விடையின்று குறுகிச்
செம்மல் நாளவை யண்ணாந்து புகுதற்
கெம்மன வாழ்க்கை யிரவலர்க் கெளிதே
இரவலர்க் கெண்மை யல்லது புரவெதிர்ந்து
வானம் நாண வரையாது சென்றோர்க்
கானா தீயுங் கவிகை வண்மைக்
கடுமான் கோதை துப்பெதிர்ந் தெழுந்த
நெடுமொழி மன்னர் நினைக்குங் காலைப்
பாசிலைத் தொடுத்த வுவலைக் கண்ணி
மாசு ணுடுக்கை மடிவா யிடையன்
சிறுதலை யாயமொடு குறுகல் செல்லாப்
புலிதுஞ்சு வியன்புலத் தற்றே
வலிதுஞ்சு தடக்கை யவனுடை நாடே.

(புறம், 54)

1477. வையங் காவலர் வழிமொழிந் தொழுகப்
போகம் வேண்டிப் பொதுச்சொற் பொறாஅ
திடஞ்சிறி தென்னு மூக்கந் துரப்ப
ஒடுங்கா வுள்ளத் தோம்பா வீகைக்
கடுந்தடு தானைச் சேர லாதனை
யாங்கன மொத்தியோ வீங்குசெலல் மண்டிலம்
பொழுதென வரைதி புறக்கொடுத் திறத்தி

1472. 8 நண்ணுத. **1473.** 12 ளென்னு. **1474.** 3 பூமிய. **1476.** 5, 1-2 இரவலர் கேண்மை; 7, 4 வண்மைக்.

மாறி வரைதி மலைமறைந் தொளித்தி
அகலிரு விசும்பி னானும்
பகல்விளங் குதியாற் பல்கதிர் விரித்தே.

(புறம், 8)

1478. நாட னென்கோ வூர னென்கோ
பாடிமிழ் பனிக்கடற் சேர்ப்ப னென்கோ
யாங்கன மொழிகோ வோங்குவாட் கோதையைப்
புனவர் தட்டை புடைப்பி னயல
திறங்குகதி ரலமருங் கழனியும்
பிறங்குநீர்ச் சேர்ப்பினும் புள்ளொருங் கெழுமே.

(,, 49)

1479. ஆரந் தாழ்ந்த வணிகிளர் மார்பிற்
றாடோய் தடக்கைத் தகைமாண் வழுதி
வல்லை மன்ற நீநயந் தளித்தல்
தேற்றாய் பெரும பொய்யே யென்றுங்
காய்சினந் தவிராது கடலூர் பெழுதரும்
ஞாயி றனையைநின் பகைவர்க்குத்
திங்க ளனையை யெம்ம னோர்க்கே.

(,, 59)

1480. பாணர் தாமரை மலையவும் புலவர்
பூநுதல் யானையொடு புனைதேர் பண்ணவும்
அறனோ மற்றிது விறல்மாண் குடுமி
இன்னா வாகப் பிறர்மண்கொண்
டினிய செய்திநின் னார்வலர் முகத்தே.

(,, 12)

1481. வழிபடு வோரை வல்லறி தீயே
பிறர்பழி கூறுவோர் மொழிதே றலையே
நீமெய் கண்ட தீமை காணின்
ஒப்ப நாடி யத்தக வொறுத்தி
வந்தடி பணிந்து முந்தை நிற்பின்
தண்டமுந் தணிதிநீ பண்டையிற் பெரிதே.

(,, 10)

1482. களங்கனி யன்ன கருங்கோட்டுச் சீறியாழ்
பாடின் பனுவற் பாண ருய்த்தெனக்
களிறில வாகிய புல்லரை நெடுவெளிற்
கான மஞ்ஞை கணனொடு சேப்ப
ஈகை யரிய விழையணி மகளிரொடு
சாயின் றென்ப வாஅய் கோயில்
சுவைக்கினி தாகிய குய்யுடை யடிசில்
பிறர்க்கீ வின்றித் தம்வயி றருத்தி
உரைசா லோங்குபுக ழொரீஇய
முரசுகெழு செல்வர் நகர்போ லாதே.

(,, 127)

1478. இதன்பின் 'பாரி பாரி' (புறம், 107), 'ஊர்க்குறு மாக்கள்' (புறம், 94), 'அறுகுளத் துகுத்து' (புறம், 142) என்பன புறத்திரட்டுச் சுருக்கம். **1482.** 9, 1-3 உரைசா லோங்கு புகழோ ராகிய.

1483. மழைக்கணஞ் சேக்கு மாமலைக் கிழவன்
வழைப்பூங் கண்ணியன் வாய்வா ளண்டிரன்
குன்றம் பாடின கொல்லோ
களிறுமிக வுடையவிக் கவின்பெறு காடே.
(புறம், 131)

1484. மெல்லியல் விறலிநீ நல்லிசை செவியிற்
கேட்பி னல்லது காண்பறி யலையே
காண்டல் சால வேண்டினை யாயின்
மாண்ட கூந்தல் வரைவளி யுளரக்
கலவ மஞ்ஞையிற் காண்வர வியலி
மாரி யன்ன வண்மைத்
தேர்வே ளாயைக் காணிய சென்மே.
(,, 133)

1485. இம்மைச் செய்தது மறுமைக் காமெனும்
அறவிலை வணிக னாஅ யல்லன்
பிறரும், சான்றோர் சென்ற நெறியென
வாங்குப்பட் டன்றவன் கைவண் மையே.
(,, 134)

1486. தடவுநிலைப் பலவி னாஞ்சிற் பொருநன்
மடவன் மன்ற செந்நாப் புலவீர்
வளைக்கை விறலியர் படப்பைக் கொய்த
அடகின் கண்ணுறை யாக யாஞ்சில
அரிசி வேண்டினெ மாகத் தான்பிற
வரிசை யறிதலாற் றன்னுந் தூக்கி
இருங்கடறு வளைஇய குன்றத் தன்ன
பெருங்களிறு நல்கி யோனே யன்னதோர்
தேற்றா வீகையு முளதுகொல்
போற்றா ரம்ம பெரியோர்தங் கடனே.
(,, 140)

1487. நீயே, இகலவர்க் காணி னமர்கடந் துதவியவர்
படைவிலக்கி யெதிர்நிற்றலின்
வாஅள் வாய்த்த வடுவாழ் யாக்கையொடு
கேள்விக் கினியை கட்கின் னாயே
அவரே, நிற்காணிற் புறங்கொடுத்தலின்
ஊறறி யாமெய் யாக்கை தன்னொடு
கண்ணுக் கினியர் செவிக்கின் னாரே
அதனால், நீயுமொன் றினியை யவருமொன் றினியர்
ஒவ்வா யாவுள மற்றே வெல்போர்க்
கழல்புனை திருந்தடிக் கடுமான் கிள்ளி
நின்னை வியக்குமிவ் வுலகமஃ
தென்னோ பெரும வுரைத்திசி னெமக்கே.
(,, 167)

1483. 2, 3-4 வாய வாமான்; 4, 4 நாடே. **1485.** 3, 3 சென்று; 4, 1 பாங்குப்பட். **1486.** 5, 4 தான் பிறர்; 6,2 யடுதலாற். **1487.** இதன்பின் 'அளிதோ தானே பாரி' (புறம், 109) என்பது புறத்திரட்டுச் சுருக்கம். 1, 2-3 அமர்காணினமர்கடந்தவர்; 6, 4 யதோடு; 9, 1 ஒவ்வா; 9, 4 செவ்வேற்.

1488. ஓரை யாயத் தொண்டொடி மகளிர்
கேழ லுழுத வருஞ்சே றிளைப்பின்
யாமை யீன்ற புலவுநாறு முட்டை
தேனா றாம்பற் கிழங்கொடு பெறூஉம்
இழுமென வொலிக்கும் புனலம் புதவிற்
பெருமா விலங்கைக் கிழவன் சீறியாழ்
இல்லோர் சொன்மலை நல்லியக் கோடனை
உடையை வாழியெற் புணர்ந்த பாலே
பாரி பறம்பிற் பனிச்சுனைத் தெண்ணீர்
ஓரூ ருண்மையி னிழந்தோர் போலக்
காணாது கழிந்த வைகல் காணா
வழிநாட் கிரங்குமென் னெஞ்சமவன்
கழிமென் சாயல் காண்டொறு நினைந்தே.

(புறம், 176)

1489. நிரப்பாது கொடுக்குஞ் செல்வமு மிலனே
இல்லென மறுக்குஞ் சிறுமையு மிலனே
இறையுறு விழுமந் தாங்கி யமரகத்
திரும்புசுவைக் கொண்ட விழுப்புண்ணோய் தீர்ந்து
மருந்துகொள் மரத்தின் வாள்வடு மயங்கி
வடுவின்றி வடிந்த யாக்கையன் கொடையெதிர்ந்
தீர்ந்தை யோனே பாண்பசிப் பகைஞன்
இன்மை தீர வேண்டி னெம்மொடு
நீயும் வம்மோ முதுவா யிரவல
யாந்தன் னிரக்குங் காலைத் தானெம்
உண்ணா மருங்குல் காட்டித் தன்னூர்க்
கருங்கைக் கொல்லனை யிரக்குந்
திருந்திலை நெடுவேல் வடித்திசி னெனவே.

(,, 180)

1490. உடைய ளாயி னுண்ணவும் வல்லன்
கடவர் மீது மிரப்போர்க் கீயும்
வடவர் மகிழ்துணை நெடுமா னஞ்சி
இல்லிறைச் செரீஇய ஞெலிகோல் போலத்
தோன்றா திருக்கவும் வல்லன் மற்றதன்
கான்றுபடு கனையெரி போலத்
தோன்றவும் வல்லன்றான் தோன்றுங் காலே.

(,, 315)

1491. பெ[ா]ருபோர்க் கிரிவ தவனெதிர் [ே]வ[ா]ே[ன], அவனே
தமிழ்ச்சிறு கெண்டை யிமையத்து வைத்து
வடதிசை யாண்ட தென்னவன் கடிகொள
முனிந்த கூற்றத்துப் புருவம் போல
வாங்கிருங் கொழுங்கடை வளைந்த
வேம்பி னிலையவன் சூடும் பூவே.

(?)

1490. 3, 1 மடவர்.

1492. சில்செவி யன்னே பெருங்கேள்வி யன்னே
குறுங்கண் ணினனே நெடுங்காட்சி யன்னே
இளைய னாயினு மறிவின்மூத் தனனே
மகளி ரூடினும் பொய்யறி யலனே
கீழோர் கீழ்மை செய்யினுந் தான்றன்
வாய்மை வழுக்க மறுத்த லஞ்சி
மேனெறி படரும் பேரா ளன்னே
ஈண்டுநலந் தருதல் வேண்டிப் பாண்டியர்
பாடுதமிழ் வளர்த்த கூடலின் வடாஅது
பல்குடி துவன்றிய களரியம் பெரும்பதிச்
சால்புமேந் தோன்றிய தாழி காதலின்
மேவலன் பிறர்பிறர்க் கீந்து
தானு முண்ணும் விருந்துண்டு மிகினே.

(ஆசிரிய.)

அதி. 130. பரிசில்

1493. வளிநடந் தன்ன விரைசெல லிவுளியொடு
கொடிநுடங்கு மிசைய தேரினி ரெனாஅக்
கடல்கண் டன்ன வொண்படைத் தானையொடு
மலைமாறு மலைக்குங் களிற்றினி ரெனாஅ
உருமுடன் றன்ன வுட்குவரு முரசமொடு
செருமேம் படூஉம் வென்றியி ரெனாஅ
மண்கெழு தானை யொண்பூண் வேந்தர்
வெண்குடைச் செல்வம் வியத்தலோ விலமே
எம்மால் வியக்கப் படூஉ மோரே
இடுமுட் படப்பை மறிமேய்ந் தொழிந்த
குறுநறு முஞ்ஞைக் கொழுங்குற் றடகு
புன்புல வரகின் சொன்றியொடு பெறாஉஞ்
சீறூர் மன்ன ராயினு மெம்வயிற்
பாடறிந் தொழுகும் பண்பி னோரே
மிகப்பே ரெவ்வ முறினு மெனைத்தும்
உணர்ச்சி யில்லோ ருடைமை யுள்ளே
நல்லறி வுடையோர் நல்குரவு
உள்ளுதும் பெருமயா முவந்துநனி பெரிதே.

(புறம், 197)

1494. ஒருநாட் செல்லலெ மிருநாட் செல்லலெம்
பன்னா ளடுத்துப் பலரொடு செலினும்
தலைநா ளன்ன பேணலன் மாதோ
இழையணி யானை யியறே ரஞ்சி
[யதியமான் பரிசில் பெறாஉங் காலம்]
நீட்டினும் நீட்டா தாயினுங் களிறுதன்
கோட்டிடை வைத்த கவளம் போலக்

1492. 1, 1 சிறுசெவி; 11, 2-3 (ன்) மேற்றோன்றிய; 12, 2-3 பிறா றெ பிறர்க் கீழ்க். **1493**. 1, 3 வாச்செ, விரைச்செ; 2, 1 கொடிநடுங்கு, கொடிநடு; 9, 1 எம்பால்; 12, 1 புன்புன. **1494**. 4, 3-4 யியறேர் வஞ்சி.

கையகத் ததுவே பொய்யா காதே
அருந்தே மாந்த நெஞ்சம்
வருந்தல் வேண்டா வாழ்கவன் றாளே.

(புறம், 101)

1495. கடவு ளாலத்துத் தடவுச்சினைப் பல்பழம்
நெருந லுண்டு மமையாது பின்னுஞ்
செலவா னாவே கலிகொள் புள்ளினம்
அனையர் வாழியோ விரவல ரவரைப்
புரவெதிர் கொள்ளும் பெருஞ்செய் யாடவர்
உடைமை யாகுமவ ருடைமை
இன்மை யாகு மவரின் மையே.

(„ 199)

1496. ஈயென விரத்த லிழிந்தன் றதனெதிர்
ஈயே னென்ற லதனினு மிழிந்தன்று
கொள்ளெனக் கொடுத்த லுயர்ந்தன் றதனெதிர்
கொள்ளே னென்ற லதனினு முயர்ந்தன்று
தெண்ணீர்ப் பரப்பி னிமிழ்திரைப் பெருங்கடல்
உண்ணா ராகுவர் நீர்வேட் டோரே
ஆவு மாவுஞ் சென்றுணக் கலங்கிச்
சேற்றொடு பட்ட சிறுமைத் தாயினும்
உண்ணீர் மருங்கி னதர்பல வாகும்
புள்ளும் பொழுதும் பழிப்பி னல்லதை
உள்ளிச் சென்றோர்ப் பழியல ரதனாற்
புலவேன் வாழிய வோரி விசும்பிற்
கருவி வானம் போல
வரையாது சுரக்கும் வள்ளியோய் நின்னே.

(„ 204)

1497. நல்லவுந் தீயவு மல்ல குவியிணர்ப்
புல்லிலை யெருக்க மாயினு முடையவை
கடவுள் பேணே மென்னா வாங்கு
மடவர் மெல்லியர் செலினுங்
கடவன் பாரி கைவண் மையே.

(„ 106)

1498. நாளன்று போகிப் புள்ளிடை தட்பப்
பதனன்று புக்குத் திறனன்று மொழியினும்
வறிது பெயர்குவ ரல்லர் நெறிகொளப்
பாடான் றிரங்கு மருவிப்
பீடுகெழு மலையற் பாடி யோரே.

(„ 124)

1496. 2, 2 மென்ற; 3, 1 கொள்கெனக்; 4, 2 மென்ற; 7, 4 கலக்கிச்; 10, 3-4 பழித்த லல்லதை; 12, 3 வொரீஇ; 14, 2 காக்கும். **1498.** 3, 4 வெறிகொளப்.

அதி. 131. வாழ்த்து

1499. கொடிவிடு முத்தலைவேற் கூற்றக் கணிச்சிக்
கடிவிடு கொன்றையோன் காக்க—நெடிதுலகிற்
பூமலி நாவற் பொழிலகத்துப் போய்நின்ற
மாமலைபோல் மன்னுக நீ.

(வெண்பா. 226)

1500. கண்ணுதலோன் காக்க கடிநேமி யோன்காக்க
எண்ணிருந்தோ ளேந்திழையாள் தான்காக்கப்—பண்ணியனூற்
சென்னியர்க் களிக்குஞ் செல்வனீ
மன்னுக நாளுமிம் மண்மிசை யானே.

(பெரும்பொருள்.)

1501. ஓங்குமலைப் பெருவிற் பாம்புஞாண் கொளீஇ
ஒருகணை கொண்டு மூவெயி லுடற்றிப்
பெருவிற லமரர்க்கு வென்றி தந்த
கறைமிடற் றண்ணல் காமர் சென்னிப்
பிறைநுதல் விளங்கு மொருகண் போல
வேந்துமேம் பட்ட பூந்தார் மாற
கடுஞ்சினத்த கொல்களிறுங் கதழ்பரிய பரிமாவும்
நெடுங்கொடிய நிமிர்தேரும் நெஞ்சுடைய புகல்மறவரு மெனு
நான்குடன் மாண்ட தாயினு மாண்ட
அறநெறி முதற்றே யரசின் கொற்றம்
அதனால், நமரெனக் கோல்கோடாது
பிறரெனக் குணங்கொல்லாது
ஞாயிற் றன்ன வெந்திற லாண்மையுந்
திங்க ளன்ன தண்பெருஞ் சாயலும்
வானத் தன்ன வண்மையு மூன்றும்
உடையை யாதலி னில்லோ ரறநீ
நீடுவா ழியவிவ ணெடுந்தகை தாழ்நீர்
வெண்டலைப் புணரி யலைக்குஞ் செந்தில்
நெடுவேள் நிலைஇய காமர் வியன்றுறைக்
கடுவளி தொகுப்ப வீண்டிய
வடுவா ழெக்கர் மணலினும் பலவே.

(புறம், 55)

1502. நாகத் தன்ன பாகார் மண்டிலந்
தமவே யாயினுந் தம்மொடு செல்லா
வேற்றோ ராயினும் நோற்றோர்க் கொழியும்
ஏற்ற பார்ப்பார்க் கீர்ங்கை நிறையப்
பூவும் பொன்னும் புனல்படச் சொரிந்து
பாசிழை மகளிர் பொலங்கலத் தேந்திய
நாரரி தேறல் தவாது நன்மகிழ்ந்
திரவலர்க் கருங்கல மருகாது வீசி
வாழ்தல் வேண்டுமிவண் வரைந்த வைகல்

1500. 8 பண்ணியநூற். **1502.** 1, 3 பாகா.

வாழச் செய்த நல்வினை யல்ல
தாழுங் காலைத் துணைபிறி தில்லை
ஒன்றுபுரிந் தடங்கிய விருபிறப் பாளர்
முத்தீப் புரையக் காண்டக விருந்த
கொற்ற நீள்குடைக் கொடித்தேர் வேந்திர்
யானறி யளவையோ விவ்வே வானத்து
வயங்கித் தோன்று மீனினு மிம்மெனப்
பரந்தியங்கு மாமழை யுறையினும்
உயர்ந்துமேந் தோன்றிப் பொலிகநுந் நாளே.

(புறம், 367)

1503. வலம்படு வாய்வா ளேந்தி யொன்னார்
களம்படக் கடந்த கழறொடித் தடக்கை
ஆர்கலி நறவி னதியர் கோமான்
போரடு திருவிற் பொலந்தா ரஞ்சி
பால்புரை பிறைநுதற் பொலிந்த சென்னி
நீல மணிமிடற் றொருவன் போல
மன்னுக பெரும நீயே தொன்னிலைப்
பெருமலை விடரகத் தருமிசைக் கொண்ட
சிறியிலை நெல்லித் தீங்கனி குறியாது
காதல் நின்னகத் தடக்கிச்
சாதல் நீங்க வெமக்கீத் தோயே.

(,, 91)

1504. ஆவு மானியற் பார்ப்பன மாக்களும்
பெண்டிரும் பிணியுடை யீரும் பேணித்
தென்புல வாழ்நர்க் கருங்கட னிறுக்கும்
பொன்போற் புதல்வர்ப் பெறாஅ தீரும்
எம்மம்பு கடிவிடுதும் நும்மரண் சேர்மினென
அறத்தா றுநுவலும் பூட்கை மறத்திற்
கொல்களிற்று மீமிசைக் கொடிவிசும்பு நிழற்றும்
எங்கோ வாழிய குடுமி தங்கோச்
செந்நீர்ப் பசும்பொன் வயிரியர்க் கீத்த
முந்நீர் விழவி னெடியோன்
நன்னீர்ப் பஃறுளி மணலினும் பலவே.

(,, 9)

1505. பார்ப்பார்க் கல்லது பணிபறி யலையே
பணியா வுள்ளமொ டணிவரக் கெழீஇ
நட்டோர்க் கல்லது கண்ணஞ் சலையே
வணங்குசிலை பொருதநின் மணங்கம ழகலம்
மகளிர்க் கல்லது மலைப்பறி யலையே
நிலந்திறம் பெயருங் காலை யாயினும்
கிளந்த சொன்னீ பொய்ப்பறி யலையே

1503. 1, 1 வளம்படு; 11, 3 வெனக்கியாத். **1505.** 2, 3 டனிவரக்; 10, 1 குன்றினிலை; 15, 1-4 நுன்னுங் கொண்டினுங் கொண்டி நுவன்றேய்.

சிறியிலை யுழிஞைத் தெரியல் சூடிக்
கொண்டமை மிகைபடத் தண்டமிழ் செறித்துக்
குன்றுநிலை தளர்க்கு முருமிற் சீறி
ஒருமுற் றிருவ ரோட்டிய வொள்வாட்
செருமிகு தானை வெல்போ ரோயே
ஆடுபெற் றழிந்த மள்ளர் மாறி
நீகண் டனையே மென்றனர் நீயும்
நுந்நுகங் கொண்டினும் வென்றோ யதனாற்
செல்வக் கோவே சேரலர் மருக
கனந்தலை யெடுத்த முழங்குகடல் வேலி
நனந்தலை யுலகஞ் செய்தநன் றுண்டெனின்
அடையெடுப் பறியா வருவி யாம்பல்
ஆயிர வெள்ள வூழி
வாழி யாத வாழிய பலவே.

(பதிற்று. 63)

பொருட்பால் முற்றும்.

காமத்துப் பால்*

அதி. 132. கைக்கிளை

1506. செய்யா ரெனினுந் தமர்செய்வ ரென்னுஞ்சொல்
மெய்யாதல் கண்டேன் விளங்கிழாய்—கையார்
வரிவளை நின்றன வையையார் கோமான்
புரிவளை போர்ந்தியம்பக் கேட்டு.

(முத்தொள்.)

1507. திறந்திடுமின் தீயவை பிற்காண்டு மாதர்
இறந்து படிற்பெரிதா மேதம்—உறந்தையர்கோன்
தண்ணார மார்பிற் றமிழ்நர் பெருமானைக்
கண்ணாரக் காணக் கதவு.

(,,)

1508. தாய ரடைப்ப மகளிர் திறந்திடத்
தேயத் திரிந்த குடுமியவே—யாய்மலர்
வண்டுலாஅங் கண்ணி வயமான்றேர்க் கோதையைக்
கண்டுலாஅம் வீதிக் கதவு.

(,,)

1509. காப்படங்கென் றன்னை கடிமனை யிற்செறித்
தியாப்படங்க வோடி யடைத்தபின்—மாக்கடுங்கோன்
நன்னலங் காணக் கதவந் துளைதொட்டார்க்
கென்னைகொல் கைம்மா றினி.

(,,)

1510. துடியடித் தோற்செவித் தூங்குகைந் நால்வாய்ப்
பிடியேயா னின்னை யிரப்பல்—கடிகமழ்தார்ச்
சேலேக வண்ணனொடு சேரி புகுதலுமெஞ்
சாலேகஞ் சார நட.

(,,)

1511. எலாஅ மடப்பிடியே யெங்கூடற் கோமான்
புலாஅ னெடுநல்வேல் மாறன்—உலாஅங்காற்
பைய நடக்கவுந் தேற்றாயா னின்பெண்மை
ஐயப் படுவ துடைத்து.

(,,)

1512. நீணீலத் தார்வளவ னின்மேலா னாகவு
நாணின்மை யின்றி நடத்தியால்—நீணீலங்
கண்டன்ன கொண்டல் வருங்கா விரிநாட்டுப்
பெண்டன்மை யில்லை பிடி.

(,,)

---

* இப்பகுதி புறத்திரட்டுச் சுருக்கப் பிரதிகளில் மட்டும் உள்ளது.

1506. 11 வையத்தார். **1508.** 9 வண்டுலாங்; 13 கண்டுலாம். **1509.** 2 றென்னை. **1510.** 7 யிரப்பன்; 12 புகுதலுமே. **1512.** 1 நீணிலத்; 5 நாணிமை; 9-12 கண்டன்மை கொண்டலருங் காவிரி நீர்நாட்டுப்.

1513. சுடரிலைவேற் சோழன்றன் பாடல மேறிப்
படர்தந்தான் பைந்தொடியார் காணத்—தொடர்புடைய
நீல வலையிற் கயல்போற் பிறழுமே
சாலேக வாயிறொறுங் கண்.

(முத்தொள்.)

1514. போரகத்துப் பாயுமா பாயா துபாயமா
ஊரகத்து மெல்ல நடவாயோ—கூர்வேல்
மதிவெங் களியானை மாறன்றன் மார்பங்
கதவங்கொண் டியாமுந் தொழ.

(,,)

1515. ஆடுகோ சூடுகோ வைதாக் கலந்துகொண்
டேடுகோ டாக வெழுதுகோ—நீடு
புனவட்டப் பூந்தெரியற் பொற்றேர் வழுதி
கனவட்டங் கால்குடைந்த நீறு.

(,,)

1516. குடத்து விளக்கேபோற் கொம்பன்னார் காமம்
புறப்படா பூந்தார் வழுதி—புறப்படின்
ஆபுகு மாலை யணிமலையிற் றீயேபோல்
நாடறி கௌவை தரும்.

(,,)

1517. வரைபொரு நீண்மார்பின் வட்கார் வணக்கு
நிரைபொரு வேன்மாந்தைக் கோவே—நிரைவளையார்
தங்கோலம் வெளவுத லாமோ வவர்தாய்மார்
செங்கோல னல்ல னென.

(,,)

1518. வாமான்றேர்க் கோதையை மான்றேர்மேற் கண்டவர்
மாமையே யன்றோ விழப்பது—மாமையிற்
பன்னூறு கோடி யுருதோவென் மேனியிற்
பொன்னூறி யன்ன பசப்பு.

(,,)

1519. வழுவிலெம் வீதியுள் மாறன் வருங்கால்
தொழுதேனைத் தோணலமுங் கொண்டான்—இமிழ்திரைக்
கார்க்கடற் கொற்கையார் காவலனுந் தானேயால்
யார்க்கிடுகோ பூச லினி.

(,,)

1520. கண்டன வுண்கண் கலந்தன நன்னெஞ்சந்
தண்டப் படுவ தடமென்றோள்—கண்டா
யுலாஅ மறுகி லுறையூர் வளவற்
கெலாஅ முறைகிடந்த வாறு.

(,,)

1521. மன்னுயிர் காவல் தனதான வவ்வுயிருள்
என்னுயிரு மெண்ணப் படுமாயின்—என்னுயிர்க்கே

1514. 3-4 பாயாது பாயுமா. **1517.** 3 வாரார். **1518.** 11 பழுதோ வென். **1521.** 4 விவ்வுயிருள்.

சீரொழுகு செங்கோற் செழியற்கே தக்கதோ
நீரொழுகப் பாலொழுகா வாறு.

(முத்தொள்.)

1522. என்னெஞ்சு நாணு நலனு மிவையெல்லா
மன்னன் புனனாடன் வௌவினான்—என்னே
அரவக லல்குலா யாறிலொன் றன்றோ
புரவலர் கொள்ளும் பொருள்.

(,,)

1523. தானேற் றணிக்குடைக் காவலனாற் காப்பதுவும்
வானேற்ற வையக மெல்லாமால்—யானோ
எளியேனோர் பெண்பாலே னீர்ந்தண்டார் மாறன்
அளியானே லன்றென்பா ரார்.

(,,)

1524. கனவினுள் காண்கொடா கண்ணுங் கலந்த
நனவினுள் முன்விலக்கு நாணும்—இனவங்கம்
பொங்கோதம் போழும் புகாஅர்ப் பெருமானார்
செங்கோல் வடுப்படுப்பச் சென்று.

(,,)

1525. தானைகொண் டோடுவ தாயிற்றன் செங்கோன்மை
சேனை யறியக் கிளவேனோ—யானை
பிடிவீசும் வண்டடக்கைப் பெய்தண்டார்க் கிள்ளி
நெடுவீதி நேர்பட்ட போது.

(,,)

1526. தெண்ணீர் நறுமலர்த்தார்ச் சென்னி யிளவளவன்
மண்ணகங் காவலனே யென்பரால்—மண்ணகங்
காவலனே யானக்காற் காவானோ மாலைவாய்க்
கோவலர்வாய் வைத்த குழல்.

(,,)

1527. அறைபறை யானை யலங்குதார்க் கிள்ளி
முறைசெயு மென்பராற் றோழி—இறையிறந்த
அங்கோ லணிவளையே சொல்லாதோ மற்றவன்
செங்கோன்மை செந்நின்ற வாறு.

(,,)

1528. களியானைத் தென்னன் கனவின்வந் தென்னை
யளியா னளிப்பானே போன்றான்—தெளியாதே
செங்காந்தள் மெல்விரலாற் சேக்கை தடவந்தேன்
என்காண்பே னென்னலால் யான்.

(,,)

1529. கார்நறு நீலங் கடிக்கயத்து வைகலும்
நீர்நிலை நின்ற தவங்கொலோ—கூர்நுனைவேல்
வண்டிருக்க நக்கதார் வாமான் வழுதியாற்
கொண்டிருக்கப் பெற்ற குணம்.

(,,)

1523. 9 எளியதனோர்; 13 அளியனே. **1524.** 2 காண்டொறும். **1525.** 2 டோடுமெ. **1529.** 3 கடியகத்து; 10 நக்காதார்; 13 கொண்டிருக்கிற்.

1530. அறிவாரார் யாமொருநாள் பெண்டிரே மாகச்
செறிவார் தலைமேல் நடந்து—மறிதிரை
மாட முரிஞ்சு மதுரையார் கோமானைக்
கூட வொருநாள் பெற.

(முந்தோள்.)

1531. அன்னையுங் கோல்கொண் டலைக்கு மயலாரும்
என்னை யழியுஞ்சொற் சொல்லுவர்—நுண்ணிலைய
தெங்குண்ட தேரை படுவழிப் பட்டேன்யான்
திண்டேர் வளவன் றிறத்து.

(,,)

1532. நீரு நிழலும்போல் நீண்ட வருளுடைய
ஊரிரே யென்னை யுயக்கொண்மின்—போரிற்
புகலுங் களியானைப் பூழியர்கோக் கோதைக்
கழலுமென் னெஞ்சங் கிடந்து.

(,,)

1533. புலவி புறக்கொடுப்பன் புல்லிடி னிற்பன்
கலவி களிமயங்கிக் காணேன்—நிலவியசீர்
மண்ணாளுஞ் செங்கோல் வளவனை யானிதன்றே
கண்ணாரக் கண்டறியா வாறு.

(,,)

1534. கைய தவன்கடலுட் சங்கமாற் பூண்டதுவுஞ்
செய்யசங் கீன்ற செழுமுத்தால்—மெய்யதுவு
மன்பொரு வேன்மாறன் வார்பொதியிற் சந்தனமால்
என்பெறு வாடுமென் றோள்.

(,,)

1535. நாணுக்காற் பெண்மை நலனழியு முன்னின்று
காணுக்காற் கைவளையுஞ் சோருமால்—காணேனுன்
வண்டெவ்வந் தீர்தார் வயமான் வழுதியைக்
கண்டெவ்வந் தீர்வதோ றாறு.

(,,)

1536. வாரிய பெண்ணை வருகுரும்பை வாய்த்தனபோல்
ஏரிய வாயினு மென்செய்யும்—கூரிய
கோட்டானைத் தென்னன் குளிர்சாந் தணியகலங்
கோட்டுமண் கொள்ளா முலை.

(,,)

1537. ஏற்பக் குடைந்தாடி லேசுவ ரல்லாக்கால்
மாற்றி யிருந்தா ளெனவுரைப்பர்—வேற்கண்ணாய்
கொல்யானை மாறன் குளிர்புனல் வையைநீ
ரெல்லா மெனக்கோ ரிடர்.

(,,)

1530. 2 யாருமொருநாள். **1532**. 13 கனலுமென். **1534**. 9-10 மன்பொருவேன் மாறன்றன். **1536**. 1 வாருயர்; 3 வருகுருப்பை; 4 வாய்ந்தனபோல்.

1538. கூடற் பெருமானைக் கூடலார் கோமானைக்
கூடப் பெறுவேனேற் கூடென்று—கூட
லிழைப்பாள்போற் காட்டி யிழையா திருக்கும்
பிழைப்பிற் பிழைபாக் கறிந்து.

(முத்தொள்.)

1539. செங்கால் மடநாராய் தென்னுறந்தை சேறியேல்
நின்கால்மேல் வைப்பெனென் கையிரண்டும்—நன்பாற்
கரையுரிஞ்சி மீன்பிறழுங் காவிரிநீர் நாடற்
குரையாயோ யானுற்ற நோய்.

(,,)

1540. என்னை யுரையலென் பேருரைய லூருரையல்
அன்னையு மின்ன ளெனவுரையல்—பின்னையுந்
தண்படா யானைத் தமிழ்நர் பெருமாற்கென்
கண்படா வாறே யுரை.

(,,)

1541. கடற்றானைக் கோதையைக் காண்கொடாள் வீணில்
அடைத்தாள் தனிக்கதவ மன்னை—யடைக்குமேல்
ஆயிழையா யென்னை யவன்மே லெடுத்துரைப்பார்
வாயு மடைக்குமோ தான்.

(,,)

1542. வளையவாய் நீண்டதோள் வாட்கண்ணு யன்னை
இளையளாய் மூத்திலள் கொல்லோ—தளையவிழ்தார்
மண்கொண்ட தானை மறங்கனல்வேல் மாறனைக்
கண்கொண்டு நோக்கலென் பாள்.

(,,)

1543. கொடிபாடித் தேர்பாடிக் கொய்தண்டார் மாறன்
முடிபாடி முத்தாரம் பாடித்—தொடியுலக்கை
கைம்மனையி லோச்சப் பெறுவெனோ யானுமோர்
அம்மனைக் காவ லுளேன்.

(,,)

1544. குதலைப் பருவத்தே கோழிக்கோ மானை
வதுவை பெறுகென்று ளன்னை—அதுபோய்
விளைந்தவா வின்று வியன்கானல் வெண்டேர்த்
துளங்குநீர் மாமருட்டி யற்று.

(,,)

1545. அலங்குதார்ச் செம்பிய ளுடெழிற்றோ ளுக்கி
விலங்கியான் வேண்டா வெனினு—நலந்தொலைந்து
பீர்மேற் கொளலுற்ற பேதையர்க் கென்வாய்ச்சொல்
நீர்மே லெழுந்த நெருப்பு.

(,,)

1538. 3 கூடலர்; 14 பிழைப்பாற். 1539. 3 தென்னுறந்தைச். 1540. 8 பின்னையக். 1541. 3 காண்கொட்டாள். 1542. 12 மாறனைத் தன். 1543. 4 மார்பன். 1544. 14 மான்மருட்டி. 1545. 11 பேதையார்க்.

1546. கோட்டெங்கு சூழ்கூடற் கோமானைக் கூடவென
வேட்டாங்குச் சென்றவென் னெஞ்சறியாள்—கூட்டே
குறும்பூழ் பறப்பித்த வேட்டுவன்போ லன்னை
வெறுங்கூடு காவல்கொண் டாள்.

(முத்தொள்.)

1547. புன்னாகச் சோலை புனற்றெங்கு சூழ்மாந்தை
நன்னாக நின்றலரு நன்னாடன்—என்னாகங்
கங்கு லொருநாட் கனவினுள் தைவந்தான்
என்கொ லிவரறிந்த வாறு.

(,,)

1548. களியானைத் தென்ன னிளங்கோவென் றெள்ளிப்
பணியாரே தம்பா ரிழக்க—அணியாகங்
கைதொழு தேனு மிழக்கோ நறுமாவின்
கொய்தளி ரன்ன நிறம்.

(,,)

1549. கனவை நனவென் றெதிர்விழிக்குங் காணு
நனவி லெதிர்விழிக்க நாணும்—புனையிழாய்
என்க ணிவையாறு லெவ்வாறோ மாமாறன்
தன்க ணருள்பெறுமா தான்.

(,,)

1550. தளையவிழும் பூங்கோதைத் தாயரே யாவி
களையினுமென் கைதிறந்து காட்டேன்—வளைகொடுபோம்
வன்கண்ணன் வாண்மாறன் மால்யானை தன்னுடன்வந்
தென்கண் புகுந்தா னிரா.

(,,)

1551. ஓராற்றா னென்க ணிமைபொருந்த வந்நிலையே
கூரார்வேன் மாறனென் கைப்பற்ற—வாரா
நனவென் றெழுந்திருந்தே னல்வினையொன் றில்லேன்
கனவு மிழந்திருந்த வாறு.

(,,)

1552. ஊட லெனவொன்று தோன்றி யலருறாஉங்
கூட லிழந்தேன் கொடியன்னாய்—நீடெங்கின்
பாளையிற் றேன்றொடுக்கும் பாய்புன னீர்நாட்டுக்
காளையைக் கண்படையுட் பெற்று.

(,,)

1553. ஆய்மணிப் பைம்பூ ணலங்குதார்க் கோதையைக்
காணிய சென்று கதவடைத்தே—நாணிப்
பெருஞ்செல்வ ரில்லத்து நல்கூர்ந்தார் போல
வருஞ்செல்லும் பேருமென் னெஞ்சு.

(,,)

1546. 2 சூழ்மாந்தைக். 1551. 10-11 றெழுந்தே னலவினையொன்.
1552. 12 னீர்நாட. 1553. 7 கதவடைத்தேன்.

1554. நாணொருபால் வாங்க நலனொருபா லுண்ணெகிழ்ப்பக்
காமருதோட் கிள்ளிக்கென் கண்கவற்ற—யாமத்
திருதலைக் கொள்ளியி னுள்ளெறும்பு போலத்
திரிதரும் பேருமென் னெஞ்சு.

(முத்தொள்.)

1555. வரக்கண்டு நாணாதே வல்லையா னெஞ்சே
மரக்கண்ணோ மண்ணாள்வார் கண்ணென்—றிரக்கண்டாய்
வாளுழுவை வெல்கொடியான் வண்புனனீர் நாடற்கென்
தோளழுவந் தோன்றத் தொழுது.

(,,)

1556. உகுவாய் நிலத்த துயர்மணன்மே லேறி
நகுவாய்முத் தீன்றசைந்த சங்கம்—புகுவான்
திரைவரவு பார்த்திருக்குந் தென்கொற்கைக் கோமான்
உரைவரவு பார்த்திருக்கு நெஞ்சு.

(,,)

1557. கடும்பனித் திங்கட்டன் கைபோர்வை யாக
நெடுங்கடை நின்றதுகொல் தோழி—நெடுஞ்சினவேல்
ஆய்மணிப் பைம்பூ ணலங்குதார்க் கோதையைக்
காணிய சென்றவென் னெஞ்சு.

(,,)

1558. மாறடுபோர் மன்னர் மதிக்குடையுஞ் செங்கோலுங்
கூறிடுவாய் நீயோ குளிர்வாடாய்—சோறடுவார்
ஆரத்தாற் றீமூட்டு மம்பொதியிற் கோமாற்கென்
வாரத்தாற் றோற்றேன் வளை.

(,,)

1559. புகுவார்க் கிடங்கொடா போதுவார்க் கொல்கா
நகுவாரை நாணி மறையா—இகுகரையின்
ஏமான் பிணைபோல நின்றதே கூடலார்
கோமான்பின் சென்றவென் னெஞ்சு.

(,,)

1560. பிணிகிடந் தார்க்குப் பிறந்தநாட் போல
அணியிழை யஞ்ச வருமால்—மணியானை
மாறன் வழுதி மணவா மருண்மாலைச்
சீறியோர் வாடை சினந்து.

(,,)

1561. பேயோ பெருந்தண் பனிவாடாய் பெண்பிறந்தா
ரேயோ வுனக்கிங் கிறைக்குடிகள்—நீயோ
களிபடுமால் யானைக் கடுமான்றேர்க் கிள்ளி
யளியிடை யற்றம்பார்ப் பாய்.

(,,)

1559. 8 - 9 [illegible]

1562. நாம நெடுவேல் நலங்கிள்ளி சோணாட்டுத்
தாமரையு நீலமுந் தைவந்—தியாமத்து
வண்டொன்று வந்தது வாரல் பனிவாடாய்
பண்டன்று பட்டினங் காப்பு.

(முத்தொள்.)

1563. மாணார்க் கடந்த மறவெம்போர் மாறனைக்
காணக்கா லாயிரமுஞ் சொல்லுவேன் கண்டக்காற்
பூணாகந் தாவென்று புல்லப் பெறுவேனோ
நாணோ டுடன்பிறந்த நான்.

(,,)

1564. வருக குடநாடன் வஞ்சிக்கோ மானென்
றருகல ரெல்லா மறிய—வொருகலாம்
உண்டா யிருக்கவவ் வொண்டொடியாள் மற்றவனைக்
கண்டா ளொழிந்தாள் கலாம்.

(,,)

1565. புல்லாதார் வல்லே புலர்கென்பர் புல்லினார்
நில்லா யிரவே நெடிதென்பர்—நல்ல
விராமலர்த் தார்மாறன் வெண்சாந் தகலம்
இராவளிப் பட்ட திது.

(,,)

1566. இப்பியீன் றிட்ட வெறிகதிர் நித்திலங்
கொற்கையே யல்ல படுவது—கொற்கைக்
குருதிவேல் மாறன் குளிர்சாந் தகலங்
கருதியார் கண்ணும் படும்.

(,,)

1567. இவனென் னலங்கவர்ந்த கள்வ னிவனெனது
நெஞ்ச நிறையழித்த கள்வனென்—றஞ்சொலாய்
செல்லு நெறியெலாஞ் சேரலர்கோக் கோதைக்குச்
சொல்லும் பழியோ பெரிது.

(,,)

1568. காராட் டுதிரந் தூஉ யன்னை களனிழைத்து
நீராட்டி நீங்கென்றால் நீங்குமோ—போராட்டு
வென்று களங்கொண்ட வெஞ்சினவேற் கோதைக்கென்
நெஞ்சங் களங்கொண்ட நோய்.

(,,)

1569. யானாடத் தானுணர்த்த யானுணரா விட்டதற்பின்
தானாட யானுணர்த்தத் தானுணரான்—தேனாறு
கொய்தார் வழுதி குளிர்சாந் தணியகலம்
எய்தா திராக்கழிந்த வாறு.

(,,)

1562. 12 பனிவாடை. **1565.** 9 விராஅமலர்த்; 13 இராவளியப்.
1568. 5 நீராடி.

1570. மல்லனீர் மாந்தையார் மாக்கடுங்கோக் காயினுஞ்
சொல்லவே வேண்டு நமகுறை—நல்ல
திலகங் கிடந்த திருநுதலா யஃதால்
உலகங் கிடந்த வியல்பு.*

(முத்தொள்.)

முற்றிற்று.

1570. 7 நமது குறை. *இதன்பின் கீழ்வரும் திருக்குறளதிகாரங்களும் அடுத்துக் குறித்துள்ள எண்களுக்குரிய குறள்களும் காணப்படுகின்றன:

தகையணங்குறுத்தல், 10; குறிப்பறிதல், 9; புணர்ச்சிமகிழ்தல், 8; நலம்புனைந்துரைத்தல், 10; காதற் சிறப்புரைத்தல், 2; நாணுத்துறவுரைத்தல், 1; அலரறிவுறுத்தல், 4; பிரிவாற்றாமை, 4; படர்மெலிந்திரங்கல், 2; கண் விதுப்பழிதல், 6; பசப்புறு பருவரல், 3; தனிப்படர்மிகுதி, 6; நினைந்தவர் புலம்பல், 5; கனவுநிலை யுரைத்தல், 8; பொழுது கண்டிரங்கல், 7; உறுப்பு நலனழிதல், 2; நெஞ்சொடு கிளத்தல், 7; நிறையழிதல், 8; அவர்வயின் விதும்பல், 1; குறிப்பறி வுறுத்தல், 4; புணர்ச்சி விதும்பல், 2; நெஞ்சொடு புலத்தல், 3; புலவி, 4; புலவிநுணுக்கம், 7; ஊடலுவகை, 7.

A NOTE ON CILAPPADIKĀRAM

By

V. Narayanan, M.A., M.L.,
(*Assistant Editor, Tamil Lexicon.*)

Naccinārkkiniyar makes a statement that Cilappadikāram belongs to a class of works known as Tonmai. From this, the inference is drawn that Iḷangōvaḍigal, the author of this 'Epic of the Anklet', was *not* a contemporary of the events narrated by him. The introductory section of the epic which seems to be opposed to this conclusion is explained as embodying merely a poetic convention.

VAYIRAMĒGHA VIRUTTI

By

M. Raghava Iyengar,
(*Chief Tamil Pandit, Tamil Lexicon Office.*)

The commentator of Takkayāgap-paraṇi mentions an unknown grammatical work, Vayiramēgha-virutti by name. It is suggested that this virutti is none other than the existing commentary on Nēminātham.

SANKARANĀRAYANA AVADĀNI

By

S. Somasundara Desikar,
(Tamil Pandit, Tamil Lexicon Office.)

Sankaranārayana Avadāni was the son of Chokkanatha Pillai of Madura, author of Madurai Mummaṇi-k-kōvai and Tēvai-y-ulā. He lived about 1753 A.D. and wrote a purāṇam, known as Tiruttaḷi-y-āṇḍa Nāyanār Purānam on Tiruppattūr.

ELLAI : AN ELEMENT IN CIRAPPU-P-PĀYIRAM

By

Vidvan V. Venkatarajulu Reddiar,
(Junior Lecturer in Tamil, O. R. Institute.)

According to Tamil grammarians, every introduction should specify particulars of eight kinds. ' Ellai ' is one of them. This term is defined by the ancient commentators as the region where the work would be in use, i.e., as indicating its territorial jurisdiction. This article suggests another interpretation of the term, viz., that it denotes simply the extent (i.e., length, number of sections, etc.) of a work.

சிலப்பதிகாரம் பற்றிய ஓர் குறிப்பு

தொல்காப்பியச் செய்யுளியலுக்கு நச்சினார்க்கினியர் இயற்றிய உரையிலே "தொன்மையாவது உரை விராஅய்ப் பழமையாகிய கதை பொருளாகச் செய்யப் படுவன" என்று சூத்திரப் பொருள் கூறியபின், "அவை பெருந்தேவனார் செய்த பாரதமும் தகடூர் யாத்திரையும் போல்வன ; சிலப்பதிகாரமும் அதன்பாற் படும்" என்றுள்ளது. மஹாமஹோபாத்தியாய டாக்டர் வே. சாமிநாதையரவர்களும் தமது சிலப்பதிகாரப் பதிப்புக்களின் முகவுரைகளிலே இவ்வுரைப்பகுதியை எடுத்தெழுதியுள்ளார்கள். எனவே, இவ்வுரைப் பகுதியின் உண்மையைப் பற்றிய ஐயப்பாடு சிறிதும் இல்லை.

இதனால், நச்சினார்க்கினியர் சிலப்பதிகாரத்தைப் "புதிதாகத் தொடுக்கப்படுந் தொடர்நிலைச் செய்யுளான" விருந்து என்று கொள்ளாது பழமையாகிய கதையைப் பொருளாகக் கொண்டு கதை நிகழ்ந்த காலத்துக்குப் பிற்பட்ட காலத்துப் புலவரொருவர் இயற்றிய தொன்மை நூலாகக் கொண்டார் என்பது தெளிவாகின்றது.

ஆயின், சிலப்பதிகாரப் பதிகத்திலே, அந்நூலியற்றிய இளங்கோவடிகள் கதை நிகழ்ந்த காலத்தில் வாழ்ந்தவர் என்று பொருள் படும் பாகங்களை நச்சினார்க்கினியர் உண்மையுரையாகக் கொள்ளவில்லை என்பது தெளிவு.

காவியங்களின் பாயிரங்களிலும் பதிகங்களிலும் காணப்படும் விஷயங்கள் எல்லாம் உண்மையாகக் கொள்வதற்கு இல்லை. கவிகளைக் காவியக்கதை நடந்த காலத்தில் வாழ்ந்தவராகச் சிறப்பித்துக் கூறுதலும் பழைய வழக்குப் போலும். ஸ்ரீமத் வால்மீகி ராமாயணமும் இவ்வாறே வால்மீகி முனிவரை ஸ்ரீராமரின் காலத்தவராகக் குறிப்பிடும் பாயிரத்தோடும் பதிகத்தோடுந் தொடங்குவதைக் காணலாம். சிலப்பதிகாரப்பதிகமும் இவ்வகைத்து என்னும் அனுமானத்தை நச்சினார்க்கினியரின் உரைப்பகுதியானது திடப்படுத்துகின்றது.

சரித்திரவாராய்ச்சி முறையிலே சிலப்பதிகாரத்தைப் பயன் படுத்துவோருக்கு இவ்வுரைப்பகுதியை அறிவிப்பதே இச் சிறு குறிப்பின் கருத்து.

வே. நாராயணையர்

வயிரமேக விருத்தி

கவிச்சக்ரவர்த்தியாகிய கூத்தர் பாடிய தக்கயாகப்பரணி 16-ம் தாழிசையில் "முப்பத்து மூவ ராயவர்தம் ராசராசபுரி" எனவருந் தொடர்க்கு 'முப்பத்து மூன்று தேவர்கள் ஆராயுமவருடைய ராசராச புரி' என்று பொருளும், 'தேவர் ஆயுமவர் எனச் செய்யுமென்னும் பெயரெச்சத்தின் உகரமும் மகரவொற்றுங் கெட்டன எனவுணர்க; இது வயிரமேக விருத்தியுள் விளங்கும்' என்று குறிப்பும் அப்பரணி யுரைகாரரால் தரப்பட்டுள்ளன. இதனால், வயிரமேக விருத்தி என்பது இலக்கணம்பற்றி அமைந்த உரைநூலென்பதும், இதற்கு மூலநூலொன்று உண்டென்பதும் புலனும். செய்யுமென் பெய ரெச்சம் இடைநிலையெழுத்துக்கள் கெட்டுப் புணர்தலைத் தொல்காப் பியனார்—

" செய்யு மென்னும் பெயரெஞ்சு கிளவிக்கு
மெய்யொடுங் கெடுமே யீற்றுமிசை யுகரம்" (233)

என்பதனாற் கூறுவர். இதற்கு இளம்பூரணர் முதலியோரெல்லாம் 'வாம்புரவி' என, மெய்யுடன் உகரங்கெடுதலையே விதித்த வுதாரண மாகக்கொண்டு உரைகூறினர். "செய்யுமென் னெச்சவீற் றுயிர் மெய் சேறலும்" என்றார் நன்னூலாரும். ஆயின் அரிவாள், காய் கதிர் போன்றவற்றில், அவற்றுடன் ஈற்றுமெய்யுங் கெடுதலை அவ ரெவருமே குறிப்பிட்டிலர். அங்ஙனம் மகரவீறுங் கெடுமாயின் அது வினைத்தொகையாம் என்பது அன்னோர் கருத்து. "வாம் புரவி போம்புழை... இவை மகரவொற்றுநிற்றலான் வினைத் தொகையாகா" என மயிலைநாதர் குறித்தலுங் காண்க. இவ்விரு கொள்கைகளின் தாரதம்மியங்களைப் பற்றி இப்போது ஆராய்ச்சி யில்லை. மற்று, செய்யுமென் பெயரெச்சத்தில் மெய்யுடன் உகரங்கெடுதலையே முன்னோரெல்லாங் கொண்டவரென்பதும், அதனுடன் ஈற்று ஒற்றுங் கெடும் என்பதனை விளக்கியவர் வயிரமேகவிருத்திகாரர் என்பதுமே இங்கறியத்தக்கன. பிற்கூறிய கொள்கையை முதலில் வெளியிட்ட நூலாசிரியர், நேமிநாதமுடையாரேயாவர். அவர்,

"செய்யுமென்னும் பேரெச்சத் தீற்றுமிசைச் சில்லுகரம்
மெய்யொடும்போ மொற்றொடும்போம் வேறு"(63)

என்பதனால் இக்கருத்தை வெளியிடுதல் காணலாம். இதற்கு, செய்யுமென் பெயரெச்சத்தில் உகரங்கெடுதலும், உகரமும் மெய்யுங் கெடுதலும், அவற்றுடன் இறுதியொற்றுக் கெடுதலும் உண்டென்றும், இவற்றுக்கு முறையே 'தோழியுங்கலுழ்மே' 'வாம்புரவி' 'அரிவாள்' என்பன உதாரணங்கள் என்றும் நேமிநாதவுரையாளர் விளக்க மெழுதியிருத்தலும், 'மெய்யொடுங் கெடுமே யீற்றுமிசை யுகரம்' என்ற தொல்காப்பியனார் கருத்து, உகரமூர்ந்த மெய்யேயன்றி ஈற்றுமெய்யின்கேடுமாம் என்றுகொண்டு, மேற்குறித்த தொல்காப்பிய சூத்திரத்தையே தங்கொள்கைக்கு அவர் பிரமாணங் காட்டியிருத்தலும் ஈண்டுக் குறிப்பிடத்தக்கன. இவற்றால், செய்யுமென் பெயரெச்சத்திற் பகுதிநீங்க ஏனைய எழுத்துக்கள் கேடுறும் என்ற கொள்கைக்கு மூலமானவர் நேமிநாதமுடையாராயினும், சொற்சுருங்கக் கூறிய அவரது சூத்திரக்கருத்தினை மூன்றூற் பிரபாணத்துடன் உதாரணமுகத்தால் விளக்கிப்போந்தவர் அந்நேமிநாத உரைகாரரே என்பது நன்கறியலாகும். ஆகவே, ஆயவர் என்பதனை ஆயுமவர் எனவிரித்து, அதற்கு விதிவிளங்குமிடமாகத் தக்கயாகப் பரணியுரைகாரர் கூறும் வயிரமேகவிருத்தி என்பது, நேமிநாத விருத்தியே என்றுகருதப் பெரிதும் இடந்தருகின்றது. நேமிநாதவுரையை **விருத்தி** என்றே முன்னோர் வழங்கிவந்தனர் என்பது, அந்நூற் சுவடிகளாலும் அதன் பதிப்புமுகவுரையாலும் அறியப்பட்டது. இங்ஙனம் நேமிநாதவுரையே வயிரமேகவிருத்தியாயின், அவ்வுரைகாரர் பெயர் வயிரமேகன் என்பது பெறலாகும். இப்பெயர் பண்டைப்பெருமக்கட்கு வழங்கியமை சாஸனங்களாலும் தெரிந்தது. இனித் தொல்காப்பிய உரையுள் ஒன்றாக வயிரமேக விருத்தியைக் கொள்ளல் கூடாதோ எனின், அங்ஙனமாயின், மேற்கூறிய பெயரெச்சவிகற்பம் பற்றிய கருத்தைத் தொல்காப்பிய உரையாளரான முன்னோர்களேனும் பிறவாசிரியர்களேனும் குறிப்பிடாமற் போகாராதலாலும், அங்ஙனம் எவருமே குறியாமையாலும் அஃது ஏற்புடைத்தன்றென்க. தக்கயாகப் பரணியுரையாலன்றி வேறொன்றால் அறியப்படாத இவ்வயிரமேக விருத்தியின் கொள்கையினின்று, அது நேமிநாத விருத்தியாகவே கருதற்குப் பொருத்தமுண்மை மேற்கூறியவற்றால் தெரியலாம்.

மு. இராகவையங்கார்

சங்கர நாராயண அவதானி

சங்கர நாராயணர் எனப் பெயருடைய புலவர் பெருமக்கள் இருவர் இரு வேறு காலத்து வாழ்ந்தவராவர். ஒருவர் நிம்பைச் சங்கர நாரணர் என்பவர். இவர் மதுரைக் கோவை என்ற நூலின் ஆசிரியர். இவரது காலம் சற்றேறக்குறைய நானூறு ஆண்டுகட்கு முற்பட்டதாகும்

மற்றொரு சங்கர நாராயணர் சாலிவாகன சகாத்தம் 1675 (கி. பி 1753) ஐ அடுத்து வாழ்ந்தவர். இவர் பாண்டி பதினாங்கிலொன்றான திருப்புத்தூர் என்ற திப்பிய திருப்பதியிற் கோயில்கொண்டுள்ள திருத்தளியாண்ட நாயனார் புராணத்தையியற்றி, சிவகங்கை யரசரான ஸ்ரீ முத்து வடுகநாத பெரியண்ண உடையாத்தேவர் சபையில் கலி 4854க்குச் சரியான சகாத்தம் 1675 ஸ்ரீமுக ஆண்டு ஆவணிமீ 25உ குருவாரத்தன்று அரங்கேற்றிச் சன்மானமும் விளைநிலமும் பெற்றார்.

பிற்கூறிய சங்கர நாராயணர் தம்மைச் சங்கர நாராயண பிள்ளையென்றும் சங்கர நாராயண அவதானியென்றும் கூறிக்கொள்ளுகின்றார். இவரது தந்தை மதுரை மும்மணிக் கோவை, தேவையுலா முதலாய நூல்களையியற்றிய மதுரைச் சொக்கநாத பிள்ளையாவர். சங்கரநாராயண பிள்ளை கருங்குளத்தில் வாழ்ந்துவந்தார். இவர் திருப்புத்தூர்க் கோயிலில் கௌரீ தாண்டவம், திருமகள் காண் தாண்டவம், ஜயந்தி பூஜை முதலாய விழாக்களை ஏற்படுத்தியிருக்கின்றார். அவை யின்றும் நடைபெறுவன. அவரது கால்வழியினர் விழாச் சிறப்புப் பெறுகின்றனர்.

திருப்புத்தூர் என்ற ஸ்தலத்திற்கு மூவரால் மூன்று புராணங்கள் இயற்றப் பெற்றிருக்கின்றன. சகாத்தம் 1406-ன் மேற்செல்லா நின்ற குரோதியாண்டு ஆவணித்திங்கள் 2உ ஆரணி முதலியார் மடத்து மெய்கண்டார் சந்தானத்துத் திருவம்பலமுடையாரான மறைஞான சம்பந்தரால் ஓங்கு கோயிற் புராணம் ஒன்று இயற்றப் பெற்றுள்ளது.

சகாத்தம் 1675-ன் மேற் செல்லாநின்ற ஸ்ரீமுக ஆண்டு ஆவணித் திங்கள் 25-ம் நாள் திருத்தளியாண்ட நாயனார் புராணம் சங்கர நாராயண அவதானியால் இயற்றப் பெற்றது. இந்நூல் பாயிரம், புராண வரலாறு, தல விசேடம், தீர்த்த விசேடம், மூர்த்தி விசேடம், கயிலாயச் சருக்கம், கௌரீ தாண்டவச் சருக்கம், திருமகள் காண் நடனஞ்செய் சருக்கம், 9 வயிரவச் சருக்கம். 10 சீதளிச் சருக்கம், 11 ஆதி சந்திர பாண்டியச் சருக்கம் என்ற பதினொரு பகுதிகளாலியன்ற 639 திருவிருத்தங்களை யுடையது.

இற்றைக்கு 47 ஆண்டுகட்குமுன் 1890-ல் வன்றொண்டர் என்ற நாராயணச் செட்டியாரது சீடரான காரைக்குடி சொக்கலிங்கச் செட்டியாரால் புதியதாக ஒரு புராணம் பாடப்பட்டு அச்சிடப் பட்டுளது.

S. சோமசுந்தர தேசிகர்

சிறப்புப்பாயிரத்துள் 'எல்லை'

சிறப்புப்பாயிர மாவது—(எல்லா நூன் முகத்தும் உரைக்கப் படும் பொதுப்பாயிரம்போலன்றி) ஒரு நூலின் முதற்கட் கூறப் படுவது. 'தன்னால் உரைக்கப்படும் நூற்கு இன்றியமையாதது' என்றார் நச்சினார்க்கினியர்.

'ஆக்கியோன் பெயரே வழியே எல்லை
நூற்பெயர் யாப்பே நுதலிய பொருளே
கேட்போர் பயனோ டாயெண் பொருளும்
வாய்ப்பக் காட்டல் பாயிரத் தியல்பே'

என்னுஞ் சூத்திரத்தால், சிறப்புப்பாயிரத்தில் எட்டுப்பொருள் கூறப்படும் என்பது அறியலாகும். இவற்றுள் வழி, யாப்பு என்னும் இரண்டு பொருளின் திறத்துள்ள கொள்கை வேறுபாடுகள் அறிஞர் சிலரால் ஆராயப்பட்டுள்ளன. எல்லையைக்குறித்து ஈண்டு ஆராய் கின்றேன்:

'எல்லை என்பது இந்நூல் இன்ன எல்லையுள் நடக்கும் என்பது' என்றார் களவியலுரையாளர். பின் வந்த உரையாள ரனைவரும் இவ் வாறே கூறியிருக்கின்றனர். ஒருங்கோதப்பட்ட எட்டுப்பொருள் களுள் எல்லை ஒன் றொழிய ஏனையஏழும் ஒவ்வொருநூற்கும் வேறு வேறா யிருப்ப, எல்லைமட்டும் தமிழ்மொழியிற் றோன்றும் எல்லாநூல் கட்கும் ஒன்றே என்றல் அமைதியாமோ? எல்லை என்பதற்கு இப் பொருள் அமையுமெனின், அது சிறப்புப்பாயிரத்துள் ஒன்றாதல் கூடாதன்றோ? இதனால், எல்லை என்பதும் ஆக்கியோன்பெயர் முதலி யனபோன்று ஒவ்வொரு நூற்கும் தனித்தனியே உரியதாதல் வேண்டும் என்பது போதரும்.

திருக்குறளுக்குச் சிறப்புப்பாயிரங் கூறிய ஆசிரியருட் பலர் அந்நூலை 'முப்பால்' என்று கூறியிருத்தலையும், சிறுமேதாவியா ரென்பவர்,

'வீடொன்று பாயிர நான்கு விளங்கற
நாடிய முப்பத்து மூன்றொன்றூழ்—கூடுபொருள்

எள்ளி லெழுப திருபதிற் றைந்தின்பம்
வள்ளுவர் சொன்ன வகை '

என்று கூறியிருத்தலேயும், நத்தத்தனர் என்பவர்,

' ஆயிரத்து முந்நூற்று முப்ப தருங்குறளும் '

என்றிருத்தலையும், இவ்வாறே பிறருங் கூறியிருத்தலையும் நோக்கின், எல்லை என்பதன் பொருள் இன்னது என அறிதல் கூடும்.

' ... ... வரந்தரு காதையொ
டிவ்வா றைந்தும் '

என்னுஞ் சிலப்பதிகாரப்பதிகமும்,

' ... ... மணிமே கலைதுற
வாறைம் பாட்டினு ளறியவைத் தனனென் '

என்னும் மணிமேகலைப்பதிகமும் ஈண்டைக்கு நோக்கத்தக்கன.

இந்நூல்களில், நூலின் எல்லை (அளவு) கூறப்பட்டிருத்தலும், [1]நூல் வழங்கும் நிலத்தின் எல்லை கூறப்படாதிருத்தலும் உளங்கொளற்பாலன. பிற்காலத்து நூல்கள் பலவற்றில் நூலின் எல்லையே (அளவு) கூறப்பட்டுளது. இவற்றால், சிறப்புப்பாயிரத்துக் கூறப்படும் எல்லை யாவது, அவ்வந்நூலின் அளவாதலும் அதுவே ஏனைய ஏழுபொருள் களோ டொப்பதாதலும் நன் கறியப்படும்.

வே. வேங்கடராஜுலு ரெட்டியார்

1. தொல்காப்பியத்தில், ' வடவேங்கடந் தென்குமரி ' என்றது, நூல் செய்தற்கு ஆராய்ந்த தமிழ்நாட்டின் எல்லையேயாதல் அறியத்தக்கது.

ANDHRABHARATA PATHA NIRNAYAPADDHATI

By

K. Ramakrishnaiya, M.A.,

and

S. Lakshmipathi Sastri.

ANDHRABHARATA PATHA NIRNAYAPADDHATI

By

K. RAMAKRISHNAIYA, M.A.

AND

S. LAKSHMIPATHI SASTRI.

This is an article on textual criticism of Nannaya's Bhārata based on the readings offered by the various manuscripts and printed editions of the work available. Nannaya's Bhārata is considered the earliest work in Telugu Literature, and it is admitted on all hands that its text has been tampered with in various ways by copyists, grammarians, editors, etc., in course of time. The available manuscripts give various readings and unless Nannaya's text is fixed or restored, its value for the history of Telugu Language is so far lessened. An attempt is therefore made here to show by means of a few illustrations, how the text has been tampered with even long before the time of Appakavi (1650 A.D.) and how the original readings can be sifted out, with the help of internal and contemporary inscriptional evidence, from the mass of readings offered by the various manuscripts, thus indicating the necessity for a more careful edition of Nannaya's text.

KRISHNĀDHVARI—NISHADHA PĀRIJATEEYA

By

C. SATYANARAYANA, B.A. (HONS.).

This article is a critical appreciation of a *Dvyarthi Kāvya* by Krishnādhvari, a poet of the South not well known to the Telugu world. Krishnādhvari belongs to the court of Raghunādha Rāya, the third Naik King of Tanjore (1630 A.D.) to whom the above work is dedicated. He is the author of many other works such as *Raghunādha Bhūpālīya*—a work on rhetoric written on the model of Pratāparudrīya, Kalyānakaumudi-kandarpa-nātaka, Tālachintamaṇi, etc. The theme of the present *Dvyarthi Kāvya* (a work with a double meaning) is made up of two stories,—that of Nala and of Krishna planting Pārijāta on the earth—told side by side according to the manner of Rāghava-pāṇdavīya. Though a dvyarthikavya, the work is written in a simple and natural style and has the beauty of two individual prabhandhas.

ఆంధ్రభారత పాఠ నిర్ణయపద్ధతి.

ఏ భాషయొక్కగాని పూర్వస్వరూపము నన్వేషించి తద్భాషా చరిత్రమును దెలిసికొనఁదలఁచిన వా రా భాషలోని ప్రాచీన గ్రంథసమితిని శాసనాదులను బరిశీలించి యందలి పదపదార్థములకుఁ గాలక్రమమునఁ గలిగిన పరిణామమును బట్టువఱచుకొని, ప్రాచీనార్వాచీన రూపములందలిభేదములను వానికిఁగలకారణములను దద్భాషాసంప్రదాయాను సారముగా సమర్థించుకొనఁగలిగినగాని తమ కోరికను గొనసాగించుకొనలేరనుట నిశ్చయము. ఆంధ్రభాషా చరిత్రమునుగాని యాంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రమును గాని పరిశీలింపఁ దలఁచినపుడు, ఇప్పటికి లభ్యములగు గ్రంథములలో నాదిమమగు నన్నయరచిత భారతమును, దత్పూర్వమందు బయలువెడలిన శాసనములను ప్రమాణగ్రంథములుగా గ్రహింపవలసియుండును గదా. వీని ప్రామాణ్యమును గ్రహించుట యెంతయావశ్యకమో అంతకుఁ బూర్వ మీగ్రంథముల పాఠనిర్ణయము చేసికొనుట గూడ నంతే యావశ్యకముగనే కనఁబడుచున్నది.

శాసనములు మొదట నెట్లుచెక్కఁబడినవోయట్లే యెల్లకాలము నుండునుగాని మార్పును జెందవు కావున నవి తక్కిన వాఙ్మయ భాగములకంటె నెక్కుడు ప్రమాణములుగా గ్రహింపఁదగినవని చెప్పుదురు. కాని వానిలోఁగూడ ననేకవిధములగు ప్రయోగములుండుటేగాక, కొన్ని పరస్పర విరుద్ధములుగాఁ గూడఁగనఁబడుచున్నవి. ప్రయోగ విశేషములను బట్టి కొన్నిటికి వైకల్పికత్వమును గొన్నిటికి బాహుళకత్వము నంగీకరించినను, దుష్టములని చెప్పక తప్పని ప్రయోగములు కొన్ని వానిలో లేకపోలేదు. అట్టివాని గుఱుతెఱింగి వానిలోని విశేషములను బరిశీలించి పాఠనిర్ణ

యము చేసికొనినఁ గాని యవి భాషాచరిత్ర జ్ఞానమున కుపయోగపడవు.
ప్రాచీనశాసనములందలి గద్యపద్యాదులను రచించినవారు వేఱు. వానిని
లిఖించిన వారు వేఱు. నందంపూడిశాసనము నన్నయరచితమే. కాని దానిని
లిఖించినవాఁడు గండాచార్యుఁడు. శ్రీనాథరచితములగు శాసనములనేకము
లు పెద్దనార్యలిఖితములు. శాసనములకే కాక ప్రబంధాదులకును రచయి
తలు వేఱు లేఖకులు వేఱు గానున్నట్లగపడుచున్నది. కావ్యమీమాం
సాకారుఁడగు రాజశేఖరుఁడు కవితాసామగ్రిలో మంచి లేఖకునిఁగూడఁ
జేర్చినియున్నాఁడు. వ్యాసులు సంస్కృతభారతమును రచించినపుడు
గణపతి లేఖకుఁడయ్యెనఁట. తిక్కనకు లేఖకుఁడు కుమ్మరి గురునాథుఁడని
చెప్పుదురు. ఆంధ్రకవితాపితామహుఁడు లేఖకులు లేకున్నఁ గృతులు రచిం
పశక్యమే యనియున్నాఁడు. ఇట్లు గ్రంథముల మొట్టమొదటి ప్రతియే
రచయితలదికానపుడు తరువాతి ప్రతులనుగూర్చి చెప్పెడిదేమి. ఇంక లేఖ
కులు లిఖించునపుడు వా రితరులు చెప్పుదానిని విని లిఖించుట యొక
పద్ధతి. ఇతరులు వ్రాసిన దానిని జూచి తిరిగి లిఖించుట మఱియొక రీతి.
వినియో చూచియో తిరిగి శిలలపైనో, తామ్రఫలకములపైనో చెక్కు
నపుడా చెక్కుడపుఁబనివాని సంస్కారమును బట్టి దోషములు దొరలు
చుండవచ్చును. ఆయాకాలములందున్న వ్రాఁతపరిపాటిని బట్టి చెవులతో
విను దానినే వ్రాయక దాని మాఱురూపములను వ్రాయుటకూడ సంభ
వించుచుండును. 'వ్రాసిన' అనుదాని నట్లె పలుకుచు వ్రాయునపుడు
'వ్రాస్ని' అనియు, తమరు—అనుదానిని 'త్మరు' అనియు వ్రాయుట
యీ కాలమునను గొందఱకలవాటై యుండుట యందఱు నెఱింగినదేగదా.
ఇట్లే యనేకవిధములుగ మార్పులుగలిగి పాఠభేదములు బయలుదేరినపుడు
కవియుద్దేశించిన దేదో వ్రాయసగాఁడు కల్పించినదేదో మనము జాగరూ
కతతోఁ గనిపట్టవలసియుండును. అట్టి చోటుల యథార్థ ప్రయోగ
మును దెలిసికొనుటకై కవి యితరత్ర ప్రయోగించిన ప్రయోగములే యా
ధారములగును. తత్ప్రామాణ్యమును బట్టి కవ్యుద్దిష్ట పాఠమును గ్రహిం
పవలసియుండును.

ఇఁక భారతాది గ్రంథముల విషయమున మఱి కొన్ని చిక్కులుగూడఁగలవు. ఈ గ్రంథములు తాళపత్రముల పైని వ్రాయఁబడుచుండెడివి. శిలలవలెను రాగిరేకులవలెను దాళపత్రములు చిరకాలము నిలిచియుండునవి కావుగదా. అవి స్వయముగానే శిథిలస్వభావములు. అట్టి వానికి రామబాణము లనుపురుగులు వాని నాశమునకు రామబాణములవలె నమోఘములే. వీని మూలమున గ్రంథమున నచ్చటచ్చట శిథిలములై లుప్తములైన భాగములను లేఖకులు దమకుఁదోఁచినరీతినిబూరించి వ్రాయుచుండుటయు సంభవించును. ఇప్పటికి సుమారు మున్నూఱేండ్లకుఁ బూర్వమువ్రాయఁబడిన ప్రతులే మనకు లభించుట కష్టముగదా. అప్పటి కించుమించుగా నేడెనిమిది నూఱేండ్లకుఁ బ్రాంతమున రచింపఁబడిన నన్నయామల గ్రంథము లెన్నిపరివర్తనములఁబొంది యుండునో యూహించుకొనవలసినదే. ఇప్పుడు మనకు లభించునవి మొదటిప్రతికి బహుదీర్ఘకాలమున బయలుదేఱిన పరంపరా పుత్రికలు కావున బహుభేదముగల పాఠములతోఁ గూడియుండుననుటకు సందేహము లేదు.

ఈ ప్రతులలోఁ బాఠభేదములు బయలుదేఱుటకు మఱి కొన్ని కారణములుగూడఁగలవు. మొట్టమొదటఁదాళపత్రముల ఘయిసి గంటములతో వ్రాసినపుడు హల్లులతోఁగూడిన ఎ, ఏ, ఒ మొదలగు వానికి సరియగు లిపులువ్రాయుటకష్టమును అనభ్యస్తమునయి యుండియుండును. కావుననే యిప్పటికిని గొన్ని వ్రాఁతప్రతులలో 'నెల' అనునది 'నెల' 'నేల' అను పదములకు గుర్తుగా వ్రాయఁబడియుండుటకాన నగును. ఇట్టి దానిని బట్టి ప్రత్యంతరము వ్రాయుసందర్భమున వ్రాయసగాఁడు తనకుఁగల సంస్కారమును బట్టి దానిని కొన్నిచోట్ల నెలగాను, గొన్నిచోట్ల నేలగాను చదువుకొనుటయు నది యన్వయింపనిచో దాని స్థానమున మఱియొకపదమే దేనిఁ బ్రవేశపెట్టుటయు సంభవించుచుండును. సంస్కారశూన్యులు వ్రాసినపుడు మాతృకలలోని శబ్దముల యథార్థస్వరూపమును గ్రహింపనేరక తోఁచినరీతిని వ్రాయుటచే నర్థశూన్యములగుభాగ

ములు కొన్ని యేర్పడును. అల్పసంస్కారము గలవారు వ్రాసినపుడు వా రందలి పదపదార్థములను గుర్తెఱుంగలేక సందర్భానుసారముగా నప్పటికి వాడుకలోనున్న పదములను మాతృకలోని పదములస్థానమునఁ బ్రయోగించి వ్రాయుటచే మాఱిపోయిన స్థలములు కొన్ని యేర్పడును. సంస్కారవంతులగు వారును, అందు లాక్షణికులును దమతమ కాలమునఁ గల ప్రయోగములను బట్టి సంస్కరించి యట్టి వానిని దమగ్రంథములలో లక్ష్యములుగా నిచ్చుటచే నేర్పడు పాఠములు కొన్నియుండును. ముద్రాపకు లట్టి తాళపత్ర గ్రంథములను దమకాలమున బయలుదేఱిన వ్యాకరణమున కనుకూలముగాఁ బరిష్కరింపించి ముద్రించుటచే స్థిరపడిన పాఠములు కొన్నియుఁగాన నగుచున్నవి. ఇట్లు కాలక్రమమునఁ గలుగుచు వచ్చిన మార్పులను బట్టి యిప్పటికి సుమారు తొమ్మిదివందల సంవత్సరములకుఁ బూర్వమైన నన్నయచే రచింపఁబడిన గ్రంథము పెక్కుచోట్ల నిప్పుడు మనకులభ్యములగుచున్న గ్రంథముకంటె మిగుల భిన్నంబైన పాఠములతోఁ గూడియుండునని నిశ్చయింపవలసియున్నది. ఇటీవలఁ గొందఱు తాళపత్ర గ్రంథములలోని పాఠములను సరిచూచి వెనుకటి పాఠములను గొంతసవరించి పునస్సంస్కారముఁగావింప యత్నించినారు. అట్టి వారిలోఁ బ్రాచీనుఁడు అప్పకవియని చెప్పవచ్చును. ఈతని కాలమున కనఁగా నిప్పటికి మూఁడు నాలుగు శతాబ్దులకుఁ బూర్వమే భారతాది గ్రంథముల నపపాఠములు చేరినట్లును గొందఱు లాక్షణికులుగూడ వాని గనిపట్టలేక యాయపపాఠములనే గ్రహించినట్లును అప్పకవీయమునుబట్టి తెలియవచ్చుచున్నది.

అప్పకవీయమునఁ దృతీయాశ్వాసమందు దేశ్య నిత్యసమాస విశ్రాంతులను దెలుపుసందర్భమున లక్షణసార సంగ్రహమునుండి

"తే. అచ్చు హల్లును దేశీయ మనియెడివడి
యెన్నఁగొన్నిక్కచోటఁ గ్రిక్కిఱిసెఁగృతుల
సరసలక్షణకవులు గ్రచ్చఱ నొనర్ప
భంజితాసురసముదాయ యాంజనేయ."

అను లక్షణమును గ్రహించి వాని కుదాహరణముల నిచ్చినపిదప నీ క్రిందివిధమున రచించెను.

"ఉ. నన్నయముఖ్యసత్కవిజనంబుల కావ్యములందు లేఖకుల్
గొన్నియెడఁ బాఠకాధములు గొన్నియెడం బోకడఁబెట్టి తక్కువై
యున్నెడఁ గాంచి జానపదు లోడక దిద్దిన తప్పుత్రోవలె
ల్లన్నిజ మంచుఁ గైకొనిన లక్షణవేత్తలు సమ్మతింతురే."

వ. అదియెట్లనిన సులక్షణసారంబునందు లింగముగుంట తిమ్మన వ్రాసినయప్రశస్తంబులగు లక్ష్యంబులకు నాశ్చర్యంబునొంది బహుపుస్తకంబులు నిరీక్షించి వాని నెల్ల నుప్రక్షిప్తంబులుగా నెఱింగినవాఁడనై లక్షణవంతంబులగు పురాతన ప్రోక్తంబులు వివరించెద"

పయి నప్పకవి చెప్పినదానివలన నాతనికాలమునకే అనఁగాఁ బదునేడవశతాబ్దినాఁటికే భారతపాఠములు లేఖకపాఠకులు పాడుచేయుటయు వానిని జానపదులు తమకుఁదోఁచిన రీతిని గొన్ని దిద్దుటయు నట్టి వాని నెల్లఁ గొందఱు లాక్షణికులు ప్రమాణములుగాఁగొని లక్ష్యములుగా నిచ్చుటయుసంభవించియుండెననియు అప్పకవి బహుపుస్తకములు నిరీక్షించి వానినెల్లను ప్రక్షిప్తములుగా నెఱింగినవాఁడై పురాతనకవి ప్రోక్తంబులు వివరించెననియు స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది.

ఆతఁడట్లు చెప్పి తాను ప్రశస్త పాఠములని పేర్కొనుచునిచ్చిన వానిలోఁగొన్ని టినిబరిశీలింతము.

ఆదిపర్వమునందు :—

"క. నా వచనమున నపత్యము
గావించుమనీవు గొంతి కడునెయ్యమునన్
నీవగవిచినయాయర్థము
నూఁహి మనంబునఁదలంతు సుందరియెపుడున్"

ఈ పద్యమున నుండిన యప్రశస్త పాఠమేదో యొంతయుఁ జూపలేదు గాని యానంద రంగరాట్ఛందమున నఖండయతికి లక్ష్యముగాఁ బయి పద్యము గ్రహింపఁబడినది. అందుఁ జివర పాదమున "నూ వెమనంబునను దలఁచుచుండుదు నేనుఁ" అనియున్నది. ఈపాఠము మదాసు దొరతనమువారి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున **11-15-2; 25-13-1.** అను పుస్తకసంఖ్యగల తాళపత్ర గ్రంథములలోఁ గలదు. ముద్రితములందు "నూ వెమనంబునఁ దలంతుఁ జాలయు నేనుఁ" అని పరిష్కర్తలు పాఠమును నిర్ణయించిరి. ఈరీతిగఁ గొన్ని ప్రతులలోఁ గలదు. అప్పకవిపాఠము గూడ నే ప్రతిలోనయినఁ గలదేమో. ఏమయినను అఖండయతి అందు లేకుండఁగఁ జేయఁబడినది.

మహాభారతము, ఉద్యోగపర్వమునందు (2-12)

"క. తనుఁదంత్రభంగి నీకును
ననుఁ బితృముఁ భక్తిఁ జేసి సజ్జననుతమా
ర్గమునను జరియింపంగా
జనులమతి కన్నకొడుకు లట్లరయంగనుఁ"

ఇది యప్పకవి యుదాహరించిన పద్యము. ఇందును నప్రశస్తపాఠ మొంతయు నున్నను రంగరాట్ఛందమున నఖండయతి సహితపాఠము గనఁబడుచున్నది. అందు

"మా, ర్గమునఁ జరింపంగా విను
లమతి నీకొడుకు లట్లు లరయంగనగుఁ"

అని యున్నది. ఈ యఖండయతిసహితపాఠమునకే యప్పకవి వేఱు పాఠము నిచ్చియుండును.

ఇప్పటి ముద్రితములలో "మా, ర్గమున నడుచువారల నీ, వమలమతిం గన్న కొడుకులట్ల రయందగుఁ" అనియున్నది.

రామాయణమునుండి మఱొకపద్యము గ్రహింపఁబడినది. అదియప్పకవి పాఠమున నిట్లున్నది.

ఉ. అన్నవు తండ్రియట్లు వినుమంతియకాదటమీఁద రాజవే
మన్నఁ గొఱంతలేదు మణిహారములాదిగఁ బెక్కు కానుకల్
ల్మన్ననఁ సీతనిచ్చి జనలోకపతిం గని నమ్మఁ బ్రోవుమీ
సన్నుతకార్యము ల్వలదు సంధయ మేలటుగాక తక్కినన్"

పయిపద్యము రెండవపాదమున రంగరాట్ప్రతమున "రాజవే, మన్నను లెస్సగాను మణీమండన ముఖ్యములైన కానుకల్" అని యున్నది. ఈయఖండయతి పాఠమే యప్పకవి పరిహరించియుండును. ఆతఁడిప్పటి యప్రశస్తపాఠ మని చెప్పినది చూపలేదుగదా.

మొత్తము మీఁద నప్పకవికాలమునకే యప్రశస్తము లని లాక్షణికులు తెంచిన పాఠములు దొర్లినవి. లాక్షణికులలోఁ గొందఱు వానిని బ్రమాణములుగా గ్రహించుటయు సంభవించినది. ఆలాక్షణికులను నధిక్షేపించి బహుపుస్తకములు పరీక్షించి పురాతన కవిప్రోక్తములను నిర్ణయించితినని యప్పకవి యిచ్చిన నన్నయ్య లక్ష్యములలోఁ గొన్ని నన్నయ్య నియమములకే వ్యతిరిక్తముగాఁ గనఁబడుచున్నవి.

ఒండు రెండుదాహరణములు చూతము.

అప్పకవి స్వవర్గజప్రాసమున కుదాహరణముగా నిచ్చినపద్యములలో నన్నయ దిది.

"చ. కాదన కిట్టిపాటి యుపకారము తక్షకుఁ డేకవిప్రసం
బోధనఁజేసిచేసె నృపపుంగవ నీవు ననేకభూసురా
పాదిత సర్వయాగముః భస్మము సేయుము తక్షకాదికా
కోదరసంహతిన్ హుతవహోగ్రమహోగ్రశిఖాచయంబులన్."

ఇందు "సం, బోధనజేసి చేసెనృపపుంగవ" అనుచోట "సం, చోదనఁజేసి చేసెనరిసూదన" అనియు. "సం, పాదన, అనియుఁ బాఠభేద

ములు తాళపత్రపుఁ బ్రతులలోఁ గలవు. నన్నయకవిత్వములోఁ దదితరస్థలముల స్వవర్గజప్రాసము గానరానందునను నన్నయ్యయే యీసందర్భమున (2-194) తక్షకుండు విప్రవచనచోదితుండై యనియు, మఱొకచోట (1-120) 'అరిసూదన' అనియుఁ బ్రయోగించియుండుట చేతను 'సం, చోదనఁ జేసి చేసినదరిసూదన' అనుపాఠమే నన్నయ్య ప్రయోగించియుండుననుట సయుక్తికమని తోఁచుచున్నది.

అప్పకవి స్వవర్గజ ప్రాసమున కిచ్చిన నన్నయేతరకవిలక్ష్యములు గూడ నిలుచునవిగావు. అందు, విరాటపర్వమునందు.

“క. ముదమొదవ గన్యహర్మ్యము
తుదినిలుపున నిష్టసఖులతోడ విహారా
స్పదమగు నెలవున మెలఁగెడు
సుధేష్ణ తజ్జాలకములఁ జూచెం బ్రీతిన్.”

ఇందున్న **సుధేష్ణ** అనుదానికిఁ బెక్కుప్రతులలో **సుదేష్ణ**యనియే కలదు. సంస్కృతభారతాదులలోను **సుదేష్ణ**యనియేయున్నది. కావుననిది ప్రమాణార్హముగా దని తోఁచెడిని.

ద్రోణపర్వమునుండి

క. వింధ్యాద్రిపోలె నాప్రతి
వింధ్యుం డచలితోగ్రమూర్తి వెలయ నిలిచి గ,
ర్వాంధ్య మలరఁగ సుదీప్తా
వంధ్యాస్త్రము లక్కుమారవరుపైఁ బఱపెన్.

యనియప్పకవి యుదాహరించెను. ఇందును వ్రాఁతప్రతులలో 'ప్రతివింధ్యుఁ'డనియె కలదు. వింధ్యమునకుఁ బ్రతియైన వాఁడనువ్యుత్పత్తి గ్రహించినను బ్రతివింధ్యుఁడనియె యుండును. సంజ్ఞావాచకమన్నచో నెట్లుండుటకును వినిగమకకారణము కనఁబడదు.

విరాటపర్వమునుండి స్వవర్గజప్రాసమున కప్పకవి మఱొక యుదాహరణమిచ్చెను. అదిచూతము.

"ఎండకు వాన కోర్చితనయిల్లు ప్రవాసపుఁజోటు నాక నాఁ
కొంటి నలంగితి న్నిదురకుం దఱి తప్పెను దప్పిపుట్టె నొ
క్కండను నెట్లొకో యనక కార్యముగల్గినవేళ నేలినా
తండొకచాయఁజూపినను దత్పరతంబనిసేయుటొప్పగున్."

ఈ పద్యమున "ఆఁకొందు నలంగుదు న్నిదురకుం దఱి దప్పెను" అనుపాఠము పెక్కు ప్రతులలోఁ గలదు. ఆఁకొందున్ (=ఆఁకొందును) అని కవి ప్రయోగించి యుండును. ఆఁకొంటిని అనిభూతకాలిక ప్రయోగమును ప్రయోగించెనను కొనుటచే నట్టి ప్రమాదము గలిగియుండును. నన్నయ తిక్కనల గ్రంథములందు స్వవర్గజప్రాసము ధ్రువపఱచు ప్రయోగములు లేమింజేసియు నప్పకవి యిచ్చినచోట్లఁ బాఠాంతరములుండుటం జేసి యు స్వవర్గజప్రాసము నన్నయసమ్మతమన నవకాశము కానరాదు. కావున "సంబోధన" పాఠము నన్నయచే ననుద్దిష్టము. అప్పకవి యీవిషయమున నన్నయమార్గమునకు దూరుఁడైన వాఁడని చెప్పకతప్పదు.

మఱియొకవిషయము పరిశీలింతము.

అభేదవిరతుల కుదాహరణముగా నప్పకవి యీ క్రింది పద్యము లిచ్చెను.

ఆదిపర్వమునందు :—

చ. నుతజలపూరితంబులగునూతులనూఱిటికంటెసూనృత
వ్రతయొకబావిమేలుమఱిబావులునూఱిటికంటెనొక్కస
త్క్రతువదిమేలుతత్క్రతుశతంబునకంటెసుతుండుమేలు త
త్సుతశతకంబుకంటెనొకసూనృతవాక్యముమేలుచూడఁగన్.

ఇందు రెండవపాదమున 'వ' 'బ' కారములకుయతి. ఇచ్చటఁ బ్రాఁత వ్రాఁతప్రతులలోఁ గొన్నిట భావు లనికలదు.

కొన్నిట వాపి, వాపుల, అనియున్నది. దీనికి మూలమగు సంస్కృతమున 'వరం కూపశతా ద్వాపీ వరం వాపీశతా త్క్రతుః, వరం క్రతుశతా త్పుత్రః సత్యం పుత్త్రశతా ద్వరమ్' అనియుండుటచేతను నన్నయ్యపైశ్లోకములోని భావము సరిగా గ్రహించి యుండుట చేతను వాపీశబ్దమే నన్నయ్యప్రయోగించియుండు నని చెప్పఁదగును.

ఆరణ్యపర్వమునుండి మఱొక యుదాహరణ మప్పకవి యిచ్చియుండెను. అదియును బరిశీలింపఁదగును.

"ప్రతిబలదర్పభంజనుఁడు పార్థుఁడు దారుణబాణవర్ష ము
న్నతి నతిధీరుఁడై కురిసినం బరముండు మహాంబువృష్టిప
ర్వతము గ్రసించినట్లు తనబాహుల వాని గ్రహించిపోర న
తులతనుఁడయ్యె వాని నతిగర్వితుఁ బార్థుఁడు చూచి యాత్మలోన్."

ఇందు గ్రసించు అనుచోట గ్రహించు అను పాఠాంతరము ముద్రితముననే చూపఁబడినది.

"ప్రతిబల ... . మహాంబువృష్టిఁబర్వతము గ్రహించునట్లు బలవంతుఁడు దాని గ్రహించి......" అని పాఠాంతరము ముద్రితములఁ గొన్నిటను దాళపత్రగ్రంథములలోఁ జూచినవానిలోఁ బెక్కింటను గలదు. పయిరెండుచోట్లను బాఠాంతరములుండుట చేతను, ఇతరత్ర బవలకు యతిలేక పోవుటచేతను నన్నయ్య 'వాపి, వాపుల, బలవంతుఁడు' అనియే యాయాస్థలములఁ బ్రయోగించియుండున నిన మ్మిక గలుగుచున్నది. అప్పకవిపాఠములలో నన్నయ్య నియమముల నుల్లంఘించినవి మఱికొన్నికలవు వానినింకను విమర్శించి నిర్ణయింపవలసి యున్నది.

అప్పకవినాటికే అనఁగా మున్నూఱువర్షములకుఁ బూర్వమేయట్టి దోషములు భారతాది గ్రంథములలోఁ జేరినవుడు అప్పటినుండియు నేఁటివఱకు నాగ్రంథము లెంతంతతప్పుల తడికలుగాఁబరిణమించియుండునో

యూహించుకొనవలసినదే. మఱియుఁ దనకుఁబూర్వము పాఠకాధము లపపాఠములను భారతాదులలోఁ జొనిపిరనియు, జానపదులుదిద్దివేసినయట్టియపపాఠములనే లాక్షణికులు గ్రహించి రనియు వారి నాక్షేపించుచుఁ దాను పెక్కు ప్రతులను బరిశీలించి సరియైన పాఠములను గ్రహించినట్లుగాఁ జెప్పికొనిన యప్పకవి పాఠములే కవ్యుద్దిష్టపాఠములుగా గ్రహించుట కవకాశము కలుగనప్పు డీప్రాచీనతాళపత్రపుఁబ్రతుల పాఠములనుండి కవ్యుద్దిష్టపాఠమును నిర్ణయించుట యెట్టిచిక్కులతోఁగూడినకార్యమో విశదమగుచునే యున్నది. అయినను తరువాతికవుల కవిత్వమువలెఁగాక నన్నయ కవిత్వము కొన్ని విశేష నియమములతోఁగూడిన దగుటచే వానిసహాయముచేతను నాకాలపు సంప్రదాయముల సాహాయ్యముచేతను నన్నయోద్దిష్టపాఠములను గొంతవఱకు నిర్ణయింపవచ్చునని తోఁచుచున్నది. అట్టి వాని మచ్చునకుఁగొన్నింటిని బరిశీలింతము.

అందుల, అందలి.

భారతమునం దాదిపర్వమున (1-11) "శ్రీమహాభారతము నందలి యభిప్రాయము విన నభిలాషపెద్దయై యుండు" అని ముద్రితములలోను దొరతనమువారి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమందున్న ప్రతులలో 25_13_1 సంఖ్యగల ప్రతిలోను గనఁబడుచున్నది. ఆభాండాగారమున నున్న కొన్ని తాళపత్రపుఁబ్రతులలో (11-15-2) "శ్రీమహాభారతంబునందుల యభిప్రాయ" మనుపాఠముకలదు. నన్నయ ఆది. 6. 244.లో "క... ఇం, దులజీవనమేలనమ్మెదురు తత్త్వజ్ఞుల్" అని యతిస్థానమునందు 'ఇందుల' వచ్చునట్లు ప్రయోగించెను. దానినిబట్టి నన్నయ పైవాక్యమున 'భారతమందుల' అని ప్రయోగించెననియె నిర్ణయింపవలయును. ఆభావమును కొన్ని శాసనములలోని ప్రయోగములును ధ్రువపఱచుచున్నవి. దక్షిణ హిందూదేశ శాసనములలో (South Indian Inscriptions vol. IV No. 970) నాల్గవసంపుటమున 970 సంఖ్యగల శాసనమున 'అందుల లాభన [గా] లు పాడ్లవెరవున [ను] నడుపు కొనువారు" అనియున్నది.

అండే 1021 సంఖ్యగల శాసనమున, ఇందుల భోగముగొని, అనియు 1019 సం. శాసనమున "ఇందులపహిండి" అనియుఁగలవు.

'చేరలిః' అనుసూత్రమున నన్నయ్య భట్టు 'అందలి' అనురూపమును వ్యాకరించియున్నాడే యని కొందఱనవచ్చును. ఆతఁడు ప్రయోగించినఁ "ఇందుల జీవనమేల నమ్ముగురు తత్త్వజ్ఞుల్" అనుప్రయోగమున కతఁడు వ్యతిరేకముగా సూత్రించియుండునా ? ఇంతకు "చేరలిః" అనునది నన్నయ్య నోటవచ్చిన దనువిషయము వివాదగ్రస్తమేకాని నిర్వివాదము గాదు గదా! నన్నయ ప్రయోగమును, బెక్కు తాళపత్రగ్రంథములును శాసనములును ధ్రువపఱచుచున్న 'అందుల' పాఠమేమనకు గ్రాహ్యమని నిర్ణయింపవచ్చును.

అపభ్రంశములు చేరినపాఠములు:—

భారతమందాదిపర్వమున 2-131 పద్యమందు

"సీ. జనమేజయుని చేయుసర్పయాగమునకు
విప్రులు మందఱుముగా వింతమతఁడు
ధర్మార్థగావున ధారుణీసురులమై
యడుగుద మీక్రతు వుడుగు మనియుఁ
గొందఱు మతనికిఁ గూర్చుమంత్రులమునై
యీక్రతుక్రియఁజేసి యిహపరముల
కగుఁ బెక్కుదోషంబు లనిహేతువులఁజూపి
యుడిగింత మందఱు నొక్కమొగిన

ఆ. భక్ష్యభోజ్యలేహ్యపానీయములమీఁద
సదములోని విప్రజనులమీఁద
వెగడుపడఁగఁబాఱవెఱపింత మొజ్జలు
తత్ప్రయోగవిధులు దప్పి పడఁగ."

ఈపద్యము సర్వయతిసీసము. కాని మూఁడవ పాదములో రెండవ దళము 'అడుగుద మీక్రతు వుడుగు మనియు' అనిప్రాసయతితో నున్నది. కొన్ని వ్రాతప్రతులఁజూడఁగా,

I. “ అడుగుదమిష్టిసేయకు మటనియు ”

II. “ అడుగుదము క్రతువుసేయకుము యనియు ”

III. “ అడుగుదము క్రతువు సేయకుముననియు ”

IV. “ అడుగుదమిదియు సే[జే]యకుమయనుచు.”

అను పాఠములు గనఁబడినవి. వానిలో మొదటిది ముద్రాపకులచేత సధోరేఖమునఁ జూపఁబడెను. మిగిలిన వానిలోఁ 'అడుగుదము' అనియుంచినచో ఛందోభంగము వాటిల్లును 'అడ్గుదం' అనిగాని 'అడుగుదాం' అనిగాని యపభ్రష్ట రూపముగా గ్రహించినచో ఛందస్సు సరిపడునుగాని యట్టి ప్రయోగమే యీపాఠము పాఠకదోషమునఁ గలిగిన దని చాటుచున్నది. అట్టి దోషము గ్రహించినవారు దాని క్రిందిపాఠమునున్న 'ఉడిగింత' మను పదమును బట్టి 'అడుగుద మీక్రతువుడుగు మనియు' అను పాఠము కల్పించియుందురు. అదిసరసమైనను నన్నయ్య నియమమునకుదూరమైనదిగాన గ్రాహ్యముగాదు. I, IV పాఠములలో నొకటి గ్రాహ్యమని తోఁచెడిని. ఇట్టివి యింకను గొన్ని ప్రతులలోని పాఠములఁ జూచి ధ్రువపఱుపవలసియున్నది.

పర్యాయపదములు గూర్చుట.

ఇదిప్రాయికముగాఁ గనఁబడు దోషము. దానివలనఁ గవికాలమున నుండినదేదో తర్వాత వచ్చినదేదో తెలిసికొనుట కవకాశములేకపోవును. సూక్ష్మదృష్టితోఁ బరిశీలించినవారి కంనుల యాథార్థ్యము పొడగట్టక మానదు.

ఆది. 1-3.

“ జనమేజయునొద్దకు వచ్చి” అనుచోట 'ఒద్ద అనుదాని స్థానమున 'వద్ద' అనియు 'పాలికి', అనియు, 'కడకు' అనియు వేఱువేఱుప్రతులలోఁగనఁబడుచున్నవి. వ్రాయువారో, వ్రాయువారికిఁ జెప్పువారో వారికిఁ దోఁచిన పర్యాయములు దొర్లించి రనుట స్పష్టము. ఆపాఠములలో 'వద్ద' అనునది ఒద్ద అనుదాని యపభ్రష్ట వ్యావహారిక మనుట నిర్వివాదము.

అది నన్నయప్రయుక్తమనఁజాలము. 'కడకు' అనిగాని 'పాలికి' అనిగాని నన్నయ్య ప్రయోగించును. వానికంటె 'ఒద్దకు' అనునది పెక్కు ప్రతులలో నుండుటచే 'ఒద్దకు' గ్రహింపవచ్చును. మిగిలినవి పాఠభేదములుగాఁజూపఁ దగును.

ప్రాసయతులు.

సీ. బ్రహ్మణ్యుఁడగు కశ్యపబ్రహ్మవరమున
వినతకుఁ బుట్టిన యనఘమూర్తి
వాలఖిల్యులదయావరపక్షికులమున
నింద్రుఁడై పుట్టిన యిద్ధతేజుఁ
డుదధిలోనున్న యత్యుగ్రనిషాదుల
నారంగ మ్రింగినఘోరవీరుఁ
డిభకచ్ఛపముల రౌహిణశాఖతో నెత్తి
కొనిదివిఁబఱచినయనిలవేగి

తే. వీఁగి తన తల్లి దాస్యంబు వీఁగఁబూని
తడయకమృతంబుఁగొనిపోవఁగడఁగివచ్చెఁ
గామరూపసంపన్నుండు గామగమనుఁ
డతఁడు నీకు నసాధ్యుండు శతమఖుండ.

భార. ఆది 2-83.

ఈ పద్యమునఁ బ్రతిపాదమునను మొదటి దళమున యతియును రెండవదళమునఁ బ్రాసయతియును గలవు కాని రెండవపాదము రెండవదళమున యతి పడినది. అది మిగిలినపాదములలోఁగల నియమమున కువ్యతిరిక్తముగానున్నది.

తాళపత్ర గ్రంథములలో గొన్నింట 'ఇంద్రుఁడై పుట్టిన యిద్ధతేజుఁడు' అనియేకలదు. కొన్నిట అందును బ్రౌనుదొరగారు వ్రాయించిన ప్రతులలో 'ఇంద్రుఁడై పుట్టిన సాంద్రతేజు' అనియున్నది. ఆపాఠమును క్రింది గీతక్రింద ముద్రాపకులును జూపిరి. మఱొకప్రతిలో 'ఇంద్రుఁడై పుట్టి నరేంద్రతేజు' అనియున్నది. బళ్లారినుండి తెప్పించిన ప్రాఁత తాళపత్రపుఁ బ్రతిలో 'ఇంద్రుఁడై పుట్టినరుంద్రతేజు' అనియున్నది.

వీనిలో 'ఇంద్రుండై పుట్టిన రుంద్ర తేజుండు' అనుపాఠమే నన్నయ్య పాఠమని తోఁచెడిని. ఏలయన నన్నయ్యకుం బూర్వము కన్నడమున భారతము రచించిన పంపకవి ప్రాసస్థానములం బెక్కింట రుంద్రశబ్దముపయోగించి యుండెను. పంపభారతమున వాడిన కొన్ని పదములు సమాసములును నన్నయ్య వాడినట్లు కొన్ని నిదర్శనములు గలవు. ఇంద్రశబ్ద ప్రాసయతికిఁ 'సాంద్ర' శబ్దముకంటె రుంద్రశబ్దమే యుచితముగానుండును. ఇది యాంధ్ర రచయితలలోఁగూడ నభ్యస్తమైన పదమే యని దక్షిణ హిందూ శాసనములలోని యొకపద్యము చాటుచున్నది.

South Indian Inscriptions, Vol. VI, No. 117.

"......అఖండదీపంబు నిల్పె నా,
చంద్రతారకముగ రుంద్రయశుండు"

అనియున్నది. ఈశాసనము 'శకసం. 1040 అగునేంటిది.' యతిసహితపాఠము నన్నయ్య నియమమునకు వ్యతిరిక్తమేకదా. మిగిలినపాఠములలో 'రుంద్రయశుండు' అన్న పాఠమే నన్నయ్యరచితమనితోఁచుచున్నది.

యతులు.

భారతమున ఆరణ్యపర్వమందు 1-217 పద్యమున

"క్షమయ తాల్చియుండఁ జనదెల్ల ప్రొద్దు తే,
జంబ తాల్చియుండఁ జనదు వతికి" అనిముద్రితము.

ఇందు మొదటి పాదమున 'క్ష' కారములోనున్న ష కారమునకు మైత్రిగల జకారము యతిస్థానమునఁ బడినది. నన్నయ్యకవితలో 'క్ష' కారమునకు యతిస్థానమున 'క' కారమునకు మైత్రిగల యక్షరమేకాని షకారమైత్రిగల యక్షర ముపయుక్తముకాలేదు. ఆ నియమ మెఱుఁగనివారెవరో 'జనదెల్లప్రొద్దు' అని సవరించియుందురు. కొన్ని వ్రాఁత ప్రతులలో 'క్షమయ తాల్చియుండఁ గాదెల్లప్రొద్దు' అను పాఠముకలదు. ఇది నన్నయ నియమానుసారమని స్పష్టమే. మఱియు దాని తర్వాతిపాదమున, 'చనదు

పతికి' అని యుపయోగించిన నన్నయ యీ పాదమునఁగూడ 'జనదు' అనియుపయోగించి యుండఁడనియు గ్రహింపనగును.

పయియుదాహరణములు దిఙ్మాత్రముగాఁ బ్రదర్శింపఁబడినవి. ఆంధ్రభాషాస్వరూపజ్ఞానమునకై నన్నయభాషను బరిశోధించుసందర్భమున నిట్టివనేకములు గనఁబడినవి. నన్నయకుఁబూర్వాపర కాలములందు రచింపఁబడిన వానిలో లభ్యములగు శాసనభాగములనుబట్టియు నన్నయ నియమములను బట్టియు నొక నిర్ణయమునకు వచ్చుటయే యుక్తముగాఁ గనఁబడుచున్నది.

పాఠనిర్ణాయకులు తాము నిర్ణయించిన పాఠములను ప్రధానగ్రంథమునఁ జేర్చిమిగిలినపాఠముల నన్నింటిని బత్రాధోభాగమునఁజూపుట భావ్యము. ప్రాచీనవ్రాతప్రతులు శిథిలతరములగు చున్నవి. అవిపోయినచో వానిలోనున్నపాఠము లంతరించిపోవును. ఒకరు నిర్ణయించిన వాని కేకారణముననైనఁ బ్రతిరోధమెప్పుడయినఁ గలిగినను ఆయాస్థానములఁగలపాఠభేదములఁ జూచుటకవకాశము గల్పించుటకై యాపాఠములను గూడ సంరక్షించుకొనవలసినయావశ్యకత కనఁబడుచున్నది.

అట్లు గ్రహింపఁదగినపాఠములనన్నిటిని గూర్చుకొని భారతమును లేదా నన్నయ్యభాగమునైనను ముద్రించిన బాగుగానుండునని తోఁచుటచేత వెనుకనట్టి ప్రయత్నముకొంతచేయఁబడినదిగాని యానడుమ సముద్రితప్రాచీనగ్రంథప్రకటనమునకే కాని ముద్రితగ్రంథప్రకటనమునకుఁ బ్రోత్సాహము విశ్వవిద్యాలయమువారు చూపరేమోయని సందేహము గలుగుటచే నది యప్పుడు కొనసాగలేదు. ఈమధ్యకాలమునఁ బ్రాచీన ప్రబంధములు ప్రశస్తపాఠములతోను జక్కని వివరణాదివిశేషములతోను బ్రకటించుటయు విశ్వవిద్యాలయ పరిశోధన సంస్థవారి కర్తవ్యములలో నొకటి యని నిర్ణయింపఁబడినది. కావున ముందు నన్నయ్యభారత భాగము పరిష్కరించి ప్రకటింపఁదలంపు ధ్రువపడినది. పరిష్కరణ పద్ధతులును వాని స్వరూపమును జూపుట కీవ్యాసము ప్రకటింపఁబడినది.

కోరాడ. రామకృష్ణయ్య, ఎం.ఏ.
అండు
శ్రీపాద. లక్ష్మీపతి శాస్త్రి.

కృష్ణాధ్వరి-నైషధపారిజాతీయము.

కాకతీయ సామ్రాజ్య పతనానంతరము మహమ్మదీయ దండయాత్రలచే విపత్తునొందుచున్న దక్షిణదేశముల నుద్ధరించుటకు విజయనగర సామ్రాజ్యము స్థాపింపఁబడెను. ఆసింహాసనము నాక్రమించుచువచ్చిన మహారాజులందఱు నావిషయమును జక్కఁగా గుర్తించి యుత్తరమున మహమ్మదీయుల నరికట్టుచు దక్షిణమునఁ దమలోఁ దాము పోరాడుచున్న చిన్న చిన్న రాజులనందఱును దమకు లోఁజేసికొని యైక్యభావము నెలకొల్పుటేకాక దక్షిణదేశమునఁ బ్రచారమునసున్న మతములను వాఙ్మయములను నాదరించుచు వాని యభివృద్ధికిఁ జాలఁదోడ్పడిరి. ఆరాజుల యాదరణముచే నున్నతస్థితిని గాంచిన వానిలో నాంధ్రవాఙ్మయము ముఖ్యము. ఉత్తరహరి వంశకర్తయగు నాచనసోమనాథు నాదరించిన బుక్కరాయలును, గవిసార్వభౌముఁడగు శ్రీనాథునకుఁ గనకాభిషేక మొనర్చిన ప్రౌఢదేవరాయలును, జైమినీభారత శృంగారశాకుంతల ప్రబంధకర్తయగు పినవీరభద్రునిఁ, బ్రబోధ చంద్రోదయ వరాహపురాణ కర్తలగు నందిమల్లయ ఘంటసింగయ్యల నాదరించిన నరసనాయకుండును, స్వయముగా నాముక్తమాల్యదను రచియించుటేకాక యాంధ్రకవితాపితామహుని, ముక్కుతిమ్మనను ధూర్జటిని, మాదయగారి మల్లనార్యుని మఱియుఁ బలువురు కవిప్రకాండుల నాదరించి యాంధ్రభోజుఁడని కీర్తిగాంచిన కృష్ణదేవరాయలును, రామరాజభూషణునాదరించిన రామరాజతిరుమల రాజులును, రామకృష్ణాదుల నాదరించిన వీరవేంకటపతిరాయలు నీయాంధ్రవాఙ్మయమునకుఁ జేసిన సేవ నెంతకొనియాడినను దీరదు. ఈమహారాజులేకాక వీరి ధామంతులు నుద్యోగులుకూడఁ బలువురాంధ్రవాఙ్మయమును జాలవృద్ధి పొందించిరి. అట్టివారిలోఁ బింగళిసూరన కృతి నంకితమందిన నంద్యాలకృష్ణ

రాజును నరసభూపాలీయ కృతి నందిన నరసరాజును మొదలగు నాంధ్రదేశ మందలి రాజులేకాక తమిళదేశమున తంజాపుర మధురమండలాధినాథులగు నాయకరాజులును బేర్కొనఁదగినవారు. ఈనాయకరాజుల ప్రాపున సభి వృద్ధినందిన యాంధ్రవాఙ్మయమునఁ గొన్ని ప్రత్యేక గుణములుండుటచేత నాకాలమునందలి యాంధ్రవాఙ్మయ మొక ప్రత్యేక భాగముగా గ్రహింపఁబడినది.

శ్రీకృష్ణరాయలయనుజుఁడగు నచ్యుతరాయలచేఁబదునాఱవ శతాబ్ది మధ్యభాగమున చెవ్వప్పనాయకుఁడు తంజాపుర మండలాధిపతిగా నియమింపఁబడెను. ఈతఁడును, నితని పుత్త్రుఁడగునచ్యుతప్ప నాయకుఁడును సంస్కృతకవులను బలువురనాదరించినట్లు తెలియుచున్నది కాని యాంధ్రకవుల నాదరించినట్లుకానవచ్చుట లేదు. అచ్యుతనాయకుని పుత్త్రుఁడగు రఘునాథ నాయకుఁడు సంస్కృతాంధ్రములను సమముగా నాదరించెను. ఆంధ్రమునఁ బారిజాతాపహరణము, అచ్యుతాభ్యుదయము, నలచరిత్రము, శ్రీరుక్మిణీ కృష్ణవివాహయక్షగానము, రామాయణము, వాల్మీకి చరిత్రము మొదలగు పెక్కు కృతులరచియించెను. గోవింద దీక్షితపుత్త్రుఁడును సాహిత్య రత్నాకర కర్తయునగు యజ్ఞనారాయణ దీక్షితునకు నొజ్జరికము నెరపెను. ఈరాజకవిని గూర్చి కవిచౌడప్పవంటి వెక్కిరింతకాఁడు

క. నేరుతునని మాటాడను, వారిజభవు నంతవానివశమా తంజా
పూరిరఘునాథనాయని, గారిసభను గుందవరపు కవిచౌడప్పా. అనిచెప్పెను

అట్టిరఘునాథనాయకుని యాస్థానమలంకరించి సంస్కృతాంధ్ర కవుల లోఁగూడ వాసిగాంచినవాఁడు కృష్ణాధ్వరి మహాకవి.

ఈతఁడాభూపాలున కంకితమిచ్చిన పలుకృతులేకాక యీాద్వ్యర్థికావ్యమందలి "ఇది శ్రీమద్రఘునాథ నృపాలకృపాలాలనానుభవనిష్ణాతకృష్ణాధ్వరి విరచిత" మనుగద్యము గూడ నావిషయమును జాటుచున్నది. ఈ కావ్యమునందలి

"నవరసశ్రీరఘునాథభూపాలీయ నామభామాభీష్టనాయకుండు
నైషధపారిజాతావతారికకావ్యవర్యాస్వయంవరవల్లభుండు
కల్యాణకౌముదీకందర్పనాటకకన్యోద్వహనబద్ధకంకణుండు
అమరుకాహంకారహారిభంగికశృంగారసంజీవనీకాముకుండు.
తాళచింతామణీవధూతత్పరుండు మంచిజామాతరఘునాథమనుజనేత
తెలియనైషధపారిజాతీయకృతియు నేవురకుఁలచెల్లెలై హెచ్చుననుచు"

అనుపద్యమువలన నీద్వర్థి కావ్యరచనకుఁ బూర్వమే రఘునాథ భూపాలీయము, నైషధ పారిజాతావతారిక, కల్యాణకౌముదీ కందర్పనాటకము, శృంగారసంజీవని, తాళచింతామణియను నైదు కావ్యముల నీకవిరచియించి రఘునాథ భూపాలునకే యంకితమిచ్చినట్లు తెలియుచున్నది. ఆయైదు కావ్యములును సంస్కృతమున రచియింపఁబడినవని కొందఱు తెల్పుచున్నారు. కాని యందు రఘునాథభూపాలీయము దప్పతక్కిన కావ్యములు కాన్పించుట లేదు. రఘునాథ భూపాలీయము విద్యానాథమహాకవి రచితప్రతాపరుద్రీయమువంటి యలంకార శాస్త్రము. అందలి నేయుదాహరణ ప్రతిశ్లోకమునను గృతిపతి నామము తగిలియున్నది.

ఈ నైషధపారిజాతీయ కావ్యరచనాకాలమును నిర్ణయించుటకుఁ దగిన ప్రమాణము లీగ్రంథమున నంతగాఁ గానవచ్చుట లేదు. కాని కృతిపతిని కవియచ్చటచ్చట సంబోధించిన "స్వహస్తనివసత్కర్ణాటసింహాసనా" భటఘోటకరథ కోటిత్రుటితకవాటాద్రిదుర్గ దుర్గ్రాహరిపురాట్పుటలకచాకృష్టివిశంకట బిరుదగ్రంథపాఠకక్షితిపతి" మొదలగు వాక్యములవలన నీకృతిరచనాకాలమునకుఁ గృతిపతియగు రఘునాథభూపాలుఁడు శాత్రవుల నిర్జించి రామదేవరాయలను గర్ణాటరాజ్యమున శాశ్వతముగా నిల్పినట్లూహింపఁ దగియున్నది. పాండ్యతుండీర నృపులను, జగ్గరాజును, రఘునాథభూపాలుఁడు జయించినది క్రీ. శ. 1616 కు సరియగు నళనామ సంవత్సరమున జరిగినతోపూరుయుద్ధమున నగుటచేత నీకృతి యామీఁదట రచియిం

పఁబడిన దనవలయును. రఘునాథభూపాలుని పుత్త్రుఁడగు విజయరాఘవ నాయకుఁడు క్రీ. శ. 1633 నుండి రాజ్యముచేయుచున్నట్లు తెలియుచుం డుటచేత నీకావ్యము 1616-33 సంవత్సరములమధ్య రచియింపఁబడినద నుట నిశ్చయము.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున ద్వ్యర్థి కావ్యరచనము కృష్ణాధ్వరితో నారం భముకాలేదు. భీమనయను నొకకవి రాఘవపాండవీయమును రచియించె నని పెద్దలవలనఁ దెలియుచున్నను తననాటికే యాగ్రంథము కాన్పించుటలే దనియు నందుచేఁ దానురాఘవపాండవీయకృతి నారంభింపఁ దలంచినట్లు నాగ్రంథాదిని పింగళిసూరన్న తెల్పెను.

"భీమన తొల్లిచెప్పె నను పెద్దలమాటయెకాని యందునొం
డేమియు నేయెడన్నిలుచు టెవ్వరుఁగాన రటుండనిమ్ము నా
నామహితప్రబంధరచనాఘనవిశ్రుతి నీకుఁగల్గుటన్
నామదిఁ దద్ద్వయార్థకృతినై పుణియుం గల దంచునెంచెదన్."

ఈభీమకవి యుద్దండకవిగా శ్రీనాథునిచేఁ బేర్కొనఁబడిన వేముల వాడ భీమకవియో లేక మరియొక కవియో తెలియదు. ఆభీమకవియేయ గునెడల ద్వ్యర్థికావ్య రచన శ్రీనాథునకుఁ బూర్వమే యారంభమైన దన వలెను. కాని యాగ్రంథ మిప్పటికిని లభింపకుండుట చేతను, మరల పింగళి సూరన్న రచియించుటకుఁబూర్వమెవ్వరునట్టిరచనకుఁ గడంగకుండుట చేతను ద్వ్యర్థికావ్యరచనయను రాచబాట నేర్పరచినవాఁడు సూరన్నయకతప్పదు. బ్ర. శ్రీ. కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్య శాస్త్రులవారు కళాపూర్ణోదయమును గూర్చివ్రాయుచు నందొక సందర్భమున "రామరాజభూషణుఁడు హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానమను ద్వ్యర్థికావ్యము నిదివరకే వ్రాసియున్నాఁడు. దానిఁజూ చియే సూరకవి యీగ్రంథమునుఁ (రాఘవపాండవీయమును) రచియించి యున్నాఁడు" అని వ్రాసియున్నారు. పైని బేర్కొన్న సూరన పద్యమువ లన నతనికిఁ బూర్వము ద్వ్యర్థికావ్యములు లేవని స్పష్టముగఁ దెలియు

టచే సూరనరచనయే పూర్వమని నిశ్చయింపఁ దగును. ఆరాఘవపాండ వీయ కృతియందే.

శా. "రెండర్థంబులపద్యమొక్కటియు నిర్మింపంగశక్యంబుగా
కుండుం దద్గతిఁ గావ్యమెల్లనగు నే నోహో యనం జేయదే
పాండిత్యంబునసందునుందెనుఁగుకబ్బంబద్భుతంబంద్రుడు ద
క్షుం డెవ్వాఁడిలరామభారతకథల్ జోడింపభాషాకృతిన్."

అనిద్వ్యర్థికావ్యరచనయందలి యసామాన్య శక్తిప్రయాసమును దనపేరఁబెట్టి కావ్యమును రచియించుచున్న దననేర్పు పింగళి సూరన్న వెల్లడింపఁ దనసామర్థ్యముఁ జూపుటకు రామరాజభూషణుఁడును హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానమును రచియించెను.[1] మహాపండితుఁడును ఆంధ్రశబ్దచింతామణీ వ్యాఖ్యాతయునగు నెలకూచి బాలసరస్వతియు నంతకంటె మిన్నగాఁ దనశక్తి సామర్థ్యములు ప్రపంచమున వెల్లడించుటకు రాఘవయాదవ పాండవీయమనెడి త్ర్యర్థికావ్యమును రచియించెను. వారికేఁబది సంవత్సరములలో పువాఁడును సంస్కృతాంధ్రముల వాఁడవలెనే యసమానపండితుఁడునగు టచేఁ గృష్ణాధ్వరియుఁ దత్కాలమున మిక్కిలి మెప్పొందుచున్న ద్వ్యర్థికావ్యమును రచియించి రఘునాథ భూపాలుని సంతోషపెట్టి తన పాండిత్యమును బ్రకటింపఁదలఁచి యీకృతినిరచియించెను. ఆవిషయమే గ్రంథాదినిట్లు తెల్పెను.

ఉ. "నైషధపారిజాతహరణద్వికథార్థసమర్థన
శ్లేషగతిప్రబంధముఫలించినమారఘునాథశౌరిసం
తోషముఁబొందునన్కణఁకతోదశదిగ్జయశోభిసద్యశో
భూషణమైనయీకృతికిఁబూనితిఁబొ(?)ధినిరూఢిచెందగన్.

... ...

---

1. వఝ్ఝుల చినసీతారామ శాస్త్రిగారి హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానపీఠిక చూచునది.

నైషధపారిజాతీయముల కథ.

నైషధము. ప్రథమాశ్వాసము. పారిజాతీయము.

చారులమూలమున దమయంతీ సౌందర్య గుణ విశేషముల నెఱింగిన నలుఁడామెయం దుబద్ధహృదయుఁడై పొద్దుపుచ్చుటకుద్యానవనమున కేగియందు హంసను బట్టుకొని యార్తయై వేడిన దానికభయంబిడెను. ప్రత్యుపకారమొనర్ప నెంచిన హంసయు దమయంతి నాతనితోఁ గూర్పఁదలచి దమయంతి యొద్ద కప్పుడే యేగి యామె నలునియందను రక్తయగునట్లొనర్చెను.

శ్రీకృష్ణుఁడు, చారులవలన నరకాసురుని దుష్టవర్తనము విని యొకనాఁడు వనమున విహరించుచుండ నరకపీడితులైన దేవతలాతని శరణుఁజొచ్చిరి. ఆర్తులైనవారికభయంబిడి యాతఁడు నరకువధియింప నిశ్చయించెను. దేవేంద్రుఁడంత నాతనికి నరకుకారాగారమున నున్న రాజకన్యలవార్త నెఱింగించి వారి నాతనితోఁ గూర్చువాఁడై యప్పుడ రాజకన్యలయొద్దకేగి వారు శ్రీకృష్ణునియందు బద్ధహృదయలగునట్లొనరించెను.

ద్వితీయాశ్వాసము.

నారదుఁడు దేవలోకమున కేగి దిక్పాలురతోఁ గొలువున్న యింద్రునకు దమయంతీ రూపమును వర్ణించి చెప్పి యింద్రాదిదిక్పాలకులామెను వరింప భూలోకమున కేఁగఁ బ్రతినసల్పునట్లొనరించెను విదర్భాపురమున భీమరాజు దమయంతీ స్వయంవరసన్నాహమొనరించెను.

నారదుఁడు ద్వారక కేగి శ్రీకృష్ణుఁడు రుక్మిణితో నుండ నొకపారిజాత పుష్పము ను కృష్ణునకిచ్చి యాతనిచే దానిని రుక్మిణికిప్పించెను. ఆవృత్తాంతము విని యాగ్రహించిన సత్యభామకు శ్రీకృష్ణుఁడు దేవలోకము నుండి పారిజాత వృక్షమును దెచ్చియిచ్చుటకుఁ బ్రతినఁజేసెను. అనంతరము శ్రీకృష్ణుఁడు నరకాసుర వధకై ప్రాగ్జ్యోతిషమున కేగ సన్నాహమొనర్చి సంసిద్ధుఁడైయుండెను.

తృతీయాశ్వాసము.

ఇంద్రాగ్ని యమవరుణులు స్వయంవరమునకై భూలోకమున కరుదెంచి స్వయంవరమునకుఁ బోవునలుని మార్గమునఁ గాంచి యాతనిఁ బ్రార్థించి దమయంతి యొద్దకు దూతగాఁ బంపిరి. భీమరాజు స్వయంవరాగతుల నెదురుకొని గారవించెను. నలుఁడు దమయంతి యందమును వర్ణించి యనంతరము దౌత్యమును నెరవేర్చెను.

శ్రీకృష్ణుఁడు బలదేవసాత్యకి కృతవర్మాదులతో నరకుపై వెడలి మార్గమధ్యమునఁ దన్నుఁగాంచిన యింద్రాదులఁ బంపి నరకుని పురమును ముట్టడించి సకలబల సహితముగ నాతని ననిఁదునిమెను. అనంతరము ప్రాగ్జ్యోతిషమును బ్రవేశించి నరకుఁ గారాగారముననున్న రాజకన్యల రూపమును వర్ణించి వారితో సంభాషించెను.

చతుర్థాశ్వాసము.

భీమరాజుచేఁ బ్రార్థింపఁబడి సాక్షాత్కరించిన సరస్వతీదేవి రాజకుమారులనొక్కొక్కరిని దమయంతికి వర్ణించి చెప్పుచు నామె వారిని వరింపనిచ్ఛగింపకుండ వేరొక్కని వర్ణించుచు నిట్లు షోడశసహస్రరాజకుమారుల వర్ణించెను. అనంతరము నలరూపధారులగు నింద్రాదుల మంచెల డాసి వర్ణించి యనంతరము నలుని వర్ణించెను. అప్పుడు దమయంతి యుత్సుకత నొందసరస్వతి యామెను గొనిపోయెను. దమయంతియు నలుని కంఠమునఁ బుష్పదామమును వైచి యాతని వరియించెను. ఆయుత్సవ సమయ సమ్మర్దమును గంచుకులువారించిరి. నలుఁడు దమయంతిని వివాహమై స్వపురముఁ జేరి యామెతో వివిధ భోగములఁ దేలి పుత్రపౌత్రీణుఁడై సుఖముగా రాజ్యము చేయుచుండెను.

కృష్ణునిచేఁ బ్రార్థింపఁబడి సత్యయు రుదెంచి యొక్కొక్క రాజపుత్రికిఁ గృష్ణు వర్ణించి తెల్పియామె కృష్ణునివరించిన యభిప్రాయ మెఱింగియన్యరాజకుమారికిఁ దెల్పుచునిట్లు షోడశరాజ కుమారికలకునుగృష్ణుని వర్ణించి చెప్పెను. అంతఁ దనయందుబద్ధానురాగలగు వారిఁ గృష్ణుండు ద్వారక కనిపి సత్యతో స్వర్గమున కేగుచుమేరువును డాసి యామె కింద్రాది నివేశంబులు వర్ణించిచూపెను. స్వర్గ ప్రవేశ మొనరించి యదితికిఁ గుండలములర్పించి యామెపొసఁగ దత్తలంగియింద్రోద్యానమందలిపారిజాతమును డాసి యావృక్షమును బెఱికి గరుడనిపై నిడి యడ్డగించిన దేవతలనదిమి సత్యాయుక్తుండై ద్వారకకేగి యామెయుద్యానమున నావృక్షరాజమును బ్రతిష్ఠించి శుభముహూర్తమున రాజకన్యా సహస్రంబుఁ జేపట్టి దక్షిణనాయకుఁడై మెలంగుచుఁ బుత్రపౌత్రీణుఁడై సుఖముగా రాజ్యము చేయుచుండెను.

నలకథ మహాభారతము నారణ్య పర్వమునను శృంగారనైషధము ననుగలదు. మహాభారతమున వివాహానంతరము నలునిరాజ్య భ్రంశమును బునఃప్రాప్తియు నున్నవి. తనకుఁ బూర్వుఁడగు రామరాజ భూషణుఁడా కథను గ్రహించి ద్వ్యర్థికావ్యమును రచియించుటచేత కృష్ణాధ్వరి యాకథనువీడి తనకు గురుకల్పులగు శ్రీహర్ష శ్రీనాథులురచియించిన శృంగారనైషధమందలి కథనేగ్రహించెను.[1] మిక్కిలి రసవంతమగు నాకథనుగ్రహిం

1. గ్రంథావతారికయందు శ్రీహర్ష శ్రీనాథులప్రతిభ తనకు సంస్కృతాంధ్రముల గురుత్వము నెరపెనని
శ్రీహర్ష శ్రీనాథ, వ్యాహారప్రతిభ సంస్కృతాంధ్రనిబంధ
ప్యూహేనినాకు దొరకుట యేహరువుభయా...... హేళికకనుఁగణ" అను
పద్యమునఁ దెల్పెను.

చుచేకాక కావ్యశిల్పమందలి దృష్టితో సంస్కృతాంధ్రముల రెంటనున్న రసభంగకరమగు నొకభాగమును గూడవిడిచియీకథకు మెఱుఁగుఁబెట్టెను. శృంగారనైషధమందలికథ నలదమయంతుల వినుకలికూర్మితో నారంభమై యుయోగముతో నొప్పి వివాహానంతర నాయికానాయకుల సంభోగముతో సంపూర్ణమయ్యెను. ఇందు నలదమయంతుల విప్రయోగమువర్ణింపఁబడలేదు. అట్టిచో నలునిరాజ్య భ్రంశమునకును నలదమయంతుల వియోగమునకును గారకుండగు కలిప్రవేశమునకుఁగాని యాతనిప్రతిజ్ఞకు గాని నిషధపురమున నాతనిదుష్ప్రవర్తనమునకుగాని యవకాశమేది. లేను కాన యిందా ప్రవేశమనావశ్యకము రసభంగకరమునసనకతప్పదు. ఒకవేళ భారతము నందున్న నలకథనంతను గ్రహించి యొక శృంగారకావ్యము చేయఁదలంచి నాయికా నాయకుల ప్రేమను బూర్వవిరహమును వివాహమును వర్ణించి వియోగకారకుఁడును ప్రతినాయకుఁడునగు కలిప్రవేశము చేయించి నాయికా నాయకుల సంభోగశృంగారమును వర్ణించి గ్రంథము ముగియరచియింపకుండ శ్రీహర్షుఁడు మరణించియుండునే మో యని తలంచినను "రసంబును బోషించియనౌచిత్యంబును బరిహరించి యౌచిత్యంబును బాలించి" యాంధ్రీకరింపఁ బ్రతినచేసిన శ్రీనాథుఁడు కలివృత్తాంతము బరిహరింపకుండుటకుఁ గారణము గానరాదు. అదిగ్రహించి కలివృత్తాంత మిందు విడుచుటయే కృష్ణాధ్వరి యొనర్చినమార్పు. ఈ కథ ననుసరించి వచ్చుటకాతఁడు పారిజాతహరణకథ నెట్లుగ్రహించినదిచూతము.

పారిజాతహరణకథ భాగవతమునను హరివంశమునను గలదు. శ్రీకృష్ణుఁడింద్రునివలన నరకాసురుని దుష్ప్రవర్తన మాలించి వానిఁజంపఁ బ్రతిన యొనర్చి సత్యాసమేతుఁడై గరుడు నధిరోహించి నరకుపై నేగి మురాదిసహితముగా వానిఁదునిమి యాతనిచేఁ జెఱ వెట్టఁబడి తన్నుఁ బ్రేమించిన షోడశ సహస్ర రాజకన్యల ద్వారావతి కనిపి పూర్వము నరకు చేహరింపఁబడి తద్వధానంతరము భూపురంధ్రిచేఁ దనకీఁబడిన యదితికుండలముల నాదేవమాత కిచ్చుటకు సత్యతో స్వర్గమున కేగి యింద్రాదిదివిజపాలకార్చితుండై యది

తికిఁగుండలములర్పించి మరలివచ్చుచు సత్యాప్రేరితుఁడై దివిజోద్యానవనమందలి పారిజాతమును హరించి తన్ను వారింప వచ్చువారల నోర్చి ద్వారావతి కరుదెంచి సత్యోద్యాన వనమున నావృక్షరాజమును నిల్పి శుభముహూర్తమున రాజకన్యల వివాహమైనకథ భాగవతమునఁగలదు. హరివంశమున నీభాగవతకథను బోలినకథయు నందితిమ్మనకథకు మాతృకయగు మఱొక కథయుఁగలదు.[2] కృష్ణాధ్వరి పైరెండుకథలందునేకథను బూర్ణముగా గ్రహింపక రెండుకథలను నిపుణముగా మేళవించెను. భాగవత కథయందలి యింద్రాదులు శ్రీకృష్ణునితో నరకుని దుష్కృత్యములు దెల్పుటయు నాతఁడు నరకునివధింపఁ బ్రతినవట్టుటయునను కథతోఁ బ్రారంభించి దానికిఁ దిమ్మనకథకు మాతృకయగు కథలోని నారదాగమనమును, ఆతఁడొసఁగిన పుష్పమును శ్రీకృష్ణుఁడు రుక్మిణికిచ్చుటయు, నందుకుసత్యయాగ్రహింప నామెకాతఁడు దేవలోకమునందలి పారిజాత వృక్షమునే తెచ్చి యిచ్చుటకు బాసయిచ్చుటయు ననుకథనతుకువెట్టి యనంతరమునరకవధయు

---

2. నారదుఁడు దేవలోకమునుండి యొకపారిజాత పుష్పమును గొనివచ్చి రుక్మిణీ గృహముననున్న కృష్ణునకిచ్చియాతనిచేదాని నాదేవికిప్పించి యాపుష్పమాహాత్మ్యమునుగ్గడించి సవతులలోదానిఁ బడయుటచే నామెమిన్నయయ్యెనని కొనియాడెను. చేటిమూలమున నవ్వార్త వినన సత్యయాగ్రహించి కోపాగారము బ్రవేశింప శ్రీకృష్ణుఁడరుదెంచియామె నూరార్చి పారిజాత వృక్ష మామెకుఁ దెచ్చి యీఁబ్రతినజేసెను. అంత నారదుఁడరుదెంచి సత్యకుఁ బుణ్యకవ్రతమహిమ దెల్పి యామె నావ్రతసమాచరణమునకుఁ బ్రోత్సహించెను. అనంతరము నారదుఁడు దేవలోకమునకుఁ బోనుండ శ్రీకృష్ణుఁడు తనభార్యవ్రతనిమిత్తము పారిజాతవృక్షమును భూమికిపంపుమనియు నీయనిరాకరించిన యుద్ధముసిద్ధమనియు నాతనిచే నింద్రునకు వార్తనంపెను. ఇంద్రుడు సందేశమును బాలింపనిరాకరించెను. అంత శ్రీకృష్ణుఁడు సాత్యకి ప్రద్యుమ్నులతో స్వర్గముపైనేగి తొలుదొల్త పారిజాతవృక్షమును హరింప నింద్రాదులరుదెంచిఘోర సంగ్రామ మొనరించిరి. ఆవార్తయాలించినదేవపితలరుదెంచి పోరువారించి కృష్ణునకు దేవతావృక్షము నిచ్చిపంపిరి. సత్య మహావైభవముతోఁ బుణ్యకవ్రతమునలిపి భర్తను వృక్షమును నారదునకు దానమిచ్చెను. శ్రీకృష్ణుఁడు మునికోరిన శుల్కమొసఁగి స్వాతంత్ర్యమువడసెను. పారిజాతవృక్షము కృష్ణనారదానుజ్ఞవడసి దివమునకేగెను.

నదితికుండలము లిచ్చుటకు స్వర్గమున కేగి మరలివచ్చునపుడు దేవపారిజాత మునుహరించుటయు షోడశ సహస్రరాజకన్యలఁ బరిణయ మగుటయునను భాగవతకథాభాగముతో ముగించెను. ఈ కల్పనచే నారదుఁడింద్రాది దిక్పాలకులకు దమయంతీ రూపగుణములు వర్ణించిచెప్ప వారామె పాణిగ్రహణమునకై విదర్భాపురమున కేగఁ బ్రతినసల్పిరను నైషధకథ కనుకూలకథ యేర్పడుటేకాక మిక్కిలిరసవంతమై భాగవతకథకు వన్నెవచ్చినది.

ముఖ్యమగునీ మార్పేకాక నైషధకథానురోధముచేఁ బారిజాత కథయందును బారిజాతకథానురోధముచే నైషధకథయందును గవిచేసిన మార్పులనేకములు కలవు. శ్రీకృష్ణుఁడు తన్నువలచిన పదునాఱువేల రాచకన్యలను మన్నించి యందలమున నిడిద్వారకకుఁ బంపినట్లు భాగవతముననుండఁ గృష్ణాధ్వరి దమయంతీస్వయంవరానురోధముచే శ్రీకృష్ణుఁడు దన్నురాచకన్నియలకు వర్ణించి చెప్పసత్యను బ్రార్థించె ననియు నామె యొక్కొక్కతెకు వేర్వరనాతని గుణరూపములు వర్ణించి చెప్పెననియుఁ గల్పించెను. ఇట్లే సత్యకింద్రాదినివేశంబులు వర్ణించి చెప్పుటమొదలగు నవికూడకల్పింపఁబడెను. పారిజాతకథయందలి కృష్ణనరకాదుల యుద్ధమున కనుకూలముగ భీమరాజు స్వయంవరాగతుల నెదుర్కొనుటయు శ్రీకృష్ణుఁడింద్రాదులతో యుద్ధముచేయుట కనుకూలముగ నలవరణ సమయమందలిసమ్మర్దమును గంచుకులు వారించుటయు[1]లోనగునవికల్పింపఁబడినవి. కాని

1. సీ. ప్రాసఖడ్గాదిసంబాధులౌయోధుల దండకురాకుండఁదరిమితరిమి
ప్రస్ఫురత్ఖురరజోభ్రాజులౌవాజులదొమ్మిఁగ్రమ్మరకుండఁదోలితోలి
రజ్జన్మదస్రవారంభులౌకరంభులకోటిదూరంబుగాఁగొట్టికొట్టి
పటురయాక్రాంతసత్పథములౌరథములఁగనుచూపుమేరనేగదిమిగదిమి

తే. కంచుకులధికారివత్తుమునడవ (?) రాజమార్గంబుసర్వతోరణముగనుచు
నావధూవరులతిమాత్రహర్షులైరి, దైవతావనిపత్రచూతములనీడ.

క. అమ్మహీపాలకుమారుల, యొమ్మికదెలుపంగనేరఁడోరుఁడనివిశ్వా
సమ్మునవిదర్భభూపతి, నెమ్మదిఁబ్రార్థింపవచ్చి నెనరుదయింపన్

వ. సారసనాభురాణియమ్మహాబాహునెదిరి ప్రత్యక్షమయ్యె.

యెన్నిమార్పులు చేసినను అవియాకథలయందుఁ జక్కఁగా నొప్పియున్నవి కాని యతుకులవలె లేవనిచెప్పవచ్చును.

ఈకవి సూరన రామరాజ భూషణుల ననుసరించి ద్వ్యర్థి కావ్యరచనకుఁ గడఁగెనని పూర్వమే తెలుపఁ బడినది. సూరనతొల్తటిరచన యగుటచేతఁగావలయుఁ బ్రబంధమునందువలె వర్ణనలపై దృష్టినిలుపక కథాకథనవ్యగ్రుఁడై రాఘవ పాండవీయమును రచియించెను. ఒకవేళ కథాబాహుళ్యముకూడ నందుకుఁగారణమై యుండవచ్చును. ఆతని తరువాతనీద్వ్యర్థి కావ్యరచనకుఁ గడఁగిన రామరాజభూషణుఁడు భారతరామాయణములవలెఁ బవిత్రములగు హారిశ్చంద్రనలోపాఖ్యాన కథలను గైకొనుటయేకాక ప్రబంధోచిత వర్ణనలన్నిటిఁజేర్చి సూరన్నకన్నద్వ్యర్థి కావ్యరచనలో నధికుఁ డనిపించుకొనుటకుఁ బ్రయత్నముచేసెను. కృష్ణాధ్వరియు వారిని మీరఁ గేవలము వర్ణనలను జేర్చుటయేకాక కథాకల్పనమునందును రసమునందును మృదుపదార్థరచనయందును దృష్టినిల్పి తనద్వ్యర్థికావ్యమును జక్కని ప్రబంధద్వయముగా సంతరించెను. ఆవిషయము గృత్యాదినిట్లు సూచించెను.

చ. అనఘరసార్ద్రితామృదుపదార్థ చమత్కృతివస్త్వలంకృతి
ధ్వనినగరాగవర్యవసుధాధర ... .వ
ర్ణనపరిపూర భావరఘునాథన్బ ... . పారిజా
తనలచరిత్రరూపములు దాల్చినభారతిభక్తిఁగొల్చెదన్

ఈకవి వర్ణనలకును మృదుపదరచనానైపుణ్యమునకును సులభగ్రాహ్యశ్లేషకు నీక్రిందిపద్యములను దాహరణములుగా గ్రహింపనగును. ఉభయకథాపక్షములను జంద్రోదయవర్ణనము.

సీ. అంధకారముఁగొందులందుఁదూకిన నేమి వెన్నెలకుబ్బుగావింపలేదె
అంభోరుహశ్రీలనాహరించిన నేమి కైరవంబుల నెల్లఁగావలేదె
కోకంబులకు మేలుగూర్పకుండిన నేమి నెరిఁజకోరముల మన్నింపలేదె
విరహిదంపతులకు వేడి చూపిన నేమి సుఖితులకునుజల్వజూపలేదె

గీ. మేలుదలంచినవారికి మేలుచేయుఁ, గీడుదలంచినవారికిఁగీడుచేయు
నేఁడు జాబిల్లి నెత్తిదీపించ నేల, ధర్మమిదిరాజమాత్రసాధారణులకు"

పురవర్ణనము, స్త్రీవర్ణనము

సీ. బంగారుకడవన్నె బంగారుకుండల నొరయుచునుండుపయోధరములు
కంటికిదూరమౌ నాకాశావకాశంబు నధరీకరించుమధ్యమునుదీవి
మాలిన్యమెఱుఁగనిమణిదర్పణంబులఁగడకొత్తుముఖ చంద్రకాంతకాంతి
మించురత్నాకరమేఖలకునుభూష, ణంబైనచారునితంబభార

తే. మకారవర్ణింపఁబ్రహ్మయున్నహర్మ్యమిట్టిదింతియేయనిమరినిశ్చయింపరాని
యేపొనతెఁచెరా ... . నృపతి పుత్రికలనుజూచిహృదయమలర"

నొరయుచునుండు (పు) [1]రాచుకొనుచుండు (స్త్రీ) పోటిచేయుచుండు

పయోధరములు (పు) మేఘములు (స్త్రీ) స్తనములు
రత్నాకరమేఖల (పు) సముద్రమువడ్డాణముగాఁగలభూమి (స్త్రీ) రత్నముల
కాకరమగు వడ్డాణము.

వ. సత్యాయత్తచిత్తా సుపర్వకార్య నిర్వహణంబుకై వచ్చితినంటివి తత్సాక్షికంబుగా నిన్నువరించెదము దితస్వయంవరోత్సవంబుననుచు రాజకన్యలతత్క్షణంబున విన్నవింప ననుకంప మానుండై విని రేపుసోమశ్రవణంబు శోభనకృత్యంబులకనిశిబిరంబు బ్రవేశించి హర్షోత్కర్షంబున సమస్త రాజలోక సాధారణ నాగరిక సౌవస్తిక సంభాషణంబుల విదర్భభూపతి పూజ్యమానుండై సముద్య దద్యశ్వీన వివాహశోభనలుండు నగరిశృంగారంబుగావింపగా మించుచుండునప్పుడు.

సత్యాయత్తచిత్తా { (నై)[2] సత్యమునకధీనమైన చిత్తముకలవాఁడా
{ (పా) సత్యభామకధీనమైన చిత్తముకలవాఁడా

తత్సాక్షికంబుగా { (నై) సుపర్వులు సాక్షులైయుండఁగా
{ (పా) సత్యభామ సాక్షియైయుండఁగా

1. పు = పురవర్ణన. స్త్రీ = స్త్రీవర్ణన.
2. పా = పారిజాతాపహరణకథ. నై = నైషధకథ.

రాజకన్యలు + అక్షణంబున (పా) రాజకన్య + లక్షణంబున (నై)
విదర్భభూపతి + పూజ్యమానుఁడై (పా)
విదర్భభూపతి (చేతఁ) బూజ్యమానుఁడై (నై)
వివాహశోభ (చేత) నలుండు (నై)
వివాహశోభనలు + ఉండు (పా)

క. ధృతిచే విదర్భభూపతి, సుతనుసమాజంబునెల్ల సాక్షించి శుభ
స్థితిఁ బెండ్లియాడెనధిగత, రతిభావనలుండు సానురాగ శ్రీలన్.
విదర్భభూపతిసుతను = విదర్భరాజుకూఁతురగుదమయంతిని (నై)
సమాజంబునెల్లన్ = సదస్యులనందఱను (నై)
విదర్భభూపతి = రుక్మిణీపతియగుకృష్ణుఁడు
సుతనుసమాజంబున్ = రాజకన్యాసమూహమును

సూరనామాత్యులుపయోగించిన యాంధ్రభాషా సంస్కృతాభిభాషా శ్లేషాదులగు సన్నిశ్లేషలను గ్రహించినట్లు పైయుదాహరణముల వలననే స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది.

ఇంత నేర్పుతో ద్వ్యర్థికావ్యమును రచియించిన కృష్ణాధ్వరి తక్కిన ద్వ్యర్థికావ్యరచయితలలో సర్వవిధములఁ దుల్య గౌరవమును గాంచఁదగిన వాఁడనుట కీకవిచే "వ్యంజనలక్షణాభిధో పాయపరిపాటి"గాఁ బేర్కొనఁబడిన రఘునాథనాయకుఁ డీకృతిపతిత్వమంగీకరించుటయే సాక్ష్యము.

ఈ ద్వ్యర్థికావ్యము నాల్గాశ్వాసములలో ముగియుచున్నను, ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషదనుజ్ఞ చేఁ దంజాపుర భాండాగారమందలి యాంధ్రగ్రంథములకు గేటలాగు (Catalogue) తయారు చేసినవా రీకావ్యమున నైదాశ్వాసములున్నవని వ్రాయుటకుఁ గారణముకానరాకున్నది.[1] మదాసు

1. "D. No. 172, M 215 నైషధ పారిజాతీయము 1-5 ఆశ్వాసములు. అసమగ్రము. వ్రాతబాగు తప్పులుకొద్ది శైథిల్య గ్రంథపాతములున్నవి. అంతమున నుండఁదగిన 88 వ అనుమధ్యమున్నది. గ్రంథాంతమునఁగొంత కానరాదు. నాల్గాశ్వాసములు పూర్ణములు. పంచమాశ్వాసమసమగ్రము."

విశ్వకళాపరిషత్తు వారియనుజ్ఞననుసరించిగత వత్సరము ఏప్రిలు నెలలో నేను తంజావూరి గ్రంథాలయమున వ్రాఁతప్రతులఁజూచుటకు వెళ్లినపుడు వారు వ్రాసిన నైషధ పారిజాతీయ ప్రతినే చూచితిని. గ్రంథాంతమున నుండఁదగినట్లు వారు చెప్పిన 88వ పత్రము గ్రంథమధ్యముననే యున్నది. వారు గ్రంథాంతమని దండకమున మొదలిపఙ్క్తు లిచ్చిరి. ఆదండకమంతయుఁ బూర్తిగానుండుటయేకాక దాని తర్వాతకూడ పద్యములున్నవి[1] కాని విశేషముగ గ్రంథపాతమున్నది. ఇదియంతయు చతుర్థాశ్వాసమే. ఈదండకాంతమువలనను దరువాతనున్న సీసమువలనను నాయకుఁడు పుత్త్రపౌత్త్రీణుఁడై సుఖముగానుండి ధర్మముదప్పక ప్రజలను బరిపాలించుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. దానితర్వాత గాన్పించు పద్యమునఁ గృతిపతిసంబోధనముండుటచేత నదియాశ్వాసాంతమనక తప్పదు. ఇట్లు గ్రంథము సమగ్రముగానుండ కడపటియాశ్వాసమసమగ్రమనుట కవకాశము లేదు. స్వయంవరాగతులను దమయంతికిఁ దెల్పుటకు భీమరాజు సరస్వతిని బ్రార్థించుటనుండి యారంభమైన చతుర్థాశ్వాసమునకిచట దప్పనింకెక్కడను ముగింపు లేదు. అట్టిచోఁ బంచమాశ్వాసమున కవకాశము లేదు. నాయికానాయకులు పుత్త్రపౌత్త్రీణులైరని చెప్పుటచే నిఁకముందు శృంగారకావ్యము జరుగుట కవకాశము లేదు. అదియునుగాక "ఎక్కాలమును భూమి

---

1. దండకము:—శ్రీమంతుఁడా స్వామి సామంతసీమాంతకుండానలుండిట్లు సౌవాగమామోదమంతః పురంబెల్లనుల్లాసమొందింప దైనందినానందముల్ సందడింపన్ సుధీలక్షణన్ భద్రవైదర్భిసుభ్రూమణిం గూడిక్రీడింపుచున్ ......భూమీజనున్ భీమునెప్పించి కైకొంటకున్ముమ్ముగాఁదన్ను రాకన్నెలాలించుమేలెంచుచున్ ....మన్నించిమన్నించు ...... సారకాసార లీలావగాహంబులన్ దేలించితేలించి......చంద్రికాంచత్తమిస్రాఘుసృంబులన్ రాజకన్యాసహస్రాభిలాషంబు లీడేర్చు సంభావలన్......భూమండలాఖండలుండోయ నన్నిండుభోగంబులన్నిత్యకల్యాణముల్ పుత్త్రపౌత్త్రీణుఁడైకాంచెసుశ్రీ..

ముక్కారును ఫలించు" నను పద్యము[1] గ్రంథాంతమును సూచించుచున్నది కావున నీకావ్య మైదాశ్వాసములుకలదనుటయుఁ జొసగదు.

చల్లా. సత్యనారాయణ, బి.ఏ. (ఆనర్సు)

---

1. సీ. ఎక్కాలమును భూమిముక్కారునుఫలించు(నెల)మూఁడువానలు నిండికురియు
నయసమృద్ధికిజనుల (జయవెట్టుచుండంగ)నెలమూఁడుశోభనంబులుచెలంగు
మేపు. ... ...
... ...దధ్యాజ్యసంసిక్తమృష్టాన్నమతిథులు ముప్పూట... ... ...

గీ. ... ... పాదములనిల్వ
వీరశేనావ్యయప్రభవిష్ణుఁ ... ...
... ...
... ...
... ... ప్రతాపప్రభా
స్వామిశ్రీరఘునాథ భా ... ...

DEVELOPMENT OF MALAYALAM LANGUAGE IN THE MEDIEVAL PERIOD

THE CHAMPUS IN MALAYALAM

By

C. Sankunni Nair

PREFACE

The following article forms extracts from the Report of the work of Mr. C. S. Nair, a former research student in the Malayalam Department. The Champus represent a type of poetry in which verses are intersperced with prose passages. In this article the author traces the origin of this type of poetry in Malayalam and discusses questions relating to some of the chief specimens of this type in Malayalam.

* ഭാഷാചമ്പുക്കൾ.

ഭാഷാസാഹിത്യത്തിൽ മണിപ്രവാളപ്രസ്ഥാനത്തിന്നും, മണിപ്രവാളപ്രസ്ഥാനത്തിൽ ചമ്പൂപ്രബന്ധങ്ങൾക്കും ഉള്ള സ്ഥാനം അന്യാദൃശമായിട്ടുള്ള ഒന്നാണു്. സംസ്കൃതഭാഷാസമ്പർക്കത്തിന്റെ ഫലമായി മലയാളഭാഷയ്ക്കുണ്ടായിട്ടുള്ള 'സമ്പാദ്യ'ങ്ങളിൽ പ്രാഥമ്യം വഹിക്കുന്നതു ചമ്പൂപ്രബന്ധങ്ങളാകുന്നു. ചമ്പൂപ്രബന്ധങ്ങൾക്കുള്ള പ്രാധാന്യം മുഖ്യമായി അവയുടെ സാഹിത്യഗുണസമ്പത്തിയേയും, സംഖ്യാബാഹുല്യത്തേയും ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നു. ചമ്പൂപ്രസ്ഥാനം സംസ്കൃതത്തിൽനിന്നു സംക്രമിച്ചതാണെങ്കിലും ഭാഷാചമ്പുക്കൾ അവയ്ക്കു സ്വന്തമായുള്ള ഒരു സ്വാതന്ത്ര്യനിലയോടു കൂടിയാണു് വർത്തിക്കുന്നതു്. 'ഗദ്യപദ്യാത്മകം കാവ്യം ചമ്പൂരിത്യഭിധീയതേ' എന്ന സംസ്കൃതചമ്പൂലക്ഷണത്തെയാണു് സാമാന്യേന ഭാഷാചമ്പുക്കൾ അനുസരിക്കുന്നതെങ്കിലും, ചില സംഗതികളിൽ ഭാഷാസംസ്കൃതചമ്പുക്കൾക്കു തമ്മിൽ വ്യക്തമായ വ്യത്യാസമുണ്ടു്. സംസ്കൃതത്തിൽ ചമ്പുക്കളുടെ ആവിർഭാവം പാരിണാമികമായിട്ടുള്ളതാണു്. വേദകാലം മുതൽക്കേ പദ്യങ്ങളും ഗദ്യങ്ങളും ഇടകലർത്തി കഥാബന്ധനംചെയ്യുന്ന സമ്പ്രദായം ഉണ്ടായിരുന്നു. ആഖ്യാനങ്ങളിലും പുരാണങ്ങളിലും ശാസ്ത്രങ്ങളിലും എല്ലാം ഒരേ വിഷയത്തെ പ്രതിപാദിക്കുവാൻ പദ്യവും ഗദ്യവും ഇടകലർത്തി ഉപയോഗിച്ചിട്ടുള്ളതായിക്കാണാം. കാരികയും വൃത്തിയുമായി വിഷയപ്രതിപാദനം ചെയ്യുന്ന ശാസ്ത്രഗ്രന്ഥങ്ങൾ പദ്യഗദ്യാത്മകങ്ങളാണെന്നു് എടുത്തുപറയേണ്ട ആവശ്യമില്ലല്ലോ. സാഹിത്യത്തിൽ, ഗദ്യപദ്യങ്ങളുടെ സങ്കലനം ആരംഭിച്ചതു് വൈചിത്ര്യത്തെ ഉദ്ദേശിച്ചാണെന്നുള്ളതിന്നു സംശയമില്ല. പദ്യരൂപത്തിലും ഗദ്യരൂപത്തിലും ഉള്ള കാവ്യങ്ങൾ ധാരാളം ഉണ്ടായിക്കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ചിലർ വൈചിത്ര്യത്തിന്നുവേണ്ടി പദ്യവും ഗദ്യവും ഇടകലർത്തി കാവ്യങ്ങൾ നിർമ്മിക്കുവാൻ തുടങ്ങി.

---

* സർവ്വകലാശാലയുടെ ആഭിമുഖ്യത്തിൽ ശ്രീമാൻ സി. എസ്. നായർ എഴുതിയ "മദ്ധ്യകാലത്തിലെ മലയാളഭാഷാഭിവൃദ്ധി" എന്ന പ്രബന്ധത്തിൽനിന്നു്.

ദൃശ്യകാവ്യങ്ങളായ നാടകങ്ങളും പദ്യഗദ്യോഭയമയങ്ങളായ പ്രബന്ധങ്ങളാണ് എങ്കിലും നാടകരൂപത്തിലുള്ള പദ്യഗദ്യപ്രബന്ധങ്ങൾ നാട്യകലാനിയമങ്ങൾക്ക വിധേയങ്ങളാകയാൽ, അവയിൽ കവികളുടെ കല്പനാശക്തിക്ക് ശ്രവ്യകാവ്യങ്ങളിലെപ്പോലെ സ്വാതന്ത്ര്യമായ് വ്യാപരിക്കവാൻ സൌകൎയ്യമില്ല. ദീർഘദീർഘങ്ങളായ ഗദ്യങ്ങളെക്കൊണ്ട്, വൎണ്ണ്യവിഷയങ്ങളെ സാംഗോപാംഗമായി വൎണ്ണിക്കവാൻ നാടകങ്ങളിൽ നിർവ്വാഹമില്ലാത്തതുകൊണ്ട്, അങ്ങിനെയുള്ള വൎണ്ണനത്തിന്ന വേണ്ടി കവികൾ ശ്രവ്യകാവ്യമാൎഗ്ഗത്തിൽത്തന്നെ പുതിയ ഒരു പ്രസ്ഥാനം കണ്ടുപിടിക്കവാൻ നോക്കി. ശ്രവ്യകാവ്യത്തിൻെറ വിഭിന്നങ്ങളായ ഗദ്യപദ്യരൂപങ്ങളെ ഏകത്ര ചേൎത്ത പുതിയ ഒരു സാഹിത്യരൂപം സൃഷ്ടിച്ചു. അതാണ് സംസ്കൃതസാഹിത്യത്തിലെ ചമ്പൂപ്രസ്ഥാനം.

മലയാളത്തിൽ ചമ്പൂപ്രസ്ഥാനത്തിൻെറ ആഗമം സംസ്കൃതത്തിലെപ്പോലെ സാഹിത്യസംബന്ധിയായ കാരണത്തിൽ നിന്നല്ല. ഒട്ടക്കത്തേ പെരുമാക്കന്മാരുടെ കാലത്തു നടന്ന നാട്യകലാപരിഷ്കരണം വഴിക്ക് സംസ്കൃതനാടകാഭിനയമായ കൂടിയാട്ടത്തിലും, പുരാണകഥാപ്രസംഗരൂപമായ ചാക്യാർകൂത്തിലും ചില പരിഷ്കാരങ്ങൾ വന്നതായി മുമ്പു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. കൂടിയാട്ടത്തിൽ ഏൎപ്പെടുത്തിയ 'വിദൂഷകവൃത്തി'യുടെ ചില അംശങ്ങൾ കൂടി സംഘടിപ്പിച്ച്, ചാക്യാന്മാരുടെ പുരാണകഥാപ്രസംഗത്തെ സരസവും ജനരഞ്ജകവുമാക്കിത്തീൎത്തതാണ് ചാക്യാർകൂത്തിൽ വരുത്തിയ പരിഷ്കാരമെന്ന പറയപ്പെടുന്നു. ഈ പരിഷ്കാരം അനുസരിച്ചു ചാക്യാന്മാർ വെറും കഥമാത്രം പറഞ്ഞുകൊണ്ടുപോകുന്ന സമ്പ്രദായം മാററി, പുരാണകഥാപ്രതിപാദകങ്ങളായ സംസ്കൃതപ്രബന്ധങ്ങളെ ആധാരമാക്കി, അവയിലുള്ള ശ്ലോകങ്ങൾ ചൊല്ലി ഭാഷയിൽ സരസമായി അൎത്ഥം പറഞ്ഞുകൊണ്ട കഥാപ്രസംഗം നടത്തുവാൻ തുടങ്ങി. സംസ്കൃതപ്രബന്ധങ്ങൾക്ക പുറമേ, രാമായണഭാരതാദികഥകളെക്കൂടി കൂടിയാട്ടത്തിനും കൂത്തിനും ഉപയോഗിക്കത്തക്കനിലയിൽ സംഗ്രഹിച്ചെഴുതിയുണ്ടാക്കിയ രാമായണം തമിഴ്, ഭാരതം തമിഴ് മുതലായ ഭാഷാഗദ്യപ്രബന്ധങ്ങൾ കൂടി പഠിച്ചു ഹൃദിസ്ഥമാക്കിക്കൊണ്ടാണ് ചാക്യാന്മാർ കൂത്തുപറയുവാൻ അരങ്ങുകയറുന്നത്. ഇപ്രകാരം പരിഷ്കരിക്കപ്പെട്ട ചാക്യാർകൂത്ത്, അതിൻെറ ഫലിതമയത്വംകൊണ്ട് ക്രമേണ ജനങ്ങളെ അധികമധികം ആകൎഷിച്ചുകൊണ്ട

വന്നു. എന്നാൽ, ചാക്യാർക്കൂത്തു നടത്തുന്നതു് അഷ്ടബന്ധപ്രതിഷ്ഠ ചെയ്തു കലശംകഴിച്ച ക്ഷേത്രങ്ങളിൽവെച്ചു മാത്രമേ പാടുള്ളു എന്നും, ചാക്യാന്മാരല്ലാതെ മററൊരുജാതിക്കാക്കും അതിന്നധികാരമില്ലെന്നും ഉള്ള വ്യവസ്ഥ കാരണമായി, അതു് എല്ലാ ജാതിക്കാക്കും ഒരുപോലെ അഭിഗമ്യമല്ലാതെയിരുന്നതുകൊണ്ടു് എല്ലാവരേയും സന്തൃപ്തിപ്പെടുത്തുവാനുതകുന്ന അതുപോലെയുള്ള മററൊരു ഏർപ്പാടു് ഉണ്ടാകേണ്ട ആവശ്യം കുറച്ചുകഴിഞ്ഞപ്പോഠം വന്നുകൂടി. ചാക്യാർക്കൂത്തുപോലെ നിഷ്കൃഷ്ടങ്ങളായ നിയമങ്ങളില്ലാത്തതും എന്നാൽ, ഏകദേശം ചാക്യാർക്കൂത്തിൻെറ ഫലം ചെയ്യുന്നതുമായ 'പാഠകം' എന്ന ഏർപ്പാടിൻെറ ആവിർഭാവം ഉണ്ടായതു് അപ്പോഴാണ്. ചാക്യാന്മാരുടെ കലവൃത്തിയായ കൂത്തിന് ഉപയോഗിക്കുന്ന സംസ്കൃതപ്രബന്ധങ്ങഠം ചാക്യാന്മാക്കല്ലാതെ മററാക്കും ഉപയോഗിക്കുവാൻ പാടില്ലെന്നായിരുന്നു അന്നത്തെ നിശ്ചയം. അതുകൊണ്ടു പാഠകം പറയുന്ന നമ്പ്യാന്മാർ മുതലായ അന്തരാളജാതിക്കാരുടെ ഉപയോഗത്തിനായി ഭാഷാചമ്പുക്കഠം ഉണ്ടാക്കിത്തുടങ്ങി. ഇങ്ങിനെ, പാഠകം പറയുന്നതിൻെറ ആവശ്യത്തിലേയ്ക്കു വേണ്ടിയാണ് ഭാഷാചമ്പുക്കഠം ഉണ്ടായിത്തുടങ്ങിയതെന്നുള്ള സിദ്ധാന്തത്തിന്നു യുക്തിയുടെ അവലംബമില്ലാതെയില്ല. സംസ്കൃതത്തിലെപ്പോലെ ഭാഷയിൽ കേവലം സാഹിത്യസംബന്ധിയായ കാരണംകൊണ്ടല്ല ചമ്പുക്കഠം ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതെന്ന് ഭാഷാചമ്പുക്കളുടെ ഗ്രന്ഥാരംഭരീതിയിൽനിന്നു വെളിപ്പെടുന്നുണ്ടു്. കഥയിൽപ്പെട്ട ഏതെങ്കിലും ഒരു സംഗതി ഉദാഹരണമാക്കി കാണിച്ചു്, ഒരു തോഴരോടു കഥപറയുന്ന മട്ടിൽ കഥാവസ്തു നിർദ്ദേശംചെയ്തുകൊണ്ടാണ് ഭാഷാചമ്പുക്കഠം ആരംഭിക്കുന്നതു്. രാമായണചമ്പു, ഭാരതചമ്പു, നൈഷധചമ്പു മുതലായ ചില വലിയ ചമ്പുക്കഠം ഗ്രന്ഥത്തിൻെറ വലിപ്പമനുസരിച്ചു് പല ഖണ്ഡങ്ങളായി വിഭജിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. രണ്ടുഖണ്ഡങ്ങളായാലും, രണ്ടിലധികം ഖണ്ഡങ്ങളായാലും ഗ്രന്ഥാരംഭത്തിലെന്നപോലെതന്നെ ഗ്രന്ഥമദ്ധ്യത്തിലും പ്രത്യേകം മംഗളാചരണവും തോഴരോടു കഥപറയുന്ന മട്ടിൽ കഥാവസ്തുനിർദ്ദേശവും ചെയ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതായിക്കാണാം. നാടകങ്ങളിൽ പ്രസ്താവനയുടെ ഒടുവിൽ,

'ഏഷ രാജേവ ദുഷ്യന്തഃ സാരംഗേണാതിരംഹസാ'

എന്ന വിധത്തിൽ, അടുത്ത അങ്കാരംഭത്തിലെ കഥാവസ്തുവിനെ സൂചി

പ്പിച്ചുംകൊണ്ടു കഥാവതരണംചെയ്യുന്ന സമ്പ്രദായമാണു് ഭാഷാചമ്പൂകൎത്താക്കന്മാർ കഥാവതരണത്തിൽ കൈക്കൊണ്ടുകാണുന്നതു്.

"ക്ഷീരാബ്ധൌ രാവണോപദ്രവവിവശതയാ
ചെന്ന നാരായണോക്തം
നേരേ കേൾക്കുംവിധം പണ്ടമരപരിഷദാ-
മുള്ളിലുണ്ടായപോലെ"

എന്ന ഭാഷാരാമായണചമ്പുവിലും,

"ഹസ്തേ കൃത്വാനുകൂലാമഴകുടയ വിദൎഭക്ഷമാപാലപുത്രീ-
മത്യാനന്ദേന മേവുന്നളവു നളമഹീനായകന്നൊന്നപോലെ"

എന്ന ഭാഷാനൈഷധചമ്പുവിലും കാണുന്ന കഥാവതരണം, മുൻകാണിച്ചവിധത്തിലുള്ള നാടകങ്ങളിലെ കഥാവതരണംപോലെതന്നെയിരിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ. സംസ്കൃതചമ്പുക്കളെപ്പോലെ ഭാഷാചമ്പുക്കൾ കേവലം വായിച്ചുരസിക്കുന്നതിന്നുവേണ്ടി മാത്രം നിൎമ്മിക്കപ്പെട്ടവയല്ലെന്നും രംഗപ്രയോഗവും കൂടി അവയുടെ സാദ്ധ്യമായി കരുതപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെന്നും, നാടകവിധിപ്രകാരമുള്ള കഥാവതരണസമ്പ്രദായം സ്പഷ്ടമായ് വെളിപ്പെടുത്തുന്നുണ്ടു്. ഇക്കാലത്തു പാഠകം പറയുന്നതിനും സംസ്കൃതപ്രബന്ധങ്ങളാണു് ഉപയോഗിക്കപ്പെട്ടുവരുന്നതെങ്കിലും ഇന്നും പാഠകം പറയുവാൻ തുടങ്ങുമ്പോൾ ആദ്യം ഭാഷാചമ്പുക്കളിൽ ഏതിലെങ്കിലും ഉള്ള ഒരു മംഗളശ്ലോകം ചൊല്ലിവരുന്ന ഒരു പതിവുണ്ടു്. അതിനുള്ള കാരണം അന്വേഷിക്കുമ്പോൾ ഒരു കാലത്തു പാഠകം പറയുവാൻ ഭാഷാചമ്പുക്കളാണു് ഉപയോഗിച്ചുവന്നിരുന്നതെന്നുള്ള ഒരു അനുമാനത്തിൽ ചെന്നുചേരുവാനേ വഴികാണുന്നുള്ളു. ശിവനെ സ്സംബന്ധിക്കുന്ന കഥയെപ്പററിയാണു് പാഠകംപറയുന്നതെങ്കിൽ,

"നാലാമ്നായൈകമൂലം നതജനദിവിഷൽ-
പാദപം നേത്രവഹ്നി-
ജ്വാലാനിൎദ്ദഗ്ദ്ധമീനധ്വജമചലസുതാ-
രൂഢവാമാങ്കഭാഗം
കാലാരാതിം കപൎദ്ദോദരകബളിത മ-
ന്ദാകിനീമാനനീയം
കൈലാസാവാസലോലം കനിവൊടു മനമേ
ചന്ദ്രചൂഡം ഭജേഥാഃ"

എന്ന പാൎവ്വതീസ്വയംവരചമ്പുവിലെ മംഗളശ്ലോകവും വിഷ്ണുപരമായ കഥയെപ്പററിയാണ് പാഠകം പറയുന്നതെങ്കിൽ,

"ഘോരാണാം ദാനവാനാം നിരുപമപൃതനാ-
ഭാരഖിന്നാം ധരിത്രീ-
മോരോ ലീലാവതാരൈ രഴകിനൊടു സമാ-
ശ്വാസയന്തം നിതാന്തം
ക്ഷീരാംഭോധൌ ഭുജംഗാധിപശയനതലേ
യോഗനിദ്രാമുദാരാം
നേരേ കൈക്കൊണ്ടു ലക്ഷ്മീകുച്ചർമല പുണരും
പത്മനാഭം ഭജേഥാഃ"

എന്ന രാമായണചമ്പുവിലെ മംഗളശ്ലോകവും ആണ് ആദ്യം ചൊല്ലി വരുന്നതു്.

എന്നാൽ, ചാക്യാർക്കൂത്തിന്നു വേണ്ടിയാണ് ഭാഷാചമ്പുക്കൾ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടുതുടങ്ങിയതെന്നു പറഞ്ഞുകൂടേ ? ചമ്പുക്കളിൽക്കാണുന്ന മാതിരിയിലാണല്ലോ, കൂത്തിലും ചാക്യാന്മാർ കഥ അവതരിപ്പിക്കുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു്, ഭാഷാചമ്പുക്കൾ പാഠകം പറയുന്നതിന്നുവേണ്ടി നിൎമ്മിക്കപ്പെട്ടവയാണെന്നു പറയുന്നതിനേക്കാൾ ഉപപന്നമായിട്ടുള്ളതു്, പാഠകത്തിനും മാതൃകാഭൂതമായ ചാക്യാർക്കൂത്തിന്റെ ആവശ്യം പ്രമാണിച്ചു രചിക്കപ്പെട്ടവയാണെന്നു പറയുന്നതല്ലേ? ഇങ്ങിനെയൊരു പൂൎവ്വപക്ഷം ഈ ഘട്ടത്തിൽ ഉത്ഭാവനംചെയ്യാൻ ന്യായമുണ്ടെന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല. എന്നാൽ, ഈ പൂർവ്വപക്ഷം അനുസരിച്ചു്, ചാക്യാർക്കൂത്തിന്നുവേണ്ടി നിൎമ്മിക്കപ്പെട്ടവയാണ് ഭാഷാചമ്പുക്കൾ എന്നു സ്വീകരിക്കുന്നതായാൽ, പെരുമാക്കന്മാരുടെ കാലത്തു ചാക്യാർക്കൂത്തു് പുതുക്കിപ്പരിഷ്കരിച്ചതോടുകൂടിത്തന്നെ ഭാഷാചമ്പുക്കളും ഉണ്ടായിത്തുടങ്ങിയിരിക്കേണമെന്നു സമ്മതിക്കേണ്ടതായിട്ടുവരും. അത്രയും പ്രാചീനമായ ഒരു കാലത്തു്, അതായതു് കൊല്ലവൎഷാരംഭത്തിന്നടുത്ത ഒരു കാലത്തു്, ഭാഷയിൽ ചമ്പുക്കൾ ആവിർഭവിച്ചുതുടങ്ങിയതായി വിചാരിക്കുവാൻ യാതൊരു ലക്ഷ്യവും കാണുന്നില്ല. പ്രസിദ്ധങ്ങളായിട്ടുള്ള പുനം മുതലായവരുടെ ചമ്പുക്കളൊന്നും അത്രയും പുരാതനമായ ഒരുകാലത്തുണ്ടായിട്ടുള്ളവയാണെന്നു്, ഈ സംഗതിപിടിച്ചു വാദിക്കുന്ന കൂട്ടരും അംഗീകരിച്ചു കാണുന്നില്ല. എന്നാൽ, പുനം മുതലായവരുടെ കാല

ത്തിന്നു മുമ്പേതന്നെ ഭാഷയിൽ ചമ്പുക്കൾ ഉണ്ടായിരുന്നു എന്നും, പുന ത്തിൻേറയും മററും ചമ്പുക്കൾ വരുന്നതുവരേയും ചാക്യാന്മാർ അവയെ യാണു് ഉപയോഗിച്ചുവന്നിരുന്നതെന്നും, പുനം മുതലായവരുടെ കൃതി കൾ പ്രചാരത്തിൽ വന്നതോടുകൂടി അവയെല്ലാം നിരുപയോഗങ്ങളായി ത്തീൎന്നു നശിച്ചുപോയി എന്നും വന്നുകൂടയോ എന്നൊരുചോദ്യം ഇവി ടെ പുറപ്പെട്ടുകൂടായ്കയില്ല. പക്ഷേ, കൂത്തിൻെറ പഴയ സകല ഏൎപ്പാടു ങ്ങളും ഒരു നീക്കുപോക്കു കൂടാതെ ഭദ്രമായി സൂക്ഷിച്ചുവരുന്ന ചാക്യാ ന്മാർ ആദ്യകാലത്തു കൂത്തിന്നു് ഉപയോഗിച്ചിരുന്ന ഭാഷാചമ്പുക്കളെ മാത്രം അങ്ങോട്ടു കളഞ്ഞു കുളിച്ചു എന്നുവരുവാൻ നന്നേ ഞെരുക്ക മുണ്ടു്. ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങളാണു് ആദ്യം ഉപയോഗിച്ചിരുന്നതെങ്കിൽ ഇത്രയും സ്ഥിതസ്ഥാപനവ്യഗ്രന്മാരായിട്ടുള്ള ചാക്യാന്മാർ അവയിൽ ഒന്നെങ്കിലും സൂക്ഷിക്കാതെ എല്ലാം കയ്യൊഴിച്ചുവിട്ടു എന്നുവരുവാനും, കൂത്തുപറയുമ്പോൾ ഒരുമുറിശ്ലോകമെങ്കിലും അവയിൽനിന്നു് എടുത്തു ചൊല്ലാതെയിരിക്കുവാനും അവകാശം കാണുന്നില്ല. പട്ടേരിയുടെ പ്രബന്ധങ്ങൾ ആവിർഭവിക്കുന്നതുവരേയും കൂത്തുപറയുവാൻ ഭാഷാ ചമ്പുക്കളാണു് ഉപയോഗിച്ചിരുന്നതെന്നു വടക്കുംകൂർ പ്രഭൃതികൾ പറ യുന്നതിന്നു ശരിയായ യാതൊരടിസ്ഥാനവും ഇല്ലെന്നു് ഇത്രയും പ്രസ്താ വിച്ചതിൽനിന്നു വ്യക്തമാകുന്നുണ്ടല്ലോ. ചാക്യാന്മാരെപ്പോലെതന്നെ ഇപ്പോൾ സംസ്കൃതപ്രബന്ധങ്ങൾമാത്രം ഉപയോഗിച്ചുവരുന്ന നമ്പ്യാ ന്മാർ മുതലായ 'പാഠക'ന്മാർ ഒരുകാലത്തു് ഭാഷാചമ്പുക്കളാണു് ഉപ യോഗിച്ചിരുന്നതെന്നുള്ളതിലേയ്ക്കു് ഇന്നും അവർ മംഗളാചരണം ചെ യ്യുന്നതിനെങ്കിലും ഭാഷാചമ്പൂശ്ലോകങ്ങൾ ഉപയോഗിച്ചു വരുന്നതിനെ ഒരു തെളിവായി സ്വീകരിക്കാവുന്നതാണു്. ചാക്യാർകൂത്തിന്നു് ഒരു കാലത്തു ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങൾ ഉപയോഗിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു എന്നുള്ളതിലേ യ്ക്കാകട്ടെ അത്തരത്തിലുള്ള ഒരു തെളിവുകൂടി ഉള്ളതായിക്കാണുന്നില്ല. അഷ്ടബന്ധപ്രതിഷ്ഠയും കലശവും മററും കഴിച്ചു വിശുദ്ധീകരിക്കപ്പെട്ട ക്ഷേത്രങ്ങളിൽ, ശില്പശാസ്ത്രവിധിപ്രകാരം നിൎമ്മിക്കപ്പെട്ട കൂത്തമ്പല ത്തിൽ, ആഢ്യബ്രാഹ്മണരുടെ മുമ്പിൽവെച്ചു്, നൈമിശാരണ്യത്തിൽ മഹൎഷിസദസ്സിൽവെച്ചു ഭാഗവതോത്തമനായ സൂതൻ ചെയ്തിരുന്ന ഭഗവൽകഥാപ്രസംഗത്തെ അനുകരിച്ചുകൊണ്ടു ചാക്യന്മാർചെയ്യുന്ന കഥാപ്രസംഗത്തിന്നു ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങൾ ഉപയോഗിക്കപ്പെട്ടുവന്നിരു ന്നു എന്നു വിചാരിക്കുവാൻ കൂടി പ്രയാസമുണ്ടു്.

ചാക്യാന്മാർ കൂത്തുപറയുമ്പോൾ, പ്രകൃതകഥാഭാഗങ്ങളിൽ, സമകാലികങ്ങളായ സാമുദായികസ്ഥിതികളെ കൌശലത്തിൽ കൂട്ടിയിണക്കിക്കൊണ്ടു ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ കടന്നുകൂടിയ ദുർന്നടവടികളേയും ദുശ്ശീലങ്ങളേയും ഫലിതമയമായ ഭാഷയിൽ ആക്ഷേപിക്കുന്ന സമ്പ്രദായം ചമ്പുക്കളിലും കാണുന്നുണ്ടു്. അതു ചാക്യാന്മാരിൽനിന്നു ചമ്പൂകാരന്മാൎക്കു ലഭിച്ചതാണെന്നല്ലാതെ ചമ്പൂകാരന്മാരിൽനിന്നു ചാക്യാന്മാൎക്കു ലഭിച്ചതാണെന്നു വിചാരിക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ല.

മേൽപറഞ്ഞപ്രകാരം, പ്രയോജനത്തിലും കഥാവതരണസമ്പ്രദായത്തിലും മാത്രമല്ല സംസ്കൃതചമ്പുക്കൾക്കും ഭാഷാചമ്പുക്കൾക്കും പരസ്പരവ്യത്യാസമുള്ളതു്. സംസ്കൃതചമ്പുക്കളിലേയും ഭാഷാചമ്പുക്കളിലേയും ഗദ്യരീതികൾക്കു തമ്മിലും ഗണ്യമായ വ്യത്യാസമുണ്ടു്. സംസ്കൃതഗദ്യങ്ങൾ ദീർഘസമാസഘടിതങ്ങളും പ്രാസബഹുലങ്ങളുമായിരിക്കുമെന്നല്ലാതെ അവയുടെ ബന്ധത്തിൽ യാതൊരു നിബന്ധനയുമില്ല. ഭാഷയിലെ ഗദ്യങ്ങളിലും ദീൎഘങ്ങളായ സംസ്കൃതസമാസങ്ങളും പ്രാസവൈചിത്ര്യങ്ങളും സുലഭദൎശനങ്ങൾ തന്നെയാണു്. ബന്ധരീതിയിലാണു് സംസ്കൃതഗദ്യങ്ങളും ഭാഷാഗദ്യങ്ങളും തമ്മിൽ വ്യത്യാസപ്പെടുന്നതു്. സംസ്കൃതസാഹിത്യശാസ്ത്രകാരന്മാർ 'വൃത്തഗന്ധി' എന്നുപറയുന്ന ഒരുതരം ശിഥിലബന്ധത്തോടുകൂടിയ പദനിബന്ധങ്ങളാണു് ഭാഷാഗദ്യങ്ങൾ. 'തദ്ഭവം ചണ്ഡവൃഷ്ട്യാദി ദണ്ഡകാഃ പരികീൎത്തിതാഃ' എന്നിങ്ങിനെ വൃത്തരത്നാകരത്തിൽ പരിഗണനംചെയ്തിട്ടുള്ള ചില ദണ്ഡകങ്ങളുടേയും, മലയാളത്തിൽ പണ്ടേയ്ക്കുപണ്ടേ പ്രചാരത്തിലിരിക്കുന്ന ഭദ്രകാളീസ്തോത്രം, നിഴൽക്കുത്തു്, പാട്ടു് മുതലായ പഴയ പാട്ടുകളുടേതുപോലെയുള്ള ബന്ധവിശേഷത്തോടുകൂടിയ ചൂൎണ്ണികകളുടേയും രൂപത്തിലാണു് ഭാഷാചമ്പുക്കളിലുള്ള ഗദ്യങ്ങൾ നിബന്ധിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതു്. നൈഷധചമ്പു മുതലായ ചില പ്രബന്ധങ്ങളിൽ വൃത്തബന്ധമില്ലാതെ ചുരുക്കം ചില തനിസംസ്കൃതഗദ്യങ്ങളും കാണുന്നുണ്ടു്. ആവക തനിസംസ്കൃതഗദ്യങ്ങൾക്കൊഴികെ ദണ്ഡകരൂപത്തിലും, ചൂൎണ്ണികാരൂപത്തിലും ഉള്ള മററുപദബന്ധങ്ങൾക്കു ഗദ്യം എന്നു പേർപറയുന്നതു് കേവലം ഔപചാരികമായിട്ടുമാത്രമാണു്. ഭാഷാചമ്പുക്കളെ സ്സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം ഗദ്യം എന്നുപറഞ്ഞാൽ സംസ്കൃതവൃത്തപദ്യത്തിൽനിന്നു ഭിന്നമായിട്ടുള്ള ഒരുതരം പദബന്ധവിശേഷമെന്നേ അൎത്ഥമുള്ളു.

ഭാഷാചമ്പുക്കളിലുള്ള ദണ്ഡകങ്ങളും ചൂൎണ്ണികകളും ചമ്പൂകാരന്മാരുടെ സ്വാതന്ത്ര്യസൃഷ്ടികളല്ല എന്നു മുമ്പു സൂചിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. എന്നാൽ, ചമ്പുക്കളിലെ ദണ്ഡകങ്ങൾക്കും ചൂൎണ്ണികകൾക്കും അവയുടെ മാതൃകാധൎമ്മമുള്ളതോടൊപ്പം സ്വന്തമായ വിശേഷധൎമ്മവും ഇല്ലാതെയില്ല എന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. സംസ്കൃതത്തിലുള്ള ശ്യാമളദണ്ഡകം മുതലായ ദണ്ഡകങ്ങൾക്കും,

"ശ്രീരാമഭദ്ര ജയ നേരേ പിതുസ്തവ വിഹാ
രേഷു നിന്നു തവ ദാരാനചൂചുരദുദാരാൻ;
വിരവിനൊടടുത്തേൻ, ബത വഴിതടുത്തേൻ
തലമുപരി പടപൊരുതു കപടരണദലിത-
വപുരപകരണമഹമിവിടെ വീണേൻ."

(രാമായണചമ്പു)

എന്നും,

"അല്ലോടിടഞ്ഞു പടതല്ലുന്ന കുന്തളസമുല്ലാസികല്യമലർമാലം അല്ലൽപ്പെട്ടും മതികലയെ വെല്ലുമൊരു നിടിലതടഫുല്ലമൃഗമദ തിലകജാലം. അലർബാണവീയ്യനെറി വിളയാടുമോമൽമിഴി കലകൊണ്ടു കണ്ണിനനുകൂലം. അലമമലകുഴയിണയിൽ വിലസു മണിമണിരുചിഭിരൊളി വിളയുമനുപമകപോലം."

(രാമായണചമ്പു)

എന്നും മററുമുള്ള ചമ്പൂദണ്ഡകങ്ങൾക്കും തമ്മിൽ സാജാത്യത്തോടൊപ്പം വിശേഷവുമുണ്ടെന്നു സ്പഷ്ടമാണല്ലോ. എന്നാൽ ലീലാതിലകത്തിൽ വിരോധാഭാസാലങ്കാരത്തിനുദാഹരിച്ചുകാണുന്ന,

"നീലോപലതമസാവൃതമാകിലു-
മരുണമണിച്ചുടരിളവെയിൽ നിചിതം
കയമുണ്ടാകിലുമഖിലനദീനാം
ഒഴുകിവരിൻറ പയാംസി ധയന്തം."

എന്നും, മദ്ധ്യമശ്ലേഷത്തിനുദാഹരിച്ചുകാണുന്ന,

"വേശ്യാനാമൊരു വേശ്മകണക്കേ
തന്നിലിണങ്ങിന തരളഭുജംഗം

ഭഗണപുരസ്ഥിതപലകകണക്കേ
പരൽനിരകൊണ്ടു നിരത്തിനഭാഗം."

എന്നും ഉള്ള ശ്ലഥബന്ധങ്ങളായ പദനിബന്ധങ്ങൾക്കും ചമ്പൂഗദ്യങ്ങൾക്കും തമ്മിൽ യാതൊരു വ്യത്യാസവുമില്ല. ക്രമദീപികയിൽ കാണുന്ന,

"ചെങ്ങിനതളിരൊളിചേൻറ വിളങ്ങി
ച്ചെപ്പരി ചിതറിന ചേവടിയുഗളം
ചമ്പകമാലാലളിതകരത്തിൽ
ചെലുചെല വിലസിന വലയകലാങ്കാ
മധരരസാമൃതമാരിപൊഴിപ്പാൻ
മഴമുകിലാകിയ മലർകുഴൽമധുരാ."

(വാസവദത്താവർണ്ണനം)

എന്നിത്യാദിഭാഗങ്ങൾ ഭാഷാചമ്പുക്കളിലുള്ള ഗദ്യങ്ങൾക്കു മാതൃകകളാണെന്നു തീർത്തുപറയാം. ക്രമദീപിക, മഹാകവി ഉള്ളൂർ പറയുന്നതുപോലെ ക്രി. വ. 10-ാംശതവഷത്തിൽ ഉണ്ടായ ഒരു ഗ്രന്ഥമാണെങ്കിൽ ഇമ്മാതിരിയുള്ള 'വൃത്തഗന്ധി'കളായ പദനിബന്ധങ്ങൾ വളരേ പ്രാചീനമായ ഒരു കാലത്തുതന്നെ ഉണ്ടായിത്തുടങ്ങിയിട്ടുണ്ടെന്നും, ക്രി. വ. പതിനാലാംശതവഷത്തിൽ ഉണ്ടായ ലീലാതിലകത്തിൽ ഉദാഹരിച്ചു കാണുന്ന 'നീലോപലതമസാവൃതം' എന്നിത്യാദി ഭാഗങ്ങൾ അവയുടെ പ്രകാരഭേദങ്ങളാണെന്നും, പുനം മുതലായ ഭാഷാചമ്പൂകാരന്മാർ അവയെ അതേരൂപത്തിൽ അംഗീകരിക്കുകയാണ് ചെയ്തതെന്നും വന്നു കൂടുന്നുണ്ട്.

ഭാഷയിൽ ചമ്പുക്കൾ ആവിർഭവിച്ചു തുടങ്ങിയതു് ഏതുകാലം മുതൽക്കാണെന്നോ ആദ്യത്തെ ഭാഷാചമ്പു ഏതാണെന്നോ ഒന്നും തിട്ടമായിട്ടറിയുവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. 'മധുമദമണമോലും ഗദ്യപദ്യൈരനേകൈർമദയതി പുനമിന്നും ഭൂരിഭൂചക്രവാളം' എന്നുള്ള ചന്ദ്രോത്സവോക്തിയെ അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തി പുനം സരസങ്ങളായ പല ചമ്പൂഗ്രന്ഥങ്ങളുടേയും കർത്താവാണെന്നും, ചമ്പുക്കളിൽ ഏററവും മെച്ചപ്പെട്ടവയായിക്കാണുന്ന രാമായണചമ്പുവും ഭാരതചമ്പുവും 'പുളകോദ്ഗമകാരിവചഃ പ്രസര'നായ പുനത്തിൻെറ കൃതികളായിരിക്കേണമെന്നും ഭാഷ

കൊണ്ടു് രാമായണചമ്പുവിനേക്കാൾ പഴക്കമുള്ള ചമ്പുക്കൾ വേറെ കാണുന്നില്ലാത്തതുകൊണ്ടു് രാമായണചമ്പുവായിരിക്കണം ആദ്യത്തെ ഭാഷാചമ്പു എന്നും, അതുകൊണ്ടു്, പുനമാണു് ഭാഷയിൽ ചമ്പൂപ്രസ്ഥാനത്തിൻെറ മാൎഗ്ഗദൎശിയായ കൂടസ്ഥകവി എന്നും വിചാരിച്ചുവരുന്ന എന്നേയുള്ളു. പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയവയും പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്താത്തവയുമായ ഒട്ടുവളരെ ഭാഷാചമ്പുക്കളുടെ കൎത്തൃത്വം കുറച്ചുകാലം മുമ്പുവരേയും പുനത്തിൻെറ ശിരസ്സിൽ ആണു് ചുമത്തപ്പെട്ടിരുന്നതു്. രാമായണചമ്പുവിലുള്ള പല പദ്യഗദ്യങ്ങളും 'ഭാരത'ചമ്പു, 'തൈകൈലാസനാഥോദയം' ചമ്പു, 'നാരായണീയം'ചമ്പു മുതലായ മററുചമ്പുക്കളിൽ സന്ദൎഭാനുസാരേണ സംക്രമിച്ചുകാണുന്നതിനെ അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തി, ചിലർ ആവക കൃതികളെല്ലാം രാമായണചമ്പൂകൎത്താവായ പുനത്തിൻെറ തന്നെ കൃതികളാണെന്നു തീൎച്ചപ്പെടുത്തുകയാണുണ്ടായതു്. പ്രഗല്ഭന്മാരായ കവികൾ മററുകവികളുടെ കൃതികളിൽനിന്നു ഗദ്യപദ്യഭാഗങ്ങളെ ഒരക്ഷരവും മാററാതെ അതേരൂപത്തിൽ സ്വകൃതികളിലേയ്ക്കു പകൎത്തുകയില്ലെന്നും, എന്നാൽ കൃതഹസ്തനായ ഒരു കവിതന്നെ തൻെറ ഒരു കൃതിയിലുള്ള ചില ഭാഗങ്ങളെ തൻെറ മററു കൃതികളിൽ എടുത്തു ചേൎത്തു എന്നു വരുന്നതാണെന്നും, * കാളിദാസൻ, ഭവഭൂതി മുതലായ സംസ്കൃതകവികൾ അങ്ങിനെ ചെയ്തുകാണുന്നുണ്ടെന്നും മററുമുള്ള ന്യായങ്ങളെ മുൻനിൎത്തിക്കൊണ്ടാണു് മേൽപറഞ്ഞവിധം സമാനപദ്യഗദ്യങ്ങൾ കാണുന്ന ചമ്പുക്കളെല്ലാം പുനമാകുന്ന ഒരേ ഒരു കവിയുടെ സൃഷ്ടികളാണെന്നു സംഭാവനംചെയ്തിട്ടുള്ളതു്. എന്നാൽ ഭാഷാചമ്പുക്കളെ സ്സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം ഒന്നിലുള്ള ഗദ്യപദ്യങ്ങൾ മററുചിലതിൽ സംക്രമിച്ചു കാണുന്നതിനെ ആധാരമാക്കി ഇങ്ങിനെയൊരു അനുമാനം ഉണ്ടാക്കുന്നതു ചിലപ്പോൾ പാടെ പിഴച്ചുപോകാനിടയുണ്ടു്. ഭാഷാചമ്പൂകാരന്മാർ പരക്കെ പരസ്പരംകൊണ്ടു കൈകാൎയ്യം ചെയ്തിട്ടുള്ളവരാകയാൽ അവരുടെ കൃതികളിൽ ഒന്നിലുള്ളതു മറെറാന്നിൽ കടന്നുകൂടുന്നതിന് ഒട്ടും പ്രയാസമില്ല. ഭിന്നഭിന്നന്മാരായ കവികളുടെ കൃതികളായ ചമ്പുക്കളിൽത്തന്നെ സമാനഭാഗങ്ങൾ ധാരാളം കാണുന്നുണ്ടു്.

---

* കാളിദാസൻ രഘുവംശത്തിലും കുമാരസംഭവത്തിലും, ഭവഭൂതി, മഹാവീരചരിതത്തിലും ഉത്തരരാമചരിതത്തിലും ചില സമാനസന്ദൎഭങ്ങളിൽ സമാനഗദ്യപദ്യങ്ങൾ തന്നെ നിബന്ധിച്ചുകാണുന്നുണ്ടു്.

പുനത്തിന്റെ കൃതിയെന്നു പരക്കെ സമ്മതമായിട്ടുള്ള രാമായണചമ്പുവിൽ സീതാസ്വയംവരഘട്ടത്തിലുള്ള 'കടകൾ തഴകളോരോന്നൊക്കെ നീളെപ്പിടിപ്പിച്ചു" എന്ന പദ്യം അതേരൂപത്തിൽ, മഴമംഗലത്തിന്റെ നൈഷധചമ്പുവിൽ ദമയന്തീസ്വയംവരഘട്ടത്തിൽ സംക്രമിച്ചു കാണുന്നു. രാമായണചമ്പുവിൽ രാവണന്റെ തപസ്സിനെപ്പററി വർണ്ണിക്കുന്ന ഭാഗത്തുള്ള 'ഗൌരി സൌഭാഗ്യരാശേ' എന്നാദിയായ അഞ്ചാറു ശ്ലോകങ്ങൾ നീലകണ്ഠകവിയുടെ ചെല്ലൂർ നാഥോദയം പ്രബന്ധത്തിൽ, ശ്രുതസോമന്റെ തപസ്സുവർണ്ണിക്കുന്ന ഘട്ടത്തിൽ പ്രവേശിച്ചിട്ടുണ്ട്. 'പാലാഴിത്തയ്യലാൾ തൻ തിരുനയനകലാലോലലോലംബമാലാ' എന്ന പദ്യം, ഭാരതചമ്പുവിലും നാരായണീയം പ്രബന്ധത്തിലും ഒരുപോലെ മംഗളാചരണശ്ലോകമായി കാണപ്പെടുന്നു. ഭാരതചമ്പുവിൽ കൌരവപാണ്ഡവയുദ്ധം വർണ്ണിക്കുന്ന ഗദ്യത്തിന്റെ മിക്കഭാഗവും, 'രാജരത്നാവലീയ'ത്തിൽ രാമവർമ്മരാജാവിന്റേ യുദ്ധംവർണ്ണിക്കുന്ന ഗദ്യത്തിൽ കടന്നുകൂടിയിരിക്കുന്നു. രാമായണചമ്പുവിൽ സീതാസ്വയംവരഘട്ടത്തിൽ, വൈദികന്മാർ, ജ്യൌതിഷകന്മാർ, വൈദ്യന്മാർ, മന്ത്രവാദികൾ മുതലായവരെ ആക്ഷേപിച്ചുകൊണ്ടുള്ള നീണ്ടഗദ്യം അവിടവിടെ ചില വാക്കുകൾക്കുമാത്രം മാററംവരുത്തി നീലകണ്ഠകവി തന്റെ 'നാരായണീയം പ്രബന്ധത്തി'ൽ ചേർത്തിട്ടുണ്ട്. രാമായണചമ്പുവിൽ സീതയെ വർണ്ണിക്കുന്ന 'അല്ലോടിടഞ്ഞു പടതല്ലുന്ന കുന്തള സമുല്ലാസി' എന്ന മനോഹരമായ ദണ്ഡകംതന്നെയാണ് നീലകണ്ഠകവിയുടെ 'തെക്കൈലാസനാഥോദയ'ത്തിൽ, ദേവീവർണ്ണനാഘട്ടത്തിൽ പ്രവേശിച്ചിട്ടുള്ളതു'. 'സീമാസരോരുഹപ്ലവഃ കരകൌശലാനാം' എന്ന സംസ്കൃതപദ്യം 'രാജരത്നാവലീയത്തി'ലും 'കൊടിയവിരഹത്തി'ലും ഒരുപോലെ കാണപ്പെടുന്നുണ്ട്. ഇതിനുംപുറമെ, പ്രസിദ്ധന്മാരായ സംസ്കൃതകവികളുടെ കൃതികളിൽ നിന്നും അസംഖ്യം ശ്ലോകങ്ങൾ അതേ രൂപത്തിലും, പരാവർത്തിതരൂപത്തിലും ഭാഷാചമ്പുക്കളിലെല്ലാററിലും ഏറെക്കുറെ കാണാവുന്നതാണ്.

ഈ പരകീയഗ്രന്ഥാപഹരണത്തിനു മുഴുവൻ ഉത്തരവാദികൾ ചമ്പൂകർത്താക്കന്മാരാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ചമ്പുക്കളെക്കൊണ്ടു വളരേക്കാലം കൈകാര്യംചെയ്തുവരായ പാഠകന്മാരുടെ വകയായിട്ടും അവയിൽ പരകീയഗ്രന്ഥഭാഗങ്ങൾ എടുത്തുചേർക്കുക നടന്നിട്ടുണ്ടായിരിക്കണം. കവികൃതമായ പരകീയഗ്രന്ഥസങ്കലനവും, പാഠകകൃതമായ പര

കീയഗ്രന്ഥസങ്കലനവും ചിലേടത്തു വേർതിരിച്ചറിയുവാൻ സാധിക്കുന്നതാണ്. ഉദാഹരണത്തിനു രാമായണചമ്പുതന്നെ പരിശോധിച്ചു നോക്കാം. ശ്രീരാമൻ, കൈകേയിയുടെ വരപ്രാൎത്ഥനയനുസരിച്ചു തനിക്കു വിധിക്കപ്പെട്ട വനവാസത്തെപ്പററി കൌസല്യയുടെ മുഖത്തു നിന്നുകേട്ടപ്പോൾ പറയുന്നതായി ഭാഷാരാമായണചമ്പുവിൽ കാണിച്ചിട്ടുള്ള,

"ഭീതോ വാ ഭരതഃ കിമംബ ഭരതഃ കിം വാ വനാൽ പാവനാൽ"

"വനഭുവി തനുമാത്രത്രാണമാജ്ഞാപിതം മേ"

എന്നീ പദ്യങ്ങൾ രണ്ടും സംസ്കൃതത്തിലുള്ള രാമായണചമ്പു (ഭോജചമ്പു)വിൽ ഉള്ളവയാണ്. ഇവിടെ ശ്രീരാമൻെറ വാക്കായി ഈ സംസ്കൃതശ്ലോകങ്ങളല്ലാതെ ഭാഷാശ്ലോകങ്ങൾ ഒന്നും കാണാത്തതുകൊണ്ട്, കവിതന്നെയാണ് ഈ പരഗ്രന്ഥഭാഗങ്ങളെ സ്വകൃതിയിൽ സങ്കലനം ചെയ്തതു് എന്നു സംശയംകൂടാതെ തീൎച്ചപ്പെടുത്താം. ഇനി മറെറാരുഭാഗം എടുത്തുനോക്കാം. ഭാഷാരാമായണചമ്പുവിൽ പട്ടാഭിഷേകഘട്ടത്തിൽ,

"ഒന്നുണ്ടോൎത്തങ്ങിരിക്കേണ്ടതു സദസി ഭവാൻ
ദാനവന്മാരെ മുന്നം
കൊന്നന്നുൎണ്ണ്യപുംസാം പുനരപി രചിതാ
മേദസാ മേദിനീയം
അന്നന്നാത്മീയകീൎത്ത്യാ പരിമളമിടകൂടീടി-
ലേനാം തുലോംനാൾ
നന്നൊന്നുംചൊല്ലി നന്നായ് നിയതമനുഭവി-
ക്കാവുതും ക്ഷത്രിയാണാം."

എന്നൊരു ഭാഷാശ്ലോകവും, അതിൻെറ പുറകേ,

"മധുകൈടഭദാനവേന്ദ്രമേദഃ-
പ്ലവവിസ്രാ വിഷമൈവ മേദിനീയം
അധിവാസ്യ യദിസ്വകൈൎയ്യശോഭി-
ശ്ചിരമേനാമുപഭുഞ്ജതേ നരേന്ദ്രാഃ"

എന്ന സമാനശയമായ സംസ്കൃതപദ്യവും കാണുന്നു. തൎജ്ജിമയും മൂലവും പോലെയിരിക്കുന്ന ഈ ശ്ലോകങ്ങൾ രണ്ടും കൂടി കവി സ്വയം

ഇവിടെ ചേൎത്തിരിക്കുകയില്ലെന്ന തീൎച്ചയാണ്. മുരാരിയുടെ അനൎഘരാഘവത്തിലുള്ള 'മധുകൈടഭ' എന്ന പ്രസ്തുതശ്ലോകത്തെ ഉപജീവിച്ച്, കവി, 'ഒന്നാണ്ടോൎത്താഞ്ഞിരിക്കേണ്ടതു' എന്ന ശ്ലോകം ഉണ്ടാക്കി പ്രകൃതത്തിൽ ചേൎത്തു എന്നും, പിന്നീടാരോ അതിന്റെ ഉപജീവ്യമായ മൂലശ്ലോകം കൂടി എടുത്തുചേൎത്തു എന്നും വരുവാനേ നിവൃത്തിയുള്ളു. നീലകണ്ഠകവിയുടെ നാരായണീയംപ്രബന്ധത്തിൽ,

"പാദാഹതം യദുത്ഥായ മൂൎദ്ധാനമധിരോഹതി
സ്വസ്ഥാദേവാവമാനേപി ദേഹിനസ്തദ്വരം രജഃ"

എന്ന ശിശുപാലവധശ്ലോകം,

"ഘോരാവമാനമിയലുംപൊഴുതുള്ളിലേതും
പാരുഷ്യരീതി തുടരാതനരാദധീരാൽ
നേരേചവിട്ടുമളവത്തലയിൽക്കരേറും
ധൂരേണു നൂനമൊരുപമാനപദം ത്രിലോക്യാം."

എന്ന നിലയിൽ വിവൎത്തനംചെയ്യപ്പെട്ടു കാണുന്നു. ഈ വിവൎത്തനശ്ലോകത്തിന്റെ മുമ്പോ പിമ്പോ ആയി മൂലമായ സംസ്കൃതശ്ലോകം കൂടി ആരെങ്കിലും എടുത്തുചേൎത്താൽ അതും ഗ്രന്ഥത്തിലുള്ളതാണെന്നോ സാധാരണവായനക്കാൎക്കു തോന്നുകയുള്ളു.

ഭാഷാചമ്പുക്കളുടെ കൂട്ടത്തിൽ എന്തുകൊണ്ടും കനിഷ്ഠികാധിഷ്ഠിതമായിട്ടുള്ളതു രാമായണചമ്പുതന്നെയാണ്. മഴമംഗലത്തുനമ്പൂതിരിയുടെ ഭാഷാനൈഷധചമ്പുവിനെ രാമായണചമ്പുവിന്റെ അടുത്തപിന്നിൽ നിൎത്താം. രാജരത്നാവലീയം, ബാണയുദ്ധം, കാമദഹനം, കൊടിയവിരഹം എന്നിങ്ങിനെ ഒന്നാംകിട ചമ്പുക്കളുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഗണിക്കപ്പെടേണ്ട പ്രബന്ധങ്ങൾ വേറെ ചിലതുകൂടിയുണ്ട്. നാരായണീയം, തെങ്കൈലാസനാഥോദയം, ചെല്ലൂർനാഥോദയം, കിരാതം, കംസവധം, സ്യമന്തകം, പാരിജാതഹരണം, പാൎവ്വതീസ്വയംവരം എന്നിങ്ങിനേയുള്ള പ്രബന്ധങ്ങളെല്ലാം രണ്ടാംകിടയിൽപ്പെട്ടവയാണ്. ഗൌരീചരിതം, പ്രഹ്ലാദചരിതം മുതലായവ മൂന്നാംകിടയിൽപ്പെട്ടവയുമാകുന്നു.

ഒരു പ്രാചീനചമ്പു

(ഉണ്ണിയാടീചരിതം).

ഭാഷാചമ്പുക്കളുടെ കൂട്ടത്തിൽ സാഹിത്യഗുണംകൊണ്ടു മികച്ചുനില്ക്കുന്നതു രാമായണചമ്പുവാണെങ്കിലും, പ്രാചീനതയെ സ്സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം അതിന്ന് ഒന്നാംസ്ഥാനം നൽകുവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. രാമായണചമ്പുവിനേക്കാൾ പ്രാചീനത്വമുള്ള ഒരു അപ്രസിദ്ധമായ ഭാഷാചമ്പു ഇയ്യിടെ കണ്ടുകിട്ടിയിട്ടുള്ളതായറിയുന്നു. 'ഉണ്ണിയാടീചരിതം' എന്നു ചിലർ പേർപറഞ്ഞുകാണുന്ന പ്രസ്തുതചമ്പുവിൻെറ ഏതാനും ചിലഭാഗങ്ങൾ ഇയ്യിടെ ഇ. വി. രാമൻനമ്പൂതിരി അവർകൾ ഒരു ലഘുനിരൂപണത്തോടു കൂടി ഒരു പത്രഗ്രന്ഥത്തിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിക്കാണുകയുണ്ടായി. പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിക്കണ്ട ഭാഗങ്ങളിൽനിന്ന്, അതു് ഏകദേശം ഉണ്ണിനീലീസന്ദേശത്തിൻെറ കാലത്തോടടുത്തുണ്ടായിട്ടുള്ള ഒരു കൃതിയാണെന്നും, അതിൻെറ കൎത്താവു് ദാമോദരച്ചാക്യാർ എന്ന ഒരു കവിയാണെന്നും അറിവാൻ സാധിക്കുന്നുണ്ടു്. ദിവ്യന്മാരായ രണ്ടു വ്യോമചാരികൾ മദ്ധ്യതിരുവിതാംകൂറിൽ കണ്ടിയൂർ നഗരത്തിൻെറ ഉപരിഭാഗത്തു വരുമ്പോൾ മനോമോഹനമായ ഒരു ദിവ്യസംഗീതനാദം കേൾക്കുകയും, കൌതുകത്തോടുകൂടി താഴെയിറങ്ങി, നഗരം, രാജധാനി, ക്ഷേത്രം മുതലായവ സന്ദൎശിക്കുകയും, അപ്പോൾ അവിടെ കണ്ടുമുട്ടിയ ദാമോദരച്ചാക്യാരോടു സ്ഥലവൎത്തമാനങ്ങൾ ചോദിക്കുകയും, അദ്ദേഹം, കായംകുളം രാജാവായ കേരളവൎമ്മ, പുത്രിയായ ഉണ്ണിയാടി എന്നിവരെപ്പററി വൎണ്ണിച്ചു പറയുകയും ചെയ്യുന്നതാണു് അതിലെ പ്രതിപാദ്യവിഷയം. കായംകുളം കേരളവൎമ്മരാജാവിൻെറ പുത്രിയായ ഉണ്ണിയാടിയെ പെരുമ്പടപ്പിലെ രാമവൎമ്മരാജാവു വിവാഹംചെയ്തു കൊണ്ടുപോകുന്ന കഥയേ വൎണ്ണിക്കുന്ന 'ശിവവിലാസം' എന്ന ഒരു സംസ്കൃതകാവ്യമുണ്ടു്. ഉണ്ണിയാടീചരിതത്തിലേയും അതിലേയും കഥാപാത്രങ്ങൾ മിക്കതും ഒന്നാണു്. ശിവവിലാസത്തിൻെറ കൎത്താവു് ഉണ്ണിയാടീചരിതത്തിൻെറ കൎത്താവായ ദാമോദരച്ചാക്യാരാണുതാനും. ശിവവിലാസത്തിലും, ഉണ്ണിയാടീചരിതത്തിലും കാണുന്ന ചെറുകരെ കുട്ടത്തിയും, ഉണ്ണിയാടിയും ഉണ്ണുനീലീസന്ദേശത്തിലും സ്മരിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളവരാണു്.

ഉണ്ണുനീലീസന്ദേശത്തിൽ,

"കോറേറൻ വെല്ലുംമൊഴി ചെറുകരെച്ചേൎന്ന കുട്ടത്തി,നിന്നെ
പ്പോററി വൈകിച്ചതുളകിലെനിക്കൊട്ടുവല്ലായ്മ ചാല"

എന്നും,

"നാട്ടിൽ ച്ചൊല്ലേറിന ചെറുകരെച്ചേരുമെന്നുണ്ണിയാടീം
വീട്ടിൽച്ചെല്ലായ്കില്ല മയി സഖേ കണ്ടുകിട്ടിൻറതുണ്ടാം"

എന്നും ഉള്ള പദ്യങ്ങളിൽ വൎണ്ണിതമാരായിട്ടുള്ള കുട്ടത്തിയും ഉണ്ണിയാടിയും വെറും കല്പിതകഥാപാത്രങ്ങളല്ലെന്ന്, ശിവവിലാസത്തിലും ഉണ്ണിയാടീചരിതത്തിലും കൂടി അവരുടെ വൎണ്ണനം കാണുന്നതുകൊണ്ടു നിശ്ചയിക്കാം. ഉണ്ണിയാടീചരിതകൎത്താവ്,

"ചെറുകരനിലയം ചേരുമെന്നുണ്ണിയാടീ
തളിരൊളിപെറുമംഗം താവകം വെൽവുതാക"

എന്നുപറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിനേപ്പററി പരിഹസിച്ചുംകൊണ്ടാണ് ഉണ്ണുനീലീസന്ദേശകൎത്താവ്,

"നാട്ടിൽച്ചൊല്ലേറിന ചെറുകരെച്ചേരുമെന്നുണ്ണിയാടീം
വീട്ടിൽച്ചെല്ലായ്കില്ല മയിസഖേ കണ്ടു കിട്ടിൻറതുണ്ടാം"

എന്നു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതെന്നു മിസ്റ്റർ രാമൻനമ്പൂതിരി അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. വീട്ടിൽച്ചെല്ലാതെയും, വഴിയിൽ എവിടെവെച്ചും കണ്ടുമുട്ടാവുന്ന തരത്തിലുള്ള ഒരു 'പ്രകാശനാരി'യായിട്ടാണ് ഉണ്ണിയാടീചരിതകൎത്താവു സാദരം വാഴ്ത്തുന്ന ഉണ്ണിയാടിയെ ഉണ്ണുനീലീ സന്ദേശകൎത്താവു ചിത്രീകരിച്ചിട്ടുള്ളതെന്നതിനു സംശയമില്ല. ഏതായാലും ഇതിൽനിന്ന്, ഉണ്ണിയാടീചരിതം ഉണ്ണുനീലീസന്ദേശത്തിനു മുമ്പേ ഉണ്ടായിട്ടുള്ള ഒരു കൃതിയാണെന്നു സ്പഷ്ടമായ് വെളിപ്പെടുന്നുണ്ട്. ഉണ്ണുനീലീസന്ദേശംപോലെ ഉണ്ണിയാടീചരിതവും അക്കാലത്തു സഹൃദയന്മാരുടെ ശ്രദ്ധയ്ക്കു പാത്രീഭവിച്ചിരുന്നു എന്നു, അതിൽനിന്നു ചിലശ്ലോകങ്ങൾ ലീലാതിലകത്തിൽ ഉദാഹരണങ്ങളായി ഉദ്ധരിച്ചിട്ടുള്ളതിൽനിന്നു മനസ്സിലാക്കാം. ലീലാതിലകത്തിൽ ഉദാത്താലങ്കാരത്തിന് ഉദാഹരിച്ചിട്ടുള്ള,

"പകലായ്പ്പോമിരാവെല്ലാം പവഴപ്രഭയാ കചചിൽ
പരത്ര നീലസമ്പത്ത്യാ പരഭാഗപ്പെട്ടും പകൽ."

എന്നാ പദ്യവും,

പരിസംഖ്യയ്ക്കു് ഉദാഹരണമായിക്കാണിച്ച,

"മാതർ കൈയ്ക്കല്ല പൊയ്ക്കയ്ക്കു കുവളക്കൂട്ടമുള്ളതു്
കോഴിക്കല്ല വിയോഗിക്കു ചൂട്ടിന്മേൽ വാട്ടമുള്ളതു്.

എന്ന പദ്യവും, ഉണ്ണിയാടീചരിതത്തിലുള്ളവയാണു്. ഉണ്ണുനീലീസന്ദേശത്തിലെപ്പോലെ ഉണ്ണിയാടീചരിതത്തിലും ചെന്തമിഴ്രൂപങ്ങൾ ധാരാളം പ്രയോഗിച്ചുകാണുന്നുണ്ടു്.

"കാമൻ തൻമേനി നീററിൻറ തീമിന്നും നിടിലേക്ഷണം
മാരാപേക്ഷമിയററിൻറ ചാരുഫാലവിശേഷകം."

"കുരാൽ നിറമിയൻേററം നിരാകുല വിലോചനം
മരിഞ്ഞു ചാലേ നീളം ചേ-ർത്തിരണ്ട നയനാംബുജം."

എന്നിങ്ങിനെ ചെന്തമിഴ്രൂപങ്ങൾ ഉള്ള മിശ്രഭാഷാപദ്യങ്ങളും,

"സ്ഫടികാദർശമൊത്തേററം വടിവാം ഗണ്ഡമണ്ഡലം
പൈങ്കിളിച്ചിറകിൻകാന്തി തങ്കലാക്കും കവിൾത്തടം.",

"കണ്ടാലതിമനോഹാരി കണ്ടാരുചിരനാസികം
തക്കോരു തിലസൂനത്തെ ത്തിക്കും നാസാഗ്രഭാസുരം."

എന്നിങ്ങിനെ നവീനഭാഷയിലുള്ള പദ്യങ്ങളും അതിൽ സുദൎശങ്ങളാണു്.

ഉണ്ണിയാടീചരിതത്തിൽ ഗദ്യങ്ങൾ രണ്ടുരീതിയിൽ കാണുന്നുണ്ടു്. യാതൊരുവൃത്തബന്ധവുമില്ലാതെ സംസ്കൃതചമ്പൂഗദ്യങ്ങളുടെ മട്ടിലുള്ള മണിപ്രവാളഗദ്യങ്ങൾ ഒരുതരം, സാധാരണ ഭാഷാചമ്പുക്കളിൽക്കാണുന്ന വൃത്തഗന്ധികളായ മണിപ്രവാളഗദ്യങ്ങൾ വേറൊരുതരം. രണ്ടു രീതികൾക്കും യഥാക്രമം ഉദാഹരണങ്ങൾ താഴെചേൎക്കുന്നു.

<u>വൃത്തബന്ധമില്ലാത്ത ഗദ്യം.</u>

"ഇവ്വണ്ണമതിമനോഹരമാകിയ പുരദചയത്തിനു മദ്ധ്യേ വസന്തം, വസന്തസമയമിവ സകലജനാനന്ദാങ്കുരം, കുരംഗധരാധാരം, ധരസുതാനുകമനുകമ്പാംബുരാശി മാശീവിഷാകല്പം, കല്പാന്തസാക്ഷിണം, കപിലേക്ഷണം, ദേവം വണങ്ങുവിതെൻറു മനസി കൃതചാ മാനുഷവേഷേണ ഞങ്ങളിരുവരു മംബരതലാൽ ഗീതാനുസാരേണ കീഴിറങ്ങി വലത്തിട്ടു."

സാധാരണ ഭാഷാചമ്പുക്കളിൽ ഗദ്യങ്ങൾ ഉപയോഗിച്ചിട്ടുള്ളത്, കവികൾ നേരിട്ടു നടത്തുന്ന വർണ്ണനയ്ക്കാണ്. മുകളിൽ കാണിച്ച ഗദ്യമാകട്ടെ, കവിനിബദ്ധകഥാപാത്രങ്ങളുടെ സംഭാഷണത്തിലാണ് ഉപയോഗിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളത്.

വൃത്തഗന്ധിയായ പദ്യം.

"ഇത്ഥം ത്രിഭുവനമംഗലരത്നം, കുളിർമതിവിരചിതചൂഡാരത്നം, മലമകൾകുചതടഭൂഷാരത്നം, പ്രണതജനത്തിനു ചിന്താരത്നം, ചിന്തിപ്പോർക്കൊരു ചിന്താരത്നം, സുരഗണഹാരേ നായകരത്നം, ത്രിപുരാന്തകനെ ക്കുപ്പിവലത്തിട്ടായതമാകിന വാതിൽ ക്കൊട്ടിലിലാവതുതിക്കിനിറഞ്ഞ ജനാഗ്രേ മുൽപാടാചാരണർ നിൻറളവിൽ."

ഉണ്ണിയാടീചരിതം രണ്ടാംകിടയിലുള്ള ഒരു ഭാഷാചമ്പുവാണ്. രാമായണചമ്പു മുതലായ മററു ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങളിലുള്ളതുപോലെയുള്ള ശബ്ദരചനാശില്പമോ, അർത്ഥകല്പനാസൌന്ദര്യമോ ഒന്നും അതിൽ കാണുന്നില്ല. ഭാഷാസാഹിത്യചരിത്രത്തിൽ സവിശേഷമായി വല്ല പ്രാധാന്യവും അതിനുണ്ടെങ്കിൽ, അതു് ഉണ്ണുനീലീസന്ദേശകാലത്തിൻെറ നിർമ്മാണകാലത്തിന്നടുത്ത ഒരു കാലത്തു് നിർമ്മിക്കപ്പെട്ടതാണെന്നുള്ളതിനെ ആശ്രയിച്ചാണിരിക്കുന്നതു്. ഉണ്ണുനീലീസന്ദേശവും ഉണ്ണിയാടീചരിതവും തമ്മിൽ തട്ടിച്ചുനോക്കി പരിശോധിച്ചാൽ ഭാഷാചരിത്രജിജ്ഞാസുവിന്നു പലതും ഗ്രഹിക്കുവാനുണ്ടാകും. അതിനുപുറമേ, പുനമാണ് ഭാഷയിൽ ചമ്പൂപ്രസ്ഥാനത്തിൻെറ ഉപജ്ഞാതാവെന്നുള്ള പ്രവാദത്തെ ഖണ്ഡിക്കുവാനും കൂടി പ്രസ്തുതചമ്പൂഗ്രന്ഥം പ്രയോജനപ്പെടുന്നുണ്ടു്.

ശിവവിലാസം എന്ന സംസ്കൃതകാവ്യത്തിൻേറയും 'ഉണ്ണിയാടീചരിതം' എന്ന പ്രസ്തുത ഭാഷാചമ്പുവിൻേറയും കർത്താവായ ദാമോദരച്ചാക്യാർ തെക്കൻകോട്ടയത്തിനു സമീപമുള്ള മാങ്ങാനത്തിൽ ചാക്യാർ കുടുംബത്തിൽപ്പെട്ട ആളാണെന്നു മിസ്റ്റർ ഇ. വി. രാമൻനമ്പൂതിരി അവർകൾ പറയുന്നു. ഉണ്ണുനീലീസന്ദേശകർത്താവും ദാമോദരച്ചാക്യാരും സമകാലികന്മാരായിരുന്നു എന്നു് ഊഹിക്കുവാൻ വഴിയുണ്ടു്.

രാമായണചമ്പു.

പുനത്തിന്റെ രാമായണചമ്പു, രാവണോത്ഭവം, രാമാവതാരം എന്നിങ്ങിനെ ഓരോ പേരുകളിൽ ഇരുപതുഭാഗങ്ങളായി വിഭജിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഓരോഭാഗത്തിലും കവിയുടെ കല്പനാശക്തിപ്പൊലിമ കാണിക്കുന്ന മികച്ച പദ്യങ്ങളും ഗദ്യങ്ങളും ധാരാളം കാണാവുന്നതാണ്. കഥാഗതിയിൽ പുനം പ്രായേണ വാല്മീകിരാമായണത്തെയാണ് അനുഗമിച്ചിട്ടുള്ളത്. പദ്യങ്ങളിൽ ചിലതു് ശുദ്ധ സംസ്കൃതരൂപങ്ങളും ബാക്കിയുള്ളവ മണിപ്രവാളരൂപങ്ങളുമാകുന്നു. മണിപ്രവാളപദ്യങ്ങളിൽ പലതും സംസ്കൃതബഹുലങ്ങളാണ്. ഭാഷാപ്രധാനങ്ങളായ പദ്യങ്ങളും ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കില്ലാതെയില്ല. മലയാളപ്രകൃതികളിൽ സംസ്കൃതപ്രത്യയംവെച്ചു നിഷ്പാദിപ്പിച്ച സംസ്കൃതീകൃതഭാഷാപദങ്ങൾ കേവലം ഇല്ലെന്നുതന്നെ പറയാം.

"പാതിവ്രത്യോജ്ജ്വലാംഗിക്കഖിലഗുണനിധി-
ക്കംഗനാമൌലിമാല-
യ്ക്കാത്തുംഗാഭോഗപീനസ്തനഭരവിനമ-
ന്മദ്ധ്യവല്ലിക്കകൊണ്ടേ
ചൂതത്താർബാണലീലാമൃതരസലഹരി-
ക്കംബുജാക്ഷിക്ക നേരേ
സീതയ്ക്കാത്മോദരേ പോന്നാവനിഭരണബീ-
ജം തദാ പ്രാദുരാസീൽ."

എന്നിങ്ങിനെ സംസ്കൃതത്തിലെപ്പോലെ വിശേഷണവിശേഷ്യങ്ങൾക്ക വിഭക്തിപ്പൊരുത്തം വരുത്തിയിട്ടുള്ള പ്രയോഗങ്ങൾ പലേടത്തുമുണ്ട്. പുകണ്ണു, വാരാഞ്ഞു, ഉളൻ, വാർതോഞ്ഞു, മലർചരൻ, തുയ, മേവാർ, പുടപുഴങ്ങും, തികതില എന്നിങ്ങിനെ പഴയ പല പദപ്രയോഗങ്ങളും സുലഭങ്ങളാണ്.

സംസ്കൃതത്തിലുള്ള രാമായണചമ്പു, രഘുവംശം, ശാകുന്തളം, മാഘം, നൈഷധം, ആശ്ചര്യചൂഡാമണി, അനൎഘരാഘവം മുതലായ കൃതികളിൽനിന്നു ഭാഷാരാമായണചമ്പുവിലേയ്ക്കു പല രൂപങ്ങളിലും സംക്രമിച്ചിട്ടുള്ള പദ്യങ്ങൾക്ക കൈയ്യും കണക്കുമില്ല. ചില ശ്ലോകങ്ങൾ അതേരൂപത്തിലും പലതും പരാവൎത്തനംചെയ്തും കവി തന്റെ

കൃതികളിൽ ചേൎത്തിരിക്കുന്നു. ഭോജകൃതമായ സംസ്കൃതരാമായണചമ്പുവാണ് പുനത്തിൻെറ ഭാഷാരാമായണചമ്പുവിനു മറെറല്ലാററിനേക്കാളുമധികം മാൎഗ്ഗദർശിയായിബ്ഭവിച്ചിട്ടുള്ളതു്. ഭാഷാരാമായണചമ്പുവിലെ വിച്ഛിന്നാഭിഷേകപ്രകരണം മുഴുവൻ ഭോജചമ്പുവിൻെറ അനുകരണമാണ്. ആ ഘട്ടത്തിൽ, ഭോജചമ്പുവിലുള്ള പതിനഞ്ചു ശ്ലോകങ്ങൾ അങ്ങിനേതന്നെ എടുത്തു ചേൎത്തുകാണുന്നുണ്ട്. മുഴുവൻ ശ്ലോകങ്ങളും കവിതന്നെ എടുത്തുചേൎത്തവയാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല. അനൎഘരാഘവം, ഹനുമന്നാടകം മുതലായ മററു സംസ്കൃതകൃതികളിലുള്ള ചില ശ്ലോകങ്ങളും ആ ഘട്ടത്തിൽ സംക്രമിച്ചു കാണുന്നുണ്ട്. അതിനും പുറമേ പരാവൎത്തനംചെയ്തു സ്വീകരിച്ചിട്ടുള്ള സംസ്കൃതശ്ലോകങ്ങളും കുറച്ചൊന്നുമല്ല ഉള്ളതു്.

"രാമഃകാമമുപാശ്രയിഷ്യതി വനം ത്യക്ത്വാ ധ്രുതം കൌതുകം
ലോകസ്ത്യക്ഷ്യതി കൌതുകം ചിരധ്രുതം തസ്യാഭിഷേകോത്സവേ"

എന്ന ഭോജചമ്പൂപദ്യത്തിൻെറ പരാവൎത്തനമാണ് താഴെകാണിക്കുന്നു,

"രാമൻ പോയ്ക്കൊള്ളുമല്ലോ വിപിനഭുവി ധ്രുതം
കൌതുകം കൈവെടിഞ്ഞ-
ങ്ങാമോദം ലോകകൌതുഹലമിതുകളവാ-
നിന്നു തസ്യാഭിഷേകേ
കാമം പ്രാണാപഗൻ ഞാൻ തനയവിരഹവും
ധൎമ്മഭീത്യാ പൊറുപ്പേൻ
കേൾ മാപാപീ കഥം നിൻകുലമിതു സഹതേ
കീൎത്തികേടാ യുഗാന്തം."

എന്ന ഭാഷാരാമായണചമ്പൂശ്ലോകം മൂലശ്ലോകത്തിൽ, അൎത്ഥഭേദത്തോടുകൂടി ആവൎത്തിച്ചിട്ടുള്ള കൌതുകപദം പരാവൎത്തനത്തിൽ വന്നപ്പോൾ, ഒരിടത്തു അതേരൂപത്തിലും മറെറാരിടത്തു 'കൌതുഹലം' എന്ന പൎയ്യായപദത്തിൻെറ രൂപത്തിലും ആയിത്തീൎന്നതുകൊണ്ട് ചമൽക്കാരത്തിനു കുറവുവന്നിട്ടുണ്ടെന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല. എന്നാൽ സംസ്കൃതശ്ലോകങ്ങളെ ഒട്ടും ചമൽക്കാരം ചോൎന്നുപോകാത്ത നിലയിൽ പരാവൎത്തനം ചെയ്വാനും പുനത്തിനു സാമൎത്ഥ്യമുണ്ടെന്നു താഴെ എഴുതുന്ന പദ്യങ്ങളെ തമ്മിൽ തട്ടിച്ചുനോക്കിയാൽ ബോദ്ധ്യപ്പെടുന്നതാണ്.

സംസ്കൃതശ്ലോകം.

"താത ത്വം നിജതേജസൈവ ഗമിതഃ
സ്വർഗ്ഗം നനു സ്വസ്തി തേ
ബ്രൂമസ്താവദിമാം വധൂഹൃതികഥാം
മാ ഭ്രാതരഗ്രേ കൃഥാഃ
രാമോഹം യദി കൈശ്ചിദേവ ദിവസൈർ-
വ്രീളാനമൽകന്ധരഃ
സാർദ്ധം ബന്ധുജനൈശ്ച സേന്ദ്രവിജയീ
വക്താ സ്വയം രാവണഃ"

പരാവർത്തനം.

"സ്വർല്ലോകത്തിന്നു യാത്രാ സ്വയമുദയവതീ
താത തേ സ്വസ്തി ഭൂയാൽ
ചൊല്ലേണ്ടാ നീ വധൂടീഹൃതികഥ ജനക-
സ്യാന്തികേ ചെന്നിരുന്നാൽ
ചൊല്ലാം ഞാൻ രാമനെങ്കിൽ കതിപയദിവസൈ-
രാവണൻ വന്നു താനേ
ചൊല്ലും മന്ദാക്ഷശാലീ തലകളെ നമയ-
ന്നാനപിതോ ബന്ധുവർഗ്ഗൈഃ"

(ഭാഷാരാമായണചമ്പു)

സീതാപരിത്യാഗഭാഗത്തു കവി കാളിദാസനെയാണു് അനുസ്യൂതമായി അനുഗമിച്ചിട്ടുള്ളതു്. കാട്ടിൽ പരിത്യക്തയായ സീത ലക്ഷ്മണനോടു പറയുന്ന വാക്യങ്ങൾ രഘുവംശത്തിലും ഭാഷാരാമായണചമ്പുവിലും ഏകദേശം ഒന്നുതന്നെയാണു്.

"ശ്വശ്രൂജനം സർവ്വമനുക്രമേണ
വിജ്ഞാപയ പ്രാപിതമൽപ്രണാമഃ
പ്രജാനിഷേകം മയി വർത്തമാനം
സൂനോ രനുധ്യായത ചേതസീതി."

"വാച്യസ്ത്വയാ മദ്വചനാത്സ രാജാ
വഹ്നൌ വിശുദ്ധാമപി യത്സമക്ഷം

മാം ലോകവാദശ്രവണാദഹാസീഃ
ശ്രുതസ്യ കിം തത്സദൃശം കുലസ്യ."

എന്ന രഘുവംശശ്ലോകങ്ങളുടെ പരാവൎത്തനങ്ങളാണു് താഴെ കാണിക്കുന്ന രാമായണചമ്പൂശ്ലോകങ്ങൾ.

"മാത സ്സീതാഹമേഷാ തവ പദതളിരിൽ
കൈവണങ്ങീടിനേനെ-
ന്നോതസ്യാ മേ പ്രണാമക്രമമനുകലയ-
ന്നമ്മമാരോടു ചൊൽ നീ
ഹാ! സന്ത്യക്താമിമാം മാമറിക വികലുഷാം
ബീജമന്തൎഗതം മേ
വാൎത്തിക്കീടും തദീയാത്മജവിനിഹിതമെ-
ന്നുള്ളതും ചൊല്ലുമല്ലോ."

"ചൊല്ലേണം നീ മദീയം വചനമിതവനീ-
നായകൻ തന്നൊടേവം
ചൊല്ലാൎന്നീടും കൊടുന്തീക്കനലിലപഭയം
വീണു ശുദ്ധാമിമാം മാം
കല്യാണാബ്ധേ, കളഞ്ഞോരഴകിതു ജനവാ-
ദങ്ങൾ കേട്ടോൎത്തുകണ്ടാ-
ലല്ലേ സൂൎയ്യാന്വയത്തിന്നിതു സമുചിതമോ
കിന്നു ശാസ്ത്രോക്തമോ താൻ."

വൎണ്ണ്യവിഷയങ്ങളെ തന്മയത്വത്തോടു കൂടി വൎണ്ണിച്ചു ഫലിപ്പിക്കുന്നതിൽ പുനത്തിനുള്ള നൈപുണ്യം ഒന്നു വേറെത്തന്നെയാണു്. ദീൎഘകാലം തപസ്സുചെയ്തിട്ടും പരമശിവൻ പ്രത്യക്ഷപ്പെടാതെ വന്നപ്പോൾ സ്വന്തം കഴുത്തറുത്തു ഹോമിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയ രാവണൻെറ തൽകാലസ്ഥിതിയെ വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക:—

"വാടിലമ്മന്ദഹാസം, നുതിഭണിതികൾ തേ-
ടീലഹോ ഗദ്ഗദത്വം
കോടീല ച്ചില്ലിപോലും വദനദശകമേ-
കൈകമാസീൽ പ്രസന്നം."

എന്ന നിലയിലായിരുന്നു രാവണൻെറ അപ്പോഴത്തെ അവസ്ഥ.

ശ്രീരാമനെ മാലയിട്ടു വരിക്കുന്നതിനായി വിവാഹമണ്ഡപത്തിൽ വരുന്ന സീതയെ ഇങ്ങിനെ വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

"മന്ദീഭൂതേ ജനൌഘേ പരിമളബഹളം
കയ്യിലാദായ മാലാം
മന്ദാരാഭോഗമന്ദസ്മിതമധുരമുഖീ
മംഗലസ്ത്രീസമേതം
മന്ദം മന്ദം നയന്തീ ഘനജഘനഭരം
പ്രാഭൃതപ്രായമഗ്രേ
മന്ദാക്ഷാലംകൃതാക്ഷീ മനസിജകലികാ
മൈഥിലീ സാ നടന്നാൾ."

"മൂളീട്ടും ഭൃംഗപാളീവിവലനമധുരാം
മാലികാം കൈത്തലേ ചേ-
ൎത്താളീദത്താവലംബാ നിജതനുമഹസാ
രംഗമുദ്യോതയന്തീ
വ്രീളാവേഗേന രാമാനനമിടയിടയിൽ
കണ്ടു നോക്കിപ്രമോദ-
വ്യാലോലാ മെല്ലെ മെല്ലെന്നരികിലുപഗതാ
കോമളാഭ്യാം പദാഭ്യാം."

രാമായണകഥ വൎണ്ണിക്കുമ്പോഴും, പുനം, കേരളത്തിലെ സാമുദായികസ്ഥിതികളെ വിസ്മരിക്കുന്നില്ല. സീതാസ്വയംവരം രാമാഭിഷേകം മുതലായ കഥാഭാഗങ്ങൾ വൎണ്ണിക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹം തന്റെ കാലത്തുണ്ടായിരുന്ന കേരളീയപരിതഃസ്ഥിതികളെ വ്യക്തമായി പ്രതിഫലിപ്പിച്ചു കാണിച്ചിരിക്കുന്നു. 'പണവും കിട്ടും മൃഷ്ടാഷ്ടിയുമുണ്ടെ'ന്നു കരുതി എവിടെ എന്തു വിശേഷമുണ്ടായാലും വിടാതെ ഹാജരുകൊടുക്കുന്ന ഭൂസുരപ്പരിഷയേയും, 'കണ്ടമരുന്നു പറിച്ചു മരച്ചും വാതദ്വേഷിണി പിത്തവിരോധിനി മററു മോരോരോ പേരുംചൊല്ലി' 'ആൎക്കുമൊരിക്കലുമെങ്ങും പാൎത്താലുതകാത' മരുന്നുകളുംകൊണ്ടു നടക്കുന്ന മുറിവൈദ്യന്മാരേയും, 'പരലും പലകയു മഗ്രേവെച്ചും ഗണപതിവെച്ചും കലിദിനസംഖ്യ വരുത്തിയും' 'രന്ധ്രത്തിങ്കൽ ഗുളികൻ വന്നു ലഗ്നാധിപനും കൂടെ ച്ചെന്നു' എന്നും, 'ആയുസ്സുള്ളചെറുക്കൻ പെറുകിൽ സന്തതിയെന്നതു

നിസ്സന്ദേഹം' എന്നും മററും ജല്പിക്കുന്ന കപടജ്യോത്സ്യന്മാരെയും, 'വിശപ വശങ്കരി വനിതാമോഹിനി, കനകാവാഹിനി' മുതലായ മന്ത്രങ്ങൾ ജപിച്ചും, 'കല്പനയുണ്ട പിറന്നാൾതോറും പത്മജനിന്നും മംഗലകലശം, എന്നൊക്കെയുള്ള ഓരോ 'ആനന്ദേഷ്ടകൾ' തട്ടിമൂളിച്ചും നടക്കുന്ന ദുർമ്മന്ത്രവാദികളേയും മററും കവി നല്ല കണക്കിൽ കളിയാക്കീട്ടുണ്ട്. പരിഹസിക്കുന്നതിൽ പുനത്തിനുള്ള സാമർത്ഥ്യം കാണണമെങ്കിൽ താഴെ എഴുതുന്ന വരികൾ നോക്കിയാൽമതി.

"വെളുവെളവിലസിന പൂണൂലും ചില തൊടുകുറികളുമിത്തരമോരോന്നനവധിപൂണ്ടും പുടവഞെറിഞ്ഞതു ഭംഗിവരുത്തി പ്പുനരപി പുനരപി മുറ്റുത്തുവട്ടമഴിച്ചുമുടുത്തും പൃഷ്ഠം കാണ്മാൻ കഴിവില്ലാഞ്ഞു വളഞ്ഞു പിരിഞ്ഞൊരു കൃഷ്ണമൃഗത്തിൻ കൊമ്പുകണക്കെ ഝടിതി ചമഞ്ഞും,നിഴലിൽ ത്തെരുതെരെ നോക്കിക്കണ്ടും, കുറിയുടെ ചുററും വെള്ളംക്രൂട്ടി നനച്ചു തുടച്ചും, വെള്ളം ചെററട നെത്തീടാസ്സിൽ തുപ്പൽ പുരട്ടീട്ടിടയിൽ നനച്ചും, കണ്മലർ പാതിമിഴിച്ചും നോക്കിയു മോമനകൊണ്ടൊരുണിസ്രുത തടവിക്കൊഞ്ചിക്കൊഞ്ചി ക്കിമപിപറഞ്ഞും, ബഹുകുതുഹലമധ്ശ്ലോകം വൃത്തവിഹീനം കോഴപിരട്ടി ക്കാടായ്ച്ചൊല്ലിയു മംഗേ ചിലചില നഖരേഖകളും നോക്കുന്നോരം കാണാഞ്ഞിട്ടങ്ങരിശപ്പെട്ടു കളത്രത്തോട ച്ചിരവപ്പല്ലു ചിരട്ടച്ചൊളിയെന്നിത്യാദികൾകൊണ്ടൊക്കെ വലിച്ചു പൊളിച്ചു മിവണ്ണം ജളതകൾകാട്ടി ക്കാമുകനിവഹവു മുഴറിനടന്നു." (ഭാഷാരാമായണചമ്പു)

അഴകുരാവണവേഷംകെട്ടി ഞെളിഞ്ഞുനടക്കുന്ന 'പച്ചശ്ശൃംഗാരികളെ ഇതിലധികം മൂച്ച്യോടുക്രൂടി പരിഹസിക്കുവാൻ മറെറാരു കവിക്കു സാധിക്കുമോ എന്നു സംശയമാണ്. ചുററിയ മുണ്ടിൻെറ പിൻകുറി കാണ്മാൻവേണ്ടി വളഞ്ഞു പിരിഞ്ഞു ദേഹത്തെ കൃഷ്ണമൃഗത്തിൻെറ കൊമ്പുപോലെയാക്കിക്കൊണ്ടു പിൻപുറത്തേയ്ക്കു നോക്കുന്നതായി വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതിലുള്ള പരിഹാസത്തിൻെറ മൂർച്ച കടുത്തതാണ്. കുഞ്ചൻനമ്പ്യാരുടെ തുള്ളലുകളിലുള്ള പരിഹാസോക്തികളും അവയുടെ വൃത്തബന്ധരീതിയും മുകളിൽ കാണിച്ചതുപോലെയുള്ള ചമ്പൂഗദ്യങ്ങൾക്കു കടപ്പെട്ടിട്ടുള്ളവയാണ്. പുനത്തിൻെറ കൃതികളിൽ പ്രത്യേകിച്ചും

കൃതപരിശ്രമനായിട്ടാണ് കുഞ്ചൻനമ്പ്യാർ തുള്ളൽക്കൃതികൾ നിർമ്മിച്ചതെന്നു രണ്ടുപേരുടേയും കൃതികളെ തുലനംചെയ്തു നോക്കിയാൽ ഗ്രഹിക്കുവാൻ സാധിക്കുന്നതാണ്. പുനത്തിൻെറ രാമായണചമ്പുവിൽ രാവണൻ സീതയോടു പറയുന്ന,

"സ്വർഗസ്ത്രീവർഗ്ഗമല്ലോ തവ വിളിപണിചെ-
യ്യുന്ന തെന്നൊപ്പുണന്നാൽ
മിക്കപ്പോഴും തലോടും ചരണസരസിജം
പൂർണ്ണപീയൂഷധാമാ." (ഉദ്യാനപ്രവേശം)

എന്ന ഭാഗത്തിൻെറ ഒരു വിവരണമാണ് കുഞ്ചൻനമ്പ്യാരുടെ തുള്ളലിലുള്ള,

"വിളിപണി സകലം ചെയ്യിപ്പാനും
കളിചിരിപൂണ്ടു വിനോദിപ്പാനും
അസുരസുരാപ്സരമാനിനിമാരു-
ണ്ടനവധി യവർ പിരിയാതെ വസിക്കും."
(ലങ്കാമർദനം)

എന്ന ഭാഗം. ഇനിയും രാമായണചമ്പുവിലുള്ള,

"ദുർവ്വാസാമുനി ഗർവ്വുകലൻ്റ
ഗൌതമനുടനേ ഗീതമിയന്നു
വാല്മീകിക്കൊരു വാങ്മയമുദ്ര-
ദങ്കുരിതം മദമംഗിരസോഹൃദി
പുലഹൻ പലരൊടു കലഹമിയന്നു
ദിക്പാലന്മാർ ദർപ്പമിയന്നു
ധർമ്മപതിക്കൊരു ശർമ്മമിയന്നു
നിരൃതി പുളച്ചു നിരതിശയാത്മാ."

എന്ന ഭാഗത്തിനും, കാർത്തവീര്യാർജ്ജുനവിജയം തുള്ളലിലുള്ള

"ഭോജനരാധിപതിക്കു മിദാനീം
ഭോജനമെന്നും കിടയാതായീ
അംഗമഹേശനു മഷ്ടിലഭിക്കാ-
ഞ്ഞംഗമശേഷം കൃശതമമായി
കാലിംഗേശനു മേററുനടപ്പാൻ

കാലിനു ശക്തി കുറഞ്ഞുതുടങ്ങി
കാശിനരേന്ദ്രനു മിക്കാലത്തൊരു-
കാശിനു മുതലില്ലാതെ ചമഞ്ഞു
കുന്തളനരപതി കുത്തിക്കവരാൻ
കുന്തവുമേന്തി നടന്നുതുടങ്ങി

എന്നീ ഭാഗത്തിനും തമ്മിൽ, ബന്ധരീതിയിലും പ്രതിപാദനരീതിയിലും ഉള്ള സാജാത്യം സ്പഷ്ടമായിട്ടുള്ളതാണ്.

രാമായണചമ്പുവിൽ വിശേഷപ്പെട്ട ചില ഗൌണപ്രയോഗങ്ങൾ (സരസശൈലികൾ) കാണുന്നുണ്ട്. ഫലിതരസികനായ പുനത്തിൻെറ കവിതയിൽ അങ്ങിനെയുള്ള ചില 'പൊടിക്കൈകൾ' കാണാതെയിരിക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലതാനും. സരസങ്ങളും അല്പാക്ഷരങ്ങളുമായ ചില ഗൌണപ്രയോഗങ്ങളെക്കൊണ്ട് അനല്പങ്ങളായ ആശയങ്ങളെ ഭംഗിയായി പ്രകാശിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളതിന് ഏതാനും ചില ഉദാഹരണങ്ങൾ താഴെ കാണിക്കാം. കൃത്തകുചനാസികയായ ശൂൎപ്പണഖ രാവണൻെറ സന്നിധിയിൽചെന്നു സങ്കടം പറഞ്ഞതിന്നുശേഷം സീതയെപ്പററി പ്പറയുന്ന,

"പൂവിൻപെണ്ണിനുമില്ല താദൃശമഹോ
ലാവണ്യ മെല്ലാരുമ-
ദ്ദേവസ്ത്രീകളവൾക്കു താളിപിഴിവാൻ
പോലും തരം പോരുമോ?
പേർവാച്ചീടിന വീൎയ്യമംഗജനുമോ
നഞ്ചമ്പുമായന്തികേ
കാവൽക്കാരനസൌ തദീയകൃപയാ
വെല്ലുന്നിതുൎവ്വീതലം."

എന്ന ശ്ലോകത്തിൽ, ദേവസ്ത്രീകൾ സീതയ്ക്കു 'താളിപിഴിയുവാൻ' (ദാസ്യപ്രവൃത്തിയെടുപ്പാൻ)പോലും യോഗ്യതയുള്ളവരല്ലെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിലുള്ള സ്വാരസ്യം അന്യാദൃശമെന്നേ പറയുവാനുള്ളു. അതിലുള്ള 'താളിപിഴിയുവാൻ', പേർവാച്ചീടിന', 'കാവൽക്കാരൻ' എന്നീ മൂന്നുപ്രയോഗങ്ങളും ഗൌണപ്രയോഗങ്ങളാണ്. ഇതുപോലെ 'യമഭടന്മാരേ നക്തഞ്ചരാണാമോഘംകൊണ്ടോണമൂട്ടുന്നു'ഇം, 'പുലികൾ

ക്കൊക്കെ പുലകുളി' നൽകുന്നതും, 'മനസികൊതി കൊളുത്തുന്ന'തും എല്ലാം ഗൌണപ്രയോഗങ്ങൾ തന്നെയാകുന്നു.

ഈ വക ഭാഗങ്ങളിൽ സവ്വത്ര സമുചിതമായ നിലയിൽ പ്രതിഫലിച്ചുകാണുന്ന കവിയുടെ ഫലിതരസികത്വം ചുരുക്കം ചില സ്ഥലങ്ങളിൽ അത്യന്തം അനുചിതമായ വിധത്തിലും പ്രത്യക്ഷപ്പെടാതെയിരുന്നിട്ടില്ല. സീതാവിവാഹം കഴിഞ്ഞു്, ശ്രീരാമൻ അയോദ്ധ്യയ്ക്കു മടങ്ങുന്നവഴിക്കു പരശുരാമനെ കണ്ടുമുട്ടുമ്പോൾ അവർ തമ്മിൽ നടക്കുന്ന സംഭാഷണത്തെ വൎണ്ണിച്ചിട്ടുള്ള ഭാഗത്തു്, കവിയുടെ ഫലിതവാസന കടിഞ്ഞാൺ പൊട്ടിച്ചു 'കാടുകയറി'പ്പോയിരിക്കുന്നതായി കാണുന്നുണ്ടു്. വിഷയപരാങ്മുഖനും വൃദ്ധനുമായ പരശുരാമനെക്കൊണ്ടു്,

"ചൊല്ലാം നിന്നോടു സീതാമരുളുകിലധുനാ
ഗമ്യതാം ഭാർഗവോസൌ
കല്യാത്മാ ചാപരത്നതുടനമിതുവധൂ-
രത്നലാഭാൽ പ്രസോദ്ധാ."

എന്നു പറയിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളതു് കളിയായിട്ടാണെങ്കിൽക്കൂടി 'കഥയില്ലായ്മ' യാണു്. അതിനു ശ്രീരാമൻ പരശുരാമനോടു പറയുന്ന,

"കൊള്ളാവൊന്നിപ്രമേയം പരമമുനിവര-
നാഗ്രഹം പെണ്ണിലോ പോൽ
കൊള്ളിക്കോ നിൻ തപസ്സും ജടയുമയി,ദൃഢം
കള്ളയോഗീശ്വരൻ നീ."

എന്ന മറുപടി അതിലേറെ കഥയില്ലായ്മയായിട്ടുണ്ടെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. വാല്മീകി, കാളിദാസൻ, അദ്ധ്യാത്മരാമായണകൎത്താവു്, ക്ഷേമേന്ദ്രൻ, മുരാരി, ജയദേവൻ, ഭോജൻ, ശക്തിഭദ്രൻ, കണ്ണശ്ശപ്പണിക്കർ, തുഞ്ചത്തെഴുത്തച്ഛൻ മുതലായ രാമായണകവികളാരും ഈ ഘട്ടത്തിൽ ഇങ്ങിനെയൊരു അനൌചിത്യത്തിന്റെ ഛായപോലും വരുത്തിയിട്ടുള്ളതായി കാണുന്നില്ല. ശൂൎപ്പണഖ രാവണനോടുപറയുന്ന,

"ഇന്നീയല്ലോ പുരാ കൊന്നതു മമ ദയിതം,
നിന്നെ ഞാനിന്നു മാരോ-
ൽന്നാ മൽക്കാന്തനാക്കി പ്പുരിചൊടു പുണരു-
ന്നുണ്ടു പുണ്യാംബുരാശേ,

മുന്നേതന്നേ കലസ്ത്രീകളൂർമുലപുണരും
ഭാഗ്യവാനിന്നു യോഗ്യം
തന്നേ തന്വോദരീസംഗമ മരുതിനി മ-
ന്ദോദരീസംഗമേതും."

എന്ന ശ്ലോകം അനൌചിത്യത്തിനും അശ്ലീലത്തിനും മകുടംവെച്ച ഉദാഹരണമായിരിക്കുന്നുണ്ട്. ശൂൎപ്പണഖയായാൽക്കൂടി ഇത്രയും നിർല്ലജ്ജമായും അധൎമ്മ്യമായും തന്റെ സഹോദരനോടു സംസാരിക്കുമെന്നു വിചാരിക്കുവാൻ വയ്യ. സ്ത്രീത്വത്തിന്റെ പ്രഥമാംശമായ ലജ്ജയും മാനവും ശൂൎപ്പണഖയെപ്പോലെയുള്ള ഒരു സ്ത്രീക്കായാൽക്കൂടി അല്പമെങ്കിലും ഉണ്ടാകാതെയിരിക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. അതുപോകട്ടെ,

രാവണവധത്തിനുശേഷം അശോകവനികയിൽനിന്ന് ആനീതയായ സീതയെ നോക്കി ശ്രീരാമൻ,

"ആശ്ലേഷിച്ചെന്നെയൊപ്പിച്ചണികുസുമ മറു-
ത്തീടുവാനെന്നുചൊല്ലി-
പ്പോയ് ച്ചേൎന്നായ്‌രാക്ഷസക്കമ്മെരെ രഹസി പറ-
ഞ്ഞൊത്തു സങ്കേതഭ്രമൌ."

എന്നും,

"പൊന്മാനെ ക്കാൺ, കളിപ്പാനിതു മമ വിരവിൽ
ക്കൊണ്ടുവായെന്നിവണ്ണം
നമ്മോടിന്നീയപേക്ഷിച്ചതു മൊരുചതിയെ-
ന്നിന്നറിഞ്ഞീടിനേൻ ഞാൻ."

എന്നും പറയുന്നതായിക്കാണിച്ചിട്ടുള്ളതും അത്യന്തം അനുചിതമായിത്തീൎന്നിട്ടുണ്ട്.

"പ്രാപ്തചാരിത്രസന്ദേഹാ മമ പ്രതിമുഖേ സ്ഥിതാ
ദീപോ നേത്രാതുരസ്യേവ പ്രതികൂലാസി മേ ദൃഢാ
കഃ പുമാംസ്തു കുലേ ജാതഃ സ്ത്രീയം പരഗൃഹോഷിതാം
തേജസ്വീ പുനരാദദ്യാൽ സുഹൃല്ലോഭേന ചക്ഷുഷാ
രാവണാങ്കപരിക്ലിഷ്ടാം ദൃഷ്ടാം ദുഷ്ടേന ചക്ഷുഷാ
കഥം ത്വാം പുനരാദദ്യാം കുലം വ്യപദിശന്മഹൽ."

എന്നാണ് ആദികവിയായ വാല്മീകി ഈ ഘട്ടത്തിൽ ശ്രീരാമനെക്കൊണ്ടു പറയിക്കുന്നതു്. രാവണൻ സീതയെ അപഹരിച്ചുകൊണ്ടുപോയ

പ്പോൾ സീത 'രാവണാങ്കപരിക്ലിഷ്ട'യായിത്തീൎന്നതുകൊണ്ടും പിന്നെ പരഗൃഹത്തിൽ വളരെക്കാലം താമസിച്ചതുകൊണ്ടും സീതയുടെ ചാരിത്രത്തിൽ ലോകത്തിനു സംശയിപ്പാൻ ഇടയായിട്ടുണ്ടെന്നുമാത്രമേ വാല്മീകിയുടെ ശ്രീരാമൻ പറയുന്നുള്ളു. 'ദീപോ നേത്രാതുരസ്യേവ' എന്ന അതിലുള്ള ഉപമയുടെ സാരസ്യത്താൽ സീതയുടെ ചാരിത്രം സംശയാസ്പദമായിത്തീൎന്നതു സീതയുടെ ദോഷംകൊണ്ടല്ലെന്നു വ്യഞ്ജിക്കുന്നുണ്ടെന്നുള്ളതും ഇവിടെ വക്തവ്യമാണ്. നേത്രരോഗിക്കു വെളിച്ചം കണ്ടുകൂടാതെയായിത്തീരുന്നതു നേത്രത്തിന്റെ ദോഷംകൊണ്ടല്ലാതെ വെളിച്ചത്തിന്റെ ദോഷംകൊണ്ടല്ലല്ലോ. വാല്മീകിയുടെ ശ്രീരാമനും, പുനത്തിന്റെ ശ്രീരാമനും തമ്മിൽ തേജസ്തിമിരങ്ങൾക്കു തമ്മിലുള്ളതുപോലെയുള്ള വ്യത്യാസം ഇയിടെ ഉണ്ടെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

മേൽക്കാണിച്ചപ്രകാരത്തിലുള്ള ചില അനൌചിത്യങ്ങൾ അങ്ങിങ്ങെല്ലാമുണ്ടെങ്കിലും, പുനത്തിന്റെ രാമായണചമ്പു സൎവ്വഥാ സഹൃദയഹൃദയാവൎജകമായ ഒരു സൽപ്രബന്ധമാണെന്നു തീൎത്തുപറയാം. ഉപമ, ഉൽപ്രേക്ഷ, രൂപകം, സ്വഭാവോക്തി, എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ചില അലങ്കാരങ്ങൾ ചില സന്ദൎഭങ്ങളിൽ തുലോം ചമൽകാരകങ്ങളായിരിക്കുന്നുണ്ട്. പഠിപ്പും ലോകപരിചയവും പരിപക്വമായിത്തീൎന്ന ഒരു ദശയിലാണ് 'പുളകോൽഗമകാരിവചഃ പ്രസര'നായ പുനത്തിന്റെ കല്പനാശക്തിയിൽനിന്നു കമനീയശില്പമായ ഈ പ്രബന്ധരത്നം ഉത്ഭവിച്ചിട്ടുള്ളതെന്ന് ഇതിന്റെ ഏതുഭാഗം നോക്കിയാലും കാണ്മാൻ കഴിയുന്നതാണ്. ഇതിൽ പറങ്കിത്തൊപ്പിയെപ്പററി പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിനാൽ കൊ. വ. 673-ൽ പറങ്കികൾ (പോൎച്ചുഗീസ്സുകാർ) മലബാറിൽ വന്നതിനുശേഷമാണ് ഇതിന്റെ നിൎമ്മാണമെന്നു നിശ്ചയിക്കാമെന്നു മുമ്പു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. അപ്പോഴേയ്ക്കും പുനത്തിന് ഏകദേശം മദ്ധ്യവയസ്സു കഴിഞ്ഞിരുന്നിരിക്കണം. പുനം അനേകം ഗദ്യപദ്യനിബന്ധങ്ങളുടെ കൎത്താവായതിനു ശേഷമാണ് ചന്ദ്രോത്സവകൎത്താവു ചന്ദ്രോത്സവം രചിച്ചതെന്ന് അതിലുള്ള 'മധുമദമണമോലും ഗദ്യപദ്യൈരനേകൈഃ' എന്ന പദ്യഭാഗത്തിൽനിന്നു വെളിപ്പെടുന്നുണ്ട്. അതുകൊണ്ട്, കൊ. വ. ഏഴാംനൂററാണ്ടിന്റെ ഉത്തരാൎദ്ധത്തിലാണ് ചന്ദ്രോത്സവകൎത്താവ് ജീവിച്ചിരുന്നതെന്നും നിശ്ചയിക്കാവുന്നതാണ്.

PUBLICATIONS OF THE MADRAS UNIVERSITY

(Text-books, Calendars and Question Papers have been omitted.)

	Name of Publications		*Price*	
		Rs.	A.	P.
*1.	**Some South Indian Villages,** by Dr. G. Slater. Available at the Oxford University Press, Madras ... ... each	5	0	0
2.	**Sources of Vizianagar History,** by Dr. S. Krishnaswami Aiyangar, available from the Superintendent, Govt. Press, Mount Road, Madras ... ... each	4	8	0
3.	**Dravidic Studies,** (available from the Superintendent, Govt. Press, Mount Road, Madras).			
	Volume I	0	2	0
	Volume II	0	8	0
	Volume III	0	12	0
	Bound Vols. I-III	2	4	0
4.	**History of Sri Vaishnavas,** by Mr. R. Gopinatha Rao	0	10	0
5.	**Psychological Tests of Mental Abilities,** by Dr. A. S. Woodburne	2	8	0
†6.	**The Nayaks of Madura,** by Mr. R. Satyanatha Ayyar, available at the Oxford University Press, Madras ...	8	0	0

TO BE HAD OF MESSRS

C. COOMARASWAMI NAIDU & SONS, GEORGE TOWN, MADRAS

7.	**A Study of the Optical Properties of Potassium Vapour,** by Dr. A. L. Narayan	1	12	0
8.	**Absorption Spectra and their Bearing on the Structure of Atoms and Molecules,** by Dr. A. L. Narayan	0	8	0

* Not in stock.

† Members of the staff of colleges will be offered copies of the book for sale at Rs. 2 per copy.

University Publications—(*continued*)

Name of Publications	*Price* Rs. A. P.
9. **Investigations on the molecular scattering of light,** by Dr. K. R. Ramanathan	1 12 0
10. **The Kavari, the Mukari and the Sangam Age,** by Mr. T. G. Aravamudan	2 4 0
11. **Dravidic Studies—No. IV on the Octaval System of Reckoning in India,** by Dr. Mark Collins	0 12 0
12. **Stone Age in India,** by Mr. P. T. Srinivasa Aiyangar, M.A. ...	1 0 0
13. **Anatomical and Taxonomic Studies of some Indian fresh and Amphibious Gastropods,** by Mr. H. Srinivasa Rao, M.A., D.SC. ...	1 4 0
14. **India through the Ages,** by Dr. Jadunath Sirkar, KT., M.A., PH.D. ...	1 8 0
15. **Political Theory of the Govt. of India,** by Mr. M. Ruthnaswami, M.A., C.I.E. ...	1 0 0
16. **Ante-natal, Natal, Neo-natal, mortality of infants,** by Dr. A. Lakshmanaswami Mudaliar, M.D., L.R.C.P.	2 0 0
17. **History of Pallavas,** by Mr. R. Gopalan, M.A.	5 0 0
18. **Industrial Welfare in India,** by Mr. P. S. Lokanathan, M.A.	4 0 0

This is a critical study of the work and achievement of the three great agencies of the workers' welfare—the State, the employer and organized labour. The first part deals with industrial legislation and the second describes the Welfare Work carried on by the employers, emphasis being laid on the need for a new orientation in the relationship between the employers and workers. In the third part a history of the Trade Union Movement is given.

19. **Critical Survey of the Malayalam Language and Literature,** by Mr. A. Krishna Pisharoti	0 8 0
20. **Records of the Indian Museum, Vol. XXXI, Part I,** by Mr. K. S. Padmanabha Ayyar ...	1 0 0
21. **Restricted Relativity,** by the Rev. D. Ferroli, S.J., D.SC.	4 0 0

	Name of Publications		*Price* Rs.	A.	P.
22.	**Kuchalavirtham and Krishnavilasam,** by Mr. C. Achuta Menon, B.A. ...	...	1	0	0
23.	**Hindu Administrative Institutions,** by Mr. V. R. R. Dikshitar ...	...	6	0	0
24.	**Tamil Sangam Age,** by Mahamahopadhyaya S. Swaminatha Ayyar	...	1	0	0
25.	**Agastiya in the Tamil Land,** by Mr. K. N. Sivaraj Pillai, B.A. ...	...	1	0	0
26.	**Purananutrin Palamai,** by Mr. K. N. Sivaraj Pillai, B.A. ...	...	0	12	0
27.	**Rasa and Dhvani,** by Dr. A. Sankaran, M.A., PH.D. ...	...	1	12	0
28.	**Sivadvaita Nirnaya,** by Mr. S. S. Suryanarayana Sastri, M.A., B.SC.	...	2	8	0

In this work, Srikantha's commentary is analysed and considered in great detail. The work is published critically with a translation, introduction, and notes in English.

29.	**Sivadvaita of Srikanta,** by Mr. S. S. Suryanarayana Sastri	...	5	0	0

A critical exposition of the philosophy of Srikantha, otherwise known as Nilakantha Sivacarya, the author of Saiva commentary on the *Vedanta Sutras*. The first chapter determines Srikantha to be possibly a contemporary of Ramanuja. Chapters II-IV give an account of his philosophy, under the heads of Preliminaries, Criticism of Rival Theories, Brahman, the Jiva, and Release. The last chapter is an estimate.

30.	**Taittiriya Pratisakhya,** Ed. by Pandit V. Venkatarama Sharma	...	2	0	0
31.	**Essay on the Origin of South Indian Temple,** by Dr. N. Venkataramanayya ...	...	1	8	0
32.	**Samkhya Karika,** by Mr. S. S. Suryanarayana Sastri	...	2	0	0
33.	**Indian Currency System, 1835-1926,** by Sir J. C. Coyajee ...	...	5	0	0
34.	**Political Theory of Imperialism,** by Prof. K. Zachariah ...	...	0	8	0

No.	*Name of Publications*	Rs.	A.	P.
35.	**Vishnu Puranam**, Ed. by Mr. K. Ramakrishniah.			
	Ordinary bound	1	8	0
	Calico ,, ...	2	8	0
36.	**Kavirajamarga**, Ed. by Mr. A. Venkata Rao	1	8	0
37.	**Sphotasiddi**, by Mr. S. K. Ramanatha Sastri	3	0	0
38.	**Problems of World Economy**, by Prof. V. G. Kale	2	0	0
39.	**Linganuasasana**, by Pandit V. Venkatarama Sarma ...	1	8	0
40.	**Evolution of Hindu Administrative Institutions in S. India**, by Dr. S. K. Aiyangar	6	0	0
41.	**Mauriyan Polity**, by Mr. V. R. R. Dikshitar	6	0	0
42.	**Studies in Cola History and Administration**, by Mr. K. A. Nilakanta Sastri	4	0	0
43.	**Historical Inscriptions in S. India**, by Robert Sewell. Ed. by Dr. S. K. Aiyangar ...	10	0	0
44.	**New Light on Fundamental Problems**, by Dr. T. V. Seshagiri Rao Naidu	3	0	0
45.	**Chronology of the Early Tamils**, by Mr. K. N. Sivaraja Pillai	5	0	0
46.	**Civilization as a Co-operative Adventure**, (Principal Miller Lectures of 1931) by Prof. A. R. Wadia. (Reprinted from the *Journal of the Madras University*)	0	8	0
47.	**The Anatomy and Mechanism of the Tongue of Rana Lexadactyla**, by Mr. C. P. Gnanamuthu (Thesis for the Maharaja of Travancore Curzon Prize, 1931) ...	1	0	0
48.	**An Indian Federation**, by Diwan Bahadur A. Ramaswami Mudaliar, M.L.A. (Reprinted from the *Journal of the Madras University*)	0	12	0
49.	**Some Aspects of Vayu Purana**, by Mr. V. R. R. Dikshitar. (Reprinted from the *Journal of the Madras University*) ...	1	0	0

University Publications—(*continued*)

	Name of Publications	*Price* Rs.	A.	P.
50.	**A Report on the Modi MSS. in the Tanjore Palace Library,** by Mr. R. S. Shelvankar	1	0	0
51.	**Vijayanagar—The Origin of the City and the Empire,** by Dr. N. Venkataramanayya	2	0	0
52.	**Samkhya Karika Studied in the Light of the Chinese Version (Bulletin No. 1),** by Mr. S. S. Suryanarayana Sastri. (Reprinted from the *Journal of the Madras University*) ...	1	0	0
53.	**Paranar,** by Mr. V. Venkatarajalu Reddiyar ...	2	8	0
54.	**Prabhavati Pradyumnam,** by Mr. P. Lakshmikantam	0	8	0
55.	**Subadraharanam,** by Mr. V. T. Sreemanavikrama Panikkar ..	1	0	0
56.	**Rasaratnakara by Salva,** Ed. by Mr. A. Venkata Rao	2	4	0
57.	**Abidhana Vastu Kosha** Ed. by Mr. A. Venkata Rao and Mr. H. Sesha Ayyangar	3	8	0
58.	**Pushpadanta Puranam,** Ed. by Mr. A. Venkata Rao and Mr. H. Sesha Ayyangar	4	0	0
59.	**Rig Vedanukramani of Madhava Bhatta, Vol. I,** Ed. by Dr. C. Kunhan Raja	3	8	0
60.	**The Unadi Sutras in various recensions,** Ed. by Mr. T. R. Chintamani—Part I ...	3	0	0
	" " " II ...	2	8	0
	" " " VI ...	3	0	0
61.	**Sahitya Ratnakara,** by Mr. T. R. Chintamani (Reprinted from the *Journal of the Madras University*) ...	1	0	0
62.	**The Challenge of the Temporal Process,** Principal Miller Lectures for 1933—by Dr. A. G. Hogg	0	8	0
63.	**Purpose and Progress,** Principal Miller Lectures for 1934—by the Rev. John Mackenzie	0	8	0

Name of Publications	*Price* Rs. A. P.
64. **Considerations on some Aspects of Ancient Indian Polity,** Sir Subrahmanya Ayyar Lectures, 1914—by Rao Bahadur K. V. Rangaswami Ayyangar (Second Ed.)	2 0 0
65. **Inter-Statal Law,** The Law affecting the Relations of the Indian States with the British Crown—by Sirdar K. M. Panikkar (Sundaram Ayyar—Krishnaswami Ayyar Lectures for 1933-34)	1 0 0
66. **The Colas, Vol. I,** by Mr. K. A. Nilakanta Sastri	8 0 0
67. **The Matsya Purana—A Study,** by Mr. V. R. R. Dikshitar	1 0 0
68. **Vishnumayanatakam,** by Mr. K. Ramakrishnayya	2 8 0
69. **Studies in Dravidian Philology,** by Mr. K. Ramakrishnayya	2 0 0
70. **Brhati,** Ed. by Mr. S. K. Ramanatha Sastri	
Part I	5 0 0
Part II	2 8 0
71. **The Rg Veda Bhashya of Skandaswamin (First Astaka)—** Ed. by Dr. C. Kunhan Raja	6 0 0
72. **Raghunathabhyudaya of Ramabhadramba,** Ed. by Mr. T. R. Chintamani	1 0 0
73. **Burhan's Tuzuk-i-Walajahi,** Ed. by Mr. S. Md. Hussain Nainar, Part I ...	5 0 0
74. **Katyayana Pratisakhya,** Ed. by Pandit V. Venkatarama Sarma ...	4 0 0
75. **Critical Studies on Katyayana's Sulka Yajurveda Prati Sakhya,** by Pandit V. Venkatarama Sarma ...	4 0 0
76. **Problems in Filariasis.** (Maharaja of Travancore Curzon Lectures, 1934-35), by Dr. T. Bhaskara Menon, M.D.	1 0 0

	Name of Publications	*Price* Rs.	A.	P.
77.	**The Siddhantalesasangraha of Appayya Diksita,** Ed. by Mr. S. S. Suryanarayana Sastri			
	Vol. I, ...	5	0	0
	Vol. II. Roman and Sanskrit Text ...	3	0	0
	Sanskrit Text	1	8	0
78.	**Studies in the History of the Third Dynasty of Vijayanagara,** by Dr. N. Venkataramanayya ...	5	0	0
79.	**Prakatarthavivaranam, Vol. I,** Ed. by Dr. T. R. Chintamani	6	0	0
80.	**Ballads of North Malabar, Vol. I,** by Mr. C. Achuta Menon, B.A.	3	0	0
81.	**A Critique of Difference** (A free English Rendering of the Bhedadhikkara of Narasimhasramin), by Mr. S. S. Suryanarayana Sastri and Mr. T. M. P. Mahadevan	1	0	0
82.	**Sandhi** (A historical treatment of the Principles of Euphonic Combination in Telugu), by Mr. K. Ramakrisnaiya, M.A.	1	8	0
83.	**Some Trends of Modern Public Finance with Special Reference to India.** Sir William Meyer Lecture, 1934), by Rao Bahadur K. V. Rangaswami Ayyangar ...	2	8	0
84.	**Economic Conditions in Southern India (A.D. 1000-1500). Vols. I and II,** by Dr. A. Appadorai ...	10	0	0
85.	**Kapilar,** by Mr. V. Venkatarajulu Reddiar ...	2	0	0
86.	**Origin and Early History of Saivism in India,** by Mr. C. V. Narayanan	5	0	0
87.	**Dutch Beginnings in India Proper,** by Mr. T. I. Poonen	1	0	0
88.	**Studies in Tamil Literature and History,** by V. R. Ramachandra Dikshitar	5	0	0
89.	**The Marriage Customs and Songs of the Syrian Christians of Malabar,** by Dr. P. J. Thomas (reprinted from the Indian Languages Number of the University Journal, April 1936)	0	8	0
90.	**Tamil Literature under the Later Cholas,** by Srimati T. N. Thanu Ammal (reprinted from the Indian Languages Number of the University Journal, April 1936)	0	8	0

University Publications—(*continued*)

	Name of Publications.	Rs.	A.	P.
91.	**Nanartha Dipikai,** by S. Anavaratavinayakam Pillai.	6	0	0
92.	**Sri Sivagara Yogin's Siva-Neri Prakasam,** by S. Anavaratavinayakam Pillai	1	8	0
93.	**Diwan-i-Bedar,** by Md. Husain Mahvi Siddiqui ...	2	8	0
94.	**The History of the Poets of Southern India and the Deccan,** by Moulvi Muhammad Monawar Gowar Saheb Bahadur	2	0	0
95.	**Karyajiyita Vrtti,** by Mr. P. Krishnan Nair.			
	Vol. I	4	0	0
	Vol. II	6	0	0
96.	**Namartha Sangraha of Ajayapala,** by Dr. T. R. Chintamani	1	8	0
	Tamil Lexicon:			
	Vol. I—Part I	4	0	0
	" " II	4	0	0
	" " III	2	0	0
	Vol. II—Part I	2	0	0
	" " II	2	0	0
	" " III	2	0	0
	" " IV and Vol. III—Part I ...	2	0	0
	Vol. III—Part II	2	0	0
	" " III	2	0	0
	" " IV	2	0	0
	" " V	2	0	0
	Vol. IV—Part I	2	0	0
	" " II	2	0	0
	" " III	2	0	0
	" " IV	2	0	0
	Vol. V—Part I	2	0	0
	" " II	2	0	0
	" " III	2	0	0
	" " IV	2	0	0
	Vol. VI—Part I	2	0	0
	" " II	2	0	0
	" " III	2	0	0
	" " IV	2	0	0
	" " V	2	0	0

Note:—200 complete sets are offered at half the published price.

Volume II, 1937-1938] [Part 2

ANNALS

OF

ORIENTAL RESEARCH

OF THE UNIVERSITY OF MADRAS

UNIVERSITY OF MADRAS

1938

PRINTED AT THE G. S. PRESS, MOUNT ROAD, MADRAS.

CONTENTS

PAGES

SANSKRIT :

Śārīrakanyāyasaṅgraha
By Dr. T. R. Chintamani .. 89–136

Tattvaśuddhi
By Mr. S. S. Suryanarayana Sastri and Mr. E. P. Radhakrishnan .. 53– 84

TAMIL :

Puṟattiraṭṭu
By Rao Sahib S. Vaiyapuri Pillai .. 233–281

Tamil—Literary and Colloquial
By Mr. R. P. Sethu Pillai .. 1– 24

Causative Forms
By Mr. V. Venkata Rajulu Reddiar .. 1– 2

Note on Kapāṭapura
By Mr. M. Raghava Aiyangar .. 3– 4

Gleanings from Commentaries
By Mr. V. Narayana Aiyar .. 5– 6

Vaṭamalaiyappa Pillai of Kāvai
By Mr. S. Somasundara Desikar .. 7– 8

TELUGU :

The Dravidian Passive
By Mr. K. Ramakrishnaiya .. 1– 18

MALAYALAM :

The Onam Festival and the Kollam Era
By Mr. P. Krishnan Nair .. 1– 16

अथ तृतीयः पादः ॥

सर्ववेदान्तप्रत्ययं चोदनाद्यविशेषात् ॥ ३. ३. १ ॥

भेदान्नेति चेन्नैकस्यामपि ॥ ३. ३. २ ॥

स्वाध्यायस्य तथात्वेन हि समाचारेऽधिकाराच्च सववच्च तान्नियमः ॥ ३. ३. ३ ॥

दर्शयति च ॥ ३. ३. ४ ॥

यजेत, दद्यात्, जुहुयात्, इति प्रकृतिशब्दभेदात् प्रकृत्यर्थानुबन्धभेदेन[1] प्रत्ययार्थकर्मभेदो निरूपितः। "समिधो यजति" "तनूनपातं यजति" इत्यादौ गुणविधानार्थत्वमन्तरेण यजेत्यभ्यासात्[2] धात्वर्थभेदं कल्पयित्वा कर्मभेद उक्तः। "तिस्र आहुतीर्[3]जुहोति" इति विहिताहुत्यनुवादेन संख्याविधाने एकस्यैव कर्मणः आवृत्तिरेव स्यात्। संख्याविशिष्टकर्मविधाने तु[4] कर्मभेद एवेत्युक्तम्। "वैश्वदेव्यामिक्षा वाजिभ्यो वाजिनम्" इति वाजिशब्दोदिते[5]वैश्वदेवत्ये कर्मणि वाजिनगुणभेदात् द्रव्यदेवतात्मकयागरूपभेदेन कर्मभेद उक्तः। "मासमग्निहोत्रं जुहोति [6]मासं दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत" इति प्रसिद्धाग्निहोत्रविधिप्रकरणात् भिन्नप्रकरणत्वात् अग्निहोत्रादेः[7] कर्मान्तरमेवं[8] मासगुणविशिष्टं विधीयते इत्युक्तम्। "अथैष ज्योतिः अथैष सर्वज्योतिः अथैष विश्वज्योतिः" इति प्रसिद्धज्योतिष्टोमशब्दात्[9] समाख्यान्तरत्वात् सहस्रदक्षिणादिगुणविशिष्टं कर्मान्तरमित्युक्तम्। एवं

१. M. प्रकृत्यवस्थानु
२. M. यजत्यर्थाभ्यासात्
३. M. आज्याहुतीः
४. G and M omit तु
५. M. शब्दोदितो
६. G omits मासं...यजेत
७. G. अग्निहोत्रात्
८. M. कर्मान्तरत्वमेव
९. M. शब्दार्थात्

शब्दान्तराभ्याससंख्यागुणप्रक्रियानामधेयानि कर्मभेदहेतवः । “एकं वा संयोगरूपचोदनाख्याविशेषात्” इति [1]फलसंयोगैक्यम्, कतिपयगुणविशिष्टकर्मैक्यम्, विधायकपदचोदनैक्यम्, कर्मनामधेयैक्यं च शाखाभेदेऽपि कर्मैक्यहेतव उक्ताः । त[2]था च यथायोगमेतैर्हेतुभिः विद्याभेदाभेदौ निरूप्येते । तत्र रूपभे[3]दाभेदौ इतरेभ्यो हेतुभ्यः बलवत्तरौ, अन्तरङ्गत्वात् । अस्मिन्नधिकरणे शाखाभेदेऽपि यासु वि[4]द्यासु संयोगादयः विकल्पेन समुच्चयेन वा यथायोगमवगम्यन्ते तासामेकत्वमिति सामान्येन दर्शितम् ॥

उपसंहारोऽर्थाभेदात् विधिशेषवत् समाने च ॥ ३. ३. ५. ॥

उपास्यरूपैक्येऽपि अक्ष्यादित्यस्थानभे[5]दनिर्दिष्टाहर[हम]हर्गुणव्यवस्थावत् उपास्यैक्येऽपि शाखाभेदस्थाननिर्दिष्टानां गुणानां व्यवस्थायां प्राप्तायां शाखाभेदस्थानस्य अक्ष्यादित्यस्थानवत् उपास्यविशेषणतया गुणव्यवस्थापकत्वाभावात् धर्म्युपाधिविहिततया तेनाविनाभूतानां गुणानां सर्वत्रगतेनापि धर्मिणा[6]विनाभावेन अनुमीयमानतया सर्वत्र संबन्धसिद्धेः, शाखाभेदेऽपि सर्वगुणै[7]विशिष्टो गुणी तत्तच्छाखागतै[8]र्गुणैर्गुणिप्रतिपादकशब्दैः [9]अनुमानानुगृहीतैः अनुप्रमीयत इति विद्यैक्ये गुणोपसंहारः सिद्धः, अनुमानानुगृहीतात् [10]शब्दप्रमाणात् इति ॥

अन्यथात्वं शब्दादिति चेन्नाविशेषात् ॥ ३. ३. ६ ॥

न वा प्रकरणभेदात् परोवरीयस्त्वादिवत् ॥ ३. ३. ७ ॥

संज्ञातश्चेत्तदुक्तमस्ति तु तदपि ॥ ३. ३. ८ ॥

१. G omits फल
२. G. तत्र यथा
३. T. रूपभेदावितरेभ्यो
४. G omits विद्यासु
५. M. भेदेनोक्तनिर्दिष्टाहं पुराव्यवस्थान उपा-
६. T and M. धर्मिण्यविनाभाव
७. G. गुणाविशिष्टो
८. T and M. गतैर्गुणैः गुणि
९. T. अनुमीयमाना
M. अनुमीयमानः
१०. T and M. शाब्दप्रमाणात्

उद्गीथसंज्ञाविशेषात् [1]अर्थवादविशेषाच्च[2] बहिरङ्गभूता[3]दुद्गीथभक्तेः कर्ता प्राणः क्वचिदुपास्यः, क्वचिदुद्गीथावयव ओंकारः प्राणदृष्टिविशिष्ट उपास्यः—इत्यन्तरङ्गोपास्यरूपभेदस्य बलवत्तरत्वात् रूपभेदेन विद्याभेदो दर्शितः[4] ॥

व्याप्तेश्च समञ्जसम् ॥ ३. ३. ९ ॥

"अक्षरमुद्गीथम्" इति सामानाधिकरण्य[5]स्य अध्यासालम्बनत्वे अपूर्वसंबन्धकल्पना, प्रयोजनकल्पना, उद्गीथशब्दस्य अक्षरे विप्रकृष्टलक्षणा[6]कल्पना च इति कल्पनागौरवात्, प्रमाणान्तरसिद्धसामान्यविशेषसंबन्धावलम्बनेन विशेषणविशेष्यभावेन उद्गीथावयवोङ्कारा[7]नुवादे वाक्यभेदाभावात्, [8]उपासनाविधानार्थतया प्रयोजनवत्त्वाच्च पूर्वोक्तकल्पनात्रयाभावेन बुद्धिलाघवात् विशेष्य[विशेषणविशेष्य]भाव[9]संबन्धो लघीयान् इत्युक्तम् ॥

सर्वाभेदादन्यत्रेमे ॥ ३. ३. १० ॥

छान्दोग्यादौ श्रैष्ठ्यादि[10]गुणविशिष्टप्राणधर्मतया प्राणविद्याविषयत्वेन "य एवं वेद" इत्येवंशब्द[11]समर्पितानां वसिष्ठत्वादिगुणानां कौषीतकिशाखायामपि श्रैष्ठ्यादिगुणविशिष्टप्राणप्रत्यभिज्ञानेन अविनाभावात्, अनुमानेन प्राप्तानां श्रुत्यैव सन्निहितविशिष्टप्राणपरामर्शकेन "अथो य एवं विद्वान्" इत्येवंशब्दानुमानबाधकेन बाधायां प्राप्तायां श्रै[12]ष्ठ्यादिशब्दसङ्कीर्तितप्राण[13]ादिना अविनाभावोपस्थापितत्वात्

१. G. बह्वर्थवाद
२. T and M omit च
३. G and T. सकलोद्गीथ
४. G and T add इति
५. M. धिकरण्यसाध्यसाल-
६. M. विप्रकृष्टकल्पना लक्षणाकल्पना च
७. T and M. अनुवादेन
८. G. उपसदनावि
९. T and M. omit भाव
१०. M. गुणयुक्तविशिष्ट
११. T and M. शब्देन सम
१२. M omits श्रैष्ठ्यादि
१३. G. प्राणविनाभावो

गुणानां श्रुत्यर्थाभ्यां प्रकृत[1]परामर्शकत्वमेवंशब्दस्य विद्यत इति धर्म्यविनाभावप्राप्तानामपि वसिष्ठत्वादिगुणानां एवंशब्देनानुमानानुगृहीतेन[2] परामर्शात् गुणोपसंहारः सिद्ध इति दर्शितम् ॥

आनन्दादयः प्रधानस्य ॥ ३. ३. ११ ॥

प्रियशिरस्त्वाद्यप्राप्तिरुपचयापचयौ हि भेदे ॥ ३. ३. १२ ॥

इतरे त्वर्थसामान्यात् ॥ ३. ३. १३ ॥

यद्यपि शब्द[3]गुणोपसंहारानुपसंहाराभ्यां वेद्यस्य[4] निर्विकारस्य ब्रह्मणः सगुणविद्यायामिव उपचयापचयौ न स्तः, तथापि सत्यज्ञाना[5]नन्दात्मानन्तपदानां निरुपाधिभावरूपब्रह्मसमर्पकाणां सत्य[6]त्वज्ञानत्वानन्दत्वात्मत्वपरिपूर्ण[पूर्णत्व]लक्षण[7]परापरसामान्याभिधानमुखेन स्वार्थं[8] परित्यज्य सर्वसामान्यालम्बानामेकामानन्द[9]व्यक्तिमुपलक्ष्यासाधारण[10]ब्रह्मस्वरूपसमर्पकत्वं यदा सिद्ध्यति तदैव ब्रह्म असाधारणं [11]लभ्यते नान्यथा इति प[12]दार्थाः स[13]र्वत्रैवोपसंहर्तव्याः, निर्विकारब्रह्म[14]प्रमेयाविशेषात् प्रमाणा[15]विशेषेणापि भवितव्यमिति न्यायेन । न च प्र[16]पञ्चोपचयापचयोपाधावुपचितरूपाणां[17] सर्वज्ञसर्वशक्तिसर्वेश्वरत्वप्रियशिरस्त्वादिधर्माणां एकरूपे ब्रह्मणि[18] प्राप्तिः, किं तु सगुणे ;

१. G. प्रकृतस्य परा
२. T and M. शब्देनानुगृहीतेन
३. T and M. शब्दानुगुणोप
४. M. वेद्यनिर्वि
५. M omits आनन्द
६. T and M. सत्यज्ञानान्दात्मत्व
७. M. लक्षणे
८. T omits स्वार्थं परित्यज्य
९. M. आनन्त्य
१०. M. क्ष्यावरण
११. T and M. लक्ष्यते
१२. G. पञ्च पदार्थाः
१३. M. सर्वं एवोप
१४. G omits प्रमेया......षेणापि
१५. T. प्रमाणविशे
१६. T and M. पञ्चप्रपञ्चोप
१७. T and M. रूपाणां
१८. T and M add न

ते चात्रापि सिद्धस्य [शुद्धस्य]ब्रह्मणो गुणा इत्युच्यन्ते, नानन्दादयः; तेषां ब्रह्मस्वरूपलक्षणत्वात् इति[1] दर्शितम् ॥

आध्यानाय प्रयोजनाभावात् ॥ ३. ३. १४ ॥

आत्मशब्दाच्च ॥ ३. ३. १५ ॥

"तद्विष्णोः परमं पदम्" "पुरुषान्न परं किञ्चित्" इति च उपक्रमोपसंहारयोः ऐकरूप्यात् पुरुषस्य सर्वस्मात् परत्वे प्रयोजनवति च प्रतिपादयितव्ये, अवान्तरवाक्यानां प्रयोजनवदेकवाक्यतायां [2]संभविन्यां वाक्यभेदप्रयोजन[3]कल्पने न युक्ते, कल्पनागौरवात् इति न्यायेन पुरुषपरत्व[4]मवान्तरवाक्यानां दर्शितम्[5] ॥

आत्मगृहीतिरितरवदुत्तरात् ॥ ३. ३. १६ ॥

अन्वयादिति चेत् स्यादवधारणात् ॥ ३. ३. १७ ॥

[6]सूत्रात्मविषयलोकसृष्ट्यादिब[7]हुलिङ्गानां[8] उपक्रमोपसंहारगतात्मब्र[9]ह्मश्रुतिभ्याम् "एक एवाग्र आसीत्" "एतया द्वारा" इति चावधारणप्रवेशादिलिङ्गैश्च बाधात् परमेव ब्रह्म वाक्यगम्यमित्युक्तम् ॥

अपरा योजना[10] । "कतम आत्मा" इत्युपक्रम्य "स वा एष महानज आत्मा" इत्यन्तं त्वंपदार्थप्रतिपादनपरं वाक्यम्[11]; "[12]सदेव" इत्युपक्रम्य "स

१. G adds च
२. G. संभवन्त्यां
M. संभाविन्यां
३. M. प्रयोजककल्पने
४. G. परत्वविषयत्वमवा
५. T and M add इति
६. T and M. श्रुतात्म
७. T and M. दिवाक्यानां बहु
८. M omits बहुलिङ्गानां
९. M omits ब्रह्म
१०. M and T add इति
११. M omits वाक्यं
१२. G omits सदेव...वाक्यम्

आत्मा" इत्यन्तं तत्पदार्थ[1]प्रतिपादनपरं [2]वाक्यम्; अनयोश्च वाक्यार्थान्वयितत्त्वंपदार्थभेदात् वाक्यच्छायाभेदाच्च [3]अतुल्यार्थत्वे प्राप्ते समानाधिकरणपदयोः [4]वाक्यार्थाभेदात् प्रतिपाद्यैकत्वसिद्धये लक्षणार्थपरिग्रहवत् लक्ष्यमाणार्थभेदेऽपि लक्षणान्तरपरिग्रहः स्यात् इत्यनवस्थापरिहाराय [5]लक्षणार्थैक्यमेव युक्तं इति न्यायेन त्वंपदार्थोऽप्यद्वितीयपर्यन्तः तत्पदार्थोऽपि प्रत्यगात्मपर्यन्तः इति लक्ष्यमाणत्वंपदार्थप्रतिपादकेन "कतम आत्मा" इत्यनेन वाक्येन लक्ष्यमाणतत्पदार्थप्रतिपादकम् "सदेव" इति वाक्यं प्रत्यगात्मभूतसदुपक्रमत्वात् तुल्यार्थमित्युक्तम् ॥

कार्याख्यानादपूर्वम् ॥ ३. ३. १८ ॥

आचमनानग्नताचिन्त[6]नयोः एकवाक्यताप्रतीतावपि "अधस्तात्समिधं धारयन्ननुद्रवेदुपरि हि देवेभ्यः" इतिवत् [7]अपूर्वत्वात् वाक्यभेदेनाप्युभयविधाने प्राप्ते सामान्यविषयस्मार्ताचमनस्य "तद्विद्वांस आचामन्ति" इति [8]प्राणविद्याविषयाचमनस्य मूलत्वानुपपत्तेः विदुषोऽपि सामान्यप्राप्ताचमनस्य अनुवादेन आचमनीया[9]स्वप्सु वासश्चिन्तनमेव विधीयते, प्रसिद्धानुवादेन अप्रसिद्धं विधीयते इति न्यायेन इत्युक्तम् ॥

समान एवं चाभेदात् ॥ ३. ३. १९ ॥

एकस्यां शाखायां मनोमयत्वादिगुणविशिष्टा[10]भ्यासस्य यजतेरभ्यासवत् उपासनाकर्मभेदनिमित्तत्वात्, गुणविधानार्थत्वे गुणिमात्रानुवाद एव स्यात् इति

१. T omits प्रतिपादन
२. M omits वाक्यं
३. T. तुल्यार्थ
४. G. वाच्यार्थभेदात्
५. G. लक्ष्यमाणार्थैक्यं
६. G and T. चिन्तयोः
७. G. अपूर्वात्
८. G. प्राणविद्विषयमूल
M. प्राणविद्याविशेषविषया
९. G adds प्राणस्य
१०. G. विशिष्टात्माभ्यास

विद्याभेदे प्राप्ते, गुणान्तरविधानाय अग्निहोत्रानुवाद[1]वत् गुणान्तरविधानार्थं[2] गुणविशिष्टगुण्यनुवादस्य स्पष्ट[3]प्रत्यभिज्ञानार्थत्वे संभवति कतिपयधर्म[3]विशिष्टधर्म्यैक्यलक्षणरूपाविशेषात् विद्यैक्यमित्यु[4]क्तम् ॥

संबन्धादेवमन्यत्रापि ॥ ३. ३. २० ॥

न वा विशेषात् ॥ ३. ३. २१ ॥

दर्शयति च ॥ ३. ३. २२ ॥

यद्यप्यक्ष्यादित्यस्थानयोः अहरहमिति नामद्वयसंबन्धाभावात् स[5]त्याख्योपास्यब्रह्मण एव तत्संबन्धादितरेतरस्थान[6]गतनामवद् ब्रह्मप्रत्ययेन तदविनाभूतनामद्वयसंबन्धानुमानात् उभयत्र प्राप्तिः, तथापि " तस्योपनिषदहः " " तस्योपनिषदहम् " इति वाक्यद्वयेन नाम्नोः स्थानद्वयविशिष्टे ब्रह्मणि तच्छब्दाभ्यां प्र[7]कृतस्थानद्वयविशिष्टानुवादेन व्यवस्थया सङ्कीर्तनपरेण उपसंहारानुमानबाधया[8] नामद्वयं व्यवस्थया उपास्य[9]मिति निर्णीतम् ॥

संभृतिद्युव्याप्त्यपि चातः ॥ ३. ३. २३ ॥

संभृतिद्युव्याप्त्याद्यादिब्रह्मधर्माणां पृथगुपासनतत्फलकल्पनात्[10] लघीयो वेद्य[11]ब्रह्मैक्यद्वारेण शाण्डिल्यादिविद्यासंबन्धकल्पनमिति प्राप्ते, कतिपयधर्मविशिष्टस्य ब्रह्ममात्रस्य[12] रूपैक्यनिमित्तत्वाभावात् संभृत्यादि[13]धर्मविशिष्टस्य ब्रह्मणः शाण्डिल्यविद्या-

१. G. अभ्यासवत्
२. T and M. सर्वप्रत्यभि
३. G omits धर्मविशिष्ट
४. M omits इति
५. M. असत्य
६. M. स्थानपतनाम
७. T and M. प्रकृतविशिष्ट
८. G. बाधात्
९. M. उपास्य स्थास्यमिति
१०. G and T. कल्पना लघीयः
११. M. वेद
१२. M. मात्रस्वरूपैक्य
१३. M omits धर्म

द्युपास्यमनोमयत्वादिगुणविशिष्टब्रह्मणश्च[1] रूपभेदात् विद्यैक्यायोगात्[2] संभृत्यादिवि-शिष्टमुपासनान्तरमेव[3] कल्प्यत इत्युक्तम् ॥

पुरुषविद्यायामिव चेतरेषामनाम्नानात् ॥ ३. ३. २४ ॥

उभयत्र मरणावभृथत्वविशिष्टसांपादिकपुरुषयज्ञत्वलक्षणरूपैक्यात्[4] विद्यैक्ये[5] प्राप्ते, यद्यपि "विदुषो यज्ञस्य" इत्यभिहितत्वात्[6] निषादस्थपतिन्यायेन सामाना-धिकरण्यमेव युक्तम्, तथापि आध्यासिकापूर्वसंबन्धकल्पनात्[7] प्रमाणान्तरप्रसिद्ध-विद्वत्संबन्धियज्ञानुवादेन[8] वाक्यभेदं च परिहृत्य ब्रह्मविद्याप्रशंसार्थस्य विद्वत्संबन्धि-यज्ञस्य पत्न्यादिसम्पादनमेकत्र[9] क्रियत इति वरं प्रतिपत्तुम्[10]। परत्र पुरुष एव फलार्थ-तया[11] यज्ञत्वेन संपाद्यत इति अपुरुषलक्षणादन्यप्रशंसार्थादसांपादिकात्[12] प्रातरादिस-वनत्रयविशिष्टात् यज्ञात्[13] पुरुषलक्षणस्यानन्यशेषस्य आयुःसवनत्रयविशिष्टस्य सांपा-दिकयज्ञस्य रूपभेदात् विद्याभेद उक्तः ॥

वेधाद्यर्थभेदात् ॥ ३. ३. २५ ॥

यद्यप्येकस्याग्निहोत्रस्य काम्यनित्यविनियोगद्वयवत् उपनिषत्प्रारम्भपठितानां मन्त्रकर्मणां लिङ्गवाक्यादिभिः कर्मान्तरेषु विनियोगे सत्यपि सन्निधिलक्षणात् प्रकरणप्रमाणात् विद्यास्वपि विनियोगो न विरुध्यत इति प्राप्तम्, तथापि एकस्योभ[14]-यार्थतायां स्वतो विरुद्धायां तुल्यप्रमाणसम्बन्धात् अविरोधोऽग्निहोत्रे कल्पितः[15]; इह

१. T and M. द्युमानमनो
२. T and M. विद्याभेदात्
३. T and G omit विशिष्टं
४. T and M. सांपातिक
५. G. विद्यैकत्वे
६. G. अभ्यर्हित
७. T and G. आध्यात्मिक
८. M. विद्यासंबन्धि
९. M. पत्यादि
१०. M. प्रतिगन्तुं
११. T. फलार्थितया
१२. T and M. पुरुष
१३. T omits यज्ञात्
१४. G and T. एकस्यैवोभया
१५. M. कल्प्यत इति वाक्य

तु वाक्यलिङ्गैः सन्निधौ[सन्निधेः] दुर्बलतया बाधात् अध्ययनधर्मसामान्ये[1]नापि सन्नि-ध्युपपत्तेः न विद्यासु विनियोग इत्युक्तम् ॥

हानौ तूपायनशब्दशेषत्वात् कुशाच्छन्दस्स्तुत्युपगानवत्तदुक्तम् ॥ ३. ३. २६ ॥

यद्यपि छान्दोग्याथर्वणयोः निर्गुणब्रह्मविद्याविषयं सुकृतदुष्कृत[2]हानं स्वतो नोपायनमपेक्षते, उपायनमन्तरेणापि हानोपपत्तेः, अर्थवादत्वेन प्रयोजनाभावाच्च, तथापि विवादाध्यासितं हानमुपायनसंबन्धि, विदुषः सुकृतदुष्कृतहानत्वात्, कौषीतक्यादिगतसुकृतदुष्कृतहानवत् इत्यनुमानेन स्तुति[3]बुद्धिप्रयोजनाय उपायनमुपसंह्रियत इति । अथवा[4] यद्यपि गुणस्य अदृष्टस्य[5] स्वरूपेण वा स्वाश्रयसर्वगतात्मद्रव्यकम्प[6]नद्वारेण वा कम्पनं न संभवति, तथापि विद्यया प्रतिबन्धात् अदृष्टस्य कञ्चित्कालं फलदानायोन्मुखीभावलक्षणात् स्वभावात् प्रच्यवनं कम्प[7]मानेऽपि वस्तुनि विद्यमान[8]धर्मो वि[9]धूननशब्देन लक्षणयाभिधीयते, न हानमिति [10]शङ्किते, तत्र मुख्यार्था[11]सम्भवेन शब्दस्य लक्षणोपादाने [12]सत्राधिकरणन्यायेन सन्निहितपदानुसारेण लक्षणा न्याय्या इत्युपायनशब्दसन्नि[13]धौद्धानमेव लक्ष्यत इत्युक्तम् ॥

सांपराये तर्तव्याभावात् तथा ह्यन्ये ॥ ३. ३. २७ ॥

छन्दत उभयाविरोधात् ॥ ३. ३. २८ ॥

१. M. साम्येनापि
२. G. दुष्कृतयोः
३. G and T. वृद्धि
४. G and T add इति
५. G and T. अदृष्टस्वरूप
६. T. कल्पन
७. G. कम्प्यमाने
८. G and M. विद्यमानो
९. T and M. धूनन
१०. G. शङ्क्यते
M. शक्यते
११. T and M. संभवेन
१२. M omits सत्र
१३. T and M. सहितात् हान

[1]" तां मनसात्येति [2]तत्सुकृतदुष्कृते विधूनुते" इति वाक्येन [3]व्यध्वनि हानमवगतम्। "अश्व इव रोमाणि" इति वाक्येन देहत्यागात् प्रागेव हानमवगतम्। तत्र वाक्ययोर्विरोधे, सति पुष्कलकारणे[4] अनन्तरं कार्यं भवति नासति न कालान्तर इति लौकिकन्यायानुगृहीतेन अप्रतिबद्ध[5]विद्यापौष्कल्यानन्तरं हान[6]प्रतिपादकताण्डि[7]वाक्येन सुकृतदुष्कृताद्यनुगमनहानयोः प्रयोजनकारणशून्य-तया [8]कारणोपपत्तिशून्यं[9] व्यध्वनि हानविषयं[10] वाक्यं बाधित्वा देहवियोगात् प्रागेव हानं दर्शितम्॥

गतेरर्थवत्त्वमुभयथान्यथा हि विरोधः॥ ३. ३. २९॥

उपपन्नस्तल्लक्षणार्थोपलब्धेर्लोकवत्॥ ३. ३. ३०॥

निर्विशेषब्रह्माविर्भावल[11]क्षणा विद्या अर्चिरादिगतिसम्बन्धिनी, ब्रह्मविद्यात्वात्, सगुणब्रह्मविद्यावत्—इत्यनुमानस्य न निर्गुणब्रह्मवित् अर्चिरादिगतिमान्, मुक्तिफल-त्वात्, प्रलये[12] मुच्यमानहिरण्यगर्भ[13]वत् इति प्रत्यनुमानबाधात्, "शतं चैका च हृदयस्य नाड्यः" इति काठकवाक्यस्य प्राकरणिकनिर्गुण[14]विद्यसम्बद्धस्य दहरविद्यायामर्थसाम्य-लिङ्गसम्बन्धेन बाधाच्च देशाद्यव्यवहितवस्तुप्राप्तौ न [15]गत्यपेक्षा इति लौकिकन्याया-नुगृहीतेन "निरञ्जनः परमं साम्यमुपैति" इति वाक्येन गतिबाधो दर्शितः॥

अनियमः सर्वासामविरोधः शब्दानुमानाभ्याम्॥
३. ३. ३१॥

१. M omits तां मनसात्येति
२. M adds व्यध्वनि
३. T and M. विधूननं
४. M. करणे
G. कारणानन्तरं
५. M. बन्ध
६. G and T. हानस्य प्रतिपादकेन
७. M omits ताण्डि
All add व्यध्वनि after वाक्येन
८. G. प्रयोजनापत्ति
९. G and T. शून्ये
१०. M. विषयवाक्यं
११. T and M. लक्षण
१२. M. प्रलय
१३. M. गर्भादिवत्
१४. G and T. निर्गुणसंबन्धस्य
१५. M. गत्यनपेक्षा

सगुणासु विद्यासु यासु श्रूयते गतिः तास्वेव प्रकरणान्नियमः प्राप्तः । तत्र "ये श्रद्धां सत्यमुपासते तेऽर्चिषमभिसंभवन्ति" इति सत्यशब्देन सत्यार्थवचनपरिग्रहात् सत्यार्थपरिग्रह एव लघीयानिति न्यायेन "न तत्र दक्षिणा यन्ति" इति निषेधाच्च सत्यशब्देन ब्रह्मैवोपादाय तदुपासकानां सर्वेषां वाक्यप्रमाणादेव गतिसम्बन्धप्रतिपादनात् प्रकरणान्नियमो बाध्यते इत्युक्तम् ॥

यावदधिकारमवस्थितिराधिकारिकाणाम् ॥ ३. ३. ३२ ॥

वसिष्ठादीनां विद्या[2]संबन्धिशरीरात्[3] शरीरान्तरग्रहणं पूर्वशरीरारम्भकेभ्यः कर्मभ्यः[4] कर्मान्तरनिबन्धनम्, शरीरान्तरग्रहणत्वात्[5], प्राकृतपुरुषशरीरान्तरग्रहणवत् । ततश्च सर्वेषामपि ब्रह्मविदां अनारब्धकर्मनिमित्तमेव[6] शरीरान्तरग्रहणं भवितुमर्हति, ब्रह्मविद्यावत्त्वात्, आधिकारिक[7]पुरुषवत् इत्यनुमानेन आविर्भूतब्रह्मणोऽपि[8] अनारब्धकर्मनिमित्तशरीरग्रहणे[9] प्राप्ते "क्षीयन्ते चास्य कर्माणि" "ज्ञानाग्निः सर्वकर्माणि भस्मसात् कुरुते" इति[10] च श्रुतिस्मृतिभ्यामनारब्धफलकर्माद्यभावेऽवगते सति अधिकारिपुरुषाणामितरेषां च[11] सर्वेषां[12] विदुषां आनारब्धकर्म[13]निमित्तं[14] शरीरान्तरं नोत्पद्यते, अविद्या[15]कामकर्मलक्षणनिमित्ताभावात्; यत् निमित्तशून्यं न तत् उत्पद्यते, यथा बीजाभावेऽङ्कुरः इति प्रत्यनुमानात् । "श्वसूकरखरोष्ट्राणां गोऽजावि[16]" इत्यादिब्रह्महत्याफलेच[फल]शरीरान्तरग्रहणस्य पूर्वशरीरारम्भकब्रह्महत्यानिमित्तत्वेन

१. G and T. अर्चिरभि
२. M. क्रिया
३. M omits शरीरात्
४. G and M omit कर्मभ्यः
५. M. शरीरग्रहण
६. G omits एव
७. T and M. अधिकारि
८. T. ब्रह्मणापि
९. G. शरीरान्तरग्रहणे
१०. G. इति चागमेनारब्धकर्मा
    M. इत्यागमेनारब्धकर्मा
११. T omits च
१२. T adds च
१३. G. अनारब्धफलकर्म
१४. M. निमित्तशरी-
१५. M. अविद्यामकर्म
१६. G omits गोऽजावि
    M. भो[गो]जावीत्यादिफलशरी-

तत्रानैकान्तिकत्वाच्च पूर्वपक्षानुमानं बाधित्वा आविर्भूतब्रह्मणः अनारब्धकर्मनिमित्तं शरीरान्तरग्रहणं[1] नास्तीत्युक्तम्[2] ॥

अक्षरधियां त्ववरोधः सामान्यतद्भावाभ्यामौपसदवत्तदुक्तम् ॥
३. ३. ३३ ॥

यद्यपि प्रपञ्चनिषेधमुखेन[3] ब्रह्मणि[4] प्रतिपाद्ये तत्र तत्र श्रुतानामेव निषेधशब्दानां स्थालीपुलाकन्यायेन सर्वप्रपञ्चनिषेधेन[5] ब्रह्मावगमयितुं सामर्थ्यमस्ति, तथाप्यश्रुतप्रपञ्चनिषेधाय शब्दस्य लक्षणापरिग्रहः प्रपञ्चैकदेशपरिशेषो वा स्यात् । ततः पर[6]ब्रह्मणि प्रपञ्चनिषेधकतया कॢप्तसर्वशब्दोपसंहारेण एकवाक्योपपादनम्[7] । निषेधशब्दाश्च न स्थूलादिभ्योऽन्यविषयाः किं तु मुख्यत्वा[स्थूलत्वाद्य]भावविषया इत्युक्तम् । आनन्दादय इत्यत्र[9] पञ्चपदार्थाभावे ब्रह्मस्वरूपमेव न[10] सिध्यतीत्युक्तम् । इह तु सिद्धे ब्रह्मणि प्रपञ्चनिषेधाय शब्दोपसंहारो दर्शितः ॥

इयदामननात् ॥ ३. ३. ३४ ॥

“द्वा सुपर्णा” “ऋतं पिबन्तौ” इति च यद्यपि वाक्यच्छायायां प्रतिपादनप्रकारभेदात् रूपभेदेना[11]तुल्यार्थत्वं प्राप्तम्, तथापि वाक्यार्थनिरूपणायां संसारिणो जीवादन्यः, अश[12]नायाद्यतीतः, निष्प्रपञ्चः, परमात्मैव प्रतिपाद्यत इति प्रतिपाद्यरूपैक्यस्य प्रतिपादनप्रकारभेदा[13]दन्तरङ्गत्वात् प्रतिपाद्यरूपैक्यात् तुल्यार्थत्वं मन्त्रयोरित्यु[14]क्तम् ॥

१. T and M. शरीरग्रहणं
२. T omits न
३. G and T add सर्वत्र
४. G adds च
५. G. निषेधमुखेन
६. G and T. अपरं
७. M. पादननिषेध
८. G. मुख्यत्वापवाद
९. G and T omit अत्र
१०. G omits न
११. M. भेदाज्ञातुल्या
१२. G and T. अज्ञनया
१३. M. भेदान्तरङ्गत्वात्
१४. T and M omit इति

अन्तरा भूतग्रामवत् स्वात्मनः ॥ ३. ३. ३५ ॥

अन्यथा भेदानुपपत्तिरिति चेन्नोपदेशान्तरवत् ॥ ३. ३. ३६ ॥

"यत्साक्षात्" "यदेव साक्षात्" इत्येकस्यां शाखायामनेकगुणविशिष्टधर्मिणोऽभ्यासात्[1] वाक्यशेषवशाच्च[2] जीवपरमात्मरूपेण वेद्यभेदादाम्नाययोः अतुल्यार्थत्वे प्राप्ते[3], अभ्यासस्य विशेषविधानार्थत्वोपपत्तौ सत्यां द्वयोः सर्वान्तरत्वानुपपत्त्यनुगृहीतया "यदेव साक्षात्" इत्यवधारणश्रुत्या अनेकगुणविशिष्टधर्मिप्रत्यभिज्ञानेन च रूपैक्यावगतेः तुल्यार्थत्वमाम्नाययोरित्युक्तम् । सर्वत्र[4] चाभ्यासस्य विशेषविधानार्थत्वाभावे कर्मभेदकत्वमिति द्रष्टव्यम् ॥

व्यतिहारो विशिंषन्ति हीतरवत् ॥ ३. ३. ३७ ॥

निकर्षवत्युत्कृष्टबुद्धिः[5] फलवती, नोत्कृष्टे निकृष्टबुद्धिः इति लौकिकव्याप्त्या ब्रह्मणि जीवबुद्धेरफलत्वात् जीवे ब्रह्मबुद्धि[6]मात्रस्यैव प्राप्तौ वचनादन्यत्रैवं[7] लौकिको न्यायः सावकाशः इति न्यायेन व्यतिहारवचनसामर्थ्यात् जीवब्रह्मणोः इतरेतरात्मतादृष्टिः[8] फलाय चोद्यते इत्युक्तमुपासनापक्षे । ऐकात्म्यपक्षे तु जीवगतस्यापि निकर्षस्य निवृत्तेर्ब्रह्मणि निकर्षबुद्ध्यभावात्[9] न लौकिकन्यायावतारः इति ॥

सैव हि सत्यादयः ॥ ३. ३. ३८ ॥

"जयतीमाँल्लोकान्" "हन्ति पाप्मानम्" इति च फलसंयोगभेदात्

१. G adds **यजत्यभ्यासात्**
२. T. **शेषाच्च**
३. G omits **प्राप्ते**
४. G. **सर्वस्य**
५. M. **निकृष्टवत्युत्कृष्टबुद्धिः**
T. **निकर्षवत्युत्कर्षः**
६. M omits **बुद्धि**
७. M omits **एव**
८. T. **दृष्ट**
९. M. **बुध्याभावात्**

सत्यनामाक्षरत्रयविशिष्टस्य अक्ष्यादित्याधिकरणाहरहंगुणविशिष्टस्य च रूपभेदात् विद्याभेदे प्राप्ते "तद्यत्तत्सत्यमसौ स आदित्यः" इति वाक्यप्रमाणात्[१] सत्यनामाक्षरत्रयविक्षिष्टस्यैव ब्रह्मण उत्तरत्र स्थानगुणसंबन्धप्रतिपादनात्[२] रूपैक्यसिद्धेः विद्यैक्ये सति अयं न्यायः प्रदर्श्यते—यत्र विध्युद्देशः फलवान् तत्राङ्गानां प्रधानान्वयद्वारेण फलसंबन्धसिद्धेः अर्थवादगतानि गुणफलान्युपेक्ष्यन्ते ; यत्र तु प्रधानतदङ्गानां [३]अर्थवादात् फलं सत्रन्यायेन कल्प्यते तत्र विहितानां [४]फलाकाङ्क्षाविशेषात् अर्थवादात् फलकल्पनाविशेषाच्च[५] यत्किञ्चित् अर्थवादगतं[६] फलं तत् सर्वमेकीकृत्य गुणविशिष्टस्य गुणिनः फलत्वेन कल्पनीयमिति न संयोगभेद इति[७] ॥

कामादीतरत्र तत्र चायतनादिभ्यः ॥ ३. ३. ३९ ॥

वशित्वादिगुणसमुदायस्य अपहतपाप्मत्वादिगुणसमुदायस्य च सगुणनिर्गुणविद्याभेदात् विद्यान्तरवदित्यत्रा[दितीतरेतरत्र]अनुपसंहारोऽनुमानात्प्राप्तः। तत्र वशित्वादेः प्रपञ्चोपाधिकस्य तदुपचयापचयाभ्यां उपचयापचयवतो निर्विशेषे [८]ब्रह्मणि वेद्यत्वानुपपत्तेः प्रशंसामात्रेण [९]कृतार्थत्वायोगात् क्वचिदुपास्याकाङ्क्षा विद्यते । स्तूयमानस्य च ब्रह्मणः स्तुतिपौष्कल्याकाङ्क्षास्ति । हृदयायतनाद्यर्थद्वारेण सन्निधानं चास्ति । दहरस्य च वशित्वादिसंबन्धयोग्यता विद्यते। ब्रह्मणश्च[१०] अपहतपाप्मत्वादिस्तुतियोग्यता[११] । एवं ब्रह्मणः स्तुत्याकाङ्क्षासन्निधियोग्यत्वैः अपहतपाप्मत्वादिगुणानां निर्गुणविद्यायां स्तावकतयोपसंहारात्[रम्] निर्गुणविद्यागतोपचितापचितगुणानां चोपास्यत्वाकाङ्क्षाणां

१. G adds एव
२. G. प्रतिपादकात्
३. G. अर्थबोधात्
४. G. फलकाङ्क्षा
५. M. विशेषाञ्च
६. M. गतफलं
७. T adds दर्शितम्
८. M. शेषब्रह्मणि
९. M. कृताकृतार्थत्वा-
१०. G omits च
११. G adds च

स[1]गुणासूपसंहारं च कल्पयित्वा त[2]द्वाक्यानां च उपसंहृतगुणविशिष्टा[3]र्थप्रतिपादनसामर्थ्यकल्पनेनानुमान[4]स्य बाधो दर्शितः ॥

आदरादलोपः ॥ ३. ३. ४० ॥

उपस्थितेऽतस्तद्वचनात् ॥ ३. ३. ४१ ॥

कुण्डपायिनामयने "मासमग्निहोत्रं जुहोति" इत्यग्निहोत्रशब्दः प्रसिद्धा[5]ग्निहोत्रात् प्रकरणभेदात् कर्मान्तरविषयोऽपि प्रसिद्धाग्निहोत्रधर्मसाम्यात् [6]यथा प्रयुज्यते, एवम् "य एवं विद्वानग्निहोत्रं जुहोति" इति प्राणा[7]द्याहुतिपञ्चकविषयः अग्निहोत्रशब्दः प्रसिद्धाग्निहोत्रधर्मान् पयआदीनुपस्थापयति[8]। तदपवादेन "तद्यद्भक्तम्" इति द्रव्यान्तरं होम्यत्वेन विधीयते; तत्रापवादाभाव उत्सर्गस्य स्थितिरिति न्यायेन भोजनाभावेऽप्याहुतिपञ्चकं पयआदिना कर्तव्यमिति प्राप्तम्। तत्र "तद्यद्भक्तं प्रथममागच्छेत् तद्धोमीयम्" इत्यन्यार्था[9]गतद्रव्योद्देशेन आहुतिकर्मविधाना[10]त् आहवनीयाभावे होमाभाववदुद्देश्याभावे उपादेयाप्रवृत्तेः आमिक्षार्थदध्यानयनाभावाद्वाजिकर्माभाववदिति न्यायेन भोजनार्थद्रव्यलोपे प्राणाग्निहो[11]त्रलोप एव। अग्निहोत्रशब्दस्य अर्थवादगतस्य स्तुतित्वेनाप्युपपत्तेः अग्निहोत्रधर्माप्रापकत्वादित्युक्तम्॥

तन्निर्धारणानियमस्तद्दृष्टेः पृथग्घ्यप्रतिबन्धः फलम् ॥ ३. ३. ४२ ॥

अङ्गाश्रितोपासनानि प्रधानार्थमङ्गानि प्रयोजयता प्रयोगवचनेन क्रत्वङ्गतयोपादेयानि, साध्यफलव्यपदेशशून्यत्वे सति क्रत्वङ्गव्यपाश्रयेण विहितत्वात्; यदेवं

१. M. समुदायमुपसंहारश्च
२. G. तत्तद्वाक्यानां
३. G omits अर्थ
४. G. अनुमानबाधः
५. M. प्रसिद्धादग्नि-
६. M. प्रधाने प्रयुज्यते
७. M. प्राणाहुति
८. M adds इति
९. M. अवगत
१०. M. विधानाहवनीय
११. G and T omit प्राणाग्निहोत्र

तत्तथा, यथा पर्णमयीत्वादि इत्यनुमानम् "तेनोभौ कुरुतो य[1]श्चैतदेवं वेद यश्च न वेद नाना तु विद्या चाविद्या च य[2]देव विद्यया करोति श्रद्धया उपनिषदा तदेव वीर्यवत्तरं भवति" "तां चेदविद्वानुद्गास्यसि" इत्यादिश्रौतै[3]र्लिङ्गैः विद्यारहितानामपि[4] साङ्गे कर्मणि[5] प्रवृत्तिविषयैः श्रुतार्थापत्तिलक्षणैः विद्यानामनङ्गत्वसाधकैः बाध्यते, सति चानङ्गत्वे सत्रन्यायेन [6]फलं च साध्यतया विपरिणम्यत इत्युक्तम् ॥

प्रदानवदेव तदुक्तम् ॥ ३. ३. ४३ ॥

"यः प्राणः स वायुः" इत्यैक्यव्यप[7]देशस्य प्रयोजनान्तराभावम् [भावात्] वागादिसंवर्गस्य[8] प्राणस्याग्न्यादिसंवर्गस्य[9] च वायोरैक्यचिन्तनमेव प्रयोजनमिति वाक्य[10]तात्पर्यादैक्यचिन्तनं[11] प्राप्तम्। "तौ वा एतौ द्वौ संवर्गौ" इति वाक्यस्याप्युपास्यसंवर्गगुणविशिष्टभेदाभिधानस्य भेदेनानुचिन्तने तात्पर्यात् वाक्यप्र[12]माणात् भेदेनाप्यनुचिन्तनं[13] प्राप्तम्। तत्रोपास्यतया प्रधानभूतसंवर्गगुणविशिष्टवायुप्राणधर्मिभेदविषयेण वाक्येन गुणभूतसमीरणस्वभावैक्यविषयं वाक्यमध्यात्माधिदैवासाधारणसंबन्धप्रतिपत्तिप्रयोजनं बाध्य[14]त इत्युक्तम् ॥

लिङ्गभूयस्त्वात् तद्धि बलीयस्तदपि ॥ ३. ३. ४४ ॥
पूर्वविकल्पः प्रकरणात् स्यात् क्रिया मानसवत् ॥ ३. ३. ४५ ॥

अतिदेशाच्च ॥ ३. ३. ४६ ॥

१. G and M omit यश्च...न वेद
२. G and M omit यदेव...उपनिषदा
३. T and M. श्रौतलिङ्गैः
४. T and M omit अपि
५. G adds च
६. M. फलत्व
७. M. देशप्रयो
८. M. संसर्गस्य
९. M. संसर्गस्य
१०. T omits वाक्य
११. T and M add एव
१२. T omits प्रमाणात्
१३. M adds इति
१४. T. बाध्यमित्युक्तम्

विद्यैव तु निर्धारणात् ॥ ३. ३. ४७ ॥

दर्शनाच्च ॥ ३. ३. ४८ ॥

श्रुत्यादिबलीयस्त्वाच्च न बाधः ॥ ३. ३. ४९ ॥

अनुबन्धादिभ्यः प्रज्ञान्तरपृथक्त्ववत् दृष्टश्च तदुक्तम् ॥ ३. ३. ५० ॥

न सामान्यादप्युपलब्धेः मृत्युवन्न हि लोकापत्तिः ॥ ३. ३. ५१ ॥

परेण च शब्दस्य ताद्विध्यं भूयस्त्वात्त्वनुबन्धः ॥ ३. ३. ५२ ॥

क्रत्वङ्गभूतेष्टकामयाग्निचयनप्रकरणात् "तेषामेकैक एव तावान् यावानसौ पुरुषः" इति क्रत्वङ्गतालक्षणसादृश्यसापेक्षादतिदेशाच्च मनश्चिदादीनां भावनामयानां पुरुषायुषत्वेन क्लृप्तशतवर्षान्तर्गतषट्त्रिंशत्सहस्राहोरात्रावच्छिन्नैः मनोवाक्चक्षुःश्रोत्रवृत्तिनिचयैः इष्टकात्वेन भाव्यमानैः चीयमानानां प्रकृतेष्टकामयचयनेन विकल्प्य क्रत्वङ्गत्वे प्राप्ते "ते हैते विद्याचित एव सर्वदा सर्वाणि भूतानि चिन्वन्ति विद्यया हैवैत एवंविदश्चिता भवन्ति" इति श्रुतिलिङ्गवाक्यैः प्रकरणातिदेशयोर्मुख्याग्निसन्निधेः संपादनसौकर्यार्थत्वादतिदेशस्य चयनत्वसामान्यविषयत्वादिति प्रयोजनान्तरं परिकल्प्य मनश्चिदादीनां क्रत्वङ्गतायां प्रकरणातिदेशयोः प्रामाण्यं चापबाध्य फलार्थतया स्वातन्त्र्यमेव परिकल्पितम्—इति ॥

एक आत्मनः शरीरे भावात् ॥ ३. ३. ५३ ॥

व्यतिरेकस्तद्भावाभावित्वान्न तूपलब्धिवत् ॥ ३. ३. ५४ ॥

१. T. इष्टकानामेवाग्नि
२. M. ऐष्टकल्पित एव
३. G. पूर्वः
४. M. चितादीनां
५. G. आयुष्टेन
६. G and T. प्राकृते
७. T and M. इष्टकानामपि चयनेन

'अहं मनुष्यः' इति प्रत्यक्षप्रत्ययात्[1] सति शरीरे चैतन्योपलब्धेः, असति च अनुपलब्धेः—इत्यन्वयव्यतिरेकाभ्यां चैतन्यस्य देहधर्मत्वावगमात् देह एवात्मेति प्राप्तम् । स्वप्नावस्थायाम् 'अहं पश्यामि' इति द्रष्टर्यबाध्यमानप्रत्यक्षस्य स्थूलशरीराकाररहितस्य शरीरव्यतिरिक्तात्मविषयत्वात्[2] द्वयोश्च प्रत्यक्षयोर्विरोधे व्यतिरेकप्रत्यक्षस्य गत्यन्तराभावात् 'अहं मनुष्यः' इति संसर्गप्रत्ययस्याध्यासनिबन्धनत्वोत्पत्तेः[त्वोपपत्तेः], असति[3] देहे चैतन्याभावासिद्धत्वात् व्यतिरेकासिद्धेः, सति च देहे चैतन्याभावदर्शनात्, घटवदतद्धर्मत्वात् इति प्रत्यक्षानुमानाभ्यां देहव्यतिरिक्तात्मा सिद्धेः[4] पूर्वप्रत्यक्षानुमानबाधेन इति दर्शितम् ॥

अङ्गावबद्धास्तु न शाखासु हि प्रतिवेदम् ॥ ३. ३. ५५॥
मन्त्रादिवद्वाविरोधः ॥ ३. ३. ५६ ॥

"उद्गीथमुपासीत" "इदमेवोक्थम्" "इयमेव[5] पृथिवी" "अयं[6] वाव लोक एषोऽग्निश्चितः" इत्यादीनि त्रिवेदविहितान्युपासनानि उद्गीथोक्थचित्यादीनामालम्बनानां[7] त्रिवेदविहितप्रधानकर्माङ्गत्वेन प्रयुज्यमानानां प्रतिवेदमुपांशुस्वरादि-[8]भेदेन भेदादुद्गीथादिश्रुतिभिरुपासनालम्बनानामुद्गीथादीनां सामान्येनोपात्तानां विशेषाकाङ्क्षायां तत्तदुद्देशविहितप्रधानकर्माङ्गत्वेन[9] प्रयुज्यमानोद्गीथादिविशेषेषु प्रकरणान्नियम्यत इति प्राप्तम् । तत्र सामान्यप्रवृत्तायाः श्रुतेः विशेषाकाङ्क्षायां प्रकरणाद्विशेषनियमः स्यात् ; इह तु उद्गीथादिसामान्येऽपि उपासनासंभवाच्छ्रौतेन सामान्येन प्राकरणिकस्य विशेषनियमस्य बाधात् सर्वशाखाविहितप्रधानकर्माङ्गत्वेन

१. T. संसर्गप्रत्ययात्
२. M. त्वादनयोश्च
३. M. असति चैतन्यभावस्य सिद्धत्वात्
४. T and M. सिद्धिः
५. G. इयं पृथिवी
T. इयं वै पृथिवी
६. T. अयं लोकोऽग्निश्चितः
G omits अग्निश्चितः
७. T. उद्गीथोक्तपृथिव्यादीनां
८. G. उपांशुत्वरादि
M. उपांशुत्वे
९. M. तत्तद्वेदविहित

प्रयुज्यमानसर्वोद्गीथादिविशेषेषु तदालम्बोपासनानामुपसंहार उक्तः ॥[1]

भूम्नः क्रतुवज्ज्यायस्त्वं तथा हि दर्शयति ॥ ३. ३. ५७ ॥

"आत्मनो वैश्वानरस्य मूर्धैव सुतेजाः" इत्यादिवाक्यप्रकरणाभ्यां समस्तोपासनाङ्गत्वेनतदन्तर्भावेऽपि व्यस्तोपासनानाम् "अत्त्यन्नम्" "पश्यति प्रियम्" "भवत्यस्य ब्रह्मवर्चसं कुले य एतमेवात्मानं वैश्वानरमुपास्ते" इति प्रत्यवयवमुपासनानां विधिफलयोः श्रवणात् स्वातन्त्र्येणापि पृथग्विधानं कल्प्यते, वाजपेयाङ्गस्य बृहस्पतिसवस्य प्रकरणान्तरे स्वातन्त्र्यवदिति प्राप्ते, विहितानामपि व्यस्तोपासनानां प्रकरणवाक्याभ्यां समस्तोपासनान्तर्भावेण प्रयाजदर्शपूर्णमासादिवदेकप्रयोगत्वे[2] सिद्धे प्रधानतदङ्गफलानां चार्थवादगतानामेकीकृत्य साङ्गप्रधानस्य फलत्वेन सत्राधिकरणन्यायेन कल्पयितव्यत्वे न प्रकणान्तरविहितबृहस्पतिसववत् व्यस्तोपासनानां प्रयोगपृथक्त्वं युक्तमित्युक्तम् ॥

नानाशब्दादिभेदात् ॥ ३. ३. ५८ ॥

गायत्रीशाण्डिल्यषोडशकलोपकोसलवैश्वानरदहरसत्यब्रह्मादिविद्यानामर्चिरादिफलसंयोगैक्यात्, उपास्यब्रह्मरूपैक्याच्छब्दमात्रभेदेऽपि[3] प्रकृत्यर्थोपासनावच्छिन्नप्रत्ययार्थप्रयत्नचोदनैक्यात्[4], ब्रह्मविद्यासमाख्यैक्याच्च समुच्चित्यैकप्रयोगत्वे प्राप्ते "पूर्णामप्रवर्तिनीं श्रियं लभते" "एतमितः प्रेत्याभिसंभवितास्मि" "ज्योतिष्मतो ह[5] लोकान् जयति" "सर्वेष्वात्मस्वन्नमत्ति" "सर्वेषु लोकेषु कामचारो भवति" "जयतीमाँल्लोकान्" इत्याद्यवान्तरफलसंयोगभेदात्[6] ब्रह्ममात्रैक्येऽपि तत्तत्प्रकरणविहितगुणकलापविशिष्टोपास्यरूपभेदादुपास्यानुबन्धभेदभिन्नोपासनानुबन्धभेदेन प्रयत्नचोदनाभेदात् प्रतिविद्यं नामधेयभेदात् कौण्डपाय्ययनवत् प्रकरणभेदात्

1. M. तदालम्बनो
2. T and M. मासवदे
3. M omits मात्र
4. G and M. उपमानावच्छिन्न
5. G omits ह
6. M. इत्यवान्तर

कृत्स्नोपसंहारस्याशक्यप्रयोगत्वाच्च प्रधानफलैक्येऽपि स्वर्गकामाग्निहोत्रदर्शपूर्णमासवत् विद्यानां भेद एवेत्युक्तम् ॥

विकल्पोऽविशिष्टफलत्वात् ॥ ३. ३. ५९ ॥

यद्यपि विकल्पसमुच्चययोः[1] अहंग्रहोपासनानां नियमहेत्वभावात् "तं यथा यथोपासते" इति न्यायेनोपास्यगुणोपचयापचयाभ्यां ब्रह्मलोकेऽपि फलोपचयापचयसम्भवेन तत्कामिनो[2] याथाकाम्येनानुष्ठानं प्राप्तम्, तथापि "यस्य स्यादद्धा" इत्यादिशास्त्रादुपास्यसाक्षात्करणे[3]ऽन्त्यकाले[4] वक्तव्ये द्वयोस्तदसंभवात् द्वयोः साक्षात्करण[5]पर्यन्तसंस्कारोपचयापचयसंभवा[6]च्चित्तविक्षेपाच्च विकल्प एवेत्युक्तम् ॥

काम्यास्तु यथाकामं समुच्चीयेरन् न वा पूर्वहेत्वभावात् ॥ ३. ३. ६० ॥

अनहंग्रहाणि अकर्माङ्गावरुद्धानि च "मनो ब्रह्मेत्युपासीत" इत्यादीन्यभ्युदयफलान्यपि नियमेन विकल्प्येरन्[7], उपासनात्वात्, अहंग्रहोपासनवत् इति प्राप्ते याथाकाम्येनानुष्ठेयानि, अविरुद्धभिन्नफलत्वात्, स्वर्गपश्वर्थचित्राज्योतिष्टोमवत्—इति विशेषानुमानेन याथाकाम्यमुक्तम् ॥

अङ्गेषु यथाश्रयभावः ॥ ३. ३. ६१ ॥

शिष्टेश्च ॥ ३. ३. ६२ ॥

समाहारात् ॥ ३. ३. ६३ ॥

गुणसाधारणश्रुतेश्च ॥ ३. ३. ६४. ॥

१. M omits विकल्प
२. M omits तत्
३. T and M. साक्षात्कारनैयत्य
४. M adds प्राप्ते
५. M. साक्षात्कारकरण
६. M. असंभ
७. T and M. विकल्पेरन्

न वा तत्सहभावाश्रुतेः ॥ ३. ३. ६५ ॥

दर्शनाच्च ॥ ३. ३. ६६ ॥

अङ्गाश्रितान्युपासनानि नियमेन क्रतौ समुच्चित्यानुष्ठेयानि,[1] नियमेन समुच्चीयमानाङ्गव्यपाश्रयत्वात्, अङ्गाश्रितोपाङ्गवत् इति प्राप्ते, क्रतौ समुच्चित्य नियमेन नानुष्ठेयानि, अङ्गाश्रितत्वे[2] सति तद्भिन्नफलत्वात् गोदोहनवदिति विशेषानुमानेनात्रापि याथाकाम्यमेवोक्तम् ॥

इति भगवत्प्रकाशात्मविरचिते शारीरकन्यायसंग्रहे

तृतीयाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥

---

१. G. त्वेऽपि भिन्न   २. M. यादिनिय

अथ चतुर्थः पादः ॥

पुरुषार्थोऽतः शब्दादिति बादरायणः ॥ ३. ४. १ ॥

शेषत्वात्पुरुषार्थवादो यथान्येष्विति जैमिनिः ॥ ३. ४. २ ॥

आचारदर्शनात् ॥ ३. ४. ३ ॥

तच्छ्रुतेः ॥ ३. ४. ४ ॥

समन्वारम्भणात् ॥ ३. ४. ५ ॥

तद्वतो विधानात् ॥ ३. ४. ६ ॥

नियमाच्च ॥ ३. ४. ७ ॥

अधिकोपदेशात्तु बादरायणस्यैवं तद्दर्शनात् ॥ ३. ४. ८ ॥

तुल्यं तु दर्शनम् ॥ ३. ४. ९ ॥

असार्वत्रिकी ॥ ३. ४. १० ॥

विभागः शतवत् ॥ ३. ४. ११ ॥

अध्ययनमात्रवतः ॥ ३. ४. १२ ॥

नाविशेषात् ॥ ३. ४. १३ ॥

स्तुतयेऽनुमतिर्वा ॥ ३. ४. १४ ॥

कामकारेण चैके ॥ ३. ४. १५ ॥

उपमर्दं च ॥ ३. ४. १६ ॥

ऊर्ध्वरेतस्सु च शब्दे हि ॥ ३. ४. १७ ॥

निर्विशेषब्रह्माविर्भावलक्षणं तत्त्वज्ञानं कर्माङ्गभूतकर्तृद्वारेण प्रयोगविधिनो-

पादेयम्, कर्माङ्गभूतकर्तृव्यपाश्रयत्वे[1] सति शास्त्रप्रतिपन्नत्वात्, यजमानसंस्कारा[2]ङ्गभूता-ञ्जनादिवत्; तथा तत्त्वज्ञानं प्रयोगविधिनोपादेयम्, साध्यफलव्यपदेशशून्यत्वे सति कर्माङ्गव्यपाश्रयत्वात्, पै[3]र्णमयीत्वादिवत्; जनकादीनां विद्यया सह कर्मानुष्ठानं वि[4]द्यया मोक्षसाधनत्वे व्यर्थमिति सहानुष्ठानं विद्या[5]याः स्वातन्त्र्याभावेन कर्माङ्गत्वे लिङ्गम्; "यदेव विद्यया" इति च श्रुतिः । तदेवं श्रुतिलिङ्गानुमानैः विद्यायाः कर्माङ्गत्वं प्राप्तम् । त[6]त्र च यथा स्वर्गादिकामिनो यागादौ नियोगानुपपत्त्यै[7]व यागादेः स्वर्गादिसाधनत्वं प्र[8]मीयते न शब्देनैव, त[9]था "ब्रह्म वेद ब्रह्मैव भवति" "तरति शोकमात्मवित्" इत्यादिवचनैः ज्ञानफलयोरितरेतरसाध्यसाधनतां[10]काङ्क्षा-योग्यतासन्निधिमतोः एकपुरुषसंबन्धसन्निधाननिर्देशः अन्य[11]थानुपपत्त्या साध्यसाधन-संबन्धं गमयति । शब्देन च[12] "विद्ययामृतमश्नुते" इत्युक्तम् । सर्वत्र च फलश्रुतीनां न वर्तमानताव्यपदेशोऽर्थवादत्वे निमित्तम्, किन्तु प्रमाणान्तरविरोधः, "यदाङ्क्ते चक्षुरेव[13] भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते" इत्यादेर्वर्तमानत्वे योग्यत्वे सत्यनुप-लम्भात्; [14]विद्याफले [15]तु वर्तमानव्यपदेशेऽपि न प्रमाणान्तरविरोधः ब्रह्माविर्भावस-मय एवाविर्भाविफलस्य शोकादिनिवृत्तेः, ब्रह्मात्मतावा[16]प्तेश्च स्वानुभवसिद्धत्वात्, प्रमा-णान्तरायोग्यत्वाच्च ब्रह्मज्ञान[17]स्योचितमेव वर्तमानफलोपदे[18]शनमिति न सत्रवत्फलविपरिणा-मापेक्षा । तत्रायं प्रयोगः—ब्रह्मज्ञानं न क्रतुप्रयोगविधिनोपादेयम्, क्रत्वङ्गसंबन्धित्वे

१. T and M. व्यपाश्रयेण शास्त्र
२. G and M. संस्कारभूत
३. T and M. पर्णमयत्वा
४. G omits विद्यया...नुष्ठानं
५. M. विद्यायां
६. M omits तत्र च
 T omits च
७. T and M omit एव
८. T and M. प्रतीयते
९. T omits तथा
१०. G. साधनत्वा-
११. T. निर्देशान्य
१२. T omits च
१३. G and T add अस्य
१४. G and T add ब्रह्म
१५. M omits तु
१६. T. ब्रह्मात्मभावापत्तेश्च
१७. M. ज्ञानस्येति । तत्र वर्त
१८. M. उपदेशनमपि सत्र

सत्यपि स्वोचितफलान्तरसंबन्धित्वात्, गोदोहनवत्[1]। तथा—न[2] ब्रह्मज्ञानं क्रत्वङ्गव्यपाश्रयम्, प्रकरणान्तरसंबन्धित्वे सति कर्तृत्वेनाविनियुक्तपुरुषमात्रसंबन्धित्वात्, रात्रिसत्रवत्; तथा[3]कर्तृब्रह्मात्मज्ञानं[4] न क्रतुप्रयोगविधिनोपादेयम्, उपादीयमानक्रत्वङ्गविरोधित्वात्, क्रतुप्रयोगविधिनोपादीयमानो[5]दितहोमविरोध्यनुदितहोमवदिति। तथा ब्रह्मज्ञानकर्मणी न परस्पराङ्गाङ्गिभूते, परिव्राजकादिष्वितरेतरव्यतिरेकित्वात्, ऋतुगमननैष्ठिकव्रतवत् इति विशेषानुमानैरनुगृहीतया फलश्रुत्या स्वतन्त्रमेव ब्रह्मज्ञानं फलसाधनमिति दर्शितम्॥

परामर्शं जैमिनिरचोदना चापवदति हि ॥ ३. ४. १८॥

अनुष्ठेयं बादरायणः साम्यश्रुतेः ॥ ३. ४. १९॥

विधिर्वा धारणवत् ॥ ३. ४. २०॥

स्मृत्याचारयोराश्रमचतुष्टयविषययोः भ्रान्तित्वासंभवेन मूला[6]काङ्क्षायां विधिसंयुक्तवाक्यकल्पना लघीयः। "त्रयो धर्मस्कन्धाः" इत्यादिषु स्कन्धानां धर्मत्रित्वोपाधित्वेन प्रतिपन्नेष्वा[7]श्रमेषु विधिकल्पनमित्यन्यपरेष्वपि वाक्येषु उपरिधारणवत् विधिमाश्रमाणां कल्पयित्वा यथाधिकार[8]मिच्छयाश्रमविकल्पसमुच्चयप्रतिपत्तिरुक्ता। अथवा यज्ञाध्ययनदानतपआचार्यकुलवासानां कथञ्चित् सर्वाश्रमसाधारण्ये संभवत्यवा[9]न्तरप्राधान्येनासाधारणसंबन्धमाश्रित्यैकैकेन [10]धर्मकलापेनैकैक [11]एवाश्रमः परामृश्यते यथा, तथा ब्रह्मसंस्थताया अपि कथंचित् सर्वाश्रमसंबन्धेऽपि सर्वशास्त्रेषु परिव्राजकमाश्रित्य नियमेन विधानात्, तेनो[12][तदा]साधारण्यादन्यनिन्दया विधीयमानब्रह्म-

१. G omits **गोदोहन...संबन्धित्वात्**
२. M omits **न**
३. M omits **अकर्तृ**
४. G and M. **ब्रह्मज्ञानं**
५. M. **मानो होम-**
६. G and T. **मूलकल्पनायां**
७. M. **प्रतिपाद्येष्वा-**
८. G omits **इच्छया**
९. G. **संभवत्यपि ईषत् प्राधान्येन**
१०. T and M omit **धर्म**
११. G omits **एव**
१२. M. **तदसाधारणयान्ये लिङ्गया विधी-**

संस्थतया तदाश्रयत्वेन लिङ्ग्यमानपारिव्राज्येन सहैव ब्रह्मसंस्थता विधीयते, अनाश्रमिसंबन्धानुपपत्तेः इत्युक्तम् ॥

स्तुतिमात्रमुपादानादिति चेन्नापूर्वत्वात् ॥ ३. ४. २१ ॥
भावशब्दाच्च ॥ ३. ४. २२ ॥

उद्गीथादिपदार्थेषूत्कृष्टपदार्थाध्यासप्रत्ययाः स्तुतयः, विधिपदरहितत्वे सति सहितत्तया[1] स्तुत्यपेक्षेष्वङ्गेषु[2] उत्कृष्टपदार्थाध्यासप्रत्ययत्वात्, "स्वर्गो वै लोक आहवनीयः" इत्यादिप्रत्ययवदिति । "स एष रसानां रसतमः" "इयमेवर्गग्निः साम" इत्यादिप्रत्ययानां स्तुतित्वे प्राप्ते, नैते प्रत्ययाः स्तुतयः, प्रकरणान्तरत्वे सति विशिष्टफलसंबन्धितयापूर्वत्वात् क्रत्वन्तरवदित्यनुमानेन, स्तुतित्वकल्पनाद्विधिकल्पनमेव युक्तमनुष्ठानफललाभात् इति न्यायोपबृंहितेन विधिरेव दर्शितः ॥

पारिप्लवार्था इति चेन्न विशेषितत्वात् ॥ ३. ४. २३ ॥
तथा चैकवाक्यतोपबन्धात् ॥ ३. ४. २४ ॥

आख्यानानां गुरुशिष्यसमाचारप्रदर्शनद्वारेण बुद्धिसौकर्यद्वारेण च वाक्यार्थप्रत्ययहेतुत्वं सामर्थ्यलिङ्गसिद्धम्[3] । अस्य च "पारिप्लवार्थमाचक्षीत" इति पारिप्लवश्रुत्या आख्यानानामन्यपरत्वप्रतिपादिकयापवादे प्राप्ते, सामान्यश्रुतेः "मनुर्वैवस्वतो राजा" इति विशेषसङ्कीर्तनवैफल्यपरिहाराय विशेषपरतया सङ्कोचप्रदर्शनेन श्रुत्या लिङ्गस्याबाधो[4] दर्शितः ॥

अत एव चाग्नीन्धनाद्यनपेक्षा ॥ ३. ४. २५ ॥

यद्यपि परिव्राजकादिषु ज्ञानकर्मणोरितरेतरव्यतिरेकासंबन्धाः तेषु ज्ञानोत्पत्त्य[5]-

१. G and T. विहिततया
२. M. क्षेष्वर्हेषु
३. M. सिद्धिः
४. G and T. बाधः
५. M. त्पत्तावर्थ

र्थकर्मव्यतिरिक्तस्वतन्त्रकर्माभावात्, यद्यपि[1] चेश्वराज्ञापरिपालनादीनां[2] दृष्टार्थतया धर्मत्वाभावात् कर्मशून्येषु देवादिषु ब्रह्मविद्या मोक्षफला, यद्यपि च "दर्शपूर्णमासाभ्यां स्वर्गकामः" "स्वर्गाय हि लोकाय दर्शपूर्णमासाविज्येते" इतिवत् ज्ञानकर्मभ्यां मोक्ष इति विध्युद्देशार्थवादौ न स्तः; नापि "विद्यां चाविद्यां च" इति साहित्यमेक[3]फलोपाधौ "अविद्यया मृत्युं तीर्त्वा विद्ययामृतमश्नुते" इति फलभेदावगमात्; नापि "तेनैति ब्रह्मवित् पुण्यकृत् तैजसश्च[4]" इति ज्ञानकर्मणोरेकस्मिन् पुरुषे समुच्चयसिद्धिः[5], पुरुष[ब्रह्म]वित्पुण्यकृत्पुरुषयोर्मार्गसमुच्चयावगमात् अन्वाचयार्थेन चकारेणैकैकस्य पुरुषस्या[6]न्योन्यनिरपेक्षमार्गसंबन्धसिद्धेः, पुण्यकृदिति चा[7]मानवपुरुषपर्यन्तमर्चिरादिना गच्छतां प्रतीकालम्बनानामभिधानसिद्धेश्च; नापि "तान्याचरथ नियतं सत्यकामाः" इति समुच्चयसिद्धिः, अप्रतीतेः, सत्यशब्दस्य च "एष वः पु[8]ण्यः सुकृतो ब्रह्मलोकः" इति वाक्यशेषात् "प्लवा ह्येते" इति निन्द्यमानत्वाच्च सत्यलोकविषयत्वात्, नापि[9] "सत्येन लभ्यस्तपसा ह्येष आत्मा" इति स[10]मुच्चयसिद्धिः[11] तपःशब्देन "मनसश्चेन्द्रियाणां च ह्यैकाग्र्यं परमं तपः" इति तपसोऽभिधानात्; न च ब्रह्मात्मताविद्यानिवृत्ती कर्मसाध्ये कर्मवा[12]सनाया अपि विज्ञानेनैव निवृ[13]त्तिश्रवणात्[14]; शरीरेन्द्रियसंबन्धस्तु कर्माभावात् स्वयमेव निवर्तते। तस्मात्प्रमाणाभावात् फलाभावाच्च न समुच्चयसिद्धिर्यद्यपि, तथापि "विविदिषन्ति यज्ञेन" इतीच्छासंयोगात् ज्ञानस्य साध्यताप्रतीतौ 'यज्ञेन' इति करणतायाः साध्यज्ञानेनैवान्वयात् यज्ञादीनामिष्यमाणापरोक्षज्ञानसाधनत्वमवगतम्। ज्ञानस्य च प्रमाणायत्तत्वात् कर्मणामनुपयोगाज्ज्ञान-

१. G omits यदि.
२. T and M पालनादिना
३. T and M फलोपधौ
४. G omits तैजसश्च
५. T and M समुच्चयः
६. G omits अन्योन्य
७. G and T. वामानव
८. M. पुण्यकृतो
९. T and M omit नापि
१०. T and M omit समुच्चयसिद्धिः
११. T and M add च
१२. G and T. वासनाविज्ञा
१३. G and T. निवर्तते श्रवणात्
१४. G adds भिद्यते हृदयग्रन्थिः

मोक्षं प्रत्येव कर्मणां साधनत्वं वाक्यतात्पर्येण प्रतीयत इति प्राप्तम्[1]। तत्र काष्ठैः पचतीति ज्वालोत्पादनद्वारेण पाकसाधनेष्वपि काष्ठेषु करणविभक्तिदर्शनात् कर्मसु चित्तस्य मलशोधनद्वारेण[2] प्रत्यक्प्रवणतामापाद्य अपरोक्षज्ञानहेतुषु ज्ञानकारणत्वं[3] न बाध्यते, मोक्षान्वये[4] तु कर्मणां श्रुतज्ञानकरणत्वं बाध्यते; श्रुतसाध्यपरित्यागेन च साध्यान्तरकल्पनायाम् "नास्त्यकृतः कृतेन" "न कर्मणा न प्रजया धनेन त्यागेनैके अमृतत्वमानशुः[5]" "नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय" इत्यादिशास्त्रविरुद्धमोक्षहेतुत्व[6]-कल्पनाद्वरम् "काषायपक्तिः[7] कर्माणि" "ज्ञानमुत्पद्यते पुंसाम्" इत्यादिशास्त्रप्रति-पन्नचित्तशोधनद्वारेण ज्ञानहेतुत्वकल्पनमिति शास्त्रान्तरानुसारात् ज्ञानकरणत्वावधार-णाच्च ज्ञानहेतुषु[8] कर्मसु वेदानुवचनादिषु वाक्यप्रतिपन्नेषु न ज्ञानं मोक्षे अग्नीन्धनाद्य-पेक्षते इत्युक्तम् ॥

सर्वापेक्षा च यज्ञादिश्रुतेरश्ववत् ॥ ३. ४. २६ ॥

शमदमाद्युपेतः स्यात् तथापि तु तद्विधेः तदङ्गतया तेषामव-श्यानुष्ठेयत्वात् ॥ ३. ४. २७ ॥

अपरोक्षज्ञानस्यापि प्रामाण्याभ्युपगमे प्रमाणायत्तत्वात् तत्सिद्धेः सत्सु प्रमाणहेतुषु कर्मोपासनाशमाद्यभावे ज्ञानानुत्पत्त्यदर्शनात् केवलव्यतिरेकाभावात्, कर्मादीनां च ज्ञानोत्पत्तौ उपकारविशेषानवगमात्[9] अपरोक्षज्ञानोत्पत्तौ कर्मादीनाम-साधनत्वं प्राप्तम्। तत्र "यज्ञेन विविदिषन्ति" इति कर्मणां[10] ज्ञानसाधनत्वं विधीयते[11]। "शान्तो दान्तः" इति तेषामपि ज्ञानसाधनत्वं विहितम्[12]। "ततस्तु

१. G. प्राप्ते

२. G. मनःपरिशोधन

३. M. ज्ञानहेतुत्वं

४. G omits मोक्षा...बाध्यते

५. M omits अमृतत्वमानशुः

६. M omits हेतुत्व

७. M. कषाय

८. T and M omit ज्ञानहेतुषु... प्रमाणहेतुषु

९. M. आगमानुरोधात् ज्ञानो

१०. G. कर्मादीनां

११. M. विधाय

१२. T and M. विदितम्

तं पश्यते निष्कलं ध्यायमानः" "निदिध्यासितव्यः[1]" इति च ब्रह्मणि प्रत्ययाभ्यासोऽपरोक्षज्ञानाय विहितः। "तं त्वौपनिषदम्" इति च वेदान्तानामपरोक्षब्रह्मावगति[2]साधनत्वं तद्धितप्रत्ययेनोक्तम्। तत्र यद्यपि प्रथमं शाब्दं[3] प्रमाण[4]ज्ञानं प्रमा[5]कारणादेव भवतीत्यपरोक्ष[6]ज्ञानस्यापि प्रमाणादेवोत्पत्तिः केवलव्यतिरेकाभावात् प्राप्ता, तथाप्यागमस्य केवलव्यतिरेकानपेक्षत्वात् कर्माभ्यासशमादिसहकृतात् वेदान्तवाक्यात्, पूर्वानुभवसंस्कारसहितात् संप्रयोगादभिज्ञानव्यतिरिक्तप्रत्यभिज्ञानप्रत्यक्षवत्, ब्रह्मात्मविषयं शाब्दज्ञानव्यतिरिक्त[7] प्रत्यक्षज्ञानान्तरमुत्पद्यत इत्यवगम्यते, तदुद्देशेन साधनविधानसामर्थ्यात्[8]; द्वारं च कर्मणामन्तःकरणशुद्धिद्वारेण प्रत्यक्प्रवणता; शमादीनां च[9] विपरीतप्रवृत्तिलक्षणप्रतिबन्धनिरोधः; निदिध्यासनस्य च ब्रह्मणि प्रत्ययाभ्यास[10]जनितचित्तैकाग्र्यम्। तत्र परोक्षज्ञानहेतुरपि शब्दः कर्मादिपरिमार्जितप्रत्यक्प्रवणेन शमादिनिरुद्धविपरीतप्रवृत्तिप्रतिबन्धकेन प्रत्ययाभ्यासजनितसंस्कारप्रचयनिमित्तब्रह्मैकाग्र[11]वृत्तिचित्तदर्पणेन सहकारि[12]णानुगृहीतः अपरोक्षज्ञानमुत्पादयति शास्त्रीयसंस्कारसंस्कृताग्न्यधिकरण इव होमोऽपूर्वमिति[13]। अथवा शब्दादेव प्रथममपरोक्षज्ञानमुत्पद्यते, [14]जन्यसंवेदनस्य ब्रह्मप्रकृतितयाभेदात्; संवेदनस्य विषयजन्यतया तदभेद एव लोकेऽप्यपरोक्षज्ञानता नामेति[15]। ततश्च भ्रान्त्या परोक्षवदवभासमाने प्रथमज्ञाने वर्णितचित्तदर्पणसामर्थ्यादेव देहा[16]ध्यासात् विविक्ते त्वंपदार्थे, प्रत्यक्षतोऽवभासमाने तत्पदार्थे च चेतसि सम्यगवधृते पारोक्ष्यभ्रमनिमित्तस्या-

१. T and M omit निदिध्यासितव्यः
२. M. परोक्षज्ञानार्थावगति
३. M. शाब्द
४. G omits प्रमाण
५. G. प्रमाण
६. M. अपरोक्षप्रमाणज्ञानस्य
७. G. अपरोक्षज्ञाना
८. T and M add इति
९. G omits च
१०. T and M. प्रत्यक्षाभ्यास
११. T. एकाग्रय
१२. M. कारणा
१३. G omits इति
१४. G and T. शब्दजन्य
१५. G omits इति
१६. T and M देहाभ्यासात्

ध्यासस्य निवृत्तेः तदेव वाक्यार्थविषयं शाब्दज्ञानं [1]अपरोक्षावभासमवतिष्ठत इति, सर्वथापि यज्ञशमनिदिध्यासनादिसापेक्षादेव शब्दादपरोक्षज्ञानसिद्धिः विधिप्रामाण्यादिति स्थितम् ॥

सर्वान्नानुमतिश्च प्राणात्यये तद्दर्शनात् ॥ ३. ४. २८ ॥

अबाधाच्च ॥ ३. ४. २९ ॥

अपि च स्मर्यते ॥ ३. ४. ३० ॥

शब्दश्चातोऽकामकारे ॥ ३. ४. ३१ ॥

वामदेवोपासनाङ्गे[2]ते सर्वस्त्रीगमनवत् सर्वान्नभक्षणं प्राणविदः सामान्यप्रवृत्त-भक्ष्याभक्ष्यविभागशास्त्रमपबाध्य विधीयत इति प्राप्ते, अश्रूयमाण[3]विशेषविधेः सामान्य-विधिबाधकत्वमयुक्तम् ; विशेषविधिकल्पना तु सामान्यविधिनापि बाध्यते, [4]अविरो-धापेक्षत्वात् कल्पनायाः इति न्यायेन सामान्यविधि[5]ना विरोधात् अशक्यविधेयत्वाच्च सर्वान्नभक्षणं स्तुतिरित्युक्तम् ॥

विहितत्वाच्चाश्रमकर्मापि ॥ ३. ४. ३२ ॥

सहकारित्वेन च ॥ ३. ४. ३३ ॥

सर्वथापि त एवोभयलिङ्गात् ॥ ३. ४. ३४ ॥

अनभिभवं च दर्शयति ॥ ३. ४. ३५ ॥

एकस्योभयार्थताविरोधात् "लिङर्थे लेट्" इति लेट्परिग्रहेण "विविदिषन्ति" इति कर्मणां विद्यासंयोगे विहिते, यावज्जीवादिश्रुतेराश्रमकर्मतया नित्यत्वे च विहिते,

१. G omits **अपरोक्ष...शब्दात्**
२. M. **व्रतसर्व**
३. M. **अश्रूयमाणस्य**
४. T. **अपरोक्षत्वात्**
५. G. **विधिविरोध**
T. **विधिना विरोधाशक्य**

विद्या[1]संयोगस्य मोक्ष[2]फलतयोत्कृष्टत्वात् तेन नित्य[3]योगबा[4]धादाश्रममात्रेणाननुष्ठेयत्वं कर्मणां प्राप्तम् । अनुष्ठेयत्वे वा[5], कौण्डपायिनामयनेऽग्निहोत्रस्य प्रकरणभेदात् प्रसिद्धा[6]-ग्निहोत्रात् कर्मान्तरत्ववत् प्रकरणभेदादेव प्रसिद्धेभ्योऽग्निहोत्रादिभ्यः[7] कर्मान्तराण्येव "विविदिषन्ति" इति विद्यासंयुक्तया विधीयन्ते विरोधपरिहारायेति प्राप्तम् । तत्रापांप्रणयनस्य यथा स्वरूपेण दर्शपूर्णमासक्रत्वङ्गत्वम्, गोदोहनोपरक्ततया पश्वर्थत्वं च उभयविधिविनियोग[8]सामर्थ्यात्, तथेहाप्युभयविधिविनियोगसामर्थ्यान्नित्यता विद्यार्थता च इ[9]त्युभयं न विरुध्यते । कुण्डपायिनामयने अग्निहोत्रशब्दस्याख्यातपरतन्त्रतया तदुक्तार्थाभिधायिनो देशान्तरवर्त्यग्निहोत्रस्य स्वातन्त्र्येण परामर्शकत्वानुपपत्तेः जुहोतेश्चाख्या[10]तसन्निहितद्रव्यगुणकर्म[11]रूपितं कर्मान्तरं विहाय व्यवहिताग्निहोत्रपरामर्शकत्वानुपपत्तेः कर्मान्तरमेव विहितमित्युक्तम् । इह तु यज्ञदानतपःशब्दानां लौकिकाभिधानतया स्वातन्त्र्यात्, प्रकरणान्तरविहिताग्निहोत्रादिपरामर्शकत्वसंभवात्, प्रसिद्धकर्मानुवादेन विद्यासंयोगमात्रं विधीयत इत्युक्तम् ॥

अन्तरा चापि तु तद्दृष्टेः ॥ ३. ४. ३६ ॥

अपि च स्मर्यते ॥ ३. ४. ३७ ॥

विशेषानुग्रहश्च ॥ ३. ४. ३८ ॥

अतस्त्वितरज्ज्यायो लिङ्गाच्च ॥ ३. ४. ३९ ॥

"यज्ञेन दानेन" इति पृथक्करणविभक्तिनिर्देशादूर्ध्वरेतसां चाग्निहोत्रादि-

१. T omits विद्या
२. T omits मोक्ष
G. मोक्षतयोत्कृष्ट
M. मोक्षफलबलोत्कृष्ट
३. G. नित्ये विनियोग
४. M. बाधनात्
५. T and M omit वा
६. G omits प्रसिद्ध...भेदात्
७. T. होत्रेभ्यः
८. G and M omit सामर्थ्यात्... विनियोग
९. G omits इत्युभयं
M omits इति
१०. G and M. आख्यातस्य सन्निहित
११. T and M add गुण

साध्यरहितानां विद्यासंबन्धाद्यज्ञादीनां विकल्पेन विद्यासाधनत्वसिद्धेः वर्णधर्[1]माणामपि दानतपःप्रभृतीनामन्तरेणाश्रमधर्मे[2][धर्मान्]स्वातन्त्र्येण विद्यासाधनत्वे सिद्धेऽपि, वर्णधर्म-महितानामाश्रमधर्माणां वैयर्थ्यप्रसङ्गपरिहाराय केवलवर्णधर्माधिकृतानामनधिकारं विद्यायां प्रापय्य साधनोपचयापचयाभ्यां विद्यायाः चिरा[3]चिराभिव्यक्तिविशेषो-पादानेन वर्णमात्रधर्माधिकृतानामपि विद्यायामधिकारो दर्शितः ॥

तद्भूतस्य तु नातद्भावो जैमिनेरपि नियमातद्रूपाभावेभ्यः ॥

॥ ३. ४. ४० ॥

आश्रमावरोहोऽपि कर्तव्य आश्रमारोहावरो[4]हान्यतरत्वादारोहवदित्यनु[5]मा-नानुगृहीतात् सर्वाश्रमधर्माणां विद्यासाधनत्ववचनात् प्रत्यवरुह्यानुष्ठितानामपि गृहस्थ-धर्माणां विद्यासाधनत्वे प्राप्ते, त्रयाणामूर्ध्वरेतसां प्रत्यवरोहस्य शास्त्रेण निषिद्धत्वा-दनुमानाप्रवृत्तेः अत एव तेषां गा[6]र्हस्थ्येनाश्रमाभावात् "चा[7]ण्डालाः प्रत्यवसिताः" इत्या[8]दिस्मृतेः पतितत्वाच्चान[9]धिकारात् अन[10]धिकारिणा कृतमकृतमिति न्यायेन तदनु-ष्ठितानां वर्णाश्रमधर्माणां न विद्याङ्गभाव इत्युक्तम् ॥

न चाधिकारिकमपि पतनानुमानात् तदयोगात् ॥

३. ४. ४१ ॥

उपपूर्वमपि त्वेके भावमशनवत्तदुक्तम् ॥ ३. ४. ४२ ॥

ऊर्ध्वरेतसामप्रच्युता[11]श्रमधर्माणामेव ब्रह्मचर्यविलोपे प्रा[12]यश्चित्ताभावस्मृतेः अकृत-

१. M. धर्माणां
२. T omits धर्मे
३. T omits चिरा
४. G and T. हावरोहयोरन्य
५. T omits अनुमान
६. M. गार्हस्थ्यस्यानाश्रमित्वाभावाच्च
७. T and M omit चाण्डालाः
८. G and M omit आदि
९. G omits अनधिकारात्
१०. M. अनधिकारमनधिकारिणो
११. G and T. श्रमाणामेव
१२. T and M omit प्राय...अकृत

प्रायश्चित्तानां च पतितानां कर्मानधिकारात् तेषां यावदायुर्विद्यायामनधिकारः प्राप्तः । तत्र[1] महापातकेष्वगणनात् ततः[2] परस्य दोषस्याभावादवरत्वे चोपपातकादि-सामान्यप्रायश्चित्तावतारात् विशेषप्रायश्चित्तवचनाच्च कृतप्रायश्चित्तानां कर्माधिकारात् विद्याधिकारो दर्शितः ॥

बहिस्तूभयथापि स्मृतेराचाराच्च ॥ ३. ४. ४३ ॥

शिष्टव्यवहारयोग्यानां दोषेणापवादे प्राप्ते प्रायश्चित्तेन च तस्मिन् निराकृतेऽपवादाभावे उत्सर्गस्थितिरिति न्यायेन तैः शिष्टसंव्यवहाराद्याचारस्य धर्मतया विद्याङ्गत्वं प्राप्तम् । ब्रह्महत्त्यादिविषये "नास्यास्मिन् लोके प्रत्यापत्तिर्विद्यते कलुषं तु निर्हन्यते[3]" इति स्मृतिलिङ्गादाचाराच्च बहिष्कर्तव्यत्वात् न तैर्व्यवहारलक्षणस्याचारस्य विद्याङ्गतेत्युक्तम् ॥

स्वामिनः[4] फलश्रुतेरित्यात्रेयः ॥ ३. ४. ४४ ॥

आर्त्विज्यमौडुलोमिस्तस्मै हि परिक्रियते ॥ ३. ४. ४५ ॥

श्रुतेश्च ॥ ३. ४. ४६ ॥

अङ्गाश्रितोपासनेषु उद्गीथादीनां प्राप्तोद्देशनत्वात् क्रत्वधिकारिण एव प्राप्तेः, अन्यस्याप्राप्तेरुद्देशनासंभवात् तदाश्रितान्युपासनानि[5] गोदोहनवदधिकृताधिकारीणि[णीति] क्रत्वधिकारिण एव गोदोहनफलवद्विद्याफलसंबन्धः। तत्र 'यः कर्ता स[6] फली' इति न्यायानुगृहीतात् "वर्षत्यस्मै[7] य उपास्ते" इति लिङ्गात् स्वामिकर्मण्यङ्गोपासने प्राप्ते "एवंविदुद्गाता आत्मने वा यजमानाय वा" "एवंविदुद्गाता ब्रूयात् कं ते कामम्" इत्यादिश्रौतलिङ्गैः अङ्गतत्संबन्ध्युपाङ्गगोदोहनादिकर्तृत्वस्या-

१. T and M omit तत्र
२. M. तदपरस्य
३. M. न हन्यते इति विगानाचाराच्च
४. G omits this sutra.
५. M adds च
६. G adds एव
७. G. वर्षति हास्मै

र्त्विज्यत्य यजमानेन दक्षिणया क्रीतत्वात् कर्तुरेव फलं युक्तमिति न्यायानुगृहीतैः उपासनानां यजमानगामिफलत्वं ऋत्विक्कर्तृत्वं च दर्शितम् ॥

सहकार्यन्तरविधिः पक्षेण तृतीयं तद्वतो विध्यादिवत् ॥

३. ४. ४७ ॥

कृत्स्नभावात्तु गृहिणोपसंहारः ॥ ३. ४. ४८ ॥

मौनवदितरेषामप्युपदेशात् ॥ ३. ४. ४९ ॥

वाक्यभेदप्रसङ्गाच्चतुर्थाश्रमवाचित्वाभावात् "मन ज्ञाने" इति धात्वर्थानुगमे "पाण्डित्यं निर्विद्य" इति विहितत्वात् "अथ मुनिः" इत्यनुवादमात्रमिति प्राप्ते, मुनिरिति ज्ञानोत्कर्षवति पुरुषे प्रसिद्धत्वात् "मौनं न निर्विद्य" इति पुरुषात्[2] ज्ञानोत्कर्षं निष्कृत्य निर्वेदनीयत्वाभिधानलिङ्गात्[3][4], युक्तिभिः ज्ञाननिर्मलीकरणस्य च विद्यापेक्षितत्वात् अपूर्वत्वाच्च उपरिधारणवन्मौनं वाक्यभेदेन विद्यासहकारित्वेन विधीयत इत्युक्तम् ॥

अनाविष्कुर्वन्नन्वयात् ॥ ३. ४. ५० ॥

बालस्य भावः कर्म वा इति बाल्यशब्दव्युत्पत्तौ कर्मपक्षे श्रूयमाणविधियोग्यत्वात् सामान्यप्रवृत्तस्य[5] नियमशास्त्रस्य ब्रह्मविद्विषये[6] यथोपपादं मूत्रपुरीषत्वादिविशेषविधिसामर्थ्यात् अन्यत्र सङ्कोचात् बालकर्मैव[7] विधीयत इति प्राप्ते बालकर्मणो बालभावस्यैवाभ्यर्हितत्वात् तद्धितस्य च भावेऽप्यविशेषात् सामान्यशास्त्राविरोधकल्पनापरिहाराच्च प्रशान्तेन्द्रियत्वादि यत्नसाध्यं मुमुक्षोर्विधीयत इत्युक्तम् ॥

ऐहिकमप्यप्रस्तुतप्रतिबन्धे तद्दर्शनात् ॥ ३. ४. ५१ ॥

१. T adds लिङ्ग

२. M. पुरुषज्ञानो

३. M. निर्वर्तनीय

४. M omits लिङ्ग

५. T. प्रवृत्तिनियम
M. प्रवृत्त

६. M. ब्रह्मबुद्धि...मूत्र

७. M. बालकर्मस्यैव

परिदृश्यमानसंसारनिमित्तशोकपरिहाराय विद्यासाधनोपादानात् श्रवणादीनां दृष्टद्वारेण चक्षुरादिवद्विद्यासाधनत्वाच्च कारीर्येवघातवत्[1] समानजन्मस्यैव विद्याफलहेतुत्वम्, अन्यथा त्वात्यन्तिकप्रतिबन्धः[2] कारणपौष्कल्याभावो वा श्रवणादीनां कल्प्येत इति प्राप्ते, परिदृश्यमानसंसारनिमित्तशोकस्यानेकजन्मानुयायित्वमवगच्छतो यदाकदाचिदनर्थनिवृत्तिः स्यादित्यभिसन्धिसंभवात्, श्रवणादीनां[3] विधानादेवादृष्टद्वारेणापि साधनत्वात् "अनेकजन्मसंसिद्धः" इत्यादिस्मृतिलिङ्गाच्च[4] श्रवणादीनां पौष्कल्येऽपि पश्वादिफलचित्रादियागवत् प्रतिबन्धक्षयमपेक्ष्य इह जन्मनि जन्मान्तरे वा विद्योदयफलं कल्प्यत इति नानैकान्तिकत्वं[5] विद्यासाधनानामित्युक्तम्[6] ॥

एवं मुक्तिफलानियमस्तदवस्थावधृतेस्तदवस्थावधृतेः ॥

३. ४. ५२ ॥

काष्ठोपचयापचयाभ्यां ज्वालोपचयापचयदर्शनात् श्रवणाद्यन्तरङ्गबहिरङ्गतदभ्यासादिसाधनोपचयापचयाभ्यां विद्यायामप्युपचयादिभावात् मुक्तावप्युपचयादिभावे स्वर्गादिफलवत्प्राप्ते मुक्तिस्वरूपब्रह्मैक्यरूपत्वावधारणात्[7] शास्त्रविरोधादनुमानस्य निवर्तनीयचित्तविक्षेपोपचयादिभावात्[8] तन्निवृत्तावेव साधनोपचयादेरुपक्षयात्, कलुषादिप्रतिबन्धनिवृत्तिचिराचिरद्वारेण विद्यायामपि[9] चिराचिराभिव्यक्तिसंभवाच्च न मुक्तावुपचयादिभाव इत्युक्तम् ॥

इति प्रकाशात्मविरचिते शारीरकन्यायसंग्रहे

तृतीयाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥

---

१. M. कारीर्यादिवत्
२. G and T. न्यथात्वनिर्बन्धः
३. T and M omit श्रवणादीनां
४. M omits च
५. T and M. नानैकत्वं
६. T omits इत्युक्तम्
७. G and T. रूपविद्यावधारण
८. M. भावनिवृत्तावेव
९. M. विद्या अपि

अथ चतुर्थाध्यायः ॥

प्रथमः पादः

आवृत्तिरसकृदुपदेशात् ॥ ४. १. १ ॥

लिङ्गाच्च ॥ ४. १. २ ॥

फलमुद्दिश्य विहितानां ज्योतिष्टोमादीनां यावत् शब्दपरिमितं कर्मरूपं[1] तावतः सकृदनुष्ठानादेव कृतार्थत्वदर्शनात्[2] अहंग्रहोपासनेषु श्रवणादिषु च यावत्[3] शब्दपरिमितमुपासनादिकर्मरूपं तावतः सकृदनुष्ठानादेव फलसिद्धेः आवृत्त्यनपेक्षेति सामान्यन्यायेन प्राप्तम् । तत्र "यस्य स्यादद्धा" "देवो भूत्वा" इति च लिङ्गादुपास्यमानसाक्षात्करणलक्षणदृष्टफलद्वारेण अदृष्टसाधनत्वे वक्तव्ये यावद्दृष्टफलं तावदवघातादिविधिवदर्थसिद्धावृत्तिगुणविशिष्टमेवोपासनाकर्म विधीयते फलपर्यन्तमेव हि कर्म विधिविषय[4] इति[5] विशेषन्यायेनावृत्तिरहंग्रहोपासनेषु श्रवणादिषु च विहितेत्युक्तम् ॥

आत्मेति तूपगच्छन्ति ग्राहयन्ति च ॥ ४. १. ३ ॥

द्रष्टृद्रष्टव्य[6]नियन्तृनियन्तव्याधिष्ठात्रधिष्ठेयेशित्रीशितव्यत्वादि[7]संबन्धैः जीवब्रह्मणोः भेदलिङ्गैः "द्वा सुपर्णा" "ऋतं पिबन्तौ" इति द्वित्वश्रुतेश्च जीवब्रह्मणोर्भेदे सिद्धे असंसार्यात्मतत्त्वस्य संसारिजीव[8]प्रत्यक्षेण विरोधाच्च ममेश्वर इति प्रतिपत्तौ प्राप्तायाम् "नान्योऽतोऽस्ति द्रष्टा" "नान्यदतोऽस्ति द्रष्टृ" "नेह नानास्ति

१. T and M. कर्मस्वरूपं तावत्
२. M. कृतार्थत्वं दर्शनोऽहंग्रह-
३. T. यावच्छास्त्र
४. T and M omit विधि
५. T. इति शेष-
६. G adds मन्तृमन्तव्य
७. M. तव्यादि
८. G and T. जीवि

किञ्चन" इति फलवत्प्रमाणान्तरानधिगत[1]भेदप्रतिषेधविषयतया तात्पर्यवत्या भेदनिषेधश्रुत्या[2] अविवक्षितभेदलिङ्गानां बाधात्, भेदाभेदे[3] निषिध्यमानभेदस्यैव सत्वे एकस्यैवैकोपाधौ सत्त्वासत्त्वप्रसङ्गात्, "स यश्चायं पुरुषे। यश्चासावादित्ये। स एकः।" इति प्रमाणान्तरानधिगत[4]तत्फल[गतसफल]त्वाभ्यां तात्पर्यवदेकत्वश्रुत्या[5] पूर्वसिद्धद्वित्वानुवादिकायाः "द्वा सुपर्णा" इति द्वित्वश्रुतेः चन्द्रैकत्वेन द्वित्वस्यैव बाधात्, सत्यप्येकत्वे द्वित्वस्यातुल्यप्रमाणेन व्यवस्थापयितुमशक्यत्वात्, दुःखित्वादि-धर्मप्रत्यक्षस्य विप्रकृष्टस्य सन्निहिततरेण ब्रह्मात्मप्र[6]त्यक्षेण अनुमानस्येव बाधात् बिम्बप्रतिबिम्ब[7]वत् सर्वप्रकारविरोधाभावात् "अहं ब्रह्मास्मि" इति तादात्म्यवाक्यैः आत्मा ब्रह्मेति प्रतिपत्तव्यमित्युक्तम्॥

न प्रतीके न हि सः॥ ४. १. ४॥

ब्रह्मदृष्टि[8]र्युक्तानि प्रतीकान्यप्यहमित्येव प्रतिपत्तव्यानि, ब्रह्मद्वारेणात्मना-भिन्नत्वात्। यत्र उपास्यस्यात्मनाभेदः तत्राहंबुद्धिर्दृष्टा, यथा ब्रह्मणीति प्राप्तम्[9]। तत्र ब्रह्मोपासनेषु[10] "एष त आत्मान्तर्हृदि[11]" "एष त आत्मापहतपाप्मा" इत्येवमाद्यैक्यव्यपदेशात् सगुणनिर्गुणेष्वहंबुद्धिरुक्ता; इह तु न प्रतीकान्यह-मित्युपास्यानि, ऐक्यचोदनाभावे सति स्वरूपतो भिन्नत्वात्, उद्गीथादिवत् इत्य[12]नुमानात् यथाप्रतिभासं भेदेनैवोपास्यानि प्रतीकानीति सिद्धम्॥

ब्रह्मदृष्टिरुत्कर्षात्॥ ४. १. ५॥

"आदित्यो ब्रह्म" इत्यादिसामानाधिकरण्यविशेषे तयोः कस्योपास्य-त्वमिति विशये सत्युत्कृष्टनिकृष्टयोः उत्कृष्टमेवोपास्यम्, फलविशेषवत्त्वात्, राजादिवत्

१. T and M. अनधिगततद्भेद
२. G. निषेधे
३. G adds अपि
४. G and T. गतफल-
५. G and T. एकश्रुत्या
६. G and T. ब्रह्मात्मना प्र-
७. M omits प्रतिबिम्ब
८. T and M omit दृष्टि
९. G omits प्राप्तं
१०. G and M add "तत्त्वमसि"
११. T. हृदये
१२. G. वदिति प्रत्यनु

इत्यनुमानेनादित्यादिनिकृष्टबुद्धिविशिष्टमपि ब्रह्म चोदनावशात् फलविशेषाय[1] ब्रह्मसंबन्धिप्रतीकोपासनेषु उपास्यमिति प्राप्तम् । तत्र "आदित्यं ब्रह्मेत्युपास्ते" "आकाशं ब्रह्मेत्युपास्ते" इत्यादित्यादीनामेव द्वितीयाश्रुत्या, उपासनाकर्मत्वप्रतिपादिकया ब्रह्म[2]शब्दस्य अर्थपरत्वं बाधित्वा प्रत्ययपरत्वप्रतिपादिकया च इतिशब्दश्रुत्योपबृंहितया निकृष्टमुत्कृष्ट[3]बुद्ध्या वेदनीयमिति च[4] न्यायानुगृहीतया अनुमानबाधात् असञ्जातविरोधितया प्रथमश्रुता आदित्यादय एव चरमश्रुततया सञ्जातविरोधित्वात्[5] प्रत्ययमात्रपणब्रह्मदृष्टिविशिष्टविशेषवत्तयोपास्यमानब्रह्मसामर्थ्यलब्धफलविशेषा उपास्या[6] विष्णुदृष्टिविशिष्टेव प्रतिमेत्युक्तम् ॥

आदित्यादिमतयश्चाङ्ग उपपत्तेः ॥ ४. १. ६ ॥

कर्माङ्गानां क्रियासमवायात्, क्रियात्मकानां फलसाधनतयोत्कृष्टत्वात्, "असौ वा आदित्य उद्गीथः" इत्यादौ चरमश्रुतत्वाच्च पूर्वाधिकरणन्यायेनाङ्गदृष्टिविशिष्टानामादित्यादीनामुपास्यत्वे प्राप्ते, "उद्गीथमुपासीत" "सामोपासीत[7]" इत्यादौ कर्माङ्गानामेवोपासनाकर्मत्वप्रतिपादिकया द्वितीयाश्रुत्या फलसाधनभूताङ्गेभ्यः फलभूतानामादित्यादीनाम्[8]उत्कृष्टबुद्ध्या निकृष्टं वेदनीयमिति न्यायानुगृहीतया प्रथमश्रुताभिरप्यादित्यादिदृष्टिभिर्विशिष्टानि कर्माङ्गान्येवोपास्यतया विधीयन्ते, प्रथमश्रुतन्यायस्य श्रुते[9]र्दुर्बलत्वादित्युक्तम् ॥

आसीनः संभवात् ॥ ४. १. ७ ॥

ध्यानाच्च ॥ ४. १. ८ ॥

अचलत्वं चापेक्ष्य ॥ ४. १. ९ ॥

१. M. विशेषाच[च]
२. G omits ब्रह्म...प्रतिपादिकया
३. T and M. कृष्टबुद्ध्या
४. G omits च
५. M. विरोधात्
६. M. उपास्यविष्णु
७. G omits सामोपासीत
८. G. दीनामुत्कर्षादुत्कृष्ट
९. G and M. श्रुतेर्बलवत्त्वात्

स्मरन्ति च ॥ ४. १. १० ॥

मनःशरीरयोः भिन्नत्वान्मनोव्यापारमुपासनं प्रति शरीरव्यापारस्यानुपकारित्वात् यया कयाचिदवस्थया वर्तमानेऽपि शरीरे मानसमुपासनं सुगममिति प्राप्ते, मनःशरीरयोः बहिःप्रवृत्तिनिवृत्त्योः एकयोगक्षेमत्वात्, शरीरेऽनवस्थिते मनोऽनवस्थायाः प्रत्यक्षत्वात्, आसीनेऽचलावयवे शरीरे प्रतिष्ठितेनमनसा अनङ्गाश्रितान्युपासनानि कर्तव्यानीत्युक्तम् ॥

यत्रैकाग्रता तत्राविशेषात् ॥ ४. १. ११ ॥

अनङ्गोपासनान्यपि दिग्देशकालनियतानि, चोदनालक्षणत्वात्, यागादिवत्। तत्रोपास्ये वस्तुनि चित्तैकाग्र्यमन्तरङ्गम्। तच्च रजस्तमःपरिक्षयेण सत्त्ववृत्त्युद्भवापेक्षम्। स चोद्भवः कदाचित् प्राक्प्रवणादिदेशे प्रदोषादिकाले प्राच्यादिदिशि चोत्पद्यते, कदाचिद्देशकालदिगन्तरेषूत्पद्यत इति सत्त्ववृत्त्युद्भवेनापन्नचित्तैकाग्र्यं कालान्तरादावुत्पन्नमनपेक्ष्यैव प्रदोषादिकालाद्यपेक्षमाणस्य तत्र चित्तैकाग्र्याभावात् उपासनायोगात्, शेषिविरोधादनुमानस्य यत्रैकाग्र्यं तत्रोपास्यमित्युक्तम् ॥

आ प्रायणात् तत्रापि हि दृष्टम् ॥ ४. १. १२ ॥

अहंग्रहोपासनेषूपास्याविर्भावे सिद्धे दृष्टफलद्वारेणादृष्टफलसिद्धेरवघातादिवदा प्रायणादननुष्ठाने प्राप्ते अवघातादिष्वपि दृष्टफलस्य तण्डुलादेरदृष्टसाधनत्वव्यवधानद्वारेणैवादृष्टसाधनत्वादिहापि देहपातादनन्तरमारभ्यमाणविद्यासाध्यादृष्टफलंप्रति व्यवहितस्यापरोक्षस्योपकारकत्वाभावात्, अदृष्टफलारम्भाय तत्सन्निहितेऽप-

१. T and M. व्यापारोपा
२. M. बहिर्वृत्ति
३. G. प्रतिष्ठिते
४. M. ग्रहेण
५. M. सत्त्वाद्भवः
६. M. प्राच्यां दिशि
७. G omits एव
८. G. दृष्टफले तद्द्वारेणादृष्टसिद्धेः
९. T and M. अनुष्ठाने
१०. G. साध्यकत्वर्थव्यवधानद्वारे-
११. G. दृष्टफलसाध
T. दृष्टक्रतुफलसाध

रोक्षान्त्यप्रत्यये[1] दृष्टफले वक्तव्ये भावनाविच्छेदे तदयोगात्, कर्मणामपि[2] स्वफलविषयान्त्यभावनाजनकत्वप्रसङ्गेन विद्यायाः पाक्षिकफलवत्त्वप्रसङ्गात्, कर्मविरोध[3]द्वारेणोपास्यान्त्यप्रत्ययजननायाभिनवतया[4] प्राबल्यसिद्ध्यर्थमा प्रायणादुपासनं कर्तव्यमिति स्थितम्[5] ॥

तदधिगम उत्तरपूर्वाघयोरश्लेषविनाशौ तद्व्यपदेशात् ॥

॥ ४. १. १३ ॥

यद्यपि यथा प्रायश्चित्तस्य दुरितक्षयहेतुत्वं प्रायश्चित्तविध्यन्यथानुपपत्त्या मीयते शब्देनैव तथा " विद्वान् पुण्यपापे विधूय विदित्वा " " न लिप्यते कर्मणा पापकेन " इति ज्ञानदुरितनाशयोः इतरेतरसाध्यसाधनभावसाकाङ्क्षयोः एकपुरुषसंबन्ध[6]निर्देशान्यथानुपपत्त्या विज्ञानस्य दुरितक्षयहेतुत्वं पुरुषार्थाधिकरणन्यायेन प्रमातुं शक्यते, तथापि " कलञ्जं न भक्षयेत् " इत्यादिप्रतिषेधविध्यन्यथानुपपत्त्या दुरितस्यानिष्टफलपर्यन्तत्वेऽवगते नार्थवादान्य[7]थानुपपत्त्या विद्यया दुरितक्षयः प्रमातुं शक्यत इति प्राप्तम् । तत्रापहतपाप्मत्वादिलक्षणब्रह्मात्मज्ञानमात्मन्यशेषदुरितनिवर्तकम्, तस्मिन् दुरितकर्तृत्वादिबाधकत्वात्, स्वप्नगतसुरापानादिकर्तृत्वबाधकतयाचित्त[भिमत]दुरितबाधकजाग्रत्प्रबोधवदिति विद्या[8]सामर्थ्येन मोक्षशास्त्र[9]प्रामाण्यान्यथानुपपत्त्या चानुगृहीतया अर्थवादप्रतिपन्नविद्यादुरितक्षयैकपुरुषसंबन्धान्यथानुपपत्त्या सामान्यप्रवृत्तां प्रतिषेधविध्यन्यथानुपपत्तिमपबाध्य [10]ब्रह्मविद्विशेषविषये विद्यया दुरितक्षयः प्रमीयत इत्युक्तम् ॥

इतरस्याप्येवमसंश्लेषः पाते तु ॥ ४. १. १४ ॥

१. T and M. क्षाप्रत्यय
२. G omits कर्मणामपि...प्रसङ्गात्
३. M. कर्मविरोध
४. M. भिधानार्थतया
५. G. इत्युक्तम्
६. M. संबन्धि
७. G omits अन्यथा
८. M. सामान्येन
९. M. अप्रा
१०. T and M. ब्रह्मविद्याशेष

न विद्यापुण्ये बाध्यबाधकभूते, चोदनालक्षणत्वात्, अग्निहोत्रदर्शपूर्णमासवदित्यनुमानानुगृहीतया पुण्यस्य फलपर्यन्तताप्रतिपादकविध्यन्यथानुपपत्त्या विरोधात् " विद्वान् पुण्यपापे विधूय " " क्षीयन्ते चास्य कर्माणि तस्मिन् दृष्टे परावरे " इत्याद्यर्थवादगततया विद्यापुण्यक्षययोः इतरेतरसाध्यसाधनभावसाकाङ्क्षयोः एकपुरुषसंबन्धसन्निधानान्यथानुपपत्त्या न विद्यानिमित्तः पुण्यनाशः प्रतिपत्तुं शक्यत इति प्राप्तम् । तत्र पूर्ववद्विद्यासामर्थ्यमोक्षशास्त्रान्यथानुपपत्त्यनुगृहीतया पूर्वोक्तयानुपपत्त्या सामान्यप्रवृत्तां विध्यन्यथानुपपत्तिं बाधित्वा ब्रह्मविद्विशेषविषये विद्यया पुण्यक्षयः साधितः ॥

अनारब्धकार्ये एव तु पूर्वे तदवधेः ॥ ४. १. १५ ॥

विद्यासामर्थ्यानुगृहीतात् श्रुतिसामान्यात् शरीरारम्भककर्मणोऽपि विनाशः प्राप्तः । तत्र " तस्य तावदेव चिरं यावन्न विमोक्ष्ये अथ संपत्स्ये " इति शरीराद्विमोक्षणं संसारानुगमस्य मुक्त्यारम्भस्य चावधिरित्युक्तम् । यदि विज्ञानसमकालमेव सर्वकर्मक्षयात् मुक्तिः स्यात्, विज्ञानमेवावधिं ब्रूयात् । ततश्चावध्यन्तरकरणलिङ्गात् विज्ञानादुत्तरकालमपि कञ्चित्कालं शरीरमनुवर्तमानं कर्मसद्भावं गमयति । तत्रोद्दालकवसिष्ठादीनां तत्त्वदर्शिनामेव शरीरधारणविषयैः श्रुतिस्मृतिलिङ्गैः तत्त्वदर्शिभिरपि गुरुशिष्यसंबन्धनिर्देशान्यथानुपपत्त्या चानुगृहीतम् " तस्य तावदेव चिरम् " इति लिङ्गं तत्त्वज्ञानस्यारब्धकर्मनिवर्तने पाटववैकल्यं प्रतिबन्धं वा कल्पयित्वा आरब्धकर्म परिशेषयति सामान्यश्रुतिं बाधित्वेति दर्शितम् । तदुपभोगापेक्षि तद्वैत-

१. T and M. गततया
२. T and M. संबन्धेन संनि
३. M. क्तयात्यनुप
४. T and M. विध्यनुप-
५. T and M. ब्रह्मविद्याशेष-
६. G. विद्वच्छरीर-
७. T and M omit अथ संपत्स्ये
८. M. रादिमोक्षणं
९. M. अविधिरि-
१०. G and T. आरम्भककर्म
११. G. सामान्यक्षयश्रुतिं
१२. T and M. पेक्षत्वात् द्वैत

दर्शनं विद्यासंस्कारैः संस्कारतया स्मृतिहेतुभिरपि चैतन्यस्याविद्यावद्दोषतयापरोक्ष-भ्रमहेतुभिरेवोपपद्यत इत्युक्तम् ॥

अग्निहोत्रादि तु तत्कार्यायैव तद्दर्शनात् ॥ ४. १. १६ ॥

अतोऽन्यापि ह्येकेषामुभयोः ॥ ४. १. १७ ॥

यदेव विद्ययेति हि ॥ ४. १. १८ ॥

नित्या[1]ग्निहोत्रादीनां स्वर्गादिसमुद्दिष्टफलाभावात् सगुणविद्यादिभिः सहाप्येकफलारम्भकत्वसंभवेन विरोधाभावात् विद्यया तेषां क्षयाभावप्राप्तावपि सुकृतक्षेय-शब्दसामान्यात्[2] क्षय एव प्राप्तः। तत्र सु[3]कृतक्षयशब्दस्य काम्येष्वपि सावकाशत्वात् सगुणविद्यासाध्यफलविरो[4]धाभावे च सति नित्यकर्मविधिसामर्थ्यादेव सगुणविद्वदनुष्ठितकर्मविशेषक्षये सामान्यश्रुति[5]मपबाध्य विद्यया सहैकफलत्वं दर्शितम् ॥

भागेन त्वितरे क्षपयित्वा संपद्यते ॥ ४. १. १९ ॥

निर्गु[6]णब्रह्मविद्वानारब्धकर्मक्षयानन्तरमपि संसारी, विद्यावत्त्वेऽपि[त्त्वे सति] संसारसंबन्धयोग्यत्वात्, पूर्व[7]कालीनब्रह्मविद्व[8]दित्यनुमानेन संसारनिमित्तकल्पनाम् "अथ संपत्स्ये" इत्यादिश्रुत्या बाधित्वारब्धकर्मक्षयानन्तरं मुक्तिरुक्ता ॥

इति भगवत्प्रकाशात्मविरचिते शारीरकन्यायसंग्रहे

चतुर्थाध्यायस्य प्रथमः पादः

---

१. M omits नित्य
२. T and M. क्षयशब्दस्त्वसाम्यात्
३. M. सुकृतविषयक्षयस्य
४. M. विरोधे च
५. M. मपि वाक्यविद्यया
६. T and M. ब्रह्मनिष्ठविद्याना
७. M. काल
८. T and M. विद्यावत्.

अथ द्वितीयः पादः ॥

वाङ्मनसि दर्शनाच्छब्दाच्च ॥ ४. २. १ ॥

अत एव च सर्वाण्यनु ॥ ४. २. २ ॥

यद्यपि मनसि वृत्तिमत्येव वाचो लयदर्शनस्येन्द्रियतद्वृत्त्योः साधारणत्वात् इन्द्रियतद्वृत्त्योरप्रकृतित्वेन [1]मनसि लयसंभवस्य तुल्यत्वाच्च "वाङ्मनसि" इति शब्दानु[2]सारेणेन्द्रियाणामेव मनसि लयः प्राप्तः, तथापि "प्राणमनूत्क्रामन्तं सर्वे प्राणा अनूत्क्रामन्ति" इत्युत्क्रान्तिसमयेऽपीन्द्रियसद्भा[3]वस्य तुल्यत्वाच्च वाङ्मनसीति शब्दानुसारेण लिङ्गात् प्रकृतौ लयाभावाच्चेन्द्रियाणां [4]वृत्तिविरोधिनि मनःसंसर्गविशेषे सति मनसि वृत्तिलय इत्युपचर्यते, शब्दस्य मुख्यार्थासंभवादित्युक्तम् ॥

तन्मनः प्राण उत्तरात् ॥ ४. २. ३ ॥

[5]एवन्नयोः प्रकृति[6]विकृतिभावान्मनसः प्राण[7]वशित्वलिङ्गेन प्राणाकारपरिणतानामम्मात्राणां मनःसंस्थिताकारपरिणामात् प्राणप्रकृतेर्[8]मनसस्तत्र यथाशब्दं स्वरूपलये प्राप्ते, मनःपरिस्पन्दनस्य प्रा[9]णायत्तत्वात्तन्मात्रेण मनःप्राणयोः स्वरूपेण प्रकृतिविकारभावादसंभवन्मुख्यार्थे शब्दे मनसः प्रवृत्तिविरोधिनि प्राणसंसर्गविशेषे प्राणे[10] वृत्तिलय उपचर्यते ॥

सोऽध्यक्षे तदुपगमादिभ्यः ॥ ४. २. ४ ॥

१. M. मनसि च लयसंभवस्य
२. M. सारेन्द्रिय
३. M. सद्भावलिङ्गात् प्रकृतौ
४. G. प्रवृत्ति-
५. M. मुग्धन्नयोः
६. G omits विकृति
७. G. वश्यत्व
८. M. मनस्तत्र
९. G. णायत्ततामात्रेण
१०. M. प्राण

भूतेषु तच्छ्रुतेः ॥ ४. २. ५ ॥

नैकस्मिन् दर्शयतो हि ॥ ४. २. ६ ॥

"इममात्मानमन्तकाले सर्वे प्राणा अभिसमायन्ति" इति लयश्रुतेरभिसमागमनशब्दात् "तमुत्क्रामन्तं प्राणोऽनूत्क्रामति" इत्यात्मानुगमनलिङ्गस्य प्राणस्यात्मनि लयेऽवगते "प्राणस्तेजऽसि" इत्यवधानश्रुतिं बाधित्वोभयविधश्रुत्यनुग्रहाय जीवे प्रलीय जीवेन सह प्राणस्य तेजसि वृत्तिलयः संसर्गविशेषो दर्शितः ॥

समाना चासृत्युपक्रमादमृतत्वं चानुपोष्य ॥ ४. २. ७ ॥

"विद्ययामृतमश्नुते" इति सगुणोपास[1]नानामप्यमृतत्वफ[2]लेऽवगते "अस्य सौम्य पुरुषस्य प्रयतो वाङ्मनसि" "तमुत्क्रामन्तम्" इति च सामान्यपुरुषमात्रसंबन्ध्युत्क्रान्तेः सगुणोपासनादन्यत्रैव नियमे प्राप्ते "मनसैवैतान् कामान् पश्यन्" "स एकधा भवति" इति श्रुतेरर्चिरादिमा[3]र्गगमनेन शरीरेन्द्रियवता भोक्त[4]व्यफलत्वात् निरुपाधिकामृतत्वफलाभावात् कर्मिणामिव[5] साधारणैवोत्क्रान्तिः सगुणोपासकानामपी[6]त्युक्तम् ॥

तदापीतेः संसारव्यपदेशात् ॥ ४ २. ८ ॥

सूक्ष्मं प्राणतश्च तथोपलब्धेः ॥ ४. २. ९ ॥

नोपमर्देनातः ॥ ४. २. १० ॥

अस्यैव चोपपत्तेरेष ऊष्मा ॥ ४. २. ११ ॥

"परस्यां देवतायाम्" इति सत्संपत्तिरात्यन्तिकी, अन्तकालीनसत्संपत्तित्वात्, परब्रह्मविदः सत्संपत्तिवदित्यनुमानं देहान्तरोपभोग्य[7]फलकर्मज्ञानविध्यन्यथानुपपत्त्या बाधित्वा पुनरुत्थानयोग्यसावशेषसत्संपत्तिरुक्ता ॥

१. G and T. सकानां
२. T and M. फलतोच्यते
३. T and M. मार्गमनेन
४. M. भोग्यफलत्वाभावात्
५. M. एव
६. T and M omit अपि
७. T and M omit फल

प्रतिषेधादिति चेन्न शारीरात् ॥ ४. २. १२ ॥

स्पष्टो ह्येकेषाम् ॥ ४. २. १३ ॥

स्मर्यते च ॥ ४. २. १४ ॥

"न तस्मात्प्राणा उत्क्रामन्ति" इति माध्यन्दिनश्रुत्यनुसारेण "न तस्य प्राणा उत्क्रामन्ति" इति काण्वश्रुतिं संबन्धसामान्यषष्ठ्यर्थविषयामपादानकारकसंबन्धविशेषपरतयोन्नीय जीवात् प्राणानामुत्क्रान्तिं प्रतिषिध्य शरीरादुत्क्रान्तिः सामान्यश्रुतिलोकप्राप्ता परविदोऽपि प्रापिता । तत्र "यत्रायं पुरुषो म्रियते" इति यच्छब्दनिर्दिष्टां सशब्देन परामृश्योच्छ्वय[1]नादिधर्मनिर्देशात् यच्छब्देन शरीरमे[2]भिधीयते; "उदस्मात्प्राणाः क्रामन्ति" इति यच्छब्दार्थमुद्दे[थोंद्दे]श्य[3]गतमिदंशब्देनोपादेयवाक्य[4]गतेन सर्वनाम्ना नित्यसंबन्धाच्छरीरमेवापा[5]दानत्वेन परामृश्य प्रश्नपूर्वकमुत्क्रान्तिप्रतिषेधात्, विद्याप्रकरणात् ब्रह्मविदः शरीरात् प्रा[6]णानामुत्क्रान्तिरार्तभागप्रश्ने प्रतिषिद्धा, तत्रोभाभ्यामपि वाक्याभ्यां शरीराज्जीवाच्च प्राणानामुत्क्रान्तिं प्रतिषिध्यतामुभयोरपि वाक्ययोः "अत्रैव समवलीयन्ते" इत्युत्क्रान्तिप्रतिषेधापादाने जीवे शरीरे च सन्निहिताभिधायिसर्वनाम्ना[7] निर्दिष्टे प्रासादे पर्यङ्के मृत इतिवदात्मनि प्राणानां लयस्य प्रतिपादनात् "परब्रह्मविदो न कुतश्चिदपि प्राणानामुत्क्रान्तिः" इति सामान्योत्क्रान्तिश्रुतेरत्रानवकाश इत्युक्तम् ॥

अथवा "न तस्य प्राणा उत्क्रामन्ति" इत्यपादानका[8]रकापेक्षायाम् "चक्षुषो वा मूर्ध्नो वान्येभ्यो वा शरीरदेशेभ्यः" इति शरीरावयवानामुत्क्रान्त्यपादानत्वेन प्रकृतानामिह संबन्धात् प्राप्तोत्क्रान्तिप्रतिषेधपरत्वाच्च वाक्यस्य 'न तस्य प्राणाः शरीरावयवेभ्य उत्क्रामन्ति' इति वाक्यं परिणम्य[9]ते, प्रकरणसामर्थ्यात्;

१. M. च्छ्वयतीति धर्म

२. G omits अभिधीयते

३. G. गतमेतच्छब्देन

४. M. गतवाक्यगतेन

५. G and T. उपादान

६. G. प्राणा नोत्क्रामन्तीत्यार्त-

७. G and T. नाम

८. G and T. कारणापेक्षायां

९. T and M. परामृश्यते

"प्राणेन रक्षन्नवरं कुलायम्" "एकीभवति न पश्यतीत्याहुः" "प्राणेषु हृद्यन्तज्योतिः पुरुषः" इति "विज्ञानमयः प्राणमयो मनोमयः" इत्यादौ कर्तृकरणसंबन्ध[1]-विशेषस्याधिष्ठेयाधिष्ठातृसंबन्धविशेषस्योपाध्युपहितसंबन्धविशेषस्य च प्रकृतस्य "न तस्य प्राणाः" इति सम्बन्धसामान्यषष्ठ्या समुच्चित्योपादानान्न शाखान्तरगतापादानसम्बन्धविशेषापेक्षा ; ततश्च तस्य[2] करणाधिष्ठेयोपाधिभूताः प्राणाः शरीरावयवेभ्यो नोत्क्रामन्तीति वाक्यार्थसिद्धेरुभाभ्यां माध्यन्दिनकाण्व[3]वाक्याभ्याम् ,

"नोत्क्रामन्ति मुनेः प्राणा व्यापी सर्वगतो हि सः ।
तेन प्राप्त[4]मिदं सर्वं कुत उत्क्रम्य यास्यति ॥"

इति स्मृत्यनुगृहीताभ्यां विरोधादप्राप्तप्रतिषेधप्रसङ्गाच्च, तस्येति विभक्तेस्तस्मादिति विपरिणामप्रसङ्गाच्च ; "न तस्मात्प्राणाः" इत्यपि तच्छब्देन जीवाद्भिन्नं शरीरमेवोपलक्ष्य विदुषः शरीरात् प्राणा नोत्क्रामन्तीत्युक्तम्[5] ॥

तानि परे तथा ह्याह ॥ ४. २. १५ ॥

"गताः कलाः पञ्चदश प्रतिष्ठाः" इत्यादि[6]श्रुतेः प्रकृतावेव विकारलय इति न्यायानुगृहीताया भूतेषु ब्रह्मवित्करणलय इति प्राप्ते "पुरुषं प्राप्यास्तं गच्छन्ति" इति श्रुत्यनुसारेणा[7]विद्याकृतभूतसूक्ष्मेषु लीनाः सह भूतसूक्ष्मै[8]र्ब्रह्मण्यस्तं गच्छन्तीति कल्प्यते, अविद्याकृतभूतसूक्ष्मोपादानं लिङ्गशरीरम्, इतरदीश्वरमायोपादानमिति पक्षे[9] महाभूतसूक्ष्ममयब्रह्मणि लयो वाक्यद्वयसामर्थ्यात् कल्प्यत इति दर्शितम् ॥

अविभागो वचनात् ॥ ४. २. १६ ॥

१. M omits संबन्ध
२. T omits तस्य
३. G and T. काण्वाभ्यां
४. T and M. व्याप्तं
५. T and M add इति दर्शितम्
६. G omits आदि
७. G adds अपि
८. G. शरीरादी-
९. M. पक्षे महाभूतसूक्ष्मोपादा[दान]-पक्षेऽपि भूतसूक्ष्ममयो ब्रह्मणि लयो

विदुषः परस्मिन्ब्रह्मणि [1]कलालयः सावशेषो भवितुमर्हति, ब्रह्मणि कला-[2]लयत्वात्, उत्क्रान्तौ [3]कलालयवदित्यनुमानस्य ब्रह्मभावमोक्षशास्त्रान्यथानुपपत्त्य-नुगृहीतया "भिद्येते तासां नामरूपे" इत्यस्तंगतानाममि सूक्ष्मनामरूप[रूपभेदन]-श्रुत्या बाधान्निरवशेषलयो दर्शित. ॥

तदोकोग्रज्वलनं तत्प्रकाशितद्वारो विद्यासामर्थ्यात् तच्छेषग-त्यनुस्मृतियोगाच्च हार्दानुगृहीतः शताधिकया ॥४. २. १७ ॥

"चक्षुषो वा मूर्ध्नो वा" इत्यविशेषशास्त्रात् सगुणविदोऽपि ययाकया-चिन्नाड्या निष्क्रमणप्राप्तौ "तयोर्ध्वमायन्" इति विद्याप्रकरणामृतत्वफलाभ्यां मूर्धन्यनाड्या [4]गच्छतीत्युक्तम् ॥

रश्म्यनुसारी ॥ ४. २. १८ ॥

निशि नेति चेन्न संबन्धस्य यावद्देहभावित्वात् ॥ ४. २. १९ ॥

नाडीरश्मिसंबन्धस्य रात्रौ योग्यानुपलब्धिनिरुद्धत्वात् निशि मृतानां रश्म्य-नाल[रश्म्याल][5]म्बनत्वदिवस[6]प्रतीक्षयोरनुपपत्तेर्नादित्यगमनेन विद्याफलप्राप्तिरिति [7]प्राप्तौ कालविशेषेण[कालाविशेषणेन] नाडीरश्मिसंबन्धशास्त्रान्यथानुपपत्त्या रात्रावुष्णोपल-ब्धिलिङ्गाच्च मन्दान्धकारान्[8]तरितोपलब्ध्ययोग्यसूक्ष्मरश्मिसम्बन्धकल्पनया निशि मृतानामप्यादित्यगमनं रश्मिसम्बन्धद्वारेण विद्यत इति न पाक्षिकफलाविद्येत्युक्तम् ॥

अतश्चायनेऽपि दक्षिणे ॥ ४. २. २० ॥

योगिनः प्रति च स्मर्यते स्मार्ते चैते ॥ ४. २. २१ ॥

लोकप्रसिद्धिभीष्मादिशिष्टाचाराभ्यां दक्षिणायनमरणस्याप्रशस्तत्वादुत्तराय-

१. G and T. कलाप्रलयः
२. G and T. कलाप्रलय-
३. G and T. कलाप्रलय-
४. M. अभ्यागच्छति
५. M. लम्बनत्वं
६. M. प्रदीपक्षययोः
७. T and M. तत्र
८. G adds अपवरक

णस्य मार्गपर्वत्वाभावप्रसङ्गात् विदुषामपि दक्षिणायनमृतानां न विद्याफलसङ्गम इति प्राप्तौ, फलमुद्दिश्य विद्यो नान्यथानुपपत्त्या लोकप्रसिद्ध्यादिबाधादुत्तरायणाभिमानिदेवताया नित्यत्वेन दक्षिणायनेऽपि मार्गपर्वसम्भवाद्दक्षिणायनमृतनां विद्याफलप्राप्तिरस्तीत्युक्तम् ॥

इति प्रकाशात्मविरचिते शारीरकन्यायसंग्रहे

चतुर्थाध्यायस्य द्वितीयः पादः

१. G. च मार्गपर्वभूतस्य
M. मार्गस्य सर्वाभाव

२. G and T. त्रिद्य। विद्या

अथ तृतीयः पादः ॥

अर्चिरादिना तत्प्रथितेः ॥ ४. ३. १ ॥

प्रतिप्रकरणं विद्याभेदाद्गतिभेदानामपि विद्यागुणत्वेन चिन्तयितव्ये[1] गुणभेदात् गुण[गुणी]भूतगतिभेदे प्राप्ते, अर्चिरादिमार्गविशेषणानामादित्यवाय्वादीनां गतिभेदेषु प्रत्यभिज्ञानात्[2] गन्तव्याभेदाच्चार्चिर्धूमादिमार्गद्वयव्यतिरेकेण[3][4] तृतीयस्थानत्वलिङ्गाच्चो-पासनाभेदेऽप्युपास्यब्रह्मैक्यवत् गुणीभूतगत्यैक्योपपत्तेरर्चिरादिकैव[5][6] एकैव गतिरित्युक्तम्॥

वायुमब्दादविशेषविशेषाभ्याम् ॥ ४. ३. २ ॥

"देवयानं पन्थानमासाद्याग्निलोकमागच्छति स वायुलोकमागच्छति" इति पाठक्रमादर्चिरनन्तरमग्नेश्च प्राग्वायोर्निवेशे प्राप्ते, "स वायुलोकमागच्छति तस्मै सतत्र विजिहीते" इति श्रुत्यन्तरे वायुप्रत्तेन मार्गेणोर्ध्वमादित्यमाक्रमत इत्यर्थक्रमदर्श-नेन पाठक्रमं बाधित्वा आदित्यात्पूर्वो वायुर्निवेशितः ॥

तडितोऽधि वरुणः संबन्धात ॥ ४. ३. ३ ॥

"स वायुलोकं स वरुणलोकम्" इति वरुणादीनां पाठक्रमेण वायोरूर्ध्व-मादित्यात्प्रागर्थक्रमविरोधेन निवेशानुपपत्तेर्निवेशस्थानान्तरादर्शनाच्च[7] वरुणादीनां मार्गपर्वत्वेन संबन्धाभावे प्राप्ते, विद्युत उपरिष्टाज्जलगर्भितमेघदर्शनात् आगन्तूना-मन्ते निवेशः इति न्यायाच्च तडितोऽधि वरुणादयो निविशेरन्नित्युक्तम्[8] ॥

आतिवाहिकास्तल्लिङ्गात् ॥ ४. ३. ४ ॥

१. M. तथ्यगुणिभेदात्

२. M. अप्रत्यभि

३. M. गन्तव्यभेदा

४. T and M. व्यतिरेके

५. G and T. गुण-

६. T and M. दिकैव

७. M omits च वरुणादीनां...वा प्राप्ते

८. T and M. निविशेयुः

॥ क्रियानपेक्षप्रामाण्यनिरूपणं द्वादशम् ॥

निर्मृष्टा[1]खिलकार्यबन्धे[2]मपि यै[3]त् द्वैतप्रपञ्चास्पदं
नोत्पाद्यं न विकार्यमाप्यमथवा संस्कार्यरूपं च न ।
यत्रैषोपनिषद्विहाय विविधं कार्यान्वयं सङ्गता
तात्पर्येण तमेकमव्ययमजं वन्दे मुकुन्दं सदा ॥

इदं[4]मिदानीं चिन्त्ये[5]ते ' किं शब्दः क्रियाव्यवधानेनैव ब्रह्मणि प्रमाणम्, आहोस्वित् तदन[6]पेक्ष एव ? ' इति । इह किल लोके शब्दं प्रयुञ्जानः श्रोतुः साक्षाद्वा परम्परया वा किञ्चित् प्रयोजनमुद्दिश्यैव शब्दं प्रयुङ्क्ते । तच्च[7] प्रयोजनं इष्टप्राप्तिरनिष्टपरिहारो वा । तदुभयं प्रवृत्तिनिवृत्तिसाध्यमेव इति प्रवृत्तिनिवृत्तिप्रयोजनमेव लोके शब्दप्रयोगमुत्पश्यामः । त[8]दिह वेदान्तानामपि प्रवृत्तिनिवृत्तिप्रयोजनपर्यवसानमेव प्रामाण्यं युक्तम् । अन्यथा अध्ययनविधिपरिगृहीतानां अखिलोपनिषच्छब्दानां आनर्थक्यमन्याय्यमापद्येत ।

ननु यथा विस्मृ[9]तहस्तविन्यस्तस्य[10] काञ्चनभूषणस्य मन्दान्धकारारोपितरशनाविषधरस्य च वस्तुस्वरूपसत्तामात्रसमधिगमेन करतलविनिहितकाञ्चनप्राप्तिं आरोपितसर्पदर्शनसमुद्भूतभयनिवृत्तिं च उपलभामहे, तथेहापि प्रवृत्तिनिवृत्तिव्यवधान-

१. A: निर्दिष्ट ; E: निर्मिष्ट ; E has a corrupt reading, most of the words being mis-spelt
२. B omits बन्ध ; E: खण्ड
३. A: चेत्
४. A E omit इदम्
५. B: आलोच्यते
६. B: अनपेक्षया ; A: अनपेक्ष
७. A omits च
८. E: तर्हि for तदिह
९. B: विस्तृत
१०. E: विन्यस्तकाञ्चन

मनपेक्ष्य [साक्षादेव[१] विज्ञानमात्रनिमित्तं वेदान्तेषु च[२] निखिलसंसार[३]निवृत्तिनिरतिशयानन्दब्रह्माविर्भावलक्षणं[४] प्रयोजनमस्तु ।

नेति ब्रूमः, लोकेऽपि हस्तगतविस्मृतसुवर्णावाप्ति[५]विषयैक[६]वाक्यप्रयोगस्यापि प्रवृत्तिनिवृत्तिप्रयोजनत्वात् । तथा हि—'त्वत्पाणितलसंलग्नमेव काञ्चनवरभूषणम्, अतो मा शुचो[७] मा सन्तापं कार्षीः' इति प्रलापसन्तापादिनिवृत्तिप्रयोजनमिदं वाक्यम् । तथा 'पुरस्ते[८] रज्जुखण्डकमेव न विषधरः, अतो मा भैषीः, गच्छ, सुखं आस्व' इत्यादि प्रवृत्तिनिवृत्तिप्रयोजनं एव[९] तद्वाक्यम् । तदिह वेदान्तानामपि प्रयोजनपर्यन्तं प्रामाण्यमङ्गीकुर्वद्भिः आश्रयणीयमेव क्रियाव्यवधानेनैव ब्रह्मणि प्रामाण्यम् ।

भवेन्नाम लोके प्रवृत्तिनिवृत्तिव्यतिरेकेणापि प्रयोजनपर्यन्ता शब्दस्य[१०] प्रवृत्तिः । न तथा वेदान्तानां संभवति[११]; समधिगतसर्वात्म[१२]भावस्यापि पुरुषस्य यथापूर्वमेव संसारित्वोपलम्भात् । अपि च वेदान्तवाक्यजनितविज्ञानमात्रेण कृतकृत्यता अशक्या अध्यवसातुम्; श्रवणोत्तरकालमपि मनननिदिध्यासनयोः कर्तव्यतया विधीयमानत्वात् । तस्मात् "आत्मा वा अरे द्रष्टव्यः" (Bṛh. II. 4. 5) "तत्त्वमसि" (Ch. VI. 8. 7) "अहं ब्रह्मास्मि" (Bṛh. I. 4. 10) इत्यादिब्रह्मात्मत्वोपासनविधिनान्तरीयकमेव शब्दस्य[१३] ब्रह्मणि प्रामाण्यम्—इति केषाञ्चिदभ्युपगमः ।

---

१. E omits the portion within brackets, nearly a page
२. B omits च
३. A: संसारेषु
४. B. लक्षणप्रयो
५. B: सुवर्णादिविषयक
६. A: विषयवाक्य
७. B wrongly reads शोचः
८. A: पुरतःस्थितरज्जुखण्डमेव which gives no correct sense
९. B: एतद्वाक्यम्
१०. B: शब्दप्रवृत्तिः
११. B: संभवः
१२. B: सर्वानुभव
१३. B places शब्दस्य after ब्रह्मणि

तदेतन्न विपश्चितां चेतसि चमत्कारमाविष्करोति । "ब्रह्म वेद ब्रह्मैव भवति" (Muṇḍ. III. 2. 9) "ब्रह्मविदाप्नोति परम्" (Taitt. II. 1. 1) इत्यादिश्रुतिशतेन ब्रह्मात्मभावलक्षणस्य मोक्षस्य केवलज्ञानमात्र[1]निमित्तत्वाभिधानात्, "तरति शोकमात्मवित्" (Ch. VII. 1. 3) "भिद्यते हृदयग्रन्थिः" (Muṇḍ. II. 2. 8) "भूयश्चान्ते विश्वमायानिवृत्तिः" (Śvet. I. 10) "मायामेतां तरन्ति ते" (Bh. Gītā. VII. 14) इत्यादिश्रुतिस्मृतिशतेभ्यश्च संसारस्य मायामयत्वानुवादेन सम्यग्ज्ञाननिवर्त्यतायाः साक्षादेवाभिधीयमानत्वात्, लोके[2] च स्वप्नमायामरीच्युदकगन्धर्वनगरादिवि]भ्रमस्य वस्तुतत्त्वसाक्षात्कारेण निवर्त्यमानत्वोपलम्भात्, ब्रह्मण्युपासनादिक्रियाकलापस्य "तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते" (Kena. 4) इत्यादिना प्रतिषिध्यमानत्वाच्च क्रिया[3]दिनिरपेक्षमेव वेदान्तानां ब्रह्मणि प्रामाण्यम्—इति निश्चिनुमः ।

अपि च अपवर्गोऽपि स्वर्गादिवत् क्रियासाध्यश्चेदभ्युपगम्येत, तदा तद्वदेव अनित्यत्वमप्यनिवारितमापद्येत । 'स्यादेतत्—"न स[4] पुनरावर्तते" (Ch. VIII. 15. 1) इत्यपुनरावृत्तिश्रुतिविरोधात् अनित्यत्वानुमानाप्रवृत्तिः' । नैतत्सारम् । उपासनाविधिपरत्वात् अपुनरावृत्तिवाक्यस्य, अन्यपरस्य शब्दस्य प्रमाणान्तरविरोधे सति देवताधिकरणन्यायेनापि प्रामाण्यानुपपत्तेः,[5] तेषामिह न पुनरावृत्तिः "इमं मानवमावर्तन्नावर्तन्ते" (Ch. IV. 15. 6) इति । [6]अत्र 'इमम्, इह' इति विशेषणेन एतत्कल्पा[7]वधिकानावृत्तिप्रतिपादनात्, "तद्यथैवेह कर्मचितो लोकः क्षीयते" (Ch. VIII. 1. 6) इत्यादिश्रुत्यैव क्रियाफलस्य स्वर्गस्य अविशेषेण अनित्यत्वप्रतिपादनाच्च न अपवर्गः स्वर्गादिवत् क्रियासाध्योऽध्यवसातव्यः ।

---

१. B omits मात्र
२. B: लोकेऽपि च
३. B omits आदि
४. B: न च ; A E: न च पुनरावृत्तिश्रुतिविरोधात्
५. A erroneously corrects it into प्रामाण्यापत्तेः
६. B: अत्रैवमिममिह
७. B: कल्पाधिक

यत्तूक्तम्—प्रवृत्तिनिवृत्तिप्रयोजनव्यतिरेकेण शब्दप्रयोगानुपपत्तिः— इति, तत्[1] निखिलशब्दप्रयोगानुसन्धानाक्षमत्वात् उत्प्रेक्षितम्, यावता 'रज्जुरियं नायं सर्पः' 'हस्तगतमेव ते सुवर्णम्' इत्यादिशब्दानां केवलवस्तुमात्रावबोधनेन इष्टानिष्टप्राप्तिपरिहार[2]पर्यवसानं दृश्यते। न च वाच्यम्—तत्रापि सुवर्णापायनिमित्तप्रलापादिनिवृत्तिः सर्पादिप्रतिबन्धनिवृत्त्या गमनादिप्रवृत्तिश्च प्रयोजनम्—इति; यतः सर्पादिदर्शन[3]संजातसन्त्रासस्य सन्त्रासनिवर्तकत्वेनैव वाक्यमर्थवत्, न अपरं प्रयोजनमपेक्षते; पश्चादुपलभ्यमाना अपि गमनादिप्रवृत्तिः प्रयोजनान्तरनिमित्तैव, न वाक्यसामर्थ्यकृता; तथा हस्तगतविस्मृतसुवर्णबोधन[4]वाक्येऽपि सुवर्णापायनिमित्तदुःखनिवृत्तिः तदवाप्तिनिमित्तहर्षश्च प्रयोजनम्; प्रलापसन्तापादि[5] तु स्वयमेव हेत्वभावात् निवर्तते। एवमेव वेदान्तवाक्यानामपि वस्तुतत्त्वबोधनमात्रेण निखिलसंसारनिवृत्ति[6]निरतिशयानन्दब्रह्मभावाविर्भावनिमित्तत्वोपपत्तेः न क्रियाव्यवधानकल्पनावकाशः। न च अवगततत्त्वस्यापि संसारोपलब्धिः, ब्रह्मात्मभावविरोधात्, यस्य तु उपलब्धिः नासाववगततत्त्वः[7] इति।

यदपीदमुक्तम्—श्रवणोत्तरकालमपि मनननिदिध्यासनयोः कर्तव्यतया विधानात् न वस्तुस्वरूप[8]मात्रविज्ञानपर्यवसानं वेदान्तानाम्—इति, तदपि शब्दतात्पर्यपर्यालोचनाक्षमैः उत्प्रेक्षितम्; यस्मात् 'आत्मनस्तु कामाय सर्वं प्रियं भवति" (Bṛh. II. 4. 5)[9] इत्यात्मन एव सर्वस्मात् समीहिततमत्वप्रतिपादनेन विज्ञेयत्वमभिधाय, "एतावदरे[10] खल्वमृतत्वम्" (Bṛh. IV. 5. 15) इत्यात्मविज्ञानेन कृत-

---

१. E omits तत्
२. E omits परिहार
३. B: सर्पादिदर्शनसञ्जातं त्रासस्य निवर्तकं सर्पादिनिवर्तकत्वेनैव etc.
४. B: बोधक
५. A: पादिस्तत्
६. B: निवृत्तिः अतिशयानन्द etc.
७. Cf. Śaṅkara's Bhāṣya on Br. Sū. I. i. 4
८. E omits स्वरूप
९. B adds आत्मनि विज्ञाते सर्वमिदं विज्ञातं भवति
१०. B: एताव......दमृत

कृत्यतामुक्त्वा, तच्च अमृतत्वप्राप्तिसाधनं आत्म[1]ज्ञानम् "आत्मा वा अरे द्रष्टव्यः" (Bṛh. II. 4. 5) इत्यनूद्य, तज्ज्ञानसाधनत्वेन "श्रोतव्यो मन्तव्यो निदिध्यासितव्यः" (Bṛh. II. 4. 5) इति श्रवणमनननिदिध्यासनानां अविशेषेण ज्ञानसाधनत्वे[2]-विधानात् न ज्ञानोत्तरकालभाविता मनननिदिध्यासनयोः ।

अपि च[3] वेदान्तानां क्रियाविधिपरत्वे सति न वस्तुनि प्रामाण्यसिद्धिः । न वस्तुपरत्वे [[4]च क्रियाविधिपरत्वम् । न चोपासन[5]क्रियाविधिनान्तरीयकतया तदन्यथानुपपत्त्या वा वस्तुतत्त्व]सिद्धिराशङ्कनीया, शब्दप्रमाणावगते तु ब्रह्मात्मत्वे[6] सकलभोक्तृभोक्तव्यभोगप्रमातृप्रमाणप्रमेयकर्म[7]कर्तृकार्यग्रन्थिशैथिल्यात् उ[8]पास्योपासकादिभावानुपपत्तेः । नापि उपासनाविधानान्यथा[9]नुपपत्त्या उपास्यतत्त्वसिद्धिः, योषि[10]-दग्न्यादिवदारोपितरूपेणाप्युपासनासम्भवात् । तस्मात् न प्रमाणप्रयोजनवती इयं क्रियाविधिव्यवधानेन वेदान्तानां ब्रह्मणि प्रामाण्यकल्पना । किं तु साक्षादेव ब्रह्मणि शब्द[11]ः प्रमाणम् । तस्मा[12]त् न ब्रह्मप्रतिपादकवाक्यं क्रियागन्धमपि संस्प्रष्टुमीष्टे इति सिद्धम् ।

इति तत्त्वशुद्धौ क्रियानपेक्षप्रामाण्यप्रतिपादनप्रकरणम् ॥

---

१. A: आत्मानं
२. B: त्वेन विधानात्
३. A B omit च
४. E omits the part within brackets
५. A wrongly gives उपाधिक्रिया
६. B: ब्रह्मात्मतत्त्वे
७. A omits कर्तृ
८. A omits उपास्य
९. B: विधानानुपपत्त्या
१०. B. योषा
११. A: शब्दाः
१२. A omits तस्मात्

॥ अखण्डवाक्यार्थनिरूपणं त्रयोदशम् ॥

यत्तत्त्वमागमविदोऽखिलवेदसारं
सोऽयं पुमानिति निदर्शनतोऽनवद्यम् ।
जीवस्य तात्त्विकमखण्डमुशन्ति रूपं
तस्मै नमो भगवते पुरुषोत्तमाय ॥

इदमिदानीं चिन्त्यते[1]—किं 'सोऽयं देवदत्तः' इत्यादिलौकिकवाक्यं विशिष्टार्थपर्यवसायि, किं वा अखण्डैकरसार्थपर्यवसायि?—इति । तत्र अनेकपदसमुदायात्मकत्वात् वाक्यस्य, पदानां अपुनरुक्तार्थानामेव एकस्मिन् वाक्ये सहप्रयोगसंभवात्, वाक्यार्थस्य च अन्विता[2]नेकपदार्थकत्वात्, 'सोऽयम्' इत्यादिवाक्यस्यापि अपुनरुक्तार्थानेकपदसमुदायात्मकस्य अन्वितानेकपदार्थात्मके वाक्यार्थे पर्यवसानं युक्तमाश्रयितुम् । तदयं प्रयोगः—विवादगोचरापन्नं 'सोऽयम्' इत्यादिवाक्यं अन्वितानेकपदार्थात्मकवाक्यार्थपर्यवसायि भवितुमर्हति, बुद्धिपूर्वकवाक्यत्वात्, [[3]गवानयनादिवाक्यवत्—इति । न च प्रकृष्ट[4]प्रकाशश्चन्द्रः इत्यादिवाक्येषु अनैकान्तिकता आशङ्कनीया, तत्रापि[5] प्रकर्षप्रकाशगुणविशिष्टस्यैव चन्द्रस्य वाक्यार्थत्वाभ्युपगमात्[6] । न च वाच्यम् 'किं] गवानयनादिवाक्यस्य [क्रिया[7]कारकाभिधायित्वात् एवंविधवाक्यार्थपर्यवसायित्वम्, किं वा बुद्धिपूर्वकवाक्यत्वात्, इति सन्दिग्धं प्रयोजकम्' इति ; यतो 'नीलं सुगन्धि महदुत्पलम्' इत्यादिवाक्येषु] क्रियाकार[8]कानभिधायिष्वपि पश्यामोऽन्वितानेकपदार्थात्मकवाक्यार्थपर्यवसानम् ।

---

१. B: आलोच्यते
२. B: अन्वितपदार्थात्मकत्वात्
३. E omits the portion within brackets
४. A omits प्रकृष्ट
५. B omits तत्रापि
६. B: अवगमात्
७. The portion within brackets is omitted in E
८. B wrongly reads कारकाभिधायि

स्यान्मतम्—'सोऽयम्' इति कालद्वयोपाधिपरामर्शेन तदुपलक्षितदेवदत्तस्वरूपमेव पदत्रयेणापि प्रतिपाद्यते, कालद्वयविशिष्टवस्तुप्रतिपादनासंभवात्। तथा हि; 'सः' इति परोक्षकालविशिष्टदेवदत्तस्वरूपं प्रतिभाति ; 'अयम्' इत्यपरोक्षकालविशिष्टस्वरूपम् ; न हि रूपरसाभ्यामिव कालद्वयेन एकस्य विशेष्यत्वमवकल्पते, वर्तमानावर्तमानकालयोः अतद्भावभावित्वेन शुक्लपक्षकृष्णिम्नोरिव परस्परविरोधात्—इति। तदसत्। कालद्वयस्य युगपत् एकस्मिन् अन्वयासंभवेऽपि पर्यायेण शुक्लनीलयोरिव एकद्रव्ये संभवत्येव सम्बन्धः। अन्यथा पदत्रयमपि देवदत्तस्वरूपमात्रपर्यवसायि चेत्, तस्यैकेन पदेन लभ्यत्वात् पदान्तरप्रयोगः अनर्थकः स्यात्। न खलु हस्तकरशब्दयोः एकस्मिन् वाक्ये सहप्रयोगो दृष्टः।

अथ "'सोऽयम्' इति पदद्वयस्य प्रवृत्तिनिमित्तभेदात् लक्षणया एकवस्तुपर्यवसानाच्च न पर्यायत्वप्रसङ्गः, नापि नानारसात्मकवाक्यार्थपर्यवसानम्" इति मतम्, तदपि नातिचतुरश्रम्, लक्षणाहेत्वभावात्। मुख्यार्थानुपपत्तौ हि लक्षणा समाश्रीयते। न चेह मुख्यार्थपरिग्रहे काचित् अनुपपत्तिरस्ति ; पर्यायेण कालद्वयविशिष्टस्य पदद्वयेन एकत्वप्रतिपादनसंभवात्। तस्मात् 'सोऽयम्' इत्यादिलौकिकवाक्यं विशिष्टार्थपर्यवसायि इति वेदान्तपदसमन्वयस्य अखण्डैकरसार्थपर्यवसानमसहमानैः प्रत्यपादि।

अत्राभिधीयते। 'सोऽयं देवदत्तः' इत्यादिवाक्यं अखण्डैकरसार्थपर्यवसायि भवितुमर्हति, अन्यथा वाक्यस्य प्रामाण्यानुपपत्तेः। तथा हि। इदमत्र विवेक्तव्यम्—किं अस्मिन् वाक्ये देवदत्तस्वरूपमात्रं प्रतिपाद्यम्, [आहोस्वित् देवदत्तगतैक्यम्, उत देवदत्तस्य कालद्वयसम्बन्धः, किं वा परोक्षापरोक्षकालद्वयविशिष्टयोरैक्यम्?—इति। यदि देवदत्तस्वरूपमात्रं अत्र प्रतिपाद्यम्,] तर्हि तस्यै-

१. A: पदार्थत्रयेणापि
१. B: सिद्धत्वात्
३. A: भेदलक्षणया
४. A wrongly reads कस्मिन्
५. E omits the part within brackets
६. B: विशिष्टद्वयैक्यम्

केन पदेन लभ्यत्वात् पदान्तरप्रयोगवैयर्थ्यम्, प्रत्यक्षादिसिद्धत्वाच्च न शब्दापेक्षा। अथ देवदत्तस्यैक्यम्। तस्यापि प्रत्यक्षादिसिद्धत्वात् न शब्दापेक्षा, नाप्यनेकपदप्रयोगः। अथ देवदत्तस्य कालद्वयसम्बन्धः। तदा वर्तमानकालसम्बन्धिन एव अवर्तमानकालसम्बन्ध इति न सिध्येत्; उभयकालसम्बन्धिन एकत्वे प्रमाणाभावात्, वाक्यस्य च देवदत्ते[1] कालद्वयसम्बन्धमात्रोपक्षयात्। अथ उभयकालविशिष्टयोरैक्यम् इत्यभिधीयते, तदपि न प्रतीतिपथमवतरति; वर्तमानावर्तमानकालयोरिव तद्विशिष्टयोरपि परस्परसम्बन्धानुपपत्तेः। स्यान्मतम्—यथा रूपरसयोः [परस्परसम्बन्धाभावेऽपि[2] तदुभयसम्बन्धि वस्त्वेकमेव, तथा इहापि कालयोः परस्परसम्बन्धाभावेऽपि कालद्वयसम्बन्धि वस्त्वेकमेवास्तु—इति। नैतत्सारम्। रूपरसयोः एककालोपाधौ अतद्भावभावित्वनियमाभावात्, स्यादविरोधेन युगपदेकवस्तुविशेषणत्वम्। कालयोः] पुनः एकदेशकालोपाधौ भावाभावयोरिव अतद्भावभावित्वनियमात्, न तावत् युगपदेकवस्तुविशेषणत्वसंभवः। नापि 'पर्यायेण कौमारवार्धकयोरिव एकवस्तुविशेषणत्वसंभवः' इति वाच्यम्, तत्र कौमारवार्धकधर्मद्वयसम्बन्धव्यतिरेकेण तदुभयसम्बन्धिवस्तुनः प्रत्यभिज्ञया एकत्वनिश्चयात्[3] कौमारवार्धकयोः पर्यायेण एकवस्तुसम्बन्धनिश्चयो युक्तः। इह पुनः एकस्य कालद्वयसम्बन्ध[4]निश्चयव्यतिरेकेण उभयकालसम्बन्धिवस्तुनः एकत्वनिश्चा[5]यकप्रमाणाभावात् एकस्य पर्यायेण कालद्वयसम्बन्ध[6] इति निश्चयो दुःसम्पादः। तस्मात् [7]विधिमुखेन वाक्यस्य कस्मिंश्चिदर्थे प्रामाण्यानुपपत्तेः, अबाधितप्रतीतिजनकत्वेन प्रामाण्याच्च, कालद्वयनामधेयोपाधिद्व[8]यसम्बन्धनिमित्तदेवदत्तगतानेकत्वभ्रान्तिनिवर्तनेन देवदत्तस्वरूपसमर्पकतया प्रामाण्यं वक्तव्यम्। तथा च सति 'सोऽयम्' इति

---

१. B: देवदत्तकालद्वय
२. The portion within brackets is missing in both A and E
३. A: यत्वात्
४. A: सम्बन्धि
५. A: निश्चयाय
६. A: सम्बन्धनिश्चयो
७. B: विविधमुखेन, a mistake
८. A E omit द्वय

पदद्वयसामानाधिकरण्येन उभयकालविशिष्टद्वयान्वयप्रतीतौ[1] तदन्वयविरोधे च सञ्जाते वाच्यैकदेशविरुद्धांशद्वयपरित्यागेन उभयत्र वाच्यगताविरुद्धदेवदत्तस्वरूपमात्रे पदद्वयस्य लक्षणावृत्तिराश्रीयते, मुख्यार्थानुपपत्तौ लक्षणासमाश्रयणस्य न्याय्यत्वात्। न च उपाधिद्वयसम्बन्धकृतानेकत्वभ्रान्तिनिवर्तनेन देवदत्तस्वरूपसमर्पणं एकेन पदेन लभ्यते, लक्षणानिमित्तत्वात् उपाधिविनिर्मुक्तस्वरूपसमर्पणस्य, लक्षणायाश्च पदार्थयोः[2] परस्परविरोधकृतत्वात्, विरोधस्य च अन्वयप्रतीतिकृतत्वात्, अन्वयप्रतीतेश्च पदानां सामानाधिकरण्यनिमित्तत्वात्[3], सामानाधिकरण्यस्य च अनेकपदगामित्वात्[4] इति।

ननु अवर्तमानकालविशिष्टस्य वर्तमानकालसम्बन्धाभावेऽपि तत्कालोपलक्षितस्य एतत्कालसम्बन्धो न विरुध्यते ; ततश्च एकपदलक्षणयापि[5] विरोधपरिहारसंभवे सति उभयपदलक्षणा न युक्ता आश्रयितुम्, मुख्यार्थासंभवकृतत्वात् लक्षणायाः। नैतत्सारम्। अन्यतरकालेन हि देवदत्तस्वरूपमेव लक्ष्यते, न अन्यतरकालविशिष्टरूपम्; वर्तमानकालविशिष्टरूपेण देवदत्तस्य अतीतकालेन सम्बन्धाभावात्; असति[6] च सम्बन्धे लक्षणानुपपत्तेः। स्वरूपमात्रं पुनः देवदत्तस्य उभयकालसम्बन्धि इति युज्यत एव कालद्वयेनापि स्वरूपमात्रलक्षणा। [7]विपक्षेऽपि समानो दोषः, वर्तमानोपलक्षितदेवदत्तस्वरूपस्य अवर्तमानकालेन सम्बन्धाभावात्, [अन्यतरकालोपलक्षितस्यैव][8] अन्यतरकालोपलक्षणं इति नियमानुपपत्तेः, उभयकालोपलक्षितस्वरूपं एकमेवेति न लभ्यते इति। सत्यम्; उपलक्षितरूपयोः अन्योन्यसम्बन्धाभावेऽपि विशिष्टद्वयान्वयप्रतीतिसमये तद्गत[9]स्वरूपस्य उभयकालसम्बन्धप्रतीतेः, उपलक्षणसमयेऽपि स्वरूप-

१. A: उपाय, which is wrong
२. A omits अन्वय
३. A: सत्वात्
४. A: गामित्वमिति
५. A omits अपि
६. A: अथ च संबन्धे
७. A. पक्षोऽपि ; in B this part is missing up to यत्तक्तं in the next para
८. E omits this
९. A: तद्गता

मात्रस्य कालद्वयसम्बन्धप्रतीतिबाधाभावात्, विशिष्टयोरेव वाक्यार्थयोः अन्वयविरोधेन तयोरेव परस्परं अन्वयप्रतीतिबाधात्, उभयकालोपलक्षितस्वरूपमात्रस्य एकत्वनिश्चये न काचिदनुपपत्तिः।

यत्तूक्तम् 'सोऽयम्' इत्यादिवाक्यं बुद्धिपूर्वकवाक्यत्वात् विशिष्टार्थनिष्ठं[1] इति, तत् वाक्यस्य विधिमुखेन प्रामाण्यसंभवे सति सिध्येत्[2]। इदं तु उपाधिद्वय-सम्बन्धनिमित्त[3]देवदत्तगतभेदभ्रान्तिनिवर्तनेन तत्स्वरूपमात्रे पर्यवस्यति, अन्यथा वाक्यस्य प्रामाण्यानुपपत्तेः, इति अर्थापत्तिबाधित[4]त्वात् कालात्ययापदिष्टम्।

अनेकान्तश्च[5] हेतुः[6], 'प्रकृष्टप्रकाशश्चन्द्रः' इत्यादेः एकरसार्थपर्यवसानात्। तथा हि—प्रश्नोत्तरमिदं वाक्यम्। 'अस्मिन् ज्योतिर्मण्डले कश्चन्द्रो नाम?' इति कश्चित् केनचित् पृष्टः प्रतिवदति 'प्रकृष्टप्रकाशश्चन्द्रः' इति। तत्र हि चन्द्र[7]प्रातिपदिकाभिधेयमेव पृष्टम्, न तद्गुणाः, नापि तस्य गुणसम्बन्धः। ततश्च यावदेव हि पृष्टं तावदेव प्रतिवचनेनापि प्रतिपादनीयम्; अन्यथा अन्यत्[8] पृष्टं अन्यदेव प्रतिपाद्यते इति प्रश्नप्रतिवचनयोः असङ्गतिः स्यात्। अतः 'प्रकृष्टप्रकाशः' इति प्रकर्ष[9]गुणप्रकाश-सामान्याभ्यां प्रकर्षगुण[10]प्रकाशसामान्यव्यक्ति[11]भूतं चन्द्रद्रव्य[12]मेव लक्ष्यते; प्रकर्षगुणवि-शिष्टस्य प्रकाशसामान्यविशिष्टस्य वा उभयविशिष्टस्य वा चन्द्रप्रातिपदिकाभिधेय-त्वानुपपत्तेः। अतोऽत्रापि पदद्वय[13]लक्षणाश्रयणेन चन्द्रप्रातिपदिकाभिधेयमात्रे वाक्यं

---

१. A: विशिष्टनिष्ठं
२. B: साध्येत
३. E: सम्बन्धद्वय
४. B E: बोधित
५. B: अनैकान्तिकश्च
६. *i. e.* बुद्धिपूर्वकवाक्यत्वात्, mentioned earlier
७. E omits चन्द्र
८. B omits अन्यत् पृष्टम्
९. A B omit प्रकर्षगुण
१०. A omits गुण
११. B: वृत्ति
१२. A: चन्द्रमेव
१३. A E: पदद्वयलक्षणेन

पर्यवस्यति इति सिद्धं अखण्डार्थविषयत्वम् । यद्यप्युपलक्षितदेवदत्तस्वरूपे चन्द्र-प्रातिपदिकाभिधेये [च[1] गुणगुण्याद्यनेकरसत्वं दृश्यते, तथापि तत् प्रमाणान्तरसिद्धं न शब्द]प्रमाणपरिप्रापितं इति वाक्यस्य अखण्डार्थे एव पर्यवसानं इति सिद्धम् ।

इति तत्त्वशुद्धौ अखण्डवाक्यार्थनिरूपणप्रकरणम् ॥

१. E omits the portion within brackets

॥ वैदिकाखण्डवाक्यार्थनिरूपणं चतुर्दशम् ॥

सत्यं ज्ञानमनन्तमद्वय[1]सुखं ब्रह्मेति वेदान्तगीः
हित्वा[2] वाच्यमखण्डमेकरसकं यं [3]लक्षयत्यादरात् ।
सत्यं तत्त्वमसीति गीरवितथा प्रत्यक्[4]तया लक्षयेत्
तं वन्दे परमं परायणमहं नारायणं सादरम् ॥

संप्रति विचार्यते—"सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म" (Taitt. II. 1. 1) इत्यादिवाक्यं विशिष्टार्थनिष्ठम्, आहोस्वित् अखण्डैकरसार्थनिष्ठम्[5] ?—इति। तत्र[6] "सत्यं ज्ञानमनन्तम्[7]" इति सामानाधिकरण्योपलम्भात्, सामानाधिकरण्यस्य च लोके विशिष्टाखण्डार्थयोः अविशेषेण दृष्टत्वात्, किं प्रकृष्टप्रकाशवत् अखण्डैकरसविषयं[8] सत्यादिपदसामानाधिकरण्यम्, किं वा नीलोत्पलादिवत् विशिष्टार्थविषयम्, इति गवेषणायाम्, अखण्डार्थपरत्वे लक्षणाकक्षीकारप्रसङ्गात्, लक्षणाहेतोः अत्र लोकप्रसिद्धस्य अनुपलम्भात् लक्षणोपादानानुपपत्तेः, मुख्यार्थ[9]परिग्रहे[[10]ण विशिष्टार्थविषयं सत्यादिपदसामानाधिकरण्यं इति निश्चिनुमः। तथा हि। लोके शब्दस्य मुख्यार्थपरिग्रहानुपपत्तौ लक्ष्य[11]लक्षणयोश्च असाधारणसम्बन्धे सति वाक्यस्थपदानां अन्विताभिधायित्व[12]सिद्धये प्रमाणान्तरसिद्धानेव कतिपयपदार्थान् वाक्यार्थान्वययोग्यानेव

---

१. A: अव्ययसुखम्
२. A E: गीत्वा
३. E: प्रत्यक्षयेत्या
४. E: प्रत्यक्षया
५. B: पर्यवसायीति
६. E omits तत्र
७. A: अनन्तं नित्यमिति ; B: अनन्तं ब्रह्मेति
८. B: अखण्डविषयम्
९. A E read अपरिग्रहेण
१०. The portion within brackets is missing in B. Instead it reads मुख्यार्थपरिग्रहे हेतोरसिद्धत्वात् कतिपयपदार्थस्य वाक्यार्थान्वयायोग्यस्य लोके लक्षणा दृष्टा
११. E: लक्षणायाश्च
१२. A: भिधासिद्धये

लक्षयन्ति पदानि इति दृष्टम् ।] न च एकमपि कारणमत्र[1] सत्यादिपदलक्षणायां वयं[2]मुपलभामहे । न तावत् मुख्यार्थपरिग्रहानुपपत्तिः ; सत्यज्ञानानन्दादिगुणगण-विशिष्टब्रह्मपरत्वे[3]नापि सामानाधिकरण्योपपत्तेः । नाप्यखण्डैकरसार्थवादिपक्षे लक्ष्य-लक्षणसम्बन्धसंभवः[4] ; ब्रह्मव्यतिरिक्तवस्त्वन्तराभावात् , निरस्ताशेषविशेषतया ब्रह्मणः सम्बन्धायोग्यत्वा[5]भ्युपगमाच्च । नापि लिलक्षयिषिताखण्डैकरस[6]प्रमाणान्तरसंभवः, तस्य शब्दैकसमधिगम्यत्वाभ्युपगमात् ।

अपि चेदं भवान् प्रष्टव्यः ' किं सत्यादिवाक्यनिविष्टसमस्तपदानां अत्र[7] लक्षणा समाश्रीयते, किं वा कतिपयपदानाम्? ' इति । यद्याद्यविकल्पमङ्गीकुर्याः, तदा लक्षणाक्षेपकाभावात् लक्षणा[8]पि नोदयमधिरोहेत । [अथ[9]]वाक्यस्थपदानां अन्विताभिधानानुपपत्तिः[10], तर्हि तत्रा[11]पि [अ][12]संभवन्मुख्यार्थानामेव पदानां केषाञ्चित् लक्षणामाक्षिपति । सकलपदलक्षणाकक्षीकारे तु[13] पदानां अन्विताभिधानासंभवे सति किं कस्य लक्षणामाक्षिपेत्? । अथ उक्तदोषपरिजिहीर्षया द्वितीयपक्षकक्षीकारः, तदा कतिपयपदलक्षणापरिग्रहेऽपि इतरेषां पदानां अपुनरुक्तानेकार्थान्विताभिधायि-त्वात् न अखण्डैकरसवाक्यार्थसिद्धिः ।

अपि च यदि ब्रह्मणो लक्षणान्येव सत्यादीनि न विशेषणानि इत्यभ्यु-पगमः, तदा अनेकविशेषणविशिष्टस्य एकस्यैव[14] वस्तुनः[15] प्रतिपाद्यमानत्वात् एकेनापि

---

१. B: मात्रम्
२. B omits वयं
३. B: परत्वे सामाना
४. A: सम्बन्धः संभवी
५. B: ब्रह्मणि सर्वसम्बन्धायोग्यत्व
६. B: रसस्य
७. A E omit अत्र
८. A E omit अपि
९. This word seems necessary, though not found in any Ms.
१०. B: अनुपपत्तिभिः, omitting तर्हि
११. A E omit अपि
१२. This negative particle is demanded by the context, as clear from the restatement later in formulating the siddhānta; the words are वाच्यार्थान्वयविरोधे सति.
१३. A E omit तु
१४. A omits एव
१५. B E: वस्तुनोऽप्रतिपाद्यत्वात

लक्षणासिद्धेः न अनेकपदप्रयोगोपयोगं पश्यामः । अथ ब्रह्मणि अनाद्यनिर्वचनीयाविद्याध्यारोपितानृतजडदुःखपरिच्छेदभ्रान्तीनां नित्यसिद्धनिरतिशयानन्दब्रह्मावगमविरोधित्वात् तत्तद्भ्रान्तिनिवर्तनेन सर्वपदानां ब्रह्मसमर्पकत्वात् अर्थवत्त्वम् , इति मन्वीथाः, तदापि वक्तव्यम् ' किं सर्वाणि पदानि एकाकारमेव विज्ञानं जनयन्ति, किं वा[1] प्रतिपदं भिन्नाकाराणि विज्ञानानि जनयेरन् ? ' इति । यद्येकाकारमेव विज्ञानमुदयमासादयेत् , तर्हि तस्य एकेनैव पदेन लभ्यत्वात् पदान्तरप्रयोगानुपयोगः तदवस्थ एव । अथ प्रतिपदं ब्रह्मणि भिन्नाकाराणि विज्ञानानि जायेरन् , तदापि विज्ञेयाकारभेदनिमित्तत्वात् विज्ञानाकारभेदस्य, विज्ञेये[2] ब्रह्मणि अनेकाकारसद्भावप्रसङ्गः ; ततश्च [3]तस्य अखण्डैकरसत्वहानिः । तस्मात् मुख्यार्थपरिग्रहे अनुपपत्त्यभावात् लक्षणाकारणान्तराभावाच्च न लक्षणोपादानेन सत्यादिवाक्यस्य अखण्डार्थपर्यवसानं युक्तम् । अपि तु मुख्यार्थोपादानेन विशिष्टार्थपर्यवसानमेव साधु मन्यामहे । तथा तत्त्वमस्यादिवाक्यस्यापि इति ब्रह्मदर्शनविद्वेषिणो मन्यन्ते ।

[4]तत्र समाधिरभिधीयते । " ब्रह्मविदाप्नोति परम् " (Taitt. II. 1. 1) इति ब्रह्मविज्ञानात् परप्राप्तिमुपदिश्य 'किंलक्षणं ब्रह्म' इति [5]बुभुत्सायां इदमुच्यते " सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म " (Taitt. II. 1. 1) इति । [6]तत्र ब्रह्मेति लक्ष्यनिर्देशः । इतराणि पदानि लक्षणसमर्पणेनैव ब्रह्मणि पर्यवस्यन्ति । न च एकेन पदेन लक्ष्यवस्तुसिद्धिः, प्रतिपदं व्यावृत्तिभ्रान्तिभेदात् । तथा हि—सत्यपदेन ब्रह्मणि मिथ्यात्वभ्रान्तिः निवर्त्यते, ज्ञानपदेन जाड्यभ्रान्तिः, आनन्दपदेन स्वतः परतो वा दुःखसम्बन्धभ्रान्तिनिवृत्तिः, अनन्तपदेन देशतः कालतो वस्तुत[[7]श्च अवच्छेदभ्रान्तिनिवृत्तिः] क्रियते इति ।

१. E omits किं वा
२. A : विज्ञेयब्रह्मणि
३. B : एतस्य
४. B: अत्र समाधीयते
५. E: ब्रह्मलक्षणबुभुत्सायां
६. B: तद्ब्रह्मेति
७. E omits the portion within brackets

यदुक्तम्—सर्वपदानां एकाकारविज्ञानजनकत्वे पर्यायत्वात् अनेकपदप्रयोगानुपयोगः, अनेकाकारविज्ञानजनकत्वे तु विज्ञेयवस्तुन्यपि अनेकाकारप्रसङ्गात् अखण्डैकरसत्वहानिः—इति, तदपि न अस्मत्पक्षं कटाक्षेणापि वीक्षितुं क्षमते; लक्षणासमयेऽपि भिन्नाकारतया जायमानानि अपि विज्ञानानि तत्तद्भ्रान्तिव्यावृत्तिमात्रप्रयोजनत्वात् न ब्रह्मणि स्वं स्वमाकारं प्रमेयतया समर्पयितुमुत्सहन्ते। न च वाच्यम् 'प्रतिपदं जायमानविज्ञानानां ब्रह्मणि स्वस्वाकारसमर्पणनान्तरीयकतयापि विरोधिरूपव्यावर्तकत्वोपपत्तेः उभयं प्रयोजनं अस्तु' इति ; ब्रह्मशब्दार्थमात्रस्य बुभुत्सितत्वात्। न च बुभुत्सितार्थसमर्पणेन अर्थवत्त्वे सति वाक्यस्य अर्थान्तरकल्पना युक्ता। न च सत्यज्ञानादिगुणगणविशिष्टमेव द्रव्यं ब्रह्मशब्देन निर्दिश्यते इति युक्तमाश्रयितुम्; ब्रह्मशब्दस्य स्वार्थप्रक्षेपणेन वस्तुमात्राभिधानसामर्थ्ये अवभासमाने सति अपूर्वसंज्ञापरत्वपरिकल्पनासंभवात्। यदि च ब्रह्मणि गुणगुणिभावेन अवच्छेदमभ्युपगच्छेम, तदा सर्वतोऽनवच्छिन्नवस्तुप्रतिपादकानन्तादिशब्दानां अनन्वयः प्रसज्येत। "यतो वाचो निवर्तन्ते" (Taitt. II. 4. 1) इत्याद्या च ब्रह्मणो वाङ्मानसागोचरत्वश्रुतिः तस्य शब्दवाच्यत्वे सति बाध्येत। "एकधैवानुद्रष्टव्यम्" (Bṛh. IV. 4. 20) "एकमेवाद्वितीयम्" (Ch. VI. 2. 1) "प्रज्ञानघन एव" (Bṛh IV. 5. 13) इत्येवमाद्येकरसत्वप्रतिपादकानि वाक्यानि उपचरितार्थानि कल्प्येरन्। "एतस्मिन्नुदरमन्तरं कुरुते" (Taitt II. 7. 1) "नेह नानास्ति" (Bṛh. IV. 4. 19) "मृत्योः स मृत्युमाप्नोति" (Bṛh. IV. 4. 19) इत्याद्याश्च ब्रह्मणि सर्वप्रकारभेदासंभवश्रुतयो बाध्येरन्।

अपि च ब्रह्मणः तद्गुणानां च स्वयंप्रकाशत्वे सति स्वभावविशेषावधारणात्

१. A omits अपि
२. B E: समस्वेऽपि
३. A omits अपि
४. B: प्रक्षेपेणानवच्छिन्नवस्तुमात्र
५. A E omit संज्ञा
६. B omits वाक्यानि
७. B omits एतस्मिन्

गुणगुणित्वहानिः । ब्रह्मणः अस्वयंप्रकाशत्वे [सति[1] अन्यवेद्यत्वात् अचेतनत्वकार्यत्वादिप्रसङ्गः । न[2] च] स्वयंप्रकाशत्वे सति न शास्त्रवेद्यत्वं इति शङ्कनीयम्, अनिर्वचनीयानाद्यविद्यावरणतिरोधानमात्रस्य आगमसापेक्षत्वात्[3] । नापि ब्रह्म स्वयंप्रकाशमपि स्वात्मनि संवेद्यगुणान् अवभासयति इति साम्प्रतम् ; तेषां तत्प्रकाशस्य च नित्यत्वे सति अन्यवेद्यत्वासिद्धेः ; अनित्यत्वे च तेषां विषयेन्द्रियसंप्रयोग[4]साध्यत्वात् ब्रह्मणोऽपि संसारित्वप्रसङ्गः । तस्मात् अस्मिन् वाक्ये अनन्तादिशब्दानामनन्वयप्रसङ्गात् अनेकश्रुतिविरोधात् युक्तिविरोधाच्च वाच्यार्थसंसर्गसंभवे सति वाक्यस्य प्रमाणत्वाय लक्षणैव समाश्रयणीया ।

यदप्युक्तम्—ब्रह्मव्यतिरिक्तवस्त्वन्तराभावात् ब्रह्मणः सर्वप्रकारसंबन्धाभावाच्च लक्ष्यलक्षणसम्बन्धाभावे च[5] सति लक्षणानुपपत्तिः—इति, तदसत् ; ब्रह्मण एव परमार्थसत्यत्वेऽपि प्रातिभासिकस्यापि दृश्यप्रपञ्चस्य यथाप्रतिभासं व्यवहारालम्बन[6]त्वाभ्युपगमात् लक्ष्य[7]लक्षणादिसमस्तव्यवहारोपपत्तेः । ब्रह्मणश्च परमार्थतोऽसङ्गत्वेऽपि[8] तत्त्वमस्यादिवाक्यार्थविज्ञानपर्यन्तं प्रातिभासिकादि[9]सम्बन्धानिराकरणात् अनिर्वचनीयेनापि गुणसामान्यादिना मिथ्याभूतेनापि कलधौतेनेव शुक्तिशकलस्य परमार्थभूतस्य ब्रह्मणो लक्षणोपपत्तेः ।

यदपीदमुक्तम्—प्रमाणान्तरसिद्धस्यैव लोके लक्ष्यत्वात्, ब्रह्मणि च प्रमाणान्तरासंभवात्, लक्षणानुपपत्तिः—इति, तदपि न साधु भाषितम् ; ब्रह्मणः[10] स्वयंप्रका-

---

१. E omits the part within brackets
२. B has a different reading:— न च स्वयंप्रकाशत्वेऽपि स्वतःसिद्धत्वात् अविज्ञेयत्वं समानमिति शङ्कनीयम् ।
३. A: आगमसापेक्ष ; E: मात्रस्यापेक्षत्वात्
४. B: संयोग
५. B omits च
६. B: व्यवहाराभ्युपगमात्, E: आलम्बनाद्यभ्युपगमात्
७. A E omit लक्ष्य
८. A: विसङ्गत्वे
९. A omits आदि
१०. B: ब्रह्मणि

शमानत्वेन प्रमाणान्तरानपेक्षणात् । स्व[१]तः परतो वा लक्षणशब्दव्यतिरेकेण लक्ष्यस्य वस्तुनः प्रतिभासमानत्वमेव लक्षणायां प्रयोजकम् ; न प्रमाणगम्यत्वम् , केवलव्यतिरेकाभावात् ; न हि प्रतिभासमानस्य प्रमाणगम्यत्वाभावेन क्वचित् लक्षणाभावो दृष्टः ।

यच्चेदमवादि — वाक्यस्थपदानां अन्विताभिधानानुपपत्तिः [[२]एव कतिपयपदानां वाच्यार्थान्वयविरोधे सति लक्षणामाक्षिपति, सकलपदलक्षणोपादाने तु किं कस्य लक्षणामाक्षिपेत् ?—इति, अत्र वदामः । न अन्विताभिधानानुपपत्तिः] मुख्यार्थानुपपत्तौ शब्दस्य लक्षणामाक्षिपति, अपि तु वाक्यप्रामाण्यानुपपत्तिः । ततश्च वाक्यं विधिमुखेन यत्र कश्चिदर्थमवबोधयेत् , तत्र अन्विताभिधानमुखेन अवबोधकत्वात् पदानां [[३]अन्विताभिधानानुपपत्तिरेव लक्षणामाक्षिपेत् ; यत्र तदारोपनिवृत्तिमात्रमुखेन कश्चिद[४]र्थमवबोधयेत् , तत्र] निवृत्तिमुखेनैव प्रामाण्यात् , तस्याश्च सकलपदलक्षणामन्तरेण अनुपपत्तेः, वाक्यप्रामाण्यमेव [[५]अनुपपद्यमानं सकलपदलक्षणां] आक्षिपति इति न विशेषं पश्यामः । [१] तत्र सत्यज्ञाना[६]नन्दपदानि सत्यादिसामान्याभिधानमुखेन अनृतजाड्यदुःखविरोधिरूपं व्यक्तिविशेषं लक्षयन्ति, अनन्तमपूर्वमनपरम् इत्यादिशब्दास्तु निश्शेषविशेषप्रतिषेधमुखेन तदेवैकरसं ब्रह्म लक्षयन्ति, इति न किञ्चित् दौस्थ्यमस्ति । [७]तथा तत्त्वमसिवाक्येऽपि तत्पदवाच्यगतपारोक्ष्यांशपरित्यागेन त्वंपदवाच्यगतसंसारित्वपरिच्छिन्नत्वांशपरित्यागेन अद्वितीयप्रत्यक्चैतन्यमात्रमेव लक्ष्यते इति न काचिदनुपपत्तिः । तदयं प्रयोगः—विमतिपदं सत्यादिवाक्यं अखण्डैकरसार्थपर्यवसायि भवितुमर्हति, बुभुत्सितार्थलक्षणवाक्यत्वात् , प्रकृष्टप्रकाशादिलौकिकवाक्यवत्—इति । त[८]था—विवादगोचरापन्नं तत्त्वमसीति सामानाधिकरण्यं एकव-

---

१. E omits स्वतः

२. A E omit the portion within brackets

३. E omits the part within brackets

४. A: कश्चित्तम् , a mistake

५. E omits the part within brackets

६. B E: अनन्त

७. B omits तथा

८. B: तथापि

स्तुनिष्ठं भवितुमर्हति, अकार्यकारणांशांशिविशिष्टस्वरूपद्रव्यवाचिसामानाधिकरण्यात्[1], सोऽयमित्यादिसामानाधिकरण्यवत्—इति। उभयत्र अखण्डैकरसपर्यवसानमन्तरेण वाक्यप्रामाण्यानुपपत्तिः उक्ता। तस्मात् अर्थापत्त्यनुमानाभ्यां वस्तुप्रतिपादकवेदान्तवाक्यानां अखण्डकरसवस्तुपर्यवसानसिद्धिः इति।

इति तत्त्वशुद्धौ वैदिकाखण्डवाक्यार्थनिरूपणप्रकरणम् ॥

---

१. A E: अकार्यकारणांशविशिष्टस्वरूपद्रव्यवाचिपदसामानाधिकरण्यत्वात्।

॥ शब्दवृत्तिनिरूपणं पञ्चदशम् ॥

योऽशेषवेदान्तवचोभिरञ्जसा
निरस्तनिश्शेषविशेषविग्रहः ।
उदीर्यते[1] लक्षणयाखिलेश्वरो[2]
नमामि तं यादवकुञ्जरं मुदा[3] ॥

सम्प्रति विचार्यते ' किं[4] सत्यज्ञानादि[5]शब्दैः निर्विशेषं ब्रह्म प्रतिपत्तुं[6] शक्यते, न वा? ' इति । नेति तावत् औपनिषदात्मतत्त्वविज्ञानानाघ्रातचेतसो मसृणधी[7]जन-मनोरञ्जनाय केचिदाचक्षते । तथा हि—शब्दः खलु[8] कश्चिदर्थं प्रतिपादयन् मुख्य-वृत्त्या लक्षणया गौण्या[9] वा प्रतिपादयेत् । मुख्या च द्विविधा, रूढिर्योगश्चेति[10] । तत्र रूढिर्नाम निखिलजनपदेषु अविप्रतिपन्नप्रयोगेण वा गवाद्याकृतिवाचकत्वेन वा वृत्तिः, यथा वृक्षादि[11]शब्दानाम् , यथा वा [12]गवाश्वादिशब्दानाम् । योगो नाम शब्दस्य अन्यत्र क्लृप्तावयवशक्तिद्वारेण कस्मिंश्चिदर्थान्तरे वृत्तिः, यथा पङ्कजादिशब्दस्य सरसिरुहादौ वृत्तिः । तदुभयमिह शब्दस्य ब्रह्मणि न संभविष्यति, तस्य समुत्खात-[13]सकलविशेषसामान्यादिभावाभ्युपगमात् , तत्र[14] शब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तानुपपत्तेः । लक्षणा नाम शब्दस्य मुख्यार्थानुपपत्तौ वाच्यार्थसम्बन्धेन अर्थान्तरे वृत्तिः । सा च त्रिविधा, जहल्लक्षणा, अजहल्लक्षणा, जहदजहल्लक्षणा चेति । तत्र जहल्लक्षणा नाम

---

१. E: उदार्यते
२. B: ईश्वरम्
३. D: सदा
४. D omits किं
५. D: ज्ञानानन्दादि
६. D: संप्रतिपत्तुं
७. D: मन्दधी
८. A omits खलु
९. B omits गौण्या
१०. D omits इति
११. D: आकाशादिशब्दानां
१२. B D: गवादि
१३. D: समस्त
१४. D: तत्र च शब्दप्रवृत्ति etc

वाच्य[1]परित्यागेन अर्थान्तरे वृत्तिः, यथा 'गङ्गायां घोषः प्रतिवसति' इत्यादौ गङ्गाशब्दस्य तीरे वृत्तिः। न तावदनया[2] लक्षणया सत्यज्ञानानन्दादिशब्दाः ब्रह्म वेदयेयुः; लक्ष्य[3]स्य वस्तुनोऽनृतजडदुःखानात्मत्वादिदोषप्रसङ्गात्, तीरस्येव गङ्गाशब्दलक्ष्यस्य अगङ्गात्वम् इति। अजहल्लक्षणा नाम स्वार्थोपादानेन अर्थान्तरे वृत्तिः, यथा 'शोण[4]स्तिष्ठति' इत्या[5]दौ शोणशब्दस्य शोणिमगुणविशिष्टे एवाश्वादिद्रव्ये वृत्तिः। न खलु सापि सत्यादिपदानां ब्रह्मणि भवितुमर्हति; अश्वस्येव शोण[6]शब्दलक्ष्यस्य ब्रह्मणोऽपि सत्यादिगुणग[7]णविशिष्टतया निर्विशेषप्रतिज्ञाभङ्गसन्त्रा[8]सप्रसङ्गात्। जहदजहल्लक्षणा नाम वाच्यैकदेशं परित्यज्य शब्दस्य तदेकदेशोपादानेन अर्थान्तरे वृत्तिः, य[9]था सोऽयमिति पदयोः परोक्षापरोक्षकालविशिष्टवाचिनोः सामानाधिकरण्ये सति विशिष्टद्वयैक्यप्रतिपादनानुपपत्तौ विरोधि[10]कालद्वयांशपरित्यागेन उभयत्र देवदत्तस्वरूपोपादानेन उभयकालोपलक्षितस्वरूपमात्रे वृत्तिः[11]। सापीह न वेदान्तानां ब्रह्मणि भवितुमर्हति; देवदत्ते इव वस्त्वन्तरविशिष्टे[12] ब्रह्मणि शब्दशक्तिग्रहाभ्युपगमे [13]तद्वदेव तस्य स्वरूपेणापि प्रमाणान्तरगोचरत्वप्रसङ्गात्। न हि प्रमाणेन विशेषणविशेष्यग्रहणमन्तरेण विशिष्टं[14] वस्तु प्र[15]माणगोचरतामाचरेत्। न हि सम्बन्धिवस्तुनः प्रमाणदृ[16]ष्टत्वमन्तरेण तत्र शब्दशक्तिग्रहणमवकल्पते। गौणी नाम शब्दस्य मुख्यार्थगुणयोगात् [17]अन्यत्र हि वृत्तिः [य[18]था 'सिंहो देवदत्तः' इति सिंहशब्दस्य क्रौर्यादिगुण-

---

१. D: वाच्यार्थपरित्यागेन
२. A E: आद्यया
३. D: लक्षणस्यापि
४. A E omit शोणस्तिष्ठतीत्यादौ
५. D. तिष्ठतीति
६. D: शोणित
७. D omits गण
८. D: संशय ; E: भङ्गासङ्गात्
९. B omits यथा
१०. D: विरोध
११. D: प्रवृत्तिः
१२. A: विशिष्टब्रह्मणि
१३. E: देवदत्तस्य for तद्वदेव तस्य
१४. B D: विशिष्टवस्तु
१५. B: प्रमाणान्तर
१६. D: दृष्टमन्तरेण
१७. D: अर्थान्तरे
१८. A B E omit the portion with in brackets

योगात् देवदत्ते वृत्तिः ।] [सा चेह न संभवति, ब्रह्मणो निर्गुणत्वाभ्युपगमात् ।] तस्मात् न[2] निर्विशेषं ब्रह्म वेदान्तवाक्यपद[3]सम्बन्धैः[4] प्रतिपादयितुं शक्तो[5] भवति—इति ।

अत्राभिधीयते । यद्यपि ब्रह्मणो निरस्तसमस्तसामान्य[6]विशेषादिभावेन शब्द-प्रवृत्तिनिमित्ताभावा[7]त्, "यतो वाचो निवर्तन्ते" (Taitt. II. 4. 1) "न चक्षुषा गृह्यते नापि वाचा" (Mund. III. 1. 8) इत्यादिशास्त्राच्च न शब्दवाच्यं ब्रह्म साक्षादभ्युपगम्य[8]ते, तथापि "वेदान्तविज्ञानसुनिश्चितार्थाः" (Mund. III. 2. 6) "तं त्वौपनिषदं पुरुषं पृच्छामि" (Brh. III. 9. 26) इत्यादिशास्त्रात् वेदान्तप्रमाणकं ब्रह्म इत्यध्यवस्यामः । तत्र[9] अज्ञाननिवृत्तिरेव ब्रह्मणि प्रमाणकृत्यम्, न अ[10]नधिगतार्थाधिगमः, स्वयं चैतन्यप्रकाशतया सर्वार्थसिद्धि[11]हेतुत्वात् । तस्मात् उभयविधि[12]शास्त्र-पर्यालोचनया ब्रह्मणि लक्षण[13]या शब्दः प्रवर्तते इति गम्यते । तत्र ये शब्दाः[14] प्रपञ्चात्मनैव ब्रह्म समर्पयन्ति, यथा सर्वे जगत्कारणवाचि[15]शब्दाः वैश्वानरादिशब्दाः, ते[16] स्ववाच्य[17]भूतं प्रपञ्चं परित्यज्य तत्साक्षिमात्रभूतं विशुद्धं ब्रह्म लक्षयन्ति । ये पुनः सत्यज्ञानानन्दात्म[18]ादिशब्दाः ते[19] स्वार्थप्रक्षेपेणैव ब्रह्मणि लक्षणया वर्तन्ते । तथापि न ब्रह्मणः सत्यज्ञानाद्यनेकस्वभावप्रसङ्गः, तेषां अन्योन्यनियम्यनियामकभावेन एक-व्यक्तिपर्यवसानात्, यथा 'सन्[20] घटो द्रव्यम्' इति ।

---

१. B omits the portion within brackets
२. B omits न
३. D omits पद
४. B D: समन्वयः
५. D: शक्नोति इति
६. D: सामान्यादिभावेन
७. D: भावो
८. D: गम्येत
९. D: तस्मात्
१०. A E: न त्वनधिगतार्थाधिगम्यत्वं; D: नानधिगतार्थावगतिः
११. A: सिद्ध
१२. B: विधि
१३. D: लक्षणा
१४. A: शब्दतः; B D omit it
१५. A B E: वादि
१६. A omits ते and reads केवल-वाच्यभूत
१७. A B E: भूत
१८. D omits आत्मा
१९. B omits ते
२०. D: घटः सन् पृथुद्रव्यमिति

ननु यदि परापर[1]सामान्यभावेन सत्यादीनां एकव्यक्तिपर्यवसानम्, तर्हि मुख्यैवास्तु शब्दवृत्ति[2]: ; कुतस्तत्र लक्षणावाचोयुक्तिः ? उच्यते । सर्वे च सत्यादिशब्दाः स्वं स्वं[3] प्रवृत्तिनिमित्तं सामान्यमनाकृष्य व्यक्तिमात्रे वर्तन्ते इति लक्षणा[4]परिभाषा । 'सन् घटो द्रव्यम्' इत्यादिशब्दास्तु सामान्यापरित्या[5]गेन एकव्यक्तौ वर्तन्ते इति पर्य[6]वसानवृत्तयः । [न[7] च सत्यादिशब्दानां सामान्यपरित्यागेऽ[8]पि गङ्गादिशब्दवत् स्वार्थ[9]परित्यागेन[10] वृत्तिः, व्यक्तेरपरित्यागात् । नापीयं जहदजहल्लक्षणा, व्यक्तेरेव अंश[11]परित्यागेन अंशो]पादानात्मकत्वात् तस्याः । तस्मात् सत्यादिशब्दानां अजहल्लक्षणयैव प्रवृत्तिरिति इ[12]ह न ब्रह्मणः सत्या[13]नन्दादिस्वभावविरोधः । ना[14]खण्डैकरसत्वहानिः ।

ये पुनः सर्वज्ञसर्वेश्वरादिशब्दाः ब्रह्मणि प्रपञ्चोपाधिके वर्तन्ते, ये च "तत्त्वमसि" (Ch. V. 8. 4) "अहं ब्रह्मास्मि" (Bṛh. I. 4. 10) इत्यादयो ब्रह्मात्मैकत्वविषयाः, ते तु जहदजहल्लक्षणया वर्तन्ते । तथा हि—सर्वज्ञादिशब्दास्तावत् "एकधैवानुद्रष्टव्यम्" (Bṛh. IV. 4. 20) "प्रज्ञानघन एव" (Bṛh. IV. 5. 13) इत्यादिशब्दसन्निधानात् स्ववा[15]च्ये प्रपञ्चांशमुत्सृज्य अनवच्छिन्नै[16]कचैतन्यप्रकाशमात्रे वर्तन्ते । तथा तत्त्वमस्या[17]दिवाक्येऽपि तत्त्वंपदयोः सामानाधिकरण्यात् तत्पदं अशेषविकारानुगतमायोपाधिके[18] ब्रह्मणि मायावच्छेद[19]कृतपारोक्ष्यांशपरित्यागेन परमा[20]त्म-

---

१. B: परावर ; D: परापरभावेन सामान्यादिभावेन
२. B: प्रवृत्तिः ; D: शक्तिः
३. A: स्वयं for स्वं स्वं ; D; स्वप्रवृत्ति
४. A: लक्षणया
५. D; परित्यागेन
६. B D E: अपर्यवसान
७. E omits the portion bracketed
८. D omits अपि
९. D: स्वपरि
१०. A: त्यागे
११. A: अंशांश
१२. B D omit इह
१३. D: सत्यादिपदानां स्वभावविरोध.
१४. D: नाप्यंशान्तरसप्वहानिः
१५. D: स्ववाच्यं
१६. D omits एक
१७. A: मसीत्यादि
१८. B: पाधिकब्रह्मणि
१९. A D: तत्कृत
२०. A E: परार्थं ; D: स्वपरमार्थं

स्वरूपमात्र[1]मुपादाय अद्वितीयप्रत्यक्चैतन्ये वर्तते । त्वंपदमपि तत्पदसन्निधानात् अन्तःकरणावच्छेदकृत[2]संसारित्व[3]सद्वितीयत्वांशपरित्यागेन अपरोक्षचैतन्यस्वरूपमुपादाय प्रत्यगद्वि[4]तीये ब्रह्मणि पर्यवस्यति । [[5]न च देवदत्तस्य[6] लक्ष्यत्वात् प्रमाणान्तरगम्यत्वम् , अपि तु जडत्वात् । ब्रह्मणस्तु स्वयंप्रकाशत्वात् न तदपेक्षा इति वैषम्यम् ।] ये पुनः "अनन्तमपारम्" (Bṛh. II. 4. 12) इत्यादिशब्दाः ब्रह्मणि अशेषविशेषप्रतिषेधेन वर्तन्ते ते [7][8]च प्रपञ्चाभावाभिधानमुखेन जहल्लक्षणया अद्वितीयनिरतिशयानन्दसत्यचैतन्यप्रकाशप्रत्यगेकरसे ब्रह्मणि पर्यवस्यन्ति । तस्मात् वेदान्तानां निरस्तसमस्तविशेषब्रह्मप्रतिपादकत्वे न किञ्चिदनुपपन्नमुत्पश्याम इति ।

इति तत्त्वशुद्धौ [9]शब्दप्रवृत्तिनिरूपणप्रकरणम् ॥

१. D omits मात्र and reads आदाय
२. A E: तत्कृतसंसारद्वितीयत्वांश
३. D: सद्वितीयतापरि
४. B: अद्वितीयब्रह्मणि
५. B omits the portion bracketed
६. A C insert a च
७. D: येन
८. D omits च
९. B: निर्विशेषब्रह्मनिरूपणप्रकरणम्

॥ मन्त्रार्थवादप्रामाण्यनिरूपणं षोडशम् ॥

इन्द्राग्निचन्द्रमरुदश्वि[1] दिवाकरादि-
रूपेण यागशतकोटिभिरिज्यमानः ।
मन्त्रार्थवादपदजातसमर्पितश्च
यस्तं नमामि नवनीतमु[2]षं मुरारिम् ॥

सम्प्रति विचार्यते 'किं मन्त्रार्थवादेतिहासपुराणानि विधिप्रतिपत्तिमात्रोपयोगीनि, किं वा देवतादिस्वरूपेऽपि प्रमाणम्?' इति । [[3]विधिप्रतिपत्तिमात्रोपयोग एव तेषाम्, न क्वचित् दे[4]वतास्वरूपे प्रामाण्यमवकल्पते। तथा हि—मन्त्राणां तावत् "ऐन्द्र्या गार्हपत्यमुपतिष्ठते" (Sat. Br. 7. 1. 2. 12) इत्यादि[5]श्रुत्यादिप्रमाणैः व्रीह्यादिवत् कर्माङ्गत्वेन विनियुक्तत्वात्, स्वार्थस्य च ब्राह्मणवाक्यसिद्धत्वेन तत्प्रमापकत्वानुपपत्तेः] अनुष्ठानकाले अनुष्ठेयार्थस्मारकतया विधिं प्रत्युपयोग एव । अर्थवादानां तु स्वार्थमात्रप्रतिपादने प्रयोजनानुपलम्भात्, विधिसम्बन्धिवस्तुस्तावकत्वेन विधिना एकवाक्यत्वसम्भवे सति पृथक्प्रयोजनक[6]ल्पनया तत्र प्रामाण्यनिश्चयानुपपत्तेः विधिपरत्वमेव । नाप्य[7]न्यपरस्य 'विषं भुङ्क्ष्व' इत्यादेः वाक्यस्य निन्दितभोजनप्रतिषेधार्थस्य विषभक्षणेऽपि प्रामाण्यमस्ति । यदि च मन्त्रादीनां देवताविग्रह[8]वत्त्वादावपि प्रामाण्यमाश्रियेत, तदा देवता यागादिकर्मसु स्रुक्स्रुवादिवदेव सन्निधानेन यागाङ्गभावं भजेरन् । तदा योग्यानुपलब्धिविरोधः, एकस्य विग्रहवतो युगपदनेकत्र सन्निधानानुपपत्तिश्च इति कर्मणि विरोधप्रसङ्गः । अपि च विग्रहवत्त्वे सति अनि-

---

१. A: अश्व
२. B: मृषं
३. E omits the portion within brackets
४. A omits देवतास्वरूपे
५. A: इत्यादिप्रमाणेन
६. B: परिकल्पनया
७. B: न ह्यन्य
८. A: विग्रहेऽपि

त्यत्वात्, इन्द्रादीनां शब्दार्थसम्बन्धोऽप्यनित्यः प्रसज्येत । न हि सम्बन्ध्यनित्यत्वे सम्बन्धस्य[1] नित्यत्वप्रसिद्धिः । ततश्च अनपेक्षत्वहानेः वेदस्य अप्रामाण्यप्रसक्तिः । इतिहासपुराणप्रणेतॄणां च व्यासपराशरप्रभृतीनां तदर्थे न तावत् प्रत्यक्षं प्रमाणम्; तदिन्द्रियाणामपि अस्मदादीन्द्रियवत् अयोग्यार्थाविषयत्वानुमानात् । व्याप्त्याद्यभावाच्च नितरामनुमानादि । न[2] च मन्त्रार्थवादाः, तेषां विधिं प्रत्युपयोगितया अन्यत्र प्रामाण्यानुपपत्तेः दर्शितत्वात्[3] । तस्मात् मन्त्रार्थवादेतिहासपुराणानां न स्वार्थे प्रामाण्यम्, किं तु विधिं प्रत्युपयोगितयैव तेषां अध्ययनम्[4]—इति केचिदाचक्षते ।

अत्रेदमाचक्ष्महे । मन्त्रार्थवादानां तावत् विधिं प्रत्युपयोगिनामपि देवतादिस्वरूपे च प्रतीतिजनकत्वात्, प्रतीतेश्च स्वतःप्रामाण्यात्, कारणदोषबाधकप्रत्ययानुपलम्भाच्च प्रामाण्यं अनपवादम्[5] । तत्रायं प्रयोगः—विवादाध्यासिता मन्त्रादिजनितदेवताविग्रहवत्त्वादिप्रतीतिः प्रमाणं भवितुमर्हति, कारणदोषबाधकप्रत्ययरहितत्वे सति प्रतीतित्वात्, विधिवाक्यजनितविधिप्रतीतिवत् । ननु सत्प्रतिसाधनो हेतुः—देवतादिविग्रहवत्त्वादिः अप्रमाणम्, आर्थवादिकप्रतीतित्वात्, अपापश्लोकश्रवणप्रतीतिवत्[6]—इति । तदेतदसाम्प्रतम् । सा हि प्रत्यक्षादिविरोधात् अप्रमाणम्, नार्थवादिकत्वात् । अतः अप्रयोजकमार्थवादिकत्वम् । "जर्तिलयवाग्वा वा[7] जुहुयात्" (Śat. Br. 9. 1. 1. 3.) इत्यादेरपि पक्षे शेषविधिर्बाधप्रसङ्गात्[8] शेषिविरोधादेव अप्रामाण्यम् । प्रमाणान्तरसिद्धानुवादकत्वात् तु[9] "वायुर्वै क्षेपिष्ठा देवता" (TS. 5. 4. 3. 2.) इत्यादेरप्रामाण्यम् । यत्र पुनः "वज्रहस्तः पुरन्दरः" (VS. 28. 3) इत्यादौ तदुभयमपि नास्ति, तत्र न अप्रामाण्यकारणमुत्पश्यामः ।

---

१. A: सम्बन्धनित्यत्व

२. B: न मन्त्रार्थपदाः

३. B: दुःस्थितत्वात्

४. B: अध्ययनम्

५. A B: अनुपपादम्

६. आवाप. The reference is to *Taitt. Saṁhitā*, III, V, 7, 2: यस्य पर्णमयी जुहूर्भवति न पापं श्लोकं श्रृणोति ।

७. B omits वा

८. E: बाद

९. E: यत्तु

यदपि 'विषं भुङ्क्ष्व' इत्यादिलौकिकवाक्यम्, तत् अन्यपरत्वात् न विषभक्षणादौ[1] अप्रमाणम्, अपि तु तस्य प्रमाणान्तरेण अकर्तव्यत्वनिश्चयात् ।

यत्पुनरुक्तम्—देवतादेरपि विग्रहवत्त्वे यागादौ सन्निधानेन उपकारकत्वं समाश्रयणीयम्, एकस्य विग्रहवतो युगपदनेकत्र सन्निधानमेव अनुपपन्नम्—इति, तदपि नातिचतुरश्रम्; एकस्यापि देवस्य युगपदनेकविग्रहपरिग्रहेण अनेकत्र सन्निधानोपपत्तेः । तथा च श्रुतिः एकस्यापि युगपत्[2] अनेकविग्रहवत्त्वं दर्शयति "त्रयश्च त्रि च शता त्रयश्च त्रि च सहस्रा" (Kāṭh. Sam. 35. 6) "महिमान एवैषामेते त्रयस्त्रिंशत्त्वेव देवाः" (Bṛh. III. 9. 2) इत्यादिना । अथ वा[3] एकस्य युगपदनेकनमस्कारप्रतिपत्ति[वित्[4] अनेकयागप्रतिपत्ति]संभवात्, उद्देशत्यागात्मकत्वाच्च यागस्य, न किञ्चिदनुपपन्नम् । ऐश्वर्ययोगाच्च तेषां अन्तर्धानादिसामर्थ्यात् न योग्यानुपलब्धिविरोधप्रसङ्गः ।

यदपीदमुक्तम्—मन्त्रादिभिः देवादेः विग्रहवत्त्वाभ्युपगमे[5] सति विग्रहवतोऽनित्यत्वात् शब्दार्थसम्बन्धस्य अनित्यत्वप्रसङ्गः—इति, तदप्यविचारितरमणीयम्; गवादिशब्दानामिव इन्द्रादिशब्दानामपि आकृतिवाचकत्वोपपत्तेः, आकृतीनां च नित्यत्वात्, सम्बन्धनित्यत्वसिद्धेः । ननु युगपदनेकत्र कार्त्स्न्येन वर्तमाना जातिः; सा कथं एकस्मिन्नेव इन्द्रे भवितुमर्हति? नैष दोषः; अनेकत्र कार्त्स्न्येन वर्तमाना जातिः इत्येतावदेव लक्षणम्, व्यभिचाराभावात् । अतो यौगपद्य[6]विशेषणमनर्थकं [मन्यामहे[7] ।

स्यादेतत्—पूर्वकल्पेन्द्रस्य अधिकारनिवृत्तौ यावत् कल्पान्तरीयेन्द्रः अधि-

---

१. A: विषभक्षणाभावप्रमाणं
२. B omits युगपत्
३. B E omit अथवा
४. E omits the portion bracketed
५. A E: विग्रहवत्त्वेऽनित्यत्वात् thus omitting a few words
६. A: यौगपद्ये
७. E omits the portion within brackets

कारमधिरोहति तावत् इन्द्रव्यक्त्यभावे सति कथं आकृतिः निराश्रया सती तदा आत्मानं प्रतिलभेत ?—इति । उच्यते । अभिव्यक्तावेव आकृतेः व्यक्तिपारतन्त्र्यम्, न सत्तायाम्; तस्याः तदधीनत्वे प्रमाणाभावात् । सामानाधिकरण्यं तु व्यक्तेः आकृतिपारतन्त्र्यनिमित्तम् । सामान्यं पुनः एकव्यक्त्यभावेऽपि अन्यत्र दृश्यते इति नियमेन न[१] तां] व्यक्तिमपेक्षते । व्यक्तयः पुनः[२] क्वचिदप्याकृतिमन्तरेण न दृष्टाः इति युक्तमाकृतिसापेक्षत्वम् । यद्यपि जातिरपि यां काञ्चित् व्यक्तिमालम्बते, तथापि प्रत्येकं व्यभिचारात्, सर्वव्यक्तीनां आकृत्यव्यभिचाराच्च, व्यक्तेरेव जातिपारतन्त्र्यम् । अतः सामान्यवाचकत्वात् इन्द्रादिशब्दानाम्, तस्य नित्यत्वात्, न शब्दार्थसम्बन्धस्य अनित्यत्वदोषप्रसङ्गः । महाप्रलये तु यद्यपि शब्दार्थयोः तत्सम्बन्धस्य[३] तद्व्यवहर्तॄणां च परमकारणे ब्रह्मणि एकीभावः, तथापि पूर्वकल्पसमाननामरूपतया कल्पान्तर-प्रादुर्भावात्, कल्पादौ च हिरण्यगर्भादीनां जगत्कर्तॄणां समस्तलोकवेदविज्ञानसंपन्ना-नामेव उद्भवश्रवणात्, न व्यवहारोच्छेदः[४] । तथा[५] च श्रुतिः पूर्वकल्पसमानमेव उत्तर-कल्पं दर्शयति "धाता यथापूर्वमकल्पयत् दिवं च पृथिवीम् च" (Mahānār. V. 7) इति । तथा हिरण्यगर्भादीनामपि कल्पादौ वेदार्थविज्ञानाविर्भावं दर्शयति "यो ब्रह्माणं विदधाति पूर्वं[६] यो वै वेदांश्च प्रहिणोति तस्मै" (Śvet. VI, 18) इति । स्मृतिश्च

"ऋषीणां नामधेयानि याश्च वेदेषु दृष्टयः ।
शर्वर्यन्ते प्रसूतानां तान्येवैभ्यो ददात्यजः" ॥

इति । तस्मात् मन्त्रार्थवादानां विधिं प्रत्युपयोगित्वेऽपि देवताविग्रहवत्त्वादौ जगत्स-र्गप्रलयादौ च प्रत्ययोत्पादकत्वात्, तस्य च बाधानुपलब्धेः, कर्मणि शब्दे वा विरो-

---

१. All manuscripts omit न; but it is essential in the context
२. A omits पुनः
३. B: सम्बन्धतद्व्यव
४. E: ह्यव...च्छेदः
५. A omits तथा च श्रुतिः
६. B: च

धाभावात् , सर्गादिप्रतिपादनद्वारेण शेष्युपकारसंभवाच्च, उपपद्यतेतरामेव प्रामाण्यम् ।

यत्पुनरितिहासपुराणादीनां पौरुषेयत्वात् मूलप्रमाणं वक्तव्यम् , तच्च न संभवति इति वर्णितम् , तदप्येवं सति मन्त्रार्थवादवेदान्तमूलत्वोपपत्तेः न दोषमावहति, इति सर्वं सुव्यवदातम् ।

इति तत्त्वशुद्धौ मन्त्रार्थवादप्रामाण्यनिरूपणप्रकरणम् ॥

१. A E: स्वर्गादि
२. E: सूपपादितम्

॥ स्फोटनिराकरणं सप्तदशम् ॥

स्फोटादिभावं विनिवर्त्य शब्दे
वर्णात्मकत्वं प्रतिपाद्य तेन ।
जानन्ति यत्तत्त्वमुदारसत्त्वा
नतोऽस्मि तं यादवराजसिंहम् ॥

सम्प्रति विचार्यते 'किं स्फोटात्मकः शब्दः, किं वा वर्णात्मकः?' इति । शब्दार्थप्रतिपत्तेः संप्रतिपन्नत्वात्, तस्याश्च वर्णवादिपक्षेऽनुपपत्तेः, वर्णातिरिक्तस्फोटापरनामशब्दः अर्थप्रत्यायक इति पातञ्जलाः । तथा हि—न तावत् एकैको वर्णः अर्थप्रत्यायकः, अनुपलम्भात् । अथ संभूय अर्थं प्रत्याययेयुः; [1]तदापि न सत्तयैव, उपलब्धशब्दान्वयव्यतिरेकानुविधायित्वात् अर्थप्रत्ययस्य । न[2] च अनेकवर्णोपलब्धिरपर्यायेण संभवति, संयोगविभागानुविधायित्वात् वर्णाभिव्यक्तेः, संयोगविभागानां च क्रमभावित्वात् । न च पूर्ववर्णोप[3]लब्धिसंस्कारसहितः अन्त्यो वर्णः अर्थप्रत्यायकः, संस्काराणां अनवगम्यमानत्वात्, तद्विशिष्ट[4]वर्णस्याप्यवगमानुपपत्तेः, अनवगतशब्दाच्च अर्थप्रतिपत्त्य[5]संभवात् । अथ वर्णस्मृतिलिङ्गेन संस्काराणां अनुमीयमानत्वात्, तद्विशिष्टो वर्णः अर्थं प्रत्याययेत् इति । तदपि न समञ्जसम्, क्रमभावित्वात् वर्णस्मृतीनाम् तदनुमितसंस्काराणामपि क्रमवदुपलब्धित्वात् । अतः अपर्यायेण अनेकवर्णोपलब्ध्यसंभवात्, एकैकस्य अर्थप्रत्यायकत्वानुपलम्भात्, वर्णातिरिक्तस्फोटा[6]परनामशब्दः अर्थप्रत्यायकः; अन्यथा शब्दा[7]दर्थप्रतिपत्त्यनुपपत्तेः । न केवलमर्थापत्तिरेव प्रमाणम्, अपि त्वनुमानमपि । विमतिपदं शाब्दज्ञानं [8]वर्णातिरिक्तशब्दजनितं

---

१. B: तथापि
२. B places न before संभवति
३. B omits उपलब्धि
४. B: विशिष्टान्त्यवर्ण
५. B: प्रतीत्य
६. B omits अपर
७. A: शब्दार्थ
८. A: वर्णादिशब्द

[[1]भवितुमर्हति ; तेभ्योऽसंभाव्यमानत्वे सति शब्दजन्यत्वात् ; यत् यतोऽसंभाव्यमानत्वे सति शब्दजन्यं तत् ततो व्यतिरिक्तशब्दजन्यं दृष्टम्, यथा चक्षुषोऽसंभाव्यमानं धर्मादिज्ञानं तद्व्यतिरिक्तशब्दजन्यम् ;] तथा चेदं प्रकृतम्, तस्मात् तथा, इति । [2]तथा प्रत्यक्षेणापि स्फोटं प्रतिपद्यामहे, 'एकोऽयं गोशब्दः' इति प्रतीतेः प्रत्यक्षत्वात् । न खलु वर्णविषयोऽयं एकत्वप्रत्ययः, वर्णानामनेकत्वात् अनेकेषु[3] च एकत्वप्रतीतेः वि[4]भ्रममात्रत्वात् । न चैषा वर्णसमु[5]दायविषया स्मृतिः, अपरोक्षानुभवविरोधात् । अपि च वर्णवादिपक्षे 'जारा, राजा,' 'कपिः, पिकः,' इत्या[6]दौ पदभेदप्रतीतिर्न भवेत्, तेषामेव वर्णानां इतरेतरत्र चोपलम्भात् । ननु तेषामेवोपलम्भेऽपि क्रमभेदात् पदभेदप्रतीतिः, अन्यथा वर्णेभ्योऽप्य[7]र्थाभिव्यक्तेरिव स्फोटाभिव्यक्तेरपि असंभवप्रसङ्गात् । नैतत्सारम्, वैषम्योपपत्तेः । वर्णानां अर्थं[8] प्रत्याययतां अर्थेन सम्बन्धग्रहो वक्तव्यः ; स च न एकैकस्य नाप्यनेकेषां उपलब्धानामनुपलब्धानां च संभवति इत्युक्तम् । स्फोटाभिव्यक्तौ पुनः इन्द्रियवदप्रतीयमाना एव पूर्ववर्णोपलब्धिजनितसंस्काराः क्रमेणैव उत्पन्नाः अन्त्यवर्णसहिताः स्फोटमभिव्यञ्जयन्ति । स तु स्फोटः अर्थेन गृहीतसम्बन्धः अर्थं प्रत्याययिष्यति इति न काचिदनुपपत्तिः । तस्मात् स्फोटः शब्दः—इति ।

अत्र [9]प्रतिविधीयते । वर्णात्मक एव शब्दः अर्थप्रत्यायकः, तदन्वयव्यतिरेकानुविधायित्वात् अर्थाधिगमस्य । न च वाच्यम्—अर्थप्रतीतिहेतुं[10]स्फोटाभिव्यञ्जकत्वात् वर्णानां अर्थप्रत्ययान्वयव्यतिरेकौ कारणवि[11]षयत्वेन अन्यथासिद्धौ—इति; स्फोटसद्भावे प्रमाणानुपपत्तेः । न च अर्थप्रत्या[12]यकानुपपत्तिरेव प्रमाणम्, तस्य

१. E omits the bracketed portion
२. B: तद्यथा
३. B: अनेकेऽपि चैकत्व
४. B: विभ्रममात्र
५. B omits समुदाय
६. A: इत्यादावभेदप्रतिपत्तिर्न भवेत्
७. A omits अपि
८. E omits वर्ण
९. E: अभिधीयते
१०. B: हेतुः स्फोटोऽभि etc.
११. B omits विषय
१२. B E: प्रत्ययानुप

वर्णेभ्य एव उपपत्तेः । तथा हि—एकैकवर्णप्रत्ययाहितसंस्काराः संभूय अन्त्यवर्ण-श्रवणसमनन्तरं समस्तवर्ण[1][विषयां एकां स्मृतिं जनयति । ते च वर्णाः[3] सम्बन्ध-ग्रहणसमयसमधिगतक्रमोपरक्ता एव युगपत् एकस्मृतिमुपारोहन्तः अर्थं][2] प्रत्याययन्ति इति न स्फोटकल्पनावकाशः । अपि च यद्रूपापन्ना[4] वर्णाः स्फोटमावेदयेयुः तद्रूपा-पन्नाः सन्तः अर्थमवगमयेयुः ।

स्यादेतत्—स्फोटाभिव्यक्तौ न[5] सम्बन्धग्रहणापेक्षा वर्णानाम्, अर्थाभिव्यक्तौ तु सम्बन्धग्रहणमपेक्षते—इति ; तन्न ; स्फोटाभिव्यक्तेरपि[6] इन्द्रियोपादानातिरिक्तत्वे[7] सति तदुपलम्भकप्रमाणकारणत्वात्[8] लिङ्गादिवदेव सम्बन्धग्रहणापेक्षा दुर्वारा[9] भवेत् । स्यान्मतम्—इन्द्रियसंस्काराभ्यां प्रत्यभिज्ञाप्रत्ययवत्[10] वर्णप्रत्ययाहितसंस्कारसचिवं [श्रोत्रेन्द्रियं वेदयिष्यति—इति ; तदसत् । देवदत्तस्वरूपे तावत् इन्द्रियसमधिगते तस्य कालान्तरसम्बन्धावमर्शनविज्ञानाय तत्संस्कारापेक्षा । नैवमिह कालान्तर-सम्बन्धः स्वसंस्कारात् शब्दे अवगम्यते, येन[12]][11] संस्कारसचिवं इन्द्रियं स्फोटात्मक-शब्दे प्रमाणकारणतां प्रतिपद्येत । वर्णात्मकशब्दे तु क्रमेणैवोपलब्धानां[13] पश्चात् एकस्मृत्युपारूढानामेव अर्थप्रत्यायकत्वं इति न शब्दस्य श्रोत्रग्राहकत्वविरोधः, नाप्यर्थप्रत्यायकत्वविरोधः, इति अन्यथैवोपपन्ना अर्थप्रतिपत्तिः ।

एतेन प्रत्यक्षमपि निरस्तम्, 'गौः इत्येकोऽयं शब्दः' इति प्रत्ययस्य वर्णविषयत्वात् । कथमवगम्यते 'वर्णविषयोऽयं प्रत्ययः' इति ? उच्यते ; गकारादि-

---

१. E: समस्तवर्णान्

२. E omits the portion bracketed

३. A omits वर्णाः

४. B omits आपन्ना

५. E omits न

६. B omits स्फोटाभिव्यक्तेरपि

७. E: इन्द्रियातिरिक्तत्वे

८. B: प्रमाणत्वात्

९. B: अपेक्षाया दुर्वारत्वात्

१०. B: प्रत्यक्षवत्

११ E omits the portion within brackets

१२. A omits येन

१३. B omits एव

वर्णानामेव अस्मिन् प्रत्यये अनुवृत्तिदर्शनात् । अन्यथा दकारादय[1] इव तेऽपि व्यावर्त्येरन्[2] ।

यत्पुनरुक्तम्—अनेकेषु एकत्वप्रत्ययो न युक्तः—इति, तदपि न सुन्दरम्; सेना, वनम्, पङ्क्तिः, इत्यादौ अनेकेष्वपि एकत्वप्रत्ययदर्शनात् । इहापि एकार्थ-प्रत्यायकत्वोपाधावेव एकशब्दप्रत्ययभाजो[3] वर्णा भविष्यन्ति ।

यदपीदमुक्तम्—वर्णवादिपक्षे[4] 'राजा, जारा' इत्यादौ पदभेदप्रतीतिर्न स्यात्—इति, तदपि दूरनिरस्तमेव; तत्तत्क्रमविशिष्टानामेव वर्णानां पदविशेषण-त्वोपपत्तेः ।

यदप्यनुमानमुत्प्रेक्षितम्—वर्णातिरिक्तशब्दजन्यं शाब्दज्ञानम्, तेभ्योऽसंभाव्य-मानत्वात्—इति, तदप्युक्तेन न्यायेन वर्णेभ्य एव अर्थप्रतीतेः संभवात् असिद्धमेव विरचितम् । तस्मात् उपलब्धवर्णान्वयव्यतिरेकानुविधायित्वात्, अर्थप्रत्ययस्य तेभ्य एव संभवात्, वर्णात्मक एव शब्दो न स्फोट इति साम्प्रतम् ॥

इति तत्त्वशुद्धौ स्फोटनिराकरणप्रकरणम् ॥

---

१. A: भकार

२. A E: व्यावर्तेरन्

३. A E: भावो भविष्यति

४. A E: वर्णपक्षे

அநுபந்தம்-I

செய்யுள் முதற்குறிப் பகராதியும் மூலவிளக்கமும்

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
அஃகுநீ	192	ஏலாதி	27
அக்கேபோ	262	நாலடி	123
அகத்தன	1335	வெண்பா	92
அகந்தூய்	633	பழமொழி	263
அகப்படு	471	சிந்தா	2315
அகழ்கிடங்	849	,,	1444
அகிலெழு	869	சூளா. நகர	6
அங்கட்	1235	வெண்பா	16
அங்கண்...னக	451	பழமொழி	15
அங்கண்...னமர	1040	நாலடி	373
அங்கொளி	623	சூளா. கலி	205
அங்கோலவிர்	476	பழமொழி	248
அச்சமலை	545	திரிகடு	65
அச்சமே	206	சிறுபஞ்ச	
அஞ்சனக்	658	சிந்தா	1894
அஞ்சுதக்	1373	தகடூர்	
அடக்கருந்	1387	வெண்பா	132
அடங்கி	120	பழமொழி	99
அடர்ந்து	1117	,,	216
அடிநிழ	488	சூளா. நகர	20
அடிமிசை	345	,, முத்தி	22
அடியதி	1245	பெரும்பொருள்	
அடுக்கல்	653	நாலடி	203
அடுத்தொன்	219	பழமொழி	218
அடுதிறன்	1381	தகடூர்	
அடுநை	784	புறம்	36
அடுமதில்	1396	முத்தொள்	
அடையஅடை	674	பழமொழி	329
அடையப்	234	,,	314
அணங்குடை	1259	புறம்	52
அதளெறிந்	427	,,	193
அதிரா	1371	தகடூர்	
அந்தக	996	வளையா	
அந்தணர்	562	வெண்பா	221
அந்தணரா	1473	முத்தொள்	
அந்தணரி	1218	நான்மணி	34
அந்தணரொ	589	சூளா. இரத	119
அந்தணாளர்	17	இரா. மந்தரை	8
அம்பலய	151	நாலடி	87
அம்புமழலு	291	,,	89
அமர்நின்ற	1000	பழமொழி	382
அமர்விலங்கி	906	,,	116
அமையப்	1107	,,	?
அமையா	848	,,	336
அயலூரவன்	86	அறநெறி	93
அயிற்கதவம்	1389	முத்தொள்	
அரசரேறே	1439	சூளா. அரசி	343
அரசனுவாத்தி	136	ஆசார	16
அரசொடு	297	வளையா	
அரம்போற்	56	சிறுபஞ்ச	61
அரவின	389	குண்டல	
அரிநறுங்	1355	?	
அரியவரை	602	யாப். உரை	60
அருகுள	1141	நாலடி	261
அருந்திய	425	நாரத	
அரும்பவிழ்	1471	முத்தொள்	
அரும்பனைத்	912	சிந்தா	2154
அரும்பெறல்	33	நாலடி	34
அரும்பொ	995	தகடூர்	
அருமணி	1470	முத்தொள்	
அருமறை	692	திரிகடு	55
அருமை	891	பழமொழி	23
அருவரை	1261	வெண்பா	61
அருவிலை	698	பழமொழி	136
அருளுடைமை	146	,,	?
அருளுடையாறு	893	,,	269
அருளுமே	1035	சிந்தா	247
அரையது	357	ஆசிரிய	
அல்லதுசெய்	171	பழமொழி	173
அல்லலொரு	645	,,	53
அல்லவைசெய்	1192	,,	290
அல்லவையுட்	822	பழமொழி	326
அல்லித்தா	468	சிந்தா	2876
அலங்குதண்	911	,,	1770

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
அலங்குதார்ச்	1545	முத்தொள்	
அலர்தார்க்	1083	திரிகடு	41
அலைப்பான்	331	நான்மணி	26
அலைபுனலுள்	655	அறநெறி	214
அவமதிப்பு	1032	நாலடி	163
அவாவறுக்க	445	ஏலாதி	11
அவிழ்மலர்க்	1268	வெண்பா	53
அழப்போ	275	ஏலாதி	37
அழல்மண்டு	651	நாலடி	202
அழிதலின்றி	379	சிந்தா	2756
அழுங்கு	1243	வெண்பா	22
அள்ளற்	829	முத்தொள்	
அள்ளிக்	1142	நாலடி	262
அளியதாமே	1451	புறம்	248
அளியர்	1295	வெண்பா	84
அளையுறை	808	ஆசார	84
அற்புப்பெருந்	547	திரிகடு	86
அற்றங்கள்	197	பாரதம்	
அற்றமின்	737	சூளா. மந்திர	8
அற்றவர்	1231	சிந்தா	2927
அற்றவுறுப்	169	பாரதம்	
அற்றாக	246	பழமொழி	141
அறத்தொடு	807	ஆசார	85
அறம்புகழ்	149	நாலடி	82
அறம்புரிந்	667	தகடூர்	
அறம்பெரிய	333	சிந்தா	2868
அறவிய	253	,,	2877
அறிந்தவ	1254	வெண்பா	39
அறிமினற	561	நாலடி	172
அறியாத	143	ஆசார	100
அறியாப்	580	நாலடி	171
அறியாமை	1139	பழமொழி	?
அறிவதறிந்	62	நாலடி	74
அறிவன்	818	பழமொழி	207
அறிவாரா	1530	முத்தொள்	
அறிவினான்	528	பழமொழி	271
அறுவர்தந்	511	ஏலாதி	75
அறைபறை	1527	முத்தொள்	
அறையுமாடரங்	14	இராமா. பாயி	10
அன்பறிந்த	586	பழமொழி	257
அன்பினி	719	சிந்தா	1392
அன்பினை	604	பழமொழி	77
அன்புடைமை	775	பாரதம்	
அன்புறுலாக	1059	சிந்தா	1596

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
அன்னையுங்	1531	முத்தொள்	
அனலென	303	குண்டல	
ஆஅமெனக்	584	பழமொழி	7
ஆக்கப்படுக்கு	130	வளையா	
ஆகாதெனினு	177	நாலடி	337
ஆகுஞ்சமயத்	454	பழமொழி	127
ஆசையல்குற்	1060	நாரத	
ஆட்புலங்	1356	?	
ஆடகச்	466	சிந்தா	510
ஆடரவம்	1334	வெண்பா	86
ஆடுகோசூடு	1515	முத்தொள்	
ஆடுகோடாகி	704	நாலடி	192
ஆடுநனி	1179	புறம்	164
ஆண்டகை	788	பழமொழி	178
ஆண்டீண்	939	,,	112
ஆணமுடைய	761	,,	223
ஆணியாக்	634	,,	308
ஆதிநூ	777	சூளா. தூது	136
ஆம்பொருள்	467	சிந்தா	848
ஆமாலோ	599	பழமொழி	233
ஆமினி	432	வெண்பா	187
ஆய்குரங்	1045	வளையா	
ஆய்ந்த	316	பழமொழி	268
ஆய்மணிப்	1553	முத்தொள்	
ஆயாதறிவயர்ந்	374	வெண்பா	270
ஆயிரங்	742	சாந்தி	
ஆயிரவ	962	பழமொழி	17
ஆர்கலி	601	இரும்பல்	
ஆர்த்த	1167	நாலடி	290
ஆர்ப்பெழு	1402	புறம்	81
ஆர்வமே	544	ஏலாதி	61
ஆரந்தாழ்ந்த	1479	புறம்	59
ஆருயிர்	255	சூளா. துறவு	170
ஆலவாய்க்	841	இரா. நாட்டு	9
ஆவதற்கு	18	,, மந்தரை	10
ஆவிற்	185	பழமொழி	152
ஆவுமானியற்	1504	புறம்	9
ஆவேறுரு	435	நாலடி	118
ஆனாங்	1348	பெரும்பொருள்	
ஆற்றப்	1001	பழமொழி	126
ஆற்றல்	482	சூளா. மந்திர	12
ஆற்றவினை	796	பழமொழி	155
ஆற்றவுங்	500	,,	55
ஆற்றா	324	,,	252

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
ஆற்றுர்	606	நாலடி	196
ஆற்றுமிளா	502	பழமொழி	60
ஆற்றுமின்	256	வளையா	
ஆறிலொன்	669	சூளா. நகர	19
ஆன்படு	578	நாலடி	239
ஆன்முலை	115	புறம்	34
ஆனையடியு	330	பாரதம்	
ஆனையூற்றின்	292	சாந்தி	
இகலின்	598	பழமொழி	384
இகழ்ச்சி	660	சூளா. சீய	56
இகழ்த	1370	தகடூர்	
இசைந்த	577	நாலடி	187
இசையாதெனி	708	,,	194
இசையாவொரு	240	,,	111
இசையுமெனி	695	,,	152
இசைவ	236	பழமொழி	24
இஞ்சிமாக	850	சிந்தா	143
இடத்தொடு	609	,,	1927
இடம்பட	992	நாலடி	116
இடியா	1347	பெரும்பொருள்	
இடுக்கண்	713	சிந்தா	509
இடுகுடைத்	1020	பழமொழி	309
இடையீடு	954	,,	113
இணரோங்கி	533	,,	78
இதுமன்னுந்	452	,,	84
இந்திரியக்	129	அறநெறி	192
இந்நோ	329	பாரதம்	
இப்பியீன்	1566	முத்தொள்	
இம்மியரிசித்	210	நாலடி	94
இம்மூவுலகி	541	வெண்பா	167
இம்மைச்	1485	புறம்	134
இம்மைத்	284	பழமொழி	346
இம்மைநல	311	சிறுபஞ்ச	?
இம்மைப்	1013	பழமொழி	188
இம்மையு	1090	நாலடி	294
இயற்பகை	1006	பழமொழி	51
இரந்து	181	திரிகடு	73
இரப்பவர்க்	217	பழமொழி	344
இரவலர்தம்	221	,,	381
இரவலர்வம்மி	1437	தகடூர்	
இரியல்	1280	முத்தொள்	
இருக்கை	1084	நாலடி	143
இருங்கண்	1260	பதிற்று	
இருசுடர்	1333	ஆசிரிய	

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
இருநிலஞ்	1425	களவழி	22
இருநிலமருங்கி	1251	தகடூர்	
இருபாற்	1368	ஆசிரிய	
இரும்பனை	781	புறம்	45
இரும்பிடித்	783	,,	44
இரும்பினிரும்	556	நான்மணி	34
இருமுந்நீர்க்	672	புறம்	20
இருளாய்க்	971	திரிகடு	93
இருளே	433	அறநெறி	146
இல்லமிளமை	418	நாலடி	53
இல்லாமை	1174	,,	303
இல்லார்க்	1124	திரிகடு	68
இல்லாவிடத்து	224	நாலடி	91
இல்லியலார்	434	சிறுபஞ்ச	35
இல்லெனின்	355	வளையா	
இல்வாழ்க்கை	968	பழமொழி	208
இவ்வே	780	புறம்	95
இவனென்	1567	முத்தொள்	
இவனே	1342	தகடூர்	
இழித்தக்க	1095	நாலடி	302
இழுக்க	575	திரிகடு	14
இழுமென	1453	தகடூர்	
இழைபொறை	615	சிந்தா	1928
இ[ள]ங்களி	1397	முத்தொள்	
இளமைகழியும்	429	ஏலாதி	
இளமைநிலை	421	வெண்பா	273
இளமைப்	1221	நான்மணி	93
இளமையுநிலை	396	வளையா	
இளமையுமெழி	397	மேருமந்தர	109
இளையர்	542	பெரும்பொருள்	
இளையருட்	1302	சூளா. அரசி	131
இளையா	163	நாலடி	65
இளையோர்	1449	புறம்	242
இற்றைப்	1327	பெரும்பொருள்	
இறந்தநற்	494	குண்டல	
இறந்தபிறப்பிற்	460	அறநெறி	59
இறப்பச்	209	நாலடி	99
இறப்பநினையுங்	581	,,	174
இறப்பநுமக்	326	பாரதம்	
இறப்பப்	666	தகடூர்	
இறப்பவெமக்	612	பழமொழி	198
இறைவர்முற்	802	ஆசார	71
இன்சொல்	212	அறநெறி	112
இன்சொலளா	100	ஏலாதி	7

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
இன்சொலா	106	நான்மணி	104
இன்பமுடம்பு	1404	தகடூர்	
இன்புகை	364	சிந்தா	1576
இன்மை	353	வளையா	
இன்றாது	178	நாலடி	359
இன்றியமையா	32	பழமொழி	303
இன்றுபக	1300	வெண்பா	69
இன்றுளா	395	அறநெறி	111
இன்னதன்மை	377	சிந்தா	2754
இன்னரென	1309	வெண்பா	47
இன்னாசெ..விட	943	நாலடி	225
இன்னாசெ..விடு	942	,,	226
இன்னாத	1215	நான்மணி	17
இன்னாவியைக	1182	நாலடி	306
இனநன்மை	1087	,,	146
இனிநினைந்	368	புறம்	243
இனியாரு	701	பழமொழி	161
ஈட்டலுந்	1147	நாலடி	280
ஈட்டியவெல்	1161	பெரும்பொருள்	
ஈட்டியவொண்	1079	பழமொழி	217
ஈண்டலரிதா	354	வளையா	
ஈண்டுநீர்	464	நாலடி	109
ஈதற்குச்	1223	திரிகடு	90
ஈயென	1496	புறம்	204
ஈவாரி	213	அறநெறி	221
ஈவாரைக்	878	பரிபாடலுறுப்பு	
ஈன்றாள்	142	ஆசார	65
ஈன்றுபுறந்	1410	புறம்	312
ஈனுலகத்	28	பழமொழி	6
உகுவாய்	1556	முத்தொள்	
உச்சியம்	138	ஆசார	43
உடற்றும்	386	சிந்தா	2620
உடாஅது	342	நாலடி	10
உடைநடை	139	ஆசார	49
உடைப்பெருஞ்	627	பழமொழி	200
உடையதனைக்	887	,,	282
உடையனாயி	1490	புறம்	315
உடையிட்டார்	908	சிறுபஞ்ச	40
உண்டது	1375	தகடூர்	
உண்டாலம்ம	1135	புறம்	182
உண்டியின்	1258	தகடூர்	
உண்டியுட்	89	வளையா	
உண்ணானொளி	341	நாலடி	9
உண்மையு	1357	?	

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
உணங்கு	1263	வெண்பா	67
உணரவுணரு	582	நாலடி	247
உணற்கினிய	521	பழமொழி	61
உபகாரஞ்	167	நாலடி	69
உமிவுமுயர்ந்	801	ஆசார	70
உய்த்தொன்றி	473	வளையா	
உயர்குடி	26	,,	
உயிர்களோம்பு	266	,,	
உயிர்நோய்	270	சிறுபஞ்ச	31
உரிஞ்சி	1194	பழமொழி	170
உரிதினிற்	176	,,	25
உரிதினினொரு	591	சூளா. மந்திர	36
உருத்தரு	904	பழமொழி	378
உருவக்	1419	களவழி	4
உருவத்	1391	முத்தொள்	
உருவப்	1386	?	
உருவமென்	408	சிந்தா	1585
உருவழிக்கு	1072	பாரதம்	
உரைசான்ற	450	பழமொழி	125
உரைத்தவர்	1021	,,	176
உரைப்பி	1244	வெண்பா	27
உரைமுடிவு	664	பழமொழி	21
உலகமொரு	866	பரிபாடலுறுப்பு	
உலகுடன்	337	வளையா	
உலகுபொதி	1438	?	
உலகெலாங்	38	பாரதம்	
உலப்பிலுலகத்	730	பழமொழி	212
உவப்ப	587	,,	327
உழந்த	636	,,	211
உழந்தாலும்	387	சிந்தா	2621
உழுந்துழந்	320	அறநெறி	102
உழிஞை	1322	வெண்பா	95
உழுதுநன்	1291	சூளா. சீய	112
உழுதுபயன்	1153	வெண்பா	164
உழுதூர்	1460	புறம்	322
உழையிருந்	631	பழமொழி	86
உள்கூர்	1166	நாலடி	286
உள்ளத்	961	,,	128
உள்ளது	392	ஆசிரிய	
உள்ளதொருவ	170	பழமொழி	17
உள்ளமுடை	710	சிந்தா	496
உள்ளமொரு	1041	நாலடி	380
உள்ளமொழி	1064	சிந்தா	?
உள்ளுநின்	595	சூளா. மந்திர	2

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
உள்ளூரவரா	187	பழமொழி	108
உளநாள்	991	நாலடி	324
உளையச்	614	பாரதம்	
உளையவுரை	644	பழமொழி	299
உற்றதற்	1004	,,	83
உற்றது	743	இரா. மந்திர	7
உற்றநலத்	84	பாரதம்	
உற்றவுதிர	423	வளையா	
உற்றாலிறைவற்	921	பழமொழி	239
உற்றானுறாஅ	624	,,	38
உற்றுழி	514	புறம்	183
உறக்குந்	211	நாலடி	38
உறங்கு	668	சிந்தா	248
உறாஅவகை	1026	பழமொழி	305
உறுசுடர்	1307	வெண்பா	134
உறுப்புக்கள்	412	குண்டல	
உறுபடை	603	சிந்தா	814
உறுபுலி	705	நாலடி	193
உறுமக்க	635	பழமொழி	172
உறுவர்ப்	566	சிந்தா	2816
உறையார்	1116	வெண்பா	185
ஊக்கமுரண்	699	,,	100
ஊக்கித்தாங்	272	நாலடி	57
ஊக்கியுழந்	888	பழமொழி	315
ஊடலென	1552	முத்தொள்	
ஊரங்கண	557	நாலடி	175
ஊழாயினாரைக்	639	பழமொழி	371
ஊறுசெய்	1043	நாலடி	379
ஊன்சுவைத்	267	சிந்தா	1235
ஊன்சே	366	,,	2797
ஊனுண்	1112	நான்மணி	65
எங்கண்	661	பழமொழி	322
எங்கோ	1476	புறம்	54
எங்ஙன	1047	வளையா	
எச்சிலார்	134	ஆசார	5
எடுத்தத	734	சூளா. மந்திர	15
எண்ணக்	446	பழமொழி	273
எண்ணின்றி	293	வளையா	
எண்ணின	483	சூளா. நகர	17
எண்ணினிட	828	வெண்பா	205
எத்துணை	90	வளையா	
எதிர்த்த	997	பழமொழி	390
எந்நெறி	94	,,	8
எப்பணி	77	பாரதம்	
எம்மை	1033	நாலடி	165
எமக்குத்	696	பழமொழி	56
எமரிது	794	,,	31
எய்தவின்னல்	725	இராமாவ	?
எய்ப்புழி	953	பழமொழி	291
எரிதலைக்	301	சிந்தா	1536
எரிபுரை	400	சூளா. துறவு	7
எரிபொன்	381	சிந்தா	2758
எரியுந்தீத்	1008	சூளா. சீய	71
எரியுமாணை	490	,,	22
எருமை	569	புறம்	5
எல்லாத்	1022	பழமொழி	376
எல்லையென	686	,,	272
எலாஅ	1511	முத்தொள்	
எவ்வந்	457	பழமொழி	63
எவ்வாயு	1422	களவழி	26
எள்ளப்	691	திரிகடு	85
எள்ளற்க	1213	நான்மணி	3
எள்ளிப்	168	அறநெறி	101
எளிதென	49	ஆசிரிய	
எற்கண்	1405	தகடூர்	
எறிசுற	872	சிந்தா	1446
எறிபுனக்	1443	புறம்	231
எறியென்	82	நாலடி	363
என்பாயுகினு	1094	,,	292
என்பிணை	406	சிந்தா	1577
என்றும்	1183	நாலடி	307
என்னெஞ்சு	1522	முத்தொள்	
என்னை	1540	,,	
எனக்குத்	191	பழமொழி	102
எனதெனச்	413	குண்டல	
எனதெனதென்	238	நாலடி	276
எனைப்பலவே	885	பழமொழி	68
ஏமார்ந்த	1042	நாலடி	378
ஏர்பரந்த	1297	புறம்	338
ஏற்பக்	1537	முத்தொள்	
ஏற்றகை	223	நாலடி	98
ஏற்றார்கட்	242	பழமொழி	318
ஏனைய	1433	முத்தொள்	
ஐங்குரவ	1205	திரிகடு	97
ஐயங்களைந்	1262	வெண்பா	64
ஐயறிவுந்	726	திரிகடு	61
ஐயோவெனின்	1448	புறம்	255
ஒக்கும்	117	பழமொழி	260

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
ஒண்கதிர்	558	நாலடி	176
ஒத்தபொருளா	1052	வளையா	
ஒருதிசை	571	புறம்	121
ஒருநன்றி	1204	நாலடி	357
ஒருநாட்	1494	புறம்	101
ஒருபுடை	1086	நாலடி	148
ஒருமையாற்	487	சூளா. மந்திர	29
ஒருவரகத்	770	பாரதம்	165
ஒருவருரைப்ப	749	பழமொழி	352
ஒருவரொரு	1184	நாலடி	309
ஒருவனதி	245	சூளா. சீய	204
ஒருவனறி	621	நான்மணி	102
ஒருவனை	1462	புறம்	76
ஒல்லாதொன்	881	பழமொழி	145
ஒல்லெனீர்	768	வெண்பா	172
ஒல்வ	1123	திரிகடு	26
ஒழிந்த	352	வளையா	
ஒழுக்கமே	204	சிந்தா	2822
ஒள்வாள்	1296	வெண்பா	94
ஒள்வாளமரு	480	,,	195
ஒளியு	1063	அறநெறி	145
ஒளிவிடு	785	தகடூர்	
ஒற்றர்	694	சிந்தா	1921
ஒற்றின	693	இனிய	35
ஒன்றுய	280	சிந்தா	962
ஒன்றிலிரண்	563	வெண்பா	225
ஒன்றுநரம்	688	பாரதம்	
ஒன்றுநன்	592	சூளா. இரத	118
ஒன்று	1265	வெண்பா	81
ஓஒவுவமை	1424	களவழி	36
ஓங்குமலை	1501	புறம்	55
ஓதங்	1151	வெண்பா	163
ஓதநீர்	531	பழமொழி	393
ஓதலு	1075	அறநெறி	148
ஓதியு	1146	நாலடி	270
ஓர்த்த	964	பழமொழி	168
ஓராற்று	1551	முத்தொள்	
ஓரில்	443	புறம்	194
ஓருமொருவ	1080	பழமொழி	340
ஓரையாயத்	1488	புறம்	176
கங்கை	1246	பெரும்பொருள்	
கச்சியொரு	1393	முத்தொள்	
கட்கினியாள்	69	நாலடி	384
கட்டியன்ன	1372	தகடூர்	
கட்டுடைத்	632	பழமொழி	118
கடமாதொலைச்	1096	நாலடி	300
கடல்கிளர்ந்	1417	புறம்	295
கடல்சார்ந்	539	நாலடி	245
கடல்புக்கு	1247	பெரும்பொருள்	
கடலிரண்	1352	சூளா. அரசி	138
கடவுளாலத்	1495	புறம்	199
கடற்குட்டம்	506	நான்மணி	16
கடற்றுனைக்	1541	முத்தொள்	
கடிகமழ்	1266	வெண்பா	85
கடித்துக்	1088	நாலடி	156
கடிப்பிடு	244	,,	100
கடிமாலை	361	சிந்தா	1574
கடுக்கெனச்	1201	நாலடி	348
கடுங்கண்	1359	வெண்பா	139
கடும்பனித்	1557	முத்தொள்	
கடைநின்ற	216	சூளா. துறவு	158
கடையாயார்	929	நாலடி	216
கடையெல்லா	1114	,,	297
கடைவிலக்	799	ஆசார	66
கண்டதே	709	நான்மணி	39
கண்டறியார்	1099	பழமொழி	251
கண்டன	1520	முத்தொள்	
கண்ணகன்	3	திரிகடு	காப்பு
கண்ணோர்	1472	முத்தொள்	
கண்ணிகார்	8	புறம்	கடவுள்
கண்ணிற்	1209	நான்மணி	56
கண்ணின்	1011	பழமொழி	89
கண்ணுக்	687	திரிகடு	52
கண்ணுங்	509	சிறுபஞ்ச	94
கண்ணுத	1500	பெரும்பொருள்	
கண்ணெனப்	481	சூளா. மந்திர	30
கண்மூன்று	4	இனிய	கடவுள்
கண்வனப்பு	478	சிறுபஞ்ச	8
கணக்காய	1227	திரிகடு	10
கணமலை	1202	நாலடி	353
கதிரோடை	1324	வெண்பா	98
கயவரைக்	1082	திரிகடு	77
கரணம்	1048	வளையா	
கரப்பவர்க்கு	260	நான்மணி	38
கரப்பவர்நீர்	1222	திரிகடு	102
கரப்புடை	218	பழமொழி	169
கரவாத	1181	நாலடி	305
கரிபரந்	1278	முத்தொள்	

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
கரியமாலினுங்	16	இரா. மந்தரை	7
கருங்கடற்	1115	சிந்தா	2924
கருங்கலி	1475	இரும்பல்	
கருங்கழல்	93	வெண்பா	211
கருத்துணர்	933	நாலடி	211
கருத்துமாண்	469	சூளா. சீய	95
கருந்தொழில	1193	பழமொழி	262
கரும்பாட்டி	34	நாலடி	35
கரும்பிவை	838	?	
கரும்பொடு	1269	வெண்பா	56
கரும்பொனியல்	854	சிந்தா	104
கருமமு	63	நாலடி	250
கருமவரிசை	537	,,	249
கருவிமா	24	சிந்தா	2752
கருவினுட்	923	பழமொழி	123
கல்கெழு	1248	பெரும்பொருள்	
கல்லாதவ	821	பழமொழி	64
கல்லாதா...கற்	516	,,	2
கல்லாதா...காட்	517	,,	367
கல்லாதானூருங்	518	இன்னு	29
கல்லாதுங்	984	பழமொழி	350
கல்லாதுநீண்ட	519	நாலடி	254
கல்லாதுபோ	1132	,,	169
கல்லாமை	1089	,,	145
கல்லார்க்	969	திரிகடு	3
கல்லாரே	523	நாலடி	139
கல்லாவொரு	1220	நான்மணி	84
கல்லிற்	880	,,	5
கல்லெறிந்	164	நாலடி	66
கல்லெனீர்	72	வெண்பா	279
கல்லோங்	1164	நாலடி	283
கல்விகரை	512	,,	135
கல்வியகல	819	பழமொழி	264
கல்வியின்மை	313	வளையா	
கல்வியினுய	820	பழமொழி	3
கலிமானேயே	1304	தகடூர்	
கலிவரனூழி	1346	பாரதம்	
கவளங்	1418	களவழி	14
கழகத்தான்	1081	திரிகடு	42
கழிந்தவை	57	சிறுபஞ்ச	81
கழுமலத்	458	பழமொழி	62
கள்வமென்	179	நான்மணி	7
கள்ளன்மின்	199	வளையா	
கள்ளியகிலுங்	522	பழமொழி	87
கள்ளிவயிற்றி	188	நான்மணி	4
களங்கனி	1482	புறம்	127
களம்புக	1363	,,	87
களமர்	890	பழமொழி	177
களவிறுகிய	308	சூளா	?
களிகள்	862	முத்தொள்	
களியா...கன	1528	,,	
களியா...ளிளங்	1548	,,	
கற்பக	505	நான்மணி	28
கற்பானுமிழ்ந்த	12	சிந்தா	4
கற்பொறி	1323	வெண்பா	112
கற்றதொன்	534	பழமொழி	186
கற்றவர்கடவுட்	66	சூளா. சீய	202
கற்றவர்கற்றன	779	,, மந்திர	189
கற்றவுங்	993	நாலடி	340
கற்றறிந்த	125	,,	256
கற்றறிந்தார்	121	பழமொழி	243
கற்றூர்பலரை	553	,,	228
கற்றூர்முன்	322	நான்மணி	8
கற்றூனுங்	515	பழமொழி	138
கறங்கு	282	புறம்	252
கறங்கெனக்	1382	சூளா. அரசி	146
கறுத்தாற்றித்	157	பழமொழி	19
கனவினுள்	1524	முத்தொள்	
கனவை	1549	,,	
கனிந்த	448	சாந்தி	
கனைகடற்	932	நாலடி	138
காட்சி	39	அறநெறி	10
காட்டகஞ்	1249	பெரும்பொருள்	
காட்டிக்	628	பழமொழி	128
காடுங்	1154	வெண்பா	344
காணிற்	152	நாலடி	84
காதல்	550	கள. கலிதொ	39
காதலார்	915	நாலடி	73
காதலாள்	154	சிந்தா	2769
காதன்	300	,,	1682
காப்படங்	1509	முத்தொள்	
காப்பிறங்	680	பழமொழி	320
காமம்	383	சிந்தா	2760
காய்த	116	அறநெறி	22
காய்ந்தெறி	597	சிந்தா	2910
காய்நெல்	684	புறம்	184
கார்கருதி	1344	வெண்பா	127
கார்த்தரும்	1369	தகடூர்	

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
கார்த்திகைக்	877	பரிபாடலுறுப்பு	
கார்நறு	1529	முத்தொள்	
கார்மழை	1267	பதிற்று	83
காராட்	1568	முத்தொள்	
கால்பார்	498	புறம்	185
காலவெகுளிப்	776	தகடூர்	
காலாடு	1168	நாலடி	113
காவாளாய்	1321	தகடூர்	
காவலனே	793	பழமொழி	20
காவலுழவர்	831	முத்தொள்	
காவாதொரு	165	நாலடி	63
கான்படு	1310	வெண்பா	55
கான்படு	1361	,,	,,
கிண்கிணி	1463	புறம்	77
கிழிந்த	19	தகடூர்	
கிளருமெரி	306	சாந்தி	
கிளைஞர்க்	1062	திரிகடு	59
குடத்து	1516	முத்தொள்	
குடரும்	405	நாலடி	46
குடிப்பிறப்	827	ஆசிரிய	
குடிமிசை	671	சூளா. மந்திர	31
குடியோம்பல்	727	ஏலாதி	17
குதலைப்	1544	முத்தொள்	
குந்தம்	1379	வெண்பா	133
குரங்கு	1408	?	
குரையழல்	1276	வெண்பா	60
குலந்தரும்	897	வளையா	
குழற்சிகை	200	சிந்தா	252
குழாக்களிற்	1354	?	
குழிபல	1274	தகடூர்	
குற்றமு	916	நாலடி	230
குன்றுயர்	1336	பெரும்பொருள்	
கூஉய்க்கொடுப்	648	பழமொழி	162
கூடற்பெரு	1538	முத்தொள்	
கூடிமுரசி	1290	வெண்பா	45
கூந்தன்மா	1466	முத்தொள்	
கூர்த்து	318	நாலடி	70
கூற்றமில்லை	840	இராமா. நாட்	38
கூற்றமுயிர்	675	பழமொழி	110
கூற்றுறழ்	1314	தகடூர்	
கெட்டே	925	வளையா	
கெடுகசிந்தை	1414	புறம்	279
கெடுதலவ்வழி	380	சிந்தா	2757
கெடுவெலெனப்	548	பழமொழி	394

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
கேட்பாரை	746	பழமொழி	4
கேளாதே	373	நாலடி	30
கைப்பொருள்	513	சிந்தா	1595
கைபொருத	1428	பாரதம்	
கைம்மாறு	207	சிறுபஞ்ச	
கையதவன்	1534	முத்தொள்	
கையார	161	பழமொழி	44
கொடித்தலைத்	1456	முத்தொள்	
கொடிபாடித்	1543	,,	
கொடிமதில்	1392	,,	
கொடிவிடு	1499	வெண்பா	226
கொடுங்குழை	1385	புறம்	304
கொடுத்தலுந்	1143	நாலடி	274
கொடுப்பி	1219	நான்மணி	81
கொடையு	905	பழமொழி	324
கொண்டொழு	1162	,,	363
கொய்தார	73	வெண்பா	278
கொல்யானை	1420	களவழி	15
கொல்லை	560	நாலடி	178
கொல்வதே	202	சிந்தா	2776
கொலைஞருலை	979	நாலடி	331
கொலைநின்று	972	திரிகடு	74
கொலையானை	399	சூளா. அரசி	334
கொலையி	339	,,	?
கொழித்துக்	938	பழமொழி	182
கொள்பொரு	1225	திரிகடு	50
கொன்றவன்	332	இராமாவ	?
கொன்றூன்	327	சிறுபஞ்ச	69
கொன்றுயிர்	338	சூளா	?
கொன்றா	258	அறநெறி	62
கொன்னே	419	நாலடி	55
கோட்டம்	1366	புறம்	275
கோட்டுப்பூ	913	நாலடி	215
கோட்டெங்கு	1546	முத்தொள்	
கோணிலை	677	சிந்தா	255
கோதிலார்	119	சூளா. சீய	25
கோதைநித்	493	சிந்தா	159
கோதைமங்	382	,,	2759
கோலஞ்சி	475	திரிகடு	33
கோலிடை	858	இராமா. நகர	11
கோள்வலைப்	391	குண்டல	
கோளாற்றக்	707	நாலடி	191
கோறலு	195	சிறுபஞ்ச	12
சக்கரச்	1199	நாலடி	346

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
சங்கநித்	836	சூளா. நாட்டு	26
சங்கமேய்	868	,, நகர	2
சத்தமே	510	சிறுபஞ்ச	93
சாக்காடு	1130	ஏலாதி	79
சாதலும்	714	சிந்தா	269
சாமெனிற்	79	,,	1598
சாலமறைத்	662	பழமொழி	93
சாவதெளி	753	ஏலாதி	39
சாவாத	393	நான்மணி	77
சான்றாருட்	1125	திரிகடு	82
சான்றோருருவர்ப்	294	வளையா	
சான்றோரென	956	நாலடி	126
சிதலைதினப்	92	,,	197
சிறைவுரையான்	107	ஏலாதி	34
சில்செவி	1492	ஆசிரிய	
சில்சொற்	654	திரிகடு	47
சிலம்பிக்குத்	190	சிறுபஞ்ச	10
சிலையினான்	336	சிந்தா	2770
சிற்றில்	1413	புறம்	86
சிறந்ததஞ்	417	பழமொழி	342
சிறந்தநுகர்ந்	247	,,	215
சிறப்புடைமர	1459	புறம்	31
சிறப்புடைமன்	797	பழமொழி	295
சிறிதாய	795	,,	235
சிறியபொருள்	882	,,	302
சிறுகாபெருகா	463	நாலடி	110
சிறுகாலையே	988	,,	328
சிறுபுன்சில்லி	1242	ஆசிரிய	
சிறைக்கிடந்தார்	59	சிறுபஞ்ச	70
சிறையில்	764	இன்னா	6
சினத்தயில்	860	இரா. நகர	12
சீர்த்தகு	1028	பழமொழி	383
சீலமல்லன	610	இரா. மந்த	19
சீற்றஞ்	495	குண்டல	
சுட்டிச்சொலப்	456	பழமொழி	203
சுடப்பட்டுயி	554	,,	105
சுடரிலை	1513	முத்தொள்	
சுந்தரச்	739	சூளா. மந்திர	14
சுற்றத்தார்	616	பழமொழி	67
சுற்றுகின்	736	சூளா. மந்திர	6
சூடினான்	1455	வெண்பா	155
சூதர்கழக	1076	ஆசார	98
சூதினானகத்	765	பாரதம்	
சூழ்ந்த	1233	வெண்பா	10
சூழ்மீண்	96	சூளா. மந்திர	177
செங்கண்	1252	வெண்பா	36
செங்கணெடி	1465	முத்தொள்	
செங்கால்	1539	,,	
செஞ்சுடர்க்	856	சூளா. நகர	3
செந்தீ	1224	திரிகடு	98
செந்நெலங்	837	வளையா	
செம்புருகு	853	சிந்தா	103
செம்மாந்து	122	பழமொழி	131
செம்மை	148	நாலடி	85
செய்கபொரு	894	சிந்தா	497
செய்குவங்	48	புறம்	214
செய்யாட்	876	பரிபாடலுறுப்பு	
செய்யாரெனி	1506	முத்தொள்	
செயல்வேண்டா	552	பழமொழி	357
செயிர்க்க	1152	வெண்பா	171
செயிரறு	665	பழமொழி	226
செருக்கினால்	1177	திரிகடு	25
செருக்குடை	769	பழமொழி	187
செருக்கெழு	792	,,	76
செருவெங்	1331	முத்தொள்	
செல்லற்க	530	பழமொழி	392
செல்லுங்காற்	771	பாரதம்	
செல்வத்துணை	415	பழமொழி	274
செல்வத்தைப்	51	அறநெறி	67
செல்வர்	343	நாலடி	8
செல்வழித்	1120	,,	154
செவ்வரைச்	1423	களவழி	35
செவ்விக்	1301	தகடூர்	
செற்றதும்	1067	இரா. கிட்கிந்	94
செற்றன்	1442	புறம்	226
செறிந்தவர்	738	சூளா. மந்திர	9
செறிப்பில்	960	நாலடி	231
செறிவுடைத்	729	பழமொழி	323
சென்றநா	375	அறநெறி	69
சென்றபுகழ்	1078	ஏலாதி	1
சேர்ந்தா	647	பழமொழி	213
சேற்றுவளர்	570	புறம்	27
சொல்லருஞ்	833	சிந்தா	53
சொல்லவை	1171	வளையா	
சொல்லாமை	68	பழமொழி	255
சொல்லானறிப	816	நான்மணி	78
சொல்லுங்காற்	756	தகடூர்	
சொல்லெதிர்ந்	967	பழமொழி	276

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
சொற்றாற்றுக்	825	நாலடி	313
சொற்றொறுஞ்	501	பழமொழி	332
ஞாட்பினு	1426	களவழி	2
தக்கதின்ன	27	இரா. வாலி	112
தக்கமில்	31	பழமொழி	199
தகாதுயிர்	264	வளையா	
தங்கட்பிறங்	1051	,,	
தங்குற்றம்	966	பழமொழி	124
தடவுநிலைப்	1486	புறம்	140
தடுமாற்ற	772	பாரதம்	
தண்சுடர்க்	486	சூளா. மந்திர	32
தண்ணிய	735	,, இரதநூ	116
தண்ணுமை	525	அறநெறி	195
தத்தமக்குக்	269	பழமொழி	95
தந்தம்பொரு	886	,,	69
தந்தீமை	940	,,	247
தந்தொழி	637	,,	245
தந்நடை	565	,,	288
தம்மால்	233	,,	293
தம்முயிர்க்	745	இரா. மந்திர	9
தம்மேனி	804	ஆசார	77
தம்மையிகழ்ந்	249	நாலடி	58
தம்மையிகழ்வா	1097	,,	117
தமக்குற்ற	949	பழமொழி	368
தமரல்ல	629	,,	144
தமராலுந்	110	,,	307
தமருட்	901	வெண்பா	41
தமரென்று	944	நாலடி	229
தமரேயுந்	1149	பழமொழி	232
தமனென்	113	,,	35
தருமமு	1403	தகடூர்	
தருமன்	492	சிந்தா	160
தலைமகனிற்	85	அறநெறி	94
தலைமை	1010	பழமொழி	349
தவத்தின்	278	வளையா	
தவலருந்	826	நாலடி	137
தழங்குகுரல்	999	பழமொழி	97
தழிச்சிய	1273	பெரும்பொருள்	
தளிப்பெயற்	91	வளையா	
தளிர்மேலே	1208	நாலடி	355
தளையவிழும்	1550	முத்தொள்	
தற்கொள்	1315	தகடூர்	
தற்பாடு	679	ஆசிரிய	
தற்றூக்கித்	583	பழமொழி	321

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
தறுகணாண்மை	909	சிந்தா	2159
தன்பால்	1303	,,	443
தன்றமிழ்	875	பரிபாடலுறுப்பு	
தன்னலிகிற்	760	பழமொழி	156
தன்னிலை	728	சிறுபஞ்ச	57
தன்னின்	907	பழமொழி	330
தன்னுடம்பு	656	ஆசார	95
தன்னுணர்	732	சூளா. இரத	115
தன்னுயிர்	254	சிந்தா	3107
தன்னைச்செறு	196	பாரதம்	
தன்னைத்தன்	127	அறநெறி	207
தன்னைத்தா	1066	இரா. கிஷ்கிந்	92
தன்னைமதித்	922	பழமொழி	358
தன்னையாக்	1036	சிந்தா	245
தன்னையொருவ	321	அறநெறி	96
தன்னைவியந்து	546	திரிகடு	38
தன்னைவென்ற	491	சூளா. சீய	52
தன்னொக்குங்	251	அறநெறி	171
தூக்கற்குப்	1340	பெரும்பொருள்	
தாக்குற்ற	183	பழமொழி	250
தாங்கன்மின்	1378	வெண்பா	90
தாஞ்செய்	36	நாலடி	120
தாட்டாழ்	1289	வெண்பா	52
தாமரை	846	ஆசிரிய	
தாமாற்ற	111	பழமொழி	28
தாமேயுந்	1019	,,	341
தாமேயுமின்	989	நாலடி	327
தாய்வாங்கு	1328	பெரும்பொருள்	
தாயரடைப்ப	1508	முத்தொள்	
தாரம்நல்விதஞ்	155	வளையா	
தாரேற்ற	1312	பழமொழி	231
தாழாத்	360	நாலடி	14
தாழார	1277	வெண்பா	43
தாளாள	935	திரிகடு	12
தான்கெடினுந்	310	நாலடி	80
தான்பிறந்த	55	சிறுபஞ்ச	67
தானகத்தா	952	பழமொழி	210
தானஞ்செய்	424	வளையா	
தானட்டொழுக	918	பழமொழி	14
தானத்துக்	178	சாந்தி	
தானறிந்து	774	பாரதம்	
தானேற்	1523	முத்தொள்	
தானைகொண்	1525	,,	
தீண்டோள்	1421	களவழி	24

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
திரியழற்	504	நான்மணி	64
திரியுமிடிஞ்சி	428	பழமொழி	219
திருத்தன்னை	1185	நாலடி	304
திருந்தாய்	950	பழமொழி	9
திருந்திய	45	சிந்தா	2935
திருமதுகை	1091	நாலடி	291
திருவனீணகர்	871	சிந்தா	126
திருவுடை	845	பதிற்று	28
திருவொக்கும்	1214	நான்மணி	8
திரைகவுள்	1239	பெரும்பொருள்	
திறந்திடுமின்	1507	முத்தொள்	
திறவொடு	1474	?	
தினையனைத்தே	114	நாலடி	344
தீண்டினூர்	1039	சிந்தா	250
தீயனவல்ல	1023	பழமொழி	234
தீயாலோ	1148	பாரதம்	
தீயினம்	681	சூளா. மந்திர	27
துக்கத்துட்	261	நாலடி	121
துடியடித்	1510	முத்தொள்	
துய்த்துக்	237	நாலடி	273
துயிலும்	285	பழமொழி	353
துற்றுளவாகத்	215	வளையா	
துறந்தார்...தார்	60	ஏலாதி	35
துறந்தார்..ரென	287	அறநெறி	25
துன்னருந்	1308	வெண்பா	65
துன்னியிரு	748	பழமொழி	347
தூய்மைமனத்	147	,,	190
தூய்மையுடை	271	திரிகடு	78
தூவயிலின்	1353	சூளா. அரசி	161
தேண்கடல்	230	புறம்	189
தெண்ணீர்நறு	1526	முத்தொள்	
தெண்ணீர்பரந்	980	வளையா	
தெரியாதவர்	158	பழமொழி	135
தெரியாதார்	965	,,	310
தெருளா	762	,,	32
தெள்ளியுணரு	758	,,	54
தெளிவிலார்	1230	நாலடி	219
தெற்ற அறிவு	640	பழமொழி	373
தெற்றப்பகைவ	685	,,	313
தெற்றப்பரிந்	919	,,	88
தெற்றவொரு	618	,,	114
தேள்பரந்த	1283	பதிற்று	26
தேங்கொள்	376	சிந்தா	2761
தேர்ந்து	1196	பழமொழி	27
தேவர்வழிபாடு	135	ஆசார	10
தேவரனையர்	524	நான்மணி	74
தேன்சென்ற	721	சிந்தா	1390
நோக்கிள	95	சூளா.மந்திர	175
தொடியுடைய	1446	புறம்	239
தொல்லவை	1110	திரிகடு	8
தொல்லைநகம்	718	சிந்தா	270
தொழில்தேற்று	1457	முத்தொள்	
தொழீஇயட	145	சிறுபஞ்ச	37
தொழுதகங்	1014	சிந்தா	1891
தொழுது	1326	பெரும்பொருள்	
தொழுமக	1172	வளையா	
தொன்மை	1138	பழமொழி	129
நோய்துகை	1015	சிந்தா	1892
தோள்வழங்கி	180	திரிகடு	81
தோளுமென்	1058	சாந்தி	
தோற்றத்தாற்	676	பழமொழி	166
தோற்றமலை	1395	முத்தொள்	
தோறுதோறு	1412	புறம்	300
நக்கேவிலா	296	வளையா	
நகுதக்கனரே	1305	புறம்	72
நகைநனி	1134	வளையா	
நகையுள்ளு	1316	தகடூர்	
நகையொடு	144	சிறுபஞ்ச	84
நச்சியார்க்	1150	நாலடி	299
நசைகொல்லார்	328	சிறுபஞ்ச	47
நட்டாரிடுக்	1070	இன்னு	26
நட்பிடைக்	201	சிந்தா	253
நடப்பார்க்	61	ஏலாதி	71
நடலையில	817	பழமொழி	72
நடுக்குற்றுத்	225	நாலடி	93
நடுவூருள்	226	,,	96
நண்பிலார்	970	திரிகடு	94
நண்பொன்றி	936	பழமொழி	16
நந்தினிளஞ்	830	முத்தொள்	
நயவர	585	பழமொழி	229
நரைவரு	358	நாலடி	11
நல்கூர்ந்	1129	பழமொழி	100
நல்லகுல	706	நாலடி	195
நல்லர்பெரி	1093	,,	298
நல்லவுந்...நாய	744	இரா. மந்திர	10
நல்லவுந்...பிற	747	பழமொழி	104
நல்லவுந்...மல்	1497	புறம்	106
நல்லவெளிப்	1100	சிறுபஞ்ச	56

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
நல்லவைகண்ட	985	பழமொழி	249
நல்லவைசெய்	1035	நாலடி	144
நல்லவைநாடொ	977	,,	338
நல்லார்க்குந்	1211	நான்மணி	83
நல்லார்நயவ	465	நாலடி	265
நல்லாரெனத்	941	,,	221
நல்லாவின்	1169	,,	115
நல்வானவர்	1311	பாரதம்	
நல்விருந்	74	திரிகடு	64
நல்வினை	350	சிந்தா	2728
நலனுமிளமை	1210	நான்மணி	82
நலிந்தொருவர்	958	பழமொழி	354
நலிவில்	766	சிந்தா	1919
நளிகடலிருங்	1458	புறம்	26
நளிகடற்	124	நாலடி	242
நற்கறிவில்லா	987	பழமொழி	270
நற்பால	160	,,	94
நற்றவஞ்	832	சிந்தா	77
நற்றூணஞ்	40	,,	1545
நறுமலர்த்	914	நாலடி	209
நறுவிரை	1364	புறம்	276
நன்கன	410	குண்டல	
நன்கொன்	109	பழமொழி	275
நன்புலத்து	1158	சிறுபஞ்ச	59
நன்றிப்பயன்	1206	திரிகடு	62
நன்றியறிதல்	131	ஆசார	1
நன்றே	920	பழமொழி	111
நன்னிலைக்கண்	536	நாலடி	248
நனிபேதை	1447	புறம்	227
நனியஞ்சத்	711	பழமொழி	265
நாகத்தன்ன	1502	புறம்	367
நாட்டிக்	630	பழமொழி	39
நாடறியப்	1103	,,	278
நாடனென்	1478	புறம்	49
நாடாகொன்	1127	,,	187
நாடிநம	112	பழமொழி	81
நாடுழூரும்	78	வளையா	
நாடொறு	1049	,,	
நாணுக்காற்	1535	முத்தொள்	
நாணொரு	1554	,,	
நாமநெடுவேல்	1562	,,	
நாமவேல்	670	சூளா. நகர	18
நாய்க்காற்	930	நாலடி	218
நாய்ப்பிணை	1454	?	
நாயும்போல்வ	1057	சாந்தி	
நால்வகைச்	857	இராமா. நகர	8
நாலாறு	70	நாலடி	383
நாவினிரந்தா	231	பழமொழி	238
நாள்கூட்ட	608	சிறுபஞ்ச	43
நாளன்று	1498	புறம்	124
நாளினுந்	1292	சூளா. சீய	113
நாளும்புள்ளுங்	1241	தகடூர்	
நாற்றமுரைக்கு	813	நான்மணி	46
நிணம்பிறங்	1351	சிந்தா	2225
நிரந்து	1190	பழமொழி	58
நிரப்பாது	1489	புறம்	180
நிரம்பி	1007	பழமொழி	103
நிரைகதிர்	1380	முத்தொள்	
நிரைதொடி	1109	பழமொழி	48
நிரைபடச்	806	ஆசார	83
நிலம்பிறக்	1384	புறம்	303
நிலம்பொறை	1160	பெரும்பொருள்	
நிலையமை	1376	தகடூர்	
நிலையளவி	193	ஏலாதி	29
நிழலகந்	867	சூளா. நாட்டு	4
நிழனிமிர்	299	சிந்தா	1555
நிறந்தலை	682	சூளா. மந்திர	25
நிறப்புட்	1367	புறம்	293
நிறைமதி	1287	முத்தொள்	
நிறையான்	80	பழமொழி	30
நிறையி	678	இரா. கிளை	100
நின்றக்கால்	803	ஆசார	74
நின்றபுகழொடு	102	வெண்பா	215
நின்றன்மின்	1288	முத்தொள்	
நின்னையறப்	128	அறநெறி	191
நினைத்த	812	பழமொழி	246
நீண்டநீர்	847	சிறுபஞ்ச	48
நீண்முகை	981	வளையா	
நீணிலத்தார்	1512	முத்தொள்	
நீதியாலறுத்	741	சிந்தா	1920
நீயே, இகலவ	1487	புறம்	167
நீயே, பிற	572	,,	40
நீர்த்தன்	983	பழமொழி	195
நீர்பலகால்	276	வெண்பா	168
நீர்மிகிற்	1293	புறம்	51
நீரறம்	37	சிறுபஞ்ச	62
நீருநிழலும்	1532	முத்தொள்	
நீலநெடுங்	5	இரும்பல்	

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
நீருர்ந்து	1106	பழமொழி	214
நீனிறம்	365	சிந்தா	2940
நுண்பொருளா	1054	வளையா	
நுண்மொழி	754	திரிகடு	32
நுதிவேல்	1299	புறம்	349
நூக்கியவர்	600	பழமொழி	296
நூற்றுவரிற்	227	தகடூர்	
நெடியது	455	பழமொழி	130
நெடுங்கால	166	நாலடி	68
நெருநலென்ப	402	ஆசிரிய	
நெருப்பழற்	576	நாலடி	124
நெல்லுமுயி	497	புறம்	186
நெறிகடந்து	839	இரா. நாட்டு	39
நெறியாநடை	1401	சூளா. அரசி	107
நெறியாலுண	1027	பழமொழி	149
நேமிநிமிர்	1286	முத்தொள்	
நேர்த்து	319	நாலடி	64
நோக்கியறி	810	பழமொழி	301
நோக்கியிருந்	892	,,	259
நோகோ	1445	புறம்	234
நோய்க்குற்ற	13	குண்டல	
நோவஞ்சா	65	திரிகடு	63
நோவவுரைத்	159	பழமொழி	45
பகல்போலும்	957	இன்னா	8
பகலெறிப்ப	1325	பெரும்பொருள்	
பகையலாதவ	594	சூளா. சீய	75
பகைவர்பணி	1113	நாலடி	241
பகைவருள்ள	1016	சிந்தா	1816
பஞ்சினின்	596	சூளா. மந்திர	37
படைப்புப்பல	99	புறம்	188
படைப்பொலி	1427	களவழி	
படையளவு	773	பாரதம்	
பண்டாரம்	641	சிறுபஞ்ச	39
பண்டின்ன	184	பழமொழி	133
பண்டெருத்துச்	449	,,	191
பண்ணார்	398	சிந்தா	2793
பத்திமை	474	திரிகடு	100
பந்தமிலாத	588	இன்னா	2
பயங்கெழு	1180	புறம்	266
பயனோக்கா	208	பழமொழி	40
பரந்த	1101	,,	34
பரப்பு	214	அறநெறி	220
பரவா	290	நாலடி	88
பரவைவெண்	21	சிந்தா	2749
பரவைவேற்	1319	தகடூர்	
பரியப்படு	1118	பழமொழி	101
பருத்தி	1383	புறம்	299
பருதிசூழ்ந்த	281	,,	358
பருதிசெல்	1264	வெண்பா	70
பருவந்து	438	வளையா	
பல்கிளை	649	பழமொழி	366
பல்சான்றீ...கய	568	புறம்	195
பல்சான்றீ..செ	1452	,,	246
பல்சான்றீ...வீ	1341	தகடூர்	
பல்யானை	1285	முத்தொள்	
பல்லாரவை	186	பழமொழி	345
பல்லாவு	461	நாலடி	101
பல்லான்ற	520	,,	106
பலகற்றேம்	189	அறநெறி	43
பலதிரண்ட	394	பாரதம்	
பலநாளும்	928	நாலடி	214
பலநாளுமாற்று	29	பழமொழி	134
பலர்க்கு	926	புறம்	223
பவளவாய்ச்	279	சிந்தா	379
பழியஞ்சான்	973	திரிகடு	79
பள்ளமுதுநீர்ப்	88	வளையா	
பற்றென்னும்	436	திரிகடு	22
பறைநன்று	924	நான்மணி	13
பறைநிறை	1282	முத்தொள்	
பறைபட	1098	நான்மணி	2
பன்றிக்கூழ்ப்	978	நாலடி	257
பன்னாள்	790	பழமொழி	365
பன்னாளுஞ்	1133	நாலடி	159
பன்னாளு நின்ற	453	பழமொழி	120
பனிமதி	298	சிந்தா	1554
பாடமே	823	நாலடி	316
பாடுநர்க்	1444	புறம்	221
பாணர்	1480	,,	12
பாத்தரும்	873	சிந்தா	87
பாப்புக்	951	பழமொழி	13
பாம்புண்ட	1208	அறநெறி	52
பார்ப்பார்க்	1505	பதிற்று	63
பார்ப்பார்தவ	141	ஆசார	64
பார்படுப	1469	முத்தொள்	
பாரசூரவம்	910	சிந்தா	2160
பாரதத்	1069	பழமொழி	52
பால்வளை	567	சிந்தா	2906
பாலாற்	975	நாலடி	258

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
பாலோ	559	நாலடி	177
பாவமு	1122	,,	295
பாழ்மனை	140	ஆசார	57
பாளையாந்	390	குண்டல	
பாற்பட்டு	884	பழமொழி	333
பாற்றின	1394	முத்தொள்	
பாற்றுளி	43	சிந்தா	2934
பிணிகிடந்	1560	முத்தொள்	
பிணிபிறப்பு	430	ஏலாதி	24
பிரிந்தவர்க்	715	சிந்தா	1391
பிளவுகெழு	307	சாந்தி	
பிறங்கின	717	சிந்தா	1535
பிறந்தகுல	1165	நாலடி	285
பிறந்தபொழு	1318	தகடூர்	
பிறந்தவர்	46	சிந்தா	2622
பிறந்து நாம்	385	,,	2616
பிறப்பு	132	ஆசார	2
பிறர்தன்னை	1226	திரிகடு	6
பிறர்புல	1240	பெரும்பொருள்	
பிறர்மறை	1121	நாலடி	158
பிறரொடு	805	ஆசார	78
பிறவிக்	265	வளையா	
பிறன்றாரம்	1074	பாரதம்	
பிறையது	1037	சிந்தா	254
பீடில்செய்தி	309	வளையா	
புக்கவிடத்	150	நாலடி	83
புகுவார்க்	1559	முத்தொள்	
புகைவித்தாப்	815	நான்மணி	31
புண்ணாகப்	526	அறநெறி	194
புண்ணிய	344	சூளா. முத்தி	15
புண்பட்டார்	58	சிறுபஞ்ச	77
புரிமுத்த	472	சிந்தா	2316
புரையக்	605	பழமொழி	227
புல்மேய்ந்	1234	வெண்பா	11
புல்லாதார்	1565	முத்தொள்	
புல்லாவெழுத்	1131	நாலடி	155
புலமிக்கவரை	529	பழமொழி	5
புலவிபுறக்	1533	முத்தொள்	
புலைமயக்கம்	1071	திரிகடு	39
புழுமலக்	414	நாரத	
புள்ளிநீர்	42	சிந்தா	2933
புள்ளுவர்	47	,,	2931
புன்சொல்லு	105	பழமொழி	277
புன்னாகச்	1547	முத்தொள்	

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
புன்னுனி	372	நாலடி	29
பூந்தண்	1119	பழமொழி	153
பூவுட்குங்	325	,,	335
பெண்டிர்	1170	வளையா	
பெண்ணணினாகிய	156	,,	
பெண்ணெனைப்	87	சிந்தா	1597
பெண்விழைந்து	535	திரிகடு	29
பெயற்பால்	222	நாலடி	97
பெரியகுடிப்	1128	பழமொழி	356
பெரியநட்டார்	948	,,	10
பெரியவர்	917	நாலடி	125
பெரியவாட்	153	சிந்தா	2821
பெரியவின்பத்	439	,,	2815
பெரியார்க்குச்	963	பழமொழி	75
பெரியார்...நட்	946	நாலடி	77
பெரியார்..மை	1229	,,	170
பெரியாரைச்	611	பழமொழி	139
பெருக்குக	1212	நான்மணி	88
பெருகிய	1434	சூளா. அரசி	267
பெருகுவது	955	நாலடி	234
பெருஞ்சோறு	1450	புறம்	220
பெருநடை	1198	நாலடி	343
பெருநீரால்	844	தகடூர்	
பெரும்பூட்	479	வெண்பா	178
பெருமலை	1191	பழமொழி	91
பெருமுழங்கு	470	சிந்தா	2556
பெருமை	974	திரிகடு	9
பெற்றவை	356	நாரத	
பெற்றாலுஞ்	235	பழமொழி	107
பெறுவதொன்	976	நாலடி	335
பேஎய்ப்	1163	திரிகடு	60
பேணடக்கம்	81	சிறுபஞ்ச	44
பேதைமை	384	சிந்தா	1389
பேயோ	1561	முத்தொள்	
பேருலையுட்	811	பழமொழி	348
போச்சாப்புக்	1157	சிறுபஞ்ச	49
பொய்யகல	899	வெண்பா	35
பொய்யன்மின்	198	வளையா	
பொய்யில்	431	வெண்பா	272
பொய்யினீங்கு	312	வளையா	
பொய்யொடு	1077	சிந்தா	2873
பொருசின	1338	பெரும்பொருள்	
பொருத்த	883	பழமொழி	242
பொருந்தலாற்	659	சிந்தா	1895

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
பொருந்தாத	1003	பழமொழி	281
பொருந்தாப்	549	,,	355
பொருபோர்க்	1491	?	
பொருவரு	1330	பெரும்பொருள்	
பொருள்போக	620	சிறுபஞ்ச	58
பொருளில்	1173	வளையா	
பொருளிலொ	1228	திரிகடு	?
பொருளுடை	248	சிறுபஞ்ச	2
பொருளைப்	257	வளையா	
பொருளொடு	277	,,	
பொல்லாத	123	பழமொழி	184
பொலந்தாரிரா	555	,,	92
பொழிப்பகலம்	755	நாலடி	319
பொற்கலத்துப்	652	,,	206
பொற்பவும்	1102	பழமொழி	82
பொறுப்பரெ	1030	நாலடி	161
பொறையிலா	98	வளையா	
பொன்பெறுங்	508	சிறுபஞ்ச	55
பொன்னிறச்	1145	நாலடி	269
பொன்னிளுகு	895	சிந்தா	1923
பொன்னுந்	1126	புறம்	218
பொன்னே	1034	நாலடி	162
போகம்	543	ஏலாதி	18
போதர	388	குண்டல	
போர்க்குப்	1435	வெண்பா	80
போர்க்குரைஇ	1294	புறம்	97
போர்த்தலுடை	288	குண்டல	
போர்த்து	286	சிறுபஞ்ச	66
போர்ப்படை	1256	பெரும்பொருள்	
போரகத்துப்	1514	முத்தொள்	
போரறின்	898	நான்மணி	42
மக்கட்பயந்து	1056	வளையா	
மக்கட்பெறுதல்	76	சிறுபஞ்ச	52
மக்களாலாய	35	நாலடி	37
மக்களுடம்பு	20	அறநெறி	212
மக்களுமக்க	622	,,	211
மகனுரைக்குந்	814	நான்மணி	69
மங்கை	334	சிந்தா	2781
மடங்கப்	172	பழமொழி	372
மடங்கலிற்	1270	வெண்பா	59
மடங்கா	1464	முத்தொள்	
மடியை	626	பழமொழி	389
மண்குளிர்	683	சூளா. மந்திர	26
மண்டுமெரி	1232	வெண்பா	1
மண்ணியல்	593	சூளா. மந்திர	4
மண்ணியறிப	934	நான்மணி	3
மண்ணின்மே	243	திரிகடு	16
மண்ணுளார்	551	குண்டல	
மண்பதம்	1156	வெண்பா	346
மதித்திறப்	317	நாலடி	61
மதிமன்னு	2	நான்மணி கடவுள்	
மதிவினை	722	சூளா. சீய	96
மந்தரங்	1468	முத்தொள்	
மந்திரக்	778	சூளா. தூது	135
மந்திரமருந்	407	சிந்தா	2936
மம்மர்விசும்	1398	பெரும்பொருள்	
மயங்கிருங்	401	புறம்	365
மயற்கை	716	சிந்தா	1393
மயிர்வனப்பும்	752	சிறுபஞ்ச	36
மரகதப்	1431	முத்தொள்	
மரந்தலை	489	சூளா. மந்திர	35
மரம்போல்	1176	பழமொழி	140
மரீஇப்பல	931	நாலடி	220
மருப்பூசி	1390	முத்தொள்	
மருவிய	52	அறநெறி	89
மல்குதிரைய	1144	நாலடி	263
மல்லல்மலை	203	சிந்தா	2789
மல்லல்மா	1186	நாலடி	296
மல்லற்பெருஞ்	54	பழமொழி	289
மல்லனீர்	1570	முத்தொள்	
மலங்கி	315	சிந்தா	?
மலர்ந்த	108	பாரதம்	
மலிதேரான்	865	யாப்பரு.உரை	61
மலைப்பினும்	947	நான்மணி	23
மலைமிசைத்	370	நாலடி	21
மழுவான்	1339	பெரும்பொருள்	
மழைக்கணஞ்	1483	புறம்	131
மழைதிளைக்கு	71	நாலடி	361
மழையின்றி	50	நான்மணி	47
மற்றுந்தொடர்	422	வளையா	
மறந்தானுந்	617	பழமொழி	43
மறவுரையுங்	527	அறநெறி	1
மறுஅதவனும்	1175	பழமொழி	240
மறிபமறியு	723	குண்டல	
மறுமனத்தா	902	பழமொழி	165
மறுமையு	1188	நாலடி	95
மறுமையொன்	982	பழமொழி	158
மறையா	757	,,	387

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
மன்றங்	371	நாலடி	23
மன்னர்	798	,,	167
மன்னரானவ	97	இரா. மந்திர	68
மன்னவ	1017	பழமொழி	311
மன்னன்மேவு	861	நாரத	
மன்னிய	1	முத்தொள்	
மன்னுநீர்	720	சிந்தா	1537
மன்னுயிர்	1521	முத்தொள்	
மனங்கொண்	532	பழமொழி	230
மனத்தான்	579	நாலடி	180
மனத்தினும்	15	பழமொழி	359
மனைக்குப்	1216	நான்மணி	22
மனைக்குவிளை	1217	,,	103
மாக்கேழ்	403	நாலடி	41
மாசித்திங்கள்	241	சிந்தா	2929
மாசுபடினு	1207	நான்மணி	99
மாடமிடிந்தக்	1104	பழமொழி	96
மாடவாய்	870	சூளா. நகர	8
மாண்டமைந்தா	767	ஏலாதி	26
மாணுப்	1061	பழமொழி	256
மாணார்க்	1563	முத்தொள்	
மாமுது	1332	ஆசிரிய	
மாய்தலும்	44	சிந்தா	2932
மாய்ந்தவர்	229	இரா. வேள்	30
மாய்வதன்	232	பழமொழி	261
மாயத்தாற்	1400	பெரும்பொருள்	
மாயோன்	874	பரிபாடலுறுப்பு	
மாலமர்	740	சூளா. இரத	117
மாலைப்பந்து	1065	சிந்தா	2928
மாலைவிலை	863	முத்தொள்	
மாவாராதே	1415	புறம்	273
மாவென்	295	வளையா	
மாற்றத்தை	750	பழமொழி	369
மாற்றவர்	851	சிந்தா	101
மாற்றாராய்	162	நாலடி	67
மாற்றுப்	1272	பெரும்பொருள்	
மாறடுபோர்	1558	முத்தொள்	
மாறுகொள்	411	குண்டல	
மானமு	986	பழமொழி	298
மானவருங்	1187	நாலடி	40
மிக்குடைய	1005	பழமொழி	36
மிக்குப்	1195	,,	11
மின்னார்	900	வெண்பா	131
மின்னுந்	228	பெரும்பொருள்	

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
மீன்றிகழ்	1461	புறம்	25
முகம்புறத்	174	பழமொழி	46
முட்கொணச்சு	1009	சூளா. சீய	72
முடித்தலை	1432	முத்தொள்	
முடிமன	1350	சிந்தா	2223
முந்நீர்த்திரை	437	திரிகடு	35
முந்நீர்ப்பிறந்த	11	சிந்தா	5
முயறலே	574	பழமொழி	237
முருக்கலர்	1055	வளையா	
முருந்தனைய	362	சிந்தா	2619
முல்லைக்...எல்	564	வெண்பா	194
முல்லைக்...தொ	220	பழமொழி	361
முல்லைமு..சொரி	348	சிந்தா	2623
முல்லைமு...முறு	404	நாலடி	45
முலைத்தாயிரங்	1407	?	
முழவொலி	1137	பழமொழி	343
முளரிமுக	305	சிந்தா	2870
முற்பெரிய	30	பழமொழி	312
முற்றரண	1337	பெரும்பொருள்	
முறுவலினிது	101	ஆசார	54
முறைதெரிந்து	663	பழமொழி	206
முன்புறந்	1436	வெண்பா	274
முன்றான்	7	குண்டல	
முன்றுவ்வார்	137	ஆசார	24
முன்னர்முர	1253	வெண்பா	38
முன்னர்விளை	1073	பாரதம்	
முன்னலிந்	1002	பழமொழி	148
முன்னின்றொ	182	அறநெறி	49
முன்னின்று	646	பழமொழி	66
முன்னுமொரு	1024	,,	221
முன்னை	889	,,	325
முனியார்	800	ஆசார	69
மூத்தோர்	499	புறம்	75
மூதில்	1271	பெரும்பொருள்	
மூதூர்	1358	புறம்	79
மூரிமுந்நீர்	1440	சூளா. அரசி	351
மூவரு	1155	வெண்பா	165
மூவாமுதலா	6	சிந்தா	கடவுள்
மூவிலை	9	ஆசிரிய	
மெய்ஞ்ஞான	824	நாலடி	311
மெய்தகளி	252	பாரதம்	
மெய்ந்நீர	763	பழமொழி	395
மெய்ப்படு	409	சிந்தா	2938
மெய்ம்மை	1025	பழமொழி	201

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
மெய்யா	643	பழமொழி	109
மெய்யுரை	314	சிந்தா	2869
மெய்வகை	440	,,	1436
மெய்வாய்	447	நாலடி	59
மெல்லவந்து	1306	புறம்	73
மெல்லியல்	1484	,,	133
மெல்லியனல்	540	நாலடி	188
மேலது	1343	ஆசிரிய	
மேவரு	859	இராமா. நகர	9
மைதிரண்ட	363	சிந்தா	2626
மைதீர்	1200	நாலடி	347
மைந்தரோ	864	முத்தொள்	
மையேர்	194	ஏலாதி	28
மோய்கொண்	903	பழமொழி	241
மொய்சிதை	573	நான்மணி	21
மொய்யகத்	1360	வெண்பா	142
மொய்வேற்	786	தகடூர்	
மோடுகொண்	834	சூளா. நாட்டு	25
யாண்டு	67	புறம்	191
யாணர்	369	ஆசிரிய	
யாதுழூரே	444	புறம்	192
யாந்தீய	1197	பழமொழி	174
யாமாயி	1092	நாலடி	293
யாமே	1250	பெரும்பொருள்	
யாவர்	689	பாரதம்	
யாவராயி	1038	சிந்தா	249
யாவரேயானு	175	பழமொழி	179
யாவரொருவ	959	நாலடி	127
யாறுளடங்	103	நான்மணி	52
யாரொருடி	1044	வளையா	
யானுமற்	759	பழமொழி	73
யானூடத்	1569	முத்தொள்	
யானைதுரப்ப	346	சூளா. துறவு	149
யானைநிரை	1159	பெரும்பொருள்	
யானையனை	927	நாலடி	213
யானையெரு	340	,,	3
வகையெழிற்	302	குண்டல	
வஞ்சமுங்	1068	இராமாவ. கிட்	95
வடந்தவழ்	731	சூளா. மந்திர	13
வடுவிலா	879	நாலடி	114
வண்ணத்	349	சிந்தா	2625
வண்ணப்பூ	657	,,	1898
வந்தநிரை	1238	பெரும்பொருள்	
வந்தனென்	1275	பதிற்று	
வயலைக்	782	புறம்	305
வயாவும்	650	நாலடி	201
வயிரமுள்	335	சிந்தா	2766
வயிரவரை	855	,,	105
வரக்கண்டு	1555	முத்தொள்	
வரம்பெலா	842	இரா. நாட்	2
வரிக்கடை	283	ஆசிரிய	
வருகருட	1564	முத்தொள்	
வருகதில்	1365	புறம்	284
வருகவருக	1377	தகடூர்	
வருந்தி	104	பாரதம்	
வருவாயுட்	1111	திரிகடு	21
வரைபுரை	1313	பழமொழி	317
வரைபொரு	1517	முத்தொள்	
வல்லா	1284	புறம்	57
வல்லென்ற	496	பாரத	
வல்லோன்	1374	தகடூர்	
வலம்படு	1503	புறம்	91
வழங்கலுங்	1136	பழமொழி	151
வழங்காத	239	நாலடி	277
வழங்கார்	459	பழமொழி	292
வழிப்பட்ட	638	,,	364
வழிபடு	1481	புறம்	10
வழிபாடு	75	அறநெறி	92
வழுக்கெனைத்	83	நாலடி	362
வழுவிலெம்	1519	முத்தொள்	
வளம்பட	462	நாலடி	103
வளிநடந்	1493	புறம்	197
வளையவாய்	1542	முத்தொள்	
வற்றிமற்	1189	நாலடி	78
வன்சார்	697	பழமொழி	254
வன்பாட்டவர்	998	,,	71
வன்னெஞ்சி	416	,,	374
வனப்பில	1050	வளையா	
வாகை	1281	முத்தொள்	
வாட்டிற	1105	பழமொழி	106
வாதுவல்	1406	தகடூர்	
வாமான்	1518	முத்தொள்	
வாயிற்சுவை	263	பாரதம்	
வாயினடங்கு	126	திரிகடு	43
வாயுவினை	205	குண்டல	
வார்சான்ற	477	சிறுபஞ்ச	45
வாரம்பட்டுழி	118	சிந்தா	888
வாரிபெருக	1046	வளையா	

செய்யுள்	எண்	மூலம்	எண்
வாரியபெண்	1536	முத்தொள்	
வாலிழை	507	நான்மணி	97
வாழ்கின்ற	426	நாரத	
வாழியதுடிய	1409	?	
வாள்வலம்	1237	பெரும்பொருள்	
வாள்வலித்	590	சூளா. மந்திர	10
வாளஞ்சான்	420	எலாதி	22
வாளைபிறழும்	1345	வெண்பா	147
வான்குரீஇக்	642	சிறுபஞ்ச	26
வான்சேரிற்	613	பாரதம்	
வான்வணக்கி	1320	தகடூர்	
வான்றுறக்கம்	1349	பெரும்பொருள்	
வான்றோய்	1399	,,	
வானிலங்	835	சூளா. நாட்டு	6
வானிற்கு	1467	முத்தொள்	
விசையிறேனு	1178	சூளா. சீய	212
விட்டுக்கருமஞ்	625	பழமொழி	279
விடலரிய	259	,,	26
விடலைமை	787	,,	225
விண்டுவேய்	22	சிந்தா	2750
விண்ணணைசை இ	1255	பெரும்பொருள்	
விண்ணிவின்ப	442	சாந்தி	
விதிப்பட்ட	1108	பழமொழி	258
வியத்தக்க	10	தகடூர்	
விரிசிற	1031	நாலடி	164
விருந்தின்றி	64	திரிகடு	44
விரும்பி	1140	பழமொழி	286
விரைந்துரை	751	ஆசார	76
வில்லின்மாக்	23	சிந்தா	2751
விலங்கி	712	,,	1167
விலங்கேயுந்	937	பழமொழி	122
விழுமிழை	289	,,	12
விளக்குப்புக	273	நாலடி	51
விளக்குவிலை	503	பழமொழி	334
விளிந்தாரே	619	,,	42
விளைபதச்	700	புறம்	190
விளையாமை	274	எலாதி	13
விற்பொறிகள்	852	சிந்தா	102
வினைப்பய	323	பழமொழி	266
வினைபல	25	வளையா	
வீங்குதோட்	703	பழமொழி	49
வீங்குநீரு	733	சூளா. மந்திர	7
வீபொரு	1053	வளையா	
வீவில்	485	சூளா. சீய	27
வீறுசால்	1388	முத்தொள்	
வெஞ்சினமன்	1018	பழமொழி	33
வெஞ்சினவேந்	1329	பெரும்பொருள்	
வெண்குடை	673	பழமொழி	391
வெண்டளைக்	843	இராமா. நாட்	12
வெண்ணெயா	378	சிந்தா	2755
வெண்மை	690	பாரதம்	
வெந்தடி	268	சிந்தா	2765
வெய்யோ	1362	பெரும்பொருள்	
வெருவரு	1430	முத்தொள்	
வெல்வது	994	திரிகடு	28
வெவ்வாள்	1236	பெரும்பொருள்	
வெவ்விட	304	நாரத	
வெள்ளம்பகை	1012	பழமொழி	98
வெள்ளம்போ	607	வெண்பா	166
வெள்ளம்வருங்	809	பழமொழி	41
வெள்ளமறவி	351	வளையா	
வெள்ளொருக்	1441	இரா. இராவ	239
வெள்ளைவெள்	1411	புறம்	286
வெற்றி...மணி	347	சூளா. முத்தி	21
வெற்றி...வேந்	789	பழமொழி	181
வெறியயர்	359	நாலடி	16
வெறுமை	990	,,	329
வென்றடு	1029	பழமொழி	65
வென்றி	896	சிந்தா	1922
வென்று	1429	பெரும்பொருள்	
வேட்டன	441	சிந்தா	2799
வேத்தமர்	1257	தகடூர்	
வேந்தன்	791	பழமொழி	397
வேந்துறை	1298	புறம்	341
வேம்பினிலை	538	நாலடி	244
வேம்புசினை	1416	புறம்	296
வேரறுகை	1279	முத்தொள்	
வேரிக்கமழ்	724	குண்டல	
வேளாண்மை	702	பழமொழி	175
வேற்கண்	367	வளையா	
வேற்றுனை	1317	தகடூர்	
வேற்றுமை	945	நாலடி	75
வேற்றுவரில்	41	சிந்தா	1550
வைகறை	133	ஆசார	4
வைத்ததனை	53	பழமொழி	37
வைததனை	250	நான்மணி	101
வையங்	1477	புறம்	8
வையமின்புறிற்	484	சூளா. சீய	26

அநுபந்தம்-II

மூல நூல்களும் அவற்றினின்றுந் தொகுத்த புறத்திரட்டுச் செய்யுளின் எண்களும்

1. அறநெறிச்சாரம்

20, 39, 51, 52, 75, 85, 86, 116, 127, 128, 129, 168, 182, 189, 212, 213, 214, 251, 258, 287, 320, 321, 375, 395, 433, 460, 525, 526, 527, 622, 655, 1063, 1075, 1208 — 34

2. ஆசாரக்கோவை

101, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 656, 751, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 1076 — 27

3. ஆசிரியமாலை

9, 49, 283, 357, 369, 392, 402, 679, 827, 846, 1242, 1332, 1333, 1343, 1368, 1492 — 16

4. இராமாவதாரம்

14, 16, 17, 18, 27, 97, 229, 332, 610, 678, 725, 743, 744, 745, 839, 840, 841, 842, 843, 857, 858, 859, 860, 1066, 1067, 1068, 1441 — 27

5. இரும்பல்காஞ்சி

5, 601, 1475 — 3

6. இன்னாநாற்பது

518, 588, 764, 957, 1070 — 5

7. இனியவைநாற்பது

4, 693 — 2

8. ஏலாதி

60, 61, 100, 107, 192, 193, 194, 274, 275, 420, 429, 430, 445, 511, 543, 544, 727, 753, 767, 1078, 1130 — 21

9. களவழிநாற்பது

1418, 1419, 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1425, 1426, 1427 — 10

10. குண்டலகேசி

7, 13, 205, 288, 302, 303, 388, 389, 390, 391, 410, 411, 412, 413, 494, 495, 551, 723, 724 — 19

11. சாந்திபுராணம்

173, 292, 306, 307, 442, 448, 742, 1057, 1058 — 9

12. சிந்தாமணி

6, 11, 12, 21, 22, 23, 24, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 79, 87, 118, 153, 154, 200, 201, 202, 203, 204, 241, 253, 254, 267, 268, 279, 280, 298, 299, 300, 301, 305, 314, 315, 333, 334, 335, 336, 348, 349, 350, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 398, 406, 407, 408, 409, 439, 440, 441, 466, 467, 468, 470, 471, 472, 492, 493, 513, 566, 567, 597, 603,

609, 615, 657, 658, 659, 668, 677, 694, 710, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 741, 766, 832, 833, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 871, 872, 873, 894, 895, 896, 909, 910, 911, 912, 1014, 1015, 1016, 1035, 1036, 1037, 1038, 1039, 1059, 1064, 1065, 1077, 1115, 1231, 1303, 1350, 1351 **142**

13. சிறுபஞ்சமூலம்

37, 55, 56, 57, 58, 59, 76, 81, 144, 145, 190, 195, 206, 207, 248, 270, 286, 311, 327, 328, 434, 477, 478, 508, 509, 510, 608, 620, 641, 642, 728, 752, 847, 908, 1100, 1157, 1158 **37**

14. சூளாமணி

66, 95, 96, 119, 216, 245, 255, 308, 338, 339, 344, 345, 346, 347, 399, 400, 469, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 623, 660, 669, 670, 671, 681, 682, 683, 722, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 777, 778, 779, 834, 835, 836, 856, 867, 868, 869, 870, 1008, 1009, 1178, 1291, 1292, 1302, 1352, 1353, 1382, 1401, 1434, 1439, 1440 **79**

15. தகடூர்யாத்திரை

10, 19, 227, 666, 667, 756, 776, 785, 786, 844, 995, 1241, 1251, 1257, 1258, 1274, 1301, 1304, 1314, 1315, 1316, 1317, 1318, 1319, 1320, 1321, 1341, 1342, 1369, 1370, 1371, 1372, 1373, 1374, 1375, 1376, 1377, 1381, 1403, 1404, 1405, 1406, 1437, 1453 **44**

16. திரிகடுகம்

3, 64, 65, 74, 126, 180, 181, 243, 271, 436, 437, 474, 475, 535, 545, 546, 547, 575, 654, 687, 691, 692, 726, 754, 935, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 994, 1062, 1071, 1081, 1082, 1083, 1110, 1111, 1123, 1124, 1125, 1163, 1177, 1205, 1206, 1222, 1223, 1224, 1225, 1226, 1227, 1228 **53**

17. நளன்கதை

550 **1**

18. நாரதசரிதை

304, 356, 414, 425, 426, 496, 861, 1060 **8**

19. நாலடியார்

33, 34, 35, 36, 62, 63, 69, 70, 71, 82, 83, 92, 114, 124, 125, 148, 149, 150, 151, 152, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 177, 178, 209, 210, 211, 222, 223, 224, 225, 226, 237, 238, 239, 240, 244, 249, 261, 262, 272, 273, 290, 291, 310, 317, 318, 319, 340, 341, 342, 343, 358, 359, 360, 370, 371, 372, 373, 403, 404, 405, 418, 419, 435, 447, 461, 462, 463,

464, 465, 512, 519, 520, 523, 536, 537, 538, 539, 540, 557, 558, 559, 560, 561, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 606, 650, 651, 652, 653, 695, 704, 705, 706, 707, 708, 755, 798, 823, 824, 825, 826, 879, 913, 914, 915, 916, 917, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 955, 956, 959, 960, 961, 975, 976, 977, 978, 979, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 1030, 1031, 1032, 1033, 1034, 1040, 1041, 1042, 1043, 1084, 1085, 1086, 1087, 1088, 1089, 1090, 1091, 1092, 1093, 1094, 1095, 1096, 1097, 1113, 1114, 1120, 1121, 1122, 1131, 1132, 1133, 1141, 1142, 1143, 1144, 1145, 1146, 1147, 1150, 1164, 1165, 1166, 1167, 1168, 1169, 1174, 1181, 1182, 1183, 1184, 1185, 1186, 1187, 1188, 1189, 1198, 1199, 1200, 1201, 1202, 1203, 1204, 1229, 1230 **212**

20. நான்மணிக்கடிகை

2, 50, 103, 106, 179, 188, 250, 260, 322, 331, 393, 504, 505, 506, 507, 524, 556, 573, 621, 709, 813, 814, 815, 816, 880, 898, 924, 934, 947, 1098, 1112, 1207, 1209, 1210, 1211, 1212, 1213, 1214, 1215, 1216, 1217, 1218, 1219, 1220, 1221 **45**

21. பதிற்றுப்பத்து

845, 1260, 1267, 1275, 1283, 1505 **6**

22. பரிபாடல்

866, 874, 875, 876, 877, 878 **6**

23. பழமொழி

15, 28, 29, 30, 31, 32, 53, 54, 68, 80, 94, 105, 109, 110, 111, 112, 113, 117, 120, 121, 122, 123, 146, 147, 157, 158, 159, 160, 161, 170, 171, 172, 174, 175, 176, 183, 184, 185, 186, 187, 191, 208, 217, 218, 219, 220, 221, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 242, 246, 247, 259, 269, 284, 285, 289, 316, 323, 324, 325, 415, 416, 417, 428, 446, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 476, 500, 501, 502, 503, 515, 516, 517, 521, 522, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 548, 549, 552, 553, 554, 555, 565, 574, 583, 584, 585, 586, 587, 598, 599, 600, 604, 605, 611, 612, 616, 617, 618, 619, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 661, 662, 663, 664, 665, 673, 674, 675, 676, 680, 685, 686, 696, 697, 698, 701, 702, 703, 711, 729, 730, 746, 747, 748, 749, 750, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 769, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 809, 810, 811, 812, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 848, 881, 882, 883, 884, 885, 886,

887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 936, 937, 938, 939, 940, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 958, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 997, 998, 999, 1000, 1001, 1002, 1003, 1004, 1005, 1006, 1007, 1010, 1011, 1012, 1013, 1017, 1018, 1019, 1020, 1021, 1022, 1023, 1024, 1025, 1026, 1027, 1028, 1029, 1061, 1069, 1079, 1080, 1099, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1106, 1107, 1108, 1109, 1117, 1118, 1119, 1128, 1129, 1136, 1137, 1138, 1139, 1140, 1149, 1162, 1175, 1176, 1190, 1191, 1192, 1193, 1194, 1195, 1196, 1197, 1312, 1313 **319**

24. பாரதம்

38, 77, 84, 104, 108, 169, 196, 197, 252, 263, 326, 329, 330, 394, 613, 614, 688, 689, 690, 765, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 1072, 1073, 1074, 1148, 1311, 1346, 1428 **33**

25. புறநானூறு

8, 48, 67, 99, 115, 230, 281, 282, 368, 401, 427, 443, 444, 497, 498, 499, 514, 568, 569, 570, 571, 572, 672, 684, 700, 780, 781, 782, 783, 784, 926, 1126, 1127, 1135, 1179, 1180, 1259, 1284, 1293, 1294, 1297, 1298, 1299, 1305, 1306, 1358, 1363, 1364, 1365, 1366, 1367, 1383, 1384, 1385, 1402, 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1415, 1416, 1417, 1442, 1443, 1444, 1445, 1446, 1447, 1448, 1449, 1450, 1451, 1452, 1458, 1459, 1460, 1461, 1462, 1463, 1476, 1477, 1478, 1479, 1480, 1481, 1482, 1483, 1484, 1485, 1486, 1487, 1488, 1489, 1490, 1493, 1494, 1495, 1496, 1497, 1498, 1501, 1502, 1503, 1504 **105**

26. பெருங்பொருள்விளக்கம்

228, 542, 1159, 1160, 1161, 1236, 1237, 1238, 1239, 1240, 1245, 1246, 1247, 1248, 1249, 1250, 1255, 1256, 1271, 1272, 1273, 1325, 1326, 1327, 1328, 1329, 1330, 1336, 1337, 1338, 1339, 1340, 1347, 1348, 1349, 1362, 1398, 1399, 1400, 1429, 1500 **41**

27. முத்தொள்ளாயிரம்

1, 829, 830, 831, 862, 863, 864, 1278, 1279, 1280, 1281, 1282, 1285, 1286, 1287, 1288, 1331, 1380, 1388, 1389, 1390, 1391, 1392, 1393, 1394, 1395, 1396, 1397, 1430, 1431, 1432, 1433, 1456, 1457, 1464, 1465, 1466, 1467, 1468, 1469, 1470, 1471, 1472, 1473, 1506-1570 **109**

28. மேருமந்தரபுராணம்

397 **1**

29. யாப்பருங்கலம்

602, 865 **2**

30. வளையாபதி

25, 26, 78, 88, 89, 90, 91, 98, 130, 155, 156, 198, 199, 215, 256, 257, 264, 265, 266, 277, 278, 293, 294, 295, 296, 297, 309, 312, 313, 337, 351, 352, 353, 354, 355, 367, 396, 422, 423, 424, 438, 473, 837, 897, 925, 980, 981, 996, 1044, 1045, 1046, 1047, 1048, 1049, 1050, 1051, 1052, 1053, 1054, 1055, 1056, 1134, 1170, 1171, 1172, 1173 **66**

31. வெண்பாமாலை

72, 73, 93, 102, 276, 374, 421, 431, 432, 479, 480, 541, 562, 563, 564, 607, 699, 768, 828, 899, 900, 901, 1116, 1151, 1152, 1153, 1154, 1155, 1156, 1232, 1233, 1234, 1235, 1243, 1244, 1252, 1253, 1254, 1261, 1262, 1263, 1264, 1265, 1266, 1268, 1269, 1270, 1276, 1277, 1289, 1290, 1295, 1296, 1300, 1307, 1308, 1309, 1310, 1322, 1323, 1324, 1334, 1335, 1344, 1345, 1359, 1360, 1361, 1378, 1379, 1387, 1435, 1436, 1455, 1499 **75**

மூலம் விளங்காதன

838, 1354, 1355, 1356, 1357, 1386, 1407, 1408, 1409, 1438, 1454, 1474, 1491 **13**

அநுபந்தம்-III

இப்பதிப்பிற் குதவிய மூலநூல்களைப் பற்றிய குறிப்புக்கள்

1. **அறநெறிச்சாரம் (அறநெறி)** *திரிசிரபுரம் நாஷனல் ஹைஸ்கூல் தமிழ்ப் பண்டிதராயிருந்த தி. ச. ஆறுமுகநயினாரவர்கள் வெளியிட்ட தமிழ்ச் செல்வம்: நீதிநூற்றொகை இரண்டாவது பிரிவில் வந்த பதிப்பு* (1904)
2. **ஆசாரக்கோவை (ஆசார)** *சென்னை பச்சையப்பன் கலாசாலைத் தமிழாசிரியராயிருந்த திருமணம் செல்வக் கேசவராய முதலியாரவர்கள் பதிப்பு* (1923)
3. **இராமாவதாரம் (இரா, இராமா, இராமாவ; இராவ=இராவணன் வதைப்படலம்)** *சாத்தம்பாக்கம் கிருஷ்ணசாமி முதலியாரவர்கள் பதிப்பு* (1885-1887)
4. **இன்னாநாற்பது (இன்னா)** *தமிழ்ச்செல்வம்: நீதிநூற்றொகை முதற்பிரிவிலுள்ள பதிப்பு* (1901)
5. **இனியவைநாற்பது (இனிய)** *செந்தமிழ்ப் பிரசுரம்-5. ரா. இராகவையங்காரவர்கள் பதிப்பு* (1920)
6. **ஏலாதி** *தமிழ்ச் செல்வம்: நீதிநூற்றொகை இரண்டாவது பிரிவில் எண்* 2-ல் *வந்த பதிப்பு* (1901)
7. **களவழிநாற்பது (களவழி)** *சென்னை இராஜதானிக் கலாசாலைத் தமிழாசிரியராயிருந்த இ. வை. அனந்தராமையரவர்கள் பதிப்பு* (1931)
8. **சீவகசிந்தாமணி (சிந்தா)** *மஹாமஹோபாத்தியாய டாக்டர் உ. வே. சாமிநாதையரவர்கள் பதிப்பு* (1922)
9. **சிறுபஞ்சமூலம் (சிறுபஞ்ச)** *தமிழ்ச் செல்வம்: நீதிநூற்றொகை இரண்டாவது பிரிவு எண்* 2-ல் *வெளிவந்த பதிப்பு* (1901)
10. **சூளாமணி (சூளா)** *ராவ் பஹதூர் சி. வை. தாமோதரம் பிள்ளையவர்கள் பதிப்பு* (1889)
11. **திரிகடுகம் (திரிகடு)** *தமிழ்ச் செல்வம்: நீதிநூற்றொகை இரண்டாவது பிரிவு எண்* 2-ல் *வெளிவந்த பதிப்பு* (1901)
12. **நளன்கதை (நளன், நள)** *சென்னை கிறிஸ்தவ கலாசாலைத் தமிழாசிரியராயிருந்த வி. கோ. சூரிய நாராயண சாஸ்திரியவர்கள் பதிப்பு*(1911)
13. **நாலடியார் (நாலடி)** *சென்னை கம்பர் விலாசம் வே. இராஜகோபாலையங்காரவர்கள் பதிப்பு* (1924)
14. **நான்மணிக்கடிகை (நான்மணி)** *செந்தமிழ்ப் பிரசுரம்* (1920). *சென்னை ரிப்பன் அச்சியந்திரசாலைப் பதிப்பு* (1925)
15. **பதிற்றுப்பத்து (பதிற்று)** *மஹாமஹோபாத்தியாய டாக்டர் உ.வே. சாமிநாதையரவர்கள் பதிப்பு*(1920)
16. **பரிபாடல் (பரிபாடலுறுப்பு)** *மஹாமஹோபாத்தியாய டாக்டர் உ. வே. சாமிநாதையரவர்கள்பதிப்பு*(1918)
17. **பழமொழி** *தமிழ்ச் செல்வம்: நீதிநூற்றொகை இரண்டாம் பிரிவுஎண்* 1-ல் *வெளிவந்த பதிப்பு* (1904)
18. **பாரதவெண்பா (பாரதம்)** *பண்டித அ. கோபாலையரவர்கள் பதிப்பு* (1925)
19. **புறநானூறு (புறம்)** *மஹாமஹோபாத்தியாய டாக்டர் உ. வே. சாமிநாதையரவர்கள் பதிப்பு* (1923)
20. **மேருமந்தர புராணம் (மேருமந்தர)** *சென்னை இராஜதானிக் கலாசாலைத் தத்துவ சாஸ்திர போதகாசிரியர் அ. சக்கரவர்த்திநயினாரவர்கள் பதிப்பு* (1923)
21. **யாப்பருங்கலம் (யாப், யாப்பருங்)** *சென்னை திவான்பஹதூர் பவானந்தம் பிள்ளையவர்கள் பதிப்பு* (1917)
22. **வெண்பாமாலை (வெண்பா)** *மஹாமஹோபாத்தியாய டாக்டர் உ. வே. சாமிநாதையரவர்கள் பதிப்பு* (1924)

அனுபந்தம் - IV

புறத்திரட்டுச் சுருக்கத்திலுள்ள செய்யுட்கள்

[அதிகாரத்தின் கீழுள்ள எண்கள் புறத்திரட்டுச் செய்யுட்களின் எண்களாம்;
அடிக்குறிப்பிலுள்ளன டாக்டர் சாமிநாதையரவர்கள் கடிதப் பிரதியில்
மிகையாகக் கண்ட செய்யுட்கள்]

I. அறத்துப்பால்

அதி. 1. கடவுள்வாழ்த்து

1, 2*, 5, 6, 7

நீடாழி வட்ட நிலத்துக்கெல் லாமுதன்மை
வாடாத நீதிருமலைக்கொழுந்தே — பீடார்
அகர முதல வெழுத்தெல்லா மாதி
பகவன் முதற்றே யுலகு. (திருமலைக்கொழுந்து வெண்பா.)

8, 9

சிற்கு ணத்தின் தெரிவரு நன்னிலை
யெற்கு ணர்த்தரி தெண்ணிய மூன்றினுள்
முற்கு ணத்தவ ரேமுத லோரவர்
நற்கு ணக்கட லாடுதல் நன்றரோ. (இராமகாதை, பாயி. 2)

அதி. 2. அவையடக்கம்

10

வைய மென்னை யிகழவு மாசெனக்
கெய்த வெய்தி யியம்புவ தியாதெனின்
பொய்யில் கேள்விப் புலமையி னோர்புகல்
தெய்வ மாக்கதை மாட்சி தெரிக்கவே. (இராம. பாயி. 6)

13, 12

அதி. 3. வான்சிறப்பு

தானந் தவமிரண்டுந் தங்கா வியனுலகம்
வானம் வழங்கா தெனின். (குறள், 19)

அதி. 4. நீத்தார்பெருமை

குணமென்னுங் குன்றேறி நின்றார் வெகுளி
கணமேயுங் காத்த லரிது. (குறள், 29)

15, 17

அதி. 5. பெறுதற்கருமை

20, 21

அதி. 6. அறன்வலியுறுத்தல்

அன்றறிவா மென்னா தறஞ்செய்க மற்றது
பொன்றுங்காற் பொன்றாத் துணை. (குறள், 36)

250, 248, 34, 38

---

* *முக்கட் பகவ னடிதொழா தார்க்கின்னா*
பொற்பனை வெள்ளியை யுள்ளா தொழுகின்னா
சக்கரத்தானை மறப்பின்னா தாங்கின்னா
சத்தியான் றொடொழா தார்க்கு. (இன்னா. கடவுள்வாழ்த்து)

அதி. 7. இல்வாழ்க்கை

வையத்து வாழ்வாங்கு வாழ்பவன் வானுறையுந்
தெய்வத்துள் வைக்கப் படும். (குறள், 50)

52, 62, 50*

அதி. 8. கற்புடைமகளிர்

பெண்ணிற் பெருந்தக்க யாவுள கற்பென்னுந்
திண்மையுண் டாகப் பெறின். (குறள், 54)

71, 74, 77

அதி. 9. கற்பில் மகளிர்

80, 82, 85, 86, 88

அதி. 10. புதல்வரைப்பெறுதல்

முன்னவர்மே யச்சுடலை மூழ்கப் பகீரதியோர்
மன்னவனுய்த் தான்றிரும லைக்கொழுந்தே—அன்னதால்
தம்பொரு ளென்பதம் மக்க ளவர்பொருள்
தந்தம் வினையான் வரும். (திருமலை.)

95, 99

அதி. 11. அன்புடைமை

என்புகொடுத் தானிருடி யிந்தா னுடலொருகோ
மன்புறவுக் கேதிரும லைக்கொழுந்தே—நன்புவியில்
அன்பிலா ரெல்லாந் தமக்குரிய ரன்புடையா
ரென்பு முரியர் பிறர்க்கு. (திருமலை)

பேடையைப் பிடித்துத் தன்னைப் பிடிக்கவந் தடைந்த பேதை
வேடனுக் குதவிசெய்து விறகிடை வெந்தீ மூட்டிப்
பாடுறு பசியை நோக்கித் தன்னுடல் கொடுத்த பைம்புள்
வீடுபெற் றுயர்ந்த வார்த்தை வேதத்தின் விழுமி தன்றே.
(இராம. வீட. 112)

அதி. 12. விருந்தோம்பல்

தீய வறுத்த தினைத்தரும னுக்குவிளை
மாயமதென் றேதிருப லைக்கொழுந்தே—ஆயுங்கால்
வித்து மிடல்வேண்டுங் கொல்லோ விருந்தோம்பி
மிச்சில் மிசைவான் புலம். (திருமலை.)

104, 100

அதி. 13. இனியவை கூறல்

நன்னலஞ்சொல் லாதழிந்தா னந்திசா பத்தரக்கன்
மன்னவரே றேதிரும லைக்கொழுந்தே—பன்னும்
இனிய வுளவாக வின்னாத கூறல்
கனியிருப்பக் காய்கவர்ந் தற்று. (திருமலை.)

107, 108

---

* *ஆவுக் காயினு மந்தணர்க் காயினும்*
யாவர்க் கேனு மெளியவர்க் காயினும்
சாவப் பெற்றவ ரேதகை வானுறை
தேவர்க் குந்தொழுந் தேவர்க ளாகுவார்.
(இராம. ஆரணி. அகத்தியப், 21)

அதி. 14. செய்ந்நன்றியறிதல்

ஓராய் வயிற்றி னுதித்துமைவ ரோடு கன்னன்
வாரானன் றேதிரும லைக்கொழுந்தே—ஆராயின்
எந்நன்றி கொன்றார்க்கு முய்வுண்டா முய்வில்லை
செய்ந்நன்றி கொன்ற மகற்கு. (திருமலை.)

109, 112, 114

அதி. 15. நடுவுநிலைமை

தந்துணைவர் நீங்கமறு தாய்மகனைப் பாண்டவர்கோன்
வந்தெழுப்பி னான்றிரும லைக்கொழுந்தே—நந்தாது
கேடும் பெருக்கமு மில்லல்ல நெஞ்சத்துக்
கோடாமை சான்றோர்க் கணி. (திருமலை.)

118

அதி. 16. அடக்கமுடைமை

சொல்வசைபொ றுத்து துணிந்துவிது ரன்றனது
வில்லொடிக் தான்றிரும லைக்கொழுந்தே—தொல்லுலகில்
தீயினாற் சுட்டபுண் ணுள்ளாறு மாறாதே
நாவினாற் சுட்ட வடு. (திருமலை.)

121, 123, 125, 124, 128, 129, 130

அதி. 17. ஒழுக்கமுடைமை

பொன்னார் முடிபொறுத்தான் புரூரு வதுவிழந்தான்
மன்னா வளர்திரும லைக்கொழுந்தே—நன்னர்
ஒழுக்க முடைமை குடிமை யிழுக்கம்
இழிந்த பிறப்பாய் விடும். (திருமலை.)

131, 144

அதி. 18. பிறர்மனைநயவாமை

மெய்தான் முழுதும் விழியானான் போகியுற
ஐதான் முனிதிரும லைக்கொழுந்தே—செய்தல்
எளிதென வில்லிறப்பா னெய்துமெஞ் ஞான்றும்
விளியாது நிற்கும் பழி. (திருமலை.)

149, 150, 152

அதி. 19. பொறையுடைமை

கோதை யருவிக் குளிர்மலை நன்னாட
பேதையொ டியாது முரையற்க—பேதை
உரைப்பிற் சிதைந்துரைக்கு மொல்லும் வகையால்
வழுக்கிக் கழிதலே நன்று. (நாலடி, 71)

158, 169

உண்ணாது நோற்பார் பெரியர் பிறர்சொல்லும்
இன்னாச்சொல் நோற்பாரிற் பின். (குறள், 160)

அதி. 20.। அழுக்காறுமை

நல்வினையா லெந்நலமும் நண்ணினர்பா லவ்வியஞ்சேர்
வல்வினைநன் றேதிரும லைக்கொழுந்தே—ஒல்லை
அறனாக்கம் வேண்டாதா னென்பான் பிறனாக்கம்
பேணா தழுக்கறுப் பான். (திருமலை.)

அதி. 21. வெஃகாமை
172

கூட்டநெடுந் தானை குறைத்தும்பசுக் காதிசேய்
மாட்டெய்து மோதிருமலைக்கொழுந்தே—ஈட்டப்
படுபயன் வெஃகிப் பழிபடுவ செய்யார்
நடுவன்மை நாடு பவர். (திருமலை.)

173

அதி. 22. அவா
174, 175, 177, 179, 180

அதி. 23. புறங்கூறாமை
182, 183, 184

ஏதிலார் குற்றம்போற் றங்குற்றங் காண்கிற்பின்
தீதுண்டோ மன்னு முயிர்க்கு. (குறள், 190)

அதி. 24. இகழாமை
185, 188, 189, 187

அதி. 25. பயனிலசோல்லாமை

சொல்லுக சொல்லிற் பயனுடைய சொல்லற்க
சொல்லிற் பயனிலாச் சொல். (குறள், 200)

அதி. 26. தீவினையச்சம்

கொல்லாது சேய்காப்பான் கொன்றைத்தா ரைக்கடவான்
மல்லார்வீ மன்றிருமலைக்கொழுந்தே—நல்லவாய்த்
தன்னைத்தான் காதலனாயி னெனைத்தொன்றுந்
துன்னற்க தீவினைப் பால். (திருமலை.)

191, 196, 205

அதி. 27. ஒப்புரவறிதல்

தாளாற்றித் தந்த பொருளெல்லாந் தக்கார்க்கு
வேளாண்மை செய்தற் பொருட்டு. (குறள், 212)

அதி. 28. ஈகை

நல்லா றெனினுங் கொளறீது மேலுலகம்
இல்லெனினு மீதலே நன்று. (குறள், 222)

217, 219, 224, 225, 226, 228

அதி. 29. தானம்
209, 212, 213, 214, 215

அதி. 30. அருளுடைமை
147

அல்லல் லருளாள்வார்க் கில்லை வளிவழங்கு
மல்லன்மா ஞாலங் கரி. (குறள், 245)

அதி. 31. புலால்மறுத்தல்
258, 260, 261

உண்புலால் நீக்க லுயர்கதிவேட் டுக்கோறல்
வண்பதகல் குந்திருமலைக்கொழுந்தே—பண்பாய்

அவிசொரிந் தாயிரம் வேட்டலி னொன்றன்
உயிர்செகுத் துண்ணாமை நன்று. (திருமலை.)

264

அதி. 32. தவம்

கூற்றங் குதித்தலுங் கைகூடும் நோற்றலின்
ஆற்றல் தலைப்பட் டவர்க்கு. (குறள், 269)

273, 275, 279

அதி. 33. கூடாவொழுக்கம்

284, 287

தவமறைந் தல்லவை செய்தல் புதல்மறைந்து
வேட்டுவன் புட்சிமிழ்த் தற்று. (குறள், 274)

அதி. 34. புணர்ச்சிவிழையாமை

291, 301, 303, 304

அதி. 35. கள்ளாமை

கள்வார்க்குத் தள்ளு முயிர்நிலை கள்ளார்க்குத்
தள்ளாது புத்தே ளுலகு. (குறள், 290)

308

அதி. 36. பொய்யாமை

310, 311,

வாய்மை யெனப்படுவ தியாதெனின் யாதொன்றுந்
தீமை யிலாத சொலல். (குறள், 291)

அதி. 37. வெகுளாமை

316, 318, 320, 321, 322

தூசு துரோபதைபாற் சோர்புகண்டும் பாண்டவர்கோன்
மாசினம்விட் டான்றிரும லைக்கொழுந்தே—நேசபெற
உள்ளிய வெல்லா முடனெய்து முள்ளத்தால்
உள்ளான் வெகுளி யெனின். (திருமலை.)

அதி. 38. இன்னாசெய்யாமை

324, 326

பிறர்க்கின்னா முற்பகற் செய்யிற் றமக்கின்னா
பிற்பகற் றாமே வரும். (குறள், 319)

அதி. 39. கொல்லாமை

தானழியக் கொன்றான் றனைக்கொல்லா மெய்ப்பொருளார்
வானவரா னார்திரும லைக்கொழுந்தே—ஞானத்தேசேர்
தன்னுயிர் நீப்பினுஞ் செய்யற்க தான்பிறி
தின்னுயிர் நீக்கும் வினை. (திருமலை.)

327, 330, 331

அதி. 40. செல்வநிலையாமை*

340, 341

*புறத்திரட்டுச் சுருக்கத்தின் ஏட்டுப்பிரதிகளில் இவ்வதிகாரத்திற்குப் பின்னர் சில வெள்ளேடுகள் உள்ளன. துறவு, மெய்யுணர்தல், அவாவறுத்தல், ஊழ் என்றவற்றிற்குரிய செய்யுட்கள் ஈண்டு இருத்தல் வேண்டும் போலும்.

II. பொருட்பால்

அதி. 41. இறைமாட்சி

அறனிழுக்கா தல்லவை நீக்கி மறனிழுக்கா
மான முடைய தரசு. (குறள், 384)

474, 475, 484, 490, 496

அதி. 42. கல்வி

ஒருமைக்கட் டான்கற்ற கல்வி யொருவற்
கெழுமையு மேமாப் புடைத்து. (குறள், 398)

500, 505, 507, 512, 514

அதி. 43. கல்லாமை

உளரென்னு மாத்திரைய ரல்லாற் பயவாக்
களரனையர் கல்லா தவர். (குறள், 406)

516, 518, 519

அதி. 44. கேள்வி

521, 526

செவியுணவிற் கேள்வி யுடையா ரவியுணவி
னான்றாரோ டொப்பர் நிலத்து. (குறள், 413)

அதி. 45. அறிவுடைமை

அறிவுடையா ரெல்லா முடையா ரறிவிலார்
என்னுடைய ரேனு மிலர். (குறள், 430)

528, 529, 537, 538, 542

அதி. 46. குற்றங்கடிதல்

தன்குற்ற நீக்கிப் பிறர்குற்றங் காண்கிற்பின்
என்குற்ற மாகு மிறைக்கு. (குறள், 436)

546, 548, 550, 551

அதி. 47. பெரியாரைத் துணைக்கோடல்

உற்றநோய் நீக்கி யுறாஅமை முற்காக்கும்
பெற்றியார்ப் பேணிக் கொளல். (குறள், 442)

552, 555, 556, 557, 558, 559, 560

அதி. 48. நன்கறிவுறுத்தல்

561, 568

அதி. 49. சிற்றினஞ் சேராமை

நல்லினத்தி னூங்குந் துணையில்லைத் தீயினத்தின்
அல்லற் படுப்பதூஉ மில். (குறள், 460)

573, 578, 579

அதி. 50. தெரிந்து செயல்வகை

நன்மைதவிர்ந் தான்சிவனை நாடாம லேதக்கன்
மன்மகஞ்செய் துந்திருமலைக்கொழுந்தே—அங்கிலையே
நன்றுற்ற வுள்ளுந் தவறுண் டவரவர்
பண்பறிந் தாற்றாக் கடை. (திருமலை.)

583, 588

அதி. 51. வலியறிதல்
பீலிபெய் சாகாடு மச்சிறு மப்பண்டஞ்
சால மிகுத்துப் பெயின். (குறள், 475)
601

அதி. 52. காலமறிதல்
604
காலங் கருதி யிருப்பர் கலங்காது
ஞாலங் கருது பவர். (குறள், 485)

அதி. 53. இடனறிதல்
613, 614
நீடறிவி னூருநெறி நில்லார்பாற் சேர்கினவர்
வாடுவர்கண் டாய்திருமலைக்கொழுந்தே—காடுங்கால்
காலாழ் களரி னரியடுங் கண்ணஞ்சா
வேலாழ் முகத்த களிறு. (திருமலை.)

அதி. 54. தெரிந்து தெளிதல்
தேரான் றெளிவுந் தெளிந்தான்க ணையுறவுந்
தீரா விடும்பை தரும். (குறள், 510)
618, 623

அதி. 55. தெரிந்து வினையாடல்
எனைவகையாற் றேறியக் கண்ணும் வினைவகையால்
வேறாகு மாந்தர் பலர். (குறள், 514)
624, 625, 627, 628, 629, 633, 636, 638, 639, 781

அதி. 56. சுற்றந்தழால்
643, 644, 646, 651, 652, 653
கொடுத்தலு மின்சொல்லு மாற்றி னடுக்கிய
சுற்றத்தாற் சுற்றப் படும். (குறள், 525)

அதி. 57. பொச்சாவாமை
உள்ளிய தெய்த லெளிதுமன் மற்றுந்தான்
உள்ளிய துள்ளப் பெறின். (குறள், 540)
654, 656

அதி. 58. செங்கோன்மை
கொலையிற் கொடியாரை வேந்தொறுத்தல் பைங்கூழ்
களைகட் டதனொடு நேர். (குறள், 550)
663, 662

அதி. 59. கொடுங்கோன்மை
வேலொடு நின்றா னிடுவென் றதுபோலுங்
கோலொடு நின்றா னிரவு. (குறள், 552)
673, 677

அதி. 60. வெருவந்தசெய்யாமை
வெருவந்த செய்தொழுகும் வெங்கோல னாகின்
ஒருவந்த மொல்லைக் கெடும். (குறள், 563)
684

அதி. 61. கண்ணோட்டம்

பெயக்கண்டு நஞ்சுண் டமைவர் நயத்தக்க
நாகரிகம் வேண்டு பவர். (குறள், 580)

685, 688, 690

அதி. 62. ஒற்றாடல்

691

ஆணைவேல் வேந்துக் ககத்தி னிரண்டுண்டு
வாணயன மேதிரும லைக்கொழுந்தே—காணுங்கால்
ஒற்று முறைசான்ற நூலு மிவையிரண்டுந்
தெற்றென்க மன்னவன் கண். (திருமலை.)

அதி. 63. ஊக்கமுடைமை

பரியது கூர்ங்கோட்ட தாயினும் யானை
வெரூஉம் புலிதாக் குறின். (குறள், 599)

697, 700

அதி. 64. மடியின்மை

இடிபுரிந் தெள்ளுஞ்சொற் கேட்பர் மடிபுரிந்து
மாண்ட வுஞற்றி லவர். (குறள் 607)

703, 707

அதி. 65. தாளாண்மை

காட்டத்திற் கூலிகொண்டோர் காளை தமிழறிவாள்
வாட்டமொழிந் தான்றிரும லைக்கொழுந்தே—நாட்டும்
அருமை யுடைத்தென் றசாவாமை வேண்டும்
பெருமை முயற்சி தரும். (திருமலை.)

அதி. 66. இடுக்கணழியாமை

வெள்ளத் தனைய விடும்பை யறிவுடையான்
உள்ளத்தி னுள்ளக் கெடும். (குறள், 622)

713*

அதி. 67. அமைச்சு

பழுதெண்ணு மந்திரியிற் பக்கத்துட் டெவ்வோர்
எழுபது கோடி தலை. (குறள், 639)

736, 745

அதி. 68. சொல்வன்மை

சொலல்வல்லன் சோர்விலா னஞ்சா னவனை
இகல்வெல்லல் யார்க்கு மரிது. (குறள், 647)

746, 747, 748, 752

அதி. 69. வினைத்தூய்மை

ஈன்றாள் பசிகாண்பா னாயினுஞ் செய்யற்க
சான்றோர் பழிக்கும் வினை. (குறள், 656)

---

* மெய்த்தி ருப்பத மேவென்ற போதினும்
இத்தி ருத்துறந் தேகென்ற போதினும்
சித்தி ரத்தி னலர்ந்தசெந் தாமரை
யொத்தி ருக்கு முகத்தினை யுன்னுவாள். (இராம. சுந்தர. காட்சி, 20)

அதி. 70. வினைத்திட்பம்
என்று மரசுணக்கே யென்றான் கதிர்மகற்கே
வன்றகைசா மன்றிரும லைக்கொழுந்தே—வென்றியாய்ச்
சொல்லுதல் யார்க்கு மெளிய வரியவாஞ்
சொல்லிய வண்ணஞ் செயல். (திருமலை.)

அதி. 71. வினைசெயல்வகை
தூங்குக தூங்கிச் செயற்பால தூங்கற்க
தூங்காது செய்யும் வினை. (குறள், 672)
760, 764, 765

அதி. 72. தூது
இறுதி பயப்பினு மெஞ்சா திறைவற்
குறுதி பயப்பதாந் தூது. (குறள், 690)
775, 774, 783

அதி. 73. மன்னரைச் சேர்ந்தொழுகல்
வேகருக்கு மன்சிரிக்க வீடுஞ னேமுசலி
வாருவலி யாற்றிரு மலைக்கொழுந்தே—ஆகச்
செவிச்சொல்லுஞ் சேர்ந்த நகையு மவித்தொழுகல்
ஆன்ற பெரியோ ரகத்து. (திருமலை.)
795, 807, 806, 808

அதி. 74. குறிப்பறிதல்
ஐயப் படாஅ தகத்த துணர்வானைத்
தெய்வத்தோ டொப்பக் கொளல். (குறள், 702)
811, 812, 813, 814, 815

அதி. 75. அவையறிதல்
கற்றறிந்தார் கல்வி விளங்குங் கசடறச்
சொற்றெரிதல் வல்லா ரகத்து. (குறள், 717)
819, 820, 821

அதி. 76. அவையஞ்சாமை
ஆற்றி னளவறிந்து கற்க வவையஞ்சா
மாற்றங் கொடுத்தற் பொருட்டு. (குறள், 725)

அதி. 77. நாடு
பிணியின்மை செல்வம் விளைவின்ப மேமம்
அணியென்ப நாட்டிற்கிவ் வைந்து. (குறள், 738)
829, 830, 831, 837, 833

அதி. 78. அரண்
ஆற்று பவர்க்கு மரண்பொரு ளஞ்சித்தற்
போற்று பவர்க்கும் பொருள். (குறள், 741)
848, 859

அதி. 79. நகர்
862, 863, 864, 865, 866, 874

அதி. 80. பொருள் செயல்வகை

வில்லிமத னைத்தனதன் வென்றோனோர் மாதினால்
வல்லைதுபொன் னேதிருமலைக்கொழுந்தே—செல்லப்
பொருளல்ல வற்றைப் பொருளாகச் செய்யும்
பொருளல்ல தில்லை பொருள். (திருமலை.)

879, 882, 883, 888, 890, 891, 892, 895

அதி. 81. படைமாட்சி

நிலைமக்கள் சால வுடைத்தெனினுந் தானை
தலைமக்க ளில்வழி யில். (குறள், 770)

898, 902, 905, 906, 908

அதி. 82. நட்பு

புணர்ச்சி பழகுதல் வேண்டா வுணர்ச்சிதான்
நட்பாங் கிழமை தரும். (குறள், 785)

913, 917, 918, 919, 921, 922

அதி. 83. நட்பாராய்தல்

நாடாது நட்டலிற் கேடில்லை நட்டபின்
வீடில்லை நட்பாள் பவர்க்கு. (குறள், 791)

927, 929, 930, 933, 934, 935

அதி. 84. நட்பிற் பிழைபொறுத்தல்

*வெம்பிவிரா டன்சூது விட்டெறிந்து மேதருமன்
வம்புசகித் தான்றிருமலைக்கொழுந்தே—நம்பிய
பேதைமை யொன்றோ பெருங்கிழமை யென்றுணர்க
நோதக்க நட்டார் செயின். (திருமலை.)

936, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947

அதி. 85. தீநட்பு

ஒல்லுங் கரும முடற்று பவர்கேண்மை
சொல்லாடார் சோர விடல். (குறள், 818)

948, 950, 955, 956

அதி. 86. கூடாநட்பு

நீரிலே கஞ்சநிலை நின்று மிலைமீது
வாரிதோ யாதிருமலைக்கொழுந்தே—தேரில்
இனம்போன் றினமல்லார் கேண்மை மகளிர்
மனம்போல வேறு படும். (திருமலை.)

961, 960

அதி. 87. பேதைமை

ஓதி யுணர்ந்தும் பிறர்க்குரைத்தும் தானடங்காப்
பேதையிற் பேதையா ரில். (குறள், 834)

963, 967, 969, 976, 978, 975

அதி. 88. புல்லறிவாண்மை

அறிவிலா னெஞ்சுவந் தீதல் பிறிதியாது
மில்லை பெறுவான் றவம். (குறள், 842)

985, 992, 993, 989, 994

---

* வெம்பு.

அதி. 89. இகல்

இகலெதிர் சாய்ந்தொழுக வல்லாரை யாரே
மிகலூக்குந் தன்மை யவர். (குறள், 855)

அதி. 90. பகைமாட்சி

வலியார்க்கு மாறேற்ற லோம்புக வோம்பா
மெலியார்மேல் மேக பகை. (குறள், 861)

அதி. 91. பகைத்திறந்தெரிதல்

தாகமதன் வேலைதன்னுஞ் சம்பரனை வென்றேமுன்
வாகைபடைத் தான்றிருமலைக்கொழுந்தே—ஆக
இளைதாக முண்மரங் கொல்க களையுநர்
கைகொல்லுங் காழ்த்த விடத்து. (திருமலை.)

997, 1008

அதி. 92. உட்பகை

வாள்போற் பகைவரை யஞ்சற்க வஞ்சுக
கேள்போற் பகைவர் தொடர்பு. (குறள், 882)

1010

அதி. 93. பெரியாரைப் பிழையாமை

ஏந்திய கொள்கையார் சீறி னிடைமுரிந்து
வேந்தனும் வேந்து கெடும். (குறள், 899)

1018, 1026, 1031, 1038

அதி. 94. பெண்வழிச்சேறல்

மனையாளை யஞ்சு மறுமையி லாளன்
வினையாண்மை வீறெய்த லின்று. (குறள், 904)

அதி. 95. பொதுமகளிர்

பொருட்பெண்டிர் பொய்ம்மை முயக்க மிருட்டறையில்
ஏதில் பிணந்தழீஇ யற்று. (குறள், 913)

1040, 1057, 1059

அதி. 96. கள்ளுண்ணாமை

நாணென்னு நல்லாள் புறங்கொடுக்குங் கள்ளென்னும்
பேணாப் பெருங்குற்றத் தார்க்கு. (குறள், 924)

1062

அதி. 97. சூது

கவறுங் கழகமுங் கையுந் தருக்கி
யிவறியா ரில்லாகி யார். (குறள், 935)

1073, 1072

அதி. 98. மருந்து

மிகினுங் குறையினு நோய்செய்யு நூலோர்
வளிமுதலா வெண்ணிய மூன்று. (குறள், 941)

அதி. 99. குடிப்பிறப்பு

நிலத்திற் கிடந்தமை கால்காட்டுங் காட்டுங்
குலத்திற் பிறந்தார்வாய்ச் சொல். (குறள், 959)

1081, 1086, 1088

அதி. 100. மானம்
மயிர்நீப்பின் வாழாக் கவரிமா வன்னார்
உயிர்நீப்பர் மானம் வரின். (குறள், 969)
1090, 1091, 1092, 1094, 1095, 1096, 1098

அதி. 101. பெருமை
பிறப்பொக்கு மெல்லா வுயிர்க்குஞ் சிறப்பொவ்வா
செய்தொழில் வேற்றுமை யான். (குறள், 972)
1103, 1110, 1112, 1113

அதி. 102. சான்றாண்மை
இன்னாசெய் தார்க்கு மினியவே செய்யாக்கால்
என்ன பயத்ததோ சால்பு. (குறள், 987)
1117, 1121, 1122, 1127

அதி. 103. பண்புடைமை
அரம்போலுங் கூர்மைய ரேனு மரம்போல்வர்
மக்கட்பண் பில்லா தவர். (குறள், 997)
1129, 1131, 1132, 1133

அதி. 104. நன்றியில்செல்வம்
பொருளானா மெல்லாமென் றீயா திவறு
மருளானா மாணாப் பிறப்பு. (குறள், 1002)
1136, 1138, 1139, 1141, 1142, 1144, 1143, 1145, 1146, 1147, 1148

அதி. 105. நாணுடைமை
நாணா லுயிரைத் துறப்ப ருயிர்ப்பொருட்டால்
நாண்டுறவார் நாணாள் பவர். (குறள், 1017)
1150

அதி. 106. குடிமரபு
குடிசெய்வ லென்னு மொருவற்குத் தெய்வம்
மடிதற்றுத் தான்முந் துறும். (குறள், 1023)
1159

அதி. 107. உழவு
உழுவா ருலகத்தார்க் காணியஃ தாற்றா
தெழுவாரை யெல்லாம் பொறுத்து. (குறள், 1032)

அதி. 108. நல்குரவு
நெருப்பினுட் டுஞ்சலு மாகு நிரப்பினுள்
யாதொன்றுங் கண்பா டரிது. (குறள், 1049)
1164, 1165, 1166, 1168, 1169

அத்திட்ட கூறை யரைசுற்றி வாழினும்
பத்தெட் டுடைமை பலருள்ளும் பாடெய்தும்
ஒத்த குடிப்பிறந்தக் கண்ணுமொன் றில்லாதார்
செத்த பிணத்திற் கடை. (நாலடி, 281)
1172

அதி. 109. இரவு

கரப்பிடும்பை யில்லாரைக் காணி னிரப்பிடும்பை
யெல்லா மொருங்கு கெடும். (குறள், 1056)

1176, 1178

அதி. 110. இரவச்சம்

ஆவிற்கு நீரென் றிரப்பினு நாவிற்
கிரவி னிளிவந்த தில். (குறள், 1066)

1181, 1182, 1184, 1185, 1186, 1187, 1188, 1189

அதி. 111. கயமை

ஈர்ங்கை விதிரார் கயவர் கொடிறுடைக்குங்
கூன்கைய ரல்லா தவர்க்கு. (குறள், 1077)

1190, 1191, 1198, 1199, 1204, 1207

அதி. 112. பல்பொருள்

1209, 1215, 1219, 1220, 1222, 1224, 1225, 1217, 1230

அதி. 113. நிரைகோடல்

1237, 1239

அதி. 114. நிரைமீட்சி

1246, 1247, 1249

அதி. 115. பகைவயிற்சேறல்

1254, 1256

அதி. 116. எதிரூன்றல்

1262, 1264

அதி. 117. பாசறை

1268, 1269, 1272

அதி. 118. பகைப்புலம்பழித்தல்

1276, 1278, 1280, 1281, 1282

அதி. 119. திறை

1285, 1286, 1288, 1289, 1290, 1291, 1292

அதி. 120. மகள்மறுத்தல்

1295, 1299

அதி. 121. வஞ்சினம்

1300, 1301, 1302

அதி. 122. படைச்செருக்கு

துஞ்சினர்பொன் றுய்நாளைத் தோன்றரக்க வென்றுமால்
வஞ்சினஞ்சொன் னான்றிருப லைக்கொழுந்தே—அஞ்சாத
பேராண்மை யென்ப தறுகணொன் றுற்றக்கால்
ஊராண்மை மற்றத னெஃகு. (திருமலை.)

1308, 1309, 1311, 1319, 1320

அதி. 123. எயில்கோடல்

1323, 1327, 1330

அதி. 124. எயில்காத்தல்
1336, 1338, 1340

அதி. 125. அமர்
1344, 1345, 1350, 1353

அதி. 126. தானைமறம்
1359, 1360, 1364

அதி. 127. குதிரைமறம்
1378, 1382

அதி. 128. யானைமறம்
1388, 1389, 1390, 1391, 1392, 1393, 1394, 1395, 1396

அதி. 129. மூதில்மறம்
1404, 1410, 1406, 1408

அதி. 130. களம்
1419, 1418, 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1425, 1426
1427, 1430, 1433, 1431, 1432, 1428, 1429

அதி. 131. இரங்கல்
1435, 1442, 1446, 1447, 1449

அதி. 132. வென்றி
1457, 1455

அதி. 133. புகழ்
1465, 1466, 1468, 1470, 1471, 1472, 1473, 1475, 1478

பாரி பாரி யென்றுபல வேத்தி
யொருவற் புகழ்வர் செந்நாப் புலவர்
பாரி யொருவனு மல்லன்
மாரியு முண்டீண் டுலகுபுரப் பதுவே. (புறம், 107)

ஊர்க்குறு மாக்கள் வெண்கோடு கழாஅலின்
நீர்த்துறை படியும் பெருங்களிறு போல
இனியை பெரும வெமக்கே மற்றதன்
துன்னருங் கடாஅம் போல
இன்னாய் பெருமநின் னொன்னா தோர்க்கே. (புறம், 94)

அறுகுளத் துகுத்து மகல்வயற் பொழிந்தும்
உறுமிடத் துதவா துவர்நில மூட்டியும்
வரையா மரபின் மாரி போலக்
கடாஅ யானைக் கழற்காற் பேகன்
கொடைமடம் படுத லல்லது
படைமடம் படான்பிறர் படைமயக் குறினே. (புறம், 142)

1487

அளிதோ தானே பாரியது பறம்பே
நளிகொண் முரசின் மூவிரு முற்றினும்
உழவ ருழாதன நான்குபய னுடைத்தே
ஒன்றே, சிறியிலை வெதிரி னெல்விளை யும்மே

இரண்டே, தீஞ்சுளைப் பலவின் பழமூழ்க் கும்மே
மூன்றே, கொழுங்கொடி வள்ளிக் கிழங்கு வீழ்க்கும்மே
நான்கே, அணிநிற வோரி பாய்தலின் மீதழிந்து
திணிநெடுங் குன்றந் தேன்சொரி யும்மே
வான்க ணற்றவன் மலையே வானத்து
மீன்க ணற்றவன் சுனையே யாங்கு
மரந்தொறும் பிணித்த களிற்றினி ராயினும்
புலந்தொறும் பரப்பிய தேரினி ராயினும்
தாளிற் கொள்ளலிர் வாளிற் றூரலன்
யானறி குவனது கொள்ளு மாறே
சுகிர்புரி நரம்பிற் சீறியாழ் பண்ணி
விரையொலி கூந்தனும் விறலியர் பின்வர
ஆடினிர் பாடினிர் செலினே
நாடுங் குன்று மொருங்கீ யும்மே. (புறம், 109)

அதி. 134. பரிசில்
1493, 1496, 1498

அதி. 135. வாழ்த்து
1499

III. காமத்துப்பால்

அதி. 136. கைக்கிளை
1506-1570

அதி. 137. தகையணங்குறுத்தல்
உண்டார்க ணல்ல தடுநறாக் காமம்போற்
கண்டார் மகிழ்செய்த லின்று. (குறள், 1090)

அதி. 138. குறிப்பறிதல்
ஏதிலார் போலப் பொதுநோக்கு நோக்குதல்
காதலார் கண்ணே யுள. (குறள், 1099)

அதி. 139. புணர்ச்சிமகிழ்தல்
வீழு மிருவர்க் கினிதே வளியிடைப்
போழப் படாஅ முயக்கு. (குறள், 1108)

அதி. 140. நலம்புனைந்துரைத்தல்
அனிச்சமு மன்னத்தின் றூவியு மாத
ரடிக்கு நெருஞ்சிப் பழம். (குறள், 1120)

அதி. 141. காதற்சிறப்புரைத்தல்
உடம்பொ டுயிரிடை யென்னமற் றன்ன
மடந்தையொ டெம்மிடை நட்பு. (குறள், 1122)

அதி. 142. நாணுத்துறவுரைத்தல்
காம முழந்து வருந்தினார்க் கேமம்
மடலல்ல தில்லை வலி. (குறள், 1131)

அதி. 143. அலரறிவுறுத்தல்
கவ்வையாற் கவ்விது காம மதுவின்றேல்
தவ்வென்னுந் தன்மை யிழந்து. (குறள், 1144)

அதி. 144. பிரிவாற்றுமை

அளித்தஞ்ச லென்றவர் நீப்பிற் றெளித்தசொற்
றேறியார்க் குண்டோ தவறு. (குறள், 1154)

அதி. 145. படர்மெலிந்திரங்கல்

கரத்தலு மாற்றேனிந் நோயைநோய் செய்தார்க்
குரைத்தலு நாணுத் தரும். (குறள், 1162)

அதி. 146. கண்விதுப்பழிதல்

ஓஒ வினிதே யெமக்கிந்நோய் செய்தகண்
தாஅ மிதற்பட் டது. (குறள், 1176)

அதி. 147. பசப்புறு பருவரல்

சாயலு நாணு மவர்கொண்டார் கைம்மாறா
நோயும் பசலையுந் தந்து. (குறள், 1183)

அதி. 148. தனிப்படர்மிகுதி

ஒருதலையா னின்னாது காமங்காப் போல
இருதலை யானு மினிது. (குறள், 1196)

அதி. 149. நினைந்தவர்புலம்பல்

தந்நெஞ்சத் தெம்மைக் கடிகொண்டார் நாணார்கொல்
எந்நெஞ்சத் தோவா வரல். (குறள், 1205)

அதி. 150. கனவுநிலையுரைத்தல்

துஞ்சுங்காற் றோண்மேல ராகி விழிக்குங்கால்
நெஞ்சத்த ராவர் விரைந்து. (குறள், 1218)

அதி. 151. பொழுதுகண்டிரங்கல்

காலை யரும்பிப் பகலெல்லாம் போதாகி
மாலை மலருமிந் நோய். (குறள், 1227)

அதி. 152. உறுப்புநலனழிதல்

நயந்தவர் நல்காமை சொல்லுவ போலும்
பசந்து பனிவாருங் கண். (குறள், 1232)

அதி. 153. நெஞ்சொடுகிளத்தல்

காமம் விடுவொன்றோ நாண்விடு நன்னெஞ்சே
யானோ பொறேனிவ் விரண்டு. (குறள், 1247)

அதி. 154. நிறையழிதல்

பன்மாயக் கள்வன் பணிமொழி யன்றோநம்
பெண்மை யுடைக்கும் படை. (குறள், 1258)

அதி. 155. அவர்வயின்விதும்பல்

வாளற்றுப் புற்கென்ற கண்ணு மவர்சென்ற
நாளொற்றித் தேய்ந்த விரல். (குறள், 1261)

அதி. 156. குறிப்பறிவுறுத்தல்

முகைமொக்கு ளுள்ளது நாற்றம்போற் பேதை
நகைமொக்கு ளுள்ளதொன் றுண்டு. (குறள், 1274)

அதி. 157. புணர்ச்சிவிதும்பல்
தினைத்துணையு மூடாமை வேண்டும் பனைத்துணையுங்
காம நிறைய வரின். (குறள், 1282)

அதி. 158. நெஞ்சொடுபுலத்தல்
கெட்டார்க்கு நட்டாரி லென்பதோ நெஞ்சேநீ
பெட்டாங் கவர்பின் செலல். (குறள், 1293)

அதி. 159. புலவி
ஊடி யவரை யுணராமை வாடிய
வள்ளி முதலரிந் தற்று. (குறள், 1304)

அதி. 160. புலவிநுணுக்கம்
வழுத்தினாள் தும்மினே னாக வழித்தழூஉ
யாருள்ளித் தும்மினீ ரென்று. (குறள், 1317)

அதி. 161. ஊடலுவகை
ஊடலிற் றோற்றவர் வென்றா ரதுமன்னுங்
கூடலிற் காணப் படும். (குறள், 1327)

புறத்திரட்டுச் சுருக்கம்
முற்றும்

அனுபந்தம் - V

பாட பேதங்கள்

[இவை நூல் அச்சியற்றி முடிந்தபின் கிடைத்தன. 1316-ம் செய்யுள் முதல் 1397-ம் செய்யுள் முடியவுள்ள பாடங்கள் ஊகித்தனவே].

செய்யுள்	சீர்	பாடம்.	செய்யுள்	சீர்	பாடம்
7	12	முள்ளான்	189	8	(ந்)தாங்கும்
18	14	ராற்பர	„	11	முளவே
19	6, 2	(ங்)கோலெடுத்த	192	1	அஃகநீ
26	2-3	யதனிற் றோன்ற	194	13-14	மறலியினவாகு
30	7	பெறலாமோ	196	13-15	தல்லலழுந்துமவர்
32	14	வழிதடுப்ப	197	5	குற்றங்கள்
38	7	லுழந்து	200	12	னாரும்
41	15	தமியே	205	16	மொன்றால்
51	13-14	யானைமேலேற்ற	„	7	வாக்கையது
55	9-10	காவலென	206	3	வன்மா
		வாழான்	208	14	(க்)குற்றுண்ணு
68	12	நாளுங்	213	8	மேவாமை
79	10	பொற்பொடு	„	14	வகையா
81	1	பேணொடுக்கம்	216	8	கொடுப்போர்
„	9	பொன்வண்ணக்	222	13	என்னா
83	6-7	தாம்பெறுவ	227	9	றுனற்றாற்
		ராயின்	„	11	மகனொன்றுங்
86	8	புயலனைய	„	12	தோற்றப்
90	15	பொதியுறைப்	228	5-6	பொன்னென்று
97	9	போல்பவ			பேர்படைத்தாற்
100	1-2	இன்சொன்மட	„	11-12	யொல்லுவதா
		மாட்சி (யி)			மாங்கே
„	4	இவ்வுலகில்	229	13	ஈந்தன
106	9	னாய்விலா	230	4, 1	கடிமாப்
„	12	னால்மனத்தான்	231	3	குறையறித்து
111	1	தாமாற்று	249	13	பரிவதாஞ்
113	1	தரமென்	258	2	ணுகருங்
115	6, 1	செய்ந்நன்றி	274	1	அழையாமை
117	12	தீயோர்க்கு	283	1, 4	மேதகு
121	7	புகழ்ந்துரையா	„	4, 4	தேமான்
138	8	டுவாத்திநாள்	„	10, 2	தோம்பியுஞ்
147	3	தோழன்	285	3	சுடர்ப்பூண்மேற்
153	9	கூர்புண்	291	3	மலர்கதிர்
173	4-5	தானறிந்தீயிற்	296	8, 9	கனவுந் நன
180	7	நயனமிலாச்			வாக(வே)
„	11	செய்வாரு	298	2	போழ்கதிர்
186	7	முள்ளுநரார்	302	14	காமன்

செய்யுள்	சீர்	பாடம்.
302	16	துய்த்துயார்
303	4	யகன்றலைக்
304	14	யாதென
307	9-10	கிளையழிக வருமரிய
310	1	தாங்கெடினும்
312	10	வேந்தனை
314	9-10	மையில்வினை மாநகர
315	4	கூட
,,	7	ராகிநனி
320	8	சுழன்றுழன்று
322	3	கழியிரக்கம்
323	10	விரைசுணங்கிற்
325	14	செயுநோன்மை
330	8	ஊனுயிர்சாக்
338	12	செய்தார்
343	10	வாய்திறந்து
344	9-10	எண்ணிலாதிகழ்ந் திடும்
346	5-6	நானனிலைபற்றி
349	23	நினையும்
351	4	தாய்காதிற்
352	2	பிறவற்றி
,,	6-7	பிறவாமலப்ப
354	9-10	மாண்டவியற்கை
,,	15	விறலே
357	5, 4	பின்னிலை
,,	12, 4	தாமே
363	14	மணிக்கண்டங்
368	7, 1	நீர்நனிப்
369	4, 4	யென்றிவன்
376	10	கடந்து
378	2	யாவது
382	15	பிணமாய்
384	24	மென்றான்
385	7	மறந்துணும்
,,	21	பேர்ப்பா
391	3	சாவான்
392	2, 4	வழங்கநல்
,,	3, 3	கண்டிதின்
394	1	பலர்திரண்ட
395	10-11	வல்லாத காலன் கீழ்
397	19	குளவதன்
400	3	தாக
,,	13-16	சருகிலை...சரிந்து மண்
401	8, 3-4	பலரறமீக் கூறவும்
,,	9, 2	வாழியர்
,,	11, 2	வுரைப்பரா(லு)
402	7, 2	நி [டே] காதம்
409	16	ரசும்புசே(ற)
,,	20	னரைத்த
411	7	தேறியித்
412	8	விழவிற்குச்
,,	11	தென்னிவ்
415	12	வாழாரே
420	12-13	டோதியமாலனா
423	12	மீட்டுமெப்
424	15	மாற்றம்போ(ல)
425	20	றீதல்
426	9	ஆழ்கின்றார்
428	10	வோட்டிற்
430	12	யின்று
431	12	துற்றற்
432	5	தாமினி
434	8	நல்லியலாய்(தா)
437	11	மயலறுத்தா
,,	14-15	மேனிற்பவர்
439	10-11	யுண்ணவெனவே
442	8	காண்குமால்
444	7, 1	வந்த, தானம்
,,	10, 3-4	மென்பது திறவோர்
445	14	புழையிற்
451	9	அறற்பா
453	10	(த்)தலைப்பட்
466	18	நல்லோய்
469	9	லாமோ
473	14	தெய்தா
477	5	நீர்சென்
486	1	தண்கதிர்க்
487	19-20	பெருமையை யுடைய
488	9	வடிநிழல்
494	6	தன்மையெல்
498	4, 2	தோற்று
499	7, 3-4	ஞயினுழ்நீர், ஞயினிழனீர்
502	10	(க்)கூலிகொண்டா
505	10	மாய
511	14-15	ரியன்றன்மையாம்

செய்யுள்	சீர்	பாடம்.
513	17-18	துணையுமாக்கும்
516	4	காமுறச்
520	10	னென்னுமச்
522	5-7	எள்ளல் கயவர்வா ய் நல்லுரையைத்
523	7	தலைப்படுப
,,	12	பூத்தோடு
524	12	கற்றனையர்
526	1	புண்ணகம்
529	14	பாம்பின்றன்
538	5	தீஞ்சுவையுள்
548	8	நெடுவலை
550	8	நீதி
,,	13	நிலையாமை
551	5	யென்று
552	2	நல்வினை
553	15	தாற்று
561	10	வினைத்தீயார்
563	13-14	ஏழ்கடிந்திட் டின்புற்
566	23	ராவ(தி)
568	6, 3	லாற்றில
569	4, 1-2	நீயோராகலி
570	2, 3	ணிரைகண்
,,	16, 4	ஞேக்கி
572	2, 1	ஓவாது
,,	4, 2	கவிகைநிறைஇய
,,	11, 4	வோனே
574	5	இயல்பிலவு
575	9	செறிவொடு
576	14	ராகுவார்ச்
578	3-4	கலத்துளது வொழித்து
584	2-3	மெனக்கினி தென்றுலக
,,	4	மாண்டவன்றன்
,,	5	வோஒந்
586	9	கொல்வினை
,,	10	கொண்டபி
588	10	ரில்விருந்
589	8	மாண்பினன்
590	3	மன்னன்
591	19	எரிதவழ்ந்
594	5	நகையல்
595	1	உள்ளநின்
596	13	அஞ்சநின்
598	14	வளைவுந்

செய்யுள்	சீர்	பாடம்.
599	11	புனல்மயங்கி
,,	13	ராயாக்கண்
602	10	வரை நிலையாற்
606	2	தனையு
607	10-11	லாறியபின் னறிந்தங்
613	6-7	மானினங் கண்ணஞ்சா
614	7	தாகா
618	3	தீதுகக்
620	11	கூர்வல்வேல்
622	13	துளக்கரு
630	11	யிறக்குமே
632	7	பறியாரை
634	10	செய்யார்யார்
645	2	லொருவற்
666	7	ருண்டோ
667	11	செய்யாதார்
668	14	வெளவி
670	7	கலந்த(த)
674	6-7	கோல்கோடி யஞ்சிக்
676	8	ராடியக்கால்
677	16	கற்பறிந்
678	1	நிறையு(நீ)
,,	5	பொறையு(நீ)
679	4, 2	லூன்றி
,,	7, 2	கரைஇய
680	14	பரிசார
682	8-10	பெருநீர்வாழு முயிர்க்கிட
683	8-10	கொள்ளு மேனுந்தான்மிக
685	10	படும்வையத்
688	8	நன்றுடையாழ்
,,	10	(ஞ்)செஞ்சொற்
689	10	கரசலத்தாற்
695	5	விசைதீர
697	1	வண்சார்
,,	5-6	தண்சார்பிலா தானுந்
700	3,4	யுடையதம்
,,	4,1	வளர்வலி
703	11-13	முயல்கநங்கூரம் மடியிருப்பி
711	13	வாழும்பு
722	8	நுகர்து(மெ)

செய்யுள்	சீர்	பாடம்.
722	16	பறித்தத்தா
”	22	மெலிபவால்
727	13-14	தேற்றுனென் றேற்று
730	5	குலைத்தடுக்கி
731	11	லரசர்
734	13	வடுத்தவர்
738	17	தெளிந்து
739	2	சுரும்பின்
743	5-6	ஞணருங்கோளார்
744	3	நாட
747	8	கட்டுரைப்பின்
753	11	திரியாது
755	10	சேர்க்கு
756	16-17	பூக்குழாய் நல்லவய
757	5	இறையா
758	6	பகையைப்
759	8	கூடற்
765	7	தெய்வமேல்
769	6	குதவாது
776	4	உம்பியைச்
777	8	சொல்லிற்
785	4, 3	வேனிறை
786	3, 2	யென்ற
787	2	செய்து
”	9	மடல்மலி
788	14	வெல்லாந்
789	9	எவ்வ
791	7	மதித்துணர்வார்
793	3	வழிப்பட்டான்
800	7	தாங்கருமஞ்
804	3	தலையுள்ளார்
805	9	தேரார்போல்
806	6	மாய்ந்துரையா
809	3	யீரம்பட்(ட)
”	12-13	முன்னம் படர்ந்ததே
811	5-6	யோர்மூழை யாலே
812	4	நோக்கி
821	4	மிக்கதோர்
822	13	மிளகுள
”	15	புலை
823	4	தோற்றுத

செய்யுள்	சீர்	பாடம்.
823	12	மற்றவனை, மற்றதனை
824	3	யுறழ்வலி
826	1	தவலறுந்
827	12, 1-3	நின்றுழிநின்றுழி ஞாங்கர்
828	11	வைகின்று
829	8	புள்ளுந்தங்
832	13	மற்றைநாடு
844	1, 2	மாரி
846	5, 1-2	வாளிற்றுமிகுத்த
851	11	துற்றபெரும்
853	1	செம்புருகி
854	2	பன்றிகரு
”	10	புற்கொடிகள்
”	14	தேவர்தலை
856	7	மஞ்சுரை
”	8	மதர்வை
862	5	செங்கட்
866	6-7	புலக்கோலானூக்க
868	3	வேலி
”	11	யலரி(ஞ)
871	6	வெண்கொடி
873	3	மகுடத்
”	15	மிருத்தல்
874	7, 1	பூவினிற்
875	9-10	குன்றுதலுண் டாமோ
”	13	குன்றுமுண்
876	4	சீர்கோப்ப
881	1-2	ஒல்லாதவின்றி
884	2-3	வாழ்பவெனினுங்
”	8	வேண்டாவாங்
885	7	மணிக்கோட
”	13	பனைப்பசித்
886	4	வறுமையு
887	9	புகற்குப்
”	13	புகலும்
888	10	தூஉம்
”	11	பொருகழித்(த)
890	3	கள்ளப்
893	11	யதுவே(தி)
895	3	முதுபடை
896	7	யோடன(வா)
900	3	மீளாக்
904	1	உருத்தெழு
”	7	சேறுவரே

செய்யுள்	சீர்	பாடம்.
905	14	படைத்தகைமை
906	9	தமர்மறையாற்
907	4	னல்லாதான்
,,	15	போல்
917	7	னந்தும்
919	2	பிரிந்தொருவ
922	7	மவர்செய்ப
925	2	மிதுவென்(னி)
926	3, 1	நிலைப்பெரு
931	3	முன்னுள்
934	14	லான
937	8	விலங்கருவி
940	2	யில்லாதார்
943	5	பொன்னனுய்
,,	13	இல்லைகத்
950	1-2	திருந்தாதவராய்த் துத், திருந்தாய்நீ யார்தவத்தை
952	8	ராயினென்
,,	9-10	மான்மானு கண்ணி
953	12	னதுவன்றே
957	10	னெழுந்தவ, யெழுந்தவ
962	1-2	ஆயி ரவர்நா
965	7	செய்த
966	5-6	எங்கேனுந் தீர்த்தற்
967	1	சொல்லறிந்து
968	3	மிலாதானு
,,	15	(த்) தார்
970	3	நசைக்கிழமை
972	2	தின்றெழுகு
973	1	பழியஞ்சா
,,	4	அழலினுற்
980	2	படர்ந்து
,,	6	(ள்) நட்டாற்
981	13-14	தாணையிற் பெண்ணை (ய)
983	14	திசைக்கும்
984	9	பாயும் வரை
987	4	மாட்டாதே
,,	8	ஞறுத்துவபோல்
,,	13	கற்றறிவும்
988	5	இறுகிறுகித்
989	7	செல்கலார்
990	12	காலத்துஞ்
991	13	தண்டாத்
993	8	தானுரைப்பின்
997	14-15	காடாயவாறு
998	1	வண்பாட்
,,	5	புண்பாட்
,,	10	பூங்கழிக்
999	10	வேரகற்றக்
1000	5	நிகரின்றி
1001	7	போரிலகப்
1003	9	இரிந்தருவி
,,	13	பரிந்தரிகால்
1004	8	காப்பமையும்
1005	6	படமுயறு (மெ)
1008	14	பெற்றபின்
1009	5	உட்கி
1010	3	தலையாரை, தலையாவர்
,,	11	யஃதன்றே
1011	1	கண்ணுண்
,,	5-8	எண்ணுந் துணையிற் பிற ராகி நிற்பரால்
,,	11	(ன்) வேண்டித்
,,	13	முன்னுந்
1012	2	பகையெனினும்
1013	11	சேர்ந்தார்
1014	14	ணிரிந்து
1018	4	வேசெயினும்
1019	6	மன்னவரைக்
1021	11	தவரே
,,	12	கனற்றிப்
1022	14	பாய்ச்சி
1023	6	சிந்தியார்
,,	8	பாயும்
,,	13	வளிமுன்னம்
,,	14-15	வைப்பாரடி
1024	4	ஞற்றவும்
1025	8	செய்தொழுகும்
,,	10-11	கொண்டவ் விறைவர்கொன்
1028	9	கிணையின்றிப்
1029	6	நின்று
,,	10	தேங்கலாம்
1038	7	தேருமிவ்
1040	13	விடுப்பார்தாங்
1047	2	மாவ
1050	5	நினைத்தவை

செய்யுள்	சீர்	பாடம்.
,,	12	மாரப்
1053	15	மலரவுண்
1055	7	பக்கல்
1062	13	உள்ளமொன்
1067	17	வந்து
,,	20	முன்னு
1068	12	தற்கும்
,,	14	நண்ணுந்
1070	2-3	ரிடுக்கண்கண காண்டனற்
1077	6-7	நெறிக்கண மயங்குநெறி
1078	10	பூங்கோதை
1085	5	யல்லவர்
1098	15	சார்பு
1099	2	போலார்
,,	3	கழிநன்மை
,,	4	செய்தாரைப்
,,	13	விண்டவர்க்கு
1100	4	மறைந்தொழிந்
1102	4	புனைந்திருந்தார்
,,	13	பெரிதாழ்
1103	15	வில்
1104	4	மிடப்பதோர்
,,	5	கூடமா
1106	8	முடைத்தாகின்
1108	11	பதியாய
1112	7	காலேயம்
1115	17	தெரியு
1116	5	நிறைய
,,	7	லின்றிக்
1119	3-4	பூமி குறிகாண்டல்
1120	12	ளடிபடிற்
1124	6	யுள்ளு
1130	7	போக்கியென
,,	9	நட்டார்க்
1134	11	திரத்த
1137	3-4	முழுவதுட ணண்டோர்
1144	7	கிணற்றின்கட்
1148	12	வைத்தார்கண்
1150	4	அச்சத்தன்
1157	13	உழுமகற், உழுமக் கள்
1161	10	செங்கீர்க்
1162	7-8	வளனமைத் துண்டது

செய்யுள்	சீர்	பாடம்.
1162	11	றெறிதலாற்
1171	2	செல்லாச்
1172	14	வீந்த
1175	9	கரந்துள்ளுந்
1176	5	றிரந்தாற்
1188	5-6	குறுவதியையக்
1194	5	னெரிஞ்சியுஞ்
1195	4	பாய்ந்தாலும்
1202	5	குணனேயுங்
1203	9	கின்னுனுஞ்
1208	5	றீம்புனற் (றெ)
1209	12	யீன்றுளோ (டெ)
1212	8	மறிந்தாங் (க)
1213	7	மேற்பட
1217	8	தனக்கினிய
1220	5	மெல்லிலே
,,	13	இல்லத்துத்
1227	4	பிணக்கருக்கும்
1232	4	திட்டற்றுக்
1238	7	யாந்தருது
*1316	4	இகலிய
,,	7-8	லொருவர் தமராகச்
1318	14	(ச்) சாவா
1332	6, 3-4	புன்மிடற்று வானவ
,,	7, 3	கோதையைத்
,,	9, 4	யன்றெனிற்
,,	18, 1-3	அலங்குசுடரொள் வாளமுன்ற
1355	2, 3	பெருமகன்
,,	8, 4	கிடங்கின்
1356	1, 3	வாட்சால்
,,	3, 3-4	ணணிவனப்பிழந்து
,,	5, 4	னீர்மேய்
1373	2, 1-2	பயறு காவலர்
,,	2, 4	ரன்ன
,,	3, 1	அலறுதலை
1374	2, 2-3	முடியாக்குருதிக்
1375	3, 1	மேலோன்
,,	5, 4	னேனே, வேலே
,,	9, 1	வேந்துவந்
1376	3, 3	சேடுபடு
1397	7	றெளிக்கும்
,,	14	மதில்பாய
1550	1	தளையவிழ்
,,	12	தன்னெடும்வந்

அனுபந்தம் - VI

பெயரகராதி முதலியன

அகம்பன் 1368
அண்டிரன் 1483
அஞ்சி அதியமான் 1494
  உதியர்கோமான் 1503
  வடவர்மகிழ்துணை 1490
அரிச்சந்திரன் (உலகெலாங் காலாலுழன்று விலையுண்டான்) 38
அனுமன் 1368
ஆதன் 1297
ஆய் கோயில் 1482
  நல்லிசையுருவன் 1484
  அறவிலைவணிகனல்லன் 1485
இராமன் விபீடணனை இலங்கைக் கிறையாக்கியது 555
  குரங்கு தொழிலாண்டது 1332
  இலங்கையை முற்றியது 1333
இராவணன் (அரக்கர் கோ) 1333, 1343
இரும்பிடர்த்தலையார் 554
இரேவதி நாள் 1473
இலக்குமணன் (பன்ன சாலை கட்ட வல்ல கை) 725
இலங்கை 555, 1332, 1333, 1343
ஈந்தையோன் 1489
உத்திராடநாள் 1472
உதியர்கோமான் 1503
உறந்தை 863
உறந்தையர்கோன் 1507
உறையூர்வளவன் 1520
ஒல்லையூர் 1449
ஓரி 1496
கடுங்கோ 1570
கடுங்கோன் 1509
கடுமான் கிள்ளி 1487
கச்சி 865
கரிகாலன் (சுடப்பட்டுயிருய்ந்த சோழன் மகன்) தன்மாமன் துணையால் அரசெய்தியது 554
  நரைமுடித்து முறைசெய்தது 664
  களிறு தன் மிசை யெடுத்து வந்து அரசிற் குரிமை செய்தது 458
கழுமலம் 458
கருவூர் விழுமியோன் 458
கள்ளி 1492
கார்த்திகை 877
காவிரிநீர் நாடன் 1421, 1423, 1539
கிள்ளி 831, 1389, 1392, 1393, 1394, 1450, 1468, 1473, 1525, 1527, 1554, 1561
குடநாடன் 1564
குடுமி 1480, 1504
குண்டலகேசியின் கணவன் சரிதம் 724
குமணன் 1179
குன்றூர் 1264
கூடல் 864, 866, 878, 1466, 1492
கூடலார் கோமான் 1538, 1559
கூடற் கோமான் 1511, 1546
கூடற்பெருமான் 1538
கொங்கர் 1418
கொற்கை 1566
கோதை 829, 1278, 1279, 1397, 1471, 1476, 1478, 1518, 1541, 1557, 1568
கோவலன் 1466
கோழி 874
கோழிக்கோமான் 1544
சாத்தன் 1449
சீதை (சேணெறிக்கணேகிடவல்லபாத 725
சுரமை 868
செந்தில் 1501
செம்பியன் 1280, 1427, 1432,
செல்வக்கோ 1505
செவ்வேள் 878
செழியன் 1358, 1461, 1521
சென்னி 1180
சென்னி யிளவளவன் 1526
சேட்சென்னி நலங்கிள்ளி 570
சேரலர் கோக்கோதை 1567
சேரலர் மருகன் 1505

சேரலாதன் 1477
சேரன்கோதை 1467
சோணாடு 846
சோழன் பாடலம் 1513
தண்ணான் பொருனை 784
தமிழ்நர் பெருமான் 1507, 1540
தாழி (கள்ளிப்பதியின் தலைவன்) 1492
துரியோதனன் (பாப்புக்கொடியான்) 951
தூங்கெயிலெறிந்த தொடித்தோட் செம்பியன் 703
தென்கொற்கைக் கோமான் 1556
தென்னவர் கோமான் 1396
தென்னவன் 1286, 1391, 1466
தென்னவன் (கைகுறைத்தான்) 191
தென்னவன் (தமிழ்ச் சிறு கெண்டையிமையத்துவைத்து வடதிசை யாண்டவன்) 1491
தென்னன் 830, 1281, 1472, 1528, 1536
தென்னனிளங்கோ 1548
தென்னுறந்தை 1539
தொண்டையான் 1475
தொழுனை 289
நல்லியக்கோடன் 1488
நலங்கிள்ளி 1562
நாஞ்சிற் பொருநன் 1486
நீர்நாடன் 1425, 1555
நீர்நாடு 1552
நீலத்தார்வளவன் 1512
பசும்பூட்செழியன் 1462
பரங்குன்று 878
பாண்டியர் 1492
பாப்புக்கொடியான் 951
பாரி 1488, 1497
பாரி முல்லைக்குத் தேர்கொடுத்தது 220, 564
பால் மேனியான் 951
பிடர்த்தலைப் பேரான் 554
புகார்ப்பெருமான் 1524
புனனாடன் 1418, 1422, 1424, 1426, 1522
பூழியன் 1431, 1474
பூழியர் கோக்கோதை 1532
பெருமுத்தரையர் 1186
பேகன் (மயிலுக்குப் போர்வை கொடுத்தது) 220, 564
பொதியிற் கோமான் 1558
பொறையன் 776
போந்தை (ஆதனது நகர்) 1297
மதுகைடவர் (வாட்டிறலானை வளைத்தார்கள்) 1105
மதுரை 874, 875, 876, 877
மதுரையார் கோமான் 1530
மரந்தை 1288
மரிசி 779
மலையன் 1498
மனுநீதிகண்ட சோழன் (கறவைக் கன்றூர்ந்தானைத் தந்தையு மூர்ந்தான்) 662
மாங்குடி மருதன் 1305
மாந்தை 1517, 1547
மாந்தையார் மாக்கடுங்கோ 1570
மாவலி (உலகமாண்டவன் நீர்பெய்திழந்தான்) 584
மாவிலங்கைக் கிழவன் 1488
மாறன் 1284, 1287, 1331, 1380, 1390, 1395, 1457, 1464, 1465, 1469, 1470, 1501, 1511, 1514, 1519, 1523, 1534, 1537, 1542, 1543, 1549, 1550, 1551, 1560, 1563, 1565
மாறன் பொதியில் 1534
மாறன் வழுதி 1560
முசிறியார்கோமான் 1279
முருகன் (கோட்டம்) 1383
வஞ்சி 862, 874
வஞ்சிக்கோமான் 1564
வடபுலமன்னர் 1259
வடவர் மகிழ்துணை 1490
வராகமூர்த்தி (மண்மகளையேந்திய ஏனத்தெயிறு) 1247, 1475
வழுதி 1259, 1293, 1433, 1474, 1479, 1515, 1516, 1529, 1535, 1569
வளவன் 115, 1447, 1531, 1533
வானவன் 1285
விபீடணன் (இலங்கைக்கிழவற் கிளையான்) 555
வீடுமன் (தாதை காமம்நுகர்தற்குத் தான் காமம்நீத்தான்) 542
வேம்பு மாரும் போந்தையு மூன்று மலைந்த சென்னியர் 1297
வையை 876, 1537
வையையார் கோமான் 1506

PRINTED BY G. S. PRESS, MADRAS

TAMIL—LITERARY AND COLLOQUIAL

By

R. P. Sethu Pillai, B.A., B.L.,
Senior Lecturer in Tamil, University of Madras.

The earliest Tamil literature discloses a high degree of intellectual development which could not have been attained without centuries of cultural endeavour. The Tamil language received in an unstinted measure the support of the ancient royalty and the aristocracy of South India. A considerable number of crowned kings and princes of the royal family were themselves poets and men of letters of no mean order and the poems composed by them afford ample evidence of their enthusiasm and erudition.[1] The Pandya kings in particular have earned the eternal gratitude of the Tamil nation by the foundation of a Tamil Academy (Sangam) in their capital city which attracted eminent poets and scholars from all parts of the Tamil country.[2] Although the Sangam does not appear to have been expressly charged with the duty of prescribing the canons of correct usage, the standard of literary propriety set by the galaxy of scholars who constituted the Academy naturally commanded the respectful attention of the country. The high esteem in which the Academy was held in those days is reflected in the eagerness with which its approbation was sought by poets and scholars for their literary productions. The immortal legends associated with Nakkīrar and Cīttalai Cāttanār bear testimony to the

1. The kings and princes whose poems are included in Puṟanāṉūṟu are referred to in the notes entitled 'Pāḍiṉōr varalāṟu' in Puṟanāṉūṟu published by Dr. V. Swaminatha Iyer.

2. Iṟaiyanāragapporulurai, p. 4.

See also 'Sanga-t-tamiḻum piṟkāla-t-tamiḻum' pp. 5-21.

anxious care with which the Academy scrutinised the treatises submitted for favour of its opinion or approval.[3] A treatise commended by them was well received by the country and a work condemned by them was consigned to oblivion. The language which commanded the acceptance of the Academy came in due course to be regarded as "the standard language" (Centamiḻ). It is probable that this language was mainly based on the dialect of Tamil that was then prevalent in the Pandya country. A distinction came to be drawn in course of time between the territory where the standard language prevailed (Centamiḻ Nāḍu) and the country where the dialects were spoken (Koḍuntamiḻ Nāḍu).[4] Despite differeences of opinion among the commentators regarding the territorial limits of the Centamiḻ country, authoritative opinion has declared in unambiguous terms that the Pandya country was regarded as the Centamiḻ Nāḍu.[5] The celebrated poetess Avvaiyār who had gained an intimate personal knowledge of the Tamil country through her constant peregrenations has expressed her considered opinion that 'pure Tamil' was the special possession of the Pandya country.[6]

Natural barriers promoted the growth of dialects in South India. It is significant that most of the twelve countries compendiously described as Koḍuntamiḻ Nāḍu are separated from the Pandya country by sections of the eastern and western ghats.[7] The expansion and growth of the standard language inevitably diminished the importance of the dialects and eventually reduced them to a position of insignificance.

Dialectal words, however, have found their way into the vocabulary of the standard language either by virtue of their intrinsic

3. Tiruviḷaiyāḍai Purāṇam, paḍalam, 52, Tiruvaḷḷuvamālai, 11.
4. Tolkappiyam Col. 400 com ; Naṉṉūl, 273, com ; Peruntokai, 2107.
5. Naṉṉūl 271 sankaranamaccivāyar com.
6. Peruntokai, 2099.
7. Tamils eighteen hundred years ago, p. 15.

worth or by the authority of the poets who pressed them into service. It would be almost impossible at this distance of time to discover these words in the ancient poems, had not the classical commentators called our attention to them. Even the great epics Cilappatikāram and Cintāmaṇi contain several dialectal terms. According to Aḍiyārkkunallār, the commentator of Cilappatikāram, *Ciṟumi* (a young girl) is a dialect of Kuḍanāḍu, *Pudai* (in the sense of cover) is a dialect of Malaināḍu, and so forth.[8] Naccinārkkiniyar in his commentary on Cintāmaṇi has disclosed the dialectal character of the second personal pronoun *nīm,* of the pronominal genitive *nuṉ,* the interjection *idā,* and so on.[9] Thus the accession of dialectal terms has enriched the vocabulary of the standard language.

It is incorrect to suppose that the standard language was lacking in elasticity and adaptability. Words from cognate and foreign languages have secured admission into the vocabulary of the standard language subject to the condition of their conforming to the phonetic system of the language. The unwanted sounds in the loan-words were eliminated ; concurrent consonants were separated by anaptyctic vowels and prothetic vowels were affixed to the initial consonants to facilitate enunciation. The substitution of alien

8. *சிறுமியர்—சிறுபெண்கள்: குட நாட்டு வழக்கு*
புதைத்தல்—போர்த்தல்: மலை நாட்டு வழக்கு
தெழித்தல்—பிரித்தல்: குட நாட்டு வழக்கு
பனித்து—பனிகொண்டு; பனியென்பதொரு நோயுமுண்டு: குட நாட்டு வழக்கு
பணித்தல்—அருளிச் செய்தல்: திசைச் சொல்
(சிலப்பதிகாரம், அடியார்க்கு நல்லாருரை).

9. *நீம்—ஓர் திசைச் சொல்லுமாம், சிந்தாமணி* **1932.** *உரை.*
நுன்—திசைச் சொல், **324.** *உரை.*
இதா—திசைச் சொல், **1232.** *உரை.*
குளிர்தல்=தங்குதல்—திசைச் சொல், **1973.** *உரை.*
ஒள்ளியன்=நல்லன்—திசைச் சொல், **741.** *உரை*
கரைதல்=கொண்டுபோதல்—திசைச் சொல், **63.** *உரை.*
பாடி—மலை நாட்டார் வழக்கு, **927.** *உரை.*

sounds in loan-words by Tamil sounds was based on the laws governing the production of the sounds concerned in the respective languages. In fact, loan-words were so thoroughly tamilised that they were not infrequently mistaken for indigenous words. The great commentator Naccinārkkiṉiyar maintained that the word ulaku was an indigenous word.[10] There are scores of words drawn from foreign languages, which have been so thoroughly assimilated that they are tacitly assumed to be Tamil words. For instance, *Ulku* is used in Tirukkural in the sense of Customs Duties.[11] The Sanskrit *Sulka* is current in a double form in Tamil. *Suṅgam* is the popular and nasalised form and *ulku* is the classical and uneuphonised form. The aversion of classical Tamil to the initial sibilant was perhaps responsible for its elimination and the change of the final 'a' into 'u' has completed the process of corruption. It may be difficult for one not acquainted with the phonetic laws and tendencies of the Dravidian languages to trace the Tamil *naṅguram* (anchor) to the Persian *langar,* the Tamil *ēlam* (auction) to the Portugese *leilão ;* the Tamil *cākku* (gunny bag) to the Dutch *Zak ;* the Tamil *urumāl* (upper cloth) to the Urdu *rūmāl;* the Tamil *cīkku* (disease) to the English *sick ;* etc. Thus the standard language sought to preserve its individuality while allowing the fullest scope for the accession of alien words to enrich its vocabulary.

The insistence on a strict adherence to the laws relating to literary usage naturally widened the gulf between literary Tamil and colloquial Tamil. The differences between the two may be considered under the heads phonetic grammatical and lexical.

10. தொல், சொல், 58, நச்சிஞர்க்கினியர் உரை.
11. 'உறுபொருளும் உல்கு பொருளும்' —திருக்குறள், 756.

Phonetic.

(*a*)

VOWELS

(1) 'a' of the initial syllable of indigenous words changes into 'i' if followed by 'ā'.[12]

கடா kaḍā > kiḍā கிடா
கனா kanā > kinā கினா
பலா palā > pilā பிலா
வரால் varāl > virāl விரால்
வளார் vaḷār > viḷār விளார்

(2) 'a' of the initial syllable especially of loan-words generally changes into 'e'.[13]

gati (Skt) கதி kadi > kedi கெதி
gaṅgā (Skt) கங்கை kaṅgai > keṅgai கெங்கை
daṇḍa (Skt) தண்டம் taṇḍam > teṇḍam தெண்டம்
bala (Skt) பலம் palam > pelam பெலம்
jagat (Skt) jaga (Pkt) சகம் cakam > cekam செகம்
bandhaka (Skt) பந்தகம் pandakam > pendakam பெந்தகம்

(3) Medial 'a' changes into 'i' if the succeeding syllable contains 'i'.

பதநீர் padanīr > padinīr > padini பதிநி
பூசணி pūcaṇi > puciṇi பூசிணி
கத்தரி kattari > kattiri கத்திரி
அழுகணி aḻukaṇi > aḻukiṇi அழுகிணி
தேவடியாள் tēvaḍiyāḷ > tēviḍiyāḷ தேவிடியாள்

12. This change is found also in certain loan-words.
(Urdu) tarāzu தராசு > tirāsu திராசு
(Skt) karāḷi கராளி > kirāḷi கிராளி
(Skt) paṭākā > paṭākai படாகை > piṭākai பிடாகை

13. In indigenous words also this change is rarely found.
கட்டு kaṭṭu > keṭṭu கெட்டு
சற்றே caṟṟē > cattē > cettē செத்தே
மன்னை maṉṉai > meṉṉai மென்னை

(4) Medial 'a' sometimes changes into 'u', if the succeeding syllable contains 'u'.

பறம்பு paṟambu > paṟumbu பறும்பு
நலங்கு nalaṅgu > naluṅgu நலுங்கு
அலங்கு alaṅgu > aluṅgu அலுங்கு
உலங்கு ulaṅgu > olaṅgu > oluṅgu ஒலுங்கு

ā

(5) 'ā' in mono-syllabic words takes the enunciative vowel 'u'.

கா kā > kāvu காவு
மா mā > māvu மாவு
பா pā > pāvu பாவு
நா nā > nāvu நாவு
('v' is a glide in these instances).

(6) Final 'ā' in dis-syllabic words is shortened when it takes the enunciative vowel 'u'.

பலா palā > palavu பலவு
நிலா nilā > nilavu நிலவு
புறா puṟā > puṟavu புறவு
கனா kanā > kanavu கனவு
('v' is a glide in these instances)

i

(7) Initial 'i' generally changes into 'e', if it is not the demonstrative base and if it is followed by any vowel except 'i' or 'u'.[14]

இலை ilai > elai எலை
இடம் iḍam > eḍam எடம்

14. In 'ivaṉ', 'itu' etc., where 'i' is the demonstrative base initial 'i' is retained. So also in 'illai,' 'iccai', 'immi', 'iṟṟu', etc., where it is followed by a consonant. In 'iruṭṭu', 'iḍuppu', 'iḻuppu', etc., initial 'i' is retained because the following vowel is 'u'. So also in iḍippu', 'iṉippu', 'ilippu', 'iḻivu', etc., where 'i' is followed by 'i' the initial 'i' is retained.

இழவு ilavu > elavu எழவு
இரவல் iraval > eraval எரவல்
இனம் inam > enam எனம்
இளநீர் iḷanīr > eḷanīr எளநீர்

(8) 'i' of the initial syllable, generally changes into 'e' if it is followed by any vowel except 'i' or 'u'.

கிடை kiḍai > keḍai கெடை
சிறை cirai > cerai செறை
சிரங்கு ciraṅgu > ceraṅgu செரங்கு
கிழங்கு kilaṅgu > kelaṅgu கெழங்கு
திரளை tiraḷai > teraḷai தெரளை
திரை tirai > terai தெரை
பிரம்பு pirambu > perambu பெரம்பு
பிறை pirai > perai பெறை
மிரட்டு miraṭṭu > meraṭṭu மெரட்டு
விதை vidai > vedai வெதை
விரல் viral > veral வெரல்

(9) Initial 'i' combined with a labial consonant sometimes changes into 'u' if followed by 'i' or 'u' or a cerebral consonant.[15]

பிடி piḍi > puḍi புடி
பிடுங்கு piḍuṅgu > puḍuṅgu புடுங்கு
பிழி pili > puli புழி
பிட்டு piṭṭu > puṭṭu புட்டு
பிண்ணாக்கு piṇṇākku > puṇṇākku புண்ணாக்கு
பிள்ளை piḷḷai > puḷḷai புள்ளை
மிட்டாய் miṭṭāy > muṭṭāy முட்டாய்
மிண்டன் minḍan > muṇḍan முண்டன்

15. Initial ī changes into ū.

பீழை pīlai > pūlai பூழை
பீடம் pīḍam > Pūḍam பூடம்

(10) Initial 'i' combined with a labial consonant sometimes changes into 'o' if followed by 'a' or 'ai'.

பிடரி piḍari > poḍati பொடதி
பிழைப்பு piḻaippu > poḻaippu பொழைப்பு
பிளவை piḷavai > poḷavai பொளவை
பிணம் piṇam > poṇam பொணம்
பிணை piṇai > poṇai பொணை
மிளகு miḷaku > moḷaku மொளகு
மிதந்து mitandu > motandu மொதந்து

(11) Medial 'i' generally changes into 'a' or 'u'[16]

கயிறு kayiṟu > kayaṟu கயறு
குடிக்கூலி kuḍikkūli > kuḍakkūli குடக்கூலி
பணிவிடை paṇiviḍai > paṇivaḍai பணிவடை
கட்டிடம் kaṭṭiḍam > kaṭṭaḍam கட்டடம்
வாயில் vāyil > vāyal > vācal வாசல்
வேனில் veṉil > vēṉal வேனல்
தவில் tavil > taval தவல்

அரிவாள் arivāḷ > aruvāḷ அருவாள்
உரிமை urimai > urumai உருமை
அடிமை aḍimai > aḍumai அடுமை
கும்பிடு kumbiḍu > kumbuḍu* கும்புடு
முசிறு muciṟu > mucuṟu* முசுறு
முடிச்சு muḍiccu > muḍuccu* முடுச்சு
தெளிவு teḷivu > teḷuvu > teḷu தெளு
அரிசி arici > aruci அருசி
திரிகை tirikai > tiruvai திருவை

16. கரிநாள் karināḷ > karunāḷ கருநாள்
குடித்தனம் kuḍittanam > kuḍuttanam குடுத்தனம்
கடிவாளம் kaḍivāḷam > kaḍuvāḷam கடுவாளம்
பொரிவிளங்காய் poriviḷaṅgāi > poruviḷaṅgāi பொருவிளங்காய்

Final 'i' sometimes changes into 'u'.

மடி maḍi > maḍu மடு (teat)

*In these instances the change of medial 'i' into 'u' might be due to the influence of 'u' in the succeeding syllable.

(12) Medial 'i' Changes into 'u' if the succeeding syllable contains 'u'.

தவிடு taviḍu > tavuḍu தவுடு
செவிடு ceviḍu > cevuḍu செவுடு
கலிங்கு kaliṅgu > kaluṅgu கலுங்கு
பெரிது peridu > pericu > perucu பெருசு
புதிது pudidu > pudicu > puducu புதுசு

u

(13) Initial 'u' generally changes into 'o' if it is not the demonstrative base and if it is followed by any vowel except 'i' or 'u'.

உடல் uḍal > oḍal ஒடல்
உதை udai > odai ஒதை
உளவு uḷavu > oḷavu ஒளவு
உறை uṟai > oṟai ஒறை
உலை ulai > olai ஒலை

(14) 'u' of the first syllable generally changes into 'o' if it is followed by any vowel except 'i' or 'u'.

குடை kuḍai > koḍai கொடை
குரங்கு kuraṅgu > koraṅgu கொரங்கு
சுரண்டு curaṇḍu > coraṇḍu சொரண்டு
துவரை tuvarai > tovarai தொவரை
புதையல் pudaiyal > podaiyal பொதையல்
புகை pukai > pokai பொகை
முழம் muḻam > moḻam மொழம்
நுரை nurai > norai நொரை

(15) The initial vowel of the inflectional base of the first and second singular personal pronouns is displaced when the dative case-sign is attached to it.

எனக்கு eṉakku > nēkku னேக்கு
உனக்கு uṉakku > oṉakku > ṉōkku னோக்கு

The euphonic displacement and amalgamation of vowels in these instances is perhaps due to the influence of Telegu.[17] Dr. Caldwell says " this displacement occurs (in Telugu) most commonly in words which consist of three short syllables beginning with a vowel; and when it occurs we find that the second vowel has disappeared and that the first vowel has migrated from the beginning of the word to the second syllable and at the same time lengthened to compensate for the vowel that is lost."

(16) Initial 'u' combined with labial consonant sometimes changes into 'i'[18]

புலி puli > pili பிலி
புரி puri > piri பிரி
புல் pul(lu) > pil(lu) பில்(லு)
புன்னை puṉṉai > piṉṉai பின்னை
முந்திரி mundiri > mindiri மிந்திரி

(17) Medial 'u' changes into 'a'[19] or 'i'.

ஊருணி ūruṇi > ūraṇi ஊரணி
கழுநீர் kaḻunīr > kaḻanīr > kaḻani கழநி

17. (Tamil) உரல் ural > oral > oralu > rōlu (Telugu)
(Tamil) உகிர் ugir > ugiru > ogiru > gōru (Telugu)
(Tamil) இலது iladu > eladu > lēdu (Telugu)

18. Initial u sometimes changes into e.

சுவர் cuvar > cevar செவர்
புரளி puraḷi > peraḷi பெரளி

19. This occurs in a large number of words.

இன்னும் iṉṉum > iṉṉam இன்னம்
அறுதாலி aṟutāli > aṟatali அறதலி
துப்புரவு tuppuravu > tupparavu துப்பரவு
சம்புடம் cambuḍam > cambaḍam சம்படம்
(Eng) pound > pavan பவன்

ū > a

பூணூல் pūṇūl > pūṇal பூணல்
முக்கூட்டு mukkūṭṭu > mukkaṭṭu முக்கட்டு
முக்கூடல் mukkūḍal > mukkaḍal முக்கடல்

பொறுக்கு porukku > porakku பொறக்கு
அறுப்பு aruppu > arappu அறப்பு
நெருஞ்சி neruñji > neriñji நெரிஞ்சி
தவசுப்பிள்ளை tavacu-p-pillai > tavaci-p-pillai தவசிப்பிள்ளை
அருநெல்லி arunelli > arinelli அரிநெல்லி
வெட்டுவேர் vettuvēr > vettivēr வெட்டிவேர்

(18) Final 'u' changes into 'i'.

மஞ்சு mañju > mañji மஞ்சி
பஞ்சு pañju > pañji பஞ்சி
கழஞ்சு kalañju > kalañji கழஞ்சி
Bank (Eng.) > Vangi வங்கி (In the speech of the Nāttukōttai Nagarattār)

(19) Final 'u' preceded by a short vowel in a dis-syllabic word generally takes an enunciative vowel. ('v' in the following instances is a glide).

மடு madu > madu-v-u மடுவு
புழு pulu > pulu-v-u புழுவு
தெரு teru > teru-v-u தெருவு
கெடு kedu > kedu-v-u கெடுவு
பளு palu > palu-v-u பளுவு

(20) Final 'u' in the dative case-sign 'ku' changes into 'i' if the termination of the nominative to which it is attached is 'i', 'ai' or 'y'.

பள்ளிக்கு pallikku > pallikki பள்ளிக்கி
கஞ்சிக்கு kañjikku > kañjikki கஞ்சிக்கி
நாளைக்கு nālaikku > nālaikki நாளைக்கி
வேலைக்கு vēlaikku > vēlaikki வேலைக்கி
வாய்க்கு vāykku > vāykki வாய்க்கி
நாய்க்கு nāykku > nāykki நாய்க்கி

e[20]

(21) Initial 'e' sometimes changes into 'o' or 'i'.

மெழுகு melugu > molugu மொழுகு
செருகு cerugu > corugu சொருகு
மெல்ல mella > meḷḷa > moḷḷa மொள்ள
பெட்டை peṭṭai > poṭṭai பொட்டை
மென்னை mennai > monnai மொன்னை

e > i

செலவு celavu > cilavu சிலவு
செவப்பு cevappu > civappu சிவப்பு
தெவிட்டு teviṭṭu > tekaṭṭu > tikaṭṭu திகட்டு
வெருட்டு veruṭṭu > viraṭṭu விரட்டு

(22) Medial 'e' changes into 'a'[21]

நடுப்பெற naḍu-p-pera > naḍu-p-para நடுப்பற
காலம்பெற kālambera > kālambara காலம்பற

(23) Initial 'ai' followed by a consonant changes into 'a'.

ஐந்து aindu > aiñju > añju அஞ்சு
ஐம்பது aimbadu > ambadu அம்பது
மைத்துனன் maittunan > maccinan > maccān மச்சான்
பைம்பொழில் paimbolil > pambuḷi பம்புளி
(Name of a village in the Tinnevelly District)

(24) Medial 'ai' changes into 'a'.

வலையன் valaiyan > valayan வலயன்
உடைமை udaimai > uḍamai உடமை
கடைவாய் kaḍaivāy > kaḍavāy கடவாய்
வளைவு vaḷaivu > vaḷavu வளவு
குதைச்சு kudaiccu > kudaccu குதச்சு
வாழைப்பழம் vāḷai-p-paḷam > vaḷa-p-paḷam வாழப்பழம்

20. ē changes into ā or ō.
சேவல் cēval > cāval சாவல்
மேளம் mēlam > mōlam மோளம்
ē > a

21. அடிச்சேரியாள் aḍiccēriyāḷ > aḍiccariyāḷ அடிச்சரியாள்

o

(25) Initial 'o' sometimes changes into 'u' if followed by 'u' or 'ai'.

கொடு koḍu > kuḍu குடு
தொடை toḍai > tuḍai துடை
பொது podu > pudu புது (in pudu niṟam.).
தொகை tokai > tukai துகை (in aintukai).

(*b*)

CONSONANTS.

1. Final consonants, except the labial nasal, in monosyllabic words receive the addition of an enunciative vowel which is attached directly to the final consonant if the preceding vowel is long or to the reduplicated final if the preceding vowel is short.

காய் kāy > kāyi காயி
பால் pāl > pālu பாலு
தேள் tēḷ > tēḷu தேளு
கூழ் kūḻ > kūḻu கூழு
தேன் tēṉ > tēṉu தேனு
மோர் mōr > mōru மோரு
நெய் ney > neyyi நெய்யி
பல் pal > pallu பல்லு
முள் muḷ > muḷḷu முள்ளு
கண் kaṇ > kaṇṇu கண்ணு

(2) If a medial nasal is followed by a surd with which it cannot coalesce it is supplanted by the nasal pertaining to the surd.[22]

வெண்கலம் veṇkalam > veṅgalam வெங்கலம்
புன்கு puṉku > puṅgu புங்கு
ஒன்பது oṉpadu > ombadu ஒம்பது

22. கோன்கள்மார் kōn-kaḷ-mār > kōṅgamār கோங்கமார் (the sheperd community of the south)
கின்கிணி kiṉ-kiṇi > kiṅgiṇi (anklet) கிங்கிணி
கண்காணம் kaṇ-kāṅam > kaṅgāṇam கங்காணம்

புன்செய் puṉcey > puñjey > puñjai புஞ்சை
என்பது eṇpadu > embadu எம்பது
நோன்பு nōṉpu > nōmbu நோம்பு

k, ṅ

(3) Medial vowel-consonant of the gutteral class is generally eliminated and the quantity of the preceding vowel is increased if it is short.[23]

துகள் **tukaḷ** > **tūḷ** தூள்
முகடு **mukaḍu** > **mokaḍu** > **mōḍu** மோடு
அகப்பை **akappai** > **āppai** ஆப்பை
நுகக்கால் **nuka-k-kāl** > **noka-k-kāl** > **nōkkāl** நோக்கால்
புகையிலை **pukai-y-ilai** > **pokai-y-ilai** > **pōyilai** போயிலை
பகுதி **pakudi** > **pādi** பாதி
தொகுப்பு **tokuppu** > **tōppu** தோப்பு
உகிர்ச்சுற்று **ukir-c-cuṟṟu** > **ūr-c-cuṟṟu** ஊர்ச்சுற்று
மிகுந்து **mikundu** > **mīndu** மீந்து
புகுந்து **pukundu** > **pūndu** பூந்து

(4) 'k' medial and final changes into 'v'.

பாகல் pākal > pāval பாவல்
மகள் makaḷ > mavaḷ மவள்
கூகை kūkai > kūvai கூவை
திரிகை tirikai > tiruvai திருவை
சுளகு cuḷaku > cuḷavu சுளவு

c

(5) The initial palatal is pronounced almost as the sibilant (s) by the educated classes.

23. உகந்தான்பட்டி **ukantāṉpaṭṭi** > **okantāṉpaṭṭi** > **ōntāṉpaṭṭi** ஓந்தான்பட்டி (a village in the Tinnevelly Dt.)
அகமுடையான் **akamuḍayāṉ** > **āmuḍayān** > **āmbaḍayāṉ** ஆம்படையான்
முகரை **mukarai** > **mōrai** மோரை
மருமகன் **marumakaṉ** > **marumāṉ** மருமான்
பெருமகன் **perumakaṉ** > **perumāṉ** பெருமான்
தகப்பன் **takappaṉ** > **tokappaṉ** > **tōppaṉ** தோப்பன்
வடகம் **vaḍakam** > **vaḍām** வடாம்

(6) Medial ' ṭ ' is sometimes eliminated.[24]

கொடுக்கி koḍukki > kokki (hook.) கொக்கி

இடக்கர் iḍakkar > eḍakkar > ekkar எக்கர்

முடுக்கு muḍukku > mukku முக்கு

முடிந்து muḍindu > muḍiñju > mūñju மூஞ்சு

(7) ' ṭ ' preceded by its nasal is generally assimilated.

வேண்டும் vēṇḍum > vēṇum வேணும்

கொண்டு வந்து koṇḍu vandu > koṇṇu vandu > koṇṇāndu கொண்ணாந்து

t,[25] *n*

(8) ' tt ' changes into ' cc ' if preceded by ' i ' or ' ai '.

மிதித்த mititta > miticca மிதிச்ச

படித்த paḍitta > paḍicca படிச்ச

கழித்த kaḻitta > kaḻicca கழிச்ச

மன்னித்த maṉṉitta > maṉṉicca மன்னிச்ச

மைத்துனன் maittuṉaṉ > maicciṉaṉ > macciṉaṉ மச்சினன்

அழைத்த aḻaitta > aḻaicca அழைச்ச

அமைத்த amaitta > amaicca அமைச்ச

வதைத்த vadaitta > vadaicca வதைச்ச

அலைத்த alaitta > alaicca அலைச்ச

(9) Final ' t ' preceded by a short vowel changes into ' c '.

பெரிது peritu > pericu > perucu பெருசு

புதிது putitu > puticu > putucu புதுசு

சிறிது ciṟitu > ciṟicu > ciṟucu சிறுசு

முழுது muḻutu > muḻucu முழுசு

மெல்லிது mellitu > mellicu மெல்லிசு

24. CF. அடகு (Ta) aḍaku > āku (Te)
இடுக்கி (Ta) iḍukki > ikkuḷa (K) ikkuḷi (Tu).

25. Medial t(d) sometimes changes into r or l

விதை vidai > virai விரை

செதுக்கி cedukki > cerukki செருக்கி

சதங்கை cadaṅgai > calaṅgai சலங்கை

சிதம்பரம் cidambaram > cilambaram சிலம்பரம்

(10) Medial ' tt ' changes sometimes into ' ṭṭ '.[26]

நகர்த்து nakarttu > nakaṭṭu நகட்டு
தீவர்த்தி tīvartti > tīvaṭṭi தீவட்டி
நந்தியாவர்த்தம் nandiyāvarttam > nandiyāvaṭṭai நந்தியாவட்டை

(11) ' nd ' changes into ' ñj ' if preceded by ' i ', ' ai ', or ' y '.

இடிந்த iḍinda > iḍiñja இடிஞ்ச
பிரிந்த pirinda > piriñja பிரிஞ்ச
நீந்த nīnda > nīñja நீஞ்ச
ஐந்து aindu > aiñju > anju அஞ்சு
உலைந்த ulainda > ulaiñja > ulanja உலஞ்ச
காய்ந்த kāynda > kāyñja > kāñja காஞ்ச
மேய்ந்த mēynda > mēyñja > mēñja மேஞ்ச

p, m

(12) The initial, medial, and final labial especially of loan-words changes into ' v '.

Bāṇa (Skt) பாணம் pāṇam	> vāṇam வாணம்
Bālya (Skt) பாலியம் pāliyam	> vālipam வாலிபம்
Bilva (Skt)	> vilvam வில்வம்
Bhinda (Skt)	> veṇḍai வெண்டை

medial p > v

அபயம் apayam > avayam அவயம் (commonly used in the sense of loud cry).

tapas (Skt) தபசு tapaśu > tavasu தவசு
தபலை tapalai > tavalai தவலை
(urdu) zabād > cavvātu சவ்வாது
(urdu) tabl > tavil தவில்

final p > v

பாபி pāpi > pāvi பாவி
கபி kapi > kavi கவி

26. Initial and medial ' t ' has changed in ' c ' in the following instances:

தட்டகப்பை taṭṭakappai > caṭṭakappai சட்டகப்பை
கொதுகு koduku > kocuku > kocu கொசு (mosquito).

(13) 'm' changes into 'v'.

மீசை **mīcai > vīcai** வீசை

மருமம் **marumam > varumam** வருமம்

மசூரி **masūri (Urdu) > vasūri** வசூரி

தாமணி **dāmaṇi > dāvaṇi** தாவணி

ṟ ṉ

(14) 'ṟṟ' changes into 'tt' generally and into 'ṭṭ' rarely.

ஊற்று ūṟṟu > ūttu ஊத்து

ஆற்றூர் āṟṟūr > āttūr ஆத்தூர்

மாற்று māṟṟu > māttu மாத்து

ṟṟ > ṭṭ

கழற்று kaḻaṟṟu > kaḻaṭṭu கழட்டு

சுழற்று cuḻaṟṟu > cuḻaṭṭu சுழட்டு

பதற்றம் pataṟṟam > pataṭṭam பதட்டம்

ஊற்றத்தூர் ūṟṟattūr > ūṭṭattūr ஊட்டத்தூர்

(15) 'ṉṟ' changes into 'ṉṉ' (which is sometimes changed into 'ṇṇ')[27] generally and 'ṇṭ' rarely. One of the two nasals is elided if the preceding vowel is long.[28]

ஒன்று oṉṟu > oṉṉu > oṇṇu ஒண்ணு

மூன்று mūṉṟu > mūṉṉu > mūṇṇu > mūṇu மூணு

ஊன்றி ūṉṟi > ūṉṉi > ūṇṇi > ūṇi ஊணி

கன்று kaṉṟu > kaṉṉu > kaṇṇu கண்ணு

நன்றி naṉṟi > naṉṉi > naṇṇi நண்ணி

ஒன்றி oṉṟi > oṇḍi ஒண்டி

ஒன்று oṉṟu > oṇḍu ஒண்டு (Jaffna dialect)

ஏன்று ēṉṟu > ēṇḍu ஏண்டு

நான்று nāṉṟu > nāṇḍu நாண்டு

27. The change of 'ṉ' into 'ṇ' occurs in the following instances:

என்பி eṉbi > eṇbi எண்பி

கன்னலமுது kaṉṉalamudu > kaṇṇalamudu > kaṇṇamudu கண்ணமுது

கின்னரம் kiṉṉaram > kiṇṇāram > kiṇṇāram கிண்ணாரம்

28. 'ṉṟ' > 'ṉṉ'

குன்றத்தூர் kuṉṟattūr > kuṉṉattūr குன்னத்தூர்

குன்றிமுத்து kuṉṟimuttu > kuṉṉimuttu குன்னிமுத்து

கன்றி kaṉṟi > kaṉṉi கன்னி

(16) The alveolar surd (ṟ) is pronounced like the semi-vowel (r) when it is not duplicated and the alveolar nasal (ṉ) is hardly distinguishable from the dental nasal (n) in the colloquial speech, especially of the south.

(c)

SEMI-VOWELS

(17) Final liquids of polysyllabic words are elided.[29]

தண்ணீர் taṇṇīr > taṇṇi தண்ணி
பதநீர் patanīr > patanī > patini பதிநி
தேங்காய் tēṅgāi > tēṅgā தேங்கா
எச்சில் eccil > ecci எச்சி
தாழ்ப்பாள் tāḻppāḷ > tāppā தாப்பா

(18) Medial liquids are elided if they are followed by surds.[30]

ஆய்ச்சி āycci > ācci ஆச்சி
பேர்த்தி pērtti > pētti பேத்தி
மேய்க்கி mēykki > mēkki மேக்கி
பீர்க்கு pīrkku > pīkku பீக்கு
கேழ்ப்பை kēḻppai > kēppai கேப்பை
மெய்ச்சு meyccu > meccu மெச்சு

(19) Initial 'yā' changes into 'ā'.

யானை yāṉai > āṉai ஆனை
யாண்டு yāṇḍu > āṇḍu ஆண்டு
யார் yār > ār ஆர்

29. நாஞ்சில்நாடு nāñjilnāḍu > nāñjināḍu நாஞ்சிநாடு
மொக்குள் mokkuḷ > mokku மொக்கு
குண்டில் kuṇḍil > kuṇḍu குண்டு
பரிசில் paricil > paricu பரிசு

30. பார்ப்பு pārppu > pāppu பாப்பு
ஆர்த்தி artti > ātti ஆத்தி
வார்த்தி vārtti > vatti வத்தி
மூர்க்கன் mūrkkaṉ > mūkkaṉ மூக்கன் (Kombēri-mūkkaṉ).
அமர்க்களம் amarkkaḷam > amakkaḷam அமக்களம்

(20) Medial 'y' changes into 'c'[31].

முயல் muyal > mucal முசல்
குயவன் kuyavaṉ > kucavaṉ குசவன்
உயிர் uyir > ucir உசிர்
கயம் kayam > kacam கசம்

(21) Medial 'y' preceded by a short vowel and not functioning as a glide is sometimes eliminated and the quantity of the preceding vowel is increased.

பெயர் peyar > pēr பேர்
இயலும் iyalum > eyalum > ēlum ஏலும்
வியர்வை viyarvai > veyarvai > vērvai வேர்வை
பெயர்த்து peyarttu > pērttu > pēttu பேத்து
செய்தி ceyti > cēti சேதி

(22) Final 'y' in non-monosyllabic words is eliminated and the preceding vowel is changed into 'ai'.

போனாய் pōṉāy > pōṉai போனை
வந்தாய் vandāy > vandai வந்தை
சிற்றாய் ciṟṟāy > ciṟṟai > citti[32] சித்தி
எண்ணெய் eṇṇey > eṇṇai எண்ணை
வெண்ணெய் veṇṇey > veṇṇai வெண்ணை
மஞ்சணெய் mañjaṇey > manjaṇai மஞ்சணை

31. அயர்ந்து ayarndu > acandu அசந்து (cf. acati)
புயல் puyal > pucal புசல்

32. Final 'ai' sometimes changes into 'i'.

புல்லணை pullaṇai > pullāṇi புல்லாணி
தலையணை talaiyaṇai > talaiyāṇi தலையாணி
பாம்பரணை pāmbaraṇai > pāmbirāṇi பாம்பிராணி

Probably 'koṟṟavay' (Koṟṟa-v-āy) Goddess of Victory has become 'koṟṟavai'.

In the literary usage, தொழுநோய் toḻunōy has changed into toḻunai தொழுனை (Jnānāmirtam, 19,).

காக்கா kākkā > kākkāy > kākkai காக்கை

குறுநொய் kuru-noy > kurunai > kurunai குறுணை
நன்செய் nancey > nañjey > nañjai நஞ்சை
குடுவாய் kuḍuvāy > kuḍuvai[33] குடுவை

(23) Medial 'r' changes into 'l'.[34]

குரவை kuravai > kulavai குலவை
இருப்பை iruppai > iluppai இலுப்பை
குரைத்தல் kuraittal > kulaittal குலைத்தல்
திருவாரூர் tiruvārur > tiruvālur திருவாலூர்
துருக்கர் turukkar > tulukkar துலுக்கர்

(24) Medial 'r' is sometimes elided.[35]

பொருக்கு porukku > pokku பொக்கு
உருண்டை uruṇḍai > uṇḍai உண்டை
பருப்பு parappu > pappu பப்பு
(in the nursery dialect.)
அலர்மேல் alarmēl > alamēl அலமேல்
குளிர்தாமரை kuḷir-tāmarai > kuḷi-tāmarai குளிதாமரை

33. The original form of Kuḍuvay was probably Kuṟuvāy (narrow mouth) The change of 'ṟ' into 'ṭ' may be noted in kuṟumbi > kuḍumbi (*காதுக்குடும்பி*)

34. 'r' changes into 'l' in loan-words also.
(Skt) ātura > ātula > ātulan (Ta) ஆதுலன்
(Skt) āṟatti > ālatti (Ta) ஆலத்தி
(Fr.) rōndu > lōndu (Ta) in the Tinnevelly District
(Hindi) guzri > kucili (Ta) குசிலி

35. The elimination of medial 'r' is common in the other Dravidian languages.
(Ta) iruppai > ippa (Te) ippe (Ka).
(Ta) urukku > ukku (Te) ukku (Ka).
(Ta) paruppu > pappu (Te) pappu (Ka).
(Ta) ceruppu > ceppu (Te)

(25) 'l' changes into 'ḷ'.[36]

கலை kalai > kaḷai களை (as in mukakkaḷai)
கூலம் kūlam > kūḷam கூளம்
(as in kuḷa-k-kaḍai teru in Tinnevelly.)
ஏலா ēlā > ēḷā ஏளா
முதலை mutalai > mutaḷai முதளை
மூலைக்கரைப்பட்டி mūlaikkaraippaṭṭi > mūḷikkaraipaṭṭi
மூளிக்கரைப்பட்டி
(a village in the Tinnevelly District)

(26) Initial and medial 'v' changes into 'm'.[37]

வானம் vāṉam > māṉam மானம்
விழித்தல் viḻittal > muḻittal முழித்தல்
விழுங்கு viḻuṅgu > muḻuṅgu முழுங்கு
வேய்தல் vēytal > mēytal மேய்தல்
வடவர் vaḍavar > vaḍamar வடமர்
குவித்தல் kuvittal > kumittal குமித்தல்

36. தலம் talam > taḷam தளம்
துல்லியம் tulliyam > tuḷḷipam துள்ளிபம்
தீபாவலி tīpāvali > tīpāvaḷi தீபாவளி

Medial and final l changes into r
தாலாட்டு tālāṭṭu > tārāṭṭu தாராட்டு
(Eng.) lantern, lāntal > rāntal ராந்தல் (Tin)
(Eng.) hospital, āspital > āspatali > āspattari ஆஸ்பத்தரி
மூதலி mūtali > mūtari மூதரி
தோலாத tōlāta > tōrāta தோராத

37. வானமாரிக்குளம் vānamārikkuḷam >
mānāmārikkuḷam மானுமாரிக்குளம்

The change of v into b is common in the Dravidian languages.
(Ta) வயல் vayal > bayal (Te. Ka. Tu.)
(Ta) வரவு varavu > baravu, (Ka.)
(Ta) வயிறு vayiṟu > basiru,(Ka.)

(27) Medial and final 'v' changes into 'k'.

பவழம் pavaḻam > pakaḻam பகழம்
கழுவி kaḻuvi > kuḻuki கழுகி
நாவல் nāval > nākal நாகல் (nākappaḻam.)
சாவ cāva > cāka சாக
நோவ nōva > nōka நோக

(28) Medial 'v' preceded by a short vowel and not functioning as a glide is eliminated and the quantity of the preceding vowel is increased.

உவச்சன் uvaccan̲ > ovaccan̲ > ōccan̲ ஓச்சன்
தவடை tavaḍai > tāḍai தாடை
செவப்பு cevappu > cēppu சேப்பு
எவன் evan̲ > ēn̲ ஏன்

(29) 'ḻ' is pronounced like 'ḷ' in the southern districts of the Tamil country and in Jaffna.

(30) 'ḻ' is largely elided, with or without compensation.

குழந்தை koḻandai > koḻandai > kōndai கோந்தை
தாழ்ப்பாள் tāḻppāḷ > tāppāḷ தாப்பாள்
போழ்து pōḻdu > pōdu போது
கூழ்ப்பதநீர் kūḻppadanīr > kūppadani கூப்பதநி or கூப்பதிநி
எழுந்திரு eḻundiru > endiru எந்திரு or ஏந்திரு
எழும்பு eḻumbu > embu எம்பு
தொழும்பன் toḻumban̲ > tomban̲ தொம்பன்

(31) Instrusive 'r' occurs in certain words.

கோவை kōvai > kōrvai கோர்வை
சேவை cēvai > cērvai சேர்வை (as in Garuḍa cērvai)
தோட்டி tōṭṭi > toraṭṭi தொரட்டி
தேகம் tēkam > tirēkam திரேகம்
ஆலாபனம் ālāpanam > ālāparaṇam ஆலாபரணம்

(32) Instrusive 'ḷ' is found in a few words.

தேவை tēvai > tēḷvai தேள்வை (very common in Jaffna)
எண்பது eṇpadu > eṇpḷadu எண்ப்ளது in the Tanjore Dt.).

(33) Intrusion of the labial consonant after its nasal is noticed in some words.

குடுமி kuḍumi > kuḍumbi குடும்பி
தாமிரம் tāmiram > tāmbiram தாம்பிரம்
ஆமூர் āmūr > āmbūr ஆம்பூர்
எழுமூர் eḻumūr > eḻumbūr எழும்பூர்
கோதுமை kōdumai > kōdumbai கோதும்பை
காமரா kāmara > kāmbra காம்பரா
(in the South Arcot Dt.)

(34) Euphonic nasalisation of surds is a common feature.

அடு aḍu > anḍu அண்டு
தடி taḍi > tanḍi தண்டி
ஊசல் ūcal > ūñjal ஊஞ்சல்
பூசணம் pucaṇam > pūñjaṇam பூஞ்சணம்
śunaka (Skt) > cūṇaku > cuṇaṅgan சுணங்கன்

(35) Euphonic assimilation of concurrent consonants.[38]

பட்சேரி paṭcēri (paḷ+cēri) > paccēri பச்சேரி
மண்வெட்டி maṇvetti > (maṇ+veṭṭi) > mampaṭṭi > mammaṭṭi மம்மட்டி
வெட்கம் veṭkam > vekkam வெக்கம்
கள்வன் kaḷvan > kaḷḷaṉ கள்ளன்
முள்வாங்கி muḷvāṅgi > muḷḷāṅgi முள்ளாங்கி
தென்பாங்கு teṉpāṅgu > tembāṅgu > temmāṅgu தெம்மாங்கு
நன்மை தின்மை naṉmai tiṉmai > nammai timmai நம்மை திம்மை
செல்வம் celvam > cellam செல்லம்
சண்முகன் caṇmukaṉ > cammukaṉ சம்முகன்

38. திருநயம் tirunayam > tinniyam (name of a village) (Life of Mīnāṭcisundaram Pillai, Vol. I. 18, see foot note by Dr. V. Swaminatha Iyer).

(36) Dissimilation.

பட்டடை paṭṭaḍai > paṭṭarai பட்டரை
ஒட்டடை oṭṭaḍai > oṭṭarai ஒட்டரை
மார்வாரி mārvāri > mārvāḍi மார்வாடி
மண்ணுணி maṇṇuṇi > maṇṇuḷi மண்ணுளி
சாதர்வார் cādarvār > cādalvār சாதல்வார்

(37) Aphesis.

உலாத்து ulāttu > lāttu லாத்து
ஆலோசனை alōcaṉai > lōcaṉai > rōcaṉai ரோசனை
இரண்டு iraṇḍu > raṇḍu > reṇḍu ரெண்டு

(38) Metathesis.

கொப்புளம் koppuḷam > pokkaḷam பொக்களம்
அபராதம் aparātam > avarātam > avatāram அவதாரம்
குபார் gubār (Urdu) > pukār புகார்
பட்டாசு pattāsu > ṭappāsu டப்பாசு

(39) Haplology.

அவாவல் avā-v-al > āval ஆவல்
நுகக்கால் nuka-k-kāl > noka-k-kāl > kōkkāl நோக்கால்
ஆரோரூட் arro(w) root > āroṭṭu ஆரொட்டு
பன்னான்கு குழி paṉṉāṉgu kuḻi > paṉṉāṅguḻi > pallāṅguḻi
பல்லாங்குழி

(40) Aversion to the initial aspirate in loan words.

hundred (Eng) > andar அந்தர்
hospital(Eng) > āspattali > āspattari ஆஸ்பத்தரி
huṇḍi (Urdu) > uṇḍi உண்டி
hukka (Urdu) > ukkā உக்கா
halwa (Urdu) > alwa அல்வா
huḍukka(Skt) > uḍukku உடுக்கு (உடுக்கை)

பிறவினையின் வேறுபாடு

நன்னூலார்,

> 'செய்யென் வினைவழி விப்பி தனிவரின்
> செய்வியென் ஏவல் இணையினீ ரேவல்'[1]

என்னுஞ் சூத்திரத்தால், பகுதியோடு வி அல்லது பி என்பது சேரின் ஏவற்பொருள் தோன்றும் என்றும், அவை இணைந்துவரின் ஈரேவல் ஆகும் என்றும் கூறினார். இதனால், 'செய்வி' என்னும் வினையில், செய்பவனும் செய்விப்பவனும் ஆக இருவர்கருத்தாக்களும், 'செய்விப்பி' என்னும் வினையில், செய்பவன் செய்விப்பவன் செய்விப்பிப்பவன் ஆக மூவர்கருத்தாக்களும் உண்மை அறியப்படும்.

ஆயின், பிற்காலத்தவராகிய உரையாசிரியர், பகுதியோடு [2]கு, சு, டு, து, பு, று என்னும் வல்லுகரங்கள் சேர்ந்தாலும், பகுதியில் [3]ஒற்று இரட்டித்தாலும், மெல்லொற்று வல்லொற்றாகத் திரிந்தாலும் பிறவினையாகும் என்றனர். ஆகலின் இக்காலத்தவர், வி, பி சேர்ந்து பிறவினையாதல்போன்றே, வல்லுகரங்கள் சேர்ந்தும் பிறதிரிபு வந்தும் பிறவினையாகும் என்று கொள்கின்றனர். ஆழ்ந்து நோக்கின், இவை இரண்டற்கும் வேறுபாடு உண்மை விளங்கும்.

ஆட்டினான்	ஆடுவித்தான்	நடத்தினான்	நடப்பித்தான்
ஓட்டினான்	ஓடுவித்தான்	கலக்கினான்	கலங்குவித்தான்
உருட்டினான்	உருள்வித்தான்	வீழ்த்தினான்	வீழ்வித்தான்
ஊட்டினான்	உண்பித்தான், உண்ணுவித்தான்	ஆழ்த்தினான்	ஆழ்வித்தான்

என்பவற்றை நோக்கின், வேறுபாடு எளிதிற் புலனாகும். ஆட்டினான் என்னும் வினையில், (தொட்டில்) ஆடும்பொழுது பிறிதோரு கருத்தாவின் தொழில் ஒருங்கே உடனிகழ்தலும், ஆடுவித்தான் என்னும் வினையில், (நாடகமகளிர்) ஆடும்பொழுது பிறிதோரு கருத்தாவின் தொழில் ஒருங்கே உடனிகழாமையும், இவ்வாறே, ஓட்டினான் என்னுந் தொடக்கத்து வினைகளில் வினை நிகழும்போது பிறகருத்தாவின் தொழில் ஒருங்கு நிகழ்தலும், ஓடுவித்தான் என்னுந் தொடக்கத்து வினைகளில் வினை நிகழும்போது பிறகருத்தாவின் தொழில் ஒருங்கு நிகழாமையும் காண்க.

வி, பி சேராத பிறவினைச்சொற்களில், தன்வினைக்கருத்தாவின் தொழில் நிகழ்தற்குப் பிறவினைக்கருத்தாவின் தொழிலும் ஒருங்கே வேண்டியிருத்தலின், இவ்விடங்களிலுள்ள பிறவினைக்கருத்தாவினைத் தன்வினைக்கருத்தாவேபோலக் கொள்ளுதல் அமைதியாகும். இது கருதிப்போலும், நன்னூலார், வி, பி என்பவையே பிறவினை குறிப்பனவாகக் கூறிப்போந்தார். பிற்காலத்தார் கொண்டனவெல்லாம் அஃறி

---

1. நன். பதவியல், 11. 2. கு, து, பு. இவ்வுகரங்களே இயல்பாயவை; ஏனைய சு, டுக்களின் திரிபே. 3. ஒற்று இரட்டித்தது என்னுமிடங்களிலெல்லாம் சேர்ந்திருப்பது டுவ்வே. இதனை, யான் எழுதியுள்ள 'குற்றியலுகரம்' என்னுங் கட்டுரையில் (பக். 32) காண்க.

ணைப்பொருள்களைத் தொழிற்படுத்துவனவே யாகலின், இவ்விரண்டற்கும் உள்ள வேறுபாட்டினை அவர் விளங்க வுரைத்திருத்தல் வேண்டும்.

பகுதியின் செயலுக்கு அறிவில்பொருள் கருத்தாவாகுமிடத்து, ஒற்றிரட்டித்தல் ஒற்றுத்திரிதல் இவை வரும் என்றும், அறிவுடைப் பொருள் கருத்தாவாகுமிடத்து, பி, இ (வி) வரும் என்றும் [1]கேரள பாணினி கூறியிருப்பவை ஈண்டைக்கு உளங்கொளத் தகும். அன்றியும், [2]அறிவுடைப்பொருளேயாயினும் பிறகருத்தாவின் வற்புறுத்தலால் விருப்போடாதல் வெறுப்போடாதல் ஒரு தொழிலைச் செய்யுமாயின், ஆண்டு அஃது அறிவில்பொருளோ டொப்பதாகலின், அத்தகைய வினைகட்கும் அறிவில்பொருளின் வினைக்கு உரிய ஒற்றிரட்டித்தல் முதலியன வரும் என்றும்,

(தூக்குமரத்தில்) தூக்குகின்றான் மடக்குகின்றான்

என்னும் வினைகளில், தூங்குதலும் மடங்குதலும் கருத்தாவிற்கு விருப்பில்லாத தொழிலாகலின் ஒற்றுத்திரிந்தது என்றும், இவ்வாறே ஏவுதற் கருத்தாவின் கட்டளையினால் கருத்தா உதாசீனனாகிச் செய்யுந் தொழிலும் சிலவிடத்து அறிவில்பொருளின் தொழிலேபோன்று கருதப்படும் என்றும் கூறியிருப்பவை நன்று பாராட்டற்பாலன. ஆயினும், இவ்விதிக்கு விகற்பமும் காண்கின்றது. ஆகலின், அறிவுடைப்பொருளாயினும் அறிவில்பொருளாயினும் ஏவுதற்கருத்தாவின் தொழில் ஒருங்கு நிகழும் வழி—கு, து முதலிய விகுதி வரும் என்றும், ஒருங்குநிகழாத வழி வி, பி என்பவை வரும் என்றும் கொள்ளுதல் அமைவுடைத்து[3].

சக்கரத்தை உருட்டினான் சக்கரத்தை உருள்வித்தான்

என்னுமிடத்து, அறிவில்பொருளாகிய சக்கரமே கருத்தாவாயினும், உருட்டுதற்றொழிலில் பிறகருத்தாவின் தொழில் ஒருங்குநிகழ்தலும் உருள்வித்தற்றொழிலில் ஒருங்குநிகழாமையும் அறிதற்பாலன.

இனி, வி பி என்பவற்றை ஆராயின், வி, பிக்களில் [4]வ், ப் இடைநிலையே என்பதும், இ (ஈ என்பதன் குறுக்கம்) என்பதுவே பிறவினைப் பொருள் தருவது என்பதும் புலனாதல் கூடும். கற்பித்தான் என்பது கற்பு + ஈத்தான் — கற்றலைக் கொடுத்தான் என்னும் பொருளதாகும். இப்பொருளில், கற்றுக்கொடுத்தான் என்னும் வழக்கு அறியத்தக்கது. வான், பான் என்பவற்றில் வ், ப் இடைநிலை என்றும் ஆன் என்பதுவே விகுதி என்றும் சேனாவரையர் கூறியது இங்கு ஒப்பிடற்பாலது.

இதுகாறும், பிறவினையின் வேறுபாடு ஓராற்றாற் சுருங்க உரைக்கப்பட்டது.

வே. வேங்கடராஜுலு ரெட்டியார்

---

1. கேரளபாணினீயம். பக். 253. 2. கேரளபாணினீயம். பக். 254. 3. இதற்கு மாறாகக் காணும் பிரயோகங்கள் இவ்வேறுபாட்டைக் கணியாமல் வழங்கப்பட்டனவாகும். 4. வ் - பகரமெய்யின் திரிபாகும்.

கபாடபுரமும் கடல்கோளும்

இறையனார் களவியலுரையுள், இடைச்சங்கமிருந்த நகரம் பாண்டியரது கபாடபுரம் என்றும், அச்சங்கமிரீஇய பாண்டியருள் இறுதியிலிருந்தவன் முடத்திருமாறன் என்றும், அவன்காலத்திற் கபாடபுரம் கடல்கொள்ளப்பட்டமையால் மதுரையில் அவனே கடைச்சங்கத்தைத் தொடங்கினன் என்றும் கூறப்பட்டுள்ளன. இவ்வாறு கடலாலழிந்த பாண்டிய நகரமே,

"முக்தாமணி விபூஷிதம் யுக்தம் கவாடம் பாண்ட்யாநாம்"

என்று வால்மீகிமுனிவராலுங் கூறப்பட்டது. இதனை, 28- ஆண்டுகட்கு முன்பு யானெழுதிய தனிக்கட்டுரையில்* தெளிய விளக்கியுள்ளேன். இனி, வியாசமுனிவர் காலத்தினும், இக்கவாடம் பாண்டியர்தலைநகரங்களுள் ஒன்றாக இருந்ததேயாகும். கண்ணபிரானால் பாண்டியராஜதானி ஒருசமயம் தாக்கப்பட்ட செய்தியைக் கூறுமிடத்தே,

"பிங்கே கவாடே பாண்ட்யாநாம்" (துரோ. 23, 69. Poona Ed.)

என்ற தொடரை மகாபாரதம் வழங்குகின்றது. இதன்குறிப்பில் 'கவாடே-நகரவிசேஷே' என, வியாக்யாதாவான நீலகண்டர் பொருளெழுதியிருத்தல் அறியத்தக்கது. 'கவாடம் பாண்ட்யாநாம்' என்று வால்மீகி வழங்கிய தொடர்க்கு, 'கவாடம்-அநேக நகரம் லக்ஷ்யதே' என்று இராமாயண வியாக்யாதாவான ஸ்ரீ கோவிந்தராஜருங் குறிப்பிட்டார். இங்ஙனமாக, வால்மீகிவியாசர்கள் காலங்களிற் பிரபலமாயிருந்ததாகத் தெரியும் இக்கபாடபுரம், அர்த்தசாஸ்திரஞ் செய்த கௌடில்யர் காலத்தினும் அழியாதிருந்ததென்றே சொல்லலாம். அவர் தம்நூலுள், தென்னாட்டில் உண்டாம் சிரிய முத்தினங்களிலே பாண்ட்ய கவாடக என்ற வகையொன்றைக் கூறுகின்றார்.† 'பாண்டியரது கவாடத் துறையிற் பிறந்த முத்து' என்பது இதன்பொருள். தாம்ரபர்ணீ, சூர்ணீ என்ற நதிகளில் தோன்றிய முத்துக்களைத் தாம்ரபர்ணிக, சூர்ணிக என்று அவர் குறியிட்டுவழங்குதலுங் காண்க. எனவே, 'முக்தாமணி விபூஷிதம்' என்று, முத்தின்உற்பத்தியிடமாகக் கபாடபுரத்தை வால்மீகி குறிப்பிட்டவாறே, 'பாண்ட்ய கவாடக' என்ற தொடரால் கௌடில்யரும் குறிப்பிட்டுள்ளமை தெரியலாம். இங்ஙனம், முத்துக்கு அவர் வழங்கிய தொடரினின்று, கபாடபுரமானது, அவர்காலத்தே கடலால் அழிவுற்ற

---

* 'வால்மீகி முனிவருந் தென்னாடும்'—The Tamilian Antiquary, No. 7 (1910).

† Kautilya's Arthasastra, Bk. II, ch. 11.

தன்று என்பதும் பெறப்படுகின்றது. கடைச்சங்ககாலத்துப் புலவர்களும் அக்காலத்து யவனாசிரியர்களும், தென்னாட்டுள் கொற்கைத்துறை முத்தினையே பெரிதுஞ் சிறப்பிப்பர்*. தாம்ரபர்ணி சங்கமத் தயலில் இருந்ததாக வால்மீகிகூறும் கபாடபுரத்தின் ஸ்தானத்தில் அதனழிவுக்குப்பின்பு தோன்றிய பட்டினமாகவே இக்கொற்கை கொள்ளற்குரியது. கபாடபுர அழிவுக்குப்பின் கௌடில்யர் வாழ்ந்தவராயின், கடைச்சங்க காலத்தவர்போல, தாம் குறித்த முத்துவகைக்குக் கொற்கையின் தொடர்புவிளங்கக் குறியிட்டு வழங்கவேண்டியவரன்றே? அங்ஙனம் அவர் வழங்காமையின், வால்மீகிவியாசமுனிவர்கள்காலமுதல் கௌடில்யர் காலம்வரை பாண்டியர்தலைநகர்களில் ஒன்றாயிருந்தது இக் கபாடபுரம் என்பதும், கௌடில்யர் காலத்துக்குப் பின்பே அது கடல்கோளால் அழிவுற்றதாக வேண்டும் என்பதும் பெறப்படுகின்றன. இனி, அந்நகரம் இங்ஙனமழிந்தகாலம் யாதாம் என்பதை நோக்குவோம்.

மகாவமிசம் முதலிய இலங்காதீப சரித்திரங்கள், அத்தீபத்தை யடுத்து மூன்று கடல்கோள்கள் நிகழ்ந்தன என்றும், அவற்றுள் மூன்றாவது, இற்றைக்கு 2200-ஆண்டுகட்கு முன்பு—அஃதாவது கி. மு. 304-ல்—நடந்ததென்றும் கூறுகின்றன†. ஏனைய கடல்கோள்கள் முறையே 4300, 2500-ஆண்டுகட்கு முற்பட்டவையாதலால், கௌடில்யர்காலத்துக்கு அவை ஏற்புடையன ஆகா. எனவே, கி. மு. 304-ல் நிகழ்ந்த கடல்கோளே கபாடபுரவழிவுக்குக் காரணமானது என்பது அமைகின்றது. இங்ஙனம் பாண்டிநாட்டின் தென்பகுதியும் அதன் தலைநகரும் அழிவுற்றமையால், பாண்டியன் தான் இழந்த பூமிக்குப் பிரதியாகச் சேரசோழநாட்டுப் பகுதிகளை வென்றுபெற்றான் என்று கலித்தொகை (104) கூறும். இவற்றால், கபாடபுரவழிவும் கடைச்சங்கத்தின் ஆரம்பமும் நிகழ்ந்தகாலம், கி. மு. 4-ம் நூற்றாண்டின் தொடக்கம் என்பது நன்குபெறப்படும்.

மு. இராகவையங்கார்

* மதுரைக் காஞ்சி, 217; அகநா. 27; சிலப். 14, 180.

† Tennent's Ceylon, Vol. I, p. 7. *n*.

உரைகளிற்கண்ட சில உண்மைகள்

தொல்காப்பியச் செய்யுளியலின் இறுதியிலே நாடகத் தமிழ் இசைத் தமிழ் இவற்றின் இலக்கணங்களைக் குறிக்கும் சூத்திரங்கள் உள்ளன என்பதைப் பேராசிரியரின் உரைப்பகுதிகளால் அறியலாகும். ' புலன் ' என்னும் நூல்வகையின் இலக்கணத்தைக் கூறும் " சேரிமொழி யாற் செவ்விதிற்கிளந்து " என்னுஞ் சூத்திரத்தின் உரையிலே " அவை விளக்கத்தார் கூத்து முதலாகிய நாடகச் செய்யுளாகிய வெண்டுறைச் செய்யுள் போல்வன " என்றுள்ளது. வடமொழியில் நாடகத்தை ' த்ருச்ய காவ்யம் ' என்பர்; அதுபோன்றேபோலும் நாடகச் செய்யுளைத் தமிழிலே ' புலன் ' என்று குறிப்பதும். வடமொழி நாடகங்களிலே பாகதச் சொற்கள் விரவி வருவனபோன்று " சேரிமொழி " யென்னப் பட்ட " பாடி மாற்றங்கள் " நாடகத் தமிழிலே வருவன என்பது கவனித்தற்குரியது. ' உரைவகை நடை'யைக் கூறுஞ் சூத்திரத்தின் உரையிலே, " மற்று, பிறபாடை விரவியும் வருவனவெனின், அவற் றுள்ளுந் தமிழுரையாயினவெல்லாம் ' பாட்டிடைவைத்த குறிப்பு ' என ஈண்டடங்கும்; பிறபாடைக்காயின் ஈண்டு ஆராய்ச்சியின்றென்பது " என்று பேராசிரியர் குறிப்பிட்டுள்ளார். தமிழ் நாடகங்களின் உரைப் பகுதியிலே பிறபாஷை யுரைப்பகுதிகளும் விரவி வருவன என்பது இதனால் அறியக்கிடக்கிறது.

அடுத்த சூத்திரத்தின் உரையின் முடிவிலே பேராசிரியர் " இவற் றுக்குக் காரணம், ' தேர்தல் வேண்டாது பொருள் இனிது விளங்கல் வேண்டும் ' என்றது அவிநயத்திற்கு உரியவாதல் நோக்கியென்பது " என்று விளக்கியுள்ளார். ஆராய்ந்து பொருள் காணவேண்டாது செவ்வி தாக விளங்குஞ் சேரிமொழிகளை உபயோகிப்பதன் நோக்கம் ' புலன் ' என்னும் நூல்வகை அவிநயத்திற்கு ஏற்றதாதல் வேண்டும் என்பதே. இவ்வகை நாடகச் செய்யுள் வெண்டுறைச் செய்யுள் எனப்படும்.

இசையின் இலக்கணங்கூறுஞ் சூத்திரத்தின் உரையிலே பேராசிரி யர் " அவையாவன : கலியும் பரிபாடலும்போலும் இசைப் பாட்டாகிய செந்துறை மார்க்கத்தன என்பது " என்பர். எனவே, " நூற்றைம்பது கலியும் எழுபது பரிபாடலுமெனச் சங்கத்தார் தொகுத்தவற்றுள் தொடர்நிலைச் செய்யுட்களினின்றும் பிறவற்றினின்றும் தேர்ந்தெடுத்த இசைத்தமிழ்ப் பகுதிகளும் உள்ளன என்னும் உண்மை தெளிவா கின்றது.

இவ்வாறு இயல் இசை நாடகமெனப்படும் மூவகைத் தமிழுங் கொண்ட தொன்னூல்களுக்கும் அவற்றினின்று தொகுத்த எட்டுத் தொகை முதலான தொகை நூல்களுக்கும் இலக்கணமாய் தொல்காப் பிய இலக்கணமாய் அமைந்த நூலாதலின் 'தொல்காப்பியம்' என்று பெயர் பெற்றது என்பதும் தொல்காப்பியத்தை ஆக்கியோன் 'தொல் காப்பியன்' எனப்பட்டான் என்பதும் தக்கயாகப் பரணி யுரைப்பகுதி யொன்றால் தெளிவாகின்றன. 'குலதீபன்' என்னுஞ் சொற்கு உரை காணுவதாய் "குலத்தை விளங்கப்பண்ணுந் தீபம்போல்வான்; ஈறு திரிந்தது; வில்லி வாளி தொல்காப்பியனென்பனபோல" என்பது அவ் வுரைப்பகுதி.

வே. நாராயணன்

காவை வடமலையப்ப பிள்ளை

வடமலையப்ப பிள்ளை எனப் பெயர் பூண்டோர் இருவராவர். ஒருவர் காவை வடமலையப்ப பிள்ளை. மற்றொருவர் இரசை வடமலையப்ப பிள்ளை. இருவரும் வேறுவர் என்பதை யுணர்த்தற்பொருட்டே காவை, இரசை என்ற அடைமொழிகள் உபயோகிக்கப்பட்டுள.

காவை வடமலையப்ப பிள்ளை என்பார் திருப்பரங்குன்றத்தைச் சார்ந்த காவனூர் என்ற ஊரினர். காவனூர் என்பது காவையெனச் சுருக்கிக் கூறப்படும். இவரது முன்னோருள் ஒருவரான காவை அம்பலவாணர் என்பார் பிரசாத அகவல்[1] என்ற ஒரு சிறு சைவ சித்தாந்த நூல் இயற்றியுள்ளார். முக்கூடற்பள்ளிற் குறிக்கப்பட்ட அம்பலவாணர் இவரே யாவர். இக்குடியினர் கார்காத்த வேளாண் குலத்தினர். சைவ சமயிகள்.

மதுரையை யாண்ட நாயக்க மன்னர்களுள்ளே சீரும் சிறப்புமுடையராய் வாழ்ந்த திருமலை நாயக்கருடைய காரிய கர்த்தராகக் காவை வடமலையப்பர் திருநெல்வேலிச்சீமையை ஆண்டார். இவருடைய ஆட்சியின் திறமையை குழைக்காதர் திருப்பணிமாலை மிக அழகாக வர்ணித்துளது.

இவருடைய ஆட்சிக்காலத்திலே டச்சுக்காரர் கப்பலில் வந்து கரையோரத்திலுள்ள பட்டணங்களிற் புகுந்து கொள்ளையடித்து வந்தனர். அவ்வாறு செய்துவரும்போது ஒருசமயம் திருச்செந்தூரிலிறங்கி கோயிலிற்புகுந்து கொள்ளையடித்து முருகப்பிரானையும் தூக்கிக்கொண்டு கலத்திற் சென்றனர். சுழல்காற்றடிக்கவே, முருகப்பிரானது தீச்செயலோவெனக் கொள்ளைக்காரர் நினைந்துகொண்டு முருகப்பிரானைக் கடலிற் போட்டுவிட்டுப் போயினர். வடமலையப்ப பிள்ளை அக்கடவுளையெடுத்துவந்து மறுமுறை செந்தூரில் நிலைநாட்டினர். இச்செய்தி திருநெல்வேலி ஜில்லா கஜட்டீரில்[2] கூறப்பட்டுளது. அன்றியும் அச்சமயம் ஆண்டு இருந்த பல புலவர்கள் பாடிய பாடல்களாலும்[3] இச்செய்தி விளங்கும்.

இவர் திருமலை நாயக்கர் தருமமாக 1656-ல் குற்றால நாதராலயத்தில் உலகம்மை கோயிலைக் கட்டினார்.[4] திருச்செந்தூரில் முருகப்பிரான்

---

1. பிராசாத அகவல் உரையுடன் 1934-ல் அச்சிடப்பட்டுளது.
2. Tinnevelly Gazetteer, Vol. i, 506.
3. வென்றிமாலைக் கவிராயர் பாடிய கீர்த்தனம் அச்சிடப்பட்டுளது.
4. 296 of 16.

எழுந்தருளிக் காட்சி தரும்பொருட்டு ஒரு மண்டபம் கட்டினார்.[1] விக்கிரம சிங்கபுரத்தின் நிலவரிப்பகுதியை ஒழுங்குசெய்தார். தென் திருப்பேரை, திருக்கோளூர் முதலிய வைணவத் திருப்பதிகளில் பல திருப்பணிகள் செய்தார். சங்கர நயினார் கோயிலுக்குச் செய்த திருப்பணிகள் பலவென வரராசைபுலா கூறும்.

இவர் வென்றிமாலைக் கவிராசர், பாகை அழகப்பன் முதலிய புலவர்களை ஆதரித்தவர். பாகை அழகப்பன் என்பார் வடமலை வெண்பா என்றொரு சிறு நூல் வடமலையப்பபிள்ளைமேற் பாடியுள்ளார். இவருக்குத் திருமலைக்கொழுந்து என்ற பிள்ளையும் ஒரு பெண்ணுமுண்டு.

இவர் கி. பி. 1663-ல் இறந்தாரென்று கன்னியாகுமரியிற் காணப்படும் கல்வெட்டொன்றாலும்,[2] பாப்பாகுடிக் கல்வெட்டாலும்[3] விளக்கமாகின்றது.

சோமசுந்தர தேசிகர்

1. செந்தமிழ், ix.
2. T. A. S. V, 199-200.
3. 480 of 16.

THE DRAVIDIAN PASSIVE

By

K. Ramakrishnaiya, M.A.,

Senior Lecturer in Telugu, O. R. Institute.

Just like gender, number, person, etc., voice is also considered as a grammatical category of language belonging to the verbal inflexion. But it seems to be as ill-defined as some other categories. What is meant by the 'voice' of a verb ? What do we understand when we say that a particular form of the verb is in the active or passive voice ? "Voice is defined as an aspect of the verbal action in relation to the subject, according to whether we consider the action as being performed by the subject, experienced by him, or performed in his interest with his participation."

I. E. Passive—and Reflexive

The classic type of distinction seems to be what we have got in Greek language, wherein we have the Active, Middle and the Passive, *e.g.*, I wash, I wash myself ; I am washed (by some one else). Even here the distinction between the active and passive verb is not sharply defined, as it is the prepositional object which forms the passive rather than the verbal form. An expression meaning 'subjugated by Hector' is considered a Passive, but "falling under Hector's blows" is considered active according to the grammatical convention in the language. Thus the distinction between the active and passive verb in Indo-European languages seems to be illusory, as the passive is ever scarcely the inverse of the active. It often expresses an action accomplished—completely finished. The confusion from which languages suffer is due to the secondary notions introduced into the expression of active and passive, so that the fundamental contrast between them is lessened. "From a logical point of view,' says Vendreys, "it is better to reserve the active verb for cases in which the action produces a result, and the passive for those in which the subject experiences a modification of his emotional sentiment."

The Passive in the Indo-European languages seems to have developed out of the reflexive. In the very early period there were perhaps only two voices or 'padas'—active and reflexive, called Parasmaipada and Atmanepada by later Sanskrit grammarians.

The passive really seems to be no voice, but was only a 'Karma Kāraka'. The formation of even the middle voice or Atmanepada is considered as having been due to the repetition of the personal endings. "Of primitive growth, too, was a reflexive or middle voice, characterised by an extension of the personal endings, which is most plausibly explained as a repetition of them, once as subject and once as object: thus—*vak-mai* for *vak-ma-mi*, 'call I me, *i.e.*, I call myself.' It was also soon employed in a passive sense 'I am called'—as reflexives of various age and form, have repeatedly been so employed, or have been converted into distinct passives in the history of the Indo-European languages."[1] The Latin passive, is of reflexive origin, as that of the Scandinavian Germanic dialects. Among modern European tongues the Italian is especially noticeable for its familiar use of reflexive phrases in a passive sense. Thus *si dice* 'it says itself'—for 'it is said'. We may note here that 'paḍu' which is considered as signifying 'passive' in Dravidian languages seems to have conveyed originally a sort of reflexive sense.[2]

Passive in Sanskrit and N. I. Vernaculars.

The primitive Indo-European does not seem to have possessed a passive conjugation. It is a later development in some branches of that family from out of the middle voice or reflexive. In the Indo-Aryan Branch Vedic and classical Sanskrit have preserved the passive, and it was retained even during the middle Indo-Aryan period, which is a period of great linguistic disintegration. 'Ya' was the sign of the passive suffixed to the root, and the personal terminations of the middle were used in the conjugation. "The sign '*za*' became *iya, iyza,* and later *ijja* or *īja,* in North Indian vernaculars or assimilated with the preceding consonant. Even the *ija, ia,* or *īa* form has not been preserved in all the modern vernaculars. The languages of the West like Punjabi and Sindhi have preserved it, but those of the midland, the South and the East have either entirely lost it or have only retained it as an obsolete or archaic form, the western being more conservative than those of the midland and East. In the latter the analytical mode of forming the passive came gradually into use driving the old forms

1. Whitney—Sanskrit Grammar,
2. Compare forms like *kanabaḍu, vinabaḍu* = It has (itself) fallen into seeing. It has (itself) fallen into hearing.
(దానంతటు అదేకనఁబడినది - అదేవినఁబడినది etc.

in *ī* or *ia* of the inflected passive, out of use. For instance, the Bengali *cāi,* and Hindi *cāhiyē,* are from middle Indo-Aryan passive, but they are lost in modern Bengali or Hindi. Similarly, Passive in *ij* or *īj* which was quite frequent in early Marathi seems to have died out in modern Marathi. The few forms that occur in the old Bengali seem to have lost their significance in the modern Bengali, and gradually they got merged into the active forms. Thus the inflected Passive in some modern vernaculars have gone out of use, and in its stead those that are now in use are formed by an analytical method, *i.e.,* by the help of certain independent roots like *jā* = to go, *paṛ* = to happen, *ha* = to be, to take place, *āch* = to become, *cal* = to go, *kha* = to eat, etc."[3]

Analytical Passive in N. I. Vernaculars and Non-Aryan Influence.

The various changes which the old Indo-Aryan *za* or *iya* forms have undergone in course of time during the middle Indo-Aryan period and even new Indo-Aryan period, may be explained as being due to the natural process of disintegration, but the rise of new forms made by an altogether new method cannot also be attributed to the operation of the same process. Since this rise of new analytical forms appears mostly in the vernaculars of East and South while the inflected forms are still preserved in those of the North and West, we may presume that some foreign or non-Aryan influence was at work, and that this was most probably Dravidian. For it is with the languages of this group that the North Indian languages of East and South like the Bengali and Oriya are likely to have come into such a great contact as to be influenced by them. Languages of Austric or Munda family might have exerted their influence, to some extent in other ways. But so far as the development of the analytical passive forms is concerned we may be sure that their influence is not at work, for the verb in most of the languages belonging to the Munda group, has separate forms for the active voice, the passive or direct middle voice and the indirect middle voice.[4] The passive which also has the meaning of the direct middle, is formed in Santālī, the most important language belonging to the Munda family, by adding a suffix '*ok*' which usually drops its *o* after vowels, and the indirect middle by *jān.* Thus from the base

3. *History of the Bengali Language.* Suniti Kumar Chatterjee.

4. Grierson's *Linguistic Survey of India,* Vol. IV.

dal, strike, the passive is *dal-ok* = be struck or strike oneself; the indirect middle, *dal-jān* = strike for oneself. The intensive is formed by re-duplication—*da-dal* and the passive from the re-duplicated base *da-dal-ok*. The causative and reciprocal bases have each their passive, middle and so forth. Thus, *dal-ochok* = be caused or allowed to strike; *dal-ocho-jān* = cause or allow to strike for oneself; *dapal-ok* = be mutually struck; *dapal-ochok* = be caused or allowed, to mutually strike. Thus the root meaning can infinitely be modified and it is possible to give expression to the finest shades of verbal action. We know that the Dravidian verb is not capable of such modifications and most of such shades of meaning are expressed by the addition to the verb, of different roots or words having independent existence of their own, just as in the case of what are called the analytical forms of passive in Bengali and other languages.

Now let us investigate into the nature and formation of the passive in Dravidian languages, which may be said to have exerted some influence on the development of the abovesaid analytical forms of passive in some of the North Indian vernaculars.

Dr. Caldwell says, in his 'Comparative Grammar of the Dravidian Languages', that the means adopted by the Dravidian languages for conveying a passive signification correspond in a considerable degree to the means used by the Gaurian vernaculars of Northern India, which also are destitute of a regular passive voice. As we have already seen, it was only in the new Indo-Aryan stage that some of the North Indian languages have taken to the analytical method of forming the passive, but in older stages, *i.e.*, in the middle Indo-Aryan period, and sometimes even in the modern period, traces of the regular inflected passive are here and there noticeable. Hence Dr. Caldwell's order of comparison has to be reversed. It is the modern method, rather the analytical method of passive formation adopted by the modern vernaculars of North India, that corresponds to the principle that prevailed in the Dravidian languages. For in these languages we find no traces of inflected passive even from the earliest times. Moreover, we see the active form itself was utilised for expressing what is called the passive sense, which later on gradually came to be associated with some compound verbal themes in these languages, and this rise of compound verbal themes might have had its effect upon the development of analytical forms in some of the vernaculars of North India, which happened to come into closer contact with the Dravidian.

Passive idea foreign to the Dravidian Languages.

As a matter of fact, it is the contact with the Sanskrit that must have introduced the very idea of the passive into the sphere of Dravidian linguistics. Before that we may be sure that there was nothing like passive, inflected or analytical, in these languages, and Dr. Caldwell was fully justified when he remarked about the Dravidian passive in the following manner :—" The Dravidian verb is entirely destitute of a passive voice, properly so called, nor is there any reason to suppose that it ever had a passive." We may take it that particularly he had the inflected passive in his mind when he made this remark, and none of the Dravidian dialects (excepting the Gond) possesses even a trace of the inflected passive in any stage of its development. On the other hand when we closely study the idiom of these languages we are forced to think that the passive form of expression is quite foreign to the genius of these languages. There is no passive particle or sign to be added to the root as in the case of the Sanskrit. But as in the case of the Japanese language the passive takes only an active form, i.e., generally the active form of the verb itself serves the purpose of what is called the passive. But the contact with Sanskrit has tended to change the condition of things. The passive idea began to be imported either directly or indirectly into these languages. The early writers in these languages and the grammarians who analysed the major languages belonging to this group, happened to be scholars in Sanskrit, and there is no wonder if Sanskrit models prevailed in composition as well as in the grammatical works of these languages. So far as this passive is concerned, we find the direct importation into the Telugu language of a good number of Sanskrit forms as is seen in Nannaya's Bhārata which is considered as the earliest extant work in Telugu literature. By direct importation is meant the usage in Telugu of the past passive participle form of the Sanskrit root, either independently with the agent noun put in the 3rd case, or in the form of a compound as[5] *asurulachêta nihatundayye* = by asuras he was killed ; *danda tāditu jēsedan* = I shall see that you are beaten with a rod. Here we see the passive form of the Sanskrit root in *ita* introduced

5. కచుండురాకమసతె నసురులచేతనిహతుండయ్యెంగావలయు.
భవదభిరక్ష్యములగు నీభువనంబులయందు, అది 2. 711.
నిన్నునిప్పుడ దండతాడితుఁజేసెదన్.

direct into Telugu. Any number of such words can be introduced into Telugu or even Kannada, by suffixing Telugu or Kannada terminations to them, such forms being called Tatsamas in Telugu. But, anyhow, this was not found to be a very happy form of expression though a convenient one for Sanskritists. And so various means have been adopted to convey this idea. The most natural way, is to make use of the active form itself one way or the other, as in *talli chēsina adharmambunaku nirvēdinchi* = feeling sorry for the wrong which his mother did (for wrong done by his mother). Sometimes a Telugu compound with the active participle is formed on the analogy of the Sanskrit, i.e., the noun denoting the agent is put in the genitive[6] as *Janamejayuni cheyu sarpayāgamu*=The serpent sacrifice which is the making of Janamejaya. (= Sacrifice which is made by him). This is almost equivalent to the Sanskrit compound " Janamējaya samārabdha sarpakula pralayam " used by Nannaya in the same connection ; and it is perhaps the analogy of compounds like these that must have developed such constructions as above in Telugu.

Sometimes, the instrument is put in the 3rd case separately, the agent noun forming a compound with the active participle—*Sarmishṭhachēta nāpaḍina yavamānambu* = (the disgrace of my suffering by Sarmishṭha, *i.e.,* the disgrace which has been suffered by me, or which I suffered at the hands of, Sarmishṭha, or through Sarmishṭha). The expression ' nāpaḍina ' may be put in later language as *nāchētan anubhavimpan-badina,* where we have the ' padu ' passive fully expressed.

Sometimes one verb is used for another in order to bring out the passive idea—for instance the word meaning ' to take ' where a word meaning ' to give ' should be used, *e.g., Takshakuchetan anantambaina arthambu goni* = taking large amounts of money by (from the hands of) Takshaka. The agent noun put in the instrumental case shows that it is intended to convey a passive idea, and so requires the verb ' to give ' and not ' to take '. It must be

6. తల్లి చేసిన యధర్మంబునకు నిర్వేదించి. జనమేజయుని చేయు సర్పయాగము.
జనమేజయసమారబ్ధ సర్పకులప్రళయము.
శర్మిష్ఠచేత నాపడిన యవమానంబు
శర్మిష్ఠ (మూలముగా) నా (చేతననుభవింపం) పడిన యవమానంబు.

'Having been given large amounts of money by Takshaka'. We now say it with the help of *padu*, *īyabaḍina vāḍai*, 'he having been given.' We may explain it literally by saying 'taking at his hands (or from him) large sums of money', and grammarians may explain it as a promiscuous use of the 3rd case suffix for the 5th case suffix. But since the *chēta*, the 3rd case is used and not *valana*, the 5th case, the intention of the author seems to be to use the passive construction itself, but only he was constrained to make use of an active form of another verb fitting for the occasion.

But it appears in certain cases *valana*, the 5th case suffix, also is used to bring out the passive idea while actually avoiding the passive construction. *Kasyapu valana charāchara bhūta rāsi yellan udbhavillc* = From Kasyapa the whole world animate and inanimate, arose. This holds good so far as the idiom of the language is concerned, but it looks anyhow as a round-about way adopted by the author to keep to the idiom of the language. He perhaps wanted to say, 'The whole world has been created by Kasyapa.' *Charāchara bhuta rāsi yella kasyapuniche srujimpambadiye*, which seems to be an easy way of expressing that idea, now that the form with *paḍu* has become familiar to us. As a matter of fact originally there was no difference in the use of *chetan*, *valanan*, and *an* or *andu*, the 3rd, 5th and 7th case suffixes. At first *an*, another form of *al* meaning 'that place', seems to have been placed after nouns to indicate the locative idea, and the same indicated the ideas of karana and apādāna, *i.e.*, the 3rd and 5th cases. Later on to make these ideas clearer, *an*, the locative suffix, suffixed to nouns *cheyi* = hand, and *valanu* = side, came to be considered as the suffixes of the 3rd and 5th cases—*chetan* = in the hand, *valanan* = in the side. Anyhow *an* appears in all these and all the three performed the same function. This idea has already been recognised by some grammarians and even expressed by Peddana in his "Kāvyālankāra-chūḍāmaṇi" in the verse quoted below[7]:—It means this—"Those who know the real meaning of the cases say that

7. "ఒనరఁ దృతీయయుఁ బంచమి, యును సప్తమియును దలంపనుచితనిజైకా
ర్థనియతిఁ జెల్లుం దెలియఁగ, ననిరి విభక్త్యర్థవేదు లైనకవీంద్రుల్.
(కావ్యా. చూ. 9. 101.)
విశ్వవిభునిచేత విలసిల్లు సిరి కర, వాలభైరవాంకు వలనఁ గలుగు
భూరిసిద్ధి రాజనారాయణునియందు, బొడముఁ గవుల కతివిభూతి యనఁగ"

the 3rd, 5th and the 7th cases can be used in one and the same meaning." When this *an* is suffixed to verbal roots, it converts them into verbal infinitives, and when other roots like *paḍu, paragu, chanu,* etc., are added to these forms in *an,* they are considered as being capable of expressing the passive idea, *e.g., adi samanta panchakambu nān baragu,* means literally, " It is proper to say that (it is) samanta panchaka ", *i.e.,* " It is called samanta panchaka." In the same sense *nān janu* (= It goes into the saying or it goes to say, i.e., it is said) and *anan baḍu* (= It falls into the saying, or it suffers the saying, *i.e.,* it is said or called) may also be used.

Paḍu as the Sign of the Dravidian Passive.

In most of the South Indian languages *paḍu* is now, no doubt generally taken to be a sign of the Passive. Its use in these languages is really pretty old and seems to be of two kinds. As a mere auxiliary root it was placed after certain roots to bring out the verbal idea more clearly or add a slightly different shade of meaning to it, and also added to certain nouns to convert them into verbal themes. Again, it is placed after some verbal forms ending in *al, an* or *a* which are considered as infinitives in these languages, in order to convey a sort of passive idea.

As we know, root agglutination formed one of the most important principles in the development of the Dravidian languages. Whenever an idea has to be made clear or a different shade of meaning has to be expressed, a new auxiliary root indicative of the idea to be brought out and appropriate to the occasion was chosen and affixed to the root or verbal theme already in use. This gave rise to a number of compound roots or verbal themes in these languages. So long as the newly affixed root retained its individuality either in form or meaning or both, the whole thing is recognised as a compound root or verb, but when its individuality is lost and the original meaning in which it was first suffixed is also forgotten, it is said to have been added to other roots or words as a mere auxiliary, rather in what is called ' swārtha ', its own meaning, indicating thereby that the presence of this suffixed root made no difference in the meaning of the original root. But, if in course of time the root undergoes some change in form and if the mutilated form or the remnant still carries with it any particular meaning or fulfils a particular function, then it is considered as an inflexional increment or ' anubandha '. If that remnant has lost all significance of its own, it is taken as part and parcel of the original root itself. Thus, most of the so-called roots in Telugu and even in other Dravidian languages ending in *gu, chu,* or *su,* etc., are,

strictly speaking, to be considered as secondary roots or verbal themes. Such compound verbal themes are developed in these languages not only from roots, but also from nouns by adding roots like *konu, unḍu, chēyu, chanu, agu, paḍu,* etc., which are named 'sabda pallavas' by the Telugu grammarians, e.g., *kūruchu* + *unḍu* *kūruchundu* = to sit, *mēlu-konu, vā-pōvu, vijayan-chēyu, ēr-paḍu,* etc. In these the compound form has acquired a new meaning. But in certain cases like *nila-baḍu, nilu-chunḍu* the suffixed root does not add particularly to the meaning of the original root. Thus, *nil, nilu, niluchunḍu, nilabaḍu* may be taken to be synonymous. *Nilu* = to stand, *nila-baḍu* = to fall into the state of standing, *i.e.,* again it means 'to stand'. *Aga-paḍu* = to be seen, *aḍḍa-paḍu* = to come across, *kaṭṭu-vaḍu* = to be bound, *koṭṭu-paḍu* = to be spent, *chēḍ-paḍu* = to suffer, *pāḍu-vaḍu* = to be spoiled, *bayalu-vaḍu* = to come out, *oḍa-baḍu* = to come to an agreement, *siggu-vaḍu* = to be ashamed—in all these forms *paḍu* is used to convert the noun forms into verbal themes, and so it is said to have been used in 'swārtha'. Another use of it is to suffix this *paḍu* to verbal infinitives or the verbal forms in *an,* in order to signify what is called the passive sense. But even here it is not always that it signifies the passive idea. Perhaps originally it was not construed as such. Anyhow in forms like *vinan-baḍu, kanan-baḍu, diga-baḍu, chora-baḍu, kūḍa-baḍu,* though *paḍu* is placed after the infinitive form in *an,* it does not convey the passive idea at all, nor these forms are always used with the agent in the instrumental. Though we now sometimes say *aḍi nāchēta vinan-baḍenu* = it is heard by me, the more familiar form of expression is, *aḍi nāku vina-baḍinadi, adi nāku kana-baḍinadi* = it has fallen into my hearing, it has appeared (itself before) to me; *vāḍu nīṭilo diga-baḍenu* = he got into the water, literally he fell into the water so as to get into it. In these forms *paḍu* seems to impart a reflexive idea rather than a passive. For *vinbaḍenu* indicates the idea, 'it has (itself) fallen into my ears (without any effort on my part to hear it), so also *vinan-ayyenu.* But when we say, *aḍi nāchēta vina-baḍenu,* the instrumentality, or the effort on the part of the agent is made clear, by putting the agent noun in the 3rd case. But in the case of *vāḍu diga-baḍenu* = he (himself) got or fell into the water (and nobody helped him to get into it), the instrumental case cannot at all be used. We do not say *aḍi vāni chēta diga-baḍenu.* Thus we are forced to think that even these forms in *an-paḍu,* were used at first in a sort of reflexive meaning rather than in a passive sense. Moreover, the agent noun in the 3rd case does not seem to have always accompanied the use of *paḍu* in early literature, even when it is used in a passive sense. For examples from Telugu Bhārata of Nannaya,

see below.[8] Tolkappiyanar also made use of this form without the instrumental as 'enappaḍupa'.

Thus, the various forms in *paḍu* appearing in these languages have to be considered only as compound roots or compound verbal themes like many others in *konu, chanu, tagu, agu,* etc. Even the early grammarians seem to have considered them as such. For they did not care to deal with the formation of what is called the passive in the language, nor did they care to mention this *paḍu* as a sign of it, even though they themselves made use of these forms in *paḍu* in their own works. We have seen that Tolkappiyanar, the Tamil grammarian, who belonged to the beginning of the Christian era, and as such to be considered as the earliest grammarian in these languages, has already made use of the form in *paḍu* in his grammar. He did not treat of the passive forms in the language, but on the other hand he refers to the usage current in the language, wherein the noun denoting the object agrees with the predicate as the subject itself would do, *i.e.,* it takes the form of the predicate in the active voice, as in the case of expressions like *sōr aṭṭadu* = the rice cooked ; *illam meḻukittru,* etc.[9]

Grammarians' view of the passive.

Ketana, one of the earliest grammarians in Telugu, says that *ina* indicates past tense in Kartrartha, Karaṇārtha and Karmārtha, and for the Karmārtha he gives an example wherein the verb is in the active form itself—*vanḍina koluchu* = the rice cooked. If he meant that passive form only should be used there, he would have given the example thus—*vanda baḍina koluchu.*

[10]Even the Sutra in Tolkappiyam which says that the 3rd case suffix can be used in the language to denote the agent of the action

8. బ్రహ్మచర్యమునను బడయఁబడిన పుణ్యఫలము. (భాగ. 1-71)
పుణ్యకర్మములు పెక్కు చేసిపడయఁబడినట్టియొలుక. (వె.-212)
ఎట్టితీరములను ముట్టఁబడినవంతలెల్లఁబాయు. (4-84)
వాఁడు తనయుండనఁబడునే, పితృధనమున కర్హుండగునే (3-799)
భవదగ్నిహోత్రముల్ పోఁడిగ వేల్వఁగాఁబడియె. (3-112)
ఇతిహాసంబున వినంబడు.

9. Seyappaḍu pporuḷai chchaidadu pōlai,
ttoḻirpada kkiḷattalum vaḻakkinuḷ urittē || (Tol. Sol. 50).

10. Mūnṟāguvade, oḍuvena ppeyariya vetṟumaikkiḷavi,
vinai mudal karuvi yanai mudaṟraduve. (Tol. Sol. 73).

denoted by the verb, need not be interpreted as strictly referring to the passive construction. Moreover, it is not unusual in these languages that even when the noun denoting the agent is in the 3rd case, the verb is put in the active form only. Such forms do occur in the Telugu language, as is shown by an example given by Vinnakota Peddana, one of the early grammarians in the language and almost a contemporary of Ketana, namely, *Viswavibhunicheta vilasillu Siri* = by the Lord of the World shines Siri or Goddess of Wealth ; i.e., the Goddess Siri is made to shine by the Lord of the World (on account of the Lord of the World). If this noun in the 3rd case should require a passive form of the verb, it should be like this, *Viswavibhunicheta Siri vilasillan jēya baḍunu.*

In connection with his sutra mentioned above, regarding the use of the 3rd case suffix *odu*, Tolkappiyanar has enumerated a number of situations in which this case suffix can be used. But unfortunately he has not given us any examples to illustrate his sutra. But in the illustrations given by later commentators of his work, we find that though the instrument (Karaṇa) is put in the 3rd case, the verbal form used is in the active itself.

For example, *tacchan seyda sirumā vaiyyam, vāyāl takkadu vācchi, kāṇattāl konda arisi, sāttanoḍu vandān korran, malaiyoḍu poruda māl yānai*, etc.,—in all these illustrations though the noun denoting the agent or the instrument is put in the 3rd case, the verbal forms, *seyda, konda, takkadu, vanda*, are all in the active voice, and though they can be construed as signifying the passive idea, they are used without the help of any auxiliary verbs like *paḍu.*

The example *nāyāl kōṭ paṭṭān* given as an illustration for *adan vinaippaḍudal,* no doubt contains a form with *paḍu,* but this may be considered as the use of it in what is called 'swārtha', like *paṭṭu-vaḍu, chikku-vaḍu,* etc., in Telugu. To convey the passive idea the form should be *kollappaṭṭān* like *paṭṭan baḍenu* in Telugu. Anyhow it is *paḍu* placed after the infinitive form of the verb in *a, an,* or *al,* or the *al-paḍu* forms as the Kanarese grammarians called them, that are considered as signifying the passive idea.

The early grammarians of the Kanarese language like Nāgavarma and Kesiraja, do not seem to have recognised the passive as a form of grammatical expression. They made no mention of the active or passive voice, nor of *atmanepada* or *parasmaipada.* The first grammarian in that language to make use of the term Karmaniprayoga, is Bhattā Kalanka who belonged to the

beginning of the 17th century, A.D. He is a great Sanskrit scholar who wrote his grammar of the Kanarese language in Sanskrit, and it is no wonder that he made mention of Karmaniprayoga and construed the *al-paḍu* form as the form of its expression in this language.[11] But Nāgavarma in his *Karṇāṭa-Bhāshā-bhūshana,* introduces these forms in *al-paḍu* as examples to his sutra, " Kartrikaranayōs tritīyā " (sutra 80) which says that the agent may be expressed by the instrumental as *Devadattanim māḍal paṭṭudu, Yajnadattanim peḷal paṭṭudu.* Here he seems to have considered these forms in *paḍu* as not dissimilar to those forms in *al* given under sutra 228—' kriyāyām kriyarthāyām al ' *viz.—pāḍal toḍagidam, māḍal bagedam,* etc.

Interpolations.

Kesiraja makes the point more clear. He says[12] also when the agent has the meaning of the instrumental the nominative occurs, e.g., for *avanim māḍal (made) paṭṭudu,* the form *avam māḍidam* may be used. That is, for the usual way of expressing the idea by the sentence, *avam māḍidam,* he seems to have said that there is another way of saying it according to the Sanskrit construction, by putting the agent in the instrumental and using the infinitive form of the verb with *paḍu* affixed to it. Anyhow these early grammarians considered the use of these *al-paḍu* forms, as only a different way of expressing the idea conveyed by the active forms like *avam māḍidam.* But there is a sutra appearing in " Sabdamanidarpana " which deals with the Karmaniprayoga, which is considered as a later interpolation, since it is not found at all in some manuscripts, and in those wherein it is found it is marked as an ' anuktasutra ' or interpolation. In order to gain greater and earlier authority for ' Karmaniprayoga ' in the language as mentioned by Bhattā Kalanka, somebody seems to have intro-

11. ' Karmaṇi '. Ex. tāniralpaṭṭam, tāmiralpattam, etc.
(Sahdānusāsana, Sutra 443), etc.

12. అభిరూపదినా ప్రథమా, విభక్తిలింగార్థవచనసంబోధనదొళ్
ప్రభవిర్పుదాద్వితీయా, విభక్తికర్మదొళ్ నాఱుళింవర్తిసుగుం. శ. మ. ద. 126.
తొడర్ద్దిష్టానిష్టదొళెడె, యుడుగదకాలాధ్వదొళ్ ద్వితీయెయొమత్తం,
నుడిగుంతృతీయె పేళల్పడుగుంసతెకర్తృకరణహేతుస్థితియొళ్. (128)
క్రియయపదంతాంకర్తృ, ప్రయుక్తమాగల్లియేనదెంబిబ్బెయనా
శ్రయిపుదు సకర్మకమదల్, ప్రయుక్తపదుధాతుసర్వ ధాతుగెయక్కుం.

duced that verse into "Sabdamanidarpana". But it was easily found out and considered as 'anuktasutra.'[13]

A similar thing seems to have happened in Telugu also. While nothing about the 'Karmaniprayoga' in Telugu, has been mentioned by two early grammarians in Telugu in their grammars, "*Āndhra Bhāsha-bhūshana*" and "*Kāvyālankara Chūḍāmaṇi*", "Andhra Sabda Chintamani", a grammar of the Telugu language written in Sanskrit and attributed to Nannaya's authorship, which is greatly disputed, contains a sutra dealing with the formation of passive in Telugu and that by the help of *paḍu* which is called an 'anubandha' or suffix.

> "Karma ṇyanu bandha syāt pati dhātuh
> Kartruvachcha tadvidhayah."

The examples given are *ghatimpabaduchunnadi*, *ghatimpabadagaladu*, from the tatsama root, *ghaṭinchu* = to bring about. But in an older edition of the same work edited by P. Ramasastrulu and published in 1923 this sutra referring to the passive suffix, does not appear and naturally manuscripts also are at great variance. From this it may be presumed that either the sutra in question appearing in some manuscripts (though not remarked as an 'anuktasutra' as in the case of that of the Kanarese appearing in "Sabdamanidarpana") is a later interpolation or the work itself is a later one, especially in view of the fact that Ketana and Peddana, two early grammarians in Telugu, made no mention of

13. ఇదునమగె దొరెతిరువ ప్రతిగళల్లి కాణబరువుదిల్ల; కర్ణాటకశబ్దానుశాసనవన్ను నోడి ఈసూత్రవృత్తి మొదలాదువన్ను రచిసిదంతె తోరుత్తదె.

As in Tel., Tam. and Mal, so in Kannada this verb 'paḍu' (like paḍe) is used to form a kind of 'passive voice' (Karmaṇivāchya cf. remark b, ad koḷ!), a use that is old, although this peculiar formation had not yet got the grammatical name of passive voice at the time of the composition of the Sabdamanidarpana, because the Sutra which refers to it in that grammar (251-b) is an interpolation based on the (later) Sabdanusasana, as it does not occur in the best Mss (e.g. in that of Mūḍabidare), and where it occurs, is introduced as an 'anuktasutra'.

"Remarks about Koḷ"

When kol (*kolu,* koḷḷu) is added to past participle of causative verbs, occasionally *the idea of the passive voice* is nearly expressed, e.g. taleyan arisi koḷḷal takkavanu (Sīrshachchedya); kaṭṭisikoṇḍavaru (baddha).

(Kannada Dictionary, Kittel.)

this passive suffix *paḍu* or dealt with the formation of the passive verbal form in the language. But at the same time it cannot be denied that the verbal form with *paḍu* suffixed to the infinitive in *an*, has been used by all these writers in their works, though it must be noted with a varying degree of frequency. For instance Nannaya has used it in his portion of Andhra Bharata, more frequently than others, and we meet with this form in his work not less than fifty times. They are not so frequently used by either Ketana or Peddana who lived 150 years after Nannaya. In Ketana's "*Āndhra Bhāsha-bhūshana*" we meet with three or four instances of its usage, but not even so many in his other work "*Dasakumaracharitra*". Even these instances cannot be said strictly to be equivalent to passives, as the agent noun in the 3rd case is not used in the expression. And where the agent noun is put in the 3rd case, in an instance in his "Dasakumaracharitra," the verbal form used is not in *an-paḍu*, but only *paḍu* used as a mere auxiliary in 'Swārtha'—Māḷavuchēta paṭṭu vaḍi = having fallen into the hands of Malava (king). *Paḍu* as a mere auxiliary has been used in many other instances—like *tala-paḍu*, *pāl-paḍu*, *kadiyambaḍu*. But none of these conveys the passive signification. The fact that a whole work of twelve āswāsas was written by him without using even once this kind of expression to signify the passive idea, clearly shows how foreign this kind of expression is to the genius of the Telugu language. Not only Ketana, even Nannechoḍa, a staunch advocate of '*dēsi*' style of writing, who is considered by some scholars as belonging to the pre-Nannaya period, and by others to the post-Tikkana period, has managed to write his whole work of "Kumarasambhava" of 12 chapters, without making use of this form in *an-paḍu* in the passive sense. These forms are met with very rarely even in later Prabandha literature.

From this we have to understand that though the verbal themes made by suffixing *paḍu* have been in use from very early times in these languages, the early grammarians do not seem to have attached any special importance or significance to them. They considered them as mere compound verbal forms in the language, and we know there are a good number of them. In fact most of the verbal relations are expressed by the help of auxiliary roots. Let us take into consideration a few of them that are formed from roots in *an* as *chēyan*. Besides *chēyan-paḍu*, we have *chēyan-tagu* (= It is fit to be done); *chēyan-kūḍu* or *chēyan-valasinadi* = you must do it; its negative *chēyan-kūḍadu* (=it should not be done); *chēyan-galanu* (=I can do it); *chēyan-bōvanu* (=not going

to do it); *chēyan-jālanu* (= I cannot do it), etc., etc. But it was only in later times that owing perhaps to the overpowering influence of Sanskrit and Sanskrit grammatical forms, the *an-paḍu, al-paḍu* or *a-paḍu* forms in these languages are particularly construed as signifying the passive idea. The larger number of these forms found in Nannaya has only to be attributed to the powerful influence of the Sanskrit idiom upon him, when he first began to translate a Sanskrit work into Telugu, and it is admitted on all hands that he is the first great exponent of the 'tatsama' form of language in Telugu literature. We cannot say he was the first man to introduce such forms in Telugu, for inscriptions of the pre-Nannaya period show that such a language came into vogue long before him, but it is really significant to note that not a single form in *an-paḍu* in the passive sense appears in the inscriptions so far discovered. The Bezwada Inscription of Yuddhamalla contains no doubt the form *odam-baḍu,* but it is not used in the passive sense. The fact that the form in *an-paḍu* signifying the passive idea is avoided as far as possible both in the language of the pre-Nannaya period and by many authors of the post-Nannaya period, especially by those who advocated or followed the Dēsi style in Telugu, clearly shows that it is not quite natural to the genius of the Telugu language.

Passive idea—how expressed.

Now let us consider the various other ways in which the passive idea is expressed in these languages. The most idiomatic and characteristic mode of expressing the passive idea is, as given by Dr. Caldwell, by the use of the neuter intransitive form of the verb. Thus in Tamil, 'it was broken' is expressed by *uḍaindadu,* i.e., it broke. The same is the case in Telugu—*adi pagilinadi* may be used for *adi pagulagoṭṭabaḍinadi.* It can be used in Tamil, also by prefixing the instrumental case of the agent—*ennāl uḍaindadu.* This is equivalent in Telugu to *adi nāchetan pagilinadi,* more familiarly, *adi nāchētulō pagilinadi* (= It broke in my hands.).

By means of the preterite verbal participle of an active verb followed by the preterite of the verbs 'to become', 'to go', 'to end', etc., *e.g. muḍind-āyittru* = having finished it is become—*i.e.,* it is finished. Expressions similar to this are used in Madras Telugu owing perhaps to the influence of the Tamil. E.g. *tini ayinadi* = having eaten it has become, *i.e.,* it is eaten. Tamil-*kōvil kaṭṭī*

āyittru = the temple having built has become—i.e., the temple has been built. Here in Telugu the gerundial form is generally used. Instead of *gudi kaṭṭi ayinadi,* it is said *guḍi kattaḍamu ayinadi* = the building of the temple has become or finished. Similarly, in Tamil also, verbal nouns in *dal* are used as *seydal āyittru* = the doing of it has become. Expressions like *katti āyinadi, tini āyinadi* are sometimes used as provincialisms in the Telugu spoken in Madras and its surroundings, but it is not considered as a Telugu idiom. Instead of *āyittru* = it is done, *pōyittru* = it has gone, is also sometimes used in Tamil. In Telugu the root *pōvu* is suffixed to the root *agu*—as in *adi kaṭṭi ayi pōyinadi* = having built it has gone, in the sense of ' it has been built '.

In Kanarese the verb *pōgu* added to nouns signifies passive idea—as *kaḍi vōgu* (*pōgu*) = lit. to go a cutting off, *i.e.,* to be cut off, *pōgu* or *hōgu* joined to the past participle form of verbs conveys the same idea, *avana eraḍu kālugaḷu kaḍidu hōdavu* = his two legs were cut off ; cf. Tel. *vāni kāḷḷu renḍu kōsukoni pōyinavi* ; In Tamil instead of *terind āyittru, terindu pōyittru* may also be used, lit. having known it is gone, *i.e.,* it is known. The same thing is expressed in Telugu by *telisi pōyinadi* = it is known.

A causative verb in the past followed by the verb *koḷ* has sometimes the force of the passive in Kanarese. *Kaṭṭisi koṇḍ avanu* = one who is fettered ; *sāstrakramadinda abhivādanam māḍisi koḷuvatanu*=one who is respectfully saluted according to the manner of the sastras. Even in Telugu a similar expression is made use of as in *trādu cheta kattinchu konnavāḍu* = he who is fettered or got himself fettered with a rope.

The use of the causative verb *enisu* sometimes conveys passive idea in these languages, *ādiya pattakkaramum samānam enisu gum* = the first ten letters are called monophthongs, cf. Telugu—*toli paḍi aksharamulu samānāksharamulu anipinchukonunu ;* Kan.—*dānavara tāyi danuvenikum* = The mother of danavas is called danu ; cf. Tel.—*dānavula talli danuvu anipinchukonunu.*

By adding the verb *āgu* to a verbal noun the passive idea is indicated. Kan.—*prayōgisuvadu-ahudu* = lit. it becomes a using, i.e., it is used ; cf. Tel.—*prayoginchaḍamu ayinadi* = it is used ; Kan.—*pustakagaḷannu tarōṇa vāgadu* = lit. a bringing the books having become it is = the books have been brought ; cf. Tel.—*pustakamulu techchuta* (or *tēvaḍamu*) *ayinadi, pustakamu mudrinchuta ayinadi* = The book has been printed.

The root *agu* is added to the forms in *an* in Telugu—like *chēyan agunu* = it may be done, or can be done. Similarly, roots *tagu, valayu,* are also added to verbal forms or the infinitives in *an* like the *agu* and *paḍu,* etc., e.g., *ā pani chēyan tagunu,* or *chēyan valayunu* = that work is fit to be done, or must be done ; cf. Kan. —*chimmaṭigeyinda hoḍasi koḷal takkavanu*=one who is fit (or deserves) to be whipped ; cf. Tel.—*kottan daginavāḍu* = one who is fit to be beaten.

The use of the verb, *tinu, uṇ,* meaning to eat, with the noun, *peṭṭu,* etc., convey the passive significance as in Kan.—*avanu peṭṭu tinda* ; Tam.—*aḍi uṇḍān* ; Tel.—*vāḍu debbalu tinenu* = he ate a beating or blows, *i.e.,* he was beaten. Similarly, the verb *bīḷ* may be used with a noun meaning blows in Kanarese, *e.g., gurupādage badata biddavu* = to Gurupāda blows fell, *i.e.,* Gurupāda was beaten. The same idea is expressed by the use of the verb, *tagulu* or *paḍu,* in Telugu—*guruvumīda debbalu paḍenu* = blows fell on guru, or *guruvuku debbalu tagilenu* = blows touched guru, *i.e.,* guru was beaten.

Relative participles or participial nouns are used sometimes to signify passive, *e.g.,* Tamil—*erudina pustakam, acchu aditta pustakam* = the book that is written, a book that is printed ; cf. Tel.—*vrāsina pustakamu* is equivalent to *vrāyabaḍina pustakamu*=a book that is written ; *achchukottina* or *achchu vēsina pustakamu*=a book that is printed, where *vrāsina* and *koṭṭina* are only active participles signifying passive idea. Again, instead of using infinitive with *paḍu* as *sollappaṭṭadu, cheppan-baḍinadi* = that which was said, the active participial noun—Tam. *sonnadu,* Tel. *cheppinadi*—may be used. Similarly, in Kanarese—*tereḍa kiṭiki* = a window that is opened, *oḍedudu* = that is broken ; Tel.—*terachina kiṭiki, pagilina kunḍa*=the pot that is broken, literally—the broken pot.

Thus it is clear that all those forms of expression which are considered as indicating or signifying the idea of the passive, are really phrases or compound verbal forms made by the help of various auxiliary roots like *paḍu, tinu, uṇ,* etc., rather than regular passives ; and the forms in *paḍu* seem to occur most in the works of those who have come greatly under the influence of Sanskrit, and those that prefer to follow the *dēsi* method or the indigenous mode of composition to the 'mārga' style seem to have avoided it as far as possible. Anyhow the passive expression with *an-paḍu* is generally considered in all these languages as a form of affectation and does not seem to have been recognised as the

regular idiom of the language. It appears to be one of the forms developed in course of time to express the idea of the Sanskrit passive. Hence, there is much truth in Dr. Caldwell's saying that " the Dravidian languages are, indeed, destitute of passives, properly so called, and therefore resist every effort to bring the *paḍu* into general use ".

* തിരുവോണവും കൊല്ലവർഷവും.

തിരുവോണമഹോത്സവത്തിൻെറ ആഗമത്തെ സ്സംബന്ധിച്ചുള്ള ഐതിഹ്യം:—

"വാമനാവതാരമെടുത്ത മഹാവിഷ്ണുവിനാൽ വഞ്ചിക്കപ്പെട്ട പാതാളലോകത്തിൽ പാൎത്തുവരുന്ന മഹാബലിചക്രവൎത്തി തൻെറ രാജ്യമായ കേരളത്തിൻെറ സ്ഥിതി കാണ്മാൻ വൎഷത്തിലൊരിക്കൽ വരുന്നതിനെയാണ് നാം ഓണമെന്നു കൊണ്ടാടിവരുന്നത്" എന്നു ഐതിഹ്യവാദികൾ പറയുന്നു. ഇതിനെ അനുസരിച്ച്, അദ്ദേഹത്തിൻെറ പുത്രനായ ബാണൻെറ വരവിലുള്ള ആഘോഷമാണ് കന്നിമാസത്തിലെ "ആയില്യം മകം" എന്നും പറയുന്നുണ്ട്.

ഓണപ്പാട്ട്:—

"ആദികാലത്തു തൃക്കാക്കരമഹാദേവൻെറ തിരുനാളായ ഓണമഹോത്സവം കൊണ്ടാടുവാൻ മഹാബലിചക്രവൎത്തി ഏൎപ്പാടുചെയ്തിരുന്നു. അങ്ങിനെ കുറേ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ബാലന്മാരും വൃദ്ധന്മാരും തൃക്കാക്കരെയ്ക്കു വഴിനടന്നു വളരെ കഷ്ടപ്പെടുന്നുണ്ടെന്നു മനസ്സിലാക്കി, അദ്ദേഹം, ഇനിമേൽ തൃക്കാക്കരപ്പനെ അവരവരുടെ മുററത്തു തന്നെ എഴുന്നെള്ളിച്ച് ആഘോഷിച്ചാൽ മതിയെന്നു കല്പിക്കയുണ്ടായി. അതനുസരിച്ചു തിങ്ങൾ തോറും അവരവരുടെ വീടുകളിൽവെച്ചുതന്നെ നാട്ടുകാർ ഓണമാഘോഷിച്ചു വന്നു. അങ്ങിനെ തിങ്ങൾ തോറും ആഘോഷിച്ചു വന്ന ഓണമഹോത്സവം മഹാബലി മണ്ണുപേക്ഷിച്ചശേഷം നിന്നുപോകയാൽ, അന്നു നാടുവാണിരുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാനോട് അദ്ദേഹം ആവലാതിപ്പെട്ടതനുസരിച്ച്, ഭഗവാൻ ആണ്ടുതോറും ചിങ്ങമാസത്തിലെ തിരുവോണത്തുന്നാൾ വന്നു നാടു കണ്ടുപോകാൻ മഹാബലിയോടു പറകയും അന്നേദിവസം നാടൊക്കയും ഓണമാഘോഷിക്കുവാൻ പ്രജകളോട് ആജ്ഞാപിക്കയും ചെയ്തു. അതാണ് ഇന്നത്തെ ഓണ

---

* തിരുവനന്തപുരത്തു നടന്ന പൌരസ്ത്യഭാരതീയമഹാസമ്മേളനത്തിൽ വായിച്ചതു.

മഹോത്സവം" എന്നിങ്ങിനെയാണ് "മഹാബലി ചരിതം" ഓണപ്പാട്ടിൽ പറഞ്ഞു കാണുന്നതു്.

മുൻപറഞ്ഞ ഐതിഹ്യത്തെ അടിസ്ഥാനമാക്കി ചില മനോധൎമ്മങ്ങളും കൂട്ടിച്ചേൎത്തു മഹാബലിചരിതകാരൻ ഓണപ്പാട്ടു നിർമ്മിച്ചുവോ, അല്ല; ഓണപ്പാട്ടിലെ സാരമായ അംശം പിന്നീടു ഐതിഹ്യമായി പ്രചരിച്ചുവോ എന്നറിയുന്നില്ല.

ചരിത്രം:—

"കേരളമൊട്ടുക്ക് ഒരുപോലെ കൊണ്ടാടിവരുന്ന തിരുവോണമഹോത്സവം കേരളത്തിലെ ആദിചക്രവൎത്തിയായ മഹാബലിയുടേയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ വംശത്തിന്റേയും സ്മാരകമായി ചേരമാൻ പെരുമാളെന്ന പ്രസിദ്ധനായ ഭാസ്കരരവിവൎമ്മപ്പെരുമാൾ ഏൎപ്പെടുത്തിയതാണ്" എന്നു ശ്രീമാൻ ആററൂർ കൃഷ്ണപ്പിഷാരോടി അവർകൾ തന്റെ 'തിരുവിതാംകൂർ ചരിത'ത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ചേരമാൻ പെരുമാൾ നാടു ഭാഗിച്ചുകൊടുത്തു മക്കത്തേക്കു പോയ ദിവസത്തെയാണ് ഓണമായി ആഘോഷിച്ചു വരുന്നതെന്നു ലോഗൻ സായ്പവർകൾ തന്റെ 'മലബാർ' എന്ന ഗ്രന്ഥത്തിൽ അഭിപ്രായപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ഈ വിഷയങ്ങളെക്കുറിച്ചുള്ള സാമാന്യ ചൎച്ച:—

ചേരമാൻ പെരുമാളാണ് ഓണമഹോത്സവം നടപ്പാക്കിയതെന്നതിന്നും അതു് മഹാബലിയുടേയും വംശത്തിന്റേയും സ്മാരകമായിട്ടാണെന്നതിന്നും പ്രമാണമൊന്നുമുള്ളതായിട്ടറിയുന്നില്ല. ആ വകയൊക്കെയും വെറും അഭ്യൂഹം മാത്രമാകുന്നു എന്നുമാത്രമല്ല, മഹാബലി കേരളത്തിലെ ചക്രവൎത്തിയായിരുന്നു എന്ന കാൎയ്യം തന്നെ തീൎച്ചയല്ല. മഹാബലി എന്ന ഒരു അസുരരാജാവുണ്ടായിരുന്നു എന്ന കഥപോലും നാം ധരിക്കുന്നതു പുരാണത്തിൽനിന്നാണ്. പുരാണത്തിൽ അദ്ദേഹത്തെ കേരളചക്രവൎത്തിയായി പറഞ്ഞിട്ടില്ല. നേരെമറിച്ച് മഹാബലിയുടേയും ബാണാസുരന്റേയും രാജധാനി നൎമ്മദാതീരത്തുള്ള "ശോണിതപുര"മാണെന്നാണ് പുരാണത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. വിഷ്ണു ത്രിവിക്രമനായി ബലിചക്രവൎത്തിയെ പാതാളത്തിലേക്കു ചവിട്ടിത്താഴ്ത്തി എന്ന പുരാണകഥയെ ആൎയ്യന്മാർ ബലിയെ കേരളത്തിലേക്ക് ഓടിച്ചതായി

ചരിത്രകാരദൃഷ്ട്യാ വ്യാഖ്യാനിക്കുന്നതുകൊണ്ടും വലിയ പ്രയോജനമു ണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. നാം ഓണക്കാലത്ത് മണ്ണുകൊണ്ടു പിടിച്ച് അ ലങ്കരിച്ചു മുററത്തുവെച്ചു പൂജിക്കാറുള്ള പ്രതിമ മഹാബലിയുടേതാണെ ങ്കിൽ താദൃശവ്യാഖ്യാനംകൊണ്ടു് വല്ല ഉപയോഗവുമുണ്ടാകുമായിരുന്നു. ആ പ്രതിമയെ മലയാളികളായ നാം തൃക്കാക്കരപ്പനായിട്ടാണല്ലോ സങ്ക ല്പിച്ചു് ആരാധിച്ചുവരുന്നതു്. ശിവലിംഗാകൃതിയിലുള്ള പ്രസ്തുത പ്രതി മയെ മാതേർ (മാതേവർ—മഹാദേവർ) എന്നും തൃക്കാക്കരപ്പൻ എന്നു മാണു് നാമിന്നും പറഞ്ഞുവരുന്നതു്. പണ്ടു് ഇന്ത്യയിൽ പ്രചാരത്തി ലിരുന്നിരുന്ന ലിംഗപൂജയുടെ ഒരു അവശിഷ്ടമാണോ ഇതു് എന്നു കൂടി സംശയിപ്പാൻ അവകാശമില്ലെന്നുമില്ല. ഏതായാലും, ഈ പറഞ്ഞ ചരിത്രഭാഗത്തിലും അധികം യുക്തമായിരിക്കുന്നതു് ഓണപ്പാട്ടിലെ ക ല്പിതകഥയാണെന്നുവേണം പറവാൻ. ശിവഭക്തനായ മഹാബലി നാടു നടന്നുനോക്കുമ്പോൾ നാട്ടുകാരെല്ലാം ശിവനെ വെച്ചു പൂജിച്ചുകാ ണുന്നതിൽ അദ്ദേഹത്തിന്നു സന്തോഷം തോന്നാൻ അവകാശമുണ്ടല്ലോ.

എന്നാൽ, ശ്രീകൃഷ്ണൻ കേരളത്തിലെ രാജാവോ പ്രഭുവോ ആയിട്ടറിവില്ലായ്കയാൽ മഹാബലി കൃഷ്ണനോടു ആവലാതിപ്പെട്ടതായും കൃഷ്ണൻ നാട്ടുകാരോടു് ഓണമാഘോഷിപ്പാൻ കല്പിച്ചതായും മററും "ഓണപ്പാട്ടി"ൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു വിശ്വാസയോഗ്യമാകുന്നില്ല. മഹാബലി നാടുകാണാൻ ആണ്ടുതോറും വരുന്നുണ്ടെന്ന ഐതിഹ്യവും അതുപോലെതന്നെ ഇക്കാലത്താരും വിശ്വസിക്കയില്ല.

കൊല്ലവർഷത്തിൻെറ ആഗമത്തെക്കുറിച്ചും പലതും പറഞ്ഞു കാണുന്നുണ്ടു്.

ഐതിഹ്യം:—

ലോകഗുരുവായ ശങ്കരാചാര്യർ ചിങ്ങമാസം ഒന്നാംതീയതി കൊല്ലത്തുവെച്ചു് അറുപത്തിനാലു് അനാചാരങ്ങൾ ഏല്പ്പെടുത്തിയ തിനെ അടിസ്ഥാനമാക്കിയാണു് കൊല്ലവർഷം നടപ്പായതെന്നും അവി ടെനിന്നും ആചാര്യർ ആ അനാചാരങ്ങളുടെ പ്രചരണത്തിന്നായി ബ്രിട്ടീഷുമലബാറിൽ എത്തുമ്പോഴേക്കു കന്നി ഒന്നാംതീയതിയാവുക യാലാണു് അവിടെ വർഷപ്പിറപ്പു കന്നി ഒന്നാംതീയതി മുതല്ക്കായ തെന്നും ഐതിഹ്യവാദികൾ പറയുന്നു.

ഇതുപോലെ കൊല്ലവർഷാരംഭം ചേരമാൻ പെരുമാൾ മക്കത്തേക്കുപോയതിനെ അടിസ്ഥാനമാക്കിയാണെന്നും സുന്ദരമൂർത്തിസ്വാമികളോടുകൂടി പെരുമാൾ കൈലാസത്തേക്കുപോയതിനെ ആധാരമാക്കിയാണെന്നും പറഞ്ഞു വരുന്നുണ്ട്.

ചരിത്രം:—

മുൻപറഞ്ഞ ഐതിഹ്യത്തെ അല്പമൊന്നു പരിഷ്കരിച്ചുകൊണ്ട്, ശ്രീമാൻ ആറൂർ അവർകൾ തന്റെ 'തിരുവിതാംകൂർ ചരിത്ര'ത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു് ഇപ്രകാരമാകുന്നു.

"ക്രിസ്തുവർഷം 823-ലാണ് ശങ്കരാചാര്യർ സ്വർഗ്ഗാരോഹണം ചെയ്തതു്. അതിനുശേഷം 825-ൽ കൊല്ലം രാജാവു് കേരളത്തിലുള്ള സകല രാജാക്കന്മാരേയും ക്ഷണിച്ചു വരുത്തി കൊല്ലത്തുവെച്ചു് ഒരു സഭകൂടി ശങ്കരാചാര്യർ പരിഷ്കരിച്ചിട്ടുള്ള മതവ്യവസ്ഥകളെല്ലാം കേരളത്തിൽ പരക്കെ സ്വീകരിക്കണമെന്നു് ആ മഹാസഭയിൽവെച്ചു നിശ്ചയവും ചെയ്തു. അതിന്റെ സ്മാരകമായി അന്നുമുതൽ പുതുതായി ഒരു വർഷപ്പിറപ്പു തുടങ്ങുവാനും തീർച്ചയാക്കി. ഇപ്പോൾ കേരളത്തിൽ മുഴുവനും പ്രമാണമായി കണക്കാക്കി വരുന്ന കൊല്ലവർഷം ഇങ്ങിനെ തുടങ്ങീട്ടുള്ളതാകുന്നു".

ശ്രീമാൻ ഗോവിന്ദപ്പിള്ള അവർകൾ തന്റെ ഭാഷാചരിത്രത്തിൽ പ്രസ്താവിച്ചിരിക്കുന്നതു് മറെറാരു പ്രകാരത്തിലാകുന്നു.

"കലിവർഷം 3926-ന്നു് ക്രിസ്തുവർഷം 825-ൽ തിരുവിതാംകൂർ രാജ്യഭാരം ചെയ്തിരുന്ന ഉദയമാർത്താണ്ഡവർമ്മരാജാവു് കൊല്ലത്തെഴുന്നെള്ളി കേരളത്തിലെ സകല വിദ്വാന്മാരേയും വരുത്തി സൂര്യന്റെ ഗതി കണക്കുകൂട്ടി നോക്കി ചിങ്ങമാസം ഒന്നാംതീയതി മുതൽ ഒരു പുതിയ വർഷം നിശ്ചയിച്ചു്, അതിന്നു കൊല്ലവർഷം എന്നപേർ വിളിച്ചു. കേരളത്തിൽ സകല ജനങ്ങളും അതു സമ്മതിക്കയും കേരളം മുഴുവൻ നടപ്പാക്കയും ചെയ്തു. ഉത്തരകേരളത്തിൽ ഈ വർത്തമാനം എത്തിയതു് ഏകദേശം ഒരുമാസം കഴിയാറായപ്പോഴാകയാൽ അവിടെ കന്നിമാസം ഒന്നാംതീയതി മുതൽ ഒരു പുതിയ വത്സരം ആരംഭിച്ചു് അദ്യാപി നടന്നു വരുന്നു" എന്നിങ്ങിനെയാണു് ഗോവിന്ദപ്പിള്ള അവർകൾ പറഞ്ഞുകാണുന്നതു്.

ആർ. നാരായണപ്പണിക്കരാകട്ടെ, ഗോവിന്ദപ്പിള്ള അവർകളെ അനുസരിച്ചുകൊണ്ടു കൊല്ലവർഷത്തിൻെറ പ്രവത്തകൻ ഉദയമാത്താണ്ഡവമ്മരാജാവുതന്നെയാണെന്നു തീത്തുപറയുന്നു.

"കൊല്ലവർഷം ആരംഭിച്ചതു് ഉദയമാത്താണ്ഡവമ്മരാജാവായിരുന്നു എന്നു നിസ്സംശയം പറയാം. ഒന്നാംകൊല്ലവർഷം അഞ്ചാം തീയതി വേണാട്ടിലെ അഞ്ചു ശാഖകളിലേയും മൂത്തരാജാക്കന്മാരും, സ്വാമിയാന്മാരും, മാടമ്പിമാരും പത്മനാഭക്ഷേത്രത്തിൽ കൂടി ക്ഷേത്രപൂജാദികളെ സംബന്ധിച്ചു ചില നിശ്ചയങ്ങൾ ചെയ്തതായി ക്ഷേത്രഗ്രന്ഥവരിയിൽ കാണുന്നു. അഞ്ചാമാണ്ടു് ഈ വീരഉദയമാത്താണ്ഡവമ്മ നാടുനീങ്ങി. കോളംബാബ്ദം തുടങ്ങിയതു് ഉദയമാത്താണ്ഡവമ്മയായിരുന്നതിനാൽ അതിനെ ഉദയവഷമെന്നുകൂടി പറഞ്ഞുവരുന്നു. അന്നത്തെ വേണാട്ടുതിരുവടികളായ ഉദയമാത്താണ്ഡവമ്മ കൊല്ലത്തുവെച്ചു കുലശേഖരപ്പെരുമാൾപട്ടം കൈക്കൊണ്ട ദിനത്തിൻെറ സ്മാരകമായി കൊല്ലവർഷം ആരംഭിച്ചതായിവരാം" എന്നിങ്ങിനെ അദ്ദേഹംതൻെറ 'കേരളഭാഷാസാഹിത്യചരിത്ര'ത്തിൽ അഭിപ്രായപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ഇവയെക്കുറിച്ചുള്ള ചച്ച:—

ശങ്കരാചാൎയ്യർ കൊല്ലവഷം തുടങ്ങുന്നതിന്നു മുമ്പുതന്നെ പരമസമാധി പ്രാപിച്ചുകഴിഞ്ഞുവെന്നാണു് ചരിത്രകാരന്മാരിൽ പലരും സമത്ഥിച്ചിരിക്കുന്നതു്. കൂടാതെ, അദ്വൈതപ്രവത്തകനായ ആചാൎയ്യസ്വാമികൾ അനാചാരങ്ങൾ ഏപ്പെടുത്തി കേരളത്തിൽ പരക്കെ നടപ്പാക്കി എന്നുള്ളതു് സംഭാവനീയമോ വിശ്വാസയോഗ്യമോ അല്ലതാനും. അതുകൊണ്ടു് ഐതിഹ്യം ഒരുവിധത്തിലും സ്വീകാൎയ്യമാക്കുന്നില്ല. ചേരമാൻപെരുമാൾ മക്കത്തേക്കുപോയ കഥ വിശ്വാസയോഗ്യമല്ലെന്നു ചരിത്രകാരന്മാർ സമത്ഥിച്ചിട്ടുണ്ടു്. സുന്ദരമൂത്തിനായനാരോടൊരുമിച്ചു കൈലാസത്തേക്കുപോയെന്ന കഥയും അതേരൂപത്തിൽ വിശ്വസിക്കാൻ നിവൃത്തിയില്ല. അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽത്തന്നെ ആ സംഗതി ചിങ്ങം കന്നി എന്നീ രണ്ടുമാസങ്ങളിലെ ഒന്നാം തീയതികളിലാവാനും നിവൃത്തിയില്ല.

ആറന്മൂർ പറയുംപ്രകാരം കേരളത്തിലെ സൎവ്വരാജാക്കന്മാരും പ്രഭുക്കന്മാരും ഒത്തുചേന്നു സഭകൂടി ശങ്കരാചാൎയ്യർ പരിഷ്കരിച്ച മത

വ്യവസ്ഥകളെ കേരളത്തിൽ പരക്കെ സ്വീകരിക്കേണമെന്നു നിശ്ചയിക്കയും അതിൻെറ സ്മാരകമായി അന്നേദിവസം കൊല്ലവർഷം തുടങ്ങണമെന്നു തീച്ച്പ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തിരുന്നുവെങ്കിൽ കൊല്ലംവർഷപ്പിറപ്പു തെക്ക് ചിങ്ങമാസത്തിലേയും വടക്ക് കന്നിമാസത്തിലേയും ഒന്നാം തീയതികളിലാവാൻ ന്യായമില്ലെന്നുള്ളതു് തീച്ച്യല്ലേ? അങ്ങിനെ കൊല്ലത്തെ രാജാവു് മററുള്ള രാജാക്കന്മാരെ ക്ഷണിച്ചുവരുത്തി സഭ കൂടി നിശ്ചയിച്ച കൊല്ലവർഷം ഒരു നൂററാണ്ടോളം ആരും ആദരിച്ചില്ലെന്നു വരികയെന്നതും സംഭാവ്യമാണോ? ആ കാലമത്രയും കലിദിനവും വ്യാഴത്തിൻെറ രാശിസ്ഥിതിയും മററുമാണ് പ്രമാണങ്ങളിൽ ഉപയോഗിച്ചുകാണുന്നതു്. ആകയാൽ ആ പക്ഷവും ചിന്ത്യമായിരിക്കുന്നു.

ശ്രീമാൻ ഗോവിന്ദപ്പിള്ള അവർകളുടെ പക്ഷത്തിലും വർഷപ്പിറപ്പു കേരളത്തിലെ ഓരോ പകുതികളിലും ചിങ്ങം കന്നി എന്നീ മാസങ്ങളിലെ ഒന്നാം തീയതികളിലാവാനുള്ള ന്യായം പോരാ. അന്നത്തെ തിരുവിതാംകൂർ രാജാവു് കേരളത്തിലെ സകല വിദ്വാന്മാരേയും കൊല്ലത്തേക്കു ക്ഷണിച്ചു വരുത്തി അവരെക്കൊണ്ടു് സൂര്യൻെറ ഗതി ഗണിപ്പിച്ചു പുതുവർഷാരംഭമായി നിശ്ചയിച്ച ചിങ്ങം ഒന്നാംതീയതിയെ—ഏററവും പ്രധാനമായ ആ അംശത്തെ—ഉപേക്ഷിച്ചു് കൊല്ലവർഷം മാത്രം വടക്കർ സ്വീകരിച്ചു എന്നു പറയുന്നതു് യുക്തിക്കു ചേരുമോ? അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ കേരളത്തിലെ സകല വിദ്വാന്മാരും കൊല്ലത്തു വന്നുചേൎന്നു വെറുതെ മെനക്കെട്ടു സൂര്യൻെറ ഗതി കണക്കാക്കിയതും മററുമെന്തിനാണ്? കൂടാതെ, കൊല്ലവർഷപ്പിറപ്പിനു വല്ല അനുഷ്ഠാനമോ ആഘോഷമോ സദ്യയോ യാതൊരു വിശേഷവും നമുക്കില്ല. കൊല്ലവർഷത്തെ അവലംബിച്ചു നാം കാലഗണനമാത്രമേ നടത്തുന്നുള്ളു. അങ്ങിനെയിരിക്കെ, കൊല്ലവർഷത്തെക്കുറിച്ചുള്ള വൎത്തമാനം വടക്കുള്ളവൎക്കു കിട്ടിച്ചു ഒരു മാസമെന്നല്ല എത്രമാസം കഴിഞ്ഞെത്തിയാലുമെന്താണുള്ളതു്? ആകയാൽ പിള്ള അവർകളുടെ അഭിപ്രായത്തിലും വർഷാരംഭമാസം തെക്കും വടക്കും വ്യത്യാസപ്പെടുവാനുള്ള കാരണം സുവചമല്ല. കൂടാതെ, ആർ. നാരായണപ്പണിക്കരവർകൾ പറയുന്നതനുസരിച്ചു് ചിങ്ങം അഞ്ചാംതീയതി പത്മനാഭക്ഷേത്രത്തിൽവെച്ചു് അഞ്ചു താവഴികളിലെ മൂത്ത തമ്പുരാക്കന്മാരും സ്വാമിയാന്മാരും മാടമ്പിമാരുമായി കൂടി ആലോചിച്ചു പൂജാദികളെ

സംബന്ധിച്ച ചില നിശ്ചയങ്ങൾ ചെയ്യേണ്ടതായിരിക്കെ, കൊല്ലമാണ്ട് ഏൎപ്പെടുത്തുവാനായി പ്രബലനായ വേണാട്ടടികൾ തന്റെ രാജധാനിവിട്ടു കൊല്ലത്തേക്കെഴുന്നെള്ളി താമസിക്കേണ്ട ആവശ്യമുണ്ടെന്നും തോന്നുന്നില്ല. അല്ലെങ്കിൽ വർഷപ്പേരു് കൊല്ലമെന്ന വരാൻ തരമില്ലെന്ന വിചാരിച്ചു പിള്ള അവർകൾ വേണാട്ടടികളെ കൊല്ലത്തേക്ക തന്റെ ഗ്രന്ഥത്തിൽ എഴുന്നെള്ളിച്ചതായിരിക്കാനാണു് എളുപ്പം. എന്നമാത്രമല്ല, കൊല്ലവർഷം പ്രബലനായ ഉദയമാൎത്താണ്ഡവൎമ്മരാജാവു് നടപ്പാക്കിയതായിരുന്നവെങ്കിൽ അന്നുതൊട്ടു കൊല്ലവർഷം ഉപയോഗിച്ചുവരാതിരിപ്പാൻ അവകാശവുമില്ല. നേരെമറിച്ചു്, ഏറക്കുറെ ഒരു നൂററാണ്ടോളം ആരും തന്നെ കലിദിനമോ വ്യാഴസ്ഥിതിയോ മറേറാ അല്ലാതെ കൊല്ലവർഷം ഉപയോഗിച്ചു കാണുന്നില്ലെന്ന മുമ്പു തന്നെ പറഞ്ഞുവല്ലോ. "തൊണ്ണൂറെറട്ടാമാണ്ടിൽ എതിരാമാണ്ടു പാർത്ഥിവശേഖരപുരത്തു പട്ടാരകൎക്ക—" എന്നിങ്ങിനെയുള്ള പാർത്ഥിവശേഖരപുരം രേഖയിലെ വെറും തൊണ്ണൂറെറട്ടാമാണ്ടു കൊല്ലമാണ്ടാണെന്ന ചിലർ ഊഹിച്ചിരിക്കുന്നതു സ്വീകരിക്കുന്നതായാലും അതിന്നു മുമ്പുള്ള രേഖകളിൽ ഒന്നും കൊല്ലമാണ്ടു സ്വീകരിച്ചു കാണുന്നില്ല. ആകയാൽ ശ്രീമാൻ ഗോവിന്ദപ്പിള്ള അവർകളുടെ പക്ഷവും സ്വീകാരയോഗ്യമായി തോന്നുന്നില്ല.

ഈവക ന്യൂനതകളിൽ പലതും ആർ. നാരായണപ്പണിക്കരുടെ പക്ഷത്തിന്നും ബാധകങ്ങളായിട്ടാണു് കാണുന്നതു്. ഒന്നാമതായി വർഷപ്പിറപ്പു്, കേരളത്തിന്റെ ഒരുപകുതിയിൽ ചിങ്ങം ഒന്നാം തീയതിയും മറേറപ്പകുതിയിൽ കന്നി ഒന്നാം തീയതിയുമാവാൻ കാരണമില്ലെന്നു പറഞ്ഞു് ഐതിഹ്യം മുതലായവയെ ആക്ഷേപിക്കുന്ന പണിക്കർ ആ അയുക്തത തന്റെ അഭ്യൂഹപ്രകാരത്തെ ബാധിക്കാതിരുപ്പാനെങ്കിലും ശ്രദ്ധിക്കേണ്ടതായിരുന്നു. കൊല്ലവർഷത്തെ ഉദയവർഷമെന്നുകൂടി പറഞ്ഞു വന്നിരുന്നു എന്നതിലേക്ക തെളിവൊന്നും എടുത്തുകാണിച്ചിട്ടുമില്ല.

ഏതായാലും ഈവക അഭിപ്രായങ്ങൾ ഇത്തരം അനുപപത്തികളാൽ സ്വീകാരയോഗ്യങ്ങളാവാൻ പ്രയാസമാകകൊണ്ടു വേറെ വല്ല അഭ്യൂഹപ്രകാരത്തിന്നും വഴിയുണ്ടോ എന്നു നമുക്കൊന്നു ചിന്തിച്ചു നോക്കാം.

തൊൽകാപ്പിയം ചൊല്ലതികാരത്തിലെ,—

"ചെന്തമിഴ്ചേർന്ത പന്നിരുനിലത്തു
ന്തങ്കുറിപ്പിനവേ തിചൈച്ചൊർ കിളവി

എന്ന സൂത്രത്തിൻെറ വ്യാഖ്യാനത്തിൽ,

പന്നിരുനിലമാവന:—കുമരിയാററിൻ തെൻകരൈപ്പട്ട പഴന്തീപമും കൊല്ലമും കൂപകമും ചിങ്കളമും ചൈയത്തിൻമേക്ക്പ്പട്ട കൊങ്കണമും തുളുവമും കുടകമും കുൻറകമും കിഴക്കപ്പട്ട കരുനടമും വടുകും തെലിങ്കമും കലിങ്കമും എൻറു കൊള്ളപ്പട്ടം.

ഇവററുൾ കൂപകമും കൊല്ലമും കടൽകൊള്ളപ്പട്ടതലിൻ കുമരിയാററിൻ വടകരൈയെ കൊല്ലമെനക്കുടിയേറിനാർപോലും" എന്നിങ്ങിനെ തൈവച്ചിലൈയാർ, കുമാരിനദിക്കു തെക്കുണ്ടായിരുന്ന കൊല്ലം കടലെടുത്തുപോകയാൽ വടക്കു കൊല്ലമെന്നപേരിൽ കുടിപാർത്തുതുടങ്ങിയതായി കേട്ടിട്ടുണ്ടെന്നു സ്പഷ്ടമായി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ഉണ്ണുനീലീസന്ദേശത്തിൽ,—

"തൊല്ലം കൊല്ലം ഭവതു നിതരാം പിന്നെയും കൊല്ലമേവ"

എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതും ഈ അഭിപ്രായത്തിന്മേലാണെന്നു വിചാരിക്കാവുന്നതാണ്. കൊല്ലമേവ=ഈ പുതിയകൊല്ലം തന്നെ, പിന്നെയും=വീണ്ടും—വളരെ നൂററാണ്ടുകൾക്കു ശേഷവും, തൊല്ലം കൊല്ലം=ആ പഴയകൊല്ലമായി, ഭവതു നിതരാം=സർവ്വാത്മനാ ഭവിക്കട്ടെ എന്ന് അർത്ഥം പറയാമല്ലോ.

ഇതുകൊണ്ടു കൊല്ലവർഷാരംഭം പുതിയ കൊല്ലംനഗരത്തിൻെറ ആവിർഭാവത്തെ ആധാരമാക്കീട്ടായിരിക്കാമെന്ന് ഊഹിക്കാൻ അവകാശം കാണുന്നു. പഴയ ചെമ്പുപട്ടയങ്ങളിലും ശിലാലിഖിതങ്ങളിലും കാണുന്ന "കൊല്ലം തോൻറി ഇന്ന ആണ്ട്" എന്ന സർവ്വസാധാരണപ്രയോഗം ഈ ഊഹത്തെ ബലപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്യുന്നു.

1. "സ്വസ്തി ശ്രീ **കൊല്ലം തോൻറി** നൂററുനാർപത്തൊമ്പതാമാണ്ട് തുലാത്തുനാൾ വിയാഴംനിൻറ മിരുച്ചികഞായിററു അച്ചുവതിയിനാളിൻ കൊല്ലത്തു പൂങ്കാവിൽ കോയിലുൾ ഉറിയകെട്ടിലുൾ തിരുചെങ്കൻറൂർപതുട്ടെ പെരുമക്കൾ കൂട്ടംകൂടി ഇരുന്തരുളിയ എടത്തു വെച്ചു

തിരുക്കലെയപുരത്തു ആതിച്ചൻ ഉമയമ്മൈ അയിരുരിൽ പിരതിട്ടെ ചെയ്ത പട്ടാരകരൈയും പട്ടാരകക്കുള്ള പൂമിയും ആതിച്ചൻ ഉമയമ്മൈക്ക നീരോടട്ടികൊടുത്താൻ വേണാട്ടുടൈയ ശ്രീവല്ലപൻ കോതൈ—" എന്ന മാമ്പള്ളി ചെമ്പുപട്ടയവും,

2. "സ്വസ്തി ശ്രീ **കൊല്ലം തോൻറി** ഇരുന്തുറെറമ്പത്തിരണ്ടാമാണ്ട് നാഞ്ചിനാട്ടതിയന്തുരാന അഴകിയ പാണ്ടിയപുരത്തു കണ്ണൻ തേവനാന ഉത്തമപാണ്ടിയച്ചിലൈചെട്ടിയോൻ—"

3. "സ്വസ്തി ശ്രീ **കൊല്ലം തോൻറി** ഇരുന്തുറെറഴപത്തെട്ടാമാണ്ടെക്കന്നിയിൽ വിയാഴം പുക്ക ചിങ്ക ഞായിററു ഒമ്പതു ചെൻറ നാൾ ഇരണ്ടാമാണ്ടെക്കെതിർ പതിനൊൻറാമാണ്ടെയ് ഇരാമൻ തിരുവടി കോയിലതികാരികളായിന ശ്രീ കുലചേകരചക്കിരവർത്തികൾ കൊല്ലത്തു—"

4. "സ്വസ്തി ശ്രീ **കൊല്ലം തോൻറി** ഇരുന്തുററിത്തൊണ്ണുറെറാമ്പതാമാണ്ടു മിതുനത്തിൽ വിയാഴം നിൻറ ആണ്ടു നാഞ്ചനാട്ടതിയന്തുരാന അഴകിയ പാണ്ടിയപുരത്തു നകരത്തോം ഇന്നാകരത്തു തിരുമേൽ കോയിൽ പവിത്രമാണിക്കവിണ്ണകരെമ്പെരുമാനുക്ക—"

ഇത്യാദി ശിലാലിഖിതങ്ങളും നോക്കുക.

ഇതെല്ലാംകൊണ്ട് കൊല്ലവർഷം തുടങ്ങിയതു കൊല്ലം നഗരത്തിൻെറ ഉദ്ഘാടനത്തെ ആധാരമാക്കീട്ടായിരിക്കണമെന്നു നമുക്കു നിശ്ചയിക്കാമെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ.

പക്ഷേ, "കൊല്ലം തോൻറി നൂററുനാർപത്തൊമ്പതാമാണ്ട്" ഇത്യാദിയിലെ "കൊല്ലം" എന്നതു നഗരനാമമായിട്ടല്ല, ആണ്ടിൻെറ നാമമായിട്ടാണ് പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതു് എന്നു വരരുതേ എന്നൊരാശങ്കയ്ക്കു് ഇടയുണ്ടെങ്കിലും അല്പം മനസ്സിരുത്തുന്നതായാൽ ആ ആശങ്ക അസ്ഥാനത്തിലാണെന്നു മനസ്സിലാകുന്നതാണ്. 'കൊല്ലം' വർഷപര്യായമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നതു് ഈ അടുത്തകാലത്തുമാത്രമാണെന്ന വസ്തുത പ്രമാണങ്ങളിൽനിന്നു തെളിയുന്നുണ്ട്. എന്നുമാത്രമല്ല, കൊല്ലമെന്നതു 'കൊല്ലമാണ്ട്' എന്ന അർത്ഥത്തിലാണ് പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതെങ്കിൽ 'തോൻറി' എന്നതു് അനാവശ്യമാണെന്നാവും. വിശേഷിച്ച്, കൊല്ലം

നശിച്ചതിനെ അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടുപോലും ആണ്ടുകണക്കാക്കി ഉപയോഗിച്ചുവന്നതായും കാണുന്നുണ്ടു്.

* "പിമ്പു്, പറാക്കിറമ പാണ്ടിയറാകിറവർ ആണ്ടുകൊണ്ടു ഇരുകൈയിൽ ചാലിവാകനചകാത്തം ൟ 1246-ക്കുമേൽ കൊല്ലമഴിന്തു ആണ്ടു 227-ക്കുമേൽ രുതിരോത്കാരി ൟ ആനിമാതം വടക്കേടില ലിരുന്തു ആതിചുലുത്താൻ മലുക്കനേമി യെൻപാനും വന്തു പരാക്കിറമ പാണ്ടിയതേവരൈ പ്പിടിത്തു ക്കൊണ്ടാർകൾ" എന്നും മററുമുള്ള രേഖ നോക്കുക.

ഈ അഴിവു് കൊല്ലം നഗരം കടലെടുത്തുപോയതുകൊണ്ടു് ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതല്ല. † കുലോത്തുംഗചോളന്റെ സേനാനിയായ നരലോകവീരന്റെ ആക്രമണംകൊണ്ടുണ്ടായിട്ടുള്ളതാണു്. ഏതായാലും ഈ സ്ഥിതിക്കു്, "കൊല്ലം തോന്റി" എന്നീവകപ്രയോഗത്തിലെ 'കൊല്ലം' എന്ന ശബ്ദം നഗരവാചിയാണു് വർഷപര്യായമല്ല എന്നു തീർച്ചയാക്കാമല്ലോ.

ആദ്യകാലങ്ങളിൽ കൊല്ലമെന്നതു നഗരത്തിന്റെ പേർ മാത്രമായിരുന്നു. അതിന്റെ ഉൽഘാടനമനുസരിച്ചു സംഭാഷണങ്ങളിൽ വർഷം കണക്കാക്കിവന്നു എന്നുമാത്രം. അതുകൊണ്ടാണു് ആദ്യകാലത്തെ പ്രമാണങ്ങളിൽ "കൊല്ലം തോന്റി നൂററുനാർപത്തൊമ്പതാമാണ്ടു്" അതായതു്, കൊല്ലം നഗരമുണ്ടായി 149-ാമാണ്ടു് എന്നിപ്രകാരം പ്രയോഗിച്ചു കാണുന്നതു്. പിന്നീടു് അതു് ക്രമേണ വർഷപ്രസ്ഥാനത്തിന്റെ പേരായിത്തീർന്നു. അപ്പോൾ "കൊല്ലമാണ്ടു്" എന്നെഴുതിത്തുടങ്ങി. ഇന്നാകട്ടെ 'കൊല്ലം' എന്നതു് വർഷത്തിന്റെ ഒരു പര്യായപദംപോലെയായി പരിണമിച്ചിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടാണു് അധികം പേരും കൊല്ലം 1113 എന്നിങ്ങിനെയല്ലാതെ "കൊല്ലമാണ്ടു്" എന്നു പ്രയോഗിച്ചു കാണാതിരിക്കുന്നതു്. എന്തിനു്? കൊല്ലമാണ്ടു് എന്നു

---

* (P. 201 Historical Manuscripts, by William Taylor Missionary.)

† "മല്ലർകുലവരൈയാൽ നൂററുക്കാൽമണ്ഡപത്തെ
ത്തില്ലൈപ്പിരാനുക്കു ച്ചെയ്തുമൈത്താൻ—കൊല്ലം
അഴിവുകണ്ടാൻ ചേരനളപ്പെരിയവാററർ
കിഴിവുകണ്ടാൻറൊണ്ടൈയാരേറു."

എന്ന ചിതംബരശാസനം നോക്കുക.

South Indian inscriptions Vol. IV, *pp.* 33, 34.

പ്രയോഗിച്ചാൽ പൌനരുക്ത്യദോഷമുണ്ടെന്നു ആക്ഷേപിക്കുന്ന വിദ്വാന്മാർപോലും ഇപ്പോഠം ദുർല്ലഭമല്ലെന്നുകൂടി പ്പറയാം.

ആകയാൽ കൊല്ലമാണ്ടു പുതിയ കൊല്ലംനഗരം ഏപ്പെട്ടുത്തിയതിനെ സ്സംബന്ധിച്ചു സ്വാഭാവികമായി സംഭാഷണ വഴിക്കു നാട്ടിൽ നടപ്പായതാകുന്നുവെന്നാണ് ഈയുള്ളവന്നു തോന്നുന്നതു്. ഏറെക്കുറെ ഒരു നൂററാണ്ടോളം കാലത്തേക്കു ചെമ്പുപട്ടയം ശിലാലിഖിതം എന്നിവയിൽ കൊല്ലവർഷം ഉപയോഗിക്കാതെ, കലിദിനം, വ്യാഴത്തിൻെറ രാശിസ്ഥിതി മുതലായവയെത്തന്നെ അനുസരിച്ചു കാണുവാനുള്ള കാരണവും അതുതന്നെയായിരിക്കണം.

ഇനി, കൊല്ലം വർഷപ്പിറപ്പു തെക്കും വടക്കും ചിങ്ങമാസത്തിലേയും കന്നിമാസത്തിലേയും ഒന്നാം തീയതികളിലായി മാറിക്കാണുവാനുള്ള കാരണമെന്തായിരിക്കുമെന്നാണ് ചിന്തിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നതു്.

ഈ വിഷയത്തിൽ എനിക്കുള്ള അഭിപ്രായം, 'കൊല്ലം നഗരം ഏപ്പെട്ടുത്തിയതു ചിങ്ങം ഒന്നാം തീയതിയോ കന്നി ഒന്നാം തീയതിയോ അല്ല; ക്രിസ്തുവർഷം 825-ലെ ആഗസ്റ്റ മാസം ഒന്നാം തീയതിയായ ചിങ്ങം 8-ാംതീയതി തിരുവോണത്തുന്നാളായിരിക്കണം. അതാണ് പിന്നീടു കൊല്ലവർഷപ്പിറപ്പായി പ്രചരിച്ചതു്. കാലക്രമത്തിൽ സൌകര്യം ഉദ്ദേശിച്ചു തെക്കരും വടക്കരും വർഷപ്പിറപ്പിനെ യഥാക്രമം ചിങ്ങം ഒന്നാം തീയതിയായും കന്നി ഒന്നാം തീയതിയായും സ്വീകരിച്ചു കണക്കു കൂട്ടിവന്നു' എന്നാണ്.

തിരുവോണമഹോത്സവത്തിൻെറ ആഗമം എങ്ങിനെയായാലും വേണ്ടില്ല—കൊല്ലം നഗരത്തിൻെറ കുററപൂജയോ കുടിപൂകലോ പണ്ടെയ്ക്കുപണ്ടേ ആഘോഷിച്ചു വന്നിരുന്ന ഓണം ദിവസമായാലും ശരി; അല്ലെങ്കിൽ ഓണമഹോത്സവം തന്നെ ആ സംഭവത്തെ നിമിത്തമാക്കി ആവിർഭവിച്ചതായാലും ശരി—കൊല്ലം വർഷഗണനയ്ക്കു് ആധാരമായ കൊല്ലം നഗരത്തിൻെറ ഉല്ഘാടനകർമ്മം നടന്നതു തിരുവോണത്തുന്നാളായിരിക്കണമെന്നും, അതുകൊണ്ടു ശരിയായി കൊല്ലം വർഷപ്പിറപ്പു ചിങ്ങത്തിലെ തിരുവോണംനാളായിരിക്കണമെന്നും വിചാരിക്കാവുന്നതാണ്. അതിലേക്ക് ഒന്നാമതായി എനിക്കു ഹാജരാക്കാനുള്ള പ്രമാണം "ഓണവും വിഷുവും ആണ്ടറുതി" എന്ന പഴ

ഞ്ചൊല്ലാകുന്നു. "പഴഞ്ചൊല്ലിൽ പതിരില്ല" എന്ന ന്യായം ജാഗരിക്കെ, പഴഞ്ചൊല്ലിന്ന് പ്രാമാണ്യമില്ലെന്നുപറഞ്ഞു തീരെ തള്ളിക്കളയാനും തരമില്ല.

കൂടാതെ, ഇന്നും വൃദ്ധജനങ്ങളിൽ പലരും ഓണത്തെ വർഷപ്പിറപ്പായി ഭാവിച്ചു "കൊല്ലം പിറന്ന ഇന്നു" "വർഷപ്പിറപ്പായ ഇന്നു" എന്നും മററും ഓണദിവസത്തെ ഉദ്ദേശിച്ചു വ്യവഹരിച്ചുവരുന്നതുമുണ്ട്. ഈദൃശവ്യവഹാരം താൽകാലികമോ യാദൃച്ഛികമോ ഏകദേശവിഷയമോ മറേറാ അല്ല. പരമ്പരായാതവും കൊച്ചിസ്റ്റേറ്റ്, ബ്രിട്ടീഷുമലബാർ എന്നീ രാജ്യങ്ങളിൽ വൃദ്ധജനങ്ങൾക്കിടയിൽ ഇന്നും സാധാരണവുമാകുന്നു. "കൊല്ലം വർഷപ്പിറപ്പു ചിങ്ങമാസത്തിലെ തിരുവോണം ദിവസമായിരുന്നുവെന്നും ചേരമാൻ പെരുമാൾ മക്കത്തേക്കുപോയതു അന്നായിരിക്കയാൽ അതിനെ അടിസ്ഥാനമാക്കി കൊല്ലവർഷം ഗണിച്ചു തുടങ്ങിയെന്നും" ലോഗൻസായ്പു തന്റെ "മലബാർ" എന്ന ഗ്രന്ഥത്തിൽ അഭിപ്രായപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതും ഈ വ്യവഹാരം ദൃഷ്ടിയിൽ വെച്ചുകൊണ്ടായിരിക്കണം.

എന്നുമാത്രമല്ല; ഉത്തരകേരളത്തിലെ ആധാരങ്ങൾ, തലക്കുറികൾ, മററു രേഖകൾ മുതലായവയിൽ ചിലതിലെല്ലാം കൊല്ലവർഷം നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതു് ഓണത്തിന്നു തലേനാൾ വർഷം അവസാനിക്കുന്നതായി സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടാണെന്നു കൂടി അദ്ദേഹം തന്റെ "മലബാർ" ഒന്നാം വാല്യം 160-ാംഭാഗത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. അതും ഇതിലേക്കു ഉപോദ്ബലകമായ മറെറാരു തെളിവായെടുക്കാം.

പുറമേ, വർഷപ്പിറപ്പിന്നുവേണ്ട ചടങ്ങുകളും ആഘോഷങ്ങളും സദ്യകളും എല്ലാം ഓണത്തുന്നാളാണ് കാണുന്നതു്; ചിങ്ങത്തിലേയോ കന്നിയിലേയോ ഒന്നാം തീയതികളിലല്ല. പ്രായേണ എതു രാജ്യത്തും ആ രാജ്യക്കാർ ആദരിച്ചുവരുന്ന വർഷപ്പിറപ്പിന്ന് കുടിയാന്മാർ യഥാശക്തി ജന്മികൾക്കു കാഴ്ചകൊണ്ടുപോയി കൊടുക്കുകയും അവർ കുടിയാന്മാൎക്കു വിഭവസമൃദ്ധമായ സദ്യയും പുടവ മുതലായ സമ്മാനവും നല്കുകയും പതിവാണ്. അതുപോലെ കാരണവർ അനന്തരവന്മാൎക്കും അച്ഛൻ മക്കൾക്കും ഭർത്താവു ഭാൎയ്യക്കും യജമാനൻ ഭൃത്യന്മാൎക്കും യഥോചിതം സമ്മാനം കൊടുക്കുകയും സാധാരണമാണ്. ഈ സമ്പ്ര

ദായമൊന്നും ഓണത്തിനല്ലാതെ ചിങ്ങത്തിലേയോ കന്നിയിലേയോ ഒന്നാം തീയതികളിൽ കേരളത്തിലൊരേടത്തും കാണുന്നില്ല. മേടമാസത്തിലെ വർഷപ്പിറപ്പിന്നുപോലും മലയാളികൾ ഇന്നും വിഷുക്കണി വിഷുക്കൈനേട്ടം മുതലായ ചടങ്ങുകളും സദ്യ മുതലായ ആഘോഷങ്ങളും മുടങ്ങാതെ യഥാശക്തി നടത്തിപ്പോരുന്നുണ്ട്. അങ്ങിനെയിരിക്കെ, സ്വന്തം വർഷപ്പിറപ്പായ ചിങ്ങത്തിലേയോ കന്നിയിലേയോ ഒന്നാം തീയതിയിൽ മാത്രം മലയാളികൾ മൌനംദീക്ഷിക്കുമെന്നു വിചാരിപ്പാൻ വഴിയുണ്ടോ? വർഷപ്പിറപ്പിന്റെ ചിന്തപോലുമില്ലാതെ ഏതൊരു മലയാളിയും ആ ഒന്നാം തീയതികളെ സാധാരണദിവസമായിട്ടാണ് കരുതിപ്പോരുന്നതു് എന്നതു നമുക്കേവർക്കും അനുഭവസിദ്ധവുമാണല്ലോ. ആകയാൽ കൊല്ലം വർഷപ്പിറപ്പ് ഓണത്തുനാളായിരുന്നുവെന്നും അങ്ങിനെ മാസത്തിന്റെ ഇടയ്ക്കു വരുന്ന വർഷപ്പിറപ്പ്, കാലം കണക്കുകൂട്ടുന്നതിൽ പല കുഴപ്പങ്ങൾക്കും ഇടയാക്കുകകൊണ്ട്, കാലാന്തരത്തിൽ തെക്കും വടക്കുമുള്ള വല്ല നാടുവാഴികളോ മററാ അവരുടെ ഇഷ്ടംപോലെ ചിങ്ങത്തിലേയും കന്നിയിലേയും ഒന്നാം തീയതിയായി കണക്കുപിടിച്ചു രേഖകളിൽ എഴുതിയതനുസരിച്ച്, പ്രമാണങ്ങളിലും കണക്കുകളിലും മാത്രം ആ രീതി തെക്കും വടക്കും പ്രചരിച്ചുവെന്നും വർഷപ്പിറപ്പിനെ സംബന്ധിച്ച ആഘോഷം മാത്രം മുൻപോലെ നടന്നുവെന്നും വിചാരിപ്പാനാണ് അധികം ന്യായംകാണുന്നതു്.

മലയാളത്തിലെ പ്രധാനാഘോഷങ്ങളായ ഓണം, വിഷു, തിരുവാതിര എന്നീ മൂന്നിൽ "കാണം വിററും ഓണമുണ്ണണം" എന്നിങ്ങിനെ മററു രണ്ടിനുമില്ലാത്ത പ്രാശസ്ത്യം ഓണത്തിന്നു വരുവാനുള്ള കാരണവും അതു മലയാളികളുടെ സ്വന്തം വർഷപ്പിറപ്പാകകൊണ്ടായിരിക്കണം.

ഈ സ്ഥിതിക്ക്, അടുത്തകാലംവരെ ആധാരങ്ങളിൽ ഉപയോഗിച്ചു വന്നിരുന്ന "പുക്കചിങ്ങം" "പോക്കചിങ്ങം" എന്നീപ്രയോഗങ്ങൾ തന്നെ, വർഷപ്പിറപ്പു മാസത്തിന്റെ ഇടയ്ക്കുവെച്ചാകയാൽ ഉണ്ടാകുന്ന കുഴപ്പങ്ങളെ ഒരുവിധം ഒഴിച്ചുനിർത്തുവാനായി ആദികാലത്തു ആധാരമെഴുത്തുകാർ സൃഷ്ടിച്ചു വിട്ടതായിരിക്കണമെന്നുകൂടി വിചാരിക്കാവുന്നതാണ്. വർഷപ്പിറപ്പു ചിങ്ങമാസത്തിന്റെ നടുവിലെങ്ങാനുമാകയാൽ ഒരു ചിങ്ങമാസത്തിൽ രണ്ടുവർഷവും ഒരു വർഷത്തിൽത്തന്നെ

രണ്ടു ചിങ്ങമാസവും വരുന്നതാണ്. അതുകൊണ്ട് ഏതെങ്കിലുമൊരു വർഷം ചിങ്ങത്തിലെഴുതിയ രേഖ, ആ വർഷം ആരംഭിച്ച ചിങ്ങത്തിലോ അവസാനിച്ച ചിങ്ങത്തിലോ എന്ന സംശയത്തിന്ന് ഇടവരാം. തിട്ടപ്പെടുത്തണമെങ്കിൽ തീയതി അനുസരിച്ച് ഓണം എന്നാണെന്ന ഗണിച്ചുനോക്കുകതന്നെ വേണം. അത് ആയാസകരമാണെന്ന മാത്രമല്ല, എല്ലാവൎക്കും സാധിക്കുന്നാകാൎയ്യവുമല്ല. പണ്ടുള്ളവർ ഈ ബുദ്ധിമുട്ടു കൂടാതെ കഴിപ്പാൻ ആണ്ടു് ആരംഭിച്ച ചിങ്ങത്തിന്റെ ഭാഗമോ ആണ്ടു് അവസാനിക്കുന്ന ചിങ്ങത്തിന്റെ ഭാഗമോ എന്ന വ്യക്തമായി അറിയത്തക്കവണ്ണം 'പോക്കുചിങ്ങം' എന്നും 'പുക്കുചിങ്ങം' എന്നും ആധാരങ്ങളിൽ എഴുതിവന്നു. 'പുക്കുചിങ്ങം' എന്നതിന്ന്, വർഷം പൂകിയ ചിങ്ങമെന്നും 'പോക്കുചിങ്ങം' എന്നതിന്ന്, വർഷം പോകുന്നചിങ്ങം എന്നുമാണല്ലോ അൎത്ഥം. എന്നാൽ, ഈ കുഴപ്പം കാലംവെച്ചെഴുതുന്ന പണയാധാരം, കാണാധാരം, വെറുമ്പാട്ടാധാരം മുതലായവയിലേ വരികയുള്ളൂ. ഈ വക ആധാരങ്ങൾ പണ്ട് ഓലയിലെഴുതുകയുമാണ് പതിവ്. അവയൊന്നും ഇന്നു കിട്ടുവാനും വഴിയില്ല. എന്നൊന്നും അനുഭവിക്കത്തക്കവണ്ണം—മടക്കിക്കൊടുക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ലാത്തവിധം—എഴുതിക്കൊടുക്കുന്ന പ്രമാണങ്ങളിലൊന്നും മുൻപറഞ്ഞ കുഴപ്പത്തിന്നിടയില്ലായ്കയാൽ പോക്കിന്റേയും പുക്കിന്റേയും ആവശ്യമില്ലതാനും. നമുക്ക് ഇന്നു കണ്ടുകിട്ടീട്ടുള്ള പഴയരേഖകളൊക്കയും ഈ വകയിലുള്ള ചെമ്പുപട്ടയം ശിലാലിഖിതം എന്നിവയുമാകുന്നു. വർഷപ്പിറപ്പ് ഓണത്തിനാണെന്ന സംഗതി നിൎവ്വിവാദമായി സമൎത്ഥിക്കുന്നതിന്നു സാധകമായ "പുക്കി"ന്റേയും "പോക്കി"ന്റേയും ആവശ്യം വർഷപ്പിറപ്പ് ഒന്നാംതീയതിയായി കണക്കാക്കുന്നതിന്നു മുമ്പെഴുതീട്ടുള്ള കാലാവധിയോടുകൂടിയ രേഖകളിലാണ്. ആ വകയൊക്കയും കാലപ്പഴക്കം സഹിക്കുന്ന ചെപ്പേടുകളിലോ ശിലകളിലോ എഴുതേണ്ട ആവശ്യമില്ലായ്കയാൽ നശിച്ചുപോയിരിക്കാനാണവകാശം. എങ്കിലും വർഷപ്പിറപ്പ് ഓണത്തിനാണെന്ന മററു തെളിവുകളെക്കൊണ്ടു സിദ്ധിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്ക് അടുത്തകാലംവരെ ഇവിടങ്ങളിലുള്ള ആധാരമെഴുത്തുകാരാൽ അനുവൎത്തിക്കപ്പെട്ടു കാണുന്ന 'പോക്കുചിങ്ങ'വും 'പുക്കുചിങ്ങ'വും പിന്നീടു മററുതരത്തിൽ ഉപയോഗപ്പെട്ടുവെന്നിരിക്കിലും അതു പരമ്പരാപ്രാപ്തമായ അതിപ്രാചീനസമ്പ്രദായമാണെന്നും ആദികാലത്തു വർഷപ്പിറപ്പു

ഓണത്തിനായിരുന്നു എന്നതിലേക്ക് ഉപോദ്ബലകമാണെന്നും വിചാരിക്കാവുന്നതാണ്.

എല്ലാററിനും പുറമെ, ഈ പക്ഷത്തിൽ വർഷപ്പിറപ്പു തെക്കും വടക്കും ചിങ്ങത്തിലേയും കന്നിയിലേയും ഒന്നാം തീയതികളിലായി മാറിക്കാണുന്നതിനുള്ള കാരണം യുക്തിയുക്തമായി ഉപപാദിക്കാൻ കഴിയുമെന്നുള്ള ഒരു വിശേഷവും കൂടി ഉണ്ട്.

കപ്പിച്ച് ഒരുവർഷത്തോളം വ്യത്യാസം വരാവുന്നതായ വലിയ കുഴപ്പം പുക്കം പോക്കം പ്രയോഗിച്ച് ആദികാലത്ത് പരിഹരിച്ചു വന്നുവെങ്കിലും ദിവസങ്ങളുടെ ഏററക്കുറച്ചിലാകുന്ന ചെറിയ കുഴപ്പം പിന്നേയും നേരിട്ടിരുന്നു. ഉദാഹരണമായി, അടുത്തു മൂന്നും പിന്നുമുള്ള വർഷങ്ങളെത്തന്നെ ഓണംകൊണ്ടു കണക്കാക്കിനോക്കുക. 1936-ലെ ആഗസ്റ്റ 30-ാംതീയതി ഓണമായിരിക്കെ 1937-ലെ ഓണം ആഗസ്റ്റ 20-ാംതീയതിയാകുന്നു. അപ്പോൾ ഒരു വർഷത്തിൽ 10 ദിവസം കുറവു വരുന്നു. 1938-ലെ ഓണമാകട്ടെ, സപ്തമ്പർ 7-ാംതീയതി ആകയാൽ ആ വർഷത്തിൽ 18 ദിവസം കൂടുതലായി വരുന്നു. ഇങ്ങിനെ ആകെ വർഷത്തിലുള്ള ദിവസങ്ങൾക്ക് ഏററക്കുറച്ചൽ കൊണ്ടുള്ള ബുദ്ധിമുട്ടു പിന്നെയും അനുഭവപ്പെട്ടുതുടങ്ങി. അതു തീക്കുന്നതിന്ന് വർഷപ്പിറപ്പ് ഒന്നാംതീയതിയായി കണക്കിൽ പിടിക്കയെല്ലാതെ ഗത്യന്തരമില്ലെന്നായി. അതുകൊണ്ട്, കേരളത്തിലെ ഏതെങ്കിലും ഒരു പകുതിയിലുള്ള പ്രബലനായ ഒരു രാജാവു വർഷപ്പിറപ്പ് ഒന്നാംതീയതിയായി കണക്കാക്കി ആ വൈഷമ്യവും പരിഹരിച്ചിരിക്കണം. അതറിഞ്ഞു മറേറ പകുതിയിലുള്ള രാജാവ് അതുപോലെ ഒന്നാംതീയതിയായി നിശ്ചയിക്കയും അതിനെ നാട്ടുകാർ അനുസരിച്ചുവരികയും ചെയ്തു. എന്നാൽ, ഒരു രാജാവു ചെയ്തുകാണിച്ചതിനെ അങ്ങിനെതന്നെ മറേറ രാജാവ് അനുകരിച്ചില്ല. അതു പോരായ്മയാവുമല്ലോ. തെക്കെപ്പകുതിയിൽ വർഷപ്പിറപ്പ് ഒന്നാംതീയതിയിലേക്കു മാററിയ രാജാവ് ആരായിരുന്നാലും, 'ചിങ്ങത്തിലെ വർഷപ്പിറപ്പ് ആ മാസം ഒന്നാംതീയതിയാകാനേ ന്യായമുള്ളു' എന്ന അഭിപ്രായത്തിന്മേൽ ചിങ്ങം ഒന്നാംതീയതിക്കാക്കുകയും ആ നാട്ടുകാർ അതു സ്വീകരിക്കയും ചെയ്തു. "ഓണം ചിങ്ങമാസം അവസാനത്തിൽ കൂടി വരാവുന്നതുകൊണ്ട് ശരിക്കു വർഷപ്പിറപ്പു തുടങ്ങുന്നതിനു പത്തിരുപത്തഞ്ചുദിവസത്തിന്നു മുമ്പുതന്നെ വർഷ

പ്പിറപ്പു തുടങ്ങിയതായി കണക്കാക്കുന്നതിലും യുക്തം ആ മാസം അവസാനിച്ചിട്ടുതന്നെയാണ്. എങ്ങിനെയായാലും വർഷപ്പിറപ്പു തുടങ്ങാതെ തുടങ്ങിയതായി കണക്കാക്കുന്നതു കഷ്ടമല്ലേ? അതുകൊണ്ട്, ആ മാസം കഴിഞ്ഞിട്ടാവുകയാണ് നല്ലതു്'' എന്ന അഭിപ്രായത്തിന്മേൽ വടക്കേപ്രകൃതിയിലുള്ള രാജാവും നാട്ടുകാരും വർഷപ്പിറപ്പു കന്നി ഒന്നാം തീയതിയായി കണക്കിൽ പിടിക്കാൻ തീർച്ചയാക്കി. ഇങ്ങിനെയായിരിക്കണം വർഷപ്പിറപ്പു ദക്ഷിണകേരളത്തിൽ ചിങ്ങം ഒന്നാംതീയതിയായും ഉത്തരകേരളത്തിൽ കന്നി ഒന്നാംതീയതിയായും മാറിവന്നതു് എന്നു വിചാരിക്കാൻ ന്യായമുണ്ടുതാനും. ആകയാൽ തെക്കും വടക്കും വർഷപ്പിറപ്പിനുള്ള മാസവ്യത്യാസത്തിൻെറ ഉപപത്തിയും കൊല്ലംവർഷപ്പിറപ്പു തിരുവോണത്തുന്നാളാണെന്നതിലേക്കു സാധകമായിരിക്കുന്നു. അല്ലാത്തപക്ഷം മാസവ്യത്യാസത്തിനുള്ള കാരണം ദുരുപപാദമായിരിക്കും.

ഈ വക കാരണങ്ങളാൽ കൊല്ലംനഗരം പുതുതായി ഏർപ്പെട്ടത്തി ആഘോഷിച്ചതു് ക്രി. പി. 825 ആഗസ്റ്റുമാസം 1-ാംതീയതിക്ക് എതിരായ കലിവർഷം 3926 ചിങ്ങമാസം 8-ാംതീയതി തിരുവോണത്തുന്നാളായിരുന്നുവെന്നും ആ സംഭവത്തെ ആധാരമാക്കിയാണ് നമ്മുടെ കൊല്ലവർഷം ആരംഭിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നും ഇങ്ങിനെ നമ്മുടെ വർഷപ്പിറപ്പു ചിങ്ങത്തിലെ തിരുവോണത്തുന്നാളായതുകൊണ്ട് ഓണത്തിന്നും കൊല്ലവർഷപ്പിറപ്പിന്നും പരസ്പരം അഭേദ്യമായ ബന്ധമുണ്ടെന്നും ഉള്ള ഈയുള്ളവൻെറ അഭിപ്രായം പരിശോധനത്തിന്നും ഉപരിഗവേഷണത്തിന്നുമായി അഭിജ്ഞന്മാരുടെസമക്ഷം ഇതാ സവിനയം സമർപ്പിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

പി. കൃഷ്ണൻനായർ.

PUBLICATIONS OF THE MADRAS UNIVERSITY

(Text-books, Calendars and Question Papers have been omitted.)

Name of Publications	Rs.	A.	P.
*1. **Some South Indian Villages,** by Dr. G. Slater. Available at the Oxford University Press, Madras ... ... each	5	0	0
2. **Sources of Vizianagar History,** by Dr. S. Krishnaswami Aiyangar, available from the Superintendent, Govt. Press, Mount Road, Madras ... ... each	4	8	0
3. **Dravidic Studies,** (available from the Superintendent, Govt. Press, Mount Road, Madras).			
Volume I	0	2	0
Volume II	0	8	0
Volume III	0	12	0
Bound Vols. I-III	2	4	0
4. **History of Sri Vaishnavas,** by Mr. R. Gopinatha Rao	0	10	0
5. **Psychological Tests of Mental Abilities,** by Dr. A. S. Woodburne	2	8	0
†6. **The Nayaks of Madura,** by Mr. R. Satyanatha Ayyar, available at the Oxford University Press, Madras ...	8	0	0

TO BE HAD OF

MR. M. R. APPADURAI, NO. 57, ANDERSON STREET, GEORGE TOWN, MADRAS.

Name of Publications	Rs.	A.	P.
7. **A Study of the Optical Properties of Potassium Vapour,** by Dr. A. L. Narayan	1	12	0
8. **Absorption Spectra and their Bearing on the Structure of Atoms and Molecules,** by Dr. A. L. Narayan	0	8	0

* Not in stock.

† Members of the staff of colleges will be offered copies of the book for sale at Rs. 2 per copy.

	Name of Publications	*Price* Rs.	A.	P.
9.	**Investigations on the molecular scattering of light,** by Dr. K. R. Ramanathan	1	12	0
10.	**The Kavari, the Mukari and the Sangam Age,** by Mr. T. G. Aravamudan	2	4	0
11.	**Dravidic Studies—No. IV on the Octaval System of Reckoning in India,** by Dr. Mark Collins	0	12	0
12.	**Stone Age in India,** by Mr. P. T. Srinivasa Aiyangar, M.A. ...	1	0	0
13.	**Anatomical and Taxonomic Studies of some Indian fresh and Amphibious Gastropods,** by Mr. H. Srinivasa Rao, M.A., D.SC. ...	1	4	0
14.	**India through the Ages,** by Dr. Jadunath Sirkar, KT., M.A., PH.D. ...	1	8	0
15.	**Political Theory of the Govt. of India,** by Mr. M. Ruthnaswami, M.A., C.I.E. ...	1	0	0
16.	**Ante-natal, Natal, Neo-natal, mortality of infants,** by Dr. A. Lakshmanaswami Mudaliar, M.D., L.R.C.P.	2	0	0
17.	**History of Pallavas,** by Mr. R. Gopalan, M.A.	5	0	0
18.	**Industrial Welfare in India,** by Mr. P. S. Lokanathan, M.A.	4	0	0

This is a critical study of the work and achievement of the three great agencies of the workers' welfare—the State, the employer and organized labour. The first part deals with industrial legislation and the second describes the Welfare Work carried on by the employers, emphasis being laid on the need for a new orientation in the relationship between the employers and workers. In the third part a history of the Trade Union Movement is given.

19.	**Critical Survey of the Malayalam Language and Literature,** by Mr. A. Krishna Pisharoti	0	8	0
20.	**Records of the Indian Museum, Vol. XXXI, Part I,** by Mr. K. S. Padmanabha Ayyar ...	1	0	0

University Publications—(*continued*)

	Name of Publications		*Price*	
		Rs.	A.	P.
21.	**Restricted Relativity,** by the Rev. D. Ferroli, S.J., D.SC.	4	0	0
22.	**Kuchalavirtham and Krishnavilasam,** by Mr. C. Achuta Menon, B.A.	1	0	0
23.	**Hindu Administrative Institutions,** by Mr. V. R. R. Dikshitar	6	0	0
24.	**Tamil Sangam Age,** by Mahamahopadhyaya S. Swaminatha Ayyar ...	1	0	0
25.	**Agastiya in the Tamil Land,** by Mr. K. N. Sivaraj Pillai, B.A.	1	0	0
26.	**Purananutrin Palamai,** by Mr. K. N. Sivaraj Pillai, B.A.	0	12	0
27.	**Rasa and Dhvani,** by Dr. A. Sankaran, M.A., PH.D.	1	12	0
28.	**Sivadvaita Nirnaya,** by Mr. S. S. Suryanarayana Sastri, M.A., B.SC. ...	2	8	0

In this work, Srikantha's commentary is analysed and considered in great detail. The work is published critically with a translation, introduction, and notes in English.

29.	**Sivadvaita of Srikanta,** by Mr. S. S. Suryanarayana Sastri ...	5	0	0

A critical exposition of the philosophy of Srikantha, otherwise known as Nilakantha Sivacarya, the author of Saiva commentary on the *Vedanta Sutras.* The first chapter determines Srikantha to be possibly a contemporary of Ramanuja. Chapters II-IV give an account of his philosophy, under the heads of Preliminaries, Criticism of Rival Theories, Brahman, the Jiva, and Release. The last chapter is an estimate.

30.	**Taittiriya Pratisakhya,** Ed. by Pandit V. Venkatarama Sharma ...	2	0	0
31.	**Essay on the Origin of South Indian Temple,** by Dr. N. Venkataramanayya	1	8	0
32.	**Samkhya Karika,** by Mr. S. S. Suryanarayana Sastri ...	2	0	0

	Name of Publications	*Price* Rs.	A.	P.
33.	**Indian Currency System, 1835-1926,** by Sir J. C. Coyajee	5	0	0
34.	**Political Theory of Imperialism,** by Prof. K. Zachariah	0	8	0
35.	**Vishnu Puranam,** Ed. by Mr. K. Ramakrishniah.			
	Ordinary bound	1	8	0
	Calico "	2	8	0
36.	**Kavirajamarga,** Ed. by Mr. A. Venkata Rao	1	8	0
37.	**Sphotasiddi,** by Mr. S. K. Ramanatha Sastri	3	0	0
38.	**Problems of World Economy,** by Prof. V. G. Kale	2	0	0
39.	**Linganuasasana,** Ed. by Pandit V. Venkatarama Sarma ...	1	8	0
40.	**Evolution of Hindu Administrative Institutions in S. India,** by Dr. S. K. Aiyangar	6	0	0
41.	**Mauriyan Polity,** by Mr. V. R. R. Dikshitar	6	0	0
42.	**Studies in Cola History and Administration,** by Mr. K. A. Nilakanta Sastri	4	0	0
43.	**Historical Inscriptions in S. India,** by Robert Sewell. Ed. by Dr. S. K. Aiyangar ...	10	0	0
44.	**New Light on Fundamental Problems,** by Dr. T. V. Seshagiri Rao Naidu	3	0	0
45.	**Chronology of the Early Tamils,** by Mr. K. N. Sivaraja Pillai	5	0	0
46.	**Civilization as a Co-operative Adventure,** (Principal Miller Lectures of 1931) by Prof. A. R. Wadia. (Reprinted from the *Journal of the Madras University*)	0	8	0
47.	**The Anatomy and Mechanism of the Tongue of Rana Lexadactyla,** by Mr. C. P. Gnanamuthu (Thesis for the Maharaja of Travancore Curzon Prize, 1931) ...	1	0	0

No.	*Name of Publications*	*Price* Rs.	A.	P.
48.	**An Indian Federation,** by Diwan Bahadur A. Ramaswami Mudaliar, M.L.A. (Reprinted from the *Journal of the Madras University*)	0	12	0
49.	**Some Aspects of Vayu Purana,** by Mr. V. R. R. Dikshitar. (Reprinted from the *Journal of the Madras University*) ...	1	0	0
50.	**A Report on the Modi MSS. in the Tanjore Palace Library,** by Mr. R. S. Shelvankar	1	0	0
51.	**Vijayanagar—The Origin of the City and the Empire,** by Dr. N. Venkataramanayya	2	0	0
52.	**Samkhya Karika Studied in the Light of the Chinese Version (Bulletin No. 1),** by Mr. S. S. Suryanarayana Sastri. (Reprinted from the *Journal of the Madras University*) ...	1	0	0
53.	**Paranar,** by Mr. V. Venkatarajalu Reddiyar ...	2	8	0
54.	**Prabhavati Pradyumnam,** by Mr. P. Lakshmikantam	0	8	0
55.	**Subadraharanam,** by Mr. V. T. Sreemanavikrama Panikkar ..	1	0	0
56.	**Rasaratnakara by Salva,** Ed. by Mr. A. Venkata Rao	2	4	0
57.	**Abidhana Vastu Kosha** Ed. by Mr. A. Venkata Rao and Mr. H. Sesha Ayyangar	3	8	0
58.	**Pushpadanta Puranam,** Ed. by Mr. A. Venkata Rao and Mr. H. Sesha Ayyangar	4	0	0
59.	**Rig Vedanukramani of Madhava Bhatta, Vol. I,** Ed. by Dr. C. Kunhan Raja	3	8	0
60.	**The Unadi Sutras in various recensions,** Ed. by Mr. T. R. Chintamani—Part I ...	3	0	0
	" " " II ...	2	8	0
	" " " VI ...	3	0	0

No.	*Name of Publications*		*Price* Rs.	A.	P.
61.	**Sahitya Ratnakara,** by Mr. T. R. Chintamani (Reprinted from the *Journal of the Madras University*)	...	1	0	0
62.	**The Challenge of the Temporal Process,** Principal Miller Lectures for 1933—by Dr. A. G. Hogg	...	0	8	0
63.	**Purpose and Progress,** Principal Miller Lectures for 1934—by the Rev. John Mackenzie ...	...	0	8	0
64.	**Considerations on some Aspects of Ancient Indian Polity,** Sir Subrahmanya Ayyar Lectures, 1914—by Rao Bahadur K. V. Rangaswami Ayyangar (Second Ed.)	...	2	0	0
65.	**Inter-Statal Law,** The Law affecting the Relations of the Indian States with the British Crown—by Sirdar K. M. Panikkar (Sundaram Ayyar—Krishnaswami Ayyar Lectures for 1933-34) ...	...	1	0	0
66.	**The Colas,** by Mr. K. A. Nilakanta Sastri				
	Vol. I.	...	8	0	0
	Vol. II.	...	10	0	0
67.	**The Matsya Purana—A Study,** by Mr. V. R. R. Dikshitar ...	...	1	0	0
68.	**Vishnumayanatakam,** by Mr. K. Ramakrishnayya ...	...	2	8	0
69.	**Studies in Dravidian Philology,** by Mr. K. Ramakrishnayya ...	...	2	0	0
70.	**Brhati,** Ed. by Mr. S. K. Ramanatha Sastri				
	Part I	...	5	0	0
	Part II	...	2	8	0
71.	**The Rg Veda Bhashya of Skandaswamin (First Aṣtaka)—** Ed. by Dr. C. Kunhan Raja ...	...	6	0	0
72.	**Raghunathabhyudaya of Ramabhadramba,** Ed. by Mr. T. R. Chintamani ..	...	1	0	0

	Name of Publications	*Price* Rs.	A.	P.
73.	**Burhan's Tuzuk-i-Walajahi,** Ed. by Mr. S. Md. Hussain Nainar, Part I ...	5	0	0
74.	**Katyayana Pratisakhya,** Ed. by Pandit V. Venkatarama Sarma ...	4	0	0
75.	**Critical Studies on Katyayana's Sulka Yajurveda Prati Sakhya,** by Pandit V. Venkatarama Sarma ...	4	0	0
76.	**Problems in Filariasis.** (Maharaja of Travancore Curzon Lectures, 1934-35), by Dr. T. Bhaskara Menon, M.D.	1	0	0
77.	**The Siddhantalesasangraha of Appayya Diksita,** Ed. by Mr. S. S. Suryanarayana Sastri			
	Vol. I, ...	5	0	0
	Vol. II. Roman and Sanskrit Text ...	3	0	0
	Sanskrit Text	1	8	0
78.	**Studies in the History of the Third Dynasty of Vijayanagara,** by Dr. N. Venkataramanayya ...	5	0	0
79.	**Prakatarthavivaranam, Vol. I,** Ed. by Dr. T. R. Chintamani	6	0	0
80.	**Ballads of North Malabar, Vol. I,** by Mr. C. Achuta Menon, B.A.	3	0	0
81.	**A Critique of Difference** (A free English Rendering of the Bhedadhikkara of Narasimhasramin), by Mr. S. S. Suryanarayana Sastri and Mr. T. M. P. Mahadevan	1	0	0
82.	**Sandhi** (A historical treatment of the Principles of Euphonic Combination in Telugu), by Mr. K. Ramakrisnaiya, M.A.	1	8	0
83.	**Some Trends of Modern Public Finance with Special Reference to India.** Sir William Meyer Lecture, 1934), by Rao Bahadur K. V. Rangaswami Ayyangar ...	2	8	0
84.	**Economic Conditions in Southern India (A.D. 1000-1500). Vols. I and II,** by Dr. A. Appadorai ...	10	0	0
85.	**Kapilar,** by Mr. V. Venkatarajulu Reddiar ...	2	0	0

University Publications—(*continued*)

	Name of Publications.	Rs.	A.	P.
86.	**Origin and Early History of Saivism in India,** by Mr. C. V. Narayanan	5	0	0
87.	**Dutch Beginnings in India Proper,** by Mr. T. I. Poonen	1	0	0
88.	**Studies in Tamil Literature and History,** by V. R. Ramachandra Dikshitar	5	0	0
89.	**The Marriage Customs and Songs of the Syrian Christians of Malabar,** by Dr. P. J. Thomas (reprinted from the Indian Languages Number of the University Journal, April 1936)	0	8	0
90.	**Tamil Literature under the Later Cholas,** by Srimati T. N. Thanu Ammal (reprinted from the Indian Languages Number of the University Journal, April 1936)	0	8	0
91.	**Nanartha Dipikai,** by S. Anavaratavinayakam Pillai.	6	0	0
92.	**Sri Sivagara Yogin's Siva-Neri Prakasam,** by S. Anavaratavinayakam Pillai	1	8	0
93.	**Diwan-i-Bedar,** by Md. Husain Mahvi Siddiqui ...	2	8	0
94.	**The History of the Poets of Southern India and the Deccan,** by Moulvi Muhammad Monawar Gowar Saheb Bahadur	2	0	0
95.	**Karyajiyita Vṛtti,** by Mr. P. Krishnan Nair.			
	Vol. I	4	0	0
	Vol. II	6	0	0
96.	**Namartha Sangraha of Ajayapala,** by Dr. T. R. Chintamani	1	8	0
97.	**Humanism and Indian Thought,** by Mr. A. Chakravarti (Principal Miller Lectures 1935) ...	0	8	0
98.	**Indian Political Theories,** by Sir C. P. Ramaswami Ayyar. (Rt. Hon'ble V. S. Srinivasa Sastri Lectures 1936-37). ...	0	8	0

No.	*Name of Publications*		*Price* Rs.	A.	P.
99.	**Opthalmology in its Relation to Clinical Medicine,** by Rao Bahadur Dr. K. Koman Nayar (Maharaja of Travancore Curzon Prize Lectures (Medicine, 1936-37).	...	0	8	0
100.	**A Critique on Nicolai Hartmann's Ethics,** by Mr. P. V. S. Narayana, M.A., B.L.	...	1	8	0
101.	**Grammatical Essays,** by Mr. V. Venkatarajulu Reddiar	..	1	0	0
102.	**A Critique on Nannichodadeva's Kumarasambhava,** by Mr. S. Lakshmipati Sastri (Bulletin).	...	2	0	0
103.	**Navanadhacharita,** by Gaurana Edited by Mr. K. Ramakrishnayya	...	3	0	0
104.	**Saraswati Kanthabharana of Bhojadeva,** Edited by Mr. T. R. Chintamani	...	6	0	0
105.	**Nayaviveka of Bhavanatha-Misra,** Edited by Mr. S. K. Ramanatha Sastri	..	3	0	0
106.	**Waqiat-i-Azfari,** by Md. Hussain Mahvi Siddiqui	...	2	8	0
	Tamil Lexicon:				
	Vol. I—Part I	...	4	0	0
	" " II	...	4	0	0
	" " III	...	2	0	0
	Vol. II—Part I	...	2	0	0
	" " II	...	2	0	0
	" " III	...	2	0	0
	„ „ IV and Vol. III—Part I	...	2	0	0
	Vol. III—Part II	...	2	0	0
	" " III	...	2	0	0
	" " IV	...	2	0	0
	" " V	...	2	0	0
	Vol. IV—Part I	...	2	0	0
	" " II	...	2	0	0
	" " III	...	2	0	0
	" " IV	...	2	0	0

University Publications—(*continued*)

Name of Publications.			*Price.* Rs.	A.	P.
Vol. V—Part I	...	...	... 2	0	0
" " II	...	...	... 2	0	0
" " III	...	...	... 2	0	0
" " IV	...	...	... 2	0	0
Vol. VI—Part I	...	...	... 2	0	0
" " II	...	...	... 2	0	0
" " III	...	...	... 2	0	0
" " IV	...	...	... 2	0	0
" " V	...	...	... 2	0	0

Note :—200 complete sets are offered at half the published price.

Volume II, 1937-1938] [Special Supplement

ANNALS

OF

ORIENTAL RESEARCH

OF THE UNIVERSITY OF MADRAS

VĀRARUCANIRUKTASAMUCCAYA

UNIVERSITY OF MADRAS

1938

Price, Rs. 2.]

CONTENTS

		PAGES
Preface	..	i–iv
Introduction	..	v–xliii
Specimen of the Ms.	..	xliv
Text of Vāraruc aniruktasamuccaya	..	1–82
Notes	..	1–71
Appendix—		
I. List of Mantras	..	73–76
II. List of Quotations	..	77–88

PREFACE

In 1929 I chanced to come across a bundle containing a few palm-leaves in a neglected corner. They were fragments of manuscripts. The writing was in Malayalam. When I examined them I found that many sheets contained commentaries on Vedic Mantras. A few of such sheets I could easily identify as containing commentaries on the Ṛgveda by Skandasvāmin, Udgītha and Mādhava son of Veṅkaṭārya. Only very few leaves for each of them were found in the bundle.

Then there were many leaves which contained commentaries on Vedic Mantras, which at that time I could not identify. So I arranged all such sheets in proper order noting the numbering of the leaves on the left hand corner. I was able to get two works. One is the present work. To my great delight and surprise this was found to be complete. The other is the commentary on the Mantras in the Āśvalāyana Gṛhya Sūtras. This is incomplete. The commentary, on comparison with the copies found in the Oriental Manuscripts Library, Madras, was found to be by two authors, one being Cakrapāṇin and the other being Haradatta.

I found a great similarity between these two commentaries (the present work and the commentary by Cakrapāṇin and Haradatta) on one hand and the commentaries on the Ṛgveda by Skandasvāmin and Udgītha, the commentary on the Nirukta by Maheśvara and the commentary on the Sāma Veda by Mādhava on the other hand. I have drawn attention to this similarity in a Paper that I read at the sixth session of the All-India Oriental Conference held at Patna in 1930.

For various reasons I was not able to begin the printing of this work till a few months ago. In editing the work I have taken some liberties in the form of conjecturing the readings, omitting certain words, adding some words and in various other ways. But in the Notes I have given all the information about the manuscript. I think that I have been able to give a readable edition of the work and at the same time to correctly represent the manuscript. There is only one manuscript of the work and this edition is based on that single manuscript.

At the time the manuscript was in my possession, a transcript was made out of it for the Adyar Library which bears the shelf number XXXVIII—H—4. Later, I deposited the original palm-leaf manuscript itself in the Adyar Library. It first bore the shelf number XIX—G—72. But now it is given the shelf number XXI—N—3. I have already given a short description of the work in the Adyar Library Bulletin, Vol. I (1937). In that description it is the first shelf number that is given. I have made some small mistakes in that description. I have said there that in the second Kalpa there are only 21 Mantras. Really there are 22 Mantras. The Mantra juṣāṇaḥ etc. which is number 6 in this edition was omitted there.

After printing the work I have been able to find out a few mistakes which I give below.

TEXT

Page.	Line.	Correction.
3	21	Remove the anusvāra in vyañjitavān ity arthaḥ
7	1	tādṛśam āyuḥ not wanted
9	5	ayā instead of athā
12	9	tam prajñayā instead of tatprajñayā ; also in list of quotations. App. II. No. 39.
13	12	Note No. 15 to be after saḥ
15	17	pṛthivi instead of pṛthivī
18	2	dabhra instead of darbha
27	8	dyumnam instead of dyumnat
30	20	jyotir ādityākhyam instead of jyātir ādityākhyam
33	19	Note No. 15 to be after iti yathā
37	6	vidyākarmaṇī instead of vidyākarmāṇī
37	22	yal lokasaṃyānam instead of yal lākasaṃyānam
53	11	uktañ ca—asmin prakaraṇe havirbhāja instead of uktañ cāsmin prakaraṇe—havirbhāja
55	8	Note No. 16 to be after devapitṛmanu
61	17	adhrigo instead of adhriṇo
63	3	śroṇī instead of śroṇā
66	9	adyamānāḥ instead of adyamānā
71	10	stotre instead of stātre
79	7	There should be a Note number after jāyate
81	22	There should be a Note number after ādāya

NOTES

(Here the Page Nos. refer to the Pages for which the notes are given and not the Pages where the notes are given.)

Page.	Note No.	Correction.
5	2	prādhānyastutibhājaḥ instead of pradhānastutibhājaḥ
9	3	R.V. 4-4-15 instead of R.V. 4-4-25
10	19	The note number to be read as 10
12	8, 9	Between these two notes, for matvarthīyo rapratyayaḥ, there must be a note : P. 5-2-107
15	5	Change the bracket into a semi-colon
15	9	N. 12-41 instead of N. 12-42
22	8	R.V. 6-61-10 instead of R.V. 6-61-0
26	24	Un. 4-118 instead of Uṇ. 4-117
35	24	Add : T.S. 3-4-11-5
36	14	Add T.S. 3-4-11-5
37	20	T.S. 3-4-11-6 instead of T.S. 3-3-11-6
40	12	Add after portion : of amṛ
42	22	" in T.S. or in M.S." to follow the next line
46	2	P. 3-2-170 instead of P. 3-2-160
51	2	R.V. 1-93-9 instead of R.V. 1-39-9
55	2	abhibhāve instead of abhibhave
55.	18	Uṇ. 1-10 instead of Uṇ 1-7
57	25	2-3-4 instead of 3-2-8 and 3-4 instead of 3-8 in the third line
59	19	smaraṇāt instead of smaraṇat ; remove the bracket before " within "
68	6	hrasvatvañ ca instead of hrasvatvāñ ca
80	6	23-24. instead of 23-24-25.

There are a few mistakes in the text portion which I have already corrected in the Notes. Then there are a few very small mistakes in punctuation which I have not given in the above list. In giving the reference to the Mantras that are commented on, I have given the note " and in many other places " ; in some of these cases the occurrance may be only in another place.

In giving the references, I have used the Madras University edition of the Uṇādi Sūtras. When only Uṇ is said it refers to the commentary of Nārāyaṇa. For the Manusmṛti I have used the edition in the Kashi Series. For the Mahābhārata I have used the

edition of Kṛṣṇācārya. For Pāṇini I have used the edition of Boehtlingk.

For the Mantras, when the Mantra is in the Ṛgveda, I have given only the reference to that Veda. But in the second Kalpa, since the commentator takes the Yajurveda readings, I have given the references to the Taittirīya and the Maitrāyaṇi Saṃhitas also.

Since this is the only Manuscript of the work available and since there is no other source from which the existence of such a work can be known, I am giving a specimen of the first and the last pages of the work. On the last page the work ends and for the rest of that page and for the next leaf (till the end of the second page) there are a few stanzas quoted from the Bṛhaddevatā.

I take this opportunity to thank the G. S. Press for the good printing of the work. The Proprietor was always taking keen interest in the work and he has done the work very satisfactorily and during a very short period.

University of Madras,
15th August, 1938.

C. KUNHAN RAJA.

INTRODUCTION

The Vārarucaniruktasamuccaya is a short work in which about one hundred vedic mantras are commented upon. The name of the work and of the author is known from the colophons found at the end of the various sections of the work. The work is divided into four sections called Kalpas, and at the end of each section there is the colophon : iti vāraruce niruktasamuccaye, etc. Apart from this there is no information about the author or the work. The work was not known before. This is the first time that a manuscript of the work has been discovered. There is no reference or citation from this work anywhere.

Vararuci is a very mysterious name in Sanskrit Literature. The Prākṛtaprakāśa is his work. Then there are a large number of works fathered on him. The Vararuci Vākyas, in which the various positions of the Moon are given according to the notation current in South India, beginning with gīr na śreyaḥ, belong to the field of astronomy. Vararuci is identified with Kātyāyana the author of the Vārtikas on Pāṇini. Nothing is definitely known either about his personality or his date. Thus by knowing from the colophon that the work is by Vararuci we are not able to fix the work in the field of Sanskrit Literature chronologically any better than if we did not know the name of the author.

From the name of the work it may seem that the work has something to do with the Nirukta of Yāska. But the title simply means that it is a collection of the interpretations of various mantras. It is true that the work has a close relation to the Nirukta of Yāska in so far as Yāska's work is the basis for the commentary. Apart from the name, there are many passages which indicate this obligation of the author to the Nirukta of Yāska in writing this commentary. In the very maṅgalaśloka there is the expression : nairuktasamaye sthitaḥ. There are also in the immediately following section expressions like : niruktam antareṇa na bhavati and niruktaprakriyānurodhenaiva mantrā nirvaktavyāḥ. In a large number of places in the work, the author cites the authority of Yāska. In one place he says that he is ignoring the Padakāra and interpreting a word on the authority of Yāska. The passage is : sūnaraḥ . . . padakāreṇaitat padan nāvagṛhītam. tathāpi bhāṣyakāravacanāt padakāram anādṛtyaitat padan niruktam (Page 67,

Kalpa IV, Verse 7). The book is in the nature of a practical application of the Nirukta of Yāska to specific vedic mantras.

The book contains the commentary on about one hundred vedic mantras, divided into four sections called Kalpas. The number of mantras is divided into the Kalpas as follows :

Kalpa	I	29	mantras
Kalpa	II	22	mantras
Kalpa	III	22	mantras
Kalpa	IV	31	mantras
	Total	104	mantras.

Of these mantras, No. 6 in the fourth Kalpa is the same as No. 8 in the second Kalpa and No. 11 in the fourth Kalpa is the same as No. 21 in the second Kalpa. Thus there are only 102 Mantras commented actually. At the end of the work the author says that he has commented on one hundred mantras in the book. The passage is : kalpaiś caturbhir vyākhyātam sārabhūtam ṛcām śatam. (Page 82, closing stanzas). It may be that the number hundred is only approximate.

As regards the size of the work, the author says that it extends to one thousand and five hundred Granthas. His words are :

sahasram pañcaśatam ślokenānuṣṭubhā kṛtam
sahasram pañcaśatam saṅkhyā granthasya kīrtitā.

(Page 82, closing stanzas).

I have not been able to count the number of syllables accurately. But from a rough calculation I find that the number of granthas in the work is only about one thousand two hundred and fifty. Even if we add the one hundred vedic stanzas, the work is below one thousand and five hundred granthas. Here also the author must be giving the approximate size and not the exact size of the work.

The first Kalpa is of a miscellaneous nature. The author himself says so. He says : pūrvasmin Kalpe prakīrṇakarūpeṇa nirvacanakramaḥ pradarśitaḥ (Page 25, beginning of the second Kalpa). In the first Kalpa the author simply shows the method of interpretation with reference to a few mantras selected at random. There is some method in the remaining three Kalpas. In the second Kalpa the mantras commented upon are those that are used in the nityakarmas. In the third Kalpa some mantras used in the

darśapūrṇamāsa are commented. In the fourth Kalpa the thirty-one kinds of mantras are commented, selecting one specimen for each kind.

There is something to be said about these thirty-one kinds of mantras. The thirty-one mentioned here are :

1. praiṣa	12. vikalpa	23. āmantraṇa
2. āhvāna	13. saṅkalpa	24. ācikhyāsā
3. stuti	14. paridevanā	25. pralāpa
4. nindā	15. anubandha	26. vrīḷā
5. saṅkhyā	16. yācñā	27. upadhāvana
6. āśis	17. abhyanujñā	28. ākrośa
7. karma	18. saṃvāda	29. prabalhikā
8. vikatthanā	19. samuccaya	30. parivāda
9. praśna	20. praśaṃsā	31. paritrāṇa.
10. vyākaraṇa	21. śapatha	
11. śodhita	22. abhiśāpa	

The Bṛhaddevatā gives 36 kinds of mantras. They are :

1. stuti	13. niyoga	25. prativākya
2. praśaṃsā	14. anuyoga	26. pratiṣedha
3. nindā	15. ślāghā	27. upadeśa
4. saṃśaya	16. vilapita	28. pramāda
5. paridevanā	17. ācikhyāsā	29. apahnava
6. spṛhā	18. saṃlāpa	30. upapraiṣa
7. āśis	19. pavıtrākhyāna	31. saṃjvara
8. katthanā	20. āhanasyā	32. vismaya
9. yācñā	21. namaskāra	33. ākrośa
10. praśna	22. pratirādha	34. abhiṣṭava
11. praiṣa	23. saṅkalpa	35. kṣepa
12. prabalhikā	24. pralāpa	36. śāpa.

These thirty-six varieties of mantras are given in the Bṛhaddevatā in stanzas 35 to the first half of 39. Out of these thirty-six kinds given in the Bṛhaddevatā, only fifteen are common to the kinds given in this book. They are :

Serial No.	Name.	No. in this book.	No. in the BD.
1.	praiṣa	1	11
2.	stuti	3	1
3.	nindā	4	3
4.	āśis	6	7
5.	vikattahanā	8	8
6.	praśna	9	10

Serial No.	Name.	No. in this book.	No. in the BD.
7.	saṅkalpa	13	23
8.	paridevanā	14	5
9.	yācñā	16	9
10.	praśaṃsā	20	2
11.	abhiśāpa	22	36
12.	ācikhyāsā	24	17
13.	pralāpa	25	24
14.	ākrośa	28	33
15.	prabalhikā	29	12

Thus there are sixteen kinds in this book and 21 kinds in the Bṛhaddevatā for which there is nothing in the other corresponding to them. When we take into consideration the examples given in the two works for these kinds, there is not much correspondence. In the following table I give the examples in the two works :—

Serial No.	Name.	Example in this work.	Example in B.D.
1.	praiṣa	daivyāḥ śamitāraḥ	hotā yakṣat
2.	stuti	nakir indra	
3.	nindā	mogham annam	mogham annam
4.	āśis	tac cakṣuḥ	vāta ā vātu
5.	vikatthanā	aham bhuvam	aham manuḥ
6.	praśna	pṛcchāmi tvā	pṛcchāmi tvā
7.	saṅkalpa	yad indrāham	
8.	paridevanā	sudevo adya	daṇḍāḥ
9.	yācñā	prayājān me	yad indra
10.	praśaṃsā	bhojāyāśvam	citra it
11.	abhiśāpa	prati cakṣva	yo mā ; aprajāḥ santu
12.	ācikhyāsā	na mṛtyur āsīt	na mṛtyur āsīt
13.	pralāpa	etā aśvā	yad indrāham
14.	ākrośa	mātā ca te	mātā ca
15.	prabalhikā	vitatau	vitatau

It will be found that for stuti the Bṛhaddevatā does not give any specific example. All that is stated is :

rūpādibhiḥ stutiḥ proktā

For nindā, praśna, ācikhyāsā, ākrośa and prabalhikā, i.e., for five out of fifteen the examples are the same. Out of the thirty-six kinds of mantras mentioned in the Bṛhaddevatā, examples are given for thirty-three ; for stuti and saṅkalpa examples are not

given; for abhiṣṭava also there is no example given. I give below a table giving the various kinds of mantras as noted in the Bṛhaddevatā with the examples cited there. The stanza number is according to the edition by A. A. Macdonell in the Harward Oriental Series.

Serial No.	Name.	Stanza No.	Example.	Stanza No.
1.	stuti	35		47
2.	praśaṃsā		citra it	48
3.	nindā		mogham annam	49
4.	saṃśaya		adha svid āsīt	51
5.	paridevanā		daṇḍāḥ	50
6.	spṛhā		sudevaḥ	53
7.	āśis		vāta ā vātu	50
8.	kattahanā		aham manuḥ	51
9.	yācñā		yad indra citra	49
10.	praśna		pṛcchāmi tvā	50
11.	praiṣa		hotā yakṣat	57
12.	prabalhikā		vitatau	57
13.	niyoga	36	iman no yajñam	51
14.	anuyoga		iha bravītu	52
15.	ślāghā		avīrām	53
16.	vilapita		nadasya mā	53
17.	ācikhyāsā		na mṛtyur āsīt	58
18.	saṃlāpa		upopa me	52
19.	pavitrākhyāna		haye jāye	53
20.	āhanasyā	37	mahānagnī	55
21.	namaskāra		namas te astu	54
22.	pratirādhaḥ		bhuk	55
23.	saṅkalpa			55
24.	pralāpa		yad indrāham	55
25.	prativākya		ayaṃ vediḥ	50
26.	pratiṣedha	} 38	akṣair mā	52
27.	upadeśa			
28.	pramāda		hantāham	56
29.	apahnava		{ na sa svaḥ na jāmaye	56 57
30.	upapraiṣa		indrākutsā	56
31.	sañjvara		na vi jānāmi	56
32.	vismaya		ko adya	57
33.	ākrośa	39	mātā ca	48
34.	abhiṣṭava			
35.	kṣepa		abhīdam	49
36.	śāpa		{ yo mā aprajāḥ santu	49 58

From the above table it will be found that for the numbers 29 and 36 there are two examples given. For spṛhā (No. 6), the example given is sudevo adya. This mantra is given in this book as example for paridevanā. For paridevanā, the example given in the Bṛhaddevatā is daṇḍāḥ. For pralāpa (No. 24) the example given is yad indrāham. This mantra is given as example for saṅkalpa in this book. For saṅkalpa no specific example is given in the BD. All that is said is :

sańkalpayann idam tulyo 'ham syām iti yad ucyate
saṅkalpas tu

This is according to the interpretation of the Bṛhaddevatā verses by Macdonell. He takes

yad indrāham pralāpas tv aitaśasya yaḥ

together. But the real construction should be that yad indrāham goes to the previous part and is the instance for saṅkalpa. Since etaśa has only one Ṛk (10. 136. 6) it is not necessary to give the pratīka. So there is instance given for saṅkalpa and this is the same as what is given in this book. Thus there are really six and not five for which the examples given in the two books agree. But in the list given above I left out saṅkalpa, following the interpretation of Macdonell. Number 10 in this book is vyākaraṇa, or prativacana. I did not include this in the list of correspondence since the main name used in this book is vyākaraṇa, although the term prativacana is also given. The example given is the same, namely ayam vediḥ. The term used in BD. is prativākyam, not quite identical with the term used in this book, but nearly identical. Number 18 in this book is saṃvāda and the example given is the conversation between yama and yami. In BD. there is saṃlāpa (No. 18) for which the example given is upopa me. There is āhanasyā in BD. (No. 20) for which the example given is mahānagnī. In this book there is vrīlā (No. 26) for which the example given is kim ayam idam āha. Thus there are various other points in which there is partial correspondence between this book and the Bṛhaddevatā.

It will be further noticed that the list is given in one order first and when the examples are given there is another order. In the first list there is the term pavitrākhyāna ; but when the examples are given the term is only ākhyāna. Number five in the present book is vikatthanā ; but in the Bṛhaddevatā it is only katthanā (No. 8). In the present book, number 22 is abhiśāpa ; in the

Bṛhaddevatā it is only śāpa in the original list; but it is abhiśāpa when the examples are given.

But it is evident that in giving this list of the various kinds of mantras, the author is not following the Bṛhaddevatā and the correspondence with the Bṛhaddevatā is too slender to be the basis of a hypothesis that the author had the Bṛhaddevatā in view at all. I. am not suggesting that he was pre-Bṛhaddevatā in point of chronology. All that can be said is that there is no evidence of the author having made use of the Bṛhaddevatā. Perhaps the scribe who wrote the manuscript knew the difference between the various kinds of mantras given in this book and the kinds given in the Bṛhaddevatā; and so he added the relevant passages from the BD. at the end of the book. That must be the reason for appending the Bṛhaddevatā passages at the end of the manuscript after the work is over.

The following is the quotation from the Bṛhaddevatā. The figures refer to the stanza numbers in the edition of A. A. Macdonell. The entire quotation is from the first chapter.

stutiḥ praśaṃsā nindā ca saṃśayam parivedanāt
spṛhāśīḥ katthanā yācnā praśnaḥ praiṣaḥ prabalhikā 35

niyogaś cānuyogaś ca ślāghā vilapitam ca yat
ācikhyāsātha sallāpaḥ paritrākhyānam eva ca 36

āhanasyā namaskāraḥ pratirādhas tathaiva ca
saṅkalpaś ca pralāpaś ca prativākyañ ca nāma yat 37

pratiṣedhopadeśau ca pramodāpahnavau ca yat
upapraiṣaś ca yaḥ proktaḥ sañcaro nāma vismayaḥ 38

ākrośo 'bhiplavaś caiva kṣepaḥ śāpas tathaiva ca 39 (a)

mantraḥ praśaṃsā bhojasya citra yit sobhareḥ stutiḥ
ākrośārthās tu dṛśyante mātā cety abhimethane 48

ṛṅ mogham annam nindā ca śāpo yo mety ṛgeva tu
yācñā yad indra citreti kṣepo 'hīdam iti tv ṛci 49

āśīs tu vāta ā vātu daṇḍādi paridevanā
praśnañ ça prativākhyañ ca pṛcchāmi tve ty ṛcau
pṛthak 50

saṃśayo 'dhaścid āsīti kalpanā syād aham manuḥ
iman no yajñam ityasyā niyogaḥ pāda uttame 51

iha bravītv anuyogaḥ sallāpas tv ṛg upopa me
pratiṣedhopadeśau tu akṣair ity akṣasaṃstutau 52

ākhyānan tu haye jāye 'khilās tv ṛṅ nadasya mā
avīrām iva mām ślāghā sudeva iti tu spṛhā 53

namaskāro nama ṛṣeḥ namas te astu vidyute
yām kalpayanti no rāyaḥ paritrāsūktam ucyate 54

saṅkalpas tu yad indro 'ham pralāpas tv etaśasya ha
mahānagny āhanasyā tu pratirādho bhug ity uta 55

pramodas tv eṣa hantāham na sva sva ity abhiplavaḥ
indrāharety upapraiṣaḥ na vi jānāmi sañjvaraḥ 56

hotā yakṣad iti praiṣaḥ ko adyeti tu vismayaḥ
jāmayo 'pahnavo neti vitatādi prabalhikā 57

na mṛtyur āsīd ity etām ācikhyāsām pracakṣate
abhiṣāpo 'prajāḥ santu bhadram āśīstu gautame 58

bahv apy evamprakāras tu śakyam draṣṭum ihārṣa..
vaktu prayogataś caiṣām ṛksūktārdharcaśaḥ sthitiḥ 59

ete tu mantravākyārthā devatām sūktabhāginīm
saṃśrayante yathānyāyam stutir atrānumānikī 60

I have quoted all the lines to show that the readings are different in the recension represented by this quotation. I have printed the passage exactly as it is in the manuscript with all the mistakes found there.

There are other places where the kinds of mantras are enumerated differently. In the Ṛgvedabhāṣya of Skandasvāmin there is a division into five kinds, namely, praiṣa, karana, kriyamāṇānuvādinaḥ, śāstrābhiṣṭavanādigatāḥ, japānuvacanādigatāḥ. Mādhava in his Sāmavedabhāṣya accepts these five and adds thirty-one kinds of mantras that are special to the Sāmaveda (see the Introductory passages to the Ṛgvedabhāṣya of Skandasvāmin edited in the Madras University Sanskrit Series and to the Sāmavedabhāṣya of Mādhava edited in the Adyar Library Bulletin, 1938). These thirty-one kinds mentioned by Mādhava have nothing to do with the thirty-one kinds mentioned in this book.

Yāska too refers to different kinds of mantras in the beginning of the seventh chapter of the Nirukta. His words are: athāpi stutir eva bhavati nāśīrvādaḥ. athāpy āśīr eva na stutiḥ. athāpi

śapathāphiśāpau. athāpi kasyacid bhāvasyācikhyāsā. athāpi paridevanā kasmāccid bhāvāt. athāpi nindāpraśaṃse. (N. 7. 3)

Nothing definite can be said about the date of the book. All that can be said is that all the authors and works cited in this book are old ones: the vedic literature, the Nirukta, the Mahābhārata, the Manusmṛti, Pāṇini, the Mahābhāṣya. There is a citation from a liṅgānuśāsana (pages 19 and 20). I have not been able to trace this quotation. This does not at present help us in fixing the date of the work. Although we cannot fix the date of the work, the relation of the work to the Ṛgvedabhāṣya of Skandasvāmin is very clear. The method, the words used and certain points raised, are closely related to the work of Skandasvāmin.

In the field of vedic commentaries three main divisions are noticeable. One is the school represented by Yāska. Here the words of the text are not taken up for commenting upon, but the meanings of the words are given in the order in which the words occur in the text. Sometimes the words in the text are also taken up. The etymologies of words are also sometimes given. For example.

Text.	agniḥ	pūrvebhir	ṛṣibhir	īḍyo	nūtanair uta
Com.	agnir yaḥ	pūrvair	ṛṣibhir	īḷitavyo	'smābhiś ca

Text.		sa devān	eha vakṣati	
Com.	navataraiḥ.	sa devān	ihāvahatv iti.	(N. 7. 16).

But in commenting on the first stanza of the Ṛgveda, Yāska gives some etymologies also. The commentary is: agnim īḷe 'gnim yācāmi. īḷir adhyeṣaṇakarmā pūjākarmā vā. purohito vyākhyāto yajñaś ca. devo dānād vā dīpanād vā dyotanād vā dyusthāno bhavatīti vā. hotāram hvātāram. juhoter hotety aurṇavābhaḥ. ratnadhātamam ramaṇīyānān dhanānān dātṛtamam. (N. 7. 15)

The commentary on these two stanzas by Mādhava son of Veṅkaṭārya is very closely related to Yāska. He too does not take up the words of the text; he simply gives the meanings of the words of the text in the order in which they occur. His commentary is:

agnim staumi puro nihitam uttaravedyām yajñasya dyusthānam sve sve kāle devānām yaṣṭāram hvātāram devānām ramaṇīyānān dhanānān dātṛtamam.

agniḥ pūrvair ṛṣibhiḥ stotavyo 'smābhiś ca navataraiḥ sa devān ihāvahatu.

There is another Mādhava who has written a commentary on the Ṛgveda. His method is also the same. I give below his commentary on these two stanzas :

agnim īḷe agnim staumi yadi vā yāce. agnir aṅgam sannamamāno nayati agram vā yajñeṣu praṇīyate. sa vā eṣo 'gre devānām ajāyata. tasmād agnir nāma iti vājasaneyakam. purohitam āhavanīyam. sa hi purastān nihitaḥ. athavā praṇetāram. tam hi, puraskurvanti. yajñasya devam yajñasya svāminam. yajño yajes tarpaṇārthāt. devo diver dānārthāt dyotanārthād vā. ṛtvijam yaṣṭāram. ṛtvig ṛtau devān yajati. vidvān ṛtūn ṛtupate yajeha iti. hotāram hvātāran devānām. juhoter hotety aurṇavābhaḥ. ratnānām atiśayena dātāram.

agnir yaḥ pūrvair ṛṣibhir īḍitavyo vanditavyaḥ. asmābhiś ca navataraiḥ. sa devān ihāvahatu iti.

(The commentaries of these two Mādhavas are being published in the Adyar Library Bulletin, 1937, 1938.) It will be found that the two Mādhavas closely follow Yāska in method and there is some correspondence in words also.

Skandasvāmin agrees with Yāska in so far as he comments on the words in the text in the order in which they occur. But he takes up the words and comments on them. The following example will make the point clear :

agnim īḷe agnim staumi. kīdṛśam. purohitam. śāntikapauṣṭikaiḥ karmabhir yo rājānam āpadbhyas trāyate sa purohitaḥ. tatsthānīyam. kasya. yajñasya adhikṛtasya āpadām apahantāram. devan dātāram dīptam vā. athavā purohitaśabdaḥ kriyāśabdaḥ. pūrvasyān diśi nihitam āhavanīyātmanā sthāpitam. yajñasyety etat tu devam ity anena sambadhyate. yajñasya dātāram dīpayitāram vā. yajñam hi devebhyo manuṣyebhyaś ca agnir dadāti. tadāyattatvāc ca dīpayati ca. na ca yajñasya devam api kevalam. kin tarhi. ṛtvijam. katamam. hotāram. agnir vai devānām hotā iti śruteḥ. agnir daivyo hotā. tadadhiṣṭhitas tu mānuṣo hotā hautram karoti. athavā ṛtvigghotṛśabdāv api kriyāśabdāv eva. ṛtāv ṛtau yaṣṭā ṛtvik. yāgasya kāle kāle yaṣṭāram hotāram āhvātāram. kasya. sāmarthyād devānām. ratnadhātamam. ratnam iti dhananāma. dadhātir dānārthaḥ. dhanānām atiśayena dātāram.

This method of commenting is followed by a large number of vedic commentators. There is the commentary of the Ṛgveda by Udgīthācārya for which only portions in the tenth maṇḍala are available. His method and style are very similar to those of

Skandasvāmin. I give the commentary on one verse as example :

uttaram yamayamyoḥ saṃvādasūktam ocid iti caturdaśarcam.

> saṃvādeṣu tu sarveṣu sa ṛṣir yasya vākyan tat
> ucyate tena vākyena yaḥ sa syād devatā tatra

atretihāsam ācakṣate. yamī kila yamam samudrasya madhye kañcid avāntaradvīpam ramyam ramaṇīyaṃ nītvā kāmitavatī. sa ca yamas tām bhaginītvāt pratyākhyātavān iti.

> o cit sakhāyam sakhyā vavṛtyān tiraḥ purū cid arṇavam jaganvān.
> pitur napātam ā dadhīta vedhā adhi kṣami prataran dīdhyānaḥ.

yamīvacanam etat. o ity ayan nipāta āṅupasargasyārthe vavṛtyām ity anena ca kriyāpadena sambadhyate. cinnipātaḥ pūjārthe. cit pūjitam iṣṭam śreṣṭham vety arthaḥ. sakhāyam garbhavāsād ārabhya sakhībhūtam yamam. sakhyā sakhyāya. strīpuruṣasamparkajanitamitratvāyety arthaḥ. o vavṛtyām āvartayāmi. ābhimukhyena sthitvā lajjām parityajya sambhogam karomi ity arthaḥ. tiraḥ antarhitam anyajanāprakāśam vijanam. puru cit bahu vistīrṇañ cety arthaḥ. arṇavam samudraikadeśam avāntaradvīpam. jaganvān gatavatī satī. kāmasya tvaritā gatiḥ ity anena nyāyena kāmasyāpi tvaritagatitvāt. api ca bhaviṣyataḥ putrasya pitus tavārthāya. napātam apatyaṅ garbhalakṣaṇam. kīdṛśam. prataram. sarvaguṇopetam ity arthaḥ. ādadhīta ādadha. vedhāḥ vidhātā. garbhādhāne hi tasyādhikāra ity evam ucyate. uktañ ca mantrāntare garbhādhānāditvam :

> viṣṇur joniṅ kalpayatu tvaṣṭā rūpāṇi piṃśatu
> ā siñcatu prajāpatir dhātā garbhan dadhātu te

iti. kva ādadhātu. ucyate. adhi kṣami adhi pṛthivyām. mātur upari udare ity arthaḥ. kiṅ kurvann ādadhātu. garbhan. dampatī ity āvayor anurūpatām āvayor anurūpasyāpatyajananārtham ratyartham sambandhaṅ karotu ity arthaḥ.

To this same school belongs the commentary on the Sāmaveda by Mādhava, which is now being published in the Adyar Library Bulletin (1938). I give below the commentary on one verse as a sample.

> ni tvā nakṣya viśpate dyumantan dhīmahe vayam
> suvīram agna āhuta (S. V. 1. 3. 6.)

vasiṣṭhasyārṣam. nīty ayam upasargaḥ nakṣyety anena sambandhayitavyaḥ. nakṣatiś ca nakṣati iti vyāptikarmasu pāṭhāt vyāptikarmā.

ninakṣya niyamena vyāpya. kena. sāmarthyād dhastābhyām gṛhītvety arthaḥ. tvā tvām. viśpate. viśo manuṣyāḥ. teṣām patiḥ svāmī viśpatiḥ. tasya sambodhanam he viśpate. manuṣyāṇām adhipate. kīdṛśan tvām. ucyate. dyumantam dīptimantam. jvālāvantam ity arthaḥ. dhīmahe sthāpayāmaḥ. kva. vedyākhye pradeśe. vayam. kīdṛśan tvām. ucyate. suvīram. śobhanā vīrāḥ puruṣāḥ ṛtvigākhyāḥ paricārakatvena sambandhino yasya sa suvīraḥ. tam suvīram. śobhanair vīrais sambaddham ity arthaḥ. he agne āhuta ābhimukhyena huta. (Page 26.)

Another work which I will put to this school is a commentary on the mantras in the āśvalāyanagṛhyasūtra. As the manuscripts available go, the commentary is by two persons. One is by Haradatta for which a copy is available in Mysore. The latter part of his commentary is available in Madras. The other one is by Cakrapāṇin, the earlier part of whose work is available in Madras. In this work also the method and style are the same as what is found in Skandasvāmin. I give examples one for Haradatta and the other for Cakrapāṇin.

Haradatta: yadi kṣitāyur yady apy ayam kṣīṇāyuḥ. yadi vā paretaḥ cakṣurādibhiḥ karaṇaiḥ parāgataḥ. yadi vā svayam mṛtyor antikan nītaḥ. tathāpi tam puruṣam āharāmi. kutaḥ. nirṛter mṛtyudevatāyāḥ upasthāt āhṛtya enam puruṣam. śatasāradāya śatam śarado yad bhāvi jīvanam tasmai. tad asya yathā syād iti. aspārṣam. spṛṇotiḥ pālanakarmā. te te prāṇān spariṣyati iti darśanāt. pālayāmi. (Adyar Library; XXXVIII. H. 14; Page 230, 31.)

Cakrapāṇin: teṣām purastāt catasra ājyāhutīr juhuyāt. agna āyūṃṣi pavase iti tisṛbhiḥ. asya tṛcasya śatam vaikhānasā ṛṣayaḥ. gāyatrī chandaḥ. agnir devatā. . . . agnir ṛṣiḥ draṣṭā śubhāśubhasya lokapālatvāt. pavamānaḥ. pūñ pavane. kṛtsnañ jagat śodhayan. pāñcajanyaḥ pañcabhyo janebhyo hitaḥ. pañca janā devamanuṣyādayo brāhmaṇoktāḥ catvāro vā varṇā niṣādapañcamāḥ. purohitaḥ purohitasthānīyaḥ. yathā śāntikapauṣṭikakarmabhiḥ rājānam āpadbhyas trāyate tathā yajamānānām havirvahanādivyāpāreṇa trātā ity arthaḥ. athavā purohitaśabdaḥ kriyāvacanaḥ. pūrvasyām diśi āhavanīyātmanā nihitaḥ. ya itthambhūto 'gniḥ tam īmahe. yācñākarmāyam. yācāmahe. mahāgayam. gayaśabdaḥ apatyanāma dhananāma gṛhanāma vā. mahad apatyam mahad dhanam mahad gṛham vā. apatyamahattvam vidyaiśvaryādibhiḥ. dhanamahattvam parimāṇataḥ. gṛhamahattvam asambādhatvena. athavā mahāgayaśabdaḥ agniviśeṣaṇam na tu yācñāyāḥ karma. asmin pakṣe yācñāyāḥ karma adhyāhartavyam. tac ca sāmarthyāt putrapaśvannādi draṣṭavyam. (Adyar Library; XXXVIII. H. 14. Page 10 to 12).

The commentary of Haradatta cited above is on a passage which is also commented in this book. The relation of these commentaries to the commentary of Skandasvāmin is very clear.

Another work which can be assigned to this school is the commentary on the Nirukta by Maheśvara. This commentary has been published by Dr. Lakshman Sarup from Lahore under the title of "a commentary on the Nirukta by Skandasvāmin and Maheśvara." I give below an example to show the relation of the commentary to this school:

ā paprau pārthivam rajo badbadhe rocanā divi
na tvāvān indra kaścana na jāto na janiṣyate
ati viśvam vavakṣitha. (R.V. 1. 81. 5; N. 3. 13)

Gautamasya. āpūrayati indro vṛṣṭyā pārthivam rajaḥ pṛthivīlokam vṛṣṭidvāreṇa. evañ ca badbadhe badhnāti. rocanā rocanāni nakṣatrādīni. divi. teṣān divi bandhanasya dharmamūlatvāt dharmasya ca vṛṣṭimūlatvāt vṛṣṭipradānatvena badhnātīty ucyate. paro 'rdharcaḥ pratyakṣakṛtatvāt bhinnam vākyam. na tvāvān tvatsadṛśaḥ. he indra. kaścana kaścid api. pūrvam na jāto nāpi janiṣyate. kutaḥ yato 'tiśayena sarvam bhuvanam vavakṣitha anuśāsitum voḍhum vā icchasi anuśāssi vahasi vā ity arthaḥ. atiśayavataḥ sāmarthyān mahān asi. ato bhavantam stuma iti śeṣaḥ. upādhyāyas tv āha anekārthatvād dhātūnām mahadarthasya vakter vā vahater vā sābhyāsasya idam rūpam. atyupasargād yogyakriyādhyāhāraḥ. atītya sarvam mahān bhavasīty arthaḥ.

Here the reference to upādhyāya is to Skandasvāmin. (See his commentary on the verse in the edition in Madras University Sanskrit Series.). So the relation of the author of this work to Skandasvāmin is not merely in method and style but also as teacher and disciple.

The third school of vedic interpretation, so far as the method is concerned, is that of Durga on the Nirukta; to this school may be assigned Sāyaṇa. They both take the words of the text in the prose order and comment upon the words. I give an example from Durga:

nigámaḥ. juṣṭo damūnāḥ iti. vasuśrutasya ātreyasyeyam ārṣam. triṣṭup. āgneyī. prātaranuvākāśvinayoḥ śasyate. sviṣṭakṛtpuronuvākyā ceyam cāturmāsyeṣu sākamedhe. he bhagavann agne juṣṭaḥ āsevitas tvam asmābhis stutibhiḥ. damūnāḥ damamanāḥ akrūramanāḥ bhūtvā. tataḥ upa yāhi. athavā gṛham mamedam iti ceto 'vasthāpya tata upa yāhi. athavā dānamanā bhūtvā dātavyam

ebhyo mayety evam ceto 'vasthāypa tata upa yāhi. athavā dānteṣv eva tava manaḥ. vayañ ca dāntāḥ. atithiś ca tvam. agnihortriṇām dāntamanasām prātaḥ sāyañ ca udbodhyamāno bhavasi. svabhāva evaiṣa tava agnihotriṇām atithitvena upasthātavyam iti. ato brūmaḥ vayam api dāntamanasaḥ agnihotriṇaś ca. asmākam api ya eṣa duroṇe yajñagṛhe yajñas tanyate tam tvam upa yāhi tam āgaccha. vidvān jānānaḥ svam adhikāram bhaktatāñ ca asmākam. kiñ ca viśvāḥ sarvāḥ. abhiyujāḥ abhitaḥ sarvataḥ yujaḥ abhiyoktryaḥ śatrusenāḥ tvadāgamanapratibandhena vartamānāḥ. vihatya nānāprakāram hatvā tata upayāhi. kiñ ca evam āgacchaṃs tvam śṛṇu yat kuruṣva. śatrūyatām ye 'smākam śatrutvam kāmayante kartum tān vihatya. teṣām balāni. tato yāni teṣām bhojanāni annāni dhanāni vā tāni asmabhyam ābhara āhara iti samastārthaḥ. (N. 4. 6)

The following is an example from the commentary of Sāyaṇa :

sasasya yad viyutā sasminn ūdhann ṛtasya dhāman
ranayanta devāḥ
mahān agnir namasā rātahavyo ver adhvarāya sadam
id ṛtāvā

(R. V. 4. 7. 7)

yad yam agnim devāḥ stotāraḥ sasasya svapnasya viyutā viyute viyoge. uṣasīty arthaḥ. ṛtasya udakasya. dhāman dhāmani sthāne. sasmin sarvasmin. ūdhann ūdhani yajñe. raṇayanta ramayanti. stotrair iti śeṣaḥ. mahān prabhūto namasā namaskāreṇa. rātahavyo dattahaviṣkaḥ. ṛtāvā satyavān. so 'gniḥ sadam it sadaiva adhvarāya adhvaram yajamānaiḥ kṛtam yajñam. supām supo bhavantīti vaktavyam iti vacanāt atra dvitīyārthe caturthī. veḥ vetti jānāti. yadvā devā indrādayaḥ sasasya ṛtvigbhiḥ sevyasya yady asya agner viyutā viśiṣṭe sasmin bhajanīya ṛtasya satyasya dhāman dhāmani yonau ūdhann ūdhani yajñe raṇayanta ramayante mahān prabhūto namasā haviṣā rātahavyaḥ dattahaviṣkaḥ ṛtāvā satyavān so 'gnir adhvarāya yajñārtham sadam it sadaiva veḥ gantā bhavati. adhvarāya yajñam veḥ kāmayate vā.

From the above quotations it would be found that there is some similarity between Yāska on one side and the two Mādhavas on the other side, between Skandasvāmin on one side and Mādhava (the author of the Sāmavedabhāṣya), Haradatta, Cakrapāṇin and Maheśvara on the other side, and between Durga and Sāyaṇa. The correspondence is very pronounced in the case of the first two groups. Between Durga and Sāyana the correspondence is not clear. The present work belongs to the group represented by

Skandasvāmin. It is not possible to give an analytical list of all cases of agreement among the commentators coming within this school. But I can give a general idea of the style of the school by giving representative illustrations from this book.

Yāska speaks of the mantras being pratyakṣakṛta and parokṣakṛta. In the commentaries coming within this School the following expression is very common.

parokṣakṛto 'yam mantraḥ prathamapuruṣayogāt. Page 2 ; Line 6.

pratyakṣakṛto 'yam mantraḥ. kuta etaj jñāyate. madhyamapuruṣayogāt. Page 11 ; Line 3.

pratyakṣakṛto 'yam mantraḥ. Page 17 ; Line 3.

pratyakṣakṛto 'yam mantraḥ madhyamapuruṣayogāt. Page 22 ; Line 20.

pratyakṣakṛto 'yam mantraḥ. Page 34 ; Line 9.

pratyakṣakṛto 'yam mantraḥ madhyamapuruṣayogāt. tvam iti ca prayujyamānatvāt. Page 46 ; Line 11.

pratyakṣakṛto 'yam mantraḥ madhyamapuruṣayogāt. tvam iti ca sarvanāmnaḥ prayujyamānatvāt sambodhanāvadyotanārtho heśabdaḥ prayoktavyaḥ. Page 59 ; Line 21.

Yāska speaks of the vibhaktis having to be altered according to sense (yathārtham vibhaktīḥ sannamayet). On the basis of this statement, the commentators of this School use the following expressions (This principle is adopted by all the commentators ; but here I am speaking of the expressions used.):

saḥ. liṅgavyatayaḥ. tat. Page 3 ; Line 9.

uṣasām. ekasyā eva pūjanārthe bahuvacanam. Page 4 ; Line 7.

cakrā. liṅmadhyamapuruṣasya bahuvacanam etad rūpam bhaviṣyad arthe draṣṭavyam. Page 6 ; Line 15.

bhavanti. bhaviṣyadarthe laṭ. bhaviṣyanti. Page 7 ; Line 2.

te. ṣaṣṭhī caturthī vā dvitīyārthe dvitīyaikavacanasya vā ayādeśaḥ chāndasatvāt. Page 9 ; Line 10.

vidhema paricarāma. loḍarthe liṅ. Page 9 ; Line 11.

mama. ekavacanam bahuvacanasya sthāne. asmākam ity arthaḥ. Page 10 ; Line 12.

goşu. saptamībahuvacanam ṣaṣṭhībahuvacanasya sthāne: gavām. Page 11; Line 13.

saparyantaḥ . . . bahuvacanam ekavacanasya sthāne. saparyan. Page 15; Line 11.

pañcamyekavacanam etat saptamyekavacane draṣṭavyam. Page 29; Line 16.

ṣaṣṭhyarthe caturthī. tathā ekavacanam bahuvacanasya sthāne draṣṭavyam. Page 32; Line 1.

dvitīyārthe vā ṣaṣṭhī. Page 39; Line 22.

dvitīyābahuvacanam etat prathamābahuvacanasya sthāne draṣṭavyam. Page 40; Line 1.

yathārtham vibhaktīḥ sannamayet iti bhāṣyakāravacanāt vibhaktivyatyayena bhavitavyam. caturthyekavacanam api dvitīyaikavacanasya sthāne draṣṭavyam. Page 40; Line 7.

prathamābahuvacanasya sthāne dvitīyābahuvacanam etat. Page 40; Line 19.

dvitīyaikavacanasya sthāne ṣaṣṭhyekavacanam pañcamyekavacanām vā. Page 41; Line 4.

asmabhyam. vibhaktivipariṇāmaḥ kāryaḥ. Page 52; Line 22.

tṛtīyaikavacanam prathamaikavacanasya sthāne. Page 74; Line 15.

As was noticed before, the commentators who belong to this school take the words in the text for interpretation in the order in which the words occur in the text. Therefore it is necessary for them to show the syntactical relation of the words. Meaning and not proximity is the governing factor in deciding this syntactical relation. In this commentary the passage:

arthato hy asamarthānām ānantaryam akāraṇam

is cited (Pages 2 and 36). The following passages are typical expressions used to indicate the syntactical relation of words.

vi ityayam upasargaḥ āvir ityākhyātena sambadhyate. kuta etat.

arthato hy asamarthānām ānantaryam akāraṇam

ity abhiyuktopadeśāt. Page 2; Line 19.

praśabdaḥ tirate ity atra sambadhyate. Page 4; Line 14.

ivaśabdaḥ cakṣuśśabdāt paro draṣṭavyaḥ. Page 5 ; Line 23.

mā iti pratiṣedhārtho nipātaḥ riṣata ity ākhyātena sambadhyate. Page 7 ; Line 2.

abhi naḥ sacasva. vyavahitasambandhaḥ. Page 8 ; Line 22.

pratīty ayam upasargo gṛbhāyety anena sambadhyate. Page 9 ; Line 11.

ākārasya upayātam ity ākhyātena sambandhaḥ. Page 11 ; Line 6.

ākhyātopasargayor madhye ākāraḥ praviśati. Page 11 ; Line 10.

ākāraḥ aprāḥ ity anena sambadhyate. Page 11 ; Line 15.

avety ayam upasargaḥ īmahe ity ākhyātena sambadhyate. Page 11 ; Line 22.

īmahe iti siṃhāvalokananyāyena ākhyātasya apakarṣaḥ. Page 12 ; Line 1.

smihāvalokananyāyena ākhyātam apakraṣṭavyam. Page 12 ; Line 18.

meti pratiṣedhārtho nipātaḥ vṛkṣīty ākhyātena sambadhyate. Page 18 ; Line 10.

apety ayam upasargo nudasvety anena sambadhyate. Page 23 ; Line 10.

utaśabdo 'pyarthe dyāṃśabdāt paro draṣṭavyaḥ. Page 28 ; Line 4.

na ity eṣa nipātaḥ aśnoti ity ākhyātena sambadhyate. Page 29 ; Line 8.

ākāraḥ vartamāna ity anena sambadhyate. Page 30 ; Line 1.

meti pratiṣedhārtho nipātaḥ pramoṣīr ity ākhyātena sambadhyate. Page 35 Line 16.

mā iti pratiṣedhārtho nipātaḥ īśatety ākhyātena sambadhyate. Page 53 ; Line 1.

The following remarks that are found here and there in the commentary are also interesting when we compare this commentary with the other works belonging to this school.

nanu ca sarvo 'pi lokaḥ paśyati maṇḍalam. na sūriṇa eva. satyam etat. tathāpi

paśyad akṣaṇvān na vi cetad andhaḥ.

iti vacanāt nigamaniruktavyākaraṇādividyārūpeṇa cakṣuṣā yaḥ paśyati sa eva paśyati ity ucyate. sa eva hi saṃsārabandhanān mucyate nāny iti. tathā coktam

samyagdarśanasampannaḥ karmabhir na sa badhyate

iti. Page 5; Line 17.

etad uktam bhavati

jīvan bhadrāṇi paśyati

iti lokasaṃvādāt sarvasampatsādhanabhūtam āyuḥ śatasaṃvatsaralakṣaṇam āśāsyate. Page 6; Line 17.

tathā ca lokavādaḥ—dhanam abhijanam āpādayati iti. Page 9; Line 3.

evam ākhyānasamayena iyam mantrasya yojanā. athavā kaścid yajamāna uttamādhamamadhyamaiḥ pāśair baddho rājānam varuṇam prārthayate. uttamam utkṛṣṭam ghoram he varuṇa pāśam bandhanahetubhūtam pāpam brahmahatyādimahāpātakarūpam asmattaḥ ucchradhaya. apanayety arthaḥ. adhamam api pāpam abhojyabhojanādinimittam apanaya. madhyamam api pāpam upapātakādirūpam nāśaya. athānantaram tvayā kṣālitasarvakalmaṣāḥ santo vayam he āditya dīptasvabhāva vrate karmaṇi tava tvaddevatye vartamānāḥ. anāgasaḥ. āgaḥ pramādaḥ. pramādarahitāḥ aditaye syāma akṣīṇāya syāma akṣayam gamiṣyāma ity abhiprāyaḥ. Page 13; Line 1.

yato laukikā āhuḥ—svagṛhe nivāsaḥ svarganivāsaḥ iti. Page 13; Line 23.

nanu ca sarve eva devā nityayauvanayuktā amṛtapānāt. kim idam ucyate yuvabhya iti. satyam evaitat. tathāpi sarvadevānām vayovasthocyata iti viśeṣaḥ. Page 18; Line 3.

nanv asti vināśārthasya prayogaḥ. astīti brūmaḥ. yutam asya dhanam yutā vā iti. Page 41; Line 5.

nanu ca indro vṛtrahety ucyate. ucyatām kāmam. ayam api somo madhyamasthānasyendrasya sāhāyyam vṛtravadhe pratipadyamāno vṛtrahety ucyate. Page 46; Line 16.

bhuvaḥ. nedam pṛthivīnāmadheyasya bhūśabdasya rūpam. kim tarhi. bhavateḥ laṅi varṇavyāpattiḥ aḍabhāvaś ca. Page 49; Line 3.

tena ca tatsthāḥ padārthāḥ pratinirdiśyante. mañcāḥ krośanti iti yathā. Page 50 ; Line 18.

bhuvaḥ. nedam pṛthivīnāmadheyasya bhūśabdasya rūpam. kim tarhi. bhavater laṅi chāndasatvād aḍabhāvaḥ varṇnavyāpattiś ca. (Cf. the quotation from Page 49 just above.) Page 57 ; Line 23.

bhuvam. nedam pṛthivīnāmadheyasya bhūśabdasya rūpam. kim tarhi. bhavater laṅi uttamapuruṣaikavacane chāndasatvād aḍabhāvaḥ. akārasya utvam ca. (Cf. the previous quotation) Page 68 ; Line 4.

In interpreting the vedic passages, it is found that many words have to be added to the passages to make the meaning complete. Reference to such things is seen frequently in the old commentaries. The way in which such references are made is something peculiar to the commentary of Skandasvāmin and to those who follow Skandasvāmin. The following passages may be specially noted :

upa. upasargaśruteḥ yogyalyabantapadādhyāhāraḥ kāryaḥ. upagamya. Page 19 ; Line 6.

abhi. upasargaśruteḥ yogyalyabantapadādhyāhāraḥ kāryaḥ. abhigamya. Page 21 ; Line 8.

neti pratiṣedhārtho nipātaḥ astikriyām ākṣipati. Page 21 ; Line 21.

pratyakṣakṛtatvān mantrasya sajoṣāḥ sagaṇo vṛtrahā vidvān ity eteṣām anāmantritatvād ekavākyatāprasiddhyartham yattacchabdā adhyāhāryau. Page 23 ; Line 6.

ekavākyatāsampādanārtham yattacchabdāv adhyāhāryau. Page 31 ; Line 3.

taccabdaśruter yogyārthasambandho yacchabdo 'dhyāhāryaḥ. Page 31 ; Line 16.

yācer dvikarmakatvāt prakaraṇānvitam karmapadam adhyāhāryam. Page 34 ; Line 18.

pratyakṣarūpatvān mantrasya sambodhanāvagatyartho heśabdaḥ pūrvam adhyāhāryaḥ. Page 38 ; Line 18.

dūrapratiyogitvāt samīpaśabdo 'dhyāhāryaḥ. Page 50 ; Line 19.

caśabdasya karmopasaṅgrahārthatvāt tvāñ ceti śeṣaḥ. Page 77 ; Line 9.

The following statements and interpretations are also peculiar and of some interest to students of vedic commentaries :

dikśabdenātra diṅnivāsina ucyante. mañcāḥ krośanti iti yathā. Page 10 ; Line 19.

doṣāvastaḥ. aharnāmaitad anyatra. iha tu ahaśśabdena paunaruktyaparihārātham evam yojanīyam. Page 19 ; Line 8.

marucchabdena sarvā eva devatā ucyante. kutaḥ. madhyamasthānānām marutām sagaṇa ity etenaivābhihitatvāt. Page 22 ; Line 23.

bruvāṇa iti pāṭhe bruvāṇaśabdo yajamānavacanaḥ prāṇarūpatvāt. Page 28 ; Line 14.

jīvann eva paśyati iti paunaruktyaprasaṅgo jātaḥ. atas tatparihārārtham evam yojanīyam. Page 34 ; Line 1.

cit hi. dvāv api nipātau anekārthau. cid ity eṣa anekakarmā. hi ity eṣa anekakarmā. iti bhāṣyakāravacanāt. tathāpi iha pūjādīnām arthānām avidyamānatvāt padapūraṇārthau. anarthakāvity arthaḥ. Page 35 ; Line 23.

punaruktiparihārārtham kriyāyogam aṅgīkṛtya pravartate. aham pārtho dhanañjayaḥ iti yathā. Page 56 ; Line 23.

In many places words are taken in their lakṣaṇā sense. The usual way of stating this is by the expression " pradarśanārtham ". I give some typical examples.

pradarśanārtham idam. kuṣṭhabhagandarapramehādīn aṣṭāv api mahārogān. Page 14 ; Line 17.

pradarśanārthaṁ idam carṣaṇīgrahaṇam. carṣaṇīprabhṛtīnām bhūtajātīnām. Page 26 ; Line 10.

pradarśanārtham idam. sarveṣva apy ahassu ity arthaḥ. Page 34 ; Line 14.

pradarśanārtham idam adhrigugrahaṇam. adhriguprabhṛtayaḥ śamitāraḥ. Page 63 ; Line 17.

There are certain interpretations and statements which need some special consideration. I take up a few of them :

sarvamantravyākhyāne prathamam ārṣakathanam kartavyam. matsyānām jālam āpannānām etad ārṣam vedayante ity atra pradarśitam. Page 2 ; Line 4.

matsyānām jālam āpannānām etad ārṣam is a reference to R. V. VIII. 67. 1 (tyān nu kṣatryān). The passage is in N. 6-27. The word pradarśitam ordinarily means "it has been shown". If this is the meaning the question arises "by whom?". In this connection, the passage in the Niruktabhāṣyaṭīkā by Maheśvara is very interesting. I have quoted the passage in the Notes (Note 4 for page 2). But there need not be any reference to the commentary of Maheśvara. Pradarśitam may simply mean indicated (i.e., indicating a general line by a single example.).

tathā hi śaunakarṣidarśanam—yasya vākyam sa ṛṣiḥ. yā tenocyate sā devatā. Page 2; Line 5.

This passage occurs in the Sarvānukramaṇī of Kātyāyana. Perhaps the author simply means a work based on the Anukramaṇīs of Śaunaka and does not mean that the Sarvānukramaṇī is by Śaunaka.

In some places, the author speaks of the nityapakṣa in interpreting vedic passages, as opposed to aitihāsikapakṣa. The nityapakṣa is also called nairuktapakṣa. To him this is the only view that can be accepted. If the aitihāsika point of view is accepted, that comes into conflict with the eternality of the vedas. Thus he says: evam aitihāsikapakṣe yojanā. nairuktapakṣe tu . . . evam nairuktapakṣe yojanā. aupacāriko 'yam mantreṣv ākhyānasamayaḥ. nityatvavirodhāt. paramārthena tu nityapakṣa eva iti nairuktānām siddhāntaḥ (Page 72; Line 5). A similar statement we find on Page 75; Line 1.

On Page 35, in commenting on the mantra: tat tvā yāmi, he makes the following interesting remark: athavā tatvā iti tanu vistāre ity asya ktvāpratyayāntasya udito vā iti iṭaḥ vā iti vikalpe etad rūpam. This may be compared with what Maheśvara says in his Niruktabhāṣyaṭīkā in commenting on the words of Yāska: "athāpi varṇalopo bhavati. tat tvā yāmi iti." Maheśvara's words are: atra kecid vyācakṣate. yāmīty atra yācāmi iti cavarṇasya lopa iti. mantram ca udāharanti

tat tvā yāmi brahmaṇā vandamānas tad ā śāste yajamāno havirbhiḥ
aheḷamāno varuṇeha bodhy uruśaṃsa mā na āyuḥ pra moṣīḥ.

śunaḥśepo yūpe baddho varuṇam āha. tat tvā tvām yācāmi . . . etad apavyākhyānam. yācñākarmasu yāmi iti paṭhyate īmahe yāmi

manmahe iti. tasmān na yācāmi iti cakāralopasya pradarśanārtham. kim tarhi. yā prāpaṇe ity asya anekārthatvād dhātūnām yācñākarmapradarśanārtham. tataś ca yāmi ity etan na yācater varṇalopena rūpam. kim tarhi. yāteḥ. yadi ca syāt dvayor varṇayor lopo 'yam syāt cakārasya akārasya ca. tataś ca "athāpi dvivarṇalopaḥ" ity atra udāhriyeta. na tu "athāpi varṇalopaḥ" ity atra. laukikāś ca atra śabdāḥ prattam avattam ityādayaḥ udāhartum prakrāntāḥ. tatra ekasyaiva etasya vaidikasya udāharaṇam abuddhipūrvakam syāt. tata etad anyathā vyākhyāyate. tattvā ity etad atrodāharaṇam. na yāmi iti. na caitat "tat tvā yāmi brahmaṇā vandamānaḥ" ity asyā ṛcaḥ pratīkagrahaṇam. kim tarhi. laukikam etad udāharaṇam. tattvā yāmi iti laukikam vākyam. tanitvā gacchāmi ity arthaḥ . . .

There is some relation between the two commentaries. I am not able to say who the borrower is. My own feeling is that the author of the present book borrowed from Maheśvara. For the interpretation of tattvā as the form of the root tan he must have got the hint from Maheśvara. Whatever the fact may be, the relation of this book to the commentary on the Nirukta by Maheśvara is very intimate. There are many expressions and passages and ideas that are common to both and this relation cannot be accidental. In order to facilitate a comparison of the two works, I am giving a list giving those stanzas in this book that are also commented by Maheśvara and I give the figures for both.

	Verse No. in this book.	Nirukta ch. and section.
Kalpa I.	1	1–7
	2	11–6
	5	4–23
	11	12–40
	13	2–13
	16	2–2
	17	9-32
	18	1–3
	20	3–20
Kalpa II.	2	10–22
	3	2–13
	6	12–15
	7	12–16
	11	9–21
	14	9–27

	Verse No. in this book.	Nirukta ch. and section.
Kalpa III.	8	4–19
	9	10–43
	17	7–2
	18	1–20
Kalpa IV.	1	5–11
	4	7–3
	5	11–40
	8	7–2
	14	7–3
	16	8–22
	17	8–22
	20	7–3
	21	7–3
	24	7–3
	30	6–32

On a comparison of the above commentaries, it would be found that the two commentaries agree with each other closely. I need not give here definite examples. But there are one or two points on which I may make some remarks in this connection. The name niruktasamuccaya itself is rather interesting in view of the fact that the commentary on the nirukta by Maheśvara is also called by a name which has the element samuccaya at the end. There are two places where there is a colophon in the form of a verse in that commentary. This appears only twice; in all the other places the colophon is in prose. The colophon in verse reads:

niruktamantrabhāṣyārthapūrvavṛttisamuccayaḥ
maheśvareṇa racitaḥ sūnunā pitṛśarmaṇaḥ.

This appears at the end of Ch. III and at the end of Chapter XIII. I have said something on this point in my Paper on the Vedic Commentators read by me at the Fifth Session of the All-India Oriental Conference held at Lahore in 1928 (Page 250 of the Reports). Here we are concerned with another point in the name, namely, the element samuccaya at the end. The fact that the author of the commentary now being published called it by the name of Nirukta-samuccaya cannot be an accident. It is very likely that he had in his mind this name of the commentary on the Nirukta by Maheśvara when he called his own by this particular name.

The similarity on certain doubtful passages between the works is also worth noting. In the commentary now being published

there is the passage: tathā hy āyurvedavido nidigdhikādiṣu doṣeṣu tāḥ prayuñjate. The passage is in the commentary on the verse:

apsu me somo abravīd antar viśvāni bheṣajā
agniñ ca viśvaśambhuvam.

which is verse No. 19 in the second Kalpa (Page 42). I have taken the liberty to alter the reading to vidagdhādiṣu instead of nidigdhikādiṣu. There is a passage in the commentary on the Nirukta by Maheśvara which reads: oṣadhayo vrīhyādyāḥ. oṣad dāham kṣudham dhayanti pibanti. nāśayanti ity arthaḥ. oṣateḥ pūrvapadam dhayater uttarapadam kartari kārake. oṣati dhayanti jvarādāv enāḥ pibanti iti vā vaidyopadeśena āturāḥ. nidigdhikādyabhiprāyam caitat. Here the word nidigdhikā is the name of a medicinal plant and the word is correct here. But in the work now being published, the word is wrong. The mistake cannot be of the author of the commentary. It may be of the scribe. How the mistake arose and whether the presence of the word nidigdhikā in the commentary on the Nirukta in a context not unrelated to the context in which it occurs in the present work has any influence on the mistake creeping in here, are problems on which I cannot at present give a satisfactory answer. At the same time, the relation is something which cannot be overlooked.

On Page 26, Line 1 there is the passage in this work: sarvathā mantrākṣaravyatiriktam devatāyāḥ pramāṇam nāsti iti siddhāntaḥ. This may be compared to the passage in the commentary on the Nirukta by Maheśvara for 7-7: sarvadhā abhidhānavyatirekeṇa devatāyāḥ sadbhāve rūpaviśeṣe ca mantraśabda eva pramāṇam iti sarvathāpy avirodhaḥ. Here also some kind of mutual relation is noticeable.

I have already stated that the relation of the present work to the Nirukta of Yāska is very intimate. There are various places where the authority of Yāska is cited to justify his statements. I have given a list of the quotations from Yaska found in this book in giving the description of the work in the Bulletin of the Adyar Library (Vol. I). There are some places where the quotations from Yāska are not traceable to the Nirukta as it is now available.

Since the list given in the Adyar Library Bulletin is neither complete nor quite accurate, I am giving the list below :

Serial No.	Quotation.	Page.	Note No.	No. in App. II.
1.	yata āha—athāpīdam antareṇa mantreṣv arthapratyayo na vidyate iti	1	4	1
2.	mantrārthajñānasya ca śāstrādau prayojanam uktam—yo 'rthajña it sakalam bhadram aśnute nākam eti jñānavidhūtapāpmā iti		6	3
3.	matsyānāñ jālam āpannānām etad ārṣam vedayante	2	3	6
4.	tathā hi—tatra nāmāny ākhyāta-jāni iti śākaṭāyanaḥ nairukta-samayaś ca iti		8	8
5.	na nirbaddhā upasargā arthān nirāhuḥ iti niruktabhāṣyakāra-vacanāc ca		19	12
6.	yathārtham vibhaktīḥ sanna-mayet iti niruktakāravacanāc ca		23	14
7.	atrāṅpūrvād gamer agraśabdo niruktaḥ	4	11	18
8.	tathā hy uktam—athāto daiva-tam. tad yāni nāmāni prā-dhānyastutīnām devatānām tad daivatam ity ācakṣate iti	5	2	23
9.	tathā hi—arthanityaḥ parīkṣeta iti bhāṣyakāravacanam		9	25
10.	puru bahu trāyate iti putra ity ucyate	7	9	33
11.	na ity upariṣṭād upacāra upamārthīyaḥ	8	10	37
12.	uktañ ca bhāṣye—tam prajñayā stauti iti	12	10	39
13.	āgaḥ pāpam āha āṅpūrvād gameḥ kilbiṣam iti niruktam		20	40
14.	tathā hi—agnir vasubhir vasur vāsava iti samākhyā. tasmāt			

Serial No.	Quotation.	Page.	Note No.	No. in App. II.
	pṛthivīsthānāḥ iti bhāṣyakāra-vacanam	15	9	47
15.	bhāṣyakāreṇa darśitaḥ—athāpi nir ity eṣa sam ity etasya sthāne iti	17	6	51
16.	dabhram arbhakam ity alpasya	18	3	54
17.	tathā hi—tisra eva devatāḥ iti nairuktāḥ. agniḥ pṛthivīsthānaḥ. vāyur vendro vā antarikṣa-sthānaḥ. sūryo dyusthānaḥ iti pratijānīte		12	55
18.	mitro madhyamasthānadevatā-su paṭhitatvāt	25	6	66
19.	te yadā amuto 'rvāñcaḥ paryā-vartante sahasthānād udakasy-ādityāt. atha ghṛtenodakena pṛthivī vyudyate iti nirukta-vacanam	26	14	69
20.	asya ca nirvacanam—pitā kṛta-sya karmaṇaś cāyitā iti	27	1	75
21.	aṃhaḥśabdo hanter nirūḍho-padhād viparītākṣaro 'sunpratya-yānto niruktaḥ	29	11	84
22.	dyuter ādivarṇavyāpattyā ktin-pratyayāntasya jyotiḥśabdo niruktaḥ	31	1	88
23.	tathā hi yāskasya nirukta-bhāṣyakārasya vacanam—sarve-ṣām bhūtānām darśanāya iti	32	3	92
24.	tathā coktam bhāṣyakāreṇa—yac ca kiñ ca prabalhitam ādityakarmaiva tat iti		24	95
25.	cid ity eṣa anekakarmā. hi ty eṣa anekakarmā. iti bhāṣyakāra-vacanāt	35	27, 29	107

Serial No.	Quotation.	Page.	Note No.	No. in App. II.
26.	tathā coktam bhāṣyakāreṇa—sarvāsu devatāsv aiśvaryam vidyate iti	37	23	113
27.	kurutanety anarthakā upajanā bhavanti iti bhāṣyakāravacanāt	39	17	120
28.	yathārtham vibhaktīḥ sannamayet iti bhāṣyakāravacanāt	40	6	122
29.	tathā ca niruktabhāṣyakāra āha—śamanañ ca rogāṇām yāvanañ ca bhayānām iti	41	17	127
30.	athāsya karma rasānupradānam vṛtravadha iti	45	17	136
31.	niyuto vāyoḥ ity ādiṣṭopayojanatvāt	49	12	145
32.	tathā hy uktam — athāsya sāṃstavikā devāḥ indraḥ somo varuṇaḥ pūṣā bṛhaspatiḥ iti	51	4	149
33.	tathā hy uktam—athāsya sāṃstavikā devāḥ agniḥ somo varuṇaḥ ityādi	52	18	153
34.	tathā hi—putraḥ puru trāyate. niparaṇād vā. pun narakam. tatas trāyate iti vā iti ācāryavacanam	54	17	158
35.	tathā coktam—athāsya sāṃstavikā devāḥ indraḥ somo varuṇaḥ parjanya ṛtavaḥ iti	59	9	167
36.	tathā hy uktam—athāsya karma vahanam haviṣām iti	60	28	175
37.	nābhiḥ sannahanāt pradeśavacanaḥ iti niruktam	69	6	192
38.	muṣṭir mohanād vā iti niruktam	80	16	206

Thus 38 out of 208 quotations are from Yāska. Then there are some places where the quotations seem to be from Yāska, but are not found in the Nirukta of Yāska. I deal with that point now.

On Page 25, Line 6, there is the remark: mitro madhyamasthānadevatāsu paṭhitatvān madhyamasthānatvena niruktaḥ. dyusthāno 'pi mitro 'sti. The word mitra we find in the Nighaṇṭu (5-4) among the madhyamasthānadevatās. But it is not found among the dyusthānadevatās.

On Page 26, Line 12, there is the statement: tathā ca prakaraṇavaśa eva viniyoktavyaḥ iti bhāṣyakāravacanam. Usually in the literature of Vedic interpretation, Bhāṣya means the work of Yāska beginning with samāmnāyaḥ samāmnātaḥ. And Bhāṣyakāra is Yāska. But this passage is not found in the Nirukta.

On Page 30, Line 2 there is the statement: kṛṣṇena iti dāśatayīṣu pāṭhaḥ. tathā sati kṛṣṇam karṣater nāśārthasya. tamaāder nāśayitā. In Nirukta there is the statement: kṛṣṇam kṛṣyateḥ. nikṛṣṭo varṇaḥ. In the Dhātupāṭha also there is no root kṛṣ with the meaning nāśa. There are only the roots kṛśa tanūkaraṇe and kṛṣa vilekhane.

On Page 32, Line 22, there is the statement: atter dhātor ātmaśabdo niruktaḥ. In Yāska the passage is: ātmā atater vā āpter vā. api vā āpta iva syāt. yāvadvyāptibhūta iti. (3-15).

On Page 67, Line 1, there is the statement: sūnaraḥ . . . padakāreṇaitat padam nāvagṛhītam. tathāpi bhāṣyakāravacanāt, padakāram anādṛtya etan niruktam. Usually Bhāṣyakāra is Yāska. Here is a very noteworthy reference to Yāska and yet the point is not found in the Nirukta of Yāska. The word sūnara is not found in the Nirukta.

Again on the same page, Line 7, there is the statement: udakam api hiraṇyam ucyate iti bhāṣyakāravacanāt. This point is also not found in the Nirukta of Yāska.

Then there are some places where the etymology of certain words are given, for which we expect, from the method of statement, a reference in the Nirukta of Yāska. On Page 3, Line 17, there is the statement: veter vaninpratyayāntasya varṇavyāpatyādinā yoniśabdo niruktaḥ. On Page 4, Line 14, there is the statement: candramāḥ. cāyan paśyan bhūtāni dravaty antarikṣam nirmātā codakasya iti dhātujatvam pradarśitam. But none of these points are found in the Nirukta of Yāska.

I have not been able to find out the authority for these statements. It may be that there was a larger recension of the Nirukta of Yāska and these references may be from that recension. Or it

may be that the references are to other Niruktas which were available to the author and which are now lost to us. It may also be that the references are only to certain vedic commentaries and not to Niruktas. Whatever be the position, the sources of these statements are not traceable now.

In this connection I may draw attention to another point. On the very first page there is the passage : śāstrānte ca yām yām devatām nirāha tasyās tasyās tādbhāvyam anubhavati iti ca. The reference is to the end of the Śāstra, namely the Nirukta of Yāska. The Nirukta of Yāska begins : samāmnāyaḥ samāmnātaḥ. And it ends : vyantu devyaḥ kāmayantām ya ṛtukālo jāyānām ya ṛtukālo jāyānām (end of the 12th Chapter). Sāyaṇa also quotes the same in his commentary on the Ṛgveda (Upodghāta, Page 39 in Vol. I of the 1st Ed. of Max Muller): tadvyākhyānam ca samāmnāyaḥ samāmnāta ity ārabhya tasyās tasyās tādbhāvyam anubhavaty anubhavati ityantair dvādaśabhir adhyāyaiḥ. So according to Sāyaṇa this is the end of the 12th chapter. The passage is not found in the extant Nirukta of Yāska.

Now we will consider some details regarding the commentary proper. The commentary is a fairly elaborate one. First the Ṛṣi and the Devatā are given. Thus in the very first verse, it is said : nakulo nāma ṛṣiḥ. ādityo devatā (Page 2, Line 4). There are a few places where the Ṛṣi is not given. Verse 6 in the 1st Kalpa is from Āśvalāyana Śrauta Sūtra. And for the mantra no Ṛṣi is given. Similarly for verse No. 4 in the 3rd Kalpa, verse No. 6 in the same Kalpa, the first mantra in the fourth Kalpa (which is a praiṣa mantra), verse No. 23 in the fourth Kalpa, for these verses no Ṛṣi is given. There is no scope for giving the Ṛṣi in these cases. In verse No. 7 in the third Kalpa and verses 28 and 29 in the fourth Kalpa also no Ṛṣi is given.

Although the Ārṣeya Brāhmaṇa says : yo ha vā aviditārṣeya-chandodaivatabrāhmaṇena, etc., the chandas and the viniyoga of mantras are not given in this commentary. In Skandasvāmin's commentary on the Ṛgveda we find the statement : tatrārṣadevatayor arthāvabodhane upayujyamānatvāt te darśayiṣyete. na chandaḥ anupayujyamānatvāt (immediately before the 1st mantra in the Ṛgveda). Maheśvara gives only the Ṛṣi in commenting on the Vedic mantras in his Nirukta Commentary. Sāyaṇa gives all the four elements.

Sometimes in this commentary an Upākhyāna is given. In verses 15, 21 and 27 in the fourth Kalpa there is an Upākhyāna

stated. In the last case there is some break in the narration of the story. This narration of an Upākhyāna is also in agreement with the method of Skandasvāmin.

In trying to make the press copy of the book I have found that some passages are not quite intelligible. On the 1st Page, Line 12, there is the passage: abahuśrutasyāpi kartṛvacanāt tathārthābhivādibhiḥ śraddadhānasya jantor api iti sarasvatīsūktiguṇastutyasurā mudam kurvate. Then on Page 5, Line 3, there is the statement: dyusthapradarśanārtham samāmnātasya maṇḍalam abhiṣṭūyate. devatākāṇḍe ca sa prādhānyastutibhājaḥ. On Page 10, Line 5, after the word yajamānagaṇasya there is in the Ms. the passage: ya eṣṭo 'dhikṛtasya karmaṇi tasya, before the word dūtam. The passage is not quite intelligible and so is not printed in the text. On Page 13, Line 15, after the word dātāstu, there is daivyāgā dāstu syāt. Then the stu is deleted and between dā and the stu deleted, there is ta inserted below the line. Here also the passage is not clear and some portions are put by me in the notes and are not printed in the text. On Page 27, Line 10, after dyotayatīti dyumnam, there is the passage upāyam vitate dvaya (ntadyotayati yaśassādhanatva) dvayam tadyotayati yaśassādhanatvād yaśa ucyate atti ca bhaumam rasam. The eleven syllables are within brackets and are deleted. This passage too is not intelligible and so I print it in the notes and not in the text. On Page 57, Line 10, there is the passage dadāty asau bhaktātinībhūtebhyo, which is not intelligible. On Page 65, Line 21, there is the passage : meghajanmā stanayitnulakṣaṇopacārah. adhiṣṭhātrī gaurīty ucyate. This too is not quite intelligible. On Page 81, Line 11, the passage kriyāśabdād uttarapadam iti bhedaḥ is also not quite intelligible.

In many places I have made some conjectural readings and I have also taken some liberties. In some places I have suggested in the notes some improvement in the reading actually printed in the text. For example in Line 7 on Page 2, kriyāyogam aṅgīkṛtya prayogaḥ can be improved by reading it as kriyāyogam aṅgīkṛtya prayogaḥ pradarśanīyaḥ. On Page 4, Line 3 I have printed rājayakṣmagṛhītasya ; I have given the nearest approximation of the Ms. reading which is yācajakṣmagṛhītasya. On Page 26, Line 10, the Ms. has vṛṣṭiprasādādinā, and this occurs again. vṛṣṭipradānādinā would have been a better reading. On Page 53, Line 15, the reading given, namely, prārthayate mantrākṣararūpeṇa is only a conjecture ; the Ms. has : prārthayatevahārakṣarūpeṇa. On Page 57, Line 1, for śatrukāyeṣu what the manuscript has is śatrunikāyeṣu. On Page 62, Line 19, what the manuscript has is : antarikṣam prati asum prāṇam śarīradhāraṇam. diśaḥ prati śrotram. I have

changed the order of the two sentences to suit the order in the text. On Page 68, Line 5, there is the passage chāndasatvād aḍabhāvaḥ. akārasya utvam ca. What the Ms. has is : chāndasatvād aḍabhāvaḥ hrasvatvam ca. akārasyetvam ca. For reasons stated in note No. 6 for the page, I have altered the reading. In verse 25 in the fourth Kalpa (Page 78), the printed editions of Atharva Veda has prātisutvanam in the second line. But the manuscript has in the commentary the word as satvana and not as sutvana. From the statement satvanaśabdaḥ satvaparyāyaḥ in line 22, I take it that the commentator had the word as satvanaḥ and not as sutvanaḥ. satvanaśabdaḥ satvaparyāḥ seems more reasonable than sutvanaśabdaḥ satvaparyāyaḥ. So I have retained the word as satvana as found in the Ms. in spite of the reading found in the printed editions of the Atharva Veda.

There are some places where the text and the commentary vary. On Page 11, Line 4, there is the passage : ṛdhu vṛddhau. ṛddham samṛddham svarasauṣṭhavādinā. stomam yuṣmadguṇasampūrṇam. kurma iti śeṣaḥ. The text is ṛdhyāma stomam. Instead of this, the commentary seems to take it is ṛddham stomam. Otherwise there is no purpose in saying kurma iti śeṣaḥ. On Page 49, Line 20, there is the passage : prajānām jarāyujādīnām vṛṣṭidānādidvāreṇa pātā pālayitā vā prajāpatiḥ. pātes tṛni hrasvatvam pālayater antalopaś ca. dhātvanyatvamātram. arthaḥ sa eva. This etymology seems correct for pātā and not for pati. I am afraid that the commentator has made a confusion between the two words. In the Uṇādis the word pati is derived as : pāter ḍatiḥ. pāter ḍatipratyayo bhavati ṭilopaś ca. patiḥ svāmī. pāti rakṣatīti (Śvetavanavāsin, 4-59) and pāter ḍatiḥ. pāter ḍatipratyayaḥ. pātīti patiḥ svāmī. ḍatyantāyāḥ saṅkhyāyāḥ ṣaṭsaṅkhyāvidhānāt bahugaṇādisūtre vatunā sāhacaryāt taddhitasyaiva ḍater grahaṇāt pataya iti jasaḥ śravaṇam bhavaty eva (Śvetavanavāsin 5-5). pāter ḍatiḥ. patiḥ (Nārāyaṇa 4-59) and pāter ḍatiḥ. patiḥ. idam prāg ukteḥ heyam (Nārāyaṇa 5-5). yupābhyām kit. ābhyām atipratyayaḥ kit bhavati. yuvatiḥ taruṇī. patiḥ bhartā. (Bhojā 2-1-192). pāter ḍatiḥ. asmād ḍatipratyayo bhavati. pā rakṣaṇe. pātīti patiḥ svāmī (Kātantra 3-52). The tṛnpratyaya found in the commentary must be due to a confusion with pātā which has that termination.

There are places where the commentary differs from recognised authorities like Pāṇini and the Uṇādi Sūtras. I have already given some instances where the commentary does not agree with the Nirukta of Yāska. Now I give instances for Pāṇini and the Uṇādi Sūtras.

On Page 52, Line 10, there is the statement : avadyāt. avapūrvād dyateḥ pāpe abhidheye avadyam iti nipātyate. In

Pāṇini we have avadyapaṇyavaryā garhyapaṇitavyānirodheṣu (3-1-101). Śvetavanavāsin in the commentary on the Uṇādi avadyāvamārvāḥ kutsite (5-60) says: avadyādayaḥ kutsite nindite vācye nipātyante. vader nañpūrvād yat. avadyam avadānārham kutsitam.

On Page 53, Line 17 there is the statement: he indrāgnī. devatādvandve ca iti dīrghatvam vidhīyate. The Sūtra occurs three times in Pāṇini. In 6-2-141 accent on both the members of the compound is prescribed. In 6-3-26 long ā in cases like indrāvarunau is prescribed. In 7-3-21 vṛddhi in both the members of the compound is prescribed as in āgnimāruta. Here the long ā in indrāgnī can be by the ordinary sandhi process and the relevancy and need for quoting the Sūtra is not clear.

On Page 57, Line 14, there is the statement: parjanyaḥ. tarpayatīti. tṛper ādyantaviparyayeṇa takāralope ca janyapratyayāntam etad rūpam. Śvetavanavāsin in his commentary on the Uṇādis says: parjanyaḥ arja ṣarja ārjane. asmād anyapratyayānto bhavati. dhātoḥ puḍāgamaḥ. parjanya indraḥ (3-96). Nārāyaṇa in his prakriyāsarvasva says: parjanyaḥ. pṛṇāter anyapratyayasya juṭ. pālayati pūrayati vā parjanyaḥ (Uṇ: 3-102). Bhoja in his Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa says: madhyavindhyaśikyānyaparjanya . . . projaṭ ca. parjanyaḥ meghaḥ (Uṇ: 2-3-4). In kātantra we see parjanyapuṇye. ete anyapratyayāntau nipātyete. pṛcī samparke. pṛṅkte pṛṇakti vā parjanya indraḥ (Uṇ. 3-4). The explanation given in this work is not in agreement with the explanation given in the Uṇādis. But it is in agreement with what Yāska says. His words are: parjanyas tṛper ādyantaviparītasya. janyaḥ. paro jetā vā. paro janayitā vā. prārjayitā vā rasānām (N. 10-10).

In the commentary, as has already been stated, the words are taken up for interpretation in the order in which they occur in the text. But there are some cases where the order is slightly disturbed. Thus on Page 12 in Line 10 the word kṛtāni is taken up first and then the word śiśrathaḥ is taken up, although in the text the order is śiśrathaḥ kṛtāni. On Page 64, Line 7, the word indubhiḥ is taken up before the word vardhāse though the order of words in the text is vardhāsa indubhiḥ. On Page 74, Line 3, the word sarvaḥ is taken up before the word astu though in the text the order is astu sarvaḥ.

It would be worthwhile to make a thorough comparative study of this commentary with other Vedic commentaries, especially with the commentary of Skandasvāmin on the Ṛgveda and with the commentary of Maheśvara on the Nirukta. I have already, even in 1930 at the sixth session of the All-India Oriental Conference held

at Patna, drawn attention to the close similarity that exists among a certain number of vedic commentaries. The commentary on the Sāma Veda by Mādhava and the commentary on the Mantras found in the Āśvalāyanagṛhyasūtra by Cakrapāṇin and Haradatta have yet to be published ; a small portion of the former has already been published in the Adyar Library Bulletin. It is better to leave off this comparative study until all the works are available in print, and to be content with a general survey of the field for the time being.

This edition of the Vārarucaniruktasamuccaya is based on a single manuscript. So far as I know this is the only manuscript available. The manuscript looks old. It is written in Malayalam characters. It contains 45 leaves. The leaves are numbered by the letters of the alphabet in Malayalam, beginning with a, ā. The letters used here are :

a	1.	ai	12.	cha	23.	da	34.
ā	2.	o	13.	ja	24.	dha	35.
i	3.	au	14.	jha	25.	na	36.
ī	4.	aṃ	15.	ña	26.	pa	37.
u	5.	aḥ	16.	ṭa	27.	pha	38.
ū	6.	ka	17.	ṭha	28.	ba	39.
ṛ	7.	kha	18.	ḍa	29.	bha	40.
ṝ	8.	ga	19.	ḍha	30.	ma	41.
ḷ	9.	gha	20.	ṇa	31.	ya	42.
ḹ	10.	ṅa	21.	tā	32.	ra	43.
e	11.	ca	22.	tha	33.	la	44.
			va	45.			

There is the letter śrī also written above the letters a, ā, etc. The second page of the leaf marked kha (17) is left blank. For the marks ṭa, tha, the marks are written twice, one above the other, but both below śrī. For pa, na was first written under śrī but was scored off. For the marks pha, ba, bha, ma and ya the letters are repeated, one below the other, but both below śrī. ra is written three times under śrī, but the two above are scored off and only the bottom one is retained. The matter now printed ends with the second page of the leaf marked la (44). The remainder of that page, the first page of the leaf marked va (45) and half of its second page are used for writing some passages from the Bṛhaddevatā. The entire Ms. ends at the middle of the second page of the leaf marked va (45).

The manuscript has been corrected after it was written. Some corrections must have been carried out during writing. Usually when any matter is to be added, it is done under the line between the letters where the addition is to be made, with a cross mark

above the line. If any letters are to be deleted a small horizontal stroke is put above that letter. Thus on Page 1, Line 3 the manuscript had originally only niruktam antareṇa sambhavati. Then na is added below the line between antareṇa and sambhavati. Here there is no cross mark. But on Page 4, Line 20, the manuscript had originally only jyotiścakravidbhir abhidhīyate uṣaso 'gram āgamanam. That is, the word uṣasām was omitted. Then in correcting, that word is inserted in its proper place below the line with a cross mark above the line. But the corrections are not carried out very carefully. There are still many mistakes remaining. For example, on Page 2, Line 20, the scribe began niruktabhāṣyakāravacanāt and then he wrote also cca. But he has not deleted the unwanted t at the end of vacanāt. On Page 13, Line 1, he began kaścit and then continued dyajamāna ; he did not delete the unwanted t at the end of kaścit. On Page 3, Line 1, what was first written was jagadi ; then ti was written after that and di was deleted. Such mistakes are quite common. Thus in many places the corrections are made. But in many places the corrections have not been carried out. In some places the deletion is not made in a regular way. Thus on Page 55, Line 7, what was first written is asmākam itiśśeṣaḥ. Then of the two śa letters written one below the other to make up the double śa in śśe, one is to be deleted and for this a horizontal line is drawn above the double letter. This many mean that the entire double śśa is to be deleted. But here the scribe must have meant that only one is to be deleted.

There are places where long insertions are made. For example, on Page 4, Line 10, what was first written is savitary uṣākālavartini. Then samīpa was added in its place below the line with a cross mark above the line. Similarly there are very long deletions also. On Page 27, Line 10, there was originally written dyotayatīti dyumnam upāyam vitate dvaya (ntadyotayati yaśassādhanatva) dvayan tadyotayati yaśassādhanatvād yaśa ucyate atti ca bhaumam rasam. The eleven syllables between dvaya before and dvaya after are enclosed within brackets and are also deleted by small horizontal strokes above them. On Page 31, Line 4, there was first written tatrasthasāmarthyayogena sūryam sartāran devam. Then all the syllables except tatrastha in the beginning and ndevam in the end are deleted by horizontal strokes above them. On Page 59, Line 25, there was first written māhātakarmakatvasmaraṇāt. The letter after māhā is completely scored off and cannot be deciphered. Then karmakatvasmaraṇāt deleted with horizontal strokes above the letters.

Sometimes deletion is made unnecessarily. Thus on Page 37, Line 5, pāpaparyāyaḥ was first written. Then the pa of pā was

deleted with a horizontal stroke above it, which deletion is unnecessary. A new pa was later added just below it. Sometimes there is a deletion which is not absolutely necessary but which is wanted only for the sake of Sandhi. For example, on Page 28, Line 9, what was originally written is na tiṣṭhanti na ni miṣanty ete iti. Then the e mark in te was deleted with a horizontal stroke above so that what remains is eta iti, which is the form when Sandhi is effected. Similarly on Page 80, Line 7, what was first written is mātā ca te pitā ca te ity ākrośaḥ. Then the mark in te after pitā ca is deleted with a horizontal stroke above it so that what is left is pitā ca ta ity ākrośaḥ ; and this is the form when the Sandhi is effected.

The scribe is very particular about this sandhi, i.e., when e is followed by a vowel, e is changed to ay and then the y in ay is dropped. But once he goes wrong. On Page 30, Line 1, what is written is vartamāne ity anena. It ought to be vartamānaḥ ity anena, and with Sandhi it would be vartamāna ity anena. But he writes it as vartamāne ity anena. If what is wanted is vartamāne ity anena, even then with Sandhi what ought to be written is vartamāna ity anena. Here is a case where the scribe not only ignores Sandhi but in giving the form without Sandhi he gives the wrong form.

Various mistakes have been committed in the course of the transcription. A large number of extra words are put in at various places. I give a list, which is not at all complete, but which will give a fair idea of the number of such extra words in the manuscript.

Page.	Line.	Extra.	Between.	
2	6	parokṣakṛto 'yam viniyogaḥ	viniyogaḥ	and parokṣakṛtoyam
3	18	vivṛṇot	vivaḥ	and vyavṛṇot
31	23	ketava enam	raksasaś cainasaś ca	and kimartham
32	1	viśvasyasya (first sya deleted)	viśvāya	and viśvaśabdaḥ
33	11	caṣṭa iti paśyati cakṣuḥ	tac cakṣuḥ	and caṣṭa iti
57	4	madotsedhayuktān pratiyodhana-samarthān	māraya	and tataś ca
63	1	svadhityākārāv ity eke	śastrākārāv ity eke	and athavā
64	17	paripakva	megham vā	and kim bahunā
65	22	takṣatī kurvatī	śesah	and salilāni

There are some cases where the extra matter is deleted. For example on Page 63, Line 15, there is pūāṇām extra between putreṣu ca and putrāṇām and this extra matter is deleted with horizontal strokes above the letters.

The number of places where some word is missing in the Ms. is far more than the number of extra words found in the Ms. I give a few instances where I have taken the liberty to insert some matter in places where I felt that there is an omission in the Ms. The list is not at all complete. I am giving only some representative cases.

Page.	Line.	Inserted word.	Between.		
6	2	ā	prakāśarūpe-ṇāvasthitam	and	ābhimukhyena
7	1	putrāsaḥ	tādṛśam āyuḥ	and	chādasas tv asugāgamaḥ .
15	15	mitram	sādhayitṛ	and	manuṣyaḥ
20	17	upāvaroha	abhimantryate	and	pṛthivīlokam
27	2	iti	tāyate	and	teṣām
29	9	aṃhaḥ	tvadārādhana-tatparam	and	aṃhaśśabdaḥ
41	14	īśānā īśvarāḥ. vāryāṇām	bheṣajam (in the mantra)	and	vṛṇoter etad rūpam
57	10	mahān	vatsasyārṣam	and	mahater dānārthasya
60	9	tathā ca śrūyate	devānam	and	śucim adhvaram
70	12	indhe	indra	and	dīpayati
70	15	yathā	putrebhyo yathā	and	pitā
79	22	kaḥ	ity arthaḥ	and	prajāpatiḥ
81	1	śeṣaḥ	iti	and	kim punaḥ

There are many places where the letters are missing in the Ms. since the leaf is broken. In many places the number of letters missing is very large and reconstruction of the passage has been a matter of considerable difficulty. In a few cases I have to leave some blank as no suitable words could be even guessed to fill up the gap.

On Page 2, Line 8, there is a break after tatra nāmāny ākhyāta-jāni iti śā ; and what begins after that is nairuktasamayaś ca. But since the meaning of the passage is well known there is no difficulty in reconstructing the missing portion. Immediately after this there is another break. In Line 10 of the same page after āditya-maṇḍalam ucya there is a break and what begins after that is

vanasya. The letter te after ucya could easily be replaced. So is the case with bhu which should precede vanasya (though not printed). Since I could not in any way complete the quotation, I did not print this letter. But the letter te completes the previous sentence. So I printed that letter. I have to leave the rest blank.

On Page 8, Line 14, ā pradrava hari is missing as the corner of the leaf is broken. Similarly immediately after that, in Line 12, vanaḥ vanati is also missing since the corner is broken.

On Page 38, Line 19, pūrvam adhyāhāryaḥ is missing as the corner of the leaf is broken. Similarly in Line 20 tābhir hi viśvam vyāptam is missing for the same reason. The reading is only a guess. But I am sure that this must be correct reading.

On Page 39, Line 20, after yuṣmākam sambandhī, the leaf is broken and the letters ti śeṣaḥ śivata are missing.

On Page 42, Line 17, after tanve śarīrā the corner is broken. The broken portion can contain about sixteen syllables. Then the Page ends and what begins the next Page is k jyok śabdo. As it is reconstructed it looks all right and I see no room for so many syllables. Perhaps the scribe did not continue the line to the end of the Page.

On Page 48, Line 10, after pṛthivī the leaf is broken and sthānasya is missing. In Line 11, da part in de and va part in vā are completely missing as the leaf is broken. In a transcript of this Ms. made for the Adyar Library the scribe had written bhogānām. But I suspect this is only a guess of the scribe and that the portion was not in tact even then. The word that is wanted is devānām. From the bottom of the letters that are seen (only some points) the word can be made out to be that.

On Page 65, Line 3, after satyam eva. atha the leaf is broken and a large number of letters are missing. What begins after the break is raṇārthaḥ. varjayati. The reading is only a conjecture.

On Page 72, Line 19, after māyāvibhyā the leaf is broken and about fifteen syllables are missing. The next line begins śākasantapta. This śā is the latter portion of śoka. The e mark which precedes śā to form śo is also missing. Some bits of the letters are visible. The reading is a conjecture from those bits.

Similarly on Page 77, Line 14, the small mantra and the commentary in the next two lines are mostly broken; the whole thing

is a conjecture. Only some bits of the letters are seen. In this case the guess work was more difficult.

Now I will make a few remarks about the writing. I have already said something about the corrections. It was already stated that corrections are made by deleting letters that are not wanted with a small horizontal stroke above the letter. When the same letter is repeated unnecessarily it is usually the first that is deleted. But in a few cases the second is deleted. For example, on Page 12, Line 17, śunnaśśepa was first written śunnaśśaipa (i.e., there are two e marks before śśa). Then the second is deleted. On Page 15, Line 13, mitram na was first written mitrannanna. Then the second nna is deleted. On Page 47, Line 16, what was first written is aśnāśnātu. Then the second śnā is deleted. On Page 56, Line 19, parasyāḥ is written twice and the second is deleted.

Sometimes letters are deleted unnecessarily. On Page 70, in yāmani, the ā mark in yā is unnecessarily deleted. On Page 74, Line 5, the anusvāra in mahatām is deleted unnecessarily.

In writing Malayalam, there are certain marks that are tagged on to the main letter. Certain others are kept detached from the main letter. To the former class belong the marks for i, ī, u, y (following a consonant), etc. To the latter class belong the marks for ā, e, etc. In the case of the marks of the former class, it is not possible to draw a horizontal line over the mark alone. So such letters are shown to be unwanted by crossing the mark. For example, on Page 6, Line 13, there was first written lyakṣyate; then the y mark in lya was crossed.

Sometimes letters and marks forming parts of letters are also scored off, instead of crossing or deleting with a stroke. For example on Page 8, Line 12, there was first written duriṣṭamipi. Then the i mark in mi was scored off. Sometimes even full letters are scored off instead of being deleted with a horizontal stroke above. For example, on Page 8, Line 11, first sviṣṭakṛm was written. Then kṛ was scored off.

When insertions are made I have said already that they are made below the line. Sometimes the insertions are made above the line also. For example, on Page 51, Line 1, asmākā was first written. Then in correcting, the ā mark was deleted with a stroke above and the anusvāra was inserted above the line.

Certain corrections are such as cannot be properly described in Roman letters. On Page 29, Line 14, aśnoti was first begun as

agno, since ga and śa are more or less similar to each other in Malayalam. Then when agne was finished and when there was only the ā mark after that to be written to finish gno, the gna part alone is deleted with a stroke above and śnā was written; thus there is śno. There are many cases like this.

Some peculiarities of Malabar are worth noting. On Page 32, Line 10, kutsa is written as kuthsa. On Page 72, Line 22, vaivasvatam is written as vaivatsvatam. As a matter of fact it is quite common in Malabar. In the Raghuvaṃśa, I have studied the verse

vaivasvato manur nāma mānanīyo manṣīṇām

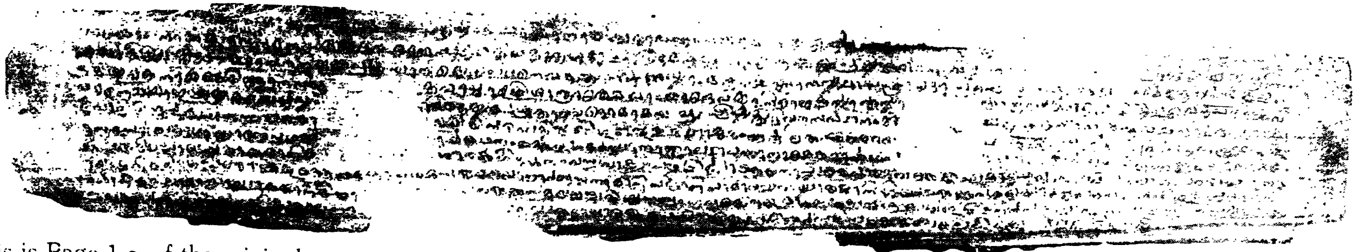
as

vaivatsvato manur nāma mānanīyo manṣiṇām

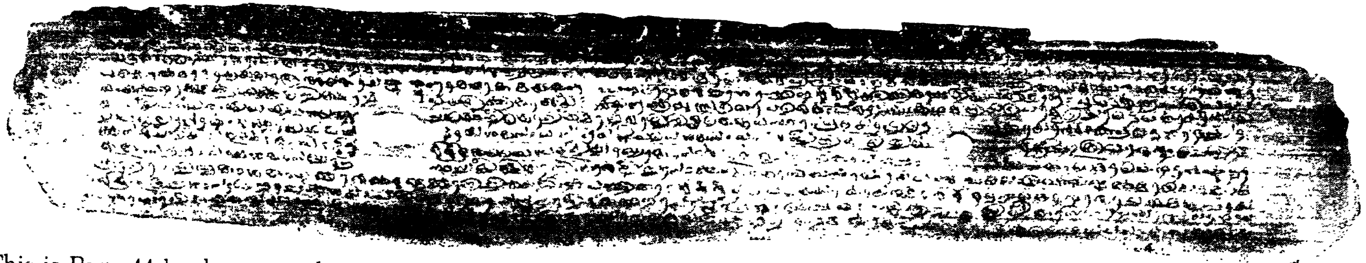
when I learned the Epic as a very young boy. On Page 50, Line 23, the word viśvasṛk is clearly written so and I have printed it also in the same way. The text also I have printed as viṣvaṣrg jīvadhanyaḥ. In Prakriyāsarvasva, which is a commentary on the Sūtras of Pāṇini, the author Nārāyaṇa Bhaṭṭa tries to justify the form as viśvasṛk. In the Amarakośa I have learned the passage as vidhātā viśvasṛg vidhiḥ when I learned that work as a young boy. So I retain the reading.

In Malayalam the letters t and d are pronounced as l and the letters ṭ and ḍ are pronounced as ḷ under certain conditions. I have said something about this in my article on the subject in the Journal of Oriental Research of the University of Madras (later changed into the Annals of Oriental Research of the University of Madras), Vol. I. This peculiar pronounciation affects the writing also. For example, since t has the sound of l, where we expect l, we find t. vikalpaḥ is written vikatpaḥ (P. 70, Line 10), in the first case and in the second case vikat (then this t is deleted) tvaḥ. (It may be noted that pa and va are very similar to each other in Malayalam.). On Page 76, Line 8, alpam idam uktam is written as atpam itpam idam uktam (then the first tpami deleted with strokes above). Kalmaṣa is written as kanmaṣa on Page 34, Line 22.

There are various features which I cannot give here in full. I have only given representative examples of what I consider to be noteworthy points.

This is Page 1-a of the original manuscript : hariḥ śrī gaṇapataye namaḥ up to idam jagat pratiṣṭhitam iti. See note 2 for Page 2 and note 13 for Page 2.

This is Page 44-b : ko maganda ucyate. See note 22 for Page 81. The Page ends : saṁkalpaś ca pra which is in the quotation from the Bṛhaddevatā.

वाररुचनिरुक्तसमुच्चयः

प्रथमः कल्पः[1]

[2]हरिः श्रीगणपतये नमः ।

अग्निं वायुं तथा सूर्यं लोकानामीश्वरानहम् ।
नमामि नित्यं देवेशान् नैरुक्तसमये स्थितः ॥

अथेदानीं मन्दप्रज्ञावबोधनार्थं मन्त्रविवरणं निरुक्तमन्तरेण न संभवति[3] । यत आह—अथापीदमन्तरेण मन्त्रेष्वर्थप्रत्ययो न विद्यते[4]—इति ।

नानिरुक्तार्थवित् कश्चिन्मन्त्रं निर्वक्तुमर्हति ॥[5]

इति च वृद्धानुशासनम् । निरुक्तप्रक्रियानुरोधेनैव मन्त्रा निर्वक्तव्याः । मन्त्रार्थज्ञानस्य च शास्त्रादौ प्रजोजनमुक्तम्—

योऽर्थज्ञ इत्सकलं भद्रमश्नुते नाकमेति ज्ञानविधूतपाप्मा[6] ॥

इति । शास्त्रान्ते च—यां यां देवतां निराह तस्यास्तस्यास्ताद्भाव्यमनुभवति[7] इति च । वेदपदार्थविवरणे च बाहुश्रुत्यमन्वेष्टव्यम् ।

बिभेत्यल्पश्रुताद्वेदो मामयं प्रचलिष्यति ॥[8]

इति व्यासवचनम् । अबहुश्रुतस्यापि कर्तृवचनात् तथार्थाभिवादिभिः श्रद्दधानस्य[9] जन्तोरपि इति सरस्वतीसूक्तिगुणस्तुत्यसुरा मुदं कुर्वते[10]। अतो यथाशक्ति दिङ्मात्रं प्रदर्श्यते ।

ब्रह्म जज्ञानं[11] प्रथमं पुरस्ता-
द्वि सीमतः सुरुचो वेन आवः ।

स बुध्न्या उपमा अस्य विष्ठाः
सतश्च योनिमसतश्च विवः[१] ॥ ॥ १ ॥

सर्वमन्त्रव्याख्याने प्रथममार्षकथनं कर्तव्यम्[२] । मत्स्यानां जालमापन्नानामेतदार्षं वेदयन्ते[३] इत्यत्र प्रदर्शितम्[४]। नकुलो नाम ऋषिः । आदित्यो देवता । तथाहि शौनकर्षिदर्शनम्—यस्य वाक्यं स ऋषिः या तेनोच्यते सा देवता[५]—इति । घर्माभिष्टवनेऽस्य विनियोगः[६] । परोक्षकृतोऽयं मन्त्रः प्रथमपुरुषयोगात् । ब्रह्म । नामानि सर्वाणि सामान्येनाख्यातजानि हि नैरुक्तसमयत्वात् । क्रियायोगमङ्गीकृत्य प्रयोगः[७] । तथाहि—तत्र नामान्याख्यातजानि इति शाकटायनः नैरुक्तसमयश्च इति[८] । बृह बृंह वृद्धौ इत्यस्य अन्येभ्योऽपि[९] दृश्यत[१०] इति मनिन्प्रत्ययान्तस्य एतद्रूपम् । सर्वतः परिवृद्धत्वात् ब्रह्मशब्देन आदित्यमण्डलमुच्यते .... वनस्य[११] तदाधाररूपे स्थितिः इत्युपनिषत्सु गीयते । मण्डले हि इदं जगत् प्रतिष्ठितम्[१२] इति[१३] । जज्ञानमिति । जायमानं उत्पद्यमानम्[१४]। प्रथममिति मुख्यमुच्यते । अन्येषां तेजसाम् । तथा च स्मरणम्—

ब्राह्मणो वा मनुष्याणामादित्यस्तेजसामिव[१५] ।
शिरो वा सर्वगात्राणां धर्माणां सत्यमुत्तमम्[१६] ॥

इति । पुरस्तात् पूर्वतः । कस्य । सामर्थ्यात् जगदुत्पत्तेः । अथवा प्रत्यहमुदयास्तमयमङ्गीकृत्याह[१७]। पुरस्तात् पूर्वस्यां दिशि । पूर्वमेव वा सर्वप्राणिनामुत्थानात् । वि इत्ययमुपसर्गः आविरित्याख्यातेन संबध्यते । कुत एतत्

अर्थतो ह्यसमर्थानामानन्तर्यमकारणम्[१८]

इत्यभियुक्तोपदेशात् । न निर्बद्धा उपसर्गा अर्थान्निराहुः[१९] इति निरुक्तभाष्यकारवचनाच्च[२०] । सीमतः । सिमशब्दः सर्वादिषु पठितः । विभक्तिव्यत्ययेन सप्तम्येकवचनं द्रष्टव्यम् । कुत एतल्लभ्यते । सुपां सुप आदेशा भवन्ति[२१] इति वैयाकरणस्मरणात्[२२] यथार्थं विभक्तीः संनमयेत्[२३] इति निरुक्तकारवचनाच्च । सिमस्मिन् सर्वस्मिन्नित्यर्थः ।

सामर्थ्यात् सर्वस्मिन् जगति[१]। अथवा सीमशब्दः सीमापर्यायः। अस्मिन् पक्षे आकारो मर्यादार्थ आहर्तव्यः[२]। आ सीमतः। सर्वस्य सीमारूपेणावस्थितो लोकालोकपर्वतः। आलोकालोकपर्वतमित्यर्थः। सुरुचः। रुचयः रश्मयः[३] रोचमानत्वात्[४]। सुदीप्तान् रश्मीन्[५] सहस्रसंख्याकान्[६]। वेनः।

सुप्तिङुपग्रहलिङ्गनराणाम्।[७]

इति लिङ्गव्यत्ययः। वेनम्। वेनतिः कान्तिकर्मा। कान्तम्। कस्य[८]। सर्वस्य भूतजातस्य। आवः। वृञ् वरण इत्यस्य लिङि छान्दसमेतद्रूपम्[९]। विशब्दस्यात्र संबन्धः। व्यवृणोत्। विवृतवान्[१०]। विसृष्टवानित्यर्थः। न केवलं रश्मिविसर्गमेवाकरोत्[११]। किं तर्हि। सः। लिङ्गव्यत्ययः। तत्। अथवा मण्डलमध्यस्थः पुरुषोऽभिधीयते। स आदित्यः। बुध्न्याः। बुध्नमन्तरिक्षम्। बद्धा अस्मिन् धृता आप इति। तत्र भवा बुध्न्या दिश उच्यन्ते। तथा च[१२] स्मरणम्—

ताभ्यां स[१३] शकलाभ्यां तु[१४] दिवं भूमिं च निर्ममे।
मध्ये व्योम दिशश्चाष्टावपां स्थानं[१५] च शाश्वतम्॥[१६]

इति। उपमाः। उप इत्यन्तिकनाम। परितोभूताः अस्य आदित्यस्य सर्वस्य वा जगतः[१७] सर्वस्य[१८] समीपोपलब्धेः। विष्ठाः[१९]। विष्टभ्य स्थात्रीः। अष्टावपि दिशो विवृताः करोतीत्यर्थः। सतश्च योनिं विद्यमानस्य[२०] वस्तुनः स्तम्भकुम्भादेर्योनिम्। असतश्च अविद्यमानस्य[२१] योनिम्। वेतेर्वनिन्प्रत्ययान्तस्य[२२] वर्णव्यापत्यादिना योनिशब्दो निरुक्तः[२३]। योनिमवगतिम्। विवः[२४] व्यवृणोत्[२५]। प्रकाशितवानित्यर्थः। किमिदमुच्यते। यावत् खलु भगवत आदित्यस्य तेजसा न व्याप्रियते[२६] भुवनमण्डले तावत् सदसद्भावौ न व्यासज्येते[२७]। व्यापृते तु घटोऽस्ति न वा इति वक्तव्यं भवति। अतः सत्त्वमसत्त्वं[२८] च व्यञ्जितवानित्यर्थः॥

नवो नवो भवति जायमानो-
ऽह्नां केतुरुषसामेत्यग्रम्।

भागं देवेभ्यो वि दधात्यायन्
प्र चन्द्रमास्तिरते दीर्घमायुः[१] ॥ ॥ २ ॥

सूर्याया आर्षम्। चन्द्रमाः स्तूयते आदित्यो वा। राजयक्ष्मगृहीतस्य[२] आदित्ये चरौ पुरोऽनुवाक्यैषा[३]। नवो नवः। नवशब्दः[४] प्रियवचनः। वीप्सायां[५] द्विर्वचनम्[६]। प्रत्यहं प्रियतमः[७]। प्रतिपत्प्रभृतिष्वहस्सु पूर्वपक्षाश्रयेषु जायमानः। कुतः। प्रतिदिनमेकैकस्याः कलाया वृद्धेः। अह्नां केतुः। केतयतिः प्रज्ञापनार्थः[८]। प्रज्ञापयिता। कर्तेत्यर्थः। स निशाकर इति कालविद्भिरभिधीयते। उषसाम्। एकस्या एव[९] पूजनार्थे बहुवचनम्। उषसां अग्रम्। अत्राङ्पूर्वाद्गमेरग्रशब्दो[१०] निरुक्तः[११]। अग्रमागमनमुदयं[१२] प्रत्येति गच्छति अपरपक्षान्ते। कथम्। प्रत्यहं क्षीयमाणावयवः क्रमेणापरपक्षान्ते[१३] सवितुरुषःकालसमीपवर्तिनि[१४] लयं यातीत्यर्थः। एवं पूर्वपक्षापरपक्षान्ते[१५] निर्वाहनिर्वाणेन[१६]। भागं भजनीयमाहारत्वेनाज्यादिहविरुच्यते[१७]। तथा च श्रूयते—इतः प्रदानं देवा उपजीवन्ति[१८]—इति। तद्देवेभ्यो यागाङ्गभूतेभ्यो विदधाति करोति। आयन् आभिमुख्येन गच्छन्। चक्रवत् बभ्राम्यमाण[१९] इत्यर्थः। प्रशब्दः तिरते इत्यत्र संबध्यते[२०]। चन्द्रमाः। चायन् पश्यन् भूतानि द्रवत्यन्तरिक्षं[२१] निर्माता च उदकस्य[२२] इति धातुजत्वं प्रदर्शितम्। सः प्रतिरते[२३]। प्रकर्षेण[२४] वर्धयति। दीर्घं शतसंवत्सरलक्षणम्[२५]। आयुः दृष्टादृष्टसाधनम्। कस्य। स्तोतॄणां यष्टॄणां च। अथवा पूर्वापरं चरतः[२६] इति पूर्वस्यां ऋचि सूर्याचन्द्रमसोः सहस्तुतिदर्शनादत्रापि तयोः स्तुतिसंभवात्[२७] द्वितीयः पादः आदित्यदैवतः[२८]। अत एवायमादित्ये चरौ विधीयते[२९]। अह्नां केतुः। केतुशब्दो[३०] व्याख्यातः। स च दिनकर इति ज्योतिश्चक्रविद्भिरभिधीयते। उषसां उषसः। अग्रं आगमनम्[३१]।

मर्यो न योषामभ्येति पश्चात्[३२]।

इति मन्त्रान्तरदर्शनात् ॥

तद्विष्णोः परमं पदं

सदा पश्यन्ति सूरयः ।
दिवीव चक्षुराततम्[१] **॥** ॥ ३ ॥

मेधातिथेरार्षम् । द्युस्थप्रदर्शनार्थं समाम्नातस्य मण्डलमभिष्टूयते । देवताकाण्डे च स प्राधान्यस्तुतिभाजः । तथा ह्युक्तम्—अथातो दैवतम् । तद्यानि नामानि प्राधान्यस्तुतीनां देवतानां तद्दैवतमित्याचक्षते[२]—इति । निरुक्ते काण्डत्रयं[३] श्रूयते नैघण्टुकं नैगमिकं दैवतमिति । तथा चाहुर्नैरुक्तिकाचार्याः—

आद्यं नैघण्टुकं काण्डं द्वितीयं नैगमं तथा ।
तृतीयं दैवतं[४] काण्डं शास्त्रमेतत्त्रिधा स्थितम् ॥[५]

इति । तच्छब्देन निरुपमं तेजोनिधानं[६] जगद्व्यापारकारणं मण्डलमुच्यते । विष्णोः । विष्लृ व्याप्तौ[७] इत्यस्य विशतेः व्यश्नोतेर्वा एतद्रूपम् । त्रयाणां धातूनां अस्य अर्थस्य[८] विद्यमानत्वात् । तथा हि—अर्थनित्यः परीक्षेत[९]—इति भाष्यकारवचनम् । निरुपबन्धो[१०]विष्णुरादित्य एव । नभसो व्याप्त्या दीप्त्या । न वस्त्वन्तरम् । निरुक्तदर्शनात्[११] । विष्णोः भगवत आदित्यस्य[१२]। परमं उत्कृष्टम्[१३] । पदम् । पद्यते अधिष्ठीयत इति पदशब्देन स्थानमुच्यते । तथा च श्रूयते[१४]—स यश्चायं पुरुषे यश्चासावादित्ये[१५] स एक एव[१६] इति । अत्र हि आदित्यशब्देन[१७] आदित्यमण्डलमभिधीयते । आदित्यमण्डलं[१८] सदा सर्वदा एव[१९] । पश्यन्ति सूरयः पण्डिताः परिपक्वज्ञानाः । ननु च सर्वोऽपि लोकः[२०] पश्यति मण्डलं न सूरिण[२१] एव । सत्यमेतत् । तथापि

पश्यदक्षण्वान्न वि चेतदन्धः[२२] ।

इति वचनात् निगमनिरुक्तव्याकरणादिविद्यारूपेण चक्षुषा यः पश्यति स एव पश्यतीत्युच्यते । स एव हि संसारबन्धनान्मुच्यते नान्य इति । तथा चोक्तम्—

सम्यग्दर्शनसंपन्नः कर्मभिर्न स[२३] बध्यते[२४] ।

इति । दिवि द्युलोके । इवशब्दः चक्षुश्शब्दात् परो द्रष्टव्यः । चक्षुरिव । यथा

चक्षुः प्रत्यक्षगोचराणां पदार्थानां प्रकाशकं एवमन्तरस्थस्य सर्वस्य हिमवदादेर्वस्तुनः प्रकाशरूपेणावस्थितम् । आ[१] आभिमुख्येन । ततं पदार्थं प्रति । तनु विस्तारे । विस्तीर्णमवस्थितमित्यर्थः । तथा च श्रूयते—तस्मात्सर्व एवं मन्यते मां प्रत्युदगात् इति । तस्मात् पुरुषं पुरुषं प्रति आदित्यो भवति—इति च[२] । तद्वयमपि वन्दामह इत्यभिप्रायः ॥

शतमिन्नु शरदो अन्ति देवा
यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनाम् ।
पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति
मा नो मध्या रीरिषतायुर्गन्तोः[३] ॥ ॥ ४ ॥

गौतमो विश्वान् देवानायुः प्रार्थयते । शतम् । इत् नु इत्येतौ शब्दौ[४] निपातितौ पदपूरणौ । शरदः । शरच्छब्दः संवत्सरपर्यायः। संवत्सरान् । शत-संवत्सरमायुरित्यर्थः । कुतः । उत्तरत्र आयुर्ग्रहणात् । अन्ति । अत सातत्यगमने इत्यस्यैतद्रूपम् । सातत्येन नित्यत्वं लक्ष्यते[५] । नित्यम् । जरामरणनिर्मुक्तान्[६] कुरुध्वमिति वाक्यशेषः । कीदृशं तदायुः । उच्यते । यत्रा नः। 'ऋचि तुनुघमक्षु[७] इति दीर्घत्वम् । यत्र यस्मिन्नायुषि । नः अस्माकम् । चक्रा[८] । लिङ्मध्यमपुरुषस्य बहुवचनमेतद्रूपं भविष्यदर्थे द्रष्टव्यम् । करिष्यथ यूयमित्यर्थः । जरसं जराम् । तनूनाम् । तनुशब्दः शरीरवचनः । एतदुक्तं भवति—

जीवन् भद्राणि पश्यति[९] ।

इति लोकसंवादात् सर्वसंपत्साधनभूतमायुः शतसंवत्सरलक्षणमाशास्यते । उत्तरोऽर्धर्चोऽस्यैव प्रपञ्चः । अस्मासु जीवत्स्वस्मत्पुत्रा अपि पुत्रवन्तो भविष्यन्तीत्यर्थः । प्रार्थनीयं हि तत् । यत आह—

पुत्रेण लोकाञ्जयति[१०] पौत्रेणानन्त्यमश्नुते ।
अथ पुत्रस्य पौत्रेण ब्रध्नस्याप्नोति विष्टपम्[११] ॥

इति। तादृशमायुः। पुत्रासः। छान्दसस्त्वसुगागमः[१]। पुत्राश्च यत्र[२] यस्मिन्नायुषि। पितरः[३] भवन्ति। भविष्यदर्थे लट्। भविष्यन्ति। मा इति प्रतिषेधार्थो निपातः रीरिषत इत्याख्यातेन संबध्यते। नः अस्माकम्। मध्या। मध्यशब्दात् सप्तम्येकवचनस्य सुपां सुलुक्[४] इति आकारः। मध्ये। अपर्याप्त एव पुरुषार्थ इत्यर्थः। रिरिषत। रिषतिर्हिंसाकर्मा। मा रिरिषत मा वधिष्ट। तत् आयुः उक्तलक्षणम्। गन्तोः। दृष्टादृष्टोपकारार्थभूतार्थान्[५] प्राप्तुमित्यर्थः॥

अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्ष-
मदितिर्माता स पिता स पुत्रः।
विश्वे देवा अदितिः पञ्च जना
अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम्[६]॥ ॥ ५ ॥

अनेन गोतमोऽदितेर्देवमातुर्भूमानमाह। अदितिर्द्यौः। कार्यकारणयोरभेदोपचारेण[७] कार्यस्य कारणव्यपदेशः। अदितिप्रभवत्वात् द्यौरदितिरित्युच्यते[८]। तथा अदितिः एवान्तरिक्षम्। अदितिर्माता निर्माता निर्मात्री वृष्टिदानेन सर्वस्य जगतः। स पिता सैव पिता पालयित्री तेनैव कर्मणा सर्वस्य भूतजातस्य। स पुत्रः सैव सर्वथा पुरु बहु त्रायत इति पुत्रः[९] इत्युच्यते। किंच विश्वे देवा अदितिः। देवमातृत्वात् सर्वे देवा अदितिरित्युच्यन्ते। पञ्च जनाः। चत्वारो[१०] वर्णा निषादः पञ्चम इति पञ्च जनाः गन्धर्वादयो वा[११]। ते च अदितिप्रभवत्वादेवमुच्यन्ते। किं बहुना अदितिः जातं अदितिकारणमेव यत्किंचिज्जगति जातम्[१२]। अदितिः जनित्वं अदितिकारणमेव जनिष्यमाणमुत्पत्स्यमानमपि[१३]। सा नः पातु सदा अदितिरिति वाक्यशेषः। नित्यपक्षे अक्षीणा[१४] प्रकृतिरुच्यते। तद्विकारः सर्वमिति योज्यम्॥

यदस्य कर्मणोऽत्यरीरिचं
यद्वा न्यूनमिहाकरम्।

अग्निष्टत्स्विष्टकृद्विद्वान्
सर्वं स्विष्टं सुहुतं करोतु स्वाहा[१] ॥ ॥ ६ ॥

[२]यज्ञे कर्मणि वर्तमानानामृत्विजामवश्यं प्रस्मरणसंभवात् प्रस्मरणमूलत्वादूनातिरिक्तस्य तदुत्पत्तौ विगुणं कर्म स्यात् । विगुणाच्च कर्मणः फलाभावः । तदुपशमनार्थमेतत् प्रायश्चित्तम् । यदस्य यागाख्यस्य कर्मणः अत्यरीरिचं अतिरेकं कृतवान् अहम् । यद्वा । वाशब्दः समुच्चये ॥

वायुर्वा त्वा मनुर्वा त्वा [३]

इति यथा । यच्च न्यूनं ऊनम् । हीनमित्यर्थः । इह प्रकृते कर्मणि अकरं कृतवानस्मि । अग्निः । अङ्गतेर्गत्यर्थस्य अग्निः अङ्गयिता गमयिता भूतानां प्राणभूतो रुद्रोऽभिधीयते । स च स्विष्टकृदाख्यः । तथाहि श्रूयते—रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्[४]—इति । तत् प्रकृतमूनातिरिक्तं स्विष्टस्य कर्ता विद्वान् जानन् । सर्वं कर्म स्विष्टं[५] याज्यया इष्टम् । दुरिष्टमपि[६] स्विष्टं करोतु इति वाक्यशेषः । सुहुतं दर्व्यादिना दुर्हुतमपि सुहुतं करोतु । स्वाहेति प्रदानार्थो निपातः ॥

आ प्र द्रव हरिवो[७] मा वि वेनः
पिशङ्गराते अभि नः सचस्व ।
नहि त्वदिन्द्र वस्यो अन्यदस्त्य-
मेनांश्चिज्जनिवतश्चकर्थ[८] ॥ ॥ ७ ॥

अवस्युर्नाम[९] ऋषिः । तस्यार्षम् । आभिमुख्येन प्रद्रव प्रधाव अस्मान् प्रति हे हरिवः अश्ववन् । मा विवेनः वेनतिस्सामर्थ्यात्[१०] लम्बनार्थः । मा विलम्बिष्ठाः । यद्वा कान्तिकर्मा । विगतकामः विगतेच्छः। सामस्तुतीश्च प्रति मा भूः । यद्वा गतिकर्मा । मा विगमः । यावद्यज्ञः समाप्यते तावत्तिष्ठेत्यर्थः[११] । हे पिशङ्गराते[१२] । पिशङ्गस्य रातिर्यस्येति[१३] बहुव्रीहिः । पिशङ्गवर्णस्य सुवर्णादेः रातिरित्यर्थः । अभि नः सचस्व । व्यवहितसंबन्धः । अभिसेवस्वास्मान् । कस्मादेवमभिधीयते[१४] उच्यते ।

हि शब्दो यस्मादर्थे।[1] यस्मात् त्वत् त्वत्तः अन्यत् किंचिदपि हे इन्द्र वस्यः वसुमत्तरः न[2] अस्ति। त्वमेव अतिशयेन धनवानित्यर्थः। यतश्च अमेनांश्चिज्जनिवतः जायावतः करोषि। धनवन्तं हि स्त्री कामयते। तथा च लोकवादः—धनमभिजनमापादयति—इति। तच्च धनं त्वत्प्रसादाल्लभ्यत इत्यभिप्रायः॥

अथा ते अग्ने समिधा विधेम
प्रति स्तोमं शस्यमानं गृभाय।
दहाशसो रक्षसः पाह्यस्मान्
द्रुहो निदो मित्रमहो अवद्यात्[3]॥ ॥ ८ ॥

वामदेवस्यार्षम्[4]। निशेष्टौ सामिधेनीषु अस्या ऋचो विनियोगः। अथा अनया। ते। षष्ठी चतुर्थी वा द्वितीयार्थे। द्वितीयैकवचनस्य[5] वा अयादेशः छान्दसत्वात्। हे अग्ने समिधा विधेम परिचराम। लोडर्थे लिङ्। प्रतीत्युपसर्गो गृभाय इत्यनेन संबध्यते। स्तोमं शस्यमानम्। इमं[6] सामिधेनीनां शस्त्राणां च तुल्यधर्मत्वात् शस्त्रधर्मेण क्रियमाणम्। प्रतिगृभाय प्रतिगृहाण[7]। प्रतिगृह्य च नो[8] दहाशसः शंसितॄन् आत्मनः। रक्षसः राक्षसान्। पाहि रक्ष च अस्मान्। कुतः। द्रुहः द्रोग्धुः। निदः निन्दितुश्च सकाशात्। हे मित्रमहः मित्राणां पूजयितः। अवद्यात् गर्ह्याच्च पापात्॥

एना वो अग्निं नमसो-
र्जो नपातमा हुवे।
प्रियं चेतिष्ठमरतिं स्वध्वरं
विश्वस्य दूतममृतम्[9]॥ ॥ ९ ॥

वसिष्ठस्यार्षम्। प्रातरनुवाकाश्विनयोः शस्यते। एना अनेन। वः। छान्दसत्वात् द्वितीयैकवचनस्य वसादेशः। त्वामग्निम्। नमसा। अन्ननामेदम्। हविर्लक्षणेनान्नेन निमित्तभूतेन तदुपभोक्तव्यमित्येवमर्थमित्यर्थः। यद्वा नमः स्तोत्रम्[10]।

तेन निमित्तभूतेन । ऊर्जो नपातम्[१] । ऊर्गन्नं बीजलक्षणं रसो वृष्ट्यादिलक्षणः । तस्य नपात् पौत्रः अग्निः । कथम् । ततो ह्योषधिवनस्पतयो जायन्ते ओषधिवनस्पतिभ्य एष जायते । इत्येवमग्नेरूर्जः पौत्रत्वम्[२] । आहुवे आह्वयामि । किंलक्षणम् । प्रियं देवानां मनुष्याणां च । चेतिष्ठं अतिशयेन चेतनावन्तम् । अरतिं अलंमतिं[३] पर्याप्तमतिम् । स्वध्वरं[४] शोभनयज्ञम् । विश्वस्य सर्वस्य यजमानगणस्य[५] दूतम् । अमृतं अमरणधर्माणम्[६] । एतदुक्तं भवति । तमाशासमृद्धये आह्वये[७] । स चाहूतो देवान् प्रति दौत्यं[८] करिष्यतीत्यभिप्रायः ।

ममाग्ने[९] वर्चो विहवेष्वस्तु
वयं त्वेन्धानास्तन्वं पुषेम ।
मह्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्र-
स्त्वयाध्यक्षेण पृतना जयेम[१०] ॥ ॥ १० ॥

विहव्यस्यार्षम् ।[११] संसवे वैश्वदेवे शस्त्रेऽस्य विनियोगः । मम । एकवचनं बहुवचनस्य स्थाने । अस्माकमित्यर्थः । हे अग्ने त्वत्प्रसादात् वर्चः । ब्राह्मं तेजो वर्च इत्युच्यते[१२] । तत् । विहवेषु । विविधमाहूयन्ते शक्रादयो देवा यस्मिन् स विहवः संसव उच्यते । तस्मिन् । अस्माकमेव सोमयागजनितं ब्राह्मं तेजः अस्तु भवतु अस्य यजमानस्य इत्यभिप्रायः[१३]। किं च वयं त्वा त्वां इन्धानाः[१४] दीपयमानाः घृतादिभिः[१५] अन्वहं तन्वं तनुं शरीरमस्मदीयम् । पुषेम । पुष पुष्टौ । पुष्येम । त्वत्प्रसादाद्बहुधनमस्माकं अस्तु इत्यर्थः[१६]। मह्यम्[१७]। बह्वर्थे एकवचनम् । अस्मभ्यम् । नमन्ताम् । नम प्रह्वार्थे[१८]। प्रह्वीभवन्तु[१९] । प्रदिशः प्रकृष्टा दिशः । चतस्रः[२०]। दिक्शब्देनात्र दिङ्निवासिन उच्यन्ते । मञ्चाः क्रोशन्ति इति यथा । सर्वेषामपि भूतानामीश्वरत्वमाशास्यते । किंच त्वया त्वयैव अध्यक्षेण अग्रेसरेण पृतनाः सेनाः प्रतिबन्दिभूताः । जयेम । भवतोऽग्नेः प्रसादादस्मच्छत्रवोऽप्यपहृतवर्चसो निलीनाः शेरतामित्यर्थः ॥

ऋध्याम स्तोमं सनुयाम वाज-
मा नो मन्त्रं सरथेहोप यातम् ।

यशो न पक्वं मधु गोष्वन्तरा
भूतांशो अश्विनोः काममप्राः[1] ॥ ॥ ११ ॥

भूतांशो नाम काश्यपपुत्रः अश्विनौ आह। प्रत्यक्षकृतोऽयं मन्त्रः। कुत एतज्ज्ञायते। मध्यमपुरुषयोगात्[2]। ऋधु वृद्धौ। ऋद्धं समृद्धं स्वरसौष्ठवादिना। स्तोमं युष्मद्गुणसंपूर्णम्। कुर्म इति शेषः[3]। न केवलं युष्मत्स्तवमेव कुर्मः। सनुयाम। षणु दाने[4]। दद्म च। वाजम्। वाजमित्यन्ननाम। अन्नं हविः। आकारस्य उपयातं इत्याख्यातेन[5] संबन्धः। नः अस्माकम्। मन्त्रम्। मत्वर्थीयोऽच्प्रत्ययः[6]। ऋगादिमन्त्रैर्मन्त्रवन्तम्। याज्यावन्तमित्यर्थः[7]। सरथा। प्रथमाद्विवचनस्य सुपां सुलुक्[8] इत्याकारः। सरथौ[9]। समानमेकं रथमारुह्येत्यर्थः। इह। इहेति कालः प्रतिनिर्दिश्यते। एतस्मिन् काले। उपयातम्। आख्यातोपसर्गयोर्मध्ये आकारः प्रविशति। उपागच्छतमित्यर्थः। आगतयोश्च युवयोः यशो न। यश इत्यन्ननाम। न इत्युपरिष्टादुपचार[10] उपमार्थीयः[11]। पुरोडाशाद्यन्नमिव। पक्वं पक्वसदृशम्। भोजनयोग्यमित्यर्थः। मधु मधुररसम्। मृष्टतरमित्यर्थः। गोषु। सप्तमीबहुवचनं षष्ठीबहुवचनस्य स्थाने। गवाम्। अन्तः। अन्तःशब्दो मध्यपर्यायः। मध्ये। ऊधसि[12] वर्तमानमित्यर्थः। किं तत्। सामर्थ्यात् पयः। आकारः अप्राः इत्यनेन संबध्यते। भूतांशः। अश्विनोः चन्द्रादित्यरूपयोः कामं[13] प्रकामम्। आप्राः। प्रा पूरणे। आभिमुख्येन पूरयति। प्रवर्ग्यादौ। एतज्ज्ञात्वा तूर्णमुपायातमिति संबन्धः ॥

अव ते हेळो वरुण नमोभि-
रव यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः।
क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेता
राजन्नेनांसि शिश्रथः कृतानि[14] ॥ ॥ १२ ॥

शुनःशेपो यूपे[15] नियुक्तो वरुणमाह। अवेत्ययमुपसर्गः ईमह इत्याख्यातेन संबध्यते। ते तव हेळः। क्रोधनामेदम्। तथा ह्याहुर्ब्रह्मवादिनः—प्रत्यक्षहेळप्रसादा राजानः[16] इत्यादि[17]। पूर्वमयागजनितो योऽस्माकमुपरि रोषः[18] तं रोषं हे वरुण

परितः आच्छादयितः[१] वारिणा तेजसा वा सर्वस्य। नमोभिः स्तुतिभिः। ईमहे इति सिंहावलोकनन्यायेनाख्यातस्यापकर्षः[२]। अवेमहे। अवेत्ययमपेत्यस्य स्थाने द्रष्टव्यः। ईमह इति याच्ञाकर्मान्यत्र[३]। इह तु गत्यर्थः। अपगमयामेत्यर्थः। अव। अस्यापि पूर्ववत् संबन्धः। यज्ञेभिः यज्ञैः। सप्तम्यर्थे तृतीया[४] यज्ञेषु यागेषु। अवभृथेष्ट्यादिषु ईमहे हविर्भिः एककपालादिभिश्च अपगमयामेत्यर्थः। यत एवमतः क्षयन्। क्षि निवासगत्योः। निवसन्। स्वस्मिन् स्थाने गतरोषस्त्रायन्[५] इत्यर्थः। अस्मभ्यं। विभक्तिदोषो माभूदिति[६]। असुर। असुरिति[७] प्राणनाम द्रष्टव्यम्[८]। मत्वर्थीयो रप्रत्ययः मुष्कर इति यथा। प्राणवन्[९] महाबल। प्रचेतः प्रकृष्टप्रज्ञ। उक्तं च भाष्ये—तत्प्रज्ञया स्तौति[१०]—इति। राजन् स्वामिन् सर्वस्य भूतजातस्य। एनांसि पापानि वाङ्मनःकायजातानि इह जन्मनि पूर्वजन्मनि च कृतानि। शिश्रथः[११]। श्रथ शैथिल्ये। शिथिलीकुरु। नाशयेत्यभिप्रायः। पापमूलत्वात् सर्वदुःखानामित्यर्थः।

उदुत्तमं वरुण पाशमस्म-
दवाधमं वि मध्यमं श्रथाय।
अथा वयमादित्य व्रते तवा-
नागसो अदितये स्याम[१२] ॥ ॥ १३ ॥

शुनश्शेपस्यार्षम्[१३]। उदित्ययमुपसर्गः श्रथयेत्यनेन संबध्यते। उत्तमं हे वरुण पाशं रज्जुम्[१४]। अस्मत् अस्मत्तः। सिंहावलोकनन्यायेनाख्यातमपकृष्टव्यम्[१५]। उच्छ्रथय उन्मोचय[१६]। अव। अस्य च तेनैवाख्यातेन[१७] संबन्धः। अधमं पाशमवश्रथय। अवेत्ययमधोभावे द्रष्टव्यः। अध एव मोचय। वि। पूर्ववदेवास्य संबन्धः। मध्यमं पाशं तत्रैव विश्रथय। अथ अनन्तरं वयं पाशबन्धान्मुक्ताः[१८] हे आदित्य अदितेः पुत्र व्रते। व्रतमिति कर्मनाम। कर्मणि। तव त्वत्संबन्धिनि वर्तमानाः। अनागसः[१९]। आगः पापमाह आङ्पूर्वाद्गमेः किल्बिषम्[२०]—इति निरुक्तम्। अपापाः सन्तः। अदितये। अदितिरिति पृथिवीनाम[२१]। पृथिव्यै। स्याम। पृथिव्यां चिरं जीवेमेत्यभि-

प्रायः[१]। एवमाख्यानसमयेन[२] इयं मन्त्रस्य योजना। अथवा कश्चिद्यजमान[३] उत्तमाधममध्यमैः पाशैर्बद्धो राजानं वरुणं प्रार्थयते। उत्तमं उत्कृष्टं[४] घोरं हे वरुण पाशं बन्धनहेतुभूतं[५] पापं ब्रह्महत्यादिमहापातकरूपं अस्मत: उच्छ्रथय[६]। अपनयेत्यर्थः। अधममपि पापं अभोज्यभोजनादिनिमित्तमपनय[७]। मध्यममपि पापमुपपातकादिरूपं नाशय। अथानन्तरं त्वया क्षालितसर्वकल्मषाः सन्तो वयं[८] हे आदित्य दीप्तस्वभाव[९] व्रते कर्मणि। तव[१०] त्वद्देवत्ये वर्तमानाः[११]। अनागसः। आगः प्रमादः। प्रमादरहिताः अदितये स्याम अक्षीणाय स्याम। अक्षयं गमिष्याम[१२] इत्यभिप्रायः॥

सेदग्ने अस्तु सुभगः सुदानु-
र्यस्त्वा नित्येन हविषा य उक्थैः।
पिप्रीषति स्व आयुषि दुरोणे
विश्वेदस्मै सुदिना सासदिष्टिः[१३]॥ ॥ १४ ॥

वामदेवोऽग्निमाह[१४]। सेत्। सांहितिकः सुलोपः[१५]। सः। इदिति पदपूरणः। हे अग्ने त्वत्प्रसादादस्तु भवतु। सुभगः। भग इति धननामधेयम्[१६]। भजतेः। भज्यते व्यस्यते सर्वार्थिः[१७]। सुदानुः[१८]। सुशब्दः पूजायाम्। शोभनेन दृष्टोपकारेण[१९] धनेन धनवान् सुदानुः। दाभाभ्यां नुः[२०]। सुष्ठु पात्रेभ्यो दाता अस्तु[२१]।

दात्रा पात्रविशेषेण[२२] श्रद्धानतयैव च।
अल्पे[२३] दत्ते बहुगुणं दानस्यावाप्यते फलम्[२४]॥

इति वचनात्। कोऽसौ। यस्त्वा नित्येन अग्निहोत्रादिना[२५] हविषा। य उक्थै[२६] यश्च उक्थैः[२६]। शस्त्राण्युक्थशब्देनोच्यन्ते। इह[२७] तद्वन्तोऽग्निष्टोमादय उच्यन्ते। तैः। पिप्रीषति। प्रीञ् तर्पणे। तर्पयितुमिच्छति। तर्पयतीत्यर्थः। किंच स्वे स्वकीये। आयुषि शतसंवत्सरलक्षणे। शतायुश्च भवन्नित्यर्थः। दुरोणे। दुरोण इति गृहनाम। स्वस्मिन् गृहे। स्थाने स्थितः सन्नित्यर्थः। इदमप्याशास्यम्[२८]। यतो लौकिका आहुः[२९]—स्वगृहे निवासः स्वर्गनिवासः—इति। विश्वा। विश्वशब्दः सर्वपर्यायः[३०]।

सर्वा। इच्छब्दश्चार्थे अनेकार्थत्वान्निपातानाम् । अस्मै यजमानाय। सुदिना कल्याणदिना[१]। सा असत्। पञ्चमो लकारः। अस्त्वित्यर्थः। इष्टिः। इषु इच्छायाम्। इच्छा पुत्रादिविषया। सकलस्त्वामाराधयन्[२] मर्त्यः सर्वथा कार्तार्थ्यमापद्यतामित्यर्थः[३] ॥

उद्यन्नद्य मित्रमह
आरोहन्नुत्तरां दिवम् ।
हृद्रोगं मम सूर्य
हरिमाणं च नाशय[४] ॥ ॥ १५ ॥

प्रस्कण्वस्यार्षम्[५]। सूर्योऽभिधीयते। स च द्युस्थानः। उद्यन् उदयगिरिशिखरात्[६]। अद्य अस्मिन् काले। मित्रमहः[७] मित्राणां स्तोतॄणां[८] अभिलषितार्थप्रदानेन पूजयितः। अथवा मित्रवदुपकारी[९] महनीयश्च त्वम्[१०]। आरोहन्। आकारो बलवचनः। बलेन स्वेन निहत्य रक्षांसि रोहन्। तथा च श्रूयते—आदित्यो ह्येवोद्यन् पुरस्ताद्रक्षांस्यपहन्ति[११]—इति। किमारोहन्। उत्तरां उत्कृष्टां पुण्यकृद्भिः[१२] सेव्यमानां अनुपमसुखस्थानं[१३] दिवम्। हृद्रोगं हृदयरोगम्। सर्वदुःखमूलं संतापमित्यर्थः। मम त्वत्परिचारकस्य[१४] संसक्तपरितापहृदयस्य[१५]। सूर्य हे सूर्य। हरिमाणं च हर्तारं च प्रभादीनां। रोगविशेषम्। नाशय निर्मूलय[१६]। प्रदर्शनार्थमिदम्। कुष्ठभगन्दरप्रमेहादीनष्टावपि महारोगान्[१७] नाशय। किं बहुना भाषितेन। भगवन् भक्तवत्सल भवत्प्रसादान्नीरोगो भूयासमित्यर्थः। तथा ह्याप्तवचनम्—

आरोग्यं भास्करादिच्छेन्मुक्तिमिच्छेज्जनार्दनात् ।
ईश्वराज्ज्ञानमन्विच्छेच्छ्रिय[१८]मिच्छेद्धुताशनात्[१९] ॥ इति ॥

अग्निं वः पूर्व्यं गिरा
देवमीळे वसूनाम् ।

सपर्यन्तः पुरुप्रियं
मित्रं न क्षेत्रसाधसम्[१] **॥** ॥ १६ ॥

काश्यपस्यार्षम् । अग्निं वः। छान्दसत्वात् एकवचनस्य वसादेशः । त्वाम् । पूर्व्यमिति पुराणनाम । पुराणं नित्यम् । गिरा[२] । गृणातेः स्तुतिकर्मणो रूपम् । गिरा स्तुतिलक्षणया वाचा । देवं दानादिगुणम् । ईळे । ईळ स्तुतौ । स्तौमि । वसूनाम् । वस्विति धननाम । धनानाम् । षष्ठीश्रुतेरर्थाय इति शेषः । अथवा स्वस्वामिसंबन्धलक्षणा षष्ठी । धनानां स्वामिनमित्यर्थः । तथाहि उक्तं वचनम्—

श्रियमि[३]च्छेद्धुताशनात्[४] ।

इति । अग्नौ[५] वामं वसु संन्यदध[६]—इति च श्रुतिः । अथवा वसवः पार्थिवा देवगणाः । तथाहि—अग्नि[७]र्वसुभिर्वसुर्वासवः इति[८] समाख्या । तस्मात् पृथिवी-स्थानाः[९]—इति भाष्यकारवचनम् । तेषां स्वामिनमित्यर्थः । सपर्यन्तः । सपर्यतिः परिचरणकर्मा । बहुवचनमेकवचनस्य स्थाने । सपर्यन् परिचरन् । पुरुप्रियम् । पुर्विति बहुनाम । बहूनां यजमानानां[१०] प्राणिनां वा सर्वेषां प्रियं इष्टम् । किमिव । मित्रं न[११]। नशब्द उपमार्थः। मित्रमिव । कीदृशं मित्रम् । क्षेत्रसाधसम् । साध संसिद्धौ । यथा[१२] क्षेत्रस्य दृष्टादृष्टसाधनभूतस्य साधयितृ मित्रं[१३] मनुष्यः तथा अहमपि अभिल-षितार्थप्रदायिनमिति[१४] संबन्धः ॥

स्योना पृथिवी भवा-
नृक्षरा निवेशनी ।
यच्छा नः शर्म सप्रथः[१५] **॥** ॥ १७ ॥

मेधातिथेरार्षम् । स्योनमिति सुखनाम स्यतेः अवसानार्थस्य[१६]। ग्राम्यसुख-भुक्त्या ह्यवस्यति विनश्यतीत्यर्थः । तथा च स्मरणम्—

इन्द्रियाणां प्रसङ्गेन दोषमृच्छत्यसंशयम्[१७] ।

इति। सेवितव्यमिति वा। सिचेर्वर्णव्यापत्यादिना स्योनम्। सेवितव्यं हि[१] तदवश्यम्। तथा च स्मरणम्—

भोक्ता च धर्मान्[२]

इति व्यासवचनम्[३]। ततः स्योना सुखरूपा सुखस्यानेकविधस्य[४] संपादयित्री। हे पृथिवि प्रथिते सत्तात्माकाशवत्। भव भूयाः। अनृक्षरा[५]। ऋक्षरं कण्टकः सन्तापकः सुखं सर्वप्रकारं तपामि[६] नाशयामीत्युद्धतः। तपतेः वर्णव्यापत्या। कण्टकसदृशैर्जनैर्नाभिभवनीया[७] अयत्नभोग्या च इत्यर्थः[८]। निवेशनी निवेशयित्री च स्वर्गादिस्थानं बहुधनसंपादनेन। यच्छ देहि। नः अस्मभ्यम्। शर्म। शर्मशब्दः सुखपर्यायः। गृहपर्यायश्चास्ति। शर्म सुखं निर्वाणरूपम्[९]। सप्रथः सर्वतः पृथु प्रथितम्। अक्षयमित्यर्थः। अथवा शर्म गृहम्। सर्वतः पृथु प्रथितं त्रिभूमिप्रासादं[१०] सर्वर्तुसुखसाधनस्थानं अपरिमितं देहीति[११] संबन्धः ॥

अभि त्वा देव सवित-
रीशानं वार्याणाम्।
सदावन् भागमीमहे[१२] ॥ ॥ १८ ॥

शुनःशेपो यूपे नियुक्तः सवितारमाह। अभीत्ययमुपसर्गः आभिमुख्ये वर्तते। त्वा त्वां हे देव दानादिगुण। सवितः सर्वस्य कर्मणः प्रसवितः अभ्यनुज्ञातः। ईशानमीश्वरम्। वार्याणाम्। वार्यं वृणोतेः। वरणीयाणां प्रार्थनीयानामायुरादीनाम्। सदा सर्वदा। अवन्। अवते रक्षणार्थस्येदं रूपम्। रक्षन्। किम्। लोकपालत्वात् लोकान्। भागम्। कस्य। प्रकरणवशादायुषः। आयुरेव वा भजनीयत्वात्[१३] भागशब्देनोच्यते। आयुः। ईमहे[१४]। याच्ञाकर्मायम्। याचामहे। द्विकर्मको याचिः[१५] दुहि याचि रुधि[१६]—इति स्मरणात्। त्वामायुर्याचामहे। त्वमप्यार्तानुग्राहकतया[१७] अस्मानायुष्मतः कुर्वित्यभिप्रायः ॥

विश्वे देवाः शृणुतेमं हवं मे
ये अन्तरिक्षे य उप द्यवि ष्ठ।

ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्रा
आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयध्वम् ॥[1] ॥ १९ ॥

भरद्वाजस्यार्षम्। प्रत्यक्षकृतोऽयं मन्त्रः। हे विश्वे देवाः[2]। विश्वशब्दः सर्वपर्यायः। सर्वे देवाः पृथिव्यादिस्थानाश्रयिणः। शृणुत इमं हवं आह्वानम्। विज्ञापनमित्यर्थः। मे मम। मत्प्रयुक्तमित्यर्थः[3]। के पुनस्ते। ये ये वाय्वादयो[4] देवाः अन्तरिक्षे। सप्तमीश्रुतेर्वर्तमाना[5] इति शेषः। ये ये च सूर्यादयः उप द्यवि। उपेत्ययं उपरीत्येतस्य स्थाने द्रष्टव्यः। उपसर्गव्यत्ययश्च भाष्यकारेण दर्शितः—अथापि निरित्येष समित्येतस्य स्थाने[6]—इति। दिव उपरीत्यर्थः। स्थ भवथ। ये ये च अग्निजिह्वाः। जिह्वा प्रधानमङ्गानां[7] तन्मूलत्वात् सर्वव्यापाराणाम्। तेनाग्नेः प्राधान्यमुच्यते[8]। अग्निप्रधाना जातवेदःप्रभृतयः पार्थिवा देवाः। उत वा। उतशब्दः[9] अप्यर्थे। वाशब्दः चार्थे।

वायुर्वा त्वा मनुर्वा[10] त्वा[11]

इति यथा। अपि च यजत्राः यजमानानां त्रातारः[12]। के पुनस्ते। ये पृथिव्यादिस्थानाश्रयिणो[13] देवास्ते उच्यन्ते। कुतः। नैरुक्तानां त्रिस्थानव्यतिरिक्तस्य देवतान्तरस्याभावात्। पुरस्ताद्यच्छब्दश्रुतेः[14] तच्छब्दोऽध्याहार्यः। ते सर्वे आसद्य आगम्य अस्मिन् बर्हिषि। बर्हिःशब्दो यज्ञनाम। यज्ञे। स्वेन भागधेयेन मादयध्वम्। मदी हर्षे। हृष्यथ। हृष्टेषु विश्वेषु देवेषु युष्मासु अभिलषितार्थसिद्धिर्भविष्यतीत्यभिप्रायः॥

नमो महद्भ्यो नमो अर्भकेभ्यो
नमो युवभ्यो नम आशिनेभ्यः।
यजाम देवान् यदि शक्नवाम
मा ज्यायसः शंसमा वृक्षि देवाः[15] ॥ ॥ २० ॥

शुनःशेपो विश्वान् देवान् प्रार्थयते। नमो महद्भ्यः। नमःस्वस्तिस्वाहा-

स्वधा[१] इति नमोयोगाच्चतुर्थी[२]। नमोऽस्तु महद्भ्यः महनीयेभ्यः। वृद्धेभ्य इत्यर्थः। नमो अर्भकेभ्यः। अर्भकशब्दोऽल्पपर्यायः। दभ्रमर्भकमित्यल्पस्य[३]—इति वचनात्। अल्पेभ्यो बालेभ्यः। नमो युवभ्यः। ननु च सर्वे एव देवा नित्ययौवनयुक्ता[४] अमृतपानात्। किमिदमुच्यते युवभ्य[५] इति। सत्यमेवैतत्। तथापि सर्वदेवानां वयोऽवस्थोच्यत इति विशेषः। नम आशिनेभ्यः। अशू[६] व्याप्तौ इत्यस्येनच्-प्रत्ययो[७] भवति। आशिनेभ्यः व्याप्तृभ्यः। कस्य। वयसः प्रकृतत्वात्। बाल्यस्य यौवनस्य स्थाविरस्य च वयसो व्याप्तृभ्यः। मध्यमवयस्केभ्य इत्यर्थः। न केवलं नमस्कारमेव[८] कुर्मः। यजाम देवान् सर्वान्। यदि शक्नवाम इत्यात्मनो दैन्यं प्रकटयति। को जानीयान्मखावसानं भविष्यति इति। सर्वो हि लोकः प्रयोजनापेक्षयैव प्रवर्तते इत्याह। मा। मेति प्रतिषेधार्थो निपातो वृक्षीत्याख्यातेन संबध्यते। ज्यायसः। सर्वार्थानां प्राधान्याज्ज्यायःशब्देनायुरुच्यते। तन्मूलत्वात् सर्वपुरुषार्थानाम्। ज्यायस आयुषः। शंसं आ। छान्दसः परनिपातः। आशंसं आशंसनम्[९]। प्रार्थनमित्यर्थः। वृक्षि। वृश्चतेरुत्तमपुरुषैकवचनं मध्यमपुरुषबहुवचनस्य स्थाने। मा छेत्त। हे देवाः। युष्मत्प्रसादादायुरविनश्वरमस्माकमस्त्वित्यभिप्रायः॥

सूर्यो नो[१०] दिवस्पातु
वातो अन्तरिक्षात्।
अग्निर्नः पार्थिवेभ्यः[११]॥ ॥ २१ ॥

चक्षोरार्षम्। अनेन मन्त्रेण तिस्रः प्रधानदेवताः प्रार्थ्यन्ते। तथाहि—तिस्र एव देवताः—इति नैरुक्ताः। अग्निः पृथिवीस्थानः। वायुर्वेन्द्रो वा अन्तरिक्षस्थानः। सूर्यो द्युस्थानः[१२]—इति प्रतिजानीते। सूर्यः। सुवति सरति[१३] इति वा सूर्यः। अथवा सु आर्यः स्वामी सर्वस्य इति। स्वरः सुः वर्णविपर्ययेण[१४]। तथा च श्रूयते—आदित्य एषां भूतानामधिपतिः[१५]—इति। सूर्यः नः अस्मान् दिवः द्युलोकात्। द्युलोकोद्भवात् भयादित्यर्थः। पातु रक्षतु। वातश्च अन्तरिक्षात् अन्तरिक्षभवाद्भयात्। अस्मान् पात्वित्यनुषङ्गः। अग्निश्च नः अस्मान् पार्थिवेभ्यः। वचनव्यत्ययः[१६]।

पार्थिवात् पृथिवीभवाद्भयात्[१]। पात्वित्यनुषङ्गः। त्रयाणां लोकेश्वराणां[२] प्रसादेन सर्व-दुःखोपशमोऽस्त्वित्यभिप्रायः ॥

उप त्वाग्ने दिवेदिवे
दोषावस्तर्धिया वयम् ।
नमो भरन्त एमसि[३] ॥ ॥ २२ ॥

मधुच्छन्दस आर्षम्। उप। उपसर्गश्रुतेर्योग्यल्यबन्तपदाध्याहारः कार्यः। उपगम्य त्वा त्वां हे अग्ने। दिवे दिवे। अहर्नामैतत् सप्तम्येकवचनमेव समाम्नायेषु[४] समाम्नातम्। अहनि। दोषावस्तः। अहोरात्रनामैतदन्यत्र। इह तु अहःशब्देन पौनरुक्त्यपरिहारार्थं एवं योजनीयम्। दोषेति रात्रिनाम। वस्तरिति वसतिरुच्यते। रात्रिवासे। अहनि रात्रौ च इत्यर्थः। धिया। धीरिति कर्मनाम। यागाख्येन कर्मणा। वयं नमः। नम इत्यन्ननाम। अन्नं हविराज्यं वा। भरन्तः। पात्रस्थं[५] हविरुद्वहन्त इत्यर्थः। आ इमसि। आकारः श्रद्धायाम्। महत्या श्रद्धया युक्ताः। तथा च स्मरणम्—

श्रद्धयेष्टं च पूर्तं च नित्यं कुर्यादतन्द्रितः[६]।

इति। इमसि। इणो रूपमेतत्। गमनेनात्राराधनं लक्ष्यते। आराधयामः। उपगम्य श्रद्धया संभृतहविष्कास्त्वां[७] यजामहे इत्यर्थः ॥

अयं ते योनिर्ऋत्वियो
यतो जातो अरोचथाः ।
तं जानन्नग्न आ सी-
दाथा नो वर्धया गिरः[८] ॥ ॥ २३ ॥

विश्वामित्रस्यार्षम्। अरणिं प्रति समारोप्यमाणोऽग्निरुच्यते। अयमिति सन्निकर्षार्थं प्रतिनिर्दिश्यते। योनिशब्दोऽयमुभयलिङ्गः। तथाहि लिङ्गानुशासनकारः पठति—

श्रोणियोन्यूर्मयः पुंसि ।

इति[१]।

समुद्रं[२] वः प्रहिणोमि स्वां योनिम्[३] ।

इति च प्रयोगदर्शनात्। अयं ते तव योनिररण्याख्यः काष्ठविशेषः। ऋत्वियः ऋतुप्रभवः। ऋतुः कालः। अर्तेर्गतिकर्मणः। स हि गमयति भूतानि। जरयतीत्यर्थः। यतः काष्ठविशेषात् पूर्वं जातस्त्वमरोचथाः। रुच दीप्तौ। दीप्तवानभूः। तं योनिं आत्मजन्मनिमित्तमात्रं[४] जानन् हे अग्ने आरोह[५]। आरूढश्च सन्। अथ अनन्तरं नः अस्माकं वर्धय रयिम्। रयिरिति धननाम[६] रातेर्दानकर्मणः। दीयते हि तद्दृष्टादृष्टार्थं देवपितृमनुष्येभ्यः[७]। त्वत्प्रसादादस्माकं धनमस्त्वित्याशास्यते। धनमूलत्वात् सर्वक्रियाणाम्। तथाह्याप्तवचनम्—

धनमूलाः क्रियाः सर्वा द्रव्यहीने कुतः क्रियाः[८] ।

इति ।

उपावरोह जातवेदः पुनस्त्वं
देवेभ्यो हव्यं वह नः प्रजानन् ।
आयुः प्रजाँ रयिमस्मासु धेहि
अजस्रो दीदिहि नो दुरोणे[९] ॥ ॥ २४ ॥

पुनर्निर्मथ्यमानोऽग्निरभिमन्त्र्यते[१०]। उपावरोह[११]। पृथिवीलोकमिति शेषः। हे जातवेदः जातविद्यः। जाते भूतजाते विद्यमानः पुनस्त्वमुपावरूढः। त्वं देवेभ्यो यागाङ्गभूतेभ्यो हव्यं हविराज्यादिकम्। वह प्रापय। नः अस्माकम्। त्वयि हुतं इति शेषः। प्रजानन् प्रकर्षेण जानन् स्वमधिकारमस्मद्भक्ततां वा। तदनन्तरमायुः शतसंवत्सरलक्षणं च प्रजां च दृष्टादृष्टोपकारिणीम्। रयिं धनं च[१२]। तद्विधमस्मासु वेदोदितकर्मनिरतमानसेषु[१३]। धेहि धारय। स्थापयेत्यर्थः। अजस्रः अननुगतः त्वं[१४] सदा दीदिहि दीप्यस्व[१५]

नः अस्माकम्। दुरोणे। दुरोण इति गृहनाम। दुरवा भवन्ति। दुस्तर्पाः[१]। दुरव इत्यर्थः। देवयजनाख्ये। अस्माभिराराध्यमान इति शेषः। तदेवमुच्यते। यस्मात्त्वयि राजमाने गृहे भयं न विद्यते। एष वैयाघ्रकुलगोपो यदग्निः इति ॥

अभि त्वा शूर नोनुमो-
ऽदुग्धा इव धेनवः।
ईशानमस्य जगतः स्वर्दृश-
मीशानमिन्द्र तस्थुषः[२] ॥ ॥ २५ ॥

वसिष्ठस्यार्षम्। इन्द्र उच्यते। स च मध्यमस्थानः। अभि। उपसर्गश्रुतेः योग्यल्यबन्तपदाध्याहारः[३] कार्यः। अभिगम्य त्वा त्वां[४]। हे शूर। शूरः शवतेर्गतिकर्मणः। शवति गच्छति शत्रून् इति शूरः। शत्रूणामभिभविता। नोनुमः अत्यर्थं स्तुमः। अदुग्धा इव धेनवः इत्यभिलाषातिरेकं दर्शयति। प्रस्नुतपीवरस्तन्यो धेनवो वत्सोत्सुकतया वाश्यन्ते। तत्कीदृशम्। ईशानमस्य ईश्वरमस्य। जगतो जङ्गमस्य। स्वर्दृशम्। स्वःशब्दः[५] सर्वपर्यायः। सर्वस्य शुभाशुभस्य द्रष्टारम्। लोकपालत्वादीशानमीश्वरम्। हे इन्द्र तस्थुषः स्थावरस्य। कथमयमस्य[६] जङ्गमस्य स्थावरस्य च ईश्वरः। उच्यते[७]। इन्द्रस्य हि रसानुप्रदानं कर्म[८]। तदधीनत्वात् सर्वभूतानाम्। तस्मादसावेवमुच्यते। इति।

न त्वावाँ[९] अन्यो दिव्यो न पार्थिवो
न जातो न जनिष्यते।
अश्वायन्तो मघवन्निन्द्र वाजिनो
गव्यन्तस्त्वा हवामहे[१०] ॥ ॥ २६ ॥

तस्यैवार्षम्। नेति[११] प्रतिषेधार्थो निपातोऽस्तिक्रियामाक्षिपति। नास्ति। त्वावान् त्वत्तुल्यः। अन्यो दिव्यः दिवि भवः। द्युलोके त्वत्सदृशो नास्तीत्यर्थः। न पार्थिवः नापि पार्थिवः। नापि पृथिव्यां भवः। पृथिव्यामपि त्वत्तुल्यो नास्तीत्यर्थः।

अस्तम्। अस्तमिति गृहनाम। गृहम्। वि परेतन विभिन्नाः परागच्छत। एतदुक्तं भवति[१]। मनोहरवपुर्युक्तामाभरणालंकृत[२]सर्वगात्रीं[३] स्त्रियं दृष्ट्वा चक्षुषः फलमनुभूय[४] दत्वा चाशिषमस्यै स्वं स्वं गृहं विपरेतन इत्याशास्यते[५]॥

इति वाररुचे निरुक्तसमुच्चये

प्रथमः कल्पः[६]॥

वररुचिनिरुक्तसमुच्चयः

द्वितीयः कल्पः[१]

पूर्वस्मिन् कल्पे प्रकीर्णकरूपेण निर्वचनक्रमः प्रदर्शितः[२]। इदानीं—ज्ञात्वा चानुष्ठानम्[३]—इत्युक्तत्वात् नित्यकर्मविहिता मन्त्रा[४] व्याख्यायन्ते।

मित्रस्य चर्षणीधृतः
श्रवो देवस्य सानसिम्
सत्यं चित्रश्रवस्तमम्[५] ॥ ॥ १ ॥

विश्वामित्रस्यार्षम्। मित्रो मध्यमस्थानदेवतासु[६] पठितत्वान्मध्यमस्थानत्वेन[७] निरुक्तः[८]। द्युस्थानोऽपि[९] मित्रोऽस्ति[१०]। स इह निरुच्यते। प्रथमं तावदयं यजुःशाखानुरोधेन[११] व्याख्यायते। मित्रः। मात्वा निर्माय[१२] उदयेन कृत्स्नं जगत्त्रायत[१३] इति मित्रः। जगत्त्रयत्राणविधानदक्षो ह्यसावुदेति। इह देवतातत्त्वं प्रति बहुविदां मतिभेदः[१४]। केचिदाहुः[१५] पुरुषविधत्वं देवतायाः। कुतः। बाहुमुष्ट्यादेः श्रूयमाणत्वात्[१६] अदनादिक्रियायोगाच्च। अपरे पुनरपुरुषप्रकारं मन्यन्ते। कुतः। प्रत्यक्षभूतेष्वग्न्यादिषु तस्यानुपलभ्यमानत्वात् वस्तुसत्त्वमात्रमेवेति[१७]। उभयप्रकारमित्यन्ये। उभयथा मन्त्रेषु श्रूयमाणत्वात्। पुरुषविधत्वेन केषुचिन्मन्त्रेषु श्रूयते—

ऋष्वा त इन्द्र स्थविरस्य बाहू[१८]।

इति। केषुचिद्वस्तुमात्रेण—

अगन्म ज्योतिरुत्तमम्[१९]।

इति। सर्वथा मन्त्राक्षरव्यतिरिक्तं[१] देवतायाः प्रमाणं नास्ति इति सिद्धान्तः[२]। मित्रशब्दनिर्वचनप्रसङ्गेन[३] देवतास्वरूपमपि मनागुक्तम्। अलमतिप्रसङ्गेन। प्रकृतमभिधीयते निर्वचनान्तरम्। संमिन्वानो द्रवति इति वायुः[४]। मिञ्[५] प्रक्षेपणे[६] द्रु गतौ इत्येतयोर्धात्वोः[७] एतद्रूपम्[८]। सम्यक् प्रक्षिपन् सर्वत्र[९] स्वं जोतिः द्रवत्यन्तरिक्षमिति मित्रः। मेदयतेर्वा[१०] क्त्रन्प्रत्ययान्तस्य[११]। सर्वमसावुदकेन स्नेहयति। तथा हि—तोयदा अमुतोऽर्वाञ्चः पर्यावर्तन्ते[१२]। सहस्थानादुदकस्यादित्यात्। अथ घृतेनोदकेन[१३] पृथिवी व्यद्येते[१४]—इति निरुक्तवचनम्। मित्रस्य भगवत आदित्यस्य। चर्षणीधृतः। चर्षणयो मनुष्याः चायतेः ऋषतेश्च[१५]। चायतिः पश्यतिकर्मा। ऋषतिः गतिकर्मा। पश्यन्ति हि ते सर्वमप्यागमेन गच्छन्ति च दुःसाधमुपायेन। प्रदर्शनार्थमिदं[१६] चर्षणीग्रहणम्। चर्षणीप्रभृतीनां भूतजातीनां वृष्टिप्रसादादिना[१७] धारयितुः। श्रवः। श्रवःशब्देन तेजश्चान्नं च यशश्चोच्यते[१८]। प्रकरणसामर्थ्यादिह तेजोमयं मण्डलमुच्यते। तथा च प्रकरणवश एव विनियोक्तव्यः[१९]—इति भाष्यकारवचनम्। श्रूयते वेदशिरसि—आश्रीयते वा योगिभिः[२०]—इति। श्रवःशब्देनादित्य[२१]-मण्डलमुच्यते[२२]। देवस्य दानादिगुणयुक्तस्य स्तोतॄणामभिलषितार्थप्रदस्य दीप्यमानस्य वा भुवनविभूत्यै द्युस्थानस्य वा। सानसिम्। मण्डलविशेषणमेतेत्। वन षण संभक्तौ इत्यस्य असिप्रत्ययान्तस्य[२३] एतद्रूपम्[२४]। छान्दसत्वात्[२५] अमो लुगभावः[२६]। सानसि संभजनीयं[२७] सर्वभूतानाम्। तथा च श्रूयते—उद्यन्तं वा[२८] एतं सर्वाः प्रजाः प्रतिनन्दन्ति[२९]—इति[३०]। सत्यम्। सततमततीति[३१] सत्यं सर्वदा गमनस्वभावम्। तथा चाहुः पौराणिकाः—आदित्यः सर्वदा मेरुपर्वतं पर्यटति[३२]—इति। तथा च[३३] श्रूयते—

न तिष्ठन्ति न नि मिषन्त्येते देवानां स्पश इह ये चरन्ति[३४]।

इति[३५]। स्पश इति देवदूता आदित्यादय उच्यन्ते। पश्यन्ति ते सर्वप्राणिनां चेष्टितं[३६] शुभमशुभं वा साक्षिभूतत्वात्[३७]। तथा च श्रूयते—

पिता कुटस्य चर्षणिः[३८]।

इति। अस्य च विवरणम्—पिता कृतस्य कर्मणश्चायिता आदित्यः[१]—इति। अथवा सत्यं सत्सु विद्यमानेषु स्तम्भकुम्भादिषु तायते इति[२]। तेषां प्रकाशकमित्यर्थः। चित्रश्रवस्तमम्[३]। चित्रं चायनीयम्[४]। दर्शनीयमित्यर्थः। श्रवः तेजः येषां ते[५] चित्रश्रवसः अग्न्यादयः। तेषामतिशयेन उत्कृष्टं चित्रश्रवस्तमम्। तथा चोक्तम्—

आदित्यस्तेजसामिव[६]।

इति। साकाङ्क्षत्वात् वन्दामहे इति वाक्यशेषः।

अवो देवस्य सानसि।

द्युम्नत्[७]

इति दाशतयीषु पाठः। तथा सति अवतेः रक्षणार्थस्य असुन्प्रत्ययान्तस्य[८] अवः पालयिता। द्युम्नशब्देन यशोऽन्नं वाभिधीयते। द्योतयतीति द्युम्नम्[९]। एवमुभयथा मन्त्रो निरुक्तः॥

मित्रो जनान् यातयति प्रजानन्
मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम्।
मित्रः कृष्टीरनिमिषाभि चष्टे
सत्याय हव्यं घृतवद्विधेम[१०]॥ ॥ २ ॥

विश्वामित्रस्यार्षम्। मित्रः निरुक्त आदित्यः। जनान्। जायन्त इति जनाः प्राणिन उच्यन्ते। सर्वप्राणिनः। यातयति प्रयत्नेन चेष्टयति। प्रजानन्। किम्। यस्य यत् गर्भाधानादि विहितं तस्य तत् इति[११] शेषः। तथा च[१२] स्मर्यते—

पञ्चैतानि निषिच्यन्ते गर्भस्थस्यैव[१३] देहिनः।
आयुः कर्म च वित्तं च विद्या निधनमेव च[१४]॥

इति। तदनुरूपं व्यापारयतीत्यर्थः[१५]। अथवा याततिर्गत्यर्थः[१६]। यातयति गमयति

प्राणिनः कृष्यादिकर्मसु। प्रजानन्। जन जनने इत्येतस्य छान्दसं रूपम्। प्रकर्षेण जायमानः[१]। उद्यन् उदयगिरेरित्यर्थः। तथा च श्रूयते—उद्यन्नु खलु वा आदित्यः सर्वाणि भूतानि........। मित्रो दाधार। मित्र एव[२] वृष्टिप्रसादादिना धारयति। पृथिवीम्। पृथिवीशब्देन तद्गतं भूतजातमुच्यते। पृथिव्याधारभूतं भूतग्रामम्। उतशब्दोऽप्यर्थे द्यांशब्दात् परो द्रष्टव्यः। द्यामपि। दिवं चेत्यर्थः। किंच मित्रः कृष्टीः। कृष्टय इति मनुष्यनाम कर्मवन्तो भवन्तीति। कथम्। दृष्टादृष्टार्थेन[३] कर्मणा तद्वन्तो मनुष्याः। अनिमिषा। तृतीयैकवचनस्य सुपां सुलुक्[४] इत्याकारः। अनिमिषेण। केन। सामर्थ्याद्दिव्येन चक्षुषा। अनिमिषा देवा इति प्रसिद्धम्[५]। तथा च[६] श्रूयते—

न तिष्ठन्ति न नि मिषन्त्येते[७]।

इति[८]। अभिचष्टे। पश्यतिकर्मायम्। आभिमुख्येन पश्यति लोकपालत्वात् पुण्यकर्मणि पापकर्मणि च वर्तमानान्। साकाङ्क्षत्वात् यत्तच्छब्दावध्याहार्यौ[९]। य एवंविधः तस्मै। सत्याय[१०] सत्यभूताय। हव्यं हविः चर्वादि। घृतवत् घृतेन च युक्तम्। विधेम। विदधातिर्दानकर्मा[११]। ददाम। त्वत्परिचर्यासक्तमनसो[१२] वयं इति वाक्यशेषः। ब्रुवाण इति पाठे[१३] ब्रुवाणशब्दो यजमानवचनः[१४] प्राणरूपत्वात्[१५]। तथा च श्रूयते—तस्मादेनं प्राण इत्याचक्षते[१६]—इति[१७]॥

प्र स मित्र मर्तो अस्तु प्रयस्वान्
यस्त आदित्य शिक्षति व्रतेन।
न हन्यते न जीयते त्वोतो
नैनमंहो अश्नोत्यन्तितो न दूरात्[१८]॥ ॥ ३ ॥

विश्वामित्रस्यैवार्षम्। प्रशब्दः अस्त्वित्याख्यातेन संबध्यते। सः हे मित्र मर्तः। मर्त इति मनुष्यनाम[१९] मरणधर्मत्वात्। म्रियते ह्यसौ यदा कदाचित्। तथाह्याप्तवचनम्—जातस्य हि मरणं ध्रुवम्[२०]—इति। प्रास्तु[२१] प्रकर्षेणास्तु भवतु भृशम्। प्रयस्वान्। प्रय इत्यन्ननाम। तदस्यास्ति[२२] इति[२३] तद्वान्[२४]। भूम्नि चायं मतुप्प्रत्ययः[२५]।

बहुन्नो भवतु। बहुन्नो हि लोके नितरां विराजते। तथा च श्रूयते—तस्माद्यस्यैवेह भूयिष्ठमन्नं भवति स एव भूयिष्ठं लोके विराजति[१]—इति। कोऽसौ। यः यजमानः श्रद्दधानः। ते तुभ्यम्। आदित्य अदितेः पुत्र। शिक्षति। शिक्षतिर्दानकर्मा। ददाति। व्रतेन। व्रतमिति कर्मनाम[२]। कर्मणा यागाख्येन। किम्। सामर्थ्यात् हविः[३] चर्वादि। न केवलमन्नवानेव स भवति[४]। न हन्यते मृत्युनापि पुरा शतसंवत्सरलक्षणादायुषः। न जीयते। ज्या वयोहानौ[५]। नाप्याश्रीयते दुःखादिभिः। अथवा जि जये इत्येतस्यैतद्रूपम्[६]। न जीयते शत्रुभिः। त्वोतः। ऊत इत्यवते रक्षणार्थस्यैतद्रूपम्। त्वया रक्षितः। अनुगृहीत इत्यर्थः। न इत्येष निपातः अश्नोतीत्याख्यातेन संबध्यते। एनं[७] त्वदाराधनतत्परम्[८]। अंहः[९] अंहःशब्दः हन्तेर्निरूढोपधात् विपरीताक्षरोऽसुन्प्रत्ययान्तो[१०] निरुक्तः[११] पापपर्यायः। हन्ति ह्येतत् कर्तारं यदा कदाचित्। तथा च स्मरणम्—

अधर्मेणैधते तावत्ततो भद्राणि पश्यति।
ततः सपत्नान् जयति समूलं तु विनश्यति[१२]॥

इति[१३]। त्रिप्रकारमपि पापम्। अश्नोति[१४]। नञोऽत्र[१५] संबन्धः। नाश्नोति नाश्नुते। न बाधत इत्यर्थः। अन्तितः[१६]। दूरप्रतियोगित्वादन्तिशब्दः समीपवचनः[१७]। समीपात्[१८]। इह जन्मनि इत्यर्थः। न दूरात्। नापि दूरात् पूर्वजन्मनश्च। पञ्चम्येकवचनमेतत सप्तम्येकवचने द्रष्टव्यम्। इह जन्मनि च पूर्वजन्मनि च। कृतमिति वाक्यशेषोऽध्याहार्यः। एतदुक्तं भवति। परिदृढभक्तिपुरःसरं भगवन्तं भक्तवत्सलमादित्यं परिचरतः सर्वाः संपदो भवन्तु इत्यभिप्रायः॥

आ सत्येन रजसा वर्तमानो
निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च।
हिरण्ययेन सविता रथेना
देवो याति भुवना विपश्यन्[१९]॥ ॥ ४ ॥

१उद्यन्नादित्यः सवितृशब्देनोच्यते[२]। आकारः वर्तमान इत्यनेन[३] संबध्यते। सत्येन[४] सत्सु विद्यमानेषु स्तम्भकुम्भादिभावेषु तायमानेन[५]। कृष्णेन इति दाशतयीषु आह[६]। तथा सति कृष्णं कर्षतेर्नाशार्थस्य[७] तमआदेर्नाशयित्रा[८]। रजसा[९]। रजः-शब्देन तेजश्च उदकं च[१०] लोकश्च[११] शोणितं च अहश्च उच्यते। इह प्रकरणवशात्[१२] तेजोऽभिधीयते। वर्तमानः। आङोऽत्र संबन्धः[१३]। आवर्तमानः परिभ्रमन् नेमिधर्मेण। निवेशयन् प्रवेशयन्। कुर्वन्नित्यर्थः। अमृतं अमरणम्। जीवनमित्यर्थः[१४]। मर्त्यं च मरणं च। तदायत्तं हि जीवनं मरणं च कालस्य हेतुभूतत्वात्। तथा च स्मरणम्[१५]—

कालः पचति भूतानि कालः संहरति प्रजाः[१६]।

इति। अथवा निवेशयन् व्यापारयन्। अमृतम्। द्वितीयैकवचनं चैतत् बहुवचनस्य स्थाने[१७] द्रष्टव्यम्। अमृतान् अमरणधर्मणो देवान्[१८]। एवमेव मर्त्यं मरणधर्मणो[१९] मनुष्यान्[२०]। देवलोकं मनुष्यलोकं च इत्यर्थः। स ह्यात्मीयेन तेजसा सर्वं व्यापारयति। अतश्च हिरण्ययेन हिरण्मयेन। सविता सर्वस्य कर्मणः प्रसविता अभ्यनुज्ञाता[२१]। रथेन आ देवो याति आयाति देवो[२२] दानादिगुणयुक्तः। भुवना[२३]। शेः छन्दसि बहुलं[२४] इति शिलोपः। भुवनानि भूतजातानि[२५] विपश्यन्[२६]। साक्षिरूपेण स्थितः सन् इत्यर्थः[२७]।

उद्वयं तमसस्परि
ज्योतिष्पश्यन्त उत्तरम्।
देवं देवत्रा सूर्य-
मगन्म ज्योतिरुत्तमम्[२८] ॥ ॥ ५ ॥

प्रस्कण्वस्यार्षम्। एतेन[२९] द्विप्रकारं ज्योतिरादित्याख्यं बाह्यमाभ्यन्तरं चाभिधीयते। उत् इत्ययमुपसर्गः अन्तर्भूतक्रियावचनो द्रष्टव्यः[३०]। उदितमित्यर्थः। वयं दातारः। तमसः[३१] अन्धकारस्य। परि। वर्जनार्थः। एतदुक्तं भवति। तमोऽपनयनार्थम्। बहुलं तमः पङ्कं विदार्य[३२] पद्ममिव उत्थितं इत्यर्थः। ज्योतिः। द्युतेरादिवर्णव्यापत्त्या

क्तिन्प्रत्ययान्तस्य ज्योतिःशब्दो निरुक्तः[1]। ज्योतिः दीप्तं मण्डलं प्रत्यक्षगोचरम्। पश्यन्तः प्रणमन्तः[2]। परिदृढभक्तिपुरःसरमाराधयन्त इत्यर्थः। उत्तरं उत्तारणं उत्तारण-हेतुभूतं प्राणिनां[3] सुप्तानां मृतकल्पानाम्। एकवाक्यतासंपादनार्थं यत्तच्छब्दाव-ध्याहार्यौ[4]। यदेवंविधं मण्डलं[5] करामलकरूपं तत्रस्थं देवं[6] दानादिगुणयुक्तं आगम-गम्यं निर्वाणम्। देवत्रा देवत्रं देवानामपि त्रातारं निरतिशयसामर्थ्ययोगेन[7]। सूर्यं सर्तारमन्तरिक्षे सर्वदा धारयितारं[8] वा प्राणिनां प्राणरूपत्वात्। तथा च—आदित्यो वै बाह्यः प्राणः[9]—इत्युपनिषत्सु गीयते। अगन्म गतवन्तः। प्रायेण[10] गमिष्याम इत्यभिप्रायः। ज्योतिः[11] ज्योतिर्मयं[12] उत्तमं उत्कृष्टं परं पुरुषम्। एतदुक्तं भवति। अनेकजन्माभ्यासबलेन[13] सर्वोपनिषत्सु[14] गीयमानं[15] प्रत्यक्षपरोक्षरूपं भगवन्तमा-.दित्यं प्रेत्य सुखिनो भविष्यामः इति॥

उदु[16] त्यं जातवेदसं
देवं वहन्ति केतवः।
दृशे विश्वाय सूर्यम्[17]॥ ॥ ६ ॥

प्रस्कण्वस्यार्षम्। उत् इत्ययमुपसर्गः वहन्तीत्याख्यातेन संबध्यते। उकारः[18] पदपूरणः विनिग्रहादीनां[19] अर्थानां[20] असंभवात्। त्यम्। तच्छब्दसमानार्थः[21] त्यच्छब्दः। तच्छब्दश्रुतेर्योग्यार्थसंबन्धो यच्छब्दोऽध्याहार्यः। यं मुनिजनविद्याधरादयो नमन्ति तं इति संबन्धः। जातवेदसम्। जाते भूतजाते विद्यते अस्ति इति जातवेदाः आत्मरूपत्वात्। तथा च श्रूयते—

सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च[22]।

इति[23]। जातवेदसं[24] सर्वप्राणिहृदयकोशगुहाशयम्। देवं दानादिगुणयुक्तम्। वहन्ति उदोऽत्र संबन्धः[25]। उद्वहन्ति उद्गमयन्ति। व्यापारयन्ति इत्यर्थः। केतवो रश्मयः सहस्रसंख्याकाः[26]। अथवा केतवो नाशयितारः[27]। कस्य। तमसो रक्षसश्चैनसश्च[28]। किमर्थम्[29]। दृशे। दृशे विख्ये च[30] इति तुमर्थे निपात्यते। द्रष्टुं दर्शनाय

कस्य। विश्वाय[१]। विश्वशब्दः सर्वपर्यायः। षष्ठ्यर्थे चतुर्थी। तथा एकवचनं बहुवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम्। विश्वेषां सर्वेषाम्[२]। भूतजातानामिति वाक्यशेषः। तथा हि यास्कस्य निरुक्तभाष्यकारस्य वचनम्—सर्वेषां भूतानां दर्शनार्थाय[३]—इति। सूर्यं सरणधर्माणं आदित्यम्। स हि सर्वदा सरत्येव न क्वचिदवतिष्ठते भूतजातानां विभूत्यै।

चित्रं देवानामुदगादनीकं
चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः।
आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं
सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च[४]॥ ॥ ७ ॥

कुत्सस्यार्षम्[५]। चित्रं चित्ररूपम्। देवानां अग्न्यादीनां[६] दीप्तिमतां मध्ये। तथाह्युक्तम्—

आदित्यस्तेजसामिव[७]।

इति। अथवा चायनीयं देवानां पूजनीयम्। उदगात् उदगमत्। तदिदं ज्योतिरादित्याख्यम्[८]। अनीकम्[९]। अनीकशब्देन सेना अभिधीयते। सेनारूपं प्रतिबन्धीभूतानां देवद्विषां अपनेतृ। अथवा अनीकं[१०] अननम्[११]। प्राणरूपमित्यर्थः। चक्षुः। चक्षुःशब्दः चष्टेः[१२] पश्यतिकर्मणः। चक्षुः कस्य। मित्रस्य वरुणस्य अग्नेश्च। तथा च श्रूयते—असौ वा आदित्यो देवानां चक्षुः[१३]—इति। सर्वेषां देवानां चक्षुः। किं पुनर्मनुष्यादीनाम्। उदयानन्तरमेव आप्राः[१४]। प्रा पूरणे। आभिमुख्येन पूरयति[१५]। किम्। द्यावापृथिवी[१६] दिवं च पृथिवीं च। अन्तरिक्षं च[१७]। केन। महत्त्वेन[१८]। स्वेन महत्त्वेन[१९] तत्क्षणमेव त्रैलोक्यं प्रकाशयतीत्यर्थः। अन्तर्हितप्रकाशनं[२०] हि भगवत आदित्यस्य कर्म[२१]। तथा चोक्तं भाष्यकारेण[२२]—यच्च किंच प्रवल्हितं आदित्यकर्मैव[२३] तत्[२४]—इति। किंच सूर्य आत्मा। अत्तेर्धातोरात्मशब्दो[२५] निरुक्तः[२६]। अत्ति ह्यसौ सर्वाणि भूतान्यनुप्रविश्य चतुर्विधमाहारम्। तथा च गीयते—

अहं वैश्वानरो भूत्वा प्राणिनां देहमाश्रितः[१] ।
प्राणापानसमायुक्तः[२] पचाम्यन्नं चतुर्विधम्[३]॥

इति । कस्य[४]। जगतः जङ्गमस्य मनुष्यादेः । तस्थुषश्च स्थावरस्य वृक्षादेः । द्विविधं खलु भूतजातमिहावस्थितं जङ्गमं च स्थावरं च । तस्य सर्वस्य अयमेवात्मरूपेण[५] स्थितः इति ॥

तच्चक्षुर्देवहितं
शुक्रमुच्चरत् ।
पश्येम शरदः शतं
जीवेम शरदः शतम्[६] ॥ ॥ ८ ॥

वसिष्ठस्यार्षम् । आदित्यो देवता । तच्छब्देन जगद्व्यापारकारणं[७] आदित्याख्यं ज्योतिरभिधीयते। अविनाशि वेदविद्भिरभिवाद्यमानं तच्चक्षुः । चष्ट इति पश्यतिकर्मा[८]। पश्यति ह्यसौ अध्यक्षभूतो भगवानादित्यः प्राणिनां चेष्टितं शुभमशुभं वा। अथवा चक्षुर्दर्शनम्[९]। कस्य। देवानाम्। तथा च श्रूयते—असौ वा आदित्यो देवानां चक्षुः[१०]—इति । देवहितं देवानां दानादिगुणयुक्तानां अग्न्यादीनां हितम् । आदित्यो ह्युदयास्तमयाभ्यां अग्निहोत्रहविःप्रदानार्थं अहोरात्रविभागं संपादयति[११]। तस्माद्धितमुच्यते। देवैर्वा निहितं लोकरक्षणार्थं देवहितम् । अथवा देवा दानशीला अनुष्ठायिनः[१२]। तेषां आत्मसायुज्यसंपादनेन हितं श्रेयस्करं तत्र प्रविष्टानां नित्यानन्दत्वात् । पुरस्तात् इति शाखान्तरम्[१३]। पूर्वस्यां दिशि । शुक्रम् । शोचतेर्दीप्ति[१४]-कर्मणः। शुग्दीप्तिः । सा यस्यास्तीति मत्वर्थीयो रप्रत्ययः[१५]। मधुर इति यथा। शुक्रम् । अतितेजस्वितया विराजमानमित्यर्थः । उच्चरत् उद्यत् उन्मुखमयूखं ज्योतिरादित्याख्यम् । पश्येम । कियन्तं कालम् । शरदः शतम् । शरच्छब्दः संवत्सरपर्यायः। संवत्सरशतम् । अथवा शरच्छब्देन ऋतुरभिधीयते[१६] न संवत्सरः। शरदि हि व्याधिबहुलत्वात् दुर्दर्शमिति[१७] विशेषेण प्रार्थ्यते । शृणाति[१८] इति शरत् । तथा च[१९] श्रूयते—शरद्वा अस्यां कालः । सा ते या वा एष हिनस्ति यं हिनस्ति[२०]—इति[२१]। जीवेम

शरदः शतम्। जीवन्नेव पश्यति इति पौनरुक्त्यप्रसङ्गो जातः। अतः तत्परिहारार्थं एवं योजनीयम्। पश्यतिक्रियया दर्शनमात्रमभिहितम्। जीवेम इत्यनेन सर्वसंपत्सङ्गतं[1] जीवनमाशास्यते न प्राणधारणमात्रम्। एतदुक्तं भवति। देवमनुष्यादिसुखसाधनभूतं आदित्याख्यं ज्योतिः पश्यन्तः सर्वाभिः संपद्भिः संगत्य सुखं जीवेम इति। मन्त्रशेषो[2] व्याख्यातः ॥

इमं मे वरुण श्रुधी
हवमद्या च मृळय।
त्वामवस्युरा चके[3] ॥ ॥ ९ ॥

शुनःशेपो यूपे[4] नियुक्तो वरुणं प्रार्थयते। प्रत्यक्षकृतोऽयं मन्त्रः। इमं प्रक्रान्तं मे मम मत्संबन्धिनम्। मत्प्रयुक्तमित्यर्थः। हे वरुण परितस्तेजसा सर्वस्य जगतः प्रकाशयितः वर्षेण वा सर्वस्याच्छादयितः। श्रुधि शृणु। हवं स्तोममृज्मयं एकत्रिंशत्संख्यायुक्तम्। तथा च हरिश्चन्द्रस्याख्याने श्रूयते—स वरुणं तुष्टाव अत उत्तराभिरेकत्रिंशता[5]—इति। श्रुत्वा[6] च स्तोममार्तानुग्राहकतया अद्य अस्मिन्नहनि। चशब्दः समुच्चयार्थः। श्वः च। प्रदर्शनार्थमिदम्। सर्वेष्वप्यहस्सु इत्यर्थः। मृळय। मृड सुखने। सुखय सुखं कुरु। त्वां निग्रहानुग्रहसमर्थम्। अवस्युः। अवते रक्षणार्थस्य वा तर्पणार्थस्य वा असुन्प्रत्ययान्तस्य[7] अव इति रूपम्। सुप आत्मनः[8] इति क्यच्प्रत्ययः[9]। क्याच्छन्दसि[10] इति उन्प्रत्ययः[11]। अवस्युः पालनकामः तर्पणकामो वा। अहमासन्नमृत्युरिवास्थितः आचके। याच्ञाकर्मायन्। आभिमुख्येन याचे। याचेर्द्विकर्मकत्वात्[12] प्रकरणान्वितं कर्मपदमध्याहार्यम्। आयुष्कामो[13] हि शुनःशेपः प्रजापतिमुखान् देवान् तुष्टाव[14]। अत आयुर्याचे त्वामित्यर्थः। यतस्त्वं पापकर्मणां निग्रहे[15] युक्तः। तथाहि श्रूयते—अमृते वै क्रियमाणो वरुणोऽनुगृह्णाति[16]—इति। तस्मादिह[17]-दुश्चरिताद्वा पूर्वजन्मदुश्चरिताद्वा अहमिमामवस्थां प्राप्तः। यथाहं क्षपितकल्मषो[18] दीर्घायुश्च स्यां[19] तथा त्वया संपादनीयः इति ॥

तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमान-
स्तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः ।
अहेळमानो वरुणेह बो-
ध्युरुशंस मा न आयुः प्र मोषीः[1] ॥ ॥ १० ॥

शुनःशेपो वरुणमाह। तच्छब्देन बुद्धौ विपरिवर्तमानमभिलषितमायुरभिधीयते[2]। आयुस्त्वां[3] याचे। अथवा[4] तत्त्वा इति तनु विस्तार इत्यस्य[5] त्त्वाप्रत्ययान्तस्य उदितो वा[6] इति इटः वा इति[7] विकल्पे एतद्रूपम्। तत्त्वा तनित्वा परिचर्यया याचे। परिचर्ययाभीष्टा देवता अभिलषितमर्थं ददाति। ब्रह्मणा परिवृद्धेन एकत्रिंशत्संख्यायुक्तेन[8] स्तोत्रेण वन्दमानः स्तुवन्। स्तुतिपूर्वत्वात् याच्ञायाः। तदाशास्ते[9] तदेवायुराशास्ते[10] कामयते[11]। अयमपि यजमानो हरिश्चन्द्राख्यो[12] महोदरव्याधिना[13] ग्रस्तः। तथा हरिश्चन्द्रोपाख्याने श्रूयते—अथ हैक्ष्वाकं वरुणो जग्राह। तस्य महोदरं[14]जज्ञे[15]—इति। हविर्भिः अन्नादिभिः[16]। अतो भगवन् अहेळमानः। हेळतिः[17] क्रुध्यतिकर्मा[18]। अक्रुध्यन्। कुतः। सर्वो हि लोको[19] बहुभिर्याच्यमानः क्रुध्यति। हे वरुण। इह इति कालः प्रतिनिर्दिश्यते। एतस्मिन् काले। बोधि बुध्यस्व। विज्ञापनमिति शेषः। बुध्वा च भक्तवत्सलतया। उरुशंस। उर्विति बहुनाम। शंस स्तुतौ। बहुस्तुत[20] बहुभिर्यजमानैः स्तूयमान। कंचिदर्थं कामयमान एव स्तौति। मा। मेति प्रतिषेधार्थो निपातः प्रमोषीरित्याख्यातेन संबध्यते। अस्मदो द्वयोश्च[21] इति द्वयोः बहुवचनम्। आवयोः मम हरिश्चन्द्रस्य च। आयुः जीवितम्। मा प्रमोषीः मा अपहार्षीः। त्वत्प्रसादादहं हरिश्चन्द्रोऽपि[22] नीरोगौ दीर्घायुषौ[23] भूयास्व इत्यभिप्रायः॥

यच्चिद्धि ते विशो यथा
प्र देव वरुण व्रतम्।
मिनीमसि द्यविद्यवि[24] ॥ ॥ ११ ॥

शुनःशेपस्यैव वाक्यम्। यच्छब्दो[25] यदीत्यस्यार्थे[26] द्रष्टव्यः। चित् हि। द्वावपि निपातौ अनेकार्थौ। चिदित्येषः अनेककर्मा[27]। हि इत्येषः अनेक[28]कर्मा[29]।

इति भाष्यकारवचनात्। तथापि इह पूजादीनां[१] अर्थानामविद्यमानत्वात् पदपूरणार्थौ। अनर्थकौ[२] इत्यर्थः। ते तव व्रतमिति संबन्धः।

अर्थतो ह्यसमर्थानामानन्तर्यमकारणम्[३]।

प्रविश पिण्डीं[४] भक्षय गृहं[५] इति यथा। विशः। विश इति मनुष्यनाम। विशति हि ते प्राप्नुवन्ति अभिलषितमर्थं[६] यत्नेन। यथा प्राकृता युक्तायुक्तविवेकशून्य-हृदया[७] विहितं कर्म प्रलुम्पन्ति तथा वयमपि इति[८] संबन्धः। प्रशब्दो मिनीमसि[९] इत्यनेन संबध्यते। हे देव दानादिगुणयुक्त वरुण। व्रतमिति कर्मनाम। कर्म परिचर्या दृष्टादृष्टसुखसाधनम्। मिनीमसि। इदन्तो मसि[१०] इति मसश्छन्दसि विषये इकारान्तत्वमिष्यते। मिनीमः मीञ् हिंसायां[११] इत्यस्य भूतकाले वर्तमानकालः छान्दसत्वात्[१२]। अवधिष्म। हतवन्तो वयमित्यर्थः। द्यवि द्यवि। अह्नो[१३] नामधेयम्। द्योतयतीति द्यु। अहन्यहनि। अतीतेषु कालेष्वित्यर्थः। एतदुक्तं भवति। शब्दादि-विषयसंसक्तहृदयाः सन्तो वयं त्वत्परिचर्यादिकर्म लुप्तवन्तः। तस्मादपचारान्मा हिंसीरित्यर्थः॥

यत्किंचेदं वरुण दैव्ये जने-
ऽभिद्रोहं मनुष्याश्चरामसि।
अचित्ती यत्तव धर्मा युयोपिम
मा नस्तस्मादेनसो देव रीरिषः[१४]॥ ॥ १२ ॥

वसिष्ठो वरुणमाह। यत् किंच। चशब्दश्चिच्छब्दपर्यायः[१५]। यत्किंचित्[१६]। प्राणघातकहेतुभूतं इत्यर्थः[१७]। हे वरुण दैव्ये। समूहार्थे तद्धितः[१८]। देवसमूहे। देवेष्वि-त्यर्थः। जने[१९] जनेषु च। अभिद्रोहम्। अभिद्रोहशब्देन अपचार उच्यते। अभि-द्रोहं पापभूतम्। मनुष्या वयम्। चरामसि चराम। किंच[२०] अचित्ती। धीमती सुष्टुती इत्यादिवत्[२१] तृतीयायाः पूर्वसवर्णदीर्घः[२२]। यत् तव धर्मा। धर्मशब्दः[२३] कर्म-वचनः।

तानि धर्माणि प्रथमा[1]न्यासन्[2]।

इति यथा। कर्म परिचर्यादिरूपम्। युयोपिम। नश्यतिकर्मायम्। लुप्तवन्तो[3] वयमित्यर्थः[4]। मा इति प्रतिषेधार्थो निपातो रिरिष[5] इत्याख्यातेन संबध्यते। नः अस्मान्। तस्मात्। हेताविय पञ्चमी[6]। तस्मात् हेतोः[7]। एनसः। एतेरसुन्प्रत्ययान्तस्य[8] एतद्रूपम्। नकारोपजनश्च[9]। पापपर्यायः[10]। एति हि तत् कर्तारम्। तथा हि श्रूयते—तं विद्याकर्माणी समन्वारभेते पूर्वप्रतिज्ञा च[11]—इति। हे देव दानादिगुणयुक्त। रिरिषः[12]। रिषतिर्हिंसार्थः। मा रिरिषः[13] मा हिंसीः[14]। एतदुक्तं भवति। ज्ञानाज्ञानकल्मषापादित[15]पापबन्धनापनयन[16]पुरःसरं[17] सर्वसंपत्सुखसाधनभूतमायुरपरिमितं भक्तवत्सल देहीत्यभिप्रायः ॥

कितवासो[18] यद्रिरिपुर्न[19] दीवि
यद्वा घा सत्यमुत यन्न विद्म।
सर्वा ता विष्य शिथिरेव देवा-
धाते स्याम वरुण प्रियासः[20] ॥ ॥ १३ ॥

अत्रेरार्षम्। वरुणोऽभिधीयते। वरुणो मध्यमस्थानो[21] द्युस्थानश्चास्ति[22] उभावपि स्तोतॄणामभिलषितार्थप्रदाने समर्थौ भवतः अणिमादिगुणयोगादैश्वर्यस्य विद्यमानत्वात्। तथा चोक्तं भाष्यकारेण—सर्वासु देवतास्वैश्वर्यं विद्यते[23]—इति तथा भगवानादित्यो भक्तेष्वतिवत्सलः। कितवासः[24] किन्तवास्तीति वर्तमानाः। यत् मिथ्यारूपम्। रिरिपुः। रपतेः शब्दार्थस्यैतद्रूपं[25] छान्दसम्। रेपिम। उक्तवन्तो वयमित्यर्थः। नशब्दोऽयमुपमार्थः अनर्थको[26] वा। न दीवि। दीव्यतेरेतद्रूपम्[27]। दावि[28] देवने आस्थानप्रदेशे। निर्धनाः सन्तो भृत्यानामुपजीवनार्थम्[29]। भर्तव्या हि भृत्याः सर्वथा इति मन्वादय[30] आहुः। यद्वा[31] घ। घ इति निपातः पदपूरणः[32]। वेत्यवधारणे[33]। सत्यमेव यल्लौकिकसंयानम्। उतशब्दः अप्यर्थे निपातानामनेकार्थत्वात्। यच्छब्दश्चार्थे। सत्यमपि च। यत् न विद्म[34] न जानीमः। सर्वदा सत्यवादिनो

भवामः। अनृतवादिनो मनुष्याः। तथा हि श्रूयते—सत्यसंहिता वै देवाः अनृतसंहिता मनुष्याः[१]—इति। अनृतवदने[२] ह्यनेकं पापं श्रूयते—

पञ्च पश्वनृते[३] हन्ति दश हन्ति गवानृते[४]।
शतमश्वानृते हन्ति सहस्रं[५] पुरुषानृते[६]॥

इति। अतो भगवन्। सर्वा ता। उभयत्र शेर्लोपः। सर्वाणि तानि पापानि विष्य। स्यतिरनुपसृष्टो[७] विमोचने। विष्य विमोचय[८]। अपनय इत्यर्थः। शिथिरा शिथिराणि। रश्नुतेर्लत्त्रुतिर्भवति[९]। विश्लिष्टसंबन्धीनि बन्धनानि[१०] कुरु इति शेषः। इवशब्दोऽनर्थकः। हे देव[११] दानादिगुणयुक्त। अध[१२] अनन्तरं त्वया क्षालितसर्वकल्मषाः सन्तो वयम्। ते तव। स्याम भवेम। हे वरुण प्रियासः। स्तुत्यस्तोतृत्वलक्षणे सख्ये वर्तमाना इति वाक्यशेषः। महतां हि सख्यं महतीं विभूतिं[१३] आधत्ते इत्यभिप्रायः॥

आपो हि ष्ठा[१४] मयोभुव-
स्ता न ऊर्जे दधातन।
महे रणाय चक्षसे[१५]॥ ॥ १४ ॥

त्रिशिरसस्सिन्धुद्वीपस्य वा एतत् सूक्तम्[१६]। मार्जारनकुलादीनां पृथग्घननप्रायश्चित्तं विहितम्।

सूक्तं वाब्देवतं[१७] जपेत्[१८]।

इति नित्यकर्मणि च विधीयते। आपो देवता। आपश्च देवताकाण्डे पृथिवीस्थान[१९]देवतासु समाम्नायन्ते[२०]। आपः। प्रत्यक्षरूपत्वात् मन्त्रस्य[२१] संबोधनावगत्यर्थो हेशब्दः पूर्वं अध्याहार्यः। नित्यं[२२] बहुवचनमेतत्। नाम्नामाख्यातजत्वप्रतिज्ञानात्[२३] क्रियायोगमङ्गीकृत्य सर्वं निर्वक्तव्यम्। आप आप्नोतेः। ताभिर्हि विश्वं व्याप्तम्[२४]। तथा चाथर्ववेदे श्रूयते—

सर्वं[२५] वा इदमम्मयम्[२६]।

इति। अपामधिष्ठात्र्यो देवता आप उच्यन्ते[1]। हे आपः[2]। हिशब्दस्य हेत्वपदेशप्रभृतीनां[3] अर्थानां[4] अविद्यमानत्वात् पादपूरणार्थत्वं[5] प्रतिपद्यते। स्थ भवथ। कीदृश्यः। मयोभुवः। मय इति सुखनाम। माद्यतेरन्तर्णीतणिजर्थस्य[6] असुन्प्रत्ययान्तस्य दकारस्य यकारव्यापत्त्या[7] चैतद्रूपम्। मादयतीति[8] मयः। अन्तर्णीतण्यर्थो[9]ऽयं भवतिः[10]। मयसः सुखस्य भावयित्र्यः। प्राणिनां सुखस्य कर्त्र्य इत्यर्थः। तथा च श्रूयते—यावन्तो अप्सु[11] प्राणिनाम्[12]—इति। ताः[13]। तच्छब्दश्रुतेर्योग्यार्थसंबन्धो यच्छब्दोऽध्याहार्यः। या एवंविधाः जगदुपकारिण्यः ताः। यूयमिति वाक्यशेषः। कुत एतल्लभ्यते। प्रत्यक्षकृतत्वान्मन्त्रस्य[14]। नः अस्मान्। ऊर्जे। ऊर्क्शब्दो[15]ऽन्नवचनः। ऊर्जे अन्नाय शालिगोधूमरूपाय। दधातन। तनप्रत्ययश्छान्दसः अनर्थकः। कुतः। कुरुतनेत्यनर्थका[16] उपजना भवन्ति[17]—इति भाष्यकारवचनात्[18]। धत्त[19]। बह्वन्नमस्माकं[20] दत्तेत्यर्थः। बह्वन्नमूलत्वात् सर्वसंपदां पुरुषेण साधनीयम्। तथा च श्रूयते—तस्माद्यया[21] कया च विधया बह्वन्नं प्राप्नुयात्[22]—इति। महे महते। रणाय। रमतेरेतद्रूपम्। रमणीयाय[23]। चक्षसे। चष्टेः पश्यतिकर्मणोऽसुन्प्रत्ययान्तस्य[24] एतद्रूपम्। ककारश्चोपजनः[25]। महद्रमणीयं भगवदादित्य[26]दर्शनाय चक्षुर्धत्तेत्यनुषङ्गः[27]। एतदुक्तं भवति। लोकमातॄणां[28] युष्माकं प्रसादेनाक्षयमन्नं[29] अभिलषितं च दर्शनमस्माकमस्त्वित्याशास्यते॥

यो वः शिवतमो रस[30]-
स्तस्य भाजयतेह नः।
उशतीरिव मातरः[31]॥ ॥ १५ ॥

यः वः[32] युष्माकं संबन्धीति शेषः। शिवतमः[33]। शिव इति सुखनाम शिम्यतेस्तर्पणार्थस्य अन्तव्यापत्तिर्वकारेण[34]। गुणाभावश्च[35]। सुखातिशयहेतुः[36]। रसः[37]। रसनेन भूयानास्वाद्यः। तस्य। षष्ठीश्रुतेः[38] एकदेशमिति वाक्यशेषः। द्वितीयार्थे वा षष्ठी। तं वा रसम्[39]। भाजयत। भज सेवायाम्। सेवयत। पाययतेत्यर्थः। इह लोके। नः अस्मान्। सर्वेन्द्रियप्रीतिसाधनभूतं युष्मदीयं रसं अस्मभ्यं दत्तेत्यर्थः। किमिव।

उशतीरिव। द्वितीयाबहुवचनमेतत् प्रथमाबहुवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम्। उशत्य इव। मातरः। यथा कामयमानाः स्नेहार्द्रचेतसो मातरो[१] दृष्टादृष्टोपकारिण्यः सत्यः[२] जनाय आरोग्यादिसाधनेन[३] क्षीरादिना रसेन भाजयन्ति[४] तथा यूयमपि इति वाक्यशेषः ॥

तस्मा अरं गमाम वो
यस्य क्षयाय जिन्वथ।
आपो जनयथा च नः[५] ॥ ॥ १६ ॥

तस्मै। यथार्थं विभक्तीः सन्नमयेत्[६]—इति भाष्यकारवचनात् विभक्तिव्यत्ययेन भवितव्यम्। चतुर्थ्येकवचनमपि द्वितीयैकवचनस्य[७] स्थाने द्रष्टव्यम्। तच्छब्देन पूर्वस्मिन् मन्त्रे प्रकृतस्य रसस्य प्रतिनिर्देशः। तं रसम्। अरम्[८]। अरंशब्दः कपिलादिषु[९] पठ्यते। तस्माद्रेफस्य लापत्त्या भवितव्यम्। अलं पर्याप्तम्। सकलमित्यर्थः। गमाम[१०] गच्छामः प्राप्नुयामः। वः युष्माकम्। यस्य रसस्य। क्षयाय। क्षयो निवासः। निवासाय। जिन्वथ। जिन्वतिः प्रीतिकर्मा। प्रीणयथ। समतिशयं प्रीतिसाधनभूतं धारयथ इति संबन्धः। हे आपः जनयथा च[११] नः अस्मान्। प्रकाशयत इत्यर्थः। अथवा जनयथ पुत्रपौत्रादिसहितानस्मात् संपादयत। अपत्यमूलं हि मर्त्यस्यामृतत्वम्। तथा हि श्रूयते—प्रजाभिरसौ अमृतत्वमश्यात्[१२]—इति ॥

शं नो देवीरभिष्टय
आपो भवन्तु पीतये।
शं योरभि स्रवन्तु नः[१३] ॥ ॥ १७ ॥

शमिति सुखनाम। सुखरूपाः सुखहेतुभूताः। नः अस्माकम्। देवीः प्रथमाबहुवचनस्य स्थाने[१४] द्वितीयाबहुवचनमेतत्। देव्यः। देवतारूपत्वात् स्तोतॄणामभिलषितार्थप्रदायिन्यः। अथवा देव्य इति वरुणस्य पत्न्यः[१५]। तथा च श्रूयते—आपो वै वरुणस्य पत्न्य आसन्[१६]—इति[१७]। अभिष्टये। अभिपूर्वादिच्छतेः[१८] क्तिन्प्रत्ययान्तस्यैतद्रूपम्। अभिष्टये[१९] अभिलषिताय[२०]। आपो भवन्तु पीतये पानाय।

सोमपानाय इत्यभिप्रायः[१]। अभिलषितं हि सोमपानं ब्राह्मणस्य ऋणसंबन्धित्वात्[२]। तथा च श्रूयते—यज्ञेन देवेभ्यः[३] प्रजया पितृभ्यः[४]—इति। किंच शं योः। पदद्वयमेतत्[५]। शंशब्देन शमनमुच्यते। कस्य[६]। रोगाणाम्। योरिति[७] यु मिश्रणे इत्यस्य विनाशार्थ[८]-स्यान्तर्णीतण्यर्थस्य द्वितीयैकवचनस्य स्थाने षष्ठ्येकवचनं[९] पञ्चम्येकवचनं वा। यावन-मित्यवगमः[१०]। नन्वस्ति विनाशार्थस्य[११] प्रयोगः। अस्तीति ब्रूमः। युतमस्य[१२] धनं युता वा[१३] इति। नष्टमित्यर्थः। कस्य यावनम्। भयानाम्। तथा च[१४] निरुक्तभाष्य-कार[१५] आह—शमनं च रोगाणां[१६] यावनं च भयानाम्[१७]—इति। अभिशब्दः[१८] कर्मप्रवचनीयः प्रतिना समानार्थो द्रष्टव्यः। शमनं प्रति रोगाणां यावनं[१९] प्रति भया-नाम्। स्रवन्तु। स्रवतिर्गतिकर्मा। गच्छन्तु। नः अस्माकम्। रोगोपशमनं भयापनयनं च[२०] अस्माकं[२१] आपः कुर्वन्तु इत्याशास्यते॥

ईशाना वार्याणां
क्षयन्तीश्चर्षणीनाम्।
अपो याचामि भेषजम्[२२] ॥ ॥ १८ ॥

ईशाना ईश्वराः। वार्याणाम्[२३]। वृणोतेरेतद्रूपम्। वरणीयानां ज्योतिष्टोमादी-नाम्। तत्साध्यत्वात्तेषाम्। अथवा वरणीयानां मणिमुक्ताप्रवालादीनाम्[२४]। तत्प्र-भवत्त्वात्तेषाम्। अथवा वार्याणां वरणीयानां[२५] सर्वेषामेव लोकानां ईश्वराः प्राणरूप-त्वात्। प्राणा वा आपः[२६]—इति हि श्रूयते। क्षयन्तीः निवासयन्तीः निवसनहेतु-भूताः। चर्षणीनाम्। चर्षणीशब्दो निरुक्तो[२७] मनुष्यपर्यायः[२८]। प्रदर्शनार्थम्[२९]। चर्षणि-प्रभृतीनां प्राणिजातानाम्। कर्मणि षष्ठी। चर्षणिप्रभृतीन् प्राणिनो धारयन्ति[३०] इत्यर्थः। तन्मूलो हि सर्वप्राणिनां निवासः[३१] जीवनं च। तथा चोक्तम्—

अद्भिः सर्वाणि[३२] भूतानि जीवन्ति प्रभवन्ति च।
तस्मात्सर्वेषु दानेषु तोयदानं विशिष्यते[३३] ॥

इति। इत्थंभूता[३४] अपः याचामि। भेषजं संसारव्याधिनाशकरमौषधम्। द्विकर्मकत्वं याचतेर्दर्शितम्—पौरवं गा याचते[३५]—इति॥

अप्सु मे सोमो अब्रवी-
दन्तर्विश्वानि भेषजा ।
अग्निं च विश्वशंभुवम्[1] ॥ ॥ १९ ॥

अप्स्विति सप्तमीबहुवचनं षष्ठीबहुवचनस्य स्थाने । अपाम् । मे मम । सोमः मध्यमस्थानानाम्[2] वृष्टिलक्षणानां उदकानां[3] पतिः अब्रवीत् । अन्तः । अन्तःशब्दो मध्यवचनः । मध्ये । अपामिति संबन्धः । विश्वानि सर्वाणि । भेषजा[4] भेषजानि सर्वरोगोपशमनसाधनभूतान्यौषधानि । तथाह्यायुर्वेदविदो विदग्धादिषु[5] दोषेषु ताः प्रयुञ्जते[6]। अग्निं च बाडवं उदकेन्धनम्[7]। सामुद्रिकाणां अपां मध्ये स्थितमिति संबन्धः । वैद्युतं वा मेघोदरगतानामपाम्[8] । जाठरं वा प्राणायामधारणविजृम्भण[9]-विसृतानामपाम् । कीदृशम् । विश्वशंभुवम्[10]। विश्वशब्दः सर्वपर्यायः । शमिति सुख-नाम । भवतिरन्तर्णीतण्यर्थः । सर्वभूतजातस्य सुखस्य भावयितारम्[11]। कर्तारमित्यर्थः । अतो भेषजमिमं याचे इति संबन्धः ॥

आपः पृणीत भेषजं
वरूथं तन्वे मम ।
ज्योक् च सूर्यं दृशे[12]॥ ॥ २० ॥

आपः पृणीत । प्रीङ् तर्पणे[13]। तर्पयत इत्यर्थः। भेषजं ज्वराद्यपनयनसमर्थमौष-धम् । वरूथं[14] वरणीयम् । तन्वे शरीराय । मम ज्योक्[15]। ज्योक्शब्दो[16] दीर्घकाल-वचनः। चशब्दः पादपूरणार्थः। दीर्घकालम्[17]। सूर्यं परमात्मरूपम्[18]। दृशे । दृशे विख्ये च[19] इति तुमर्थे[20] निपात्यते। द्रष्टुम् । एतदुक्तं भवति । युष्मत्प्रसादादपगतसर्वरो-गोऽहं चिरकालमाराध्य भगवन्तं आदित्यं सायुज्यं गमिष्यामि[21] इत्यभिप्रायः ॥

इदमापः प्रवहत
यत्किंच दुरितं मयि ।
यद्वाहमभिदुद्रोह
यद्वा शेप उतानृतम्[22] ॥ ॥ २१ ॥

इदं दुरितं इति संबन्धः। हे आपः प्रवहत प्रकर्षेणापनयत। रोधयतेत्यर्थः[१]। यत्किंच[२] मयि[३]। पापमिति वाक्यशेषः। कीदृशं तत्। उच्यते। यत् वा अहं अभिदुद्रोह। द्रुह[४] जिघांसायाम्। अज्ञानेन[५] प्राणिजातं जघान। यद्वा शेपे शप्तवानहम्। उक्तवान्। उतानृतं अनृतमपि यत्। तत्सर्वं नाशयतेत्यर्थः[६]। युष्मत्प्रसादादपगतसर्वकल्मषो भूयासमित्यर्थः ॥

आपो[७] अद्यान्वचारिषं
रसेन समगस्महि।
पयस्वानग्न आ गहि
तं मा सं सृज वर्चसा[८] ॥ ॥ २२ ॥

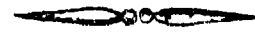
अद्य अस्मिन् काले। अन्वचारिषं अनुचरामि। अहमाश्रितो युष्मानित्यर्थः। युष्मदीयेन रसेन समगस्महि। बहुवचनमेकवचनस्य स्थाने। समगंसि सगतोऽहं मद्भाग्योपचयविशेषेण यत्किंचित्। पयस्वान्। पय इति उदकनाम। पिबतेर्वा प्यायतेर्वा। पीयते हि तत् आप्याययति च। क्षीरेऽपि समानं निर्वचनम्। तद्वान् वैद्युत मेघोदरस्थः। त्वमपि[९] हे अग्ने आगहि आविर्भव। आगत्य च मा मां[१०] भवत्परिचर्यासक्तहृदयं संसृज संगमय। वर्चसा दीप्त्या। अथवा ब्राह्मेण तेजसा। गतमेतत्[११]। युष्मत्प्रसादादहं[१२] क्षपितसमस्तकल्मषः सर्वसंपत्संगतो धर्मानुष्ठानयोग्यश्च संजातः। इति सूक्तस्य समस्तस्यार्थकथनम् ॥

इति वाररुचे निरुक्तसमुच्चये

द्वितीयः कल्पः[१३]॥

वाररुचनिरुक्तसमुच्चयः

तृतीयः कल्पः[१]

[२]यस्यै देवतायै हविर्गृहीतं स्यात् तां ध्यायेद्वषट्करिष्यन्[३]—इति श्रुतेरतः परं दर्शपूर्णमासयाज्यानुवाक्या आज्यभागप्रभृतिस्विष्टकृत्पर्यन्ता[४] व्याख्यायन्ते ।

अग्निर्वृत्राणि जङ्घन-
द्रविणस्युर्विपन्यया ।
समिद्धः शुक्र आहुतः[५] ॥ ॥ १ ॥

भरद्वाजस्यार्षम् । अग्निः । अग्रशब्दान्नयतेश्च । अग्रणीः । तथा[६] च श्रूयते—अग्निर्वै देवानां सेनानीः[७]—इति । वृत्राणि । वृणक्तेः[८]। व्यतिषज्य तिष्ठन्तीति वृत्राणि पापानि[९] इति । तथा हि श्रूयते[१०]—व्यतिषक्त इव वै पुरुषः पाप्मना[११]—इति[१२]। पापानि मनोवाक्कायकर्मकृतानि[१३] यजमानस्य । अथवा वृत्राणि रक्षांसि । तानि च वृत्वा व्याप्य सर्वं शेरते । अथवा वृत्रोऽसुरः त्वष्टुः पुत्रः । मेघो[१४] वा धूमादिसंघातः । अस्मिन् पक्षे छान्दसमेतद्रूपम् । जङ्घनत्[१५]। क्रियाभ्यासविषये यङ् द्रष्टव्यः[१६]। अत्यर्थं हन्ति । ननु च इन्द्रस्य वृत्रवधरूपं कर्म । अथास्य कर्म रसानुप्रदानं वृत्रवधः[१७]—इति । सत्यमेवम् । तथापि संभोगरूपेण साहाय्यं प्रतिपद्यमानो वृत्रमसुरं[१८] त्वष्टुः पुत्रं[१९] मेघं वा अत्यर्थं हन्ति इत्युच्यते । पूर्वस्मिन् निर्वचनद्वये युक्तमेव । तथा हि श्रूयते—अग्निर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्वंहसः[२०]—इति । अग्नी रक्षो हन्ति[२१]—इति च । द्रविणस्युः । द्रवतेर्गत्यर्थस्य द्रविणो धनम् । गम्यते हि तत् । सर्वैः प्राप्तुमिष्यते[२२] इत्यर्थः । द्रविणो[२३] धनं हविर्लक्षणमात्मन[२४]

इच्छति इति क्यच्प्रत्ययः[१]। ततः क्याच्छन्दसि[२] इत्युप्रत्ययः। द्रविणस्युः। आज्यभागं कामयमान इत्यर्थः। विपन्यया। पनायतिः[३] स्तुतिकर्मा। विपन्यया विविधया चित्रया स्तुत्या[४]। स्तूयमान[५] इति शेषः। समिद्धः। इन्धी दीप्तौ। सम्यग्दीपितः। शुक्रः। शुक्रशब्दो निरुक्तो द्वितीये कल्पे[६]। अतितेजस्वितया[७] विराजमान इत्यर्थः। आहुतः। ह्वयतिरर्चतिकर्मा[८]। आभिमुख्येन[९] हुतः। अस्माभिः अर्चितः अभिष्टुत[१०] इत्यर्थः। स्तूयमाना हि देवता वीर्येण वर्धन्ते[११]—इति श्रूयते। वीर्यवृद्धाऽग्निः[१२] वृत्राद्यं[१३] हन्तीति संबन्धः ॥

त्वं सोमासि सत्पति-
स्त्वं राजोत वृत्रहा।
त्वं भद्रो असि क्रतुः[१४]॥ ॥ २ ॥

गौतमस्यार्षम्। प्रत्यक्षकृतोऽयं मन्त्रः मध्यमपुरुषयोगात्। त्वमिति च प्रयुज्यमानत्वात्[१५]। त्वं हे सोम असि भवसि। कीदृशोऽसि। सत्पतिः। सतां वेदोदितकर्मनिरतानां पतिः पाता पालयिता[१६] वा। त्वं राजा। कस्य। ओषधीनां ब्राह्मणानां च[१७]। तथा हि श्रूयते—सोम ओषधीनामधिपतिः इति[१८]। सोमराजानो ब्राह्मणाः[१९]—इति च[२०]। विराजतीति वै राजोच्यते। उतशब्दोऽप्यर्थे। स च समुच्चयार्थे द्रष्टव्यः। वृत्रहा वृत्रं हतवान् च[२१]। ननु च इन्द्रो वृत्रहेत्युच्यते। उच्यतां कामम्। अयमपि सोमो मध्यमस्थानस्येन्द्रस्य[२२] साहाय्यं वृत्रवधे प्रतिपद्यमानो[२३] वृत्रहेत्युच्यते[२४]। अथवा वृत्रस्य पापस्य रक्षसश्च हन्ता। किं च त्वं भद्रः भजनीयो भूतानां असि भवसि। क्रतुश्चासि इति संबन्धः। प्रकाशयिता[२५] चासीत्यर्थः। अथवा क्रतुसाधनभूतत्वात् क्रतुरित्युच्यते[२६]। त्वत्साधना हि सर्वक्रतवः। स त्वं प्रसीदास्माकमिति[२७] शेषः ॥

अग्निः प्रत्नेन मन्मना
शुम्भानस्तन्वं स्वाम्।
कविर्विप्रेण वावृधे[२८]॥ ॥ ३ ॥

विरूपस्यार्षम्। अहविर्भागियं देवता। अत्यल्पमिदमुच्यते। अस्मिन् प्रकरणे हविर्भाज एव देवता निरुच्यन्ते[१]। अग्निः। अग्रं पथ्यं यज्ञेषु प्रणायते इत्यग्निः। प्रत्नेन। प्रत्न इति पुराणनाम। पुराणेन। केन[२]। मन्मना। मन्यतेः स्तुतिकर्मणो[३] मनिन्प्रत्ययान्तस्य[४] एतद्रूपम्। त्रयीलक्षणेन[५] स्तोत्रेण। स्तूयमान इति शेषः। शुम्भानः शोभमानः[६]। दीप्यमान इत्यर्थः। तन्वं तनुं स्वाम्[७]। उभावपि शब्दौ[८] द्वितीयैकवचनान्तौ विभक्तिव्यत्ययेन[९] तृतीयार्थे द्रष्टव्यौ। तन्वा स्वया स्वेन विग्रहेण तेजोमयेन। कविः क्रान्तदर्शनः। क्रमतेर्गतिकर्मणः। क्रान्तं दर्शनं यस्य सः[१०]। लोकपालत्वात्[११] लोकावेक्षणतत्परः इत्यर्थः। अथवा कवतेः शब्दकर्मणः कविः। प्राणरूपत्वात् सर्वशब्दानां प्रयोक्ता इत्यर्थः। विप्र इति मेधाविनामान्यत्र। इह तु विपूर्वस्य प्रा पूरण इत्यस्य छन्दसि वा सर्वोपाधिव्यभिचारात् कप्रत्ययः[१२]। विप्रेण पूर्णेन। केन। सामर्थ्यात् वीर्येण। कुत एतत् ज्ञायते। स्तूयमाना वीर्यवन्तः[१३]— इति श्रुतेः। परिपूर्णेन वीर्येण वावृधे[१४]। स्तूयमान इति संबन्धः॥

जुषाणो अग्निराज्यस्य वेतु[१५]॥ ॥ ४ ॥

जुषाणः[१६]। महत्या प्रीत्या युक्त इत्यर्थः। तथा हि श्रूयते—एतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यद्घृतम्[१७]—इति[१८]। अग्निः आज्यस्य। षष्ठीश्रुतेः भागं इति शेषः[१९]। आज्यस्य भागम्[२०]। वेतु। वेतिरनेकार्थः। इह अशने पाने वा वर्तते। अश्नातु[२१] पिबतु वा द्रवद्रव्यत्वात्॥

सोम गीर्भिष्ट्वा वयं
वर्धयामो वचोविदः।
सुमृळीको न आ विश[२२]॥ ॥ ५ ॥

गौतमस्यार्षम्। हे सोम गीर्भिः। गृणातेः स्तुतिकर्मणो रूपम्। प्रहर्षजननीभिः। त्वा त्वां वयं[२३] वर्धयामः[२४]। वचोविदः वचसां वेदितारः। यैर्वचोभिस्तुष्यसि तेषां इति संबन्धः। सुमृळीकः। मृळ सुखने। ताच्छील्ये ईकन्प्रत्ययः[२५]। शोभनं

अर्पितः[१] प्रह्लादनशील इत्यर्थः। नः अस्मान् स्तोतॄन्। आविश। वमनविरेचनयोरकर्ता सन् आभिमुख्येन प्रविश। इत्येवं रसरूपे सोमे योज्यम्। चन्द्रमसि तु आविश[२] अनेकार्थत्वाद्धातूनां आभिमुख्येन ह्लादय इति योज्यम् ॥

जुषाणः सोम आज्यस्य हविषो वेतु[३] ॥ ॥ ६ ॥

जुषाणः सोमः आज्यस्य भागं[४] हविषो हूयमानस्य वेतु अश्नातु। पिबत्वित्यर्थः ॥

अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्
पतिः पृथिव्या अयम्।
अपां रेतांसि जिन्वति[५]॥ ॥ ७ ॥

अनेन भगवतोऽग्नेः पृथिवीस्थानस्य संभोगरूपेण त्रैलोक्यैश्वर्यं[६] प्रतिपाद्यते। अग्निः अग्रणीः। देवानां[७] प्रधानभूतः। तथा च श्रूयते—अग्निर्वै देवानां मुखं सुहृदय[८]तमः[९]—इति। मूर्धा। मूर्धशब्दः प्रधानवचनः स्वामिपर्यायः[१०]। स्वामी। कस्य। दिवः द्युलोकस्य। ककुत्। ककुच्छब्दः स्वामिवचनः। कस्य। सामर्थ्यात्[११] अन्तरिक्षस्य। पतिः स्वामी पृथिव्याः भूलोकस्य। अयमिति सन्निकर्षार्थनिर्देशात्[१२] आहवनीयात्मना[१३] अवस्थितोऽग्निरभिधीयते। एकमेव ज्योतिस्त्रिषु लोकेषु प्रकाशते इत्यर्थः। इत्थंभूतोऽग्निः अपाम्। संबन्धषष्ठ्येषा[१४]। संबन्धीनि रेतांसि। रेतःशब्देन सारभूतं वस्तु उच्यते। यथा ह्यन्नपानस्य[१५] अभ्यवहृतस्य रसादिक्रमेण सारभूतं तेजो निष्पद्यते एवमपां[१६] संबन्धीनि पुरोडाशादीनि हवींषि रेतांसीत्युच्यन्ते। तानि जिन्वति[१७]। जिन्वतिः प्रीतिकर्मा[१८]। प्रीत्यात्र भक्षणं लक्ष्यते[१९]। भक्षयति इत्यर्थः[२०]। अथवा मध्यमरूपेण अपां रेतांसि तत्कारणानि स्थावरजङ्गमानि[२१] जिन्वति[२२] तर्पयति इत्यर्थः ॥

भुवो यज्ञस्य रजसश्च[२३] नेता
यत्रा नियुद्भिः सचसे शिवाभिः।

दिवि मूर्धानं दधिषे स्वर्षां
जिह्वामग्ने चकृषे हव्यवाहम्[१]॥ ॥ ८ ॥

त्रिशिरस आर्षम्। भुवः[२]। नेदं पृथिवीनामधेयस्य भूशब्दस्य[३] रूपम्। किं तर्हि। भवतेः[४] लङि वर्णव्यापत्तिः अडभावश्च। अभवः भवसि। यज्ञस्य दर्शपूर्णमासादेः। रजसश्च। रजःशब्देन[५] अत्रोदकमुच्यते। रञ्जयति भूतानि। तर्पयतीत्यर्थः[६]। उदकस्य च वृष्टिलक्षणस्य नेता। तथा च श्रूयते[७]—अग्निर्वा इतो वृष्टिमुदी[८]रयति[९]—इति। कदा[१०] पुनर्यज्ञस्य रजसश्च नेता भवति। उच्यते[११]। यत्रा नियुद्भिः। सांहितिकं दीर्घत्वम्। यत्र यस्मिन् काले। नियुद्भिः। नियुतो वायोः[१२]—इत्यादिष्टोपयोजनत्वात् नियुच्छब्देन वायवो लक्ष्यन्ते। नियुद्भिः वायुभिः। सचसे भजसि। सच इति सेवार्थे। शिवाभिः[१३]। शिव इति सुखनाम। सुखहेतुभिः। यत्रेति श्रुतेस्तत्रेत्यध्याहार्यम्[१४]। तत्र तस्मिन् काले। यज्ञस्य रजसश्च नेता[१५] भवसीति संबन्धः। किंच दिवि द्युलोके। मूर्धानं प्रधानाङ्गम्। वायुभिरुत्थापितः सन्। दधिषे धारयसि[१६]। जाज्वल्यमान इति शेषः। कीदृशं मूर्धानम्। स्वर्षाम्। स्वर्शब्देनादित्य[१७] उच्यते। स्वस्थानस्यादित्यस्य स्रष्टारमित्यर्थः। किंच[१८] जिह्वां ज्वालाम्। हे अग्ने। चकृषे करोषि[१९]। हव्यवाहं हविषां वोढ्रीम्। तदा हविश्च[२०] वहसीत्यर्थः॥

प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो
विश्वा जातानि परि ता बभूव।
यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु
वयं स्याम पतयो रयीणाम्[२१]॥ ॥ ९ ॥

हिरण्यगर्भस्यार्षम्। प्रजापतिर्मध्यमस्थानः[२२]। प्रजानां जरायुजादीनां वृष्टिदानादिद्वारेण पाता पालयिता[२३] वा प्रजापतिः। पातेस्तृनि ह्रस्वत्वं[२४] पालयतेरन्तलोपश्च। धात्वन्यत्वमात्रम्। अर्थः स एव[२५]। हे प्रजापते। नेति निपातः अर्धर्चान्तेन बभूवेत्यनेन संबध्यते[२६]। त्वत्[२७] त्वत्तः। एतानि भूतानि जरायुजादीनीत्यर्थः[२८]। अन्यः विश्वा। शेश्छन्दसि[२९] बहुलं[३०] इति शेर्लोपः। विश्वानि[३१] सर्वाणि जातानि।

परिशब्दो बभूवेत्याख्यानेन[१] संबध्यते। ता[२] तानि। तच्छब्दश्रुतेर्योग्यार्थसंबन्धो[३]. यच्छब्दोऽध्याहार्यः[४]। यानि त्वया सृष्टानि तानि इति संबन्धः[५]। बभूव। परिपूर्वो भवतिः रक्षणार्थः। नञोऽत्र संबन्धः। न परिबभूव न[६] पर्यरक्षत्[७]। न परिभवति। न रक्षति। त्वमेव रक्षितुं[८] समर्थः इत्यर्थः। लोकवदिहापि रतिपूर्वा वाञ्छा। यत्-कामाः यत् स्वर्गादिफलं कामयमानाः। ते तुभ्यम्। जुहुमः। तत् नः अस्माकम्। अस्तु भवतु। किंच वयं स्याम भवेम। पतयो रयीणाम्। रयिरिति धननाम। धनानां हिरण्यादीनाम्। धनमूलत्वात्[९] सर्वक्रियाणाम्। तथाह्युक्तम्—

धनमूलाः क्रियाः सर्वाः[१०]।

इति[११]॥

तवेमे लोकाः प्रदिशो दिशश्च
परावतो निवत उद्वतश्च।
प्रजापते विश्वसृग्जीवधन्यः[१२]
स त्वं नो देव प्रतिहर्य हव्यम्[१३]॥ ॥ १० ॥

अनेन प्रजापतेर्विभूतिरुच्यते। इमे पृथिव्यादयस्त्रयोऽपि[१४] लोकास्त्वद्वशे वर्तन्ते। न केवलमन्तरिक्षमेव[१५]। पृथिव्यादिषु लोकेष्वन्तर्भूतस्यापि समुद्रादेर्भेदत्वेन विवक्षा। त्रैलोक्ये[१६]ऽसावर्णवः—इति यथा। प्रदिशः। प्रोता दिग्भिः अवान्तर[१७]-दिशः प्रदिशः। दिशश्च प्राच्याद्यष्टावपि दिशः। त्वदधीना[१८] एवेत्यर्थः। किंच परावतः[१९]। परावच्छब्दो दूरवचनः[२०]। तेन च तत्स्थाः पदार्थाः प्रतिनिर्दिश्यन्ते। मञ्चाः क्रोशन्ति—इति यथा। दूरप्रतियोगित्वात् समीपशब्दोऽध्याहार्यः। दूर-स्थानि समीपस्थानि चेत्यर्थः[२१]। कानि पुनस्तानि। उच्यते। निवत उद्वतश्च। उप-सर्गाच्छन्दसि[२२] धात्वर्थे[२३]—इति वतिः। निवतो[२४] निर्गतानि नदनदीसमुद्रादीनि। उद्वतश्च उद्वतान्युच्छ्रितानि[२५] हिमवद्धेमकूटप्रभृतीनि। यत्किञ्चिदन्तरण्डवर्ति वस्तु[२६]-जातं तत्सर्वं त्वदधीनमेव इत्यर्थः। इत्थंभूतः[२७] सन् हे प्रजापते विश्वसृक्[२८] विश्वस्य भूतजातस्य[२९] स्रष्टः। जीवधन्यः। जीवं प्राणं[३०] प्राणिनां धिनोति धारयति यो

रसानुप्रदानेन स जीवधन्य उच्यते। स त्वमिदं जुह्वादिपात्रविनिःसृतं नः अस्माकम्[१]। देव दानादिगुण। प्रतिहर्य। हर्यतिः प्रेप्साकर्मा। प्रेप्सया च ग्रहणं लक्ष्यते। प्रतिगृहाण। भक्षयेत्यर्थः। हव्यं हविराज्यरूपम्।

अग्नीषोमा सवेदसा
सहूती वनतं गिरः।
सं देवत्रा बभूवथुः[२]॥ ॥ ११ ॥

गौतमस्यार्षम्। अग्निना[३] सह सोमः स्तूयते। तथा ह्युक्तम्—अथास्य सांस्तविका देवा इन्द्रः सोमो वरुणः पूषा बृहस्पतिः[४]—इति। अग्नीषोमा। ईदग्नेः सोमवरुणयोरुत्तरपदयोः[५]—इतीकारः। सोमस्य च षत्वम्। हे[६] अग्नीषोमा। आमन्त्रितप्रथमाद्विवचनस्य सुपां सुलुक्[७]—इत्याकारः। अग्नीषोमौ[८]। सवेदसा। समानशब्दस्य सभावः छन्दसि विधीयते[९]। वेद इति धननाम। विद्यते ज्ञायते सर्वेण। वेदयतीति वा। तद्वन्तं प्रकाशयतीत्यर्थः। हविषि चात्र धनसमानार्थत्वात् समानं निर्वचनम्। समानं वेदो धनं हविराख्यं ययोः तौ समानवेदसौ[१०] समानधनौ। समानहविष्काविन्यर्थः[११]। तयोः संबोधनम्। सहूती। ह्वयतेः शब्दकर्मणः। हूतिराह्वानम्। स्तुत्यर्थो[१२] वा हूतिः। स्तुतिः। समानाह्वानौ समानस्तुती वा। वनतं भजतम्। शृणुतं इत्यर्थः। गिरः। गृणातेः स्तुतिकर्मणो गीः। गिरः स्तुतीः। समः बभूवथुरित्यनेन[१३] संबन्धः। देवत्रा। देवादिभ्यो द्वितीयासप्तम्यर्थे[१४] त्राप्रत्ययः[१५]। देवेषु। बभूवथुः। संबभूवथुः। समित्ययं[१६] एकीभावे वर्तते। देवानां मध्ये भिन्नस्थानावपि[१७] सह स्तूयेथे इत्यर्थः॥

युवमेतानि दिवि रोचना-
न्यग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तम्।
युवं सिन्धूँरभिशस्तेरवद्या-
दग्नीषोमावमुञ्चतं गृभीतान्[१८]॥ ॥ १२ ॥

गौतमस्यार्षम्। अग्नीषोमयोः सामर्थ्यं कथ्यते[१]। युवं युवाम्[२]। एतानीति साभिनयं दर्शयति। एतानि ग्रहनक्षत्रतारावृन्दानि[३]। दिवि द्युलोके रोचनानि। रुच दीप्तौ। दीप्यमानानि। अग्निः। चशब्दः कर्मोपसंग्रहार्थः। त्वं चेति शेषः। हे सोम। सक्रतू। क्रतुशब्दः कर्मवचनः प्रज्ञावचनश्चास्ति। समानकर्माणौ[४] समानप्रज्ञौ वा। अधत्तं अधारयतं धारयथः। निरतिशयसामर्थ्ययोगेन[५] युवयोरुभयोर्माहात्म्येन ध्रियन्त इत्यर्थः। किंच युवं युवामेव सिन्धून्[६]। सिन्धवो नद्यः समुद्रा वा। सिन्धून् स्यन्दनस्वभावान्। गङ्गाद्यान्[७]। अन्ये क्षीरोदधिप्रभृतीन् समुद्रान्[८] इति[९]। तांश्च धारयथो लोकस्थित्यर्थम्। माहात्म्यकथनानन्तरं बुद्धौ विपरिवर्तमानमभिलषितमभिधीयते[१०]। अभिशस्तेः। अभ्युपसर्गपूर्वस्य शसु हिंसायामित्यस्य क्तिन्प्रत्ययान्तस्यैतद्रूपम्[११]। अभिहननरूपात्[१२]। अवद्यात्। अवपूर्वात् वदतेः पापे अभिधेये अवद्यमिति निपात्यते[१३]। अवद्यात् पापात् संसाराख्यात्। हे अग्नीषोमौ अमुञ्चतम्। लोडर्थे लङ्। मुञ्चतम्। गृभीतात्। हृग्रहोर्भश्छन्दसि[१४] इति हकारस्य भकारादेशो[१५] विधीयते। गृहीतात् संसारपाशबन्धादस्मानित्यर्थः[१६]। युवयोः प्रसादान्मुक्तिं गमिष्याम इत्यभिप्रायः॥

इन्द्राग्नी अवसा गत-
मस्मभ्यं चर्षणीसहा।
मा नो दुःशंस ईशत[१७]॥ ॥ १३ ॥

वसिष्ठस्यार्षम्। इन्द्रेणाग्निः सह स्तूयते। तथा ह्युक्तम्—अथास्य सांस्तविका देवा अग्निः सोमो वरुणः[१८]—इत्यादि। हे इन्द्राग्नी। अवसा। अवते रक्षणार्थस्य तर्पणार्थस्य वा असुन्प्रत्ययान्तस्यैतद्रूपम्। हेतावियं तृतीया। प्रयोजनस्य च हेतुत्वेन विवक्षा। रक्षणार्थं तर्पणार्थं वेत्यर्थः। आगतम्। छान्दसश्छकारलोपः[१९]। आगच्छतम्। अस्मभ्यम्। विभक्तिविपरिणामः कार्यः। अस्माकं स्वभूतं यज्ञमित्यर्थः। चर्षणीसहा। चर्षणयो मनुष्याः। ते च सामर्थ्यादिह शत्रुभूता गृह्यन्ते। षह मर्षणे। अभिभवे छन्दसि[२०] इति वचनात् सहिरभिभवार्थः। मनुष्याणां शत्रु-

भूतानामयष्टृणामभिभवितारौ । नाशयितारावित्यर्थः । मा इति प्रतिषेधार्थो निपात ईशतेत्याख्यातेन[1] संबध्यते । नः अस्माकं दुःशंसः । दुरित्ययमुपसर्गो निन्दायां वर्तते । दुष्टस्य निन्दारूपस्य वचनस्य शंसितारो दुःशंसा[2] नास्तिका उच्यन्ते । ईशत । ईश ऐश्वर्ये[3]। ईश्वरा मा भूवन् । अधिकगुणा मा भूवन्[4]। साधूनस्मांस्ते[5] युवयोः प्रसादेन[6] दुर्जना मा पराभवन्त्वित्यर्थः ॥

गीर्भिर्विप्रः[7] प्रमतिमिच्छमान
ईट्टे रयिं यशसं पूर्वभाजम् ।
इन्द्राग्नी वृत्रहणा सुवज्रा
प्र नो नव्येभिस्तिरतं देष्णैः[8]॥ ॥ १४ ॥

वसिष्ठस्यार्षम् । गीर्भिः स्तुतिभिः । हविर्भिश्च । युवामाराधयन्निति संबन्धः। यतो हविर्भाक्त्वमनयोर्विधीयते । उक्तं चास्मिन् प्रकरणे—हविर्भाज एव सर्वा देवता निरुच्यन्ते[9]—इति । स्तुतिपूर्वत्वाद्याच्ञायास्तत्पूर्वमभिलषितार्थमाह । विप्रः । विप्र इति मेधाविनाम । मेधावी । सकृच्छ्रुतितो ग्रन्थग्रहणसामर्थ्यान्वितः स्तुतिकर्मणि कुशलः। प्रमतिं[10] प्रकृष्टां युक्तायुक्तविवेकनिरूपणां संसारबन्धच्छेदमतिं[11] इच्छमानः[12] वाञ्छन् । ईट्टे । ईडिरध्येषणकर्मा[13] प्रार्थनार्थः। प्रार्थयते मन्त्राक्षररूपेण[14]। किम् । रयिं धनम् । कीदृशम् । यशसं यशःसाधनम्[15]। कीर्तिकरमित्यर्थः । पूर्वभाजं पूर्वेषां पित्रादीनामपि भजनीयम् । अनुष्ठानयोग्यमित्यर्थः । अतः हे इन्द्राग्नी । देवताद्वन्द्वे च[16]—इति दीर्घत्वं विधीयते । वृत्रहणा[17]। आमन्त्रितप्रथमाद्विवचनस्य सुपां[18] सुलुक्[19]—इत्याकारः । वृत्रहणौ वृत्रस्यासुरस्य पापस्य[20] मेघस्य वा हन्तारौ । साहचर्येणाग्निरपि[21] वृत्रहेत्युच्यते । सुवज्रा[22] सुवज्रौ । पूर्वेण न्यायेनेन्द्रस्य संबन्धः । शोभनेन वज्रेण सहितौ सुवज्रौ[23]। आयुधसामान्यवचनो[24] वज्रशब्दः । स्वायुधौ । प्रशब्दस्तिरतमित्येतेन संबध्यते । नः अस्मान्[25]। नव्येभिः नव्यैः । नु[26] स्तुतौ इत्यस्यैतद्रूपम्[27]। स्तुत्यैः[28]। अथवा नव्य इति नवनाम । नवैः[29]। अन्येभ्योऽदत्तपूर्वैरित्यर्थः[30]। प्रतिरतं प्रवर्धयतम् । देष्णैः[31]। ददातेः कृत्यार्थे ष्णुप्रत्ययः। देयैः[32]। कैः । सामर्थ्याद्धनैः[33]। युवयोः प्रसादेन रक्ष्यो भविष्यामीत्यभिप्रायः ॥

एन्द्र सानसिं रयिं[१]
सजित्वानं सदासहम् ।
वर्षिष्ठमूतये भर[२]॥ ॥ १५ ॥

मधुच्छन्दस आर्षम्। आकारो मन्त्रान्त्येनाख्यातेन संबध्यते। हे इन्द्र[३] इरादानादिगुण[४]। सानसिम्। सानसिशब्दो द्वितीये[५] कल्पे निरुक्तः[६]। संभजनीयं सर्वभूतानाम्। अत्यन्तोज्वलनमित्यर्थः। रयिं धनम्। सजित्वानम्। सहशब्द-पूर्वस्य जयतेः क्वनिन्प्रत्ययान्तस्येदं रूपम्। सजयम्। जयकरमित्यर्थः। सदा-सहम्। षह मर्षणे। सर्वकार्यक्षमम्। वर्षिष्ठं अतिशयेन वृद्धम्। अक्षयमित्यर्थः[७]। ऊतये। अवते[८] रक्षणार्थस्य तर्पणार्थस्य वेदं रूपम्। रक्षणार्थं तर्पणार्थं वेत्यर्थः। भर। हरतेर्हकारस्य भकारादेशः[९]। आकारस्यात्र संबन्धः। आहर। धनं मह्यमि-त्यर्थः। अथवा अनेन मन्त्रेण पुत्रः प्रार्थ्यते। हे इन्द्र। सानसिं संभजनीयं[१०] सर्व-भूतानामाश्रयणीयम्। रयिं पुत्राख्यं धनम्[११]। सजित्वानं सम्यक् शत्रूणां रोगादीनां च जेतारम्। सदासहं सर्वदा मर्षणशीलम्[१२]। क्षमावन्तमित्यर्थः। प्रदर्शनार्थमिदम् सर्वैरात्मगुणैरुपेतम्[१३]। वर्षिष्ठं अतिशयेन[१४] वृद्धं श्रुतेन। सर्वविद्यापारगमित्यर्थः। ऊतये अवनाय पितॄणामात्मनश्च। तथा हि[१५]—पुत्रः पुरु त्रायते। निपरणाद्वा[१६]। पुन्नरकम्। ततस्त्रायत इति वा[१७]—इत्याचार्यवचनम्।

पुन्नाम्नो[१८] नरकाद्यस्मात् पितरं त्रायते सुतः[१९]।
तस्मात्पुत्र इति प्रोक्तः पूर्वमेव स्वयंभुवा[२०]॥

इति मनुवचनम्। आभर आहर अस्माकम्। इति विभुत्वान्मन्त्रपदानां सर्वथा योजना कर्तव्या[२१]॥

प्र ससाहिषे पुरुहूत शत्रू-
ञ्ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु ।
इन्द्रा भर दक्षिणेना वसूनि
पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्[२२]॥ ॥ १६ ॥

जयस्यार्षम्। प्र ससाहिषे। इह सहतिरभिभवे[१]। प्रकर्षेणाभ्यभवः[२]। अभिभवसि। हे पुरुहूत[३]। पुरु इति बहुनाम। ह्वयतिः स्तुतिकर्मा। बहुस्तुत। बहुभिः[४] यजमानैः[५] स्तूयमानो वीर्यवृद्धः सन् बलवन्नित्यर्थः। शत्रून्[६] वृत्रनमुचिप्रभृतीन्। ज्येष्ठः अतिशयेन वृद्धः प्रशस्यो वा। ते तव। शुष्म। शुष्म इति बलनाम[७]। शुषेः मन्प्रत्ययः[८]। परस्य सांयौगिकं[९] हस्त्यादिकं शोषयतीति शुष्मः। अतः अतिशयवचनसामर्थ्यात्[१०] इह अस्मदीये यज्ञे। रातिः दानं[११] हविषः अस्तु। अस्मत्प्रत्तेन हविषा परितुष्टः सन् हे इन्द्र। आभर[१२] आहर। अस्माकमिति शेषः[१३]। दक्षिणेन[१४]। दाशतेर्दानार्थस्य[१५] दक्षिणो हस्तः। दीयत एतेन देवपि[१६]तृमनुष्येभ्यः[१७]। तेन दक्षिणेन हस्तेन। वसूनि। वस्विति धननाम। वसतेराच्छादनार्थस्यौणादिक[१८] उप्रत्ययः। आच्छादयति तत्सर्वं दोषजातम्[१९]। वसूनि धनानि। कस्मादेवमुच्यते। यस्मात्त्वं पतिः स्वामी। सिन्धूनाम्। सिन्धवो नद्यः। इह सामर्थ्यात् अन्तरिक्षचारिण्यो[२०] गृह्यन्ते। अन्तरिक्षचरीणां[२१] बाहुदेत्येवमादीनाम्[२२]। भूचरीणाम्[२३] वा। अथवा सिन्धवः समुद्राः। क्षीरोदधिप्रभृतीनां[२४] समुद्राणां वा। असि भवसि। रेवतीनां[२५] मणिमुक्ताप्रवालादिना[२६] धनेन धनवतीनाम्। समुद्रपक्षे पुलिङ्गत्वात् धनवतामिति व्याख्येयम्[२७]।

वि न इन्द्र मृधो जहि
नीचा यच्छ पृतन्यतः।
यो अस्माँ अभिदास-
त्यधरं गमया तमः[२८]॥ ॥ १७ ॥

शासस्यार्षम्[२९]। विशब्दो जहीत्यनेनाख्यातेन संबध्यते। नः अस्माकम्। शत्रुभूतान् इति शेषः। हे इन्द्र। मृध इति संग्रामनाम। मृधं करोतीति णिच्प्रत्ययः[३०]। तदन्तात् क्विप्। ततश्च णेरनिटि[३१] इति[३२] टिलोपः। द्वितीयाबहुवचनं एतत्। मृधः संग्रामकारिणः प्रतियोधनसमर्थान्। जहि। हन्तेरेतद्रूपम्। विशब्दस्यात्र संबन्धः। विजहि। विगतजीवितान् कुरु इत्यर्थः। नीचा नीचैः। यच्छ[३३] नियमय[३४]। निगृहाण। अपसारय इत्यर्थः[३५]। पृतन्यतः। पृतनाशब्दात् संग्रामवचनात्

इच्छार्थे क्यच्प्रत्ययः[१]। ये संग्रामं कर्तुं कामयन्ते[२] तान्[३] निगृह्य मुञ्च इत्यर्थः। यश्च तिरोभूयास्मान् अभिदासति[४]। दासतिः[५] क्षयार्थः। अभिदासति[६] आभिमुख्येन क्षपयति। बाधत[७] इत्यर्थः। यच्छब्दश्रुतेस्तच्छब्दोऽध्याहार्यः। तं महादुर्जनं अधरं निकृष्टं तमः गमय। मारय इत्यभिप्रायः॥

मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः
परावत आ जगन्था परस्याः।
सृकं संशाय पविमिन्द्र तिग्मं
वि शत्रून्ताळिह वि मृधो नुदस्व[८]॥ ॥ १८ ॥

जयस्यार्षम्। इन्द्रोऽभिधीयते। प्रत्यक्षकृतोऽयं मन्त्रः मध्यमपुरुषयोगात्। इन्द्रश्च मध्यमस्थानः[९]। असावेव वायुः। मृगः। मृगेर्गतिकर्मणो[१०] मृगः। शीघ्रगतिरित्यर्थः। उपरिष्टादुपचारत्वात्[११] नशब्द उपमार्थः[१२]। मृग इव। यथा मृगः सिंहो व्याघ्रो वा। भीमः भयंकरः। कुचरः। कुत्सितप्राणिवधमुद्दिश्य[१३] चरतीति कुचरः[१४]। गिरिष्ठाः। गिरिः पर्वतः विन्ध्यादिः। तत्र स्थायी[१५]। परावतः। दूरनामेदम्[१६]। दूरात स्वस्मात् स्थानात् तूर्णमामिषार्थमागच्छेत् तद्वत्। यदा कुचरो गिरिष्ठा इति इन्द्रस्यैव विशेषणे क्व न चरति इति वकारस्य संप्रसारणे नकारलोपे च कुचरः। अणिमादियोगान्न क्वचिच्चरति[१७]। सर्वत्र चरतीत्यर्थः। गिरिष्ठाः। गिरिर्मेघः। तस्मिन्नगन्तव्ये[१८] स्थातुं शीलमस्येति गिरिस्थायी। समीपसप्तम्येषा[१९]। कूपे गर्गकुलं[२०] इतिवत्[२१]। प्रत्यक्षकृतत्वान्मन्त्रस्य एकवाक्यतायै[२२] यत्तच्छब्दावध्याहार्यौ[२३]। यस्त्वं कुचरो गिरिष्ठाः स त्वं परावतः दूरात् आ जगन्थ आगच्छ। परस्याः[२४]। परावत इत्येतद्विशेषणम्[२५]। परस्याः परावतः अत्यन्तदूरात् स्वर्गाख्यात् स्थानात् अन्तरिक्षाद्वा इत्यर्थः। त्वमागत्य चरुभिराराधितो वीर्यवृद्धस्सन्[२६] सृकम्। वज्रनामैतत्। शो तनूकरणे। समित्येष निरित्येतस्य स्थाने द्रष्टव्यः। निःशाय तीक्ष्णीकृत्य[२७]। पविम्। एतदपि वज्रनाम। पुनरुक्तिदोषपरिहारार्थं क्रियायोगमङ्गीकृत्य प्रवर्तते।

अहं पार्थो धनञ्जयः।

इति यथा। पवतिर्गतिकर्मा। पविं[1] गन्तारं शत्रुकायेषु[2]। हे इन्द्र। तिग्मम्। तिग्मशब्दस्तीक्ष्णवचनः। तिग्मं स्वभावेन तीक्ष्णधारम्। तेन वज्रेण। विशब्दस्ताळ्हीत्येतेन संबध्यते। शत्रून्[3] दैत्यादीन्। ताळ्हि। ताडृ[4] इति वधकर्मा। विजहि मारय। ततश्च[5] विशब्दो नुदस्व इत्यनेन संबध्यते। मृधः। निरुक्तं[6] एतच्छब्दरूपम्[7]। संग्रामकारिणः प्रतियोधनसमर्थान्[8]। विनुदस्व[9] प्रेरय। इतः स्थानादपनयेत्यर्थः[10]॥

महाँ[11] इन्द्रो य ओजसा
पर्जन्यो वृष्टिमाँ इव।
स्तोमैर्वत्सस्य वावृधे[12] ॥ ॥ १९ ॥

वत्सस्यार्षम्। महान्[13] महतेर्दानार्थस्य। ददात्यसौ भक्तातिनीभूतेभ्यो[14] भूतानुग्राहकतया जानन्। तथा च श्रूयते[15]—इतः प्रदानं ह्यमुष्मिन् लोके उपजीवन्ति[16]—इति। इन्द्रो दानादिगुणः। ओजसा। ऊर्जतेर्न्यग्भावार्थस्य[17]। बलपर्यायः[18]। न्यग्भावयत्येतत् शत्रुजातम्[19]। ओजसा बलेन शत्रुक्षयकरेण। युक्त इति शेषः। महाबल इत्यर्थः[20]। यच्छब्दश्रुतेस्तच्छब्दोऽध्याहार्यः[21]। स महेन्द्रः। पर्जन्यः। तर्प[22]यतीति[23]। तृपेराद्यन्तविपर्ययेण तकारलोपे च जन्यप्रत्ययान्तं[24] एतद्रूपम्[25]। पर्जन्यो[26] वृष्टिमानिव। यथा पर्जन्यो मध्यमस्थानः वर्षेणापर्यन्तधारात्मना क्रमेण वर्धते एवं स्तोमैः स्तुतिभिः निरतिशयप्रीतिजननीभिः। वत्सस्य[27] मम वावृधे वर्धते स्तूयमानः।

भुवस्त्वमिन्द्र ब्रह्मणा महान्
भुवो विश्वेषु सवनेषु यज्ञियः।
भुवो नॄंश्च्यौत्नो विश्वस्मिन् भरे
ज्येष्ठश्च मन्त्रो विश्वचर्षणे[28]॥ ॥ २० ॥

वैकुण्ठस्यार्षम्। भुवः। नेदं पृथिवीनामधेयस्य भूशब्दस्य रूपम्। किं तर्हि। भवतेर्लङि छान्दसत्वादडभावः[29] वर्णव्यापत्तिश्च। अभवः[30]। त्वं हे इन्द्र ब्रह्मणा परिवृद्धेन त्रयीलक्षणेन। स्तूयमान इति शेषः। महान् महत्वं प्राप्तवान्।

महत्त्वं च वृत्रवधादियोगात्। तथा च श्रूयते—इन्द्रो वै वृत्रं हत्वा महानभवत्[१]—इति। यो हि भुवनहितं कर्म करोति स महान् भवति। भुवः। पूर्ववत् प्रक्रिया-कल्पः। अभवः भवसि। विश्वेषु सवनेषु। सवनमिति यज्ञनाम। यज्ञेषु[२] ज्योतिष्टोमादिषु। अथवा प्रातःसवनादिषु। यज्ञियः यष्टव्यः। तथा च श्रूयते—ऐन्द्रो वै यज्ञः। इन्द्रो यज्ञस्य देवता[३]—इति। भवतिरत्र अभिपूर्वो द्रष्टव्यः। कुत एतल्लभ्यते। अर्थसामर्थ्यात। किं पुनरत्रार्थसामर्थ्यम्। उच्यते। विश्वस्मिन्[४] भरे[५]। भर इति[६] संग्रामनाम। तत्सन्नियोगेन नृशब्दश्च शत्रुभूतेषु मनुष्येषु वर्तते। शत्रोरप्यभिभवनमन्वेष्टव्यम्[७]। शातयितव्यत्वात्[८]। अतोऽत्र भवतिरभिपूर्वः[९] शत्रुबाधने वर्तते। इदमत्र वक्तव्यम्। उपसर्गाः किं द्योतका उत वाचका इति। केचिदाहुः उपसर्गा द्योतका इति[१०]। उपशब्दः समीपवचनः। समीपस्था नामाख्यातयोः अर्थं विशेषेण सृजन्ति बोधयन्ति द्योतयन्ति इत्युपसर्गाः। कथम्। अनेकार्थत्वाद्धातूनां प्रकरणानुरोधिनमर्थमभिदधतः शब्दस्योपसर्जनमात्रे[११] साहाय्यं प्रतिपद्यमानाः तस्यैवार्थस्य द्योतका[१२] इति। वाचका इत्यपरे। कुतः। अनेकप्रकारा ह्युपसर्गाणामर्थाः प्रकर्षादयः प्राहुरमितानर्थविशेषान् नामाख्यातयोः। पृथक् प्रयोगेऽपि[१३] वाचकत्वमेषां दृष्टम्।

यदुद्वतो निवतो यासि[१४]।
निष्कौशाम्बिः[१५]

इति[१६]। एवं अभ्युपसर्गप्रसङ्गेन[१७] सर्वेषामुपसर्गाणां[१८] सामान्येन मनाक् स्वरूपमुक्तम्। प्रकृतमभिधीयते। अभ्यभवः अभिभवसि। नॄन् मनुष्यान् शत्रुभूतान्। च्यौत्न इति बलनाम च्यावयति स्वस्मात् स्थानात् अरातिमिति। च्यौत्नमस्यास्तीति मत्वर्थीयोऽच्प्रत्ययः[१९]। बलवान्। महाबल इत्यर्थः। क्व शत्रूनभिभवसि। उच्यते। विश्वस्मिन् सर्वस्मिन् भरे। भर इति सङ्ग्रामनाम भरतेर्वा हरतेर्वा। भ्रियन्ते[२०] हि तदर्थं योधादयः[२१] ह्रियन्ते वा योधादीनां[२२] प्राणाः। ज्येष्ठः च देवानां प्रधानभूतः। तथा च श्रूयते—इन्द्रः खलु वै श्रेष्ठो देवानामुपदेशनात्[२३]—इति। मन्त्रः। मनुते बोधते कृतित्वात् बोद्धा च स्तोतृवर्गं सर्वं ज्ञात्वा सर्वं वा शब्दराशिं लोकपालत्वात्

लोकवृत्तान्तं वा। विश्वचर्षणे विश्वस्य सर्वस्य भूतजातस्य शुभाशुभस्य चर्षणिः चायिता[1] द्रष्टा च। तस्येदं संबोधनं हे विश्वचर्षणे। इत्थंभूतं त्वां[2] स्तुम इति वाक्यशेषः ॥

पिप्रीहि देवाँ उशतो यविष्ठ
विद्वाँ ऋतूँॠतुपते यजेह।
ये दैव्या ऋत्विजस्तेभिरग्ने
त्वं होतॄणामस्यायजिष्ठः[3]॥ ॥ २१ ॥

त्रितस्यार्षम्। प्रीञ् तर्पणे। प्रीणय देवान् यागाङ्गभूतान्। उशतः। वश कान्तौ। कामयमानान्। स्वं स्वं[4] भागमिति शेषः। यविष्ठ अतिशयेन[5] युवन्। विद्वान् जानन् स्वमधिकारमसद्भक्तता च। किं च ऋतून् वसन्तादीन्। ऋतुपते ऋतूनां[6] पालयितः[7]। तैः सह संस्तवदर्शनात्। तथा चोक्तम्—अथास्य सांस्तविका देवा इन्द्रः सोमो वरुणः[8] पर्जन्य ऋतवः[9]—इति। यज इहास्मिन् लोके। कस्मादेवमुच्यते। यस्मात् दैव्याः देवानां[10] स्वभूता ऋत्विजः अध्वर्युप्रभृतयः। तेभिः तैः। तृतीयाबहुवचनमेतत् षष्ठीबहुवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम्। तेषां मध्ये। हे अग्ने। त्वमेव होतॄणां होमं कुर्वतां असि आयजिष्ठः[11]। आङ् मर्यादायाम्। मर्यादया यथाशास्त्रं अतिशयेन यष्टा त्वमेव यतः ततस्त्वां वयमेवं ब्रूम इति।

अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य होतः
पावकशोचे वेष्ट्वं हि यज्वा।
ऋता यजासि महिना वि यद्भू-
र्हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य[12]॥ ॥ २२ ॥

भरद्वाजस्यार्षम्। प्रत्यक्षकृतोऽयं मन्त्रः। मध्यमपुरुषयोगात्। त्वमिति चैतस्य[13] सर्वनाम्नः प्रयुज्यमानत्वात् संबोधनावद्योतनार्थो हेशब्दः प्रयोक्तव्यः। हे अग्ने। अग्निरग्रं प्रणयनात्। स्थानं[14] स्वर्गाख्यं निरुपमं सुकृतिनो नयति[15] पारयत्येनश्चेति। नयतेर्द्विकर्मकत्वस्मरणात्[16] प्रयोगः। तस्येदं संबोधनम्। हे अग्ने। अद्य[17] अस्मिन् काले। विशः। विश प्रवेशने[18]। माहात्म्येन[19] कृत्स्नस्य जगतः प्रवेष्टा[20] व्याप्ता।

अध्वरस्य। ध्वरतिर्हिंसाकर्मा[१]। हिंसा[२] यस्य नास्ति सोऽध्वरः। कुत एतत् ज्ञायते। तत्रभवन्तो मीमांसका[३] आहुः—चोदनालक्षणोऽर्थो धर्मः[४]—इति। स्मर्यते च[५]—

तस्माद्यज्ञे वधोऽवधः[६]।

इति[७]।

न वा उ एतन्म्रियसे[८]।

इति च मन्त्रलिङ्गात्। शास्त्रवशादहिंसा[९] कर्मणो यज्ञस्य दर्शपूर्णमासदेः। होतः। त्वमिति शेषः[१०]। पावकशोचे पावयितृ शोधयितृ शोचिर्दीप्तिर्यस्य सः पावकशोचिः। शुचेरिसिप्रत्ययः[११]। छान्दसः सकारलोपः। ततः सम्बुद्धिगुणः[१२]। पावकशोचे। वेः। वेतेः कान्त्यर्थस्य। कान्तो ह्यसौ देवानाम्। तथा च श्रूयते[१३]—शुचिमध्वरं देवा जोषयन्ते[१४]—इति। कान्तस्य। न केवलमद्यैव[१५] होता यज्ञस्य। किं तर्हि। त्वं हि[१६]। हि शब्दोऽवधारणार्थः। त्वमेव यज्वा यष्टा पूर्वस्मिन्नपि काले सर्वयज्ञस्य। यस्मात्[१७] इति श्रुतेः तस्मादित्यध्याहार्यम्[१८]। तस्मात् ऋता। ऋतमिति सत्यनाम। ततस्तृतीयैकवचनस्य सुपां सुलुक्[१९] इत्याकारः[२०]। ऋतेन सत्येन। यथातथमित्यर्थः। तथा च श्रूयते—त्वं हि वेत्थ यथातथं[२१]—इति। यजासि। पञ्चमो लकारः। यज यागाङ्गभूतान् देवान्। महिना[२२]। महिन इति महन्नाम। प्रथमैकवचनस्य सुपां सुलुक्[२३] इत्याकारः। महान्। विशब्दो भूरित्यनेन[२४] संबध्यते। यच्छब्दः चार्थे। स च हव्याशब्दात् परो द्रष्टव्यः। विभूः। निग्रहानुग्रहसमर्थो विभुरित्युच्यते[२५]। हव्या। शेर्लोपः[२६]। हव्यानि च। वह प्रापणे।[२७] प्रापय देवान् प्रति। यविष्ठ अतिशयेन युवन्। या यानि ते त्वया नेतव्यानि। अद्य अस्मिन् काले। तानीति संबन्धः। हविर्वहनं हि भगवतोऽग्नेः प्रथमकर्म। तथा ह्युक्तम्—अथास्य कर्म वहनं हविषां[२८]—इति॥

इति वाररुचे निरुक्तसमुच्चये

तृतीयः कल्पः[२९]॥

वाररुचनिरुक्तसमुच्चयः

चतुर्थः कल्पः[१]

[२]एकत्रिंशद्विधं मन्त्रं यो वेत्यृक्षु स मन्त्रवित्[३]।

इति वचनात् एकत्रिंशद्विधा मन्त्रा व्याख्यायन्ते ।

दैव्याः शमितार उत मनुष्या आरभध्वम्[४]। उप नयत मेध्या दुरः। आशासाना मेधपतिभ्यां मेधम्। प्रास्मा अग्निं भरत। स्तृणीत बर्हिः। अन्वेनं माता मन्यताम्। अनु पिता। अनु भ्राता सगर्भ्यः। अनु सखा सयूथ्यः। उदीचीनाँ अस्य पदो निधत्तात्। सूर्यं चक्षुर्गमयतात्। वातं प्राणमन्ववसृजतात्। दिशः श्रोत्रम्। अन्तरिक्षमसुम्। पृथिवीं शरीरम्। एकधास्य त्वचमाच्छयतात्। पुरा नाभ्या अपिशसो वपामुत्खिदतात्। अन्तरेवोष्माणं वारयतात्। श्येनमस्य वक्षः कृणुतात्। प्रशसा बाहू। शला दोषणी। कश्यपेवांसा। अच्छिद्रे श्रोणी। कवषोरू स्रेकपर्णाष्ठीवन्ता। षड्विंशतिरस्य वङ्क्रयः। ता अनुष्ठ्योच्च्यावयतात्। गात्रंगात्रमस्यानूनं कृणुतात्। ऊवध्यगोहं पार्थिवं खनतात्। अस्ना रक्षस्संसृजतात्। वनिष्ठुमस्य मा राविष्ट। उरूकं मन्यमानाः। नेद्वस्तोके तनये। रविता रवच्छमितारः। अध्रिगो शमीध्वम्। सुशमि शमीध्वम्। शमीध्वमध्रिगो[५]।

इति प्रैषः[१]। विश्वामित्रस्यार्षम्। दैव्या देवानां स्वभूताः अग्रिगुप्रभृतयः। हे शमितारः। उत मनुष्याः[२] अध्वर्युप्रभृतयः। सर्व एव यूयं इमं पशुं मारयितुं आरभध्वम्। आरभ्य अथोपनयत उपगच्छत[३]। मेध्याः। मेध इति यज्ञनाम[४]। तत्र भूताः। दुरः द्वाराणि यज्ञगृहद्वाराणि। चात्वालोत्करयोः[५] मध्यमित्यर्थः। आशासानाः[६] कामयमानाः। स्वं स्वं भागमिति शेषः। मेधपतिभ्याम्। मेधो यज्ञः। तत्साधनभूतः पशुरपि मेध उच्यते[७]। तस्य पती[८] स्वामिनौ अग्नीषोमौ[९]। तयोरर्थाय। मेधं मेधसाधनं पशुम्[१०]। प्रशब्दः पुरस्तादर्थे वर्तते। अनेकार्थत्वादुपसर्गाणाम्[११]। कुत एतज्ज्ञायते। तस्योन्मुकं पुरस्ताद्धरन्ति[१२]—इति श्रुतेः। पुरस्तात्। अस्मै। तादर्थ्ये चतुर्थ्येषा। अग्निमुल्कां भरत[१३] हरत। स्तृणीत[१४] बर्हिः। यत्रैष निहन्यते तत्र बर्हिर्दर्भास्तृणीत[१५]। अनुशब्दो मन्यतामित्येतेन संबध्यते। एनं मातानुमन्यतां वधार्थं अस्योत्क्रमार्थम्। अनु पिता। पिता चानुमन्यतां[१६] इत्यनुषङ्गः सर्वत्र। अनु भ्राता। भ्राता चानुमन्यताम्[१७]। कीदृशो भ्राता। सगर्भ्यः[१८]। समाने गर्भे भवः[१९] सगर्भ्यः[२०]। स हि महान् सगर्भ्यः[२१]। अनु सखा सखा चानुमन्यताम्। कीदृशोऽसौ। सयूथ्यः। यूथशब्दः[२२] संघातवचनः। समाने यूथे भवः सयूथ्यः। उदीचीनाँ अस्य मार्यमाणस्य[२३] पशोः पदः पादान्। निधत्तात्। तस्य तात्[२४]—इति तादादेशः सर्वत्र। निधत्त। सूर्यं चक्षुर्गमयतात्। सूर्यप्रभवत्वात्[२५] सूर्यमेवास्य चक्षुर्गमयत। सर्वेन्द्रियाणामेवंधर्मत्वेऽपि वचनं यथान्यायं कारणपरिग्रहार्थम्। सर्वं हि विनश्यत् कारणं गच्छति। वातं प्राणमन्ववसृजतात्। मुखनासिकाभ्यां यो वायुर्निस्सरति सोऽस्य प्राणोऽभिप्रेतः। दिशः प्रति श्रोत्रम्। अन्तरिक्षं[२६] प्रति असुं प्राणं[२७] शरीरधारणम्[२८]। पृथिवीं प्रति शरीरम्। अवसृजतेत्यनुषङ्गः सर्वत्र। एकधा एकेन प्रकारेण। अखण्डिताम्[२९]। अस्य त्वचं आच्छद्यतात्[३०]। पुरा नाभ्या[३१] नाभेरपिशसः आवर्तरूपात् वपां उत्खिदतात्[३२] उद्धरत। अन्तरेवोष्माणं वारयतात्[३३] मुखनासिकानिश्चारिणं वायुमस्य वारयत। निरुच्छ्वासं[३४] संज्ञपयेत्यर्थः। श्येनादयः शब्दा उपमानार्थत्वेनोपादीयन्ते। श्येनं श्येनाकारम्। अस्य वक्षः कृणुत कुरुत। प्रशसा[३५]। द्विवचनस्य सुपां सुलुक्[३६] इत्याकारः[३७]। प्रकर्षेण शस्यते[३८] हन्यते अनेनेति[३९] प्रशः शस्त्रमुच्यते[४०]। स्वधिती[४१] वा

•शस्राकारावित्येके। अथवा[१] प्रशसा[२] प्रशस्तौ बाहू। कृणुत इत्यनुषङ्गः सर्वत्र। शला दोषणी[३] शलाकाकारे दोषणी। दीर्घे इत्यर्थः। कश्यपा इव अंसौ[४]। अच्छिद्रे[५] श्रोणा। साकल्यमेवाच्छिद्रत्वम्। कवषोरू कवषा ऊरू। स्रेकपर्णा आष्ठीवन्ता। स्रेकः करवीरः। तत्पर्णाकारौ[६] आष्ठीवन्तौ[७]। तौ च कृत्स्नौ इत्यर्थः। षड्विंशतिरस्य वङ्क्रयः पर्शवः। ता अनुष्ठ्या अनुष्ठानेन यत्नेन। कृत्स्ना उच्च्यावयतात् उत्कृन्तत। एवं गात्रं गात्रमस्य अनूनं अनतिरिक्तं च। कृणुतात्[८] कृणुत[९]। ऊवध्यगोहम्। भक्षितं तृणादि यदजीर्णं पशोरुदरे तिष्ठति तदूवध्यम्। तद्यस्मिन् गुह्यते प्रच्छाद्यते[१०] स ऊवध्यगोहः। तं च। पार्थिवं पृथिव्यां भवं गर्तम्[११]। खनतात्। अस्ना। असृक्शब्दस्य लोहितवचनस्य पदादिसूत्रेणासन्नादेशः[१२]। अस्ना लोहितेन। रक्षः संसृजतात्[१३] संयोजयत[१४]। तद्धि रक्षसां[१५] भागः। वनिष्टुं अस्य[१६] वपासमीपे[१७] सन्तं वपाखनने मा राविष्ट मा लाविष्ट। उरूकं विस्तीर्णम्। वपालक्षणं चैतदित्येवं[१८] मन्यमानाः। एवं च कुर्वताम्। नेत्। इच्छब्दोऽवधारणार्थः। न इत्[१९] नैव। वः युष्माकम्। तोके[२०] तनये[२१]। द्वे अप्येते[२२] अपत्यनामनी। पौनरुक्त्यपरिहारार्थं[२३] तोकशब्देन पुत्रः अभिधीयते। तनयशब्देन[२४] च पौत्रः। बह्वर्थं एकवचनम्[२५]। पुत्रेषु पौत्रेषु च। पुत्राणां[२६] पौत्राणां च मध्ये। कश्चित् रविता शब्दकरः। रवत्। रु शब्दे। शब्दयिष्यति। हे शमितारः। एतज्ज्ञात्वा[२७] हे अध्रिगो। प्रदर्शनार्थमिदं अध्रिगुग्रहणम्। अध्रिगुप्रभृतयः शमितारः। शमीध्वं शमयत। सुशमि शमीध्वं[२८] शमितं च शमयत। मा शङ्कां कुरुध्वं हिंसेति। धर्म एव सा हिंसा। शास्त्रेण विहितत्वात्। अस्य च पशोरुत्कर्षो[२९] भवति। तथा च स्मर्यते श्रूयते च—

यज्ञार्थं निधनं प्राप्ताः प्राप्नुवन्त्युच्छ्रितिं[३०] पुनः[३१]। इति।

हिरण्यशरीर ऊर्ध्वः स्वर्गं लोकमेति[३२]। इति॥

एह्यू षु ब्रवाणि ते-
ऽग्न इत्थेतरा गिरः।
एभिर्वर्धास इन्दुभिः[३३]॥ ॥ २ ॥

इत्याह्वानम्। भरद्वाजस्यार्षम्। आकारः सन्निकर्षार्थः[१]। एहि आगच्छ। अस्मयज्ञं इति[२] शेषः। उकारः पदपूरणः। सुब्रवाणि शोभनं सूनृतं वचनं ब्रवाणि वदानि। ते[३] त्वद्गुणसंयुक्तम्। स्तुतिं इति शेषः[४]। अत[५] एव हे अग्ने[६] त्वं तेभ्यः शृणु इत्यभिप्रायः। कस्मादिति चेत् यस्मात् इत्था। इत्था इति सत्यनाम। सत्यवचनमस्मदीयम्। सत्यरूपत्वात्तुष्टिकरमित्यभिप्रायः। अन्येषां तु इतराः असत्याः सत्याद्विपरीतवृत्तयः। गिरः वाचः। विपरीतत्वान्न प्रीतिकरा इत्यभिप्रायः[७]। श्रुत्वा चानन्तरं एभिः तार्तीयसवनिकैः[८]। इन्दुभिः सोमैः[९]। वर्धासे। पञ्चमो ऌकारः। वर्धसे[१०] वर्धस्व। एतदुक्तं भवति। स्तुतिभिः स्तूयमानः[११] पीत्वा च सोमं[१२] वृद्धः सन् देवद्विषो जहि इत्याहूयसे इति॥

नकिरिन्द्र त्वदुत्तरो
न ज्यायाँ अस्ति वृत्रहन्।
नकिरेवा यथा त्वम्[१३]॥ ॥ ३ ॥

इति स्तुतिः। वामदेवस्यार्षम्। गुणगुणिसंबन्धप्रतिपादनं स्तुतिरुच्यते। नकिः इति न इत्येतस्य[१४] प्रतिषेधवचनस्य अकच्प्रत्ययान्तस्य रूपम्[१५]। नास्ति इत्यर्थः। हे इन्द्र। त्वत् त्वत्तः। उत्तरः उत्कृष्टः। देवेषु इत्यर्थः। कुत एतत्। इन्द्रो वै देवानामोजिष्ठो बलिष्ठः[१६]—इति श्रुतेः। किंच न ज्यायान् ज्यायानपि नास्ति। कुतः। महत्त्वयोगात्। हे वृत्रहन्। वृत्रमसुरं त्वष्टुः पुत्रं मेघं[१७] वा। किं[१८] बहुना। नकिरेवा यथा त्वम्। यादृशोऽसि त्वं तादृशोऽपि नास्ति। त्वत्तुल्योऽपि न कश्चित्त्रैलोक्ये[१९] विद्यत इत्यर्थः[२०]।

मोघमन्नं विन्दते अप्रचेताः
सत्यं ब्रवीमि वध इत्स तस्य।
नार्यमणं पुष्यति नो सखायं
केवलाघो भवति केवलादी[२१]॥ ॥ ४ ॥

इति निन्दा। भिक्षोरार्षम्[१]। मोघं व्यर्थं[२] निष्फलम्। अन्नं विन्दते लभते। भुङ्क्ते इत्यर्थः[३]। अप्रचेताः[४] अप्रज्ञः। प्रकर्षेण अजानन् धर्ममित्यर्थः। सत्यं ब्रवीमि। यदेतदुक्तं तत् सत्यमेव। अथ वध इत्। वध इति वज्रनाम। इच्छब्दः अवधारणार्थः[५]। वर्जयति प्राणानिति वज्रः[६]। एव। स अन्नलाभः अभ्यवहारः। तस्य अभ्यवहर्तुः। तच्छब्दश्रुतेर्यच्छब्दोऽध्याहर्तव्यः उत्तरेऽर्धर्चे[७] योजनीयः। नार्यमणं[८] पुष्यति। अरीणां भयान्निर्हन्तारं अग्निं न पुष्यति[९] नार्चयति। नाग्नौ जुहोति। वैश्वदेवादि न करोति इत्यर्थः। नो सखायं नापि सखायं सखिभूतमतिथिं पूजयति[१०]। केवलाघो भवति। अघमिति पापनाम। आङ्पूर्वात् हन्तेः उपसर्गस्य ह्रस्वत्वेन हकारस्य च घत्वेन अघम्। आभिमुख्येन हन्ति तत्कर्तारं कदाचित्। केवलं पापरूपो भवति। केवलादी। केवलशब्दः असहायवचनः[११]। केवलभोजी। असहायभोजीत्यर्थः। स मोघमन्नं विन्दते। तत्तस्य वधो भवति इति संबन्धः। कुतः एतत्।

अहमन्नमन्नमदन्तमद्मि[१२]।

इति[१३] मन्त्रलिङ्गात्। यस्य[१४] चाग्नौ न क्रियते यस्य च ग्रन्न....न तद्भोक्तव्य-मित्यर्थः[१५]।

गौरीर्मिमाय सलिलानि तक्ष-
त्येकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी।
अष्टापदी नवपदी बभूवुषी
सहस्राक्षरा परमे व्योमन्[१६]॥ ॥ ९ ॥

इति सङ्ख्या। दीर्घतमस आर्षम्। गौरीः। छान्दसत्वात् सुलोपाभावः। वाङ्नामैतत्। वाङ्मध्यमस्थाना। मेघजन्मा[१७] स्तनयित्नुलक्षणोपचारः। अधिष्ठात्री गौरीत्युच्यते[१८]। सा मिमाय। माङ्माने। मिमीते। कृत्स्नं जगदिति शेषः। सलि-लानि[१९] वृष्टिलक्षणानि। तक्षती। तक्षतिः करोतिकर्मा। कुर्वती। एकपदी। पदं

स्थानम्। आश्रय इत्यर्थः[१]। किं तत्। अन्तरिक्षम्[२]। तद्धि तस्याः स्थानम्। तद्य-स्याः सा[३] एकपदी। द्विपदी[४]। मध्यमेन सहिता। वृत्रवधमाचरन्[५] वृष्टिकर्मणि साहाय्यमस्याः प्रतिपद्यते। सा चतुष्पदी दिग्भिः। दिशोऽप्यवकाशदानेन अस्य वृष्टिकर्मणि सहकारिकारणत्वं प्रतिपद्यन्ते। अष्टापदी अवान्तरदिग्भिश्च। ताश्चैवं तद्धर्माणः। नवपदी। ताभिश्चादित्येन च। असावपि यदा द्यां रश्मिभिः पर्यावर्तते[६]। अथ वर्षति[७]—इति वचनात् वृष्टिकर्मणि साहाय्यमस्याः प्रतिपद्यते। तत एवमुच्यते नवपदी। बभूवुषी। एकपद्यादिक्रमेण वर्धमाना इत्यर्थः। सहस्राक्षरा। सहस्रमिति बहुनाम। अक्षरमित्युदकनाम अक्षयत्वात्। तथा हि[८] श्रूयते—तस्माद्द्यमाना पीयमाना आपो न क्षीयन्ते[९]—इति। सहस्राक्षरा बहूदका। क्रमेण[१०] उपचीयमानेन वर्षेणापर्यन्तधारात्मना कृत्स्नं जगद्व्याप्नोति इत्यर्थः। परमे प्रकृष्टे। व्योमन्। सुपां सुलुक्[११] इति सप्तम्येकवचनस्य[१२] लुक् द्रष्टव्यः[१३]। व्योमनि अन्तरिक्षे[१४] स्वस्मिन् स्थाने। स्थिता इति वाक्यशेषः।

तच्चक्षुर्देवहितं
शुक्रमुच्चरत्।
पश्येम शरदः शतं
जीवेम शरदः शतम्[१५]॥ ॥ ६ ॥

इत्याशीः। अयं मन्त्रो द्वितीये कल्पे व्याख्यातः[१६]।

बभ्रुरेको विषुणः सूनरो युवा-
ञ्ज्यङ्क्ते हिरण्ययम्।
योनिमेक आ ससाद द्योतनो-
ऽन्तर्देवेषु मेधिरः[१७]॥ ॥ ७ ॥

इति कर्म। काश्यपस्यार्षम्। सोमः स्तूयते। उत्तरेणार्धर्चेन[१८] वैद्युतोऽग्निः। बभ्रुः बभ्रुवर्णः[१९] सोमः। एकः असहायः। विषुणः विषमः। विषमशब्देन समर्थ

उच्यते। एक एव कर्मसु समर्थ इत्यर्थः। सूनरः शोभनाः[१] कर्तव्यपदार्थज्ञा नराः मनुष्या अध्वर्य्वादयो यस्य संबन्धित्वेन सन्ति स[२] सूनरः। पदकारेणैतत्पदं[३] नावगृहीतम्। तथापि भाष्यकारवचनात्[४] पदकारमनादृत्यैतन्निरुक्तम्। युवा[५]। यौतेः कनिन्प्रत्ययान्तस्य[६]। प्रयौति मिश्रयति कर्माणि प्रातःसवनादीनि। इतरोऽपि युवा तरुणः स्यात्[७]। क्षिप्रं कर्माणि मिश्रयति। अञ्जि व्यञ्जनशीलः[८]। अङ्क्ते अभिव्यञ्जयति[९]। उत्पादयति इत्यर्थः। हिरण्ययम्। हिरण्यशब्देनोदकमुच्यते[१०]। कुत एतत्। उदकमपि हिरण्यमुच्यते[११]—इति भाष्यकारवचनात्। हिरण्ययं उदकसंघातम्। एतदुक्तं भवति। इन्द्रादिदेवतातृप्तिद्वारेण सर्वप्राणिव्यञ्जनहेतुभूतमुदकं सोमः संपादयति इत्यर्थः। योनिम्। योनिशब्देनान्तरिक्षमुच्यते। अन्तरिक्षम्। एको[१२] वैद्युतोऽग्निः। आ ससाद आगतवान्। प्राप्तवान् इत्यर्थः। द्योतनः। द्युत दीप्तौ। दीप्यमानः। अन्तः। अन्तःशब्दो मध्यमवचनः। देवेषु[१३] मध्यमस्थानेषु वाय्वादिषु। मेधिरः। मेधाशब्दो धनवचनः। प्रज्ञार्थोऽप्यस्ति[१४] मेधाशब्दः। मत्वर्थीयो रप्रत्ययः[१५]। मेघोदरगतेन उदकलक्षणेन धनेन धनवान् प्रज्ञावान् वा[१६]। प्रज्ञाहेतुभूतः। अतिबहलतिमिरावकुण्ठितायां रात्र्यां घटपटादिभावानां प्रकाशयिता इत्यर्थः[१७]।

अहं भुवं वसुनः पूर्व्यस्पति-
रहं धनानि सं जयामि शश्वतः।
मां हवन्ते पितरं न जन्तवो-
ऽहं दाशुषे वि भजामि भोजनम्[१८]॥ ॥ ८ ॥

इति विकत्थना[१९]। अर्थाभिव्यक्त्यर्थमस्याः[२०] प्रथमं तावदाख्यानं प्रस्तौति। प्रजापतेर्दुहिता विकुण्ठा[२१] नाम असुरक्षेत्रे संभूता पुत्रमिन्द्रसममिच्छन्ती किल बहु तपश्चचार[२२]। तस्यास्तपसो महानुभावात् इन्द्रत्वभयाच्च[२३] देवैश्वर्यमपहाय इन्द्र एव पुत्रो जज्ञे। स जन्मान्तरतिरोहितपूर्वस्मरणानुसन्धानः[२४] सन् सप्तगुभिर्नाम[२५] ऋषिभिरभिष्टुतो हृष्टात्मा च महात्मानुकीर्तनपुरःसरमेतेन श्लाघते। अतः सार्थीयोऽयं मन्त्रः। उत्तम-

पुरुषयोगात्[१] अहमिति चैतस्य सर्वनाम्नः श्रवणात् इन्द्र एव ऋषिः। इन्द्र एव देवता। कुत एतत्।

उत्तमस्य तु[२] वर्गस्य य ऋषिः सैव[३] देवता[४]॥

इति वचनात्। अहं इति आत्मानं साभिनयं दर्शयति। भुवम्। नेदं पृथिवीनामधेयस्य भूशब्दस्य रूपम्। किं तर्हि। भवतेर्लङि[५] उत्तमपुरुषैकवचने छान्दसत्वादडभावः। अकारस्य उत्वं च[६]। अभवम्। भवामि। वसुनः। वसु इति धननाम। धनस्य सर्वस्य। पूर्व्यः। पुराणनामेदम्। पुराणः नित्यः। पतिः स्वामी। अहमेव धनानि[७]। प्रधन इति सङ्ग्रामनाम्नः[८] प्रशब्दलोपे[९] द्वितीयाबहुवचनान्तमेतत्[१०]। संजयामि सम्यक् बहुसुहृद्बधवर्जं[११] जयामि। शश्वतः। शश्वच्छब्दो बहुवचनः। बहून्। अथवा[१२] संजयामि बहोः। शत्रोः इति[१३] शेषः। मामेव[१४] हवन्ते आह्वयन्ति सर्वे यजमानाः ज्योतिष्टोमादिषु[१५] कर्मसु। कमिव[१६]। पितरं न। नशब्द उपमार्थः[१७]। पितरमिव। जन्तवः। मनुष्यनामैतत्। मनुष्याः सर्वकर्मसु। अहमेव दाशुषे। दाश्वानिति शाकपूणिना नैरुक्तकाचार्येण[१८] यजमाननामसु पठ्यते[१९]। हवींषि दत्तवते यजमानाय[२०]। विभजामि ददामि। भोजनम्। धननामैतत्[२१]। धनम्। यो यावद्ददाति हविर्मनाक् बहु वा अहमपि[२२] तस्मै तावदेव ददामीत्यर्थः। कुतः। यादृगिव वै देवेभ्यः करोति तादृगिवास्मै[२३] देवाः कुर्वन्ति[२४]—इति श्रुतेः[२५]।

पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्याः
पृच्छामि यत्र भुवनस्य नाभिः।
पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेतः
पृच्छामि वाचः परमं व्योम[२६]॥ ॥ ९ ॥

इति प्रश्नः। दीर्घतमस आर्षम्। विज्ञानमयं क्षेत्रं पृच्छति ऋत्विग्गणो यजमानम्। पृच्छामि त्वा त्वाम्। परं उत्कृष्टम्। अन्तम्[२७]। अन्तःशब्दः[२८] प्रदेशवचनः[२९]। पृथिव्याः अतिशयेन सारभूतं प्रदेशं त्वां[३०] पृच्छामि। पृच्छतेर्द्विकर्मकत्वस्मरणात्[३१]

द्विकर्मकप्रयोगः[१]। यत्रशब्दो यःशब्दार्थे[२] द्रष्टव्यः। यः भुवनस्य[३] भूतजातस्य। नाभिः। नाभिशब्देनाश्रय[४] उच्यते। तथा च नाभिः[५] सन्नहनात् प्रदेशवचनः[६]—इति निरुक्तम्। संनद्धं हि तेनाङ्गेन कृत्स्नं शरीरं प्राणधारणत्वात्। तं त्वा पृच्छामि इति संबन्धः। पृच्छामि त्वा त्वाम्। वृष्णः वर्षयितुः। अश्वस्य रेतः। पृच्छामि सर्वत्र अध्वर्य्वादिरूपाया वाचः परममुत्कृष्टम्[७]। व्योम स्थानम्॥

इयं वेदिः परो अन्तः पृथिव्या
अयं यज्ञो भुवनस्य नाभिः।
अयं सोमो वृष्णो अश्वस्य रेतो
ब्रह्मायं वाचः परमं व्योम[८]॥ ॥ १० ॥

इति व्याकरणं प्रतिवचनम्। पूर्वस्मिन् मन्त्रे चत्वारः प्रश्नाः कृताः। तेषामानुपूर्व्येण चत्वारि प्रतिवचनान्यनेन प्रतिपाद्यन्ते। इयं वेदिर्यागभूमिः[९]। परः उत्कृष्टः। अन्तः सारभूतः। पृथिव्याः। कुत एतत्। देवयजनं वै परं पृथिव्याः[१०]—इति श्रुतेः। अयं यज्ञो भुवनस्य भूतजातस्य[११]। नाभिः आश्रयः[१२]। तथा च स्मरणम्—

यज्ञो विभूत्यै सर्वस्य[१३]।

इति। अयं सोमः ग्रहचमसादिपात्रस्थः। वृष्णो बर्षयितुः। अश्वस्य[१४] व्याप्तुरिन्द्रस्य। रेतः। कथम्। अयमेवं हि पीतो रसादिक्रमेण इन्द्रस्य रेतो वीर्यं मदोत्सेधमापादयति। ब्रह्मायं अयमेव हि ब्रह्मा ब्रह्मासनमध्यासीनः। वाचः सर्वस्या अध्वर्य्वादिरूपायाः। परमं उत्कृष्टम्[१५]। व्योम स्थानम्। कथम्।

ब्रह्मा परिवृढः[१६] श्रुतः[१७]।

इति[१८] वचनात्[१९]। त्रय्या विद्यया ब्रह्मत्वं कुर्यात्[२०]—इति श्रुतेः। यो हि निगमनिरुक्त[२१]व्याकरणादिकलापयुक्तः स[२२] एव ब्रह्मत्वं कर्तुमर्हति नान्यः। इति॥

इदमापः प्र वहत
यत्किं च दुरितं मयि ।
यद्वाहमभिदुद्रोह
यद्वा शेप उतानृतम्[१]॥ ॥ ११ ॥

इति शोधितः। अयमपि मन्त्रो द्वितीये कल्पे व्याख्यातः[२]।

इन्द्र क्रतुं न आ भर
पिता पुत्रेभ्यो यथा ।
शिक्षा णो अस्मिन् पुरुहूत यामनि
जीवा ज्योतिरशीमहि[३]॥ ॥ १२ ॥

इति विकल्पः[४]। अनेकवाक्यकल्पनया विकल्पः[५]। देवताविकल्पे वा। वायुः इति नैरुक्ताः। सूर्य इति याज्ञिकाः। शक्तिर्नाम वसिष्ठपुत्रः[६]। तस्यार्षम्। प्रथमं तावद्याज्ञिकमतेन[७] व्याख्यायते[८]। इन्द्र। इन्धे दीपयति[९] रश्मिद्वारेणानुप्रविश्य भूतानि इति इन्द्रः आदित्य[१०] उच्यते। असौ वा आदित्य इन्द्रः[११]—इति श्रुतेः[१२]। इन्द्र आदित्यः[१३]। क्रतुम्[१४]। क्रतुरिति कर्म वा प्रज्ञा वा उच्यते। कर्म अतिरात्रयाग-फललक्षणम्। नः[१५] अस्माकम्। आभर आहर। पिता पुत्रेभ्यो यथा। यथा[१६] पिता पुत्रहितेच्छया कर्म दृष्टानुश्रविकसुखसाधनमारभेत[१७] तद्वत्। किंच शिक्षा। शिक्षति-र्दानकर्मा। देहि। नः अस्मभ्यं अन्यदप्यभिलषितम्[१८]। अस्मिन्[१९]। हे पुरुहूत पुरु-स्तुत। यामनि[२०]। यातेर्मनिन्प्रत्ययः। यापयति स्वर्गं स्थानं इति[२१] यामन्शब्देन यज्ञोऽभिधीयते। यज्ञे। जीवाः। मत्वर्थीयोऽच्प्रत्ययः[२२]। जीववन्तः। चिरमपि जीवन्त[२३] इत्यर्थः। ज्योतिः आभ्यन्तरम्। अशीमहि। अशू व्याप्तौ। व्याप्नुयाम[२४]। त्वया सायुज्यं गमिष्याम इत्यभिप्रायः। नैरुक्तपक्षेऽपि इन्द्रो दानादिगुणो मध्यम[२५]-स्थानो वायुरुच्यते। हे इन्द्र[२६]। क्रतुं वृष्टिलक्षणम्। नः[२७] अस्माकम्। आभर आहर। पिता पुत्रेभ्यो[२८] यथा धननिमित्तं कर्म। शिक्ष देहि। नः अस्मभ्यं[२९] स्तोतृभ्यः। का-मानिति शेषः। अस्मिन्। हे पुरुहूत पुरुस्तुत। यामनि। यापयति क्षपयति भूतानीति

धामन्शब्दः[१] कालवचनः। काले वर्षाख्ये। त्वद्दत्तेन उदकेन जीवाः जीववन्तः[२]। ज्योतिः परमात्माख्यम्। अशीमहि। तेन सायुज्यं गमिष्याम इत्यभिप्रायः ॥

यदिन्द्राहं यथा त्व-
मीशीय वस्व एक इत्।
स्तोता मे गोषखा स्यात्[३]॥ ॥ १३ ॥

इति संकल्पः। गोसूक्तेर्वा अश्वसूक्तेर्वा आर्षम्। यदि हे इन्द्र अहम्। यथा त्वं सर्वस्य धनस्य ईश्वरोऽभूः। तथा अहं ईशीय ईश्वरो भवानि। वस्वः वसुनो धनस्य सर्वस्य। एक इत्। इच्छब्दोऽवधारणार्थः। एक एव। तथा सति स्तोता मे मम। गोषखा गवां सखा स्वामी। स्यात् भवेत्। प्रदर्शनार्थमिदं गोग्रहणम्। गवादीनां धनानां पतिर्भवेत्। एतदुक्तं भवति। यदि[४] त्वं सर्वेश्वर मह्यं स्तात्रे बहु धनं ददासि अहमपि अभिलषितैरर्थैः स्तोतॄणां मनोरथं पूरयेयं इति संकल्पः ॥

सुदेवो अद्य प्रपतेदनावृत्
परावतं परमां गन्तवा उ।
अधा शयीत निर्ऋतेरुपस्थे-
ऽधैनं वृका रभसासो अद्युः[५]॥ ॥ १४ ॥

इति परिदेवना। उर्वश्या वियुक्तः पुरूरवा विललाप। शोभनं देवनं क्रीडनं यस्य स सुदेवः। यथाभिलषितं परिभुक्तसर्वभोग इत्यर्थः। अद्य संप्रत्येव। शिखरिशिखरमारुह्य प्रपतेत् प्रकर्षेण पतति[६]। अनावृत्। आवर्तनमावृत्[७]। अनावर्तनम्। क्रियाविशेषणमेतत्। किमर्थम्। परावतं परमां[८] अत्यन्तदूरम्[९]। यमलोकं इत्यर्थः। गन्तवै गन्तुम्[१०]। उकारः पदपूरणः। गतश्च सन् अध। अथशब्दपर्यायः[११]। अनन्तरम्। शयीत निर्ऋतेः प्रलयाधिदेवतायाः। उपस्थे अङ्के। समीपसप्तम्येषा। कूपे गर्गकुलं[१२] इति यथा। यमस्य समीपे गत्वा शेत[१३] इत्यर्थः। शयितं च अध[१४] अनन्तरमेव। एनं वृकाः विकर्तनयुक्ताः तत्पुरुषाः। रभसासः[१५]। रभसशब्दो वेगवचनः। मत्वर्थी-

याच्प्रत्ययान्तो[१] द्रष्टव्यः[२]। वेगवन्तः । अद्युः भक्षयेयुः । अथवा उत्तरस्यार्धर्चस्य अन्यथा योजना। अध[३] अनन्तरम्। शयीत निश्शेत इत्यर्थः । शयीत निर्ऋतेः[४]। निऋतिः इति[५] पृथिवीनाम। पृथिव्याः। उपस्थे[६] सानुदेशे शयीत[७]। शयितं च अध[८] अनन्तरमेव। एनं वृकाः विवर्तनशीला मृगाः । रभसासः वेगवन्तः[९]। अद्युः भक्षयेयुः। तया वियुक्तो नाहं कष्टं जीवामि धिङ्मां इत्यभिप्रायः। एवमैतिहासिकपक्षे योजना। नैरुक्तपक्षे तु। पुरूरवा मध्यमस्थानः[१०] वाय्वादीनामेकत्वात्[११]। पुरु रौतीति[१२] पुरूरवाः। उर्वशी विद्युत् उरु विस्तीर्णं अन्तरिक्षं व्यश्नुत इति उर्वशी[१३]। वर्षकाले विद्युति विनष्टायां[१४] तया वियुक्तः स्तनयित्नुलक्षणं शब्दं कुर्वन् विलपति। सुदेवः[१५] सुक्रीडः। अद्य प्रपतेत् अस्मात् स्थानात् अन्तरिक्षात्। अनावृत् अनावर्तनम्। परावतं परमां अत्यन्तदूरं पृथिवीलोकं गन्तवै गन्तुं अपर्यन्तधारात्मना। गतश्च[१६]। अध[१७] अनन्तरं शयीत निर्ऋतेः पृथिव्या उपस्थे। उपगम्य आपो यत्र तिष्ठन्ति स उपस्थः कटकादि-प्रदेशः। तस्मिन्। अध[१८] अनन्तरम्। एनं उदकात्मना अवस्थितम्। वृकाः। अद्युः[१९] भक्षयेयुः इत्यर्थः। एवं नैरुक्तपक्षे योजना। औपचारिकोऽयं मन्त्रेष्वाख्यानसमयः[२०]। नित्यत्वविरोधात्। परमार्थेन तु नित्यपक्ष एव इति नैरुक्तानां सिद्धान्तः[२१]॥

यत्ते यमं वैवस्वतं
मनो जगाम दूरकम्।
तत्त आ वर्तयामसी-
ह क्षयाय जीवसे[२२]॥ ॥ १५ ॥

इत्यनुबन्धः। अत्रैवं श्रूयते। असमातिनाम्नो राज्ञः पुरोहिताभ्यां मायाविभ्या-मपहृतप्राणं सुबन्धुं भ्रातरं दृष्ट्वा शोकसन्तप्तहृदया[२३] बन्ध्वादयस्त्रयो भ्रातरो[२४] मनसः पुनरावर्तनं जेपुः यत्ते यमं इति सूक्तं इति[२५]। यत्ते तव मनः इति संबन्धः। यमं प्रेतराजम्। वैवस्वतं[२६] आदित्यम्। सरण्यूर्यमजीजनत्[२७] तं वैवस्वतम्। मनः। मनः-शब्देनात्र अन्तर्यामी[२८] प्रधानभूतः प्राण उच्यते। तथाहि श्रूयते[२९]—प्राणमुत्क्रामन्तं सर्वे प्राणा अनूत्क्रामन्ति[३०]—इति। जगाम गतवान् दूरकम्। विशेषणमेतत्। दूरेऽपि

सन्[१] प्राणिनां वृत्तान्तं केतति जानाति इति दूरकम्। तत्ते तव[२]। आवर्तयामसि आवर्तयामः। पुनरानेष्याम इत्यर्थः। किमर्थम्। इह लोके। क्षयाय निवासाय। जीवसे जीवितुम्। सुखं जीवनाय च इत्यर्थः ॥

प्रयाजान्मे अनुयाजांश्च केवला-
नूर्जस्वन्तं हविषो दत्त भागम्।
घृतं चापां पुरुषं चौषधीना-
मग्नेश्च दीर्घमायुरस्तु देवाः[३]॥ ॥ १६ ॥

इति याच्ञा। एवं[४] कथा श्रूयते। सौचीकमग्निं विश्वे देवा ऊचुः। हव्यं नो वह इति। सोऽग्निरब्रवीत्। अभागोऽहं यज्ञे। मृत्योश्च बिभेमि[५]। इति। ते देवाः[६] पुनरब्रुवन्। अभिलषितं ब्रूहि इति। ततो[७] हविर्भागं अविनश्वरमायुश्चानयर्चा याचते[८]। प्रयाजान् मे मह्यम्। अनुयाजांश्च केवलान्। अनन्यदेवत्यान्[९]। मद्देवत्याने[१०]-वेत्यर्थः। सिंहावलोकनन्यायेन[११] दत्त इत्याख्यातं अपकृष्टव्यम्। दत्त[१२]। ऊर्जशब्दोऽन्न-वचनः। अन्नवन्तम्। अन्नविकारं[१३] पुरोडाशम्। हविषो भागं दत्त। घृतं च आज्य-भागाख्यम्। अपाम्। विकारभूतमिति वाक्यशेषः। पुरुषं च। बहु कर्म[१४] सुनोति इति पुरुषः[१५] सवनीयः पशुरुच्यते। तेन विधीयन्ते[१६] सवनानि। तथाहि—वपया प्रातःसवने चरन्ति। पुरोडाशेन माध्यंदिने[१७]। अङ्गैस्तृतीयसवने[१८] प्रचरन्ति[१९]—इति वचनात्। तं च सवनीयम्। ओषधीनाम्। अत्तारं इति शेषः। अग्नेश्च मम। दीर्घं शाश्वतम्। आयुः अस्तु भवतु। हे देवाः ॥

तव प्रयाजा अनुयाजाश्च केवल
ऊर्जस्वन्तो हविषः सन्तु भागाः।
तवाग्ने यज्ञोऽयमस्तु सर्व-
स्तुभ्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रः[२०]॥ ॥ १७ ॥

इति प्रसवः अभ्यनुज्ञा[२१]। एवमग्निना याचिता विश्वे देवाः प्रत्यूचुः। तव[२२] प्रयाजा

अनुयाजाश्च केवले देवतान्तररहिताः । ऊर्जस्वन्तः[१]। ऊर्जशब्दो रसवचनः। हविषः संबन्धिनः। सन्तु भवन्तु। भागाः परिगणिताः प्रार्थिताः। तदधिकमपि[२] दद्म। तवैव। हे अग्ने। यज्ञः अयं सर्वः। अस्तु[३]। यदि कामयसे। किंच तुभ्यम्। तादर्थ्ये चतुर्थ्येषा। त्वदर्थम्। नमन्तां प्रह्वीभवन्तु। प्रदिशः प्रकृष्टा दिशः। चतस्रः प्राच्याद्याः। सर्वासां च[४] दिशां त्वमेवेश्वरो भवेः[५] इति प्रसादातिरेकः[६] कथ्यते। महतां[७] हि प्रसादः अनेकभद्रः इति[८]॥

ओ चित्सखायं सख्या ववृत्यां
तिरः पुरू चिदर्णवं जगन्वान्।
पितुर्नपातमा दधीत वेधा
अधि क्षमि प्रतरं दीध्यानः[९]॥ ॥ १८ ॥

इति संवादः। उक्तिप्रत्युक्तिरूपः संवादः इत्युच्यते[१०]। प्रथमं तावदैतिहासिकमतानुसारेण[११] अयं मन्त्रो[१२] व्याख्यायते। यमयम्योः संवादसूक्तम्[१३]। विवस्वतो दुहिता यमं भ्रातरं मदनपरवशीकृता[१४] सर्वेन्द्रियप्रतिभोगार्थं[१५] चकमे। ओ चित्। आ उ ओ। उकारः पदपूरणः[१६] चिच्छब्दश्च। आकारो ववृत्यां इत्येतेन संबध्यते। सखायं यमम्। सख्या। तृतीयैकवचनं प्रथमैकवचनस्य स्थाने। सखी सती। ववृत्यां इत्येतच्छान्दसं[१७] रूपम्। आभिमुख्येन कामये इत्यर्थः। तिरः। क्रियाविशेषणमेतत्। समयविरोधात्[१८] प्रच्छन्नम्। वाक्यार्थसंपादनार्थं[१९] यत्तच्छब्दावध्याहार्यौ। यमहं[२०] कामये सोऽपि। पुरु इति बहुनाम। चिच्छब्दः चार्थे[२१]। बहु च। अर्णवम्। अर्णःशब्देन[२२] उदकमुच्यते। द्रवरूपसामान्याद्रेत उच्यते। मत्वर्थीयो[२३] वकारः। अर्णसो लोपश्च[२४] इति सकारलोपः। अर्णवं बहुरेतस्कमित्यर्थः[२५]। जगन्वान् गतवान् प्राप्तवान्। प्राप्ताभिनवयौवन एव इत्यर्थः। अतः पितुः स्वस्य अपि विवस्वतः[२६]। नपातम्। नपात् इति अननन्तरायाः प्रजाया नामधेयम्। पौत्रं इत्यर्थः। आदधीत कारणभूतं. गर्भम्। मयि इति शेषः। वेधाः मेधावी[२७]। अधि क्षमि। अधि इत्युपरिभावे[२८]। छान्दसमेतद्रूपम्[२९]। क्षमा पृथिवी। तस्या[३०] उपरि। पृथिवीलोके इत्यर्थः। प्रतरं प्रकृष्टतरं

पुत्रोत्पादनेन। दीध्यानः दीप्यमानः। एवमैतिहासिकपक्षे योजना। नैरुक्तपक्षे तु[1]। यमी मध्यमस्थाना वाक्। यमश्च मध्यमस्थानः। सा यमी[2] वर्षकाले[3] मध्यमस्थानं आह। आ आभिमुख्येन[4]। सखायं[5] सहस्थानयोगात्। सख्या[6]। सखीत्यर्थः। कामयेय[7]-महम्। कामयेत् सोऽपि। तिरः[8]। तिरः सत इति प्राप्तस्य नामनी[9]। प्राप्तवर्षसमयः। बहुलं उदकभूयस्त्वं गतवान्। गतश्च स्वस्य पितुरादित्यस्य। कथमादित्योऽस्य[10] पिता। उच्यते। आदित्यो रश्मिभिः पर्यावर्तमानः रसान् मध्यमाय अर्पयन् तं पाति। ततोऽसौ अस्य[11] पितेत्युच्यते। तस्य आदित्यस्य नपातं एकान्तरितत्वात् पौत्रस्थानीय-मुदकसङ्घातं[12] आ दधीत[13] वेधाः विविधं वृष्टिप्रदानेन पाता[14] धारयिता सर्वस्य जगतः। अधि क्षमि पृथिव्या उपरि[15]। पृथिव्यामित्यर्थः। दीध्यानः। ध्यै चिन्तायाम्। चिन्तयन् कथं नु नाम लोकः सुखं जीवेत् इति। एवं नित्यत्वाविरोधेन योज्यम्॥

सोमं[16] राजानमवसे-
ऽग्निं गीर्भिर्हवामहे।
आदित्यान् विष्णुं सूर्यं
ब्रह्माणं च बृहस्पतिम्[17]॥ ॥ १९ ॥

इति समुच्चयः। अग्नेस्तापसस्यार्षम्[18]। सोमं राजानम्। अवसे रक्षणायात्मनः। अग्निं गीर्भिः स्तुतिभिः। हवामहे आह्वयामः। अभिष्टुम[19] इत्यर्थः। आदित्यान् विष्णुं सूर्यं ब्रह्माणं बृहस्पतिं[20] च। एतदुक्तं भवति। त्रिस्थाननिवासिनो देवान्[21] वन्दामहे। तेऽपि नः प्रसीदन्तु भक्तानामभिलषितस्य प्रदातारः[22]। इति॥

भोजायाश्वं सं मृजन्त्याशुं
भोजायास्ते कन्या शुम्भमाना।
भोजस्येदं पुष्करणीव वेश्म
परिष्कृतं देवमानेव चित्रम्[23]॥ ॥ २० ॥

इति प्रशंसा। प्रजापतेर्दुहिता दक्षिणा नाम। तस्या आर्षम्। दानप्रशंसैषा। भोजयति इति भोजः अन्नदाता[24] उच्यते। कुत एतत्।

स इद्भोजो[१] यो गृहवे ददात्यन्नकामाय[२] चरते कृशाय[३]।

इति मन्त्रान्तरे दर्शनात्। तस्मै तदर्थम्। अश्वं संमृजन्ति संस्कुर्वन्ति[४] विधिना शालिहोत्रोपदिष्टेन[५] निपुणाः परिचारकाः[६]। कीदृशं अश्वम्। आशुं शीघ्रगतिं कम्बोजादिदेशजातम्[७]। किंच भोजाय आस्ते कन्या कमनीया लावण्यातिशयविशेषेण[८] शुम्भमाना वस्त्रालङ्कारादिना च दीप्यमाना। भोजस्य इदं पुष्करिणी इव पुष्करिणीसदृशं हृदयाह्लादनसहितम्[९]। वेश्म गृहम्। परिष्कृतं मनोरमणीयचित्रकर्मकुट्टिमशोभया[१०] सर्वतो विभूषितम्। देवमाना। प्रथमैकवचनस्य सुपां[११] सुलुक्[१२] इत्याकारः। देवमानमिव चित्रं विचित्रं आश्चर्यभूतम्। अल्पमिदमुक्तम्[१३]। यत्किंचित् दुर्लभं जगति[१४] भद्रमस्ति तस्य सर्वस्य[१५] भाजनं[१६] भोजः इति।

अद्या मुरीय यदि यातुधानो अस्मि
यदि वायुस्ततप पूरुषस्य।
अधा स वीरैर्दशभिर्वि यूया
यो मा मोघं यातुधानेत्याह[१७]॥ ॥ २१ ॥

इति शपथः। वसिष्ठस्यार्षम्। अत्रेतिहासमाचक्षते[१८]। विश्वामित्रप्रयुक्तः[१९] किल कश्चिद्राक्षसो मायावी वसिष्ठरूपेण वसिष्ठस्य पुत्रशतं जघान। ततो[२०] वसिष्ठं प्रति अपवादशङ्का अजायत। लोकनिर्वादवज्रेण अभिहतः पुत्रवियोगशोकाग्निसंतप्यमानहृदयश्च[२१] वसिष्ठः प्रस्तुतनिवृत्तये पैजवनस्य राज्ञः[२२] समक्षं शपथं चकार। अद्या मुरीय यदि इति[२३]। अद्य अस्मिन् काले। मुरीय म्रियेयम्। यद्यहं यातुधानः पिशिताशनः। अस्मि भवामि। यदि वा आयुः यदि वा अस्य आयुः जीवितम्। ततप तपिरत्र नाशार्थः। नाशितवानहम्। पुरुषस्य यस्य कस्यचित्। अध। अथशब्दपर्यायः। स च हेतौ। यत एतदलीकम्। सः सोऽपि। वीरैः पुत्रैः। दशभिः वियूयाः पुरुषव्यत्ययः[२४]। वियूयात्[२५]। यौतिः पृथग्भावे वर्तते। पृथग्भवेत्। यः[२६] मा मां शुद्धात्मानम्। मोघं व्यर्थमेव। यातुधान इति आह[२७] यातुधान इत्येवं असूयया[२८] अक्षममाण आह। सोऽप्यहं इव हतपुत्रः[२९] पुत्रवियोगाग्निसंतप्यमानहृदयः शयीत इत्यर्थः॥

प्रति चक्ष्व वि चक्ष्वे-
न्द्रश्च सोम जागृतम् ।
रक्षोभ्यो वधमस्यत-
मशनिं यातुमद्भ्यः[1]॥ ॥ २२ ॥

इत्यभिशापः । वसिष्ठस्यार्षम् । वसिष्ठो राक्षसैरभिभूयमानः रक्षोऽपनोदनार्थं[2] इन्द्रासोमावाह । प्रतिचक्ष्व प्रतिवचनं कुरु । भर्त्सय[3] इत्यर्थः । विचक्ष्व । विशब्दः[4] कुत्सायां द्रष्टव्यः । कुत्सितान्यतिवचनानि दुर्जनत्वाद्वद । दुर्जनस्य हि कटुकवचनं शमनकरं न मधुरवचनम् । तथा हि लोकवादः अहो नु खलु सारूप्यं इत्यादि । इन्द्रः च । चशब्दस्य कर्मोपसंग्रहणार्थत्वात्[5] त्वं चेति शेषः । हे सोम जागृतम् । जागृ निद्राक्षये[6]। विनिद्रौ भवतः । रन्ध्रान्वेषणतत्पराणि हि रक्षांसि । ततो विनिद्रौ भवन्तौ । रक्षोभ्यो वधम् । वध इति वज्रनाम । वज्रम् । अस्यतम् । असु क्षेपणे । प्रक्षिपतम् । अशनिं अशनिसदृशम् । यातुमद्भ्यः पिशिताशिभ्यः । तादर्थ्ये चतुर्थ्येषा[7]। निवृत्या चात्र प्रयोजनम् । मशकेभ्यो[8] धूमः इति यथा । रक्षसां विनाशार्थं इत्यर्थः॥

इह मद एव मघवन्निन्द्र ते श्वः[9]॥ ॥ २३ ॥

इत्यामन्त्रणम् । हारियोजनेऽहर्गणे प्रयुज्यते[10]। विश्वामित्रस्य आर्षम् । इह मदे एव इहैव यज्ञे । मदः सोमपानादिनिमित्तः[11]। तद्वति । मघवन् इन्द्र ते श्वोभूतेऽप्यहनि[12]। अद्य गत्वा देवलोकं भुक्तशय्यादिसंभोगः[13] सन् प्रभाते पुनः एहि अस्मद्यज्ञमेव[14]। कीदृशस्य तव । वसुमन्[15]। वसुप्रभृतिभिर्देवैः[16] तद्वतः। तैः सहितस्य इत्यर्थः। श्वःसुत्याम् । हे अग्नीत् । इन्द्राय इन्द्राग्निभ्यां च समुच्चिताभ्याम्[17]। प्रब्रूहि । मित्रावरुणादिभ्यश्च । हे ब्रह्मन् । वाचं यच्छ वाचं यम आस्वर ॥

न मृत्युरासीदमृतं न तर्हि
न रात्र्या अह्न आसीत्प्रकेतः ।
आनीदवातं स्वधया तदेकं
तस्माद्धान्यन्न परः किं चनास[18]॥ ॥ २४ ॥

इत्याचिख्यासा। आख्यातुमिच्छा आचिख्यासा। प्रजापतेः परमेष्ठिनः परमेः आर्षम्।[१] अवान्तरप्रलयादूर्ध्वं[२] प्राक् जगत्सृष्टेः यावस्था[३] सा अनया ऋचा उच्यते। न मृत्युरासीत्[४] मर्तॄणामभावात् मृत्युश्च[५] नासीत्। अमृतं जीवनमपि नैवासीत् प्राणिनामभावात्। तर्हि तस्मिन् काले। न रात्र्याः नापि रात्रेः। अह्नो वा[६]। आसीत्। प्रकेतः प्रज्ञानं इदं रात्रिः इदं अहः इति। तथा च स्मरणम्—

आनीदिदं तमोभूतमप्रज्ञातमलक्षणम्[७]।

इति। अथवा प्रकेतः प्रज्ञापयिता आदित्यः[८]। स हि उदयास्तमयाभ्यां[९] रात्र्यहनी विभजते। स नासीत्। प्रदर्शनार्थमिदम्। सर्वे च देवाः प्रकृतिं गताः। आनीत्। अन प्राणने। प्राणितवान्। केवलमित्यर्थः। अवातं नाभिप्रदेशादुत्थितो[१०] यो वातः मुखनासिकाभ्यां निर्गच्छति तद्रहितम्। अलौकिकमेतत्प्राणनमित्यर्थः। स्वधया। स्वधा-शब्दः अन्नवचनः। स्वधया अन्नेन। तत्रैव शक्त्यात्मना अवस्थितवदित्यर्थः। तत् एकं कारणमात्माख्यं ब्रह्म। तस्मात्। ह इति पदपूरणः। अन्यत। नशब्द आसेत्यनेन[११] संबध्यते। परः परम्[१२]। किंचन। चनशब्दः अप्यर्थे[१३]। किमपि। आस न न बभूव। तदेवैकमासीदित्यर्थः॥

एता अश्वा आप्लवन्ते
प्रतीपं प्राति सत्वनम्[१४]।
तासामेका हरिक्निका
हरिक्निके किमिच्छसि[१५]॥ ॥ २५ ॥

इति प्रलापः। असंबन्धभाषणं[१६] प्रलापः। अत्रैवं श्रूयते। एतशो नाम मुनिः तपसो महानुभावेन अग्नेः आयुरविनश्वरं ददर्श। तद्दर्शनोपजातानन्तपरितोषसंदृप्त इव पूर्वापरासंबन्धं प्रालापीत्[१७]। एता अश्वा आप्लवन्ते[१८]। कथम्। प्रतीपं प्रतिस्रोतः[१९]। कीदृशम्। प्रातिसत्वनम्[२०]। सत्वनशब्दः सत्वपर्यायः। सत्वशब्दः प्राणिपर्यायः। प्रति-सत्वनस्य भावः प्रातिसत्वनम्। क्रियाविशेषणमेतत्। प्रतिकूलैः सत्वैरपि सह एता अश्वा

आप्लवन्ते इत्यर्थः। अथवा सत्वानो विमता[१] वाता उच्यन्ते। प्रातिसत्वनं प्रतिवातं[२] इत्यर्थः। तासां वाडबानाम्[३]। एका हरिक्निका[४] हरितवर्णा तामाह। हरितवर्णिके किं इच्छसि। इत्येवंरूपः प्रलापः ॥

किमयमिदमाह[५]। **॥ २६ ॥**

इति व्रीळा। व्रीळा लज्जा। आहनस्यानामृचां प्रति गिरः[६]। आहनस्याः सभ्येतरवादिन्या[७] ऋच उच्यन्ते। कुत एतत्। अयं जीयौ वै पुरुषो मेध्यो यदाहनस्यां जायते—इति श्रुतेः। प्रतिप्रस्थाता प्रतिगृह्णाति किं अयं इदं आह इति। किमयं ब्राह्मणाच्छंसी सभ्येतररूपं वचनं आह इति व्रीळा मे जायते इत्यर्थः॥

कस्य नूनं कतमस्यामृतानां
मनामहे चारु देवस्य नाम।
को नो मह्या अदितये पुनर्दात्
पितरं च दृशेयं मातरं च[८]॥ **॥ २७ ॥**

इत्युपधावनम्। उपधावनं आश्रयणमित्यर्थः[९]। अस्याः प्रथमं तावदाख्यानं प्रस्तूयते[१०]। अजीगर्तो नाम ब्रह्मर्षिः सुयवसस्य सूनुः पुत्रदारसहितः दुर्भिक्षे क्षुधा पीड्यमानः निरतिशयतपोमाहाभाग्ययुक्तः प्राधान्यात् प्रजापतिमेव देवानां मध्ये प्रथमं प्रार्थयते[११] कस्य नूनमिति। को वै नाम प्रजापतिः—इति श्रुतेः[१२] कः इति प्रजापतिरुच्यते। प्रजापतेः। नूनम्[१३]। नूनशब्दः निश्चयार्थः[१४]। निश्चयेन। कतमस्य। कं[१५] सुखम्। तदतिशयेन कर्तव्यं प्राणिनां येन तस्य। अमृतानां अमरणधर्माणां देवानाम्[१६]। पितुः इति शेषः। मनामहे। अर्चयतिकर्मायम्। अर्चयामः। चारु शोभनम्। देवस्य दानादिगुणस्य। नाम। नमनेन प्रह्वत्वेन स्तवनं लक्ष्यते। स्तवनेन[१७] प्रजापतिं अर्चयामः। स्तुमः इत्यर्थः। अथवा मनामहे इति याच्ञाकर्मायम्। याचामहे। किम्। प्रकरणसामर्थ्यात् आयुः। प्रजापतिमायुः याचामहे इत्यर्थः। कः[१८] प्रजापतिः अस्माभिराराधितः। नः अस्मान्। मह्यै पृथिव्यै। अदितये अक्षीणायै। पुनः दात्

ददातु। पृथिव्यां स्थापयतु[१] इत्यर्थः। ततश्च पितरं च दृशेयं मातरं च[२]। दृशेयं इति अनुषङ्गः। मातृपितृगतस्नेहो[३] मां बाधत इत्यभिप्रायः[४]॥

माता च ते पिता च ते-
ऽग्रं वृक्षस्य रोहतः।
प्रतिलानिति[५] ते पिता
गभे मुष्टिमतंसयत्[६]॥ ॥ २८ ॥

इत्याक्रोशः[७]। अश्वमेधसंज्ञप्तस्य अश्वस्य समीपशायिनीं महिषीं होता आक्रोशति। कुत एतत्। अश्वमहिष्योर्मिथुनत्वदर्शनात्। माता च ते पिता च ते तव संगत्या अग्रं[८] उपरि। वृक्षस्य वृक्षविकारस्य खट्वाफलकस्य[९]। रोहतः क्रीडतः[१०]। कथम्। प्रतिलानि इति। ला दाने[११]। प्रददानि सुरतं इति। ते पिता तव मातुः गभे[१२]। गभशब्दो[१३] हृदयवचनः। हृदये। मुष्टिं अतंसयत्[१४]। तसिः प्रक्षेपार्थः। प्राक्षिपत्। अथवा आद्यन्तविपर्ययः। भगे। मुष्टिम्। मुष्टिशब्देन मेहनहेतुः[१५] शेपोऽभिधीयते। तथा मुष्टिर्मेहनाद्वा[१६]—इति[१७] निरुक्तम्। मुष्टिं प्रजननम्। अतंसयत् प्रक्षिप्तवान्[१८]। न केवलं युवामेव मिथुनभावं प्रपद्येथे इत्यर्थः[१९]॥

विततौ किरणौ[२०] द्वौ
तावा पिनष्टि पूरुषः।
न वै कुमारि तत्तथा
यथा कुमारि मन्यसे[२१]॥ ॥ २९ ॥

इति प्रवल्हिकाः। अन्तर्हितार्थाः प्रवल्हिका उच्यन्ते। दुन्दुभिं आहननाभ्यां आघ्नन्तं मैथुनकर्मणि[२२] वर्तमानमिवोत्प्रेक्षन्ते[२३]। विततौ विस्तीर्णौ। किरणौ[२४] विक्षेपणसाधनभूतौ। द्वौ तौ प्रसिद्धौ योनेरभितो[२५] मांसलौ प्रदेशौ। आपिनष्टि आभिमुख्येन निघर्षति[२६]। पूरुषः स्वेदक्लिन्नगात्रः। एवमुत्प्रेक्षायां अपर[२७] आह। न वै। वैशब्दः अवधारणार्थः[२८]। हे कुमारि। लुप्तोपममेतत्[२९]। मन्दप्रज्ञातत्वात् कुमारिसदृशा। न तत्

तथा यथा कुमारिसदृशम् । मन्यसे। मैथुनकर्मणि[१] वर्तमानं इति शेषः[२]। किं पुनः तं दुंदुभिं[३] आहननाभ्यां हन्ति[४] इत्यर्थः ॥

किं ते कृण्वन्ति कीकटेषु गावो
नाशिरं दुह्रे न तपन्ति घर्मम् ।
आ नो भर प्रमगन्दस्य वेदो
नैचाशाखं मघवन् रन्धया नः[५]॥ ॥ ३० ॥

इति परिवादः[६]। परगतदोषाविष्करणपूर्वो वादः परिवाद उच्यते। विश्वामित्रो यज्ञार्थं इन्द्रं याचते। किं ते तव। कृण्वन्ति[७] किं कुर्वन्ति। कीकटेषु गावः। कीकटाः किं कृताः। किमर्थं एता उत्पादिताः अधर्माणः[८] सन्तः इति किमः करोतेश्च वर्णव्यापत्यादिना कीकटाः। अथवा[९] किं क्रियाभिः इति[१०] दीनाः कीकटा उच्यन्ते। क्रियाशब्दादुत्तरपदं इति भेदः[११]। तेषु[१२] गावः। कुतः। यतः न आशिरं दुह्रे। आशिरं इति कारणस्य कार्येण[१३] व्यपदेशः। तत्कारणभूतं पयो न दुहन्ति इत्यर्थः। किं च न तपन्ति[१४] घर्मम्। तपिरत्र अन्तर्णीतण्यर्थः[१५]। न तापयन्ति नोज्ज्वलयन्ति घर्मम्। प्रवर्ग्येऽपि नोपयोगं गच्छन्ति इत्यर्थः। यथा तैः तव प्रयोजनं[१६] नास्ति एवं आ नो[१७] भर अस्माकं[१८] आहर। प्रमगन्दस्य। मगन्दः कुसीदो[१९]। मां समेष्यति[२०] वृध्या वृद्धो धनराशिः[२१] इति यो ददाति स वार्धुषिको[२२] मगन्द उच्यते। तस्यापत्यं प्रमगन्दः। प्रः अपत्यार्थे। प्रस्कण्व इति यथा[२३]। प्रमादको वा प्रकर्षेण आत्मानमेव यो मादयति न अतिथ्यादीन् नास्तिकः स प्रमगन्दः। तस्य वेदः धनम्। किंच नैचाशाखम्। नीचा निर्गताः त्यक्ताः यैः[२४] ऋगादयः शाखास्त्रयः ते नीचाशाखाः। तेषां[२५] स्वभूतं नैचाशाखम्। तदपि हे मघवन् रन्धय। रन्धतिः वशगमने। नः अस्माकम्। तदप्यसदृशं गमय। तथा हि अवस्थितं धर्मवचनम्।

योऽसाधुभ्यो[२६]ऽर्थमादाय ।

इत्यादि। अतो यष्टॄणामस्माकं[२७] अयष्टॄणां धनमाहर इत्याशास्महे ॥

यदि क्षितायुर्यदि वा परेतो
यदि मृत्योरन्तिकं नीत एव ।
तमा हरामि निर्ऋतेरुपस्था-
दस्पार्षमेनं शतशारदाय[1]॥ ॥ ३१ ॥

इति परित्राणम् । परित्राणं परिपालनम् । यक्ष्मनाशन ऋषिः[2] यक्ष्मगृहीतं आह[3]। यदि क्षितायुः[4] क्षीणायुः[5]। यदि वा परेतः परागतः कथमपि। यदि वा मृत्योर्देवतायाः। अन्तिकं समीपम् । नीत एव । एव शब्दः अप्यर्थे । नीतोऽपि । तं आहरामि निर्ऋतेरुपस्थात् प्रलयाधिदेवतायाः अङ्कप्रदेशादपि[6]। अपहृत्य अस्पार्षं रक्षामि । शतशारदाय शतसंवत्सराय । शतसंवत्सरं[7] जीवितुं इत्यर्थः[8]॥

कल्पैश्चतुर्भिर्व्याख्यातं सारभूतमृचां शतम्[9]।
सहस्रं[10] पञ्चशतं श्लोकेनानुष्टुभा कृतम् ॥

सहस्रं[11] पञ्चशतं संख्या ग्रन्थस्य कीर्तिता ।
विस्तारभीत्या संक्षिप्तं तात्पर्यार्थावबुद्धये ॥

एवं निरुक्तमालोक्य मन्त्राणां विवृतं शतम् ।
उक्तानुक्तदुरुक्तानि चिन्तयन्त्विह पण्डिताः[12] ॥

इति वाररुचे निरुक्तसमुच्चये

चतुर्थः कल्पः ॥

NOTES.

KALPA I

1. These head-lines are not in the manuscript, but are entered by me. The name of the work and of the author are known from the colophons at the end of each section called Kalpas. The colophons read "iti vāraruce niruktasamuccaye" and so on.

2. This is how the manuscript begins.

3. na is added by a later hand under the line between ṇa in niruktam antareṇa and sa in sambhavati.

4. N. 1-15.

5. not traced.

6. N. 1-18.

7. This is quoted by Sāyaṇa in his Upodghāta to the Vedārthaprakāśa (the commentary) on the Ṛgveda; Max Muller's 1st edition, Vol. I, page 39; tadvyākhyānañ ca samāmnāyaḥ samāmnāta ity .ārabhya tasyās tasyās tādbhāvyam anubhavaty anubhavatīty antāiṛ dvādaśabhir adhyāyair yāsko nirmame. But this passage is not found in any printed edition of Yāska. The end of the 12th Chapter is vyantu devyaḥ kāmayantām ya ṛtukālo jāyānām ya ṛtukālo jāyānām.

8. Mahābhārata I-1-294. Krishnacharya's edition.

9. Between bhiśśra and dda, dha was first written and deleted by a horizontal stroke above as vādibhiśśradhaddadhāna. In these notes, "deleted" means that there is such a stroke above. If the deletion is by scoring off the letter, it will be said so.

10. The passage beginning with abahuśrutasyāpi is not intelligible and the reference has not been traced.

11. jañjānam.

Page 2.

1. S.V. 4-3-9. The figures for S.V. are different in Bloomfield's Concordance. I give the figures for Prapāṭhaka, Daśaṭi and verse. The manuscript gives only the pratīkas. I print the entire stanza. This is the case with all the mantras commented upon in this work.

2. Skandasvāmin gives in his Ṛgvedabhāṣya both the Ṛṣi and the Devatā, but not the Chandas; so is here too.

3. N. 6-27.

4. Cf. Niruktabhāṣyaṭīkā of Maheśvara edited by Dr. Lakshman Sarūp under the Title of "Commentary by Skandasvāmin

and Maheśvara on the Nirukta," Lahore, 1928 to 1934, Vol. II, p. 482. Matsyānām ityādy ārṣakathanam arthābhivyaktaye. Pradarśanañ cedam. anyatrāpy arthābhivyaktaye ārṣan darśanīyam iti. ārṣasambandhena etc. 6-27. The punctuation and reading accepted here are slightly different from what they are in the printed edition.

5. Sarvānukramaṇī, Introductory portion, II—4 and 5. Cf. also Bṛhaddevatā II-88.

6. After viniyogaḥ and before parokṣakṛto 'yam, the manuscript has parokṣakṛto 'yam viniyogaḥ extra.

7. The passage may be improved by reading prayogaḥ as teṣām prayogaḥ pradarśanīyaḥ.

8. N. 1-12. after iti śā the leaf is broken as far as nairukta. kaṭāyanaḥ is completely gone.

9. ity anyebhyo 'pi.

10. P. 3-2-75.

11. After maṇḍalam ucya the leaf is broken as far as vanasya. This break has affected the previous line also as noticed in Note 8 above. The top portion of the two letters preceding va is partly retained.

12. Not traced.

13. The first page on the first leaf of the original manuscript ends with iti. In the following notes the pages in the original manuscript are numbered as 1-a, 1-b, etc.

14. The leaf is broken and the three syllables dyamānam are completely gone.

15. The leaf is broken and the three syllables stejasā are completely gone. The breaks noticed in Notes 14 and 15 correspond to the breaks noticed in Notes 8 and 11.

16. satyam uttam. This passage is noted as an interpolation in Chapter VIII in Manu; Cf. Kashi Sanskrit Series edition, 1935; p. 240; interpolated passage 6. The reading in the first pāda in the printed edition is brāhmaṇo vai. iti after this stanza not in the Ms.

17. pratyaham ya udayāstamayam aṅgīkṛtyāha.

18. The original source of this stanza is not traced. The stanza is found in Vātsyāyana's bhāṣya on the nyāyasūtras I. ii. 9 and is also quoted by Bhavatrāta in his commentary on Kauṣītaki Gṛhya Sūtra (Adyar Library 39. N. 37. Folio 6b. Punjab University Library Manuscript No. 7163 on the leaf marked na, which is 8). The stanza as quoted by Vatsyāyana reads :

yasya yenārthasambandho dūrasthasyāpi tasya saḥ
arthato 'hyasamarthānām ānantaryam akāraṇam.

The reading found in Bhavatrāta is:

> yasya syād yena sambandho dūrastham api tasya tat
> arthato 'hy asamarthānām ānantaryam akāraṇam.

The statement tasmād akāraṇam ānantaryam occurs in Tantra-vārtika on p. 439, Benares Sanskrit Series edition, under the kārikā:

> ākāṅkṣā sannidhānañ ca yogyatā ceti ca trayam
> sambandhakāraṇan tena kḷptam nānantaraśrutiḥ.

19. N. 1-3.
20. vacanāt cca.
21. Cf. P. 7-1-39.
22. vaiyākarasmaraṇāt.
23. N. 2-1. Read विभक्ती:

Page 3.

1. First written jagaditi and then di deleted.
2. No visarga. Page 1-b ends here.
3. tyarthaḥ surucayaḥ (then ya is deleted) raśmayaḥ (first sma was written; then it was deleted and śma written under).
4. surocamānatvāt.
5. sudīptāntra (then ntra is deleted) nnraśmīn.
6. saṅkhyātāt (t is then deleted) n.
7. Mahābhāṣya, vārtika in the form of kārikā, 3-1-85.
8. takasya (ta is then deleted).
9. chāndasam evam rūpam (then vam rūpam deleted) tad rūpam (first there was the e mark written before drū and then this mark was deleted).
10. first vṛvṛtavān was written; then the mark for ṛ in the first vṛ scored off and the mark for i added.
11. karott; then the second t deleted.
12. tathā sa ca; then sa deleted.
13. sa śa; something written under śa and completely scored off.
14. bhyāṃntu; then the anusvāra ṃ deleted.
15. diśaś cāṣṭauvapām sthānam.
16. Manu I. 13.
17. No visarga.
18. sarvasya vā; then vā deleted.
19. Page 2-a ends here.
20. vidyamān nastusya.
21. avidyamānstyu.

22. vanimpratyayāntasya.

23. Cf. N. 2-8; 2-19; Niruktabhāṣyaṭīkā of Maheśvara (work mentioned in Note 4 on page 2) 2-8.

24. yonima (then ma deleted) mavagati vivaḥ.

25. vivṛṇot extra after vivaḥ and before vyavṛṇot.

26. vyāpriye (then e mark deleted) te.

27. vyāṃ (then the anusvāra deleted) sajyeta.

28. satvasamatvaṃñca.

Page 4.

1. R. V. 10-85-19.

2. yācajakṣmagṛhītasya. I am not sure of the exact reading. I have given simply the nearest approximation. Viniyoga given by Sāyaṇa is atimūrtināmny ekāhe śuklapakṣe cādramasīṣṭiḥ. tatra navo nava ity eṣā yājyā.

3. vākyeṣā.

4. navaśśabdaḥ.

5. vīsa (then sa deleted) psāyām.

6. Cf. P. 8-1-4.

7. priyavaca (then vaca deleted) tamaḥ.

8. prajñārthaḥ.

9. Page 2-b ends here.

10. atrāṅa (then ṅa deleted) ṅpūrvāgame matraśabdo.

11. N. 6-3.

12. gamanaṃ (then anusvāra deleted) mudayam.

13. pakṣonte. The vowel o in combination with a consonant is represented in Malayalam script by two symbols, one preceding the consonant and the other following it. The mark that precedes is the mark for e and the one following is the mark for ā. Both together represent o. Thus ko is to be written in Malayalam as ekā. Here the mark for e before kṣ in kṣo is deleted and what remains is kṣā.

14. savitary uṣākālavartini. Then samīpa is added below in its proper place with a cross mark above the line between la and va.

15. pūrvapakṣāparapakṣānte. After the first kṣā and before pa the scribe begins nt; only half of n is written and it is then deleted.

16. nirvahanirvāṇena.

17. bhajanīyaṃ (then the anusvāra deleted) māhāratvenājyādihavir ucyate.

18. Not traced. Cf. Ś. B. 1-2-5-24. Also Madras University Sanskrit Series No. 2, Ṛgvedānukramaṇī of Mādhava son of Veṅkaṭārya, VII-vi-2.

19. cakravat praja (then ja deleted) babhrāmyamāṇa.

20. tirate ityarthaḥ (then rthaḥ deleted) tra i (then i deleted) sambadhyate.

21. dravatyāntarikṣam. after tya something is written and completely crossed. Then the mark for ā is written and deleted.

22. nirmātā codakasya. First written nirmātā cādakasya. Then before cā, below the line the mark for e was written thus the syllable is made co. For etymology Cf. N. and Niruktabhāṣyaṭīkā of Maheśvara, 11-5.

23. saḥ tirate pratirate.

24. prakarṣetyaṇa (then tya deleted).

25. lakṣam.

26. pūrvāparañ cama (then ma deleted) rata. This is R. V. 10-85-18, the stanza preceding the stanza now being commented.

27. sahastutidarśanād atrāpi stutisambhavāt.

28. Page 3-a ends with ā. First ā ā was written ; then the first ā deleted ; then dityadevataḥ for dityadaivataḥ.

29. Cf. the viniyoga given above in Note 2.

30. ahnām ketuḥ daśa ketuśabdo.

31. jyotiścakravidbhir abhidhīyate.uṣasogram āgamanam. Then between te and u a cross mark is put above the line and below is inserted uṣasām.

32. R. V. 1-115-2.

Page 5.

1. R. V. 1-22-20.

2. N. 7-1. The expression sa pradhānastuti bhājaḥ preceding this quotation is not quite clear. Reading uncertain.

3. niruktakāṇḍatradayam ; then da deleted.

4. devatam.

5. This stanza is quoted by Sāyaṇa in his Upodghāta to the Vedārthaprakāśa (commentary) on the Ṛgveda ; Max Muller's first edition Vol. I, p. 38, and by Ṣaḍguruśiṣya in his commentary on the Sarvānukramaṇī, Macdonell's edition, p. 60.

6. ṅirū (then by crossing the tail of the ū mark, it is made into u) pante (then ma is inserted below the line between pa and nte) jodhinā (then dhinā deleted) nidhāna. The anusvāra is joined to the next word to form ñja.

7. viṣṇur vyāptau.

8. dhātūnām arthasya.

9. N. 2. 1.

10. bhāṣyakāravannirupabandho.

11. na vastvantamā (then mā deleted) rannirutta (then tta deleted) ktanidarśana. Then a few small circles and the line ends. Page 3-b ends here. The next page begins viṣṇoḥ.

12. Only āditya ; no sya in the manuscript.

13. paramamutku (then ku deleted) kṛṣṭam.

14. tathā cā (then the mark for ā in cā deleted) śrūyate.

15. yaś cāsavāditye.

16. Taittirīyopaniṣad, 2-8-1.

17. ādiśabdena.

18. dhīyate.ato madiram maṇḍalam.

19. sarva eva.

20. First written nanu ca sarva e ; then e deleted ; the mark for e inserted between sa and rva below the line and the mark for ā after the deleted e. Thus we get sarvo ; then continues pi lokaḥ.

21. sūrigaṇa eva ; this reading is not incorrect. But sūriṇaḥ is a better reading.

22. R. V. 1-164-16.

23. karmabhir na sambadhyate.

24. Manu 6-74. karmabhir na nibadhyate is the reading in the printed editions.

Page 6.

1. The word ā is not in the manuscript.

2. Aitareya āraṇyaka 3-2-3 ; Śāṅkhyāyana Brāhmaṇa 3-3.

3. R. V. 1-89-9.

4. śabdo.

5. First written lyakṣyate ; then the mark for y in lya was crossed.

6. Page 4-a ends with maraṇa.

7. P. 6-3-133.

8. cakra.

9. Not traced.

10. First was written lokān ; then ñja was begun on n ; then n deleted and ñjayati written.

11. Manu, 9-137.

Page 7.

1. After tādṛśam āyuḥ some syllable written and completely scored off. What follows is sas tv asugāgamaḥ. Then above the

letter scored off, there is a cross to mark some insertion below ; and below the letter scored off is inserted chānda. The word putrāsaḥ before chāndasas tv asugāgamaḥ is not in the manuscript.

2. yatra not in the manuscript.

3. First pitaterā written ; then t in te deleted and we have pitaro.

4. P. 7-1-39.

5. dṛṣṭādṛṣṭāpakārabhūtārthān.

6. R. V. 1-89-10.

7. In cāreṇa, after cā and before the mark for e in re, some letter just begun ; perhaps ṇ ; then deleted. Then r written and then follows ṇa.

8. Page 4-b ends here.

9. Cf. N. 2-11.

10. First was written janā catvāro ; then the visarga inserted after nā below the line.

11. Cf. N. 3-8.

12. yatkiñjagati jātam.

13. janiṣyamāṇa (then the mark for e written and scored off) mù (then va written and scored off) tpādyamānam api.

14. nityapakṣe. ṇā ; akṣī missing. Nityapakṣe means according to the Nirukta point of view, as opposed to the aitihāsika point of view. The contrast between these two points of view is mentioned in this work at a later stage, in many places.

Page 8.

1. Āśvalāyana Śrauta Sūtra, 3-12-1.

2. Note that no Ṛṣi is given here for the mantra.

3. M. S. 1-11-1.

4. Not traced.

5. After sviṣṭa the syllable kṛ written and scored off ; then the anusvāra mark follows.

6. First written mipi. Then the mark for i in mi scored off and we have mapi.

7. Page 5-a ends with hari. The syllables ā pra drava hari are missing as the corner of the leaf is broken. The top of the i mark in ri is partly seen.

8. R. V. 5-31-2.

9. avasyur nama.

10. The syllables venaḥ venati are missing since the corner of the leaf is broken. The e mark in the first ve is preserved and in

that syllable, only the consonant element v is gone. after venati which is missing, we have ssāmarthyāt.

11. tāt tiṣṭhety arthaḥ.

12. In piśaṅga, after śa, there are two anusvāra marks and then ga follows.

13. piśaṅgarātir yasyeti.

14. After sevasvāsmān and before kasmād evam abhidhīyate there is the word karmān extra.

Page 9.

1. yasmāda ; then the e mark for rthe was written and, instead of rtha, pa was written, perhaps to write pha (in Malayalam script, pha is written with a small curve at the end added to pa). This is quite possible since there is some common element between the two scripts pha and tha in Malayalam (tha is a small curve in the beginning less than pha). This pa was then deleted and tha was written after that. This in its turn was again deleted since in Malayalam rtha is to be written as rttha. Then rtha was written (as rttha).

2. na not in the manuscript.

3. R. V. 4-4-25.

4. Only vāmadevasya instead of vāmadevasyārṣam.

5. In dvitīyaikavacanasya, instead of putting two e marks to denote ai in yai, only one was first written and another was inserted below the line after tī and before the e mark originally written.

6. stomam śasyamānam stomam imam.

7. kriyamāṇam gṛbhāya gṛhāṇa.

8. Page 5-b ends here.

9. R. V. 7-16-1.

10. yad vā stotram.

Page 10.

1. ūrjo napāta.

2. ity evam agnes tūrjaḥ pautratvam.

3. alamatim.

4. Before svadhvaram some letter was written and scored off. The s part is clear ; but there is something more. May be, what was first written was psa.

5. After yajamānagaṇasya there is in the manuscript the passage, ya eṣṭo 'dhikṛtasya karmaṇi tasya, before dūtam. The passage

is not quite intelligible and so I give it in the notes and not in the text.

6. amaradharmāṇam.

7. Between ā and hva, the syllable vya written and deleted.

8. daudya (dya then deleted) tyam.

9. Page 6-a ends here.

19. R. V. 10-128-1.

11. vihavasyārṣam.

12. ity ute.

13. yajamānasyety arthaḥ (the visarga then deleted) bhiprāyaḥ.

14. vayam tvām indhānāḥ.

15. gṛ written and deleted before ghṛtādibhiḥ.

16. tvatprasāt bahudhanam astv ity arthaḥ (stv ity arthaḥ then deleted) smākam astv ity arthaḥ.

17. mahyam not in the manuscript.

18. prahvarthe.

19. bahvībhavantu.

20. Before catasraḥ something (perhaps ca) written and completely scored off.

Page 11.

1. R. V. 10-106-11.

2. Page 6-b ends in the middle of the syllable yo in yogāt ; the e mark for yo is in this page and yā is in the next page.

3. The word in the text is ṛdhyāma. The commentary takes the word ṛddham and wants the word kurmaḥ to be brought in.

4. sanu dāne.

5. ity ākhyotena was first written ; then the e mark in khyo was deleted and what remains in khyā. Thus it becomes ity ākhyātena.

6. matvarthīyoyampratyayaḥ.

7. yājyāvatam ity arthaḥ.

8. P. 7-1-39.

9. sarathā instead of sarathau.

10. Cf. N. 1-4.

11. ity upariṣṭād upamārthīyaḥ.

12. udhasi.

13. kākamam.

14. R. V. 1-24-14.

15. yūpo was first written and then the ā mark in po was deleted ; what remains is yūpe.

16. Not traced.

17. In ityādi, iti was first written; then the i mark in ti was scored off and the y mark and the ā mark were added to t which remained; then di follows.

18. doṣaḥ instead of roṣaḥ.

Page 12.

1. ācchāditaḥ.
2. This expression occurs once more; see Note 15 below.
3. yājñākarmānyatra.
4. Page 7-a ends with tṛtī.
5. The root is ātmanepada and the form ought to be trāyamāṇaḥ.
6. Something must be missing after this, though the manuscript shows no sign of a break.
7. asura.asur iti not in the manuscript. Perhaps the scribe has missed a line or so in copying.
8. prāṇanāmanāma draṣṭavyam.
9. prāṇavānn.
10. N. 6-13.
11. Śiśrathaḥ. The commentary usually follows the order of the words in the original text; if the words are taken for interpretation in any other order, there are statements like the preposition having to be taken along with a subsequent verb or the verb having to be retraced by siṃhāvalokananyāya. Here śiśrathaḥ is taken after kṛtāni and there is no remark.
12. R.V. 1-24-15.
13. First written śunaśśaipa; then the second of the two e marks forming the ai mark in śai deleted. It may be generally remarked that in the manuscript when there are two identical marks of which one is to be deleted, then it is the first of the two that is deleted.
14. After rajju and before the anusvāra, the following passage was written and then it was enclosed within brackets and also deleted: dharmam pāśamavaśrathaya adhety ayam adhobhāve draṣṭavyaḥ. Even here, in bhāve, first bhāge was written and then ga was scored and va was written over it above the line.
15. See Note 2 above. The manuscript has manutkraṣṭavyam. I have corrected it into mapakraṣṭavyam instead of into manukraṣṭavyam to make it agree in wording with the previous statement.
16. uni (then ni deleted) nmocaya.
17. tenaivākhyāta (then the syllable ta deleted) tena.

18. bandhānmanmuktāḥ first written; nma after ndhā then deleted.

19. Page 7-b ends here.

20. N. 11-24.

21. aditi pṛthivīnāma.

Page 13.

1. First written jīvematy abhiprāyaḥ; then the mark for e was inserted below the line between ve and ma.

2. As opposed to the point of view of Nirukta, which is designated as nityapakṣa in this work. This contrast is also pointed out by Maheśvara in his Niruktabhāṣyaṭīkā.

3. kaścit dyajamāna.

4. utku (then ku deleted) kṛṣṭam.

5. hetudu (then du deleted) bhūtam.

6. ucchraya.

7. bhojanāgi (then gi deleted) dinimittam avanaya.

8. kalmaṣāḥ ssanto vayamyam (then the first yam deleted).

9. dīptabhāva.

10. tava not in the manuscript.

11. vrate karmaṇi ttvaddeve (then the e mark in ve deleted) tye vavartamānāḥ.

12. gamiṣyaṣyāma (then the first ṣya deleted).

13. R.V. 4-4-7.

14. vāmadevo 'gi (then gi deleted) gnim āha.

15. sāṃhitakaḥ sulopaḥ ssaḥ.

16. First written dhanāmadheyam; then between na and the ā mark in nā, the letter na inserted below the line. Thus it becomes dhananāmadheyam.

17. bhajater bhajyate vyasyate suvārtham.

18. Sudānuḥ not in the manuscript.

19. First written śobhannanaḥnadṛṣṭopakāreṇa; then the nna after bha and the visarga between the two na syllables were deleted and the e mark was inserted below the line between the nna (deleted) and na.

20. Uṇ. 3-32. Madras University Sanskrit Series, No. 7, Pt. 2.

21. After dātāstu, there is daivyāgādāstu syāt; then stu deleted; and between dā and stu (deleted) ta is inserted below the line with a cross mark above the line to indicate insertion. The passage is not clear.

22. In dātrā, trā is broken as there is a cut on the leaf. Page 8-a ends with pā in pātraviśeṣeṇa.

23. Written atpe, since in Malayalam the pronounciation of t in certain positions is identical with that of l.

24. Not traced.

25. hotrādi (then di deleted) dinā.

26. uktaiḥ.

27. śastrāṇyiu ktaśabdena iha. There are both the i mark and the u mark along with ṇy, i mark above and u mark below.

28. ima (then ma deleted) dam apy āśāsyam.

29. laukikāhuḥ written first; then ā inserted between kā and huḥ below the line with a cross mark above the line to mark the insertion.

30. saparyāyaḥ.

Page 14.

1. kalyāṇāyadinā (then ya deleted).
2. putrādiviṣayāputrādivasakalatvādārādhayan.
3. kārtārthyam āpadyatāṃ mityarthaḥ (then the anusvāra in tāṃ deleted).
4. R.V. 1-50-11.
5. praskaṇvasyānarṣam (then na deleted).
6. udagiriśikharāt.
7. mitrahaḥ.
8. stotratṛṇām (then tra deleted).
9. Page 8-b ends with mitravad upakā.
10. Between śca and tvam, a small bit of the leaf is broken; but, so far as I could see no letter is lost thereby.
11. Not traced.
12. The letter u was written before puṇya and then was deleted.
13. sevyamānāṃmanupamassukhasthānam (then the anusvāra in nām deleted).
14. tvaparicārakasya.
15. saṃsaktaparitāpasya hṛdayasya.
16. Nirmūlā.
17. The eight mahārogas are given in many places, but not in this order. See: Aṣṭāṅgahṛdaya, nidānasthāna, ch. 8. verse 30; Nārāyaṇa on Āśvalāyaṇa Śrauta sūtra II-7-17; sabdakalpadruma under mahāroga; Mādhavanidāna deals with the eight rogas, but not in the order of the aṣṭāṅgahṛdaya and not consecutively.
18. manvicśet moka (then moka deleted) śriya.
19. Not traced.

Page 15.

1. kṣetrasādhanam. R.V. 8-31-14.

2. nityam purā (then pu deleted and gi inserted below the line between pu deleted and rā).

3. vacanam dhami. It is likely that the original manuscript from which the present palm leaf manuscript was transcribed was in Grantha script, where dha and ya are closely similar to each other ; the dha here stands for ya in śriyam. It may also be that the scribe wanted to write dhana and not śriya.

4. See Note 19 on p. 14.

5. agnau mā (then the au mark in gna and the syllable mā deleted ; and a new au mark written after that.

6. Not traced.

7. devagaṇāḥ agni was first written ; then tathā hi inserted below the line between nāḥ and a and a cross mark put above the line to mark the insertion.

8. Page 9-a ends here.

9. .N.12-40.

10. yajamānām.

11. mitrannanna (then the second nna deleted). Usually in such cases it is the first letter that is deleted.

12. kṣetrasādha saṃsiddhau yathā.

13. mitram not in the manuscript.

14. First written pradāyinim iti ; then the i mark in ni deleted.

15. R.V. 1-22-15.

16. sukhanāma syātter avasānārthasya.

17. Manu II-93. First written doṣamiṛtya (then the i mark in miṛ crossed) ; then between mṛ (which remains) and tya the syllable chcha written below the line.

Page 16.

1. sevitavyamitiṃhi (then mi and ti deleted, so that the anusvāra belongs to vya).

2. Not traced.

3. dharmāvivyāsavacanam.

4. sukharūpāsukhasyānesukhasyānekavidhasya.

5. Anu (then nu deleted) ṇṛkṣā (then the ā mark in kṣā deleted) rā.

6. kaṇṭakaḥ ṅkantapākam sukham sarvaprakāram sarvaprakāram sukham tapāmi.

7. kaṇṭakasadṛśaiḥ (then the visarga deleted) rnābhibhavanīyaya (then the two syllables yaya deleted) yā.

8. Page 9-b ends here.

9. śaśarma (then the first śa deleted) sukhanirvāṇarūpam (then between kha and ni an anusvāra inserted below the line).

10. prasādam.

11. aparimitam devisthānam dehīti.

12. R.V. 1-24-3.

13. āyur eva bhajana (then ja and na deleted and a few marks put to show that the leaf is bad for writing) janīyatvāt.

14. āyu iīmahe (then i deleted).

15. dvikarma yāciḥ first written ; then ko inserted between rma and yā below the line with a cross mark above the line to mark the insertion.

16. Cf. Mahābhāṣya on 1-4-52, the first vārtika in the form of verse ; Kielhorn's edition, Vol. I, Page 334.

17. tvam apy ārtānugrahatayā (then ka inserted below the line between ha and ta).

Page 17.

1. R.V. 6-52-13.

2. Page 10-a ends here.

3. Matprayuktam iti śeṣaḥ instead of matprayuktam ity arthaḥ

4. ke punas te ye vāyvādayo.

5. śruter vartamānaprayuktamā (then prayuktama crossed leaving the ā mark in mā intact, so that what remains is vartamānā).

6. N. 12-7.

7. jihvā dhādhādhādhānam aṅgānām (then the first three of the four dhā syllables crossed. The first two are hardly legible after being crossed).

8. pradhānyam ucyate.

9. Before utaśabdaḥ, ya was first written and then deleted.

10. tva manur vā first written ; then between tva and ma the mark for ā inserted below the line.

11. M.S. 1-11-1.

12. yajamānāṃ nāntrātāraḥ ; then the anusvāra in nāṃ deleted.

13. sthānāśrayiṇā first written ; then the mark for e inserted between yi and ṇā below the line so that ṇā becomes ṇo.

14. purastastād yacchabdaśruteḥ ; then the sta after pura crossed.

15. R.V. 1-27-13.

Page 18.

1. P. 2-3-16.
2. yogoccaturthī first written ; then the e mark in go deleted and we get gā.
3. N. 3-20.
4. Page 10-b ends here.
5. The leaf is broken on the top ; va in yuvabhya completely gone ; for the other two syllables only the top portion remains.
6. aśu.
7. ityasyenapratyayo.
8. kevalannatamaskāram eva ; then ta deleted.
9. āśaṃsam māśaṃsanam ; then the anusvāra in sam deleted.
10. sūryo nā first written ; then mark for e inserted between ryo and nā below the line, and nā thus becomes no.
11. R.V. 10-158-1.
12. N. 7-5.
13. sarayati first written ; then ya deleted.
14. athavā sa ārya svāmī sarvasyeti soḥ san varṇaviparyayaḥ.
15. A.B. 7-20.
16. vibhaktivyatyayaḥ instead of vacanavyatyayaḥ.

Page 19.

1. bhavād bhayayāt ; then ya after bha deleted.
2. lokeśvaroṇām ; then the e mark in ro deleted and we have rā. Page 11-a ends within the syllable ke in loke ; the e element is in 11-a and k element in 11-b.
3. R.V. 1-1-7.
4. samāmnoyeṣu ; then the e mark in mno deleted and we have mnā.
5. bharanta iti pātrastham.
6. Manu IV-226.
7. saṃhṛtahaviṣkās tvām.
8. R.V. 3-29-10.

Page 20.

1. ceti instead of iti. The quotation not traced.
2. samuccandram ; then cca deleted.
3. A.V. 10-5-23.
4. ātmajanmaninimittamātram.
5. Page 11-b ends with āro.

6. After dhananāma some space is left blank as the leaf is bad for writing. rāte begins in the same line about 2 inches further.

7. devapṛpitṛmanuṣyebhyaḥ ; then pṛ deleted.

8. not traced.

9. T.B. 2-5-8-8.

10. mantrayate.

11. This word is not in the manuscript.

12. kāriṇīm ; then there are two e marks ; then there is a mark which is a part of pa, namely a horizontal stroke along the line and two vertical strokes to the top from each end of the horizontal stroke ; this letter is deleted and then follows rayin dhanañ ca.

13. niratamāhanaseṣu ; then ha deleted.

14. ananugata tvaṃ.

15. dīdihi naḥ dīpyasva.

Page 21.

1. Cf. N. 4-5.
2. R. V. 7-32-22.
3. yogyalambantapadādhyāhāraḥ.
4. Page 12-a ends here.
5. svaśabdaḥ.
6. katham ayasva instead katham ayam asya.
7. sthāvarasya ceśva ucyate.
8. Cf. N. 7-10.
9. tvāva.
10. R.V. 7-32-23.
11. noti first written ; then the ā mark in no deleted and there remains nā.

Page 22.

1. jāniṣyate first written ; then the ā mark in jā deleted.
2. guṇayogāt ; 2 e marks written before y in yo instead of one ; then the first of the 2 e marks is deleted and there remains yo.
3. bhūmi instead of bhūmni.
4. Cf. bhūmanindāpraśaṃsāsu nityayoge 'tiśāyane saṃsarge 'stivivakṣāyām bhavanti matubādayaḥ. Mahābhāṣya, vārtika in the form of Kārikā under 5-2-94 ; Page 393 in Kielhorn's edition.
5. dhanavān.
6. vājam annaḥ.
7. gāmayamānāḥ.

8. Page 12-b ends here.
9. R. V. 6-61-0.
10. priyāya instead of priyā.
11. vyāpārayatīty arthaḥ.
12. R. V. 3-47-2.
13. juṣa instead of juṣī.
14. ity atrasunpratyayāntasyaitad rūpam ; then tra deleted.
15. asmantparicaryayā.
16. gaṇāḥ not in the manuscript.

Page 23.

1. prādhānyākhyāpanārtham.
2. vaṣisiṣṭho ; then ṣi deleted.
3. sāhacaryageyāgāt ; then ga in ge deleted and there remains yo instead of geyā.
4. R. V. 8-96-7.
5. iti not in the manuscript.
6. priyaketamo ; then ke deleted.
7. sajoṣāṣāssagaṇo ; then the first ṣā deleted.
8. vidvānity eteṣāṃmanāmantritatvāt ; then the anusvāra in ṣāṃ deleted.
9. Page 13-a ends with ekavā. First written mantritatvātdekavākyatāprasiddhyartham ; then t between tvā and de deleted.
10. śabdaśarāśim ; then śa between bda and rā deleted.
11. asmantbhaktatām, then n deleted.
12. Cf. Vārtika 5 under 3-1-26 in the Mahābhāṣya.
13. P. 6-4-51.
14. nunudasva ; then the first nu deleted.
15. prakaraṇe.
16. kuraru ; it seems that the ra after ku was spoiled in writing and was deleted ; then ru written again.
17. nigraham instead of nigrahaṇam.
18. R. V. 10-85-33.
19. tasyārṣam.
20. vivāhalakṣaṇāni tasyām sumaṅgalīḥ.
21. strī strī ; the word is repeated in the manuscript.
22. śrīmaruttā.
23. P. 7-1-47.
24. datvā anantaram first written ; then thā inserted between a and na below the line with a cross mark above the line to indicate the insertion.

Page 24.

1. bhaviti first written ; then i mark in vi crossed.

2. Page 13-b ends with bharaṇa. The mark for ā in ṇā is not on this page ; a new leaf begins and space for about three syllables is broken on the top left corner. lam is the first syllable that remains. The reading given in the text portion is only a tentative suggestion.

3. sarvagāyatrīm.

4. dṛṣṭvā cakṣuṣaḥ phalama missing in the manuscript at the time I examine it for preparing this edition. But it seems the portion was in tact when the manuscript was copied for the Adyar Library in 1930 since in that transcript these syllables are seen. The bottom portion of the syllables dṛ, ṣṭvā and kṣu and of the visarga in ṣaḥ are still decipharable.

5. After gṛham, since the top right corner too is broken, some syllables are missing. vi paretana can more or less be deciphered, since the lower half of the letters is retained. The next line begins śāsyate. There must be five or six syllables missing after vi paretana. The first may be either pa or va. Only a small circle remains. It may also be that the line was not continued to the end of the leaf and that what is missing is only ity ā. The small circle which remains may be the beginning of this i.

6. This is how the colophon is given in the manuscript.

KALPA II

Page 25.

1. These headlines are not in the manuscript.Pūrvasmin kalpe is how it begins. This is in continuation of the colophon to the first Kalpa in the same line.
2. pradarśanīyaḥ.
3. Not traced ; read jñātvā.
4. nityakarmavihitān mantrān.
5. T.S. 3-4-11-5 ; 4-1-6-3 ; M.S. 1-5-4 and in many other places; R.V. 3-59-6.
6. devatānu (then nu deleted) su.
7. paṭhitvān madhyamasthānatvena.
8. N. 7-10 ; also Nigh. 5-4.
9. dyusthāne'pi.
10. But not according to the Nirukta.
11. yajuśśākhānudherādhena ; then dh in dhe between nu and rā deleted and we have nuro.
12. vyākhyāyate mitratvān nirmāya.
13. kṛtsnañ jagastrātrāyata ; then strā deleted.
14. bahuvidāṃmmatibhedaḥ ; then anusvāra in dāṃ deleted.
15. kecitdāhuḥ ; then t deleted.
16. śrūtayamāṇatvāt ; then ta after śrū deleted.
17. mānatvātdvastu ; then t after tvā deleted.
18. R.V. 6-47-8.
19. R.V. 1-50-10.

Page 26.

1. vyatiraktam.
2. Cf. N. 7-6 and 7 ; for this last sentence, see also Niruktabhāṣyaṭīkā of Mahesvara, 7-7.
3. nirvacaprasaṅgena.
4. iti vāyu (there is no visarga).
5. in miñ, after mi the next letter is slightly broken and cannot be identified.
6. pratyakṣepaṇe ; then tya is crossed.
7. dru gatovityetayor dhātoḥ ; then the e mark in to deleted and we have tā. Page 14-a ends with tayo.
8. dhātor etad rūpam.

9. sarvasatra ; then sa between rva and tra deleted.

10. First written vedayater vā ; then v in ve deleted and m written just under it ; and we have me.

11. ṣṭran pratyayaḥ tasya. Un. 4-167 and 174.

12. paryāvantartante ; then nta between va and rta deleted.

13. ghṛtenodekena ; then the e mark in de deleted.

14. N. 7-24. Read te yadā and vyudyate for toyadā and vyadyete.

15. cāyateruṣitecchacatiśca ; then the three syllables between ṣite and śca completely scored off, now hardly decipherable.

16. pradarśanāpradarśanārtham idam.

17. vṛṣṭipradānādinā seems to be the right reading. But the expression occurs in the same form repeated once more ; cf. p.28, l.3 in the Text.

18. tejaś cānnañcañca (then the first ñca deleted) yaśaśeścocyate (then the śa after ya and the e mark in śe deleted).

19. Not seen in the Nirukta of Yāska.

20. yogir it. Not traced.

21. śravaḥ. śravaśabdenāditya.

22. mucate.

23. ityāsinpratyayāntasya.

24. Cf. Un. 4-117.

25. between etadrūpam and chāndasatvāt, there is sānasi extra.

26. Cf. P. 7-1-23 for the dropping of am in Neutral.

27. sānasim sambhavanīyam.

28. udyantantvantvā va ; then ntva and ntvā deleted.

29. T.B. 2-7-9-4.

30. sarvaprajāpatinandatīti.

31. satama (then ma deleted) tam atatīti.

32. After sarvadā the leaf is broken. The two letters rva and dā only partly seen. In the next syllable only the first part is seen, and it may be me. In the next syllable the final part is seen and it may be ru. parvatam is clear, though the bottom portion is broken. paryā is also clear (the ā mark was deleted). The next syllables must be tīti ; only partly decipherable. There is no ṭa.

33. Only top of tathā seen, but quite clear. ca is in tact.

34. R.V. 10-10-8.

35. After deva in the above quotation, space for about four syllables broken at the end of the last line. In the next leaf the top left corner too is broken, the space being for about four syllables. Then spaśa is clear. The next leaf begins with ye, the bottom portion of which is clear. The bottom portion of rantīti

is also clear. In between the letters are completely gone. Page 14-b ends with spaśa iha.

36. sarvaprāṇināñcaṣṭitam was first written. Then the e mark inserted between nā and ñca above the line. Note that usually the insertions are below the line.

37. sākṣibhūtantatvāt; then nta deleted.

38. R.V. 1-46-4.

Page 27.

1. N. 5-24.
2. iti not in the manuscript.
3. citraśravastastamam; then the first sta deleted.
4. cāyamānīṃyam; then the syllable mā and the anusvāra in nīṃ deleted.
5. yeyaṣān te; then the y in ye scored off.
6. last pāda in the verse quoted on P. 2 above in the first Kalpa under stanza 1; cf. foot-note 16 for P. 2.
7. R.V. 3-59-6; cf. foot-note 5 for P. 25.
8. asunpratyayāntaḥ instead of asunpratyayāntasya.
9. dyotayatīti dyumnam upāyam vitate dvaya (ntadyotayati yaśassādhanatva) dvayan tadyotayati yaśassādhanatvād yaśa ucyate atti ca bhaumam rasam. The eleven syllables between dvaya before and dvaya after are enclosed within brackets and are deleted. Cf. N. 5-5. The passage is not intelligible and so I do not print in the body of the book the portion beginning with upāyam. What follows this passage is evam ubhayathā mantro niruktaḥ.
10. T.S. 3-4-11-5; R.V. 3-59-1.
11. vihitan tad iti.
12. yathā ca.
13. garbhasthesyaiva; then the e mark in sthe deleted.
14. Not traced.
15. The leaf is broken; in vyāpārayatīty arthaḥ only the top portion is decipherable for pāra; the other syllables are in tact.
16. yātayatir gatyarthaḥ.

Page 28.

1. After jana janane itye in the last line, the leaf is broken; the space is for about twelve syllables; what begins on the next page is yamānaḥ; after itye the top portion of tasya is partly decipherable; the next letter is not quite like cha; it looks more like

ca ; only the end of a top stroke is visible (which can belong only to ca in Malayalam and not to cha) ; perhaps the scribe wrote ccha ; the top of the following ā mark is clear ; the next can be ndasa (only some top points are visible) ; the passage as I have reconstructed as a matter of conjecture must be the correct one. Page 15-a ends with prakarṣeṇa jā.

2. After udyan nu khalu vā āditya the leaf is broken ; the next line begins with mitra eva ; space broken is for about twelve syllables ; for the syllables ssarvāṇi bhū some bottom strokes are visible ; what follows may be tāni ; what follows must be a conjunct consonant whose second member is r ; then five syllables are completely lost ; then tro dādhāra can be made out from the bottom strokes ; I add mi before. The passage is not traced.

3. There is the word bahumānāt after katham and before dṛṣṭādṛṣṭārthena.

4. suliuk (there are both the i mark above and u mark below for l) ; then the i mark scored off. P. 7-1-39.

5. iti prasiddhau.

6. tatathā ca ; then the first ta deleted.

7. R.V. 10-10-8.

8. nimiṣanty ete iti ; then the e mark in te deleted to effect sandhi.

9. yattacchabdāhāryau ; then vaddhyā inserted between bdā and hā below the line with a cross mark above.

10. The word mitrāya extra between tasya and satyāya (evidently the scribe had the R.V. reading in his mind).

11. vidadhātiḥrdānakarmā ; then the visarga deleted.

12. tvatparyāsaktamanaso.

13. pāṭhetha ; then the ṭha part in ṭhe deleted. R.V. 3-59-1

14. yajamānaḥ instead of yajamānavacanaḥ.

15. The R.V. variant of the fourth pāda, mitrāya havyam ghṛtavaj juhota, not noticed in the commentary.

16. In ityācakṣate, the syllable tyā was first written and, except the ā portion in the syllable, it was deleted ; then an identical letter was inserted below the letter that was deleted. Not traced.

17. iti not in the Ms.

18. T.S. 3-4-11-5 ; M.S. 4-10-2 ; R.V. 3-59-2.

19. marta iti marta iti manuṣyanāma ; then the second marta is deleted.

20. maraṇandhrundhruvam ; then the first ndhru deleted. Cf. Bh. G. 2-27.

21. iti astu prāstu.

22. P. 5-2-94.
23. iti not in the Ms.
24. tadvat instead of tadvān.
25. See note 4 for page 22.

Page 29.

1. A.B. 1-5.
2. After nāma, space for two and a half inches left blank in the line as the leaf is bad.
3. sāmarthyod dhaviḥ ; then the e mark in rthyo deleted.
4. sa bhati.
5. jyā vavayohānau.
6. itasyaitad rūpam.
7. na sambadhyate extra after sambadhyate and before enam.
8. tvad ādhā (dhā then deleted) rādhanatatra (tra then deleted) tparam.
9. The word aṃhaḥ not in the Ms.
10. hanter nirūḍhopādheḥ viparītākṣarosunpratyayāānto ; then the first of the two ā marks in yāā deleted.
11. N. 4-25. The following word is written pāpapaparyāyaḥ ; then the first of the three pa syllables deleted.
12. Manu 4-174.
13. iti not the Ms.
14. agneśnātīti ; then the syllable gne except the e mark deleted.
15. In ño, the consonantal part which should be in the middle is missing, the space for a letter is left blank between the e mark before and the ā mark after, which together constitute the o mark.
16. antitaḥ not in the Ms.
17. samīpavācinaḥ.
18. samīpapāt.
19. T.S. 3-4-11-2 ; M.S. 4-12-6 ; R.V. 1-35-2.

Page 30.

1. The Ṛṣi is not given ; it must be an omission. The Ṛṣi is Hiraṇyastūpa Āṅgirasa
2. savitṛśabdenācyate ; then the e mark inserted between bde and nā below the line.
3. vartamāne ity anena. The scribe is very particular usually about sandhi ; Cf. note 8 for page 28. Here the scribe writes the two words without sandhi and, not only that, he goes wrong in writing the words separately. If sandhi is effected the form is the same for both vartamānaḥ and vartamāne when followed by i.

4. satyeṣu.
5. tāyatamāneṣuna ; then ṣu deleted.
6. Between dāśatayīṣu and āha the leaf is bad and space for one and a half inches left blank in the line. Cf. R.V. 1-35-2. Perhaps daśatayīṣu pāṭhaḥ would be a better reading.
7. karśarṣater nāśārthasya ; then rśa deleted. Page 16-a ends with karśarṣater nā. Cf. N. 2-20. In the Dhātupāṭha there are only the roots kṛśa tanūkaraṇe and kṛṣa vilekhane.
8. tamaāder nāśayitā.
9. rajasāte ; then te deleted.
10. udakaś ca.
11. lokāś ca.
12. prakaraṇavavaśāt ; then the first va deleted.
13. sambandhaḥ not in the Ms.
14. amṛtam amaṇañ jīvanam ity arthaḥ.
15. tathā ca smaraṇam not in the Ms.
16. Mahābhārata 1-1-273. The reading in the printed edition is kālaḥ sṛjati bhūtāni kālaḥ saṃharate prajāḥ.
17. bahuvacanasthāne.
18. dharmāno davān ; then the e mark for de inserted between ṇo and da below the line.
19. evam etan matyam araṇadharmāṇo. Then ma inserted between a and ra below the line.
20. manuṣyānn ; then the first n deleted.
21. abhyanujñātānu ; then nu delted.
22. devā.
23. bhuvanā not in the Ms.
24. P. 6-1-70.
25. śilopaḥ bhuvanāni paśyan bhūta (then bhūta deleted) bhuvanāni bhūtajātāni.
26. vipaśyan not in the Ms. Note that paśyan had been written extra before bhuvanāni bhūtajātāni as given in the previous note (25).
27. The R.V. variant bhuvanāni paśyan not noticed here. Perhaps bhuvanāni paśyan as given in note 25 above is a remnant of the notice of the R.V. reading.
28. T.S. 4-1-7-4; 5-1-8-6; M.S. 2-12-5 and in many other places; R.V. 1-50-10.
29. aitena ; then the e mark in ai deleted.
30. vacano ḍṛśyate draṣtavyaḥ ; then dṛśyate deleted.
31. After vayan dā, space for four syllables left blank and tamasaḥ is what begins. tāraḥ omitted.
32. bahulatamaḥ pakam vidārya.

Page 31.

1. Cf. athāpy ādiviparyayo bhavati ; jyotiḥ.N. 2-1.
2. Page 16-b ends here.
3. prāṇiṇām was first written ; then ṇ of ṇām deleted and n inserted under it.
4. yattacchabdāv adhyāryau.
5. yad evadham maṇḍalam ; then an anusvāra and vi inserted between va and dha.
6. tatrasthasāmarthyayogena sūryam sartāran devam ; then all syllables except tatrastha in the beginning and ndevan in the end deleted.
7. sāmarthyayegena ; then ā mark inserted between ye and ge below the line and we have yogena.
8. sarvadā sādhārayitāram.
9. Pr.U. 3-8. āditye vai.
10. va extra after prāyeṇa.
11. jyotirmaḥ ; then rma deleted.
12. jyārmayam.
13. anekakajanmābhyāsabalena ; then the first ka deleted.
14. sarvāpaniṣatsu ; then e mark inserted between sa and rvā below the line.
15. gīyemonam ; then the e marks in ye and mo deleted and we have gīyamānam.
16. udiu (i mark above and u mark below d) ; then i mark above crossed.
17. T.S. 1-2-8-2 (and in many other places) ; M.S. 1-3-37 ; R.V. 1-50-1.
18. Between u and kā space for about two inches left blank in the line as the leaf is bad.
19. vigrahādīnām.
20. Cf. N. 1-5.
21. samārthaḥ.
22. R.V. 1-115-1.
23. tasthuṣaścati ; then e mark inserted between ṣa and śca below the line.
24. in jātavedasam, between da and sa a letter (it is sa with one extra stroke in the beginning) written and deleted.
25. udota sambandhaḥ.
26. samkhyātāḥ.
27. ketavo raśmināśayitāraḥ.
28. rakṣakṣa (the first kṣa then deleted) saś cainasaś ca. Page 17-a ends with ścai.
29. ketava enam extra before kimartham.
30. P. 3-4-11.

Page 32.

1. viśvasyasya (then the first sya deleted); this extra after viśvāya.

2. viśveṣām not in the Ms.

3. N. 12-15; the printed editions of N. have darśanāya.

4. T.S. 1-4-43-1 (also in two more places); M.S. 1-3-37 and in many other places; R.V. 1-115-1-

5. kutthsasyārṣam. (This is the Malayalam way of writing this name).

6. In agnyādīnām, after gnyā the letter ga was begun, stopped when half written and then deleted.

7. This is the second pāda of the verse quoted on page 2 in the Text under stanza 1, in the first Kalpa; for source see Note 16 for page 2.

8. jyotir ādityākhyakhyam; then the first khya deleted.

9. ananīkam; then na between a and nī deleted.

10. In anīkam between nī and kam, two inches space left blank as the leaf is bad.

11. anananam; then the first na among the three deleted.

12. The word caṣṭeḥ not in the Ms.

13. Not traced.

14. In āprāḥ after ā a letter begun, perhaps rva, half written and deleted; then prāḥ written.

15. pūrayatiti.

16. dyāvāprithithivī; then the first thi deleted.

17. There seems to be something missing here. The meaning of dyāvāpṛthivī is only divañ ca pṛthivīñ ca. Perhaps the passage should be: pradarśanārtham idam dyāvāpṛthivīgrahaṇam. Antarikṣañ ca. Cf. also trailokyam in the next sentence.

18. mahahatvena; then the first ha deleted.

19. mahahatvena; then the first ha deleted.

20. antarhihitaprakāśanam; then hi following rhi deleted.

21. ādityakarma.

22. bhāṣyakāraṇa; then the e mark inserted between kā and ra below the line.

23. prabalhikam ādityakarmaiva.

24. N.7-11.

25. atte (then there is a letter part of which is dha with a dot above which usually represents r immediately preceding a consonant; but the letter is not quite dha since there is one stroke extra; the letter is then deleted; then tva written and deleted) dhātor ātmaśabdo.

26. According to the editions of yāska, it is from aṭateḥ and not from atteḥ. N. 3-15.

Page 33.

1. yogam āśritaḥ ; between the e mark and yā in yo space for about three inches left blank as the leaf is bad.

2. Page 17-b ends here.

3. Bg. G. 15-14.

4. tasya.

5. ayam evātmanasthitaitirūpeṇa ; then the five syllables nasthitaiti deleted.

6. R.V. 7-66-16 ; M.S. 4-9-20 ; here the R.V. reading is taken up first and then the other reading is taken as an alternative. The verse does not occur in T.S.

7. jadvyāpārakāraṇam.

8. caṣṭa iti paśyati cakṣuḥ extra after tac cakṣuḥ and before caṣṭa iti paśyatikarmā.

9. cakṣur darśana (no anusvāra).

10. Not traced.

11. sampādayann iti.

12. athavā devādayaḥ dānaśīlānuṣṭhāyinaḥ.

13. M.S. 4-9-20.

14. In śocater dīpti, after śo a letter begun ; it looks like pha ; then it is deleted and cater dīpti follows.

15. P. 5-2-107.

16. ṛturtur abhidhīyate ; then the first ṛtu deleted.

17. durdaśam iti.

18. śṛṇoti.

19. tathā ca not in the Ms.

20. Not traced.

21. iti not in the Ms.

Page 34.

1. sarvasampatsaṅgatañ jīvamāśyāsyate ; then na inserted between va and mā below the line with a cross mark above the line. Page 18-a ends with sampat. Page 18-b is left completely blank.

2. The words śaradaḥ śatam.

3. M.S. 4-10-2 (and in many more places) R.V. 1-25-19.

4. śunaśśepāsyārṣam yūpe ; then syārṣam deleted and the e mark inserted between śśe and pā below the line ; thus pā becomes po.

5. A.B. 7-16-6.

6. śrūtvā ; then the tail of the ū mark crossed and only the u mark remains.

7. asunpratyayḥāntasya (the ā mark follows the visarga after ya) ; then the visarga deleted.

8. P. 3-1-8.

9. ava iti rūpam. supa ātmana icchatīty avasyuḥ kyacpratyayaḥ.

10. P. 3-2-170.

11. unpratyayaḥ ; then n in un deleted unnecessarily.

12. According to duhiyācirudhi, etc. ; Mahābhāṣya on 1-4-51.

13. āyuṣkaṣkāmo.

14. Page 19-a ends here.

15. nigrahai ; then the first e mark in hai deleted.

16. Not traced ; reading uncertain.

17. taṃsmād iha ; then the anusvāra deleted.

18. kanmaṣo. This is a Malabar peculiarity ; but in some places the word is written kalmaṣa also, as in the last line but one on p. 43 in the text.

19. syāt.

Page 35.

1. T.S. 2-1-11-6 ; 5-7-6-4 ; M.S. 3-4-8 and in many other places ; R.V. 1-24-11.

2. bhilaṣim āyur abhidhīyate (ta left out after laṣi) ; read abhidhīyate.

3. āyuāyus tvām.

4. For this alternative interpretation, compare the Niruktabhaṣyaṭīkā of Maheśvara 2-1. Here Maheśvara does not take it as the interpretation of a portion of the Mantra, but only as an independent Laukika statement. If tattvā can be taken as single word, it is surprising that the commentator has not explained the deviation from the Padapāṭha.

5. tanu vistāraḥ itytyasya ; then the first tya deleted.

6. P. 7-2-56.

7. uditoveteīṭoveti (between ve and ṭo, there is both the e mark before and the ī mark above for ta) then the ī mark in it is crossed. In the ve between ṭo and ti, there is some letter, perhaps ṣa between the e mark and the v ; this letter is also scored off.

8. Cf. Note 5 for page 34.

9. tedāśāste ; then the e mark in the initial te deleted.

10. tad evāyur āyaśāste ; then the y between rā and śā deleted.

11. kāmaṃyate ; then the anusvāra deleted.

12. hahariṣcandrākhya ; then the first ha deleted.

13. mamehodaravyādhinā ; then the first ma and the e mark in me deleted.
14. read tasya hodaram.
15. A.B. 7-15-1.
16. havibhabharbhir asmādibhiḥ.
17. ahelatiḥ.
18. krakruddhyatikarmā ; then kra deleted. After this deleted kra and before kru, a letter was written, perhaps kra again ; and it was completely scored off.
19. sarvo hi ko.
20. In stutau.bahustuta, after stutau the letter ha was begun and half written. Then bahustuta follows.
21. P. 1-2-59.
22. aham api hariścandro 'pi.
23. dīrgharghāyuṣau ; then the first rgha deleted.
24. M.S. 4-12-6 ; R.V. 1-25-1.
25. yaccachabdo.
26. yadityasyārthe.
27. N. 1-4.
28. anaika.
29. N. 1-5.

Page 36.

1. pūjāṃdīnām, then the anusvāra in jām deleted.
2. anakarthakau ; then ka after na deleted.
3. Cf. Note 18 for page 2 for reference.
4. piṇḍin instead of piṇḍīm.
5. Not traced.
6. prāpnuvantyibhilaṣitam artham ; then the i mark in ntyi crossed and we have ntya.
7 vivekaśūnyāhṛdaya.
8. vayamiti pīti ; then the i mark in mi and the syllable ti before pī deleted.
9. minamasi.
10. P. 7-1-46.
11. minīmaḥ mi hiṃsāyām. Read with a full stop after minīmaḥ.
12. chāndasada (then da deleted) tvād vidhīyate bahuvacanāt avadhiṣma. Page 20-a ends with dhīyate.
13. dyavidyavihno nāmadheyam.
14. M.S. 4-12-6 ; R.V. 7-89-5.
15. caśabdacśicaścicchabdaparyāyaḥ ; then ścica deleted.
16. kīdṛśam instead of yatkiñcit.

17. hetubhūtakam ityarthaḥ ; then ka deleted.
18. taddhita (no visarga).
19. jane not in the Ms.
20. vayam carāmasi kiñca ; then the i mark in si crossed.
21. suṣṭutyādivat.
22. pūrvasavarṇaḥ.
23. yat tava dharmaśabdaḥ.

Page 37.

1. pratathamā.
2. R.V. 1-164-43 ; 50 ; 10-90-16.
3. luttaptañaḥvanto ; then tta and ñaḥ deleted.
4. vayaṃmityarthaḥ.
5. rīriṣa ; since usually the Padapāṭha form is taken up in the commentary, that form is accepted.
6. pañcāmī ; then the ā mark in ñcā deleted.
7. tasmād enaso hetoḥ.
8. asupratyayāntasya.
9. nakāraścopasarjanaḥ instead of nakakāropajanaś ca.
10. In pāpaparyāyaḥ, the pa of the initial pā was first deleted and a new pa written exactly below it.
11. Ś.B. 14-7-2-3.
12. rīriṣiḥ ; then the i mark in ṣi crossed.
13. rīriṣaḥ.
14. In mā hiṃsīḥ, after sī and before the visarga an e mark (as when combined with a consonant) was written and deleted. Then the visarga written.
15. kanmaṣāpādita. Cf. note 18 for page 34.
16. bandhanāpāyanayana ; then the ya between pā and na deleted.
17. In purassaram, after pu and before writing ra, some letter written and deleted ; it is not clear what letter it is ; it looks like ta.
18. kitavāvāso ; then the first vā deleted.
19. yatdriripur na ; then t deleted.
20. T.S. 3-3-11-6 ; M.S. 4-14-3 ; R.V. 5-85-8.
21. sthānā ; then the e mark inserted between sthā and nā below the line and thus it becomes sthāno.
22. dyusthānaścaścāsti ; then the first śca deleted. Page 20-b ends with dyusthā.
23. N. 8-2.
24. kitavāṣaḥ not in the Ms.

25. śabdārthasyatadrūpam ; then ai mark inserted between rtha and sya below the line with a cross mark above the line.

26. naśabdhoyamupamānārthonarthako.

27. dīṣyateretadrūpam.

28. divi instead of dīvi ; read dīvi ;

29. bhṛtyānāmupajīvanārthoma ; then the marks which make up o in rtho deleted.

30. Cf. bharaṇam poṣyavargasya praśastam svargasādhanam.
narakaḥ pīḍane tasya tasmād yatnena tam bharet.

(Attributed to Manu but not found in the Manusmṛti ; Manusmṛti edited in the Kashi Sanskrit Series, 1935 ; App. Page 16, stanzas beginning with bha ; also cf. Mahābhārata 12-59-34.

31. yayadvā ; then the first ya deleted

32. padapūraṇe.

33. vetyavadhāraṇe not in the Ms.

34. vidyagadma ; then dyaga deleted.

Page 38.

1. A.B. 1-6.

2. Anṛtavādine ; then the i mark in di crossed ; I fear that the scribe has confused between vadane and vādino.

3. pañcapañcānṛte.

4. gavānṛteta ; then the t in te deleted and there is left nṛte.

5. sahasrasram ; then the first sra deleted.

6. Mahābhārata 5-35-44.

7. syatir amupasṛṣto. I do not know why this qualification is wanted.

8. viṣya mvivimocacaya ; then mvi and the first ca deleted.

9. Mahābhāṣya, paspaśāhnika, page 26, line 1. Kielhorn's edition.

10. viśiṣṭasambandhībandhanāni.

11. atha extra before he deva.

12. atha instead of adha.

13. vibhūbhūtim ; then the first bhū deleted.

14. ṣtha instead of ṣṭhā.

15. Ṭ.S. 4-1-5-1 and in many other places ; M.S. 2-7-5 and in many other places ; R.V. 10-9-1.

16. triśirasa ārṣam (then ārṣam deleted) ssindhudvīpasyaivaitat sūktam.

17. vābdhavatam.

18. see mārjāranakulau hatvā cāṣam maṇḍūkam eva ca
śvagodholūkakākāṃś ca śūdrahatyāvratañ cāret

payaḥ pibet trirātraṃ vā yojanam vādhvano vrajet
upaspṛśet sravantyāṃ vā suktaṃ vābdaivatam japet.
Manu. 11-131, 132.

19. sthānana ; then the first na deleted.
20. samāmnāyate.
21. mantrarūpasya ; then rūpa deleted.
22. After heśabda, the leaf is broken till the end of the line and the page ends there. The next page begins nityam. In the Adyar Library transcript I find heśabdaḥ pūrvam and then the break is indicated by blank space. Perhaps thus much was in tact when the transcript was taken in 1930 and the manuscript got further injured after that. adhyāhāryaḥ is only my conjecture. There must be about four syllables after pūrvam. Page 21-a ends with adhyāhāryaḥ (conjectured).
23. pratijñānatvāt ; then the tva part in tvā deleted and we have nāt remaining.
24. tābhir hi viśvaṃ vya ; for these syllables only the bottom part is seen as the leaf is broken ; the ā mark in vyā is in the next line and is in tact.
25. sarvam sarvam ; then the first sarvam deleted.
26. Not seen in the Atharvaveda.

Page 39.

1. devatā āpādyante.
2. he āpa (no visarga).
3. hetvapadeśa not in the Ms.
4. N. 1-5.
5. pādapūraṇārthatvamaṃ ; then ma deleted.
6. mādyater antarṇītaṇiśabdasyajarthasya ; then śabdasya deleted.
7. bakāravyāpaṭyā.
8. mayatīti.
9. antarṇītiṇyartho ; then i in ti deleted.
10. bhavati (no visarga).
11. aspu.
12. A.B. 7-13.
13. First written yāḥ ; then ya deleted and ta written just below it.
14. pratyakṣakṛtatvān mantrayasya ; then ya after ntra deleted.
15. ūśabdo.
16. anarthakaḥ kutaḥ tanetyenarthakā.

17. N. 4-7.
18. bhāṣyakāravacanāāt ; then the first of the two ā marks in nāāt deleted.
19. ityarthaḥ extra after dhatta.
20. bahvannemasmākam.
21. tasmādyadyayā ; then the first dya deleted.
22. Not traced.
23. maramaṇīyāya ; then the initial ma deleted.
24. paśyatikarmaṇorasunpratyayāntasya ; then the ra after ṇo deleted.
25. kakāraścopajaganaḥ ; then ga deleted.
26. bhagavatāditya ; then the ta in tā deleted and da inserted between ta deleted and the ā mark after it, below the line.
27. cakṣurdhattetyanuṣaṅgeḥ ; then e mark in geḥ deleted.
28. lokāmātṝṇām.
29. prasādenākṣayaṃmannam ; then the anusvāra in yaṃ deleted.
30. yo vaśśivatamarasaḥ (this is the pratīka given) ; page 21-b ends with this.
31. T.S. 4-1-5-1 and in some other places ; M.S. 2-7-5 and in some other places ; R.V. 10-9-2.
32. yaḥ vaḥ not in the Ms.
33. After sambandhī the leaf is broken and maḥ is the first syllable seen after the break. Bottom portion of tiśeṣaḥ is decipherable. śivata I have inserted ; this is completely gone.
34. antarvyāpattirvakāraṇa ; then e mark inserted between kā and ra below the line.
36. guṇābhāvāśca ; then ā mark in vā deleted.
36. gasukhātiśayahetuḥ ; then the initial ga deleted.
37. rasam instead of rasaḥ.
38. śrūyata ; then e mark inserted between ya and ta below the line ; this instead of śruteḥ.
39. ṣaṣṭhīvataṃvārasam ; then vā between ṣṭhī and taṃ deleted ; I think that the reading should be tasyaikadeśam tam vā rasam after ṣaṣṭhī.

Page 40.

1. mātaterā ; then ta in te deleted and we have mātaro.
2. ḍṛṣṭopakāriṇyṇyasatyaḥ ; then the first ṇya deleted. The first ṇya was imperfect and the scribe tried to correct it : then he deleted it.
3. ārogyādidhanena.

4. bhājayati.

5. T.S. 4-1-5-1 and in some other places; M.S. 2-7-5 and in some other places; R.V. 10-9-3.

6. N. 2-1.

7. dvīdvitīyaikavacanasya; then initial dvī deleted.

8. aram not in the Ms.

9. kapilikādiṣu; I have not been able to see such a gaṇa. l for r is given by P. in 8-2-18*ff*.

10. gagāma.

11. caca; then the first ca deleted.

12. The end of the line is broken; the top portion is decipherable. Page 22-a ends with amṛta; tva is in the next page. Not traced.

13. R.V. 10-9-4. The verse does not occur in T.S. or M.S.

14. bahuvacanasthāne:

15. rājñaḥ instead of patnyaḥ.

16. T.B. 1-1-38. Read patnya instead of patnaya.

17. āsanniti; then n after āsa deleted.

18. abhipūrvādicchate; (no visarga).

19. abhiṣṭvaye; then the v mark in ṣṭva crossed.

20. abhilaṣitāyaya; then the first ya deleted.

Page 41.

1. ityarthaḥbhiprāyaḥ; then rthaḥ deleted.

2. ṛṇasandhitvāt; then an anusvāra and ba inserted between sa and ndhi below the line.

3. In devebhyaḥ after ve something written and scored off; perhaps it is bha; then there is bhyaḥ.

4. Not traced.

5. pradadvayametat; then the r mark in pra scored off.

6. tasya instead of kasya.

7. royoriti; then ro deleted.

8. vināśāntartha; then nta deleted.

9. ṣaṣaṣṭhyekavacanam; then the initial ṣa deleted.

10. pañcamyekavacanam yāvanamityavagamaḥ; then vā inserted between vacanam and yāvanam.

11. vināśāsterthasya; then sta in ste deleted but not the e in it.

12. yutamasyasya; then the first sya deleted.

13. Why yutā vā? Perhaps a noun is left out.

14. tathā ca tathā ca.

15. In niruktabhāṣyakāra, the final ra deleted and another ra written just below it.

16. rogāṇā (no anusvara).
17. N. 4-21.
18. abhiśabda (no visarga).
19. yāvavanam; then the first va deleted.
20. bhayādanayanañca.
21. Page 22-b ends with a in asmākam.
22. M.S. 4-9-27; R.V. 10-9-5. The verse does not occur in T.S.
23. The three words īśānā īśvarāḥ. vāryāṇām not in the Ms. After the full stop concluding the commentary on the previous stanzā, the pratīka iśānā vārynaṇām is given and what follows is vṛṇāter etad rūpam.
24. varaṇīyānāmmuktāpravālādīnām; then mmaṇi inserted between nā and mmu below the line.
25. varaṇīyānāmevam; then meva deleted.
26. T.B. 3-2-5-2.
27. nirukte instead of nirukto.
28. See page 26 in the text under stanza 1 of the 2nd Kalpa.
29. pradarśanārthaḥ instead of pradarśanārtham.
30. vadhārayanti; then the initial va deleted.
31. sarvaprāṇināniväsa ityajīvanañca; then itya deleted.
32. abhisarvāṇi.
33. Not traced.
34. itthamtthambhūtā; then the first ttham deleted.
35. Mahābhāṣya under 1-4-51.

Page 42.

1. M.S. 4-10-4; R.V. 10-9-6 (also 1-23-20); the stanza does not occur in T.S.
2. sthānā instead of sthānānām.
3. udakānām udakānām.
4. bheṣajā not in the Ms.
5. nidignagdhikādiṣu. There is a medicinal plant called nidigdhikā. That cannot be what is meant here. There is referrence to vidagdha in Aṣṭāṅgahṛdaya, Śūtrasthāna, Ch. 8, stanzas 26 and 27. So I have changed the reading to vidagdha.
6. Cf. Aṣṭāṅgahṛdaya, Cikitsāsthāna, Ch. 6, Stanzas 77 and 78.
7. udakenvana instead of udakendhana.
8. In meghodara after da the letter ga begun and half written; then it was deleted and ra written after that.
9. vijṛmbha instead of vijṛmbhaṇa.
10. viśvasambhuvam.

11. bhabhāvayitāram ; then the initial bha deleted.

12. R.V. 10-9-7 (also 1-23-21) ; the stanza does not occur in T.S. and M.S. It occurs in K.S. 12-15.

13. The leaf is broken after āpaḥ pṛṇī. Then ṛpaṇe is in the next line. In ta prīṅ ta the top portion is visible.

14. varūthatham ; then the first tha deleted.

15. After tanve śarīrā the leaf is broken. Top of ya is visible. The broken portion can contain about sixteen syllables ; perhaps the scribe has not written up to the end of the line and the missing syllables are only ya mama jyo. Page 23-a ends here ; k in jyok is what begins the next page.

16. jyokcchabebdā instead of jyokśabdo ; perhaps the scribe forgot to delete the ba in be before bdā.

17. līrghakālam.

18. parātmarūpam.

19. P. 3-4-11.

20. The syllables ti in iti and tu in tumarthe are gone as the leaf is broken ; the bottom part is visible.

21. gamiṣyāma.

in T.S. or in M.S.

22. R.V. 10-9-8 (also 1-23-22). The stanza does not occur

Page 43.

1. In rodhayatetyarthaḥ, the initial syllable looks more like śo than like ro.

2. yatkiñci ; then the i mark in ñci crossed.

3. duritam extra between yatkiñca and mayi ; or a better way of emending the reading will be to keep duritam here and take away pāpam iti vākyaśeṣaḥ.

4. druha not in the Ms.

5. jñānājñānena instead of ajñānena.

6. nāśayetyarthaḥ ; between the e mark and ya in ye there is a letter written and scored off indecipherably ; then te inserted between ye and tya below the line with a cross mark in ye.

7. āhepā instead of āpo. Evidently the scribe forgot to delete ha in he.

8. R.V. 10-9-9 (also 1-23-23) ; the stanza does not occur in the Yajurveda.

9. meghodaratvamapi.

10. āgatya ca mām.

11. See page 10 in the text under stanza 10 in the first Kalapa.

12. yuṣmatprāsādādaham ; then the ā mark in prā crossed.

13. This colophon is exactly as it appears in the Ms.

Page 45.

1. These headlines are not in the Ms. They are added by me.
2. This is how the Ms. begins. It is in continuation of the colophon of the previous Kalpa in the same line.
3. A.B. 3-8.
4. See āśvalāyanaśrautasūtra, Ch. I, Khaṇḍikā 5 and 6.
5. R.V. 6-16-34.
6. Page 23-b ends here.
7. Not traced ; cf. Ś.B. 5-3-1-1 : agnir vai devatānām anīkam.
8. vṛkteḥ.
9. papāpāni ; then the initial pa deleted.
10. śrūyaśyayate ; then śyaya deleted.
11. A.B. 4-4.
12. pāpmeneti ; then the e mark in pme deleted.
13. manovākkāyajānikarmakṛtāni ; then the ā mark in jā and the syllable ni deleted.
14. megheghā ; then gha part in ghe deleted.
15. Before jaṅghanat, there is savam extra.
16. Cf. P. 3-1-22.
17. N. 7-10.
18. vṛtromasutram ; then the e mark before and the ā mark after in tro deleted.
19. putratram ; then the first tra deleted.
20. T.B. 2-6-6-1.
21. Not traced.
22. prāptaprāptum iṣyate.
23. draviṇeṇā ; then ṇa in ṇe deleted.
24. havirlakṣaṇahavimātmana ; then havi between ṇa and mā deleted.

Page 46.

1. Cf. P. 3-1-8.
2. P. 3-2-160.
3. panatiḥ instead of panāyatiḥ.
4. vividhayā ścitrayā stūyastutyā ; then stūya deleted.
5. stūyamānayā ; then yā deleted.
6. See page 33 in the text under stanza 8.

7. atiteitejasvitayā (there are both the e mark before and the i mark above ta after ati and before te); then the ti in ati and the e mark following it (i.e., the e mark in the syllable where ta has e mark before and i mark above) deleted.

8. āhvayatir arcatikarmā.

9. āpramukhyena.

10. In abhiṣṭuta the leaf is broken and for the first three syllables only the top portion is seen; but they are decipherable. ta is in the next line.

11. Not traced; vardhate instead of vardhante.

12. vīryavṛddhohagniḥ; then ha deleted.

13. vṛtyārtham instead of vṛtrārtham.

14. R.V. 1-91-5.

15. Page 24-a ends here; the scribe stops at half the line; a few marks follow to show that the rest of the line has been left off.

16. palayitā. For a fuller explanation of the word see page 49 of the text under stanza 9.

17. In brāhmaṇānāñ ca, after bra the leaf is broken; the extreme bottom of the letters are seen. ñca is in the next line. From the bottom portion of the letters, they can be deciphered.

18. Not traced. Cf. soma oṣadhīnām adhirājaḥ Gop. Br. (uttarabhāga) 1-17 and somo vai rājā oṣadhīnām K.B. 4-12 and T.B. 3-9-17-1.

19. T.B. 1-7-4-2; 1-7-6-7.

20. The Ms. reads: soma oṣadhīnām adhipatiḥ somarājāno brāhmaṇāḥ iti. I have split up the quotation into two.

21. vṛtrahā vṛtram hatavān vṛtrahā ca.

22. madhyamasthānendrasya.

23. pratipadyamānamāno.

24. vṭrahe extra before vṛtrahety ucyate.

25. prakāśayiyitā; then the first yi crossed and also deleted.

26. kratur ity ucyacyate; then the first cya deleted.

27. prasīdāsamasmākam iti; then sama between dā and smā crossed; sa is also deleted. The second letter that is crossed looks like nma and not like the simple ma.

28. R.V. 8-44-12.

Page 47.

1. N. mentions venaḥ, asunītiḥ, ṛtaḥ and induḥ as ahavirbhāk devatās; see N. 10-42. See also page 53 in the text under stanza 14.

2. purāṇena gīyatetena (then the first te deleted) kena.

3. manyatetastutei (there is the e mark before and i mark above ta after stu) karmano; then the ta part in te following manya deleted; the e mark before ta following stu also deleted.

4. manipratyayaḥ instead of maninpratyayāntasya.

5. lakṣakṣeṇena; then the kṣa after la and the e mark in kṣe deleted.

6. sobhamānaḥ; then sa in so deleted and śa written just under it.

7. svasvām; then the first sva deleted.

8. śabau.

9. In vibhakti, the syllable vi missing in Ms.

10. yasya sa (no visarga); page 24-b ends here.

11. lokeṣu extra before lokapālatvāt; before lokeṣu, there is some letter written and scored off; it cannot be made out. It is not the visarga after sa on the previous leaf.

12. The kṛt ka is enjoined in P. 3-1-135-136; 144; 2-3 ff.; 77; 3-83. prā pūraṇe is not mentioned here.

13. Not traced.

14. vāvṛte.

15. Āśvalāyanaśrautasūtra 1-5-29.

16. juṣāṇaḥ not in the Ms.

17. T.B. 1-1-9-6; 1-4-4-4.

18. yadghardadghṛtamiti; then dgha and rda deleted.

19. ṣaṣṭhīśrūyaterbhāgam iti śeṣaḥ.

20. ājyabhāga itihiśrūyate instead of ājyasya bhāgam.

21. aśnāśnātu; then the second śnā deleted. Usually it is the first of a repeated syllable that is deleted.

22. R.V. 1-91-11.

23. vallabhāḥ extra after vayam.

24. vardhamayāmaḥ; then ma after rdha deleted.

25. mṛḷa sukhanetācchāda (then da deleted) līkapratyayaḥ. Cf. Un. 4-25.

Page 48.

1. arpitāḥ.

2. candramasi tu viśaḥ.

3. āśvalāyanaśrautasūtra 1-5-29.

4. In the Ms. after the full stop concluding the commentary on the previous stanza, there is juṣāṇaḥ somaḥ ājyasya bhāgam. This juṣāṇaḥ somaḥ is the pratīka of the mantra; and the commentary begins only as ājyasya; or the mantrapratīka is not given

in the Ms. I give the mantra in full and then begin the commentary as juṣāṇaḥ somaḥ ājyasya bhāgam.

5. R.V. 8-44-16.

6. The Ṛṣi is not given for this mantra. The Ṛṣi is virūpa āṅgirasaḥ. Page 24-a ends with pṛthivīsthānasya. After pṛthivī the leaf is broken; but from the ends of strokes on the top that are visible the three syllables can be made out; it is only a guess from the strokes. The next page begins sambhogarūpeṇa.trailokyeśvaram instead of trailokyaiśvaryam.

7. In devānām the da part of de and the va part in vā are completely missing, as the leaf is broken. The Adyar Library Transcript taken in 1930 has bhogānām instead of devānām, which can be only a guess of the scribe. The word must be devānām and from the bottom parts that are seen the word can be so made out.

8. suhṛdayaya; then the first ya deleted.

9. A.B. 7-16.

10. paryāyayaḥ; then the first ya deleted.

11. sāāmarthyāt; then the first of the two ā marks in sāā deleted.

12. sannikarṣārthasyaninirdeśāt; then syani deleted.

13. āhavanīyātmano; then the e mark in no deleted.

14. sabandhaṣaṣṭhyeṣā; then the anusvāra inserted below the line just under sa.

15. hyannannapānasya; then the first nna deleted.

16. evamapā (no anusvāra).

17. jinvanti.

18. jinvatiḥ karmā.

19. bhakṣaṇam bhakṣyate.

20. bhakṣayatvityarthaḥ.

21. sthāvarajaṅgamāṇī.

22. jinvitiḥ; then the i mark in nvi crossed.

23. yajñaścavacasaśca.

Page 49.

1. R.V. 10-8-6.
2. bhuvaḥ not in the Ms.
3. bhūtaśabdasya; then ta deleted.
4. bhavateḥ not in the Ms.
5. rarajaśśabdena; then the initial ra deleted.

6. tarpayatyarthaḥrthaḥ ; the first rthaḥ was spoiled in writing as the leaf is bad ; so it is deleted ; then space left blank for an inch and rthah written again in the same line :

7. Page 25-b ends with śrū.

8. vṛṣṭimīrayamudīrayati ; then mīraya deleted.

9. T.A. 5-10-6.

10. tadā instead of kadā.

11. bhavatītyucyate.

12. Nigh. 1-15. vāyavo instead of vāyoḥ.

13. sacase bhajasi sacasa iti sevārthasevāśa (then śa deleted) sa śivābhih.

14. yatreti śa (then śa deleted) statre statre ddhyāhāryam.

15. rasaśca nekatā ; then ka deleted.

16. dhārayatita (then the last ta deleted) instead of dhārayasi.

17. svaśabdenāditya.

18. kiñcañca ; then the first ñca deleted.

19. In cakrṣe karosi, between cakrse and karosi the syllables havya were written and completely crossed ; then karoṣi was written below the line just under havya crossed with a cross above the line after cakrṣe ; then this karosi below the line was also crossed.

20. havisica.

21. R.V. 10-121-10.

22. prajāpatima (then ma crossed) rmadhyamasthānaḥ.

23. pālāyitā ; then the ā mark in lā deleted.

24. pātes trni hrasvasva (then the first sva deleted) tāṁ ; the last letter looks more like taṁ than like tvam.

25. artha sa eva ; note the derivation of the word pati under stanza 2 on page 46 in the text. Can this be the etymology of pati ?

26. netipātordharcenāntena sambadhyate ; then nā deleted.

27. tvat not in the Ms.

28. jarāyujānītyanyaḥ.

29. viśvāṇyaśchandasi ; then ṇya deleted.

30. P. 6-1-70.

31. viśvā (there is no ni).

Page 50.

1. babhūvetyākhyatena ; then e mark inserted between tyā and khya below the line so that there is khye instead of khyā.

2. tā not in the Ms.

3. yogyārthosambandho.

4. In yacchabdo 'dhyāhāryaḥ the da in bdo missing as the leaf is broken.

5. Page 26-a ends here.

6. In paribabhūva na the second half of ba and the two syllables bhū and va missing as the leaf is broken.

7. paryakṣat.

8. rakṣatiyitum.

9. dhanamūtalatvāt ; then ta deleted.

10. See Note 8 for page 20 of the text.

11. dhanamūlāḥ sarvāḥ kriyā iti.

12. The printed editions have viśvasṛjjīvadhanyaḥ and in the commentaries of Sāyaṇa and of Bhaṭṭabhāskara the word is viśvasṛt. But in this commentary the word is clearly written as viśvasṛk. In Malabar the word is current as viśvasṛk ; even in Amarakośa the Malabar reading is vidhātā viśvasṛg vidhiḥ instead of vidhātā viśvasṛḍ vidhiḥ, in spite of P. 8-2-36 according to which the form ought to be viśvasṛṭ and not viśvasṛt). In Prakriyāsarvasva Nārāyaṇabhaṭṭa justifies the form viśvasṛk.

13. T.B. 2-8-1-4.

14. pṛthivyādayastrayeyāpi ; then ya part in ye deleted.

15. antarikṣemeva ; then the e mark in kṣe deleted.

16. trailokyekya ; then kya part in kye deleted.

17. protādibhiravāntara.

18. prācyādyaṣṭāvapistva (then stva deleted) diśastvadadhīnā.

19. paparāvataḥ ; then the initial pa deleted.

20. dadūravacanaḥ ; then the initial da deleted.

21. samīpasthānītyarthaḥ.

22. upasargāśchandasi.

23. P. 5-1-118.

24. nivatā.

25. udgatānyutcchritāni (then the three syllables cchritāni deleted) cchritāni.

26. yatkiñcidantaraṇḍavastuvartivartivastu ; then vastuvarti after raṇḍa and before varti deleted.

27. itthatthambhūtaḥ ; then the first ttha deleted.

28. See note 12 above.

29. Page 26-b ends with bhūta.

30. prāṇaḥm ; then the visarga deleted.

Page 51.

1. asmākā was first written ; then the ā mark in kā was deleted and the anusvāra was inserted between ka and the deleted ā

mark on the line. Usually in such cases the insertion is below the line.

2. R.V. 1-39-9.
3. agnisanā ; then sa deleted.
4. The Ms. reads devatā instead of devā ; N. 7-10.
5. P. 6-3-27 ; the sūtra is only īdagneḥ somavaruṇayoḥ.
6. teha ; then the ta part in te deleted.
7. P. 7-1-39.
8. agnīṣomāau (before ma there is the e mark and after ma there is first ā mark and then the mark which along with the preceding e forms au); then the unwanted ā mark immediately following ma deleted.
9. See P. 6-3-84.
10. samānasamānavedasau ; then the first samāna deleted.
11. haviraṣkāvityarthaḥ ; then ra deleted.
12. stutyarthavā.
13. babhūvathuritatyanena ; then ta after ri deleted.
14. dvitīyatīyāsaptamyarthe ; then tīya after dvi deleted.
15. See P. 5-4-55 and 56.
16. Page 27-a ends with sami.
17. bhinnasthānnanāvapi ; then nna deleted.
18. R.V. 1-93-5.

Page 52.

1. kathyakathyate ; then the first kathya crossed.
2. yuvamyuvānītim ; then nīti in yuvānītim deleted.
3. grahanakṣatratānarāvṛndāni ; then na between tā and rā deleted.
4. samānakarmarmāṇau ; then rma after ka deleted. Usually rma is written in Malayalam as a double ma with a dot above ; here there is only a single ma in each of the two rma syllables.
5. sāmarthyayeyāgena ; then ya in ye deleted.
6. yuvām eva nna sindhūn ; then nna deleted.
7. gaṅgādyāḥ.
8. prabhṛtīn nna samudrān ; then nna deleted.
9. Perhaps a word like vadanti missing after iti.
10. abhilaṣitanaumabhidhīyate ; then nau deleted.
11. ktinpratyayāntasyaisyatadrūpam ; then sya part of syai deleted.
12. abhihanenarūpatvāt.

13. Cf. P. 3-1-101. Śvetavanavāsin on Uṇādi 5-60 (Madras University Sanskrit Series No. 7, Pt. 1): vader nañpūrvād yat; thus the root according to this commentary on Uṇādi is vad.

14. Vārtika on P. 8-2-32. hṛgrahorbacśandasītiñchandasīti; the letter after rbha looks like cśa; the śa part below the line is quite clear; the letter on the line must be ca; it is completely scored off. The next three syllables which are not wanted are not deleted.

15. bhakārarādeśo; then ra after kā deleted.

16. bandhādasmānitatyarthaḥ; then ta after ni deleted. Page 27-b ends with dasmāni.

17. R.V. 7-94-7.

18. N. 7-10; the Ms. reads devatā instead of devā.

19. chāndasāñ cakāralopaḥ.

20. ṣaha marṣaṇe occurs in the Dhātupāṭha 1-905 and 10-267; but not the qualification abhibhave chandasi.

Page 53.

1. īśatetākhyātena.

2. duśśaṃsam.

3. ucyanteta īśata īśa (then follows the mark for e) īśa (then all the letters after īśata īśa deleted) aiśvarye.

4. mābhūvavan; it is not clear whether it is vavan or tvavan.

5. sādhūnasmānṃste.

6. prasapraprasādena; then prasapra in the beginning deleted.

7. gīrbhiḥ vivapraḥ; then va between vi and pra deleted.

8. R.V. 7-93-4.

9. Not traced. Cf. note 1 for page 47 in the text. evava; then the first va deleted.

10. Page 28-a ends with pramati; the anusvāra is in the next page.

11. saṃsārabhedachedamatimbandhacchedamatim; then bhedachedamatim deleted.

12. icchamāna (no visarga).

13. In īṭṭe īdir adhyeṣaṇakarmā there is a mistake which is corrected. In Malayalam ī is written as a ra with two small circles one before and the other after ra. In both these ī syllables there are two such small circles following ra besides the circle before ra; then the first of the two circles following ra deleted in each case.

14. prārthayatevahārakṣarūpeṇa; the reading given in the text is only my conjecture.

15. yasassādhanam; then sa after ya deleted and śa written just under it.

16. The sūtra occurs in P. 6-2-141; 6-3-26; 7-3-21. The relevancy of quoting the sūtra here is not clear. In the first place the sūtra prescribes accent for both the members of a dvandva compound; in the second place the ā in cases like indrāvaruṇau is prescribed. Here the ā in indrāgnī is by the ordinary sandhi process. In the third place the sūtra prescribes vṛddhi for the vowel in the initial syllable like āgnimāruta.

17. In vṛtrahaṇā before vṛ, the syllable a begun, half written and then deleted.

18. āmantritaprathamādvivacanasya sthāne supām; then sthāne deleted.

19. P. 7-1-39.

20. pāpasyā; then the ā mark in syā deleted.

21. ca sāhacaryeṇāgnir api; then the initial ca deleted.

22. suvaryajrā; then rya deleted.

23. vajreṇa pūrveṇa suvajrau.

24. āyudhasā āyudhasāmānyavacano; then the first āyudhasā deleted.

25. asmā (no n).

26. nnu instead of nu.

27. ityatyasyaitadrūpam.

28. stutaiḥ instead of stutyaiḥ.

29. navai (no visarga).

30. pūrva ityarthaḥ; then ai mark inserted between pū and rva below the line and ri inserted rva and i below the line, with a cross mark above the line in both the cases; then i before tya deleted.

31. deṣṇeḥ.

32. deyeḥ.

33. sāmarthyāddhaneḥ.

Page 54.

1. rayi (no anusvāra).
2. R.V. 1-8-1.
3. indrandra; then the first ndra deleted.
4. irādānādadiguṇa; then the da between dā and nā deleted.
5. Page 28-b ends with dvi.
6. See page 26 of the text under stanza 1.
7. akṣayayamityarthaḥ; then the first ya deleted.
8. ūtaye ūtiravate.
9. Cf. Vārtika for P. 8-2-32.
10. sambhajinīyaṃ; then i mark in ji crossed.

11. putrākhyatandhanam; then ta between khya and ndha deleted.

12. maharṣaṇaśīlam; then ha crossed.

13. In sarvairātmaguṇairupetam after rā the syllable tths written; then it seems the scribe tried to correct it into tma; then it was crossed and tma written after it.

14. varṣiṣṭhamitiśayena; then i mark in mi crossed.

15. tataḥ extra after ātmanaśca and before tathā hi.

16. niparaṇādvāyante; then yante deleted.

17. N. 2-11.

18. In punnāmno after nnā and before the e mark in mno the letter nma written and crossed; then mno written after that.

19. trāyate punaḥ sutaḥ; then punaḥ deleted.

20. Manu 9-138; the reading in the printed edition is svayameva instead of pūrvameva.

21. Page 29-a ends here.

22. R.V. 10-180-1.

Page 55.

1. sahatirabhibhāve.

2. niravativātava extra after abhibhave (the Ms. has abhibhave) and before prakarṣeṇābhyabhavaḥ.

3. puruhūte; then the e mark deleted.

4. In bahubhiḥ, ba begun, half written and then deleted; then the ba written after that.

5. In yajamānaiḥ, there are three e marks preceding na instead of the two needed to make ai.

6. śatrūtrūn; then the first trū crossed.

7. balavānma instead of balanāma. śuṣma between te tava and śuṣma iti not in the Ms.

8. śuṣenpratyayaḥ instead of śuṣeḥ manpratyayaḥ.

9. sānmayaugikam; then nma deleted and a small m (to represent anusvāra) inserted between sā and nma deleted, below the line.

10. vacanassāmarthyāt.

11. rātirdānamnam; then the first nam deleted.

12. ābhara; then the first ra deleted.

13. asmākamitiśśeṣaḥ; then of the two śa letters written one below the other to make up the double śa in śśe the top one (which is on the line) is deleted. This may mean that the entire double śśa is to be deleted. But here the scribe must have meant that the top one is to be deleted and the one below the line is to be retained.

14. dakṣinena.
15. dāśatehṛdānārthasya.
16. In pitṛ, before writing pi the letter pṛ was begun and before finishing it was deleted and pi written after that
17. A better reading would be to insert iti also after devapitṛmanuṣyebhyaḥ. Cf. N. 1-7.
18. Un. 1-7. vasaterācchādanārthasyāṇādika ; then e mark inserted below the line between rtha and syā ; yet we have only syo and not syau.
19. After tatsarvam the letter va written and deleted ; then as the leaf is bad for writing, the next letter begins an inch and a half after ; what begins is ndoṣajātam.
20. sāmartharthyād antarikṣacāriṇyo.
21. antirikṣacarāṇām.
22. This is the name of a river. See Amarakośa 1-10-33. In the Ms. vā is after bāhudetyevamādīnām and not after bhūcarīṇām.
23. bhūbhū (then the first bhū deleted) cacacarāṇām (then the first two ca syllables deleted).
24. kṣārodadhiprabhṛtītīnām ; then the first tī deleted.
25. revaravatīnām ; then the ra part of re and the va following this deleted.
26. maṇimuktāḥpravālādinā.
27. After vyākhyeyam, the syllable ye written and deleted and then about an inch in the line filled with full stop marks. Page 29-b ends here.
28. R.V. 10-152-4.
29. śāsayārṣarṣam.
30. Cf. Vārtika 6 under P. 3-1-26.
31. P. 6-4-51.
32. ṇeraniṭṭaṭīti ; then ṭṭa deleted.
33. yacchayaccha (the word is repeated).
34. nimayamaya ; then ma after ni deleted.
35. apasārararayetyarthaḥ ; then the first two of the three ra syllables deleted.

Page 56.

1. P. 3-1-8.
2. kāmayayenta ; then ya in ye deleted.
3. tena samarthāḥ extra after kāmayante and before tān
4. abhidaḥāsati ; then the visarga is deleted and what remains is abhidāsati.

5. dāsyatiḥ.
6. abhidhadāsati ; then dha deleted.
7. bādhadhata ; then the first dha deleted.
8. R.V. 10-180-2.
9. madhyamāsthānaḥ ; then the ā mark in mā deleted.
10. mārṣergatikarmaṇo.
11. upariṣṭādupacāratvāt ; then ā mark unnecessarily inserted between pa and cā below the line with a cross mark above the line.
12. See N. 1-4.
13. prāṇiṃvadhamuddiśya ; then the anusvāra in ṇiṃ deleted.
14. Page 30-a ends here.
15. After vindhyādiḥ some space left blank as the leaf is bad and tatra sthāyī begins in the same line after the blank.
16. nāma idam ; then the i deleted and the e mark inserted between nā and ma below the line with a cross mark above the line.
17. na kvacic carati ; the meaning is that it is not in some places (only) that he wanders.
18. tasminhagantavye.
19. samīpasye (then the ya mark crossed) mī (then mī deleted) mīpasaptamyeṣā.
20. Cf. Mahābhāṣya on 1-3-11 ; 1-4-42 ; 4-1-48.
21. kūpepa (then pa part in pe deleted) gargakūlamitivat
22. In vākyatāyai, a new ā mark inserted below the line between ta and its ā mark with a cross mark above the line. The original ā mark is also retained.
23. yacchabdāvadhyāhāryau.
24. parasyāḥ parasyāḥ ; then the second parasyāḥ deleted. Note that usually in such cases of repetition, it is the first that is deleted.
25. parāvata etadviśeṣaṇam.
26. vīryaryavṛddhassan ; then the first rya deleted.
27. tīkṣīkṛtya.

Page 57.

1. pavivim ; then the first vi deleted.
2. śatrunikāyeṣu. It is true that the reading in the Ms. is not without a sense. But śatrukāyeṣu seems to be the better reading.
3. śatrūtrūn ; then the first trū deleted.
4. tāḍ not in the Ms.

5. madotsedhayuktānpratiyodhanasamarthān extra after māraya and before tataśca

6. nirutam.

7. See page 23 of the text under stanza 28, first Kalpa.

8. durbalān extra after saṅgrāmakāriṇaḥ and before pratiyodhanasamarthān. Or the reading should be to retain durbalān and instead of pratiyodhanasamarthān to have pratiyodhanāsamarthān.

9. nudasva instead of vinudasva.

10. Page 30-b ends here.

11. mahāyai; (the nasal mark follows ya); then ya deleted.

12. R.V. 8-6-1.

13. vathsatthsasyārṣam; then thsa deleted. mahān not in the Ms.

14. Not intelligible.

15. tathā ca śrūyate not in the Ms.

16. Not traced.

17. ūrjaternyagbhāgbhāvārthasya; then the first gbhā deleted. Dhātupāṭha 10-6 is ūrja balaprāṇanayoḥ.

18. balaperyāyaḥ; then the e mark in pe deleted.

19. In śatrujātam before śa some syllable completely scored off and also deleted.

20. itiśeṣaḥtyarthaḥ; then tiśeṣaḥ deleted.

21. yacchabdaśruteḥāstacchabdo 'dhyāhāryaḥ; then the visarga and the ā mark after teḥ deleted.

22. vṛṣṭimā iva extra after parjanyaḥ and before tarpa.

23. tṛpayatīti instead of tarpayatīti.

24. jararyetpratyayāntam, then ra after ja deleted.

25. This is not the derivation usually given. Cf. N. 10-10; Un. 3-102 (Madras University Sanskrit Series, No. 7, Pt. 2), Un. 3-96 (1.c.Pt.1); Un. 3-2-8 and 3-8 (1.c.Pt.6.).

26. prarjanyo; then r mark in pra crossed.

27. vatthasya.

28. R.V. 10-50-4.

29. chāndasatvātdaḍabhāvaḥ; then t after tvā deleted.

30. See under stanza 8 on page 49 of the text for the same explanation of the word.

Page 58.

1. Not traced.

2. Page 31-a ends with yajñe.

3. A.B. 5-34.

4. viśvamasmin ; then ma after śva deleted.
5. bhare not in the Ms.
6. bhara iiiti; then the first two of the three i letters deleted.
7. anvenvaṣṭavyam ; then nva part in nve deleted.
8. śāyitavyatvāt.
9. bhavatiradabhipūrvaḥ ; then da deleted.
10. ititi ; then the first ti deleted..
11. śabdasyopasarjanaṃmātre ; then the anusvāra deleted.
12. dyātakā iti ; then e mark inserted between sya and dya below the line.
13. prayogo 'pi.
14. R.V. 10-142-4.
15. The word niṣkauśāmbi occurs many times in the Mahābhāṣya. But in the discussion of this point (under P. 1-3-1) the word is not given as an example.
16. See in this connection Maheśvara's Niruktabhāṣyaṭīkā 1-3.
17. Page 31-b ends with saṅge.
18. sarveṇāmupasargāṇam ; then ṇa of ṇā in sarveṇām deleted and ṣa written just under it.
19. Cf. P. 5-2-127.
20. bhridheyante.
21. yodha is the common word.
22. See the note preceding this.
23. upadeśā ; then the ā mark in śā deleted. upadesadānāt instead of upadeśanāt. T.B. 2-3-1-3.

Page 59.

1. cāyita ; (no ā for ta).
2. itthambhūtatvam instead of itthambhūtam tvām.
3. R.V. 10-2-1.
4. sve svam ; then the e mark in sve deleted and after the sva in sve and before sva in svam anusvāra inserted below the line.
5. atiyana ; the śa and e mark inserted between ti and ya below the line.
6. ṛtūtanām ; then ta after tū deleted.
7. palayitā instead of pālayitaḥ.
8. indrassovaruṇaḥ ; then mo inserted between sso and va below the line. Page 32-a ends with varuṇaḥ.
9. N. 7-8.
10. svadevānām ; then the initial sva deleted.
11. ājayiṣṭhiḥ ; then the i mark in ṣṭhiḥ crossed.

12. R.V. 6-15-14.

13. madhyamapuruṣayogātvamiti caitasya; then t inserted between gā and tvam above the line. Usually the insertions are below the line.

14. agniragrampraṇayanamsthānam.

15. nirupamam kṛtīn nayati; then su inserted between mam and kṛ below the line, with a cross mark above the line.

16. See Mahābhāṣya, Vārtika in the form of kārikā under P. 1-4-51.

17. aadya; then the initial a deleted.

18. pravevaśane; then va in ve deleted.

19. māhā (then a letter is written and scored off completely; perhaps it is ta; then karmakatvasmaraṇāt; then karmakatvasmaraṇat deleted. All these letters—the one scored off and those deleted—enclosed (within brackets) tmyena.

20. praveṣṭāā; then the first of the two ā marks deleted in ṣṭāā.

Page 60.

1. dhvaramitirhiṃsākarmā; then mi deleted.
2. sā extra after karmā and before hiṃsā.
3. mīmāṃsākā; then the ā mark in sā deleted.
4. Mīmāṃsāsūtras 1-1-2.
5. smaryate ca not in the Ms.
6. iti not in the Ms.
7. Manu 5-22-39.
8. R.V. 1-162-21.
9. saśāstrastra (then the initial sa deleted, but not the extra stra); vaśādahiṃsasā (then sa after hiṃ deleted).
10. Page 32-b ends with śe.
11. ceśācer (then ca in the initial ce deleted) asipratyayaḥ.
12. tatah sambandhiguṇaḥ.
13. tathā ca śrūyate not in the Ms.
14. Not traced.
15. kevalamadyava; then ai mark inserted between ma and dya below the line.
16. kiñca instead of kin tarhi. Then ka begun, half finished and then deleted; then tva hi instead of tvam hi.
17. yayasmāt; then the initial ya deleted.
18. adhyāhāryaḥm; then the visarga deleted.
19. P. 7-1-39.
20. sululugityākāraḥ; then the first lu deleted.

21. T.B. 3-7-11-5.
22. mahiyanā.
23. P. 7-1-39.
24. bhūtirityanena.
25. vibhūtirityucyate.
26. śerlorlāpaḥ ; then the rlā part in rlo deleted.
27. prāpaya not in the Ms.
28. N. 7-8.
29. This colophon is exactly as it is in the Ms. Page 33-a ends with kalpaḥ.

KALPA IV

Page 61.

1. These headlines are not in the manuscript ; they were added by me.
2. This is how the manuscript begins.
3. Not traced.
4. ḍaivyāś śamitāram ārabhadhvam.
5. M.S. 4-13-4.

Page 62.

1. i praiṣaḥ.
2. manuṣyāḥ repeated. It can as well be printed uta manuṣyāḥ. manuṣyāḥ adhvaryuprabhṛtayaḥ.
3. atho upanayata upagata.
4. medha iti yajñaḥ.
5. cātvāla and utkara are terms connected with the vedi.
6. āgaśāsānāḥ ; then ga deleted.
7. ucyacyate ; then the first cya deleted.
8. patiḥ.
9. svāminau tāv agnīṣomau.
10. medham madhasādhananaḥ paśuḥ.
11. akenakārthatvād upasargāṇām ; then ka in ke deleted.
12. Not traced.
13. harata ; then ha deleted and bha written just under it below the line.
14. strīṇīta.
15. stṛṇīte ; then e mark in te deleted.
16. patavānumanyatām.
17. anu bhrātā cānumanyatām (bhrātā not repeated). Page 33-b ends with cānuma.
18. sadarbhyaḥ ; then over da the syllable ga written above the line. Note that usually the letter is deleted and a new letter inserted under the deleted letter below the line.
19. garbhe vaḥ ; then bha inserted between rbhe and vaḥ below the line.
20. sagarbhya (no visarga).
21. mahān garbhyaḥ ; then sa written just under n below the line ; note that usually such insertions are below the line between two letters and not just under another letter.
22. yuthaśabdaḥ.

23. māryamasya ; then ā mark and ṇa inserted between ma and sya below the line.

24. P. 7-1-44.

25. sūryaprabhāvatvāt ; then the ā mark in bhā deleted.

26. antararikṣam ; then ra after nta deleted and crossed.

27. prati extra between asum and prāṇam.

28. In the manuscript the sentence diśaḥ prati śrotram follows the sentence ending with śarīradhāraṇam. But to suit the text I have changed the order of the two sentences.

29. ekena akhaṇḍitām ; then prakāreṇa written below the line with a cross mark between na and a above the line ; after tā and before the anusvāra there was another anusvāra and it is scored off with many lines in circles about it.

30. asya tvam ācchyatātt ; then the first t deleted.

31. nābhyā not in the Ms.

32. utkhidata instead of utkhidatāt.

33. vādhārayatṃātddhvāt (the anusvāra is between the t and the ā mark in tā ; thus it is tṃā) ; then the anusvāra and t before ddhvāt deleted.

34. niruśca ; then ca written above śca and the entire śca deleted. Then cśvāsam.

35. praśaṃsā.

36. P. 7-1-39.

37. lugityāraḥ.

38. śaśasyate ; then the initial śa deleted.

39. Page 34-a ends with here.

40. praśaḥśśastram ucyate.

41. svadhikī.

Page 63.

1. svadhityākārāvityeke extra between śastrākārāv ityeke and athavā.

2. praśaṃsā.

3. In doṣaṇī between the e mark and da in do, first da was begun, half written and deleted. Then a new da written.

4. kaśyapekavāṃsā ; then ka after pe deleted. Then kaśyapepavāṃsau extra after this.

5. aaacchidrau ; then the initial a scored and the second deleted.

6. tattparṇākārau ; then the first of the two t letters deleted.

7. kārāvaṣṭhīvantau.

8. kṛṇutāt not in the Ms.

9. kṛṇuta ; in this, after kṛ one ṇu was written ; but it was imperfect and so deleted and ṇu written again.

10. pracchādyate ; here after pra the letter śa was written and completely scored off ; then cchā written.

11. kartam.

12. Cf. P. 6-1-63.

13. samsṛjata.

14. Page 34-b ends with samyoja.

15. rakṣarāsām ; then rā deleted.

16. vaniṣṭham asya.

17. vapāsamīpepa ; then pa in pe deleted.

18. lakṣaṇaścaitatdityevam.

19. na itt ; then the first t deleted.

20. tokena instead toke.

21. tanayenata and then there is an e mark ; then na ta and the e mark following deleted.

22. dve apyate ; then e mark inserted between a and pya below the line with a cross mark above the line.

23. pauruktyaparihārārtham.

24. tanayatena extra after abhidhīyate and before tanaya-śabdena ; then the final na in this extra matter deleted.

25. aikavacanam ; then the e mark preceding the letter e in ai deleted.

26. pūāṇām extra after pautreṣu ca and before putrāṇām ; then this extra matter deleted.

27. etajñvajñātvā ; then jñva deleted.

28. suśami extra after śamayata and before śamīdhvam.

29. paśośārutkarṣo ; then śā in śo deleted.

30. prāpnuvantryantyucchritim ; then ntrya deleted.

31. Manu, 5-40 ; the reading in the printed edition is utsṛtīḥ.

32. A.B. 2-14.

33. R.V. 6-16-16.

Page 64.

1. ākārossannikarṣārthaḥ ; then the o part in ro deleted.
2. asmadyañjajñam iti ; then ñja deleted.
3. te not in the Ms.
4. stutiśeṣaḥ instead of stutim iti śeṣaḥ.
5. atata ; then the first ta deleted.
6. Page 35-a ends with the e mark in gne ; on the next page the corner is broken and gna is missing.
7. prītikaram ity abhiprāyaḥ.
8. savaṇikekeḥ ; then ka in the first ke deleted.

9. someḥ. Note that here indubhiḥ taken up in the commentary before vardhāse ; usually the words are taken in the order in which they occur in the mantra.

10. vardhāse.

11. stūtyamāṃnaḥ ; then the anusvāra in māṃ deleted.

12. soma ; no anusvāra.

13. R.V. 4-30-1.

14. nir ity etasya sthāne instead of na ity etasya.

15. etad rūpam instead of rūpaṃ.

16. K.B. 7-16. G.B. (uttarabhāga) 1-3. (also see A.B. 7-16 ; 8-12).

17. mepyaghaṃṃ ; then the first of the two anusvāras deleted.

18. paripakva extra after vā and before kim. The explanation of vṛtrahan is left unfinished. Something is missing.

19. kaści trailokye.

20. itity arthaḥ ; then ti deleted.

21. R.V. 10-117-6.

Page 65

1. bhibhikṣor ārṣam ; then the first bhi deleted.

2. vyartha ; no anusvāra.

3. bhuktaṅkta ity arthaḥ ; then kta after bhu deleted.

4. Page 35-b ends with apracetā ; the visarga is in the next leaf.

5. After atha in atha vadha it, the leaf is broken and the entire line after this is missing for about fifteen syllables. The next line begins raṇārthaḥ. I have conjectured the missing letters.

6. vajram instead of vajraḥ. The word in the text is vadha and this explanation of the word vajra, which is given only as the meaning of vadha, is out of place.

7. After harta the line is broken and the next line begins with rdherce ; then the e mark in rdhe deleted. The reading is only a conjecture.

8. nāryamāṇam ; then the ā mark in mā deleted.

9. agniṃ puṣyati; then the anusvāra in agniṃ deleted and nna inserted just under it below the line.

10. na pūjayati.

11. kevalaśabāsahāyavacanaḥ ; then e mark inserted between śa and ba below the line.

12. Āraṇyasaṃhitā 1-9. There is only one annam in the Ms.

13. admidmīti ; then dmi before dmī scored off.

14. mantraliṅgamūla extra after liṅgāt and before yasya.

15. mityartharṣam ; there is a cross mark above rtha. The passage from yasya cāgnau is not intelligible. Between gnanna and na there is space for two syllables left blank.

16. R. V. 1-164-41.

17. After sthānā and before me in meghajanmā there is something written. It is not decipherable. It is an e mark with a stroke upwards.

18. After madhyamasthānā, the passage is not intelligible. Perhaps something is missing.

19. takṣatī kurvati extra after śeṣaḥ and before salilāni.

Page 66.

1. sthānammāśrayam ity arthaḥ ; then the anusvāra in naṃ deleted.

2. Page 36-a ends with anta ; page 36-b is left blank.

3. After sthānam and before sā the leaf is broken for three syllables ; the bottom of the letters are decipherable and the syllables must be tad yasyāḥ ; the visarga is in tact.

4. dvimapadī ; then ma deleted.

5. vṛtramavadham ācaratn ; then t between ra and n deleted.

6. praparyāvartate ; then pra scored off.

7. not traced.

8. tahā hi.

9. Not traced.

10. krakrameṇa ; then the initial kra scored off.

11. P. 7-1-39.

12. vacanasyaṃ ; then the anusvāra deleted.

13. dradraṣṭavyaḥ ; then the initial dra deleted.

14. vyomannyantarikṣe.

15. R. V. 7-66-16.

16. Stanza 8 on page 33.

17. R. V. 8-29-1 and 2 (this is a sūkta of dvipada ṛks).

18. uttareraṇārdharcena ; then ra in re deleted.

19. babhruravarṇaḥ.

Page 67.

1. seśābhanāḥ ; then sa in se deleted and we have śobhanāḥ.

2. sa not in the Ms.

3. śobhanāḥ kanaraḥ extra after sūnaraḥ and before padakāreṇaitat padam. Page 37-a ends with śobhanāḥ ka.

4. The word does not occur in Yāska's Nirukta. Usually Bhāṣyakāra is Yāska.

5. Between niruktam and yuvā about one inch in the line left blank.

6. pratyayāntasye; the line ends with tya; then ya in yā, which begins the next line scored off and also deleted and a new ya written in the margin. The letter is indecipherably scored off; I guess it is ya ; perhaps it is another letter. The e mark in sye deleted.

7. taruṇa syāt.

8. anakti extra after añji and before vyañjana. Or perhaps to read añji. anakti iti vyañjanaśīlaḥ.

9. abhivyañjayantiti ; then nti deleted.

10. hiraṇyaśabencdakam ucyate.

11. This is not found in the Nirukta of Yāska.

12. antaririkamaiveko ; then the first ri scored off.

13. deveṣuṣu ; then the first ṣu crossed and deleted.

14. prajñāśabdopyasti.

15. matvarthīyajaracpratyayaḥ.

16. dhanavān vā ; then prajñāvān inserted below the line with a cross mark above the line between vān and vā.

17. prakāśitayitetyarthaḥ ; then i mark in śi crossed.

18. R. V. 10-48-1.

19. iti katthanā.

20. arthābhivyaktyartham asyām.

21. Page 37-b ends with vi in vikuṇṭhā.

22. tapaścakārara ; then the first ra deleted.

23. mahānubhāvāt dindratvabhayāc ca.

24. janmāntaritatirohitapūrvasmaraṇānusantānaḥ.

25. san stasaptagubhirnāma.

Page 68.

1. puruṣaṣayogāt.

2. tu not in the Ms.

3. ṛṣissarvaeva ; then rvae deleted and ai mark inserted between ṣi and ssa below the line.

4. Not traced.

5. bhavater luṅi.

6. chāndasatvād aḍabhāvaḥ hrasvatvāñ ca. akārasyetvañ ca. I fear there is, as the passage stands in the Ms., a confusion between laṅ and luṅ. If it is luṅ, there is room for hrasvatva but not for a becoming u. If it is laṅ, there is no room for hrasvatva. The real luṅ is abhūvam and the real laṅ is abhavam. I have selected the reading laṅ since the meaning is given as abhavam in the laṅ form. Cf. verse 8 and verse 20 in the third Kalpa.

7. dhanādhi.

8. iti dha (then dha deleted) nāmasaṅgrāmanāmnaḥ.
9. praśabdelope ; then e mark in bde deleted.
10. dvitīyāma (then ma deleted) bahuvacanāntam etat.
11. varjamrjam ; then the anusvāra in the first rjam deleted. The second rja closes the line and a few anusvāra marks are put in the margin after the line.
12. athathavā ; then the first tha deleted.
13. śatror ati.
14. mām aiva ; then the first of the two e marks in ai deleted.
15. In joytiṣṭo, after ti there are two e marks and then an ā mark ; then comes ṣṭā. Then the first of the two e marks and the ā mark before ṣṭā deleted..
16. kim iva.
17. upamānārthaḥ.
18. nairuktakācāryaṇa ; then e mark inserted between cā and rya below the line.
19. See Mahāmahopādhyāya Kuppuswami Sastri Commemoration volume, P. 83.
20. yajamānagaṇāya.
21. dhanana (then the first na deleted) nāmaitat.
22. bahu vāha (then ha deleted) aham api.
23. tādṛg ivāsme ; then another e mark inserted between the e mark and sma in sme below the line with a cross mark above the line.
24. A. B. 3-6.
25. Page 38-a ends here. The last line is only half finished. Yet the page is stopped there.
26. R. V. 1-164-34.
27. antaḥ.
28. antaśśabdoḥ ; then the o mark deleted.
29. pradeśaśavacanaḥ ; then the first śa deleted.
30. pradeśantvātṃ (there is an anusvāra also after tvāt).
31. pṛcchater dvikarmakasmaraṇāt. See Mahābhāṣya on 1-4-51.

Page 69.

1. dvikarmatvaprayogaḥ.
2. yacchabdārthe.
3. bhuvanabhūtajāsya ; then bhūtajā crossed and deleted
4. nābhiśabdonāśraya ; then ā mark in bdo deleted.
5. nābhi (no visarga).
6. In Nirukta 4-21 we have only nābhiḥ sannahanāt.
7. param utkṛṣṭam.

8. R. V. 1-164-35.
9. vedim yāgabhūmiḥ.
10. A.B. 1-13. Read pṛthivyai.
11. bhuvanasya nābhiḥ bhūtajātasya ; then nābhiḥ deleted.
12. nādibhirāśrayaḥ.
13. Not traced.
14. vṛṣṇo vṛṣayaitiṣayitumraśvasya ; then ṣaya iti and the anusvāra in tuṃ deleted.
15. param utkṛṣṭam.
16. parivṛḍha (no anusvāra).
17. Not traced.
18. śrutata iti.
19. pavacanāt ; then the initial pa deleted.
20. Not traced.
21. In nigamanirukta, after ma a letter, perhaps na, begun, half finished and deleted ; then ni begun.
22. yuktassassa ; then the first ssa deleted.

Page 70.

1. R.V. 1-23-22.
2. See page 21, second Kalpa, verse 21.
3. R.V. 7-32-26.
4. indraḥ kratun naḥ ā bharaiti vikapatpaḥ; then the visarga after nna and one e mark in rai and pa after vika deleted ; note that lpa is occasionally written in Malayalam as tpa.
5. vikattvaḥ ; then t after ka deted. Note that here we have tva instead of lpa.
6. vasiṣṭaṣṭhaputraḥ ; then ṣṭa deleted.
7. tāvadyādyājñimatena ; then the first dyā deleted (ka missing).
8. vyākhyāyanteta ; then nta in nte deleted.
9. Indra yo dīpayati ; then the word indhe was inserted and the word yo deleted by me. Cf. N. 10-8.
10. indraḥ āditya ; then the visarga in indraḥ deleted according to sandhi rules. I have retained the visarga.
11. Not traced.
12. iti ca śruteḥ.
13. Read only āditya ; the Ms. has ādityaḥ. Page 38-b ends with ādityaḥ. The last line is only half finished.
14. This word begins the line on the next page, but only one inch off from the margin.
15. naḥ not in the Ms.

16. There is only one yathā in the Ms ; putrebhyo yathā pitā ; that is all. One yathā added by me.

17. putrahitecchayā karmā dṛṣṭākarmānukarmādṛṣṭānuśravikasukhasādhanamārabheta ; then the three syllables karmānu after karmadṛṣṭā deleted.

18. anyadapyabhilaṣiṣitam ; then the first ṣi deleted.

19. asminn.

20. yāmani ; then the ā mark in yā deleted (which deletion is unnecessary).

21. svargam āsthānam iti.

22. Cf. P. 5-2-127.

23. jivavanta ; the correction is not quite necessary ; yet jīvanta is better.

24. vyāpnuyātma ; then t deleted.

25. niruktapakṣe 'pi dānādiguṇa indro madhyama.

26. indram ; then the anusvāra deleted.

27. naḥ not in the Ms.

28. putratrebhyo ; then tra after pu deleted.

29. naḥ ti asmabhyam ; then ti deleted.

Page 71.

1. yāmanśabda (no visarga).
2. jīvantaḥ.
3. R. V. 8-14-1.
4. yayadi; then the initial ya deleted.
5. R. V. 10-95-14 (in the first line after this, urvaśyā is written in the Ms., as urvasyaśyā and then sya deleted).
6. pamati instead of patati.
7. Page 39-a ends with āvartana.
8. dūram extra after parāvatam and before paramām.
9. parāvatam extra after paramām and before atyantadūram.
10. gantuntum ; then the first ntu deleted.
11. athaśabdoparyāyaḥ ; then the o mark in bdo deleted.
12. Cf. Mahābhāṣya on 4-1-48; Kielhorn's edition, Vol. II, Page 218 ; 11-15 to 18.
13. pradeśe extra after gatvā and before śeta.
14. atha instead of adha.
15. bharasāsaḥ instead of rabhasāsaḥ.

Page 72.

1. matvarthīyocpratyayānto.
2. Cf. P. 5-2-127.

3. atha instead of adha.

4. śayīta ñca anantaram mevainam nirṛteḥ ; then the letters from ñca to nam (both inclusive) delcted.

5. iti not in the Ms.

6. upastestha ; then sta in ste deleted.

7. sānudeśeśa śayīta ; then śa in śe deleted.

8. adha not in the Ms.

9. rabhasāsā vegavantaḥ ; then e mark inserted between the first sā and the second sā below the line so that we have rabhasāso vegavantaḥ.

10. madhyasamasthānaḥ ; then sa deletd.

11. Cf. N. 7-5.

12. In rautīti, between rautī and ti the syllable tri written six times to show that the line is left blank as the leaf is bad for writing.

13. antarikṣan divyat śnuta 'ity urvaśī ; then t after vya deleted.

14. varṣakāle vidyudi (then di deleted) ti vidyutyavinaṣṭāyām.

15. vilapati nu nu sudevaḥ ; then the two nu syllables deleted.

16. gataś ca is before aparyantadhārātmanā in the Ms.

17. adha not in the Ms.

18. tathā instead of adha.

19. After vṛkāḥ and before adyuḥ there are the words vṛko jyotiṣkaḥ kāle. The word rabhasāsaḥ not explained. Something is evidently missing.

20. aupacārikoyamamantreṣv ākhyānasamayaḥ.

21. Page 39-b ends here.

22. R. V. 10-58-1.

23. After māyāvibhyā the leaf is broken and the rest of the line, about 15 syllables, missing. The next line begins śāka. The e mark in śo is in the broken line. The bottom of the syllable sma, hṛ, prāṇam, su, bhrātaran dṛṣṭvā are partly decipherable.

24. bhrātataro.

25. yama imiti sūktenamiti ; then the i after yama, the e mark in kte and the na after kte deleted.

26. vaitsvata written first ; the ai mark in vai is the end of the line and va begins the next line. Then a new va written in the margin to the left of the original va. t before sva then deleted. Note that in Malabar vaivatsvata is current instead of vaivasvata.

27. sarūṇyar yam ajījanat.

28. śabdenātrantaryāmī.

29. śrūrūyate ; then the first śrū deleted.
30. Ś.B. 14-7-2-3.

Page 73.

1. satn ; then t deleted.
2. tavava ; then the first va deleted.
3. R.V. 10-51-8.
4. ekavam ; then ka deleted.
5. bibhaimi.
6. te devāḥ te devāḥ ; the words are repeated.
7. teto ; then the e mark in te deleted.
8. avinaśvaram āyuḥ ścānayatecāyate ; then t after ya deleted.
9. anyadevatyān.
10. maddevatyānyevetyānityarthaḥ vatyāne ; then all the syllables, vatyānyevetyānityarthaḥ, crossed and the two syllables tyāni also deleted. then vatyān evety arthaḥ continues.
11. siṃhāvalokitanyāyena. This term occurs before. See Page 12.
12. detta ; then the e mark in de deleted.
13. annapuviekāram ; then pu and the e mark in vie deleted. Evidently the scribe must have begun puroḍāśa.
14. bahūhutarma ; then hū deleted.
15. puruṣaḥḥ.
16. vinīyante.
17. mādhyandina ; then e mark inserted between di and na below the line.
18. Page 40-a ends here ; in ne after the e mark a letter written and completely scored off ; then na written.
19. Not traced.
20. R.V. 10-51-9.
21. abhyunabhyanujñā ; then bhyuna deleted.
22. taprapava ; then prapava deleted and a new va written under the deleted va below the line.

Page 74.

1. ūrjasvantaḥ ; here between ū and rja, space for one syllable left blank since the leaf is bad.
2. dadhikam api ; the initial ta missing.
3. Usually the words are taken for explanation in the order in which they occur in the text. Here sarvaḥ taken before astu. Perhaps the sentence to be changed into yajñaḥ ayam astu sarvaḥ.

4. sarvāsāñcañca ; then the first ñca deleted.
5. bhavet.
6. prasādātirekaḥḥ.
7. in mahatām the final anusvāra unnecessarily deleted.
8. Page 40-b ends here. There is space for four or five lines more on the page ; yet the page is left off. There is no break and nothing is missing.
9. R. V. 10-10-1.
10. uktipratyuktirūpobhavādaḥ saṃvāda ucyate ; then iti inserted between saṃvāda and ucyate below the line.
11. prathan tāvadaitihā.
12. ayaṃ mmantro ; then the anusvāra in yaṃ deleted.
13. saṃvādaṃ sūktam.
14. madaparavaśīkṛtā.
15. sarvendriyāpratibhogārtham ; then ā mark in yā deleted.
16. ukāraḥ tāduhitāyamam padapūraṇaḥ ; then tāduhitāyamam deleted.
17. vavṛtyām ity etena sambadhyate cchāndasam ; then tena sambadhyate deleted. It is certain that a few words are missing. Perhaps the reading ought to be: vṛṅ sambhaktau ity asya vavṛyām ityetac chāndasam rūpam.
18. In samayavirodhāt there are three e marks before ra ; then the first two of the three e marks are deleted.
19. vākyārthasampādārtham ; then na inserted between da and the ā mark in dā below the line with a cross mark above the line.
20. yamayam ; ya after ma deleted and ha written just under it.
21. cicchabdārthe.
22. arṇaśabdena.
23. matvarthīrthīyo ; then the first rthī deleted.
24. Not traced.
25. bahurekataskam ity arthaḥ ; then ka deleted after re.
26. svasyā pi vaivasvataḥ ; then a inserted between syā and pi below the line with a cross mark above the line.
27. medhāḥ medhāvī. Sāyaṇa explains vedhāḥ as vidhātā. Udgītha has :

ā dadhīta dadha vidhātā (The Ms. is defective). Mādhava in his Sāmavedabhāṣya has : vedhāḥ medhāvī.

28. ityuparibhāge.
29. It is better to read the word kṣami here after uparibhāve and before chāndasa.
30. taṃsyā ; then the anusvāra deleted.

Page 75.

1. nairuktapaktekṣatu ; then kta in kte deleted.
2. ā yamī.
3. In varṣakāle after the e mark in le a letter, perhaps ma, begun, half written and deleted ; then la written.
4. madhyamasthānam ābhimukhyena ; āha and ā not in the Ms.
5. sahāyam.
6. sakhyā not in the Ms.
7. kāmayet ya ; then t deleted.
8. There is only one tiraḥ in the Ms.
9. Cf. N. 3-20.
10. Page 41-a ends with katham ādityo.
11. tam pāti tato 'sāv asya ; here tam is at the end of the line and the next line begins to 'sāv asya ; then pāti written in the margin on the left of to 'sāv asya. One ta is yet missing.
12. mudakaṃsaṅghātam ; then the anusvāra in mudakaṃ deleted.
13. ādidhīta ; then i mark in di crossed.
14. pātā seems out of place here ; it ought to be, if at all anywhere, after dhārayitā.
15. upapari ; then the first pa deleted.
16. soma ; no anusvāra.
17. R. V. 10-141-3.
18. agnes tāpasyasyārṣam ; then the ya mark in the first sya crossed.
19. abhiṣṭayāma.
20. bṛbṛhaspatim.
21. devānn.
22. bhaktānām abilaṣita pradātāraḥ ; then sya inserted between ta and pra below the line with a cross mark above the line.
23. R. V. 10-107-10.
24. bhojonnan dātā.

Page 76.

1. idbhidbhojo ; then dbhi deleted.
2. In dadā, after the first da something written and completely scored off ; then da written just under it and the ā mark follows on the line.
3. R. V. 10-117-3.
4. saṃskurvarvirvanti ; then rvarvi deleted.
5. śālihotrāpadiṣṭena ; then e mark inserted between ho and trā below the line.

6. In paricārakāḥ, after pari an ā mark put and then deleted; then cā begins.

7. kambājādiśīghrajātamdeśajātam ; then e mark inserted between kam and bā ; śīghrajātam deleted.

8. lāvaṇyāi (then i deleted) tiśayaviśeṣeṇa (here between śe and ṣe, there are two letters written and completely scored off, perhaps ṣeśū.

9. hṛdayāhlāna (then da inserted betweetn hlā and na below the line with a cross mark above the line) sahitam.

10. manoramaṇīyacitratra (then the first tra deleted : this tra is slightly above the line) karmakuṭṭimeśobhayā ; then e mark in me deleted. (In śo there are two ā marks after śa and the first of them is also deleted) .

11. supāām ; then the first of the two ā marks deleted.

12. P. 7-1-39.

13. alpamilpamidamuktam ; the first lpami deleted. Note that in both these places what is written is tpa and not lpa.

14. jayati ; then ya deleted and ga written just under it.

15. tasya tasarvasya ; then ta after tasy deleted.

16. bhājānam ; then the ā mark in jā deleted.

17. R. V. 7-104-15.

18. Page 41-b ends here.

19. There is adya before viśvāmitraprayuktaḥ ; then it is deleted.

20. In tato, after the second ta there are three ā marks instead of one to make to. Perhaps the ā mark is repeated to cover up the space where the leaf is bad for writing.

21. hṛyadayaś ca ; then ya after hṛ deleted.

22. rājña ; no visarga.

23. iti not in the Ms.

24. puruṣapratyayaḥvyatyayaḥ ; then pratyayaḥ deleted..

25. viyūyātt.

26. ya ; no visarga.

27. yātudhānyetyāha ; then the ya mark in nye crossed.

28. yātuddhānety evam asūyantāyā.

29. iva so hataputraḥ ; then so deleted.

Page 77.

1. R. V. 7-104-25.
2. rakṣāpanodanārtham.
3. bhasaya.
4. viśabdāh.

5. See N. 1-4.

6. jāgṛ nnidrākṣaye.

7. caturthyetacaturthyeṣā; then ta between rthye and ca deleted.

8. maśakebhye.

9. Ā.Ś.S. 6-11-13; Ś.Ś.S. 10-1-11.

10. The line ends with iha mada e. The next line begins about an inch and a half away from the margin, as va maghava. Only the top of these letters are seen. nnityāmantraṇa is clear. The next word seen is prayujyate. After mantraṇa tops of some letters are seen. The first is ha; then ri; I am not sure of what follows: may be yoja. Then after two syllables hargaṇe is clear. The first of the two syllables before hargaṇe may be ṣu a.

11. Page 42-a ends with somapānādini.

12. After pānādini, a new page begins. In the beginning the leaf is broken along the edge and in the first line about fifteen letters are missing. The bottom of some are seen. Perhaps the line was begun only a little away from the margin. From indra the letters can be made out. bhūte 'py ahani is in tact. The rest is only a conjecture, after counting the number of letters missing and after examining the points at the bottom of the missing letters.

13. bhuktaktaśśaśayyādisambhogaḥ; then the first kta and śśa deleted.

14. asmidyajñam eva; then i mark in smi crossed.

15. I am not able to reconstruct the entire mantra.

16. pravasuprabhṛtibhir devaiḥ; then the initial pra deleted.

17. samucchritābhyām.

18. R. V. 10-129-2.

Page 78.

1. The Niruktabhāṣyaṭīkā of Maheśvara has paramarṣeḥ.

2. avāntapralayād ūrdhvam.

3. jagasrṣṭar yāvasthā; then t inserted between ga and sṛ below the line; and e mark inserted between sṛ and ṣṭa below the line. In both the insertions there is a cross mark above the line.

4. mṛtyuḥ rarāsīt; then the visarga and the ra following it crossed; ra is also deleted.

5. martṛṇām abhāvānnan mṛtyuś ca; then nna deleted.

6. ahne vā.

7. Not traced. ānīdinadantamobhūtam aprajñātam alakṣaṇam; then na after di deleted.

8. āditya ; no visarga.
9. udayāstamābhyām ; then ya inserted just under ma in mā below the line with a cross mark above the line between the ma and the ā mark in mā.
10. ā avātam avātan nābhipradeśād utthito ; then the initial ā deleted.
11. āsesatyanena.
12. param paraḥ instead of paraḥ param.
13. kiñcacaśabdo 'pyarthe.
14. The printed editions of A. V. have the word as sutvana ; but the Ms. reads the word as satvana. I have reasons to believe that the commentary takes the word as satvana and not as sutvana.
15. A. V. 20-129-1.
16. asambatandhabhāṣaṇam ; then ta deleted.
17. pralāpīt.
18. Page 42-b end with ā in āplavante.
19. pratigesrātaḥ ; then ga in ge deleted (ga is not quite completed).
20. This is the reading in the Ms. But A. V. reading is sutvanam. See note 14 above.

Page 79.

1. vimato.
2. pratitivātam ; then the first ti deleted.
3. bāmbāḍavānām.
4. hariṣṭhihariṣṭhiknikā ; then the hariṣṭhi in the beginning and ṣṭhi before kni crossed and deleted.
5. Ā.Ś.S. 8-3-3.
6. gireḥ ; then e mark in reḥ deleted.
7. sabhyetaravādinyaḥ.
8. R.V. 1-24-1.
9. āśrayam ity arthaḥ.
10. tāvadākhyā (then two letters written and completely scored off ; cannot be made out) nam ākhyāyate ; then ākhyā deleted and prastū written under it.
11. This is not the story given in other works. Perhaps a considerable part of the story is missing in the Ms. This sūkta is by Śunaśśepa.
12. A.B. 3-21. The word śruteḥ is not in the Ms.
13. nūnām ; then the ā mark deleted.
14. nūnaśabdobā nicchaścayārthe ; then the bdā part of bdo and ccha deleted ; the former is also crossed.

15. katamam instead of kam.

16. amṛtānā (then some letter written and scored off; cannot be made out) mamaraṇadharmāṇām devānām; Page 43-a ends with devānām.

17. namanena instead of stavanena.

18. kah not in the Ms.

Page 80.

1. sthāpiyatu; then i mark in pi crossed.

2. This shows that the commentator knew the Ṛṣi to be śunaśśepa.

3. mātṛpimātṛpitṛgatasneho.

4. bādhatvita ity abhiprāyaḥ; then tvi deleted.

5. The printed edition has pratilāmīti.

6. V.S. 23-24-25.

7. mātā ca te pitā ca te ityākrośaḥ; then the e mark in te after pitā ca deleted. Note that such dropping is done in this Ms. to effect sandhi.

8. agre. Read saṅgatya. agram instead of saṅgatyā agram.

9. khaṭvāphalakasya; here after ka there are three syllables, perhaps traśtatra written, scored off and deleted; they are not quite legible. Then sya written.

10. rohataḥ before krīḍataḥ not in the Ms.

11. Dhātupāṭha 2-49.

12. garbhe.

13. garbhaśado.

14. ataṃsa instead of ataṃsayat.

15. Read mohanahetuḥ.

16. N. 6-1. Read muṣṭir mohanād vā.

17. muṣṭir mohanāstradveti; then stra deleted.

18. Page 43-b ends with prakṣipta.

19. Here there is no sign of a full stop, as is usual at the end of the commentary on a mantra.

20. kiraṇā instead of kiraṇau.

21. A.V. 20-133-1.

22. āghnanta karmaṇi; then maithuna inserted below the line with a cross mark above the line between nta and ka.

23. vartamānam ivotprakṣante; then e mark inserted between t and pra below the line.

24. kiraṇau not in the Ms.

25. yonerạbhitā.

26. nikarṣayati; then ka and ya deleted and gha inserted just under the deleted ka.

27. evam utprekṣāyāṃmapara ; then the anusvāra deleted.

28. avadhātārthaḥ.

29. In luptopamam etat after pto a letter written and completely scored off; then pamam follows.

Page 81.

1. manyase maithunam maithunaśabdokarmaṇi ; then śabdo deleted.

2. śeṣaḥ not in the Ms.

3. punas tam (then two syllables written and completely scored off) dundubhim.

4. haranti instead of hanti.

5. R.V. 3-53-14.

6. parivādaḥḥ.

7. kṛñcaṇvanti ; then ñca deleted.

8. adharmāṇa ; no visarga.

9. In athavā, after tha a letter, perhaps an ai mark, written and completely scored off.

10. In kriyābhir iti, after yā two syllables written and completely scored off.

11. Not quite intelligible.

12. teṣām instead of teṣu ; or we may assume a passage like : teṣu. ṣaṣṭhyarthe saptamī. teṣām gāvaḥ.

13. kārye instead of kāryeṇa.

14. na panti instead of na tapanti.

15. antarakratrārṇītaṇyartheḥ ; then kra deleted ; it is also slightly scored off.

16. prayoyajanam ; then ya in yo deleted.

17. pramagandasya vedaḥ extra after evam and before ā no.

18. asmāmakam ; then ma after smā deleted.

19. kusītidi ; then ti deleted.

20. sameṣyaṣyati ; then the first ṣya deleted.

21. dharanarāśiḥ ; then ra deleted.

22. Page 44-a ends with vārdhuṣi.

23. Cf. Niruktabhāṣyaṭīkā of Maheśvara 6-32. apatyārthe praskaṇvavat praḥ. pramagandaḥ.

24. yaiḥ not in the Ms.

25. śākhāḥ taṣām ; then e mark inserted between khāḥ and ta below the line with a cross mark above the line.

26. yosā (then the ā mark in sā deleted ; then two letters written and completely scored off ; then an ā mark) and then sādhubhyo follow. The passage is from Manu 11-19.

27. yaṣṭṛṣṭṛṇām asmākam; then the first ṣṭṛ deleted and crossed.

Page 82.

1. R.V. 10-161-2.
2. yakṣmanāma ṛṣiḥ.
3. āḥaha ; then the first ha deleted.
4. yadi kṣītāyuḥ yadi (This repetition of yadi is not a mistake).
5. kṣīṇaāyuḥ.
6. aṅkapradeśād apyadapī ; then dapya deleted.
7. There is the word jīvase after śatasaṃvatsarāya and before śatasaṁvatsaram.
8. The colophon iti vāraruce niruktasamuccaye caturthaḥ kalpaḥ comes here, before the following stanzas.
9. Cf. the passage sārabhūtā susṅgrahā in Mādhava's commentary on the Ṛgveda published in the Adyar Library Bulletin, Vol. I, Part I. in the first of the Introductory stanzas.
10. The pāda has only seven syllables. Has the commentator taken sra as two syllables? Cf. the next stanza also.
11. Cf. the previous stanza and also the previous note. The last pāda in this stanza appears in the Ms. as tānvalparyārthāyavabuddhaye then nva and the ya after rthā deleted. Note that in Malayalam Ms. lpa is very often written as tpa, which can easily be mistaken for tva and this latter for nva. This is the explanation for the presence of nva in the Ms.
12. There is a full stop after paṇḍitāḥ. Then bhagavate yāskāya namaḥ. om namo nārāyaṇāya namaś śivāya. There are two more lines in the page ; the work extends to half of Page 45-b. After this, there are some quotations from the Bṛhaddevatā. There is also the following matter : hariḥ śrī gaṇapataye namaḥ. hara hara. śiva śiva. mahādeva. namaś śivāya. namo nārāyaṇāya namaḥ.

APPENDIX I

ALPHABETICAL LIST OF VERSES COMMENTED UPON IN THE WORK

(*Note.*—In the manuscript only the pratīkas are given and not the full Mantras. I give here as pratīkas that portion of the Mantra which is found in the manuscript.)

Serial No.	Pratīka.	Kalpa.	Verse.	Page.
1.	agnim vaḥ pūrvyaṅ girā	I	16	14
2.	agniḥ pratnena	III	3	46
3.	agnir mūrdhā divaḥ	III	7	48
4.	agnir vṛtrāṇi jaṅghanat	III	1	45
5.	agnīṣomā savedasā	III	11	51
6.	agne yad adya	III	22	59
7.	aditir dyauḥ	I	5	7
8.	adyā murīya	IV	21	76
9.	apsu me somaḥ	II	19	42
10.	abhi tvā deva savitaḥ	I	18	16
11.	abhi tvā śūra nonumaḥ	I	25	21
12.	ayan te yoniḥ	I	23	19
13.	ayā te agne	I	8	9
14.	ava te heḷaḥ	I	12	11
15.	aham bhuvam	IV	8	67
16.	āpaḥ pṛṇīta bheṣajam	II	20	42
17.	āpo adya	II	22	43
18.	āpo hi ṣṭha	II	14	38
19.	ā pra drava harivaḥ			
20.	ā satyena rajasā	I	7	8
	vartamānaḥ	II	4	29
21.	idam āpaḥ	II	21	42
		IV	11	70
22.	indra kratun na ā bhara	IV	12	70
23.	indrāgnī avasā gatam asmabhyam	III	13	52
24.	imam me varuṇa	II	9	34
25.	iyam vediḥ	IV	10	69
26.	iha mada . . .	IV	23	77

Serial No.	Pratīka.	Kalpa.	Verse.	Page.
27.	īśānā vāryāṇām	II	18	41
28.	uta vaḥ priyā priyāsu	I	27	22
29.	ud uttamaṃ varuṇa	I	13	12
30.	ud u tyañ jātavedasam	II	6	31
31.	udyann adya mitramahaḥ	I	15	14
32.	ud vayan tamasaḥ	II	5	30
33.	upa tvāgne dive dive	I	22	19
34.	upāvaroha jātavedaḥ	I	24	20
35	ṛdhyāma stomam	I	11	10
36.	etā aśvā āplavante	IV	25	78
37.	enā vo agnim	I	9	9
38.	endra sānasiṃ rayiṃ sajitvā	III	15	54
39.	ehy ū ṣu bravāṇi	IV	2	63
40.	o cit sakhāyam sakhyā	IV	18	74
41.	kasya nūnaṅ katamasya	IV	27	79
42.	kitavāso yad riripuḥ	II	13	37
43.	kin te kṛṇvanti	IV	30	81
44.	kim ayam idam āha	IV	26	79
45.	gīrbhir vipraḥ	III	14	53
46.	gaurīr mimāya	IV	5	65
47.	citran devānām	II	7	32
48.	juṣāṇaḥ somaḥ *	III	6	48
49.	Juṣāṇo agnīḥ *	III	4	47
50.	tac cakṣuḥ	II IV	8 8	33 66
51.	tat tvā yāmi brahmaṇā	II	10	35
52.	tad viṣṇoḥ paramam padam	I	3	4
53.	tava prayājāḥ	IV	17	73
54.	taveme lokāḥ	III	10	50

* In these two cases the pratīka is not separately given. These are the beginnings of the commentary proper in each case.

Serial No.	Pratīka.	Kalpa.	Verse.	Page.
55.	tasmā araṅ gamāma	II	16	40
56.	tvaṃ somāsi satpatiḥ	III	2	46
57.	daivyāḥ śamitāra ārabhadhvam	IV	1	61
58.	na kir indra tvat	IV	3	64
59.	na tvāvān anyaḥ	I	26	21
60.	na mṛtyur āsīt	IV	24	77
61.	namo mahadbhyaḥ	I	20	17
62.	navo navo bhavati jāyamānaḥ	I	2	3
63.	piprīhi devān	III	21	59
64.	pṛcchāmi tvā	IV	9	68
65.	prajāpate na	III	9	49
66.	prati cakṣva vi cakṣva	IV	22	77
67.	prayājān me	IV	16	73
68.	pra sa mitra marto astu prayasvān	II	3	28
69.	pra sasāhiṣe puruhūta	III	16	54
70.	babhrur ekaḥ	IV	7	66
71.	brahma jajñānam	I	1	1
72.	bhuvas tvam indra	III	20	57
73.	bhuvo yajñasya rajasaś ca	III	8	48
74.	bhojāyāśvam	IV	20	75
75.	mamāgne varco vihaveṣv astu	I	10	10
76.	mahān indro ya ojasā	III	19	57
77.	mātā ca te pitā ca te	IV	28	80
78.	mitrasya carṣaṇīdhṛtaḥ	II	1	25
79.	mitro janān yātayati	II	2	27
80.	mṛgo na bhīmaḥ kucaraḥ	III	18	56
81.	mogham annam vindate	IV	4	64
82.	yac cid dhi te viśaḥ	II	11	35
83.	yat kiñcedam varuṇa daivya	II	12	36
84.	yat te yamam	IV	15	72
85.	yad asya karmaṇo 'tyarīricam	I	6	7

Serial No.	Pratīka.	Kalpa.	Verse.	Page.
86.	yadi ksitāyuḥ	IV	31	82
87.	yad indrāham yathā tvam	IV	13	71
88.	yuvam etāni divi rocanāni	III	12	51
89.	yo vaḥ śivatamo rasaḥ	II	15	39
90.	vitatau kiraṇau dvau	IV	29	80
91.	vi na indra mṛdho jahi	III	17	55
92.	viśve devāḥ śṛṇutemam	I	19	16
93.	śatam in nu śarado anti devāḥ	I	4	6
94.	śan no devīr abhiṣṭaye	II	17	40
95.	sajoṣā indra	I	28	22
96.	sudevo adya	IV	14	71
97.	sumaṅgalīr iyam vadhūḥ	I	29	23
98.	sūryo no divas pātu	I	21	18
99.	sed agne astu	I	14	13
100.	somaṃ rājānam	IV	19	75
101.	soma gīrbhiṣ ṭvā	III	5	47
102.	syonā pṛthivi bhava	I	17	15

APPENDIX II

LIST OF QUOTATIONS

Serial No.	Page.	Quotation.	Note No.
1.	1	yata āha—athāpīdam antareṇa mantreṣv arthapratyayo na vidyate iti	4
2.		nāniruktārthavit kaścin mantran nirvakim arhati iti ca vṛddhānuśāsanam	5
3.		mantrārthajñānasya ca śāstrādau prayojanam uktam— yo 'rthajña it sakalam bhadram aśnute nākam eti jñānavidhūtapāpmā—iti	6
4.		śāstrānte ca—yām yān devatān nirāha tasyās tasyās tādbhāvyam anubhavati iti ca	7
5.		bibhety alpaśrutād vedo mām ayam pracaliṣyati iti vyāsavacanam	8
6.	2	matsyānāñ jālam āpannānām etad ārṣam vedyante	3
7.		tathā ca śaunakarṣidarśanam—yasya vākyam sa ṛṣiḥ yā tenocyate sā devatā—iti	5
8.		tathā hi—tatra nāmāny ākhyātajāni iti śākaṭāyanaḥ nairuktasamayaś ca iti	8
9.		. . . vanasya tadādhārarūpe sthitir ity upaniṣatsu gīyate. maṇḍale hīdam jagat pratiṣṭhitam iti	12
10.		tathā ca smaraṇam— brāhmaṇo vā manuṣyāṇām ādityas tejasām iva śiro vā sarvagātrāṇām dharmāṇām satyam uttamam iti	16
11.		arthato hy asamarthānām ānantaryam akāraṇam ity abhiyuktopadeśāt	18
12.		na nirbaddhā upasargā arthān nirāhuḥ iti niruktabhāṣyakāravacanāc ca	19
13.		supām supa ādeśā bhavanti iti vaiyākaraṇa-smaraṇāt	21
14.		yathārtham vibhaktīs sannamayet iti nirukta-kāravacanāc ca	23

Serial No.	Page.	Quotation.	Note No.
15.	3	sup tiṅ upagraha liṅga narāṇām	7
16.		tathā ca smaraṇam— tābhyām sa śakalābhyān tu divam bhūmiñ ca nirmame madhye vyoma diśaś cāṣṭāv apām sthānañ ca śāśvataṁ iti	10
17.		veter vaninpratyayāntasya varṇavyāpattyādinā yoniśabdo niruktaḥ	23
18.	4	atrāṅpūrvād gamer agraśabdo niruktaḥ	11
19.		tathā ca śrūyate—itaḥ pradānan devā upajīvanti—iti	18
20.		cāyan paśyan bhūtāni dravaty antarikṣan nirmātā ca udakasya iti dhātujatvam pradarśitam	22
21.		pūrvāparañ carataḥ iti pūrvasyām ṛci	26
22.		maryo na yoṣām abhyeti paścāt iti mantrāntaradarśanāt	32
23.	5	tathā hy uktam—athāto daivatam. tad yāni nāmāni prādhānyastutīnām devatānām tad daivatam ity ācakṣate—iti	2
24.		tathā cāhur nairuktikācāryāḥ— ādyan naighaṇṭukaṅ kāṇḍan dvitīyan naigaman tathā tṛtīyan daivataṅ kāṇḍam śāstram etat tridhā sthitam iti	5
25.		tathā hi—arthanityaḥ parīkṣeta—iti bhāṣyakāravacanam	9
26.		tathā ca śrūyate—sa yaś cāyam puruṣe yaś cāsāv āditye sa eka eva iti	16
27.		paśyad akṣaṇvān na vi cetad andhaḥ iti vacanāt	22
28.		tathā coktam— samyag darśanasampannaḥ karmabhir na sa badhyate iti	24
29.	6	tathā ca śrūyate— tasmāt sarva evam manyate mām praty udagāt iti. tasmāt puruṣam puruṣam prati ādityo bhavati	2

Serial No.	Page.	Quotation.	Note No.
30.		ṛci tu nu gha makṣu iti	7
31.		jīvan bhadrāṇi paśyati iti lokasaṃvādāt	9
32.		yata āha— putreṇa lokāñ jayati pautreṇānantyam aśnute atha putrasya pautreṇa bradhnasyāpnoti viṣṭapam iti	11
33.	7	puru bahu trāyate iti putra ity ucyate	9
34.	8	vāyur vā tvā manurvā tvā iti yathā	3
35.		tathā hi śrūyate—rudro 'gniḥ sviṣṭakṛt iti	4
36.	11	supām suluk iti	8
37.		na ity upariṣṭād upacāra upamārthīyaḥ	10
38.		tathā hy āhur brahmavādinaḥ—pratyakṣa-heḷaprasādā rājānaḥ ityādi	16
39.	12	uktañ ca bhāṣye—tatprajñayā stauti—iti	10
40.		āgaḥ pāpam āha āṅpūrvād gameḥ kilbiṣam—iti niruktam	20
41.	13	dābhābhyān nuḥ	20
42.		dātrā pātraviśeṣeṇa śraddadhānatayaiva ca alpe datte bahuguṇam dānasyāvāpyate phalam iti vacanāt	24
43.	14	tathā ca śrūyate—ādityo hy evodyan purastād rakṣāṃsy apahanti—iti	11
44.		tathā hy āptavākyam— ārogyam bhāskarād icchen muktim icched janārdanāt īśvarāj jñānam anvicchec chriyam icched dhutāśanāt iti	19
45.	15	tathā hy uktam vacanam—śriyam icched dhutāśanāt iti	4
46.		agnau vāman vasu saṃnyadadhata iti ca śrutiḥ	6
47.		tathā hi—agnir vasubhir vasur vāsava iti samākhyā. tasmāt pṛthivīsthānāḥ—iti bhāṣya-kāravacanam	9

Serial No.	Page.	Quotation.	Note No.
48.		tathā ca smaraṇam—indriyāṇām prasaṅgena doṣam ṛcchaty asaṃśayam iti	17
49.	16	tathā ca smaraṇam—bhoktā ca dharmān iti vyāsavacanam	2
50.		duhi yāci rudhi iti smaraṇāt	16
51.	17	bhāṣyakāreṇa darśitaḥ—athāpi nir ity eṣa saṃ ity etasya sthāne iti.	6
52.		vāyur vā tvā manur vā tvā iti yathā	11
53.	18	namaḥ svasti svāhā svadhā iti	2
54.		dabhram arbhakam ity alpasya iti vacanāt	3
55.		tathā hi tisra eva devatā iti nairuktāḥ. agniḥ pṛthivīsthānaḥ. vāyur vendro vā antarikṣasthānaḥ. sūryo dyusthānaḥ iti pratijānīte	12
56.		tathā ca śrūyate—āditya eṣām bhūtānām adhipatiḥ iti	15
57.	19	tathā ca smaraṇam— śraddhayeṣṭañ ca pūrtañ ca nityaṅ kuryād atandritaḥ iti	6
58.	20	tathā ca liṅgānuśāsanakāraḥ paṭhati— śroṇiyonyūrmayaḥ puṃsi iti	1
59.		samudraṃ vaḥ pra hiṇomi svām yonim iti ca prayogadarśanāt	3
60.		tathā hy āptavacanam— dhanamūlāḥ kriyāḥ sarvā dravyahīne kutaḥ kriyāḥ iti	8
61.	23	tathā ca śrūyate— marudbhir indra sakhyan te astu iti	4
62.		mṛdhaṅ karoti iti	12
63.		ṇer aniṭi iti	13
64.		ktvo yak iti	23
65.	25	jñātvā cānuṣṭhānam ity uktatvāt	3
66.		mitro madhyamasthānadevatāsu paṭhitatvāt	6
67.		keṣucin mantreṣu śrūyate— ṛṣvā ta indra sthavirasya bāhū iti	18
68.		keṣucit—aganma jyotir uttamam iti	19

Serial No.	Page.	Quotation.	Note No.
69.	26	te yadā amuto 'rvāñcaḥ paryāvartante. sahasthānād udakasyādityāt. atha ghṛtenodakena pṛthivī vyudyate iti niruktavacanam	14
70.		tathā prakaraṇavaśa eva viniyoktavyaḥ iti bhāṣyakāravacanam	19
71.		śrūyate vedaśirasi—āśrīyate vā yogibhiḥ iti	20
72.		tathā ca śrūyate—udyantam vā etam sarvāḥ prajāḥ pratinandanti iti	29
73.		tathā ca śrūyate— na tiṣṭhanti na ni miṣanty ete devānām spaśa iha ye caranti iti	34
74.		tathā ca śrūyate—pitā kuṭasya carṣaṇiḥ iti	38
75.	27	asya ca vivaraṇam—pitā kṛtasya karmaṇaś cāyitā iti	1
76.		tathā coktam—ādityas tejasām iva iti	6
77.		avo devasya sānasi dyumnam iti dāśatayīṣu pāṭhaḥ	7
78.		tathā ca smaryate— pañcaitāni niṣicyante garbhasthasyaiva dehinaḥ āyuḥ karma ca vittañ ca vidyā nidhanam eva ca iti	14
79.	28	tathā ca śrūyate—udyan nu khalu vā ādityaḥ sarvāṇi bhūtāni . . .	2
80.		tathā ca śrūyate—na tiṣṭhanti na ni miṣanty ete	7
81.		tathā ca śrūyate—tasmād enam prāṇa ity ācakṣate	16
82.		tathā hy āptavacanam—jātasya hi maraṇan dhruvam iti	20
83.	29	tathā ca śrūyate—tasmād yasyaiveha bhūyiṣṭham annam bhavati sa eva bhūyiṣṭham loke virājati—iti	1
84.		aṃhaśśabdo hanter nirūḍhopadhād viparītākṣaro 'sunpratyayānto niruktaḥ	11
85.		tathā ca smaraṇam— adharmeṇaidhate tāvat tato bhadrāṇi paśyati	

Serial No.	Page.	Quotation.	Note No.
		tataḥ sapatnāñ jayati samūlañ ca vinaśyati iti	12
86.	30	tathā ca smaraṇam— kālaḥ pacati bhūtāni kālaḥ saṃharati prajāḥ iti	16
87.		śeś chandasi bahulam iti	24
88.	31	dyuter ādivarṇavyāpatyā ktinpratyayāntasya jyotiśśabdo niruktaḥ	1
89.		tathā ca—ādityo vai bāhyaḥ prāṇaḥ—ity upaniṣatsu gīyate	9
90.		tathā ca śrūyate—sūrya ātmā jagatas tasthuṣaś ca iti	22
91.		dṛśe vikhye ca iti	30
92.	32	tathā hi yāskasya niruktabhāṣyakārasya vacanam—sarveṣām bhūtānām darśanāya iti	3
93.		tathā hy uktam—ādityas tejasām iva iti	7
94.		tathā ca śrūyate—asua vā ādityo devānāñ cakṣuḥ iti	13
95.		tathā coktam bhāṣyakāreṇa—yac ca kiñca prabalhitam ādityakarmaiva tat iti	24
96.		atter dhātor ātmaśabdo niruktaḥ	26
97.	33	tathā ca gīyate— aham vaiśvānaro bhūtvā prāṇinān deham āśritaḥ prāṇāpānasamāyuktaḥ pacāmy annañ caturvidham iti	3
98.		tathā ca śrūyate—asau vā āditvo devānāñ cakṣuḥ iti	10
99.		tathā ca śrūyate—śarad vā asyāṅ kālaḥ. sā te yā vā eṣa hinasti yam hinasti iti	20
100.	34	tathā ca hariścandrasyākhyāne śrūyate—sa varuṇan tuṣṭāva ata uttarābhir ekatriṃśatā iti	5
101.		supa ātmana iti	8
102.		kyāc chandasi iti	10
103.		tathā hi śrūyate—amṛte vai kriyamāṇe varuṇo 'nugṛhṇāti iti	16

Serial No.	Page.	Quotation.	Note No.
104.	35	udito vā iti	6
105.		tathā hariścandropākhyāne śrūyate—atha haikṣvākam varuṇo jagrāha. tasya mahodarañ jajñe iti	15
106.		asmado dvayoś ca iti	21
107.		cid ity eṣa anekakarmā. hi ity eṣa anekakarmā iti bhāṣyakāravacanāt	27, 29
108.	36	arthato 'hyasamarthānām ānantaryam akāraṇam	3
109.		praviśa piṇḍīm bhakṣaya gṛham iti yathā	5
110.		idanto masi iti	10
111.	37	tāni dharmāṇi prathamāny āsan iti yathā	2
112.		tathā hi śrūyate—tam vidyākarmaṇī samanvārabhete pūrvapratijñā ca iti	11
113.		tathā coktam bhāṣyakāreṇa—sarvāsu devatāsv aiśvaryam vidyate iti	23
114.		bhartavyā hi bhṛtyāḥ sarvathā iti manvādaya āhuḥ	30
115.	38	tathā hi śrūyate—satyasaṃhitā vai devāḥ anṛtasaṃhitā manuṣyāḥ iti	1
116.		anṛtavadane hy anekam pāpam śrūyate— pañca paśvanṛte hanti daśa hanti gavānṛte śatam aśvānṛte hanti sahasram puruṣānṛte iti	6
117.		sūktam vābdevatañ japet iti nityakarmaṇi ca vidhīyate	18
118.		tathā cātharvavede śrūyate— sarvam vā idam ammayam iti	26
119.	39	tathā ca śrūyate—yāvanto apsu prāṇinām—iti	12
120.		kurutanety anarthakā upajanā bhavanti—iti bhāṣyakāravacanāt	17
121.		tathā ca śrūyate—tasmād yayā kayā ca vidhayā bavhannam prāpnuyāt—iti	22
122.	40	yathārtham vibhaktīḥ sannamayet—iti bhāṣyakāravacanāt	6

Serial No.	Page.	Quotation.	Note No.
123.		araṃśabdaḥ kapilādiṣu paṭhyate	9
124.		tathā hi śrūyate—prajābhir asau amṛtatvam aśyāt iti	12
125.		tathā ca śrūyate—āpo vai varuṇasya patnya āsan iti	16
126.	41	tathā ca śrūyate—yajñena devebhyaḥ prajayā pitṛbhyaḥ—iti	4
127.		tathā ca niruktabhāṣyakāra āha—śamanañ ca rogāṇām yāvanañ ca bhayānām iti	17
128.		prāṇā vā āpaḥ—iti hi śrūyate	26
129.		tathā coktam— adbhiḥ sarvāṇi bhūtāni jīvanti prabhavanti ca tasmāt sarveṣu dāneṣu toyadānam viśiṣyate iti	33
130.		pauravaṅ gā yācate iti	35
131.	42	dṛśe vikhye ca iti	19
132.	45	yasyai devatāyai havir gṛhītam syāt tān dhyāyed vaṣaṭkariṣyan iti śruteḥ	3
133.		tathā ca śrūyate—agnir vai devānām senānīḥ iti	7
134.		tathā hi śrūyate—vyatiṣakta iva vai puruṣaḥ pāpmanā iti	11
135.		kriyābhyāsaviṣaye yaṅ draṣṭavyaḥ	16
136.		athāsya karma rasānupradānam vṛtravadhaḥ iti	17
137.		tathā hi śrūyate—agnir mā tasmād enaso viśvān muñcatv aṃhasaḥ iti ; agnī rakṣo hanti iti ca	20, 21
138.	46	kyāc chandasi iti	2
139.		stūyamānā hi devatā vīryeṇa vardhante—iti śrūyate	11
140.		tathā hi śrūyate—soma oṣadhīnām adhipatiḥ iti ; somarājāno brāhmaṇāḥ iti ca	18, 19
141.	47	stūyamānā vīryavantaḥ—iti śruteḥ	13
142.		tathā hi śrūyate—etad vā agneḥ priyan dhāma yad ghṛtam iti	17

Serial No.	Page.	Quotation.	Note No.
143.	48	tathā ca śrūyate—agnir vai devānām mukham suhṛdayatamaḥ iti	9
144.	49	tathā ca śrūyate—agnir vā ito vṛṣṭim udīrayati iti	9
145.		niyuto vāyoḥ—ity ādiṣṭopayojanatvāt	12
146.		śeś chandasi bahulam iti	30
147.	50	tathā hy uktam—dhanamūlāḥ kriyāḥ sarvāḥ iti	10
148.		upasargāc chandasi dhātvarthe iti	23
149.	51	tathā hy uktam—athāsya sāṃstavikā devā indraḥ somo varuṇaḥ pūṣā bṛhaspatiḥ iti	4
150.		īdagneḥ somavaruṇayor uttarapadayoḥ iti	5
151.		supām suluk iti	7
152.	52	hṛgrahor bhaś chandasi iti	14
153.		tathā hy uktam—athāsya sāṃstavikā devā agniḥ somo varuṇaḥ ityādi	18
154.		saha marṣaṇe abhibhave chandasi iti vacanāt	20
155.	53	uktañ ca—asmin prakaraṇe havirbhāja eva sarvā devatā nirucyante iti	9
156.		devatādvandve ca iti	16
157.		supām suluk iti	19
158.	54	tathā hi—putraḥ puru trāyate. niparaṇād vā. pun narakam; tatas trāyata iti vā—ity ācāryavacanam	17
159.		punnāmno narakād yasmāt pitaran trāyate sutaḥ tasmāt putra iti proktaḥ pūrvam eva svayambhuvā iti manuvacanam	20
160.	55	ṇer aniṭi iti	31
161.	56	samīpasaptamy eṣā; kūpe gargakulam iti yathā	20
162.	57	tathā ca śrūyate—itaḥ pradānam hy amuṣmin loke upajīvanti iti	16

Serial No.	Page.	Quotation.	Note No.
163.	58	tathā ca śrūyate—indro vai vṛtram hatvā mahān abhavat—iti	1.
164.		tathā ca śrūyate—aindro vai yajñaḥ. indro yajñasya devatā iti	3
165.		yad udvato nivato yāsi ; niṣkauśāmbiḥ iti	14, 15.
166.		tathā ca śrūyate—indraḥ khalu vai śreṣṭho devānām upadeśanāt—iti	23
167.	59	tathā coktam—athāsya sāṃstavikā devā indraḥ somo varuṇaḥ parjanya ṛtavaḥ iti	9
168.	60	tatrabhavanto mīmāṃsakā āhuḥ—codanā-lakṣaṇo 'rtho dharmaḥ iti	4
169.		smaryate ca—tasmād yajñe 'vadho 'vadhaḥ iti	6
170.		na vā etan mriyase iti ca mantraliṅgāt	8
171.		tathā ca śrūyate—śucim adhvaran devā joṣayante iti	14
172.		supām suluk iti	19
173.		tathā ca śrūyate—tvam hi vettha yathātatham iti	21
174.		supām suluk iti	23
175.		tathā hy uktam—athāsya karma vahanam haviṣām iti	28
176.	61	ekatriṃśadvidham mantram yo vety ṛkṣu sa mantravit iti vacanāt	3
177.	62	tasyonmukam purastād dharanti iti śrūteḥ	12
178.		tasya tāt iti	24
179.		supām suluk iti	36
180.	63	padādisūtreṇa	12
181.		tathā ca smaryate śrūyate ca— yajñārthan nidhanam prāptāḥ prāpnuvanty ucchritim punaḥ iti hiraṇyaśarīra ūrdhvaḥ svargam lokam eti iti	31, 32
182.	64	indro vai devānām ojiṣṭho baliṣṭhaḥ—iti śruteḥ	16
183.	65	aham annam annam adantam admi iti mantraliṅgāt	12.

Serial No.	Page.	Quotation.	Note No.
184.	66	asāv api yadā dyām raśmibhiḥ paryāvartate. atha varṣati iti vacanāt	7
185.		tathā hi śrūyate—tasmād adyamānāḥ pīyamānā āpo na kṣīyante iti	9
186.		supām suluk iti	11
187.	67	sūnaraḥ. padakāreṇaitat padan nāvagṛhītam. tathāpi bhāṣyakāravacanāt	4
188.	67	udakam api hiraṇyam ucyate iti bhāṣyakāravacanāt	11
189.	68	uttamasya tu vargasya ya ṛṣih siava devatā iti vacanāt	4
190.		dāśvān iti śākapūṇinā nairuktakācāryeṇa yajamānanāmasu paṭhyate	19
191.		yādṛg iva vai devebhyaḥ karoti tādṛg ivāsmai devāḥ kurvanti iti śruteḥ	24
192.	69	ṇābhiḥ sannahanāt pradeśavacanaḥ iti niruktam	6
193.		devayajanam vai param pṛthivyāḥ iti śruteḥ	10
194.		tathā ca smaraṇam— yajño vibhūtyai sarvasya iti	13
195.		brahmā parivṛdhaḥ śrutaḥ iti vacanāt	17
196.		trayyā vidyayā brahmatvāṅ kuryāt iti śruteḥ	20
197.	70	asau vā āditya indraḥ iti śruteḥ	11
198.	71	kūpe gargakulam iti yathā	12
199.	72	tathā hi śrūyate—prāṇam utkrāmantam sarve prāṇā anūtkrāmanti iti	30
200.	73	tathā hi—vapayā prātaḥsavane caranti; puroḍāśena mādhyandine; aṅgais tṛtīyasavane pracaranti iti vacanāt	19
201.	76	sa id bhojo yo gṛhave dadāty annakāmāya carate kṛśāya iti mantrāntare darśanāt	3
202.		supām suluk iti	12

Serial No.	Page.	Quotation.	Note No.
203.	78	tathā ca smaraṇam— ānīd idam tamobhūtam aprajñātam alakṣaṇam iti	7
204.	79	ayañ jīyo vai puruṣo medhyo yadāhanasyāñ jāyate—iti śruteḥ	
205.		ko vai nāma prajāpatiḥ—iti śruteḥ	12
206.	80	muṣṭir mohanād vā iti niruktam	16
207.	81	pra apatyārthe ; praskaṇva iti yathā	23
208.		tathā hy avasthitan dharmavacanam— yo 'sādhubhyo 'rtham ādāya ityādi	

For the Nos. 204 and 208, note numbers are omitted on the pages